

HACIM SULTAN MENÂKIBNÂMESİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Salih GÜLERER

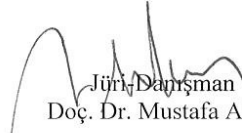
Danışman: Doç. Dr. Mustafa ARSLAN

Haziran 2012
DENİZLİ

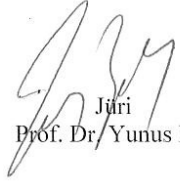
DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

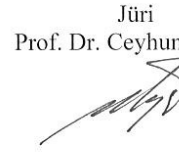
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halkbilimi Bilim Dalı doktora programı öğrencisi Salih GÜLERER tarafından Doç. Dr. Mustafa ARSLAN yönetiminde hazırlanan "Hacım Sultan Menakıbnamesi" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 20. 06. 2012 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Jüri Dairesi Başkanı
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN

Jüri
Prof. Dr. Metin EKİCİ

Jüri
Prof. Dr. Yunus BALCI

Jüri
Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 04/07/2012 tarih ve ...12/14... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Müdür

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza :
Öğrenci Adı Soyadı : Salih GÜLERER

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamızı, 2010SOBE022 proje numarası ile “Hacım Sultan Menâkıbnâmesi” adıyla araştırma projesi kapsamında gerçekleştirmesini sağlayan, Pamukkale Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’ne (PAUBAP) teşekkür ederim.

Tez İzleme Komisyonumda yer alan ve her altı ayda bir gerçekleştirilen toplantılarda her zaman yardımcı ve yol gösterici olan Prof. Dr. Metin Ekici “Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü” hocama sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez İzleme Komisyonumda yer alarak çalışmamaya yaptıkları katkılarından dolayı Prof. Dr. Yunus Balcı’ya “Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü” çok teşekkür ediyorum.

Sayın danışman hocam, Doç. Dr. Mustafa ARSLAN’a “Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü” tez çalışmamın başından itibaren yardımlarını esirgemeyip her aşamasında önemli görüş ve önerileriyle katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum.

ÖZET

HACIM SULTAN MENÂKIBNÂMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gülerer, Salih
Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Tez Yöneticisi: Doç Dr. Mustafa ARSLAN

Haziran 2012, 600 Sayfa

Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden Hacım Sultan adına düzenlenmiş olan Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin, hangi sosyal ve kültürel zeminde üretildiğinin tespiti ve incelenmesi çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Menâkıbnâmeler ait oldukları zümreler tarafından yarı kutsal olarak kabul edilen ve insanları doğrudan etkileyen edebî metinlerdir. Bu eserlerin, Türk kültürü içerisindeki teşekkülü ve oluşturduğu gelenek ve bu geleneğin aktarıcısı olan yazıcıları incelemek de amaçlarımız arasındadır. Menâkıbnâme yazıcıları ise halk anlatı yapısını takip ederek derledikleri menkabeleri ortak Türk yazı özelliklerini gözleterek eserlerini meydana getirmişlerdir. Hacım Sultan menâkıbnâmesi üzerine sözlü ve yazılı kaynaklar araştırılmıştır. Sözlü kültür kaynakları için, Hacım Köyü ve çevre köylerde Hacım Sultan hakkındaki rivayetleri yarattığı ortamda sözlü kaynaklardan tespit için alan çalışması yapılmıştır. Alanda yapılan çalışmada ise alanda derleme ve inceleme yöntemlerinden, görüşme yöntemi ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Alan çalışmasında Hacım Sultan'ın adının, Hacım Köyü başta olmak üzere çevre köy ve kasabalarda bilinmekte olduğu ve hakkında menkabelerin anlatılmaya devam ettiği tespit edilmiştir. Hacım Sultan Türbesi etrafında da çeşitli inanç ve uygulamaların devam ettiği gözlenmiştir. Yazılı kaynaklar ise Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin nüshaları çeviri yazılı okunarak her nüshanın tam metni verilmiştir. İncelemede "Hacım Köyü Nüshası" esas kabul edilmiştir. Esas alınan metin, yapı ve içerik özellikleri bakımından incelenerek, sözlü ve yazılı aktarımlar değerlendirilmiştir. Menâkıbnâmenin sözel dokusu tekke kültür çevresine ait olan dildir. Keramet motifleri sıklıkla geçmektedir. Halk anlatılarındaki hikâye etme özelliğine sahiptir. Hacım Sultan, Türk velî tipini yansıtmaktadır. Menâkıbnâme metninin incelenmesine, metin merkezli halkbilimi kuramlarından, Tarihî-Coğrafi Yöntem, Yapısalcı Yöntem kullanılmıştır. Bağlam merkezli yöntemlerden İşlevsel Yöntem kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hacım Sultan, Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, velî, keramet, yazıcı

ABSTRACT**AN ANALYSIS ON HAJJIM SULTAN'S MENAKIBNAME**

Gülerer, Salih

Doctorate Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Associate Professor Dr. Mustafa ARSLAN

JUNE 2012, 600 Pages

It is intended in this paper to determine and analyse social and cultural basis on which Menakibname was formed for the sake of Hajjim Sultan who is one of caliphs of Hajji Bektash Wali. Menakibnames are literary texts which are accepted as quasi-sacramental by the groups which they belong and it affects people directly. It is among our aims to analyse these works' place in Turkish culture and the tradition it created and writers as transmitter of the tradition. Menakibname writers created their works by taking into consideration the features of Turkish writing which they complied after following the structure of public narration. Oral and written sources on Hajjim Sultan's Menakibname were researched. For oral cultural sources, in order to determine in the environment in which the rumours were created, field study was done in Hajjim and surrounding villages. During the field study, interview and observation method of collecting and analysis methods was used. It is detected in the field study that Hajjim Sultan's name is known in surrounding villages and cities especially in Hajjim Sultan village and anecdotes are still being told. It was observed that different beliefs and practices continue around Hajjim Sultan's Tomb. As written sources, full text of every page was given by reading pages of Hajjim Sultan's Menakibname as translations. Analysis, "Page of Hajjim Village" was considered as basis. The text which was accepted as basis was analysed in terms of structure and content, oral and written transfers were evaluated. Oral structure of Menakibname is the language which belongs to lodge culture environment. Motives of miracle are frequently mentioned. It has the same narration feature of public stories. Hajjim Sultan, reflect Turkish wali type. While analysing the text of Menakibname, one of text based folklore theories, Historic- Geographic Method, Structuralist Method was used. Functional method which is among context based methods was used.

Key Words: Hajjim Sultan, Hajjim Sultan's Menakibname, wali, miracle, writer.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HACIM SULTAN

1.1. HACIM SULTAN'IN HAYATI	10
1.1.1. Hacım Sultan'ın Tarihî Hayatı	11
1.1.2. Hacım Sultan'ın Menkabevî Hayatı	21
1.2. HACIM SULTAN VAKFİYESİ VE TÜRBESİ	46
1.2.1. Hacım Sultan Vakfiyesi	46
1.2.2. Hacım Sultan Türbesi	52
1.3. HACIM SULTAN'IN SOSYO-KÜLTÜREL ALANDAKİ YERİ VE ÖNEMİ ...	55
1.3.1. Hacım Sultan'ın Bektaşîlik Tarihindeki Yeri ve Önemi	55
1.3.2. Hacım Sultan'ın Günümüzdeki Yeri ve Önemi	58
1.3.2.1. Hacım Köyündeki İnanç ve Uygulamalar	59
1.3.2.2. Hacım Sultan ile İlgili Çevre Köylerdeki İnanç ve Uygulamalar	71

İKİNCİ BÖLÜM TÜRK KÜLTÜRÜNDE MENÂKİBNÂME GELENEĞİ VE HACIM SULTAN MENÂKİBNÂMESİ

2.1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE MENÂKİBNÂMELER VE MENÂKİBNÂME YAZICILIĞI	84
2.2. HACIM SULTAN MENÂKİBNÂMESİNİN NÜSHALARI	109
2.3. MENÂKİBNÂME EDEBİYATI İÇİNDE HACIM SULTAN MENÂKİBNÂMESİNİN YERİ VE ÖNEMİ	113
2.4. HACIM SULTAN MENÂKİBNÂMESİNİN YAPI ÖZELLİKLERİ	135
2.4.1. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin Dış Yapı Özellikleri	136
2.4.2. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin İç Yapı Özellikleri	138
2.4.2.1. Anlatı Yapısı	138
2.4.2.2. Tip Yapısı	187
2.4.2.3. Motif Yapısı	198
2.5. HACIM SULTAN MENÂKİBNÂMESİNDEKİ İÇERİK ÖZELLİKLERİ	249
2.5.1. Kur'an-ı Kerim ve Hadis Unsurları	249
2.5.2. Tasavvuf Unsurları	254
2.5.3. Züht Unsurları	259
2.5.4. Erkân	260
2.5.5. Ayin ve İbadetler	260
2.5.6. Teşkilat ve Yapı	270
2.5.7. İçerikteki Diğer Unsurlar	294
2.6. HACIM SULTAN MENÂKİBNÂMESİNİN DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ	325

2.7. HACIM SULTAN MENÂKIBNÂMESİNİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ	351
---	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HACIM SULTAN MENÂKIBNÂMESİ

3. HACIM SULTAN MENÂKIBNÂMESİNİN METİNLERİ	356
3.1. Hacım Köyü Nüshası.....	357
3.2. Ali Emiri Efendi A Nüshası.....	401
3.3. Ali Emiri Efendi B Nüshası.....	434
3.4. Diyanet Nüshası.....	496
3.5. Rodolf Tschudi Nüshası.....	529
SONUÇ	559
KAYNAKLAR	564
EKLER.....	572
İNDEKS.....	597
ÖZGEÇMİŞ.....	600

ÇEVİRİ YAZI (TRANSKRİPSİYON) ALFABESİ

a, ā	آا
b	ب
p	پ
t	ت
s	ث
c	ج
ç	چ
h	ح
ḥ	خ
d	د
z	ذ
r	ر
z	ز
j	ژ
s	س
ş	ش
ş	ص
ž, đ	ض
ṭ	ط
ẓ	ظ
‘	ع
ġ	غ
f	ف
ḵ	ق
k, g, ñ	ك
l	ل
m	م
n	ن
v, o, ö, u, ü	و
h	ه
y, ı, i	ی

KISALTMALAR

AE-AN	Ali Emiri A Nüshası
AE-BN	Ali Emiri B Nüshası
DİN	Diyanet Nüshası
HKN	Hacım Köyü Nüshası
RTN	Rodolf Tschuci Nüshası
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
VAD	Vakıflar Dergisi

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu, dinî-tasavvufî anlatı geleneği içinde menâkıbnâme adı verilmiş eserlerden biri olan Hacım Sultan Menâkıbnâmesi oluşturmaktadır.

Menâkıbnâmeler ait oldukları zümreler tarafından yarı kutsal olarak kabul edilen ve insanları doğrudan etkileyen edebî metinlerdir. Bu metinler ait oldukları zümrelerin inanç dünyasında sûfî anlayışa sahip şahsiyetler etrafında teşekkül etmiş olan anlatılardır. Müslüman toplumların sosyal ve kültürel hayatının teşekkülünde de “velî” adıyla bilinen sûfî şahsiyetler önemli bir tarihî ve sosyolojik yere sahiptir. Bu şahsiyetler hakkında halk muhayyilesinde şekil ve anlam kazanan tasarımların dışavurumunu da önemli ölçüde menâkıbnâmeler oluşturmaktadır. Sûfî çevrelerin tarihî, sadece belli tarikat ve tekkelerle sınırlı olmayıp neredeyse geçmişteki toplumsal kesimlerin tamamını ilgilendiren bir olgudur. Çünkü tasavvuf, geçmiş kültür hayatımızdaki toplumsal kesimlerin her birinin sıradan yaşantılarından, belli olaylar karşısındaki tavır alışlarına kadar her alanda etkisi olan bir faktördür denilebilir. Bundan dolayıdır ki, tarikat çevrelerinde bir nevi ilmihal kitabı halini almış olan menâkıbnâmeler, bu toplumsal kesimlerin dünyaya bakışı ve ortak değerlerinin belirlenmesinde önemli kaynaklar arasında sayılmaktadır. Dolayısıyla devrin sosyal kurumları olan tekkeler etrafında oluşmuş grupları irşat eden olağanüstü/kutsal güçlere sahip olduklarına inanılarak “velî” şahsiyetler adına düzenlenmiş olan menâkıbnâmelerin hangi sosyal ve kültürel zeminde üretildiklerinin tespiti ve incelenmesi kanaatimizce çözüm bekleyen önemli bir problem oluşturmaktadır

Alevî-Bektaşî zümreleri arasında önemli bir yere sahip olan Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin, tez konusu olarak belirlenmesinde bu düşünce etkili olmuştur. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin, hangi sosyo-kültürel şartlarda ve nasıl oluşturulduğunu, hangi sözlü ve yazılı aktarım özelliklerine sahip olduğunu, hangi işlevsel özellikleri taşıdığını tespit etmek ve incelemek bir gereklilik arz etmektedir.

Bu bağlamla öncelikle konunun değerlendirilmesi noktasında hareket merkezi oluşturacağını düşündüğümüz ilgili bazı *kavramları* açıklamak gerekecektir. Bunları şöyle sıralayabiliriz: *Keramet*: Bir tasavvuf terimi olarak keramet, sûfîlerin kendi vücutları üzerinde veya başkalarına karşı göstermiş oldukları harikulade olay ve davranışlardır. Sûfîlerin yaklaşımına göre iki türlü keramet vardır. 1. Kevnî (maddî-surfî)

keramet: Gaybı bilme, ateşte yanmama, tabiat kuvvetlerine hükmetme vb. 2. Hakikî (ilmî-manevî) keramet: İnsanların kötü davranış ve huylarını gidermek ve müspet olarak olgunlaştırmak. Hikmet bilgisiyle alakalı olan ilim, irfân ve ahlâkla ilgili kerametlerdir (Kara, 1990: 157-158). Evliya menkıbelerinde; havada uçma, ateşe hükmetme, tabiat kuvvetlerine hükmetme gibi olağanüstü unsurlar da keramet veya inanç motiflerini teşkil ederler. *Velâyet*: Sözlükte, velîlik, ermişlik; velî ve ermiş olan kimsenin hali ve sıfatı, başkasına sözünü geçirme, dostluk sadakat, tasavvufta ise, Tanrı dostluğu olarak geçmektedir (Devellioğlu, 2005: 1145). Velâyet, halk arasında “vilâyet” diye bilinmektedir. Kişinin velî olabilmesi için şerî kuralları tam anlamıyla uygulaması sonra nefsin terbiye etmek için mücahede ve riyazetle meşgul olarak nafîle ibadetlere devam etmesi gerekmektedir. Nefsin terbiyede gerekli olanları yerine getirebilen kişiyi, Allah dilerse velâyet makamına ulaştırır. Velâyet makamına ulaşmış velî, bir takım olağanüstü haller izhar eder ki bu hallerin her biri onun velâyetini gösterir. Velînin zatında çıkan velâyete ‘*velâyet-i zâtiyye*’ denir. Allah, onu her türlü kötülüklerden koruyarak dualarını kabul eder (Ocak, 1992: 3). *Velâyetnâme*: Bazı tanınmış velîlerin gerek yaşarken gerekse öldükten sonra onun müritlerinden biri tarafından veya ona gönül veren bir kişi tarafından velîliğinin bir ispatı mahiyetinde onun hayatından bazı önemli bölümleri ve vuku bulan olağanüstü hadiseleri anlatan eserlerdir (Güzel, 2004:650).

Bu çalışmanın temel amaçlarını şu noktalarda toplamak mümkündür. Bu temel kavramlar çerçevesinde şekillenen halk muhayyilesinin ürettiği menâkıbnâme edebiyatının önemli örneklerinden biri olan Hacım Sultan Menâkıbnâmesini çeşitli yönlerden ele alıp incelemektir. Elde edilen verilerle bir yandan Türk menâkıbnâme edebiyatının boyutlarını ve özelliklerini menâkıbnâme geleneğinin sözlü ve yazılı oluşumunu belirlemektir. Diğer yandan kültürel belleğin ve toplumsal kimliğin oluşumundaki temel kodlamaların bu tür eserler vasıtasıyla nasıl yansıtıldığını ve hatırlama figürü oluşturduğunu ortaya koymaya çalışmaktır.

Materyal ve yöntem: Çalışmamıza zemin oluşturan malzeme ile bu malzemenin incelenmesi ve değerlendirilmesinde tercih edilen yöntemler konusunda ise şunları ifade etmek mümkündür. Çalışma, sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen kaynaklara dayandırılmıştır. Sözlü kültür kaynakları için, Hacım köyü ve çevre köylerde Hacım Sultan hakkındaki rivayetleri yaratıldığı ortamda sözlü kaynaklardan tespit için alan çalışması yapılmıştır. Uşak ili, Sivaslı ilçesine bağlı Hacım köyünde ve Hacım Sultan’ın

adının yayıldığı çevre köylerde alan çalışması yapılarak, Hacım Sultan ve onunla ilgili gösterilen Kadem Sultan, Karaca Ahmet, Karaca Ömer, Sarı Sultan gibi velîler hakkındaki rivayetler konuyla ilgili olarak tespit edilmiş olan kaynak kişilerden derleme yapılmıştır. Derleme sonucunda hem Hacım köyünde hem de çevre köylerde Hacım Sultan hakkında anlatılanların sözlü kültür ortamında nasıl şekillendiği tespit edilerek, yazılı metinle karşılaştırması yapılmıştır. Sözlü kaynaklardan derlenen metinleri nasıl bir sözel doku ile nasıl bir bağlamda yaratıldıkları da ayrıca değerlendirilmiştir. Alanda yapılan çalışmada ise alanda derleme ve inceleme yöntemlerinden, görüşme (mülâkat) yöntemi ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Görüşme yönteminde, yönlendirilmiş karşılıklı görüşme tekniği uygulanmıştır.

Yazılı kaynaklar ise; Uşak ili Sivaslı ilçesine bağlı Hacım köyünden temin ettiğimiz nüsha tanıtılarak, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinden alınan nüsha, İstanbul Ali Emiri Efendi (Millet) Kütüphanesinden alınan A ve B nüshaları ve bu nüshaların haricinde Rodolf Tschusi'nin, *Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan* adlı kitabına konu ettiği nüsha da araştırmaya dâhil edilmiştir. Menâkıbnâme nüshalarının, çeviri yazılı (transkripsiyon) okunarak, her nüshanın tam metni verilmiştir. Bir müellifin her eserinin prensip olarak bir tek yazma aslı vardır. Buna *müellif nüshası* denilmektedir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin müellif nüshası mevcut değildir. Müntensihler eseri istinsah ederken çeşitli hatalar ve farklar oluşur. Yazılı rivayetler bir tek nüshadan doğar. Nüshaların tam metin olarak verilmesi; nüsha farklarının görülmesi metnin yazıcı tarafından nasıl inşa edilmiş olduğunu anlamada yardımcı olacaktır. En eski tarihli ve daha hacimli olan müellif nüshasını daha iyi şekilde aksettirdiğine, müellif devrinin imlâ ve dil özelliklerine daha çok riayet edilmiş olduğuna inanılan “Hacım Köyü Nüshası” esas kabul edilmiştir. Esas alınan metin, yapı ve içerik özellikleri bakımından incelenerek, sözlü ve yazılı aktarımlar değerlendirilmiştir. Bu incelemede esas alınan “Hacım Köyü Nüshası”nın yanı sıra diğer nüshalardaki farklı özellikler de tezde ayrıca gösterilmiştir.

Menâkıbnâme metninin incelenmesine, öncelikle metin ve merkezli halkbilim yöntemleri kullanılmıştır. Metin merkezli halkbilimi yöntemlerinden, Tarihî-Coğrafi (Fin) Kuramı ve Yöntemi içerisinde yer alan Axel Olrik'in, “Halk Anlatmalarındaki Epik Yasaları” metnin içyapı özelliklerinin tespitinde kullanılmıştır. Yine aynı yöntemin içerisinde yer alan, Stith Thompson'un “Halk Edebiyatı Yaratmalarının Motif

İndeksi (The Motif-Index of Folk Literature) ise metnin motiflerinin tespitinde temel kaynak oluşturmuştur. Ayrıca, metin merkezli yöntemlerden, Yapısalcı Kuram ve Yöntemi içerisinde yer alan Kahramanın Biyografisiyle ilgili yapısal çözümleme modeli kullanılmıştır. Buna esas teşkil eden örnek ise Lord Raglan'ın “Kahraman Kalıbı”dır. Hacım Sultan'ın “velî tipi”ni belirlemede örnek olarak kullanılmıştır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin, hangi sosyo-kültürel şartlarda ve nasıl oluşturulduğunu, hangi sözlü ve yazılı aktarım özelliklerine sahip olduğunu, hangi işlevsel özellikleri taşıdığını tespit etmek ve incelemek için bağlam/İcrâ (Performans) merkezli kuram ve yöntemlere başvurulmuştur. Bunlardan özellikle İşlevsel kuram ve Sözlü kompozisyon kuramından faydalanılmıştır.

Çalışmamıza konu teşkil eden Hacım Sultan ve Menâkıbnâmesi üzerine bu güne kadar yapılmış bazı çalışmalar hakkında şunları söylemek mümkündür. Hacım Sultan'ı konu alan yayınlanmış üç kitap bulunmaktadır. Bu kitaplardan ilki Rudolf Tschudi tarafından Almanca olarak 1914 yılında basılan “*Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan*” adlı eserdir. Rudolf Tschudi, eserinin giriş kısmında; içerisine birçok yabancı unsurun da girmiş olduğu “velî” inancının Türkler arasında ortaya çıkışından kısaca bahsetmiş ve bu tip eserler üzerinde yapılacak çalışmaların ilahiyata katkıları olacağını söylemiştir. Sonra İstanbul'da temin ettiği nüshanın şekil yönünden tanıtımı yapılmıştır. Diğer bazı araştırmacıların ellerinde bulunan Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili yazmalar hakkında bilgiler vererek bu nüshaları kaynak olarak kullandığını belirtmiştir. Rudolf Tschudi, elindeki “Hacım Sultan Menâkıbnâmesi”nden hareketle çeşitli görüşler ileri sürmektedir. Araştırmacı, Hacı Bektaş-ı Velî'nin keramet kitabında (menâkıbnâmesinde) Hacım Sultan bölümünde anlatılanların, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden alındığını ve Hacı Bektaş-ı Velî için anlatılanların da onu keramet kitabına kaynaklık ettiğini belirtmektedir (Tschudi, 1914: VI-XV). Rudolf Tschudi, bu girişten sonra elindeki nüshayı Arap harfleriyle matbu ve Almanca çevirisini ekleyerek yayınlamıştır.

Konuyla ilgili diğer kitaplardan biri Mustafa Erbay tarafından “Kolu Açık Hacım Sultan” (1993) adıyla diğeri ise İsmail Özmen tarafından “Hacım Sultan Velâyetnamesi ve Ocakları” (2009) adıyla yayınlanmıştır. Mustafa Erbay tarafından yayınlanan kitap, teşekkür önsözü ve Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin Latin harflerine çevrilmiş metninden ibarettir. Metin, bizim Hacım köyünden alıp tezimizde kullanarak

“Hacım köyü Nüshası” adını verdiğimiz nüshanın aynısıdır. Bu kitabın bilimsel kurallara göre hazırlandığı söylenemez. Arapça ibareler ve Türkçe kelimeler çoğunlukla yanlış okunmuştur. Örneğin, kitabın başlangıcındaki besmele, “*Bismillah Elrahman Elrahim*” (Erbay, 1993: 5) şeklinde yazılmış, oysaki “HKN: 1b, ... bismi’llâhi’r-rahmani’r-rahîm ...” şeklindedir. Türkçe okunuşa örnek olarak:

“Sey etti. ‘Su getir, abdest alalım’ dedi. Bektaşil Horasani etti: ‘Hocam nazar etsen çeşme mektephaneye aksa’ dedi. Şeyh etti: ‘Ama benim yetmez’ dedi. Öyle diyince Bektaşel Horasini Nuru Hakka dua kıldı. Çeşme gelip mektephanesine aktı. Çıktı gördüler ki mütehayyır oldular. Andan; Şeyh Bektaş, dedi. Sevinciyle baş kaldırdı. Gördükim su akar ol suyun yanında bir susam bitmiş ve açılmış. Her gün dokuz bin halife Sultan Hoca Ahmed Yesevi’den ders okurdu. Geldiler gördiler kim pınar mektebi handana akar ettiler.” (Erbay, 1993: 16)

Bu kısmın doğru okunuşu: “HKN: 16a-16b, ... şeyh ayıtdı şu getür abdest alalum didi bekdâş el-ḥorâşânî ayıtdı ḥocâ nazar itseñ çeşme mekteb-ḥânedan aḳsa didi andan şeyh ayıtdı oña benüm gücüm yetmez didi öyle diyicek bekdâş el-ḥorâşânî yüz ḥaḳḳa dutdı secde niyâz itdi çeşme taşradan ğayb oldı gelüp mekteb-ḥânedan aḳdı çıḳdı gördiler müteḥayyır oldılar andan şeyh bekdâş didi sevinç ile baş ḳaldurdı gördi-kim şu aḳar ol şuyun yanında bir şüşâm bitmiş açılmış hergün toḳsan toḳuz biñ ḥalîfe sultân ḥocâ aḥmed yesevîden ders oḳurlar idi geldiler gördiler-kim bınar mekteb-ḥânedan aḳar ayıtdılar ...” şeklindedir.

İsmail Özmen tarafından yayınlanan “Hacım Sultan Velâyetnamesi ve Ocakları” (2009) adlı kitap ise dört bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde, Giriş kısmı yer almaktadır. Bu kısımda; Tahta Kılıç ve Meydan Taşı Motifi üzerinde durulur, “Hacım Sultan Velâyetnâmesi Hakkında Tarihsel Bilgiler” başlığı altında genel bilgiler verilir. Bu bölümde Ahmet Yaşar Ocak’ın çeşitli eserlerinde Hacım Sultan için ifade ettiği bilgilerin eleştirisi yer almaktadır. “Hacım Sultan’ın Din ve Tarikattaki Yeri” başlığı altında ise “Hacı Bektaş-ı Velî’nin Halifelerinden Kolu Açık Hacım Sultan” adlı Salih Gülerer’in makalesinden bilgiler aktarılmıştır. Hacım Sultan Zaviyesi ve Vakfiyesi başlığını taşıyan kısımda ise Mustafa Murat Öntuğ’un “Uşak’ta Hacım Sultan Zâviyesi ve Vakfiyesi” adlı makalesi olduğu gibi alınmıştır. Yine bu bölümde “Hacım Sultan’da Görülen Keramet Motifleri” başlığı altında kendisine ait “Simgeler Kenti Bektaşilik” adlı eserinden ve Ahmet Yaşar Ocak’ın “Kültür Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler” (2010) adlı eserinden ve Salih Gülerer’in yukarıda adı geçen makalenin adını zikredilerek tekrar edilmiştir. Kitabın II. Bölümünde Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin

çeşitli nüshalarından hareketle Ankara Millî Kütüphanesindeki nüsha esas alınarak bir metin oluşturulmaya gidilmiştir. Ali Emiri A Nüshasının özet metni ve Rudolf Tschudi'nin kitabında kullandığı nüshanın tamamı Latin harflerine aktararak verilmiştir. (Özmen, 2009, 105-209). Kitabın III. bölümü “Hacım Sultan İçin Yazılıp Söylenen Şiirler” başlığını taşımaktadır (Özmen, 2009, 220-230). IV. Bölüm ise “Kolu Açık Hacım Sultan Ocağı ve Kolları” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde İsmail Özmen, Malatya ili, Yazıhan ilçesine bağlı Karaca köyü ve bu köydeki Hacım Sultan Ocağı hakkında yaptığı alan çalışmasından bahsetmektedir. Ayrıca Hacım Sultan Ocağına bağlı, Basak köyü, Başkanlık köyü ve Yozgat ili Akdağmağdeni ilçesindeki kollar hakkında bilgiler vermektedir. İsmail Özmen'in kendisi Karaca köyündeki Kolu açık Hacım Sultan ve Seyyid Ahmet soyundan “Leğen Uşağı” kabilesinden ve Mehmet Mahir (Özkolu açık) Dede'nin ana tarafından torunu olduğunu belirtmektedir. Bu bölümde, Hacım Sultan'ın hiç evlenmemiş (mücerret) ve “nefes evladı” dışında çocuğunun olmadığı düşüncesi tenkit edilerek, Hacım Sultan'ın soyunun sürdüğünü ve “Ocağın” bu soy etrafında devam ettiği söylenmektedir (Özmen, 2009: 231-297).

Bu kitaplar dışında doğrudan olmayan ancak içerisinde Hacım Sultan'dan bahsetmiş olan çeşitli kitaplar da vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süfîlik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*(1992), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri* (2010), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*(2010) adlı kitaplarında yer yer Hacım Sultan ve menâkıbnâmesinden bahseder. Gülağ Öz'ün, *Aleviliğin Tarihi Kökleri ve Anadolu Erenleri* (1996) adlı kitabında Hacım Sultan'ı bir başlık olarak ele almış ve hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Yazar, bu kısa bilgiden sonra Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesinden, Hacım Sultan'a “ağaç kılıç”ın verildiği kısım ile Mustafa Erbay'ın *Kolu Açık Hacım Sultan* adlı kitabından “Kara Baba” ile ilgili son menkabe de örnek olarak alınmıştır (Öz, 1996: -300-305). Bedri Noyan'ın, *Bektaşîlik Alevîlik Nedir* (1985) adlı kitabında “Kur'an ve Hadiste İnsan” ana başlığı altında “Kolu açık Hacım Sultan” alt başlığında Hacım Sultan'dan bahsedilmiştir. Bu alt başlıkta Hacım Sultan'ın Bektaşî erkânındaki yeri üzerinde durulmuş, daha sonra da kendi elinde bulunan Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili yazmalardan örneklerle Hacım Sultan hakkında bilgiler verilmiştir (Noyan, 1985: 304-308). Yaşar Nuri Öztürk, *Tarihi Boyunca Bektaşîlik* (1998) adlı kitabında “Hacı Bektaş'ın Halifeleri” adlı ana başlığının altında “Kolu Açık Hacım Sultan” adlı üç numaralı alt başlığında Hacım Sultan'ın

“bâtîn” kılıcını Hacı Bektaş-ı Velî’den alması ve kolunun tutulması menkabesini aktarmıştır. Yazar, Tschudi’nin yayınladığı kitaptan bahsetmiş bu esere dayanarak Uşak tarafında Susuz bölgesine yerleştiğini ve ayrıca Hacım Sultan’ın “Kilerci Postu”nun sahibi olduğunu yazmıştır (Öztürk, 1998:145-146). Mehtap Özdeğer’in, *15-16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihî (2001)* adlı çalışmada Hacım Sultan Zâviyesi hakkında arşiv kayıtlarına dayanılarak verilmiş bilgiler bulunmaktadır. Kitapta, Germiyanoglu Yakup Bey tarafından Hacım Sultan adına zâviye inşa edildiği ve Şeyh Dede Balı’nın şeyh olarak Hacım Sultan Zâviyesine atanmasının arşiv kayıtları yer almaktadır (Özdeğer, 2001: 398-400).

Hacım Sultan’ı hakkında iki ansiklopedi maddesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, “Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”nde (*TDVİA*), Ahmet Yaşar Ocak tarafından yazılmış, “Hacım Sultan” maddesidir. İkincisi ise, Türkiye Gazetesi tarafından yayınlanan “Evliyâlar Ansiklopedisi”ndeki “Hacım Sultan” maddesidir. *TDVİA* “Hacım Sultan” maddesinde Ahmet Yaşar Ocak, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin, Bektaşî menâkıbnâmeleri arasında ilk yazılanlardan biri olduğunu ve Hacım Sultan’la ilgili bilgilerin özetlenerek “Vilâyetnâme”ye alınmış olacağını yazmaktadır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin, “Vilâyetnâme”den yirmi otuz yıl önce yazılmış olduğundan hareketle XV. yüzyılın ortalarında kaleme alınmış olduğunu ileri sürmektedir. Ocak, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçen “ışık” terimi, “Geyikli cemaati” ve “Otman” adından hareketle Hacım Sultan’ın XIV. veya XV. yüzyılda yaşamış, Anadolu’ya Hacı Bektaş-ı Velî’den sonra gelmiş ve onun çağdaşı olmadığını yönündeki görüşlerini yazmıştır (Ocak, 1996: 505-506). Türkiye Gazetesi tarafından yayınlanan “Evliyâlar Ansiklopedisi”ndeki “Hacım Sultan” maddesinde ise İstanbul Millet Kütüphanesindeki 943 numaralı nüshadan bazı menkabeler günümüz Türkçesine çevrilerek verilmiştir (Yavuz vd., 1992: 363-367).

Hacım Sultan ile ilgili çeşitli makaleler de yazılmıştır. Sadık Ersümer, “Hacım Sultan Türbesi” adlı makalesinde, Türbenin mimarisi hakkında geniş bilgiler verilmiştir (Ersümer, 1979: 10). Irène Mélikoff, “*Ahmet Yesevî ve Türk Halk Tasavvufu*” adlı makalesinde Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Hacı Bektaş-ı Velî’nin Ahmet Yesevî’nin müritleri arasında sayılmasından çok kısa olarak bahsetmiştir (Mélikoff, 1994: 173). Salih Gülerer, “Hacı Bektaş-ı Velî’nin Halifelerinden Kolu Açık Hacım Sultan” adlı makalesinde; Hacım Sultan hakkında genel bilgiler verildikten sonra Hacım

Sultan Menâkıbnâmesinin keramet motifleri çıkarılmıştır (Gülerer, 1996: 93-105). Mustafa Murat Öntüğ, “Uşak’ta Hacım Sultan Zâviyesi ve Vakfiyesi” adını taşıyan makalesinde, Hacım Sultan ilgili genel bilgilerden sonra Hacım Sultan Zâviye ve Vakfiyesi hakkında Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Uşak Şer’iyye Sicillerinde yer alan belgelerine dayanılarak geniş bilgi vermiştir. Makalenin sonuna belgelerin fotokopileri eklenmiştir (Öntüğ, 1998: 113-115). Turan Gündüz, “Hacı Bektaş Velî’nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan ve Velâyetnâmesi” başlıklı makalesinde, Hacım Sultan’ın menkabevî hayatı hakkında menâkıbnâme kaynaklı bilgiler vermiştir. Makalede, Orhan Bey öneminde adı geçen Geyikli Baba ve Fatih Sultan Mehmet zamanında yaşadığı bilinen Otman Baba ile temas ettiğinden hareketle Hacım Sultan’ın XIV. yüzyılda yaşadığının düşünüldüğünden söz bahsedilmektedir. Turan Gündüz, bu düşünceyi bir kişinin birbirinden tarihen oldukça uzak iki şahıstan biri ile temas etmesinin mümkün olmadığını belirterek bu bilgilerin sözlü gelenekten, Menâkıbnâme’ye girmiş olabileceğinden bahsetmektedir. Makalede ayrıca arşiv belgelerinden ve Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin bazı nüshalarından bilgiler verilmiştir. Yazar, TDİB Ktp. Nüshasını tanıtarak Latin harflerine çevirdiği metni makalesine dâhil etmiştir (Gündüz, 2010: 71-95).

Hacım Sultan hakkında çeşitli sempozyumlarda sunulmuş bildiriler de bulunmaktadır; Ahmet Yaşar Ocak, “Anadolu Sûfliğinde Ahmed-i Yesevî ve Yesevîlik’in Yerine Dair” adlı bildirisinde Hacım Sultan Menâkıbnâmesini, Yesevî metni olarak nitelendirmiştir (Ocak, 1996: 72). Mustafa Murat Öntüğ, “XVIII. Yüzyıl Uşak Tekke ve Zâviyeleri” adlı bildiriye sunmuştur. Bildiride, Hacım Sultan Zâviyesi hakkında arşiv bilgilerine yer verilmiştir (Öntüğ, 2001: 421-434). Mustafa Murat Öntüğ, “Hacım Sultan Zâviyesi” başlıklı bildiriye sunmuştur. Bildiride, Hacım Sultan hakkında genel bilgi ve Hacım Sultan Zâviyesi ve Türbesi hakkında arşiv belgelerine dayalı bilgiler vermiştir (Öntüğ, 2004: 188-204). Sayın Dalkıran, “Hacı Bektaş Velî’nin Önde Gelen Halifelerinden Hacım Sultan ve Velâyetnamesi” başlıklı bildirisini sunmuştur. Bildiride, Hacım Sultan’ın hayatı hakkında genel bilgilerden sonra Hacım Sultan Tekkesinin yapısı, türbe ziyareti ve ziyaret nedenleri, Hacım Sultan’a nispet edilen bazı kerametlerle Hacım Sultan Velâyetnâmesi üzerinde durmuştur (Dalkıran, 2007: 383-403). Salih Gülerer, “Hacı Bektaş-ı Velî’nin Halifelerinden Hacım Sultan ve Hacım Sultan Menâkıbnâmesi” başlıklı bildiriye sunmuştur. Bildiride, Hacım Sultan Zâviye ve Türbesi, Hacım Sultan hakkında genel bilgi, menâkıbnâmenin genel özellikleri

aktarılmıştır (Gülerer, 2007: 369-382). Salih Gülerer, “Kolu Açık Hacım Sultan ve Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki Tasavvufî Unsurlar” başlıklı bildiri sunmuştur. Bildiride, Hacım Sultan hakkında genel bilgilerden sonra Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin nüshaları tanıtılarak içeriğindeki tasavvufî unsurlar üzerinde durulmuştur (Gülerer, 2011: 511-523). Salih Gülerer, “Uşak’ın Önemli Sûfîlerinden Hacım Sultan ve Hacım Sultan Türbesi Etrafında Oluşmuş Uygulamalar” başlıklı bildirisini sunmuştur. Bildiride, Hacım Sultan hakkında bilgilerden sonra Hacım köyünde derlenen inanç ve uygulamalar ele alınmıştır (Gülerer, 2011: 119-133). Mustafa Arslan ve Salih Gülerer “Ortak Bellekte Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan” başlıklı bildiri sunmuşlardır. Bildiride, Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan hakkında yazılan menâkıbnâmelerden ve sözlü kültür ortamında yaşanan uygulamalardan hareketle elde edilen veriler ele alınmıştır. Bu veriler içerik, biçim, araçlar, zaman yapısı ve taşıyıcılar çerçevesinde değerlendirilerek, ortak belleğin iletişimsel ve kültürel boyutları bağlamında değerlendirilmiştir (Arslan vd., 2011: 275-284).

Yayınlanan bu kadar kitap, makale ve bildirilerde Hacım Sultan ve Hacım Sultan Menâkıbnâmesi derli toplu olarak halkbilimi açısından bütüncül bir şekilde değerlendirilememesi bizi, bu çalışmaya yönlendiren en önemli sebebi teşkil etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HACİM SULTAN

1.1. HACİM SULTAN'IN HAYATI

Büyük Selçukluların, Malazgirt Savaşını (1071) Doğu Roma'ya karşı kazanmasından sonra Türkler, Anadolu'ya doğru ilk fetih hareketlerine girişmişlerdir. Fetih hareketlerinin devamında da çeşitli Türk boyları büyük kitleler halinde Anadolu'ya göç etmeye başladılar (Mélíková, 2010: 62-63). Gelişen şartların doğrultusunda, Doğu Roma'nın Anadolu'daki otoritesini kaybetmeye başlaması, Hıristiyan olan diğer unsurların çekişmeleri bu toprakları Türkler için yerleşebilecekleri yeni bir yurt olarak cazip hale getirmiştir. Fetihlerle birlikte yeni yurda yerleşme hadisesi gerek konargöçer gerekse yerleşik hayata geçmiş Türk unsurları tarafından XIV. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Değişik tarikat mensupları da özellikle kendi düşüncelerinin propagandasını yapabilmek amacıyla, bu göçlere katılmışlardır. Zaten bu dervişlerin çoğu bir boyun hem siyasî hem de dinî önderi konumundaydılar. Anadolu Selçukluları, kısa zamanda Anadolu'da siyasî bütünlüğü de sağlamış oldular. Selçuklu yönetimi, Anadolu fütuhatında batıya doğru devam eden Türk göçleri için sistematik bir iskân ve kolonizasyon politikası uygulamıştır (Barkan, 1942: 283). Anadolu'nun tarihî ipek yolunun kavşağında olması, ticaret yolları üzerindeki yeni kurulan kervansaraylar, şehirlerdeki sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapının hızla değişmesi, Anadolu Selçuklularının izlediği siyasetle bu değişim belli bir ekonomik düzeye ulaşmıştı. Selçuklu Sultanları özellikle boş arazilerin iskânında şeyh ve dervişlere vakıflar tahsis ederek büyük imkânlar sağlamışlardı. Böylelikle şeyhler ve dervişler Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında önemli bir rol üstlenmiş oldular. XIII. yüzyılın sonlarına doğru başlayan Moğol baskısıyla Anadolu Selçuklularının siyasî otoritelerinin sarsılması, halkın ekonomik durumunun bozulması

ve yeni göç dalgaları, oluşturulmuş dengeleri sarsmaya başlamıştır. Horasan erenlerinin, Anadolu'nun bu buhranlı döneminde eski dinlerinin hatıralarını hâlâ muhafaza eden konargöçer Türkmen topluluklarına kuvvetli etkileri olmuştur. Bu dervişler tıpkı ozanlar gibi halk arasında dolaşarak şiirler okumuş, hem bu dünyada hem öbür dünyada mutlu olabilmeyi yollarını dile getirmişlerdir (Köprülü, 1976: 19). Özellikle konargöçer Türkmenler arasında onların anlayabildikleri bir dille ve alışkın oldukları tarzda İslâmın temel değerlerini ve tasavvufî düşüncelerini yayan dervişlerin sosyo-kültürel alanda önemli etkileri söz konusu olmuştur. Rûm Abdalları (Abdalan-ı Rûm) denilen zümrenin mensupları gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'deki Türk fetihleri ve iskânında da önemli işlevleri yerine getirmişlerdir (Barkan, 1942: 279). Ömer Lütfi Barkan'ın (1942) kolonizatör olarak adlandırdığı dervişlerden birisi de, Hacım Sultan'dır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden sadece Hacım Sultan hakkında menâkıbnâme yazılmış olması onun adı geçen zümreler içerisindeki önemini göstermektedir. Uşak'ın Susuz adlı bölgesine yerleşerek Germiyan ve Menteşe Beyliklerinde konargöçer Türkmen toplulukları arasında faaliyetlerde bulunan Hacım Sultan, daha hayatta iken şöhreti yayılmış ve adı hakkında menkabeler teşekkül etmeye başlamıştır. Ancak, gerek yaşadığı varsayılan yüzyılda gerekse devam eden yüzyıllardaki Bektaşî ananesi içerisindeki anlatılarla, Hacım Sultan'ın gerçek hayatını tespit edebilmek güçleşmektedir. Hacım Sultan'ın kimliğini bütün yönleri ile ortaya koyabilmek için hem tarihî hem de menkabevî hayatını incelemek gerekmektedir.

1.1.1. Hacım Sultan'ın Tarihî Hayatı

Hacım Sultan'ın tarihî hayatı hakkında kaynaklarda fazla bir malûmat bulunmamaktadır. Hacım Sultan'ın tarihî varlığıyla ilgili en önemli kaynaklar, kendi adını taşıyan zâviyeye ait arşiv belgeleridir. Arşiv belgelerine göre Hacım köyündeki Hacım Sultan Zâviyesi, Germiyanolu I. Yakûb Bey tarafından birtakım vakfiyeler tahsis edilerek H. 721/ M. 1321 tarihinde yaptırılmıştır. Hacım Sultan Zaviyesi'nin vakfiyesi de gurre-i Cemaziyel-evvel 721 (29 Mayıs 1321) tarihli ve Arapça yazılmıştır. Belgelerin suretlerinden biri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Defter no.592, sayfa 139'da (Ek-1), diğeri Uşak Şe'riyye Sicilleri 8293, sayfa 31'de kayıtlıdır (Ek-2). Vakfiyenin bulunduğu arazi Kütahya dâhilinde Uşak Kazasında "Hacım Karyesi" olarak geçmektedir (Öntuğ, 2004: 194). Bu bilgilere dayanarak Hacım Sultan'ın XIII. yüzyılın sonları XIV. yüzyılın başlarında yaşamış olduğunu söylemek mümkündür.

Bu düşünceyi güçlendiren başka bir kaynak da, XIV. yüzyılda yaşamış Elvan Çelebi (ölm. H. 1359) tarafından yazılmış olan *Menâkıbu'l-Kudsiyye Fî Menâsibi'l-Ünsiyye* isimli eserdir. Bu eser Babaîler İsyanının tertipleycilerinden biri olan Baba İlyas-ı Horasânî'nin ve sülâlesinin menkabevî tarihîdir. Babaîler isyanını, yarı menkabevî yarı biyografik bir şekilde ele alıp işleyen bir eserdir (Erünsal vd, 1984: XXX). Elvan Çelebi, Babaîler İsyanının¹ önderlerinden biri olan Baba İlyas-ı Horasânî'nin torunun oğludur. Elvan Çelebi'nin babası XIV. yüzyılda yaşamış sûfî bir şahsiyet olan Âşık Ali Paşa; dedesi Karamanoğulları Beyliğinin kurulmasında önemli katkıları bulunan Muhlis Paşa; dip dedesi de Babaî isyanının öncüsü Baba İlyas-ı Horasânî'dir (Erünsal vd, 1984: XIX). *Menâkıbu'l-Kudsiyye* bir menâkıb kitabı olmakla birlikte Elvan Çelebi'nin ailesi içerisinde ilk ağızdan anlatılanların yazıya geçirilmiş şekli olduğu için, hem Babaî İsyanı hakkında hem de Baba İlyas-ı Horasânî ve çevresindeki kişiler hakkında tarihî bilgiler vermektedir. Eserde, Hacım Sultan'ın ismi de dört yerde geçmektedir. Eserin XIV. yüzyılda yazılmış olması ve bir önceki yüzyılda yaşamış olan Baba İlyas-ı Horasânî'nin çevresindeki şahıs kadrosu içerisinde Hacım Sultan'ın adının geçmesi, yukarıda bahsedilen arşiv belgelerine dayanarak ileri sürdüğümüz iddiayı desteleyecek mahiyettedir.

Hacım Sultan'ın XIII. yüzyılın sonlarında yaşamış olduğunu gösteren bir eser de Ritter'de bulunan ve Yunus Emre'ye ait şiirlerin içerisinde olduğu bir mecmuadır. Bu mecmuada Yunus Emre'nin şiirlerinden sonra “*Min kelâmı Kıdvat-al-Vâsiline Said Emre rahmat-Allâhu aleyh*” başlığından sonra Said Emre'nin on beş şiiri bulunmaktadır (Gölpınarlı, 1992: 204). Said Emre'nin bu şiirlerinden iki beyitte:

¹ Anadolu Selçuklu Devletinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yetersiz yönetimi devlet işlerinde bir takım kargaşalara sebep olmuştur. Doğuda Mogol baskısı da önemli bir Türkmen nüfusun Anadolu'ya göç etmesi sonucunu doğurur (Turan, 1999: 68-69). Bu Türkmen göçleri çok önemli sosyo-ekonomik sorunları da beraberinde getirmesine yol açtı. Selçuklu hükümetinin, devlet işlerinde daha çok İranlıları tutması ve Türkmenlerin dışlanması sorunları daha da derinleştirdi. Devlet yönetimi ve şehirli Türklerle Türkmenlerin dinî telekkilerinin farklılığı da bu sorunlarda etkili olmaktadır. Türkmenler hayat tarzları bakımından daha çok önemli sûfî şahsiyetler olan Türkmen babalarının çevresinde yer alıyorlardı. Harzemşahlar Devletinin yıkılmasıyla Harezmlî Türkler M. 1231 yılında Selçuklulara sığınmışlardı. Başlarda iyi ilişkiler kurulan Harezmlî Türkler zamanla çeşitli sebeplerden ters düşmeye başladıkları Selçuklulara karşı ayaklandılar. Orta Anadolu'yu yağmalayarak Malatya'ya oradan da Doğu Anadolu'ya indiler. Yetmiş bin kadar Türkmen de onlara katıldı. Bu ayaklanmaya eş zamanlı olarak “Baba Resûl” isyanı da başlamış oldu. İsyân, Selçuklulara karşı “Peygamberlik” iddiası ile ortaya çıkan ve kendisine “Baba Resûl” de denilen Baba İlyas-ı Horasânî ve onun halifesi olan Baba İshak önderliğinde olduğu için “Babaîler İsyanı” olarak bilinmektedir. Selçuklu yönetimi, Baba İlyas'ın ayaklanma niyetini anlayınca Amasya, Çat Köyüne asker yolladı. Baba İlyas, Amasya kalesine sığındı. H. 635/ M. 1240 yılında şeyhinin muhasara altında kaldığını öğrenen Baba İshak, Kefersûd'u işgal edip peşinden; Hısn-ı Mansur, Gerger ve Kâhta'yı ele geçirdi. Malatya'da ve Elbistan'da zaferler kazandı. Bu arada Baba İlyas, Armağanşah adlı valinin ani baskısıyla Amasya'da öldürüldü. Baba İshak, Amasya'ya gelerek Armağanşah'ı mağlup etti. Baba İshak peşpeşe kazandığı zaferlerin coşkusuyla Konya'ya yöneldi. Kayseri'de Selçuklu ordusunu yendi. Malya ovasına doğru yola çıktı. Malya'da yapılan savaşı, Selçuklu ordusu kazandı. Baba İshak ve Babaîler kılıçtan geçirildiler. Kurtulabilen Türkmenler Orta, Batı ve Kuzey Batı Anadolu'nun değişik bölgelerine kaçtılar (Ocak, 1996: 40-136).

“Eksüklüven Hak bilür ışkın bana güç kılur
Hünkâr Said’e tîmar tup beni benden aldı” (Gölpınarlı, 1992: 204)

...

Nur-i Osmânî Kütüphanesinde bulunan bir mecmuada da gene Yunus Emre’nin şiirlerinin arasında Said Emre’nin şiirleri bulunmaktadır. Said Emre bu şiirlerinde de 191. varakta Hacı Bektaş-ı Velî’den bahsetmektedir:

“Erenün yüzü sulu himmeti arştan ulu
Kim tadarısa balı Hünkâr inâyetidür

Sa’din yüzüne tacı kamudan gönlü kiçi
Suça sayılmaz suçu Hünkâr’un mürvetidür” (Gölpınarlı, 1992: 204)

Bu beyitlerden anlaşıldığı gibi Said Emre, Hacı Bektaş-ı Velî’ye ulaşmış ve ona intisap etmiş bir şairdir.¹ Said Emre’nin Ritter mecmuasında bulunan bir şiirinde:

“Bir ulumuz vardur bizüm Çalab ana benüm dedi
Her ne kim dilersek virür cömerddür(ür anun) adı

Yöğirdür uçar kuşları vardur(ur) kudret işleri
Cümle deniz canavarı andan diler(ler) mededi

Kimün illeti yoğısa âzâd ola dutsağda
Kim ışka giriftârisa ola anun â(zâ)dı

Vallah anun hürmetine inanuruz mürvetine
Ana muhib olanları yandurmayısa tam’odı

Anun lûtfu yavlak delim anı sever Hayy-ı Alîm
Dâim anı disün dilim gönülümedür ışk odı

Sohbetine iren kişi anmadı hiç ayruk işi
Hacım yüzün gören kişi yarlıkların elden kodı

Zihî hil’at zihî devlet zihî atâ zihî himmet
Said aydur yüz bin minnet *Hacım* bana benüm didi” (Gölpınarlı, 1992: 291-292)
Said Emre bu şiirinde *Hacım* Sultan’ı anlatmaktadır. Şiirin iki ayrı mısrasında

Hacım Sultan’ın ismi zikredilmektedir. Said Emre bu şiirinde bir ulu zat olarak *Hacım* Sultan’ın övmekte ve ona intisap ettiğini söylemektedir. Said Emre’nin şiirlerinden yola çıkarak şunları söyleyebiliriz. Önce H. 669/ M. 1270-71 tarihinde ölen Hacı Bektaş-ı Velî’ye intisap ettiğini söyleyen şair (büyük bir ihtimalle onu ölümünden sonra) daha sonra da *Hacım* Sultan’a intisap ettiğini açıkça yazmaktadır. Said Emre’nin şiirinden

¹ Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî’de Aksaraylı Molla Sadeddin’le ilgili bir bâb bulunmaktadır. Büyük bir âlim olarak tanıtılan Molla Sadeddin, Hacı Bektaş-ı Velî’nin kerametlerini görünce onun büyüklüğünü anlayıp ona intisap etmiştir. Bu kısmın sonunda Molla Sadeddin’in şiirleri vardır. Bu bâbta abdest suyunun kana dönüşmesi kerametine Hacı Bektaş-ı Velî, Molla Sadeddin’e iki yerde “Said” diye seslenmektedir (Korkmaz, 1995:114). Hacı Bektaş-ı Velî’nin *Makaalât*’ını Arapçadan Türkçeye çeviren Molla Sadeddin şiirlerinde “Said Emre” adını kullanmaktadır. Bu durum Molla Sadeddin’in “Said Emre” olduğunu göstermektedir (Gölpınarlı, 1992: 205-206).

hareketle Hacım Sultan'ın, Hacı Bektaş-ı Velî ve Said Emre'nin çağdaşı olan sûfî bir şahsiyet olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Hacım Sultan'ın adının geçtiği diğer bir eser de *Vilâyetnâme-i Abdal Musa* adını taşıyan bir menâkıbnâme kitabıdır. Kitap XIV. yüzyılda yaşamış olan Abdal Musa¹'nın menkabevî hayatını anlatmaktadır. Yazarı ve yazılış tarihî belli olmayan kitapta bizim için önemli olan Abdal Musa'nın dâhil olduğu tasavvufî zümre içerisinde ondan önce yaşamış olan Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan gibi önemli sûfî şahsiyetlere işaret edilmiş olmasıdır. Vilâyetnâmede; Abdal Musa için Abdal Kefî: “Acaba bu sultan hangi soya bağlıdır?” diye sorduğunda diğer abdallar cevap veremeyince Abdal Musa bu dervişe bir şiirle cevap verir:

“Kim ne (bilür) bizi nice soydanuz
Ne bir zerre oddan nâ hod sudanuz

Bizim hususumuz marifet söyler
Biz Horasan mülkündeki boydanuz

Yedi deniz bizim keşkülümüzde
Hacım umman oldu biz o göldenüz

Hızır İlyas bizüm yoldaşımızdur
Ne zerrece günden ne hod aydanuz

Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydenüz

Bizüm zahmımıza merhem bulunmaz
Biz kudret okuna gizlü yaydanuz

Musa Tur'da durup münacât eyler
Neslimüz sorarsan asıl Hoy'danuz

Ali oldum adım oldu bahane
Güvercin donunda geldüm bu hâne

Abdal Musa oldum geldüm cihâne
Arif anlar bizi nice sırdanuz” (Atalay, 1997: 30-31).

Abdal Musa şiirde kendi soyunu anlatırken Hz. Ali'den Hacı Bektaş-ı Velî'ye (güvercin donuyla derken) doğru gelen sırrın kendisi olduğunu yani Hacı Bektaş-ı

¹ XIV. yüzyılda Orhan Bey zamanında Osmanlı Beyliği içerisinde gazalara katılmış olan Abdal Musa, Bektaşîliğin teşekkülünden sonra bu Tarikatın içerisinde en önemli velîlerden birisi olarak takdis edilmiştir (Ocak, 2010, 37). Âşık Paşazâde'nin “Tevârîh-i Âl-i Osmân” adlı tarih kitabında “Abdal Mûsî dilerdi bir derviş var ıdı, Hatun Ana'nun muhibbi-y-ıdı. Ol zamanda şeyhlik ve mürîdlik iğen zâhir degüldi, silsileden dahı fârıglardı. Hatun Ana ol azîzın üzerine mezar itdi. Geldi Abdal Mûsî bunun üzerine bir niçe sâkin oldı. Orhan devri geldi, gazâlar itdi.” diye yazmaktadır (Âşık paşazâde, 2010, 486). Abdal Musa'nın Vilâyetnâmesi Hz. Ali'den Hacı Bektaş-ı Velî'ye geçen ruhun ondan da Abdal Musa'ya geçtiğine dair tenasüh inancını barındırmaktadır.

Velî'nin kendi bedeninde tekrar zuhur ettiğini anlatmaktadır. Kendisinden önceki Hızır İlyas gibi önemli şahsiyetlerle birlikte olduğunu söylerken bunların arasında Hacım Sultan'ı da saymıştır. Vilâyetnâme tarihî bir belge olarak sayılmamakla birlikte buradan Hacım Sultan'ın XIV. yüzyılda yaşayan Abdal Musa'dan önce yaşamış bir sûfî şahsiyet olduğu sonucu çıkarmak mümkündür.

Diğer anonim tarihleri saymayacak olursak, XV. yüzyılda yaşamış ve Âşık Paşa soyundan gelen Âşık Paşazade'nin yazmış olduğu tarih türünün ilk eseri sayılabilecek “*Tevârih-i Âl-i Osmân*” adında bir eseri vardır. Paşazade bu eserinde Osmanlı sülalesini konu almaktadır. Osmanlı sülalesini anlatılırken XIII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar geçen olaylar hakkında okuduklarını, dinlediklerini ve görüp yaşadıklarını da menkıbe havasında yazmıştır (Paşazade, 2010: 23-24). Eserinde, Rûm vilâyetindeki bütün derviş ve ulemayı sayar. Bunların içerisinde niçin Hacı Bektaş-ı Velî'yi anmadığını onun Âl-i Osman Vilâyetinde olmadığını ve Âl-i Osman nesliyle ilişkisi bulunmadığı sebebine bağlar. Hacı Bektaş-ı Velî, Hatun Ana ve Abdal Mûsâ'dan bahseder. Eserde Hacım Sultan'ın adı geçmemesi de düşündürücüdür. Hacım Sultan'ın adından bahsedilmemesini, Paşazadenin, Hacı Bektaş-ı Velî için söylemiş olduğu sebebe bağlamak mümkün görülmektedir.

Hacım Sultan'ın yaşamış olduğu yüzyılla ilgili olarak bazı bilim insanları farklı fikirler ileri sürmektedir. Bu bilim insanlarından Ahmet Yaşar Ocak, Hacım Sultan'ın Hacı Bektaş-ı Velî'nin çağdaşı ve halifesi olamayacağını, XIV. veya XV. yüzyılda yaşamış bir Kalenderî dervişi olma ihtimalinin kuvvetli olduğunu söylemektedir (Ocak, 1998: 505-506). Ahmet Yaşar Ocak, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin bir tenkidini yaparak, Menâkıbnâmede geçen bazı cemaat ve kişi adlarından hareketle anlatılanların XIV. ve XV. yüzyılda geçtiği düşüncesindedir. Ocak'ın bu değerlendirmesinde Rodolf Tschudi'nin tenkitli yayınında geçen “*Geyiklü Cemaati*” adı, sayılan sebeplerden birisidir (Ocak, 1992: 90-91). Osmanlı kaynaklarında Orhan Gazi zamanında geçen Geyikli Baba'nın dervişleri için XIV. yüzyıldan itibaren “geyiklü cemaati” “Geyiklü Baba Dervişleri”, “Geyiklü Baba Sultan Cemaati” gibi adlar verildiği görülmektedir (Ocak, 1992: 91). Geyiklü Cemaatinin adı, Hacım Köyü Nüshasında yer adı olarak geçmektedir. I. Defteri Hakanî Dizini isimli arşiv çalışmasının 1530 tarihinde Kütahya Livâsı'nda “Geyikler” yer adı olarak kayıtlıdır (Anonim 1993). Geyikler'in bugünkü adı Dinar'dır. Rodolf Tschudi'nin okuduğu nüshalarda, “*Geyiklü Cemaati*” olarak

geçmektedir. Ali Emirî Efendi A Nüshası'nda herhangi bir cemaatin adı yazılı değildir. B Nüshasında ise, “*Yörükân Geyiklüler Cemaati*” olarak yazılıdır. Diyanet İşleri Nüshasında “*Köylüler cemalinin dirler bir cemaat*” olarak yazılmıştır. Germiyan Beyliği içersinde yerleşim yeri adı olarak geçen Geyikler'in burada “*Geyikler Cemaati*”nin bulunduğunu ve zaman içersinde cemaattan çok onların taşıdığı adın, yerleştikleri yerin adı olarak geçtiği anlaşılmaktadır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin Derviş Burhan'ın yazdığı özgün nüsha olmadığı için gerçekte *Geyikli Cemaati*'nin Menâkıbnâmede geçip geçmediğini tespit etme imkânımız yoktur. Çünkü nüshalar arasında bu konuda bir birlik bulunmamaktadır. Menâkıbnâme nüshalarını istinsah edenlerin kendi yaşadıkları zamanda nasıl adlandırılmışsa öyle yazmış olma ihtimali düşünülebilir. Bu yüzden, “*Geyikli Cemaati*”nin XIV. yüzyılda olduğunu ileri sürerek Hacım Sultan'ın da XIV. yüzyılda yaşadığını düşünmek doğru görülmemektedir.

Ocak'ın, ileri sürdüğü sebeplerden biri de “*Işık*” teriminin XV. yüzyıldan itibaren menâkıbnâmelere girdiğinden hareketledir (Ocak, 1988: 505-506). “*Işık*” teriminin, IX. ve X. yüzyıllarda herhangi bir zümreyi nitelemekten daha çok bâtinî anlamında kullanıldığı görülmektedir (Köprülü, 1976: 112-113). “*Işık*” terimini açıklayabilmek için önce “*kalender*” terimini ele almamız gerekecektir. Çünkü *Işıklar* Kalenderî zümrelerinden birisinin adıdır. Sözlük anlamı olarak kalender (f.s.) 1. Dünyadan elini çekip başıboş dolaşan (derviş) 2. Dünyadan elini eteğini çekip her şeyi hoş gören (kimse) (Devellioğlu, 2009: 581). Kalender olan yani “*kalenderî*” yaygın olarak elinde asası, sırtında hırka veya postu, boynunda muskası eski Türk kamlarını andıran şekilde görününen gezgin dervişler için söylenen bir terimdir. Bu dervişlerin Anadolu'daki adları Rûm erenleri veya Rûm abdalları olarak anılmaktadır ve genel olarak “*Kalenderîler*” adının kapsadığı; *Abdal, Işık, Torlak, Haydarî* vb adlar da kullanılmıştır (Mélïkoff, 2010, 96). “*Işık*” terimine ilk defa Yunus Emre Divânında 352-6. beyitte rastlanmaktadır:

“Işık ile Dânişmend sû'i işler her zamân
Dânişmend Işık'a eydür bî-şerî'at degül mi” (Tatcı, 2008:389)

Aynı beyit Gölpınarlı'nın “*Vilâyetnâme*” adlı eserinde:

“Işık ile danışman savaşırlar her zaman
Danışman atdur şer'an söz ma'lûl degül mi” (Gölpınarlı, 1990:141).

Şeklinde yazılıdır. Bu beyitten anlaşılacağı gibi “*dânişmend*” ilmi, âlimi yani ulemayı temsil etmekte, “*ışık*” ise batınî düşünceyi temsil eden tasavvuf ehlidir. Bu iki kesim arasında bir mücadele olmaktadır ve dânişmend, ışık olanı şeriate uymamakla suçlamaktadır. XIII. yüzyılda yaşamış olan Yunus Emre'nin (1240-41/1320-21) şiirinde

“ışık” teriminin geçmiş olması bu yüzyılda Kalenderî zümrelere bu adla hitap edildiğini göstermektedir. Yukarıdaki beytin içerisinde bulunduğu şiirin tamamında Yunus Emre, “ışık”ı bülbülün konuşmasına ve Hak âşıklarına, *dânişmend’i* de laftan anlamayan kargaya benzetmektedir. Bu arada “ışık” teriminin Yunus Emre Divânının yazıldığı dönemde yazıcı tarafından Divâna eklenmiş olabileceği de her zaman ihtimal dâhilindedir.

XIV-XV. yüzyıllarda Osmanlı topraklarında, ‘ışıklar’ Kalenderî zümrelerinden birisinin adı olarak anılmaktadır. *İşık* veya *İşıklar* terimleri XV. yüzyılda yazılmaya başlanmış menâkıbnâmelerde de geçmeye başlamıştır. XVI. yüzyıldan itibaren ise bu zümrelerden birini değil bütün Kalenderîleri kapsayan bir terim özelliği kazanmıştır (Ocak, 1992: 109). XVII. yüzyılda yaşamış sûfilerden Sunullah Gaybî yazmış olduğu *Sohbetnâme* adlı eserinde *İşık* teriminin ilk defa Hacı Bektaş-ı Velî’nin “Hakk’ın nuruyla aydınlıkta ve ışıklıkta olmak” şeklinde kullandığını yazmaktadır: *Sohbetnâme, 34a, ...ve dahi ışk tâbirin evvel hacı Bektaş-ı velî vaz’ eylemiş hakîkattinden haberi olmayanlar zulmette ve özünden âgâh olanlar nûr-ı hakla aydınlıkta ve ışıklıkta olmak münâsebetiyle buyurdular*” (Doğan, 2001: 150). Sunullah Gaybî, bu teriminin herhangi bir zümrenin adı olarak geçtiğinden bahsetmemektedir. Menâkıbnâmelerde Hacım Sultan, uzun süreli ibadetlerle meşgul olarak gösterilir. İnsanlara sürekli yardımcı olmaktadır. Belki de onun dış görünüşünün farklılığı, diğer insanları arasına karışmaması, gezgin bir derviş olması, şehirli insanları tedirgin etmektedir. Şehirli olsun veya olmasın Hacım Sultan’ın karşılaştığı çoğu insan onu aralarına kabul etmek istemez. Bu, Hacım Sultan’ın yaşadığı dönemde içinde bulunduğu varsayılan *ışık* zümresinin kötü şöhretinden midir, yoksa Hacım Sultan’dan sonraki dönemlerde onu ululayıp takdis eden *ışık* adı taşıyan gruplarca menâkıbnâmelerde *ışık* olarak belirtilmesinden midir? XV. yüzyıldan sonra, *İşık* zümreleri içersine zamanla Hurufî esaslarının zemin bulduğu görülmektedir (Köprülü, 1976: 112). XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Vekayinâme ve belgelerinde *ışık* kelimesine tesadüf edilmeye başlanmıştır. XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin, Safevîlerin Anadolu’da taraftar bulması endişesinden, Kalenderî zümrelere uyguladığı siyaset sebebiyle yürürlüğe koyduğu uygulamalar sonucunda, mühimme defterlerine yansıyan bilgilerden Safevî propagandası yapan dervişlerin taşradaki bu tip zümreler içinde yer bulup saklandıklarını ortaya koymaktadır (Savaş, 2002: 158). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde önemli bir zâviye olarak adı geçen Seyyid Gazi Zâviyesi 1572

yılında bir soruşturma geçirmiştir. Zâviyenin kadısının çabalarıyla zâviyenin Bektaşî özelliğini korumaya ve devletin takibinden kaçmaya çalışan marjinal zümrelerin zâviyeyi kontrol altına almalarına engel olmaya çalışıldığını görüyoruz. Kalenderî zümrelerin özellikle *Işıkların* hâkim oldukları zâviyenin, Ahmet Refik'in (1932) yayınladığı mühimme kayıtlarından görüldüğü üzere 1559 yılında Osmanlı takibâtına uğrayarak Işık taifesinin sığınma mekânı olduğu için teftişten geçirilmiştir.

“Eskişehir kadısına hüküm ki Hâliyâ mektub gönderüp hükmü şerif varid olup mazmunu hümayununda Eskişehir ile Seydi Gazi kazâlarında sakın olan *Seydi Gazi Işıklarının* bazı ehli fesad olup anun gibilerin kaydü bend ile yarar âdemlere koşup Kütahya kalesinde habs idesin ve esbabların defder idüp arz idesin deyu ferman olunmuş idi. Emriâli mucibince teftiş olundukda Eskişehir kadılığığında iki nefer *ışık* bulunup biri yirmi yıldan ve biri on beş yıldan ehli sünnet cemaat tarıkına sulûk idüp ve ikisi dahi tehhül idüp ehil ve ayalleri olup kendü hallerinde olduklarından maada hiçbir veçhile töhmeti sabıkaları dahi olmayup eyiliklerine ol kazânın halkı şehadet eylediklerin bildirmişsin imdi buyurdum ki emri sabık ile amel idüp anun gibi ehli fesada ruhsat virmiyesin Fî 23 ramazan 966” (Refik, 1982: 13).

XVII. yüzyıl başlarında Osmanlı Devletinin destek verdiği Bektaşî Tarikatı dervişleri vasıtasıyla zâviye, Bektaşî zâviyesi görüntüsü kazanmıştır (Savaş, 2002: 150). XVI. yüzyıla ait arşiv kayıtlarında, Kalenderî grupların birçok kanun dışı faaliyetin içerisinde olduğu, şehirli insanlar arasında kötü intibaların oluşmasını hazırlayan birçok olay yaşandığı belirtilmiştir. XIV. yüzyıldan itibaren Kalenderî zümrelerde tasavvuf düşüncesi yozlaşmaya başlamış, niteliksiz bir görüntü almıştır (Ocak, 1992: 134-136). Bunlara bir örnek verecek olursak; Osmanlı merkezî yönetiminden, Anadolu beylerbeyine ve Denizli kadısına, Denizli Kazası, Saru Baba Zâviyesi hakkında gönderilen 1567 tarihli hükümde, Saru Baba Zâviyesine toplanan *Işıkların*, bidat ve dalâlet üzere oldukları bu Işıkların aralarına teftiş için casus gönderilmesi gerektiği yazmaktadır (Savaş, 2002: 89).

“Anadolu beylerbeyisine ve Denizli kadısına Hâliyâ dergâhı muallâma rıka sunup Denizli kazasında Saru Baba zâviyesinde müctemi olan *ışıklar* bidat ve dalâlet olup gice ve gündüz saz ve söz ile fisk u fucur idüp Ömer ve Osman namile varanlara bednamlardır deyu isimlerin tebdil etdirmeyince ziyarete ruhsat virmezler ve ziyarete varan kimselere evvelâ taşrada secde etdirirler. Andan ziyeret etdirirler ve kendüler dayimül erkad tariküsalât olup niçün nemaz kılmazsız deyu sual olundukda bu velîye hizmet etdügümüz kifayet ider ol diyarın eşirra ve eşkiyası anlara mürid olup ehli sünnet olan cemaate mühkem buzu adavet etmişlerdir deyu arz ve takrir olunup ahvalleri görülmek lâzım olmagin buyurdum ki hükmü şerifim vardukda kendü canibinden sıran ve hafiyen mutemedün aleyhim âdemler gönderüp tebdil suret gidüp öyle mezbur *ışıkların* ezva ve etvarların tecessüs ve tefahhus etdirüp göresin kendülerine ısnad olunan bidat ve dalâletin aslı var mıdır. Nicedir şöyle ki hakıykatı üzre ahvallerin kadı marifetile şerle teştîş idüp sabit olan mevadı yazup bildiresin şöyle ki bu asıl dâl oldukları sabit olanları habs idesin Fi 23 rebiülâhir 975” (Refik, 1932: 22).

XVI. yüzyıldan itibaren Seyyid Gazi Zâviyesi çevresindeki bu Kalenderî gruba ‘*Seyyid Gâzi Işıkları*’ denilmeye başlanmıştır. Seyyit Gazi Işıkları’nın ilk hali de diyebileceğimiz topluluğa menâkıbnâmede tesadüf edilmektedir. Şeyhlü’den Beyce Sultan, Habip Acemi Sultan ve dervişleri için “*ayine-yi gâzî evliyâları*” terimi kullanılmıştır. (HKN: 49a, ... *sultân hâcım hâzretleri ileri gelüp bunlara selâm virdi hâırların şordı merhabâ eylediler bunlaruñ halîfeleri şeyhlüden bekçe sultân hâbîb hâcı başa sultân ayine-i gâzî evliyâları hayli var-idi ...*) Menâkıbnâmede birçok yerde Hacım Sultan’ın insanlar tarafından kötü karşılanmasına rağmen, Ayine-yi Gazi Evliyalari tarafından çok iyi karşılanmasının sebebi onlarla dış görünüşlerinin benzer oluşu veya aynı zümreye dâhil olmuş olabileceğindedir, diyebiliriz. Menâkıbnâmede geçmekte olan en önemli zâviye hiç şüphesiz ki, Seyyit Gazi Zâviyesi’dir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı Susuz’daki yurduna gönderdiğinde Seyyit Gazi üzerine bin bir öküz kurbanı olduğu ve bunun yerine getirilmesini istemektedir. (HKN: 26a, ...*hünkâr hâcı bekdâş velî hâzretleri ayıtdı ya ‘ammûzâde hâcım sultân gel benüm benüm başımı tirâş eyle hem yol yoldaşuyuz seni dahı göndüreyin germiyanda şusuz nâm mevzi’de haııq cânibinden sâkîn ol diyü irşâd olundı ve hem menteşe iklıminde biñ bir öküz kurbânuñ vardur getürüp seygid gâzînuñ üzerini ‘imâret iyle didi ...*) Hacım Sultan, tıpkı Hacı Bektaş-ı Velî gibi Seyyit Gazi’yi “*pîr*” tanımaktadır. Hacı Bektaş’ın isteğı üzerine kurban için Seyyit Gazi Zâviyesi’ne gider. Menâkıbnâmeden anlaşıldığı kadarıyla Zâviyede bulunan şeyh ve dervişler, Hacım Sultan’a ve onun dervişlerine muhaliflerdir. Yani farklı zümrelere bağılı derviş toplulukları söz konusudur. Hacım Sultan, Seyyid Gazi Zâviyesi şeyhi Kara İbrahim’in Zâviyeyi kendisine teslim etmemek için uyguladığı ateşe girme ve kılıç vurma gibi sınavlarına tabi olur. Burada iki farklı zümre arasında sanki bir hâkimiyet savaşı var gibidir. Bu savaşı galibi, sınavı başarıyla tamamlayan ve şeyh Kara İbrahim’i gösterdiği keramet sonucunda öldürerek Seyyit Gazi Zâviyesine hâkimiyet sağılayan Hacım Sultan olmuştur. Hacım Sultan, Zâviyeye kendisinin tayin ettiği bir şeyhi postta oturarak kontrolü ele almıştır. Hacım Sultân’ın *Işıkların* ananesindeki yeri ve tesiri sonucu olarak bu Kalenderî grup Hacım Sultân’ın hatirasını devam ettirmiştir, denilebilir. Menâkıbnâmede anlatılanların yazıya geçirilirdiğı dönemde faaliyet içersinde olan ‘*ışık zümresi*’ tarafından *ışık* tabiri Hacım Sultân’a izafe edilmiş olmalıdır. Bir terimin yazılı belgelere girmeden önce sözlü ortamda söyleniyor ve söylenceler yoluyla da yayılıyor olması gerekmektedir. Nasıl ki, Hacı Bektaş-ı Velî kendisinden sonraki iki yüz yıl içinde kurumsallaşıp efsaneler

yoluyla Bektaşî Tarikatı'nın kutsanan en büyük pîri haline gelmişse Hacım Sultan'ın adı da benzer sözlü kaynaklar tarafından üretilen rivayetlerle beslenmiş olmalıdır. Sözlü anlatıların en önemli üretim merkezi olan tekkelerde ve konargöçer Türkmen boyları arasında gezgin dervişler vasıtasıyla *ışık* teriminin aktarımı sağlanmıştır. Kayıtlara geçecek olağanüstü bir durum söz konusu olmadığı dönemde belki de “*ışık*” terimi Hacım Sultan'ın yaşadığı XIII. yüzyılda da kullanılıyor olabilir diye de düşünebiliriz. Kanaatimizce, gösterdiği özellikler bakımından kendisi bir Kalenderî dervîşi olan Hacım Sultân, daha sonraki yüzyılda ortaya çıkmış olan -bir Kalenderî zümresi- *Seyyid Gâzi Işıkları* tarafından sahiplenilmiştir. Arşiv belgelerinden de anlaşıldığı üzere Hacım Sultan'ın faaliyet gösterdiği alan Işık taifesinin de alanıdır. Zaman içerisinde bu bölgedeki göle Işıklı Göl ve ayrıca Şeyhlü diye geçen yerleşim yerinin adının da “*Işıklar*” olması bu Kalenderî zümreyle alakalı olmuş olabilir. Türkler tarafından ilk fetih hareketleri başladığında sınırlarda kurulan karakollarda (ribatlarda) gazilerin gece gündüz devam eden nöbetleri olurdu. Bu nöbetlerde gece yakılan ışıkların sabaha kadar devamlı yakılı tutulmalarından buralara Işıklar adının verilmiş olma ihtimali de düşünülebilir. Işıkların sabaha kadar yanması yöredeki Türkler için bir güven kaynağı teşkil etmekteydi. Sınır karakolları, daha uzak bölgelere yerleştikten sonra da zamanla tekkelere dönüşen bu yerlerde ışık yakma geleneği devam etti (Baykara, 2007: 184). Bektaşî ananesinin teşekkülünde Hoca Ahmet Yesevî'nin ve dervişlerinin önemli bir yeri vardır. Bektaşîler halk arasında rivayet edilmeye başlanmış bu menkabelerin içinde hem Hacı Bektâş-ı Velî hem de Hacım Sultân'ı göstererek Hoca Ahmet Yesevî ile irtibatını ve benzer menkabelerin teşekkülü sağlamışlardır (Köprülü, 1976: 57-58). Kalenderîliğin farklı zümreleri içerisinde doğup Hacı Bektâş-ı Velî kültü etrafında şekillenen Bektaşilik, değişik Kalenderî velîlerini de içersine alarak büyüyüp, genişlemiş ve bütün bu Kalenderî zümreleri Bektaşî kimliğinde toplayarak XVII. yüzyılda da gelişim sürecini tamamlamıştır. Hacım Sultan'ın, Işık zümreleri arasında yeri artık Bektaşî kimliği altında ve Bektaşî erkânının oluşmasındaki önemiyle öne çıkacaktır.

Hacım Sultan'ın tarihî hayatının buraya kadar tespit ettiklerimizin genel bir değerlendirmesini şu şekilde yapabiliriz. Hacım Sultan'ın tarihî hayatı hakkında fazla bir bilgi elde edilememiştir. Tarihî kaynaklarda geçen bilgiler çok sahil olmamakla birlikte şu durum ortaya çıkmıştır ki, Hacım Sultan kurgusal bir şahsiyet değildir. Bunun tam aksine yaşadığı çevreye ve içinde bulunduğu zümreye etkileri olmuş gerçek

sûfî bir şahsiyettir. Hacım Sultan'ın tarihî hayatıyla ilgili bilgiler bir menkıbevî aile tarihî sayabileceğimiz *Menâkıbu'l-Kudsiyye*'deki dört mısra, Said Emre'nin şiirleri, Abdal Musa Vilâyetnâmesindeki bir mısra ve Hacım Sultan Zâviyesiyle ilgili arşiv kayıtlarını içeren belgelerdir. Bu bilgilerde, Hacım Sultan'ın ailesi, doğum tarihî, çocukluğu, faaliyetleri ve ölümü yer almamaktadır. Kaynaklarda yer alan bilgilerden yola çıkarak Hacım Sultan'ın 1240 yılında gerçekleşen Babaî İsyanı'na katılmamış olsa bile tıpkı Hacı Bektaş-ı Velî gibi isyanı çıkaran Babaîler zümresiyle ilişki içerisinde olduğudur. Said Emre'nin şiirleri en önemli kaynak durumundadır. Said Emre bizzat hem Hacı Bektaş-ı Velî'ye hem de daha sonra Hacım Sultan'a intisap ettiğini söylemektedir. Zâviye kayıtları da, zâviyenin Germiyanoglu I. Yakub Bey tarafından H. 721/M. 1321 yılında yaptırılmış olduğuna ve burada Hacım köyünün vakıf arazisi içinde tutulmasına bakılacak olursa zâviyenin yapımından çok önce, Hacım Sultan ölmüş olmalıdır. Sonuç olarak; Hacım Sultan'ın XIII. yüzyıl sonları ve XIV. yüzyılın başlarında yaşamış olduğunu, Hacı Bektaş-ı Velî'nin çağdaşı ve onunla aynı sûfî zümrenin içerisinde bulunduğunu söyleyebiliriz.

1.1.2. Hacım Sultan'ın Menkıbevî Hayatı

Hacım Sultan'ın menkıbevî hayatı hakkındaki bilgilerimiz kendi adını taşıyan menâkıbnâme nüshaları ile *Menâkıb-ı Hümkâr Hacı Bektaş-ı Velî*'de ve *Menâkıbu'l-Kudsiyye Fî Menâsıbi'l-Ünsiyye*'de anlatılanlarla sınırlıdır. *Menâkıb-ı Hümkâr Hacı Bektaş-ı Velî*'de yer alan "...imdi hâcım sultânun velâyet ve kerâmeti çokdur isteyen menâkıbında bula..." cümlesinden de *Menâkıb-ı Hümkâr Hacı Bektaş-ı Velî*'de Hacım Sultan ile ilgili anlatılanların, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden özetlenerek alındığı anlaşılmaktadır. Hacım Sultan'ın menkıbevî hayatı ilk olarak Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin nüshalarında daha sonra da *Menâkıb-ı Hümkâr Hacı Bektaş-ı Velî*'de ve *Menâkıbu'l-Kudsiyye Fî Menâsıbi'l-Ünsiyye*'de anlatılanlarda ele alınacaktır. Ayrıca Doğan Kaya'nın, Nasan Yalıncağı adlı bir şahsın elinde bulunan cönkten "*Koluçık Hacım Sultan Menkıbesi*" başlığıyla aktardığı kısım da değerlendirilecektir.

1.1.2.1. Hacım Sultan'ın Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki menkıbevî hayatı:

Hacım Sultan on iki imamdan biri olan İmam Naki'nin oğlu Hüseyin'in üçüncü oğludur ve asıl adı da Recep'tir. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan sürekli zikir çeker

ve dünyaya ilgi göstermezler, gece gündüz ibadet ve riyazetle meşgul olurlar. Horasan'da atası öldüğünde sultanlığı Hacı Bektaş-ı Velî'ye teklif ederler ama o kabul etmez. İki velî kendilerini ibadete ve çileye verirler, cinsel duygulara kapılmazlar. Hoca Ahmet Yesevî onları Rûm diyarına göndermeden önce iki velî, kırk yıl hizmet edip batınî bilgiler edinmeğe uğraşırlar. Hoca Ahmet Yesevî, onların irşadıyla meşgul olur. Kutsal emanetler olan; kubbe-i elifi tâc, hırka, çırak, sofrası, alem ve seccade Cebrâil tarafından Hz. Peygambere gönderilmiş, ondan da Hz. Ali'ye ve sırasıyla İmam Hüseyin'e, Zeynel Abidin'e, İbrahim Mükerrreme'ye kalmış İbrahim Mükerrreme emanetleri Ebu Müslim'e vermiştir. Ebu Müslim'den sırasıyla Muhammet Bakır'a, Cafer-i Sadık'a, Musa Kazım'a, Musa Rıza'ya ondan da Hoca Ahmet Yesevî'ye kadar ulaşır. Hoca Ahmet Yesevî, doksan dokuz bin halifesinden hiçbirine bu emanetleri vermez. Halifelerden isteyen olduğunda o, "Sahibi var, gelir." diye bekler.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin kutsal emanetleri alması

Hacı Bektaş-ı Velî'yi, ilim okuması için Hoca Ahmet Yesevî'nin yanına verirler. Bir gün namaz vakti Hoca Ahmet Yesevî, abdest almak için Hacı Bektaş-ı Velî'den su getirmesini buyurur, Hacı Bektaş-ı Velî de Hoca Ahmet Yesevî'den mektephanenin dışarısında akan çeşmeyi içeriden akıtmasına ister. Şeyh, "Buna benim gücüm yetmez!" diyince Hacı Bektaş-ı Velî, Hakka niyaz ederek suyu mektephanenin içinden akıtır. Hoca Ahmet Yesevî, her gün doksan dokuz halifesine ders okutur. Halifeler derse gelince suyun nasıl mektephanenin içinden aktığını sorarlar. Hoca Ahmet Yesevî de bu velâyetin Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olduğunu söyler. Halifeler, Hacı Bektaş-ı Velî'nin kim olduğunu ve ne sebepten "hacı" olduğunu sorarlar. Hoca Ahmet Yesevî, "Arife günü Arafat'ta şimdi bizde bişi pişirirler diyince evden bana bir tepside sıcacık bir bişi getirdi." diye cevap verir. "Başka bir velâyeti de her vakitte Kâbe'de namaz kılardım. Sağ yanıma selam verince Hacı Bektaş'ı, sol yanıma selam verince Hacım Sultan'ı görürdüm sonra gayb olurlardı." diye cevap verir. Halifeler, "Bu bir çocuktur, bunda keramet mi, olur?" diye inanmak istemezler. Hacı Bektaş-ı Velî: "Biz Ali'nin sırrıyız." der. Bunun delili olarak onun avcundaki, alnındaki ve yağrındaki yeşil beni görerek inanırlar. Sonra Hacı Bektaş-ı Velî soru üzerine meşrebinin Hz. Muhammet'ten geldiğini söyler. Halifeler, ona bir şeyh gerektiğini söyleyince Hacı Bektaş-ı Velî de yasemin yaprağının üzerinde seccade serip kim namaz kılabilirse onun kendisinin şeyhi olabileceğini söyler. Kimse bu eylemi yapamayınca kendisi abdest alıp yasemin yaprağı

üzerine seccadesini sererek namaz kıldığında bütün halifeler ona teslim olup kisvetlerini önüne koyarlar. Hacı Bektaş-ı Velî bu kisvetleri tekbirleyerek onlara tekrar giydirir. Bu olaydan sonra Hoca Ahmet Yesevî, kutsal emanetleri Hacı Bektaş-ı Velî vererek yurt tutacağı yeri Rum diyarında Karayük olarak işâret eder. Hacı Bektaş-ı Velî'nin yurdunun belli olması üzerine doksan dokuz halifeden çoğu ona yoldaş olmak isterler ama o, hiçbirisini kabul etmez. Hoca Ahmet Yesevî, Hacım Sultan'ın ona yoldaş olmasını söyler. Hacım Sultan, "Nasıl yoldaş olursun?" sorusuna "Öyle yoldaş olurum ki, yoldan çıkarsan yola girene kadar ayağına vururum." cevabı üzerine Hacı Bektaş-ı Velî onu yoldaşlığa kabul eder. İki velînin yoldaşlığı bu şekilde başlamış olur. Hoca Ahmet Yesevî, ağaç kılıcı getirerek Hacı Bektaş-ı Velî'nin beline kuşatır. Horasan'dan Rûm'a er gönderildiği malum olsun diye yanmakta olan bir odunu ocaktan alarak Rûm diyarına doğru fırlatır. Konya'da Hoca Ahmet Fakı adlı bir er odunu yakalayarak hücresinin önüne diker. Odun biterek dut ağacı olur. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan o gece bir seccade üstünde yatarlar. "Eğlenmeyin Rûm'a varın!" diye gaipten bir ses duyunca kalkıp sabah namazını kılarak Hoca Ahmet Yesevî'den icazet talep ederler. Hoca Ahmet Yesevî ve doksan dokuz bin halife iki velîye dua edip uğurlarlar.

Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın diyar-ı Rûm'a gelmeleri

Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan önce Kâbe'ye doğru yola çıkarlar. Kâbe'ye gelince Arafat Dağı'na çıkarak kırk gün riyazette bulunurlar. Buradan Medine'ye giderler Hz. Peygamberin mezarını ziyaret edip oradan Kudüs'e sonra da Diyar-ı Rûm'a yol alırlar. Yolda karşılıklarına iki arslan çıkar. İki velî birlikte bir keramet göstererek arslanları taşa çevirirler. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan Rûm'a girince Rûm erenlerine mana âleminden selam verirler. Rûm erenleri sohbet için toplanmışlar, Fatma Bacı onlara yemek pişirmektedir. Velîlerin selamını, sadece Fatma Bacı duymuştur. O da selamı alır. Rûm erenlerinin gözcüsü Karaca Ahmet'tir. Karaca Ahmet, Fatma Bacı'dan niçin selam aldığını öğrenince erenleriyle birlikte gelecek olan velîlere düşmanca bir tutum takınırlar. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ı Rûm iline sokmak istemezler. Ali Emirî Efendi B Nüshasında Rûm erenleri yatmış olan kanatlarını açarlar. Velîleri engellemek için, kanat kanada verip arşa kadar uzanırlar. Yolun kesilmesi üzerine Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, iki başlı tek gövdeli bir güvercin donuna girip erenlerin arasında geçerek arşa kadar uçarlar ve burada meleklerle karşılaşılırlar. İki başlı güvercin arştan Karayük'teki bir kayanın üzerine o kadar şiddetli iner ki ayakları

kayaya gömülür. Rûm erenleri, onları engelleyemediklerini anlarlar. Karaca Ahmet, rüya âleminde güvercini Karayük'te görür (Ali Emiri Efendi B Nüshasında; Karaca Ahmet'in içine korku düşer ve iki başlı güvercinin gelen velîler olduğunu anlar.) Karaca Ahmet'in oğlu, Hacı Tuğrul bir doğan donuna girerek çift başlı güvercini avlamaya gider. Doğan havadan süzülüp tam güvercini avlayacakken Hacım Sultan, insan şekline dönüp doğanı boğazından yakalar. Hacım Sultan, Hacı Tuğrul'a; "Er ere yırtıcı suretle mi, gelir?" diye sorar. Hak divanında Rûm erenlerine nasip veren kişinin geldiğini söyler. Hacı Bektaş-ı Velî bu söylenenin delili olarak elindeki yeşil beni gösterir ve Hacım Sultan, Hacı Tuğrul'u Rûm erenlerini durumdan haber vermesi için, geri gönderir. Rûm erenleri inanmazlar. Onların bu durumu iki velîye malum olur. Dua ederek keramet gösterirler. Rûm erenlerinin seccadeleri altlarından kaybolup velîlerin huzuruna döşenir. Bu işareten sonra Rûm erenlerinin başı (gözcüsü) Karaca Ahmet bunun bir remz olduğunu söyleyerek velîlerin huzuruna gitmek gerektiğini söyler. Gelen Rûm erenlerini, Hacım Sultan karşılar. Hacı Bektaş-ı Velî, Rûm erenlerinin başı Karaca Ahmet'e kendisinin ruhlar âleminde elli yedi bin Rûm erenini götüğünü anlatır. Karaca Ahmet'in, kara bir koyun olduğunu ve onu yola getirmek için ensesine sopa ile vurduğunu söyler. Rûm erenleri Karaca Ahmet'in ensesine bakarak sopa izini görürler. İki velî, Rûm erenlerine arş beyanı verirler. Erenler, onlara kim olduklarını sorarlar. Onlar da; "Aslımız Horasanî, mürşidimiz Hüdâ'dır." deyince erenler delil göstermesini isterler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan dua ederler. Havadan bir yeşil ferman iner. Rûm erenleri, fermanı okuyup velîlerin önünde eğilirler. Hacı Bektaş-ı Velî, Karaca Ahmet'e; "Rûm'un sağı benim, divânesi senin olsun." der. Hacı Bektaş-ı Velî, elli yedi bin Rûm erenini halife yapıp makamlarına gönderir.

Hacım Sultan'a Hacı Bektaş-ı Velî tarafından yurt verilmesi

Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a amcaoğlu diye hitap etmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'dan başını tıraş etmesini ister. Hacım Sultan'a Germiyan İlinde Susuz adlı yerin yurt verildiğini ve Menteşe İkliminde Seyit Gazi'nin üzerine kurbanı olduğunu söyler. Hacım Sultan Hacı Bektaş-ı Velî'nin başını tıraş edecekken birden kendisinden yardım isteyen bir ses duyar ve bir süre rüya âlemine dalar. Hacım Sultan'ın bu hali Hacı Bektaş-ı Velî'nin dikkatini çekerek ona ne olduğunu sorar. Bunun üzerine Hacım Sultan, Akdeniz'de gemisi batan bir kişinin kendisinden yardım istediğini ama aynı anda başka bir erden de yardım istediğini, bu yüzden yardım isteyen

kişinin bir eli elimde kaldı diyerek bu eli, Hacı Bektaş-ı Velî'nin önüne bırakır. Hacı Bektaş-ı Velî: “Akdeniz nerede, bizim bulunduğumuz yer nerede?” deyince Hacım Sultan elini uzatıp Akdeniz'den bir yunus balığını tutarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin önüne bırakır. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ın bu velâyetini görünce Hoca Ahmet Yesevî'nin kendisine kuşattığı ağaç kılıcı Hacım Sultan'a kuşatarak; “Yürü şimdi Germiyan'a!” der. Böylece Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanından ayrılır. Hacım Sultan ağaç kılıcı denemek ister. Sakanın katırı oradan geçmekteyken kılıcı vurunca katır ortadan ikiye bölünür. Bir mermere vurur, mermer de ikiye bölünür. Sakanın, Hacı Bektaş-ı Velî'ye şikâyeti üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ı geri çağırıp yaptıklarının sebebini sorar. Hacım Sultan; “Senin kapında kesmeyen kılıcı ben ne yapayım, şimdi kolu açığı zapt eyle!” diye cevap verir. Hacım köyü Nüşhasında “Kolu açığı” şeklinde diğer nüshalarda “kılıcını zapt eyle” şeklinde geçmektedir. Buradan Hacım Sultan'ın kılıcı geri verdiği gibi bir sonuç çıkmamaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî; “Rûm'da Hacım isimli er çok olabilir, senin adın ‘*Kolu Açık*’ Hacım Sultan olsun.” diye ona lâkab verir. Ali Emirî Efendi B Nüşhasında, Hacım Sultan'ın ‘*Kolu açık*’ lâkabını alması diğer dört nüshadan farklı anlatılmıştır. Bu nüshadaki anlatım, Hacı Bektaş-ı Velî Vilayetnamesinde anlatılanlarla benzerlik göstermektedir. Buna göre: Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî'nin kendisine kuşattığı tahta kılıcı (ağaç) Hacım Sultan'ın beline kuşatır ve Hacım Sultan'ı ‘meydan cellâtı’ olarak görevlendirir. Ancak kılıcı kendisine danışmadan kullanmamasını isteyerek ona Germiyan'da Susuz adlı yeri yurt olarak verdiğini söyler. Hacım Sultan kılıcı denemek için dergâha su taşıyan katıra vurarak iki parçaya böler. Katırla su taşıyan derviş ağlayarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin huzuruna gidip Hacım Sultan'ı şikâyet eder. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ı çağırarak kendisine danışmadan niçin böyle yaptığını sorar. Huzurdan çıkınca Hacım Sultan'ın kolları eğri büğrü olur. Kırk gün boyunca kolları tutmaz düşkün bir halde dolaştıktan sonra Hacı Bektaş-ı Velî'nin huzurundaki ulu canlar, Hacım Sultan'ın halinin düzelmesi için ricada bulunurlar. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a; “Ya Hacım kollarında bir eser kalsa gerektir. Ancak Diyar-ı Rûm'da ‘Hacım’ adlı er çoktur. Adın ‘*kolu Açık Hacım*’ olsun.” deyince kollarındaki eğri büğrülük düzelmiş olur.

Hacım Sultan'ın Kara-hisar Öyük köyündeki kerametleri

Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanından kendisine yurt olarak verilen Susuz'a doğru yola çıkan Hacım Sultan, Kara-hisar'a bağlı Öyük köyüne gelir. Burada Yağlı (Bağlı)

Baba ile kırk gün riyazette bulunurlar. Öyük köyünün kadınları onlardan köyün sığırlarını gütmelerini isterler. Kadınların ısrarları üzerine Hacım Sultan sığır gütmeyi kabul eder. Sığır sürüsünün içersinde bir kara boğa vardır. Hacım Sultan, kerametiyle boğayı kendi emri altına alır ve sığır gütmeye işini boğaya verir. Kara Boğa köylünün ekinlerine zarar verdirmeden sığırları güder. Köylüler buna şahit olup şaşırırlar. Köylüler, daha önceki sığırtmaçların evden eve misafir olduğunu Hacım Sultan'ın ise sürekli aynı evde kaldığını, evin hanımının 'ışık sever' olduğunu söyleyerek kadınla Hacım Sultan hakkında dedikodu yaparlar. Ev sahibi olan adam, bu söylenenlerden rahatsız olup Hacım Sultan'ı evinden kovmak niyetiyle eve gelir. Bu durum Hacım Sultan'a malum olur. Ev sahibi adam, hiddetle eve gelince ona, "Gel seninle yemiş toplamaya gidelim!" der. Mevsim kıştır. Birlikte bir sahradaki söğüt ağacının altına gelirler. Hacım Sultan dua edince bir keramet gerçekleşir ve söğüt ağacında çeşitli yemişler biter. Ev sahibi adam, bu keramet karşısında bayılır, kendine gelince Hacım Sultan'dan af diler. Hacım Sultan ağaca çıkarak değişik yemişlerden toplarken adam aşağıdan baktığında Hacım Sultan'ın mahrem yerinde cinsel organ yerine kırmızı-ak gül görür. Yemişlerle eve dönerler, evin hanımı da dâhil olup hep beraber yemişleri yerler. Hacım Sultan, ev sahibi adama muskasını, kisvetini ve kemerini verir. Asasını toprağa diker asa biter. Ayağını yere vurur yerden su çıkar.

Hacım Sultan'a kayaların şahitlik etmeleri

Öyük köyünde bir kadın ineğini sığırın içine salmak ister. Hacım Sultan, kadına: "Ana, ineğini sığıra salma kurt yer!" demesine rağmen kadın ona aldırılmaz, ineğini salar. Kara Boğa, sürüyü kadının sığıryla birlikte gütmeye götürür. Nitekim kadının ineği sürüden ayrılınca bir kurt tarafından parçalanır. Sürü köye dönünce kadın ve oğulları ineği bulamazlar. Hacım Sultan ineği kurdun yediğine oğlanları inandıramaz. Konu, kadıya intikal eder. Hep birlikte kadının huzuruna çıkarlar. Hacım Sultan, kadıya ineğin kurt tarafından parçalandığını söyler. Şahit getirmek için izin ister. Kurdun ineği parçaladığı kayalık yere gelir. Hacım Sultan, eliyle kayaya vurduğu zaman kayadan beş parça düşer. Beş parça kaya, yuvarlanarak gelip şahitlik yaparlar. Bu keramet karşısında kadı bir süre baygınlık geçirir. Kadı ve şikâyetçiler, Hacım Sultan'dan özür dilerler. Yaşanan bu olaydan sonra, Hacım Sultan Öyük köyünden ayrılır. Kara boğa da onun peşinden ayrılmaz.

Hacım Sultan'ın Kara-hisar'da kayadan su çıkarması

Hacım Sultan, Kara-hisar'a gelerek büyük bir kayanın yanında kırk gün tevekkülde bulunur. Kara-hisar'da Tuğrul Bey adında bir bey vardır. Adamları, Beye bir dervişin kayanın dibinde yemeden içmeden oturduğu yanında bir boğanın beklediğinden bahsederler. Bey, adamlarının birkaçıyla bu kişiyi görmek için gelir. Hacım Sultan'ı uyuyor zannederek oturup sessizce uyanmasını beklerler. Hava çok sıcaktır. Bey içinden kalksa da bize su verse diye geçirince onun bu düşüncesi Hacım Sultan'a malum olur. Hacım Sultan birden kalkarak yumruğunu kayaya vurur eli kayaya gömülür elini çektiğinde kayadan su fışkırır. Hacım Sultan'ın bu kerameti üzerine Bey ondan kendi şeyhleri olmasını ister. Hacım Sultan, Tuğrul Beyin birçok teklifini geri çevirerek kendi makamının Susuz adlı yer olduğunu söyler.

Hacım Sultan'ın Sandıklı'daki kerametleri

Kara-hisar'dan Sandıklı'ya gelen Hacım Sultan bir köşede kırk gün zikir ve riyazetle meşgul olur. Kara boğa da yanından ayrılmaz. Sandıklı halkı Hacım Sultan'a 'biat ışık', 'ışık' diye hitap ederler ve onun gibi dervişleri sevmezler. Sandıklı'da, Hacı adında bir derviş vardır. Bu derviş bir gün rüyasında Hz. Muhammet'i görerek ondan Hacım Sultan'ın yanına gitmesi öğüdünü alır. Uyandıktan sonra yola düşüp Hacım Sultan'ı bulur. Derviş Hacı ile Hacım Sultan birlikte ibadet ve riyazetle meşgul olurlar. Bu iki dervişin hallerinden hoşnut olmayan ahali onlardan gitmeleri isterler. Hacım Sultan onları dinlemeyince ahalden birkaçı Hacım Sultan'ı dövüp kovması için bir adam gönderir. Dövmek için gelen adam, Hacım Sultan'dan etkilenerek ona tabi olur. Ahali gönderdikleri adamın işi yapamaması üzerine bir araya gelip Hacım Sultan'ı kovmayı tasarlarlar. Onların bu düşüncesi, Hacım Sultan'a malum olur. Hacım Sultan, bu belâdan kurtulmak için Kur'an'dan sûreler okuyarak dua eder. Bu hal üzere uyuyan Hacım Sultan, rüyasında Hz. Muhammet'i görür. Peygamberden makamını ve ne yapması gerektiğini öğrenir. Hacım Sultan, Derviş Hacı'ya rüyasını anlatır. Derviş Hacı'ya senin de ismin 'Hacım' olsun der. Birlikte sabah namazını kılarlar. Hacım Sultan kendisine kötülük yapmaya çalışanlara rüyasında peygamberin söylediği şeylerin vuku bulması için dua eder. Derviş Hacı'yı orada bırakarak yola koyulur. Yirmi gün sonra Sandıklı'da veba salgını başlar ve kırk gün içinde Hacım Sultan'a düşmanlık yapanların hepsi salgında ölür. Böylece Hacım Sultan'ın kerameti ortaya çıkmış olur.

Derviş Hacı, vebadan ölenlerin konulduğu mağaranın önünde ibadetle meşgul olur. Zamanla Derviş Hacı da, velâyet sahibi olur.

Hacım Sultan'ın Susuz'a gelmesi

Hacım Sultan, Uşak Kazasında Susuz denilen yere gelir. Burası şehir merkezinden uzak mezârlık bir yerdir. Hacım Sultan, burada kırk gün riyazetle meşgul olur. Rüyasında Hz. Peygamberden makamının burası olduğunu öğrenir. Bu mezârlığın bulunduğu ıssız yer aynı zamanda Akkoyunlu Yörüklerinin de yaylasıdır. Yörükler, Hacım Sultan'ı yaylalarında istemezler. “Şu yatan ‘ışığı’ dövelim veya öldürelim, boğasını da keselim!” diye aralarında konuşurlar. Onların bu düşüncesi Hacım Sultan'a malûm olur. Hacım Sultan'a kast etmeye gelenlerin gözleri onu görmez olur. Horasan'da Derviş Burhan adlı biri vardır. Derviş Burhan, bir evlat-ı resûle hizmet etmeği dileyerek uykuya varır. Rüyâsında Rûm'a geldiğini ve Hacım Sultan'ı görür. Uyanır uyanmaz hemen Rûm'a doğru yola çıkar. Germiyan İline gelir. Hacım Sultan'ı görür. Hacım Sultan, onu görünce adıyla hitap eder. Hacım Sultan'ı yaylalarında istemeyen Yörüklere onun duası üzerine salgın bir hastalık bulaşır. Hastalığa yakalananlar ölürler. Çaresiz kalan Yörükler gelip Hacım Sultan'dan af dilerler. Hastalıktan ölen ve perişan olan Yörüklere “Garipler” adı verilir. Bu olayın vuku bulmasından sonra Hacım Sultan'ın adı çevrede duyulmaya başlar. Birçok kişi duasını almak ve hizmette bulunmak için Hacım Sultan'ın bulunduğu yere gelmeye başlar. Hastalıktan ölen ve perişan olan Yörüklere acıyan Hacım Sultan, onların üzerine Kara Boğa'nın kurban edilmesini ister. Bu durum Kara Boğa'ya malûm olur. Kara Boğa, Hacım Sultan'ın yanına gelerek “hal dili”yle onunla konuşur. Hacım Sultan, Kara Boğa'ya hizmetinin kabûl olduğunu söyler. Kara Boğa yatarak boynunu uzatır, dervişler gelerek Kara Boğa'yı kurban ederler.

Hacım Sultan'ın bir kızın cinsiyetini değiştirmesi kerameti

Hacım Sultan; “Hizmetimiz vardır!” diye Susuz'dan yola çıkar. Derviş Burhan, abdest bardağını, kitaplarını ve esasını alıp peşine düşer. Menteşe iline geldiklerinde kurban kesen “Âyine-i Gâzi Cemaatine” rastlarlar. Hacım Sultan, bu cemaatin halifeleri Şeyhli'den Bekçe Sultan ve Habib Hacı Paşa Sultan ile konuşur. Hacım Sultan, Rûm'a geliş hikâyesini anlatır. Bekçe Sultan, misafirini ağılamak için bir dervişi hazırlık yapsınlar diye tanıdığı bir beyin evine yollar. Bey, oğlan çocuk sahibi olmak için

dervişlere hayırlar yapmış birisidir. Muradına eremediği için dervişlerden yüz çevirdiğini misafir kabul etmeyeceğini dervişe söyler. Bu durum Hacım Sultan'a malum olur. Hacım Sultan beni takip edin diyerek yola koyulur. Yolda beyin kızına rastlar. Kız, Hacım Sultan'a yakınlık duyarak hürmet gösterip onları ağırlamak için evine götürür. Bey evine gelince istemediği dervişleri orada olduğunu öğrenince, "Şu ışıkları kovayım!" diye odaya girer. Hacım Sultan'ı görünce beyi bir titreme alır, konuşamaz. Kız evdeki yemekleri beğenmeyerek bir keçi kesip pişirir. Dervişler keçiyi kız kesti diye yemek istemezler. Hacım Sultan; "O kız değil, erdir." der. Akşam olup herkes yatınca Hacım Sultan kızın yanına gideceğini söyler. Dervişler, ev sahibinin korkusundan evden çıkarak yakındaki bir dağa doğru kaçarlar. Hacım Sultan, babası ve annesiyle aynı odada yatan kızı kerametiyle erkek yapar. Bu kerametten sonra Hacım Sultan Mentеше İlinde de tanınır. Onun bu kerametlerini duyanlar birçok hediye ile at, öküz, koyun ve keçi kurbanı getirirler. Hacım Sultan tekrar yurduna gelir. Onu ziyarete gelen insanlara öğütler verir.

Hacım Sultan'ın Banaz Irmağını yarması ve Hacım Sultan'ı kılıç kesmemesi

Hacım Sultan ve dervişleri Seyyit Gazi Zâviyesinde hem ziyaret hem de kurban kesmek maksadıyla yola çıkarlar. Önden giden halifeler Bekçe Sultan ve Habib Paşa Sultan kurbanlar ve dervişlerle beraber Banaz Irmağının yanına kadar gelirler. Dervişler buradan ileri gidemezler çünkü ırmak taşmış geçme imkânı da yoktur. Bu yüzden ırmağın kenarında ne yapmaları gerektiğini tartışırlar. Hacım Sultan ile Derviş Burhan gelip durumu görürler. Hacım Sultan, halifelerine ırmağı geçemediler diye kızar. Hacım Sultan, ırmağın yanına gelir, taşkın suya hitâp eder. Hacım Sultan'ın suya hitâbından sonra kerameti meydana gelir. Taşkın ırmak ikiye yarılr. Irmağın aşağısı akar gider, yukarısı ise yerinde durunca, dervişler kurbanlarıyla karşı tarafa geçerler. Hacım Sultan'ın ırmaktan isteği üzerine ilerideki haram mal ile yapılmış Bayram Beyi Köprüsü suya kapılıp gider. O köprü o günden, bu güne bina tutmaz. Hacım Sultan'ın gösterdiği kerametler, bazı dervişlerin ona düşmanlık beslemesine sebep olur. Bu dervişler, aralarına yeni katılmış Alaca Atlı adlı birinden Hacım Sultan'ı öldürmesini isterler. Alaca Atlı, atına binip kılıcını çekerek Hacım Sultan'ın üzerine saldırır. Alaca Atlı kılıcıyla üç kere hamle yapıp vurur ama her defasında kılıç Hacım Sultan'a tesir etmez. Alaca Atlı aciz kalır. Hacım Sultan, bu kerameti karşısında şaşkın kalan Alaca Atlı'dan

atından et getirmesini ve dervişlerin at etini tepe üzerinde kebâp yapması gerektiğini söyler.

Hacım Sultan'ın ejderhayı öldürmesi

Hacım Sultan'a düşmanlık eden dervişler ondan kurtulabilmek için bu kez de ormanlık bir dağda yaşayan ejderhaya yem olması için dağ yoluna gönderirler. Yolda giderken Derviş Burhan ejderhanın sesini duyup korkar. Hacım Sultan, "Seyyit Gazi ile birlikte kâfirlerle çarpıştığımız zaman burada bir küçük yılan vardı. Şimdi büyümüş de insan mı, yiyor?" der. Ejderha ile karşılaşılır. Derviş Burhan korkusundan bayılır. Eşek ise kan işer. Ejderha saldırdığı zaman Hacım Sultan bir nara atar. Hacım Sultan'ın ağzından çıkan alevler, ejderhanın ağzından girerek içini yakmaya başlar. Ejderha can acısından başını taşlara vura vura ölür. Dervişler, ejderhanın Hacım Sultan'ı öldürdüğünü düşünerek gelip bakarlar ki, ejderha ölmüş alevlerden orman tutuşmuş yanıyor. Bu kerameti üzerine dervişler, bir tepe üzerindeki çam ağacının altında oturmakta olan Hacım Sultan'ın ayağına yüz sürerler. Hacım Sultan, halifeleri ve dervişleri Susuz'a gelirler. Hacım Sultan ibadetle ve çileyle meşgûl olur. Dervişleri ona asitân ve mescit inşa ederler.

Hacım Sultan'ın Seyyit Gazi Zâviyesindeki kerametleri

Hacım Sultan dervişleriyle kurbanlarıyla Seyyit Gazi'ye doğru yola çıkarlar. Zaviyeye yakın bir yerde Seyyit Gazi "ahû" şeklinde Hacım Sultan'la görüşür. Hacım Sultan bir dervişi gelmekte olduklarını haber vermesi için zâviyenin şeyhine gönderir. Zâviyenin şeyhi Kara İbrahim, dervişi hoş karşılamayarak geri dönmelerini ister. Hacım Sultan, şeyhin bu davranışına karşı celallenir ve ona aldırış etmeden gelerek Seyyit Gazi'nin seccadesine oturur. Seyyit Gazi'nin resûl-ı evlâttan biri gelip seccademe oturduğunda kılıcım kınından üç kere girip çıkacak diye vasiyet ettiği kılıç üç kere kınından girip çıkar. Şeyh Kara İbrahim, bu durum karşısında; "Eğer ateş yakmaz, kılıç kesmezse evlâttandır yoksa üstât câdıdır." der. Zaviyedeki büyük bir fırını içine demir parçalarını da doldurarak yakarlar. Şeyh, Hacım Sultan'dan iyice kızmış fırına girmesini ister. Hacım Sultan da kendi yerine Derviş Burhan'dan kızgın fırına girmesini ister. Derviş Burhan fırına girer ve yanmadan geri çıkar. (Ali Emirî Efendi B Nüshasında Derviş Burhan fırında on gün kalır. On günün sonunda fırından çıkar gelip kılıçlarla vururlar ama kılıçlar Derviş Burhan'ı kesmez.) Çok korkan Şeyh Kara İbrahim kaçmak

isterken Hacım Sultan; “E münafık sen beni zahir ateşine yakmak istedin, ben, seni batın ateşine yakayım!” der demez hava kararır yağmur ve dolu yağar. Şeyhin başına bir yıldırım çarparak yakıp kül eder. Bu kerametten sonra, dervişler kurbanları keserler. Hacım Sultan bir tepenin üzerinde kırk gün ibadetle meşgul olur. Kırkıncı gün Hacım Sultan tepeden inip de yürümeye başlayınca tepe de onunla birlikte yürür. Hacım Sultan, Seyyit Gazi Türbesinin eşiğindeki bir taşı ısırarak dişlerini bir tarafta biriktirir. “Bizi seven dostlar, içeri girmesin bundan teselli olsun!” der. Seyyit Gazi Zâviyesinden bir dervişe nasihatler ederek onu şeyhin makamına oturtur. Böylece Hacım Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesinin kontrolünü eline geçirmiş olur. Hacım Sultan ve dervişleri kendi yurtlarına doğru yola çıkarlar.

Hacım Sultan’ın nefes evladının olması

Dönüş yolunda dervişler Hacım Sultan’a evlenip çocuk sahibi olmasının iyi olacağı şeklindeki düşüncelerini açarlar. Hacım Sultan dervişlere sabretmelerini söyler. Kafile, makamlarına doğru yol alırken yolda iki kadın ile bir adama rastlarlar. Genç kadının, çocuğu olmadığı için türbeye gittiklerini öğrenince Hacım Sultan; “Muradınız hâsıl olursa geri döner misiniz?” diye sorar. Genç olan kadın bu teklifi kabul etmez. Derviş Burhan Hacım Sultan’ın isteğiyle kadınlara; “Sultanım size nazar etmek ister. Kabul eder misiniz?” diye sorar. Yaşlı kadın, “Kabul ederim!” der. Genç kadın kabul etmez. Hacım Sultan üç kere yaşlı kadına; “Bana gelir misin?” diye sorup olumlu cevap alınca yaşlı kadını kiblede yana döndürerek üç kere üstünden sıçrayıp ağzını kadının ağzına bırakır ve üç kere de sırtını sıvazlayıp dua eder. Hacım Sultan; “Allah, biz zayıf kuluna şehvet nazarı vermedi!” der. Yaşlı kadından bir oğlu olacağını kaçan genç kadının da taş doğuracağını söyler. Kadınlar ve adam geri köylerine giderler. Hacım Sultan da makamına gelip ibadet ve çileye devam eder. Bekçe Sultan ile Habib Acemi Paşa Sultan izin alıp makamlarına giderler. Vakti gelince ihtiyar kadının bir oğlu olur. Kadının kabilesi bebeği alıp kurbanlarıyla Hacım Sultan’ın yanına gelirler. Kadının yaşlı olduğundan sütünün olmadığını bu yüzden bebeği besleyemediğini genç kadının ise taş doğurduğunu söylerler. Hacım Sultan; “Allahü Teâlâ’nın kudretiyle oldu. Yine onun kudretiyle beslenir.” der. Dua eder. Derviş Burhan’ı çağırır. Derviş Burhan parmağıyla emzirek bebeği besler. Bebeğin adını “*Köprüceği Delik Osman*” koyarlar. Osman, büyüyünce Hacım Sultan onu evlendirir. Diktiği asanın ağaç olduğunu bu ağacın yemişlerinin birçok derde derman olacağını ve ağacı beklemesini ister. Osman

Baba'nın, Çakırcalı isminde bir oğlu olur. Bu oğlan da büyüyünce birçok velâyetler gösterir.

Kara Baba'nın Hacım Sultan'dan kutsal emanetlerden sofrayı almaya gelmesi

Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan Horasan'dan gelirken Hoca Ahmet Yesevî'den alem, seccade, çerağ ve sofraya gibi kutsal emanetleri de alıp gelmişlerdi. Horasan'a kıtlık, kuraklık baş göstermeye başlayınca halifeler ve dervişler; “Keskin bir er olsa da emanetleri alıp gelse!” diye düşünürler. Kara Baba adında bir halife Rûm'a gidip sofrayı Hacım Sultan'dan alıp gelmek için izin ister. Horasan ikliminin halifeleri bu teklifi kabul ederler ve Kara Baba'nın yanına kırk dervişi yoldaş olarak verirler. Halifeler, “ Gafil olma, Hacım Sultan cellât kişidir. Gurur ile varma!” diye Kara Baba'ya öğüt verirler. Kara Baba yola çıkar. Gele gele Şeyhli Ovasına kadar gelir. Bekçe Sultan dervişleriyle sıcak bir havada burçak yolmakla meşgûldür. Kara Baba, Bekçe Sultan'la biraz sohbet ettikten sonra keramet gösterip burçakları bir yere toplar. Bekçe Sultan da ona karşı keramet göstererek burçakları tekrar eski yerlerine gönderir. Kara Baba, Bekçe Sultan'ın bir süreliğine misafiri olduktan sonra, Hacım Sultan'ın makamını sorar. Bekçe Sultan gideceği yeri tarif edip “Senin içeri girmene izin vermez!” der. Kara Baba, dervişleriyle Hacım Sultan'ın makamının yakınlarındaki bir dağın tepesine gelir. Kara Baba'nın geldiği Hacım Sultan'a malum olur. Hacım Sultan dervişlerine kuduzun geldiğini sınırdan geçirmemelerini söyler. Kara Baba bulunduğu dağdan Hacım Sultan'ı öldürmek amacıyla ok atar. Ok gelip yere saplanır. Hacım Sultan oku eliyle geri fırlatarak Kara Baba'yı öldürür. Dervişler, Kara Baba'yı dağdaki ağacın dibine gömüp kırk yoldaşını alıp gelirler. Hacım Sultan, Horasan'dan getirdiği sofrayı Kara Baba'nın gömüldüğü ağacın dalına “Bizi isteyen dervişler dostlar, gönü ne dilerse içinde bulsun yesin, Allah'a şükreylesin. Ben öldükten sonra da kırk yıl burada kalsın.” diye astırır. Hacım Sultan makamında vefat eder. Yerine Derviş Burhan geçer.

1.1.2.2. Hacım Sultan'ın, Vilâyetnâmedeki (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî) Menkabevî Hayatı:

Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin ulu halifelerindendir. O, Hacı Bektaş-ı Velî'nin pek çok kez safa-nazar ve himmetini almış bir halifedir. Birçok keramet göstermiştir. Hacı Bektaş-ı Velî, “*Batın Kılıcı*”nı Hacım Sultan'a kuşatıp “*meydan cellathı*”nı ona verdiğini ama kendisine danışmadan iş yapmamasını ister. Hacım

Sultan ağaçtan kılıcı (batın kılıcı) dergâha su taşıyan katırda dener. Kılıçla katıra vurunca katır ortadan ikiye ayrılır. Hacı Bektaş-ı Velî'ye bu durum haber verilince “Kolları tutulsun!” der. Hacım Sultan çolak kalır. Hacım Sultan diğer ulu halifelerden affedilmesi için aracı olmalarını ister. Halifeler, Hacı Bektaş-ı Velî'den Hacım Sultan'ı affetmesini dilerler. Hacı Bektaş-ı Velî “Kolu açık olsun!” der. Bu söz üzerine Hacım Sultan'ın kolları eski haline döner. Hacım Sultan'ın lâkabı “*Kolu Açık*” olarak kalır. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a verdiği nasibi de geri almaz. Bir gün Hacım Sultan'ın aklından kendisine nerenin yurt verileceği düşüncesi geçer. Bu düşünce Hz. Hacı Bektaş-ı Velî'ye malum olur. Hacı Bektaş-ı Velî, ona “Gönlünün istediği yeri yurt verelim.” der. Hacı Bektaş-ı Velî vefât edince Hacım Sultan, kendi yurduna gitmek için izin alıp yola çıkar. Hacım Sultan, Germiyan Beyine gelip kendisi için yurt ister. Germiyan Beyi; “Eğer gerçek ersen, git ejderhayı öldür. Orası senin yurdun olsun.” der. Hacım Sultan, bu görüşmeden sonra Susuz'a gelir. Burada Seyyit Gazi'nin yârenlerinin evlâdından yedi kişinin mezârı vardır. Seyyit Gazi bu yedi kişiye; “Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden, Hacım Sultan buraya gelecek her cuma akşamı mana âleminde sizlerle sohbet edeceğiz.” demiştir. Hacım Sultan, Susuz'a geldikten sonra, Burhan adında bir derviş onun hizmetine girer. Seyyit Gazi; “Muharrem ayında İmam Hüseyin'in matemi bizim mezarımız üzerine olsun!” diye işâret etmiştir. Bu sebeple vilayetin erenleri Bekçe Sultan ve Habib Hacı, kurbanlarıyla Seyyit Gazi Türbesi üzerine giderken Banaz Irmağı kenarına gelirler. Halifeler görürler ki, Banaz Irmağı taşmış karşıya geçmenin imkânı yok. O civarda bulunan Hacım Sultan, Derviş Burhan ile erenlerin yanına gelip bu durumu sorar. Erenler taşkın ırmaktan geçemediklerini söyleyince erenlere kızan Hacım Sultan ırmağa hitap eder. Irmağın ikiye bölünmesi kerametini gösterir. Hacım Sultan, o civarda bulunan Bayram Beyin yaptırmış olduğu köprüyü ırmak sularının yıkmasını diler. Irmak, Hacım Sultan'ın emri üzerine köprüyü yıkıp götürür. Hacım Sultan, orada bulunan Bayram Beye; “Üzülme sevabı sana ulaşır!” diye cevap verir. Hacım Sultan, bu köprünün bir daha bina tutulmamasını ister ve “Bu, benim velayetimin nişanı olsun!” der. Köprü o günden bu yana bina tutmaz nişane olarak köprünün ayakları kalır. Hacım Sultan diğer erenlerle birlikte Seyyit Gazi'nin mezârına doğru yola çıkar. Seyyit Gazi'nin mezarının yakının da Bulduk Çayı civarında Hz. Seyyit'in batını onları geyik şeklinde karşılar. Hacım Sultan hem kendisinin hem de Germiyan beylerinin selamını ulaştırmak için dergâha bir haberci gönderir. Dergâhtakiler haberciye iyi karşılamazlar. Hacım Sultan, haberciye gönderdikten sonra burada bir toplantı yapar. Yemekler yenir, dualar edilir. Bu arada iki bacının birkaç

kişiyile geldiğini görürler. Bacılar çocuklarının olmadığını adak için dergâha gittiklerini söylerler. Hacım Sultan, bacılara adaklarını kendisinin yerine getireceğini söyledikten sonra onları açık bir alanda durdurup aygır gibi kişneyerek üstlerine koşar. Kadınlardan biri korkup kaçar. Hacım Sultan kaçmayan kadının sırtına eliyle vurarak; “Senden Osman adında bir evladımız olacak bizim demimizi o sürdürecektir!” der. Kaçan kadın için ise, “Taş doğursun!” diye buyurur. Vakti zamanı dolunca kaçan kadın taş doğurur. Diğer kadının ise bir oğlu olur. Adını ‘Osman’ koyarlar. Osman büyüyünce bir süre haramîlik yapar. Hacım Sultan vefât edince kötü hallerinden vazgeçip tekkede dervişliğe başlar. Osman’ın bir oğlu olur. Hacım Sultan’ın dediği gibi sol köprücük kemiği delik doğar. Onun da adını Çalapverdi koyarlar. Çalapverdi büyüyünce Hacım Sultan’ın yerine geçirirler. Seyyit Gazi’nin dergâhına gönderilen haberci yalan haber getirir. Hacım Sultan; “Yüzün arkana dönsün.” deyince habercinin yüzü arkasına döner ve ertesi gün de ölür. Hacım Sultan, dervişlerini toplayarak Seyyit Gazi Dergâhına doğru yola çıkar. Dergâha vardıklarında oradaki dervişler semâda olduklarını görünce Hacım Sultan da semaya katılır. Semada Hacım Sultan’ın etekleri hangi dervişe çarptıysa o derviş ölür. Rivayete göre Hacım Sultan’ın eteklerinin çarpmasından on yedi derviş ölmüştür. Dergâhın şeyhi Kara İbrahim bu duruma kızarak Hacım Sultan’ın dervişlerinin ne kadar demir aleti varsa hepsini fırına attırıp büyük bir ateş yaktırır. Hacım Sultan, Derviş Burhan’dan fırına girerek abdalların eşyalarını çıkarmasını ister. Derviş Burhan, kızgın fırına girip demir aletlerin hepsini dışarı atıp fırının içinde sema ederek ateşi söndürür. Hacım Sultan, Kara İbrahim’e, “Siz, bizi ateşle sınadınız, biz sizi Allah kazasıyla sınavalım.” der demez bir yıldırım Kara İbrahim’i çarparak öldürür. Hacım Sultan, Kara İbrahim’in oğluna nefes söyler. Bu olaydan sonra Hacım Sultan ve dervişleri Germiyan İline geri dönerler. Susuz’da Banaz Irmağı yakınındaki bir yokuşta ejderha yaşamaktadır. Dervişler arkada kalırlar. Hacım Sultan, ejderhayla karşılaşır bir nara atınca Hacım Sultan ‘ın ağzından çıkan ateşler ejderhayı yakıp küle çevirir. Hacım Sultan’ın bu kerameti üzerine dervişler gelir onun elini öpüp ayağına yüz sürerler. Hacım Sultan, Bekçe ve Habib, Hacım Sultan’la vedalaşırlar, her biri kendi makamlarına giderler. Hacım Sultan, Susuz’a yerleşir. Ejderhayı öldürmesi rivayeti etrafa yayılarak ona olan ilgiyi artırıp ziyaretine gelenler çoğalır. Ziyarete gelenlerin bir kısmı geri dönerken bir kısmı Hacım Sultan’ın yanında derviş olarak kalırlar. Böylece Hacım Sultan’ın yanında bir hayli derviş toplanmış olur. Bir gün Hacım Sultan, dervişleriyle birlikte Susuz’un etrafında gezmeye çıkarlar. Hava sıcak olduğundan dervişlerin bir kısmı susarlar. Çevrede içebilecekleri su da bulamazlar. Hacım Sultan bir

yeri eliyle kazar. Kazdığı yerden su çıkar. Bu suya “*Hacım Sultan Pınarı*” adı verilir. Hacım Sultan’ın kerametlerinden biri de şudur ki, Hacım Sultan ve abdalları Menteşe ilini gezmeye çıkarlar. Hacım Sultan, bir köye geldiklerinde köyün ileri gelenini bulmak için haberci gönderir. Köyün ileri geleni gelen haberciye; “Şimdiye kadar dervişlere çok iyilik yaptım. Bir kızım var. Oğlan dilemişim. Dileğim yerine gelmedi. Bu yüzden artık dervişleri misafir etmem.” diye cevap verir. Hacım Sultan ve abdalları ortada kalırlar. Yorulmuşlardır. Bunun üzerine Hacım Sultan haberciyi geri çeviren adamın evine gitmeye karar verir. Hacım Sultan, adamın evine girer. Herkes uyumaktadır. Kızın yattığı odaya girip eliyle kızın başından ayağına kadar sığayıp dua eder. Kızın cinsiyeti değişip erkek olur. Hacım Sultan, abdallarının yanına dönüp “Kaçalım!” der. Sabah olunca kız uyanıp erkek olduğunu görünce durumu annesine anlatır. Ev ahalisi bu durumun erenlerin kerameti olduğunu anlayarak Hacım Sultan’ı evlerine davet ederler. Hacım Sultan, kızken erkek olan yiğide iki defa safa-nazar ederek tıraş edip başlık giydirir. Köyün ileri gelenleri Hacım Sultan’a birçok hediyeler ve kurbanlar verirler. Hacım Sultan, abdallarıyla yurtlarına dönerler. Hacım Sultan kendi yurdunda vefat eder. (Duran, 2007: 573-602)

1.1.2.3. Menâkıbu’l-Kudsiyye Fî Menâsıbi’l-Ünsiyye

Hacım Sultan’ın Menkabevî hayatıyla ilgili bir başka bilgi de, tarihî hayatı kısmında bahsedildiği gibi, Elvan Çelebi’in yazmış olduğu *Menâkıbu’l-Kudsiyye Fî Menâsıbi’l-Ünsiyye*’deki beyitlerde bulunmaktadır. Hacım Sultan’ın adı dört ayrı mısradaki geçmektedir. Bunlardan birincisi 39b-41b numaralı varaklarda Baba İlyas-ı Horasânî’nin en büyük oğlu Ömer Paşa’nın idamıyla ilgili menkabeyle karışık olarak anlatılmış üçüncü bâbtaki “*Baba İlyas’ın oğlu Ömer Paşa’nın hikâyesine dair*” isimli kısımdır. Bu kısmın ilgili bölümü 40a, 683-695 beyitleri arası şöyledir:

“Kim Hüzavend-i kadir ü kayyûm
Nice virdi bu hâle hadd ü rüsûm

Ulu sırrum ulum Ömer Paşam
Ulu ferî ulum Ömer Paşam

Anun öninde ibtilâ Kakhâr
Kim komış ol Azîz ol Cebbâr

Şöyle kim akl ana muhît olmaz
Ger dinürse akıl kabûl kılmaz

Ahirü'l-emr salb olmuş-iken
Dün gün on gün bu halde kalmış-iken

Aparun Yûsuf u Resûl-ı dirâz
Hem sekiz kişi dakı ehl-i niyâz

On birinci gice *Hâcım* irişür
Tanrıdan rahmet-i azîm irişür

At virür ü kılıc virür ü kemer
İlm ü hilm ü hayâ vü feth ü zafer

Işk u dem zevk ü şevk-i rûhâhî
Sıdk u manî vü keşf-i rahmânî

Devlet ü hem saâdet ü himmet
Zühd ü takvî vü halvet ü celvet

Dakı bin bin bunun gibi evsâf
Kerem ü hulk u lutf u sîret-i sâf

Kim Ömer Paşama virür Hoca
Kamusını alır varur uca

On kişiyi Ömer Paşama koşar
Abd-i mümin vilayetine koşar” (Erünsal vd., 1984: 61-62)

Hacım Sultan’ın isminin geçtiği bu kısımda, Baba İlyas-ı Horasânî’nin beş oğlundan en büyüğü olan Ömer Paşa’nın isyan sırasında yakalanarak idam edilmek istenmesi ve bu idamdan kurtuluşu anlatılmaktadır. Elvan Çelebi’nin anlatımına göre, Ömer Paşa yakalanıp darağacına çekilmiş on gün boyunca ipte asılı kalmasına rağmen ölmemiştir. On birinci gece, Hacım Sultan yanında Yusuf adında bir derviş ve müritleriyle gelerek onu darağacından kurtarır. Hacım Sultan, Ömer Paşa’ya kendisini koruması için kılıç ve kaçması için de bir at verir. Bu yardımları alan Ömer Paşa, Abd-i mümin denilen bir vilayete kaçır. Menkabelerle karışık bu kurtarma olayında Ahmet Yaşar Ocak ve İsmail E. Erünsal (1984) Ömer Paşa’yı kurtarma ve kaçırma önemli bir rolü olan Hacım Sultan’ı “*Hızır*” olarak yorumlamışlardır. Bu yorum kitabın beşinci bâbında, *Şeyh Osman’ın Muhlis Paşa’nın oğlu Âşık Ali Paşa’yı Kırşehir’e getirip kızıyla evlendirmesine dair* başlıklı kısımda 72a-b numaralı varaklarda 1235 ve 1242 numaralı beyitle ilgili görülmektedir.

“Dir ki sana *Hâcım* virdi selâm
Yani Hızr-ı nebî aleyhi selâm

...

Baş götürüp bu servere bakaram
Görürem *Hâcım* eriyüp akaram” (Erünsal vd., 1984: 107-108)

Yukarıdaki beyitlerde *Hâcım* adlı şahsın aynı zamanda Hızır olduğu açıkça belirtilmiştir. Yalnız Hızır’ın adı, *Hacım* adıyla kitabın her yerinde birlikte anılmamıştır. *Hacım*’ın şahsında Hızır görülmesi sadece yukarıdaki beyitte bulunmaktadır. Bunun dışında kitapta Hızır; Hızru’n-nebî (53b-919), Hızır (54b-930), Hızır peygamber (108b-1908) şeklinde herhangi bir şahısla özleştirmeden de geçmektedir. Yine beşinci bâbtaki, *Âşık Ali Paşa’nın kerametlerine ve faziletlerine dair* başlığında 82a numaralı varakta içerisinde tenâsüh (reenkarnasyon) inancı bulunan 1408 numaralı beyitte:

“Dedenün nakdi babanun genci
Muhlisün sırrı *Hâcım* eglenci” (Erünsal vd., 1984: 122)

Şeklinde geçmektedir. Kitapta Muhlis Paşa’nın vefatı anlatılırken onun ağzından on yıl sonra doğacağı ifade edilmiştir. On yıl sonra oğlu *Âşık Paşa* doğmuştur (Ocak, 2010: 184-185). Yukarıya aldığımız mısralarda Dede Garkın’dan başlayarak Baba İlyas-ı Horasanî’ye ve ondan da Muhlis Paşa’a geçen ruhun *Hacım Sultan*’da olduğu sonra da *Âşık Paşa*’da zuhur ettiği anlatılmaktadır. Bu beyitte *Hacım Sultan* adı Hızır’la özleştirilerek kullanılmamıştır.

Türk halk inançlarında Hızır denildiği zaman, zor durumda kalanlarla yolda kalmışların, aciz duruma düşenlerin yardımına koşan ve insanı başına gelen felaketlerden kurtaran, bereket getiren olağanüstü kişi akla gelir. Hızır, bu sahip olduğu düşünülen işleviyle halk edebiyatının değişik ürünlerinde de yer almaktadır. Halk hikâyelerinde, efsanelerde ve masallarda ürünün asıl kahramanını zor durumdan, ölümden kurtaran; kötülüklerden koruyan bir varlık olarak karşımıza çıkar. Hızır’ın, istediği kişinin şekline girme gibi, bir anda mekân aşma (tayy-i mekân) veya zamanda gitme (tayy-i zaman) gücüne inanılır. Halk arasında da, Hızır’ın bahsettiğimiz vasıflarını vurgulayan “Kul sıkışmayınca, Hızır yetişmez!” “Hızır gibi yetişti!” gibi atasözü ve deyimler her zaman söylenegelmektedir. Hızır’ın zor durumda kalanlara, felakete uğrayanlara yardımcı olma vasfı Alevî-Bektaşî inançlarında da yer almaktadır. Bektaşî meydanında on iki post vardır ki bunlardan birisi “mihmandar postu” diye adlandırılan Hızır makamıdır (Noyan, 1985: 111). Bu inançlarda, Hızır’ın Hz. Ali, Hacı Bektaş-ı Velî gibi şahsiyetlerin suretinde dünyada zuhur etmekte olduğu görülmektedir (Ocak, 2007: 105-110). Buna benzer bir örnek de *Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde* geçmektedir. *Menâkıbnâme*ye göre; *Hacım Sultan*, Hacı Bektaş-ı Velî’nin başını tıraş etmek üzereyken Akdeniz’de gemisi batıp da boğulmakta olan bir kişi *Hacım*

Sultan'dan yardım ister. Gaipten gelen yardım isteğini duyum gücüyle işitince tayy-i mekân yapar yani, bir mekândan uzaktaki başka bir mekâna gidip gelir. Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin sorusu üzerine durumu anlatarak kendisinden yardım isteyen kişinin, kendisi tam yetişmişken başka bir erden de yardım istemesi üzerine adamın bir kolunun elinde kaldığını söyleyerek tuttuğu kolu, Hacı Bektaş-ı Velî'nin önüne bırakır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin bu olaya tereddütle yaklaşması üzerine Hacım Sultan, bu kez de farklı bir tayy-ı mekân yapar ki, kendisi orada kaldığı halde bir kolunu Akdeniz'e uzatarak bir Yunus balığının burnundan parmağını geçirerek Hacı Bektaş-ı Velî'nin önüne bırakır. Bu menkabeden anlaşıldığı gibi, zor durumda kalanların, Hızır gibi kendisinden yardım istenme özelliğiyle Hacım Sultan, Hızır'la özdeşleştirilmiştir. Menkabede, boğulmakta olan kişinin yardımına koşan kişi, Hacım Sultan'ın şahsında Hızır'dır. Aynı şekilde, *Menâkıbu'l-Kudsiyye*'de tam darağacında ölmek üzere iken Ömer Paşa'nın yardımına koşan Hacım Sultan'ın şahsında Hızır'dır denilebilir. Ancak bu menkabe aynı zamanda şunu da göstermektedir ki, Hacım Sultan o dönemde yaşamaktadır. Hızır ile şahsı özdeşleştirilecek şekilde de tanınan ve hürmet duyulan bir şahsiyet olduğu da söylenebilir. Eğer, Elvan Çelebi tarafından Hacım Sultan, Baba İlyas'ın etrafındaki şahıslardan biri olarak tanınmıyor olsaydı; o dönemki diğer önemli şahıs kadrosundan olan başka birisiyle Hızır'ı özdeşleştirmiş olması icap ederdi. Hızır'ın felakete uğrayanlara yardımcı olma özelliğinin yanı sıra bolluk bereket getirmesi kuru ağaçları ve otları yeşertmesi gibi özelliklerini de Hacım Sultan'da görmek mümkündür: “*HKN: 31b, ... hâcım hâzret bir hamâ'ilin ve kisvetin ve kemerin ol yigide virdi bu bizden teberrik olsun didi bizi seven dostlara derdine dermân olsun allâhü te'âlâ emriyle didi ve dahı bir 'aşâşı var-idi igde ağacından dikeğodı ma'nâya bitdi ve dahı mübârek ayağıyla yire urdı bir pāk şu çıkdı cemî' kariyye andan içerler ...*” Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden alınan bu menakıpta Hacım Sultan'ın da şifa verme ve kuru asayı yeşertme kerametleri görülmektedir. Hıristiyan âleminde tanınmış bir aziz olan St. George için anlatılan bolluk bereket rivayetlerin İslâm âleminde Hızır için anlatıldığı görülmektedir. Benzer rivayetler bir nevi St. George ile Hızır'ı özdeşleştirmiştir. Bu rivayetlerin içerisinde bilinenlerden birisi “ejderha öldürme”dir (Dinç, 2011:129-130). Ejderha öldürme motifi, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de vardır. Hacım Sultan'ı sevmeyen ve ondan kurtulmak isteyen bazı dervişler, onu ejderhanın bulunduğu yola gönderirler. Hacım Sultan, ejderha ile mücadele edip onu yakarak yok eder: “*HKN: 59a-59b, ... andan ezdehâ âdam çoğusu aldı fi'l-hâl dört*

yanın cüst erdi oğ atımı var-idi gözi sultân hazrettine tuş oldu dem eyledi yutmağa pes sultân hazret dahı ‘alî-vārî bir na‘ra urdı tağ ve taş harekete geldi sultân hazretinüñ mübârek ağzından bir âteş peydâ oldu ezdehâya ‘azm eyledi ağzından içeri girüp ezdehâyı yakmağa başladı cân acısından gâh havâya atlur yirlü kayaları tolanup hamır gibi kaynadurdu başını bir kayaya urdı hamıra gider gibi başı kulağı kayaya yir eyledi ...”

Menâkıbu’l-Kudsiyye’den anlaşıldığına göre, Hacım Sultan, Baba İlyas-ı Horasânî’nin çevresinde olan sûfilerden birisidir. Bu noktada şahıs kadrosunu ortaya koyan eserlerden Babaîler dönemindeki bu kadroda olan önemli bir adın da Hacı Bektaş-ı Velî¹ olduğu görülmektedir. *Menâkıbu’l- Kudsiyye*’de, Hacı Bektâş-ı Velî, Baba İlyas-ı Horasânî’nin halifelerinden biri olarak zikredilmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî bu isyana katılmamıştır (Âşık paşazâde, 2010: 486). Hacım Sultan da, tıpkı Hacı Bektaş-ı Velî gibi Babaîler İsyânına katılmamıştır. Onun da Hacı Bektaş-ı Velî ile aynı davranışı sergilemiş olmasından her iki sûfinin birlikte hareket etmiş olabilecekleri ihtimali vardır ki zaten Hacım Sultan *Menâkıbnâmesinde*, Suluca Karaöyük’e kadar ikisi birlikte seyahat ederler. Malya Savaşı (1240) Babaîler için felaketle sonuçlanmış, Selçuklu kuvvetleri, zafer kazandıktan sonra Babaî taraftarlarını katliâma girişmişlerdir. Baba İlyas ve özellikle Baba İshak’ın çevresindeki insanların, kendilerini bu katliâmdan kurtarma amacıyla gözlerden uzak bölgelere kaçmış olma ihtimalleri vardır. Özellikle isyana aktif olarak katılmayan, Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan gibi şahsiyetlerin kendilerini unutturmak için böyle ıssız bölgelere gitmiş olabileceklerini düşünebiliriz. Diğer bir husus da hiç şüphesiz Hacı Bektaş-ı Velî gibi, Hacım Sultan da Baba İlyas-ı Horasânî ve halifelerinin ait olduğu sûfî zümrelerle ilişki içerisinde ve onlarla aynı çevreye mensup olmalıdır. Babaîler İsyânını bastırmak için Erzurum’daki sınır birliklerinin çağırılmış olması, Selçuklu Devleti’nin doğu sınırını korumasız bırakmıştır. Moğol kuvvetleri, kolaylıkla sınırı geçip Selçuklu ordusuyla *Kösedağ* denilen yerde karşılaşmıştır. *Kösedağ Savaşı* (1243) Selçuklu Devleti için bir felaket olmuş ve Moğollara karşı siyasî hürriyetini kaybetmiştir. (Turan, 2004: 451-452). *Kösedağ*

¹ *Menâkıbu’l- Kudsiyye*’de, Hacı Bektâş-ı Velî, Baba İlyas-ı Horasânî’nin halifelerinden biri olarak zikredilmektedir. Bu hususu kendisi de Baba İlyas-ı Horasânî’nin soyundan olan Âşık Paşazâde, H. 1478’de yazmış olduğu *Osmanoğullarının Tarihi*, *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı tarih kitabında, Hacı Bektaş-ı Velî’nin Baba İlyas-ı Horasânî’nin yanına geldiği bilgisini doğrulamaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî’nin, Horasan’dan geldiği ve Baba İlyas-ı Horasânî’nin halifesi olduğudur. Kardeşiyle Anadolu’ya gelmiş olan Hacı Bektaş-ı Velî’nin Babaîler İsyânına kardeşi Mentêş’in katılarak öldürüldüğünü, kendisinin ise isyana katılmadığını görüyoruz. Hacı Bektaş-ı Velî’nin Babaîler İsyânına hangi sebeple katılmadığı kaynaklarda belirtilmemiştir. Kendisinin, Suluca Karaöyük gibi gözden uzak küçük bir köye giderek münzevî bir hayat yaşamış olduğunu görülmektedir.

Savaşı, Selçuklu kuvvetlerinin Babaîler üzerindeki sıkı takip ve baskısının kalkmasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan siyasî ortam gereği her biri bir tarafa dağılmış olan dervişler faaliyetlerini daha rahat bir şekilde sürdürdükleri gibi hatta Moğollara karşı Selçuklu Hükümetiyle işbirliği yapmaya da başlamışlardır. Böylece kaçıp saklanmak için öncelikli olarak Batı Anadolu'nun ıssız bölgelerini seçen önemli dervişler, Selçuklu korkusu kalkınca buldukları yerde tekke kurma; yapılaşma ve toprak işleme; çiftçilik gibi faaliyetlerle buldukları bölgenin iskânında, önemli roller oynamış olmuştur.

1.1.2.4. Koluaçık Hacım Sultan Menkıbesi

Yukarıda da işaret edildiği gibi, Doğan Kaya tarafından tanıtılan cönk Divriği İlçesi, Aydoğan Köyünde tutulmuş olup Nasan Yalıncağı'nın elinde bulunmaktadır.¹ Bu cönkte Hacım Sultan'la ilgili menâkıblar bazı özel isimler, Sultan Seyyit Gazi'nin kız kardeşinin oğlu/ Seyyit Gazi'nin kan kardaşı, Çalabverdi/ Çeleb vb. ve bazı coğrafi isimler Banaz suyu/Niyâz suyu gibi yazılış farklılıklarının dışında Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde yazılanlarla aynıdır. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde de cönkteki menakıpta da Hacım Sultan'la ilgili anlatılanların daha fazlasını Hacım Sultan'ın menakıbında bulsunlar ibaresi bulunmaktadır (Doğan, 2004: 56).

Buraya kadar Hacım Sultan'ın, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin nüshalarında, Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesinde, Doğan Kaya tarafından tanıtılan cönkte ve Menâkıbu'l-Kudsiyye'de geçen menkâbevî hayatı tanıtılmıştır. Hacım Sultan'ın menkâbevî hayatından hareketle tarihî bir sūfî şahsiyet olarak kim olduğu, hangi sūfî zümreye dâhil olduğu gibi konuların değerlendirilmesi gerekmektedir.

Menâkıbnâme nüshalarında Hacım Sultan'ın nesebi on iki imamdan biri olan 9. İmam Nakî'ye dayandırılmaktadır. Buna göre Hacım Sultan, İmam Nakî'nin oğlu Şâhzâde Hüseyin'in üçüncü oğlu ve gerçek adı da “*Recep*”tir: “*HKN: 13b, ... pes imdi imâmzâde-i hüseyinüñ üç evlâdı kaldı birine seyyid cihân dirler birine seyyid sulţânî dirler birine seyyid hâcı dirler bir ma'nâda receb dirler ...*” Menâkıbnâmede yazılanlara göre, Hacım Sultan'ın soyu Hz. Peygamberden gelmektedir. Menâkıbnâmenin birkaç

¹ Mehmet Doğan'ın verdiği bilgilere göre: Cönk, 15cm X 32cm boyutlarında 98 varaktan oluşturulmuştur. Tamamı rika ile yazılmış olan cönkte manzum ve mensur metinler vardır. Cönkteki bazı sayfalar Latin harfleriyle yazılmıştır. Herhangi bir yazılış tarihî bulunmamaktadır. Cönk içerisinde: Âşık Yunus, Fuzulî, Hatayî vb. şahıslara ait 46 şiir mevcuttur. Tarik-i İmam Caferü's-Sâdık başlığı altında On iki İmam, On dört Masum-ı Pâk, Kerbelâ, tarikat ve şeriat makamlarının anlatıldığı metin ile “Hezâ kitâb-ı Pendnâme Evliyâ-yı Gaygusuz Baba” başlığıyla Kaygusuz Abdal'ın Vücûdnâme, Budalanâme ve Kitâb-ı Miğlâte adlı eserlerinden bazı bölümler alınmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi ve sonunda da Hacı Bektaş Velî'ye ait manzum vasiyetnâme bulunmaktadır.

yerinde bizzat Hacım Sultan'ın ağzından Peygamber soyundan geldiği nakledilmektedir: “*HKN: 40a, ...imdi dervîş hâcı sen bunda bizüm vîlâyetümüzü dedemiñ mu‘cizâtını bekle ...*” İslâmî dönem hem Türk destan kahramanları hem de önemli eren veya alperen şahsiyetleri, Hz. Peygamberin soyundan görme anane haline gelmiştir. Örnek, Seyyit Battal Gazi (Demir, vd., 2006: 27), Dânişmend Gazi (Demir, 2004: 28), Sarı Saltuk (Yüce, 1987: 125), Hacı Bektaş-ı Velî (Duran, 2007 : 34). Gelenekle aktarılmış olan ve halk arasında velîlere duyulan sevginin, saygının bir tezahürü olarak bu kişilerin atalarını Peygamber soyundan olarak göstermek anane haline gelmiştir. Hacım Sultan, gerçekten Peygamber soyundan mı gelmektedir yoksa anane icabı menâkıbnâmede böyle gösterilmiştir, bu hususu tespit etmek için elimizdeki bilgiler yetersiz kalmaktadır.

Çeşitli kaynaklarda, Hacım Sultan'ın Hacı Bektaş-ı Velî'nin amcasının oğlu olduğu yazılıdır (Noyan, 1985: 306). Bu bilgi için belli bir tarihî bilgi söz konusu değildir. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde de böyle bir bilgi mevcut değildir. Büyük bir ihtimalle iddia Hacım Sultan Menâkıbnâmesine dayandırılmaktadır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a “ammuzâde” diye hitap etmektedir: “*HKN: 26a, ...hünkâr hâcı bekdâş velî hazretleri ayıtdı ya ‘ammüzâde hâcım sulţân gel benüm benüm başımı tirâş eyle ...*” Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a “amcaoğlu” dediği gibi bir yerde de “amca” diye hitâp etmektedir: “*HKN: 19b, ... hâcı bekdâş velî ayıtdı ey ‘ammü sen benüm yoldaşumsın didi birbirlerini kabûl itdiler ...*” Menâkıbnâmeden hareketle; amcaoğlu veya amca kelimelerinin kullanılması bir sesleniş hitabı olması düşünülebilir. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde verilen şeceresinde Hacı Bektaş-ı Velî'nin on iki imamdan yedinci imam olan Musa Kazım'ın oğullarından İbrahim Mükerrreme'nin soyundan geldiği yazılmaktadır. Hacım Sultan ise onuncu imam Nakî'nin soyundan gelmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan için yazılmış olan soy silsilesi anane gereği olsun veya doğru olarak düşünülün her iki önemli sūfî şahsiyetin amcaoğlu olması ihtimali görülmemektedir. Şöyle ki, Hacı Bektaş-ı Velî yedinci imam Musa Kazım'dan, Hacım Sultan onuncu imam Nakî'den gelmektedir. Bu durumda amca çocukları olabilmeleri için Hacım Sultan dokuzuncu imam Muhammet Takî'nin soyundan geliyorsa, Hacı Bektaş-ı Velî'nin de dokuzuncu imam Muhammet Takî'nin diğer oğlu Musa Araç'tan gelmesi gerekirdi (Saltık, 2004: 30-31-32). Bu durumda Menâkıbnâmede geçen şekliyle iki velînin amcaoğlu olma ihtimali bulunmamaktadır.

Menâkıbnâmede yazıldığı gibi Hz. Peygamberin soyundan değil de, aynı Türkmen boyuna mensup oldukları için böyle bir bilgi toplum hafızasında saklanmış olabilir. Aynı Türkmen boyuna mensup olma ihtimali de bu konuda yapılan araştırmalarla çelişmektedir.

Ali Kenanoğlu ve İsmail Onarlı (2002) *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Toplulukları* adlı makalelerinde, Hacım Sultan'ı Kınık boyundan göstermektedir.

“Anadolu’yu yurt edinen Orta-Asya kökenli Türkmen kolonizatör dervişlere baktığımızda hepsi bir Oğuz oymağının beyi veya dinî önderidir. Hacı Bektaş Velî'nin soyu Çepni boyunun Bektaşlı ya da Hünkarlı oymağından olup ilk müritleri de Çepni Türkmenleridir. Baba İlyas, Bayındır boyundandır ve etrafında örgütlenip 1240 yılında Malya Ovası'nda katliama uğrayanlar yine Türkmen oymaklarıdır. Şeyh Hasan, Bayat on-Er oymak beyidir ve Bayatların askerî ve dinî önderidir. Baba İshak bir Şam Bayadı şeyhidir. Dede Kargın, Gargın boyundandır ve aynı adla dede ocağı kurucusudur. Kolu Açık Hacım Sultan Kınık boyundandır.”

Bu makalede, Hacım Sultan Kınık boyundan gösterilmiş olmasına rağmen bununla ilgili bir belge söz konusu edilmemiştir. XIII. yüzyılda bazı Türkmen boylarının hareketleri Babaîler İsyanıyla ilişkilidir. Babaîler İsyanı, büyük ölçüde konargöçer Türkmenlerin hareketidir. Bu isyanın, Selçuklu Devleti'nin Moğollar tarafından istilaya uğramasında büyük etkisi olduğu açıktır. Moğolların önlerinden kaçan birçok Türk dervişi ile onlara bağlı boyların ve Babaîler İsyanında kurtulananların da kabileleriyle birlikte özellikle Batı Anadolu'nun ıssız yerlerindeki boş alanlara akın etmeleri söz konusudur. Batıya doğru yapılan bu akınlarda dervişlerin kendi kabilelerinin hem dinî hem de siyasî liderleri durumda öncü bir rol oynamaları görülmektedir. Bu dervişler yerleştikleri ıssız alanlarda zâviyeler kurarak dağ başlarında yer açıp bağ ve bahçeler kurmuşlardır. Kolonizatör dervişler, konargöçer Türkmenlerin toprak işleriyle uğraşarak yerleşik hayata geçmelerini sağlayan misyonlarını yerine getiren şahsiyetlerdir. Bu sebepten dolayıdır ki çoğu ıssız bölgelerde kurulmuş köylerin isimleri bu dervişlerin adını taşımaktadır (Barkan, 1942: 283). Hacım Sultan da Susuz denilen yere geldiğinde burayı yayla olarak kullanan Akkoyunlu Yörükleriyle karşılaşmıştır: “*HKN: 43a-b, ... pes imdi bir tã'ife var-idi yörükânî akkoyunlu dirler idi biñ bir hâne-idi gelürler-idi mâ-dem bu güristânı yaylak itmişler idi ittifağ gelüp kondılar ...*” Yörükleri kendi kontrolüne alarak imar işlerine girişmiş ve çevresinde toplanan dervişler ve Türkmenlerle birlikte sonradan kendi adıyla anılacak olan köyü kurmuştur. Kütahya sancağında özellikle Denizli tarafında önemli sayıda Yörük toplulukları mevcuttur. Bu havalideki başlıca Yörük oymakları; Kayı, Akkoyunlu, Buzguş, Kılcan, Akkeçilü, Kaşıkçı, Avşar, Ala-yundlu'dur. Bu oymaklardan

Akkoyunluların Kara Hisar-ı Sâhib (Afyonkarahisar) sancağında da önemli bir kolu mevcuttur. Bu bilgiler ışığında, Menâkıbnâmede yazıldığı gibi Hacım Sultan, Susuz'a geldiğinde burada Akkoyunlu oymağı mevcut görülmektedir (Sümer, 1999: 201).

Hacım Sultan'ın “*Kolu açık*” lakabını alması “*bâtın kılıcı*” denilen ağaç kılıçla (tahta kılıç) ilgili olarak anlatılmıştır. Ağaç kılıcı Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'yi Anadolu'ya gönderirken beline kuşatmıştır: “*HKN: 19b, 20a, ... pes sultân hocâ aḥmed yesevî ḥazret bir ağaç kılıç var idi getürüp sultân ḥacı bekdâşuñ tekbîr idüp beline kuşatdı ...*” Hacı Bektaş-ı Velî de Hacım Sultan'ı yurt tutacağı yere göndereceği zaman aynı ağaç kılıcı ona kuşatır: “*HKN:27a, ... ḥünkâr ḥacı bekdâş velî bu vîlâyet görüp ḥorâsânda bir ağaç kılıç kuşatdılar idi getürüp sultân ḥacımuñ beline tekbîr idüp idüp kuşatdı yûri imdi germiyâna didi...*” Hacım Sultan, ağaç kılıcı hem bir katırda hem de mermerde dener. Ağaç kılıç katırı da mermeri de ikiye böler. Katır sahibi dervişin şikâyeti üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ı çağırarak neden böyle yaptığını sorunca Hacım Sultan, “*Senin kapında kesmeyen kılıcı ben ne yapayım, al şimdi kol açığı zapt eyle.*” diye cevap verir. Hacı Bektaş-ı Velî, ona “*kolu açık*” adını verir: “*HKN: 27b, 28a, ... sultân ḥacım ḥazret ayıtdı ḥünkâr beni bir aḡniyâ vîlâyete göndirürsün senüñ kapuñda kesmeyen kılıcı ben neylerem al imdi kolicığı zabt eyle didi ḥünkâr ḥacı bekdâş velî ayıtdı ya ḥacım rûmda ḥacım adlu er çok olsa gerekdür senüñ aduñ kolu açuḡ ḥacım sultân olsun didi ...*” Kolu açık; eli açık, cömert anlamına gelmektedir (Mélikoff, 2010, 130). Hacım köyü Nüşasının dışında diğer nüshalarda, Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'ye: “*Al kılıcı zapt eyle!*” diyerek yapılan işin kılıç yüzünden olduğunu ifade eder.

Ali Emirî Efendi B nüshasında, Hacım Sultan'ın “*kolu açık*” lakabının verilmesi diğer dört nüshadan farklı olarak anlatılmıştır. Bu nüshada anlatılanlar Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde anlatılanların bir kısmıyla diğer Hacım Sultan nüshalarındaki anlatılanlar birleştirilerek hepsini kapsayan bir metne ulaşılmıştır. Bu nüshaya göre, Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî'nin verdiği ağaç kılıcı Hacım Sultan'a kuşatarak onu “*meydan cellâdı*” tayin ettiğini ve kendisine danışmadan iş görmemesini söyler. Hacım Sultan tahta kılıcı aldıktan sonra kılıcın gerçek olup olmadığını görmek için tekkeye su taşıyan katırda deneyerek katırı iki parça eder. Sakanın şikâyeti üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ı geri çağırarak kendisine danışmadan iş gördüğünü söylemesi üzerine Hacım Sultan'ın kolları eğri büğrü olur. Kırk gün düşkün bir

vaziyette dolaştıktan sonra diğer büyük halifelerin Hacı Bektaş-ı Velî'den ricası üzerine huzura çağırılır. Hacı Bektaş-ı Velî, onun özrünü kabul edip kendisine danışmadan iş görmemesini, lazım olduğunda ona haber verileceğini söyler. Hacı Bektaş-ı Velî, “*Kollarında bir eser kalsa gerekir ancak Rûm diyarında Hacım adlı er çoktur. Adın Kolu açık Hacım olsun.*” diyerek Hacım Sultan’ı yurduna gönderir.

Hacım Sultan’ın, Hacı Bektaş-ı Velî’nin sözü üzerine kolunun çolak kalması sonra gene onun isteği üzerine (duası) çolak olan kollarının iyileşmesi kerameti Türk kültüründe bilinen bir motiftir. Örneğin, Dede Korkut Kitabındaki “*Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı*”nda da benzer bir keramet geçmektedir. Bu destanda; Kam Gan Oğlu Han Bayındır, Oğuz beylerine bir ziyafet verir. Pay Püre adlı bir bey, oğlu olmadığı için ağlamaktadır. Pay Bicen adındaki bir bey de kızı olmasını istemektedir. Diğer beyler onların isteklerinin olması için dua ederler, beyler de çocukları olursa beşik kertme nişanlı yapacaklarına dair söz verirler. Nitekim iki bey de isteklerine nail olurlar. Aradan on beş yıl geçer. Pay Püre’nin oğlu, Bamsı Beyrek beşik kertmesi Banı Çiçek’i görmeye gelir. Çeşitli mücadelelerden sonra Beyrek, Banı Çiçek’le nişanlanır. Fakat kızın Delü Karçar adındaki ağabeyi kız kardeşini istemeye gelenleri öldürmektedir. Kızı istemek için Dede Korkut’u gönderirler. Dede Korkut, Karçar’dan kız kardeşini isteyince Delü Karçar onu öldürmek için peşine düşer. Tam Dede Korkut’a kılıç vuracağı sırada Dede Korkut’un duası üzerine eli havada kalır. Delü Karçar, Dede Korkut’a yalvararak kendisini iyileştirmesini kardeşini vermeye razı olduğunu söyler. Dede Korkut’un duası üzerine kolu eski sağlığına kavuşur (Ergin, 1994: 7-8).

Menâkıbnâmede “*Bektaşî*” tabirine rastlanmamaktadır. Hacım Sultan’ı niteleyen *divâne*, *ayruk derviş*, *divâne ışık*, *biat ışık*, *yaban ışık* gibi terimlerdir. Menâkıbnâmede, Hacım Sultan için en sık kullanılan terim “*divâne*”dir. Divâne de Kalenderle aynı anlamlarda kullanılan bir kelimedir: “*HKN: 29b, ...ayıtdılar bir dîvâneye şığır inandıñuz işde ikinleri bozdılar diyü bir kaç âdam gönderdiler...*” Halk bu dervîşlerin kendilerine yakın olmasını pek istememektedir. Hacım Sultan ve dervîşlerini kovmak için bir takım tertip ve tehditlere başvururlar. Menâkıbnâmede Hacım Sultan için “*ayruk derviş*” tabiri de kullanılmaktadır. Bu durum büyük bir ihtimalle dervîşlerin dış görünüşlerinden yani kılık kıyafetlerindeki farklılıktan ve onların halk arasına karışmak istememelerinden kaynaklanmaktadır, denilebilir: “*HKN: 50b, ... ben ayruk dervîşleri*

sevmezin yüri kınde giderse gitsün didi ...” Bu terimlerin içinde en dikkati çeken ibare ‘ışık’ tabiridir: “*HKN: 38b... pes imdi bir gün ol kişiler cemî’ oldılar ayıtdılar ol bid’at ışığa söz fâ’ide itmez gelün dögelüm didiler evlerümüz yakınında nice yatur ...*” Hacım Sultan seyahatleri sırasında yerleşim merkezlerindeki ahali tarafından hoş karşılanmamıştır. ‘*divane, bidat ışık, ışık*’ diye hor görülür.

Eldeki mevcut kaynaklara dayanarak Hacım Sultan’ın menkabevî hayatı için şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür. Hacım Sultan’ın kendi adını taşıyan menâkıbnâmesi ve Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî’de anlatılanların dışında Menâkıbu’l-Kudsiyye’de menkabevî hayatına dair bir anlatı yer almaktadır. Hacım Sultan’ın tarihî hayatında da belirtildiği gibi Hacım Sultan’ın kitapta adının geçtiği yer Baba İlyas-ı Horasânî’nin büyük oğlu Ömer Paşa’nın Hacım Sultan ve dervişleri tarafından kurtarılması olayıdır. Bu olayda Ömer Paşa’nın on gün ipte asılı kalmasına rağmen ölmemesi ve Hacım Sultan ve dervişlerinin kimseye görünmeden Hızır gibi yetişerek onu kurtarması menkabeyle karışık bir anlatıdır.

Abdal Musa Vilâyetnâmesinde Hacım Sultan’ın adı geçmekle beraber ona ait bir menkabe anlatılmamıştır. Vilâyetnâmenin sonunda Abdal Musa’nın ağzından söylenen şiirde devir düşüncesi dile getirilirken Hacım Sultan’ın adı da anılmıştır.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacım Sultan; üzerinde tahminen çok da uzun olmayan bir hırka, hırkayı bağlamak için kullanılan kemeri vardır. Bu kemerde ağaç kılıcı olması gerekir ama ağaç kılıcı iki kere kullanmasının dışında yanında taşıdığına dair bir açıklama bulunmamaktadır. Hacım Sultan, elinde sürekli taşımış olduğu ve bir takım kerametleri göstermek için kullandığı asa ile Germiyan ve Menteşe illerinde kendisine taraftar toplamak için devamlı seyahat eden kendi zâviyesini de kurarak etrafına birçok derviş toplayan bir şeyhtir (Gülerer, 1996: 95). Hacım Sultan, hayatı boyunca mücerred yaşadığı ve terk ü tecrit prensibine bağlı kaldığı, şerî ibadetlerden özellikle namaz kılmaya ve riyazete titizlikle uyduğu görülmektedir. Hacım Sultan, yukarıda da zikredildiği gibi sürekli seyahat ederek Germiyan ili içerisinde Türkmenler arasında dolaşarak birçok keramet göstererek mürit edinmiştir. Bu seyahatlerde gayrı müslimlerden daha çok beylik içersindeki kendisinden hoşlanmayan veya tavır olan şehirli Türklere ve konargöçer Türkmenlere kendisini kabul ettirecek faaliyetlerde bulunmuş, Susuz’daki zaviyesinin bulunduğu yerde de vefat etmiştir.

1.2. HACIM SULTAN VAKFİYESİ VE TÜRBESİ

Belli bir tasavvufî düşünce etrafında ortaya çıkmaya başlayan tarikatların önceleri “ribât” sonra ise “tekke”, “hangâh”, “dergâh”, “asitâne” ve “zâviye” gibi çeşitli adlarla müesseseseleşmeye başladığı görülmektedir. Müesseseyi ifade etmek için kullanılan bu adların içerisinde “ribât” hariç diğer adlandırmalar birbirine yakın anlamlar içerir. Ribât, sınır boylarındaki kale veya hisar şeklinde inşâ edilmiş daha çok askerî aynı zamanda da tasavvufî bir yapılanmadır. Ribâtlar, cihat etme düşüncesindeki birçok savaşçı dervişin tercih ettiği yapılardır. Cihat düşüncesi dışında da müesseseseleşme başladığında ribâtın yerini X. ve XI. yüzyıllardan itibaren hangâh ve tekkeler almaya başladı (Yılmaz, 2010: 267-268). Bu müesseselerde tarikat zikir, âyin ve sohbetleri yapılırdı. Dervişlerin faaliyet gösterdikleri bu yapıların adı genel olarak “hangâh” olarak kullanılmaktadır. Hân-gâh (f.b.i.): dervişlerin evi, tekke (Devellioğlu, 2005: 325) anlamına gelir. Hangâhın büyüğüne tekke, küçüğüne ise zâviye denilirdi. Yerleşim yerlerinin uzaklarında kurulan zâviyelerin şeyhlerine “zâviye-dâr”, dervişlerine de “zâviye-nişîn” adı verilirdi (Yılmaz, 2010: 269). Zâviyelerin kuruluş yapısı; câmi veya mescit, tevhd-hâne, kütüphane, mutfak ve erzak anbarı, hamam, ahır, türbe ve mezarlıktan oluşurdu (Fârukî vd., : 473-474). Bu açıklamalar yönünde Hacım Sultan Zâviyesiyle ilgili vakfiyeler ve Hacım Sultan Türbesi aşağıda ele alınacaktır.

1.2.1. Hacım Sultan Vakfiyesi

Zâviyelerin kuruluş yapısına göre Hacım Sultan Zâviyesinin durumunun değerlendirilmesi şu şekildedir: Hacım Sultan zaviyesinin vakfiyesi Arapça olarak gurre-i cemaziyelevvel 721 (29 Mayıs 1321) tarihinde yazılmıştır. Suretlerden biri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Defter no: 592, sayfa 139’da, diğeri Uşak Şer’iyye Sicili 8293, sayfa 31’de kayıtlıdır. Vakfiyenin başındaki yazıda: “*Kütahya dâhilinde Uşak kazâsında Hacım karyesinde vâki’ Hacım Zâviyesi Vakfı 25 Zilkade 1317 tarihinde sâdır olan irâde-i âliye mucibince kayd olunmuşdur.*” ve sonundaki “*...mahkeme-i şer’iyye sicilinin elli sekiz numrusunda mukayyed olup Mütevellî zâdesi Velî Beg talebiyle ihrâc olunan Hacım Sultan Zâviyesi Vakfının sûret-i vakfiyesidir. Fi’l-vevmi’s-sâlis ve’l-işrin min şehri Muharremi’l-harâm li-sene seb’a ‘aşere ve selâse mi’e ve elf.*” ibarelerinden H. 1317/ M.1899-1900’de bu deftere yazıldığı görülmektedir. Kayıt tarihinden anlaşıldığına göre Uşak Şer’iyye Sicillerindeki kayıttan vakıf defterine vakfiye kaydedilmiştir (Öntuğ, 2005: 194). Vakfiye defterine göre,

vâkıfı Yakub Bey ibn Mehmed Bey el-Germiyânî'dir. Zâviyeye vakfedilen alan kuzey tarafta Timur Tepesi, doğu tarafı Bahçe Pınarı, Sarıtaş, güney yönünde Yassı Taş, batı yönü ise Kataş ile çevrilidir. 1 Cemâziyelevvel 721 tarihli vakfiyesinde Hacım Sultan Zâviyesi'nin bulunduğu köyün adı "*Hacım*" olarak kayıtlıdır. 1530 tarihli Osmanlı dönemi tahrir kayıtlarında Hacım köyü, "*Kulacım Hacı*" olarak kayıtlıdır (Öntüğ, 2004: 194). I. Yakub Bey tarafından, Şeyh Kirmânî (b.) Şeyh Mustafa oğlu Şeyh Dede Balı'yı vakfiyeye şeyh olarak tayin edilerek ondan sonra vakfiyenin başına geçecek şeyhlerin de Dede Balı'nın soyundan kişilerin olmasını buyurulmuştur. Zâviyede şeyhlik yapanların sonradan "zâviyedâr" olarak atandıkları kayıtlardan anlaşılmaktadır (Öntüğ, 1998: 113). Vakfın şartları olarak vakfedilen arazinin geliri; fakir fukara, miskin ve vakfiyeye gelenlerin ihtiyacını karşılamak üzere harcanması yönündedir, tespit edilmiş bu kuralların kimse tarafından bozulmaması, bu şartların değiştirilmemesi, hibe edilmemesi, rehin verilmemesi veya miras olarak bırakılmamasıdır (Öntüğ, 1998: 114-115). Hacım Sultan Zâviyesinde bir câmi ve türbe binası günümüze kadar gelen yapılardır. Vakfın şartlarında ifade edilen fakir fukaranın ve gelen giden yolcuların karınlarının doyurulmasından Hacım Sultan Zâviyesinde de bir aşevinin (mutfak) bulunduğu sonucu çıkmaktadır. Aşevi binası bugün mevcut olmadığı için yapısı ve yeri hakkında bir bilgiye rastlanamamıştır. Sonradan bu tip zâviyeleri Bektaşî tekkesi olarak adlandırılmasından yola çıkarak Bektaşî tekkelerinde görülen yapılaşmada aşevi ve ekmeğin pişirildiği "ekmek evi" biribiriyle ilişkili inşâ edilmiş olmalıdır. Âyinlerde kullanılan tarikat eşyalarının saklandığı "kiler evi", "meydan evi"yle ilişkili olarak inşâ edilir. Zâviyede "meydan evi"nin de şu andaki mevcut yapılar içerisinde bulunmaması, yeri konusundaki tahmini güçleştirmektedir. Vakfiye kayıtlarından hem gelen giden ziyaretçilerin hem de zâviyede kalanların hayvanları için bir "at evi"nin (ahırın) mevcudiyeti anlaşılmaktadır: "*HKN: 47a, ... pes sulţân hâcım hâzretlerinüñ mübârek ismi 'âleme yayıldı cem' olup gelürler hayr du'âsın alurlar gine giderler-idi ...*", "*HKN: 48b-49a, ...pes imdi bir gün sulţân hâcım hâzretleri hâlîfeye ayıtdı bizüm bir miğdâr hizmetümüz vardur anı edâ idelüm allâhü te'âlâ emriyle siz bunda gele ahibbâya pend ü naşîhat eyle didi yirinden şurup dostuna secde eyledi kıbleden yañâ revâne oldı dervîş burhân şurup merkebin getürdi abdest bardağın bir kaç kitâblar aldı aşâşın eline alup sulţânuñ ardına düşdi ...*" Bugün için "at evi"nin neresi olduğu belli değildir. Ayrıca zâviyelerde, şart olmasa da, kütüphane bulunmaktadır. Yukarıya aldığımız cümlede Derviş Burhan'ın yolculuk esnasında

yanına kitaplar alması, Hacım Sultan tarafından kurulan zâviyede de bir kütüphane olduğunu düşündürmektedir. Hacım Sultan Zâviyesinde bulunan kütüphane binası günümüze kadar ulaşmamış ve yeri konusunda bir bilgiye ulaşılammıştır. Hacım Sultan Zâviyesine tahsis edilen vakıf arazisinin içinde Hacım köyünden başka vakfedilen yerler sanıldığı gibi Hacım köyünün içerisinde değildir. Vakfiyeye ayrılmış bölge; kuzeyde Timur Tepesi, doğuda Bahçe Pınarı ve Sarıtaş, güneyde Kurp Göges köyü civarındaki Yassı Taş, batıda Saraycık köyü ile Artulu köyü arasındaki Kataş ile çevrili arazidir. Bu arazi adlarını belirlemede geçen köy adlarının hiçbiri bugün kullanılmamaktadır. Yaptığımız alan araştırmasında, sözlü kaynağımız R BULUT¹ (2010) vakıf arazisinin, yüksek bir tepe üzerinde olan Yayalar kasabasının aşağısında olduğunu söyleyip arazinin olduğu bölgeye bizi götürerek bölgenin tanıtımını yapmıştır. Buna göre vakfedilen bölge; Yayalar kasabasının yaklaşık 5 km aşağısında bir tarafı Kökez köyü, bir tarafı da Hacım köyü arasında kalan bölgedir. Yayalar kasabasından inildiğinde bulunan alan dört tarafı dağlarla çevrili tarıma elverişli bir bölgedir. Burada eskiden Banaz Çayının bir kolu olduğunu şimdi ise bölgenin sulama tarımına çevrildiği için çayın buraya gelmediğini söylemiştir. Eskiden vakfiyenin değirmeninin de olduğunu ve çocukluklarında kendileri de dâhil buğdaylarını öğütmek için çevre köylerden buradaki değirmene gelindiğini anlatmıştır. 1530 tarihli tahrir kayıtlarında “1 bâb âsiyâb” olarak su değirmeni bulunmaktadır (Öntüğ, 2005: 196). Eskiden öküz veya katır sırtında buğday çuvallarının değirmene taşındığını ama zaman içerisinde değirmenin işlevselliğini kaybederek harap olduğu anlatılmıştır. Su değirmeni binasının taşlarının da başka yapılarda kullanılmak üzere alındığı ve su değirmeninden pek bir şey kalmadığı sözlü kaynağımız tarafından ifade edilmiştir. Bugün değirmenden geriye birkaç taş parçasından başka bir şey kalmamıştır.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesine göre, Hacım Sultan kendisine verilen yurdu bulmak için epeyce bir dolaşır. Önce Öyük köyüne, sonra Karahisar’a sonra Sandıklı’ya gelir. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, Menâkıbnâmede görülen Hacım Sultan’ın yurt tutacağı yer konusunda tereddütte olmasıdır. Bu yüzden yerleşim yerlerine geldiğinde orada kalıp kalmamak konusunda, rüya yoluyla Hz. Peygamberden bilgi almaktadır. Hacım Sultan, Susuz denilen viranelik ve mezarlığın bulunduğu yere geldiğinde burayı yayla olarak kullanan Akkoyunlu Yörükleriyle karşılaşır. Yörükler, Hacım Sultan’ı iyi karşılamazlar ama o burayı mamur hale getirip bir asitan kuracağını

¹ Sözlü görüşme 2010, Yayalar Kasabası, Sivaslı/Uşak

söyler: “*HKN: 43b-44a, ... imdi biz bura ma‘mūr idüp āsitān iderüz didi ...*” Derviş Burhan, Horasan’dan kalkıp Hacım Sultan’ı bulmak için yola düşüp Susuz’a gelir. Yörüklerle sorar, onlar da “Şurada bir derviş var, buraya asitan kuracağını söylüyor.” derler. Derviş Burhan, Hacım Sultan’ı bulur. Bundan sonra Hacım Sultan, kendisini yaylalarında istemeyen Yörükleri, kerametleriyle cezalandırır. Yörükler pes etmek durumunda kalırlar. Hacım Sultan’ın buradaki faaliyetleri etrafa yayılır ve ziyaretine gelip gidenler çoğalır. Hacım Sultan’ı seven ve bağlanan kişiler önce bir mescit yaparlar: “*HKN: 47b, ...aḥibbā cem‘ olup sulṭān ḥazretine bir mescid bünyād idi virdiler allāhü te‘ālā ḥazretine ‘ibādet tevekkül tefekkür iderdi gelüp giden aḥibbāya naṣīhat idüp āsitāne ve cāmi‘ bünyād olmasını remzi derdi...*” Bu anlatılanlardan, Hacım Sultan’ın işaret ettiği gibi Susuz’da bir zâviye yapılmış olduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak yazılı kaynaklarda Hacım Sultan’ın kendi dervişlerine yaptırmış olduğu zâviyeye rastlanmamaktadır. Yazılı kaynaklarda, Susuz diye geçen yerin adı artık Hacım köyü olmuştur ki, bu Hacım Sultan’ın ölümünden sonra olmalıdır, bu köye zâviye Germiyanoglu I. Yakub Bey tarafından H.721/ M. 1321 tarihinde yaptırılmıştır (Öntuğ, 2005: 191). I. Yakub Beyin yaptırmış olduğu zâviye, Menâkıbnâmede Hacım Sultan’ın dervişlerine yaptırmış olduğu zâviyenin yenilenmesi midir, yoksa yeni bir zâviye mi yapılmıştır, bu konuyu aydınlığa çıkaracak herhangi bir veri mevcut değildir. I. Yakub Beyin yaptırmış olduğu zâviye, büyük bir ihtimalle Hacım Sultan’ın ölümünden epey bir süre sonradır. Menâkıbnâmede bahsedilen zâviyenin bu süre içinde deprem, yangın ve buna benzer bir sebepten zarar görmüş veya yıkılmış olduğu düşünülebilir. Hacım Sultan Zâviyesinin yer olarak Hacım köyünde olduğu mevcut vakfiye suretlerinden anlaşılmaktadır (VAD, no:592:139, Uşak Şerhiye Sicilleri, 8293: 31). Hacım Sultan Zâviyesi, Germiyan Beyliğinin Osmanlıların hâkimiyetine girdikten sonra da varlığını, Sultan II. Mahmut zamanına kadar devam ettirmiştir. Osmanlı sultanı II. Mahmut, Yeniçeri Ocağının kapatılmasına ve buna bağlı olarak da Bektaşî Tarikatının ortadan kaldırılmasına karar almıştır. Bu karara göre bütün Bektaşî tekkelerinin türbe mahalleri hariç diğer yapılarının yıkılmasına yönelik 1827 tarihli fermanı sonucunda bu yapılar tahrip edilmiştir. Bu hareketin doğal bir tezahürü olarak Bektaşî tekkelerinin de kapatılması kararı uyarınca Hacım Sultan Zâviyesinin de faaliyetine son verilerek tahrip edilmiştir (Faroqhi, 2003: 63). Hacım köyünde, zâviyenin yerini belirlemek için yaptığımız alan çalışmasında türbe, cami ve cami müştemilâtının dışında herhangi bir yapıya rastlanmamıştır. Köyde yaşayanların

anlattıklarına göre, çok eskiden türbenin çevresinde bir takım harap binaların bulunduğu ve bir deprem sonucunda tamamen yıkıldıkları yönündedir. Nitekim sözlü kaynağımız V ÖZGÜL¹ (2011) kendisinin türbe etrafını düzenlemeye çalışırken bazı yapıların temellerine rastladığını ifade etmiştir. Köy meydanında, Selçuklu dönemi tarzı mimarisiyle bir cami, etrafındaki yapılar ve bir de aslanlı çeşme mevcuttur. Çeşmenin karşısındaki ağaçlık küçük alanda eskiden bir kuyunun bulunduğu kaynak kişilerce ifade edilmiştir. Bu sözlü kaynaklar tarafından anlatılan menkabedeki kuyudur. Cami, küçük bir binedir. (Ek-3) Kitabesi olmadığı için yapılış tarihî belli değildir. Caminin ön cephesinde giriş avlusu bulunmaktadır. Avlunun iki yanı cami duvarının uzantısı şeklindedir. Avluda ikisi yan duvarlarla bitişik dört adet sütun üzerine cami tavanı bütün olarak inmektedir. Camiye girişten daha yüksekte olan avluda, Selçuklu tarzı bir mihrap, üzeri kemerli dikdörtgen şeklindeki ahşap kapı ve aynı şekilde pencere vardır. Avludan basamaklarla inilen cami tek odalı ve ahşaptan yapılmış balkonlu vardır. Yakın dönemde bakım yapılmış olduğu için minare hariç, cami ve çevresindeki yapılar iyi durumda görülmektedir. Bir duvarında daha pencere bulunan caminin iki duvarı sağdır. Tavanı kiremitle kapatılmıştır. Caminin bitişiğindeki küçük sayılabilecek minarenin taştan yapılmış ana konsül üzerinden taşkın yeri dışarıya çıkık düzgün bir taş sırası yapısı, türbedeki ana yapının taşkın yeri yapısıyla aynıdır. Caminin bahçesinde yüksek taşların üzerine kare şeklindeki abdest almak için yapılmış olan şadırvanın üzeri ahşap sütunlar üzerinde, ahşap kiremit örtülü tavanla kapalıdır. Caminin karşısında bir 1,5 m yüksekliğinde caminin mimarisi tarzında düz bir hizada odalar bulunmaktadır. Ahşap sütunlar üzerinde kemerli avlu kısmı, caminin kapı ve penceresiyle aynı ahşap kapı ve pencereli on oda mevcuttur. Buranın da üzeri kiremitle kapalıdır. Sultan II. Mahmut'un Bektaşî tekkelerini türbeler hariç yıktırarak bazı yapılara da cami ilave ettirerek başlarına Mevlevî dervişlerini getirmiş olduğunu biliyoruz fakat Hacım köyündeki cami sonradan yapılmış bir yapı değildir. Cami ve bahçesindeki yapılar Selçuklu tarzı bir mimarı özelliği göstermektedir. Nitekim Menâkıbnâmede de, Hacım Sultan kuracağı asitanda bir cami inşa edilmesini işaret etmektedir. Sultan II. Mahmut'un fermanıyla zâviyeler tahrip edilirken türbeye ve cami çevresine dokunulmadığını düşünebiliriz. Menâkıbnâmede yazılanları göz önünde bulunduracak olursak Hacım Sultan buraya geldiğinde mezarlıktan başka bir şey olmayan boş bir alandır. Hacım Sultan Zâviyesinin geniş bir alana kurulduğunu diğer binalarla birlikte

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivaslı/Uşak

camii ve bahçesindeki yapıları da kapsadığı akla gelmektedir. Caminin hemen karşısında Sarı Seydi'nin mezarı, alt tarafında ise Gül Baba'nın mezarı bulunmaktadır. Sultan II. Mahmut zamanında yıkılan tekkelerin, Sultan Abdülaziz zamanında -1862 yıllarından sonra- yeniden imar faaliyetine başlanmıştır. Bu bakım ve onarım sürecinde, Hacım Sultan Türbesinin ve arslanlı çeşmenin onarılmış olduğunu üzerlerindeki kitabede yazan tarihlerden ortaya çıkmaktadır. Türbe avlusunun giriş kapısı 1882 yılında ve kapıyla aynı duvarda olan çeşmenin 1883 yılında yapılmış olması, cami giriş kapısındaki arslanlı çeşmenin de aynı tarihte yapılması ve hem türbe avlusundaki giriş kapısının hem yanındaki çeşmenin hem de cami girişindeki arslanlı çeşmenin çevrelerindeki süslemelerdeki şekillerin aynı olması bu görüşümüzü desteklemektedir. (Ek-4/ 5) Diğer bir husus da bu bakım ve onarımda sadece türbe değil caminin kapısındaki arslanlı çeşmenin de birlikte ele alınması aynı yapının parçaları olarak değerlendirilmiş olmasındandır, diyebiliriz. Osmanlı dönemi tekke mimarisi kendi içerisinde bir takım ana evreler geçirmiştir. Beylikler devrinin mimari tarihinde “erken dönem” diye adlandırılan dönemde inşa edilen tekkelerle fütüvvet kurumunun zâviyeli camileri arasında benzerlik vardır. Selçuklu dönemi hankahlarıyla ilişkili bu yapıların geleneğinden türbe zâviye yapıları da varlığını devam ettirmişlerdir (Tanman, 2005: 307). Hacım Sultan Zâviyesi Germiyan Beyliği zamanında inşâ edilmiş olduğundan Osmanlı mimarisinden söz etmek mümkün değildir. Hacım Sultan Zâviyesinin mimari kompozisyonu Selçuklu tarzı cami-mescit ve caminin bahçesinde şadırvan ve revaklı odalar şeklindedir. Caminin girişinde arslanlı çeşme karşısında kuyu bulunmaktadır. Caminin karşısındaki tepede çilehane (halvethane) ve 500 m ileride türbe binası ve mezarlık vardır. Türbe ve mezarlığın karşısında meydan evi, kiler evi, aşevi, ekmek evi, at evi binaları birbiriyle ilişkili olarak inşa edilmiş olmalıdır.

Hacım Sultan'ın adına ait ikinci bir zâviye de Sandıklı'da olduğu tespit edilmiştir. XVIII. yüzyıla ait arşiv belgeleri Afyonkarahisar ili Sandıklı ilçesindeki “*Koluçak Hacım Zâviyesi*”yle ilgilidir. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Hurufat Defterlerinde Sandıklı'ya ait 1118, 1130, 1127, 1126 numaralı defterlerde “*Sandıklı'da Koluçak Hacım Zâviyesi*” veya “*Koluçak Çelebi Zâviyesi*” diye geçmekte olup Zâviyeye yapılan “zâviyedâr” atamalarına dair bilgiler bulunmaktadır (Öntüğü, 2011). Harap durumda olan Sandıklı'daki zâviye 1932 yılında yıkılarak yerine Ali Çetinkaya İlköğretim Okulu yapılmıştır.

1.2.2. Hacım Sultan Türbesi

Hacım Sultan Türbesi, Hacım Sultan Zâviyesinden günümüze kadar gelen yapılardan birisidir. (Ek-6) Türbe, sekizgen ana mekândan ve uzun bir bahçeden müteşekkildir. Türbe duvarlarında pencere yoktur. Girişin üzeri kemerli kapısı ahşaptandır. Kapının üzerinde kitabenin olması gereken yerde her hangi bir yazı yoktur. Kitabe yerinin üzerine H.1229/ (M. 1813-14) tarihî boya ile sonradan yazılmıştır. Giriş kapısının önünde ise dikdörtgen yapılı yerden 1, 1,5 m yüksekliğinde konsollar üzerine oturturulmuş sivri bir kemer yer almaktadır. Kemerin üstünü tek aynalı tonoz kapamaktadır. Giriş kısmının taş rengindeki bu kısım sonradan ilave edilmiş olabileceği görüntüsündedir. Hem giriş kısmının hem de türbe tavanının üstü kiremitle örtülüdür. Türbe binasının duvarlarında düzgün kesme kalker taşı kullanılmıştır. Türbe temel üzerine bir ince bir kalın taşla örülmüştür. Türbe duvarının bitiş yerinde dışarıya çıkık düzgün bir taş sırası ile yapılmıştır. Bu taşkın yerin üzeri de kiremitle örtülüdür. Bu kısımdan sonra daha iç kısımdan ve daha koyu taştan dört sıra kubbe kasnağı yapılmıştır (Ersümer, 1979: 10). Türbe içerisinde ise Hacım Sultan'ın sandukası bulunmaktadır. (Ek-7) Sandukanın altı taşla örülmüştür. Sözlü kaynağımız V ÖZGÜL¹ (2010)'ün ifadesine göre mezar soyguncuları sandukayı devirerek bu taş kısmı kazmaya çalışmışlar ama kazamayınca sandukayı öylece bırakarak kaçmışlar. Eskiden türbeyi ziyarete gelenlerin türbe içinde ve dışında dilek için mum yaktıklarını, rüzgârdan devrilen mumlardan türbenin küçük bir yangın geçirdiğini anlatmıştır. Bu yangından dolayı beyaz olan badanalanmış türbe duvarları kararmış durumdadır. Türbe içerisinde duvarda asılı olan ağaç asa vardır. Hacım Sultan'a ait olduğu söylenen ağaç asanın bu yangın sonucunda yarısı yanmış durumdadır. Türbe duvarında bulunan tahta kılıcın gerçek tahta kılıçla ilgisi bulunmamaktadır. Bu tahta kılıç sözlü kaynağımız V ÖZGÜL (2010) tarafından yaptırılarak buraya asılmıştır. Türbenin iç tavanı çeşitli figürlerle süslenmiş durumdadır. Türbe tavanının duvarla bittiği yerlere hüsnü hatla; Allah, Muhammet, Ali, Ebu Bekir, Osman, Ömer, Hasan, Hüseyin adları nakşedilmiştir. Duvarda ise, aynı yazı tarzı ile “*Küllemâ dahale aleyhâ zekeriyya'l-mihrâb*”² yazılıdır. Türbe tabanı taşlarla döşenmiş durumdadır. Hepsini yere sabitlenmiş bu taşlardan biri açılarak aşağıda asıl mezarın bulunduğu hücre kısmına inilebilir olmakla beraber bu kısım kapatıldığı için aşağıya inme imkânı mevcut değildir. Kaynak kişimizin

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivasslı/Uşak

² Âl-i imrân suresi, 37. ayet: “Zekariyya, onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur.”

anlattıklarına göre, sandukanın altındaki hücreden yaklaşık 500 m ilerideki Çilehane denilen Çile Tepesine kadar giden bir tünel mevcuttur. Tünelle ilgili olarak ise türbe ve tepeyi kapsayan geniş bir alanda bir yer altı şehrinin olduğu veya bu yer altı şehrine giden birbirine bağlanmış tünellerin bulunduğu, ifade edilmektedir. Yukarıdaki Çile Tepesine Çilehane denilmesinin sebebi Hacım Sultan'ın halvete girdiği yerin burada olmasıdır. (Ek-8) Çilehanenin bulunduğu tepede içerisi toprakla doldurulmuş bir çukurun içinde tünellere bağlı hücre odaların olduğu söylenmektedir. Çile Tepesindeki hücre odalarının içine çoluk çocuğun düşeceği veya girip de kaybolacağı korkusuyla toprak doldurulmuştur. Hacım köyü ile Kırka köyü arasını kaplayan alanda, Hititlerden beri yerleşme görülmektedir. Toprak altında bulunan antik “*Alaudde*” şehir mezarları ve Frigyalılara ait bir şehir bulunmaktadır (Ramsay, 1890: 138). Çile Tepesindeki Derviş Burhan'ın mezarında kullanılan bir taşın antik döneme ait olduğu da görülmektedir. Çilehanedeki toprakla doldurulmuş çukura dikkatlice bakılınca hücreye ait kolonu görmek mümkündür.

Türbe binasına sonradan bağlanmış, uzun giriş bahçesi 1,5 m duvarlarla çevrelenmiştir. Sözlü kaynağımızın ifadesine göre bu duvar 1954-56 yıllarında daha geniş olan duvarların yerine yapılmıştır. Bahçenin girişindeki kemerli ana kapının sütunları, çeşitli figürlerle süslenmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi bu şekillerle çeşmedeki ve aslanlı çeşmedeki şekiller birbirinin aynısıdır. Bu kapının üzerinde H. 1302/ M. 1883-84 tarihli kitabe mevcuttur. Giriş kapısıyla aynı duvarda H. 1300/ M. 1883-84 tarihli kitabesi olan gene çevresi figürlerle süslenmiş üzeri kemerli çeşme bulunmaktadır. Ana giriş kapısı ve çeşme üzerindeki kitabeler türbenin yapılış tarihini değil zâviye konusunda bahsettiğimiz gibi daha sonra yapılan onarma tarihini göstermektedir.

Başka bir Hacım Sultan Mezarı da, Afyonkarahisar ili Sandıklı ilçesine bağlı Susuz köyünde tespit edilmiştir. (Ek-9) Menâkıbnâmede, Hacım Sultan'ın Sandıklı'daki Susuz köyüne geldiğine dair bir belirti bulunmamaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Hacım Sultan'ın yurt tutacağı yer konusunda tereddütleri göze çarpmaktadır. Örneğin, Sandıklı'ya geldiği zaman orada kalmasının kendisi için hayırlı olup olmayacağını anlamak için rüya yoluyla Hz. Peygamberden bilgi almaya çalışmaktadır. Hacım Sultan, belki de Sandıklı'nın yakınında bir köy olan Susuz'u kendi yurdu zannederek gelmiş ve bir süreliğine burada kalmış olabilir. Gerçek türbe Hacım

köyündedir. Susuz köyündeki türbe ise Hacım Sultan'ın makamı olarak değerlendirilebilir. Alanda yaptığımız çalışmada Hacım Sultan hakkında sadece mezarın yanındaki odanın kapısına asılmış olan Hacım Sultan'ın hayatını anlatan yazıda yazılanların dışında köyde kimse bir şey bilmemektedir. Susuz köyündeki Hacım Sultan ait olduğu söylenen mezar, yakın dönemde yapılmış bir mezardır. Oda, mezarın olduğu yer ve bahçe olmak üzere üç kısımda değerlendirilebiliriz. Bahçe içerisindeki tek odalı yapı yakın dönemde yapılmış yeni bir binadır. Demir kapısı ve penceresi bulunan odada seccade, tespih ve yere serili halılar vardır. Türbeyi ziyarete gelenlerin namaz kılması için hazırlanmıştır. Bahçe kısmında tuvaletler ayrıca bir de tandır fırını bulunmaktadır. Bu alana fidanlar dikilmiştir. Hacım Sultan'a ait olduğu söylenen mezar, odanın yanındaki mozaik olan kısımdadır. Normal mezar büyüklüğünde, kenarları mozaik, mezarın yerden yüksekliği bir karış kadardır ve fayansla örülüdür. Mezarın üstü mozaiklere tutturulmuş demir parmaklıklarla kapalıdır. Mezarın ayakucunda yeni kesilmiş bir mermer dikilmiştir, başucu ise antik dönemlerden kalmış bir sütun altlığıdır. Bu altlığın üzerine iki tak daha ilave edilmiştir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Hacım Sultan, Sandıklı'ya geldiğinde burada Derviş Hacı adındaki birisiyle arkadaş olur. Hacım Sultan, Sandıklı'dan ayrılırken derviş Hacı'ya kendi adını vererek oradan Susuz'a doğru yola çıkar: *“HKN: 40a-40b, ... imdi dervîş hâcı sen bunda bizüm vîlâyetümüzi dedemiñ mu' cizâtını bekle senüñ maķâmuñ bundadur bizüm maķâmumuz şuşuz nâm mevzi' dedür beni isteyen sende bulsun senüñ ismüñ dahı hâcım olsun ...”*, *“HKN: 41b, ... imdi sulţân hâcım hâzret ol dervîş hâcıya söylemişdi senüñ ismüñ hâcım olsun beni seven seni sevsin ...”* Menâkıbnâmeden hareketle Sandıklı'daki zâviyenin ve Sandıklı Susuz köyündeki mezarın “Derviş Hacı”ya ait olduğu da düşünülebilir. Ayrıca halkın, hakkında birçok menkabe anlattığı kişilere mezarları dışında bir de “makam” inşa edilmektedir. Susuz köyünde bulunan mezarın Hacım Sultan'ın makamı olduğu düşünülebilir. Şunu gözden uzak tutmamak gerekir ki, bir kişiye ait olduğu söylenen birden fazla mezarın konu alınan kişi hakkında anlatılanların çokluğunu gösterir (Oğuz, 2011: 6-7).

1.3. HACIM SULTAN'IN SOSYO-KÜLTÜREL ALANDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Önemli sûfî şahsiyetlerin adı, hem halk arasında hem de sûfînin kendi derviş grupları etrafındaki anlatmalarla yayılmaktadır. Anlatmaların yayılması, doğal bağlamları tekkeler olduğu kadar tekkelerle ilişki içerisinde olan halk ve devamlı seyahat eden dervişler vasıtasıyla olmuştur. Böylelikle adı geçen sûfî şahsiyetin kendisi veya dervişleri sayesinde adının yayıldığı belli bir kültürel alan meydana gelmektedir. Yaptığımız alan çalışmasında Hacım Sultan'ın da gerek seyahat ettiği alanda gerekse kendi zâviyesinin çevresinde adı etrafında anlatılanların yayılmasıyla bir sosyo-kültürel alanın meydana geldiğini söylemek mümkündür.

1.3.1. Hacım Sultan'ın Bektaşîlik Tarihindeki Yeri ve Önemi

Hacım Sultan, yaşamış olduğu yüzyılda değil de onu takip eden yüzyıllarda bir tarikat olarak müesseseleşmeye başlayan Bektaşîliğin teşekkülünde de birçok etkileri olan sûfî bir şahsiyettir. Ali Emirî Efendi B Nüshasında yazdığına göre, Hacım Sultan'a tahta kılıçla birlikte “*meydan cellâtlığı*” görevi de verilmiştir. XV. yüzyıldan itibaren bir tarikat olarak kurumsallaşmaya başlayan Bektaşîliğin adap ve erkânının teşekkülünde Hacım Sultan'ın önemli etkileri söz konusudur. Bektaşî erkânında, aynı'l-cem yapılan yere “*meydan*” denir. Meydan odasına ayrıca ibadet meydanı, erenler meydanı, kırklar meydanı gibi adlar da verilir. Geniş bir şekilde inşa edilmiş odanın ortasına; “*Dâr*” veya “*Dâr-ı Mansûr*” adı verilir. Genellikle girişin karşısında bir ocak bulunur. Bu ocağa “*Kûre makamı*” veya “*Hz. Fatıma ocağı*” denir. Ocak bulunmasa onu yerine ‘çerağ’ (şamdan veya mum) konulur. Çerağın yanında “*Çerağ tahtı*” (Taht-ı Muhammedî) bulunur. Bunun solunda “*Rehber postu*” (Aliyü'l-Murtaza Postu) vardır. “*Gaip Erenleri Postu*” da denir. Ocaktan sonra, girişin sol tarafındaki duvarda on iki post dizilidir. Bu on iki posttan 1. Horasan Postu (Pîr Postu), 2. Ahmet-ı Muhtâr Postu (Mürşit Postu, Hz. Muhammet'in makamı), 3. Ali Postu (Rehber makamı), vs (Noyan, 1985: 111). Bu postlardan Kilerci Postu'nun Hacım Sultan'ın makamı olduğu söylenmektedir (Eyuboğlu, 1987: 196). Bununla birlikte böyle bir postun mevcut olmadığı da anlatılmaktadır (Noyan, 1985: 111). Meydan odasının girişinin sağ tarafında “*Mürşit Postu*” ve giriş kapısının solunda “*Meydan Taşı*” adı verilen bir taş vardır. Bu taş; kızıl eşik, niyaz taşı, mürüvvet taşı da denilir. Meydan Taşı'nın bulunduğu yer “Hacım Sultan'ın makamı” olarak kabul edilir. Meydan Taşı, ceza makamıdır. Doğru yolda bulunmayan veya bir suç işlemiş kişi batın kılıcıyla (ağaç

kılıç) terbiye edilir. Bu vazifenin Hacım Sultan’a, Hacı Bektaş-ı Velî tarafından verildiğine inanılmaktadır. Bu yüzden Bektaşîler Hacım Sultan’dan çekinir ve korkarlar (Noyan, 1985: 111). Bektaşî törenlerinde simgesel bir silah olarak yer alan batın kılıcı veya gayb kılıcı nefsin isteklerine karşı kullanılan bir kılıç özelliği gösteren bir kılıçtır (Mélíkoff, 2010: 165). Ali Emirî Efendi B Nüshasında bu husus yer almaktadır: “*AEE-BN, 14a, ... ya hâcım seni dahı meydân cellâdı naşb eyledim yolsızlaruñ hırsızlaruñ bî-edeb hayâsızlaruñ münkirleruñ yalancılaruñ münâfıklarüñ ve siz evliyâ’ olan rumûzâtları ketm itmeyenlerüñ ve lâyıksız meclislerde mālâyıgını kelâm idenlerüñ boyunların urmağa...*” Hacım Sultan’ın cezalandırıcı özelliği menâkıbnâmede, Sandıklı’da onu sevmeyenleri veba salgısıyla öldürmesi, Susuz’daki yaylada onu istemeyen Yörüklere hastalık musallat edip öldürmesi, Seyyit Gazi Zâviyesindeki şeyhi öldürerek cezalandırması örnekleri ile geçmektedir. Menâkıbnâmenin sonunda yer alan Kara Baba menkabesinde; Horasan’da kuraklık, kıtlık baş gösterir. Hacım Sultan’a verdikleri kutsal emanetlerden sofrayı kuvvetli bir erin gidip almasını isterler. Kara Baba bu işe gönüllü olur. Kara Baba, kırk dervişle yola çıkmadan Horasan erenleri onu Hacım Sultan hakkında uyarırlar: “*HKN: 70b, ... iqlîm halîfeleri du’â itdiler yanına kırk dervîş yoldaş hoşdılar gâfil olma hâcım sulţân cellâd kişidür gurûr ile varma şaşın diyüp gönderdiler ...*” Kara Baba, gele gele Hacım Sultan’ın makamına yakın bir tepedeki büyük bir ağacın altında durur. Kara Baba bulunduğu tepeden Hacım Sultan’a bir ok atar. Ok Hacım Sultan’ın ayakları dibine düşer. Hacı Sultan oku eliyle geri fırlatarak Kara Baba’yı öldürür. Kara Baba ağacın altına gömülür. Alan çalışmasında Hacım köyünden Kökez köyüne giden yolda Kökez’e 1 km kala yüksek tepede Kara Baba’nın bulunduğu yer sözlü kaynağımız V ÖZGÜL¹ (2011) tarafında gösterilmiştir. Ancak burada eskiden beri var olan Kara Baba’nın altında durduğu büyük palamut ağacı yakın bir zamanda kesilmiş, Kara Baba’nın da mezarını gösteren herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Bektaşî erkânında önemli yerleri olan ve bir nevi şeyhlik alameti olarak da kabul edilen “*kutsal emanetler*” menâkıbnâmede geçmektedir. Allah’ın emriyle Cebrail Kubbe-i elifi tac, hırka, çırak, sofrası, alem ve seccadeyi Hz. Muhammet’e getirir. Hz. Muhammet emanetleri Hz. Ali’ye verir. Emanetler sırasıyla; İmam Hüseyin’e, Zeyne’l-Abidîn’e, İbrahim Mükerrremi’ye, Ebû’l-Müslim’e, Muhammet Bâkır’a, Cafer-i Sadık’a,

¹ Sözlü görüşme 2011, Hacım köyü, Sivasslı/Uşak

Mûsâ Kâzım'a, Horasan Sultanı Ali Mûsâ Rızâ'ya aktarılır. O da Hoca Ahmet Yesevî'ye emanet eder. Hoca Ahmet Yesevî halifeleri ne zaman bu emanetleri isteseler, "Sahibi var, gelir." diye cevap vererek Hacı Bektaş-ı Velî'yi kastederdi. Hacı Bektaş-ı Velî'nin getirmiş olduğu bir takım deliller ve kerametler sonucunda Hoca Ahmet Yesevî, ona nasip sunup emanetleri vererek Anadolu'ya gönderir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan birlikte Anadolu'ya gelip gösterdikleri kerametlerle buradaki erenlere kendilerini kabul ettirirler. Hacı Bektaş-ı Velî, Rûm erenlerini kendisine halife edip makamlarına gönderirken her birine, âlem, sofrâ ve taç verir. Menâkıbnâmenin sonundaki Kara Baba menâkıbında ise Horasan erenleri bu kutsal emanetleri Hacım Sultan'a verdiklerini söylerler: "*HKN: 70a, 70b, ... pes sultân hâcî bektâş ve hâcım sultân kâddes-allâhı sırru'l-azîz hâzretleri diyârı horâşândan 'alem seccâde çırâk ve sofrâ alup rûma gelicek ol diyârlar kâhd oldı pes dervîşler hâlîfeler cem'olup ayıtdılar 'alem seccâde ve çırâk ve sofrâ getirüp hâcım sultâna virdük alup rûma gitdi ...*" Öyle anlaşılmaktadır ki, kutsal emanetler yani elifi taç, âlem, seccade ve sofrâ mürşitlik seviyesine gelen ve halife olan sûfîlere sembolik olarak verilen mürşitlik alâmetidir. Bu verilenler mürşidin tören eşyaları olarak görülmektedir. Bu emanetlerden çırak (çerağ, çırağ, mum, şamdan); "çerağ yakmak" törendeki yola yeni girmiş olanların oturumuna başlamak anlamındadır (Mélîkoff, 2010: 136-137). Sofra; törenlerden sonra üzerinde yemek yenen eşya aynı zamanda yemek için serilmiş örtüdür. Sofra Kuran-ı Kerim'de Maide suresinde geçmektedir:

"111. Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrâ indirebilir mi? demişlerdi de, 112. 'İnanıyorsanız Allah'tan sakının.' demişti. 113. 'Ondan yemeyi, kalplerinizin kanmasını ve senin bize doğru söylediğini bilmeyi, ona şahit olmayı istiyoruz.' dediler. 114. Meryem oğlu İsa, 'Allah'ım! Rabbimiz! Bize ve bizden sonra geleceklere bayram ve senden bir delil olarak gökten bir sofrâ indir, bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısısn.' dedi. 115. Allah, 'Ben onu size indireceğim; bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, dünyalarda kimseye azap etmeyeceğim şekilde ona azap edeceğim' dedi (Atay H., Kutluay Y., 1986 : 125-126)."

Sofranın Kuran-ı Kerim'deki zahiri anlamı rızıklanma ile ilgilidir. Menâkıbnâmedeki Kara Baba menâkıbında rızıklanma olarak geçmektedir. Horasan'da kuraklık kıtlık olunca Horasan erenleri kuvvetli erin giderek sofranın Hacım Sultan'dan alınmasını diliyorlar. Kara Baba, verilen işte başarılı olamıyor ve Hacım Sultan tarafından öldürülüyor. Hacım Sultan, sofrayı Kara Baba'nın dibine defnedildiği büyük ağacın dalına asılmasını ve kırk yıl sofranın ağaçta kalmasını ister: "*HKN: 73a, ... andan hâcım sultân hâzretleri hâlîfeye ayıtdı varuñ benüm horâşândan getürdügüm sofrayı iletüñ kara babanuñ başı ucına kâba ağaca aşuñ bizi isteyen dervîşler dostlar gönli ne*

dilerse içinde bulsun ve yisin ...” Hacım köyünde yaptığımız alan çalışmasında; elifi taç, seccade, sofra, hırka, çerak ve âlem gibi emanetler olup olmadığı araştırılmıştır. Hacım Sultan Türbesindeki sandukanın baş tarafında Hacım Sultan’a ait olduğu söylenen yeşil bir başlık vardır. Sanduka üzerine serilmiş olan yeşil örtünün üzerine serilmiş olan seccade yakın bir döneme ait olduğu için Hacım Sultan’ın seccadesi olma ihtimali yoktur. Ağaca asılmış sofra ve Hacım Sultan’ın hırkası hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu emanetlerden sadece Hacım Sultan’a ait olduğu söylenen âlem (sancak, tuğ) Hacım Sultan Derneğinin odasında muhafaza edilmektedir. 3 m uzunluğunda ve 3 cm çapında ağaç bir sopaya iliştirilmiş âlem, Hint kumaşından yapılmış, sopaya tutturulmuş kısımları pembe, âlem ise açık sarı renktedir. Alemin üzeri sarı simle işlenmiş yazılar, damga, çiçek desenleri ve bir de tarih vardır. Tarih H.1309 olarak okunmakta bir de Hacım Sultan yazısının bir kısmı vardır. Âlem son derece olumsuz şartlarda muhafaza edildiği için lime lime olmuş vaziyette ve bu yüzden üzerindeki yazılar okunamaz haldedir. (Ek-10) Alemin üzerindeki tarihî H.1309 /M. 1891-92 olması alemin Hacım Sultan’a ait olmasını imkânsız kılmaktadır.

17. ve 18. yüzyıllarda Hacım Sultan Zâviyesi’nde görevlendiren şeyhlerin Hacı Bektaş Dergâhının şeyhi tarafından atanıyor olması ve 19. yüzyılın ilk yarısında Hacım Sultan Türbesine atanan türbedârların kayıtlarında da Hacım Sultan hakkında “Bektaşî büyüklerinden” ibaresinin kullanılması (Öntuğ, 2005: 190) Hacım Sultan’ın “*Bektaşî*” olduğunu göstermemektedir. Esas olarak Bektaşîlik XV. yüzyılda kurumsallaşmaya başlamış ve Bektaşî teriminin de ayrı bir zümrenin adı olarak ilk defa kullanılması da XVI. yüzyılı bulmuştur (Ocak, 1992: 213). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Bektaşî teriminin olmaması da bunu göstermektedir. Bektaşîliğin, Hacım Sultan’dan sonraki yüzyıllarda ortaya çıkmış olduğu düşünüldüğünde Hacım Sultan’ın yaşadığı yüzyılda hangi zümreyle alakalı olduğu sorusunun cevabını bulmak gerekecektir. Bu itibarla menâkıbnâme nüshalarını, kaynaklardan ve alanda elde edilen bilgileri bu açıdan tahlil ve tespit etmek gerekmektedir.

1.3.2. Hacım Sultan’ın Günümüzdeki Yeri ve Önemi

Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki menkabelerin kültürel aktarımında bir iletişim vasıtası olarak yeniden üretimler yoluyla yayma ve yaygınlaştırma bağlamından kaynaklanan ortak değerler inşa etmektedir. Toplumun belleğindeki bu ortak değerler, kültürel unsurları taşıyıcı işlevleri ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Hacım Sultan’ın

adı etrafında süregelen anlatılarla gelen inançlar ve ritüeller toplum hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu noktadan hareketle aşağıda günümüzde Hacım Sultan hakkındaki anlatmalar ve inançlar ele alınacaktır.

1.3.2.1. Hacım Sultan hakkında Hacım köyündeki inanç ve uygulamalar

Hacım Sultan Türbesinin bulunduğu Uşak ili Sivaslı ilçesine bağlı Hacım köyünde yaptığımız alan çalışmasında Hacım Sultan hakkında anlatılar derlenmiştir. Derlenen anlatılar büyük oranda menâkıbnâmede geçen kerametlerin aynısıdır. Bunun sebebi sözlü kaynağımız İ EROL (2010)'un anlattığına göre eskiden Hacım Sultan Menâkıbnâmesini okumasını bilen birisi yatsı namazından sonra cemaate okumuş. Menâkıbnâmeyi topluluğa karşı okuma işlemi uzun bir süre devam etmiş. Menâkıbnâmeyi okuyan kişi ölünce okumanın yerini köy kahvesine gençlere anlatmaya bırakmış. Menâkıbnâmede olmayan veya olup da sözlü kültürde farklı anlatılan efsaneler aşağıya çıkarılmıştır.

Hacım Sultan merkezli inançlar

Sözlü kaynağımız M BACAK ¹(2010) Hacım Sultan'ın Banaz ırmağını iki bölmesi kerametinin Budaklar köyüyle ilgili olarak ve Budaklar köylülerinin varlıklı olamamalarını şu anlatıyı sebep göstererek anlatmıştır: *“Hacım Sultan, sürüsüyle beraber yola çıkmış. Budaklar köylüler, yeni köprü yaptırmış. Hacım Sultan'ı ve sürüsünü köprüden geçirmemişlerdir. Bunun üzerine Hacım Sultan, nehrin yanına gidip asasıyla suyu ikiye bölmüştür. Sürü geçesiye kadar nehri şişirmiş ve sürü geçtikten sonra nehri salıvermiştir. Böylece köylülerin yaptığı yeni köprü yıkılmıştır. Budaklar köyünde kalmak isteyen Hacım Sultan'ı, köylüler evlerine kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine Hacım Sultan bu köylülere: ‘Eşek kuyruğu gibi ne uzayıp ne kısılsın, paranız çok olsun ama bereketiniz az olsun!’ demiştir. Bu yüzden Budaklı köylüleri çok para kazanıyorlar ama parayı nereye harcadıklarını bilemiyorlar, yani bereketi kalmıyor.”*

Sözlü kaynağımız Ş TEKİN² (2010) Hacım köyüyle Koyunbeyli köyü arasındaki tepenin nasıl olduğunu şu şekilde anlatmıştır: *“Hacım köyünün ortasında kuyu vardır. Kuyunun etrafında Koyunbeyli köyünden insanlar yaşamış. Bu köylüler Hacım Sultan'ı*

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivaslı /Uşak

² Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivaslı/Uşak

istememişler. *Hacım Sultan suyu kesip onlara: ‘Siz karşı tepeye gidin.’ demiş. Tepe şimdi Hacım ile Koyunbeyli köyünün ortasındaki tepedir.”*

Sözlü kaynağımız İ BACAĞ¹ (2010) Yayalar kasabası ve Budaklar köyündeki insanların varlıklı olamamalarını şöyle anlatmıştır: “*Hacım Sultan sığır çobanlığı yapmaktadır. Yayalar ve Budaklar köyü Hacım Sultan’ı istemez. Hacım köyündekiler onu sahiplenir. Kendisini istemeyen köylülere: ‘Ne uzayın, ne kısıln, olduğunuz yerde kalın!’ demiş. Bu olay Yayalar deresinde olmuştur. Bu yüzden, bunların bir türlü iki yakaları bir araya gelmez.”*

Sözlü kaynağımız V ÖZGÜL² (2011) Hacım Sultan’ın Hacım köyündeki kuyuyu nasıl derine indirdiğini bir sebebe bağlı olarak şu şekilde anlatmıştır: “*Koyunbeyli Yörükleri Hacı Sultan’a ve boğasına su vermiyolar, ‘Suyumuzu tüketiyosun, başka yerde su içir bu hayvana!’ diyolar. Hacım Sultan kızıyo: ‘Siz bana kolayca yirden su içirmedinîz, siz de kolay yirden su içmeyin zor yirden için o zaman!’ Deyyo esasını pınara bi vuruyo. Su yerin on metre altına ineyo. Yörükler su içmek için on metre alta inen suya kuyu yapıyolar ve suyu kuyudan çekerek içeyola. Kuyuya, Hacım Suyu veya Hacım Kuyusu deniliyor. Kuyu aslanlı çeşme, Sarı Seydi üçüncü noktada da bu kuyu var.”*

Sözlü kaynağımız E TEKİN³ (2010) Koyunbeyli köyünün nasıl kurulduğunu Hacım Sultan’la ilişkilendirerek anlatmıştır: “*Bugda bizim garaguyu diye bunarımız vardı. Guyumuz vardı. Bu yirdede Hacım Sultan’ın da sığır güder imiş. O sığır güderkene birisi de sığırını soralmamış bunarda. Hacım Sultan’a o da bi zamanda bınar deyo şinden sonra da gara guyu diye anırdın sancağını batıveriyo Hacım Sultan, guyu oluyo: ‘Sen!’ deyo ‘Daaa oruya da git goyunbelliye yut dut!’ deyo. Goyunbeyilliye de emir yetmiş yut olmuş burada gyunun bunarı varmış. Köyün ortasında sancağını batırıp da sınırın gütt tulatmamış biri, sancağını batırınca guyu olmuş. Aaa bu türbeyi var ya o gondurmuş bii gecede. Bi yerlerden gelmiş. Onda sonra burada yurt tutmuş. Burayı sevdiğinden yurt tutmuş. Sığır gütmüş. Bak o sığır güdmek onlardan adet. Ben de gütdüm oğlanları verirkene iki tane sığır. ‘Hacım Sultan dedem bile gütdü ben niye gütmicem!’ didim. Orda sınırdan gelince o sığırını sulatmamış biri dedem sancağını batırınca guyu olmuş şimdi kapandı. O sığırını sulatmamış Hacım Sultan’a. O*

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivashlı /Uşak

² Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivashlı /Uşak

³ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivashlı /Uşak

bunarmışmış. O da sen benim sığırımı sulatmadım diye gidiyo. O ondan sonra bunara asayı batıveyyo yürmu metre guyu oluyo. Guyu oluyo o gara asayı batınca. Onun atınada gari goyun deyyula ya ona da git sen demiş burada durma burda ben sığır güdüyor: ‘Orda yurt tut!’ demiş. ‘Adı da geyunbelli olsun!’ demiş. Bu goyun beyiğ de o yollamış Hacım Sultan dede yollamış.”

Sözlü kaynağımız S ŞENER¹ (2010) Hacım Sultan’la ilgili kerametlerle birlikte eskiden Hacım Sultan’ın kendilerine görüldüğünü anlatmıştır: *“Eskiden bundan yetmiş sene evvel benim yaşım sekizen dört bi kız çocuğuyulan öküz güderdik. Dedeyi biz burada görürdük. Gece burlarda beyaz bir hırkaylan sarığıylan gezerkene çok gördük. Bi daha gelmiye verdik buraya. Uzun değil idi. Aksakallı, beyaz hırkalı buralarda çok dolaşırđı. Mesela, yolda geliyomuş çobanı varmış yande ilk gülmüş. ‘Ya Hacım neye güldün ya!’ demiş. ‘Akdeniz’de gemi batıyo varmam de. Sen bırak şu gada sol tarafı!’ demiş. Bu gadar da olur mu? Akdeniz nire, bura nire? Hemen elini uzatmış. ‘Al!’ demiş balık. Geliyolar şurda çay köprü yapıveriyolar. ‘Çekilin!’ diyo, ‘Sığır geçsin!’ diyo. Geçirmeyolar. Asayı dikiyo, çaye çayguruyo sığır da geçiriyo bu yana, ‘Haram paraynan!’ diyo. ‘Yapılan Bayram Bey köprüsü, bina tutmasın.’ diyo. Asasını alıyo. Sel alıp gidiyo. Çıkıyo ordan geliyo önlerine bir ajdere geçiyo. O yanına gari şey ederkene ajdereyi şey ediyö. Ajdere bunları hamd ediyö. Gari çoban ile bunu. Orda ona bi kılınc atıyo ajdereyi öldürüyo. Şimdi ona çok eziyet ediyöla burada. Ondan sonra beddua ediyö. Onlan narları maşatları buradan kırılıyo köpreleri buradan çekilip gidiyolar.”*

Sözlü kaynağımız İ EROL²(2010) Hacım Sultan’la ilgili birçok kerameti farklı bir şekilde anlatmıştır: *“Bu peygamber sülalesinden hocam! Bunun tarihçesini kış aylarında ohuruz. Şimdi bu peygamber sülalesi Horasan’dan Ahmet Yesevi’de okumuşlar ikisi. Kırşehirinde Hacı Velî’ylen, okumuşlar. Bunu imtihan etmiş hocası. Yalnız kerameti irdiğini hissedememiş. Bunun adı Ercep. Böyle şeylerin ermişlerin sultan geçe ismi. Şimdi hoca oturmuş sandalyeye bu zat sabunlamış böyle tam o sırada Akdeniz’de geminin birisi batıyomuş yan gelmiş böyle: ‘Yetiş, Kolu Açık Hacım Sultan!’ demiş. Buna, ‘Yetiş!’. Bak ora nere, Akdeniz nere, bura nere, Horasan nere? Bu hemen hocayı bırakıvermiş. Kaybolmuş bi ara gidiyo Akdeniz’de gemiyi kurtarıyo. Ellen doğrultuyo gemiyi. Gemici kurtarın diyo, dönüp geliyo. ‘Lan oğlum!’ diyo. ‘Nerde kaldın. Sen Ercep benim sabun kurudu sen gideli bi saat oldu.’ ‘Hocam!’ diyo.*

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivashlı/ Uşak

² Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivashlı/ Uşak

'Akdeniz'de geminin birisi yan geldi, batıyordu.' diyo. 'Onu doğrulduverdim.' diyo. Bu kadar erdiğini bunun hocası sezememiş. 'Oğlum! uzak gittin ya!' demiş buna. Tekeler içinde bi sefer bi daha kolunu uzadıyo Akdeniz'e bir balıy eline geçiyo önüne koyuveriyo hocanın. 'Evlad!' diyo. 'Hata yapmışın.' Diyo. 'Kusurumu affet!' diyo. Hocası buna. 'Hadi!' diyo. 'Sen başını gurtarmışın, hadi git.' Afyon'da sıyr güdüyolar gene gocagarının sıyrı sürüyo gocukarı sabahlen sıyrını sıyr yerine. 'Ebe!' diyo. 'Böğün senin sıyrını gurd yicek.' diyo. 'Canavar yicek onu.' Erdiğini hiç kimse bilmiyo. 'Ha Ha!' diyo. Canavar dağda yeyo. Akşamleyin geliyo tarlaya varıyo Ercep'in evine: 'Ercep, benim inek gelmedi. Nerde kaldı.' deyo. 'Ebe, ben sana söylemediüm mü?' diyo. 'Senin ineğini gurd yecek dien sürme didim. Sen de sürdün. Ben diyo önümde elli, yüz, yüz elli, iki yüz sğır var hangi birini?' diyo. 'Başına varcem.' deyo. 'Dağa sürüverion.' deyo. 'Ben ahşam toplayıp geleyom.' İnanmıyo gadın. Gidiyo dava açıyo. Bunları çağırılıyo Hacım Sultan Afyon'a. 'Peki sen bunun ineğini ne ettin?' diyo. Hacım: 'Bey!' diyo. 'Ben bu nineye!' diyo. 'Böğün gurt yeycek ineğini gatma didim bu da gattı.' diyo. 'Ben de!' diyo. 'Önümde yüz elli iki yüz bacak nal var.' diyo. 'Hangı birini?' diyo. 'Ne bilem?' diyo. 'Gurt!' diyo. 'Gayanın arasına gelmiş, bunungını yemiş ben buna söyledim.' deyo. 'Gurt yicek dedim gatma didim gatumyomuş.' deyo. Hacım sonra demiş böyle olduğuna şahidin var mı, 'Gayala gelin bakam.' demiş Afyon'un üstünde gayala lüngür lüngür gelmeye başlamış hâkim gözü başı afallamış böyle korkmuş: 'Aman durdur.' demiş. Hacım Sultan el kaldırıyo: 'Ya gayalar durun.' diyo. Afyon'un üstünde gayalar orda galıyo olduğu yirinde. 'Hadi berat.' diyo hâkim buna berad diyo. Birinin şu Çivril var şuda yakında Çivril tarafına malcılık yapıyomuş. Orda Afyon'da bıragıyo o sığırı. Maba Hüseyin havesliymişdir, meraklımıdır. Burada malcılık yapıyomuş. 'Gaç!' demiş. 'Biraz da sıyr alayım gelem.' Bu yukada bi çilehane var. Buram Baba, o da çobanı bunun. Onu alıyo bu gidiyo Çivril'in bi Menteş köyü varmış. Orda Menteş köyünde bu ahşam oluyo ağanın odasında misafir galıyo bunlar Buram Baba'nın ikisi çobanıyla. Ağa bunlara izzet ikram yapıyo. Yatırıyo, kaldırıyo. Ahşam oluyo. Ağaya bu soruyo: 'Ağa!' diyo. 'Oğlan da kız da neyin var?' diyo. 'Allah bana hadsiz mal mülk vermiş.' diyo. 'Bi küçük kız var.' deyo. 'Kaç yaşında?' deyo. 'Sekiz on yaşlarında bir kız evladı var.' deyo. Beş, on iki varlarmış böle. Hepsini deyo. Böle 'Abdes alın.' gelin diyo hepsini abdes aldırıyo. Kendi abdes alıyo. O ağaya abdes aldırıyo. Şöyle bi çeviriyola halka çeviriyola diz çökün bakalım. Diz çöküyola orda bi dua edeyo o çocuğu gettiriyo evden oraya o çocuğu gettiriyo. Duayı ediyo topluyo bu Hacım Sultan: 'Galdırın gönleni çocuğun.' diyo. Çocuğun gönleğini galdırıyola oğlan oluyo o çocuk. Ya kız

çocuğu oğlan oluyo, o zaman ağa da, ağa şöle bi düşünüyö. 'Dile benden, ne dileceğsen!' diyo. Onun keramete erdiğini bilmiş ağa. 'Dile benden ne dileceğsen!' diyo. 'Canını dilerim ne dilicen.' deyo. 'Sen bize izzeti ikram yaptın.' deyo. 'Benden!' deyo. 'Elimden geleni de ben sana yaptım.' deyo. 'Ne va bunda ödeşik ya sabah olsun da.' deyo. 'Bakam bi şe düşünürüz sabala yüz olsa.' diyo. Dohsan dohuz sıyrı gatiyo senin önüne diyola ağanın iç beş yüz sığırı varmış dağıda, mandırası şusu busu varmış. Zenginmiş adam buna dohsadohuz sığır gatiyeriyo. 'Sür bakem Buran!' sürüyola Çivril'den Banaz Çayı'nın üzerinde de köprü Yayalar muhidinde bu köprü Banaz Çayı buradan akıyo yana akıyo. Yayala köyüne dökülüyo. Orda inşa yapıyolar mu yani o köprüyü yapıyo o Bayram Bey atını da çarpmış sokaya 'Len! çevrin bura.' Daha itan bulmadı ya içilmiyo. 'Daha itan bulmadı köprü çevirin.' deyo. 'Nerden geçeseniz geçin' deyo. Bi lagara yapıyo bunlar sıyrı çeviriyo. Bura önüne geçiyo ama arkasındaymış sığırın bu Hacım Sultan: 'Noldu diyo. Buran?' deyo. 'E geçirmiyola.' Deyo. 'Sığırı.' diyo. 'Köprü de itan bulmadıç' deyola. Diyo: 'İyi öyleyse burdan canlargada suyu geçcek gada geriye.' Böle asası varmış elinde atun dikiveriyo şöyle çay geriye böle dönüyo. Şey oluyo. Baraj oluyo asa. 'Sür Buran sıyrı.' Ordan geçiriyola köprüünün önü o asanın arasından o boşlukta bu yandan asa çakılmış. Ajdaranın biri dolaşıp durun orda ajdaraya Hacım Sultan şöle deyo: 'Bu hayvanı öldür.' deyo. Onda da o hayvanı öldürüyo. Bayram Bayın sürüyola bunlar velhasılı asayı galdırınca o köprüyü temelli kökünden alıp geçiveriyo. O köprüyü. 'Haram parayla yapıla bu Bayram Bey köprüsü bina dutmasın.' diyo. Bu Hacım Sultan bina dutmuyomuş. Mucizesi çok bunun bu yana gitmiş. Bu Adana tarafına gitmiş. Gelirkene Atlının birisi bu yayan ya bu din kitaplarında yaza atlı yayana selam verir. Yayan atlıya selam virmez. Bu gaye budur. Atlı gelmiş buna selam vemedən öyle geçersi Hacım Sultan'ı hemen garışısında bi adam varmış. Adama diyo elinde gılıç varmış. 'Var!' deyo. 'O atın o boynunu öldürün, o adamın atını.' deyo. Atını öldürüyo. Ordan adam yaslı. 'Benim atım ne zarar vardı da öldürdün?' deyo. 'Bana emir eden var.' deyo. 'Sen!' deyo. 'Niye selam varmeden geçtin bana?' diyo. 'Senin cezan ağır da ondan hayvanı öldürdüm.' diyo. Tekrardan dokunu ya ata dua ediyo. Orda at diriliyo kalkıyo."

Hacım Sultan Türbesi etrafındaki inanç ve uygulamalar:

Günümüzde Hacım Sultan hakkındaki inanç ve uygulamaların büyük bir kısmı Hacım Sultan Türbesi çevresinde hâlâ işlevselliğini muhafaza etmektedir. Yaptığımız

alan çalışmasında Hacım Sultan Türbesi etrafında, işlerinin yolunda gitmesi amacıyla yapılan ziyaretler ve çocuğu olamayan veya olup da yaşamayan, düşük yapan kadınların bağlanması gibi işlevlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. İşlerin yolunda gitmesi amacıyla gelenlerin hangi işler için ziyarete geldiklerine bakacak olursak, ilk olarak hac mevsiminde özellikle Ege Bölgesinden hacca gitmeden önce kabileler halinde Hacım Sultan Türbesi ziyaret edilir. Hac yolculuğunun kazasız belasız geçmesi, sağ salim geri dönmek için dualar edilir. Bazı hacı adayları da kurban adağı adarlar. Yolculukları diledikleri gibi olursa dönüşte türbede kurbanları kesip etini dağıtıyorlar. İkinci olarak askere gidecek olan gençler de birliğine teslim olmadan önce türbeye gelerek, askerlik görevinin iyi geçmesi ve sağ salim dönebilmek için kurban adağında bulunurlar. Tezkere aldıklarında da türbeyi ziyaret ederek kurban adaklarını yerine getirirler. Son olarak düğün yapacak gençler ve aileleri türbeyi ziyaret ederek düğünün hayırlı olması amacıyla dua edip kurban adağında bulunurlar. Düğünden bir süre sonra da bu kez yeni evli gençler gelerek kurban adaklarını yerine getirirler. Gerek hac yolculuğu, gerek askere gitmek, gerekse düğün yapma amacıyla olsun yapılan ziyaretlerde geleneksel uygulama, eskiden mum dikme ve bez bağlama şeklinde iken günümüzde bu uygulamalar kalmamıştır. Günümüzde hayır duaları etmek ve kurban adağında bulunma geleneği şeklinde devam etmektedir. Adak kurbanını mutlaka gelip türbe yakınlarında kesme âdeti vardır. Eskiden, kurban türbenin giriş kapısının hemen yanındaki Çıtlık ağacının dibinde yapılır, kurban ağaca asılarak yüzülür ve parçalanırdı. 1997 yılında, Hacım Sultan Derneği tarafından türbenin dışında yapılmış olan kesimhane bu işlevi yerine getirmektedir. Bir de 1998 yılına kadar değişik amaçlarla türbeyi ziyarete gelenler yukarıda da belirttiğimiz gibi dilekleri için mum yakma ve özellikle türbe içindeki sandukanın başına veya üstüne değişik renklerde yazma ve örtü bağlama veya örtme âdeti vardı. Mumlar, türbe içine olduğu kadar girişindeki 1,5 m yüksekliğindeki giriş avlusunun yanındaki duvarların üzerine yakılarak dikilirdi. Bir gün rüzgârın etkisiyle yanan mumlar devrilince türbe kısmen yanma tehlikesi geçirmiştir. Bu olaydan sonra, mum dikme âdeti köyün imamın yaptığı telkinler sonucunda az çok terk edilmiştir. Günümüzde artık bez, yazma ve çaput bağlama veya mum dikme nadiren çevre illerden gelenler tarafından uygulanmaktadır.

Hacım Sultan Türbesinin asıl işlevi ise çocuğu olmayan veya çocuğu olup da yaşamayan kadınlarla ilgilidir. Çocuk olmasıyla ilgili üç uygulama söz konusudur. Birinci uygulamaya *bağlanma* denilmektedir. Bağlanma, Çocuğu olmayan kadının türbe

bahçesindeki Çıtlık ağacına bir çaputla (örtü, yazma) dua edip dilekte bulunarak kendisini bağlamasıdır. Bu işlem okunan dualardan sonra kadının bağı çözerek türbe etrafında dolaşması, mum dikme ve adak adamayla sona erer. Kadının, dileği yerine gelirse bu kez kurban kesmek için ziyarete gelinir. Sözlü kaynağımız E TEKİN¹ (2010) Türbeye dilek için gelenlerin başına gelen sıkıntıdan kurtulmak için adak adadığını, dileği olanın kurban adağını yerine getirip dua ve mevlüt okuttuğunu anlatmıştır. Çocuğu olmayan kadınların türbe ziyaretinde, türbenin bahçesindeki Çıtlık ağacına bir yazmayla bağlandığı uygulamasından bahsetmiştir. Bağlanma, E TEKİN (2010) tarafından şöyle anlatılmıştır: “*Ondan gari o türbeye niyse adamın, niyse başına bi iş güç geliyo! Niyse diyelim bi şeyler oluyo, adam buraya adayyo gurbanı, o yabandan gelenler Hacım Sultan’a adayyo, o gari dileği gari Allah tarafından, o ney ise dileğini yerine getiriyo Hacım Sultan. Adam gurbanı buraya kesip gidiyo. Orda mevlidinî okudup gidiyo. Çocuğu olmayanlar geliyo, bağlanıyo orda çıtlık vardır. Ona bağlanıyo çapıdla. Ondan sonra Allah, böbeklerini vediler mi, geliyolla orda gurbanı kesiyolla, mevlid edip gidiyola bazen buyurun ediyola biz de yiyip yiyip gidiyoz. O böbeği olmıyanlar çok gelir.*”

İkinci uygulamaya ise *bağlama* denilmektedir. Bağlama ise, uygulayıcı yaşlı bir kadın tarafından türbede Hacım Sultan’ın sandukası üzerine altı veya yedi katlı ipin her katına on üç defa İhlâs suresi okuyarak ipler birbirine dolanıyor sonra çocuğu olmayan kadının beline okunmuş ip bağı tekrar iki kere İhlâs suresi okunup bağlanıyor. Üçüncüde çözmeyip kadının belinde bırakılıyor. İp kadının belinde hamile kalana kadar bağlı kalıyor. Eğer hamile kalmazsa çözüp atılıyor. Hamile kalırsa doğan bebeğin göbeği bu iple bağlanıyor. Eski uygulamaları ve bağlanmanın nasıl olduğunu sözlü kaynağımız A IŞIK² (2010)’ın anlatması şöyledir: “*Evelî bizim çocukluğumuzda gari adak mı, Hacım Sultan’a analarımız şeylerimiz alıverir gelirlerdi. Mum alınırdı dede mumu boğu izine yakın gülbubaya yakın dileğimiz kabul olsun deye Hacım Sultan’a yanar gelirdi o mumlar. Şimdi yakdırılmıyo. Evelî hacı ebe vadı burda bi yaşlı arab kadın o şey ederdi. Bağlardı, okuyuvirirdi. Hep, o giderdi. E şimdi o bizlere filan tarifler virdi. Nasıl bağlanmanı işde yedi gatlı mı, altı gatlı mı, işe ip bi altı yedi tel oluyo gari. Altı yedi tane gati oluyo on üç defa gulfahat okuyo onu gadını gari. Okuyup bağleyon Hacım Sultan’ın üstüne ağırdıyon o ipi, gulfalahat okuyup okup gadının*

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivashlı/Uşak

² Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivashlı/Uşak

beline bağleyon çözüyon oraya bağleyon son anında gadında bağlı galyo o. He üç kere yapyon ondan sonra kadının beline bağlıyı veriyon ipi gari. Gadında hamile olursa o ip gari çocuk doğup kendi kopasıya gada, yıkanırken çözülmicemiş. O koptu mu, onu sarıp kocak hamile olursa çocuk doğunca onun göbeğini o ipinlen evelî gıstırkaç mı, mandal mı, dakılıyodu ipilen bağlanıyodu. O ipilen bağlancağmış. Onu buya goycan gari de çocuk olursa olmazsa gari onu çözüp atcak. O ipi gari. Çürücek zate banyo şey edince çözüp atcak.”

Kadınların çocuk sahibi olabilmesi için üçüncü uygulama da *bıçak atma*'dır. Bıçak atma, yedi tane bıçak alınarak her bıçağa bir türbenin adı yazılır. Yedi ayrı kaba su doldurularak bıçaklar kapların içine konularak bekletilir. Hangi kaptaki bıçak önce paslanırsa o türbeye bağlanması gerekir. İfadelere göre bıçakların paslanması genellikle iki, iki buçuk saat gibi bir sürede olmaktadır. Bıçağa adı yazılan türbeler Hacım Sultan'dan başka Yahya Baba, Sarı Sultan gibi Hacım Sultan'ın dervişleri veya takipçisi olan zatların adları yazılmaktadır. Bıçak atmayla ilgili Uşak merkez Karlık köyündeki Yahya Baba'ya nasıl bıçak atıldığını alan çalışmasında sözlü kaynaklarımız tarafından anlatılmıştır. Sözlü kaynağımız K SARI¹ (2010): *“Bundan beş altı sene evelî bıçağ atmışla bıçağ atınca Gayseri’de iri yarı, abe inan, sakal o biçim yalnız üç evmiş bunla ben de goyunları götürüp çam içine çıktıydım, len bi baktım döndüm yabana göçebe ine gibi oraya şöle telin kıyısına dōşenmişle. Allah va korktum gari biricez otumuş gallem içip duru ‘Gel, yavrum gel.’ dedi. Vardım ‘Selamın aleyküm!’, ‘Aleyküm selam!’ ‘Hoş geldinîz!’, ‘Hoş bulduk.’ dedim. ‘Bey amca, nereden gelip nereye gidiyorsunuz.’ dedim. ‘Biz, Gayseriliyiz yavrum!’ dedi. ‘Şu oğlan benim, şu de gelinim!’ dedi. Dört tane oğlu varmış adamın. Ben: ‘Sebep ne bu yana Gayseri’den, buraya hoş geldinîz sefa geldinîz.’ ‘Bıçağ attırdık.’ dedi. Bu dedelere dördüne beşine hangısına küflenirse, buraya küflenmiş bıçağ. ‘Nasıl küfleniyosa, ordan!’ diyo, ‘Çıktık!’ diyo, ‘İki gün oldu çikali!’ diyo. ‘Yaz günü amma yaz günü geldik buraya!’ diyo. Bana dedile: ‘Şu hayvanı bi kesiverin mi sen!’ dedile, ‘Hay hay!’ dedim. Kesivedim orda dedenin kıyısında bunla ‘Şindik buraya bıçağ attık, küflendi.’ dedi. ‘Bu hayvanı bişircez şeyetcez gelen vatandaş yiyecek!’ dedi. Tee Gayseri nere bura nere, çocuk olumu için velhasılı gelinin çocuğu olmuyomuş neyse ordan ben bu yana gelirken gene gelmişle oraya, ‘Hoş geldinîz!’ Felan. ‘He geçende sen midin bizim gurbanı kesiveren?’ ‘Ben idim amca, noldu?’ dedim. ‘Allah’a bin şükür, bizim gelin hamile galdı.’ diyo. ‘Allah’a bin şükür olduysa.’*

¹ Sözlü görüşme 2010, Karlık Köyü/Uşak

dedim. Ondan sona orda gine yedirdile içirdile bıraktula gittile hana dicem benim de abim varıdı öldü. Allah rahmet eylesin öldü. Onunla Murat Dağı'na çıktı bıçağı Allah tarafından bu küflenio. Bu nasılsa ondan sonra hocam, abimin iki tane oğlanı oldu.”

Gerek bağlanma, gerekse bağlama olsun dilek yerine gelirse adağın da gelip Hacım Sultan veya hangi türbe çıkmışsa orada kurbanın kesilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Eğer, çocuk olur da kurban bıçak atılan türbede değil başka yerde kesilirse, doğan çocuğun yaşamayacağına inanılmaktadır.

Hacım Sultan Türbesinde bağlanılır ve dileği yerine gelir de çocuk sahibi olunursa, çocuğa ad verme Hacım Sultan'ın adıyla ilgili olmaktadır. Oğlan çocuk olursa adı “Recep” konulur yok eğer kız çocuk olursa adı “Sultan” konulur. Menâkıbnâmede yazılana göre Hacım Sultan'ın gerçek ismi Recep'tir: “*HKN: 13b, ... pes imdi imâmzâde-i hüseyinüñ üç evlâdı kaldı birine seyyid cihân dirler birine seyyid sulţânî dirler birine seyyid hâcı dirler bir ma'nâda receb dirler ...*” Bu yüzden Recep adı konulmaktadır. Sözlü kaynağımız A İŞİK¹ (2010) adak ve çocuğa ad verme konusunda şunları anlatmıştır: “*Kız olursa Hacım Sultan, erkek olursa Recep. Hee Hacım Sultan kendi adı konur. Biz geçende toptan Uşak'ta bi şeye girdik de başka köyden Avganlıymuş. Yaşlı siz yaşlarda var adam. Ben de, annem bağlanmış da ‘Hacımlıyım!’ diyince ‘Hacım Sultan olmuşum.’ ‘Benim adım Recep!’ deyo. Evvelî daha evvelerden bizim çocuğumuzda gurbanen çocuk bağlanır giderdi. Bağlandı, gitdikden sonra çocuğu olurdu. O köylü gari ad arabasınlan çocukluğumuzda gelirlerdi. Gece burada misafir galınırdı. O bizim, Hacım Sultan şeyi severdi. Tefli, davullu, zurnalı gari, orda eylence gibi... O gurban kesmeye gelenler, ‘Çocuğum oldu!’ diye gari sevincine ordan köylülere at arabasınnan alınan gelinler de gari o evde misafir galırlardı. Köylü kalabalıktı toplanırdık. Bizim çocukluğumuzda analarımızın giderdik. Şimdik herif gece taksiylen gelir bi dakika kesio gurbanın geri dönüp gidiyo. Kurbanı işde kendi köyüne mi dağıtıyo burada varanlar kesiverenler vere, ondan sonra buradaki köyden kesip de ne tanısın dışdan gelen, kim fakir, fukaraysa dul kadına, fakire fukareye dağıdıveriyo onu. ‘Dağıdın verin!’ deyi kor gider. Onu gari eti. E eşindi onu öle mi, yinilirdi. O gişiye saygı gurban kesen yimezdi o etten gari. He adag diye yinmezdi.” Sözlü kaynağımızın ayrıca, çocuk kız olursa sadece “Sultan” değil “Hacım Sultan” adının konulduğunu da söylemiştir.*

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivashlı/Uşak

Hacım Sultan Türbesinin en önemli işlevseliğinin çocuğu olmayan veya olup da yaşamayan kadınlarla ilgisi büyük bir ihtimalle Menâkıbnâmede geçen Hacım Sultan'ın yaşlı bir kadından “*nefes evladı*”nın olması kerametiyle ilişkilidir. İki kadından yaşlı olanı ondan safa-nazarını kabul eder, Hacım Sultan kendisinden sefa-nazar kabul etmeyen genç kadının taş doğurmasını ister. Gerçekte de iki kadından ihtiyar olan bir oğlan, genç kadın ise bir taş doğurur. Bu menakıbdaki görüldüğü üzere kerametler çocuk sahibi olma üzerinedir.

Türbede eskiden hangi ağaçtan olduğu belli olmayan topuz şeklindeki ağaç kökü bulunmaktaydı. Topuz, yangın olurda yanar veya çalınır endişesiyle bugün Hacım Sultan Derneğinde muhafaza edilmektedir. (Ek-11) Topuza “*Adalet topuzu*” denilmektedir. Sözlü görüşmede V ÖZGÜL¹ (2010) anlattıklarına göre, Hacım Sultan, köylülerin aralarındaki anlaşmazlıklarını bu topuzla çözermiş daha sonra ise herhangi bir uzvu ağrıyan kimse, ağrıyan yerine topuzla hafifçe vurursa ağrının geçeceğine inanılıyormuş. Ağrılar için ayrıca, türbenin içerisindeki duvarda eskiden oyuklar olduğu ve bu oyuklardaki toprağın ağrıları giderdiğine inanılmaktadır. Sözlü kaynağımız E TEKİN²'in (2010) anlatması: “*Onun gari orda bi yiri vardı. Orda niyse toprak kısmına yir, ondan sonra o asayı böyle ağrısı olanlar yanuz onun gilidinî felan bilmeyyon ben gitli olmaz ora, açık olur. Orda onun bi de şöyle o yolu vardı ondan vardır. Toprak olur, ağrısı olanlar böyle sırtlarına süre oyukdan o kilit demek gari orda mı orasını hatırlameyyon. Duvara elini sokardım ordan bi kısım toprağı aldım ardımı açardım sırtlarımda ağrı vardı ona sürerdim.*” Sözlü kaynağımız A IŞIK³ (2010) topuzla ilgili: “*Bi de topuz gari, ağrısı olan yire ondan vuruvereyyorlardı.*” Topuz denilen ağaç kökünü ağrıyan yerlerine hafifçe vurduklarını söylemiştir.

Hacım Sultan Türbesinde ziyaret için herhangi bir gün ve saat yoktur. Hacetini olan istediği zaman ziyaret edebilir. Hac mevsimi gibi belli zamanlarda ziyaretçi sayısı 600-800 arasında değişmektedir. Türbeyi ziyarete gelenler ağırlıklı olarak Manisa, İzmir gibi Ege Bölgesinden gelmektedirler. Bunun dışında Malatya'dan ziyarete gelenlerin diğer illere göre daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sebebi Hacım Sultan Ocağının Malatya, Hekimhan ilçesine bağlı Güvenç ve Basak Köylerinde olmasından kaynaklanmaktadır.

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivaslı/Uşak

² Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivaslı/Uşak

³ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivaslı/Uşak

Hacım Sultan tesiriyle oluşmuş inanç ve uygulamalar:

Hacım Köyünde, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin yazıcısı ve Menâkıbnâmeye göre Hacım Sultan'ın yakın dervişi olan Derviş Burhan'ın ve Hacım Sultan'ın nefes evladı olduğu söylenen Osman (Otman) Baba'nın yatır-mezarları bulunmaktadır. Hacım köyünde yaptığımız alan çalışmasında Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde adı geçmeyen ancak Hacım Sultan'ın dervişlerinden olduğu köylüler tarafından ifade edilen iki şahsın da yatır-mezarı bulunmaktadır. Bu yatır-mezarlar Gül Baba ve Sarı Seydi adındaki sûfî şahsiyetlere ait olduğu söylenmektedir.

Derviş Burhan (Burhan Abdal, Derviş Burhan Abdal):

Hacım köyünde yaptığımız alan çalışmasında, köyün yukarısında “Çilehane” denilen ağaçlık tepede Derviş Burhan ve Hacım Sultan'ın nefes evladı Osman Baba'nın yan yana mezarları tespit edilmiştir. (Ek-12) Mezarlar kaynak kişimiz V ÖZGÜL¹ (2010)'ün ifadesine göre kendisi tarafından restore edilmiştir. Mezarların başında bulunan sarıklı mezar taşları köyün mezarlığından getirilip bu mezarların başına sonradan dikilmiştir. Mezarların adı geçen şahıslara ait olduğunu gösteren herhangi bir kitabe veya yazı bulunmamaktadır. Mezarların üst tarafındaki etrafı taşlarla çevrilmiş üst tarafı kuru dut ağacı hakkında, Derviş Burhan'la ilgili bir anlatı vardır. V ÖZGÜL (2010), “*Hacı Bektaş Velî kendi tekkesinden ucu yanan bir dut dalını, ‘Yakala ya Burhan!’ diye fırlatmış Derviş Burhan da çilehaneden çıkarken Hacı Bektaş'ın sesini duyup dut dalını yakalayarak buraya dikmiş!*” şeklinde anlatarak dut ağacını göstermiştir.

Osman Baba (Otman Baba):

Hacım köyünde yaptığımız alan çalışmasında köyde, *Ağalar* denilen ailenin Osman Baba'nın soyundan geldiklerini iddia ettiklerini ve sözlü kaynağımız V ÖZGÜL² (2011)'ün duyduğu rivayetlere göre Osman Baba'nın elleri ve ayakları tutmayan ve biraz da zihinsel sıkıntıları olan bir kişi olduğu şeklindedir. Zihinsel sorunlu olma konusu, Menâkıbnâmede Osman Baba için değil ama oğlu Çakırcalı için yazılmış ima içeren bir cümle vardır: “*HKN:69b, ...pes osmân babanun bir oğlu oldu çakırcalı dirler idi sultânun hizmetinden hâli degül idi...*” Osman Baba'ya ait olduğu

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivashlı/Uşak

² Sözlü görüşme 2011, Hacım köyü, Sivashlı/Uşak

söylenen bir mezar görülmüştür. Mezar, daha önce Derviş Burhan'da söz ettiğimiz gibi köyün yukarısında Çilehane denilen yerdedir. Burada sadece Derviş Burhan ve Osman Baba'nın yan yana mezarları vardır. Hacım Sultan Türbesinin bulunduğu alan 1994-95 yıllarına kadar mezarlıktı ki, Menâkıbnâmede, Susuz denilen yerin bir mezarlık olduğunu yazılıdır: “*HKN: 42b, ...uşşak kazasına susuz nâm mevzide vîrâneye çıka geldi gördi-kim bir vîrân bir gûristândur-kim kuş uçup geçmez...*” Buradaki mezarlık tamamen düzleştirilerek eski mezar taşları tahrip edildiğinden, mezarlıkta hangi şahısların mezarları olduğu bilgisinden bugün için mahrum kalmamıza sebep olmuştur. Hem Çilehane'deki Derviş Burhan ve Osman Baba'nın başlarındaki mezar taşları hem de köyün içinde bulunan Gül Baba'ya ait mezardaki mezar taşları bu tahrip edilen mezarlıktan rastgele alınıp mezarların başlarına dikilmiştir. Yalnız, tesadüfen Gül Baba'nın mezarı başına dikilen taşın kitabesi vardır ve Osman Baba'ya ait olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir.

Gül Baba:

Gül Baba'nın Hacım Sultan Menâkıbnâmesi'nde adı geçmemektir. Yapılan alan çalışmasında Hacım köyünün içinde Gül Baba'nın mezarı tespit edilmiştir. Mezar yakın zamanda yenilenmiş etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiştir. Mezar taşı olarak yanlışlıkla Osman Baba'nın mezar taşı dikilmiştir. Gül Baba'nın mezarının yanında korkudan kimsenin koyun otlatmadığını ve mezarın üstünü kapatıp oda gibi yapılması için çok uğraşıldığını ama bunda başarılı olunamadığı sözlü kaynağımız V ÖZGÜL¹ (2010)'ün anlatılmıştır: “*Gül Baba üstünü örtülmesini istemeyen bir dervişmiş bu. Bunu birkaç sefer örtmüşler mezarın üstünü kabul etmemiş, yıkılıyomuş. Akşama kada yapalarmış sabaha kada yıkılırmış bu bir, o şu yanı başında Yusuf Dayı derledi. Allah rahmet eylesin o goyun goyuyo fakat kaç sefer hayvanı goyduysa delirmiş hastalanmış. En sonunda gurbanlıkları varmış koçları varmış ya ben mi bi da koycam hayvanları deyo otları guzuları er ise kendinî göstereyin deyyo goyuyo bir müddet buradan çıkarıyo evine guzu başlıyo dönmeye yine delirmiş.*”

Gül Baba'nın hakkında fazla bir bilgi derlenememiştir. Hacım köyünden kime sorduksak, Hacım Sultan'ın dervişi olması gerektiğini fakat bundan emin olamadıklarını ifade etmişlerdir. Menâkıbnâmede Hacım Sultan'ın âlim, fâzıl bir kişiyi kendisine halife yaptığı yazmaktadır. Ancak bu kişinin adı yazılmamıştır: “*HKN: 47b, ...bir âlim fazıl*

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivaslı/Uşak

kâmil dervîş gelüp hâcım sultâna cidd-ile sevici olup hizmet iderdi pes hâcım sultân hazret bunu halîfe eyledi...” Menâkıbnâmede adı geçmeyen ancak Hacım Sultan’ın kendisine halife yaptığı dervişin, Gül Baba olabileceği düşünülebilir.¹

Sarı Seydi:

Hacım köyünde alan çalışmasında, köy camisinin karşısında köy kahvesinin yanındaki avluda Sarı Sultan denilen bir zatın mezarı olduğu görülmüştür. Kaynak kişi V ÖZGÜL (2010) ve köy kahvesindeki birkaç köylünün ifadesine göre burası bir yatırmış ama tarihî yapı çok tahrip edildiği için Hacım Sultan Derneği Başkanı; Veysel Özgül ve Orhan Erdoğan tarafından yatır yıkılarak kendi tarihî dokusuyla hiçbir alakası olmayan düz beyaz mermerden bir mezar yapılmıştır. Mezarda herhangi bir yazılı mezar taşı veya mezarda yatan zatı belirtecek bir şey bulunmamaktadır. Kaynak kişimizin ifadesine göre, yatır-mezarda yatan Sarı Seydi’nin Hacım Sultan’ın dervişlerinden olduğu dışında hiçbir bilgi verilmemiştir.

1.3.2.2. Hacım Sultan’la İlgili Çevre Köylerdeki İnanç ve Uygulamalar

Alan çalışmasında gitmiş olduğumuz hemen hemen her köy ve ilçede özellikle yaşlılar arasında Hacım Sultan’ın adının biliniyor olduğunu tespit ettik. Hacım Sultan’ın adının biliniyor olmasına karşın hakkında anlatılanlar oldukça sınırlıdır. Anlatılanların ise genellikle Menâkıbnâmesindeki kerametlerin aynı olduğu görülmüştür. Menâkıbnâmedeki ile aynı olan anlatılar bu maddeye alınmamış farklı olan kerametler belirlenerek aşağıya çıkarılmıştır.

Çevre Köylerde Hacım Sultan Hakkındaki İnançlar

Sözlü kaynağımız M AKDUMAN² (2010), Koyunbeyli köyünün Hacım köyüne doğru olan yolunun iki tarafının yaz, kış sulu ve bataklık halinde olması sebebinin Hacım Sultan’ın Koyunbeylilere olan bedduasına yüzünden olduğunu anlatmıştır: “*Hacım Sultan, Koyunbeyli köyüne girmek ister. Koyunbeyliler, Hacım Sultan’ı köye sokmak*

¹ Yapılan araştırmada Anadolu’nun birçok yöresinde Gül Baba adını taşıyan yatır ve türbelere rastlanmıştır. Bu türbelerin bir kısmı XV. yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın başlarında yaşamış bir Bektaşî dervîşi Gül Baba’nın makamlarıdır. Hacım köyündeki makamlardan birisi olma ihtimali de olabilir. Gül Baba, aslen Merzifonlu olup Fatih Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman zamanına kadar birçok savaflara katılmıştır. Budin’in fethinde de bulunmuş ve fetih esnasında şehit olmuştur. Başındaki sarığa, taktığı gülden dolayı Gül Baba denilmiştir. Gülleri çok seven Gül Baba’nın türbesinin bulunduğu tepeye Budapeşte’de R’ozsadomb; gül tepesi denilmektedir (Köprülü, 1977: 832-833).

² Sözlü görüşme 2010, Karakür Köyü, Sivash/Uşak

istemezler. Bazıları Hacım Sultan'a eziyet eder. Bunun üzerine Hacım Sultan şöyle dua eder; 'Allah'ım! Bu köylüler beni köye sokmadı, sen de bunları çamurdan çıkarma.' der."

Sözlü kaynağımız B ÖZDEMİR¹ (2010) Tatar kasabasında yatırı bulunan İmren Dede'nin her yılın belli günlerinde bir ışığın parlayıp gökyüzüne gittiğini ve bu ışıkların Gözdeaba ile Hacım Sultan Türbelerinden çıkıp birleştikleri anlatmıştır. Bu anlatını eskiden ribatlarda düşman habercisi olarak gözcülerin yaktıkları ışıkların hatırasını saklıyor olması muhtemeldir. Sözlü kaynağımızın anlatması: *"Benim yaşadığım yaşça İmren Dede diyolar, bizim Dede Balı'ya geliyo ordan gözdeaba'ya geliyo. Dedeler gözcü İmren Dede'den şavklı yıldız şeklinde ateş şeklinde buraya geleyo, buradan Gözdeaba'ya gelip kayboluyo. Çok eski zamanlarda düşman gelceği zaman üç dede Perşembe akşamları ışık şeklinde Hacım Sultan'ın üstünde toplanıyorlarmış."*

Sözlü kaynağımız R MERCAN² (2011)'in Hacım Sultan'ın ölmüş bir çocuğu dirilmesini hakkındaki anlatması: *"Hazret Hacı Bektaş Velî, biliyosun Kolu Açık Hacım Sultan onun müridi. Bu yanda bir ejderha beliriyo su vermiyo millete. Hacım Sultan şimdi oraya geliyo, 'Ejder, çekil oradan.' diyo. Hayvan çekiliyo. Mahallede bi bağırış bi çağırış. 'Bizim oğlan çocuğumuz vardı, o ölmüş.' diye Hacım Sultan geliyo, 'O ölmemiştir, bir bakayım.' diyo hırkasının içine alıyo. Çocuk canlanıp gözlerini kırıştırıyo. Hacım Sultan: 'Hani, ölmemiş bunun gözleri açık.' diyo. Gelip bakıyolar. Çocuk canlanmış."* Sözlü kaynağımız anlatığı efsaneyi kendi elinde bulunan Arap harfli bir defterden okuduğunu ama defteri şimdi bulamadığını ifade etmiştir. Anlatılan konu Hacı Bektaş-ı Velî'nin "Vilâyetnâmesi"nde Hacı Bektaş-ı Velî'nin menkabeleri arasında, ejderha bahsi geçmeden, çocuğu hırkasının içine alarak diriltmesi şeklindedir (Korkmaz, 1995: 125). Bir velîye ait kerametın başka bir velîye izafe edilerek anlatması sözlü kültürde olağan bir durumdur. Bu anlatı da buna bir örnek teşkil etmektedir.

Sözlü kaynağımız M YILDIZ³ (2011) halk arasındaki anlatılarda en çok görülen Hacım Sultan'ın Banaz Irmağını ikiye bölmesi kerametini, Banaz yerine Menderes Irmağı diyerek anlatmıştır: *"Hacım Sultan Menderes'in kıyısına gelmiş. İşçiler köprüyü yapıyorlarmış. Hacım Sultan, köprü yapan işçilere, 'Müsaade edin, karşıya geçeyim.'*

¹ Sözlü görüşme 2010, Tatar Kasabası, Sivaslı/ Uşak

² Sözlü görüşme 2011, Karahallı/ Uşak

³ Sözlü görüşme 2011, Çalçakırlar Köyü, Çal/Denizli

demiş. İşçiler: 'Git şurdan!' demişler. O da seccadesini suyun üstüne doğru sermiş bir avuç toprak atıp karşıya geçmiş. İşçiler, 'Ya! Velî.' diyerek şaşırmuşlar."

Sözlü kaynağımız D UYGUN¹ (2011)'un anlatması: "*Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifesi olarak biliyoruz. Cellât postunda oturmaktadır. Soyu Peygamber efendimize dayanmaktadır. Bildiğimiz bi kerameti vardır. Hacım sultan, Afyon-Uşak taraflarında çobanlık yaparken köylüler sığırlarını gütmesini istemiş. Sığırları Hacım Sultan'a getirmişler. Sığırların içinde kara boğaya Hacım Sultan: 'Kara Boğa, Allah için sen bu sığırları akşama kadar güüt!' demiş. Kara Boğa sığırları gütmüş. Hacım Sultan da bu sırada ibadet etmiş. Kara Boğa sığırları güderkeni kimsenin ekinine zarar verdirmiyormuş. Kadının birinin ineği varmış sürüye katmak istemiş. Hacım Sultan'ın yanına gelmiş 'Benim ineğimi de güüt!' demiş. Hacım Sultan, 'Olmaz ben bu ineği güudemem.' demiş. Kadın nedenini sormuş. Hacım Sultan da: 'Eğer sürüye katarsan, bu ineği kurt yer.' demiş. Kadın da: 'Bi şey olmaz o kadar ineğin içinde benimkini mi yer, kaç tane inek var.' demiş. Hacım Sultan da: 'Sen bilirsin!' deyip sürüye katmış. İneği kurt yemiş akşam olunca sürüyü dağıtmış evlere Hacım Sultan. Kadın bir bakmış inek yok sormuş ineğim nerde die Hacım Sultan'a, o da: 'kurt yedi!' demiş. O da inanmamış, 'Sen satmışsındır onu, yalan söyleme!' demiş. Kadın hemen kadıya gitmiş kadı da hemen Hacım Sultan'ı huzuruna çağırılmış sormuş 'İneğe noldu?' O da: 'Kurt yedi.' demiş. Kadın ısrarla: 'Hayır yalan söyleme, sattım ineği de itiraf et!' demiş. Hacım Sultan olayı ispatlamak için mücade istemiş kadıdan. Kadı izin vermiş. Hacım Sultan olayın olduğu yere gitmiş oradaki kayalardan bir kaç tanesini kırmış. 'Bana şahitlik edin, ey kayalar.' demiş. Torbasına koyup doğru kadının yolunu tutmuş ve yanına varmış. Torbayı açıp kayaları kadının yanına koymuş. 'Ey kayalar, Allah için şahit misiniz, ineğe ne oldu?' die sormuş. Kayalar da 'İneği kurt parçaladı, yedi.' demiş. Bunu duyup gören kadı, Hacım Sultan'ın mübarek zat olduğunu anlayınca, 'Affet bizi, Hacım Sultan!' demiş.*

Çevre Köylerde Hacım Sultan tesiriyle oluşan inanç ve uygulamalar

Sûfî şahsiyetler belli bir coğrafî alanda göstermiş oldukları faaliyetlerle bir kültür inşaacısı ve yayıcısı işlevlerini yerine getirmişlerdir. Hacım Sultan da bu sûfî şahsiyetlerden birisidir. Hacım Sultan'ın Hacı Bektaş-ı Velî tarafından görevlendirildiği yer Germiyan Beyliğidir: "*HKN: 27b, ...hünkâr hâcî bekdâş velî bu vilâyet görüp horâsânda bir ağaç kılıç kuşatdılar idi getürüp sulţân hâcımıñ beline tekbîr idüp idüp*

¹ Sözlü görüşme 2011, Kırgıllı Mahallesi, Kütahya

kuşatdı yüri imdi germiyāna didi...”Hacım Sultan, yurt tutacağı yeri Uşak kazası Susuz adlı mevzi olarak söylemektedir: “*HKN: 35b, ... sultān hācım hāzretleri ayıtdı ya beg allāhü te‘ālā emriyle bizüm şeyhümüz sultān hocā aḥmed yesevī ibni muḥammed ḥanefī ibni ‘alī hāzretleri buyurmuşdur senüñ maḳāmuñ germiyānda şuşuz nām mevzi‘dedür yüri anda sākīn ol diyü göndermişdür biz anda giderüz...*”Susuz birkaç köyü içine alan bir bölgenin adıdır. Bugünde Hacım, Yayalar, Selçik, Yayalar ve Kökez köylerinin içine alan bölgeye “Susuz” denilmektedir. Hacım Sultan, merkez olarak bugünkü Hacım köyünün bulunduğu yere bir zâviye kurarak yerleşmiştir. Hacım Sultan bu merkezden çevreye doğru seyahatlar yaparak hem adını duyurmuş hem de etrafına derviş toplamıştır. Hacım Sultan’ın menâkıbnâme adı geçen Şeylü, Işıklı, Öyük gibi yerleşim yerlerin dışında da çevre köylerde dolaştığı muhakkaktır. Hacım köyü merkez olmak üzere çevre menâkıbnâmede adı geçmeyen köylerde de alan çalışması yapılmıştır. Alan çalışması sonucunda Hacım Sultan’la ilgili birçok sūfî şahsiyetin varlığı ve bunlardan kalmış türbeler de tespit edilmiştir. Halk arasında, bu sūfî şahsiyetlerin ya Hacım Sultan’ın kardeşi ya da dervişi olduğu ifade edilmiştir.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde adı geçen sūfîler

Karaca Ahmet Sultan:

Yaptığımız alan çalışmasında Uşak’ta iki tane Karaca Ahmet Türbesi tespit edilmiştir. Bunlardan genelde bilineni Eşme ilçesi, Karaca Ahmet köyündeki türbedir. Diğeri ise Banaz ilçesi Çamsu köyündeki Karaca Ahmet Türbesi’dir. Eşme ilçesi Karaca Ahmet köyüde yapmış olduğumuz derleme çalışmasında, yakın zamana kadar akli dengesi bozuk kişileri, türbenin iyileştirici gücüne inanıldığı için getirildiği ve köyün içindeki tedavi amacıyla kullanılan bir evde ayaklarından tahta prangalara vurularak geceyi orada geçirmesi sağlandığı, sabah olunca hastanın türbe çevresinde dolaştırıldığı anlatılmıştır. Sözlü kaynak K SARI¹ (2010)’ın Karaca Ahmet ve türbe hakkında anlatması: “*Bizim yaşlılardan öğrendiğimize göre türbede bir oğlu bir annesi olduğu söyliyolar. Türbenin içinde kibleyi göstermek için elini basmış, izi var. Evvelî yoktu bu fayanslar sadece duvarın denginden, orasına basmış elini. Şimdi ben çocukken on yaşları, on iki yaşları arasındaydım bir zihinsel arızalı bir insan geldi. Biz çocuktuk*

¹ Sözlü görüşme 2010, Karaca Ahmet Köyü Muhtarı, Eşme/Uşak

işte deli gelmiş dediler. Adama baktık iri yarı gerçekten iri yarı bir adam neyse bii kaçırıldı kaçınca bizim taa koca kuyu vardır aşağıda arkasından insanlar tutmak için kovaladılar. Ben şahsen varım, geldiler buraya getirdiler eskiden burada dumruk vardı dumruk deniyodu. Bir alet ona göre elini ayağını kısırmış adam ben görmedim bağlarmış. Orda bağlandığı zaman üç gün bak üçüncüsü gün adam ağlaya ağlaya gitti. İyi oldu gitti yaa. Hastalar gelyo, deliler geliyo bi de çocuğu olmayanlar geliyo. Geliyo burayı ziyaret ediyodu diyo ki, çocuğum olursa kuzu kesceem veyahut horoz kesceem, tavuk kesceem neyse buna benzer şeyler. Sonra bir iki sene sonra adam buraya geliyor çocuğu olmuş. Kız çocuğu olursa Sultan, oğlan olursa Ahmet ismi veriliyo. Buraya gelip kurban kesiyodu, pay ediyodu, üç pay. Yani böyle şey var. Gelip gidip de çocuğu olanlar biz gördük bunu, gerçekten var.” Sözlü Kaynağımız M YILDIRIM¹ (2010) türbenin işlevselliği üzerine anlatması: “Bu yaturın tarihini bilen yok. Buraya hasta olarak yani beyin özürlü olanlar gelir. Yani deli dediğimiz kişile gelir ondan sonra çocuğu olmayanlar gelir. Burayı ziyaret eder. İnanç işi midir, nedir? Olduğu zaman da olurdu böyle şeyler biliyoz yoksa şeyisini bilmiyoz. Türbede biri annesi bir oğlu diye biliyoz. Oğlunun adı Ahmet, annesinin adı sultan, hatta köyün kuruluşunda Karaca Ahmet Sultan geçiyomuş köyün adı sonra sultanı kaldırmışlar Karaca Ahmet kalmış bunu biliyoz.” Köyün imamı kendi gayretleriyle bu uygulamalara son verdiğini ve evi kapalı tuttıkları dışarıdan gelen insanların sadece türbeyi ziyaretine izin verdiklerini anlatmıştır. İmam, vaazlarda bu gibi işlemlerin batıl olduğunu, ayrıca türbeye mum dikilmesini ve çaput bağlanmasını da yasakladıkları halde köylülerin gizlice mum dikme, çaput bağlama âdetine devam ettiğini anlatmıştır. Bugün için buradaki Karaca Ahmet Türbesinin eski işlevselliğini kaybettiği görülmüştür.

Karaca Ahmet Türbesi kesme açık renk taştan altıgen yapılı tek bir binadır. Bir giriş kapısı vardır, duvarlarında pencere yoktur. Türbenin kapısı toprak hizasının altında iki basamakla inilen demir kapıdır. Kapının yanları çiçek motifleriyle süslü, üstünde ise sarmaşığa benzer bir bitkiyi tutan iki kuş motifi vardır. Türbe binasının duvarlarında düzgün kesme kalker taşı kullanılmıştır. Türbe temel üzerine düzgün taş duvarının bitiş yerinde dışarıya çıkık düzgün bir taş sırası ile yapılmıştır, bu taşkın yerin üzeri de kiremitle örtülüdür. Bu kısımdan sonra daha iç kısımdan ve aynı renk taştan dört sıra kubbe kasnağı yapılmış üzeri kiremitle örtülü kubbesiyle tamamlanmıştır. Türbenin içi yakın zamanda tadilat yapılarak fayansla kaplanmıştır. Sadece, Karaca Ahmet’in kibleyi

¹ Sözlü görüşme 2010, Karaca Ahmet Köyü, Eşme/Uşak

gösterdiğine inanılan parmak izleri, fayansla kapatılmamıştır. İçeride biri büyük diğeri küçük iki mezar vardır. Büyük olan mezar Karaca Ahmet'in, küçük olan ise annesi Sultan Ana'ya ait olduğu söylenmektedir. Mezarların üzeri çeşitli renklerde yazmalarla örtülüdür. Mezarlar, yer hizasındadır. Karaca Ahmet Türbesi, köyün camisinin de içinde bulunduğu mezarlıktadır. Mezarlıkta Karaca Ahmet'in oğullarından olduğu söylenen Eşref Sultan'ın da mezarı bulunmaktadır.

Karaca Ahmet'e ait ikinci türbe Çamsu köyündedir. Çamsu köyünde Karaca Ahmet'e ait olduğu söylenen kını tahtadan olan çelik bir kılıca rastlanmıştır. Bu kılıç, Pınar ailesinde bulunmaktadır. Karaca Ahmet'in kılıcının insanları korkularından kurtarmaya yönelik işlevi olduğu söylenmektedir. Kılıcı elinde bulunduran aileden sözlü kaynağımız R PINAR¹ (2010) uygulamasına göre; kılıç içi su dolu bir kabın içine diklemesine sokularak kaptaki sudan elle kılıcın üstüne su dökülürken Fatıha suresi okunur. Bu işlemden sonra herhangi bir şeyden korkusu olan kişiye kılıcın en kısmı üç kere yalıtılır. Sonra gene dua edilerek ve korkusundan kurtulması dileğiyle kılıcın sivri ucu kişinin karnına doğru bastırılır. Bu işlem bittikten sonra kişinin korkularından kurtulmuş olacağına inanılır ki günümüzde de bu inanma ve uygulamalar işlevselliğini devam ettirmektedir. Çamsu köyünde bulunan Karaca Ahmet Türbesinin işlevi, Karaca Ahmet köyündeki türbeyle hemen hemen aynıdır. Türbenin işlevi akli dengesi bozuk olanların tedavisine yöneliktir. Sözlü kaynağımız R PINAR² (2010)'ın anlatmasına göre, akıl sağlığı yerinde olmayan kişi türbenin içinde şifa bulur. Türbede, eski yoğunluğunda olmamakla birlikte akıl hastalarını iyileştirmeye yönelik uygulamaların devam ettiği ifade edilmiştir. Bu türbedeki uygulama kütüğe bağlama şeklinde değildir. Akli dengesi bozuk olan hastanın elleri ve ayakları bağlanarak dar olan türbenin içindeki sandukanın yanına yatırmak şeklindedir. Hasta bu şekilde bir haftaya yakın türbede yatırılır. İyileşme belirtileri gösteriyorsa uygulamaya devam edilir. Eğer, hasta bir haftada içinde iyileşme belirtileri göstermiyorsa uygulama terk edilir. Hasta bu süreçte iyileşmişse kurban adağı yerine getirilir. Genelde kurbanın eti köylülere dağıtılır.

Çamsu Köyündeki, Karaca Ahmet Türbesi yakın zamanda yapılmış tavanı ahşaptan betonarme bir yapıdır. Bu asıl türbe harap bir halde olduğu için yıkılarak yerine yapılmıştır. Türbenin içerisinde Karaca Ahmet'e ait olduğu söylenen 1,5 m

¹ Sözlü görüşme 2010, Çamsu Köyü, Banaz/Uşak

² Sözlü görüşme 2010, Çamsu Köyü, Banaz/Uşak

çapında sivri kümbetimsi bir mezar vardır. Kümbetin sivri sütununun üzerinde bir başlık ve bütün mezarı kaplayan yazmalarla, örtülerle kapatılmış mezar kısmı vardır. Hem Karaca Ahmet köyündeki hem de Çamsu köyündeki türbeler, büyük bir ihtimalle Karaca Ahmet'in makamlarıdır.

Beyce Sultan (Bekçe, Pâkça, Beğçe) ve Habib-i Hacı (Acemî) Paşa Sultan:

Beyce Sultan Türbesi, Çivril'in Denizli yoluna doğru 5 km uzağında Mentеш köyü ile Kocayaka köyü arasındadır. Türbe, Beyce Sultan Zâviyesinin XVII. yüzyılda tahrip olan binalarından geriye kalan tek yapıdır. (Ek-13) Mimari yapısı bakımından Denizli'deki XIII. yüzyılın sonlarına ait en eski Türk devri yapısı olabilir (Baykara, 2007: 2009). Beyce Sultan Höyüğü diye geçmesinin sebebi iki tepeden oluşan höyüğün tarih öncesinden başlayarak bir yerleşim yeri olmasıdır. Bu yüzden höyüğe üzerindeki türbenin adı verilmiştir. Türbe, bu höyüğün üzerine Selçuklu mimarisini andıran sekizgen bir yapıda inşa edilmiş üzerinde herhangi bir kitabe mevcut değildir. Türbe son derece bakımsız bir durumdadır. Türbenin içinde kerpiçten bir mezar ve etrafında yakılmış muumlardan izler vardır. Beyce Sultan hakkında çevredeki köylerde yeterli bilgiye ulaşamamıştır. Bölgede yaptığımız derleme çalışmasında, türbenin Kocayaka köyüne daha yakın olmakla birlikte köy halkının, Beyce Sultan hakkında fazla bilgilerinin olmaması dikkat çekicidir. Beyce Sultan'ın aslında kadın olduğunu adının Behice Sultan'ken Beyce Sultan diye değiştirildiği şeklinde ifade edilmiştir. Köylülerin ilgisi, 1954-56 yıllarında İngilizlerin höyükte yaptıkları kazıya yöneliktir. Beyce Sultan Höyüğü'nün bulunduğu ana yolun devamındaki belediye mezarlığında da Habib-i Acem Sultan Höyüğü vardır. Türbe, muhtemelen etrafında bulunan tekkeden geriye kalan bir yapıdır. Yapısı bakımından XV. yüzyıla aittir (Baykara, 2007: 209). Baykara'ya (2007) göre Habib-i Acem, Beyce Sultan'dan bir nesil sonra yaşamış ihtimali olan doğudan gelmiş bir yabancısıdır.

Yağlı Baba (Dede Bağlı, Dedeballar, Dede Balı):

Alan çalışmasında Yağlı Baba'nın, Uşak'ın Sivaslı ilçesine bağlı Tatar kasabasında yattığı tespit edilmiştir. Tatar kasabasının iki mahallesi vardır. Mahallelerden birisi Dedeballar, diğeri ise Tatar'dır. Her iki mahalle de eskiden birbirinden ayrı iki köyken 1972 yılında birleştirilerek kasaba yapılmıştır. Tatar köyü daha büyük olduğu için kasabaya "Tatar" adı verilmiştir. Dedeballar köyünün kurucusu

Dedebalı veya Ballı Dede adında bir şeyh olduğu anlatılmıştır. Hacım Sultan, Dede Balı ve İmren Dede birlikte bu sulak ve yeşillik alana geliyorlar ve büyük bir ağacın altına oturarak yemek yedikleri anlatılmaktadır. Hacım Sultan, Dede Balı ve İmren Dede'ye bu toprakları yurt olarak veriyor. Dede Balı'nın Hacım Sultan Vakfiyesi'nin şeyhliğini de yaptığı kaynak kişimiz A ÖNER (2010) tarafından anlatılmıştır. Köyün adının önce Dedebalı daha sonra Dedebağlar son olarak da Dedeballar şekline değişme seyri takip ettiği ve Dede Balı'nın Germiyanoğulları zamanında yaşamış Şeyh Mustafa Germiyani'nin oğlu olduğu kaynak kişimiz tarafından ifade edilmektedir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin nüshalarında Yağlı Baba veya Bağlı Baba şeklinde geçmektedir. Ballı Dede, Dede Yağlı, Dede Bağlı, Dede Ballar ve Dede Balı adının yağ veya balla bir ilgisi olabilir. Alanda adın balla ilgili bir efsaneden geldiğini sözlü kaynağımız A ÖNER¹ (2010) anlatmıştır: “*Ballı Dede, elinde altından yapılmış bal kovasından, dört ayaklı ağzı kapaklı küçük bakır kâselere bal doldurarak geceleri kimseler görmeden, kimsesiz çocuklara bal dağıtmış bu yüzden adına Ballı Dede denilmiştir.*” Altın bal kovasının Ballı Dede'nin mezarında olduğuna dair rivayetler olduğu için mezar bilinmeyen kişilerce birçok kez kazılarak tahrip edilmiştir. Dede Balı'nın mezarı kasabanın girişindeki ormanlık bir alandaki tümseğin üzerindedir. Mezarın üzeri betondan, dikdörtgen şeklinde bir oda olarak yakın zamanda inşa edilmiştir. Üzeri saçla kapatılmış bakımsız bir yapıdır. Mezar odanın içi de mezar taşı biraz görülecek hizada betonla örtülmüş ortası mezar soyucular tarafından kazılmaya çalışıldığı için ortada açılan deliğe büyük taşlar konmuş şekildedir. Yatır kabul edilen mezarın kitabesi veya yazısı bulunmamaktadır. İmren Dede'nin mezarının nerede olduğu bilinmemektedir.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde adı geçmeyen sûfler

Yahya Baba:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Yahya Baba'nın adı geçmemektedir. Alan çalışmasında Uşak merkeze bağlı Karlık köyünde Yahya Baba Yatırı tespit edilmiştir. Yahya Baba hakkında Karlık köyünde yaptığımız derleme çalışmasında sözlü kaynağımız Ş SARI² (2010): “*Yahya Baba'yla birlikte bunlar Horasan'dan gelmiş, yedi kardeş ve yedi tekkede yatarlarmış, en büyüklere Kırşehir'de Hacı Bektaş, Hacım Köyü'nde Hacım Sultan bir de burada yatır olan Yahya Baba'dır.*” diye anlatmıştır.

¹ Sözlü görüşme 2011, Tatar Kasabası, Sivaslı/Uşak

² Sözlü görüşme 2010, Karlık Köyü/Uşak

Sözlü kaynağımız Ş MÜLAYİM¹ (2010) Yahya Baba hakkında köyde fazla bir şey bilinmediğini köyün dışından adak için gelenlerin daha çok olduğunu söylemiştir. Sözlü kaynağımızın ifadesine göre, ağaçlık bir alanda bulunan yatırı yıkmak istemişler ama yıkmaya gelenler ayaklarına baltayı vurunca yatırı yıkmaktan vazgeçmişlerdir. Eskiden ağrısı sızısı olanlar yatıra mum dikerleşmiş, gelin olacak kızlar da bir ata binip yatırın etrafını dolaşarak; “Allah’ım bana oğlan ve kız ver!” diye dua etmek gibi işlevsillikleri bulunmaktaymış. Yahya Baba Yatırı, köyden birileri tarafından soyulmaya çalışılmış sözlü kaynaklarımızdan K SARI² (2010) yatırın kazıldığını Yahya Baba’nın kemiklerinin bile dışarıya çıkarıldığını, Baba’nın çok büyük bir kafatasının olduğunu, yatırı kazanların başına sonradan türlü felaketlerin geldiğini anlatmıştır. Bu sebeple yatırın etrafı çevrilerek köylüler tarafından dikdörtgen şeklinde tek odalı ve demir kapılı bir yapı inşa edilmiştir. Yatır, bu odanın içinde bulunmaktadır. Yatırın üzeri tamamen betonla kaplanmış, üzerine yeşil bir örtü ve seccadeler serilmiştir. Yatırın baş ve ayak tarafına sonradan eklenmiş başlıklar vardır. Yatırda, mezar taşı, yazı veya kitabe bulunmamaktadır. Yatırın dışına bir levhaya Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi’nden Hacım Sultan’ın Susuz’a gelmesiyle ilgili kısmından bir pasaj ve Yahya Baba’nın Hacım Sultan’la bu bölgeye geldiğini bildiren bir tabela asılıdır. Yatırın yanındaki alanda Çıtlık ağacı denilen büyük bir ağaç dilek ağacı işlevini görmektedir. Yahya Baba Yatırının etrafında ağaç ilgili inançlar varlığını devam ettirmektedir. Yahya Baba hakkında, sözlü kaynağımız R BULUT³ (2010) Yahya Baba’nın Hacım Sultan’la ilk önce bu bölgeye geldiğini ve Hacım Sultan Susuz’a gidince Yahya Baba’nın burada kaldığını anlatmıştır. Sözlü kaynağımız ayrıca, Yahya Baba’nın yanına insanların gelmesiyle burada bu köyü kurduğunu ve bu sebeple köyün eski adının “Yahyalar” olduğunu ama Osmanlılar zamanında, Osmanlının yaya askerlerini bu köyden de almasından sonra köyün adının Yahyalar’dan Yayalar’a döndüğünü anlatmıştır. Yahya Baba, hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. Baba İlyas-ı Horasânî’nin beş oğlundan birisi Yahya Baba adını taşımaktadır. Elvan Çelebi *Menâkıbu’l-Kudsiyye*’de amcası Yahya Paşa’dan söz açtığı mısralarında onun büyük mürşit olduğundan bahsetmektedir. Bunun dışında Yahya Paşa’nın akıbetinin ne olduğu konusunda bir bilgi verilmemiştir (Erünsal vd., 1984: 61-62). Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde Hacı Bektaş-ı Velî’nin üç yüz altmış halifesinden birisi de Yahya Paşa olarak

¹ Sözlü Görüşme 2010, Karlık Köyü/Uşak

² Sözlü Görüşme 2010, Karlık Köyü/Uşak

³ Sözlü Görüşme 2010, Yayalar Kasabası, Sivaslı/Uşak

geçmektedir (Duran, 2007: 558). Hacı Bektaş Menâkıbnâmesinde tıpkı Baba İlyas'ın Baba Resul olarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden sayılması gibi Baba İlyas'ın oğullarından biri olan Yahya Paşa da büyük bir ihtimalle Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifeleri arasına dâhil edilmiş olabilir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin adı etrafında oluşan ve gelişen kült o denli kuvvetlidir ki, Hacı Bektaş-ı Velî bizzat Baba İlyas'ın halifesi zaman içerisinde bu tam tersine dönerek Baba İlyas, Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifesi haline getirilmiştir. Sözlü kaynağımız R BULUT (2010)'un anlattığı göz önünde bulunduracak olursak, Babaî İsyanının bastırılmasından sonra başlayan Selçukluların takibinden kurtulabilmek için, kimsenin olmadığı ıssız bölgeye Hacım Sultan'la birlikte gelen Yahya Baba'nın, Baba İlyas'ın oğullarından Yahya Paşa olma ihtimali düşünülebilir.

Karaca Ömer:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Karaca Ömer'in adı geçmemektedir. Alan çalışmasında Uşak'ın Ulubey ilçesine bağlı Karaca Ömer köyünde, Karaca Ömer Türbesi tespit edilmiştir. Sözlü kaynaklardan da fazla bir bilgi elde edilememiştir. Köylüler tarafından, Karaca Ömer'in, Hacım Sultan'ın kardeşi olduğu ve karacaya bindiği için bu adla anıldığı ifade edilmiştir. Köyün epeyce dışarısında bulunan türbe oldukça bakımsız bir durumdadır. Karaca Ömer Türbesi, Selçuklu mimarisi özelliklerini yansıtmaktadır. Altıgen şeklindeki türbe kesme taşlardan yapılmış, tek odalı ve üzeri konik kubbelidir. İçeride 2,5 m uzunluğunda tamamen taşla kaplı mezarın dışında başka bir şey bulunmamaktadır.

Hacı Kadem Dede:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Hacı Kadem Dede'nin de adı geçmemektedir. Hacı Kadem Dede'nin Türbesi, Uşak İzmir karayolunun üzerinde Uşak'a 4 km mesafedeki Hacı Kadem köyündedir. Yazılı kaynaklarda Hacı Kadem hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Hacı Kadem köyünde yapılan alan çalışmasında da fazla bir bilgi derlenememiştir. Hacı Kadem Dede hakkında sözlü kaynağımız B DOĞAN¹ (2010) Hacı Kadem'in Hacım Sultan'la kardeş olduklarını bu bölgeye savaşla geldiklerini, Hacı Kadem'in savaş esnasında şehit olduğunu ve yüzbaşı emmi diye biri tarafından buraya gömüldüğünü sonra da adlarına türbe yapıldığını ve köyü kuran kişi olduğunu

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacı Kadem Köyü/Uşak

anlatmıştır. O zamandan beri bu zata *dede* denildiğini ifade etmiştir. Sözlü kaynaklarımızdan M TINAY¹ (2010) Hacı Kadem'in gerçek adının Hacı Güdüm olduğunu, zaman içinde ağızdan ağza Hacı Kadem şekline geldiğini söylemiştir. Sözlü kaynağımıza büyüklerinin anlattığına göre: *“Hacılar bu yol üzerinden giderlermiş, bir hacı kafilesi giderken yol üzerinde şimdiki türbenin yakınındaki çayırdaki bu zat, ‘Hacı dönüşünde ben öleceğim, beni buraya gömün.’ diye vasiyet etmiş. Dediği gibi de olmuş. Onu da kafile başı olan yüzbaşı emmi buraya mezarını yapmış.”* Sözlü kaynağımız M TINAY (2010)'ın ifadesine göre de mezarı yapan yüzbaşı kendisinin akrabası oluyormuş, kılıcını hâlâ saklarım diye anlatmıştır. Türbenin içinde bulunduğu ağaçlık alan için sözlü kaynağımız A GÜRCAN² (2010) Şimdi o kadar olmasa da, eskiden çevre köylerden türbeye gelen insanların çamlık alanda kurban kesip yemek pişirdiklerini yiyip içtiklerini anlatmıştır. Bu alandaki çam ağaçlarını kimsenin kesmediğini eğer keserlerse ya mallarına ya da canlarına bir zarar geleceğine inanıldığını bu inancın atalarından bu güne kadar geldiğini söylemiştir. Köyde hâlâ süregelen bir ağaçlarla ilgili inançlar devam etmektedir. Sözlü kaynağımız B DOĞAN (2010) türbenin işlevselliği konusunda anlattıkları ise, farklı illerden çocuğu olmayan veya hastalığa yakalananların gelip dedeye bağlandıkları, ruhuna dualar okuyup kurban kestiklerini, kesilen kurbanları kendileri yemeyip koyun imamına veya köylüye dağıttıklarını anlatmıştır. Kurban kesmenin dışında, mum dikme ve para bırakma gibi adetler de vardır. Uşak İzmir kara yolunda arabasıyla üç defa kaza yapan bir kişinin türbeye kurban kestikten sonra başka bir kaza yapmamasıyla ilgili yeni oluşmaya inanmalar da vardır. Bu yol üzerinde türbenin hizasına gelen bölgede her yıl birkaç feci kazanın olması bu inanmaları geliştirmektedir.

Hacı Kadem Dede Türbesi, form olarak Osmanlı ilk dönem mimarisini andıran yedigen kenarlı tek odalı ve üzeri kubbeli, kargin yapılıdır. Türbenin sonradan ilave edilmiş demir kapısı ve iki duvarında ise penceresi vardır. Türbenin içinde Hacı Kadem Dede'nin lahit biçiminde taştan yapılmış beyaza boyalı mezarı vardır. Türbenin zemininde gerçek mezarın olduğunu gösteren hücre kısmının olup olmadığı belirsizdir. Mezarın ayak kısmında uzun tek parça beyaza boyanmış bir sütun dikilidir. Türbeyi ziyarete gelenler bu sütunun üzerine mum dikmektedirler. Sütunun yanına kavuğu andıran gene beyaza boyanmış üzerine tespihler dolanmış taş vardır. Baş tarafındaki

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacı Kadem Köyü/Uşak

² Sözlü görüşme 2010, Hacı Kadem Köyü/Uşak

taşın üzerine örtülmüş olan yeşil örtünün üzerinde on iki dilimli yeşil bir taç konulmuştur. Bu tacın Hacı Kadem Dede'ye ait olup olmadığı bilinmemektedir. Mezarın üzerine kırmızı ve yeşil örtüler, seccadeler serilmiştir.

Sarı Sultan:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Sarı Sultan'ın adı geçmemektedir. Alan çalışmasında Uşak ili merkeze bağlı, Uşak Afyonkarahisar karayolunda Uşak'a 15 km mesafede bulunan Göğem köyünde, Sarı Sultan Türbesi tespit edilmiştir. Yazılı kaynaklarda Sarı Sultan hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Derleme çalışmasında sözlü kaynağımız Ş SARI¹ (2010) Sarı Sultan'ın, Hacım Sultan'ın halifelerinden olduğunu söylemesinin dışında bir bilgi aktarılmamıştır. Köy Karakeçili Türkmenlerinden ve Alevî olmakla birlikte bu tür inançlarla ilgili bilgilerin tavsamış olduğu gözlenmektedir. Kaynak kişimiz, türbede yatan zatın, köylüler arasında kesin olmamakla birlikte kadın olarak da algılandığını 'Sultan' adından dolayı bu şekilde düşündüklerini ifade etmiştir. Türbenin yerinin eskiden ormanlık tepenin arka tarafında olduğunu, sonradan köyden olmayan bir kişinin adağının yerine gelmesi üzerine köyün karşı tepesindeki çam ormanının içersine bir bina yaptırarak mezarın oraya taşındığı anlatılmıştır. Tepedeki çam ormanını Sarı Sultan'ın koruduğu şimdi değilse de, eskiden kimsenin ormandaki ağaçları kesemediğini anlatmıştır. Göğem köyünde, türbe çevresinde oluşan ağaçlarla ilgili inançlar hâkimdir. Yakın dönemde yapılan türbe, dikdörtgen bir oda şeklindedir. Demir kapının üzerine eski türbeden getirilmiş kısa bir kitabe vardır. Kitabede burada yatan zatın Sarı Sultan olduğu kaydının dışında bir bilgi bulunmamaktadır. Türbenin içindeki mezar betondan lahit şeklinde ve üzerine örtüler ve seccadeler serilmiş durumdadır. Hem köy halkı hem de dışarıdan türbeyi ziyarete gelenler türbe kapısına ve penceresine bağladıkları çeşitli renklerdeki bez parçalarıyla türbe içinde bir köşede bulunan sehpanın üzerine mum dikerek dileklerinin gerçekleşmesini istemektedirler.

Sarı Dede:

Sarı Dede'nin yatağı, Uşak merkeze bağlı, 18 km uzaklıktaki Kırka köyündedir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Sarı Dede'nin adı geçmemektedir. Sarı Dede hakkında yazılı kaynaklarda da bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hacım Sultan'ın

¹ Sözlü görüşme, Göğem Köyü/Uşak

dervişlerinden olup olmadığı konusu net değildir. Sözlü kaynağımız A SOLAK¹ (2010) sadece Hıdırellez kutlamalarında Sarı Dede'nin yatırının olduğu tepeye köy halkının toplu halde gidilerek dua okunduğunu sonra geri dönüldüğünü, Hacım Sultan'ın dervişlerinden biri olabileceğini ifade etmiştir. Sarı Dede'nin yatır mezarının bulunduğu yer köyün Kuzeybatı yönündeki bir tepenin üzerindedir. Tepe ve çevresi meşe ağaçlarıyla kaplıdır. Meşe ağacı, Hıdırellez günü yaprak açar o günden önce açmaz gibi ağaca yönelik inanmalar vardır. Yatır, büyük bir çitlik ağacının dibinde 5 m uzunluğundaki bir tümsektir. Baş ve ayak uçlarına büyükçe taşlar konulmuştur. Tümsek ve taşların haricince buranın mezar olduğunu belirten herhangi bir yazı veya işaret bulunmamaktadır. Köy halkı, Sarı Dede hakkında hiçbir şey bilmemektedir. Sarı Dede'nin yatırının bulunduğu tepenin eteğinde köyün hemen yanında eski bir mezarlık vardır. Maalesef eski mezarlık görüntüyü bozuyor diye tahrip edilerek yerine yeni mermer mezarlar yapılmaya başlanmıştır. Eski mezar taşları farklı köşelere toplanmıştır. Mezar taşları arasında tesadüf edilen antik döneme ait taş parçaları bu alanın eski bir yerleşim merkezi olabileceğini göstermektedir.

¹ Sözlü görüşme, Kırka Köyü/Uşak

İKİNCİ BÖLÜM

MENÂKIBNÂME GELENEĞİ VE HACİM SULTAN MENÂKIBNÂMESİNİN İNCELENMESİ

2.1. MENÂKIBNÂMELER VE MENÂKIBNÂME YAZICILIĞI

Menkabe, Osmanlıca-Türkçe sözlükte; çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş hikâyelerin ahvaline ait fıkralar, hikâyeler demektir. Menkabenin çoğulu olan, menakıp ise menkabeler, övülecek vasıflar şeklinde tanımlanmıştır (Devellioğlu, 1988: 785). Bununla birlikte “menkabe”nin birçok araştırmacı tarafından da çeşitli tanımları yapılmıştır. Pertev Naili Boratav, menkabeyi efsane içerisinde ele alarak: Efsane deyimiyile Fransızcadaki Legende ile Almandadaki Sage ve Legende kavramlarının her ikisiyle de karşılandığını ve dinlik konulardaki efsanelere eskiden Türkçede ‘menkabe’ denildiğini aktarmıştır. Efsane çeşitlerinden, tarihlik efsanelerin yazılı edebiyatta ‘menkabe’ adıyla anıldığını belirterek dinlik efsanelerin, sadece dinlik inanış ve işlemleri ağır basan, niteliklerini bu öğelerden alan efsaneler olarak da ifade etmiştir (Boratav, 2000: 98-105). Abdurrahman Güzel, menkabeyi “ıstılâhî manada; din büyüklerinin izhar ettikleri kerametleri anlatan küçük hikâyeler” diye tanımlamıştır (Güzel, 2004: 646). Ahmet Yaşar Ocak, ise; IX. yüzyıldan başlayarak velîlere atfedilen olağanüstü olaylardan bahseden kısa anlatılar olarak ifade etmiştir (Ocak, 1992: 36). Ethem Cebecioğlu, menkabeyi evliyâların hayatlarının anlatıldığı eserler olduğunu belirterek, bu eserlerin velîlerin kerametlerini, hikmetli sözlerini, hallerini, yaşayışlarını yansıttığını ve amaçları da dinleyenlerde aşk uyandırmak ve kalplerinde çerağ yakmak olduğunu ilave eder (Cebecioğlu, 2005: 426). Max Luthi, menkabenin efsaneye yakın bir tür olarak bilindiğini söylemekte ve Fransızca’da menkabe ve efsanenin tek bir kelime ile yani “legende” kelimesi ile karşılandığını işâret etmektedir. Araştırmacı bilim adamlarından bazılarının menkabeyi efsaneden ayırarak adlandırdığını belirterek bu adlandırmanın popüler menkabe - “legende populaire”, dinî menkabe - “legende

religieuse” (ya da hagiographique, İngilizce’de legend ya da domonic legend, popular tradition ve sacral legend ya da saints legend) şeklinde olduğunu aktarmaktadır. Max Luthi, menkabenin de efsane gibi olmuş olayları anlattığını belirtir; ancak menkabenin sıkı bir dinî sisteme bağlı olduğunu ve modern menkabe araştırmacılarının bir kahramanın fani ömrünü anlatan “asıl menkabe” ile mucizevî ve ilahî ya da Tanrılarla ilgili olayları anlatan “keramet menkabe”sini birbirlerinden ayırdıklarını ifade etmektedir (Luthi, 2003: 316). Ayrıca, Helmut Rosenfeld’in, menkabenin içinde yer alması gereken “dinî kahramanlık motiflerinin” menkabeden ayrılması halinde menkabenin içinde hiçbir olağanüstülük motifinin kalmayacağını savunduğuna işaret eden Luthi, olağanüstülük ve mucizenin kahramanlık göstergesi olduğunu ve içeriğine uygun olarak menkabe de mutlaka yer alması gerektiğini ileri sürmektedir. Max Luthi, çeşitli benzerlikleri dolayısıyla efsane ve menkabenin birbirlerine çok yakın noktada durduklarını da ifade etmektedir (Luthi, 2003: 317).

Bütün bu tanımlardan hareketle menkabe, oluştuğu şartlar da dikkate alınarak şöyle de tanımlanabilir: Anlattığı olayın doğru ve gerçek olduğuna inanan bir anlatıcının, meraklı grupların mekân gözetmeksizin oluşturdukları sohbet ortamlarında olağanüstü/ kutsal güçlere sahip olduğuna inandığı şahsiyetin, ortaya koyduğu bir veya birden fazla olağanüstülükleri (kerameti) anlatan sözlü kültür ürünüdür.

Yukarıda menkabe için yaptığımız tanımdan hareketle her menkabe bir anlatıcının ürünüdür diyebiliriz. Türk dünyasında oldukça zengin halk anlatıları ve bu anlatıları yaratan anlatıcılar ve anlatıcıları yaratan sosyal, siyasal ve ekonomik sebepler vardır. Dolayısıyla anlatıcı ile anlatma arasında göz ardı edilmemesi gereken bir ilişki söz konusudur (Ekici, 2006: 84). İnsanlığın en eski anlatıları mitlerdir. Mitik dönemim sonunda anlatıcıların çeşilenmeye başladığı masal, destan ve efsane anlatıcılarının ortaya çıktığı belirtilir. Bu üç tür ve anlatıcıları eş zamanlı olmuştur. Art zamanlı olarak düşünüldüğünde ise destan türünün ve bir tip anlatıcılarının değişmeye başladığı belli bir tip oluşturmayan masal ve efsane anlatıcılarının ise anlattıkları türlerle devam ettikleri ifade edilmektedir (Ekici, 2006: 86). Bu anlatıcılar aynı zamanda kültürel bellek aktarıcılarıdır. Çünkü böylece Türklerin bilinen ilk dönemlerinden zamansal olanla mitolojik olan gündelik hayatta hem nesnel hem de öznel boyutuyla iç içe yaşamaktadır. Araştırmacılara göre zamansal olarak yaşanan algı ve olgular bir yandan mevcut sosyal çevreyi, bu çevreye ilişkin sosyal ve iletişimsel belleği oluştururken diğer

yandan da kültürel belleğin temel kodlarından biri haline gelmiştir. Bu noktadan sonra yaşanan hafızadan, koruma altına alınan ve kalıplaştırmalarla dondurulan hatırlamayı kolaylaştırıcı hafızaya geçiş de başlamış olmaktadır. Ortak hafızanın aktarımı, bilge anlatıcıları ortaya çıkarır ve kamlık kurumu teşekkül eder. Kam, ozan gibi adlarla bilinen anlatıcı/ icrâcı tipler, kültürel belleğin taşıyıcısı olurlar (Arslan, 2011: 61). Bu çerçevede menkabe anlatıcılarının da masal ve efsane gibi belli bir tip oluşturmadığı ancak mitik döneme ilişkin inanılan değerleri aktaran anlatıcı tipini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Mitik dönemin tamamlanmasından sonra destancıların, bir toplumun bağımsızlık, var olma ve devlet kurma mücadelelerini dile getiren anlatmaları, bu anlatmalarda bir müzik aleti eşliğinde ve mitik dönemlerdeki gibi olağanüstülüğün bulunması onlara yarı kutsal bir kimlik kazandırıyordu (Ekici, 2006: 86-87). İslâmiyetin kabulünden sonra da Türk çevrelerinde gelişen tasavvuf düşünceleri etkisiyle, ilâhîler, şiirler okuyan Allah rızası için halka iyiliklerde bulunan, onlara cennet ve saadet yolunu gösteren dervişleri, Türkler eskiden dinî kutsiyet verdikleri ozanlara benzetip hararetle onları kabul ederek onların dediklerine inanıyorlardı. Böylece eski ozanların yerini ata, bab ve dede unvanlı birtakım dervişler aldılar ki, bunun en tipik örneğini Dede Korkut teşkil etmektedir (Köprülü, 1976: 19). Çeşitli sebepler doğrultusunda halk arasında baba, dede gibi adlar verilen bu pîrlerin olağanüstü halleri hakkında menkabeler anlatılmaya başlanmıştır. Sözlü gelenekte velîler hakkında teşekkül eden menkabeler, içinde barındırdığı ifade, davranış ya da olaylarla insanların bilincine temas etmesi bakımından somut ve zamansal bilgi gibi görünse de, özü itibarıyla zihinsel akışkanlık ortamında yaşamaya devam eden soyut ve kültürel anlam dolaşımının alanlarından birini oluşturmaktadır (Arslan vd, 2011: 279). M. Öcal Oğuz, “Yunus Emre’nin birden fazla mezarının olmasını onun ne denli sevildiğinden çok, ne denli anlatıldığını gösterir.” demektedir. Folklor çalışmalarında çok varyant ve çok mekân çok anlatılanı işâret eder diyerek Yunus Emre’nin hayatının anlatılardan kurgulandığını ve benimsendiğini ifade etmektedir (Oğuz, 2011: 6-7). Bu noktadan hareketle; velîlerin zamansal ve tarihî biyografilerini aşan bütüncül ve inanılan hayatları çerçevesinde kurgulanan menkabeler halk muhayyilesinin bir ürünüdür ve farklı bağlamlarda tekrar tekrar üretilebilir. Menkabeler kurgusal olmakla birlikte içeriklerinde bazı tarihî unsurları da barındırması söz konusudur. Menkabeler, velîlerin biyografileri üzerinden oluşan aktarım ve uygulamaları, hatırlama figürü olarak dinî anlamlar içeren bilginin

zihinsel olarak saklanabilir biçimde olmasıdır. Menkabeler, sözlü kültürde çeşitlenerek ve çoğalarak yayılırlar. Menkabelerin çoğalma ve çeşitlenmesinde, yerel efsanelerin, Budist, Yahudi ve Hıristiyan azizleri hakkında olan anlatmaların da etkili olduğunu da söylemek mümkündür. Bu dönüştürme ve kurgulama işlemi örneğin, herhangi bir bölgede takdis edilen Hıristiyan azizine ait anlatmalar o bölgeye sonradan gelmiş evliyânın adına izafe edilerek anlatılmaya başlaması suretiyle olmaktadır. İslâm öncesi Türk kültüründe de Uygur bahşıları tarafından Budist azizlerine ait anlatmalar bir çalgı eşliğinde halka yönelik olarak icra ediliyordu. Türklerin kültür hayatında alışkın oldukları bu tarzın devamında eski destan ve efsaneler, kamların hikâyeleri ve Budist menkabelerinin oluşturduğu sözlü kültürde süregelen malzeme kullanılmak suretiyle uygun zemin üzerinde halk arasında evliyâ menkabeleri olarak yaygınlaşmaya başladı (Ocak, 2010: 32). Böylece menkabelerden XIII. yüzyıldan başlayarak sadece bir velî hakkındaki menkabeleri içine toplayan menâkıbnâme denilen eserler ortaya çıkmış oldu. Bu eserler vasıtasıyla hem bu şahsiyetlerin hatıraları hem de telkin ettikleri inançlar bağlı oldukları tarikat zümrelerinde yaşatılarak devam ettirildi. Anlatılan menkabeler başlangıçta yukarıda da işaret edildiği gibi ilk başlarda menâkıbnâme adını taşımayan bazı eserlerin içerisinde yazılmaya başlanmıştır. Başlangıçta Arapça, Farsça daha sonra da Türkçe olarak tarikat pirleri, şeyhler ve halifeleri hakkında yazılmaya başlanan menâkıbnâmeler XIII. yüzyıldan itibaren menâkıbnâme geleneğini meydana getirmiştir.

Türklerin IX. ve X. yüzyıllardan başlayarak İslâm dinîni kabul etmeleri onların yeni bir kültür çevresinin içerisine girmeleri sonucunu doğurmuştur. Türklerin sosyo-kültürel hayatlarını yeni İslâm kültür çevresi etkisiyle düzenlemeye başladıkları görülmektedir. Tekke-tasavvuf edebiyatı, devrin sosyal kurumları olan tekkeler çevresinde çeşitli kaynaklardan gelen düşünce, yapı ve tasarımlarla şekillenmeye başlamıştır. Bu şekillenmenin temel iki kaynağını Türklerin İslâm öncesi kültür ve edebiyatları ile İslâm dinî ve tasavvufî düşünce oluşturmaktadır (Arslan vd., 2010 : 340-341). Tekkeler çevresinde mürşitler vasıtasıyla verilen eğitim sosyo-kültürel zeminde bilgi birikimini meydana getirmiştir. Tekkelerdeki eğitim faaliyetleri sayesinde bilginin belli bir coğrafi alana yayılması ve edebî ürünlerin oluşumunu sağlamıştır (Arslan vd., 2010 :359).

İslâm âleminde IX. yüzyıldan itibaren tasavvuf cereyanının yayılmaya başladığı görülmektedir. Tasavvuf düşüncesinin yapılanması ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan

sûfî şahsiyetlerin adı etrafında oluşan birçok menkabe sözlü kültürde anlatılmaya başlanmıştır. Menkabeleri anlatılarak adları çevreye yayılan sûfî şahsiyetler hakkındaki bazı bilgiler “tezkire”, “reşehat”, “tabakat” ve “nefehahat” gibi farklı adlar taşıyan eserlerin içinde ele alınmıştır. X. yüzyılda tabakat kitaplarında değişik kişilerin yanı sıra sûfî şahsiyetlerin de terceme-i halleri de yazıya aktarılmıştır. Örneğin, “Safi’nin, *Reşehat-ı Aynü’l-Hayat*”, Hucviri’nin “*Keşfu’l-Mahcub*”, Abdurrahman Cami’nin “*Nefahatü’l-Üns*” ve Ensân-i Herevi’nin “*Tabakatu’s-Sûfiyye*” adlı eserlerini sayabiliriz. Arapça yazılan bu tabakat kitaplarında velîlerin hayatları oldukça sade ve gerçeğe yakın bir şekilde anlatılmaktadır. Daha sonra İran’da Farsça yazılmış olan kitaplara velîlerin halk arasında teşekkül etmiş rivayetlerinin de eklenmiş olduğu görülmektedir (Yazıcı, 1964: XI). Tezkire kitaplarından da sûfilerin terceme-i hallerini ele alan Feridüddin Attâr’ın Farsça yazmış olduğu *Tezkiretü’l-Evliyâ’sı* menâkıbnâmelerin şekillenmesinde etkili olmuş eserlerdendir. XI. yüzyıldan sonra tasavvufî anlayışın bazı şeyhlerin adı etrafında tarikahlar şeklinde yapılanmaya başladığı görülmektedir.

Türk edebiyatında menâkıbnâme edebiyatının başladığı sürece kısaca göz attığımızda menâkıbnâme özelliklerini görebildiğimiz ilk eser, Karahanlıların hükümdarı Satuk Buğra Han için yazılmış menkabeleri içinde barındıran *Tezkire-i Satuk Buğra Han*’dır. Türk tasavvuf düşüncesinin ve buna bağlı bir edebiyatın gelişip şekillenmesinde başlangıç noktası olarak kabul edilen kişi Ahmet Yesevî’dir. Ahmet Yesevî, Türkler arasında tasavvufî anlayışın yayılmasına vesile olmuş kendi adına nispet edilen tarikatından Anadolu coğrafyasında da çeşitli tarikatların teşekkülüne imkân hazırlamıştır (Anadol, 1994: 12-13). Türkistan’da yapılan bu anlayışın Anadolu’ya da önemli katkıları olmuştur. Ahmet Yesevî’nin menkabelerinin anlatıldığı *Cevâhiru’l-Ebrar min Emvâci’l-Bihâr* adlı menâkıbnâme kitabı geç dönemde Anadolu sahasında yazılmıştır. Bu menâkıbnâme kitabı Türk sûfilîği üzerindeki Türkistan etkisini göstermesi bakımından önemlidir (Ocak, 2010: 45). Türklerin Anadolu’ya gelişlerinden itibaren XIII. yüzyıla kadar bu sahada, kültür hayatını hazırlayan birçok amilin tekâmülünden sonra edebî ürünlerin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde Anadolu’ya dışarıdan gelen Kadirîlik, Rifâîlik, Kalenderîlik vs tarikatların yanı sıra bu sahada da teşekkül etmeye başlayan Mevlevîlik gibi birçok tarikatların ortaya çıkması ve buna bağlı olarak da tekkelerin inşası söz konusudur. Bu döneme ait bazı menâkıbnâme kitaplarının yazılmış olabileceği düşünülebilir. Bu kitaplardan bize

kadar ulaşanlardan biri olarak Sadruddîn-i Konevî'nin *Menâkıb-ı Sadruddîn-i Konevî*'yi sayabiliriz. XIV. yüzyılda önemli bazı velîler hakkında yazılmış olan Ahmet Eflâki'nin *Menâkıbu'l-Ârifin* ve Gülşehrî'nin *Kerâmât-ı Ahî Evran* adlı menâkıbnâmelerini söyleyebiliriz. Ayrıca bu yüzyılda Elvan Çelebi'nin *Menâkıbu'l-Kudsiyye fi Menâsibi'l-Ünsiyye* adını taşıyan manzum menâkıbnâmesi vardır. Babaî isyanının liderlerinden Baba İlyas-ı Horasanî'nin menkabelerini anlatması ve tarihî olaylarla ilişkisi bakımından değer taşımaktadır. Gene bu dönemde Anadolu dışında yazılmış olmasına rağmen Kalenderîler hakkında verdiği bilgilerle dikkat çeken ve Anadolu'daki Kalenderî şeyhlerine de yer verilmiş olan Hatib-i Fârisi'nin *Menâkıb-ı Cemaluddîn-i Sâvi* adındaki Farsça manzum yazılmış menâkıbnâmesi sayılabilir (Ocak, 2010: 50).

XIV-XV. yüzyıllarda Hacı Bektaş-ı Velî'nin adı çevresinde şekillenen ve kurumsallaşmaya başlayan 'Bektaşîlik' tarikat olarak ortaya çıkmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî ve onun halifeleriyle bazı Rûm Abdalları'nın ileri gelenleri için menâkıbnâmeler yazılmaya başlanmıştır. Ahmet Yaşar Ocak (2010) tarafından "*Bektaşî menâkıbnâmeleri*" diye adlandırılmışlardır. Bu menâkıbnâmelerine "vilâyetnâme" adı verilmektedir. Bunlar içerisinde ilk yazılanı *Hacım Sultan Menâkıbnâmesidir*. Derviş Burhan tarafından yazılmıştır. *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî*, "vilâyetnâme" adıyla manzum, mensur, manzum-mensur karışık olmak üzere nüshaları mevcuttur. Halk arasında okunan ve tanınan hacimli bir menâkıbnâmedir. Hacı Bektaş-ı Velî hakkındaki bilgilerin kaynağı durumundadır. Uzun Firdevsi lakaplı Hızır b. İlyas tarafından yazılmıştır (Gölpınarlı, 1990: XXVII). Bektaşî geleneği içerisinde önemli bir yeri olan *Abdal Musa Vilâyetnâmesi* kısa bir menâkıbnâmedir ve yazarı belli değildir (Atalay, 1997: 11). *Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan*, Kızıl Deli diye bilinen Seyyit Ali Sultan'ın Rumeli fetihlerini menkabelerle ele alan hacimli eserin yazarı Cezbî adında bir şairdir. *Vilâyetnâme-i Sultan Şucâuddin* adlı eserin yazarı Esirî mahlaslı bir şairdir. Manzum-mensur karışık yazılmıştır. *Vilâyetnâme-i Otman Baba*, Güççük (küçük) Abdal adındaki Otman Baba'nın dervişi tarafından yazılmıştır. "Vilâyetnâme-i Şâhi" diye de bilinir. Bektaşî menâkıbnâmeleri arasında hacim olarak en büyüğüdür. Tarihî olaylara yakınlığı açısından önem arz eden bir kitaptır (Arslan vd.,2007: XI). Yazılan bu menâkıbnâmelerin bir kısmı henüz Bektaşîlik adının kullanılmadığı dönemlere aittir. Ancak bu kitaplar vasıtasıyla hem bu önem arz eden velîlerin hatıraları hem de telkin

ettikleri inançlar açısından Bektaşî tarikatının kurumsallaşmasının harcı durumunda olmuşlardır.

XV. yüzyılda Halvetî tarikatı çevresinde yazılmış olan *Menâkıb-ı Emir Sultan* adlı eserin yazarı Yahya b. Bahşî'dir. Gene aynı tarikat çevresinde Âşık Ahmet tarafından mesnevî tarzında yazılan *Menâkıb-ı Kemal-ı Ümmî* adlı menâkıbnâme kitabı vardır. XVI. Yüzyılda Halvetî tarikatı çevresinde *Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî*, Muhyî-i Gülşenî tarafından yazılmış biyografik karakterdeki bir menâkıbnâmedir (Ocak, 2010: 58-59). Bektaşîlik içerisinde değerlendirilen *Menâkıb-ı Kaygusuz Baba* yazarı belli olmayan bir eserdir. Menâkıbnâmenin baş tarafı Abdal Musa Vilâyetnâmesinden aynen alınmıştır (Güzel, 2004: 42).

XVI. yüzyılda menâkıbnâme edebiyatının en ilginç örneği Vahidî tarafından yazılmış olan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân* adlı eserdir. Diğer menâkıbnâmelere ayrılan yönü ile eser bir piri veya şeyhi ve tarikatı değil zamanındaki tasavvuf dünyasını çok renkli bir şekilde tasvir etmesiyle dikkat çekmektedir. Eserde Hâce-i Cihân'ın Medine'de bulunan dergâhına gelen Bektaşî, Haydarî, Şemsi, Edhemî, Mevlevî ve Rûm Abdalları gibi zümreleri adet, kıyafet ve gelenekleri ayrıntılarıyla yazması araştırmacılar açısından bir kaynak durumundadır (Kara, 2008: 379). O dönemki sosyo-kültürel verileri yansıtması açısından eserden aşağıdaki paragrafı almak kanaatimizce uygun olacaktır:

“Tekkeye ilk gün. ‘Rum abdalları kan hayran ve yal u bâlleri üryan, şedde ve çerağla ve cism-i pür dağ ile dâyire ve kudümlerin döge döge ve boynuzların çala çala, sine zenan ve hara kunan, başları kabak ve yalınayak, tenleri çıplak, birer tennureleri var ancak, bellerinde birer yünden örülmüş kuşak, birer omuzlarında Ebû Müslimi nacak ve birer omuzlarında Şuca’î çomak, miyanlarında ikişer cüzdan, birinde kav ve çakmak ve birinde gubar var muhakkak...” (Yazıcı, 1985: 53).

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda menâkıbnâme edebiyatı geleneksel bir yapıya kavuşmuştur. Sadece tarikat içerisindeki öne çıkmış şeyh ve halifeler için değil, yerel bazı şeyhler hakkında da çok sayıda menâkıbnâme yazılmıştır. Bu tip menâkıbnâmelere örnek olarak, Halveti tarikatından olan Bursalı Hüsameddin'in yazmış olduğu *Menâkıb-ı Şeyh Üftâde*, Celvetiye tarikatının kurucusu olan Aziz Mahmut Hudâyi için Nevizâde Atâyi'nin yazdığı *Menâkıb-ı Şeyh Mahmud el-Üsküdâri* adlı eserleri sayabiliriz. Zeyniye tarikatından Abdürrezzak Efendi'nin yazdığı *Menâkıb-ı Şeyh Vefâ* ve Kadirî tarikatının Eşrefiyye kolunun kurucusu için yazılmış olan *Menâkıb-ı Eşrefzâde Rûmî* adlı eserler de vardır. XVIII. yüzyılda yazılan bazı menâkıbnâmeler konu olarak bir velî

şahsiyetin kerametleri değildir. Bir tarikat içerisinde önemli şeyhlerin menkabeleri ve tarikatın adap ve erkânına yönelik yazılmış menâkıbnâmelerdir. Bu menâkıbnâme tipine örnek olarak yazarı belli olmayan *Menâkıb-ı Şerif ve Tarikatnâme-i Piran ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliye-i Halvetiyye*, Sâkıb Mustafa Dede'nin yazdığı *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân* adlı menâkıbnâmeleri sayabiliriz (Ocak, 2010: 63-64-65).

Önemli velîler için sözlü kültürde halkın zihninde oluşturduğu anlatılar birtakım yazıcılar vasıtasıyla yazıya geçirilmiştir. Menâkıbnâme yazıcılarını ele aldığımızda çeşitli özellikleri olduğu görülmektedir. Bu özellikleri bakımından yazıcıları şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Yazıcı bizzat konu edindiği velîye ulaşmış ve onunla ilişki içerisinde olan bir derviş olabilir. Örneğin, Otman Baba Velâyetnamesinin yazıcısı Güççük Abdal bizzat Otman Baba'nın yanında bulunan dervişlerden birisidir. Aynı şekilde Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin yazıcısı da Hacım Sultan'ın yakın dervişlerinden Derviş Burhan'dır. 2. Yazıcı konu aldığı velînin akrabalarından birisi olabilir. Örneğin, Baba İlyas Horasani'nin torunun oğlu olan Elvan Çelebi dip dedesi için Menakıbu'l-kudsiyye'yi kaleme almıştır. 3. Yazıcı konu edindiği velî şahsiyetten sonraki yüzyıllarda velînin temsil ettiği tarikat zümresinde yetişmiş edebî şahsiyeti kuvvetli ve kültürlü bir kişi olabilir. Örneğin, Menakıbu'l-ârifîn'nin yazarı Ahmet Eflâkî, Mevlânâ'dan sonra eserini Farsça olarak yazmıştır. Aynı şekilde Menâkıb-ı Hacı Bektaş'ın yazarı Uzun Firdevsî de Hacı Bektaş-ı Velî'nin ölümünden çok sonra eserini yazmış edebî şahsiyeti kuvvetli bir kişidir. 4. Yazıcı konu aldığı velî şahsiyetle aynı tarikat zümresinden olup, geleneği bilen ancak kayda degecek edebî şahsiyeti bulunmayan sıradan bir derviş olabilir. Örneğin, Yazıcısı belli olmayan küçük hacimli Abdal Musa Vilâyetnâmesi tahminen bu şekilde olan bir derviş tarafından yazılmış olmalıdır. 5. Tarikat dışından olan bir sanatçı şahsiyetin de menâkıbnâme yazması söz olabilir. Örneğin, Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan'ın (Kızıl Deli) yazıcısı Vilâyetnâmede bulunan manzum parçalardan birisinde geçmekte olan Cezbî mahlasından anlaşılmaktadır. XVII. yüzyılın sonları ve XVIII. yüzyılın başlarında yaşamış olan Cezbî mahlaslı şairin Bektaşî Tarikatından olup olmadığı belirsizdir. Vilâyetnâmenin dil ve üslûp özellikleri XV. veya XVI. yüzyılın özelliklerini taşıdığı için Cezbî'nin bazı ilâveler yaparak eseri tekrar kaleme aldığını düşündürmektedir (Ocak, 2010: 41). 6. Yazıcı, tarikat dışında devlet yöneticilerine yakın edebî şahsiyeti güçlü bir kişi olabilir. Örneğin, Saltuknâme adlı eserin yazıcısı Ebu'l-hayr-ı Rumî, Cem Sultan'ın özel sohbetlerine katılacak kadar yakını olan bir kişidir. (Yüce, 1987: 11).

Ebu'l-hayr-ı Rumî'nin yazdığı Saltuknâme, İslâmî dönem destansı eserlerinden biri olup Sarı Saltuk'un menkabelerini içermektedir.

Menâkıbnâmelerin yazılışında sosyal, siyasal ve ekonomik sebepler bulunmaktadır. Bu sebepleri değerlendirebilmek için merkezi iktidarla sûfî çevrelerin ilişkilerine bakmak gerekmektedir. Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Beyin, sûfîlerle ilişkisi halk arasında sevgi ve saygı kazanarak manevî nüfuz kurabilme ve bir nevi iktidarına meşruiyet kazandırmaya yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda örneğin, Tuğrul Bey, Baba Tahir ve Baba Cafer'le sıcak ilişkiler kurmuştur (Turan, 2008:108). Tuğrul Beyin sûfî şahsiyetlerle diyalog içerisinde olma siyasetine benzer ilişkileri daha sonra Anadolu Selçuklu sultanlarının da devam ettirdiğini görmekteyiz. Anadolu Selçuklu sultanlarının özellikle Moğol istilası sebebiyle Anadolu sahasına doğru başlayan göç dalgaları içerisindeki sûfîlerle yakından ilgilenmişlerdir. Bu ilgi karşılıklı gelişmiştir diyebiliriz. Devlet olarak Anadolu Selçukluları sûfî çevrelere bir takım vakıf arazileri vakfederek bazı ıssız bölgelerin iskânını sağlamış oluyorlar. Ayrıca hem bu zümreleri kontrol altına alma hem de sûfî çevreler vasıtasıyla halk üzerindeki hâkimiyetlerine dinsel bir dayanak da sağlama yoluna gidilmiş oluyordu (Ocak, 2009: 150-151). Buna karşılık sûfî çevrelerin de gelmiş oldukları yeni yurttaki sağlam bir zeminde hareket edebilmek ve çevrelerindeki derviş sayısını artırabilmek için siyasî otoriteden destek almaları gerekmektedir. Nitekim siyasî otoritenin desteğini almış şeyhlerin tarikatları hem vakıflar sayesinde ekonomik olarak güçleniyorlar hem de daha rahat yayılma imkânı buluyorlardı (Ocak, 2009: 153). Moğol hâkimiyeti devamında Beylikler zamanında da sûfî çevrelerle olan karşılıklı ilişkiler devam etmiştir. Örneğin, Ulu Arif Çelebi, Mevlevîliği yaygınlaştırmak amacıyla Moğol yöneticilerine ve bazı Türkmen Beyliklerine yaptığı seyahatlerle Türkmen Beylerle iyi ilişkiler kurmuş, aldığı desteklerle de tarikatının geniş bir alana yayılmasını sağlamıştır (Ocak, 2009: 154). Bu seyahatlerde Ulu Arif Çelebi'nin emriyle Ahmet Eflâki H. 718/ M. 1318-19 yıllarında *Menakıbu'l-ârifin* adlı menâkıbnâmeyi yazmaya başlamıştır. Eflâki'nin eseri Mevlânâ ve çevresinde bulunanlar hakkındaki menkabelerle onları tanıtmak ve sevdirmek suretiyle Mevlevîliğin propagandasını yapma sebebine yöneliktir (Eflâki, 1964: VII-XLIV). Yine benzer bir örnek olarak Derviş Burhan şeyhi, Hacım Sultan için menâkıbnâmesini şeyhinin adını duyurmak ve propagandasını yaparak yaymak sebebiyle yazmıştır. Hacım Sultan'ın adı çevreye yayılınca Germiyanoglu Beyliğinin beyi olan I. Yakûp, Hacım Sultan adına zâviye inşa edip geniş vakfiyeler tahsis etmiştir.

Türkmen beylikleri içerisinde Osmanlı Beyliği de daha kuruluş aşamasında Horasan erenlerinin hareket sahası haline gelmiştir. Osman Gazi, Şeyh Edebali'nin desteğini de alarak bir kısmı savaşçı da olan bu erenlerin yerleşimine kolaylık sağlamıştır. Horasan erenleri, Beylik içerisinde özellikle XIV. yüzyılda hem sosyal hem de dinî önemli işlevler sağlamışlardır (Köprülü, 2003: 114). Anadolu erenleri de denilen bu Kalenderî derviş zümrelerinin diğer beyliklerde rastlanmadık şekilde Osmanlı Beyliğine önem verdikleri görülmektedir. Örneğin, Bursa'nın fethine dervişleriyle gelen Abdal Musa'ya ve aynı fethede katılan Geyikli Baba'ya, Orhan Gazi'nin iltifatı bilinmektedir. Orhan Gazi ve I. Murat Gazi'nin savaşçı olan bu dervişlerin gazalara katılmaları karşılığında fethedilen yerlerde yerleşmeleri için geniş araziler bağışlamıştır (Ocak, 1992: 89-90). Menâkıbnâmelerde bir velînin menkabevî hayatı ele alınarak yazılmaktadır. Menkabeleri anlatılan velî şahsiyet genellikle temsil ettiği tarikatın piridir. Tarikata yeni katılmış olan dervişlerin inanç, ibadet ve ahlâk anlayışıyla ilgili bilgiler verilerek yetişmelerini ve bu sayede tarikatın bütünlüğünü sağlama sebeplerine yönelik olarak da menâkıbnâmeler yazılmıştır (Eğri, 2011: 109). Yeni kurularak müesseseseleşmeye başlayan tarikatların kendilerini daha güçlü ve etkili hale getirebilmek için derviş sayılarını artırabilmeleri bir gerekliliktir. Bundan dolayıdır ki yakın ve uzak çevredeki ahaliye tarikat pirini ve tarikatı tanıtmak, sevdirmek gerekmektedir. Her ne kadar devlet yönetimiyle tarikat pîrleri arasında karşılıklı menfaate dayalı ilişkiler gelişmiş olsa da bu iyi bağlardan her zaman için söz konusu edilemez. Anadolu Selçukluları döneminden başlayarak Osmanlı Devletine kadar uzanan süreçte devletin sûfî çevrelerle çeşitli çatışmaları da söz konusudur. Bu çatışmaların ekonomik, sosyal, siyasî ve dinî sebepleri olmuştur. Bu sebeplerin içerisinde dinî sebepler için; devletin temsil ettiği İslâm anlayışıyla bazı sûfî çevrelerin İslâm anlayışı arasında meydana gelen farklılıktır denilebilir. Anadolu Selçuklularından itibaren şehir merkezlerinde yapılan medreselerin temsilcisi olan ulemanın İslâm anlayışı ile genelde taşrada yapılan tekkelerin temsilcisi şeyhleri özellikle konargöçer çevreler üzerinde etkili olan İslâm anlayışının farklılığı dinî sebepleri teşkil etmektedir. Özellikle taşrada yapılan tekkeler çevresindeki anlayışta İslâm öncesi bir takım inançlarla örülü senkretik yapı İslâmî bilginin üreticisi konumunda olan ulema tarafından hoş karşılanmamıştır. Ulemanın siyasî otoriteyi de arkasına alarak bir nevi devletin resmi ideolojisinin savunucusu durumuna gelmesi çatışmayı belirleyen sebepler arasındadır. Osmanlı döneminde de sadece taşrada değil şehirlerde de yapılan sûfî zümrelerle birlikte şehirli toplum yapısında ulema ve sûfîyye gibi iki farklı kesimin ortaya çıkması bazı

çatışmaları kaçınılmaz kılmıştır (Ocak, 1998: 70). Aslında ulema sınıfı başından beri İslâm'ın tasavvufî yönüne özellikle de “Vahdet-i Vücut” anlayışına karşı çıkmış zamanla bazı uzlaşmalar olsa bile aradaki soğukluk giderilememiştir. Osmanlı tarihine baktığımız zaman medrese çevreleriyle Sünni bir çizgiye sahip olan tarikatların çok fazla çatışma içerisinde olmadıkları görülmektedir. Bunun sebebi Sünni yapıları temsil eden tarikatların “Vahdet-i Vücut”çu olmamaları veya bu anlayışa daha yumuşak yaklaşımlarıdır. Osmanlı yönetimi ve ulemayla çatışan sûfî çevreler genellikle bu anlayışa sahip olan tarikatlardır (Ocak, 1998: 125). Yukarıda da işaret edildiği gibi Osmanlıların Bizans'a karşı yapılan gazalarda savaşçı dervişlerle olan karşılıklı menfaat ilişkisine dayanan siyaseti XV. yüzyıldan itibaren devletin yapısında meydana gelen değişim sürecine bağlı olarak sûfî çevreleri kontrol altında tutma şekline dönmeye başladı (Ocak, 1998: 127). Yaşanan bu süreçte bazı velî ve tarikatlara sıcak bakmayan devlet yönetimine ve ulemaya kendilerini kabul ettirmek sebebiyle de menâkıbnâmeler yazılmıştır. Açıkça ki, devletin resmi din görüşünün temsilcisi olan ulemanın desteğini sağlamış olan tarikatların halk arasında destek bulmasının daha rahat ve kolay olduğu görülmektedir (Ocak, 2010: 36). Ayrıca, bazı menkabe içeren eserlerin yazılış sebebini; devlet yöneticilerinin telkin, teşvik ve emirleri olarak da sayabiliriz. Örneğin, İslâmî dönem destansı bir eser olmakla birlikte içerisinde barındırdığı menkabelerle kısmen de menâkıbnâme özelliği de arz eden “Saltuknâme” için bu sebep geçerlidir. Fatih Sultan Mehmet M. 1473 yılında Uzun Hasan üzerine sefere giderken Cem Sultan'ı kendi yerine bakması için Edirne'de bırakır. Cem Sultan, bir av dönüşünde Baba Dağındaki Sarı Saltuk Türbesini ziyareti sırasında buradaki dervişlerden Sarı Saltuk hakkındaki menkabeleri dinler. Cem Sultan yanında bulunan Ebu'l-hayr-ı Rumî'ye bu menkabeleri toplayıp yazması için emir verir.

Menâkıbnâme yazıcıları konu edindikleri velîyle aynı dönemde ve çevrede yaşamış ise kaynak kendi bilgi ve görgüleridir. Yazıcı velîden sonraki dönemde yaşamış ise kendisine kadar ulaşmış sözlü ve yazılı kaynakları kullanarak menâkıbnâmeyi yazar. Yazıcının kullandığı yazılı kaynaklar da genellikle sözlü kültürden derleme suretiyle yazılmış diğer menakıp kitaplarıdır. Bundan da anlaşılacağı gibi menâkıbnâmeyi oluşturan menkabeler yazılı metin haline gelmeden önce sözlü kültürde yer almışlardır. Sözlü kültürde yer alan menkabeler sözlü aktarım süreci içerisinde belli bir teşekkül evresi geçirmektedirler. Menkabelerin bu özelliklerinden dolayıdır ki menakıbnâmeleri yazılı kültür ürünü olarak görmek yerine sözlü kültür ürünü olarak görmek

gerekmektedir. Bu yüzden yazarı belli olsun olmasın menâkıbnâmeleri yazıcının özgün olarak yazdığı telif bir eser olarak göremeyiz. Çünkü bu eserler sözlü kültürde halk arasında kulaktan kulağa dilden dile nakledilen rivayetlerin derlenmesinden meydana gelmiştir. Bu özelliğinden dolayı da menâkıbnâmelerin asıl yaratıcısı halktır.

Menkabelerin teşekkülünü iki aşamalı olarak ele alabiliriz. Buna göre: 1. Bir veliye ait rivayetlerin sözlü kültürde oluşarak halk arasında zamanla yayılması. 2. Halk arasında yayılmış olan rivayetlerin bir yazıcı tarafından derlenerek metin haline getirilmesi. Menkabelerin sözlü kültürde teşekkül etmesi ve daha sonra bunların derlenerek yazıya geçirilmesini menâkıbnâme kitaplarında geçen bazı ifadelerden tespit etmek mümkündür. Ahmet Eflâki'nin Farsça kaleme aldığı *Menakıbu'l-ârifîn* adlı eserinden bu durumu belirleyen örnek verebiliriz. A. Eflâki, eserinin başında şöyle yazmaktadır:

“...bil ki: Şeyh hazretleri, âriflerin sultanı, hali olgunluk derecesinde olan keşif erbabının delili, insanların olgunlarının özü, evlâd ve abdâlin kendisine uydukları, Hakk'ın ve dinin celâli, Çelebi Ârif (Tanrı onun geniş olan gölgesini uzun etsin)'in muştulu emriyle 718H. (1318M.) tarihinde, onun yüce babalarının, kerim olan cedlerinin ve ileri gelen halifelerinin (Tanrı onların ruhunu kutlasın ve kutsallık makamlarında onların fetihlerini devam ettirsin) kerametlerini içine alan bu şerefli kitabın yazılmasına ve yüce tertibi terkibine başlandı. Bu toprağa mensup olan kul, (Tanrı onun, doğru yoldan çıkması ve kaleminin sürçmesiyle doğan güneşlerini başışlasın) sözlerine güvenilir ve Tanrı'dan korkmada birbiriyle aynı ayarda olan hayırlı insanların faziletlerinde ve hür insanların ulularından sorma ve haber alma yoluyla rivayet ve hikâye kabilinden akledip nakletmiş olduğu menkıbeler üzerinde gücüm nispetinde büyük bir istek ve gayretle çalıştım ve bu şarabı hazmedilir hale getirmek için çok uğraştım” (Eflâki, 1964: 3-4).

A. Eflâki'nin bu ifadeleriyle metinlerinin iki teşekkül aşamasını açıkça ortaya koymaktadır. Mevlana'nın H. 672/M.1273 tarihinde öldüğünü ve Eflâki'nin eserini H.718/ M. 1318-19'da Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle yazmaya başladığını ve H. 754/M. 1353'te tamamladığını göz önünde bulundurursak eserin Mevlana'nın ölümünden elli yıl sonra başladığı, seksen yıl içerisinde de tamamladığı anlaşılmaktadır. Mevlana'nın hakkında söylenmeye başlayan rivayetlerin onun ölümünden (belki de henüz hayattayken) sonra halk arasında üreilmeye başlayan seksen yıla yakın sözlü kültürde devam edip çoğaldıktan sonra yazıya aktarılmıştır.

Eflâki'nin “... sorma ve haber alma yoluyla rivayet ve hikâye kabilinden akledip nakletmiş olduğu menkıbeler ...” (Eflâki, 1964: 4)

Eflâki'nin kendi görgü ve bilgisiyle ilgili olanlar hariç yukarıdaki ifadesiyle anlaşılacağı gibi sözlü kültürden derlenmiş bir eser olduğu görülmektedir. Eflâki bu derlemenin nasıl bir yol ve yöntemle yapıldığına dair bir açıklama yapmamıştır. Sadece

derlediği malzeme üzerinde çalıştığını tertip ve terkiibini yaptığını yazmaktadır. Bu çalışmanın topladığı rivayetleri tertibini, terkiibini yani belli bir kronolojik sıralama ve düzenini yapmıştır. Bu tertip ve terkipte nasıl bir yol takip edildiğini açıklamamıştır.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, Hacım Sultan'ın ölümünden sonra onun şeyhlik postuna oturan Derviş Burhan (Burhan Abdal) tarafından hem kendi bilgi ve görgüsü hem de sözlü kültürden derlenerek yazıya aktarılmıştır. Ali Emiri Efendi B Nüshasını istinsah eden İbrahim adlı yazıcı bunu (*AEE-BN: 64a, ... imdi hâcım sultân nûrullâhü rûha hazretleriniñ velâyet-nâmesin kâle alup tercümân iden dervîş burhân olup vasi' tâkâti kadar kitâb idüp tahrîr eylemişlerdir ...*) cümlesiyle eserini yazılı kültür ortamında meydana getirdiğini dile getirmektedir. Menâkıbnâmeyi ilk olarak yazıya aktaran kişi olarak ifade edilen Derviş Burhan'ın metni günümüze kadar ulaşamamıştır. Bugün için tespit ettiğimiz nüshaların yazarları farklı farklıdır. Nüshalar incelendiğinde Ali Emiri Efendi B Nüshasındaki sadece iki konu ve anlatım farklılığının dışında diğer nüshaların birbirinin aynı olduğu görülmektedir. Ali Emiri Efendi B Nüshasında, yazıcısı esas olarak Derviş Burhan'ın metnini kullanmakla beraber menâkıbnâme teşekkülünde üçüncü bir aşama diyebileceğimiz katkılar yapmıştır. Yazılı kültür ortamından Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinden faydalandığı (*AEE-BN: 13a, ... hazret-i hünkâruiñ velâyet-nâmelerine nazar itsünler ...*) ifadesinden anlaşılmaktadır. Yazıcı hem sözlü kültür hem de yazılı kültür ortamından faydalanarak metne katkı yapmaktadır. Yazıcı ya hikâye etme geleneğinin formül ifadesi olarak ya da başka sözlü kaynaklara başvurduğunu (*AEE-BN: 18b-18a, ...râviler şöyle rivâyet şöyle rivâyet ve bu nakille hikâyet iderler ki...*) (*24a, ...şöyle nakl-i 'ayân ve beyân olunur ki...*) (*35b, ...beyân ve ifâde olunur şöyle rivâyet ve bu nakl ile hikâyet idüp dirler ki...*) ifadesiyle ortaya koymaktadır.

Tıpkı Derviş Burhan gibi Otman Baba Velâyetnâmesinin yazarı Güççük Abdal da Otman Baba'nın yakın halifesidir. Güççük Abdal eserini H. 888/ M. 1483'de Otman Baba'nın ölümünden beş yıl sonra yazmıştır (Arslan vd., 2007: XI). Otman Baba Velâyetnâmesi Güççük Abdal'ın şahit olduğu olayları kendi bilgi ve görgüsü dâhilinde yazılmıştır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesine göre bu eser, bir takım menkabe unsurları olmakla birlikte, gerçekçi bir zemine dayalı olarak olayları ele almaktadır. Bu durum kitabın Otman Baba'nın ölümünden çok kısa bir süre sonra yazılmasından ve sözlü kültürde çok fazla aktarım imkânı olmamasından kaynaklanmaktadır. Güççük Abdal'ın

sözlü kaynaklara da müracaat ettiğini örneğin “AG106, ...*Râvi rivayet eder*” şeklindeki formül ifadeden anlayabiliriz.

Bedri Noyan (1996) *Hacı Bektaş-ı Velî Manzum Vilâyetnâmesi* adlı eserin Hacı Bektaş Velî Velâyetnamesi adını taşıyan giriş kısmında istinsah tarihî olmayan ve kendi özel kitaplığında bulunan bir nüshadan bahsetmektedir. Bu nüshanın başında yazıcının adı ile eserini nasıl yazıldığını açıklayan bir cümlesini almıştır (Noyan, 1996: 19).

“A. Nüshası, Y:2/A-b, ...ammâ badehû bu zaif nahîf fakir hakîr ezeli-i ibâdullâh mûsâ ibn-i alî ki beyne'l-fukarâi'l-bektâşiyân suflî dervîş demekle meşhurdur ol vakti emirü'l-mümünün ve imamü'l-müttakiyn leys-allâhü'l-gâlib ve seyfu'l-lahü'l-megalib alî ibn-i ebitâlib hizmetlerinde bir vakit hatırdan hutûr eden fikri hazretlerine ilâm idüp izin ve havâlet murâd idindüm öyle olsa murâd ve keremlerinden bu zaif fakîre izin ve havâlet virüp rızâ virdiler fakîr dahî himmet istiânet taleb idüp âheste peyveste kendüler katında makbûl olan rivâyetlerden cem itdük bi-kader-i vasat-tâka nesir-gûyalığına sûret virdük ve nesrini nesri âdî kılduk ta bu celîlü'l-kadr menâkıba seci riâyetinden indîden nesre idhâl olunmaya...”

Bu nüshada yazıcı kendi kimliğini Sufli Dervîş lakaplı Ali oğlu Musa olarak adını yazmıştır. Yazıcı, Hacı Bektaş-ı Velî katında makbul olan rivayetleri topladığını ve mümkün olduğunca duyduklarının dışına çıkmadan yazdığını bildirmektedir. Nüshanın yazılış tarihî olmadığı için gerçekten de Hacı Bektaş-ı Velî yaşarken oluşmaya başlamış menkabelerden Hacı Bektaş-ı Velî tarafından onaylanmış olanları yazdığını söylemektedir. Yazıcı ‘nesri-i âdî’ derken sade süzsüz bir nesirle eserini yazacağını secili yazmak istemesinden bu güzel, kadri ulu konuya kendiliğinden bir nesre sokmamak düşüncesinde olduğunu yazmıştır (Noyan, 1996: 21). Noyan gene özel kitaplığında bulunan ve kendisi tarafından C yazması olarak adlandırılmış ve A yazmasından bazı değişikliklerle H. 1289/ M. 1288 tarihinde istinsah edilmiş nüshada yazıcı ve yazılış şekli hakkında yeni ifadelerin olduğunu göstermektedir (Noyan, 1996: 21).

“C. Nüshası: 3-4, ...amma badehû zaif nahîf hakîr ezi-i ibâdullâh mûsâibn-i alî beyne'l-fukarâ bektâşiyân süfli dervîş demekle meşhurdur ol vakıt ki emîrü'l-müminün ve imâmü'l-müttekiyan leys-allâü'l-gâlib ve seyfullah-ü-megâib alî ibn-i ebi tâlib kerem allâh-ü vecheh ve radi-allâh-ü anh hazretlerinin şah-ı necefte türbe-i şeriflerinde hizmet-i saadet-i devletlerinde iken bir vakit hatırdan hutûr iden fikri hazretlerine ilâm idüp izin ve havalet murâd idindüm öyle olsa murâd ve keremlerinden bu zaif fakîre izin ve havalet virüp rıza-i şerifleriyle fakîr dahî himmet ve istiânet taleb idüp âheste peyveste kendüler katında makbul olan rivâyetlerden bu kitâb-ı menâkıb-ı şerif-i kutb-ül-aktâb-ı mesned-i ulu'l-elbâb sultânü'l-evliyâ ve burhânu'l-etkiyâ fahr-i erbâb-ı bânu'l-lah kâşif-i kenz-i şeriat ve irşâd-ı hâdi-i tarikat ve erbab-ı zübde-i rümûz-ı hakikat nesli-i fâtihü'l-ebiyâb küşâdi-i sülâle-i hazret-i sahib-s-şeriat keşf yani sultan hünkâr bektâş el-horasânî kuddes allâhü sırrahu'l-azizin vaki olan hasep neseblerin ve mevlûdlerin ve vilâyet kerâmetlerin ve âlem-i bâtından âlem-i zâhire gösterdiği remz-i rümûzların tamam yerlü

yerlerince beyâne getürdük ta kim bu kenz-i vilâyetnâme-i saadet zuhura gelüp evliyaullah hazretlerine itikadı dürüst olan muhibb-i sâdıklar bu aşk deryâsından zuhûra gelen gevheri cân kulaklarına takup gönülleri sürür ve cânları pür-nûr ola ve rûz-ı mahşerde evliyâullâh dîdârı müşahadesine müttakiler gürûhundan olalar itikadı sâf olan muhibbân ve âşıkane bî-şekk ve bî- şübhe ale'l-yakiyn bu menzil ve bu kısmet müyesser ola ya hû...” (Noyan, 1996: 21).

Bu nüshadan da anlaşılacağı gibi, yazarı A nüshasındaki gibi Hacı Bektaş-ı Velî’den izin alarak katında makbul rivayetleri derlediğini yazmaktadır. Bu ifadelerden Vilâyetnâmenin, Hacı Bektaş-ı Velî henüz hayattayken hakkındaki menkabelerin teşekkül ettiğini ve bu menkabelerden onun tarafından doğru kabul edilenlerin toplanıp yazılmaya başladığı sonucu çıkmaktadır. Bu vilâyetnâme nüshalarında daha sonra yazılmış vilâyetnâmelerdeki bazı konular bulunmadığı Bedri Noyan tarafından ifade edilmektedir. Örneğin, Hacı Bektaş-ı Velî’nin ölümü, ölümünden sonra gösterdiği kerametler, türbenin yapılışı, kubbenin kurşunla kaplanması gibi konular bulunmamaktadır.

Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesi, Hacı Bektaş-ı Velî’nin ölümünden çok sonra XV. yüzyılda Firdevsi-i Rûmi adıyla tanınan Bursalı İlyas bin Hızır tarafından yazılmıştır. Büyük oranda olağanüstü olayları içeren kitap Hacı Bektaş-ı Velî’nin menkabevi hayatını, Bektaşî geleneğinin geliştiği ve Hacı Bektaş-ı Velî kültürünün var olduğu dönemde yazılmıştır. Bu yüzden eser Hacı Bektaş-ı Velî’den itibaren kendisini görenlerin anlatmalarıyla başlayarak daha sonra birçok menkabenin sözlü kültürde nakillerinin çoğalmasından sonra büyük ölçüde sözlü kültürden derlemelere dayanmaktadır. (*HSV: 3a, ...râvilerden şöyle nakledilir...*), (*6b, ...râviler şöyle rivayet iderler kim...*), (*8a, ...râviyân-ı ahbârdan mervidür kim...*) Yazarı yazılı kültür ürünü haline gelmiş kitaplardan da faydalandığını belirtmiştir. (*HBV: 58a, ...imdi hâcım sultanun velâyet ve kerâmeti çokdur isteyen menâkıbnıda bula...*)

Sözlü kültürde menkabe anlatanlar, destan söyleyen ozan-âşıklar gibi söyleyici/anlatıcı ayrı bir sınıf oluşturmazlar. Âşıklar profesyonel sanatçılardır. Usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişirler. Bu çıraklar ustalarından çalıp söylemesini dinleyip öğrenerek pratik yapıp belirli bir bilgi sahibi olarak yetişirler. Bu eğitim süreci içerisinde icra edilen herhangi bir destanın, ritmini ve müziğini öğrenir ve destanı oluşturan formülleri ve temaları özümsemiş olurlar. Böylece çırak ustalarını taklit ederek başladığı destan icrasını zamanla sözlü kompozisyon tekniğini öğrenerek kendi icrasına başlamış olur (Çobanoğlu, 1998: 148-149). Menkabe anlatıcıları profesyonel

bir sanatçı değildir. Belli bir usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişmez ve bir müzik aleti kullanmazlar. Sözlü anlatılar, hangi türde olursa olsun hikâye etme özelliği gösterirler. Anlatma özelliği insanın doğasından kaynaklanan bir durumdur. İnsan anlatarak bireysel kimliğiyle sosyal ve kültürel çevreyle ilişki kurmuş olur. Anlatıcı durumundaki bir kişi anlattığı konuda her zaman bir kompozisyona bağlı kalmaktadır (Üçüncü, 2011: 447). Gelenek içerisinde aktarılan menkabelerin adları belli olmayan aktarıcıları halkın ortak bilincinde zamanla oluşan formülleri ve temaları kullanarak anlatıyı kompoze etmeleri söz konusudur. Albert B. Lord, (1960) *The Singer of Tales (destanların Söyleyicisi)* adlı kitabında “formül” başlığını taşıyan üçüncü kısmında Homer’in destanları üzerine çalışanların ‘tekrarlar’, ‘stok tekrarlar’, ‘destan klişeleri’, ‘stepotipik ibareler’ adı altında bu terimlerin ya çok dar ya da çok geniş anlamda olduğundan bahsetmiştir. Formül (Formula) Milman Parry tarafından: “anlatılmak istenen bir ana fikri anlatmak için aynı vezin şartları altında düzenli olarak tekrarlanan bir grup sözcük” olarak tanımlamıştır. Tema (theme) M. Parry tarafından “formüllerin kullanılmasıyla inşa edilen geleneksel bir şiirin söylenişinde düzenli olarak kullanılan bir grup fikir” şeklinde tanımlanmıştır. A. B. Lord, Hocası M. Parry’in tanımını aynen kitabına almıştır (Çobanoğlu, 1998: 151). A. B. Lord, eski Yugoslavya’da âşıkların epik destanları icrasında ortaya çıkan sözlü kültür unsurlarını belirlemiştir. Menâkıbnâme metninde yer alan menkabelerin, yazıya aktarılmadan önce sözlü kültürde nasıl anlatıldığını tam olarak tespit etme imkânımız yoktur. M. Parry ve A. B. Lord’un çalışmaları destanın şiirsel yapısı üzerinedir. Menâkıbnâmelerin içerisinde manzum olanlar ve manzum-mensur karışık olanlar bulunmaktadır. Ancak halk arasında manzum şeklinde menkabelerin söylendiğini düşündürecek herhangi bir veri mevcut değildir. Manzum menkabeler, halk arasında anlatılan menkabelerin sanatçı/şair özelliği olan yazıcının ürünü olmalıdır. Manzum veya mensur olsun yazılan menkabelerde yukarıda da belirtildiği gibi halkın ortak yaratması olan formül ve temaların kullanılması söz konusudur. Bu yüzden de menâkıbnâme yazıcısı, halk arasında dinleyerek derlediği menkabelerin halk arasındaki anlatımında ortaya çıkan M. Parry’nin sözlü kompozisyon tekniğini kullanması mümkün gözükmektedir. Örneğin, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, kahraman adları, olay örgüsündeki ana hareketler, zaman ve mekânla ilgili formüller en çok kullanılanlardır. Bunlardan mekânla ilgili formül olarak: “yevmen fe yevmen gelüp rûma çıkdı...45b”, “yevmen fe yevmen menteşe iline kadem basdı...49a”, “yevmen fe yevmen germiyân iline geldi...54b” örneklerini verebiliriz. Menâkıbnâmede düzenli olarak tekrarlanan tema ise, velînin üstünlüğüdür. Halkın ortak

belleğinde oluşmuş şekliyle menâkıbnâmelerde geçen velî üstündür, sorgulanamaz ve doğaüstü şekliyle kabul görür. Sözlü kompozisyon kuramından yola çıkarak menâkıbnâme metinlerinde sözlü kültürün izlerini sürebiliriz. Öte yandan Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür* (2007) adlı eserinde; sözlü kültürün hâkim olduğu toplumlarda düşünce anlatımın belleğe dayalı olduğu söylemektedir. Anlatıyı kişisel veya toplumsal bellekte saklı tutup aktarabilmek için belli anlatım biçimleri oluşturulmuştur. Walter J. Ong, birincil sözlü kültürde düşünce ve anlatım biçimini dokuz başlık altında çıkarmıştır (Ong, 2007: 52). Yaptığımız çalışmada menâkıbnâme metinlerinde Walter J. Ong'un çıkardığı sözlü kültürde oluşmuş düşünce ve anlatım biçimlerinden altı tanesini şu şekilde tespit etmek mümkündür:

Yancümle yerine ekleme: Menâkıbnâme yazıcısı metni oluştururken anlatıda sözlü kültürden gelen şekline genellikle sadık kalmaktadır. Sözlü kültürde var olan canlı ortamın yazılı söylemde bulunmamasından yazıda anlamın verilebilmesi dilbilgisi kurallarını ve buna bağlı cümle yapısını getirmiştir Ong, 2007: 54). Menâkıbnâme yazarı sözlü kültürden dinlediği menkabeleri aktarırken anlatımı bazen yancümlelerle ifade etmek yerine sözlü kültürün etkisiyle eklemeli cümlelere de yer verdiği görülmektedir. Örneğin Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Âdem'in nurla bezenmesi sözlü kültürde olduğu şekliyle yazılmıştır: “*HKN: 5a-5b, ...pes şoñra çalab tañrınıñ kudret birle gögdesine nûrıyla cãn girdi gözlerin ‘ibret nûrıyla bezedi alnını secde nûrıyla bezedi dilini zıkr nûrıyla bezedi dişlerin muħammed muştafâ nûrıyla bezedi tuşağını tesbîh nûrıyla bezedi engini hil‘at nûrıyla bezedi gögsini şevk nûrıyla bezedi karnını ‘ilm nûrıyla bezedi arķasını giñlik nûrıyla bezedi bilini ‘izzet nûrıyla bezedi satrîni emânet nûrıyla bezedi uyluķların emrî nehy nûrıyla bezedi dizini rükû‘ nûrıyla bezedi ayağını tã‘at nûrıyla bezedi yağrını hoşnûdluķ nûrıyla bezedi talağını üns nûrıyla bezedi ellerin şehâvet nûrıyla bezedi dırnağını şefâ‘at nûrıyla bezedi süksününü kudret nûrıyla bezedi göñlüni tevħîd nûrıyla bezedi ve hem göñlüni îmân nûrıyla bezedi ve ta‘zîm nûrıyla düzdi vuşlat nûrıyla getürdi ve hem âdemüñ toprağını ‘azrâ‘îl eline virdi rahmet şuyla yuğardı ma‘rifet şuyla nûrıyla depdi ... “*

Sözlü kültürde çözümlene yerine kümeleme: Belleği kuvvetlendirmek için kalıplandırmakla ilgilidir. Sözlü kültürde düşünce ve anlatım unsurları eş veya karşıt anlamlı terimler, deyişler ve cümlecikler bir araya gelince tanımlayıcı söz özelliği kazanır (Ong, 2007: 54). Menâkıbnâme metninde de bu özellik göze çarpmaktadır.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde: '*kem bizden kerem sizden*' gibi ve Ahmet Yesevî yerine '*pirân-ı türkistân sultân hoca ahmed yesevî*', Hacı Bektaş-ı Velî yerine '*Hacı Bektaş-ı Velî el-Horasani*', '*Sultan Hacı Bektaş-ı Velî*', '*Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*' İbrahim yerine '*Şeyh Kara İbrahim*', ağaç yerine '*büyük kaba ağaç*' gibi sözlü anlatıma ait kalıpsal ad ve sıfatlar kullanılmaktadır.

Sözlü kültürde bol tekrarlı ve insan hayatına yakın anlatım: Sözlü anlatımda söz tekrarı önemlidir. Anlatımı bol sözle yapmak ve tekrarlamak dinleyen için ilginin kaybolmaması ve konuyu kaçırmaması için gereklidir (Ong, 2007: 56-57). Sözlü kültürde yabancı ve nesnel dünyayı kavramlaştırarak söze dökme zorunluluğu vardır. Kişilerin akrabalık bağlarını gösteren soy dökümleri bunun gibidir (Ong, 2007: 59). Menkabeyi sözlü olarak çevresine anlatan kişi de doğal olarak söz konusu ettiği veliyi yüceltecektir. Söz konusu edilen sūfînin soyu mutlaka Peygamberin soyuna yani ehl-i beyte bağlanması bir gelenek haline gelmiştir. Bu yüzden anlatıcı aklına geleni değil dinleyicinin duymak isteyeceği soy dökümünü '*...oğludur...*' isimleri iki kez tekrarlama şeklinde yapar. Sözlü kültürde hem bol tekrarlı hem de pirin Peygamberle olan akrabalık bağlarını betimleyen ve gelenek icabı olan bu anlatım şekli yazıcı tarafından menâkıbnâme metnine aynen dâhil edilmiştir. Örneğin, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde: "*HKN: 13a-13b, ...pes imdi sultân hâcım kaddes-allâhü sırrü'l-azîz zâde-i hüseyin oğludur şâh-zâde-i hüseyin imâm taki oğludur imâm taki imâm aliyü'n-naki oğludur imâm naki ali mûsâu'r-rıza oğludur imâm rıza mûsâ-ı kâzım oğludur imâm kâzım cafer-i sâdık oğludur ve cafer-i sâdık muhammed bâkır oğludur imâm muhammed bâkır zeynü'l-abidîn oğludur zeynü'l-abidîn imâm hüseyin oğludur imâm hasan hüseyin hazret-i alîün oğludur anaları fâtıma ve dedeleri muhammed mustafâ sallallâhu aleyhi ve selem...*" şeklindedir.

Tutucu ve gelenekçi anlatım: Sözlü kültürde kavramlaştırılmış bilgi yüksek sesle tekrar edilmezse kaybolacağından uzun süre içerisinde öğrenilenlerin tekrar yapılarak unutulmaması için büyük bir enerji gerektirmektedir. Bu ihtiyaçtan dolayı tutucu ve gelenekçi yapı zihniyet fikirsel yeniliklere girişmeyi engellemeye çalışır (Ong, 2007: 57). Sözlü kültürün bu yapısına rağmen kendi tarzında özgün yaratıcılığı da vardır. Dinleyiciyi anlatıya dâhil etmek için her anlatıya hikâyeye yepyeni bir ortamda yepyeni bir biçimde başlanarak yeni unsurlar katılabilir. Sözlü aktarımda rivayetlerin çeşitlenmesi bu yüzden ortaya çıkmaktadır (Ong, 2007: 58). Menâkıbnâme

kitaplarındaki menkabe anlatımında bu durumla karşılaşılır. Yazılan her menkabe yeni bir ortam ve yeni bir başlayış söz konusudur. Sözlü kültürün bu anlatım özelliği yazıcı tarafından metne taşınmıştır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de bu tutucu ve gelenekçi tarzdaki anlatım muhafaza edilirken bir yandan da her menkabe farklı bir ortam ve biçimde başlamaktadır. Örneğin Hacım Köyü Nüshasının baş kısmında dünyanın ve insanın yaratılışıyla ilgili inançlar Kuran'ın bildirdiklerinin dışında değişime uğrayarak bu konudaki geleneksel halk inançlarının bir tezahürü olarak resmi din bilgisinin yerini almıştır. İlk menkabeyle birlikte Hoca Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte olan Hacım Sultan sonra sadece Hacı Bektaş Velî ile Kâbe'de, Hacı Bektaş-ı Velî ve Anadolu erenleriyle Sulucakarayük'te, tek başına Afyon'da, Sandıklı'da, Susuz'da, dervişleriyle birlikte Şeyhlü'de, diğer halifeler ve dervişleriyle birlikte Seyyit Gazi Dergâhında vs gibi her menkabe farklı bir ortamda ve biçimde ele alınmıştır.

Sözlü kültürdeki mücadeleci eda: Sözlü kültürün izini taşıyan birçok sözel edim ve hayat şekli mücadeleci özelliğiyle ortaya çıkar. Sözlü gelenekte anlatı fiziksel şiddeti ayrıntılarıyla anlatarak dinleyenlerin gözünde tasvir etmesini sağlamış olur (Ong, 2007: 60-61). Sözlü kültürün içerisinde şiddeti barındıran yapısı hastalık, savaş ve olağanüstü olaylara yorulabileceği gibi halk içinde bulunduğu zor hayat şartlarına da bağlanabilir. Sözlü kültürde anlatılan menkabelerde söz konusu edilen velînin ya kâfirlere karşı yapılmış olan gazalardaki tutumları ya bir takım hastaları iyileştirmedeki şifacılıkları ya da kendisini istemeyen veya karşı çıkanlara yönelik olağanüstülüklerinin yapısında mücadeleci eda ve şiddet unsuru ön plana çıkar. Sözlü kültürdeki bu unsurlar yazıcı tarafından menâkıbnâme kitaplarına da aynen taşınmıştır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Seyyit Gazi Dergâhının şeyhi Kara İbrahim'i başına yıldırım düşürerek öldürmesi, Kara Baba'yı oku eliyle fırlatarak öldürmesi, kendisini istemeyen Sandıklı halkından bazılarını ve Akkoyunlu Yörüklerine hastalık musallat etmesi, ejderhayla mücadele ederek alt etmesini sayabiliriz. Ejderhayla mücadele: “*HKN: 59a-59b, ... andan ezdehâ âdam kokusu aldı fi'l-hal dört yanın cüst erdi ok atımı var idi gözi sultân hazrettine tuş oldu dem eyledi yutmaga pes sultân hazret dahi ali-vârî bir nara urdu tağ ve taş harekete geldi sultân hazretiniün mübârek agzından bir âteş peydâ oldu ezdehâyâ azm eyledi agzından içeri girüp ezdehâyı yakmaga başladı cân acısından gâh havâyâ atlur yirlü kayaları tolanup hamır gibi kaynadurdu başını bir kayaya urdu hamıra gider gibi başı kulağı kayaya yir eyledi ezdehânun yanup çağırdugundan*

burhânun akli gidiüp yatur sultân hazretiniün merkebi kan kaşandı maâniye kırmızı taş oldu pes sultân hazretleri gâyet celâle gelmişdi...” örneklerde görüldüğü gibi sözlü kültürdeki mücadele ve şiddet unsurları menâkıbnâme metninde de bir hareket unsuru olarak yer almaktadır.

XIII. yüzyılda yaşamış olan Sarı Saltuk’un menkabeleri XV. yüzyılda Ebu’l-Hayr-ı Rumî tarafından sözlü kültürden derlenerek yazıya aktarılmıştır. Eserin oluşum sürecini yazıcısı şu şekilde anlatmaktadır:

“Sultan Cem yürüyüp andan Tuna, Baba’ya indi. Baba’yı ziyaret idüp beyanuñ evsafın müridlerinden istima’ eyledi. Ben fakire işâret oldu. Ebu’l-Hayr-ı Rumî dimekle ma’rûf idüm. Bana buyurdu kim menakıbın bulam, dervişlerden soram, bilem. Tâ ki bu azizün kıssaların cem idem. Pes, Cem Sultan emriyle memleketde yürüdüm. Kanğı yirde kim bunun menakıbın işitdüm, yazdım, birbirine tertip idüp, bir kitab idüp yidi yılda temâm eyledüm. Sultan katına getirüp teslim itdüm.” (Yüce, 1987: 12)

Eserin yazıcısı olan Ebu’l-Hayr-ı Rumî, yedi yıl boyunca dolaşarak dervişlerden ve hangi yerde anlatı varsa derleyip kitap haline getirdiğini açıkça beyan etmektedir.

Sözlü kültürde oluşup gelişmeye devam eden menkabeler ikinci aşamada bir yazıcı tarafından derlenip yazıya geçirilmektedirler. Yazıya geçirme aşamasından sonra karşımıza çıkan sorun, sözlü olarak anlatıla gelen menkabelerin yazıya aktarımında ne kadar başkalaştığıdır. Sözlü kültürdeki haliyle menkabelere ulaşmamızın imkânı olmadığından bu haliyle bir karşılaştırma yapmamız söz konusu değildir. Halk değer verdiği velîler hakkında kendi bildiklerinin değiştirilmesinden hoşlanmamaktadır. Yukarıda Hacı Bektaş-ı Velî Vilayetnamesi yazıcısının derlediği rivayetlere kendiliğinden bir şey ekmediğini “*rivâyetlerden cem itdük bi-kader-i vasat-tâka nesir-gûyalığına sûret virdük ve nesrini nesri âdî kılduk ta bu celîlü’l-kadr menâkıba seci riâyetinden indîden nesre idhâl olunmaya...*” cümlesinde dile getirmektedir. Saltuknâme’nin yazıcısı Ebu’l-Hayr-ı Rumî de eserini dervişler başta olmak üzere halk arasında anlatılan menkabeleri derlemek suretiyle oluşturduğunu yazmaktadır. Bu menkabelerin nasıl bir ortamda ne şekilde derlendiği konusu açık değildir. Ebu’l-Hayr-ı Rumî eserinde yazılış sürecini şöyle ifade etmektedir:

“Kanğı yirde kim bunun menakıbın işitdüm, yazdım, birbirine tertip idüp bir kitab idüp yidi yılda temâm eyledüm.” (Yüce, 1987: 12).

Buradan Ebu’l-Hayr-ı Rumî’nin dinlediği menkabeleri not aldığı daha sonra ise not aldığı menkabeleri bir düzene koyarak eseri oluşturduğu anlaşılmaktadır. Eserin yazılış aşamasında derlenen menkabelerin sözlü kültürde anlatıldığı şekliyle mi, yoksa bazı değişikliklerin yapılıp yapılmadığı konusunu anlamak imkânımız

bulunmamaktadır. Ebu'l-Hayr-ı Rumî'nin eserin sadece tertibini yaptığı yönündeki ifadesinden yola çıkarak menkabelerin sözlü kültürdeki şekline bağlı kalındığını söylemek mümkün görülmektedir.

Menâkıbnâme yazımında; olay, kişi, mekân ve zaman gibi öğeler yazıcı tarafından hikâye formunda inşa etme özelliği gösterir. Menâkıbnâme yazımında hikâye etme formunun kullanılması, sözlü kültürde aktarılan menkabe anlatma geleneğinin yazıda da tekrarlanmasından ibarettir. Sözlü kültürde ayrı ayrı bazen bir kaç bir arada anlatılan menkabeleri bunları derlemiş olan yazıcı tarafından bir araya getirilmesi olarak görülse de metin oluşturmada yazıcının belli bir katkısı söz konusudur. Yazıcının katkılarından biri derlediği menkabeleri yazıya aktarırken ağız özelliklerinden uzaklaşarak devrinin ortak yazı diline yönelmesidir. Yazıcının diğer katkısı da ayrı ayrı anlatılmış menkabeleri bir araya getirirken anlamlı bir bütünsellik oluşturmasıdır. Menâkıbnâmedeki olaylar anakronik bir yapı yani tarihsel bir zaman süreci göstermezler. Yazıcı metin bütünselliğini sağlarken kendi anlatı mantığı içerisinde belli bir kronolojik sırayı takip ederek anlamlı bir bütünselliği meydana getirmektedir. Yazıcı menâkıbnâmede anlamlı bir bütünselliği kurarken olaylarda süreklilik duygusunu uyandırabilmek için anlatıyı tek çizgилik halinde biçimlendirmektedir. Böylece metin içerisinde zaman olarak tek çizgi ve olayların her biri de sebep-sonuç ilişkisine dayandırılmış olarak yapılır. Walter J. Ong'un da ifade ettiği gibi sözlü kültürde bilgiyi hatırlama ve saklamada sözlü belleği güçlendiren yapı ve yöntemlerin en belirgin yeri anlatının olay örgüsüdür (Ong, 2007: 167). Menkabeler sözlü kültürde ayrı ayrı anlatılar halindeyken yazıcının bu biçimlendirmesiyle yazılı kültürde menâkıbnâme soyut gerçeklik kurgusu olarak bir üst-anlatı haline dönüşmektedir. Sözlü ortamda her biri bağımsız bir menkabe olarak anlatılırken yazıcı tarafından sözlü kaynaklardan derlenen menkabeler belli bir zaman sırasına göre düzenlenmiştir. Destanda görülen tek çıkışlı ve inişli piramit olay örgüsü yerine yazılan her menkabe kendi içerisinde çıkışlı ve inişlidir. Zaman sırası gözetilerek olaylar bir birini takip ettirilerek her yazılan menkabe bir kutu oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Böylece bir menâkıbnâme metninde menkabelerin her biri kendi içerisinde olay örgüsü doğurmuştur. Menkabeleri her biri kutular şeklinde peş peşe bağlayarak metni oluşturan yazıcı tek tek menkabelerden sürekliliği olan bir yapı inşa etmiş olur.

Özkul Çobanoğlu, “Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpaşazâde’nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler” (1999) adlı makalesinin girişinde Halil İnalçık’ın “Âşık-Paşazâde Tarihî Nasıl Okunmalı?” adlı makalesinde işâret ettiği hususu belirterek; Tevârih-i Âl-i Osman (Menâkıb-ı Âl-i Osman) kitabının sözlü kültür ortamındaki işlevinden bahsetmiştir. Bu tip menâkıbnâmeler savaş ve barış zamanlarında bozahanelerde ve benzeri yerlerde gruplara okunarak dinlenilmek üzere olduğunu ve Paşazâde’nin okuyucuların yanı sıra dinleyicilerin de göz önünde bulundurulduğunu ifade etmektedir. Özkul Çobanoğlu, kitaptaki sözlü kültür ortamının izlerini ve muhtemel dinleyici kitlesinin özelliklerini gözteren “O Gaziler”, “Ay derviş!” veya “İmdi ey aziz!” gibi dinleyiciye doğrudan hitaplara dikkati çekmektedir. Bu tür dinleyiciye hitapların yanı sıra “Sebeb neyidüğüm sana haber vereyüm işidesin...”, “Dinle ki deyim”, “Dinle ki ne der bu ışk pirin” gibi örneklerle eserin yazım bakımından üslubunu “okuma” eyleminden daha çok “dinleme” eylemine yönelik oluşturduğunu ifade etmektedir (Çobanoğlu, 1999: 65-67). Çalışmamızda, menâkıbnâme kitaplarının yazıcı tarafından nasıl bir bağlama göre yazıldığını, Özkul Çobanoğlu’nun makalesinde işâret ettiği hususları göz önünde bulundurmaya çalışarak belirledik.

Bugün bize kadar ulaşmış bulunan menâkıbnâme metinleri her ne kadar sözlü kültür ortamından derlenerek yazıya aktarılmış olsalar da tam olarak sözlü kültür ürünü olmaktan çıkmışlardır. Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına aktarılan menkabeler toplamı olan menâkıbnâme kitaplarını; yazıcının, bir topluluk önünde okunmak üzere yazdığı anlaşılmaktadır. Kitapların bir topluluk karşısında okunması ikincil sözlü kültürün ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Menâkıbnâme kitapları içerisinde Menâkıb-ı Hacı Bektaş ve Otman Baba Velâyetnamesi gibi hacmi büyük olanlarla Abdal Musa veya Kızıl Deli Velâyetnamesi gibi çok kısa olarak yazılmış olanlar vardır. Ne uzunlukta olursa olsun menâkıbnâmeler, yazıcı tarafından bâblar veya hikâyeler şeklinde tertip edilmişlerdir. Bu eserlerde her bir menkabeyi ele alan bölüme verilen isim değişmektedir. Örneğin Menâkıb-ı Hacı Bektaş’ta her bölüm için: “8b, ...*hacı bektâş-ı velî hazretine lokmân-ı perende hacı didiğün beyân eder...(8b)* gibi anlatılan konuyu içeren başlık yazılmıştır. Aynı uygulamayı Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin Ali Emiri Efendi B Nüshasında da görülmektedir: “35b, ...*diger velâyet-i hazret-i hâcım sultân aleyhü’r-rahmete ve ve-l-gafrân hazretleri menteşe iklimine gider ve geleridür beyân ve ifâde olunur...*” Otman Baba Velâyetnamesinde ve Hacı Bektaş-ı Velî (manzum)

Vilayetnamesinde de aynı şekilde o bölümdeki konuyu içeren Farsça başlıklar yazılmıştır: “*OBV, der-beyân-ı ân kân-ı velâyet güzeştin-i deryâ râ bî-keştî be-civâr-ı İstanbul...*”, “*HBV-M, ...der beyân-ı vilâyet numûden hacı bektâş velî kerâmet numûden bostancı...*”, Menakıbu'l-ârifin'in girişinde Eflâki eserini nasıl tertip ettiğini şöyle ifade etmektedir:

“... Gönlümde, bunların doğruluğuna kanaat getirdikten sonra huzur içinde yaşayan ve aynı nurdan aydınlanan kardeşler arasında dünyanın sonuna kadar unutulmaz bir hatıra olması için bunların hepsini on bölümde topladım. ... ve kitaba ‘Menakıb-ül-ârifin-Âriflerin menkıbeleri’ adı verildi. Bu güzel menkıbeleri okuyanlar ve anlatıp iletenlerin kabul olunmuş dualarının sadakalarından bu miskini unutmayacaklarını umarım.” (Eflâki, 1964: 4)

Eflâki'nin yazdıklarına göre eserini on bölümden oluşturmuştur. Eserdeki ilk dokuz bölümün her birinde bir ulu şeyhin menkabelerini aktarmaktadır. Örneğin, birinci bölüm: ‘Bahâeddin Veled’ hakkında, üçüncü bölüm: ‘Mevlânâ Hazretleri’ hakkındadır. Bölüm içerisinde derlenen menkabeler “*derler ki...*”, “*nakledilmiştir ki...*” veya “*hikâye*” gibi başlıklarla verilmiştir. Böylece her biri farklı bir menkabeyi oluşturan duraklar oluşturulmuştur. Bu bölümler derviş sohbetlerinde okumak üzere düzenlenmiştir. Bir oturumun iki buçuk-üç saat okuma ve anlatma şeklinde sürmüş olabileceği düşünülürse bir bölümdeki uzun bir menkabenin veya arka arkaya kısa birkaç menkabenin okunması mümkün görülmektedir.

Menâkıbnâmelerde birbirine bağlanmış bölümler şeklinde ve her biri kendi içerisinde bağımsız menkabeler belli bir kronolojik sıraya göre teşkil edilmiştir. Bu yapı, bir veya birkaç okuyucunun menâkıbnâmeyi birbirini takip eden günlerde sıra ile okunduğunu düşündürmektedir. Menâkıbnâme her ne kadar yazılı kültür ürünüyse de ikincil sözlü kültür ortamının muhtemel dinleyici topluluğunun izlerini taşıyan: “*...işte benim nur-ı aynım...*”, “*...azizim...*”, “*dinle...*” gibi ifadelerle doğrudan karşıdaki dinleyicilere seslenmeler yer almaktadır. Bu seslenmelerin yanı sıra “*AEE-BN, 3b, ...sen kıssa-yı dâstânı hoca ahmed yesevî kaddes sırrahu'l-bâri hazretlerinden dinle...*”, “*AEE-BN: 62b, ...sen kıssa-yı dâstânı hâcım sultândan dinle...*”, “*HBV-MV: ...dinle daha nice oldı dâsitân..*”, “*nakildür bu söze gel tutgıl kulak...*” gibi örnek cümlelerde okuma eyleminden daha çok dinleme eylemine yönelik olarak seçilmiştir. Menâkıbnâmede ikincil sözlü kültürün etkisi belirgin bir şekilde kendisini hissettirmektedir. “dinle”, “bayan olunur ki”, “depret dili”, “tut kulak” gibi karşılıklı etkileşim ortamını çağrıştıran hitapların kullanılması bunun bir göstergesidir. Kısa olan menâkıbnâmeler ise bir oturumda okunarak bitirilecek şekilde düzenlenmiştir. Hacı

Bektaş-1 Velî Vilâyetnâmesinin her biri bir derviş meclisinde sırası ile okunmak üzere tertip edildiği görülmektedir. Bu vilâyetnâmede bölümler olarak ele alınan menkabelerin, büyük bir üst menakıbı teşkil edecek şekilde ve birbirleriyle ilişkili bir sıraya göre tasarlanarak yazıldığı görülmektedir. Bu tasarımın yanı sıra menkabelerden farklı ve bağımsız olarak Hacı Bektaş-1 Velî'nin halifelerinden bazılarının menkabeleri ayrıca ele alınarak yazılmıştır. Buna göre Hacı Bektaş-1 Velî'nin yazıldığı kısımlarda: "Hacı Bektaş-1 Velî'nin soyu, Lokman Perende'ye öğrenci olarak verilmesi, hacı lakabını alması, nişan göstermesi, susam yaprağında namaz kılması" vs. gibi bölümler birbiriyle bağlantılı kendi içerisinde bir sıra takip etmektedir. Buralarda her menkabe kendisinden önceki ve sonraki menkabelerle ilişkilidir. Bu menkabeler bir araya getirilerek bütünsellik kazanmış bir yapı arz etmiş olur. Menâkıbnâmenin derviş sohbetlerinde birbirini takip eden bir sıra ile okunması, dinleyenlerin olayların akış sırasını takip etmeleri ve Menâkıbnâmenin tamamını anlayabilmeleri için gereklidir. Örneğin Hacı Bektaş-1 Velî'nin manzum vilâyetnamesinde:

"Fikre gel ey bülbül-i ter dâsitân
Meclise eyle nefesten düreşfân

Çâk idüben giribânı cûşa gel
Dal mâni bahrini huruşa gel" (Noyan, 1996: 107)

Yazıcı yeni bir menkabeye başlarken de:

"Ey suhandâi suhan pür-hüner
Bir vilâyet-nâme desem muteber

Bir Vilâyet-nâme takir eyleyem
Gûş-ı huşu bana dut ki söyleyem

Ey muhibb olub kılan ere sevi
Dinle netti Hoca Ahmed Yesevî" (Noyan, 1996: 132)

Yazıcı, bu mısralardan da görüldüğü gibi anlatımının söze dayandığını ve dinlenmek için kaleme alındığını açıkça dile getirmektedir. Çok fazla uzunlukta olmayan Hacı Sultan Menâkıbnâmesinde birbirini takip eden baştaki menkabelerden sonra Hacı Sultan'ın Hacı Bektaş-1 Velî'nin yanından ayrılarak tek başına olayların anlatıldığı asıl anlatıya geçildiği menkabeler ya nispeten ya da tamamen bağımsız halkalar oluştururlar. Baştaki menkabelerin konu bütünlüğünü sağlama açısından birbiri ardına okunması söz konusudur. Konu bütünlüğü açısından bağımsız olan menkabeler bağımsız olarak düşünülebilir. Bu tip menkabeler yazıcı tarafından bir bütünlük oluşturacak şekilde düzenlenmesine rağmen ikincil sözlü kültürde birbirinin devamı niteliğinde okunduğunu gösterecek bir işaret mevcut değildir. Dinleyiciler bu

menkabelerden birisini, diğerlerini hiç dinlemeden de anlaması mümkündür. Bu tipte düzenlenmiş menâkıbnâmelerde menkabelerin bir kısmının birbirine bağlı olmamasının sebebi her bir menkabenin farklı mekânlarda ve zamanlarda değişik dinleyiciler tarafından da anlaşılabilir olmasını sağlamaya yöneliktir. Gerek Hacı Bektaş-ı Velî gerekse Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde görülen bu tarz yapısal özellikler bu menkabeleri derleyen yazıcının meydana getirmesidir. Destanî bir eser olan Saltuknâme’de de konu bütünlüğü bulunmamaktadır. Eserdeki anlatıların her biri küçük ayrı bir anlatı şeklinde tertip edilmiştir. Ebu’l-Hayr-ı Rumî eserin okunduğu bağlamı: “*Daim bu kitabı Sultan Cem okudup diñlerdi.*” ifadesiyle açıklamaktadır. Menkabeler derlenip yazılı hale gelmeden halk arasında, özellikle gezgin dervişler vasıtasıyla, ayrı ayrı menkabeler şeklinde anlatılmaktaydı. Bu anlatıların bir menâkıbnâme kitabı oluşturacak kadar tamamının bir kişi tarafından anlatılması düşünülemez, çünkü usta bir anlatıcı sınıfı yoktu. Zaten bir sûfi şahsiyetin adı duyulmaya başlayınca hakkında anlatılanlarda çoğalmaya başlıyordu. Nitekim Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde: “*HKN: 47a, ... pes sultân hâcım hâzretlerinüñ mübârek ismi ‘âleme yayıldı cem’ olup gelürler hayr du‘âsın alurlar gine giderler-idi ...*” cümlesinden anlaşılmaktadır. Bir derleme işi olmadan bütün menkabelerin tek bir kişi tarafından anlatılması söz konusu değildir. Burada yazıcının anlatılan bütün menkabeleri derlediğini de düşünmemek gerekir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin sonunda: “*AEE-BN: 64a, ...bu söyledigim kerâmât-ı ‘aleyhler deryâdan kaçre ve güneşden zerre olup faķaķ bu ķadarca var ki hâcım sultân efendimizi ve bu haķir dervîş burhân abdâlı gönülden çıkarmamaķ için ve fuķarânîñ muhibbleri ziyâde artmaķ için bir mîkdâr velâyât ve kerâmâtları zîkr olındı ...*” Halk arasında bir velînin bütün hayat hikâyesini dinlemekten ziyade sadece anlatılan menkabeyi dinlemek ve onun nasıl büyük bir şahsiyet olduğuna inanmak önemliydi. Sözlü kültürde doğal olarak olaylar birbirinden kopuk bir biçimde anlatılırdı. Bu şekilde anlatılan her menkabe kendi içerisinde başlangıcı ve sonu olan bütünsel bir anlatım olarak oluşmaktaydı. Menkabeleri anlatanlar herhangi bir tarikat zümresine dâhil kişiler olabilecekleri gibi halktan kişiler de olabiliyorlardı. Örneğin; Abdal Musa, Sulucakaraöyük’teki Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhında yetişmiştir. Abdal Musa, dervişlerinin bir kısmıyla Osmanlı Beyliğine gelmiş Orhan Gazi ile fetihlere katılmıştır. Abdal Musa ve dervişlerinin yaptığı en önemli iş fetihlerdeki başarısından daha çok Osmanlı gazilerine, Hacı Bektaş-ı Velî’nin menkabelerini anlatarak sözlü kültürde menkabelerin yayılmasını sağlamak olmuştur (Ocak, 2009:179).

2.2. HACIM SULTAN MENÂKIBNÂMESİNİN NÜSHALARI

2.2.1. Ali Emirî Efendi (Millet Ktb.) A Nüshası No.943

Kitabın Adı : Velâyet-nâme-i Hacım Sultan
 Müstensih : Belli değil
 Dil : Türkçe
 İstinsah tarihî : H. 1309/ M. 1891-2
 Yazı cinsi : Rika
 Ölçüsü : 230x150
 Yaprak sayısı : 22
 Satır : 22-26-27-28 düzensiz satır
 Cildin çeşidi : Mukavva cilt. Vakıf mührü vardır.

Başlangıcı: bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥim (1) elḥamdülillâh rabbü'l-âlemîn ve şerâ'îfi şalavâta 'alî ala muḥammed ecma'îñ eṭ-ṭâyibîn (2) eṭ-ṭâhirîn ve kâ'idü'l-izzel muḥaccaleyîn 'ali ibni ebî ṭâlib ve 'ali evlâde (3) el-maşûmîn ve 'ışretü't-ṭâhirîn ecma'îñ ammâ ba'd bilgil-kim ḥaḳḳ sübhâne ve te'âlâ ḥalkı yaratmaḳdan murâd (4) oldur ki ...

Sonu: ... bâkî kelâm ḥaḳḳ kelâm muṭavvel olmasun ya'ni (13) bu söyledigim kerâmât 'aleyh deryâdan ḳatre ve güneşden zerre olup (14) faḳat bu ḳadar var ki ḥâcım sultân efendimiz ve bu ḥaḳir dervîş burhân (15) abdâlı gönülden ḳıḳarmamaḳ için bir miḳdâr velâyet zıkr olındı (16) rebî'ü'l-âḳir

2.2.2. Ali Emirî Efendi (Millet Ktb.) B Nüshası No. 1341

Kitabın adı : Hâcım Sultân Velâyet-nâmesi
 Müstensih : İbrahim
 Dil : Türkçe
 İstinsah tarihî : H. 1261/ M. 1844-45
 Yazı cinsi : Rika, ayetler, konu başlıkları ve önemli isimler kırmızı mürekkeple yazılmış.
 Ölçüsü : 23x15 cm

Yaprak sayısı : 70

Satır sayısı : 17

Cildin çeşidi : Sırtı bez, kapaklar kâğıt kaplı cilt

Başlangıcı: hazā menākıb-ı hācım sultān ḫaddes sırrahu'l-müste'ānu vebihı (1)
bi'smi'llāhi'r-raḫmāni'r-raḫim (2) elḫamdülillāh rabbü'l-ālemīn ve şerā'ifi
şalavāte selāme ve 'alī ...

Sonu: ... bāki (5) hū dost ey-v-allāh işbu biñ iki yüz altmış bir senesi mäh (6)
zī'l-hicce-i şerīfiniñ on sekizinci günü cehār-şenbe itmām? taḫriri merend (7)
ḫarre el-abdül'l-ḫaḫıl el-ma'arraf bi'l-zenbi (8) ve taḫsır fevzi arzı afaanhü
ḫākpāy-ı ehl-i beyt İbrāhīm (9) temmet

2.2.3. Diyanet İşleri Başkanlığı Ktb. Nüshası No. 730

Kitabın adı : Hācım Sultan Velāyet-nāmesi

Müstensih : Belli değil

Dil : Türkçe

İstinsah tarihî : H. 1261/ M. 1844-45

Yazı cinsi : Talik, ayetler ve bazı isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Ölçüsü : 22x14,5 cm

Yaprak sayısı : 30

Satır : 17

Cildin çeşidi : Ciltsiz

Başlangıcı: hüve dost (1) menākıb-ı sultān hācı bektāş-ı velī ḫuds sırru'l-aziz
(2) velāyet-nāme-i hācım sultān (3) bi'smi'llāhi'r-raḫmāni'r-raḫim (4)
elḫamdülillāh rabbü'l-ālemīn ve şerā'ifi şalavāt allāhu ve şalli ālā muḫammed
...

Sonu: ... bāki kelām ḫaḫḫ hū kelām muḫavvel olmasun ya'ni söyledigim
kerāmet 'aleyh deryādan ḫatre ve güneşden zerre (15) olup bu ḫadarlar ki hācım
sultān efendimizi bu ḫaḫir derviş burhān abdāl (16) gönülden çıkarmamaḫ için
bu ḫadār velāyet zıkr ile iktifā oldı

2.2.4. Rodolf Tschudi Nüshası

Kitabın adı : hazâ kitâb-ı velâyet-nâme-i hâcım sultân
 Müstensih : Belli değil
 Dil : Türkçe
 İstinsah tarihî : H. 1326/ M.1909
 Yazı cinsi :
 Ölçüsü :23x15 cm
 Yaprak sayısı : 72
 Satır : 19
 Cildin çeşidi : -

Rodolf Tschudi nüshası adını verdiğimiz nüsha, Rodolf Tschudi ve Georg Jacob (1914) *Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan* adlı kitapta matbu Arap harfli yayınladıkları nüshadır. Nüsha ile ilgili bilgiler adı geçen kitaptan alınmıştır. Matbu yayım Rodolf Tschudi'nin kendisinde olan Hacım Sultan Velâyetnamesiyle gene kendisinde olan Hazâ Vilâyet Hünkâr Hacı Bektaş velî adlı menâkıb kitabıyla karşılaştırarak yayınlanmıştır. Hacım Sultan Velâyetnâmesi asıl nüsha olarak verilmiş aradaki farklar dipnotta "M." Olarak gösterilmiştir. Hacım Sultan Velâyetnâmesi, Arap harfli matbu ve satır sayıları gösterilmemiş olarak basıldığı için tezde konu başlıkları ve devamındaki menkıbenin sadece çeviri yazısı yapılmıştır.

Başlangıcı: hezâ kitâb-ı velâyetnâme-i hâcım sultân kıddes sırruh bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahim elhamdülillâh rabbü'l-âlemîn ve şerâ'îfi şalavâta 'alî muhammed ve 'alî ecma'în eṭ-ṭayibîn eṭ-ṭahirîn ve kâ'id el-ḥağarü'l-muḥacceleyin 'ali ibn-i ebî ṭalib ve 'ali evlâdehu el-maşümîn ve ifret eṭ-ṭahirîn ecma'în ammâ ba'd bilgil-kim ḥaḳḳ sübhâne ve te'âlâ ḥalkı yaratmaḳdan murâd oldur ki ...

Sonu: bâkî kelâm ḥaḳḳ hû dost kelâm muṭavvel olmasun ya'ni söyledigim kerâmât 'aleyh deryâdan kıatre ve güneşden zerre olup fakat bu kıadar var ki hâcım sultân efendimizi ve bu ḥaḳîr dervîş burhân abdâlî gönülden çıkarmamaḳ için bir miḳdâr velâyet-nâme zıkr olındı temme-el-kitâb bi-'avni-llâhi el-melik el-vehhâb ...

2.2.5. Hacım Köyü Nüshası

Kitabın adı : Vileyetnâme-i Sultân Hâcım

Müstensih : Derviş Ali ibni'l-Hâcî Mustafâ Uşşâki

Dil : Türkçe

İstinsah tarihî : H. 1200/ M. 1785/86

Yazı cinsi : Talik, başlıklar, ayetler, bazı isimler kırmızı mürekkeple yazılmış

Ölçüsü : 20x12 cm

Yaprak sayısı : 73

Satır : 11-15 arası düzensiz satır

Cildin çeşidi : Ceylan derisi kaplanmış

Başlangıcı : hazâ menâkıb-ı sultân hâcî bekdâş velî / vîlâyetnâme-i sultân
hâcım kıddes-allâh / sırru'l-^çazîz / bismi'llâhi'r-raḥmani'r-raḥîm / mâ-ḥaleka'l-
lâhü te'âlâ âdeme sittîne levnen min / e't-türâbi ḥaleka nûra muḥammedin mâ-
ḥaleka fî-e's-semavâti / ve'l-ardı mâ-ḥaleka cebrâ'île mîkâ'île isrâfile / 'azrâ'île
el-ḥamdüli'l-lâhillezî

Sonu : rabb temim bi'l-ḥayr temmete'l-kitâb / bi-^çavni-llâhi el-melik el-
allam mim yed abdü'l-za'îf el-muḥtâc / ilâ raḥmeti allâhü te'âlâ 'aleyhi /
likâtibihi el-ḥaḳîr el-fakîr dervîş / 'alî ibni'l-hâcî muştafâ / 'uşşâki / ğafare
allâhü ileyhima / ve ileyhi cümleti enbiyâ / ve evliyâ 'eşhedü / amîn yâ mu'în ...

2.3. MENÂKİBNÂME EDEBİYATI İÇİNDE HACİM SULTAN MENÂKİBNÂMESİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Tekke-tasavvuf kültür çevresi, üzerine inşa edildiği sosyal ve kültürel zeminin bilgi kaynağından beslenerek, çeşitli etkinliklerle “bir sosyal eylem alanına” dönüşmüş ve teşkilatlanmıştır. Bu yapının devamlılığı, kültür çevresi mensuplarının etkinlikleri, ilişkileri, etkileşimleri ve teşkilatlarının birleştiriciliği sayesinde korunmuştur. Tekke-tasavvuf kültür çevresi ve edebiyat geleneğine ilişkin bir kültürel bilgi formu olarak kavrandığında, bu formun içine doğduğu şartların, ürünleri oluşturan temsilcilerle onları dinleyen/okuyan tarafların bir sosyal olay olarak ele alınması ve değerlendirilmesi mümkündür (Arslan vd. 2010: 386). Bu çevrelerin meydana getirdiği edebiyat ürünlerinin bir bölümünü de menâkıbnâmeler oluşturmaktadır. Tekke-tasavvuf edebiyatı içerisinde hayli yekûn tutan menâkıbnâmeleri bazı bilim insanlarıncı örneğin, Ahmet Yaşar Ocak tarafından ayrı bir grup oluşturacak şekilde “menâkıbnâme edebiyatı” şeklinde adlandırmışlardır (Ocak, 2010: 11).

Bektaşî Tarikatı, XV. yüzyıldan itibaren müesseseseleşmeye başlamış ve gerek büyük pîr olarak kabul edilen Hacı Bektaş-ı Velî ve halifelerinden Hacım Sultan gerekse daha sonraki Abdal Musa gibi tarikat pîrleri hakkında menâkıbnâmeler yazılmaya başlanmıştır. Bektaşî Tarikatı çevresinde yazılmış olan menâkıbnâmelere “Bektaşî menâkıbnâmeleri” adı da verilmektedir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, Bektaşî menâkıbnâmeleri içerisinde ilk yazılanlardan birisi olması bakımından önemlidir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Türkistan erenlerinin başı ve en büyük pîri “*ser-çeşme-i murâd hezâr pîrân-ı türkistân sultân hoca ahmed yesevî*” olarak geçmektedir. Türk sûfliğinin merkez şahsiyeti konumunda olan Hoca Ahmet Yesevî'nin manevî etkisi birçok bölgede olduğu gibi Batı Türkleri arasında da menkabelerinin teşekkülüne sebebiyet vermiştir. Farklı yüzyıllarda yaşamış olmalarına rağmen, menâkıbnâmede Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ın doğrudan Hoca Ahmet Yesevî ile bağlantılı olarak ele alınması bu etkinin bir göstergesidir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî'nin yanına ilim okumaya verilir. Hacı Bektaş-ı Velî burada gösterdiği velâyetlerin sonucunda Hoca Ahmet Yesevî'nin sakladığı kutsal emanetleri ondan alır. Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'nin beline ağaç kılıç kuşatır ve ocakta yanan bir odunu “er gönderildiği” belli olsun diye Rûm'a fırlatır. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ı Diyar-ı Rûm'a gönderir.

Bektaşî Tarikatının adap ve erkânının oluşumunda önemli bir yeri vardır. Adap ve erkânı oluşturan birçok önemli unsura menâkıbnâme kaynaklık etmiştir. Örneğin, Bektaşî Tarikatının erkânında “*Meydan Odası*” vardır. Yukarıda, Hacım Sultan’ın Bektaşî Tarikatındaki yeri maddesinde belirtildiği üzere Meydan Odasındaki erkânda; giriş kapısının solunda yer alan “*meydan taşı*” adı verilen taşın bulunduğu yer “Hacım Sultan Makamı”dır. Hacı Bektaş-ı Velî, “Bâtın kılıcı” denilen ağaç kılıcı Hacım Sultan’a vermesi menâkıbnâmede anlatılmaktadır. Ağaç kılıç, doğru yoldan sapanları hizaya getirmek işlevine sahiptir. Hacım Sultan’ın makamı, “ceza makamı” olarak bilinir. Ceza makamı denilmesinin sebebi Ali Emirî Efendi B Nüshasında belirtildiği gibi “meydan cellâtlığı” görevinin bizzat Hacı Bektaş-ı Velî tarafından Hacım Sultan’a verilmesidir. Meydan Odasının erkânında önemli işlevleri olan tâc, hırka, seccade, çerağ, alem ilk olarak Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçmektedir. Menâkıbnâmede emanetler olarak geçen bu sembolik unsurlar ayrıca halifelik alametleri olarak da kullanılmaktadır. Menâkıbnâmede geçen kutsal emanetler; ağaç kılıç kuşanmak, ocaktan yanan odunu yurt tutulacak yere fırlatmak tarikat çevresindeki ortak değer ve uygulamaların temelini teşkil etmektedir. Diğer menâkıbnâmelerde fazlaca yer bulmayan bu unsurlar Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde de geçmektedir ki, ona da Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden aktarılmıştır. Tekke-tasavvuf kültür çevresinin ortak dilini oluşturmada özellikle Bektaşîlik başta olmak üzere bütün tarikatların önemli katkıları olmuştur (Arslan, 2010: 388). Hacım Sultan Menâkıbnâmesi de Bektaşîlikte ortaya çıkan özel terminolojinin yerleşmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî hakkında bilgilere ve menkabelere yer verilmiştir. Yine menâkıbnâmede, Hacı Bektaş-ı Velî’nin Horasan erenlerinden olduğu geçmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî’nin, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçen birçok menkabeti vasıtasıyla hatırası yaşatılmış ve tarikat çevrelerinde okunur ve dinlenir olmuştur. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, Türkistan, Horasan ve Anadolu’yu akış halinde birbirlerine bağlayarak bütüncül bir yaklaşım sergilemesi bakımından önem arz etmektedir.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin, Bektaşî menâkıbnâmeleri de denilen ve diğer menâkıbnâmeler arasında da büyük önemli yer tutan menâkıbnâmelerin oluşumuna zemin hazırlamıştır diyebiliriz. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, bu menâkıbnâmelerden ilk yazılanıdır. Ahmet Yaşar Ocak’a göre eser 1460’lar civarında kaleme alınmıştır

(Ocak, 2010: 16). Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, kendisinden sonra yazılan Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesine önemli etkilerde bulunmuştur. Her iki menâkıbnâme de hitap ettikleri zümrenin bir çeşit ilmihali halini almışlardır (Ocak, 1983: 2-3). Menâkıbnâmedeki özellikle Hacı Bektaş-ı Velî hakkındaki bilgiler ya olduğu gibi ya da kısmen değiştirilerek Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesine aktarılmıştır. Bu itibarla Bektaşî Tarikatının büyük pîri Hacı Bektaş-ı Velî'nin adına yazılmış menâkıbnâmeye Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin etkilerini ele almak gerekmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi İle Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin Karşılaştırılması:

Yukarıda da belirtildiği gibi, Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, Bektaşî tarikatının büyük pirî Hacı Bektaş-ı Velî adına yazılmış olan Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinden (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş) önce yazılmıştır (Ocak, 1983: 9). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden daha sonra yazılmış olan Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Hacım Sultan; “*Üçüncü Halîfe Kolu Açuk Hâcım Sultândur*” başlıklı kısımda yazılmıştır. Bu kısımda, Hacım Sultan hakkında yazılanların, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden bazı değişikliklerle özetlenmiş olduğu “...imdi hâcım sultânun velâyet ve kerâmeti çokdur isteyen menâkıbında bula...” (HVM: 134a) diye yazılmış olan cümleden anlaşılmaktadır. Bu cümleden, Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesindeki bu kısımda Hacım Sultan'ın bütün velâyet ve kerametlerinin yazılmadığı da ifade edilmiştir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesiyle bu kısmı karşılaştırdığımızda, Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki, içerisinde birçok keramet bulunduğu, altı olayın yazılmadığı görülmektedir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde olup da Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde yazılmamış bulunan olaylar sırasıyla şu şekildedir: 1. Hacım Sultan'ın Öyük köyünde sığırtmaçlık yapması, kara bir boğaya sığırları güttürmesi. 2. Mevsimi olmadan söğüt ağacından çeşitli yemişleri bitirmesi. 3. Hacım Sultan'a kayaların şahitliği. 4. Hacım Sultan'ı Sandıklı'da istemeyenlerin vebadan ölmeleri. 5. Hacım Sultan'ı Susuz'da istemeyen Yörüklerin hastalıktan ölmeleri. 6. Hacım Sultan'dan sofrayı almak için Horasan'dan gelen Kara Baba'nın Hacım Sultan tarafından öldürülmesi. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde yazılmamış bu olaylarda en dikkat çekici husus, Hacım Sultan için yazılmış olan bazı kerametlerin Hacı Bektaş-ı Velî'ye izafe edilerek yazılmış olmasıdır. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi, Hacım Sultan'ın ulu halifelerden olmasından bahsederek

başlamaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî, bâtın kılıcını Hacım Sultan'a vererek 'meydan cellâtlığı' ona görevini verir. Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin ölümünden sonra kendine yurt tutacağı yere gider. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ise Hacı Bektaş-ı Velî'nin nesebi, Hoca Ahmet Yesevî'nin yanına verilmesi, Hoca Ahmet Yesevî'nin halifelerine keramet göstermesi, Anadolu'ya gönderilmesi ve Rûm erenlerini kendisine halife yapmasında yanında hep Hacım Sultan vardır. Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisine Susuz'u yurt olarak vermesiyle yanından ayrılır. Bundan sonra anlatılanlarda Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte değildir. Aşağıda her iki menâkıbnâmede farklı veya benzer olan olaylar ele alınacaktır.

Hacı Bektaş Velî Menâkıbnâmesindeki Hacım Sultan kısmının, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden farklı olan olayları:

Hacı Bektaş Velî'nin Hacım Sultan'a "Kolu Açık" adını vermesi:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin ulu halifelerindendir. Erenlerin safa-nazar ve himmetini almış kuvvetli bir erdir. Hacı Bektaş-ı Velî, bir gün safa-nazar ederek 'bâtın kılıcı'nı (ağaç kılıç) Hacım Sultan'a sunar ve meydan cellâtlığını vererek "*Bizden habersiz bir şey yapma, yoksa sana zararımız dokunur.*" der. Hacım Sultan, ağaç kılıcı tekkeye su taşıyan katırda dener. Kılıcı vurunca katır ikiye bölünür. Bu hali görenler Hacı Bektaş-ı Velî'ye haber verirler. Hacı Bektaş-ı Velî: "*Kolları tutulsun.*" diye cevap verir. Hemen o anda Hacım Sultan'ın kolları çolak kalır. Yaptığına pişman olur. Halifelere yalvarıp erenlerin onu bağışlamasını ister. Seyyit Cemal, Sarı İsmail, Baba Resul, Pirâp Sultan, Recep Halife orada bulunan halife ve dervişler gidip Hacı Bektaş-ı Velî'den Hacım Sultan'ı affetmesini dilediler. Hacı Bektaş-ı Velî: "*Kolu açık olsun, hemen o hastalıktan kurtulsun.*" der demez o anda kolları iyileşir. Verilen nasip de geri alınmaz. (HBM-130b, 131a)

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hacım Sultan'ın Akdeniz'de boğulan adamı kurtarma ve bir yunus balığını bir anda alıp gelme velâyetini gören Hacı Bektaş-ı Velî, kendisine Hoca Ahmet Yesevî tarafından Horasan'da kuşatılan ağaç kılıcı, Hacım Sultan'ın beline tekbir edip kuşatır. "*Yürü şimdi Germiyan'a!*" der. Birbirleriyle merhabalaşıp ayrılırlar. Hacım Sultan, biraz uzaklaştıktan sonra yolda bir dervişin katırla su getirdiğini görür ve ağaç kılıcı katıra vurup iki parça eder. Sonra bir mermerde

de dener, kılıç mermeri de ikiye böler. Derviş, ağlaya ağlaya Hacı Bektaş-ı Velî'ye gidip durumu anlatır. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultanı çağırır ve katırı neden öldürdüğünü sorar. Hacım Sultan: “*Beni yabancı bir ile gönderirsin, senin kapında kesmeyen kılıcı, ben ne yapayım? Al şimdi, kol açığı zapt eyle.*” der. Hacı Bektaş-ı Velî: “*Ya Hacım, Rûm’da Hacım adlı er çok olsa gerektir. Senin adın ‘Kolu Açık Hacım Sultan’ olsun.*” diye cevap verir. Hacım Sultan, dua edince katır tekrar canlanır. Hacı Bektaş-ı Velî, verdiği nasibi geri almayıp Hacım Sultan’ı gönderir. (HKN-27a, 27b, 28a) İncelediğimiz dört Hacım Sultan Menâkıbnâme (Hacım Köyü Nüshası, Ali Emirî Efendi A nüshası, Diyanet İşleri Kütüphanesi Nüshası ve Rudolf Tschudi’nin incelediği nüsha) nüshasında olay bu şekilde geçmektedir. Ali Emirî Efendi B Nüshasındaki anlatım diğer dört nüshadan farklıdır. Bu nüshadaki anlatım Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesindeki benzerlik göstermektedir. Ali Emirî Efendi B Nüshasında; Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ın velâyetini gördükten sonra, Hoca Ahmet Yesevî’nin kendisine verdiği tahta kılıcı tekbirleyerek Hacım Sultan’a kuşatır. Hacı Bektaş-ı Velî Hacım Sultan’a ‘meydan cellâdı’ görevini vererek kendisine danışmadan kılıcı kullanmamasını yoksa zarar göreceğini söyler. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı yurt tutacağı Germiyan iline gönderir. Hacım Sultan, tahta kılıcı dergâha su taşıyan katırda dener. Katır, iki parçaya ayrılır. Dergâha su taşıyan derviş bu durumu haber alınca Hacı Bektaş-ı Velî’nin huzuruna çıkarak şikâyetçi olur. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı geri çağırır ve ona kızarak huzurundan çıkarır. Huzurdan çıkınca Hacım Sultan’ın kolları eğri büğrü olur ve kırk gün düşkün halde dolaşır. Ulu canlar, Hacı Bektaş-ı Velî’den Hacım Sultan’ı affetmesi için ricacı olurlar. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı çağırarak gideceği yerde “*Hacım*” adında çok kişinin olabileceğini bundan sonra adının “*Kolu Açık Hacım*” olduğunu söyleyince Hacım Sultan’ın kolları düzelir. Hacı Bektaş-ı Velî, verdiği görevi geri almaz. (AE-BN: 14a-14b-15a-15b)

Hacı Bektaş-ı Velî’nin Hacım Sultan’a yurt vermesi:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hacım Sultan bir gün, “*Acaba erenler bize ne yeri mekân gösterirler ki biz dahi anda bir dem yum oynatırız!*” diye aklından geçirir. Onun bu düşüncesi Hacı Bektaş-ı Velî’ye malum olur. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’a, “*Gönlünün dilediği yeri sana yurt verdik.*” der. Hacı Bektaş-ı Velî’nin ölümünden sonra, Hacım Sultan destûr alıp yola çıkar. Germiyan Beyine gidip yurt ister. Bey de Uşak yakınlarındaki “*Susuz*” adlı yerde bir ejderha olduğunu onu öldürüp

Susuz'u yurt tutmasını söyler. Hacım Sultan, Susuz'a gelir. Bu bölgede Seyyit Gazi'nin yarenlerinden yedi kişinin mezarı vardır. Daha önceden kimse tarafından bilinmemektedir. (HBM: 131a-b)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Bir önceki "Hacım Sultan'a 'kolu açık' adının verilmesi" maddesinde bahsedildiği gibi Hacım Sultan'ın Akdeniz'de boğulan bir adamı kurtarma velâyetinden sonra Hacı Bektaş-ı Velî tarafından Germiyan'a gönderilir. (HKN: 27a) Hacım Sultan, Uşak'taki Susuz adlı yere gelmesi rüyasında gördüğü Hz. Peygamberin Susuz'un onun makamı olduğunu söylemesi üzerinedir. (HKN: 39b) Hacım Sultan, Susuz'daki Yörüklere Allah'ın emri, Peygamberin mucizesi ve Hoca Ahmet Yesevî'nin hayır duasıyla Susuz'a geldiğini söyler. (HKN: 43b)

Konumuz itibariyle hem Hacı Bektaş Menâkıbnâmesinde hem de Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ortak belleğin zaman içerisinde ortaya çıkardığı ortak ve benzer unsurları ele almaya çalışacağız.

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi ile Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde benzer unsurlar:

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Menâkıbnâmesinde geçen Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili olaylarla; Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki geçen aynı olaylar karşılaştırılarak aşağıda gösterilmiştir.

Dışarıdaki Suyun Mektephaneden akması:

Hacı Bektaş Menâkıbnâmesi: Hacı Bektaş-ı Velî'yi ilim öğrenmesi için Şeyh Lokmân-ı Perende'nin yanına verirler. Lokmân-ı Perende, Hacı Bektaş-ı Velî'den abdest almak için mektephanenin dışından su getirmesini ister. Hacı Bektaş-ı Velî ise şeyhine nazar edip suyu mektepten akıtmasını ister. Şeyhi buna kendisinin gücünün yetmeyeceğini, yapabiliyorsa Hacı Bektaş-ı Velî'nin bunu yapmasına izin verir. Hacı Bektaş-ı Velî, dua edip secdeye varır. Şeyhi de "Âmin!" der demez su mektephanenin içinden çıkarak akmaya başlar. Bu velâyeti gören Lokmân-ı Perende, Hacı Bektaş-ı Velî'ye "Hünkâr" diye hitap eder. (HBM: 8a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hacı Bektaş-ı Velî'yi ilim okuması için Hoca Ahmet Yesevî'ye vermişlerdir. Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'den abdest almak için su getirmesini ister. Hacı Bektaş-ı Velî, hocasından suyun mektephaneden

akması için nazar etmesini ister. Hocası buna kendisinin gücünün yetmeyeceğini söyleyince Hacı Bektaş-ı Velî dua ederek secdeye varır. Bunun üzerine su dışarıdan kaybolarak gelip mektephanenin içinden çıkıp akmaya başlar. Hoca Ahmet Yesevî de ona “*Bektaş*” der. (HKN: 16a, 16b)

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî, Şeyh Lokmân-ı Perende’ye; Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ise Hoca Ahmet Yesevî’ye ilim okuması için verilmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî’nin bişi getirmesi:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Şeyh Lokmân-ı Perende zamanın birinde hacca gider. Tavaf ettikten sonra Arafat Dağı’na çıkar. Şeyh, arkadaşlarına şimdi kendi evlerinde bişi pişirdiklerini söyler. Bu durum Horasan’da bulunan Hacı Bektaş-ı Velî’ye malum olarak şeyhin karısından bir tepsiye bişi koyup vermelerini ister. Hacı Bektaş-ı Velî tepsiyi alıp hemen Arafat Dağı’nda bulunan şeyhine sunar. Şeyh tepsiyi saklar. (HBM: 8b, 9a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hoca Ahmet Yesevî’nin doksan dokuz bin halifesi ders için geldiklerinde suyun mektephaneden aktığını görünce bunun nasıl olduğunu sorarlar. Hoca, bu velâyetin Hacı Bektaş-ı Velî’ye ait olduğunu söyleyince halifeleri, “*Bu kimdir, nasıl hacı oldu?*” diye sorarlar. Hoca Ahmet Yesevî, “*Arafat’ta iken şimdi bizim evde bişi pişirirler demiştim, o anda bir tepsinin içinde sıcacık bişileri bana getirdi!*” der. Tepsiyi sakladığını söyler.

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş Velî, Lokmân-ı Perende’ye; Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Hoca Ahmet Yesevî’ye bişi getirir.

Hacı Bektaş’ın Horasan erenlerine nişan göstermesi:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde: Şeyh Lokmân-ı Perende’yi kutlamaya gelenler mektephaneden akan suyu görüp bunun hikmetini şeyhten sorarlar. Şeyh bu velayet pınarının Hacı Bektaş-ı Velî’ye ait olduğunu söyleyince ziyarete gelenler, Hacı Bektaş’ın küçük bir çocuk olduğunu görüp bu velayeti nasıl gösterebilir diye, şaşkınlık geçirirler. Hacı Bektaş-ı Velî, onlara kendisinin Hz. Ali’nin sırrı olduğunu velâyet ve kerametinin Hak’tan kendisine miras geldiğini söyleyince Horasan erenleri onun bu sözünün, delilini göstermesini isterler. Hacı Bektaş-ı Velî onlara Hz. Ali’nin nişanını

bilip bilmediklerini sorar. Onlar da nişanın Hz. Ali'nin ayasında ve alnında yeşil bir ben olduğunu söyleyince Hacı Bektaş-ı Velî hem elindeki hem alnındaki beni gösterir. Bu delillerden sonra erenlerin hepsi ondan özür dileyip Hz. Ali'nin sırrı olduğunu kabul ederler. (HBM: 9a, 9b)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde: Hoca Ahmet Yesevî, kendisi Kâbe'deyken Hacı Bektaş Velî'nin bişi getirmesini ve namazı anlatınca halifeler Hacı Bektaş-ı Velî için, *“Bu anasının sütü ağzında kokan bir oğlandır.”* diye onda velâyetin, kerametın olabileceğine inanmak istemezler. Bunun üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, *“Biz, Hz. Ali'nin oğlanlarından öz ve Hz. Ali'nin sırrıyız!”* diye cevap verir. Halifeler Hz. Ali'nin nişanı olarak alnında, sağ elinin ayasında, sağ omzunda beni olduğunu söyleyince Hacı Bektaş-ı Velî, bu nişanları gösterir. Halifeler onun ayağına düşerler. Hacı Bektaş-ı Velî soru üzerine meşrebinin Hz. Muhammet'ten, velayetin Allah'tan geldiğini söyler. (HKN: 17b, 18a)

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde: Şeyh Lokmân-ı Perende'yi kutlamaya gelenler, Hacı Bektaş-ı Velî'ye Hz. Ali'nin sırrı olmasına dair delilleri sorarlar. Bu deliller, elindeki ve alnındaki yeşil bendir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hoca Ahmet Yesivî'nin doksan dokuz bin halifesi Hacı Bektaş-ı Velî'ye Hz. Ali'nin sırrı olmasına dair delilleri sorarlar. Bu deliller sağ elindeki ve sağ omzundaki yeşil bendir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin süssen yaprağı üzerinde namaz kılması; Hacı Bektaş-ı Velî'nin yasemin yaprağı üzerinde namaz kılması:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Horasan erenleri Hacı Bektaş-ı Velî'ye *“Burada mürşidinîz kimdir? Meşrebiniz kimdendir?”* diye sorunca Hacı Bektaş-ı Velî mürşidinîn Hüda olduğunu söyler. Erenler, *“Sana bir şeyh gerekir!”* deyince Hacı Bektaş-ı Velî, *“Kim oradaki susen yaprağının üzerine seccade serip de iki rekât namaz kılsa onu kendime şeyh edinîrim.”* diye cevap verir. Erenler, Hacı Bektaş-ı Velî'ye, *“Bu dediğinizi, siz yaparsanız hepimiz sizin müridinîz oluruz, mürşidimiz siz olunuz!”* diye cevap verince Hacı Bektaş-ı Velî, seccadesini susen yaprağının üzerine serer üzerine çıkarak iki rekât namaz kılıp dua edip aşağı iner. Erenler Hacı Bektaş-ı Velî'nin elini öperler ve kisvelerini onun önüne koyarlar. Hacı Bektaş-ı Velî, tekbîrleyip hepsinin kisvelerini giydirir. Şeyh Lokmân-ı Perende bile kisvesini Hacı Bektaş-ı

Velî'nin önüne koyar. Hacı Bektaş-ı Velî onun da kisvesini giydirir. Erenler, makamlarına giderler. (HBM: 10a, 10b)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Horasan erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî'ye, “*Sana bir şeyh gerekir!*” derler. Hacı Bektaş-ı Velî de onlara “*Şu yasemin yaprağı üzerinde, kim seccade serip namaz kılsa ben ona uyarım.*” der. Erenler, bu cevaba şaşırırlar onun bu işi yapmasını isterler. Hacı Bektaş-ı Velî de, kendisi namaz kılsa, erenlerin kendisine tabi olmalarını ister. Erenler, bunu kabul ederler. Hacı Bektaş-ı Velî, abdest alıp seccadeyi yasemin yaprağının üzerine sererek iki rekât namaz kılarak geri iner. Erenlerin hepsi gelip Hacı Bektaş-ı Velî'nin önünde eğilirler ve kisvetlerini bırakırlar. Hacı Bektaş-ı Velî, tekbîrleyerek hepsinin kisvetlerini giydirir. (HKN: 18a, 18b)

Kutsal emanetlerin Hacı Bektaş-ı Velî'ye verilmesi:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Bir gün halifeleri vuslaları (emanetleri) Hoca Ahmet Yesevî'den istemeyi tasarlarlar. Hoca Ahmet Yesevî, halifelerin ne düşündüğünü anlayarak onlara, “*Darı çeçinin üzerinde darının bir tanesini bile hareket ettirmeden, kim iki rekât namaz kılsa o kubbe-i elif taç kendiliğinden başına gelecek hırka eğnine, çerak önüne, sofraya kendiliğinden yayılacak, âlem dikilecek, seccade onun altına serilecek.*” der. Halifelerin hiç biri buna cesaret edemez. Bu hal, Hacı Bektaş-ı Velî'ye malum olur. Hemen tayy-ı mekân yaparak Horasan'dan Türkistan'a gelir. Hoca Ahmet Yesevî, yerinden kalkıp onun selamını alıp itibar gösterir ve emanetlerin sahibinin bu kişi olduğunu söyler. Konuyu anlatır. Hacı Bektaş-ı Velî, “*Allah'ın adı ve Allah'ın emriyle!*” deyip seccadeyi darının üzerine serer. Seccade havada öylece durur ve Hacı Bektaş-ı Velî seccadenin üzerine çıkararak iki rekât namaz kılar. Namaz bitince Hacı Bektaş-ı Velî'nin, taç havalanarak başına, çerak yanıp huzuruna, hırka sırtına gelir. Alem önüne dikilir. Seccade de altına serilir. (HBM- 27a, 27b, 28a, 28b)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: İncelediğimiz dört Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde (Hacım Köyü Nüshası, Ali Emirî Efendi A Nüshası, Diyanet İşleri Nüshası ve Rudolf Tschudi'nin incelediği nüsha), Hacı Bektaş-ı Velî'nin darı üzerine seccade serip namaz kılması kısmı yoktur. Bu dört nüshada anlatımlar birbirinin aynıdır. Hoca Ahmet Yesevî'nin halifeleri Hacı Bektaş-ı Velî'ye bir şeyh lazım geldiğini söylerler. Hacı Bektaş-ı Velî, kim yasemin yaprağı üzerine serip namaz kılsa onun kendisine şeyh olabileceğini söyler. Halifelerden hiçbiri bu isteği yapmazlar. Hacı

Bektaş-1 Velî, yasemin yaprağı üzerinde seccade serip namaz kılınca bütün halifeler onun ayağına kapanıp kisvetlerini önüne koyarlar. Hacı Bektaş-1 Velî, kisvetleri tekbirleyerek halifelere giydirir. Hoca Ahmet Yesevî de emanetleri Hacı Bektaş-1 Velî'ye teslim eder. (HKN: 18a-18b) Bu nüshalar arasında sadece Ali Emirî Efendi B Nüshasındaki anlatım, Hacı Bektaş-1 Velî Menâkıbnâmesindeki benzerlik göstermektedir. Ali Emirî Efendi B Nüshasına göre; Doksan dokuz bin halife Hoca Ahmet Yesevî'den emanetleri içlerinden birine vermesini isterler. Hoca Ahmet Yesevî emanetlerin onların hakkı olmadığını söyler söylemez Hacı Bektaş-1 Velî dergâhtan içeri girip selam verir. Hoca Ahmet Yesevî, "*Emanetlerin sahibi geldi.*" diye ona büyük ikramda bulunur. Halifeler bu duruma içerlerler, nereden geldiği belirsiz bir adama emanetleri mi verecek diye söylenirler. Onların bu söylenmeleri Hoca Ahmet Yesevî'ye malum olur. Hoca Ahmet Yesevî, halifelerine; "*Her kim abdest alıp darı yığının üzerinde darıdan bir tanesini hareket ettirmeden namaz kılabilirse taç havalanır, hırka açılır, seccade yayılır çırak yanar, âlem ve tuğ önünde dikilir. Eğer er iseniz, buyurun.*" der. Halifeler, bu işi yapamayacaklarını söyleyince Hoca Ahmet Yesevî, "*Oğlum Hacı Bektaş bu hak senindir. Bu canların içinde senden başka er yoktur. İşin sahibi sensin.*" deyince Hacı Bektaş-1 Velî, kalkıp abdest alınca seccade havalanıp darı üzerine yayılır. Hacı Bektaş-1 Velî darının bir tanesini bile oynatmadan iki rekât namaz kılıp dua eder etmez elif-i taç havalanıp başına konar, hırka gelip sırtına geçer. Hacı Bektaş-1 Velî seccadeden inince çırak yanmaya başlar, sofraya gelip önüne yayılır, âlem ve tuğ gelip önüne dikilir. Halifeler bu durumu görünce hep bir ağızdan tekbir getirirler. (AE-BN: 4a4b, 5a)

Hacı Bektaş-1 Velî Menâkıbnâmesinde, Kutsal emanetleri alma şartı Hacı Bektaş-1 Velî'ye malum olunca Horasan'dan Türkistan'a tayy-i zaman yaparak gelir. Hacı Bektaş-1 Velî, darı yığının üzerine seccade sererek iki rekât namaz kılar. Diğer emanetler, kendiliklerinden hareket ederek her biri yerli yerine gider. Hacı Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-1 Velî kendisine şeyh olabilecek kişinin yasemin yaprağı üzerine seccade sererek namaz kılmasını ister. Halifeler bu şartı yerine getiremeyince kendisi seccade serip namaz kılar. Bunun üzerine Hoca Ahmet Yesevî, kutsal emanetleri Hacı Bektaş-1 Velî'ye teslim eder. Ali Emirî Efendi B Nüshasında aynı menkâbe Hacı Bektaş-1 Velî Menâkıbnâmesinden esinlenerek yazılmış olmalıdır.

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde Hacı Bektaş-ı Velî'yi tek başına, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ise Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ı birlikte gösteren olaylar:

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Menâkıbnâmesinde Hacı Bektaş-ı Velî'yi tek başına, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın birlikte olduğu bazı olaylar, karşılaştırılarak aşağıda gösterilmiştir.

Hacı Bektaş Velî'nin övülecek vasıfları; Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ın övülecek vasıfları:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hacı Bektaş-ı Velî çocukluk çağlarında diğer çocuklarla oyun oynayıp onlara karışmaz. Çocukluk çağında bile kendisinden değişik kerametler görülür. Hikmetli sözler söyler. Onda dünyaya meyil etme ve insanî arzular görülmez. Nefsanî duygulara uymaz. Kimsenin ayıbını yüzüne vurmaz ve abdestsiz yere basmaz. Her zaman ibadet, riyazet, taat, züht ve takva ile meşgul olur. Babası İbrahim Sultan vefat edince sultanlığı Hacı Bektaş-ı Velî'ye teklif ederler ama o sultanlığı kabul etmez. Tam kırk yıl boyunca hayatını bu şekilde devam ettirir. İbadet ederken Allah'tan “*Ey Bektaş, ibadetin kabul oldu.*” diye ses gelir. Bundan sonra ibadetine daha çok meşgul olur. Ruhlar âlemine yükselir ve velâyet mertebesine ulaşır. Allah'ın ilhamı ulaşmadan önce Türkistan erenlerinin pirî Ahmet Yesevî'den mezun olması işaret edilir. (HBM:110b, 11a,11b)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hacım Sultan ve Hacı Bektaş-ı Velî, âşıklık âleminde diğer çocuklara karışmaz ve şehvetle meşgul olmazlar. Her iki velînin de saba âleminde türlü halleri görünür, çeşitli kerametler gösterirler. Her türlü haramdan uzak durur, gece gündüz ibadetle meşgul olurlar. Hacı Bektaş-ı Velî'nin, atası ölünce sultanlığı ona arz ederler ama o bunu kabul etmez. Ahmet Yesevî, onları Rûm'a göndermeden önce kırk yıl bir takım ibadetlerle ve yararlı işlerle uğraşırlar. Allah tarafından kendilerine tasavvuf kudreti verildiğinden Türkistan erenlerinin piri Sultan Ahmet Yesevî, fakrı onlardan kabul eder. (HKN:14a-14b, 15a)

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde susen yaprağı üzerinde namaz kılma velâyetinden sonra anlatım akışı kesilerek Hacı Bektaş-ı Velî'nin övülecek vasıflarını anlatan yeni bir bölümle devam etmektedir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ise bu kısım menâkıbnâmenin başlarında yer almaktadır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Kâbe'de bulunuşu ve Hacı Bektaş-ı Velî'ye "hacı" denilmesi; Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın Kâbe'de bulunuşu ve Hacı Bektaş-ı Velî'ye "hacı" denilmesi:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Horasan'a dönünce kendisini karşılayan erenlere Lokmân-ı Perende, "*Hacı, Bektaş Hünkâr'dır, onu ziyaret edin!*" deyince erenler Hünkâr'ın neden 'hacı' olduğunu onun bir çocuk olduğunu söylerler. Şeyh, Kâbe'de ne zaman namaz kılsam o da benimle birlikte farzları kılıyordu sonra kayboluyordu diyerek, erenlere olanları anlatır. Bundan sonra adına 'Hacı Bektaş Hünkâr' derler. (HBM: 8b, 9a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hoca Ahmet Yesevî'ye halifeleri Hacı Bektaş-ı Velî'ye niçin "hacı" dediğini sorarlar. Hoca Ahmet Yesevî, "Ne zaman Kâbe'de namaz kılsam sağ yanıma selam verdiğimde Hacı Bektaş'ı, sol yanıma selam verdiğimde Hacım Sultan'ı görürdüm namazdan sonra kaybolurlardı." diye cevap verir. (HKN: 16b, 17a)

Kutsal emanetler ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin nesebi; Kutsal emanetler ve Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ın nesebi:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hak Teâlâ'nın emriyle Cebrail, elif-i tac, hırka, çerak, sofrası, alem ve seccadeyi Hz. Muhammet'e getirmiştir. Hz. Muhammet bu emanetleri İmam Ali'ye verir. Sonra sırasıyla İmam Hüseyin, İmam Zeyne'l-Abidîn, İbrahim-i Mükerrrem, Ebu'l-Müslüm, İmam Muhammet Bâkır, İmam Cafer-i Sâdık, İmam Mûsâ-yı Kâzım, Horasan sultanı Mûsâyû'r-Rızâ'ya geçer. Mûsâyû'r-Rızâ emanetleri erkânla Türkistan pîrinin başı Hoca Ahmet Yesevî'ye teslim eder. Emanetler onun tekkesinde durur. Hoca Ahmet Yesevî'nin doksan dokuz bin halifesi ne zaman bunları isteseler, "*Sahibi vardır, gelir.*" diye cevap verir. Kim, bu taca ve vuslalara layık nişan gösterirse "kutbu'l-aktablık mertebesi"nde olduğu ve bu mertebenin Hz. Muhammet'in batını, Hz. Ali'nin velâyeti denilen mertebe olduğundan bahsedildikten sonra bu mertebenin "*uruc*" makamı olduğu belirtilir. Uruc makamında, cismanî elbiseler çıkar, ruhların elbisesi giyilir bu "*abdâl*" makamıdır. Abdâl, denilmesi manevî değişime uğramasındandır. Değişimden kastedilen: Üçlerden biri "*kutup*" olur. Yedilerden biri üçlere dâhil olur. Abdâl makamı "*Hızır makamı*" da denilen uruc makamıdır. Yedilerden biri eksilirse de kırklardan biri dâhil edilir. Üç yüzlerden biri de

kırklara dâhil edilir. Üç yüzlerden eksilen olunca müminlerden birini geçirirler. Hepsi tamamlanınca “*kutup*” kalır. Kutup, bin yıl âlemi kuşatır. Bu makamın varisi neseple gelmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî, Sultan İbrahim oğludur. Sonra sırasıyla o Seyit Muhammet Mûsâyü’s-Sânî’nin, o İbrahimü’l-Mükerremü’l-Mücâb’ın, o Mûsâ-yı Kâzım’ın, o Cafer-i Sadık’ın, o Muhammet Bâkırî’nin, o Zeyne’l-Abidîn’in, o Hüseyin Velî’nin, o da Şâh-ı Merdan Ali’nin oğludur. İmam Hüseyin’nin annesi Fatımatü’z-Zehra, dedesi Muhammet Mustafa’dır. (HBM- 14a, 14b, 15a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Menâkıbnâmenin başındaki bu kısım Allah’ın hitabıyla, Hz. Muhammet yüzünden kâinatın yaratıldığı, kim onu ve onun soyundan gelenleri sevmezse ne kadar ibadet ederse etsin yerinin cehennem olacağından bahsedilir. Peygamberin neslinden evliyalara hizmet edip yolunu takip etmek gerekliliği ayet ve hadislerle örnek vererek anlatılır. İşte bu evlattan birisi Hacı Bektaş-ı Velî, Sultan İbrahim’in oğludur. Sonra sırasıyla; Mûsâ Kâzım, Cafer-i Sadık, Muhammet Bâkır, Zeyne’l-Abidîn, İmam Hüseyin de Hz. Ali’nin oğludur. Annesi Fâtımatü’z-Zehra ve dedesi de Hz. Muhammet’tir. Bu kısmın devamında Hacım Sultan’ın nesebi verilmiştir. (HKN- 12b) Bundan sonra Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ın övülecek vasıfları gelmektedir ki, Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesindeki sırayı takip ettiğimiz için bu kısmı yukarıda vermiş olduk. Kutsal emanetler kısmı ise; Allah’ın emriyle Cebrail, kubbe-i elif tac, hırka, çırak, sofrası, alem ve seccadeyi Hz. Muhammet’e getirir. Hz. Muhammet emanetleri Hz. Ali’ye verir. Bunlar sırasıyla; İmam Hüseyin’e, Zeyne’l-Abidîn’e, İbrahim Mükerremi’ye, Ebû’l-Müslim’e, Muhammet Bâkır’a, Cafer-i Sadık’a, Mûsâ Kâzım’a o da Horasan sultanı Ali Mûsâ Rızâ’ya o ise Hoca Ahmet Yesevî’ye emanet eder. Halifeleri ne zaman bu emanetleri isteseler, “*Sahibi var, gelir.*” diye cevap verir. (HKN- 15a,15b)

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî’nin övülecek vasıflarının devamında konuya kaldığı yerden devam ederek kutsal emanetlerin nereden geldiğini anlatılır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi’nde ise Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ın nesebini ve devamında da emanetler kısmını menâkıbnâmenin başında vermiştir. Makamları açıklama bu menâkıbnâmede yoktur, onun yerine nesepleri vermeden Hz. Peygamberin nesline saygı duyulmasını ve onun nesilden gelen evliyaların yolunun takip edilmesinden bahsedilir.

Hoca Ahmet Yesevî'nin Hacı Bektaş-ı Velî'yi Rûm diyarına göndermesi; Hacım Sultan'ın ona yoldaş olması:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş'ı tıraş edip bağlılığını kabul eder. Emanetlerin sahibi Hacı Bektaş-ı Velî olduğu için, Hoca Ahmet Yesevî ona icazet ve el verip kırk yıl kutbu'l-aktaplık mertebesinin artık onun olduğunu söyler. Artık kendisinin bu dünyadan göçme vaktinin geldiğini, onun ise Anadolu'ya gitmesi gerektiğini söyler. Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'ye “*Seni Anadolu erenlerinin başı yaptık. Suluca Karaöyük'ü sana yurt verdik. İzin verdik, artık eğlenme yola çıktık.*” der. Hacı Bektaş-ı Velî, sabah namazını kılarak tek başına yola çıkar. Hacı Bektaş-ı Velî gittikten sonra dergâhta bulunan erenlerden biri, meydandaki ateşlerden ucu yanmış bir odunu alarak, “*Rûm'da gerçek er olanlar bu odunu tutsunlar. Türkistan'dan Rûm'a er gönderildiğini anlasınlar.*” diye odunu fırlatır. Odun havada yana yana giderken Konya'da Hoca Ahmet Sultan odunu tutarak diker. Odun biterek üstü yanık dut ağacı olur. (HBM: 28b, 29a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hoca Ahmet Yesevî, kutsal emanetleri getirip erkânla Hacı Bektaş-ı Velî'ye verir. Ona, icazet ve el verip, “*Yürü şimdi Rûm evinde Karayük'te makam verdiler, eğlenme git.*” der. Hoca Ahmet Yesevî'nin doksan dokuz bin halifesi her biri Hacı Bektaş-ı Velî'ye bu yolculuğunda yoldaş olmak isterler. Hacı Bektaş onlara nasıl yoldaş olabileceklerini sorar. Halifelerden kimisi, nalinini çevirmek, kimisi abdest bardağını taşımak gibi teklifte bulunurlar. Hacı Bektaş-ı Velî, onların bu tekliflerini kabul etmez. Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanında bir yoldaş gerektiğini söyler. Hacım Sultan, yerinden kalkıp, “*Kabul ederseniz biz yoldaş olalım.*” diye istekte bulunur. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a nasıl yoldaş olacağını sorar. Hacım Sultan, “*Öyle yoldaş olurum ki, yoldan çıkarsan yola girene kadar ayağına vururum.*” der. Bu cevap üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultanı yoldaşlığa kabul eder. Hoca Ahmet Yesevî, tekbir ederek Hacı Bektaş-ı Velî'nin beline bir ağaç kılıç kuşatır. Sonra ocakta yanmakta olan dut ağacından bir odunu, “*Horasan'dan Rûm'a er gönderildiği malum olsun, Rûm'da gözü açık bir er varsa onu tutsun.*” diyerek Rûm'a doğru fırlatır. Odun, yana yana Konya'dan geçerken Sultan Hoca Ahmet Fakı adında bir er onu tutarak diker. Odun biterek üstü yanık dut ağacı olur. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan bir seccade üzerinde yatarken, “*Eğlenmen Rûm'a gidin!*” diye ses

duyunca kalkıp sabah namazını kılarlar. Hoca Ahmet Yesevî ve halifeleri dualarla onları uğurlarlar. İki velî Kâbe'ye doğru yola çıkarlar. (HKN: 19a, 19b, 20a, 20b)

Hacı Bektaş-ı Velî'nin iki aslanı taş yapması; Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın iki aslanı taş yapmaları:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hacı Bektaş-ı Velî, Türkistan'dan Rûm'a doğru yola çıkar. Hac yapmak niyetiyle Ka'betu'llâh'a yönelir. Yolu üzerindeki çölde aslanlar vardır. Aslanlardan iki tanesi, Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanına yaklaşır. Hacı Bektaş-ı Velî, iki aslanı başlarından kuyruklarına kadar sığar. O iki aslan, derhal taş kesilirler, diğer arslanlar bunu görüp yüzlerini yere sürüp yalanmaya başlarlar. (HBM: 29a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan birlikte yola koyulurlar. Kâbe'ye gelirler. Tavaf edip Arafat Dağı'nda kırk gün riyazet çekerler. Oradan Medine'ye geçerler. Kırk gün orada da çile ve ibadete devam ettikten sonra Kudüs'e gelirler. Kudüs'ten sonra Anadolu'ya doğru yola çıkarlar. Bir sahraya gelirler. Bu yoldan aslan korkusundan kimse geçmezmiş. İki tane aslan iki yandan evliyaların üzerine gelirler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, dua edip 'kaf' dediklerinde aslanlar taş kesilirler. (HKN: 21a)

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Rûm erenlerine selam vermesi; Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın Rûm erenlerine selam vermeleri:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hacı Bektaş-ı Velî, Rûm'a yaklaşınca mana âleminden Rûm erenlerine selam verir. Rûm erenleri bir mecliste oturmuş sohbet etmekte iken onlara yemek yapan Fatma Bacı bu selamı duyar ve ayağa kalkıp yönünü Hacı Bektaş-ı Velî'ye doğru dönerek selamı alır. Rûm erenleri, ona kimin selamını aldığını sorarlar. Fatma Bacı, Rûm'a er geldiğini ve onun selamını aldığını söyleyince erenler, "Anadolu halkını kendine muhip edip buraları zapt eder. Tedbir düşünelim." derler. Tedbir olarak velayet kanatlarıyla birbirlerine tutuşup arşa değin bağlarlar. Hacı Bektaş-ı Velî, yolun kapalı olduğunu görünce mana âleminde arşın tavanına erişir. Melekler nurdan kubbe-i elif ile onu karşılarlar. Hacı Bektaş-ı Velî, buradan gökçe bir güvercin şekline girip uçarak Suluca Karayük'te bir taşın üzerine inince ayakları taşa gömülür. Rûm erenleri, gelen eri engelleyemediklerini anlarlar. Rûm erenlerinin gözcüsü Karaca Ahmet hâb âlemine dalıp Suluca Karayük'te bir güvecin olduğunu

görür. Karaca Ahmet, gökçe güvercinin gelen er olduğunu çünkü güvercine bakınca içine bir korku düştüğünü söyler. *“Erenler birisi doğan şeklinde gidip güvercini avlasa!”* diye söylerler. Hacı Tuğrul adında bir er, doğan şekline girip uçarak Suluca Karayük’e varır. Doğan, güvercini görünce onu avlamak için saldırır. Hacı Bektaş-ı Velî birden insan şekline geri dönüp doğanı tam inerken yakalayıp kuvvetlice sıkar. Doğan suretindeki Hacı Tuğrul’un aklı başından gider. Bir müddet öyle yattıktan sonra kendine gelerek Hacı Bektaş-ı Velî’nin karşısında hürmetle durur. Hacı Bektaş-ı Velî, ona *“Er ere zalim şekilde gelmez, biz size mazlum şekilde geldik.”* der. Hünkâr, Hacı Tuğrul’un başlığını tekbirleyip giydirir ve erenlere gidip gördüklerini anlatmasını ve davet ettiğini söylemesini ister. (HBM- 31a, 31b, 32a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Rûm’a yakın gelirler ve Rûm erenlerine selam verirler. Rûm erenleri sohbet halindedir, Fatma Bacı da erenlere yemek pişirmektedir. Fatma Bacı ayağa kalkarak selamı alır. Rûm erenlerinin gözcüsü Karaca Ahmet, kimin selamını aldığını sorar. Fatma Bacı, Rûm’a er geldiğini onların selamını aldığını söyleyince erenler onları geçirmek istemezler. Mana âleminde kanat kanada bağlayarak arşa kadar yolu keserler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan yolun bağlanmış olduğunu görünce iki başlı tek gövdeli bir güvercin şekline girerek arşın üzerine uçarlar. Arşta onları, kubbe-i elif taç giyen melekler karşılarlar. Sonra buradan uçarak Karayük’e bir taşın üzerine konarlar. Güvercinin ayakları taşa batar. Rûm erenleri, gelenleri engelleyemediklerini anlarlar. Karaca Ahmet, bir süre hâb âlemine dalarak iki başlı bir güvercini Karayük’te bir taşın üzerinde otururken görür. Uyanınca Karayük’te bir güvercin gördüğünü ama onun iki başı olduğunu anlatır. Karaca Ahmet’in oğlu Hacı Tuğrul iki başlı bu güvercini yakalamak için izin ister. Erenler uygun görürler. Hacı Tuğrul doğan şekline girip uçarak gelir. İki başlı güvercini görünce onu avlamak için inişe geçer. Doğan güvercini tam yakalayacakken Hacım Sultan birinci kat deriden elini uzatıp doğanı yakalayıp avucunda sıkar. Hacı Tuğrul bir süre baygın yatıp da kendine gelince Hacım Sultan, ona *“Bre yolsuz er ere böyle yurtıcı suretle mi gelir. Bu gelen kişi Divan-ı Hak’ta yeşil bir perdenin altında ruhlar âleminde elli yedi bin evliyaya nasip veren kişidir.”* der. Hacı Tuğrul, kendilerine nasip veren kişinin sağ elinin ayasında yeşil beni olduğunu söyleyince Hacı Bektaş-ı Velî elindeki beni gösterir. Hacı Tuğrul, Hacı Bektaş-ı Velî’den özür diler. Hacı Bektaş-ı Velî ona gidip diğer erenlere haber götürmesini ve onların da huzura gelmesini istediğini söyler. (HKN-21a, 21b, 22a, 22b, 23a)

Rûm Erenlerinin Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanına gelmeleri; Rûm erenlerinin Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ın yanına gelmeleri:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hacı Tuğrul, Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanından ayrılıp Rûm erenlerinin yanına dönerek onlara Hacı Bektaş-ı Velî'nin davetini iletir. Rûm erenleri, “*Onun ayağına gitmeyiz!*” diye inatçılık yaparlar. Bu durum, Hacı Bektaş-ı Velî'ye malum olur. Oturduğu yerden erenlerin çeraklarına üfleyince onların ateşleri söner. Üç gün boyunca ateşleri yakamazlar. Hacı Bektaş-ı Velî, parmağıyla işaret edince altlarındaki seccadeler kaybolur. Bunun üzerine davete icabet etmeye karar verirler. Rûm erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî'nin huzuruna varınca seccadelerinin bir düzen içerisinde serilmiş olduğunu görüp Hacı Bektaş-ı Velî'den bağışlanma dileyerek her biri o sıraya göre seccadelere otururlar. Rûm erenleri, ona nereden geldiğini, neslini ve müşidini sorarlar. Hacı Bektaş-ı Velî, cevap verince erenler onun sözüne delil isterler. Hacı Bektaş, Hoca Ahmet Yesevî'den aldığı icazeti gösterecekken gökten yeşil bir ferman iner. Rûm erenleri, fermanı okuyunca onun sözlerinin doğruluğuna şüpheleri kalmaz. Rûm erenlerinin hepsi kalkıp başlıklarını onun önüne koyunca Hacı Bektaş-ı Velî, tekbirleyerek hepsinin başlıklarını tekrar giydirebilir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî'nin kendisine verdiği devî hizmet etmesi için Karaca Ahmet'e vererek diğer erenlerle birlikte makamlarına uğurlar. Rûm erenlerinden, Emre adında bir er vardır. Rûm erenleri onu Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanına giderken çağırıldıklarında Emre, “*Dost Divan'ında nasipler pay edildiğinde 'Hacı Bektaş Hünkâr' adında kimseyi görmediğini!*” söyleyip gelmemiştir. Bu durum Hacı Bektaş-ı Velî'ye malum olur. Sarı İsmail'i göndererek Emre'yi çağırır. Emre, Hacı Bektaş-ı Velî'nin sorusu üzerine yeşil perdenin altından nasip dağıtan elde bir nuranî ben olduğunu söyler. Hacı Bektaş-ı Velî, avcundaki beni gösterince Emre, “*Tapduk Hünkâr'ım, tapduk!*” diye ikrar eder. Bundan sonra Emre'nin adı “*Tapduk Emre*” diye kalır. Hacı Bektaş-ı Velî, onun da başlığını giydirerek makamına yollar. (HBM: 32b, 33a, 33b, 34a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hacı Tuğrul, Rûm erenlerine, Hak Divanında kendilerine nasip verenin, gelen kişi olduğunu ve kendilerini davet ettiğini söylemesine rağmen bazı erenler gitmeye muhalefet ederek, “*Er ise bizi cezp edip ayağına iletisin.*” diye inat ederler. Bu durum Hacı Bektaş-ı Velî'ye malum olur. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan birlikte dua edip parmaklarıyla işaret edince Rûm erenlerinin seccadeleri altlarından kaybolarak iki velînin önünde serilir. Rûm erenlerinin inatları devam edince

bu kez de mumlarını yakamazlar. Bu durum üzerine Karaca Ahmet, bu işaretlerden sonra gitmek gerektiğini ve “*Er kişiyse, verdiklerini geri almaz.*” diyerek kalkıp Karayük’e giderler. Rûm erenleri, görürler ki, seccadeleri Hacı Bektaş-ı Velî’nin huzurunda serili, Hacım Sultan, onları seccadelerine oturtur. Hacı Bektaş-ı Velî, Karaca Ahmet’e ruhlar âleminde elli yedi bin koyun olduklarını, bu koyunları kendisinin güttüğünü söyler. Karaca Ahmet’in sürüye uymayan bir kara kuzu olduğunu bu yüzden kuzunun ensesine sopa ile vurduğundan ve ensesinde bu izin hâlâ durduğunu söyler. Diğer erenler, Karaca Ahmet’in ensesine bakıp izi görünce Hacı Bektaş-ı Velî’den özür dilerler. Rûm erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’a nereden geldiklerini, nesilleri ve mürşitlerini sorarlar. Rûm erenleri, verilen cevaba delil isteyince Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan birlikte dua edince havadan yeşil bir ferman önlerine iner. Rûm erenleri fermanı okuyup iki velînin önünde başlarını yere koyarlar. Hacı Bektaş-ı Velî, Karaca Ahmet’e, “*Er verdiğini geri almaz demiştin. Hoca Ahmet Yesevî, bize Rûm’a gelmeden bir deve vermişti onu sana bağışladık. Rûm’un sağı benim, divanesi senin olsun.*” (*Hacım Köyü Nüshasında ‘deve’ diğer nüshalarda ‘dev’ olarak geçer.*) deyince Karaca Ahmet, Hacı Bektaş-ı Velî’den özür diler. İki velî, Rûm erenlerine her birine alem, sofraya verip taçlarını tekbirle giydirir. Hacı Bektaş-ı Velî, elli yedi bin erenin hepsini kendisine halife yaparak makamlarına gönderir. (HKN: 23b, 24a, 24b, 25a, 25b)

Hacı Bektaş Velî Menâkıbnâmesiyle Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki benzer olan kerametler

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinin, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden sonra yazılmış olduğuna yukarıda işaret etmiştik. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacım Sultan tarafından gösterilen bazı kerametlerin; Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî’ye izafe edilerek yazılmıştır. Ayrıca, Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki Hacım Sultan’ın boğulan bir adamı kurtarma kerametinin, Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Hoca Ahmet Yesevî’nin ve Hacı Bektaş-ı Velî’nin boğulan bir adamı kurtarma kerametlerinin, benzeşmesi de dikkat çekicidir. Aşağıda her iki Menâkıbnâmede ortak olan keramet çıkarılmıştır.

Hoca Ahmet Yesevî'nin Amu Irmağında bir tüccarı mallarıyla birlikte kurtarması; Hacı Bektaş-ı Velî'nin Karadeniz'de bir tüccarı mallarıyla birlikte kurtarması; Hacım Sultan'ın Akdeniz'de boğulan bir adamı kurtarması:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hoca Ahmet Yesevî, Horasan erenleriyle sohbet halindeyken suya bakar. Bir tüccarın, Semerkant tarafından Horasan'a geçmek için pek çok mal ve davarıyla birlikte Amu Irmağına girdiğini, görür. Suyun ortasına geldiklerinde, Amu Irmağı tüccarı mallarıyla birlikte sürüklemeye başlar. “Ey iklim erenleri mülk evliyaları beni bu durumdan kurtarırsanız malımın yarısını adak olarak bağışlayacağım.” diye bağırınca Hoca Ahmet Yesevî, velayet elini havadan uzatarak tüccarı bütün mallarıyla, Horasan sınırına çıkarır. (HBM-13b)

Hacı Bektaş-ı Velî, halifelerinden başını tıraş etmelerini ister. Taşı ve usturayı getirip erenlerin başını ıslatıp tıraşa başlarlar. Tıraşın ortasında Hacı Bektaş-ı Velî, “Yeter!” diye işaret eder. Hemen hırkasını başına çekip murakebeye başlar. Sonra hırkadan başını çıkarır. Ne olduğu, sorulunca Karadeniz'de bir geminin girdaba yakalandığını gidip onu kurtardığını ve beş yüz altın adağı olduğunu ve kurtardığı adamın geleceğini söyler. (HBV:68a, 68b)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Rûm erenleri makamlarına gittikten sonra Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a “Amcaoğlu gel benim başımı tıraş et, yol yoldaşınız, seni Germiyan'da Susuz adlı yere göndereyim, orda yerleş hem de Menteşe İlinde Seyit Gazi Dergâhı'nda bin bir öküz kurbanın vardır.” der. Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin başını ıslar tam tıraş etmek üzereyken kendisinden yardım isteyen bir ses duyar. Hacım Sultan, hemen mana âlemine varır. Hacı Bektaş-ı Velî, ona ne yaptığını sorar. Hacım Sultan, Akdeniz'de bir kişinin gemisinin batmakta olduğunu ve kendisinden yardım istediğini tam ona elini uzatmışken başka bir erden de yardım istediğini, adamın bir kolunun kendisinde kaldığını söyleyerek elinde kalan kolu, Hacı Bektaş-ı Velî'nin önüne bırakır. Hacı Bektaş-ı Velî, inanmakta tereddüt edince Hacım Sultan elini Akdeniz'e uzatıp bir yunus balığını tutup Hacı Bektaş-ı Velî'nin önüne bırakır. (HKN:26a, 26b)

Beş taşın Hacı Bektaş-ı Velî'ye şahitliği; kayaların Hacım Sultan'a şahitliği:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hacı Bektaş-ı Velî, Kadıncık'ın evine yerleşir. Suluca Karayük'te topu topu yedi ev vardır. Sığırlarını her ev sahibi sırayla

güderler. Gütme sırası Kadıncık'ın evine gelir. İdris, Kadıncık'a önemli bir işi olduğunu ama onun yerine sığırları güdecek adam tutmaya da parası olmadığını anlatır. Hacı Bektaş-ı Velî, onu sıkıntıdan kurtarmak için, onun yerine sığırları kendisinin güdebileceğini söyler. İdris, sığırları toplayarak getirir, kendisi işini görmeye gider. Hacı Bektaş-ı Velî, sığırları güderken Mucur yakınındaki beş taşın oraya yaklaştığında, İdris'in kardeşi Sarı, öküzlerini sürüp sığırlara katmaya getirir. Hacı Bektaş-ı Velî, Sarı'ya onun öküzlerini gütmeyeceğini söyler. Sarı da, *“Sığırlar sırayla güdülürdü bugün, İdris sana inandı sığırları gütmeyi bıraktı, ben de bu köydenim öküzlerin sığırlarla güdülmesi gerekir.”* deyince Hacı Bektaş-ı Velî de öküzleri gütmeyeceğini, kurt yer veya bir zarar olursa günahın kendisinde olmayacağını söyler. Sarı da, *“Köylünün sığırlarının başına ne zarar gelirse benim öküzlere de öyle olsun!”* deyince Hacı Bektaş-ı Velî, dönüp oradaki beş tane taşa *“Ey taşlar siz şahit olun!”* der. Akşam olunca sığırların hepsi gelir, sadece Sarı'nın öküzleri gelmez. Sarı öküzlerini aramaya çıkar. Öküzlerin ikisini de kurt yemiş dereye parçalanmış şekilde bulur. Sarı, herkesin önünde, *“Köylünün sığırını güttün, benim öküzleri kurda yedirdin.”* diye Hacı Bektaş-ı Velî'den davacı olur. Hacı Bektaş-ı Velî, öküzleri gütmeyeceğine dair tanıkları olduğunu söyleyerek köylüleri beş taşın yanına götürür. Köylüler, *“Bunlar cansız taşlardır, nasıl tanıklık edecekler?”* der demez Hacı Bektaş-ı Velî, taşlara dönüp şahitlik etmelerini ister. Taşların hepsi Hacı Bektaş-ı Velî'nin karşısına dizilerek dile gelip durumu olduğu gibi anlatarak şahitlik ettiler. Sarı, bu velayeti kabullenmek istemez. Orada bulunanlar, Hacı Bektaş-ı Velî'nin ayağına kapanırlar. (HBM:49a, 49b)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hacım Sultan ile Bağlı Baba, Öyük köyünün kırında kırk gün ibadet ve riyazetle meşgul olurlar. Köyün kadınları günde birkaç kez gelip, *“Garipler, gelin bizim sığırlarımızı güdün!”* diye ısrar ederler. Bu ısrarlar sonucunda Hacım Sultan, sığırtmaçlığı kabul ederek sığırları getirmelerini ister. Gelen sığırların içersinde bir kara boğa vardır. Hacım Sultan, boğaya *“Sığırları akşama kadar güt!”* diye emir verir. Bu emri alan boğa sığırları gütmeye götürür. (HKN: 28b, 29a) Bir gün yaşlı bir kadın, danasını getirip sığıra salar. Hacım Sultan, kadına ineği sığıra salmamasını yoksa ineği bir kurdun yiyeceğini söyler. Kadın, Hacım Sultan'ı dinlemez ineğini diğer sığırların arasına bırakıp gider. Kara boğa, sığırları gütmek için götürür. Kadının ineği sürüden ayrılıp başka bir tarafa gidince bir kurt tarafından parçalanır. Akşam olunca bütün sığırlar gelir. Kadın oğullarıyla birlikte ineğini arar ama ineği bulamazlar. Hacım Sultan'dan ineklerini sorarlar. Hacım Sultan, ineklerini falan yerde

bir kurdun yediğini söyler. Kadın ve çocukları davacı olurlar. Kadı, “*Divane, bu yiğitlerin ineğini ne yaptın?*” diye sorunca Hacım Sultan, durumu Kadı’ya anlatır. Kadı dinledikten sonra Hacım Sultan’a şahidin olup olmadığını sorar. Hacım Sultan, şahidin olduğunu söyleyerek şahitlerini getirmek için izin ister. Kadı izin verir. Hacım Sultan kurdun ineği yediği kayaların yanına giderek kayaya eliyle vurunca kayadan beş parça yere düşer. Hacım Sultan, “*Gelin ineği kurt yediğine şahitlik edin.*” der. Beş parça kaya Hacım Sultan’ın yanınca yuvarlanarak Kadı’nın huzuruna gelirler. Kadı, kayaları yuvarlanarak geldiğini görünce vücudunu titreme alır, nutku tutulur, bir süre kendinden geçer. Kadı, kendine gelince beş kaya parçası dile gelip, “*Bu kişilerin ineğini, bizim yanımızda kurt yedi. Eğer inanmazsanız, adam gönderin başının derisini getirsin.*” diye şahitlik yaparlar. Köyden birkaç adam gidip denilen yerden ineğin başının derisini getirirler. Oradaki herkes Hacım Sultan’ın eline ayağına düşüp özür diler. (HKN: 32a, 32b, 33a, 33b,34a)

Hacı Bektaş-ı Velî’nin kışın bir ağaçtan elma bitirmesi; Hacım Sultan’ın kışın söğüt ağacından yemiş bitirmesi:

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Sarı, bir gün kötü düşüncelerle Kadıncık’ın evinde olan Hacı Bektaş-ı Velî’nin üzerine gider. Hacı Bektaş-ı Velî’ye, onun bu düşünceleri malum olur ve Sarı’yı bahçeye çıkarır. Bahçede Sarı’ya, “*Gönlümüz yemiş diledi, çık şu ağaçtan indir de yiyelim.*” deyince Sarı, kış mevsimi ve her tarafın kar olduğunu ağaçta yaprak bile kalmadığını söyler. O zaman Hacı Bektaş-ı Velî, Sarı’ya aşağıda beklemesini söyleyerek ağaca çıkar. O anda ağaç yeşerir, tomurcuklanır, yapraklanır, çiçeklenir ve kırmızı elmalar biter. Hacı Bektaş-ı Velî, Sarı’ya yukarıya bakmasını, hangisini istediğini sorar. Sarı, yukarıya bakıp da gözü Hacı Bektaş-ı Velî’nin hayâ yerlerine kayınca, biri kırmızı biri beyaz iki tane gül bittiğini görür. Sarı, onun gerçek evliyalardan olduğunu anlar. Hacı Bektaş-ı Velî, ağacı silkeler. Sarı, dökülen elmaları aşağıda toplar. Hacı Bektaş-ı Velî, inince ayağına kapanıp af diler. Hacı Bektaş-ı Velî, Sarı’ya kerametleri görene kadar inanmadığı için ona koltuğunun altından çıban çıkması için beddua eder. Sarı köye gelince olanları Kadıncık’a anlatır. Elmalar köy ahalisine dağıtılır. Köyden birisi ne zaman hasta olsa o elmalardan yedirilir ve şifa bulur. Sarı, öleceğine yakın koltuğunun altından çıbanlar çıkar ve ölür. (HBV: 50a, 50b, 51a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Bir gün Öyük köyü halkı bir yere toplanarak, *“Daha önce sığırlarımızı güdenler, her gün bir evde kalırdı. Şimdiki ise tek bir evde devamlı kalıyor.”* diye Hacım Sultan ile konuk kaldığı evin hanımı hakkında, dedikodu yaparlar. Kadının kocası, bu sözleri duyunca Hacım Sultan’ı evinden kovmak için kızgınlıkla gelir. Bu durum, Hacım Sultan’a malum olur. Adam, öfke ile gelince Hacım Sultan ona, *“Bizim kudret bahçemiz vardır. Senin ile gidip yemiş toplayıp yiyelim.”* der. Adam da, *“Şimdi kışın ortasındayız, yemiş mi olur?”* dese de Hacım Sultan, ondan sepet alıp arkasından gelmesini söyler. Sahrada bir söğüt ağacının altına gelirler. Hacım Sultan, ağacın altında dua edince bir anda o söğüt ağacında her türlü yemiş biter. Adam bunu görünce kendinden geçip bayılır. Adam ayıldığında Hacım Sultan’ın ayağına düşüp özür diler. Hacım Sultan, sepeti alıp ağaca çıkarak üzüm, incir, zeytin, armut ve elma gibi meyvelerden toplar. Hacım Sultan, ağaçtayken adam aşağıdan başını kaldırıp baktığında Hacım Sultan’ın hayâ yerinde kırmızı ve ak gül görür. Adamın Hacım Sultan’a itikadı tamam olup *“Dedeciğim, hizmetkârın olayım, beni senden mahrum eyleme.”* diye yalvarır. Eve dönüp hep birlikte yemişleri yerler. (HKN: 30a-30b-31a)

*Hacı Bektaş-ı Velî’nin Seyyit Gazi’nin Mezarının kapısındaki taşı ısırması;
Hacım Sultan’ın Seyyit Gazi’nin Türbesindeki taşı ısırması:*

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi: Hacı Bektaş-ı Velî, Seyyit Gazi’nin mezarına doğru yola çıkar. Akpınar denen yerde *“Batın Erenleri”* onu karşılar *“Hoş geldinîz!”* derler. Seyyit Gazi’nin mezarını bekleyen erenler de karşılarlar. Hacı Bektaş-ı Velî, Seyyit Gazi’nin mezarına selam verince mezardan cevap gelir. Bundan sonra Hacı Bektaş-ı Velî, büyük bir deniz olur, Seyyit’in mezarı içinde yüzer. Sonra, Seyyit Gazi’nin mezarı büyük bir deniz olur, Hacı Bektaş-ı Velî, gemi olup onun içinde yüzer. Tekrar eski hallerine dönerler. Bu görüşmeden sonra Hacı Bektaş-ı Velî, Seyyit Gazi’nin mezarının kapısındaki bir taşı ısırarak nişan olarak bırakır. (HBV:74b, 75a)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi: Hacım Sultan ile dervişleri Seyyit Gazi Zâviyesini ziyaret etmek için yola çıkarlar. Zâviyeye yakın bir yerde Seyyit Gazi, ahu şeklinde gelip Hacım Sultan’ı karşılar. Bir süre, mana âleminde görüşürler sonra ahu kaybolur. Hacım Sultan, Seyyit Gazi Dergâhında kendisini iyi karşılamayan Kara İbrahim’i, öldürerek cezalandırır. Hacım Sultan, Seyyit Gazi Türbesinin eşigindeki taşı ısırarak bütün dişlerini hamur gibi bir yere biriktirir ve *“Bizi seven dostlar buradan içeri girmesin, bundan teselli olsun.”* diyerek dua eder. (HKN- 61a, 65a)

2.4. HACIM SULTAN MENÂKİBNÂMESİNİN YAPI ÖZELLİKLERİ

Menâkıbnâmeler, sözlü kültür ortamında üretilip daha sonraki süreçte bir yazıcı tarafından derlenerek yazılı kültür ortamına aktarılan metinlerdir. Sözlü kültürde ayrı ayrı bazen de birkaçı bir arada anlatılan menkabelerin bir araya getirilerek metin olarak biçimlendirilmesi belirli özellikler dâhilinde olmaktadır. Menâkıbnâmelerin yapısal özelliklerinden dış yapısını şekle yönelik özellikler ve içyapısını ise anlatı, tip, motif özellikleri meydana getirmektedir. Menâkıbnâmelerin dış yapısını oluşturan özellikler olarak; eserin cildi, boyutları, sayfa yapısı, varak sayısı, her varaktaki satır sayısı ve yazı biçimi oluşturmaktadır. Ayrıca, eserin manzum, manzum-mensur karışık, mensur olmasıyla istinsah tarihini de şekil özellikleri içerisinde sayabiliriz. Menâkıbnâmelerin iç yapı özelliklerinden anlatı yapısı, menkabe anlatılarının bütünsel bir yapı oluşturacak şekilde bir araya getirilmesidir. Sözlü kültür ortamında ayrı ayrı bazen birkaçı bir arada anlatılan menkabeler bir yazıcı tarafından, birbiriyle ilişkili ve bir sıra takip edilerek bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirilirken belli bir anlatı yapısı ortaya çıkmaktadır. Yazıcının oluşturduğu bu anlatı yapısı metnin ana iskeleti (yapısı) diyebileceğimiz epizotlar şeklinde olmaktadır. Ayrıca metinleşmiş yapıyla menâkıbnâmelerin diğer halk anlatılarıyla ortak olan anlatı özelliklerinin belirlenmesi de gerekmektedir. Menâkıbnâmelerin yapı özelliklerinden biri de tip yapısıdır. Tip, “1. Aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendisinde toplayan. 2. Tür, çeşit. 3. *Ed.* Hikâye, roman, tiyatro gibi uzun anlatıma dayalı edebî eserlerde kişi kadrosunu içine alan ve belli bir düşüncenin, topluluğun zihniyetini ve ideolojisinin temsilciliğini yüklenen kişi. 4. *tiy.* Kendine özgü kişiliği olmayan, genellikle bilinen kalıplardaki insanları gösteren oyun kişisi.” gibi anlamlara gelmektedir. Edebiyat bilimindeki metne dayalı incelemelerde ‘tip’, anlatılarda değişmeyen özellikleriyle yer alan kişi ve ortak özelliklere sahip aynı türden model anlatı şeklinde, iki yönde kullanılmıştır (Arslan, 2008: 44). Bu tanımlardan yola çıkarak bir menâkıbnâme metnini tip yönünden incelenmesinde iki yön ortaya çıkmaktadır. Bunların birincisi, menâkıbnâme anlatılarında değişmeyen özellikleriyle yer alan kişi “velî tipi”, ikincisi ortak özelliklere sahip aynı türden model anlatı ise “menâkıbnâme tipi” veya “tip menâkıbnâme”nin belirlenmesi menâkıbnâmedeki tip yapısını meydana getirmektedir. Menâkıbnâmelerin yapı özelliklerinden diğerini ise motif yapısı oluşturmaktadır. Motif, Türkçe sözlükte: “*ed.* Kendi başlarına konuya özellik kazandıran öğelerin her biri.” diye tanımlanmıştır. Halk edebiyatında motifin tanımı daha çok masal ve hikâye türleri

üzerinden yapılmaktadır. Buna göre, Max Luthi, “hikâye etmenin en küçük unsuru.”, Veselovsky, “Hikâyenin parçalanamayan en küçük parçası.”, Stith Thompson ise, “Masalın gelenekteki ısrar edici güce sahip en küçük unsuru.” diye tarif etmişlerdir (Seyidoğlu, 1975: 83). Türk menâkıbnâmelerindeki motiflerin tespitini yapmış olan Ahmet Yaşar Ocak ise motifi, “Destan, efsane ve masal gibi anlatım türlerinde cereyan eden harikulade olaylarda sık sık tekrarlanan ve bu olaylara belli özellikler veren bir takım unsurlar vardır ki, bunlara motif tabir edilmektedir.” şeklinde tanımlamaktadır (Ocak, 2010: 70). Menâkıbnâme metninin yapı özellikleri üzerindeki çalışmalardan biri de motiflerin tespiti yönünden olacaktır. Bu düşünceden hareketle, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin yapı özelliklerini ayrı ayrı ele almak doğru olacaktır.

2.4.1. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin Dış Yapı Özellikleri:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin nüshaları dış yapı yönüyle şöyledir:

Hacım Köyü Nüshası:

Ceylan derisi ciltle kaplanmıştır. Cildin ölçüsü 20x 12cm boyutlarında olup varak sayısı 73’tür. Her varaktaki satır sayısı 11-15 arası ve düzensiz satırlar mevcuttur. Eser talik yazı çeşidiyle yazılmıştır. Konu başlıkları ayet ve hadislerle Allâhü Te’âlâ, Hz. Muhammed gibi bazı özel adlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. “*hazâ menâkıb-ı sultân hâcı bekdâş velî vilâyetnâme-i sultân hâcım kıddes-allâh sırru’l-‘azîz*” başlığı ile başlayan nüsha mensurdur. Nüshada girişinde diğer nüshalarda bulunmayan “yaratılış” ilgili bölüm bulunmaktadır. Nüshada her biri başka bir kerameti anlatan bölümlere ayrılmış olmakla birlikte bu bölümler birbiriyle takip eden bir sırayla düzenlenmiştir. Bölüm başlıkları genellikle “*hazâ vilâyetnâme-i sultân hâcım kıddes-allâh sırru’l-‘azîz*” şeklinde olmakla birlikte “*hazâ vilâyetnâme-i sultân hâcım fi’l-mevâtin şuşuz*” örneğinde görüldüğü gibi bazen anlatılan konu ile ilgili ifadeler bulunan başlıklar da kullanılmıştır. Nüshanın istinsah tarihî H. 1200/ M. 1785/86’dır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Ktb. Nüshası:

Nüsha ciltsizdir. Ölçüsü 22x14,5cm boyutlarındadır. Varak sayısı 30 olup her varakta düzenli olarak 17 satır bulunmaktadır. Nüsha mensur olup talik yazı çeşidiyle yazılmıştır. Metin içinde geçen ayet ve hadislerin tamamı ve bazı özel adlar kırmızı

mürekkeple yazılmıştır. Konuların dizilişi bakımından Hacım Köyü Nüshasıyla aynı özelliklere sahiptir. Eser, “*hüve dost menâkıb-ı sultân hâcî bektâş-ı velî kıuds sırru’l-‘azîz velâyet-ñame-i hâcım sultân*” başlığını taşımaktadır. Anlatılan her keramet “*velâyet diger hâcım sultân*”, “*diger velâyet-i hâcım*” gibi benzer başlıklar taşımaktadır. Nüshanın istinsah tarihî H. 1261/ M. 1844-45’tir.

Ali Emirî Efendi A Nüshası:

Nüsha mukavva ciltli ve vakıf mührü bulunmaktadır. Cilt 23x15 cm boyutlarındadır. Varak sayısı 22’dir. Her varaktaki satır sayısı 22-26-27-28 şeklinde olup düzensizdir. Bu nüsha da mensur yazılmıştır. Yazı çeşidi rikadır. Eser konuların dizilişi bakımından Hacım Köyü Nüshasıyla aynı özelliklere sahiptir. Kitabın başında ana başlık bulunmamaktadır. Konu başlıkları kullanılmayan yerler vardır. Bazı menkabelerde “*diger velâyet-i hâcım sultân*” şeklinde başlık konulmuştur. Nüshanın istinsah tarihî H. 1309/ M. 1891-92’dir.

Ali Emirî Efendi B Nüshası:

Sırt tarafı bezden kapakları kâğıt kaplı şeklindedir. Cilt 23x15cm boyutlarındadır. Varak sayısı 70 ve her varakta düzenli olarak 17 satırla yazılmıştır. Bu nüsha da mensurdur. Yazı çeşidi rika olup konu başlıkları ve özel adlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Konuların dizilişi bakımından Hacım Köyü Nüshasıyla aynı özelliklere sahiptir. Nüsha “*hazâ menâkıb-ı hâcım sultân*” ana başlığıyla başlamaktadır. Yapısı, diğer nüshalara göre hikâye tarzına göre düzenlenmiştir. Konu başlıkları, “*bundan şoñra müstakill hazret-i hâcım sultânıñ kerâmât-ı ‘âlîleri naql ve beyân olunup okıyan cân qarındaşlardan dañı hayr himmet ricâ ve niyâz olunur ki*” veya “*diger velâyet beş taşuñ şehâdeti beyânıñdadur*” gibi anlatılan konuyu açıklayıcı başlıklar şeklinde düzenlenmiştir. İstinsah tarihî H. 1261/ M. 1844-45’tir.

Rodolf Tschudi Nüshası:

Rodolf Tschudi nüshası adını verdiğimiz nüsha, Rodolf Tschudi ve Georg Jacob’un (1914) “*Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan*” adlı kitapta matbu Arap harfli yayınladıkları nüshadır. Nüsha ile ilgili bilgiler adı geçen kitaptan alınmıştır. Matbu yayın Rodolf Tschudi’nin kendisinde olan “Hacım Sultan Velâyetnamesi”yle

gene kendisinde olan “Hazâ Vilâyet Hünkâr Hacı Bektaş Veli” adlı menâkıp kitabıyla karşılaştırarak yayınlanmıştır. Hacım Sultan Velâyetnâmesi, asıl nüsha olarak verilmiş aradaki farklar dipnotta “M.” Olarak gösterilmiştir. Hacım Sultan Velâyetnâmesi, Arap harfli matbu ve satır sayıları gösterilmemiş olarak basıldığı için tezde konu başlıkları ve devamındaki menkabenin sadece çeviri yazısı yapılmıştır. Rodolf Tschudi’nin kullandığı nüshanın cildinîn şekli hakkında bir açıklama bulunmamaktadır. Ölçüsü 22x16cm olarak verilmiştir. Satır sayısı söylenmemiştir. Nüshanın yazı çeşidi talik olarak belirtilmiştir. Konuların dizilişi Hacım Köyü Nüshasıyla aynı özellikleri göstermektedir. Kitap, “*hezâ kitâb-ı velâyetnâme-i hâcım sultân*” ana başlığıyla başlamaktadır. Ele alınan her menkabe düzenli olarak “*diger velâyet-i hâcım sultân*” başlığıyla verilmiştir. R. Tschudi’nin belirttiğine göre eserin istinsah tarihî H. 1326/ M.1909’dur (Tschudi, 1914: VII).

2.4.2. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin İç Yapı Özellikleri:

2.4.2.1. Anlatı Yapısı:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki menkabelerin düzenlenişi Dede Korkut Hikâyelerin yapısını andırmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde her biri kendi içerisinde bir olay örgüsüne sahip hikâyeler bir büyük anlatının tamamlayıcısı durumundadır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de sözlü kültürde birbirinden bağımsız olarak anlatılan her bir menkabe yazıcı tarafından düzenlenirken anlamlı bir bütünsel yapı oluşturulmuştur. Bu bütünsel yapıyı görebilmek için Menâkıbnâme metninin incelenmesi gerekmektedir.

2.4.1.1. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin İncelemesi:

Metin Ekici, (1995) *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri* adlı kitabında yedi halk hikâyesi metnini epizotlar halinde inceleyerek Dede Korkut Hikâyeleriyle benzerliklerini tespit etmiştir. Hikâyelerin metninin incelenmesinde hikâyelerin ana iskeletini oluşturan dört temel epizottan hareketle anlatı yapısını belirlenmiştir (Ekici, 1995: 6-7). Hacım Sultan Menâkıbnâmesi anlatı yapısı bakımından hem Dede Korkut Hikâyelerine hem de halk hikâyelerine benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikten hareketle Metin Ekici’nin (1995) ortaya koyduğu metin

inceleme yöntemi takip edilerek Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin metnini incelenmesi yoluna gidilmiştir.

I. Hazırlık Epizodu:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin hazırlık epizodu çeşitli bölümlerden oluşmaktadır.

1. Zaman:

Menâkıbnâme içerisinde yer alan her ayrı menkabeye başlanırken bazen zamanı belirleyecek bir ifade kullanılmamış bazen de “bir gün” şeklinde bir kalıp ifade kullanılmıştır. “bir gün” belli bir zamanı göstermekten çok, belirli bir zaman tipini göstermektedir. (Bu kalıp ifade Dede Korkut Hikâyesinde de kullanılmaktadır.) Menkabelerin zamanı itibari bir zamandır diyebiliriz. Örnekler, “*HKN: 29b, ... bir gün çariyye tam üstüne çıktılar ...*”, “*HKN: 30a, ... bir gün çariyye halkı gine bir yire cemî' oldılar ...*”, “*HKN: 32a, ... bir gün bir çarıcuğ bir dana enecüğü var-idi götürüp şığıra şaldı ...*”, “*HKN: 37b, ... bir gün şehirlü tâ' fesi biriküp ...*”, “*HKN: 38b, ... bir gün ol kişiler cemî' oldılar ...*”, “*HKN: 45b, ... bir gün germiyân iline geldi ...*”, “*HKN: 48a, ... bir gün sultân hazretnüñ mübârek kalbine ...*”, “*HKN: 48b, ... bir gün sultân hâcım hazretleri halîfeye ayıtdı ...*”

2. Mekân:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde mekân başlarda belirsizdir. Bu belirsizlik Ahmet Yesevî'nin adında geçen: “*HKN: 14b-15a, ... kuţbu'l- aqtâb sultânü'l-ârifin ser-çeşme-i murâd hezâr-ı pîrân-ı türkistân sultân hoca aḥmed yesevî ibn-i muḥammed ḥanefî ...*” Türkistan ifadesiyle olayların genel olarak Türkistan'da geçtiği üstü kapalı olarak verilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ın Rûm'a doğru birlikte yola çıkmasıyla mekân adları belirli olmaya başlar. Bu mekân adları önce Mekke, Medine, Kudüs gibi kutsal olarak addedilen yerlerdir. Anadolu'da ise iki velî önce ‘çarayük’e gelirler. Burası bugün Nevşehir'in Hacı Bektaş İlçesidir. Diğer mekân adları, Hacım Sultan'ın menkabelerinin geçtiği yerlerdir. Bu mekân adlarının hepsi belirli gerçek yerlerdir. Menâkıbnâmede geçen mekân adlarının bir kısmı bugün farklı olarak

kullanılmaktadır. Örneğin, Şeyhlü diye geçen mekân adı bugünkü Çivril'dir. Öyük köyü bugünkü Çıtak olmalıdır. Menâkıbnâmede geçen mekân adları şunlardır: “*HKN: 28a, kara hişâr*” bugünkü Afyonkarahisar, “*HKN. 36a, şandüklü*”, “*HKN: 42b, şuşuz*” bugün Hacım Köyü ve birkaç köyün bulunduğu arazinin genel adı. “*HKN: 45b, horâşân*”, “*HKN: 49a, şeyhlü*”, “*HKN: 55a, geyikler*” bugünkü Dinar'dır. “*HKN: 61a, seyyid gâzî*” Eskişehir'de Seyyit Gazi Zâvisyesinin bulunduğu yer. Menâkıbnâmede geçen mekân adları Horasan dışında zamanın Germiyan (*HKN: 49b, germiyân*) ve Menteşe (*HKN: 49a, menteşe*) Beylikleri içerisinde bulunan yerlerdir.

3. Kahramanın şeceresi:

Halk arasındaki inançlarda bir velînin soyunun Hz. Muhammet'e çıkması anane halini almıştır. Menâkıbnâmede soyun verilmesindeki amaç, bir tarikat kurucusu veya tarikatın önemli şeyhlerinin de soyları Hz. Muhammet'e çıkması gerektiğindedir. Menâkıbnâmede hem Hacı Bektaş-ı Velî'nin hem de onun halifesi olan Hacım Sultan'ın soy silsilesi Hz. Ali yoluyla Hz. Muhammet'e çıkmaktadır. Silsile verilirken anaların adı verilmemiştir. Sadece Hz. Ali'nin hanımının adı verilmiştir ki o da Hz. Muhammet'in kızı olması, soyun bu yolla Hz. Peygambere bağlanması söz konusu olmasındandır. Menâkıbnâmede Hacım Sultan'ın soy silsilesi şu şekildedir: “*HKN: 13a-13b, ... muhakkak bil horâşân sâdâtlarının şaḥîḥ neseb-i seyyiddür bilâ-ḥilâf pes imdi sultân ḥacım ḳaddes-allâhü sırrü'l-‘azîz zâde-i ḥüseyin oğlıdur şâh-zâde-i ḥüseyin imâm taḳî oğlıdur imâm taḳî imâm ‘alîyyü'n-naḳî oğlıdur imâm naḳî ‘ali mūsâu'r-rıza oğlıdur imâm rıza mūsâ-ı kâzîm oğlıdur imâm kâzîm ca‘fer-i şâdık oğlıdur ve ca‘fer-i şâdık muḥammed bâḳır oğlıdur imâm muḥammed bâḳır zeynü'l-‘abidîn oğlıdur zeynü'l-‘abidîn imâm ḥüseyin oğlıdur imâm ḥasan ḥüseyin ḥazret-i ‘alînüñ oğlıdur anaları fâtıma ve dedeleri muḥammed muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem pes imdi bilgi-kim imâm taḳînüñ yedi oğlu vardı biri imâm oldu anuñ adı imâm ḥasan el-‘askerî dirler altısı imâmzâdelerdür birinüñ adına imâmzâde-i hâdî dirler birine imâmzâde-i ḥüseyin dirler birine imâmzâde-i ca‘fer dirler birine imâmzâde-i zeyd dirler birine imâmzâde-i ibrahîm pes imdi imâmzâde-i ḥüseyinüñ üç evlâdı ḳaldı birine seyyid cihân dirler birine seyyid sultânî dirler birine seyyid ḥacı dirler bir ma‘nâda receb dirler ...”*

4. Kahramanın eğitimi:

Bir tarikat pîrinin ve şeyhlerinin tasavvufî eğitimi önem arz etmektedir. Dervişlerin bu eğitimin nasıl olduğunu bilmesi ve kendilerine örnek alması için anlatılması gerekmektedir. Menâkıbnâmede Hacı Bektaş-ı Velî'nin ve Hacım Sultan'ın tasavvufî eğitimleri birlikte geçtiği anlatılmıştır: *“HKN: 14a-14b, ... pes imdi sulţān ḥācım sulţān ḥācī bekdāş ḳaddes allāhū sırrū'l-‘azīz ḥāzretleri bunlar şöyledür-kim naşb-i ezelidür ya‘nī ki şabābiyyet ‘āleminde herkiz şıbyānla ḳarışup lu‘b-ı levhe şehvete meşgūl olmadılar nite-kim zıkr geçdi şabā ‘āleminde daḫı kendülerinden ḥaller zāhir olurdı dürlü dürlü kerāmetler gösterürdi mübārek ağızlarından dürlü keliciler işidülürdi herkiz dünyāya me‘īl bunlardan gözümedi havā-yı nefsanıyyete mütāba‘at kendülerden gelmedi belki kendülerden zāhir olan gice gündüz ol ‘ibādet t̄ā‘at riyāzet zūhdi taḳvāydı ḥattā ḥoraşānda ataları ve dedeleri allāh ḥükmüne varıcaḳ sulţānlıḳ ‘arz itdiler ḥācī bekdāş sulţānlığı ḳabūl itmedi sulţānū'l-evliyā ḥoca aḫmed yesevī ḳuṭbu'l-ekrem rūma göndermezden ileri kırk yıl tamām şā‘imū'd-dehr ve ḳā‘imū'l-leyl leylān ve nehārān ‘ibādet riyāzet taḳvāya ver‘a a‘māl-ı şālīḫya meşgūl oldılar ve daḫı hidāyet allāhu celle ve ‘alā kendülere yetmiş gice rūḫları ‘ālem-i ervāḫdan ‘ālem-i ecsāme ‘ubūr ḳıldıḳda kenā‘irū'n-nās sa‘yleriyle bu vāsıṭa-ı a‘māle şālīḫleri yevmen fe yevmen teraḳḳi bulup ta mertebe-i vīlāyete irişmek bu vechile oldı ...”*

5. Velîliğini ispatlama:

Menâkıbnâmenin asıl kahramanı olan Hacım Sultan'ın bağlanacağı şeyh olarak ilk olarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin velâyetini ispatlaması kısmı bulunmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî'nin şahitliğinde dışarıda akan suyu dergâhın içinden akıtır. Hoca Ahmet Yesevî, doksan dokuz bin halifesine bu velâyetin Hacı Bektaş-ı Velî'nin olduğunu söyleyince halifeler ona inanmak istemezler. Menâkıbnâmede, *“HKN: 16a-16b, ... bekdāş el-ḥoraşānī yüz ḥaḳḳa dutdı secde niyāz itdi çeşme taşradan ḡayb boldı gelüp mekteb-ḥāneden aḳdı çıḳdı gördiler müteḥayyir oldılar andan şeyḫ bekdāş didi sevinç ile baş ḳaldurdı gördi-kim şu aḳar ol şuyuñ yanında bir şüşām bitmiş açılmış hergün toḳsan toḳuz biñ ḫalīfe sulţān ḥocā aḫmed yesevīden ders oḳurlar idi geldiler gördiler-kim biñar mekteb-ḥāneden aḳar ayıtdılar bu ne ḫikāyetdür sulţān ḥocā aḫmedī yesevī ḥāzretleri ayıtdı bu vīlāyet ḥācī bekdāşuñdur didi ...”* şekilde

anlatılmıştır. Halifeler Niçin ona ‘hacı’ denildiğini sorduklarında da Hoca Ahmet Yesevî, Kâbe’de namaz kılarken Hacı Bektaş-ı Velî’nin ve Hacım Sultan’ın selam verirken yanında olduklarını selamdan sonra gözden kayboldukları aktarır. Yine, Kâbe’de kendisinin canı “bişi” çektiğinde Hacı Bektaş-ı Velî’nin bir anda evdeki bişiyi yanına getirdiği anlatır. Menâkıbnâmede, *“HKN: 16b-17a, ... ayıtdılar hâcı bekdâş kimdür ayıtdı budur ne sebebeden hâcı oldu andan şeyh ayıtdı ‘arife günü biz ‘arafâtda idük ben ayıtdım şimdi bizde bişi pişürürler didim fi’l-hâl bir tebsinüñ içinde ışşıcağ bişi getürdi baña şunıvirdi aldum yidim tebsiyi şağladım bir dağı vîlâyet budur-kim her vaqt ben ka‘bede namâz kılırdum şağ yanuma selâm virdikde hâcı bekdâşı görürdüm şol yanuma selâm virdikde hâcımı görürdüm didi namâzdan fârîğ olıcağ hemân gayb olurlar-ıdı ...”* şeklinde anlatılmıştır.

Hacı Bektaş-ı Velî, halifelere Hz. Ali’nin sırrı olduğunu açıklar. Halifelerin ondan delil göstermesini istemeleri üzerine Hz. Ali’nin vücudunda bulunan üç nişanı gösterir. Halifeler, onun önünde eğilirler. Bu olay şu şekilde anlatılmıştır: *“HKN: 17a-17b, ... hâzret-i bekdâş ayıtdı biz hâzret-i ‘alînüñ oğlanlarından öz ve hem ‘alînüñ sırrıyuz didi didiler kavîm göster görelüm eger gerçek iseñ söylemeñüz taşdığ bu ola-kim ‘aynla görevüz taḥkîk (3) ola hâzret-i ‘alînüñ kendüde üç nişanı vardur biri alında bir kara beñi vardur şağ ayasında bir yeşil beñi vardur şağ omuzunda bir beñi dağı vardur anlar böyle didiler elin ilerü şundı avcun açdı gördiler bir yeşil beñ ayıtdılar bir dağı alında vardur andan imâmesin alından yukarı kaldırdı gördiler bir beñ yılduza beñzer yağrıdan dağı gördiler cümlesi vardılar yüzlerin yire urdılar ayağına düşdiler ...”* Hacı Bektaş-ı Velî meşrebinin Hz. Muhammet’ten, velâyetinin Allah’tan geldiğini söyler. Kendisinin bir şeyhi olmasını lazım geldiğini söylerler. O da isteyen varsa yasemin yaprağı üzerinde namaz kılabilirse kendisinin şeyhi olabileceğini söyler. Bu isteğini kimse yapamayınca kendisi yaprak üzerinde namaz kılar. Menâkıbnâmede şöyle anlatılır: *“HKN: 18a-18b, ... hünkâr hâzretine şordılar ittifâk senüñ meşrebüñ kimdendür ayıtdı meşrebüm muḥammed muştafâ şallalâhü ‘aleyhi ve sellemdendür ayıtdılar saña bu vîlâyet kimdendür ayıtdı baña bu vîlâyet allâhü te‘âlâ celle celâledendür andan ayıtdılar saña bir şeyh gerekdür didiler andan hâcı bekdâş velî ayıtdı eger biriñüz şol yâsemîn yaprağınuñ üstine seccâde şalup namâz kılırsa ben aña kendüzüm taşşırurum didi çün bu cevâbı işıtdiler cümle müteḥayyir oldılar sen eyle*

görelüm didiler hâzret-i hânde-kâr ayıtdı eger gösterürsem baña muṭî^ç olur mısız didi ayıtdılar belî der-hâl hâcı bekdâş velî abdest aldı seccâdesin eline aldı ayıtdı bismillâh bi-emr-illâhi te^çâlâ didi seccâde yaprak üzerine şaldı mu^çallağ tırdu çıkdı iki rek^çat namâz kıldı girü indî cemî^çsi geldiler ayağına düşdiler ...”

6. Kahramanın seçilmesi ve görevlendirilme:

Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî tarafından kendisine kutsal emanetler verilerek Rûm diyarında görevlendirilir. Kutsal emanetler; elifi taç, hırka, çerağ, seccade, alem'dir. Menâkıbnâmede bu emanetlerin Cebrail tarafından Hz. Muhammet'e verildiği anlatılmıştır. Bu emanetler Hoca Ahmet Yesevî'ye kadar ulaşır onda Hacı Bektaş-ı Velî'ye verir. Geleneğe göre halife olup da ayrı yurt tutacak olan dervişe şeyhi tarafından verilen halifelik sembolleridir. Menâkıbnâmede şu şekildedir: *“HKN: 18b-19a, ... sultân hocâ ahmed yesevî hâzretleri ol cihâz fağrı elîf-i tâc ve hırka ve çırâğ ve sofrâ ve ^çâlem ve seccâde imâm ^çalî mûsâ rızâ buña virmişdi bizüm evlâdımızdan bir kişi gelse gerekdür oña vir dimüşdi pes sultân hocâ ahmed yesevî ibn-i muhammed hanefî ibn-i ^çalî hâzretleri getürüp erkânla sultân hâcı bekdâş velîye virdi du^çâ idüp dest-tevbe virdi kâllallâhü te^çâlâ tûbû tevbeten naşûhan pes naşûh tevbesi virüp bî^çat itdi yürî imdî saña urüm evinden qarayükde mağâm virdiler tur eglenme git didi ...”*

Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî tarafından Rûm diyarındaki makamına gideceğinde yanına yoldaş olarak Hacım Sultan'ı seçer. Menâkıbnâmede seçilme şu şekildedir: *“HKN: 19b, ... pes hâcım sultân hâzretleri yirinden kalkup kabûl iderseñüz biz yoldaş olalum didi hâzret-i hünkâr ayıtdı nice yoldaş olursuñuz didi sultân hâcım hâzret ayıtdı öyle yoldaş olurun ki yoldan çıkarsañ ururın ayağıña yola değın didi böyle diyicek hâcı bekdâş velî ayıtdı ey ^çammû sen benüm yoldaşumsın didi birbirlerini kabûl itdiler ...”*

II. Velâyet Kazanma ve Mürşit Olma Epizotu:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin bu bölümünde Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan Anadolu'ya gelirler ve buradaki erenlere üstünlüklerini kabul ettirirler. Anadolu erenleri Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifeleri olurlar.

1. Şeyhiyle birlikte keramet gösterme:

Anadolu'ya gelmek için yola çıkan veliler önce Mekke, Medine ve Kudüs'e uğrayıp kutsal yerleri ziyaret ederler. Anadolu'ya gelince önce birlikte keramet göstererek iki aslanı taşa çevirirler. Bu keramet şöyle anlatılır: *“HKN. 21a, ... andan daḥı gidüp rûma revâne oldılar bir cezireye geldiler arslan ḳorḳusından ol yoldan geçilmezdi ol araya geldiler iki arslan iki yañadan gelüp bunlara yalındılar pes evliyâlar du‘â itdiler ḳaf didiler fi‘l-ḥâl ikisi daḥı taş oldılar ...”* Veliler toplantı halinde olan Anadolu erenlerine mana âleminden selam verirler. Selamı sadece Fatma Bacı duyar. Fatma Bacı'nın selamı alması üzerine erenlerin gözcüsü Karaca Ahmet, kimin selamın aldığını sorar. Durumu öğrenince erenler gelenleri hoş karşılamazlar. Kanat kanada verip arşa kadar yolu bağlarlar. Ali Emirî Efendi B Nüshasında şu şekilde bir ifade diğer nüshalarda bulunmamaktadır: *“AEE-BN: 8a, ... ve ba‘de yatan ḳanadlaruñ açup ...”* buradan sanki erenlerin gözle görülür kanatlarından bahsedilmiş gibidir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan gövdesi bir başları ayrı güvercin şekline girerek arşa kadar uçup yolu geçerler. Güvercin şekline girme şu şekildedir: *“HKN: 21b-22a, ... sultân ḥacı bekdâş velî ayıtdı ya ḥacım sultân gel beri gögdemüz bir olsun diyüp gügercin şekline girdiler pervâz urdılar ya allâh diyüp ‘arşuñ şuhfundan uşdılar ol vaḳt-kim evliyâlar ‘arşa yetiştı anda melâ‘ikeleri gördiler başlarına bî-ḥadd sâñî birer ḳubbe-i elîf-i tâc giyerler ḳarşu geldiler ḥoş geldiñüz ya evliyâu‘l-lâhlar didiler andan havâdan inüp ḳarayüke ḳondılar gügercin şeklinde bir mermer üzerine ayaḳıkları taşa baḳdı ...”* Karaca Ahmet'in oğlu Hacı Tuğrul, doğan şekline girerek güvercini avlamaya gider. Hacım Sultan, insan şekline dönerek doğanı boğazından yakalar. Hacım Sultan, Hacı Tuğrul'a onlara nasip veren kişinin Hacı Bektaş-ı Velî olduğunu söyler. Hacı Bektaş-ı Velî de erenlere nasip veren kişinin delillerini gösterir ve erenleri çağırmasını söyler. Anadolu erenleri bu çağrıya cevap vermezler. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan birlikte keramet göstererek erenleri yanlarına gelmeye mecbur bırakırlar. Bu keramet şu şekildedir: *“HKN: 23b, ... erenleruñ ‘inâdı bunlara ma‘lûm oldı ḥünkâr ḥacı bekdâş sultân ḥacım du‘â itdiler barmağıyla işâret itdiler seccâdeleri cemî‘ sinüñ altından ḡayb olup gelüp bunlaruñ naẓarına döşendi gine ‘inâd itdiler çırâḳların yaḳamadılar bunlar ‘âciz oldılar ...”* Anadolu erenleri, iki velinin huzuruna gelirler. Onların sözlerine delil isterler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan mürşitlerinin Allah olduğunu söyler ve

delil olarak gökten bir ferman indirirler. Delil indirme şu şekildedir: “*HKN: 24a-24b, ... ayıldılar aşılmuz ħoraşānī mürşīdimüz ħüdādur ayıldılar bu söze delīl gerekdür didiler pes ħācı bekdāş velī sultān ħācım du‘ā itdiler ħazret-i ħaħħa münācāt idüp el yüze saldılar der-ħāl havādan bir yeşil fermān indi önlerine ħondı cemī‘i meşāyihler gördiler yeşil fermān açdılar yeşil varak üstine aħ ħaħħ-ile yazılmış ...*” Hacı Bektaş-ı Velî, erenlerin hepsini kendisine halife yaparak makamlarına gönderir.

2. Kahramana yurt verilmesi ve velâyet gösterme:

Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’dan başını tıraş etmesini sonra da onu yurt tutacağı yere göndereceğini söyler. Hacım Sultan tam tıraş edecekken mana âleminden yardım çağrısı duyar. Bir anda Akdeniz’de gemisi batan bir adamın yardımına gider, gelir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ın tek başına yaptığı bu velâyetini görünce onun beline ağaç kılıcı kuşatarak yurt tutacağı yere gönderir. Menâkıbnâmede Hacım Sultan’ın velâyetini göstermesi şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 26a-26b-27a, ... ħünkār ħācı bekdāş velī ħazretleri ayıtdı ya ‘ammūzāde ħācım sultān gel benüm benüm başımı tirāş eyle hem yol yoldaşyuz seni daħı göndüreyin germiyanda şuşuz nām mevzi‘de ħaħħ cānibinden sākīn ol diyü irşād olundı ... gel benüm başımı tirāş eyle pes sultān ħācım ħazretleri yirinden ħalkup şu getürüp nazarında ħodı eline şu alup sultānuñ başın ışladı tıĝ alup tirāş itmek istedi semī‘ne bir āvāz geldi-kim meded sultān ħācım diyü pes sultān ħazret bu āvāzı işidüp bir zamān ħāb ‘ālemine varup tevekkül-i ħaħħ oldı andan ħünkār ħācı bekdāş velī ayıtdı neyledüñ ħācım didi pes sultān ħācım ayıtdı aħdeñizde bir kişinüñ gemisi ħarħ oldı meded ħācım sultān dimiş-iken döndi bir ħayı ere çağırdı bir eli elümde ħaldı diyüp elini sultān önüne bıraħdı andan ħünkār ħācı bekdāş ayıtdı ya ħācım aħdeñiz ħande melīh ħırı ħande didi bunı bir yaħīnle söyle didi andan ħācım sultān ħazretleri elini şunup aħdeñizden bir yūnus balıĝına barmaĝın geħirüp getürüp sultān ħazretinüñ önüne bıraĝıvirdi ħünkār ħācı bekdāş velī bu vilâyet görüp ħorāsānda bir ağaç kılıħ kuşatdılar idi getürüp sultān ħācımūñ beline tekbīr idüp idüp kuşatdı yūri imdi germiyāna didi ...*”

3. Ad verme:

Menâkıbnâmede ad verme diğer halk edebiyatı ürünlerinden farklı bir şekildedir. Tarikat içerisindeki derecesini gösteren unvan sıfatları, kişilerin adlarıyla birlikte kullanılır. Örneğin, hünkâr hâcî bekdâş velî, sultân hocâ aḥmedî yesevî gibi. Bu şekilde kullanma kişinin adının bir parçası olmuştur. Ad verme genellikle kişinin bilinen adının dışında şeyhi tarafından verilen yeni bir ad ve lakap şeklinde olmaktadır. Hacım Sultan gerçek adı “Recep” olduğu Menâkıbnâmede şu şekilde verilmiştir: *“HKN: 13b, ... pes imdi imâmzâde-i ḥüseyinüñ üç evlâdı kaldı birine seyyid cihân dirler birine seyyid sultânî dirler birine seyyid hâcî dirler bir ma‘nâda receb dirler ...”* Hacım Sultan, Sandıklı’da Derviş Hacı’ya kendisine ‘Hacım’ adının Hoca Ahmet Yesevî tarafından verildiği şu şekilde anlatmaktadır: *“HKN: 37b, ... bizüm atamız virdigi ismümüz recepdür ammâ sultân hâcî bekdâş velî ile ḥorasândan sultân hoca aḥmed yesevî ibni muḥammed ḥanefî ibni ‘alî bizi rûma göndericek gelüp ka‘be-i şerîfi medîne-yi münevvereyi ṭavâf idicek bizüm ismümüze hâcım didi ...”* Hacım Sultan’a ‘Kolu açık’ lakabını Hacı Bektaş-ı Velî tarafından verilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı makamına gönderirken Hoca Ahmet Yesevî’nin kendisine kuşattığı ağaç kılıcı kuşatır. Ona kendisine danışmadan kılıcı kullanmamasını söyler. Hacım Sultan, kılıcı dergâha su taşıyan katırda dener ve katırı ikiye böler. Mermerde de deneyerek mermeri de ikiye böler. Sakanın şikâyeti üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı geri çağırır. Hacım Sultan, şu cevabı verir: *“HKN: 27b, ... hünkâr beni bir aḡniyâ vîlâyete göndürürsin senüñ kapuñda kesmeyen kılıcı ben neylerem al imdi ḳolıcığı zâbṭ eyle ...”* Bunun üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’a lakabını verir: *“HKN: 27b-28a, ... ya hâcım rûmda hâcım adlu er çok olsa gerekdür senüñ aduñ ḳolu açuḳ hâcım sultân olsun ...”* Menâkıbnâmede ad verme birkaç yerde daha geçmektedir. Bunlardan iki tanesi Hacım Sultan’ın kendi adını başkalarına verme şeklindedir. Sandıklı’da rüyasında Hz. Peygamberi görüp ondan Hacım Sultan’ın yanına gitmesini istemesi üzerine, Hacım Sultan’ın yanına gelip onun müridi olan Derviş Hacı vardır. Hacım Sultan, Sandıklı’dan ayrılırken Derviş Hacı’ya kendi adını verir. Ad verme şu şekildedir: *“HKN: 40a-40b, ... imdi dervîş hâcî sen bunda bizüm vîlâyetümüzi dedemiñ mu‘cizâtını bekle senüñ maḳâmuñ bundadur bizüm maḳâmumuz şuşuz nâm mevzi‘dedür beni isteyen sende bulsun senüñ ismüñ dahı hâcım olsun ...”* Hacım Sultan, kızken bir kerametle cinsiyetin

değiştirip erkek yaptığı gence de kendi adını verir: *“HKN: 54a, ... andan şoñra sultān hācım hāzretleri ayıtdı bu yigit bizüm oğlumızdur beni isteyen bunda bulsun bunuñ ismi dañı hācım sultān olsun didi hayr du‘ā eyledi ...”* Hacım Sultan, seksen yaşında bir kadından “nefes evladı” olur. Anasının sütü olmadığı için bebeği Hacım Sultan’a getirirler. Hacım Sultan, bebeğin adını verir: *“HKN: 69a, ... gine sultān hāzret hayr du‘ā eyledi burhān dervīş barmağların emzirirdi ve hem adı dañı köprücegi delük ‘otman olsun didi ...”* Menākıbnâmede kişilere ad vermenin dışında bir de başka bir şekilde ad verme bulunmaktadır. Hacım Sultan, Karahisar’da kendisine iyi davranan Tuğrul Bey ve adamlarının içmesi için kayaya elini vurarak su çıkartır. Bu suyun adını da kendisi koyar: *“HKN: 35b-36a, ... bu bñarcuğ bizüm yādigārumuz olsun adı taş bñar olsun ...”*

III. Keramet Merkezli Maceralar Epizodu ve Engeller:

Hacım Sultan Menākıbnâmesi asıl olarak Hacım Sultan’ın velîliğini gösteren kerametleri anlatmaktadır. Bu kısım, onu kabul etmek istemeyen halktan kişilere veya onun velîliğini bir türlü kabul edemeyen dervişlere karşı gösterilen keramet konulu motiflerden oluşan olaylar dizisidir. Hacım Sultan’ın velîliğini kabul etmeyen kişilerin gösterdikleri faaliyetlerin hepsine “engeller” adı verilmiştir.

1. Halktan kişilere karşı velîliğini kabul ettirme:

Hacım Sultan, Öyük köyüne gelince buradaki kadınların ısrarı üzerine sığırtmaçlık görevini kabul eder. Köy halkı ona karşı sürekli olumsuz düşünceler beslemektedir.

a. Canlı varlıklar üzerinden velîliğini kabul ettirme:

Öyük köyünün sığırtmaçlığını kabul eden Hacım Sultan, sığırları bir kara boğaya götürmesi şu şekildedir: *“HKN: 29a-29b, ...bu şığıruñ içinde bir çara büyük boğa varidi hācım sultān hāzret boğaya cevāb ayıtdı-kim ya boğa rızā’en-li-llāh pes bu şığırları aħşāma degin güt bunları dañı müslimāncıqların tañılcıqların incütmesinler didi pes boğa bu cevābı işidüp gelüp sultān hāzretnüñ ayağına yüzün sürdi çalkup bu şığırları boynuzıyla süsüp sürdi gitdi aħşāma degin güderdi aħşām olcağ sürüp gine getirirdi*

...” Köy halkı Hacım Sultan’ın dedikodusunu yapar ve sığırların ekinleri bozduğunu söylerler. Birkaç köylü gidip bakar ki ekine zarar gelmediğini görür: *“HKN: 29b, ... bir kaç ādam gönderdiler varup gördiler ğara boĝa bu ŝıĝırları inĝe inĝe geżüp otladur bir kimesnenüñ ekinin incüdmmezler gelüp cevāb virdiler bir nicesi inandılar bir nicesi dīvānedür ne i‘tibār didiler ...”* Köy halkı bu kez de Hacım Sultan’ın sürekli yeni evli bir kadının evinde misafir kaldığı için dedikodu yaparlar. Kadının kocası bu söylenenleri duyunca hırsla eve gelir. Hacım Sultan, adamı bir sahraya götürür ve keramet göstererek veliliğini kabul ettirmiş olur. Bu durum ŝu ŝekilde anlatılmıştır: *“HKN: 30b-31a, ... pes sulţān ĝazret öñce yürüdi bu yigit ardına düŝdi bir ŝahrāya vardı bir büyük söĝüt aĝacı var-idi dibine geldi du‘ā eyledi muĝammed muŝtafā cemī‘ enbiyāyı ve cemī‘ evlādı ŝefī‘ dutup el yüze sildi pes imdi allāhü te‘ālānuñ ĝudret birle dūnyā yüzinde her yemiŝ kim vardı bu söĝüt aĝacında bi-t-tamām müheyyā oldu bitdi pes sulţān ĝacım ĝazret ayıtdı bu yigide nażar eyle didi pes ol yigit baĝup gördi ‘aĝlı baŝından gıtdi bir sā‘atden ‘aĝlı geldi sulţānuñ eline ayaĝına düŝdi ‘özr diledi ...”*

b. Cansız varlıklar üzerinden veliliğini kabul ettirme:

Öyük köyünde yaşlı bir kadın ineĝini sürüye katmak ister. Hacım Sultan ineĝi sürüye katarsa kurt yiyeceĝini söyler. Kadın onu dinlemez. Akşam olunca gelen sığırların içerisinde kadının ineĝi yoktur. Kadın ve onun oĝulları kadıya ŝikāyetçi olurlar. Kadı, Hacım Sultan’ın sözlerine şahit göstermesini ister. Bundan sonrası şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 33a-33b, ... ol ĝariyye ĝurbunda ĝayalar var-idi ilerü yürüyüp mübārek eliyle urdı ĝaya beş pāre oldu sulţān ĝazret ayıtdı gelüñ inegi ĝurt yidüĝine ŝehādet eyleñ didi pes ol taşlar allāh emriyle ol aradan yürüyüp sulţānuñ yanınca yuvarlanup ĝadı yanına gelince andan ĝadı efendi baĝup bunu gördi ‘aĝlı başından zā‘ıl oldu cem‘ endāmlarına lerze düşdi ditredi nuţĝı tuţuldu cevāb idemedi bir sā‘atden ‘aĝlı başına geldi bu taşlara allāhü te‘ālā dil virdi söyledi bu kiŝilerüñ inegini bizüm yanumuzda ĝurt yidi biz ŝehādet iderüz didiler eger inanmazsañuz ādam virüñ varsun baŝınuñ derisin geŗürsin siz daĝı görüñ didi bir ĝaç kimesne varup baŝınuñ derisin geŗürdiler ...”* Hacım Sultan, Karahisar’da bir büyük kayanın dibinde ibadetle meşgul olurken bir bey ve adamları onun yanına gelirler. Hava sıcak olduĝu için gelenler susamıştır. Bey ve adamlarının iyi düşünceleri Hacım Sultan’a malum olur elini kayaya

vurarak su çıkartır. Bey ve adamları onun velîliğini görmüş olurlar. Ancak burada engel söz konusu değildir.

c. Hastalık musallat ederek velîliğini kabul ettirme:

Hacım Sultan, Sandıklı'ya gelince bir köşede ibadetle meşgul olur. Kendisi gibi bir derviş olan Derviş Hacı da onunla arkadaş olur. Sandıklı halkı, Hacım Sultan'dan rahatsız olurlar. Onları kovmak için bir takım tertip ve düzen içerisine girerler. İlk olarak Hacım Sultan'a Sandıklı'yı terk etmesi için bir adamla haber gönderirler. Adam, Hacım Sultan'ın etkisi altına girer ve onun sözlerini yerine getirir. Sandıklı halkı, Hacım Sultan'ın onları dinlememesi üzerine birkaç adamı onu dövüp kovması için göndermeye karar verirler. Bu durum rüya yoluyla Hacım Sultan'a malum olur. O, ne yapması gerektiğini rüya yoluyla Hz. Peygamberden öğrenir. Derviş Hacı'yı orada bırakarak Sandıklı'yı terk eder. Hacım Sultan gittikten sonra onun canına kastedenlerin hepsi hastalığa yakalanıp ölürlür. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 41a-41b, ... pes sulţān hācīma buġz iden kimesneler cemīʿ oldılar sulţān hāzretnüñ kaçdına ve hem bir halīfeleri var-idi bunlara naşīhat iderdi bir dervīş katl idene şevāb hāşıl olur diyü haşed ederdi pes ol kişiler ittifāk idüp geldiler gördiler-kim kimesne yok hacīl maḥzūn olup evlerine geldiler yevmen fe yevmen bunuñ üzerine yigirmi gün geçdi allāhü teʿālānuñ kudretiyle resūlüñ muʿcizātıyla sulţān hācīmuñ vīlāyetiyle bunlara bir vebā hāstalıġı vāķiʿ oldı ol evliyāullah kaçd iden kimesnelerüñ kendüleri qarıları ve oġulları fiʿl-cümle kırk gün içinde hep vebādan öldiler ...*” Hacım Sultan, yurt tutacağı yer olan Susuz'a gelir. Burası virane bir mezarlıktır ve aynı zamanda Akkoyunlu Yörüklerinin yaylasıdır. Yörükler, Hacım Sultan'ı yaylalarında istemezler ve onu yayladan gitmezse dövmek yine gitmezse öldürmek için çobanlar gönderirler. Hacım Sultan, Allah'a sığınır. Gelen çobanların gözleri görmez olur ve bir şey yapamadan dönerler. Hacım Sultan, kendisine istemeyen Yörükleri hastalık musallat ederek cezalandırır. Sağ kalanlar onun velîliğini kabul ederler. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 46b-47a, ... pes imdi allāhü teʿālā emriyle hāzret-i resūlullāh muʿcizātıyla hācīm sulţānuñ duʿasıyla ol yörükān kavmine bir hastalıġ vāķiʿ oldı çoġluġ ādamları öldiler kimesneleri kalmadı ahīrüʿl-emīr bir kaç ādamlar gelüp sulţān hāzretnüñ elin ayagın öpdiler dedecügüm bize bed-duʿā eyleme didiler sulţān hāzretnüñ gönli yumuşadı el götürüp bunlara hayr duʿā eyledi allāhü teʿālā belāñuzu def eyleye*

didi gine sultān ḥazretnüñ ḥürmetine allāhü te‘ālā şıḥḥat rūzī kıldı şağ ve salīm oldılar ...”

d. Tekke kurma, dervişleri olma ve engeller:

Hacım Sultan makamına geldiğinde burayı yayla olarak kullanan Yörüklerin kendisine karşı olan engellerini keramet göstererek aşar. Hacım Sultan’ın çevresinde dervişler çoğalmaya başlayınca buraya bir tekke inşa ederler. Dervişlerden bir halifesi olur. Menâkıbnâmede bu kısım şöyle anlatılmaktadır: “*HKN: 47a-47b, ... pes sultān ḥācım ḥazretlerinüñ mübârek ismi ‘āleme yayıldı cem‘ olup gelürler ḥayr du‘āsın alurlar gine giderler-idi aḥıbbā cem‘ olup sultān ḥazretine bir mescid bünyād idi virdiler allāhü te‘ālā ḥazretine ‘ibâdet tevekkül tefekkür iderdi gelüp giden aḥıbbāya naşîḥat idüp âsitâne ve cāmî‘ bünyād olmasını remzi derdi bir ‘ālim fâzıl kâmil dervîş gelüp ḥācım sultāna cidd-ile sevici olup ḥızmet iderdi pes ḥācım sultān ḥazret buni ḥalîfe eyledi ḥızmetüñ zāyi‘ olmaz nite-kim ḳur’ānda buyurur ḳavle te‘ālā inn allāhü lâ yuzî‘u ecre’l-muḥsinîn dimişdür riyā ile ḥızmet ḳabül olmaz her ne-kim ḥızmet iderseñ cidd-ile taşdıḳ-ile allāhü te‘ālā celle celāle birine biñ ḥasenāt ider pes ol dervîş bu kelâmları işidüp gelüp giden aḥıbbāya cānı gönülden ḥızmet iderdi ...”*

2. Şeyh ve dervişlere karşı velîliğini kabul ettirme:

Bazı şeyh ve dervişler, Hacım Sultan’ın velîliğini kabul etmek istemezler veya kabul etseler de velî olarak onun yapabileceklerinin farkında değillerdir. Bu epizotu üç grup altında değerlendirdik.

a. Kendi dervişlerine karşı velîliğini kabul ettirme:

Hacım Sultan, Menteşe ilide Şeyhlü’ye geldiğinde burada ‘*ayine-i gâzî evliyâları*’ adı verilen kalabalık bir derviş topluluğuyla karşılaşır. Bu dervişlerin şeyhleri Bekçe Sultan ve Habip Paşa Sultan’la konuşurlar. Bu şeyhler ve dervişleri Hacım Sultan’ı şeyh olarak kabul ederler. Menâkıbnâmede şu şekilde geçmektedir: “*HKN: 50a, ... cemî‘si egildin merḥabā itdiler şeyḥümüz diyüp ‘izzet ikrām eylediler ...”*Dervişler Hacım Sultan’ı ağırlamak isterler. Daha önceden misafir oldukları zengin bir adamın evine bir dervişle haber gönderirler. Adamın kız çocuğu vardır. Erkek çocuğu olması

için dervişlere birçok hayırlar yapmış ama karşılığında isteği yerine gelmemiştir. Bu yüzden gelenleri misafir etmeyeceğini söyler. Bu durum kendisine malum olan Hacım Sultan, dervişleri de yanına alarak adamın evine giderken yolda adamın kızına rastlar. Kız onları eve davet eder. Dervişler adamın evine misafir olurlar. Adam bu duruma kızar ama Hacım Sultan'ın tesiri altında kalır. Gece olunca Hacım Sultan, kızın yanına gideceğini söyleyince Derviş Burhan hariç diğerleri korkup kaçarlar. Hacım Sultan, keramet göstererek kızın cinsiyetini değiştirir. Menâkıbnâmede bu keramet şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 52b-53a, ... pes hâcım sultân hâzretleri ayıtdı burhân bardağa şu koy abdest alalum didi burhân şu koyup getürdi sultân hâzret abdest aldı iki rek'at namâz kıldı sûre-i yasin okıyup hâzret-i resûlullah rûhına biñ kere şalavât getürdi du'â idüp el yüze sildi yirinden turup kızuñ evlerinden yaña yürüdi çapısı mu'allak açıldı içeri girdi kıızı babasınun yanında buldı elini ol kızuñ yüzine çodı ayıtdı bismillâh bi-izn-illâhi te'âlâ didi âyete'l-kürsî okuyup göbegine degin şıgadı çıkdı yürivirdi kız sırrum uyanı geldi hâcım didi babası uyanup yaraç eline aldı kıızı helâk ideyin didi kız ayıtdı baba beni koy od yaç didi anası uyanup od yaçdı baçup gördiler-kim bir şarışın güzel yigit olmuş oturur hemân babası turup kavmine haber eyledi her taraftan duyup geldiler gördiler kız âdam olmuş ...”* Kızın babası ve adamları Hacım Sultan'ın peşinden gelirler. Korkularından kaçmış olan dervişler uzaktan durumu görünce gelip Hacım Sultan'ın önünde eğilirler. Bu keramet ilk olarak kendisini kabul etmeyen kızın babasına karşı gösterilmiştir. İkinci olarak kızın kestiği keçiyi, “Kız kesti, biz yemeyiz!” diyen dervişlere karşıdır. Keçiyi yemeyen dervişlere Hacım Sultan, şu şekilde karşılık verir: *“HKN: 52a, ... andan hâcım sultân hâzretleri kız degüldür ol erdür loçmaya buyuruñ didi kabûl olmadı pes sultân hâcım hâzret önüne getürüp dört yâlçesin iftâr idüp du'â eyledi ...”* Dervişler, Hacım Sultan'ın ne demek istediğini anlamazlar.

Seyyit Gazi Zâviyesinde kurban kesmek için Hacım Sultan ve dervişleri yola çıkarlar. Bekçe ve Habip Paşa Sultan ile dervişleri önden gitmektedirler. Banaz Irmağının yanına gelince suları taşkın olduğunu görür ve karşıya geçemezler. Hacım Sultan gelince durumu görüp halifeleri paylar. Dervişlere karşı suyu ikiye yarma kerametini gösterir. Menâkıbnâmede şu şekildedir: *“HKN: 56b-57a, ... andan şultân hâcım hâzretleri ayıtdı eylegüm bunca mürîdlere muhibblere dest-i tevbe virürsiñüz kurbânların alursiñüz tâze kuzu biryân ekl idersiñüz bu kadar şudan geçemezsiñüz yarın*

dīvān-ı haqqda etegünüze yapušan mürīdleriñüze nice dermān idersiñüz didi bu cevābı işidüp sükūt oldılar andan sultān hācım hāzretleri şuyuñ yanına geldi ayıtdı ey ‘azīz pāk şu tayyib tākīr aqup dost cemālin arzu iderseñ ol dost ‘ışığına bize geçid vir sen dağı dostı gidersiñ biz dağı dostı gidene tırmağ yok didi şu iki şaqq oldı aşağısı aqdı yuğarısı mu‘allağ tırdı andan hācım sultān hāzret ayıtdı gelüñ imdi geçüñ didi ...”

Hacım Sultan’ın göstermiş olduğu kerametler dervişlerden bir kısmını rahatsız eder. Kendi aralarında Hacım Sultan’ı öldürme hesapları olan bu dervişler, aralarına yeni katılan bir kişiden onu öldürmesini isterler. Alaca Atlı denilen bu kişi Hacım Sultan’ı öldürmek için kılıçla saldırır ama kılıç Hacım Sultan’ı kesmez. Menākıbnâmede şu şekildedir: “*HKN: 57a-57b, ... pes biriküp gine tanışık itdiler içlerinde bir yeñi gelmiş kimesne var-ıdı alaca atlu dirler-ıdı ayıtdılar gel sen bu ‘acemi bize öldürüvir didiler kimesi yok bir yalnız didiler pes atından inüp kulağın çekdi gine bindi yarağ eline aldı bir na‘ra urdı sultān hāzretine kaşd itdi çaldı kesmedi bir dağı çaldı gine kesmedi üç kere çaldı kesmedi ...”*

b. Olağanüstü varlığa öldürerek veliliğini kabul ettirme:

Hacım Sultan’ı öldürmeyi isteyen bazı dervişler şu şekilde düşünürler: “*HKN: 58a, ... bir kaç kimesne sultān hāzretine nifāk itdiler menteşe ilinde bir kız er eyledi germiyānda şu turgundı alaca atlu dağı öldüremedi gelüñ imdi bunu şu ormanda dağı ezdehāya helāk itdürelüm didiler ...”*

Hacım Sultan, Derviş Burhan’la dervişlerin gösterdiği dağ yolundan gider. Ejderha ile karşılaşan Hacım Sultan gösterdiği kerametle ejderhayı öldürür. Dervişler, Hacım Sultan’ın veliliğini kabul ederler. Menākıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 59a-59b-60a, ... ezdehā ādam koğusu aldı fi’l-hāl dört yanın cüst erdi oğ atımı var-ıdı gözi sultān hāzretine tuş oldı dem eyledi yutmağa pes sultān hāzret dağı ‘alī-vārī bir na‘ra urdı tağ ve taş harekete geldi sultān hāzretinüñ mübārek ağzından bir āteş peydā oldı ezdehāya ‘azm eyledi ağzından içeri girüp ezdehāyı yakmağa başladı cān acısından gāh havāya atlır yirlü kayaları tolanup hamır gibi kaynadurdu başını bir kayaya urdı hamıra gider gibi başı kulağı kayaya yir eyledi ezdehānuñ yanup çağırduğundan burhānuñ ‘aklı gidüp yatur sultān hāzretinüñ merkebi kan kaşandı ma‘āniye kırmuzı taş oldı pes sultān hāzretleri gāyet celāle gelmişdi dervişler yab yab gelürdi ezdehā yuddı-ise cem‘ā kurbānı alup dönelim didiler bir bir*

gelüp cem‘ oldılar gördiler ejdehâ yatur kayaları hamır gibi kaynatmış tağlar tutuşup yanar burhānuñ ‘aqlı gitmiş yatur merkeb kan işemiş hazret-i sultān celāle gelmiş cemī‘ gelüp ayağına yüz sürdiler ...”

Hacım Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesinden dönerken dervişleri onun evlenmesi yönünde konuşmalar yaparlar. Bu arada bir adam ve bir genç diğeri yaşlı iki kadın gitmekte olduğunu görürler. Hacım Sultan, onlara nereye gittikleri sorar. Yaşlı kadın, genç kadının çocuğu olmadığını bu yüzden Seyyit Gazi’ye adak için gittiklerini anlatır. Hacım Sultan, onların bu dileklerini kendisinin yerine getirebileceğini söyler. Genç kadın kabul etmez. Hacım Sultan, Derviş Burhan’a yaşlı kadına kendisini kabul edip etmeyeceğini sordurur. Yaşlı kadın kabul eder. Bütün dervişler, Hacım Sultan’ın yaşlı kadınla normal bir evlilik yapacağını sanmaktadır. Hacım Sultan’ın yaşlı kadına himmet etmesi şu şekilde anlatılmıştır: “*HKN: 66b-67a-67b, ... hatun ayıtdı dedecügüm ol ‘azîzüñ nefesin kabûl iderin didi burhān dervîşüñ yanına düşüp hâcım sultān hazretlerinüñ yanına geldi biñ dürlü ‘özü-ile elin ayağın öpdü sultānum her ne buyurursañ dönmezem didi baña gelür misüñ didi hatun ayıtdı karavaşuñ olayum sultānum didi üç kere böyle didi hatun kabûl itdüm didi burhān dervîş du‘ā etdi şandılar ki dervîşler hatunu alur gider hâcım sultān hazret ol hatuna cevâb itdi kableden yaña tur didi hatun dahı kableden yaña turdı hazret-i sultān üç kere üzerinden sıçradı ağız yârin ağzına bıraktı üç kere arkasın şıgadı andan el getirüp du‘ā eyledi dervîşler âmîn didiler el yüze sildiler dervîşlere ayıtdı bu hatundan benüm sağ köprücegi delük ‘otmāñum gelse gerek beni isteyen anda bula didi ...”* Hacım Sultan kendi nefesini kabul etmeyen kadın için “taş doğursun!” der. Vakti dolunda yaşlı kadın bir oğlan bebeği doğurur. Kadının sütü olmadığı için bebeği alıp Hacım Sultan’ın yanına gelirler. Hacım Sultan’ın isteği üzerine Derviş Burhan bebeği parmaklarıyla besler. Genç kadın ise taş doğurur. Çocuk büyüyünce Hacım Sultan’ın onu evlendirdiği ve velâyet sahibi olduğu anlatılır.

c. Başka şeyh ve dervişlere velîliğini kabul ettirme:

Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî’nin kendisine verdiği kurban görevini yerine getirmek için Seyyit Gazi Zâviyesine doğru dervişleriyle yola çıkar. Yolda ahu şekline girmiş olan Seyyit Gazi’nin ruhuyla görüşür. Hacım Sultan, zâviyenin şeyhine bir dervişle kurban için geldikleri haberini yollar. Zâviyenin şeyhi Kara İbrahim, Hacım

Sultan ve dervişlerinin gelmesini istemez. Hacım Sultan, şeyhi dinlemez ve Zâviyeye gelir. Bu arada Seyyit Gazi'nin vasiyeti olan kılıç üç defa kınından çıkarak geri girer. Şeyh Kara İbrahim, Hacım Sultan'ı ateşle sınar. Bu olay menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 62b-63a, ... varalum teklîf idelüm oda girsün od yaqmazsa şahih evlâddur işte âsitâne neylerse eylesin didi (i)çeri girdiler sulţân hazret ayıtdı varuñ ol maşlahatıñızı görüñ varalum oduñuza gireliüm didi pes taşra çıqdılar bir büyük firün var-idi odun-ile toldurdılar içine bir şabân demüri bir buqağı demür hurdaları andan âteş urdılar mühkem kızdı andan geldiler gel imdi âteş yandı firûna gir didiler pes sulţân hâcım hazret ayıtdı burhân didi ol dağı lebbeyk didi var eylegüm şu kişileriñ maşlahatın gör didi ale'r-re'si ve'l-‘ayn didi getürüp kisvetin sulţân hazretiniñ nazârında qodı beline bir fuṭa bağladı pes sulţân hazret mübârek eliyle arqasın şığadı hayr du‘â eyledi yardımcıñ hüdâ şefâ‘atcuñ muḥammed ola didi pes burhân firünuñ qapusına yüz sürdi bismillah bi-izn-illâhi te‘âlâ didi içeri girdi gördi-kim demürler şu gibi aqar kelbî boğazına dağdı buqağıyı çiginine aldı şaban demürin ağızına aldı firündan taşra çığdı ...*” Şeyh Kara İbrahim tarafından Hacım Sultan'ın önüne konan ateşle sınaama engeli aşılır. Hacım Sultan, Şeyh Kara İbrahim'i bir keramet gösterip öldürerek cezalandırması şu şekildedir: “*HKN: 63b-64a, ... andan hâcım sulţân ayıtdı şeyhüñ öñine ilet didi burhân şeyhüñ öñine geldi cem‘ demürleri bırağdı şeyhüñ seccâdesi tutuşup qalkdı qaçdı sulţân hazret ayıtdı otur e münâfıq sen beni zâhir odına yaqmaq istediñ üt ben seni bağın odına yaqıyın didi du‘â idüp hazret-i haqqâ münâcât eyledi gökden bulut yoğdı cem‘ oldu yağmur ve tolu yağdı bir gürlüti qopdı allâhü te‘âlâ emriyle şeyhüñ depesine bir yıldırım indi helâk eyledi cemî‘si bunu görüp ‘aqlı gıtdi cem‘ olup sulţân hazretine gelüp mürüvvet diyü ‘özr diledi ol şeyhüñ bir oğlanı var-idi hatunı getürüp sulţân hâcımuñ elin öpdürdi senüñ olsun didi ...*” Hacım Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesinin kontrolü altına alır. Şeyh Kara İbrahim'in dervişleri de Hacım Sultan'a tabi olurlar. Kurbanlar kesilir. Toplu ayinler yapılır. Hacım Sultan, uzun süre ibadet ve riyazetle meşgul olduktan sonra Kara İbrahim'in postuna dervişlerden birisini oturtturur.

Hacım Sultan'da bulunan halifelik alameti sofrayı almak için başka bir şeyhin gelmesi macerası şu şekildedir. Horasan'da kuraklık kıtlık olur. Horasan halifeleri, kutsal emanetleri Rûm'a gider giden Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'a verdiklerini

birisinin gidip sofrayı Hacım Sultan'dan geri almasını isterler. Kara Baba adında bir velî kendisinin yapabileceğini söyler. Horasan halifeleri, Kara Baba'yı Hacım Sultan hakkında dikkatli olması hususunda uyarırlar. Kara Baba, Şeyhlü'ye kadar kırk dervişle gelir. Burada, Beyce Sultan ve dervişlerini tarlada çalışırken görür. Kara Kaba'yla Beyce Sultan birbirlerine keramet gösterirler. Kara Baba, Hacım Sultan'ın bulunduğu yerin yakınına kadar gelir bir tepede durur. Kara Baba'nın geldiği Hacım Sultan'a malum olur. Bundan sonrası şu şekilde anlatılmıştır: “*HKN: 72a-72b, ... nitekim hâcım sultân hâzretlerine ma'lûm oldu hâcım sultân havet-hânedan çıkup dervîşlere ayıtdı kuduz gelidurur oğullar şınurdan içeri girmesün didi andan kara baba bir oğ atdı gelüp sultânun nazarına diküldi gördiler ki bir yeşil yelekli oğ sultân hâcım dervîşlere ayıtdı ol kişi bunda benlikle geldi terkişden oğ çıkarmayalum kuduzı kendi oğıyla helâk itmek gerekdür didi oğı elüne alup per-tâv itdi atdı oğ varup kara babanun gögsine dokunup cânun teslîm eyledi ...*” Kara Baba'nın dervişleri Hacım Sultan'a tabi olurlar. Hacım Sultan, sofrayı bir ağaca astırır. Kim yemek isterse canının çektiğini sofrada bulup yer. Hacım Sultan, kendisinin ölümünden sonra da kırk yıl sofranın ağaçta asılı kalmasını ister. Menâkıbnâmede, keramet merkezli olarak anlatılan son macera budur.

IV. Sonuç (ölüm) Epizodu:

Menâkıbnâmenin son epizodu, Hacım Sultan'ın akıbetinin anlatıldığı kısımdır. Sonuç veya ölüm adını verdiğimiz bu kısım oldukça kısa tutulmuş ve Hacım Sultan'ın ölüm şekliyle ilgili herhangi bir keramet barındırmamaktadır. Menâkıbnâmede sonuç kısmı şu şekilde anlatılmıştır: “*HKN: 73a, ... andan hâcım sultân hâzretleri halîfeye ayıtdı varun benüm horâşândan getürdügüm sofrayı iletün kara babanun başı ucına kaba ağaca aşun bizi isteyen dervîşler dostlar gönli ne dilerse içinde bulsın ve yisin allâhü te'âlâ celle celâle hâzretlerine şükrler eylesün didi ve dahı allâhü te'âlâ emriyle darü'l-fenâdan darü'l-bekâyâ rihlet itdikden soñra şofra kırk yıl leylen ve nehâren kayyümlük itsün didi pes ol şofra kırk yıl hâcım sultân hâzretlerinden soñra kayyüm maqamlık eyledi her kişi gönlienden her ne niyet itse ağaçdan indirüp bulup yiyüp yine aşar oldu ...*” Bu kısımdaki olağanüstülük kırk yıl boyunca dileyen her kişinin istediği yemeği sofrada bulması ve sofradaki yemeğinin hiç bitmemesidir.

Sonuç olarak, sözlü kültürde her biri ayrı şekilde anlatılan menkabeler, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin yazıcısı Derviş Burhan tarafından bütünsel bir yapıyı oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Her bir menkabe kendi içerisinde bir olay örgüsü barındırmaktadır. Bu şekilde halkalar veya kutucuklar şeklinde bir araya getirilmiş olan menkabeler bir büyük bütünün parçaları şeklini almışlardır. Menâkıbnâmedeki olaylar yazıcı tarafından olay zinciri tek çizgili bir yapıda ileriye doğru devam ettirilmiştir. Yazıcı, hazırlık epizotunda: Menâkıbnâmenin asıl kahramanı olan Hacım Sultan'ın ailesi, seceresi ve eğitimini anlattıktan sonra onun bağlanacağı şeyh olarak Hacı Bektaş-ı Velî ve onun Anadolu'da Hoca Ahmet Yesevî tarafından görevlendirilmesini ve Hacım Sultan'ın yoldaş olarak seçilmesi şeklinde düzenlemiştir. Menâkıbnâmenin ikinci epizotunu; Hacım Sultan'ın, Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte Anadolu'ya gelmesi, birlikte gösterdikleri kerametler ve Hacım Sultan'ın velâyet göstererek kendisine yurt verilmesi şeklinde düzenlemiştir. Bundan sonra, Hacım Sultan'ın Menâkıbnâmenin asıl kahramanı olarak tek başına velîliğini kabul ettirmeye yönelik maceraları şeklinde düzenleyerek aktarmıştır. Menâkıbnâme, Hacım Sultan'ın ölümüyle bitirilmiştir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi bu şekilde dört temel epizottan oluşturulmuştur diyebiliriz.

2.4.1.2. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin Epik Yasalara Göre Yapısı

Toplumların kültürlerini ve bu kültürdeki ürünlerin nasıl oluşup geliştiğini açıklamaya yönelik birçok metin merkezli kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. (Ekici, 2010: 58). Metin merkezli kuramlardan biri de “*Tarihî-Coğrafi Fin Kuramı ve Yöntemi*”dir. “*Karşılaştırmalı Folklor Kuramı*” da denilen bu kuramda özellikle halk edebiyatı metinlerini karşılaştırarak belli sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedir (Ekici, 2010: 51). İşte bu kuramın içerisinde halk anlatılarının yapı çözümlemesine yönelik çalışmalardan ilk örneği Axel Olrik'in “*Epik Yasaları*”dır. Olrik, “kural” olarak belirlediği bu yasaları farklı toplumların halk anlatılarına da uygulanabilir olduğunu söylemekte ve metin dışı unsurları dikkate almamaktadır (Ekici, 2010: 65). Bu noktadan hareketle Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki anlatı yapısını Axel Olrik'in “*Epik Yasaları*”na göre ele almaya çalışacağız.

1. Anlatı Mantığı Kuralı:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin mantığı, bir sebebe dayanmaktadır. Bu sebep de Hacım Sultan'a velâyetin Allah tarafından verilmiş olmasıdır. Bu durum Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır. Rûm erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'dan mürşitlerinin kim olduğunu sorarlar. İki velî mürşitlerinin Allah olduğunu söyleyerek delil olarak arştan bir belge indirirler. Menâkıbnâmede şöyle geçmektedir: *“HKN: 24a-24b, ...anda cem^c olmuşdı ayıtdılar ne kişilersiñüz kimüñ neslisiñüz irşâdiñüz kimdendir ayıtdılar aşlımuz ħoraşānî mürşîdimüz ħüdâdur ayıtdılar bu söze delîl gerekdür didiler pes ħâcî bekdâş velî sultân ħâcım du^câ itdiler ħazret-i ħaħħa münâcât idüp el yüze saldılar der-ħâl havâdan bir yeşil fermân indi önlerine kondı ...”* Velîliğinin meşruiyeti yönünden de şecere yoluyla Hz. Muhammet'in soyundan gelmiş olması anlayışına uygun düşmektedir. Hacım Sultan'ın velîliğinin Allah tarafından verilmiş olması, onun seyyit olmasından dolayıdır. Seyitliği şu şekilde yazılmıştır: *“HKN: 13b, ... pes imdi imâmzâde-i ħüseynüñ üç evlâdı kaldı birine seyyid cihân dirler birine seyyid sultânî dirler birine seyyid ħâcî dirler bir ma^cnâda receb dirler ...”* Anlatı mantığının birincisine bağlı olarak gelişen ikinci sebebi ise Hacım Sultan'ın, Hacı Bektaş-ı Velî'ye bağlanmasıdır. Hacım Sultan'ı yoldaş olarak seçen Hacı Bektaş-ı Velî'dir. Şöyle geçmektedir: *“HKN: 19b, ... ħâcım sultân ħazretleri yirinden ħalkup ħabûl iderseñüz biz yoldaş olalum didi ħazret-i ħünkâr ayıtdı nice yoldaş olursuñuz didi sultân ħâcım ħazret ayıtdı öyle yoldaş olun ki yoldan çıkarsañ ururın ayaġuña yola degin didi böyle diyicek ħâcî bekdâş velî ayıtdı ey ^cammü sen benüm yoldaşumsın didi birbirlerini ħabûl itdiler ...”* Hacım Sultan'ın, Hacı Bektaş-ı Velî'ye yoldaş olarak seçilmesi sadece Ali Emiri Efendi B Nüshasında farklı anlatılmıştır. Bu nüshaya göre, Hacım Sultan, Hoca Ahmet Yesevî'den, Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisini yoldaş seçmesi için ricada bulunur. Hoca Ahmet Yesevî de bu ricayı kabul eder: *“AE-BN: 5b, ... nesl-i resûl ^caleyhi's-selâmdan ħâcım sultân rahmet-ullahi ^caleyhi'l-bürhân rahmeten vâsî'a ħazretleri ħazret-i ħünkâra ^câşık olup ba^cde ħalkup ħoca aħmed yesevî ħazretlerine ricâ ve niyâz idüp ve didi ki ey erenler serveri kerem eyle mürüvvet eyle ħazret-i ħünkâra bu ħaħîri söyle ki kendisine yoldaş eylesün ve ħabûl buyursun diyü ricâ ve niyâz eyledi ba^cde sultân ħoca aħmed daġı ħâcım sultânıñ ricâsını ħabûl buyurup ...”* Menâkıbnâmenin anlatı mantığını oluşturan seçilmiş olmaya; Hacım Sultan, birlikte yola çıktığı Hacı Bektaş-ı Velî'den ayrılıp yoluna tek başına devam ederken karşılaştığı

kişilere karşı şecere yoluyla gelen meşruiyetine ayrıca Hoca Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş-ı Velî tarafından seçilmişliğine vurgu yapılmaktadır: “*HKN: 35b, ... andan sultân hâcım hâzretleri ayıtdı ya beg allâhü te‘âlâ emriyle bizüm şeyhümüz sultân hocâ aḥmed yesevî ibni muḥammed ḥanefî ibni ‘alî hâzretleri buyurmuşdur senüñ maḳâmuñ germiyânda şuşuz nâm mevzi‘ dedür yüri anda sâkîn ol diyü göndermişdür biz anda giderüz ...*”, “*HKN: 49b, ... pes sultân hâcım hâzretleri ayıtdı ‘ammüm hâcî bekdâş sultânla ḥoraşândan sultân hocâ aḥmed yesevî ibni muḥammed ḥanefî ibni ‘alî hâzretleri bizi rûma gönderdi ...*” Bu mantık doğrultusunda, Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacı Sultan’ın seçilmişliği doğrultusunda onların Anadolu’da görevlendirilmelerini de, Hoca Ahmet Yesevî yapmıştır: “*HKN: 19a, ... yüri imdi saña urüm evinden ḳarayükde maḳâm virdiler ṭur eglenme git didi ...*” “Anlatının (sage) bu mantığı her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Animizme ve hatta mucize ve büyüye olan eğilim onun temel kuralıdır. Her şeyden önce onun kabul edilmesi büyük ölçüde olay örgüsünün iç tutarlılığına dayanır. Akla sığabilirlik pek seyrek olarak dış gerçeklikle ölçülür (Olrik, 1994:5).” Hacı Sultan Menâkıbnâmesinde, anlatının mantığı her zaman doğal dünyanın mantığının dışına çıkmaktadır: “*HKN: 17a-17b, ...hâzret-i bekdâş ayıtdı biz hâzret-i ‘alîñüñ oğlanlarından öz ve hem ‘alîñüñ sırrıyuz didi ...*” cümlesindeki gibi, Hacı Bektaş-ı Velî’nin, Hoca Ahmet Yesevî’nin doksan dokuz müridine kendisini kabul ettirebilmek için kendisinin “Hz. Ali’nin sırrı” olduğunu yani Hz. Ali’nin, kendi vücudunda tecelli ettiğini söylemesi doğal dünyanın mantığının dışındadır. Hacı Sultan dervişleriyle Seyyit Gazi Zâviyesine giderken 9. yüzyılda yaşamış olan Seyyit Gazi’nin ceylan şeklinde onlara görünmesi ve Hacı Sultan’la bir süre görüşmesi ve Hacı Sultan’ın ejderhayla karşılaştığında kendisinin Seyyit Gazi ile kâfire kılıç sallarken ejderhanın küçük bir yılan olduğunu söylemesi de aynı doğal dünyanın mantığıyla bağdaşmaz. “*HKN: 61a, ... yevmen fe yevmen seyyid ğâzî sultâna yakın vardılar âhü şeklinde geliüp sultân hâcım hâzretlerini ḳarşılıyup rûḥâniyetle muşâfaḥa idüp ğayb oldı cemî‘ân gördiler ...*”, “*HKN: 59a, ... yüri gidelüm biz buranuñ seyyid ğâzî ile kâfirlerini ḳılıç urup ḳırdığımız zamânda ol bir keler gibi yılan-idi şimdi ezdehâ mı oldı âdamı ḥaml ider didi ...*” Ayrıca, Hacı Sultan’ın makamına gitmek için yaptığı yolculuğu esnasında durduğu her menzilin kendi makamı olup olmadığı anlamak için rüya yoluyla Hz. Peygamberden bilgi alması da Menâkıbnâmede doğal dünyanın mantığının dışında bir mantık olduğunun bir göstergesidir: “*HKN: 39-39b, ...*

aydur göreyüm bunda sâkin olmak emr olur mı bir miqdâr hâb ‘âlemîne vardı bir rû’ya gördi kıbleden bir nûr zâhir oldu pes sultân hâcım hâzretleri gördi-kim ol seyyîdü’l-kevnîn ve resûle el-şakîlin be-der ‘âlem seyyîd-i veled âdem mu‘allâ müzekkî müctebâ hâzret-i muhammed muştafâ şallallâhü ‘aleyhi ve sellem ...” Menâkıbnâmede doğal dünyanın mantığı dışında animizme ve keramete olan eğilim temel kural gibidir. Animizme ve keramete Hacım Sultan’ın Banaz Irmağını ikiye bölmesini örnek olarak gösterebiliriz. Hacım Sultan’ın halifeleri Beyce Sultan ve Habib Acemi Sultan dervişleriyle birlikte, Seyyit Gazi Zâviyesine kurban kesmeye gitmektedirler. Yolları üzerindeki Banaz Irmağı taşmış ve köprü de taşkın sudan yıkılmıştır. Halifeler ve dervişler suyun yanında çaresiz beklerlerken Hacım Sultan gelir. Durumu öğrenince halifelerine kızar. Hacım Sultan, canlı bir varlıkmış gibi Banaz Irmağına karşı bir konuşma yapar. Bu konuşma üzerine Banaz Irmağı, Hacım Sultan’ın isteğini yerine getirerek ikiye bölünür ve gene istek üzerine haram para ile yapılmış olan Bayram Beyi Köprüsünü yıkıp götürür. Evliya menkabelerinde herhangi bir peygamber söz konusu olmadığı için mucize benzeri olaylar keramet olarak adlandırılır. Hacım Sultan’ın bu kerameti de Hz. Musa’nın Kızıl Deniz’i ikiye yarması mucizesinin, bir versiyonu olarak keramet şeklinde görülmektedir: “*HKN: 56b-57a, ... andan sultân hâcım hâzretleri şuyûn yanına geldi ayıtdı ey ‘azîz pāk şu tayyib tâhîr aķup dost cemâlin arzu iderseñ ol dost ‘ışķına bize geçid vir sen daķı dostu gidersüñ biz daķı dostu gidene tırmaq yoķ didi şu iki şaķķ oldu aşāğısı aķdı yuķarısı mu‘allaķ tırdı ...”* Animizme bir örnek olarak da Hacım Sultan’ın Öyük köyünün sığırlarını bir kara boğaya güttürmesidir. Boğa, hâl diliyle Hacım Sultan’la konuşmaktadır: “*HKN: 48a, ... bu hâlet boğaya ma‘lûm oldu gidivirüp gelüp hâcım sultân hâzretlerini mescide buldı boynuzyılan kapuyı açdı geldi sultân hâzretinüñ ayağın yaladı hâl diliyle emrüne muṭî’in didi pes sultân hâzretleri ayıtdı hizmetüñ kabûl oldu yûri imdi dost yolına ķurbân ol boğa bu cevâbı işidüp rızâya teslîm oldu yönün kıbleden yaña döndi yatdı ...”*

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, tarikat geleneklerinin ve buna bağlı olarak da din dışı bazı ritüellerin oluşması da Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan’ın seçilmiş velîler olduğunu gösteren bir mantık içerisinde anlatılmıştır. Din dışı ritüele örnek olarak, şeyhinin yanından ayrılarak başka bir yerde faaliyet gösterecek olan müritlere, halifelik sembolleri olan elif-i tâç, çerâğ, hırka, sofra, âlem ve seccade gibi emanetlerin verilmesidir: “*HKN: 18b, ... hemân sultân hocâ aķmed yesevî hâzretleri ol cihâz fakrı*

elîf-i tâc ve hırka ve cırâk ve şofra ve ‘âlem ve seccâde imâm ‘alî mûsâ rızâ buña virmişdi bizüm evlâdımızdan bir kişi gelse gerekdür oña vir dimüşdi pes sulţân hocâ aḥmed yesevî ibn-i muḥammed ḥanefî ibn-i ‘alî ḥazretleri getirüp erkânla sulţân ḥacı bektâş velîye virdi ...” Ali Emiri Efendi B Nüshasında diğerk nüshalardan farklı olarak halifelik sembolleri olan emanetlerin verilmesi olağanüstülük taşıyan bir şekilde doğal dünyanın mantığının dışında verilmiştir: “AEE-BN: 4b, ... *abdest alup eger ḥaḫkım ise gelsün diyüp ṭâru ṭarafına yürüyünce biḫudret allâhü te‘âlâ seccâde ṭurdıḡı yirden ḥarekete gelüp havâlanup ṭâru üzerine yayıldı ḥazret-i ḥünkâr daḡı destür diyüp ṭâru üzerine çıkup kıbleye tevcihân iki rek‘at namâz kıldılar ḥikmet-i rabbânî ve kuvvet-i şamedânî birle ṭâruniñ hîç bir danesi ḥareket itmedi ba‘de namâz temâm olunca ḥazret-i ḥünkâr el yüze sürüp du‘â itmesinde bir de baḫdılar ki ḫubbe elîfi tâc havâlanup gelüp ḥazret-i ḥünkârüñ mübârek başına ḫondı ardı şıra hırka havâlanup mübârek arkasına geldi ba‘de ṭâru üzerinden indikde anı gördiler ki ḥazret-i ḥünkârüñ oturdıkları post önüne cırâk gelüp biḫudret allâhü te‘âlâ uyandı ve şofra daḡı gelüp yayıldı ve ‘âlem ve ṭuḡ daḡı gelüp ḫarşusına dikeldi ba‘de ḥazret-i ḥünkâr daḡı gelüp maḫarr iḫâmetleri olan post üzere gelüp niyâz idüp oturdılar bir de cenâb-ı ḥazret-i ḥünkâr posta oturunca ṭâru üzerinden emânet olan seccâde yine havâlanup ve gelüp ḥazret-i ḥünkârüñ altına yayıldı ...”* Hacı Bektaş-ı Velî darı yığının üzerinde tek bir darı tanesini bile hareket ettirmeden iki rekât namaz kılınca kutsal emanetler havada uçarak gelip her biri yerli yerine konmuştur. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan, Anadolu’ya geldiklerinde onlara karşı düşmanca bir tavır takınan Anadolu erenlerini kendilerine bağlamak için erenlere verilmiş olan emanetleri keramet göstererek geri alırlar: “HKN: 23a-23b, ... *pes erenlerüñ ba‘zıları muḫâlefet itdiler varmazuz er-ise bizi cezb idüp ayaḡına iletsünler didiler o rûm erenlerüñ ‘inâdı bunlara ma‘lûm oldu ḥünkâr ḥacı bekdâş sulţân ḥacım du‘â itdiler barmaḡıyla işâret itdiler seccâdeleri cemî‘sinüñ altından ḡayb olup gelüp bunlarüñ nazarına döşendi gine ‘inâd itdiler cırâkların yaḫamadılar bunlar ‘âciz oldılar ...”* Din dışı bir ritüel olarak tarikat ortamında ortaya çıkan uygulamalardan örnek olarak, seçilmiş velîlere ağaç kılıç kuşatmak ve er gönderildiği belli olsun diye ocakta yanmakta olan bir odunu fırlatmaktır. Ağaç kılıç, bir takım olağanüstülöklere barındırır. Ocakta yanan bir odunu, velînin gideceği yere doğru fırlatma ise doğal dünyanın mantığıyla bağdaşmaz. Elle fırlatılmış yanan odun, birisi tutuncaya veya velîye yurt olarak verilmiş yere varıncaya kadar havada kilometrelerce yol kat eder: “HKN: 19b-

20a, ... *pes sultân hocâ aḥmed yesevî ḥazret bir ağaç kılıç var idi getirüp sultân ḥâcî bekdâşuñ tekbîr idüp beline kuşatdı ve daḥı ocaḳda dut ağacından od yanardı bir egşi kavrayup rûma pertâv itdi ḥoraşândan rûma er gönderüldiği ma‘lûm ola rûmda bir gözi açuḳ er var ise bunu duta didi ol egşi ḥavâda yana yana gelüp giçer-iken ḳonyâda bir er var idi sultân hocâ aḥmed faḳı dirler idi ol egsiyi ḳapup hücreni öñine dikdi ...”*

2. Giriş ve Bitiriş Kuralı:

“Anlatı (sage) birdenbire başlamaz ve birdenbire bitmez. Anlatı (sage) durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerden birinin başına gelen bir felaketi içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter.” (Olrik, 1994:2)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, Hacım Sultan’ın kerametlerini anlatmak için yazılmış bir yazılı kültür ürünü olmasına rağmen epik kuralların girişinde de bahsettiğimiz gibi menâkıbnâme metni sözlü kültür ortamında anlatılan menkabelerin bir araya getirilmesinin belirli izlerini taşımaktadır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, sözlü kültür ortamında kullanılan “Allah’a hamd etme ve Hz. Peygambere salât ve selam” içeren cümleyle başlamaktadır. İncelememize esas olarak aldığımız Hacım köyü nüshasının girişi diğer dört nüshadan farklıdır. Giriş kısmı “*haza menâkıb-ı sultân ḥâcî bekdâş ve vilâyetnâme-i ḥâcım sultân*” kırmızı mürekkeple yazılmış başlıktan sonra, Arapça olarak yazılmış paragrafta Allah’ın, Hz. Peygamberin nurunu ve dört büyük meleği yaratması, Allah’a, Hz. Peygambere ve onun ailesine üzerine salât ve selamla başlar. Bu girişten sonra ilk insan olan Âdem’in yaratılmasından sonra durgunluktan coşkunluğa doğru giderek meleklerin Âdem’e secde etmeleri ve Âdem’in alına Hz. Muhammet’in nurunun konması yer alır. Buradan itibaren coşkunluk azalarak bu nurun Âdem’den sonra adı sayılan diğer peygamberleri dolaşarak Hz. Muhammet’e intikal etmesi ve onun neslinin değerinden bahseden durgunluğa doğru giderek bitmektedir. Hacım köyü nüshasının bu giriş kısmından sonra diğer dört nüshayla ortak giriş kısmı yine; “*haza menâkıb-ı sultân ḥâcî bekdâş ve vilâyetnâme-i ḥâcım sultân*” başlığını taşımaktadır. Rudolf Tschudi Nüshası, “*hezâ kitâb-ı velâyetnâme-i ḥâcım sultân kaddes sırruh*”; Diyanet İşleri Nüshası, “*hüve dost menâkıb-ı sultân ḥâcî bektâş-ı velî kuds sırru’l-azîz velâyet-name-i ḥâcım sultân*”; Ali Emiri Efendi A Nüshası, “*Velâyetnâme-i Seyyid Ḥâcım Sultân*”; Ali Emiri Efendi B Nüshası, “*hazâ menâkıb-ı ḥâcım sultân*” başlıklarıyla başlamaktadır. Bu başlıktan sonra asıl metne girişte önce Hacı Bektaş-ı Velî’nin sonra da Hacım Sultan’ın soy dökümleri verilmiştir. Soy dökümlerinde ismi

geçen kişi önce doğup sonra baba olduğundan isimler iki kez peş peşe tekrarlanarak sıralanmıştır. İsimleri bu şekilde iki kez tekrarlayarak sıralamak tamamen sözlü gelenekteki tekrarlarla hafızayı yenilemek ve sık kalıp kullanma alışkanlığındandır (Ong, 2007: 120-126). Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ın soy dökümleri verildikten sonra her iki velînin birlikte geçen çile ve ibadetle dolu hayatları ve Hoca Ahmet Yesevî'nin yanına ders okumaları için verilmeleri gelir. Kutsal emanetlerin (elifi taç, hırka, seccade vs.)Hoca Ahmet Yesevî'ye kadar intikal etmesi de yine isimlerin iki kez peş peşe sıralanarak verilmiştir. Buraya kadar olan kısım durgunlukla geçmektedir. Buradan sonra, Hacı Bektaş-ı Velî'nin dışarıda akan suyu mektebhânedan akıtması, Hoca Ahmet Yesevî'nin Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ı Kâbe'de gördüğünü anlatması ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin yasemin yaprağı üzerinde, (Ali Emiri Efendi B Nüshasında darı yığımı) namaz kılması coşkunluğun, zincirin halkaları şeklinde birbirine bağlı olarak yükselip inmesi tekrar yükselip inmesi halinde ele alınmıştır. Hoca Ahmet Yesevî'nin kutsal emanetleri Hacı Bektaş-ı Velî'ye vererek onu Anadolu'ya göndermesi ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin Hacım Sultan'ı yoldaş olarak seçmesi durgunlukla geçen son kısımdır. Ali Emiri Efendi B Nüshasında “*sen kıssa-yı dâstânı hoca ahmed yesevi kaddes sırrahu'l-bâri hazretlerinden dinle...*” diye yazılmış olsa da Hacım Sultan Menâkıbnâmesine destan demek doğru değildir. Her şeyden önce bir destan uzunluğuna sahip değildir. Menâkıbnâmede, epik destanlarda olduğu gibi olaylar tek kahramanın çevresinde değildir. Hacım Sultan tek başına olan faaliyetlerine kadar Hacı Bektaş-ı Velî'yle birlikte. Yukarıda da işaret edildiği gibi birinci ve ikinci kısımlarda asıl kahraman Hacı Bektaş-ı Velî, daha sonra geçen olayların asıl kahramanı ise Hacım Sultan'dır. Menâkıbnâmede ilk iki kısımdan sonra her olay bir menakıp etrafında toplanmıştır. Sözlü kültürde her menakıp ayrı bir anlatı olarak anlatılırken Menâkıbnâmede, anlatılar bir araya toplanarak birbirinin devamı niteliğinde yazılmıştır. Her bir menakıp metin içerisinde bir durak noktası gibidir. Bu durak noktaları Hacım Köyü Nüshasında on durak, “*haza vilâyet-nâme-i sultan hacım*” on birinci ise, “*menakıp haza hikâyet-i kara baba horasânî*” olarak düzenlenmiştir. Ali Emiri Efendi B Nüshasında 35b, “*... diğer velâyet-i hazret-i hâcım sultân aleyhü'r-rahmete ve ve-l-gafrân hazretleri menteşe iklimine gider ve geleridir beyân ve ifâde olunur şöyle rivâyet ve bu nakl ile hikâyet idüp dirler ki...*” şeklinde o kısımda geçen olayların içeriğini kapsayan başlıkla Türk âşıklarının yazılı kültür ortamında görülen kalıp ifadeleriyle başlamaktadır. Diğer üç nüshada ise “*diğer vilâyet*” başlığıyla durak noktaları başlamaktadır.

“Durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerden birine gelen bir felaketi içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter.” (Olirk,1994: 5)

Kuralı her menakıp için uygunluk göstermektedir. Hacım Sultan’ın tek başına faaliyet gösterdiği ve artık asıl kahraman olarak ele alındığı durak noktasında örnek olarak, Hacım Sultan’ın Öyük köyüne geldiğinde burada köyün kadınlarının ondan sığırtmaçlık yapmasını istemeleri ve Hacım Sultan’ın: “*HKN: 29a, ... sultān hācım hāzretleri ayıtdı varuñ getürüñ eylegüm güdelüm didi ...*” cümlesiyle başlayan durgunluk kısmı, Hacım Sultan’ın kış mevsiminde söğüt ağacından çeşitli yemişler bitirmesi kerametiyle coşkunluğa ulaşır ve yemişlerin yenilmesiyle yerini durgunluğa bırakır. Bu menakıbın sonunda Hacım Sultan’ın asasını toprağa dikmesiyle asanın yeşermesi ve ayağını toprağa vurmasıyla yerden su çıkarması kerametleri durgunluk içerisinde verilmiştir. Bu durak noktalarını içeren her bir menakıptan asıl coşkunluğu yaratan olay Hacım Sultan’ın gösterdiği bir kerametle doruk noktasına ulaşır. Bu kerametten sonra coşkunluk yerini durgunluğa bırakırken metin içerisinde olayı başta olayı hazırlayıcı veya sonda olayı bitirici bir veya birkaç keramet yer almaktadır. Asıl verilmek istenen kerametinin dışında kalan kerametler durgunluk içerisinde verilmektedir.

Olrik’in (1994) belirttiği gibi, çoğu zaman başlıca kişilerden birine gelen bir felaketi içeren sonuç olayından durgunluğun gelmesi de her bir kısmı oluşturan menakıplara da uygun düşmektedir. Örnek olarak, Seyyit Gazi Zâviyesi şeyhi Kara İbrahim’in başına yıldırım düşerek ölmesi: “*HKN: 63b, ... sultān hāzret ayıtdı otur e münāfiķ sen beni zāhir odına yakmaķ istedüñ üt ben seni başın odına yakıyım didi du‘ā idüp hāzret-i haķķa münācāt eyledi gökden bulut yoğdı cem‘ oldı yağmur ve řolu yağdı bir gürülti kopdı allāhü te‘ālā emriyle şeyhüñ depesine bir yıldırım indi helāk eyledi ...*” felaketi içeren sonuç olayıdır. Kara Baba’nın, Hacım Sultan’ın eliyle fırlattığı okla ölmesi: “*HKN: 72b, ... sultān hācım dervīřlere ayıtdı ol kişi bunda benlikle geldi terkişden oķ çıkarmayalum şuduzı kendi oķıyla helāk itmek gerekdür didi oķı elüne alup per-tāv itdi atdı oķ varup çara babanuñ gögsine doķunup cānuñ teslīm eyledi ...*” felaketi içeren sonuç olayından sonra durgunluğa geçmektedir.

Birbirine halkalar şeklinde bağlanarak giden menakıplardan meydana getirilmiş kitapta her menakıp için giriş ve bitiriş kuralı uygulanmıştır diyebiliriz. Her bir menakıp için bu kural uygulandığı gibi başta da işâret edildiği gibi kitaba genel bir giriş yapılmıştır aynı şekilde genel bir bitiriş de söz konusudur. Menakıp kitapları asıl olarak

tekkelerde bir kişi tarafından karşısındaki derviş grubuna karşı kendi tarikat pirinin adını ve anısını yaşatmak amacıyla yüksek sesle okunmak için yazılmış olduğundan sonu da bir duayla bitirilmektedir. Hacım Köyü Nüshası, tekke ve cami ortamlarında toplu halde yapılan dua ve âmin denmesi gibi sözlü anlatımın izlerini taşımaktadır. Bu kalıp dua, halk hikâyelerinin sonunda hikâyeci âşıkların yaptığı duaların yapısal özelliğinin izlerini taşımaktadır.

3. Anlatımda Tek Çizgilik Kuralı:

“Halk anlatısı bir olay çizgisini başkasıyla karıştırmaz; her zaman tek çizgilidir. Eksik kalan ayrıntıları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa; bu bir konuşmanın içinde verilir. ...Tek olay çizgili halk anlatısında resim sanatının perspektif kavrayışı yoktur. Sadece, sonra gelen olayları yan yana dizeleri kabartmaların tekniğini bilir. Yapısı heykeltıraşlık ve mimarlığın yapısı gibidir; bu nedenle sayılara ve diğer simetri gereksinimlerine sıkı sıkıya bağlıdır.” (Olrık, 1994a: 4).

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde olaylar, “*haza vilâyetnâme-i sultân hâcım*” veya “*haza menâkıb-ı sultan hâcı bekdâş ve vilâyetnâme-i hâcım sultân*” başlıkları altında ele alınarak anlatılmıştır. Bu başlıklarla veya “*diğer vilâyet*” başlığıyla her kısmın olay çizgisi ayrılmaktadır. Böylelikle bir başka olayla karıştırılmamakta ve her kısımdaki olay anlatımında tek çizgилilik kuralına uyulduğu görülmektedir. Daha önceki olaylar hakkında bilgi verme de: “*HKN: 16b-17a, ... sultân hocâ aḥmedî yesevî ḥazretleri ayıtdı bu vîlâyet ḥacı bekdâşuñdur didi ayıtdılar ḥacı bekdâş kimdür ayıtdı budur ne sebebden ḥacı oldı andan şeyḥ ayıtdı ‘arife günü biz ‘arafâtda idük ben ayıtdım şimdi bizde bişi pişürürler didim fi’l-ḥâl bir tebsinüñ içinde ışsıcaḥ bişi getürdi baña şunıvirdi aldim yidim tebsiyi şaḳladım bir daḥı vîlâyet budur-kim her vaḳt ben ka‘bede namâz ḳılurdum şaḡ yanuma selâm virdikde ḥacı bekdâşı görürdüm şol yanuma selâm virdikde ḥacı görürdüm didi namâzdan fâriḡ olıcaḥ hemân ḡayb olurlardı...*” örneğinde olduğu gibi geçmişte olmuş olan bir olay Hoca Ahmet Yesevî ile müritleri arasında geçen diyalogla anlatılmıştır. Menâkıbnâmede her kısmında işlenen olay tek çizgili olarak ele alınmış, resim sanatının perspektif kavrayışına yer verilmemiştir. Bu yüzden, menâkıbnâmenin asıl kahramanı olan Hacım Sultan’ın gerçekte hayatı konu edinilmemiş ve Hacım Sultan için yazılmış, *ışık*, *ayruk derviş*, *divane* gibi terimler bir tarikat zümresini belirttiği halde bunun hangi tarikat veya bu tarikatın ne gibi özellikler taşıyor olması gibi ayrıntılara cevap verilmemiştir. Menâkıbnâmenin yapısında 3, 40 gibi geleneğin getirdiği sayılara ve olayların birbirine benzer bir şekilde işlenmesi de simetrik bir yapıya bağlı olduğunun

bir göstergesidir: “HKN: 37b-38a, ... *pes ol gönderdikleri ādam gelüp irüşdi gözi sultān ḥazretnüñ gözine tuş oldu cemī‘i endāmlarına lerze düşdi evliyāullāhdan ḳalbine bir ḥāl zuhūr itdi ...*”, “HKN: 51b, ... *ol ādam nāmlu kiři-idi ‘ār itdi ḡazab-la varın ol kıızı helāk ideyin ve hem ışıkları dögüp ḳovın didi içeri girdi gözi sultān ḥazretnüñ gözine tuş oldu cemī‘ endāmlarına lerze düşdi nuḡkı dutuldı söylemege mecālī ḳalmadı geçüp oturdı ...*”

3. Dikkati Baş Kahramanın Üzerine Toplama Kuralı:

“Halk anlatı geleneğinin en büyük kuralı dikkati başkahramanın üzerine toplamadır. Anlatıda tarihsel olaylar anlatılıyorsa dikkat kahramanın üzerine toplanır. Sagede iki kahraman belirtildiği zaman halk anlatısının nasıl geliştiğini görmek çok ilgi çekicidir. Bir tanesi her zaman gerçek başkahramandır. Sage onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o, en önemli karakterdir.” (Olrik, 1994b: 5)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, daha önce de belirttiğimiz gibi baştaki iki kısım Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan’la ilgili menkıbeler daha sonraki kısımlarda Hacım Sultan’ın menkabelerini anlatan sözlü kültür ortamından yazıya geçirilmiş bir menâkıbnâme kitabıdır. İlk iki kısımda Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan birlikte Menâkıbnâmenin iki kahramanı olarak ele alınmıştır. Bu kısımlarda Hacı Bektaş-ı Velî her zaman gerçek başkahramandır. Menâkıbnâme onun menkıbeleriyle başlamaktadır. Bütün dış görünüşüyle en önemli karakter Hacı Bektaş-ı Velî’dir. Hacı Bektaş-ı Velî’nin, Hoca Ahmet Yesevî tarafından Anadolu’da görevlendirmesinden sonra onun yanına yoldaş olarak Hacım Sultan’ı seçmesi birlikte Kâbe’ye gidişleri, Anadolu’ya gelmeleri ve buradaki erenlerle karşılaşmalarında geçen olaylarda da en önemli karakter Hacı Bektaş-ı Velî’dir. Hacım Sultan bu kısımlarda Hacı Bektaş-ı Velî’nin yardımcısı durumundadır: “HKN: 22b-23a, ... *pes sultān ḥācım ayıtdı bire yolsuz erkānı yoḡ er ere böyle yırtıcı şüretle mi gelür divān-ı ḥaḳḳda yeşil perdenüñ altında ‘ālem-i ervāhdan elli yedi biñ evliyāya manşüb ulaşıduran kişidür bu gelen didi ḥācı tuḡrul ayıtdı ḥaḳḳ divānında bize manşüb viren kişinüñ sağ elinüñ ayasında bir yeşil beñi var idi didi andan ḥünkār ḥācı bektāş velī ayıtdı şimdi göricek ol eli bilür misin didi ni‘ me bilürem didi andan sultān ḥācı bekdāş velī avcın açdı gördi bildi gelüp eline ayağına düşüp taḡarru‘ eyledi andan sultān ḥācım ḥazretleri ayıtdı yüri erlere ḥaber eyle gelsünler didi ...*” İlk iki kısımdan sonra Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî’den ayrılmakta ve menâkıbnâme Hacım Sultan’ın menakıplarıyla devam etmektedir. Bu kısımların başkahramanı Hacım Sultan’dır. Bundan sonraki her menakıpta dikkat hep Hacım Sultan üzerine toplanmıştır.

5. Kalıplaştırma Kuralı:

“Aynı çeşitten iki insan veya durum elverdiği ölçüde değişik değil, elverdiği ölçüde birbirine benzerdir. ...Hayatın böyle katı üsluplaştırılmasının kendisine özgü bir estetik değeri vardır. Gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır.” (Olrık, 1994: 4)

Menâkıbnâmede aynı çeşitten iki insan Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan birbirine benzer bir şekilde ele alınmıştır. Menâkıbnâmenin giriş kısmında iki velînin özellikleri sayılırken birbirinin aynısı şeklinde sayılmıştır: “*HKN: 14a, ... sultân hâcım sultân hâcı bekdâş kıddesa allâhü sürü'l-‘azîz hâzretleri bunlar şöyledür-kim naşb-i ezelidür ya‘nî ki şabâbiyyet ‘âleminde her kız şıbyânla qarışup lu‘b-ı levhe şehvete meşgûl olmadılar nite-kim zıkr geçdi şabâ ‘âleminde dahı kendülerinden haller zâhir olurdu dürlü dürlü kerâmetler gösterürdi mübârek ağızlarından dürlü keliciler işidülürdi herkiz dünyâya me‘îl bunlardan gözümedi havâ-yı nefsâniyyete mütâba‘at kendülerden gelmedi belki kendülerden zâhir olan gice gündüz ol ‘ibâdet tâ‘at riyâzet zühdi taqvâydı ...*” Menâkıbnâmede benzer amaç taşıyanlar veya benzer durumlar karşısında kalıplaşmış ifadelerle anlatılmaktadır. Bu kalıplaşmış ifadelerle örnek olarak Öyük köyünde sığırını kurt yemiş kadının Hacım Sultan’ı kadıya şikâyet etmesi ve Kadı efendinîn Hacım Sultan’dan şahit istemesi üzerine onun sığırını kurt yediği yerdeki kayalardan şahit olarak taşları yürütüp Kadı efendinîn huzuruna getirmesi olayında Kadı efendinîn bu durum karşısındaki tavrıdır: “*HKN: 33b, ... andan kâdı efendi bakup bunı gördi ‘aqlı başından zâ‘îl oldı cem‘ endâmlarına lerze düşdi ditredi nuḡkı tuḡuldı cevâb idemedi bir sâ‘atden ‘aqlı başına geldi ...*” Aynı kalıp ifade Sandıklı’da Hacım Sultan’ı istemeyen halktan kişilerin onu döverek kovması için gönderdikleri adamın tavrında kullanılmıştır: “*HKN: 38a, ... âdam gelüp irüşdi gözi sultân hâzretnüñ gözine tuş oldı cemî‘i endâmlarına lerze düşdi ...*” Benzer kalıp ifade dervişleri evine konuk olarak kabul etmeyen bir adamın eve geldiğinde kendi kızının Hacım Sultan’la dervişleri konuk ettiğini öğrenmesi ve onları döverek evden kovmak amacıyla odayı girince yaşadığı halidir: “*HKN: 51b, ... pes ol âdam nâmlu kişi-idi ‘âr itdi gâzab-la varın ol kıızı helâk ideyin ve hem ışıkları döğüp kovın didi içeri girdi gözi sultân hâzretnüñ gözine tuş oldı cemî‘ endâmlarına lerze düşdi nuḡkı dutuldı söylemege mecâli kalmadı ...*” Hacım Sultan seyahatleri esnasında bir yerleşim yerine geldiğinde şehir içine girmeyip kendisine şehrin dışına yakın kendisine uygun bir yer belirleyerek insanlara karışmadan buradan riyazetle meşgul olmaktadır. Bu birbiriyle aynı olan durum benzer şekilde

kalıplaşmış sözlerle ifade edilmiştir. Hacım Sultan'ın Kara-hisar'a gelmesi: “HKN: 34b, ... pes imdi sulṭān ḥācım ḥāzret gelüp ḳara-ḥiṣār ḳurbunda bir büyük ḳaya var-idi anuñ yanına gelüp bir ḳaç gün anda sākīn oldı ḳırḳ gün miḳdārı riyāzet çeküp tevekkül ḥaḳḳ oldı ...” Hacım Sultan'ın Susuz'a gelmesi: “HKN: 42b, ...pes imdi sulṭān ḥāzret ḥāllice yir bulup tevekkül-i ḥaḳḳ oldı pes imdi sulṭān ḥācım ḥāzretleri bu güristān içinde ḳırḳ gün miḳdārı riyāzet çeküp zühd taḳvāya a‘māl-ı ṣāliḥaya meşḡül oldı...” Hacım Sultan kendisi gibi bir derviş olan Yağlı Baba'ya Öyük köyünde: “HKN: 28b, ... pes yaḡlu baba ile ikisi öyük ḳırında arḳalaşuṣ ḳırḳ gün miḳdārı erba‘īn çekdiler ḥatta şöyle yetdiler-kim başları ayaḳları arḳaları ṭaşa ḥamīr gibi batdı ...” Hacım Sultan, Sandıklı'ya geldiğinde: “HKN: 36a, ... sulṭān ḥāzret gelüp ḳıbleden yanında bir ḥallīce maḳāmda ḳarar itdi tevekkül ḥaḳḳ olup ḳırḳ gün miḳdārı zıkrullāh meşḡül oldı riyāzet çeküp allāhü te‘ālā celle celāleden isti‘ānet diledi ...” Hacım Sultan'ın, Sandıklı şehrinde kendisi gibi olan Derviş Hacı'la benzer şekilde ibadetine devam etmesi: “HKN: 37b, ... pes sulṭān ḥāzret bunuñ-ile muḥabbet-ber gidüp ‘ibādet riyāzet a‘māl-ı ṣāliḥaya meşḡül oldılar ...”

6. Yineleme Kuralı:

“Sage yapısının bir diğeri önemli ilkesi de Yineleme Kuralıdır. Halk anlatıları tam anlamıyla ayrıntılara inme tekniğinden yoksundur ve zaten pek ender olan tasvirle de çok kısa oldukları için konuya önem kazandıran etkili bir araç olamazlar. Geleneksel sözlü anlatımımızda yalnız bir seçenek vardır; yineleme.” (Olrik, 1994: 3)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, tıpkı sözlü kültür ortamındaki anlatılar gibi yinelemeler önemli yer tutmaktadır. Menâkıbnâmede gerilim artmaya başladığı önemli sahnelerde yinelemeye yer verilmiştir. Örneğin Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan Anadolu'ya geldiklerinde buradaki erenlere selam verirler. Anadolu erenleri toplantı halindedir. Selamı sadece Fatma Bacı duyar ve selamı alır: “HKN:21a-21b, ...rūma yaḳın geldiler ayıtdılar e’s-selāmü ‘aley-küm ya rüm erenleri didiler pes rüm erenleri daḫı bir yirde şoḫbet-i ilāhī iderler-idi fāṭıma bacı yimeḳ pişürirdi ḳalkdı üç kere ṭapu ḳıldı yine oturdu...” Olrik'in (1994) yazdığı gibi, anlatıda ne zaman çarpıcı bir sahne ortaya çıksa durum olayın akışını kesmeyecek şekilde uygunsa yinelenmektedir. Bu sahnede de Fatma Bacı'nın üç kere selam almasından sonra gerilim, olayın akışını akmayacak şekilde, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın yanına gelmeyen erenlerin altlarından seccadeleri kaybolur, aynı şekilde mumlarını yakamazlar sahne yinelenmiş olur: “HKN: 23b, ... erenlerüñ ‘inādı bunlara ma‘lüm oldı ḥünkār ḥācı bekdāş sulṭān

hâcım du‘â itdiler barmağıyla işâret itdiler seccâdeleri cemî‘sinüñ altından gayb olup gelüp bunlaruñ nazârına döşendi gine ‘inâd itdiler çırâkların yaqamadılar bunlar ‘âciz oldılar andan qaraca aḥmed ayıtdı şimden girü egilüñ varalum ol erlerüñ remzîdür didi ...” AE-B Nüshasında kutsal emanetlerin Hacı Bektaş-ı Velî’ye verilmesi olayında da elifi tacın havalanarak başına gelmesi, seccadenin havalanarak altına döşenmesi sahnesinde her emanet için yineleme kuralına uyulmuştur: “AEE-BN: 4a-4b, ... *hâzret-i hünkâr hâcî bektâş-ı velî hâzreti ey-v-allâh erenler diyüp ayağ üzere qalkup ve bismillah diyüp abdest alup eger haḥkım ise gelsün diyüp t̄aru tarafına yürüyünce biḳudret allâhü te‘âlâ seccâde t̄urdığı yirden harekete gelüp havâlanup t̄aru üzerine yayıldı hâzret-i hünkâr daḥı destür diyüp t̄aru üzerine çıkup kıbleye tevcihân iki rek‘at namâz kıldılar hikmet-i rabbânî ve kuvvet-i şamedânî birle t̄aruniñ hîç bir danesi hareket itmedi ba‘de namâz temâm olunca hâzret-i hünkâr el yüze sürüp du‘â itmesinde bir de baḳdılar ki kubbe elifi tâc havâlanup gelüp hâzret-i hünkârüñ mübârek başına qondı ardı sıra hırqa havâlanup mübârek arḳasına geldi ba‘de t̄aru üzerinden indikde anı gördiler ki hâzret-i hünkârüñ oturdıkları post önüne çırâq gelüp biḳudret allâhü te‘âlâ uyandı ve şofra daḥı gelüp yayıldı ve ‘alem ve tuğ daḥı gelüp qarşusına dikeldi ...” Menâkıbnâmede, 40 sayısız genellikle Hacım Sultan ibadet ve riyazetle meşgul olduğunda yineleme süresini belirtmek üzere geçmektedir: “HKN: 36a, ... *sultân hâzret gelüp kıbleden yanında bir hallîce maḳâmda qarar itdi tevekkül haḥk olup kırk gün miḳdârı zıkrullâh meşḡul oldı riyâzet çeküp allâhü te‘âlâ celle celâleden isti‘ânet diledi...*”, “HKN: 42b, ... *pes imdi sultân hâcım hâzretleri bu güristân içinde kırk gün miḳdârı riyâzet çeküp zühd taḳvâya a‘mâl-ı şâlihaya meşḡul oldı ...*”, “HKN: 68a, ... *sultân hâzret gelüp kırk gün gice kayyüm gündüz şâ‘im olup münâcât iderdı ...*”*

7. Üçler Kuralı:

“Yineleme hemen her zaman üç sayısına bağlıdır. Yedi o iki ve bazen başka sayılar da ortaya çıkar doğal olarak, fakat bunlar sadece toplam soyut nicelikleri belirtmek için kullanılır. Fakat tüm halk anlatıları Üçler Kuralına uymaz.” (Olrik, 1994:3-4)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, halk anlatılarının önemli bir kuralı olan “Üçler Kuralı”nın işletildiği görülmektedir. Halk anlatı geleneğinde üç önemli bir yere sahiptir. Örneğin, masallarda bir padişahın üç kızı vardır, üç vezir vardır, kahramanın karşısına üç yol çıkar veya üç ejderha vs. Bu üçlerde her zaman üçüncü önem kazanır. Üçüncü çocuk daha güzel ve akıllıdır, asıl kahraman her zaman odur. Hacım Sultan da menâkıbnâmede

üçüncü çocuk olarak verilmiştir: “*HKN: 13b, ... pes imdi imāmzāde-i hüseyinüñ üç evlādı kaldı birine seyyid cihān dirler birine seyyid sultānī dirler birine seyyid hācı dirler bir ma‘nāda receb dirler ...*” Yineleme de üç sayısına bağlı olarak verilmiştir. Seyyit Gazi’nin vasiyetine göre evlat-ı resulden bir kişi dergāha geldiğinde Seyyit Gazi’nin kılıcı üç kez kınından çıkararak tekrar girecektir: “*HKN: 62a, ... seyyid gāzī sultān vaşiyet itmişdi bunda evlāddan bir kişi gelse gerek gelüp benüm seccādeme oturduğı zamānda benüm kāfir kırduğum kılıç üç kere kınından çıkup gine girse gerekdür ...*”

Hacım Sultan ve dervişleri, Seyyit Gazi Zâviyesine geldiklerinde onun evlat-ı resul olduğunu delili olarak Seyyit Gazi’nin kılıcı üç kez kınından çıkararak tekrar kınına girer. Seyyit Gazi’nin seccadesine oturan Hacım Sultan, hırkasına başına çekerek üç gün tevekkülde bulunur: “*HKN: 62a-62b, ... seyyid gāzī sultānuñ vasiyet itdüğü kılıç kınından çıktı gine girdi üç kere bunu görüp taşra girdiler pes sultān hācım hāzret başını hırkaya çeküp üç gün tevekkül haqq oldu üç gün temām oldu ...*” Seyyit Gazi Zâviyesinin şeyhi Kara İbrahim, Hacım Sultan’ın gerçekten evlat-ı resul mü, yoksa cadı mı olduğunu test etmek için onun yanan fırına girmesini ve ona kılıçla üç defa vurulmasını teklif eder. Hacım Sultan, bu teklifi kabul eder yalnız kendisinin yerine Derviş Burhan’ı bu sınava sokar. Derviş Burhan yanan fırına girip çıkar. İncelemeye esas aldığımız Hacım Köyü Nüshasında üç defa kılıç vurma kısmı yoktur. Fırından çıkınca üç defa kılıçla vurma Ali Emiri Efendi B Nüshasında geçmektedir. Şeyh Kara İbrahim’in dervişleri, Derviş Burhan’a üç kere kılıç vururlar ama kılıç, Derviş Burhan’ı kesmez: “*AE-BN: 52b, ... andan meger-kim kılıçlar hāzırlamışlar idi ve gelüp burhān abdāla keskin kılıçlar havāle idüp kılıç üşür du‘ā himmet pīrān burhān abdālūñ bir kılına dahı haṭā irişmedi ...*”

Hacım Sultan, Zâviyenin şeyhini saf dışı ettikten sonra kesilen kurbanlardan üç gün üç gece gelip gidenlere ziyafet veriliyor: “*HKN: 64a, ... biñ bir qurbānı boğazladılar pişürdiler çoqluğ ādam cem‘ oldu üç gün üç gice gelüp giden ehibbāya bu ta‘ām kısmet itdiler ...*”

Yinelemeyle birlikte üç sayısının kullanılması Hacım Sultan’ın İhtiyar bir kadından “nefes evladı” olması uygulamasında da geçmektedir: “*HKN: 66b-67a-67b, ... hācım sultān hāzretlerinüñ yanına geldi biñ dürlü ‘özr-ile elin ayağın öpdü sultānum her ne buyurursañ dönmezem didi baña gelür misüñ didi hatun ayıtdı qaravaşuñ olayum sultānum didi üç kere böyle didi hatun kabül itdüm didi burhān derviş du‘ā etdi şandılar ki dervişler hatunu alur gider hācım sultān hāzret ol hatuna cevāb itdi kıbleden yaña tur didi hatun dahı kıbleden yaña turdu hāzret-i sultān üç kere üzerinden sıçradı ağzı yārin*”

ağzına bıraktı üç kere arkasın şıgadı andan el getirüp du‘ā eyledi ...” Hacım Sultan’dan kurtulmak isteyen dervişlerin aralarına yeni karışmış olan Alaca Atlı birisinden Hacım Sultan’ı öldürmesini isterler. Alaca Atlı bu isteği kabul ederek Hacım Sultan’ın üzerine atını sürer kılıcıyla üç kere vurur ama onun kılıcının Hacım Sultan’a tesir etmez. Bu olayda da üç yinelemeyle birlikte verilmiştir: “*HKN: 57a-57b, ... içlerinde bir yeñi gelmiş kimesne var-idi alaca atlu dirler-idi ayıtdılar gel sen bu ‘acemi bize öldürüvir didiler kimesesi yoğ bir yalnüz didiler pes atından inüp kulağın çekdi gine bindi yarağ eline aldı bir na‘ra urdı sulţān hāzretine kaşd itdi çaldı kesmedi bir dağı çaldı gine kesmedi üç kere çaldı kesmedi pes sulţān hācım hāzretleri ayıtdı alaca atlu eylegüm senüñ kılıcuñ bizi kesmez ...”* Derviş Burhan, Horasan’dan Hacım Sultan’ın yanına geldiğinde Hacım Sultan ona doğru üç adım atar: “*HKN: 46a, ... burhān ol yaña yürüdi pes imdi sulţān hācım hāzretine ma‘lüm oldu yirinden turup üç adım karşı yürüdi sulţānuñ cemālini gördi gönli rüşen oldu bildi-kim ol aradığı ādem ...”* Menākıbnâmede üç sayısının geçtiği diğer yerler ise aşağıya çıkarılmıştır. Hz. Âdem yaratılışından sonra üç kişi görür. Bunlar, akıl, ilim ve hayâdır: “*HKN: 8b, ... andan ādem sağ yanına bağıdı üç laţif şahış gördi ayıtdı-kim adıñuz nedir mağamıñuz kandanur birisi ayıtdı adım ‘ağıldur mağāmum başdadur beyin arasındadır ve hem birisi ayıtdı-kim benüm adım ‘ilmdür mağāmum göğüsdür birisi dağı ayıtdı-kim adım hayādur mağāmum yüz üstündedir ...”* Hoca Ahmet Yesevî’nin doksan dokuz müridi Hacı Bektaş-ı Velî’nin Hz. Ali’nin sırrı olmasına delil olan üç nişanı göstermesini isterler. Hacı Bektaş-ı Velî, alnında, ayasında ve omzundaki kara, yeşil ve yıldız benzeyen üç beni delil olarak gösterir. Dervişler onun önünde eğilirler: “*HKN: 17a-17b: ... hāzret-i bekdāş ayıtdı biz hāzret-i ‘alīñüñ oğlanlarından öz ve hem ‘alīñüñ sırrıyuz didi didiler kavīm göster görelüm eger gerçek iseñ söylemeñüz taşdığ bu ola-kim ‘aynla görevüz tağkık ola hāzret-i ‘alīñüñ kendüde üç nişanı vardır biri alnında bir kara beñi vardır sağ ayasında bir yeşil beñi vardır sağ omzunda bir beñi dağı vardır anlar böyle didiler elin ilerü şundi avcun açdı gördiler bir yeşil beñ ayıtdılar bir dağı alnında vardır andan imāmesin alnından yukarı kaldırdı gördiler bir beñ yıldız beñzer yağrından dağı gördiler cümlesi vardılar yüzlerin yire urdılar ...”* Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan Anadolu’ya geldiklerinde erenler sohbet halindedirler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan selam verirler. Selamı sadece Fatma Bacı duyarak ayağa kalkıp üç kez selamı alır: “*HKN: 21a-21b, ... ayıtdılar e’s-selāmü ‘aley-küm ya rüm erenleri didiler pes rüm erenleri dağı bir*

yirde şöhet-i ilāhī iderler-idi fāṭıma bacı yimek pişürirdi kalkdı üç kere tapu kıldı yine oturdı ...” Hacım Sultan, mevsimi olmadan söğüt ağacından çeşitli meyveler bitirir, meyveleri toplayarak evinde misafir olduğu adam ve karısıyla üç kişi olarak meyveleri yerler: “*HKN: 31b, ... yüzün sürdi pes ol aradan dönüp ol yigidün evine geldiler oturdılar zenbıl ortaya kodılar ol yigidün helāline gel didi üçü bu yemişden yidiler gördiler lezzeti damağlarını mu‘aṭtar oldı rāyihası cānlarına eşer eyledi ...*” Hacım Sultan’da bulunan sofrayı almak için Horasan’dan gelen Kara Baba, Beyce Sultan’ın yanında üç gün kalır: “*HKN: 71b-72a, ... andan bekçe sulṭān bunları āsitāneye götürdi üç gün ṭurdılar andan kara baba ayıtdı bu diyārda hācım sulṭān diye bir er var mıdur ...*”

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde üç sayısının dışında halk kültüründe sıklıkla başvurulan 5, 7 ve 40 kalıplaşmış sayıları geçmektedir. Üçün yanında bu sayılardan en çok 40 sayısı kullanılmıştır. Menâkıbnâmede 40 sayısı, 40 yıl veya 40 gün olarak vardır. Menâkıbnâmeden anlaşıldığına göre 40 yıl manevî bir olgunlaşma süresi olarak geçmektedir. Allah’ın yarattığı nuru terbiye etmesi 40 yıldır: “*HKN: 2b, ... pes imdi allāhü te‘ālā celle celālehu ol nūrı getürüp bir kudret kandiline koyup ol nūrı kırk yıl terbiyyet itdi...*” Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan’ın manevî olgunlaşma süresi 40 yıldır: “*HKN:2b, ... sulṭānü’l-evliyā hoca aḥmed yesevî kuṭbu’l-ekrem rūma göndermezden ileri kırk yıl tamām şā’imü’d-dehr ve kā’imü’l-leyl leylān ve nehārān ‘ibādet riyāzet taḳvāya ver‘a a‘māl-ı şālīhya meşğül oldılar ...*” Bu örneğin dışında 40 yıl Hacım Sultan’ın Hoca Ahmet Yesevî’nin vermiş olduğu kutsal emanetlerden olan sofrayı 40 yıl ağaçta asılı kalmasını istemesidir: “*HKN: 73a, ... pes ol sofrā kırk yıl hācım sulṭān ḥazretlerinden soñra kayyūm maḳamlıḳ eyledi ...*” Tarikat ananesinde halvette kalma süresi 40 gün olarak bilinmektedir. Halvette geçen 40 gün sadece ihtiyaç kadar yiyecek ve içecek bulunur. Hacım Sultan’ın halvetin dışında örneğin bir tepenin üzerinde yemeden içmeden tek ayağının üzerinde 40 gün kalması yinelemeyle birlikte olağanüstü bir durumdur: “*HKN: 64b, ... pes sulṭān ḥazret bunda kırk gün ṭuralum didi andan gidelüm pes bir yüksek depe var-idi sulṭān hācım ol depe üzerine çıḳdı ol depeye kızıl boya dirler-idi bir ‘aşāşı var-idi depe dikdi kırk gün içinde bitdi gög yapraḳ oldı yemişi bitdi andan saḡ ayağı üzerine leylen ve nehāren kırk gün yimeyüp içmeyüp ṭurdi özünü allāhü te‘ālānuñ dergāhına ışmarladı kırk gün temām oldı andan inüp ol depe hācım sulṭānla bile yürüdi ...*” Hacım Sultan’ın ibadet ve riyazette bulunduğu süreler gerçekten 40 gün müdür, yoksa gelenek icabı 40 gün olarak geçmektedir, bunun kesin

tespiti mümkün görülmemektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın Kâbe'de ibadet ve riyazette bulunmaları 40 gündür: “HKN: 20b, ... *yevmen fe yevmen gelüp ka'be-i şerîfe yetişdiler tavâf idüp kırk gün 'arafât tağında riyâzet çeküp allâhü te'âlâdan isti'ânet dilediler ...*”, “HKN: 21a, ... *resüllâhü dahı ziyâret itdiler kırk gün miqdârı anda dahı riyâzet çeküp allâhü te'âlâya 'arz u tazarru' münâcât itdiler ...*” Hacım Sultan, Yağlı Baba ile 40 gün çile çıkardığında ayakları sırtları taşa batar: “HKN: 28b, ... *pes yağlı baba ile ikisi öyük kırında arkaşuş kırk gün miqdârı erba'in çekdiler hatta şöyle yetdiler-kim başları ayakları arkaaları taşa hamîr gibi batdı ...*” Hacım Sultan, Kara-hisar'a, Sandıklı'ya ve Susuz'a geldiğinde 40 gün ibadet ve riyazetle meşgul olur: “HKN: 34b, ... *pes imdi sultân hâcım hâzret gelüp kara-hişâr kırbunda bir büyük kaya var-idi anuñ yanına gelüp bir kaç gün anda sâkîn oldı kırk gün miqdârı riyâzet çeküp tevekkül haqq oldı ...*”

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, dört ve beş sayısı yine yinelemeyi belirtmek için 4-5 şeklinde geçmektedir. Öyük köylülerinin kadınları sığırlarını gütmeleri için Hacım Sultan ile Yağlı Baba'dan 4-5 gün istekte bulunurlar: “HKN: 28b, ... *imdi köyüñ kırıçukları günde gelürler aydurlar-kim hay gâribler gelüñ bizüm sığırçuklarımızı güdüñ dirler-idi günde dört beş kez gelürlerdi gâyet 'âciz oldılar bunlaruñ elinden hayli mütevehhim oldılar ...*” Karahisar'da bir Bey Hacım Sultan'dan kendi şeyhleri olmalarını ister ve ona asitan yapmayı, vakıflar bağışlamayı ve 4-5 hizmetkâr vermeyi teklif eder: “HKN: 35b, ... *andan beg ayıtdı dede sultân gel bizüm-ile eve gidelüm ben saña bir âstâne bünyâd idivireyim ba'zı köyler vakf idivirem dört beş hizmet-kâr vireyüm bizüm şeyhümüz didi ...*” 5 sayısının yineleme bildirmediği durum da vardır. Hacım Sultan'ın ikazına rağmen ihtiyar bir kadının ineğini sürüye katması ve ineğin kurt tarafından parçalanması olayıdır. Hacım Sultan, Kadıya şahit olarak gösterdiği kayanın yanına gidip şahitlik yapmalarını isteyerek kayaya vurur kayadan beş parça kopar ve onun yanı sıra yuvarlanarak gelip şahitlik yaparlar: “HKN: 33a-33b, ... *pes ol aradan gidüp ol kariyye kırbunda kayalar var-idi ilerü yürüyüp mübârek eliyle urdı kaya beş pâre oldı sultân hâzret ayıtdı gelüñ inegi kırt yidüğine şehâdet eyleñ didi pes ol taşlar allâh emriyle ol aradan yürüyüp sultânüñ yanınca yuvarlanup ...*” 7 sayısı Menâkıbnâmede yaratılış anlatılırken yedi kat göğün, yedi kat yerin ve yedi iklimin yaratılmasında geçer: “HKN: 2b, ... *ol nûra kudret nazarıyla bir nazar kıldı ol nûr hemân sâ'at şu oldı 'aşka geldi kaynadı ol şuyuñ buğından yedi kat gögi yaratdı*

köpüğinden yedi kat yeri yaratdı ...”, “HKN: 11a-11b, ...*zîrâ-kim allâhü te‘âlâ yedi iklîm dört kûşe halk itmişdür buñlaruñ üzerine bu evliyâ‘ullâhları musallat itmişdür yedi iklîm dört kûşe hıfz iderler ta kıyâmete degin hiç münkaṭı‘ olmazlar ...*” Hacım Sultan’ın soyunun geldiği 9. İmam Taki’nin yedi oğlu vardır: “HKN: 13b, ... *pes imdi bilgil-kim imâm taḳînüñ yedi oğlu vardı ...*”

Menâkıbnâmede ayrıca 99 bin ve 57 bin sayılarıyla da karşılaşmaktayız. 99 bin Hoca Ahmet Yesevî’nin halifelerinin sayısıdır: “HKN: 16b, ... *hergün toḳsan toḳuz biñ ḫalîfe sultân hocâ aḫmed yesevîden ders oḳurlar idi ...*” 99 bin halife Menâkıbnâmede bazen 99 bazen de 90 bin olarak geçmektedir: “HKN: 19a, ... *pes andan ol toḳsan toḳuz ḫalîfe her biri nuṭḳ itdiler ...*”, “HKN: 15b, ...*hoca aḫmed yesevî raḫmet-ullâhi ‘aleyh raḫmeten vâsî‘a toḳsan biñ ḫalîfenüñ birine virmedi ...*” Hoca Ahmet Yesevî’nin doksan dokuz bin halifesi, onda bulunan kutsal emanetleri almak isterler. Hoca Ahmet Yesevî emanetleri (elifi tac, hırka, sofrası, çerağ, alem vb.) gösterdiği kerametler sonucunda Hacı Bektaş-ı Velî’ye verir. 99 bin halife Hacı Bektaş-ı Velî’nin üstünlüğünü kabul ederler. Bektaşî menâkıbnâmelerinde, 99 bin simgesel sayısı Hoca Ahmet Yesevî’nin halifelerini göstermektedir. 99 sayısı Altay uluslarında 99 Tengri inancından etkilenmiş olabileceğini söyleyebiliriz. 99 Tengri her biri Gök Tanrı’nın sıfatlarının birine karşılık gelmek üzere 99 Tanrı’dır (Ögel, 1971: 447). İslami dönemde Kurandan tespit edilen Allah’ın 99 ismi gelmektedir. Bektaşî geleneğinde bu sayı binle çarpılarak 99 bin halife şeklini almıştır diye düşünmek mümkündür. Hoca Ahmet Yesevî, Türkistan’daki 99 bin halifenin pîridir: “HKN: 14b-15a, ...*ḫuṭbu‘l-aḳṭâb sultânü‘l-‘arîfîn ser-çeşme-i murâd hezâr-ı pîrân-ı türkistân sultân hocâ aḫmed yesevî ibn-i muḫammed ḫanefî raḫmetullâhu ‘aleyh ...*” Menâkıbnâmede ayrıca 57 bin sayısı geçmektedir. 57 bin Anadolu (Rûm) erenlerinin sayısıdır. Ruhani sıralamada en başta Türkistan erenlerinin pîri Hoca Ahmet Yesevî gelmektedir. Ondandır Horasan erenlerinin başı Hacı Bektaş-ı Velî gelir. Anadolu erenleri sıralamada üçüncü durumdadır (Mélîkoff; 2010). Hacı Bektaş Velî, Anadolu erenlerini kendisine bağlar: “HKN: 22b, ... *divân-ı ḫaḳḳda yeşil perdenüñ altında ‘âlem-i ervâḫdan elli yedi biñ evliyâyâ manşûb ulaşduran kişidür bu gelen ...*”, “HKN: 25b, ... *elli yedi biñ evliyâ idi cemî‘ sün ḫalîfe idüp maḳâmlarına göndürdi ...*”

8. Bir Sahnede İki Kuralı:

“İki, aynı zamanda ortaya çıkan en yüksek kişi sayısıdır. ...Katı bir kuraldır. ...Bütün anlatı boyunca sadece iki kişi aynı sahnede ortaya çıkar.” (Olrik, 1994:4)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde bir sahnede iki kişi olduğu gibi farklı olarak bir sahnede ikiden fazla kişi bulursa veya bir topluluk olsa da sahnede asıl olarak iki kişi rol almakta ve bir sahnede iki kuralına uyulduğu görülmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan tanıtılırken bir sahnede ikisi vardır: “*HKN: 14a, ... sultân hâcım sultân hâcî bekdâş kıddes allâhü sırrü'l-‘azîz hazretleri bunlar şöyledür-kim ...*” Hacı Bektaş-ı Velî'nin dışarıda akan suyu mektebhânedeki akıtma sahnesinde Hoca Ahmet Yesevî vardır: “*HKN: 16a-16b, ... bekdâş el-horâşânî yüz haqqâ dutdı secde niyâz itdi çeşme taşradan gayb oldı gelüp mekteb-hânedeki aqđı çıqđı gördiler mütehayyir oldılar andan şeyh bekdâş didi sevinç ile baş qaldurđı gördi-kim şu aqar...*” Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Hz. Ali'nin sırrı olduğuna nişan göstermesi ve yasemin yaprağı üzerinde namaz kılma sahnelerinde karşısında Hoca Ahmet Yesevî'nin 99 bin halifesi vardır. Bu sahnelerde 99 dokuz bin halife Hacı Bektaş-ı Velî'nin karşısında sanki tek kişi varmış üslubuyla anlatılmıştır: “*HKN: 18a-18b, ...der-hâl hâcî bekdâş velî abdest aldı seccâdesin eline aldı ayıtdı bismillâh bi-emr-illâhi te‘âlâ didi seccâde yapraq üzerine şaldı mu‘allaq turđı çıqđı iki rek‘at namâz kıldı girü indı cemî‘si geldiler ayağına düşdiler ...*” Kutsal emanetlerin Hacı Bektaş-ı Velî'ye verilmesi 99 bin halife topluluğu olmasına rağmen aslında sahnede Hoca Ahmet Yesevî ile Hacı Bektaş-ı Velî vardır: “*HKN: 18b, ...pes sultân hocâ ahmed yesevî ibn-i muhammed hanefî ibn-i alî hazretleri getirüp erkânla sultân hâcî bektâş velîye virđi duâ idiüp dest-tevbe virđi...*” Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisine yoldaş seçmesinde karşısında 99 bin halife topluluğu olmasına rağmen sahnede Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan vardır: “*HKN: 19b, ... pes hâcım sultân hazretleri yirinden qalkup qabül idersenüz biz yoldaş olalum didi hazret-i hünkâr ayıtdı nice yoldaş olursunuz didi sultân hâcım hazret ayıtdı öyle yoldaş olurun ki yoldan çıkarsañ ururun ayağıña yola degin didi böyle diyicek hâcî bekdâş velî ayıtdı ey ‘ammü sen benüm yoldaşumsın didi birbirlerini qabül itdiler ...*” Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın Kâbe'yi ziyaret etmeleri ibadet ve riyazette bulunmaları Anadolu'ya geldiklerinde gösterdikleri kerametlerde hep bir sahnede iki kişi vardır. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın Anadolu erenleriyle olan münasebetlerinde de bir sahnede Hacı Tuğrul'la diğer sahnelerde Karaca Ahmet'le “Bir Sahnede İki Kuralı” işletilmiştir. Hacım Sultan'ın faaliyetlerinin ele alındığı 10 ayrı kısımda geçen olaylarda hem bir

sahne iki kiři hem de topluluk olsa bile olay sahnede topluluk sessiz kalır sahne iki kiři arasında geçmektedir. Bazen de sahnedeki sayı üçtür bu durumda biri sahnede pasif durumdadır. Örneğin, Hacım Sultan'ın ejderha ile karşılaşması sahnesinde Derviş Burhan da vardır. Derviş Burhan ejderhanın korkusundan bayılır. Ejderha ile Hacım Sultan mücadele eder: “*HKN: 59a-59b, ... andan ezdehā ādam ousı aldı fi'l-hāl dōrt yanın cūst erdi o atımı var-idi gōzi sultān azrettine tu oldu dem eyledi yutmaa pes sultān azret daı 'alī-vārī bir na'ra urdı ta ve ta arekete geldi sultān azretinūn mūbārek azından bir āte peydā oldu ezdehāya 'azm eyledi azından ieri girūp ezdehāyı yamaa baqladı cān acısından gāh havāya atlır yirlū ayaları olanup amır gibi aynadurdı baını bir ayaya urdı amıra gider gibi baı ulaı ayaya yir eyledi ezdehānuñ yanup aırduundan burhānuñ 'alı gidūp yatur ...*” Hacım Sultan'ın, Öyök köyünde bir sōūt aacında mevsimi dıında birok meyve bitirmesi sahnesinde Hacım Sultan'la evinde misafir olduu adam vardır. Hacım Sultan Öyök köyünde sırtmalık yaparken ihtiyar bir kadınlı olan konumasında ve kadı huzurunda kadıyla olan sahnede asıl olarak iki kiři vardır. Hacım Sultan, Kara-hisar'a geldiğinde bir beyle adamları yanına gelir bu sahnede gōsterilen kayadan su ıkarma kerametinde beyin adamları seyirci konumunda asıl konuma bey ile Hacım Sultan arasındadır. Sandıklı'da Hacım Sultan ile Derviş Hacı aynı sahnededir. Sandıklı halkının, Hacım Sultan'ı kovması iin gōnderdikleri adamlı Hacım Sultan aynı sahnede iki kişidir. Hacım Sultan'ın gōrdūu rūyalarda da aynı kural geçerlidir. Hacım Sultan rūyasında Hz. Peygamber ile gōrūur. Rūyada; Hz. Peygamber sahabelerle oturmaktadır ama onlar sessiz durumdadır. Derviş Burhan da gōrdūu rūyasında Hacım Sultan dervişleriyle birliktedir ama sahne Derviş Burhan ile Hacım Sultan arasındadır. Hacım Sultan'ın bir kızı erkek yapması sahnesinde kızın anne ve babası da kızla aynı odadadırlar ama onlar uyumaktadır. Kerametın olduu sahnede Hacım Sultan ile kız vardır. Hacım Sultan'ın Banaz ayını ikiye bōlme sahnesinde dier dervişler de vardır. Hacım Sultan burada suya karı konuma yapar. Bu olayda sahne asıl olarak Banaz Irmaı ile Hacım Sultan arasındadır. Hacım Sultan'ın Seyyit Gazi Zāviyesi şeyhi Kara İbrahim'i helak etme sahnesi dier dervişlerin gōzü önündedir ama onlar olayda sadece seyirci konumdadırlar. Hacım Sultan'ın ihtiyar bir kadından nefes evladı uygulaması ve Kara Baba'yı okla öldürme sahnesinde de dier dervişler seyirci durumunda asıl olarak sahnede iki kiři vardır.

9. Zıtlık Kuralı:

“Bir sahnede İki kuralı, yine önemli olan Zıtlık Kuralıyla birbirini tamamlamaktadır. Sage’de her zaman kutuplaşma vardır. ...Zıtlık Kuralı, Sage’nin başkahramanlarından, özellikleri ve eylemleri başkahramana zıt olma gereksinimiyle belirlenen diğer bireylere kadar etkili olur.” (Oirik, 1994: 5)

Zıtlık Kuralı Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde esaslı bir şekilde yer almaktadır. Menâkıbnâme kurgusunda yer alan en temel zıtlık Hacım Sultan’ın seçilmiş bir velî olması ve Hoca Ahmet Yesevî tarafından Anadolu’da görevlendirilmiş olmasına karşın kendisine verilmiş olan yurduna gitmek için uğradığı yerleşim yerlerindeki halkın onun velîliğini tanımamaları ve onu istememeleridir. Bu durumda Hacım Sultan iyi olanı, onu istemeyenler ise iyinin zıttını yani kötüyü temsil etmektedirler. Hacım Sultan her gittiği yerde “ışık”, “divane”, “ayruk derviş” diye dışlanmakta ve hor görülmektedir. Örneğin, Sandıklı’ya gelince Sandıklı halkı onu “bidat ışık” diye istemezler ve kovmak için birtakım tertiplere başvururlar: “HKN: 37b, ...pes sultânî hâzret bunuñ-ile muhabbet-ber gidüp ‘ibâdet riyâzet a‘mâl-ı şâlihaya meşgûl oldılar bir gün şehirlü tã’îfesi biriküp yigirmi otuz adam sultân hâzretine buğz hâsed eylediler bu bi‘âd ışık buradan gitsün yoħsa bizüm zarârumuz doħunur il vîlâyeti çok bir âhîr yire daħı varsun biz ışığı sevmeyüz bu günden ğayrı ħurmasun yoħsa helâk iderüz diyü birin gönderdiler var söyle didiler ...” Hacım Sultan, Sandıklı’yı terk eder. O gidince kerameti gerçekleşir ve onu istemeyen kötü niyetli kişiler vebaya yakalanarak ölürler: “HKN: 41a-41b, ...allâhü te‘âlânüñ ħudretiyile resûlün mu‘cizâtiyla sultân hâcimuñ vîlâyetiyle bunlara bir vebâ hâstalığı vâkı‘ oldı ol evliyâullah ħaşd iden kimesnelerün kendüleri ħarıları ve oğulları fi’l-cümle kırk gün içinde hep vebâdan öldiler ...” Hacım Sultan gittiği yerlerde kendisini istemeyenlere karşı Allah’ın emriyle, Hz. Peygamberin mucizesiyle ve Hoca Ahmet Yesevî’nin hayır duasıyla olduğunu söyleyerek oradaki mevcudiyetinin ilahî kaynaktan gelen meşruluğunu belirtmektedir: “HKN: 43b, ... ya bu bizüm yaylamuzda ne ararsın var yolına geç git didiler hem bu şığırı nerden alduñ pes sultân hâcım hâzret ayıtdı eylegüm biz bu maħâma allâhü te‘âlâ emriyle resûlullâh mu‘cizâtiyla sultân hocâ aħmed yesevî ibni muħammed ħanefî ibni ‘alî hâzretlerinün ħayr du‘âsiyla geldük buracığı bize maħâm idün diyü remz itdiler ...” Yine örneğin, Hacım Sultan’ı istemeyen Seyyit Gazi Zâviyesinin şeyhi Kara İbrahim ve Hacım Sultan’dan sofrayı almak için gelen Kara Baba da, Hacım Sultan tarafından bir kerametle öldürülürler. Burada hem Hacım Sultan’ı velî olarak tanıma-tanımama hem

de yaşam-ölüm, iyi-kötü zıtlıkları vardır. Hacım Sultan dervişleriyle Seyyit Gazi Zâviyesinden dönerken rastladığı biri genç diğeri ihtiyar iki kadına rastlarlar. Hacım Sultan onlara dileklerini yerine kendisi getirebileceğini söyler. Genç kadın kabul etmeyip kaçar, diğeri kalır. İhtiyar kadından nefes evladı olur. Bu örnekte genç- ihtiyar zıtlığı vardır. Hacım Sultan'ın dervişleriyle gittiği dağda ejderhayla mücadele eder. Burada da insan- canavar zıtlığı bulunmaktadır. Menâkıbnâmede insanların, Hacım Sultan'a önce karşı çıkma, istememe sonra da boyun eğmesi zıtlığı vardır. Velî olarak tanınmadan sonra gösterilen olağanüstülükle önünde eğilme çok rastlanan zıtlıktır. Hoca Ahmet Yesevî'nin 99 bin halifesinin Hacı Bektaş-ı Velî'yi önce kabul etmeyip sonra velî olarak önünde eğilmeleri ve Anadolu erenlerinin Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ı önce kabul etmeyip sonra şeyhleri olarak kabul etmeleri zıtlıkları vardır.

10. İkizler Kuralı:

“İki kişi aynı role çıktığında, bunlardan ikisinin de küçük ve zayıf olarak betimlendiğini gözlemleyebiliriz. Bu iki tip yakından ilişkili iki kişi, Zıtlar Kuralından uzaklaşarak İkizler Kuralının etkisi altına girer. “İkizler “ kelimesi burada geniş anlamda ele alınmalıdır. Bu hem gerçek ikizler hem de aynı rolde iki kişi anlamına gelebilir. ...İkinci derecede gelen tipler çift olarak ortaya çıkmaktadır. ...Eğer bu ikizlerden biri önemli bir role geçerse Zıtlık Kuralıyla karşı karşıya gelmekte ve böylece diğeriyle zıtlaşmaya başlamaktadır.” (Oirik, 1994:5)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan aynı role çıkan iki kişidir: “*HKN: 14a, ... sultân hâcım sultân hâcî bekdâş kaddes allâhü sırrü'l-azîz hâzretleri bunlar şöyledür-kim ...*” Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan yakından ilişkili iki kişidir. Bu aynı rolde olan ikizlerden Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî'nin yanına geldiğinde önemli bir role geçerek birçok kerametler göstererek ondan kutsal emanetleri alır. Anadolu'ya ikisi birlikte gelirler ve buradaki erenlerin Hacı Bektaş-ı Velî'ye bağlanmasını ikisi birlikte gerçekleştirirler. Buraya kadarki rolleri aynıdır ama Hacı Bektaş-ı Velî, Türkistan'da da Anadolu'da da daha önemli bir role geçmiştir. Ali Emiri Efendi B Nüshasında, Hacı Bektaş-ı Velî tarafından Hacım Sultan'a ağaç kılıcın verilmesi ve onun kılıcı Hacı Bektaş-ı Velî'ye sormadan kullanması ikisini karşı karşıya getirir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ın kollarının tutulmasını isteyince Hacım Sultan'ın kolları eğri büğrü olur: “*AE-BN:14b, ... hâzret-i hünkâr didi ki ya hâcım ne itdün ve ne işledün bizler saña dimedik mi ki bizlere tanışmayınca kendü kendüne bir iş itme diyüp dün-gün itdiler ve huzûrlarından devr itdiler hikmet-i yezdânî ve hikmet-i pîr-i meydânî hâzret-i hâcımûñ kolları egri büğri*

oldı ...” Menâkıbnâmede İkizler Kuralı, gerçek ikizler olarak değil de, aynı rolde iki kişi olduğunda görülmektedir. Hacım Sultan, Öyük köyüne geldiğinde tıpkı kendisi gibi olan Yağlı Baba adındaki bir dervişle arkadaş olur. İki derviş de aynı roldedir: “*HKN: 28a, ...pes anda bir kişicük yağlu baba dirler-idi gelüp sultân hazretini buldı merhabâ idüp görüşdiler pes sultân hacım bu ‘azîz ile nevâht idüp ‘izzet evliyâ’ullâhda tekebbürlik olmaz ... pes yağlu baba ile ikisi öyük kırında arkaşuş kırık gün miqdârı erba‘în çekdiler hatta şöyle yetdiler-kim başları ayakları arkaşarı taşa hamîr gibi batdı ...*” Menâkıbnâmenin başkahramanı Hacım Sultan olduğu için aynı rolde olan Yağlı Baba anlatının içinde önemsizleşerek bir daha ondan bahsedilmez. Sandıklı’da da Hacım Sultan’la aynı rolde olan Hacı adında bir derviş vardır: “*HKN: 36b, ... ol vaqt şandükluda bir ‘azîz kişi var-idi ismine hacı dirler-idi ...*” Bu aziz kişi Derviş Hacı, tıpkı Öyük köyündeki Yağlı Baba gibi Hacım Sultan’la arkadaş olup birlikte ibadette bulunur. Yağlı Baba’dan farklı olarak menkabenin devamında Derviş Hacı’nın, Hacım Sultan’ın isteğiyle hem ismi “Hacı” olur hem de Hacım Sultan’ın Sandıklı’yı terk etmesi üzerine onu rolünü üstlenerek velâyet sahibi bir er olarak varlığını devam ettirir. Hacım Sultan’ın adını ve yerini alan Derviş Hacı, Hacım Sultan’ın vaat ettiği kerametın gerçekleşmesinden sonra hikâyesi çok fazla uzatılmadan bu minval üzerinde hayatını devam ettirerek öldüğü yazılarak menkabe sona erdirilir. Olrik’in (1994) İkizler Kuralında belirttiği ikinci dereceden gelen tipler çift olarak ortaya çıkar tespiti Menâkıbnâmede de geçmektedir. Hacım Sultan’ın Menteşe ilinde karşılaştığı Beyce Sultan ve Habip Acemî Sultan bu tespitin örnekleri gibidir. Bu iki şeyhin oldukça kalabalık derviş topluluğu olmasına rağmen onların şeyhleri olarak bu iki velî şahsiyetin adı zikredilmiştir. Beyce Sultan ve Habip Acemî Sultan, Hacım Sultan’ın ululuğunu tasdik edip onun halifeleri olan ikinci dereceden kişiler olarak menâkıbnâmede geçmektedirler: “*HKN: 49a, ... yevmen fe yevmen menteşe iline kadem başdılar gördiler-kim bir cemâ‘at dedeler biriküp kurbân-ı cem‘ iderler-idi sultân hacım hazretleri ileri gelüp bunlara selâm virdi hâırların şordı merhabâ eylediler bunlaruñ halîfeleri şeyhlüden bekçe sultân habîb hacı başa sultân ayine-i gâzî evliyâları hayli var-idi ...*” Beyce Sultan ile Habip Acemî Sultan ikinci dereceden çift olarak ortaya çıkmasına karşılık bu çiftten Beyce Sultan anlatının içerisinde daha önem kazanmış görülmektedir. Habip Acemî Sultan ise sadece isim olarak geçmekte fazla bir önem arz etmemektedir.

11. İlk ve Son Durumun Önemi Kuralı:

“Bir sürü kişi veya nesne peşpeşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Anlatının ağırlık merkezi her zaman buradadır.” (Olrik, 1994: 4)

Hacım Köyü Nüshasının başlangıç kısmı diğer nüshalardan farklı olarak “*haza menâkıb-ı sultân hâcı bekdaş ve vilâyetnâme-i hâcım sultân*” başlığıyla; Allah’ın Kâinatı, Melekleri, Hz. Âdem’i yaratmasıyla başlamaktadır. Bu kısımdan sonra diğer dört nüshadaki giriş kısımları aynı gitmektedir. Yaratılış kısmının sonunda Allah’ın velî kullarına verilen önemin altı çizilmiştir ki, Menâkıbnâme’ye konu olan velîlerin hayatlarının anlatılmasına başlanır. Olayların başlangıcı baş kısımla aynı başlıkla olan kısımdır. Bu kısımda, Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî’nin yanına ilim okuması için verilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî, önce Hoca Ahmet Yesevî’ye sonra da onun doksan dokuz bin halifesine kerametler göstererek kutsal emenetleri almaya hak kazanır. Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî ve onun doksan dokuz bin halifesi peşpeşe ortaya çıkmaktadır. Bu kısımda Menâkıbnâmenin en önemli kişisi Hacı Bektaş-ı Velî’dir, bu yüzden öne çıkan kişidir. Hacı Bektaş-ı Velî, kutsal emanetleri alınca, Hoca Ahmet Yesevî tarafından Anadolu’da görevlendirilir. Onun bu yolculuğunda yanında bir yoldaş olması istenir. Hoca Ahmet Yesevî’nin doksan dokuz bin halifesinin her biri ona yoldaş olmak isterler. Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî’nin ricası üzerine ve Hacım Sultan’ın da yoldaşlık için söylediği sözleri de beğendiğinden onu yoldaş olarak seçer. Bu kısmın anlatısında sonuncu gelen kişi Hacım Sultan’dır. Giriş kısmı, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ın birlikte Kâbe’ye gitmeleri buradan Anadolu’ya gelmeleri ve iki aslanı birlikte taş yapmaları kerametiyle devam etmektedir. Daha sonra Anadolu erenleriyle karşılaşır ve onlara üstün gelerek Hacı Bektaş-ı Velî, erenleri kedisine bağlar. Anadolu erenleri kendi makamlarına gittikten sonra anlatı Hacım Sultan üzerine yoğunlaşmakta ve Hacım Sultan üzerine duygudaşlık doğurmaktadır. Menâkıbnâme’de, “*hazâ vilâyetnâme-i hâcım sultân*” başlığıyla birlikte Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî’den ayrılmakta ve anlatının ağırlık merkezi tamamıyla Hacım Sultan üzerine toplanmaktadır.

12. Büyük Tablo Sahnesi Kuralı:

“Anlatıda anlatım, anlatılan bütün kahramanların yan yana geldiği bu sahnelerde doruğa erişir. Bu sahnelerde anlatının kahramanları yan yana gelirler. Kahraman ve atı, kahraman ve canavar. Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil hayale dayanır.

Büyük tablo sahneleri bir geçicilik duygusu değil bir çeşit zaman içinde süreklilik niteliği taşıdığı fark ediliyor.” (Olrik, 1994: 5)

Menâkıbnâmede, Büyük tablo sahnesi ele alınan her menakıp için geçerlidir diyebiliriz. Menâkıplarda anlatılan birçok keramet sahnesi büyük bir tablo şeklindedir. Büyük tablo sahnesi oluşturan menâkıplara birkaç örnek verecek olursak, Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Hoca Ahmet Yesevî ve onun doksan dokuz bin halifesinin önünde yasemin yaprağının üzerine seccadesini serip üzerinde namaz kılma sahnesi buna bir örnek teşkil eder: “*HKN: 18a-18b, ...hâcî bekdâş velî abdest aldı seccâdesin eline aldı ayıtdı bismillâh bi-emr-illâhi te‘âlâ didi seccâde yaprak üzerine şaldı mu‘allağ tırdı çıkdı iki rek‘at namâz kıldı girü indi cemî‘si geldiler ayağına düşdiler kisvetlerin nazârında kodılar hâcî bekdâş hazretleri kisvetlerin tekbîr idüp başlarına urdı ...*” Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın Anadolu'ya geldiklerinde bir sahrada karşılıklarına çıkan iki aslanı taş kesmeleri sahnesi de bir örnek teşkil eder: “*HKN: 21a, ... rûma revâne oldılar bir cezireye geldiler arslan korğusından ol yoldan geçilmezdi ol araya geldiler iki arslan iki yañadan gelüp bunlara yalındılar pes evliyâlar du‘â itdiler kaf didiler fi'l-hâl ikisi dahı taş oldılar ...*” Anadolu erenlerinin, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın yollarını kesmek için kanat kanada verip arşa kadar uzanmaları, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın ise iki başlı tek gövdeli bir güvercin şekline girerek arşa çıkmaları ve burada meleklerle görüşmeleri büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 21b-22a, ... sultân hâcî bekdâş velî ayıtdı ya hâcım sultân gel beri gögdemüz bir olsun diyüp gügercin şekline girdiler pervâz urdılar ya allâh diyüp ‘arşuñ şuhfundan uşdılar ol vaqt-kim evliyâlar ‘arşa yetişdi anda melâ’îkeleri gördiler başlarına bî-ğadd şânî birer kubbe-i elîf-i tâc giyerler karşıu geldiler hoş geldiñüz ya evliyâu'l-lâhlar didiler andan havâdan inüp karayüke kondılar gügercin şeklinde bir mermer üzerine ayağıkları taşa bağdı ...*” Anadolu erenlerinden Hacı Tuğrul'un doğan şekline girip iki başlı güvercin şeklindeki Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ı avlamak istemesi karşısında Hacım Sultan'ın kolunu uzatarak doğanı boğazından yakalaması sahnesi büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 22a-22b, ...hâcî tugrul yirinden kalkup icâzet diledi ben ol gügercini getüreyüm siz haber sorun didi pes rum erenleri destûr virdiler bir toğan oldu havâdan agdı gördi-kim yük başında bir güvercin oturur ammâ başı iki havâdan indi diledi-kim çalaydı pes hâcım sultân hazretleri destin sunup birinci kat gönden avcına alup sıkıdı...*” Hacı Bektaş Velî ve Hacım Sultan'ın Anadolu erenlerine velîliklerinin nişanesi olarak gökten yeşil bir ferman indirmeleri büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 24b, ...pes hâcî bekdâş velî*

sultân hâcım duâ itdiler hazret-i hakka münâcât idiüp el yüze saldılar der-hâl havâdan bir yeşil fermân indi önlerine kondı cemî meşâyihler gördiler yeşil fermân açdılar yeşil varak üstine ak hatt-ile yazılmış...” Hacım Sultan’ın Hacı Bektaş-ı Velî’nin başını tıraş ederken Akdeniz’de kendisinden yardım isteyen adamın yardımına gidip gelmesi kendisine bu durumu soran Hacı Bektaş-ı Velî’ye delil olarak bir anda Akdeniz’den tuttuğu yunus balığını getirmesi de büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 26b-27a, ...andan hümkâr hâcî bekdâş ayıtdı ya hâcım akdeniz kande melîh kırı kande didi buni bir yakînle söyle didi andan hâcım sultân hazretleri elini ‘unup akdenizden bir yûnus balı’ına barmagın geçirüp getirüp sultân hazretiniün önine bıragıvirdi...”* Hacım Sultan’ın kendisine Hacı Bektaş-ı Velî tarafından kuşatılmış ağaç kılıçla dergâha su taşıyan katırı ikiye bölmesi sahnesi büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 27a, ... sultân hâcım hazretleri revâne oldu kudret-i ilâhi bir dervîş çatırıyla şu getirürdi hâcım sultânun önüne uğradı sultân dağı ağaç kılıcı eline alup lâfetâ illâ ‘alî velâ seyfe illâ zülfekâr diyüp çaldı çatırı iki pâre eyledi bir mermeri dağı iki pâre eyledi ...”* Hacım Sultan’ın Öyük köyünde evinde misafir kaldığı adamla bir sahradaki söğüt ağacından kış mevsiminde çeşitli yemişler bitirerek yemişleri toplamaya çıkması büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 31a, ... bir şahrâya vardı bir büyük söğüt ağacı var-idi dibine geldi du‘â eyledi muhammed muştafâ cemî‘ enbiyâyı ve cemî‘ evlâdı şefî‘ dutup el yüze sildi pes imdi allâhü te‘âlânun kudret birle dünyâ yüzinde her yemiş kim vardı bu söğüt ağacında bi-t-tamâm müheyyâ oldu bitdi pes sultân hâcım hazret ayıtdı bu yigide nazâr eyle didi pes ol yigit bakup gördi ‘aklı başından gitdi bir sâ‘atden ‘aklı geldi sultânun eline ayağına düşdi ‘özü diledi sultân hazret ayıtdı çık imdi eylegüm yemiş düñşür didi bu yigit ayıtdı hay sultânun benüm günâhum bağışla didi pes sultân hâcım hazret zenbîl eline alup bu söğüt ağacına çıkdı envâ‘ dürlü yemişlerden birercük üzümnden incîrden zeytünden almadan armuddan cemî‘ yemişlerden alup zenbîl taldurdi ...”* Yine Öyük köyünde bir kadının Hacım Sultan’ın güttürdüğü sığır sürüsüne ineğini katması ve ineği kurt yemesi üzerine kadıya şikâyet etmeleridir. Kadı, Hacım Sultan’dan şahidi olup olmadığını sorar, Hacım Sultan şahit olarak olayın geçtiği yerdeki büyük kaya parçasından kopup gelen taşları gösterir. Taşların yuvarlanarak kadının huzuruna gelmesi ve konuşmaları büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 33a-33b, ...pes ol aradan gidüp ol kariyye kurbunda kayalar var-idi ilerü yürüyüp mübârek eliyle urdı kaya beş pâre oldu sultân hazret ayıtdı gelün inegi kurt yidüğine şehâdet eylen didi pes ol taşlar allâh emriyle ol aradan yürüyüp sultânun yanınca yuvarlanup kâdı yanına gelince andan kâdı efendi bakup buni*

gördi akli başından zâil oldu cem endâmlarına lerze düşdi ditredi nutkı tutuldu cevâb idemedi bir sâatden akli başına geldi bu taşlara allâhü teâlâ dil virdi söyledi bu kişilerin inegini bizüm yanumuzda kurt yidi biz şehâdet iderüz didiler eger inanmazsanuz âdam virün varsun başının derisin getürsin siz dahı görün didi...”

Hacım Sultan’ın Kara-hisar’da bir kayanın yanında ibadet ve ziyazetle meşgul oluken bir bey ve adamları yanına gelir. Hava sıcaktır. Bey içinden su ister. Bu durum Hacım Sultan’a malum olur. Hacım Sultan yerinden kalkarak kayaya bir yumruk atar, eli kayaya girer, o delikten su akmaya başlar. Hacım Sultan’ın elini kayaya vurması ve kayadan su fışkırması büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 35a, ... sultân hâcım hâzretlerine ma‘lûm oldu ya allâh didi kâküp mübârek elini kayaya urdu hâmirâ gider gibi bağdı elini çıkardı ğanileyin bir âb-ı zülâl pâk şu çıktı ...*”

Hacım Sultan’ın, evinde misafir olduğu adamın kızını erkek yapması büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 53a, ... elini ol kızuñ yüzine kodı ayıtdı bismillâh bi-izn-illâhi te‘âlâ didi âyete’l-kürsî okuyup göbegine degin şıgadı çıktı yürivirdi kız sırrum uyanı geldi hâcım didi babası uyanup yarağ eline aldı kıızı helâk ideyin didi kız ayıtdı baba beni koy od yağ didi anası uyanup od yağdı bakup gördiler-kim bir şarışın güzel yigit olmuş oturur ...*”

Hacım Sultan’ın dervişleriyle birlikte Seyyit Gazi Zâviyesine kurban kesmek için giderken Banaz Irmağının taşması üzerine dervişlerin geçememesi, Hacım Sultan’ın suya karşı bir hitap yaparak Banaz Irmağını ikiye bölmesi büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 56b-57a, ... andan sultân hâcım hâzretleri şuyun yanına geldi ayıtdı ey ‘azîz pâk şu tayyib tâhîr akup dost cemâlin arzû iderseñ ol dost ‘ışkına bize geçid vir sen dahı dostâ gidersün biz dahı dostâ gidene turmağ yok didi şu iki şakđ oldu aşığısı akdı yukarısı mu‘allağ turdu andan hâcım sultân hâzret ayıtdı gelün imdi geçün didi fi’l-cümle geçdiler andan sultân hâzret dahı geçdi ayıtdı var yeñmedüm bayrâm beyi köprüsi harâm mâl-ile binâ olmuşdı senün hizmetün kabûl eyledük didi irkilmiş şu hemân ortadan getürüp aldı ...*”

Hacım Sultan’ın adının çevreye yayılması ve etrafındaki dervişlerin çoğalması, bazı dervişleri rahatsız eder. Bu dervişler Hacım Sultan’ı ortadan kaldırmak için bir oyuna başvururlar. Hacım Sultan’ı kestirme yol diye önden bir ejderhanın yaşadığı ormanlık dağa gönderirler. Hacım Sultan’ın ejderhayla karşılaşması ve onu ağzından çıkan ateşle yakarak yok etmesi büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 59a-59b, ... andan ezdehâ âdam koğusı aldı fi’l-hâl dört yanın cüst erdi ok atımı var-idi gözi sultân hâzrettine tuş oldu dem eyledi yutmağa pes sultân hâzret dahı ‘alî-vârî bir na‘ra urdu tağ ve taş harekete geldi sultân hâzretinün*

mübârek ağızından bir âteş peydâ oldu ezdehâya ‘azm eyledi ağızından içeri girüp ezdehâyı yakmağa başladı cân acısından gâh havâyâ atlır yirlü kayaları tolanup hamır gibi kaynadurdu başını bir kayaya urdu hamıra gider gibi başı kulağı kayaya yir eyledi ...” Hacım Sultan dervişleriyle Seyyit Gazi Zâviyesine kurban kesmek için gider. Zâviyenin şeyhi Kara İbrahim, Hacım Sultan’ın Hz. Peygamberin soyundan olup olmadığını sınamak için yanan bir fırına girmesini ister. Hacım Sultan, bu sınavları kabul eder ancak kendisi yerine Derviş Burhan’a söylenenleri yapmasını ister. Derviş Burhan’ın yanan fırına sema yaparak girmesi büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 63a, ... pes sulţân hâcım hâzret ayıtdı burhân didi ol dahı lebbeyk didi var eylegüm şu kişilerüñ maşlahatın gör didi ale’r-re’si ve’l-‘ayn didi getirüp kisvetin sulţân hâzretinüñ nazârında qodı beline bir fuṭa bağladı pes sulţân hâzret mübârek eliyle arqasın şığadı hayr du‘â eyledi yardımcuñ hüdâ şefâ‘atcuñ muḥammed ola didi pes burhân firûnuñ qapusına yüz sürdi bismillah bi-izn-illâhi te‘âlâ didi içeri girdi görđi-kim demürler şu gibi aqar kelbî boğazına dağdı buqağuyı çiginine aldı şaban demürin ağızına aldı firûndan taşra çığdı ...”* Ali Emiri Efendi B Nüshasında, Derviş Burhan fırında dört gün kalmaktadır: “*AE-BN: 52a, ... eyvâh burhân abdâl gitdi dirler idi vaqtâki dördünci gün oldu firûn qapusın açup ne gördiler burhân abdâl güller gibi kızarup zıkr-i haffê meşğül olmuş gel erenler çık didiler ...”* Hacım Sultan’ın, Zâviyenin şeyhi Kara İbrahim’e kızıp onun başına yıldırım dörürüp öldürmesi büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 63b, ... sulţân hâzret ayıtdı otur e münâfiq sen beni zâhir odına yakmaq istediñ üt ben seni baṭın odına yakıyın didi du‘â idüp hâzret-i haqqa münâcât eyledi gökden bulut yoğdı cem‘ oldu yağmur ve tolu yağdı bir güürüti qopdı allâhü te‘âlâ emriyle şeyhüñ depesine bir yıldırım indi helâk eyledi ...”* Hacım Sultan’ın ihtiyar bir kadından “nefes evladı” uygulaması da büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 67a, ... hâcım sulţân hâzret ol hatuna cevâb itdi kıbleden yaña ṭur didi hatun dahı kıbleden yaña ṭurđı hâzret-i sulţân üç kere üzerinden sıçradı ağız yârin ağızına bırağdı üç kere arqasın şığadı andan el getirüp du‘â eyledi dervişler âmîn didiler el yüze sildiler ...”* Horasan’da kıtlık baş gösterince Hacım Sultan’a verilen sofrayı geri almak için Kara Baba gönüllü olur. Kara Baba, Hacım Sultan’ı bulmak için geldiği Şeyhlü’de Beyce Sultan’la karşılaşır. Beyce Sultan çok sıcak bir havada dervişleriyle tarlada burçak yolmaktadır. Kara Baba’nın bütün tarlayı bir işâretle harman yapması ve Beyce Sultan’nın da harmanı tekrar tarlaya dağıtması büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 71a-71b, ... qara baba ayıtdı bekçe sulţâna baba niçün*

bunu emek çeküp ıssıda yolarsın gelün bir yire h̄armān oluñ diseñe didi andan bekçe sultān ayıtdı biz aña kādīr degülüz baba didi andan qara baba du‘ā eyledi el yüze sildi barmağıyla işāret itdi cemī‘ burçaq bir yire h̄armān oldu andan bekçe sultān ayıtdı eylegüm bizüm de bir hizmetümüz qabül olup dīvānı haqqda derdümüze bir dermān ola didük-idi eyle olıcaq burçaqlar gine yirlü yirünüze varuñ didi h̄armān hareket itdi bir bir gine yirlerine vardılar ...” Hacım Sultan’ın kendisinden sofrayı almaya gelen Kara Baba’yı yay kullanmadan eliyle attığı okla öldürmesi büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 72b, ... andan qara baba bir oq atdı gelüp sultānuñ nazarina diküldi gördiler ki bir yeşil yelekli oq sultān h̄acım dervīşlere ayıtdı ol kişi bunda benlikle geldi terkişden oq çıkarmayalum kuduzı kendi okıyla helāk itmek gerekdür didi okı elüne alup per-tāv itdi atdı oq varup qara babanuñ gögsine dokunup cānuñ teslīm eyledi ...”* Menâkıbnâmede sadece olağanüstü durumlar büyük tabloyu oluşturmaz. Örneğin, Hacı Bektaş-ı Velî’ye Hoca Ahmet Yesevî tarafından kutsal emanetlerin verilmesi, ağaç kılınc kuşatılması ve ocakta yanan bir odunu fırlatması da büyük tablo sahnesidir. Bu sahnede anlatının kahramanları yan yana gelmişlerdir: “*HKN: 19b-20a, ... pes sultān h̄ocā aḥmed yesevī h̄azret bir ağaç kılıç var idi getürüp sultān h̄acı bekdāşuñ tekbīr idüp beline kuşatdı ve dahı ocaqda dut ağacından od yanardı bir egsi kavrayup rūma pertāv itdi h̄oraşāndan rūma er gönderüldigi ma‘lūm ola rūmda bir gözi açuq er var ise bunu duta didi..”* Aynı şekilde Hacı Bektaş-ı Velî’nin Hacım Sultan’a ağaç kılınc kuşatarak yurduna göndermesi büyük tablo sahnesidir: “*HKN: 27a, ... h̄ünkār h̄acı bekdāş velī bu vīlāyet görüp h̄orāsānda bir ağaç kılıç kuşatdılar idi getürüp sultān h̄acımuñ beline tekbīr idüp idüp kuşatdı yüri imdi germiyāna didi birbirin merḥabā idüp bir menzīl gönderdiler sultān h̄acım h̄azretleri revāne oldu ...”*

13. Tek Entrika Kuralı:

“Sage için bir ölçüdür. Bunu en iyi olarak gerçek Sage ile edebi eser karşılaştırınca görülür. Entrika yapısında gevşek olayların ve belirsiz hareketlerin varlığı ürünün elden geçirildiğinin en belirgin işâretidir.” (Oirik, 1994: 5)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde olay örgüsündeki entrika birliği, göz önünde bulundurularak birbiri ile ilişki içerisinde olan konular peşpeşe gelen her bir menakıpta ele alınmaktadır. Daha önce de işâret edildiği gibi Hacım Sultan Menâkıbnâmesi birbirinden ayrı gibi duran menkıbelerin oluşturduğu durak diyebileceğimiz kısımlardan meydana getirilmiştir. Bu duraklar birbirinin devamı niteliğini taşımaktadır. Durakların

hepsine bütüncül olarak baktığımızda ise Hacım Sultan'ın, Hacı Bektaş-ı Velî ile yoldaş olduktan sonraki faaliyetlerini veya kerametlerini anlatan tek bir yapıyı içermektedir. Rûm diyarına gitmeden önce Ahmet Yesevî tarafından Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'a verilen kutsal emanetlerden bahsedilmektedir. Menâkıbnâmenin son bölümünde Horasan'da kıtlık olunca Hacım Sultan'a verilmiş olan emanetlerden "sofra"nın önemi ortaya çıkar. Bu emaneti geri alması için Kara Baba adında bir velî Rûm'a gelerek Hacım Sultan'dan "sofra"yı almak istemesi Tek Enrika Kuralına uygun düşmektedir. Menâkıbnâmenin başlarında: "*HKN: 18b, ... hemân sultân hocâ aḥmed yesevî ḥazretleri ol cihâz fakrı elîf-i tâc ve ḥırka ve çırâk ve şofra ve 'âlem ve seccâde imâm 'alî mûsâ rızâ buña virmişdi bizüm evlâdımızdan bir kişi gelse gerekdür oña vir dimüşdi pes sultân hocâ aḥmed yesevî ibn-i muḥammed ḥanefî ibn-i 'alî ḥazretleri getirüp erkânla sultân ḥacı bektâş velîye virdi ...*" Son bölümde ise şöyle geçmektedir: "*HKN: 70a-70b, ... sultân ḥacı bektâş ve ḥacım sultân ḳaddes-allâhı sırru'l-'azîz ḥazretleri diyârî ḥorâşândan 'âlem seccâde çırâk ve şofra alup rûma gelicek ol diyârlar ḳahd oldı pes dervîşler ḫalîfeler cem'olup ayıtdılar 'âlem seccâde ve çırâk ve şofra getirüp ḥacım sultâna virdük alup rûma gitdi borandan keskin er olsa varup şofra alup gelse gine ḥorâşân iklimi rızka mâla ḡanîmet olurdu didiler pes ḫalîfeler var-idi ismine ḳara baba dirler-idi ḳatı 'âlim fâzıl evliyâ-idi yirinden ṫurup ayak üzerine geldi du'â himmet eyleñ varup rûmdan şofrayı ḥacım sultândan alup geleyin didi ...*"

14. Epik Birlik Kuralı:

"Bütün anlatı öğelerinin, en baştan beri ortaya çıkma ihtimali görünen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde gerçekleşmektedir." (Olrik, 1994: 5)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi Hacım Köyü Nüshasının başlangıcında bulunan diğer nüshalarda yer almayan, Allah'ın Kâinatı, melekleri, Hz Âdem'i yaratması, Hz. Muhammet'in nurunun Âdem'in başından tekrar Hz. Muhammet'e intikal etmesi ve Hz. Muhammet'in devamında evliyanın önemine değinen kısmı İdeal Epik Birlik Kuralıyla birlikte ele alınacaktır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi Epik Birlik Kuralına uygunluk göstermektedir. Menâkıbnâmede yer alan anlatı öğeleri, Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Hoca Ahmet Yesevî ve onun halifelerine velîliğini ispat için gösterdiği kerametleriye başlar. Hacım Sultan'ın, Hacı Bektaş-ı Velî tarafından yoldaş olarak seçilmesinden sonra velîliğinin kabulü için ortaya çıkan olağanüstü olaylar serisi olarak devam edip

bitmektedir. Nitekim en başta ortaya çıkan olağanüstülük içeren kerametler devam eden anlatılarda da gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

15. İdeal Epik Birlik Kuralı:

“Birçok anlatı öğeleri, kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler.” (Olrik, 1994: 5)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, asıl olarak Hacım Sultan’ın menkabelerini ele alan bir eserdir. Eserin yazılış amacı, Hacı Bektaş-ı Velî’nin yanı sıra Hacım Sultan’ın velîliğini göstermektir. Menâkıbnâmede yer alan olaylar ve kişiler de Hacım Sultan’ın sûfî şahsiyetini ortaya çıkaracak bir şekilde sıralanmıştır. Kişiler arası ilişkiyi anlatmada; öncelikle Kutbu’l-aktab ve en büyük pîr olan Hoca Ahmet Yesevî’nin ricası üzerine, büyüklüğü ortaya konmuş olan Hacı Bektaş-ı Velî’nin yanına yoldaş olarak, Hacım Sultan seçilir. Daha sonra Hacım Sultan’ın, Hacı Bektaş-ı Velî ile yolculuğu ve birlikte gösterdikleri kerametler ele alınarak Hacı Bektaş-ı Velî’nin yanı sıra Hacım Sultan’ın önemi vurgulanmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî’nin, Hacım Sultan’ın velâyetini görerek onu Susuz’a göndermesi, Hacım Sultan’ın tek başına faaliyet göstermesi amacına yönelik olarak anlam kazanmaktadır. Devamında anlatılan menakabelerde ise birçok anlatı öğeleri Hacım Sultan’ın içinde olduğu olaylar ve ilişkide olduğu kişiler aydınlatmak için bir araya gelmiştir. Menâkıbnâme, Hacım Sultan’ın Anadolu’da geçen menkabevî hayatıdır.

Buraya kadar Axel Olrik’in, tespit etmiş olduğu “Halk Anlatılarının Epik Kuralları”na göre Hacım Sultan Menâkıbnâmesini iç yapı özelliklerini tespit edilmeye çalışılmıştır. Axel Olrik, ortaya koyduğu epik kurallarının; mit, türkü, destan ve efsane gibi halk anlatılarının sadece Avrupa halk edebiyatında değil diğer milletlerin halk anlatılarında da benzerlikleri olabileceğini ileri sürmüştür (Olrik, 1994: 2). Buna göre, menâkıbnâmenin yazıcısı Derviş Burhan, kendisinin bizzat bildiği ve ayrıca sözlü kültürden derlediği ayrı ayrı menkabeleri, kendi görgüsü dâhilinde, diğer halk anlatılarında mevcut bulunan genel ilkelere uygun bir yapı oluşturarak eserini yazmış olduğu söylenebilir. Derviş Burhan’ın, Türk halk anlatılarında bulunan anlatı yapısının özelliklerini iyi bilmektedir ve bu özellikler de Axel Olrik’in “epik kuralları”nın tamamına uygunluk göstermektedir.

2.4.2.2. Tip Yapısı

Tasavvuf cereyanının IX. ve XI. yüzyıllar arasında göstermiş olduğu gelişme bazı velî şahsiyetlerin adı etrafında tarikatlar şeklinde müesseseseleşmesini de beraberinde getirmiştir. Tarikatların ortaya çıkışıyla da tarikat pirleri hakkında söylenegelen menkabelerin önceleri tezkire gibi adlar taşıyan eserler ve daha sonra da menâkıbnâme adı verilen eserlerle menâkıbnâmecilik geleneği başlamıştır. Tasavvuf alanındaki bu gelişmelerin sürecinde Mâverâünnehir, Hârezm, Horasan sahalarında Türkler arasında da benzer gelişmelerin yaşanması sürecine vesile olmuştur. Buna göre de, Türklerde menâkıbnâme geleneği ve bu gelenek içerisinde doğmuş olan tipin kaynaklarını, tasavvuf cereyanları ile birlikte Türk destan edebiyatı da teşkil etmektedir diyebiliriz. İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlıların hükümdarı Satuk Buğra Han için yazılmış olan *'Tezkire-i Satuk Buğra Han'* adlı eser menâkıbnâme adını taşımamakla birlikte Türkler tarafından oluşturulmuş ilk menâkıbnâme örneğini teşkil etmektedir. *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, Satuk Buğra Han'ın İslâm'ı kabul etmesiyle bu din uğruna yapmış olduğu savaşları destanî ve menkabevî bir şekilde anlatmaktadır (Turan, 1999: 12). Bu eserde anlatılan menkabelere göre, Hz. Muhammet miraca kanatlı Burak'la giderken göklerde diğer peygamberler arasında hiç tanımadığı bir şahsiyetin ruhunu da görür ve Cebrail'e bu ruhun hangi peygamber olduğunu sorar. Cebrail de: *"Bu peygamber değil sizden 333 yıl sonra Türkistan'ı İslam'a sokacak Satuk Buğra Han'dır."* diye cevap verir. Hz. Muhammet, miraçtan sonra dinînin gelecekteki yayıcısı için dualar edip onları görmeyi diler. Duası kabul olunur, zırhlı ve silahlı kırk atlı gelip selam verirler. Bunlar Satuk Buğra Han ve arkadaşlarının ruhlarıdır. Satuk Buğra Han'ın doğumu da olağanüstüdür. Doğacağı esnada yer sallanır, dağ yamaçlarındaki kaynaklar kaybolur. Kış mevsimi olmasına rağmen bahçe ve çayırlarda çiçekler açar. Kâhinlerin, bu alametlerin doğacak çocuğun farklı bir dine geçeceğine işâret olduğunu ve öldürülmesi gerektiğini söylemelerine rağmen annesi dediklerinin doğru çıkması halinde öldürmelerini söyleyerek onu kurtarır. Satuk Buğra on iki yaşındayken av esnasında büyük bir tavşanı avlamak için peşine düşer. Ormanın derinliklerine geldiklerinde tavşan silkinerek insan şekline girer ve ona İslâm'ı kimden öğreneceğini açıklar. Tavşan şekline girmiş bu varlık Hızır'dır. İslâm'ı kabul eden Satuk Buğra Han'ın, amcası Harun'u dua ile toprağa gömmesi, kâfirlerle savaşırken ejderha gibi ağzından alevler çıkararak onları yakıp kahretmesi ve kılıcını çektiğinde kılıcın kırk adım uzayarak kâfirlerin başlarını kesmesi gibi kerametlerin anlatıldığı menkabeler yer

almaktadır (Turan, 1999: 159-162). Tezkire’de, Satuk Buğra Han, Allah yolunda bir gazi ve gösterdiği kerametlerle de bir velî kimliğiyle yer almaktadır ki, gazi-velî proto tipinin ilk örneğini oluşturmaktadır. Uygur Türkçesiyle yazılmış Oğuz Destanında, Oğuz Han’ın yaptığı savaşları Gök Tanrı’nın isteğiyle ve onun adına yaptığı şu dizelerde belirtilmektedir:

“Ben ödedim çok şükür
Borcumu Gök Tanrı’ya” (Ögel, 2003: 127).

Aynı şekilde İlhanlı Devletinin yazıcısı olan Reşideddin de yazmış olduğu ‘*Oğuz Destanı*’nda İslâmî etkilerle eski Türk anlayışının karışmış olduğunu görmekteyiz:

“Onun çok talihli ve padişahlığa layık bir oğlu dünyaya geldi. Üç gün ve üç gece anasının sütünü içmedi. Anası artık onun hayatından ümidinî kesmiş, kederli ve endişeli idi. Bir gece rüyasında oğlunun kendisine bir şeyler söylediğini gördü: ‘Eğer sütünü emmemi istiyorsan biricik Tanrı’yı ikrar ve itiraf et; onun üzerine olan hakkını olduğu gibi farz bil!’ Kadın üç gece bu hali rüyasında gördü. Bu kavim kâfir dininde olduğu için kadın meseleyi onlara anlatamadı. Kocasından gizli olarak Tanrı’ya iman etti.” (Togan, 1982: 17)

Oğuz Destanında görülen Gök Tanrı’nın isteğiyle savaşlarda bulunan tipin, Reşideddin tarafından yazılmış destanda da Tanrı’ya iman ve onun adına savaşlar yapan tipin, gazi-velî tipinin hazırlayıcısı olan “alp tipi” olduğunu söyleyebiliriz. Türklerdeki eski destan geleneği doğrultusunda, İslâmiyet’in kabulünden sonra XI. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya yerleşmeye başlayan Türklere; İslâm’ı öğretmek maksadıyla, İslâm’ın yayılma dönemlerindeki menkabelerle karışık tarihî olayları ele alan destanî anlatmaların ortaya çıktığı görülmektedir (Arslan vd., 2010: 382). Bu destanî anlatmalar gerekli kültürel ortamın oluşmasıyla *Abu Müslim-nâme*, *Battal-nâme*, *Danışmend-nâme*, *Saltuk-nâme* adıyla yazıya geçirilmeye başlamıştır. Bu destanî eserlerden Battal Gazi adına yazılmış olan *Battalnâmeler* konu ve kaynak bakımından yerli olmamakla birlikte Türk muhayyilesinde şekillendiği ve eski Türk destanlarındaki “alp” tipinin yerine yeni bağlamdaki “gazi” tipini ortaya çıkarmaktadır (Demir vd., 2006: 21). Aynı destan halkasının ikincisi olan Anadolu’nun Türkleşmesi sürecindeki yeriyle bu kez de tamamen yerli kaynaklardan şekillenen “gazi” tipini *Danışmendnâme*’deki Melik Ahmet Gazi’de görmekteyiz. İslâmî dönem destansı geleneğin üçüncü halkasını oluşturan, özellikle Rumeli’nin Türkleşme ve İslâmlaşmasındaki önemli rolüyle hakkında çeşitli menkabeler anlatılan Sarı Saltuk için yazılmış olan *Saltuknâme*’dir. Sarı Saltuk, olağanüstülüklerle dolu hem velî hem de gazi kimliğiyle “velî” veya “derviş-gazi” tipinin en belirgin örneğini oluşturmaktadır. Aynı yüzyılda destan edebiyatının da etkileriyle menâkıbnâme edebiyatının teşekkülüne de başlanmıştır. Tekke kültür çevresinde XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu’da bazı mutasavvıfların kendilerinin

yazmış olduğu tasavvuf düşüncelerinin yer aldığı eserlerinin yanı sıra bizzat bu mutasavvıflar hakkında örneğin, Sadruddin-i Konevî, Mevlânâ Celâluddîn'i Rûmî, Evhadduddin-i Kirmanî gibi şahsiyetler hakkında menâkıbnâmelerin yazılmasıyla menâkıbnâmecilik geleneğinin başladığını görmekteyiz. Bu gelenek sayesinde önde gelen velî şahsiyetler hakkında yazılan eserlerle devirlerinin siyasî ve toplumsal özelliklerini ve içinde buldukları tarikatların yapısı hakkında bilgiler de aktarılmıştır (Şahin, 2008: 547). Menâkıbnâmecilik geleneği vermiş olduğu ürünlerle özellikle XV. yüzyılda Bektaşî Tarikatı çevresinde “*Vilâyetnâme*” adıyla önemli bir sayıya ulaşmıştır. İslâmî dönem destansı edebiyatın etkileri en fazla Bektaşî menâkıbnâmelerinde görülmektedir. *Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî*'de destanî bir eser olan *Saltuknâme*'nin kahramanı Sarı Saltuk, Hacı Bektaş-ı Velî'nin mürididir. Hacı Bektaş-ı Velî, onu kâfirlerle savaşa gönderir. Ayrıca “*velî-gazi*” tipinin etkileri “*Vilâyetnâme*”de de kendisini göstermektedir ki, Hacı Bektaş-ı Velî, Bedahşan İline Ahmet Yesevî'nin esir olan oğlu Kudbettin Haydar'ı kurtarmak için gider. Hacı Bektaş-ı Velî, Bedahşan İlinin halkıyla mücadele ederek hem esiri kurtarır hem de göstermiş olduğu çeşitli kerametlerle halka İslâm'ı kabul ettirir. Özellikle Osmanlı Beyliğinin genişlemeye yönelik gaza siyaseti, Abdalan-ı Rûm denilen Kalenderî zümreler için önemli bir hareket sahası meydana getirmekteydi. Osmanlı Beylerinin de desteğini alan bu dervişlerin yoğun bir şekilde bu bölgelerde faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Nitekim diğer bir Bektaşî Menâkıbnâmesi olan Abdal Musa *Vilâyetnâmesinde* de “*velî-gazi*” tipi vardır. Abdal Musa ve dervişleri, Orhan Gazi ile birçok fetihleri katılmıştır. Beylik olmaktan çıkıp devlet yapısı kazanan Osmanlının özellikle İstanbul'un fethi ve Rumeli'deki diğer fetih hareketleri sonucunda “*velî-gazi*”ler hakkında yazılan vilâyetnâmelerin çoğaldıkları görülmektedir. Otman Baba *Vilâyetnâmesinde*, Otman Baba'nın da dervişleriyle Rumeli'ndeki birçok fetihlere katılması “*velî-gazi*” tipine bir örnektir. XVI. yüzyıl çeşitli tarikatların faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu yüzyılda özellikle Fars geleneğinden menâkıbnâmelerin çevirileri olduğu kadar Halvetî ve Bayramî tarikatının menâkıbnâme örnekleri yazılmıştır. Bu menâkıbnâmelerde Bektaşî menâkıbnâmelerinin bir kısmına yansıyan “*derviş-gazi*” tipinin yerini daha çok “*velî*” tipi örnekleri yer almaktadır. Osmanlı Devletinin XVII. ve XVIII. yüzyılda içinde bulunduğu ekonomik ve siyasî sıkıntıların çoğalması sonucunda halkın bunalımdan kurtulma yolu olarak tarikatlara olan ilgisinin artmasına sebep olmuştur. Bu döneme kadar sadece meşhur velî şahsiyetler adına düzenlenen menâkıbnâmelerin yanında fazla tanınmayan mahallî şeyhleri de konu alan menâkıbnâmelerin yazılmasıyla

sayısında artış olmuştur. Önceleri tek bir velî için yazılan menâkıbnâmelerin yanı sıra birden fazla velînin hayatını konu alan örnekleri de bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler menâkıbnâmecilik geleneğinde iki ayrı “menâkıbnâme tipi”ni veya “tip menâkıbnâme”yi ortaya çıkarmaktadır. Bu menâkıbnâme tiplerini şu şekilde sıralayabiliriz.

Biyografi özelliği gösteren menâkıbnâmeler: Bu tip menâkıbnâmelerin yazıcıları genellikle konu alınan velînin zamanında yaşamış onun yakın bir dervişi veya aynı tarikatın içerisinde yetişmiş velîyle yakın ilişkisi olmuş ve velînin ölümünden sonra kaynaklık yapabilecek dervişlerden dinlemiş bir kişi olabilir. Bu tip yazıcılar hem kendi bilgi ve görgülerinden hem de velînin çevresinde hayatta olanların anlattıklarına dayanarak yazmışlardır. Biyografik bir mahiyet arz eden bu tip menâkıbnâmelerde; velînin ailesi, doğumu, yetişmesi, şeyhliği, mürit edinmesi, tekke kurması ve faaliyetleriyle ölümü, belli bir kronolojik sıraya göre yazılmıştır. Belli oranda tarihî olaylarla paralellik arz eder (Ocak, 2010: 39).

Toplama Menâkıbnâmeler: Konu alınan velînin ölümünden çok sonra yazılmıştır. Bu tip menâkıbnâmelerin yazıcısı sözlü kültürden anlatıla gelen menkabeleri toplayıp bir araya getirerek eseri oluşturur. Yazıcısı genellikle çok eğitilmiş olmayıp konu alınan velînin tarikatından olan sıradan bir derviş veya halktan birisidir (Ocak, 2010: 39).

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, biyografi özelliği olan menâkıbnâme tipine bir örnektir. Menâkıbnâmenin yazıcısı Derviş Burhan’dır. Derviş Burhan’ın yazmış olduğu özgün nüsha henüz bulunamamıştır. Bugün bilinen mevcut nüshaları istihzah eden yazıcılar menâkıbnâmenin asıl yazıcısı olarak onun adını zikretmektedirler. Bu sebepten muhtemel yazıcısı Derviş Burhan’dır demek daha doğru olacaktır. Bugün mevcut olan menâkıbnâme nüshalarına göre, Hacım Sultan’ın hayatı belli bir kronolojik sıraya göre tertip edilmiştir. Buna göre Hacım Sultan’ın mensup olduğu soyun silsilesi verilmiş doğumu anlatılmamıştır. Yetişmesi Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte olduğu anlatıldıktan sonra Hacı Bektaş-ı Velî’nin Hoca Ahmet Yesevî, tarafından Anadolu’da görevlendirilmesinde onun yanına yoldaş olarak seçilmiştir. Anadolu’ya Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte gelişi, onun yanından ayrılarak şeyhliğe geçişi, tekke kurması, çevresinde dervişlerin toplanması, faaliyetleri ve ölümü verilmiştir. Menâkıbnâme, kendi anlatısı içerisinde kronolojik olmakla birlikte daha önceki yüzyılda yaşamış olan

Hoca Ahmet Yesevî'yle sanki aynı zamanda yaşamışlar gibi anlatılması gelenekten kaynaklanan bir durumdur ve bu anlamda anakroniktir. Belirtilen husus dışında şahıs kadrosu Hacım Sultan'ın yaşadığı yüzyıldaki kadrodur. Menâkıbnâmede geçen mekân isimleri gerçekçidir.

Eski Türk toplumunda tarikatlar, sadece kendi içlerinde şekil alan belli insan tiplerini yetiştirmekle kalmamışlar, meydana getirdikleri edebiyat vasıtasıyla da belli bir hayat görüşü ve felsefenin de yayılmasını sağlamışlardır. Bu tarikat çevrelerinin ortaya çıkardığı insan tiplerinin başında “*velî tipi*” gelmektedir (Kaplan, 1991: 130-131). Arapça velâ veya velîye yaklaşmak, yakın olmak fiilinden gelen velî; dost, arkadaş, yardımcı, komşu vs. anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2005: 1146). Evliyâ kelimesi ise velînin çoğulu olmakla birlikte halk arasında velî kelimesi yerine tekil olarak kullanılmaktadır. Hicretin ilk asrından itibaren başlayan tasavvuf hareketi, sistemleşen tarikatlarla zaman içersinde belli bir tekâmül seyri çizerek, benliğini Allah'ta yok edip bir takım üstün vasıflar elde ederek harikulâde şeyler izhar edebilen dost, büyük insan anlamını kazanarak ‘*velî*’ kavramının bugünkü anlamına gelmesi sonucunu doğurmuştur. Kur'an-ı Kerîm'de; Yûnus Suresi, 62: “*İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına (velîlerine) korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir.*” Ve Â'raf Suresi, 196: “*Çünkü benim dostum (velîm), Kitab'ı indiren Allah'tır. O, iyileri dost (velî) edinir.*” Ayetlerinde geçen “*velî*” kelimesinden hareketle “Allah dostu” olarak nitelendirilmiştir. Velîliğin iki çeşidi vardır ki birincisi; *Velâyet-i amme*: Her mümin ve Müslüman velî kabul edilir. İkincisi ise; *Velâyet-i hassa*: Allah dosttu olan ve onun tarafından korunup sevilen, tasavvuf anlayışında gerçek velîdir. Velîliğin en önemli derecesi ‘*kutb*’ olarak bilinir ki, tasavvufî unsurların başında gelen ‘*hakikat-i Muhammediyye*’nin varisidir (Güzel, 2004:650). Velâyetin sözlük anlamı ise, velîlik, ermişlik; velî ve ermiş olan kimsenin hali ve sıfatı, başkasına sözünü geçirme, dostluk sadakat, tasavvufta ise, Tanrı dostluğu olarak geçmektedir (Devellioğlu, 2005: 1145). Velâyet, halk arasında “*vilâyet*” diye bilinmektedir. Kişinin velî olabilmesi için şerî kuralları tam anlamıyla uygulaması sonra nefsinin terbiye etmek için mücahede ve riyazetle meşgul olarak nafîle ibadetlere devam etmesi gerekmektedir. Nefsinin terbiyede gerekli olanları yerine getirebilen kişiyi, Allah dilerse velâyet makamına ulaştırır. Velâyet makamına ulaşmış velî, bir takım olağanüstü haller izhar eder ki bu hallerin her biri onun velayetini gösterir. Velînin zatında çıkan velayete ‘*velâyet-i zâtiyye*’ denir. Allah, onu her türlü kötülüklerden koruyarak dualarını kabul eder (Ocak, 1992: 3). Velîliğin bir alameti

olarak kabul edilen ve bir tasavvuf terimi olarak *keramet*, velîlerin kendi vücutları üzerinde veya başkalarına karşı göstermiş oldukları harikulade olay ve davranışlardır. Sufîlerin yaklaşımına göre; gaybı bilme, ateşte yanmama, tabiat kuvvetlerine hükmetme vb. kerametlere kevnî (maddî-surî) keramet denilmektedir (Kara, 1990: 157-158). Tasavvuf anlayışın ortaya koymuş olduğu velî anlayışının Türkler tarafından çok çabuklukla benimsenmiş olmasının altında yatan birtakım sebepler bulunmaktadır. Her şeyden önce Türkler İslâmiyet’i İran üzerinden ve tasavvufî bir anlayışla kabul etmişlerdir. Her din değiştirme hadisesinde olduğu gibi eski dinî anlayışın büyük bir kısmı yeni bir kalıba girerek ortaya çıkmaktadır. Türklerin eski din adamları olan kamlar (şaman) Türklerin velî anlayışının şekillenmesinde esas teşkil etmektedir. Eski Türklerin üçlü evreninde kamlar, üç katın dünya direğine bağlı bulunduğu boşluktan hem gökyüzüyle hem de yeraltıyla iletişime girebiliyordu. Kam, gökyüzünden aldığı güçle; geleceği bilme, kötülükleri alt edebilme, hastaları iyileştirme gücüne sahipti (Mélîkoff, 2010: 41). Kam, koruyucu ruhlarla ilişki kurabilmek için kendisinden geçer (trans-vecd), göğe yükselir, çeşitli güçleri elinde tutar. Kamın diğer önemli özelliği de, şiir ve anlatı geleneğinden beslenen kopuz/saz ustası olmasıdır. Kopuz/sazı çeşitli dinî ayinlerde kullanarak ona yarı kutsal bir değer yüklemiş olurdu. Türklerin eski dinî hayatlarında çok etkili bir şahsiyet olarak kamlar kendilerini yeni dinî kalıplarına uydurarak varlıklarını devam ettirmişlerdir (Mélîkoff, 2010: 42). Nitekim Türk velî tipinin eski kamların özellikleri içerisinde barındırdığını gösteren en dikkat çekici örneğini Dede Korkut Kitabında Dede Korkut için anlatılanlar göstermektedir.

“resûl ‘aleyhi’s-selâm zamanına yakın bayat boyından qorqut ata dirler bir er qopdı oğuzuñ ol kişi tamam biliçisi-y-idi ne dir-ise olur-idi. qayıbdan dürlü haber söyler-idi haq te’ala anuñ köñline ilham ider-idi qorqut ata ayıydı ahır zamanda hanlık girü qayıya dege kimsene ellerinden almaya ahır zaman olup kıyamat qopinça bu didügi ‘oşman neslidür işde sürilüp gide yorır ve dañı niçe buña beñzer söz söyledi qorqut ata oğuz qavmınuñ müşkilini häll ider-idi her ne iş olsa qorqut ataya tanışmayınça işlemezle-idi her ne ki buyursa qabul iderler-idi sözin tütup tamam iderler-idi ... D2V2” (Ergin, 1994: 73).

Dede Korkut Kitabında; dağ, su ve ağaçlara yapılan dualarda olduğu gibi eski Türk inançlarının izlerini sıklıkla görmek mümkündür. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de eski Türk inançlarının izlerini görülmektedir. Hacım Sultan tarafından Banaz Irmağının ikiye bölünmesi kerameti buna bir örnek teşkil etmektedir. Halifeleri ve dervişler taşkın olan ırmaktan karşıya geçemezler. Hacım Sultan dervişlerin durumunu görünce ırmağın kenarına gelerek suya hitap edip suyun ikiye ayrılmasını ve haram para ile yapılmış Bayram Beyi Köprüsünü yıkmasını ister. “HKN:

56b-57a, ... andan sultān hācım hāzretleri şuyūñ yanına geldi ayıtdı ey ‘azīz pāk şu tayyib tāhīr aqup dost cemālin arzu iderseñ ol dost ‘ışığına bize geçid vir sen dağı dost gidersūñ biz dağı dost gıdene tırmağ yok didi şu iki şağğ oldı aşağısı ağıdı yuğarısı mu‘allağ tırdı ...”, “HKN: 57a, ... bayrām beyi köprüsi harām māl-ile binā olmışdı senūñ hıżmetūñ kabūl eyledük didi irkilmiş şu hemān ortadan getürüp aldı ol zamāndan binā olmaz ...”

Türk velî tipinin teşekkülünde, Türklerin İslâm öncesi dinlerinden Budizm’in aziz telakkisinin de önemli katkıları olmuştur. Budist azizlerinin çeşitli hayvan şekillerine girme, eşyaları kendiliğinden hareket ettirme gibi olağanüstülükleri bu azizler için anlatılan menkabelerde sıklıkla yer almaktadır.

Türklerde velî tipinin teşekkülünden sonra, olağanüstü kuvvet ve kudretle donanmış ve Allah’a yakın bir velî şahsiyetin sağlığında ya da ölümünden sonra diğer insanlara herhangi bir konuda yardımının dokunacağına inanılması ve bu yardımı sağlamak için de çeşitli ritüellere başvurulması “velî kültü”nün oluşmasını sağlamıştır (Ocak, 2010: 6). Velî kültünün oluşmasında Türklerin eski inançlarından gelen “atalar kültü”nün etkisi muhakkaktır. Eski Türklerde en köklü ve güçlü inançlardan biri olan atalar kültünün kökeni Hunlar zamanına kadar inmektedir. Hunlarda ölen atalarının ruhları için kurban kesme törenleri yapılmaktaydı. Göktürkler ve diğer Türk topluluklarında da görülen bu uygulama; ölmüş atanın geride bıraktığı ailesini kötülüklerden koruyup yardım edeceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Eski Türkler, ölen ataları için mezarlar hazırlayıp onların yaşarken kullandıkları özel eşyalarıyla birlikte gömerek at kurban etmekteydiler. Türklerdeki atalar kültü, Budizm ve Maniheizm kabulünden sonra da bu dinlerde ruh göçü (tenasüh) anlayışı içerisinde yaşamaya devam etmiştir (Ocak, 2010: 62-63). Bu inançların bir devamı olarak İslâmî dönemde de velî tipi etrafında velî kültü teşekkül etmiştir. Ancak, velî kültü her velî için söz konusu değildir.

Hacım Sultan hakkında hem menâkıbnâmesinde yazılanlar hem de alanda yapmış olduğumuz çalışmalarımızdan elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda onun adı etrafında bir kültün teşekkül edip etmediğine bakmak gerekmektedir. Ahmet Yaşar Ocak’ın (2010) bir velînin kült konusu olup olmadığını anlamak için ortaya koymuş olduğu unsurlar açısından Hacım Sultan hakkındaki değerlendirmeyi şu şekilde yapabiliriz:

1. Hacım Sultan adına yapılmış bir türbe vardır. Türbenin içerisinde Hacım Sultan'dan kaldığına inanılan ucu yanmış bir asa mevcuttur. Hacım Sultan adına kurulmuş olan dernekte ise Hacım Sultan'dan kaldığına inanılan “adalet tokmağı” adında bir ağaç kökü ve sancak bulunmaktadır. Hacım Sultan Ocağına bağlı Karaca köyündeki alan çalışmamızda sözlü kaynağımız İ KARACAN¹ (2011) Başkanlık köyünde “Koluaçık dedeleri”n evlerinde Hacım Sultan Sancağı bulunduğunu ve her Muharrem ayının sonunda bu sancağın açıldığını, İbo Baba denilen kişide de Hacım Sultan'ın asası ile külahının muhafaza edildiğini anlatmıştır. Basak Köyünde sözlü kaynağımız A ÖZDEN² (2011) Hacım Sultan'a ait olduğu söylenen sancağın temsili olduğunu, Hacım Sultan'dan kalma bir el izinin ve Hacım Sultan'dan kalan bazı eşyaların bulunduğunu anlatmıştır.

2. Hacım Sultan Türbesi, inanç ve uygulamalar bölümünde geniş olarak ele aldığımız gibi, genellikle çocuğu olmayan kadınların dileklerini gerçekleştirmek amacıyla ziyaret edilir. Ayrıca, hacca gitmeden önce çevre şehirlerden yolculuğun sağ salim geçmesi, evlenmeden önce nişanlı gençlerin evliliğin hayırlı olması ve askere gitmeden önce de askerliğin iyi geçmesi amacıyla da ziyaretler yapılır. Bu ziyaretler adak adama ve niyetin gerçekleşmesiyle de kurban kesme şeklinde olmaktadır. Bu ziyaretlerin bir kısmı Hacım Sultan'ın soyundan geldikleri söylenen ve Hacım Sultan Ocakları diye tabir olunan aileler tarafından da yapılmaktadır. Hacım Sultan Ocağı, Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Karaca, Hilan, Eğribük köyleri, Hekimhan ilçesine bağlı Basak, Başkanlık köylerindedir. Maraş'ın Elbistan ilçesinin ve Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı bazı köyler, Tarsus, Gaziantep, Çorum, Urfa ve Yozgat'ın bazı köylerinde de Ocağın talipleri bulunmaktadır (Özmen, 2009: 257).

3. Hacım Sultan'ın Bektaşî erkânında, aynü'l-cem yapılan “meydan”da okunan gülbanklarda adı geçmektedir. Hacım Sultan'ın adının geçtiği kısa bir gülbank örneği:

“Allah, Allah, mefhâr-ı ehl-i îmâm Hazret-i Balım Sultan, Sarı İsmail Sultân, Cemâleddîn Sultân, *Hacım Sultân*, Seyyid Alî Sultân, Abdal Mûsâ Sultân, Kaygusuz Sultân, Şahkulu Sultân, Mansur Baba Sultân ve gelmiş geçmiş Dede Baba sultânlar ve bilhssâ mürşid-i muhteremimiz (burada zamanın Dede Babasının adı söylenir) ... ın himmetleri hâzır, kerametleri bâhir, vilâyetleri nâzırımız ola. Her geldikçe hakkımızda hayırlısını ihsân eyleye. Güç işlerimizi âsân, müşkil işlerimizi halleyleye ... İnâyet-i Seyyid-i kâinât, Sırr Murtaza Alî, dem-i Pîr Hünkâr Hacı Bektâş Velî ve çerâğ-ı

¹ Sözlü görüşme, Karaca Köyü, Yazıhan/Malatya

² Sözlü görüşme, Basak Köyü, Hekimhan/Malatya

kaanûn-u evliyâ ebed ola. Gerçek erenlerimizin demine, devranına Hü...” (Noyan, 1985: 157-158)

Bütün bu unsurlardan yola çıkarak Hacım Sultan'ın adı etrafında bir kültürün teşekkül ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca “*atalar kültürü*”nün içerisinde yer alan inançlardan, ölen kişi için at kurbanı gibi bir inanç olan, aygır kesip “aş” vermek inancının benzerini menâkıbnâme nüshalarında da rastlamaktayız. Hacım Sultan'a nifakta bulunan bazı dervişler, aralarına yeni katılan Alaca Atlı denilen kişiden Hacım Sultan'ı öldürmesini isterler. Alaca Atlı, başarılı olamaz. Hacım Sultan ondan yaptığı eylemin karşılığı olarak atından et getirip kebab yapılmasını ister: “*HKN: 57b, ... pes sultân hâcım hâzretleri ayıtdı alaca atlu eylegüm senüñ kılıcuñ bizi kesmez ammâ binüp bizüm kaçdumuza geldigüñ için şu depe üzerinde ta'âm yisek gerekdür ol vaqtin atuñdan et getir dervişler kebâb itsünler biz saña kıyamayuz didi ...*”

Ahmet Yaşar Ocak'ın (2011) “Türk Velî Tipi” tasnifi şu şekildedir:

1. Kültürünün mahiyetine göre:

- a. Mahalli velîler
- b. Genel velîler

2. Şahsiyetinin niteliğine göre:

a. Gerçek velîler

ai) Ait oldukları içtimaî çevreye göre:

1. Şehirli velîler
2. Köy ve aşiret velîleri

aii) Misyonlarına göre:

1. Gazi-savaşçı velîler
2. Misyoner velîler
3. Meslek pîri velîler
4. Mürşit velîler

b. Hayalî velîler

c. *Velî olmadığı halde sonradan velî telakki edilenler*

ci) Tevrat menşeli velîler

cii) Kur'an-ı Kerim menşeli velîler

ciii) Anadolu'da ilk Arap gazileri

civ) Bazı tarihî şahsiyetler

Ahmet Yaşar Ocak'ın (2011) “Türk Velî Tipi” tasnifine göre Hacım Sultan'ın velî tipini şu şekilde çıkartabiliriz:

1. Kültlerinin mahiyetine göre:

b. Genel velî:

Bir tarikat kurucusu olmamakla birlikte Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden ve adına menâkıbnâme yazılmış tek halifesi olması Hacım Sultan'ın önemini göstermektedir. Bektaşî tarikatının ananesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Hacım Sultan Ocağıyla adı geniş bir alana yayılmıştır. Türbesinin ziyaretlerinden anlaşılacağı üzere gerek Sünnî gerekse gayri Sünnî halk tarafından benimsenmiş adı bilinen bir velîdir.

2. Şahsiyetinin niteliğine göre:

a. Gerçek velî

ai) Ait oldukları içtimai çevreye göre:

2. Köy ve aşiret velîsi:

Hacım Sultan'ın Türbesi Uşak ilinin Sivaslı ilçesi Hacım köyündedir. Menâkıbnâmeye göre de Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî ve Ahmet Yesevî'nin isteği doğrultusunda Uşak'ın Susuz adlı bölgesine gelip yerleşmiş, burada bir tekke kurmuş ve Akkoyunlu Yörüklerin arasında faaliyetlerde bulunmuştur. Arşiv kayıtlarından da Germiyanoglu I. Yakub Beyin “Hacım Karyesi”ne vakıflar bağışladığı ve burada Hacım adlı bir köyün varlığını göstermektedir. Hacım Sultan'ın, Kınık boyunun bir kolunun dinî ve siyasî lideri olduğu iddiaları da bulunmaktadır (Kenanoğlu vd., 2002 :). Bütün bunlardan hareketle Hacım Sultan için “köy velîsi” diyebiliriz.

aii) Misyonlarına göre:

4. Mürşit Velî:

Velîlerin “misyonlarına göre” sınıflandırılmasında Ahmet Yaşar Ocak, Hacı Bektaş-ı Velî'nin yerleştiği bölgede gayri Müslim ahaliye İslâmiyet propagandası yaptığı tespitinden hareketle Hacım Sultan'ı da “misyoner velîler” kategorisine dâhil

etmiştir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesine göre, Hacım Sultan'ın faaliyetlerini gayri Müslim ahali arasında göstererek onların arasında İslâmiyet'i yayma gibi bir girişimi söz konusu değildir. Bu yüzden Hacım Sultan "misyoner velî" olarak sınıflandırılması doğru görülmemektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte Anadolu'ya geldiklerinde ilk olarak buradaki erenlere kendilerini kabul ettirmişlerdir. Daha sonra Hacım Sultan tek başına faaliyetlerde bulunmak üzere makamına doğru yola çıkmıştır. Bundan sonraki faaliyetleri tamamen Türk ve Müslüman ahali arasındadır. Örneğin, Karahisar'daki bir bey onu şeyhi olarak kabul etmiştir. Sandıklı'da kendisine zarar vermek isteyen bir adamı ve kendisi gibi olan Derviş Hacı'yı irşat etmiştir. Susuz'da kendisini iyi karşılamayan Yörükleri kerametiyle cezalandırmış ve kendisine bağlamıştır. Başka derviş gruplarını kendisine bağlayarak bazılarını kendisine halife etmiştir. Kendisine iyi davranmayan Kara İbrahim gibi bir şeyhle çatışarak gösterdiği kerametle onu alt edip Seyyit Gazi Zâviyesindeki diğer dervişleri kendisine bağlamıştır. Horasan'dan gelen Kara Baba'yı da öldürerek kırk dervişini kendisine bağlamıştır. Diğer birçok kişiyi irşat ederek velâyete kavuşturmuştur. Örneklerde görüldüğü gibi Hacım Sultan'ın misyonu, kendi görüşlerini, konargöçer Türkmenler ve diğer derviş grupları arasında yaymak ve birçoğunu irşat etmek yönündedir.

Buraya kadar elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda Hacım Sultan'ın özelliklerinden hareketle "*Türk Velî Tipi*"ni şu özellikler bakımından ortaya koymak mümkündür:

Silsile: Hacım Sultan'ın soyu Hz. Muhammet'e çıkmaktadır.

Mürşit: Hacım Sultan'ın mürşidi Allah'tır. Hacı Bektaş-ı Velî'ye bağlanmıştır.

Halifelik: Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifesi olur.

Keramet: Hacım Sultan çeşitli kerametler gösterir.

Tekke kurma: Hacım Sultan, Susuz'a gelince burada bir tekke kurup birçok derviş edinir.

Halife: Hacım Sultan dervişleri arasından bazılarını kendisine halife yapar.

Başkalarını velâyete kavuşturma: Hacım Sultan, başka kişileri velâyet sahibi yapar.

Ölüm/Türbe: Hacım Sultan, kendi tekkesinin bulunduğu yerde ölür ve adına türbe yapılır.

2.4.2.3. Motif Yapısı

Tarihî-Coğrafi Fin Yönteminin önemli temsilcilerinden birisi olan Stith Thompson, motifi: “Gelenekte yaşama gücüne sahip olan masalın en küçük unsurudur.” şeklinde tanımlamıştır. Stith Thompson, halk edebiyatındaki motifler üzerine altı ciltlik, “*Motif Index of Folk Literature*” çalışmasını hazırlamıştır. Bu çalışmada motifler 23 ana başlık ve ana başlıklarda kendi içinde alt başlıklara bölünmüş olarak tasnif edilmiştir (Çobanoğlu, 2005: 119-120). *Motif Index of Folk Literature*’nin alt başlığı: “Masal, Balad, Nit, Fabl, Ortaçağ Hikâyeleri, Lâtime Kitapları ve Yerel Efsanelerdeki Anlatı Elementlerinin Bir Sınıflaması” adının taşımaktadır. Metin Ekici (1998) “*Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi*” adlı makalesinde motifin ne olduğunu Stith Thompson’dan yaptığı aktarmalarla izah etmiştir. Metin Ekici, Stith Thompson’un “The Folktale” adlı eserindeki motif açıklamasını vermiştir buna göre: ‘Motif bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte sürekli bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır.’ Bu tanımdan sonra ise Stith Thompson, motiflerin üç gruptan birinde yer alması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre birinci grup; ‘tanrılar, olağanüstü hayvanlar, cadılar, devler ve periler gibi şahane yaratıklar ve hatta gözde olan en küçük çocuk veya hain üvey anne gibi gelenek tarafından bilinen insan karakterlerini de içine alan masalların aktörleridir. İkinci grup ise bir hareketin arkasındaki büyü objeler, olağanüstü görenekler, acaip inanmalar ve benzeri gibi unsurlar. Üçüncü grup ise; tek tek olaylar yer alır.’ Ekici, tipte motifin arasındaki ayrımı Stith Thompson’un “*Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*” adlı sözlükteki motif hakkındaki görüşlerini şu şekilde aktarmıştır: ‘Anlatmaya ait motifler bazen çok basit kavramlardan oluşup, geleneksel anlatmalarda devamlı şekilde yer alırlar. Bunlar periler, cadılar, ejderhalar, hain üvey anneler, konuşan hayvanlar vb. gibi görülmemiş yaratıklar olabilir. Motifler şahane dünyaları içine alırlar ki orada büyü her zaman güçlüdür. Büyü ise görülmemiş fiziki meydana gelişler ve oluşlardır. Bir motif özü itibariyle kısa ve basit bir anlatma da olabilir. Motif, seyirci halindeki dinleyiciye yeteri kadar çarpıcı gelen veya onları cezbedecek kadar şaşırtıcı olan bir oluşumdur.’ Ekici, masaldaki her şeyin motif olarak değerlendirilemeyeceğini motif olarak değerlendirilecek unsurun farklı bazı özellikleri olması gerektiğini Stith Thompson’dan aktarır; ‘Motif terimi çok esnek bir şekilde bir masaldaki herhangi bir unsur için kullanıldığında kesinlikle unutulmamalıdır ki,

geleneğin bir parçası olabilmek için bir unsur insanların onu hatırlayacağı ve tekrar edeceği geleneğe has bir özelliğe sahip olmak zorundadır. Sahip olunan bu özellik sıradan ve bayağı bir özellik değil, farklılık gösteren bir özelliktir.’ Ekici, şu örneği aktarır: ‘Masalda anne olmak motif değildir. Hain üvey anne ise bir motif olabilir, çünkü o en azından görülmemiş bir şey olarak düşünülmüştür (Ekici, 1998: 30-31). Bu açıklamalardan hareketle Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde hangi unsurların motif olarak değerlendirdiğimize bir örnek olarak ‘namaz’ı verebiliriz. Menâkıbnâmede namaz kılmanın birçok örneği vardır. Ancak, yasemin yaprağı üzerinde kılınan namaz veya darı yığınının üzerinde kılınan namaz motiftir, çünkü bu şekildeki namaz görülmemiş bir şeydir, olağanüstüdür.

Pertev Naili Boratav (1984) “100 Soruda Türk Folkloru” adlı eserinin, 16. sorusunda: “Ermış kişiler ne gibi olağanüstü işler başarırlar?” başlığı altında evliya kerametlerini zengin bir çeşitlemeye sahip olduğunu söyleyerek tıpkı masal motiflerinde olduğu gibi kümelemenin mümkün olduğundan bahsetmiştir. Boratav, ilk deneme olarak kerametleri, A-B-C-D-E maddeleri altında otuz beş kadar tipte toplamıştır (Boratav, 1984: 43-44).

Ahmet Yaşar Ocak (2010) ise “Kültür Tarihî Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)” adlı eserinde motifi şu şekilde tanımlamıştır:

“Destan, efsane ve masal gibi anlatım türlerinde cereyan eden hârikulâde olaylarda sık sık tekrarlanan ve bu olaylara belli bir özellik veren bir takım unsurlar vardır ki, bunlara motif tabir edilmektedir.” (Ocak, 2010: 70).

Ocak, bu eserde Türk Menâkıbnâmelerindeki, İslâm öncesi inanç motiflerinin, Kur’an-ı Kerim ve Hadislerdeki mucize motiflerinin, Kitab-ı Mukaddesteki mucize motiflerinin dağılımını yaparak tablolaştırmıştır. Kitab-ı Mukaddeste’deki mucize motifleriyle Kur’an-ı Kerim’deki ortak ve farklı motifleri bir tablo halinde göstermiştir. Ayrıca, Türk destanî ürünleri ile sünnî ve gayri sünnî menâkıbnâmelerdeki ortak motifleri iki ayrı tabloda göstermiştir. Ocak, bütün bu tasniflerden hareketle Türk menâkıbnâmelerindeki motiflerin bir tasnifini yapmıştır (Ocak, 2010: 71-88).

Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki motifler, hem Stith Thompson’un, “*Motif-Index of Folk Literature*” adlı eserine göre hem de Ahmet Yaşar Ocak’ın, (2010) “*Kültür Tarihî Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*” adlı eserindeki motif tasnif esas alınarak aşağıda çıkarılmıştır.

2.4.2.3.1. Stith Thompson'un Motif-İndex of Folk Literature'ye Göre, Hacım Sultan Menakıbnâmesin'de Görülen Motifler

A. Mitolojik Motifler (Mythological Motifs):

A0.-A99. Yarattıcı

A5. Yaradılışın nedeni: Allah, yaradılışın nedenini Hz. Muhammet olarak açıklar. (HKN: 9b)

A52. Meleklerin yaratılışı: Allah, Hz. Muhammet'i yarattığı nurdan melekleri yaratır. (HKN: 2a)

A52.1. Bireysel meleklerin yaradılışı: Allah, Hz. Muhammet'i yarattığı nurdan, Cebrail'i, Mikail'i, İsrail'i ve Azrail'i yaratır. (HKN: 3a-3b)

A100.-A199 Genel Tanrılar

A102.1. Her şeyi bilen Tanrı: Allah, meleklerle onların bilmediği şeyleri bildiğini söyler. (HKN: 4a)

A600.-A699 Evren

A600. Evrenin yaratılışı: Allah, Hz. Muhammet'in nuru kırk yıl kaynadıktan sonra, nurun buharından evreni yaratır. (HKN: 2b-3a)

A700.-A799. Göklerde

A701. Gökyüzünün yaratılması: Allah, Hz. Muhammet'in nuru kırk yıl kaynadıktan sonra, nurun buharından göğü yaratır. (HKN: 2b)

A701.0.1. Semanın yaratılması: Allah, Hz. Muhammet'in nuru kırk yıl kaynadıktan sonra, nurun buharından semayı yaratır. (HKN: 3a)

A740.-A754. Ay

A740. Ayın yaratılması: Allah, Hz. Muhammet'in nuru kırk yıl kaynadıktan sonra, nurun buharından ayı yaratır. (HKN: 3a)

A800.-A899. Toprak

A800. Toprağın yaratılışı: Allah, Hz. Muhammet'in nuru kırk yıl kaynadıktan sonra, nurun buharından yeri yaratır. (HKN: 3a)

A950.-A999. Toprağın (arazinin) özellikleri

A961. Dağların yaratılışı: Yer hareket edince Allah dağları yaratır.(HKN: 2b-3a)

A1170. Gün ve gecenin kökeni: Allah, Hz. Muhammet'in nuru kırk yıl kaynadıktan sonra, nurun buharından günü yaratır. (HKN: 3a)

A1200. Adamın yaratılışı: Allah, Âdem'i yaratmayı diler. (HKN: 3b)

A1210. Yaratıcı tarafından adamın yaratılışı: Allah, Âdem'i topraktan ve nutfeden yaratır. Âdem uzun yıllar yattıktan sonra Allah tarafından can verilir. (HKN: 6a-6b-7a)

1217.1. Asi melekler adamın yaratılışına karşı çıkarlar: Allah, meleklerle yeryüzünde halife olarak Âdem'i yaratacağını söyleyince melekler kendilerinin ibadette kusur etmediklerini halifenin yeryüzünde fesat çıkaracağını söylerler. Allah, onların bilmediklerini kendisinin bildiğini söyleyince susarlar. (HKN: 3b-4a)

A1240. Mineral maddesinden yapılmış adam

A1241. Topraktan yapılmış adam: Âdem, melekler tarafından yeryüzünün çeşitli yerlerinden getirilen topraktan yaratılır. (HKN: 4a-4b-5a)

A1290. Adamın yaratılışı-diğer motifler

A1480. Öğrenme ve Bilgeliği edinme: Âdem canlanınca, Allah'ın isteği doğrultusunda melekler onu rıza suyuyla yıkarlar, ululuk ve görgü tacını başına takarlar keramet elbisesini giydirip yücelik kürsüsüne oturturlar. (HKN: 7a-7b)

A1481. İnsan bilgeliğinin kökeni: Âdem canlanınca yanına üç kişi gelir ve kendilerini tanıtır. Bunlar birincisi baştaki akıl yeri beyindedir, ikincisi ilim ve yeri göğüstedir. Üçüncüsü hayâdır yeri yüzedir. (HKN: 8b)

B. Hayvan Motifleri (Animal Motifs):

B0.-B99. Efsanevî Hayvanlar (mitik)

B11. Ejderha

B11.2.1.1. Yılan şeklindeki ejderha: Hacım Sultan, Ejderhanın Seyyit Gazi zamanında küçük bir yılan şeklinde olduğunu söyler. (HKN: 58b-59a)

B11.3.2. Ejderhanın dağın üzerindeki evi: Ejderhanın yuvası büyük ve ormanlık bir dağın tepesindedir. (HKN: 58a)

B11.11. Ejderha ile savaşıma: Hacım Sultan ejderha ile savaşır ve ağzından çıkardığı alevle onu yakarak öldürür. (HKN: 59a-59b)

B210. Konuşan hayvanlar

B211.1.5. Konuşan Boğa (öküz): Kara Boğa hal diliyle Hacım Sultan'la konuşur. (HKN: 48a-48b)

B250. Dinî hayvanlar

B251.2. Aziz'in onurlandırdığı hayvanlar (Azizin hürmetli hayvanları): Hacım Sultan, Kara Boğa'nın garipler için kurban edilmesini ister. Bu hal Kara Boğa'ya malum olur.

B251.2.6.2. Aziz'in ayağını yalayan boğa: Kara Boğa, Hacım sultan'ın ayağını yalar. (HKN: 48a)

B256. Aziz'in hizmetçiliğini yapan hayvanlar: Kara Boğa, Hacım Sultan'ın isteği üzerine köyün sığırlarını güder. (HKN: 29a-29b)

C. Tabu (Motifs of Tabu)

C750. Zaman tabuları: Sandıklı'da Hacım Sultan'ı istemeyen adamlar, onun gitmesi için bir günlük süre tanırırlar. (HKN: 37b)

Yörükler yaylayı terk etmesi için Hacım Sultan'a bir gün süre tanırırlar. (HKN: 44a)

C901.1. Belli bir kişi tarafından dayatılan tabu: Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a verdiği ağaç kılıcı kendisine danışmadan kullanmamasını ister. (AEE-BN: 14a)

C900. Tabuları yıkmamanın cezası: Hacım Sultan, ağaç kılıcı Hacı Bektaş-ı Velî'ye danışmadan kullanır. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a beddua eder. Hacım Sultan'ın kolları çolak olur. (AEE-BN: 14b)

C948. Tabuyu yıktığı için sakatlama cezası: Hacı Bektaş Velî, Hacım Sultan'a "Kolları tutulsun!" diye beddua edince Hacım Sultan'ın kolları çolak olur. (AEE-BN: 14b)

D. Büyü (Magic)

D0. Dönüşüm (genel)

D11. Kadının erkeğe dönüşmesi: Hacım Sultan, genç bir kızın cinsiyetini değiştirerek erkek haline getirir. (HKN: 52b-53a) *D565. Dokunarak değişim:* Bu motif de bahsedilen konu ile ilgilidir. Hacım Sultan, kızı dokunarak erkeğe dönüştürür.

D90. Dönüşüm: Adamdan adama dönüşüm-çeşitli

D96. Dönüşüm: Normal adamın, sofı olması. (Normal adamın dünya nimetlerinden elini çekmesi): Hacım Sultan'a kötülük yapmak için gelen adam, onun etkisine girerek dünya nimetlerinden elini çekip kendinî ibadete verir. (HKN: 37b-38a-38b)

Hacım Sultan'ın dönüştürdüğü kişi büyüyünce kendisini ibadete verip velayet sahibi olur. (HKN: 54b)

D150. Dönüşüm: adamdan kuşa

D152.1. Dönüşüm: Adamın şahin, doğan olması: Karaca Ahmet'in oğlu Hacı Tuğrul, iki başlı güvercini yakalamak için doğan şekline girer. (HKN: 22a-22b)

D154.1. Dönüşüm: Adamın güvercin olması: Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, kapalı olan yolu geçebilmek için iki başlı tek gövdeli güvercin şekline girerler. (HKN: 21b)

D420. Dönüşüm: Hayvandan nesneye

D421. Dönüşüm: Memelinin (vahşi) nesneye: Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan bir sahrada kendilerini yemek üzere gelen iki arslanı taşa dönüştürürler. (HKN: 21a)

D451.6.1. Dönüşüm: Asanın diğer bir nesneye dönüşmesi: Hacım Sultan, asasını toprağa diker asa ağaç olur. (HKN: 31b)

Hacım Sultan, başka bir asasını toprağa diker asa ağaç olur. (HKN: 55b)

Hacım Sultan, bir tepede asasını toprağa diker, asa kırk günde yapraklanıp ağaç olur. (HKN: 64b),

Hacım Sultan, diktiği asanın ağaç olduğunu ve yapraklarının her derde derman olacağını söyler. (HKN: 69a)

D490. Dönüşümün çeşitli formları

D492. Nesnenin renk değiştirmesi: Ejderhanın korkusundan merkep kan işer. Kan işediği taşlar kırmızıya döner. Hacım Sultan, bu taşların kendisini sevenlerin dertlerine derman olacağını söyler. HKN: (59b-60a)

D680. Dönüşümün çeşitli durumları

D683.4. Aziz tarafından dönüştürülme: Hacım Sultan, bir sahradaki söğüt ağacını üzerinde bütün meyvelerin bulunduğu bir ağaca dönüştürür. (HKN: 30b)

D1081. Büyülü kılıçlar: Hacım Sultan, ağaç kılıçla bir katırı ve mermeri ikiye böler. (HKN: 27a)

D1567.4. Aziz su kaynaklarını yaratır: Hacı Bektaş-ı Velî, dışarıda akan suyu Hoca Ahmet Yesevî'nin mektep hanesinin bahçesinden akıtır. (HKN: 16a-16b)

Hacım Sultan, ayağını yere vurunca yerden temiz su fışkırır. Köy halkı bu sudan içerler. (HKN: 31b)

Hacım Sultan, sıcakta susayan bey ve adamları için bir kayaya eliyle vurur. Eli kayaya batar ve oradan temiz su pınarı çıkar. (HKN: 35a)

D1600. Otomatik nesne

D1601.37. Kendi kendine açılan kapı: Hacım Sultan, babası ve annesiyle bir arada yatan kızın odasına doğru gidince kapı kendiliğinden açılır. (HKN: 53a)

D1610. Konuşan büyüli nesnelere

D1610.18. Konuşan taş: Hacım Sultan'ın eliyle vurunca kayadan kopan beş taş yuvarlanarak kadı hazretlerinin huzuruna gelir ve Hacım Sultan lehine şahitlik yaparlar. HKN: (33a-33b)

D1650. Büyülü objelerin diğer özellikleri

D1652.1. Tükenmeyen yiyecek: Hacım Sultan'ın Horasan'dan getirdiği sofrası, onun isteği üzerine bir ağacın dalına asılır. Kimin canı ne isterse sofrada bulup yer. Hacım Sultan'ın ölümünden sonra da kırk yıl boyunca böyle olur. (HKN: 73a)

D1840. Sihirli dayanıklılık

D1840.1. Aziz'in olağanüstü dayanıklılığı: Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan kırk yıl boyunca ibadet ve riyazetle meşgul olup velayet makamına erişirler. (HKN: 14b)

Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Arafat'ta kırk gün riyazette bulunurlar. (HKN: 20b)

Hacım Sultan, Sandıklı'ya geldiğinde uygun bir yerde kırk gün ibadet ve riyazette bulunur. (HKN: 36a)

Hacım Sultan, Susuz adlı yere gelince uygun bir köşede kırk gün ibadet ve riyazette bulunur. (HKN: 42b)

Hacım Sultan, tepenin üzerinde bir ayağının üzerinde kırk gün boyunca yemeden içmeden riyazette bulunur. (HKN: 64b)

D1841.3.2. Ateş azize zarar vermez: Derviş Burhan, Hacım Sultan'ın söylemesi üzerine yanan fırına girer. Kızgın demir parçalarını boynuna ve ağzına alarak fırından çıkar. (HKN: 63a) *D1841.3.2.2. Aziz yanan közlerin içinden zarar görmeden yarıp geçer* yukarıdaki motifte anlatılanlar bu motifi de kapsamaktadır. *D1846.5. Azize bahşedilen dayanıklılık* motifi, *Azizin olağaniüstü dayanıklılığı* motifinde anlatılanlar bu motifi de kapsamaktadır. Azize dayanıklılığı bahşeden Allah'tır. "HKN: 64b, özünü allähü te'âlânüñ dergâhına ışmarladı ...)

D1980. Sihirli görünmezlik

D2031.0.1. Aziz yanulsamalara sebep olur: Susuz'da birkaç çoban akşam vakti Hacım Sultan'ı dövüp kovmak için ellerinde sopalarla gelirler. Allah tarafından gözleri görmez olur ve Hacım Sultan'ı ölmüş olarak görüp geri dönerler. (HKN: 44a-44b)

E. Ölüm (The Dead)

E120. Diğer diriltme vasıtaları

E121.4. Aziz tarafından diriltme: Hacım Sultan, ağaç kılıçla ikiye bölüp öldürdüğü katırı dua ile diriltir. Bu ayrıca "E63. Dua ile dirilme" motifini de kapsamaktadır.

E600. Rearkarnasyon (tenasüh) Ölü bedenden başka bir forma geçiş: Hacım Sultan ve dervişleri Seyyit Gazi Dergâhına giderlerken yolda Seyyit Gazi'nin ruhu onlara ahu şeklinde görünür. (HKN: 61a)

E601. Tenasüh: Eski hayatı hatırlama: Hacım Sultan, Seyyit Gazi ile kâfirlerle savaştıklarında ejderhannın küçük bir yılan olduğunu Derviş Burhan'a, anlatır. (HKN: 59a) Aynı olay, Ali Emiri Efendi B Nüshasında daha ayrıntılı anlatılmıştır. "AEE-BN: 46b, ... buralarını feth itmek için seyyid gâzî hazretleri ile ma'ân gelmiş idük velakin hayn fethinde kâfirlere kılıç urup gâzâ eyledigimiz zamânda bir keler gibi bir yılan bırakmış idük ..."

E730. Hayvan formundaki ruh: Seyyit Gazi'nin ruhu ahu şeklinde Hacım Sultan ve dervişlerine görünür. Hacım Sultan'la ahu konuşurlar. (HKN: 61a)

F. Olağanüstülük (Marvels)

F10. Arşa yolculuk: Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ı Anadolu'ya sokmak istemezler. Anadolu erenleri, kanat kanada vererek arşa kadar yolu keserler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, iki başlı tek gövdeli güvercin şekline giriş arşa kadar ulaşır ve meleklerle görüşükten sonra, Anadolu'ya girerler. (HKN: 21b-22a)

F700. Olağanüstü yerler

F715. Olağanüstü nehir: Banaz Irmağı, Hacım Sultan'dan Bayram Beyi Köprüsünün haram mal ile yaptırıldığını ve yıkılması gerektiği sözünü duyunca köprüyü yıkıp geçer. (HKN: 57b)

F800. Olağanüstü kaya ve taşlar

F807.1. Kızıl kayalar: Ejderhanın korkusundan kan işeyen eşeğin işediği taşlar kırmızı olur. Hacım Sultan, bu taşların dertlere derman olmasını söyler. (HKN: 59b)

F809. Diğer olağanüstü taşlar

F809.5. Yürüyen hareket eden taşlar: Hacım Sultan, büyük bir kayaya elini vurunca beş tane taş düşer. Beş taş Hacım Sultan'la birlikte yuvarlanarak yürür. (HKN: 33a-33b)

F810 Olağanüstü ağaç, bitki, meyve vs

F811.7.1. Bütün meyveleri bulundurur: Hacım Sultan'ın duasıyla kış mevsiminde söğüt ağacından bütün meyveler biter. (HKN: 30b)

F830. Olağanüstü silahlar

F833. Olağanüstü kılıç: Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a ağaç kılıç kuşatır. Hacım Sultan, ağaç kılıçla bir vuruşla katırı ve mermeri ikiye böler. (HKN: 27a)

F900. Olağanüstü olaylar

F900.2. Bütün mucizeler Allah'tandır: Menâkıbnâme geçen çoğu kerametler, Allah'ın emri ve Hz. Peygamberin mucizesiyle vuku bulmaktadır. Hacım Sultan'ın göstermiş olduğu kerametler, Allah'ın emri ile olmaktadır.

Sandıklı'da Hacım Sultan'ın duası, Hz. Muhammet'in mucizesi ve Allah'ın emriyle Hacım Sultan'ı istemeyen halka veba hastalığı bulaşır ve ölürlür. (HKN: 40a)

Susuz'da Hacım Sultan'nın duası, Hz. Muhammet'in mucizesi ve Allah'ın emriyle Yörüklere hastalık bulaşık ve ölürlür. (HKN: 46b)

Hacım Sultan'ın duası, Hz. Muhammet'in mucizesi ve Allah'ın emriyle yaşlı kadının bir oğlu olur. (HKN: 67b)

F930. Olağanüstü su ya da denizlere ait olaylar

F932.9. Aziz taşkın nehirden geçit yaratır: Hacım Sultan, taşmış ve köprüsü yıkılmış Banaz Irmağına karşı bir konuşma yapar. Irmak, ikiye ayrılır ve dervişler kurbanlarıyla karşı tarafa geçerler. (HKN: 56b-57a)

F960. Olağanüstü nitelikteki element ve havalar

F960.4. Azizin öfkesinden kaynaklanan olağanüstü doğa olayları: Seyyit Gazi Zâviyesinin şeyhi Kara İbrahim'e öfkelenen Hacım Sultan, hava açık iken birden havayı karartır. Yağmur ve dolu yağar. Şeyh Kara İbrahim'in başına bir yıldırım çarptırarak öldürür. (HKN: 63b)

F960.8. Azizin yadigârlarının o öldükten sonraki olağanüstü doğa olayları: Hacım Sultan, öldükten sonra, ağaca asılmış sofradan isteyen istediği şeyi yemeğe kırk yıl devam ederler. (HKN: 73a)

G. Canavarlar, Devler (Ogres)

D0. Devler: Menâkıbnâme nüshalarında, Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ı Anadolu'ya gönderirken yanlarına bir dev verdiği anlaşılmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu erenlerinin gözcüsü Karaca Ahmet'e Ahmet Yesevî'nin kendilerine verdiği devi hediye ediyor. (AEE-BN: 12b)

Hacım Köyü Nüshasında dev yerine deve verdiği yazılıdır: (HKN: 25b)

H. Sınavlar (Tests)

H0-H199. Kimlik sınavı: Tanıma

H0. Kimlik sınavı: Seyyit Gazi, Peygamber neslinden bir kişi gelip de seccadesine oturduğunda kendi kılıcının üç defa kınından çıkıp tekrar gireceğini söylemiştir. Hacım Sultan, Seyyit Gazi'nin seccadesine oturunca Seyyit Gazi'nin kılıcı üç kez kınından çıkıp girer. (HKN: 62a-62b)

Seyyit Gazi Dergâhının şeyhi Kara İbrahim, Hacım Sultan'ın Hz. Peygamberin soyundan olup olmadığını ortaya çıkarmak için ateşle ve kılıçla denemek ister. Hacım Sultan'ın emri üzerine Derviş Burhan yanan fırına girip yanmadan çıkar. (HKN: 62b-63a)

Ali Emiri Efendi B Nüshasında Derviş Burhan fırında on gün kalır. Fırından çıkınca kılıçlarla vururlar ama ona bir şey olmaz. (AEE-BN: 52a-52b)

H16. Ortak bilginin tanımladığı ya da ürettiği nesnenin algılanması: Hoca Ahmet Yesevî, kendisine Hz. Peygamber neslinden birisine vermesi için emanet edilmiş olan elif-i taç, hırka, çırak, sofras ve seccadeyi Hacı Bektaş-ı Velî'ye verir. (HKN: 18b)

Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ı Anadolu'ya gönderirken Hacı Bektaş-ı Velî'nin beline ağaç kılıç kuşatır. Ocakta yanan bir odunu eline alıp Anadolu'ya er gönderildiği belli olsun diye fırlatır. (HKN: 19b-20a)

Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu erenlerini kendisine halife yapıp makamlarına gönderirken alemi, taç, sofrasını verir. (HKN: 25b)

H30. Kişisel özellikleri sayesinde tanıma: Hacı Bektaş-ı Velî, kişisel özelliğinden dolayı kendisine Hacım Sultan'ı yoldaş olarak seçer. (HKN: 19a-19b)

H35. Sıra dışı, eşsiz bir hareketle tanınmak: Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Anadolu erenlerine, mürşitlerinin Allah olduğunun delili olarak gökten ferman indirirler. (HKN: 24b)

Kara Baba ile Beyce Sultan birbirlerine gösterdikleri kerametle tanirlar. (HKN: 71a-71b)

H50. Fiziksel özellikler ya da bedendeki işaretlerden tanıma: Hacı Bektaş-ı Velî, Ahmet Yesevî'nin doksan dokuz halifesine Hz. Ali'nin sırrı olduğunu vücudundaki benleri göstererek ispat eder. (HKN: 17b)

Hacı Bektaş-ı Velî, Hacı Tuğrul'a Anadolu erenlerine yeşil perdenin arkasından nasip veren kişi olduğunu elindeki beni göstererek inandırır. (HKN: 22b-23a)

Hacı Bektaş-ı Velî, Karaca Ahmet'e Anadolu erenlerinin âlem-i ervahta elli yedi bin koyun olduklarını, onun sürüye uymadığı için ensesine sopa ile vurduğunu söyler. Anadolu erenleri, Karaca Ahmet'in ensesine bakıp sopa izini görürler. (HKN: 24a)

H110. Kıyafeti veya dış görünüşünden dolayı tanıma: Derviş Burhan, Susuz'a geldiğinde Yörükler ona kendisine benzeyen bir dervişin orada olduğunu söylerler. (HKN: 46a)

Öyük köyünde, Sandıklı'da, Susuz'da insanlar Hacım Sultan'nın kıyafeti ve dış görünüşünden dolayı ışık veya divane derler. (HKN: 30a-36a-37b-44a)

H1020. Doğa yasalarına uymayan eylemler: Hacı Bektaş -ı Velî, Ahmet Yesevî'nin doksan dokuz halifesinin herhangi birinin kendisine şeyh olabilmesi için yasemin yaprağı üzerinde namaz kılması gerektiğini söyler. Halifelerden hiç biri isteneni yapamayınca Hacı Bektaş-ı Velî, yasemin yaprağının üzerine seccade sererek namaz kılar. (HKN: 18a-18b)

J. Akıllılık ve Aptallık (the Wise and the Foolish)

J140. Dervişin nasihati (Tavsiyesi):Hacım Sultan, çocuğu olmadığı için Seyyit Gazi Türbesine giden iki kadına gitmelerine gerek olmadığını muratlarını kendisinin yerine getirebileceğini söyler. (HKN: 66a)

Horasan erenleri, Hacım Sultan'dan sofrayı almak için gönderdikleri Kara Baba'ya gafil olmaması ve gururla gitmemesi için tavsiyede bulunurlar. (HKN: 70b)

J150 Hikmet elde etmenin diğer manaları

J157. Rüyadan gelen bilgi: Derviş Hacı Rüyasında Hz. Muhammet'i görür ve ondan Hacım Sultan'ın nerede olduğu ve onun yanına gitmesi bilgisini alır. (HKN: 36b)

Hacım Sultan, Sandıklı'ya geldiğinde rüyaya yatar. Rüyasında; Hz. Muhammet'i görür. Hz. Muhammet, ona makamının orası olmadığını, onun canına kast edenler için yapması gereken şeyler hakkında bilgiler verir. (HKN: 39a-39b-40a)

Hacım Sultan, Susuz'a geldiğinde rüyaya yatar. Rüyasında; Hz. Muhammet'i görür ve makamının geldiği yer olduğu bilgisini alır. (HKN: 42b-43a)

Derviş Burhan, Horasan'da Hz. Peygamber neslinden bir evlada hizmet etmeyi dileyerek bir gece rüyasında; Hacım Sultan'ı görür. Hacım Sultan, ona kendisini nerede bulacağı bilgisini verir. (HKN: 45a-45b)

T. Cinsellik (Sex)

T100-T199. Evlilik

T110 Olağandışı evlilik

T126 Olağanüstü, inanılmaz, acayip evlilik: Hacım Sultan, yaşlı kadına "Bana gelir misin" diye sorar. Kadın da üç defa "Kabul ettim" diye cevap verir. (HKN: 67a)

T500-T599. Hamile kalma ve doğum

T510. Mucizevî gebelik: Hacım Sultan'ın nefesini ağzına bıraktığı yaşlı kadın ve taş doğusun dediği genç kadın hamile kalırlar. (HKN: 67a)

T512.5. Tükürük yalayarak hamile kalma: Hacım Sultan, yaşlı kadının ağzına ağzını bırakır. (HKN: 67b)

T517. Sıra dışı görüşme sonunda hamile kalma: Hacım Sultan, yaşlı kadını kıbleden yana durdurur, üç kere üzerinden sıçrar, ağzını kadının ağzına bırakır, üç kere sırtını sıvazlar sonra da dua eder. HKN: (67a-67b)

Hacım Sultan'ın ihtiyar kadını alması Ali Emiri Efendi B Nüshada da şu şekildedir: Hacım Sultan yaşlı kadının yüzünü kibleye döndürür, kırk adım öteden aygır gibi kişneyerek kadının üzerinden atlar, nara atar, ağzını kadının ağzına bırakır ve üç kere sırtını sıvazladıktan sonra dua eder. (AEE-BN: 57b)

T550. Çok kötü doğumlar

T569.2. Kadın taş doğurur: Hacım Sultan, nefesini kabul etmek istemeyen genç kıza “Taş doğursun!” diye beddua eder. Genç kız, hamile kalır ve vakti dolunca taş doğurur. (HKN: 67b-68b)

T600-T699. Çocuklara özen gösterme

T610. Çocukların büyümesi ve beslenmesi

T611.5. Aziz'in çocuğu olağanüstü şekilde emzirmesi: Hacım Sultan'a yaşlı kadından olan çocuğu anasının sütü yok diye getirirler. Hacım Sultan, Derviş Burhan'a çocuğu verip dua eder. Derviş Burhan parmaklarıyla çocuğu emzirir. (HKN: 69a)

T670. Evlat edinme: Hacım Sultan, genç bir kızken cinsiyetini değiştirip erkek yaptığı genç için “Bu yiğit bizim oğlumuzdur!” diyerek adını da “Hacım Sultan” koyar. (HKN: 64a)

Hacım Sultan'ın öldürdüğü Kara İbrahim'in oğlunu annesi getirip “Senin olsun!” diyerek Hacım Sultan'a verir. (HKN: 63b-64a)

V.Din (Religion)

V0. Dinî vecibeler

V1.2.4. Meleklerin ibadeti: Allah, yeryüzünde Âdem'i yaratacağını söyleyince Melekler, “Yer üzerinde fesât eder biz sana tespih edip şükür ederiz.” diye cevap verirler. (HKN: 3b-4a)

V10. Dinî kurbanlar

V11.6. Ölülere kurban etme: Hacım Sultan, kerametiyle hastalık musallat edip öldürdüğü Yörükler için Kara Boğa'sını kurban eder. (HKN: 38b)

V12.4.4. Öküzü kurban etme: Hacım Sultan, ölen Yörükler için Kara Boğa'nın kurban edilmesini ister. Bu durum Kara Boğa'ya malum olur. Gelip Hacım Sultan'la hal diliyle konuşur ve Kara Boğa, kendi rızasıyla kurban edilir. (HKN: 48a-38b)

V12.4.9. Atı kurban etme: Hacım Sultan, Alaca Atlu'dan atından et getirerek kebab yapılmasını ister. (HKN: 57b)

V17. Kurbanın amacı: Alaca Atlu, Hacım Sultan'ı öldürmek istediği için Hacım Sultan ondan karşılık olarak atından et getirmesini ister. (HKN: 57a)

Hacım Sultan'ın gösterdiği kerametler Menteşe İlince öğrenilince insanlar at, koyun, keçi ve bin bir öküzü kurban için ona getirirler. (HKN: 54a)

V17.2. (Günah)Suç işledikten sonra kurban: Alaca Atlu, Hacım Sultan'ı öldürmek istediği için Hacım Sultan ondan karşılık olarak atından et getirmesini ister. (HKN: 57a)

V18. Kurban töreni: Dervişler Hacım Sultan'ın söylemesiyle kurban törenine başlarlar. Gülbank okuyarak bin bir Kurbanı keserler. (HKN: 64a)

V30. Ayin

V36. Namaz: Ahmet Yesevî, Kâbe'de namaz kılarken sağ yanına selam verdiğiinde Hacı Bektaş'ı, sol yanına selam verdiğiinde Hacım'ı gördüğünü söyler. Namaz bitince iki velî de birden kaybolurlar. (HKN: 17a)

Hacı Bektaş-ı Velî, yasemin yaprağının üzerinde seccadesini serip iki rekat namaz kılar. (HKN: 18a-18b)

Hacı Bektaş-ı Velî, kendiliğinden havalanıp gelip darı yığının üzerine serilen seccadenin üzerinde namaz kılar. Bir darı tanesi bile hareket etmez. (AEE-BN: 4b)

V50. Namaz- dua:

Hacım Sultan, rüyasında Hz. Muhammet'ten bilgi alır ve uyanınca namaz kılıp Hz. Muhammet ve ehli beytin, evliyanın ruhuna dua edip tevekkül eder. (HKN: 43a)

Hacım Sultan, iki rekât namaz kılıp Hz. Muhammet'in ruhuna bin kere salâvat getirip dua eder. Duadan sonra cinsiyetini değiştireceği kızın odasına doğru gider. (HKN: 52b-53a)

Hacım Sultan yanında evinde kaldığı adamla bir sahradaki sөгüt ağacının altına gelir kış mevsimidir. Hacım Sultan dua eder ve ağağta bütün meyveler bir anda biter. (HKN: 30b)

Hacım Sultan dua eder, esasını diker, asa ağağ olur. Ayağını yere vurur, su çıkar. (HKN: 31b)

Hacım Sultan, dua eder ve makamının Sandıklı'da mı, olduğunu öğrenmek için uyur. (HKN: 39a)

Hacım Sultan'ın kendisine iyi davranmayan Yörükler hastalıktan kırılmaya başlayınca kalbi yumuşar ve dua eder. Yörükler hastalıktan kurtulurlar. (HKN: 46b-47a)

Hacım Sultan, yaşlı kadına himmette bulunduktan sonra, dua eder ve bu kadından oğlu olacağını söyler. (HKN: 67a-67b)

Kara Baba dua eder ve parmağıyla işaret edince bütün buręaklar bir yere harman olur. (HKN: 71b)

V60. Cenaze usulü, töreni, ayini: Hacım Sultan eliyle fırlattığı oktan ölen Kara Baba'nın cenazesini dervişlerin kaldırmasını ister. Dervişler, Kara Baba'yı yıkayıp namazını kılıp defnederler. Başında Kuran okuduktan sonra Kara Baba'nın dervişlerini alıp gelirler. (HKN: 72b-73a)

V80. Çeşitli dinî vecibeler

V85. Hac, hac yolculuğu, hacı olma: Ahmet Yesevî'nin halifeleri Hacı Bektaş-ı Veli'ye niçin "hacı" dediğini sorarlar. Ahmet Yesevî, Kâbe'deyken canın bişi çektiğini Hacı Bektaş-ı Veli'nin bir anda sıcak bişileri Kâbe'ye getirdiğini söyler. (HKN: 16b-17a)

Ahmet Yesevî, Kâbe’de her vakit namazını kılariken sağ yanına selam verdiğiinde Hacı Bektaş’ı, sol yanına selam verdiğiinde Hacım’ı gördüğünü ve namaz bitince birden kaybolduklarını söyler. (HKN: 17a)

Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Kâbe’yi tavaf edip Arafat dağında kırk gün ibadet ve riyazette bulunurlar. (HKN: 20b)

VI100. Dinsel yapılar ve objeler

VI12.2. Camiler: Hacım Sultan’ı ziyarete gelenler bir mescit yaparlar. Mescitte ibadet, tevekkül ve tefekkürde bulunan Hacım Sultan, bir asitan ve cami yapılmasını da işaret eder. (HKN: 47b)

VI13. Türbeler: Hacım Sultan, Seyyit Gazi Türbesinin eşiğindeki sert taşı ısırarak bütün dişlerini bir yere biriktirir. Kendilerini sevenlerin buradan içeri girmemesini bu dişlerin biriktiği taştan teselli bulmasını söyler. (HKN: 64b-65a)

VI13.01. Türbede mucizeler: Seyyit Gazi Zâviyesindeki Seyyit Gazi’nin seccadesine Hacım Sultan gelip oturunca Seyyit Gazi’nin kılıcı üç kere kınından çıkıp girer. (HKN: 62a-62b)

VI31. Dinî elbiseler: Hacım Sultan hırkasının içine başını çekip üç gün tevekkülde bulunur. (HKN: 62b)

VI33. Kutsal mumlar: Hacı Bektaş-ı Velî, darının üzerinde iki rekât namaz kılıp inince çırak kendiliğinden yanmağa başlar. (AEE-BN: 4b)

VI50. Çeşitli kutsal objeler: Hacı Bektaş-ı Velî, abdest alınca seccade kendiliğinden havalanıp darı yığınının üzerine serilir. Hacı Bektaş-ı Velî namazı bitirip inince elifi tâc havalanıp başına konar, hırka havalanıp sırtına gelir, çırak kendiliğinden yanar, sofraya yayılır, alem ve tuğ karşısına dikilir ve seccade yine havadan gelip altına serilir. (AEE-BN, 4b)

Horasan’da kıtlık olunca erenler Hacım Sultan’a verdikleri sofrayı almak için Kara Baba’yı gönderirler. (HKN: 70a-70b)

Hacım Sultan sofrayı bir ağacın dalına astırır. Kimin canı ne diliyorsa onu bulup yesin der. Hacım Sultan'ın ölümünden sonra da kırk yıl boyunca sofraya ağaçta asılı kalır. Kimin canı ne istiyorsa sofrada bulup yer. (HKN: 73a)

V220. Azizler

V223. Azizin mucizevî bilgisi: Hacım Sultan, hiç tanımadığı Derviş Hacı Yanına gelince ona adıyla seslenir. (HKN: 36b-37a)

Hacım Sultan, kendisini Horasan'dayken rüyasında görüp yanına gelen Derviş Burhan'a adıyla seslenir. (HKN: 46a-46b)

Kızın kestiği keçi etini yemeyen dervişlere Hacım Sultan "O kız değil erdir." diye söyler. Kızın kendisi tarafından erkeğe dönüştürüleceğini bilir. (HKN: 52a)

Kara Baba daha gelmemişken Hacım Sultan halvethanesinden çıkıp "kuduz geliyor içeriye sokmayın." der. (HKN: 72a)

V223. 1. Aziz öğüt verir: Hacım Sultan, kendisini kovmaya gelen adama öğüt verir. (HKN: 38a-38b)

Hacım Sultan, Derviş Hacı'ya rüyasında gördüklerini anlattıktan sonra onun yapması gereken şeyler konusunda öğütlerde bulunur. (HKN: 40a-40b-41a)

Hacım Sultan, evinde misafir oldukları adamın kızının yanına gideceğini söyleyerek dervişlere tedbirli olmaları konusunda öğüt verir. (HKN: 52b)

Hacım Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesinde şeyhlik postuna geçirdiği dervişe nasıl şeyhlik yapacağı hususunda öğütler verir. Zahirden ve batından gözünün şeyhin üzerinde olacağını söyler. (HKN: 64b-65a)

V223.3. Aziz başkalarının düşüncelerini algılayabilir ve gizli günahları açığa çıkarabilir: Doksan dokuz bin halifenin kutsal emanetler için düşündükleri Ahmet Yesevî'ye malum olur. (AEE-BN: 3b)

Anadolu erenlerinin inadı Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'a malum olur. (HKN: 23b)

Kendinin istemediği dervişleri kızının evde misafir ettiğini öğrenen adam onları kovmak için öfkeyle gelir. Adamın düşünceleri Hacım Sultan'a malum olur. (HKN: 30a)

Karahisar'da, Hacım sultan riyazette bulunurken Beyin susadığı ve kendisinden su istediği Hacım Sultan'a malum olur. (HKN: 35a)

Sandıklı halkının kendisini istemedikleri ve dövüp kovmak için gelecekleri Hacım Sultan'a malum olur. (HKN: 38b)

Susuz'da Yörüklerin kendisini dövüp kovacakları veya öldürecekleri Hacım sultan'a malum olur. (HKN: 44a)

Derviş Burhan'ın yanına doğru geldiği Hacım Sultan'a malum olur. (HKN: 46a)

Evinde misafir olacakları adamın dervişleri istemediği Hacım Sultan'a malum olur. (HKN: 50b)

Hacım Sultan, Bayram Beyi Köprüsünün haram mal ile yapıldığını söyler ve Banaz Irmağından köprüyü yıkmasını ister. (HKN: 57a)

Genç kızın, Hacım Sultan'ın nazarını kabul etmediği Hacım Sultan'a malum olur. (HKN: 66b)

Kara Baba'nın sofrayı almak için geldiği Hacım Sultan'a malum olur. (HKN: 72a)

V 225. Aziz'in tayy-ı zaman yapması: Ahmet Yesevî, Arafat'ta iken şimdi bizim evde bişi yapılmıştır diye düşünürken bir tepsiyle sıcacık bişiyi Hacı Bektaş-ı Velî'nin getirdiğini söyler. (HKN: 16b)

Ahmet Yesevî, Kâbe'de her vakit namazında sağ yanına selam verdiğimde Hacı Bektaş-ı Velî'yi, sol yanına selam verdiğinde de Hacım Sultan'ı gördüğünü namaz bitince kayboldukları söyler. (HKN: 17a)

Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin başını tıraş edecekken kendisinden yardım isteyen bir adamı kurtarmak için bir anda Akdeniz'e gider gelir. Bu durumu merak eden Hacı Bektaş-ı Velî'ye göstermek için bir anda kolunu uzatıp Akdeniz'den tuttuğu bir yunus balığını onun önüne bırakır. (HKN: 26a-26b-27a)

V226. Azizler inzivaya çekilmiş kimsedir: Hacım Sultan, Karahisar'da bir kayanın dibinde kırk gün riyazet çekip tevekkülde bulunur. (HKN: 34b)

Hacım Sultan, Sandıklı'da uygun bir yerde kırk gün zikirde çekip riyazette bulunur. (HKN: 36a)

Susuz'a gelen Hacım Sultan, kırk gün riyazet çekip tevekkülde bulunur. (HKN: 42b)

Hacım Sultan, Seyyit Gazi Dergâhın yakınındaki bir tepede kırk gün boyunca sağ ayağı üzerinde yemeden içmeden kendinî Allah'a ısmarlar. (HKN: 64b)

Hacım Sultan halvethanede kırk gün ibadette bulunur. (HKN: 68a)

V228. Azizin korunmuşluğu: Sandıklı'da Hacım Sultan'ı kovmak için gelen adam Hacım Sultan'ın gözüne bakınca kendisini bir titreme alır ve olumsuz düşüncelerin vazgeçer. (HKN: 37b-38a)

Susuz'da Hacım Sultan'ı dövmek veya öldürmek niyetiyle gelen çobanların gözlerini Allah görmez eder Hacım Sultan'ı göremezler. (HKN: 44a-44b)

Susuz'da Hacım Sultan'ın canına kast edenler için onun duasıyla Allah, bir hastalık musallat eder. Birçoğu bu hastalıktan ölürlür. (HKN: 46b)

Kendisinin kabul etmediği dervişleri kızının misafir etmesine kızan adam dervişleri kovmak için odaya girince gözü Hacım Sultan'ın gözüne takılır vücudunu titreme alır, nutku tutulur ve geçip oturur. (HKN: 51b-52a)

Kara Baba, Hacım Sultan'a ok fırlatır fakat ok ona isabet etmeyip ayaklarının dibine saplanır. (HKN: 72b)

V. 229.2. *Azizlerin kutsallığı*: Hacım Sultan'ın rüyasında konuşan Hz. Muhammet, sana kast edenlerin cesetleri, benim mucizem ve senin duanla Allah kadit eder çünkü benim evladımın duası müstecâptır, der. (HKN: 39b-40a)

Hız. Muhammet'e kötülük yapanlara karşı Allah, ona birçok mucizeler verir. Allah'ın velî kulları da bunun gibidir. (HKN: 58b)

V229.2.11. *Mucize azizi haksız suçlamalardan korur*: Yeni evli adam, karısı ile Hacım Sultan hakkında dedikodu yapınca onu kovmak için eve gelir. Hacım Sultan, adamı bir sahraya götürür ve kış mevsiminde söğüt ağacından çeşitli meyveler biter. Adamın aklı başından gider ve bir saatte kendine gelir (HKN: 29b-31a)

Yaşlı kadın ve oğulları ineklerini geri getirmedi diye Hacım Sultan'ı suçlarlar. Kadı karşısında beş taşın şahitlik yapması üzerine gerçek ortaya çıkar. (HKN: 33b-34a)

V229. 4. *Aziz canavarı mağlup eder*: Hacım Sultan, ağzından çıkardığı alevle ejderhayı yakar. (HKN: 59a-59b)

V500. Çeşitli dinî motifler

V530. Hac

V532. *Mekke'ye Hacca gitme*: Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Kâbe'yi tavaf edip Arafat Dağında kırk gün riyazet çekerler. (HKN: 20b)

Z. Çeşitli Motif Grupları (Miscellaneous Groups of Motifs)

Z0-Z99. Formüller

Z10.1. *Başlangıç formülleri*: Menâkıbnâmenin başlangıç formülleri şu şekildedir: “*pes imdi ... HKN: 26a*”, “*pes ... HKN: 29a*”, “*pes bir gün ... HKN: 30a*”, “*bir gün ... HKN: 32a*”, “*pes imdi ... HKN: 34b*”, “*pes imdi ... HKN: 42a*”, “*pes imdi bir gün ... HKN: 48b*”, “*pes imdi ... HKN: 58a*”, “*pes ... HKN: 61a*”, “*pes imdi ... HKN: 65b*”

Z10.3. *Geçiş formülleri*: Menâkıbnâmenin geçiş formülleri şu şekildedir: “ ... *yevmen fe yevmen teraqqi bulup ta mertebe-i vilâyete irişmek bu vechile oldı ... HKN:*

14b”, “ ... revâne oldılar yevmen fe yevmen gelüp ka‘be-i şerîfe yetişdiler ... HKN: 19b”, “ ... revâne oldı yevmen fe yevmen kara şişâr cānibine ‘azm idüp ... HKN: 28a”, “ ... yevmen fe yevmen bunuñ üzerine yigirmi gün geçdi ... HKN: 41a”, “ ... yevmen fe yevmen gelüp rûma çıkdı ... HKN: 45b”, “ ... yevmen fe yevmen menteşe iline kadem başdılar ... HKN: 49a”, “ ... yevmen fe yevmen germiyân iline geldi geyikler dirler-idi anda geldi ... HKN: 54b-55a”, “ ... revâne oldı yevmen fe yevmen seyyid gâzî sultāna yakın vardılar ... HKN: 61a”, “ ... yevmen fe yevmen gelüp rûma geldi ... HKN: 70b-71a”

Z60. Diğer formülistik motifler

Z65. Renk formülleri: Menâkıbnâmedeki renk formülü: “HKN: 57a, ... alaca atlu ...”

Z71. Formülistik sayılar

Z71.1. Formülistik sayı: 3, Menâkıbnâmedeki 3 formülistik sayısı şu şekildedir: “HKN: 3b, ... âdem sağ yanına bağdı üç laţif şahış gördi ...”, “HKN: 13b, ... pes imdi imâmzâde-i hüseyinüñ üç evlâdı kaldı ...”, “HKN: 17b, ... hazret-i ‘alînüñ kendüde üç nişānı vardur ...”, “HKN: 21a-21b, ... fâţıma bacı yimek pişürirdi kalkdı üç kere tapu kıldı yine oturdu ...”, “HKN: 31b, ... ol yigidüñ helâline gel didi üçü bu yemişden yidiler ...”, “HKN: 46a, ... pes imdi sultān hâcım hazretine ma‘lüm oldı yirinden turup üç adım karşı yürüdi ...”, “HKN: 57b, ... sultān hazretine kaşdı itdi çaldı kesmedi bir dağı çaldı gine kesmedi üç kere çaldı kesmedi ...”, “HKN: 62a, ... benüm kâfir kırduğum kılıç üç kere kınından çıkup gine girse ...”, “HKN: 62a-63b, ... seyyid gâzî sultānuñ vasiyet itdüğü kılıç kınından çıkdı gine girdi üç kere bunu görüp taşra gitdiler ...”, “HKN: 62b, ... pes sultān hâcım hazret başını hırkaya çeküp üç gün tevekkül haķķ oldı üç gün temām oldı ...”, “HKN: 64a, ... çokluk ādam cem‘ oldı üç gün üç gece gelüp giden ehibbāya bu ta‘ām kısmet itdiler ...”, “HKN: 67a, ... üç kere böyle didi hatun kabül itdüm didi ...”, “HKN: 67a, ... hatun dağı kıbleden yaña turdı hazret-i sultān üç kere üzerinden sıçradı ağzı yārin ağzına bırağdı üç kere arķasın şığadı ...”, “HKN: 71b, ... bekçe sultān bunları āsitāneye götürdi üç gün turdılar andan kara baba ...”

Z71.2. *Formülistik sayı: 4*, Menâkıbnâmedeki 4 formülistik sayısı şu şekildedir: “HKN: 11a-11b, ... *allâhü te‘âlâ yedi iklîm dört küşe halk itmişdür ...*”, “HKN: 28b, ... *günde dört beş kez gelürlerdi gâyet ‘âciz oldılar ...*”, “HKN: 35b, ... *ben saña bir âstâne bünyâd idivireyim ba‘zı köyler vaqf idivirem dört beş hizmet-kâr vireyüm ...*”, “HKN: 52a, ... *pes sultân hâcım hazret önüne getürüp dört yâlçesin iftâr idüp du‘â eyledi ...*”, “HKN: 59a, ... *ezdehâ âdam koqusı aldı fi‘l-hâl dört yanın cüst erdi ...*”

Z71.3. *Formülistik sayı: 5*, Menâkıbnâmedeki 5 formülistik sayısı şu şekildedir: “HKN: 33a, ... *mübârek eliyle urdı kaya beş pâre oldu ...*”

Z71.4. *Formülistik sayı: 6*, Menâkıbnâmedeki 6 formülistik sayısı şu şekildedir: “HKN: 13b, ... *altısı imâmezâdelerdür ...*”

Z71.5. *Formülistik sayı: 7*, Menâkıbnâmedeki 7 formülistik sayısı şu şekildedir: “HKN: 2b, ... *ol şuyuñ buğından yedi kat gögi yaratdı köpüğinden yedi kat yeri yaratdı ...*”, “HKN: 11a-11b, ... *allâhü te‘âlâ yedi iklîm dört küşe halk itmişdür ...*”

Z71.6. *Formülistik sayı: 9*, Menâkıbnâmedeki 9 formülistik sayısı şu şekildedir: “HKN: 16b, ... *hergün toksan toktuz biñ halîfe sultân hocâ ahmed yesevîden ders okurlar idi ...*”

Z71.12. *Formülistik sayı: 40*, Menâkıbnâmedeki 40 formülistik sayısı şu şekildedir: “HKN: 20b, ... *ka‘be-i şerîfe yetişdiler tavâf idüp kırk gün ‘arafât tağında riyâzet çeküp allâhü te‘âlâdan isti‘ânet dilediler ...*”, “HKN: 20b-21a, ... *hazret-i resüllâhü dahı ziyâret itdiler kırk gün miqdârı anda dahı riyâzet çeküp ...*”, “HKN: 28b, ... *pes yağlu baba ile ikisi öyük kırında arkaşaş kırk gün miqdârı erba‘în çekdiler ...*”, “HKN: 34b, ... *çara-hişâr kırbunda bir büyük kaya var-idi anuñ yanına gelüp bir kaç gün anda sâkîn oldu kırk gün miqdârı riyâzet çeküp tevekkül haqq oldu ...*”, “HKN: 35a, ... *falân kayanuñ dibinde bir dervîş kırk gündür yimez içmez anda hırkasını bürinüp yatur ...*”, “HKN: 36a, ... *sultân hazret gelüp kıbleden yanında bir hallîce maqâmda karar itdi tevekkül haqq olup kırk gün miqdârı zikrullâh meşğül oldu ...*”, “HKN: 40b-

41a, ... *ola-kim haqq te'ālā habībi hürmetine du'āmuz kabül eyleye kırk günden soñra ol bize buğz idenlerüñ cesedleri kadīd ola ...*"

Z240. Renk sembolizmi

Z141. Sembolik renk: kırmızı

Menâkıbnâmede, sembolik renk olarak kırmızı iki yerde geçmektedir: “HKN: 31a, ...*kırmızı aq gül...*”, “HKN: 59b, ... *kırmızı taş ...*”

Z142. Sembolik renk: Beyaz

Menâkıbnâmede, sembolik renk olarak beyaz/ak, bir yerde geçmektedir: “HKN: 24b, ... *aq hatt...*”

Z143. Sembolik renk: Siyah

Menâkıbnâmede, sembolik renk olarak siyah/kara sekiz yerde geçmektedir: “HKN: 24a, ... *qara qızı ...*”, “HKN: 36b, ... *qara boğa ...*” “HKN: 17b, ... *qara beñ ...*”, “HKN: 22a, ...*qarayük ...*”, “HKN: 34b, ... *qara-ñışār ...*”, “HKN: 39b, ... *yüzi qara qopar ...*”, “HKN: 61b, ... *qara ibrahīm ...*”, “HKN: 70b, ... *qara baba ...*”

Z145. Sembolik renk: Yeşil

Menâkıbnâmede, sembolik renk olarak yeşil üç yerde geçmektedir: “HKN: 17b, ... *yeşil beñ ...*”, “HKN: 22b, ... *yeşil perde ...*”, “HKN: 24b, ... *yeşil varaq ...*”

Sonuç olarak, Hacım Sultan Menâkıbnamesindeki motiflerin tamamına yakını, Stith Thompson'un “*Motif Index of Folk Literature*” adlı çalışmasında da bulunmaktadır. Sadece şunu belirtmek gerekir ki, Batı kültüründe azizlere (Saint) atfen gösterilen olağanüstü olaylar bir tılsımlı/büyülü sözle gerçekleştiğine inanıldığından bu tür olağanüstü olayların çoğu, *D. Büyü (Magic)* başlığı altında verilmiştir. Tasavvuf inancında ise keramet denilen olaylar “büyü” olarak görülmez. Örneğin, Hacım Sultan bazen dua eder ve Allah'ın emri, Hz. Peygamberin mucizesi kendisinin velâyeti sonucu keramet olayı gerçekleşmiş olur. Batı kültürü anlayışına göre velînin duası tılsımlı/büyülü söze girmektedir. Ayrıca, Menâkıbnâmede geçen; “99 bin halife” ve “57 bin rûm ereni” kalıp ifadeleri “*Formülistik sayı*” maddesine eklenmesi gerekmektedir.

2.4.2.3.2. Ahmet Yaşar Ocak'ın Tasnifine Göre, Hacım Sultan Menakıbnâmesin'de Görülen Keramet Motifleri

A. Velînin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri:

1. Güvercin şekline girme:

Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan Kâbe, Medine ve Kudüs'te kutsal yerleri ziyaret ettikten sonra Anadolu'ya geldiklerinde, Anadolu erenleri, iki velînin Anadolu'ya girmelerini engellemek için kanat kanada vererek arşa kadar yolu bağlarlar. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan bir gövdeli iki başlı güvercin şekline girerek arşta meleklerin yanına kadar yükselerek erenlerin kestiği yolu geçerek Karaöyük'te bir kayanın üzerine inerler. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 21b-22a, ...rûm erenleri ayıtdılar gelüñ kanad kanada virelüm ‘arşa degin bağlayalum giçemesün didiler andan kanad kanada çaçdılar ‘arşa degin bağlandılar andan bunlar gördi-kim yol bağlanmış sultân hâcî bekdâş velî ayıtdı ya hâcım sultân gel beri gögdemüz bir olsun diyüp gügercin şekline girdiler pervâz urdılar ya allâh diyüp ‘arşuñ şuhfundan uşdılar ol vaqt-kim evliyâlar ‘arşa yetişdi anda melâ’îkeleri gördiler başlarına bî-hadd şânî birer kubbe-i elîf-i tâc giyerler karşı geldiler hoş geldiñüz ya evliyâu’l-lâhlar didiler andan havâdan inüp karayüke kondılar gügercin şeklinde bir mermer üzerine ayaçıkları taşâ bağdı...*”

2. Yemeden, içmeden ve uyumadan uzun zaman durabilme:

Hacı Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesinde, zâviyenin şeyhi Kara İbrahim'i bertaraf ettikten sonra bir tepe üzerinde bir ayağının üzerinde kırk gün yemeden, içmeden ibadet ve riyazetle meşgul olur. Menâkıbnâmede şu şekilde geçmektedir: “*HKN: 64b, ... pes bir yüksek depe var-idi sultân hâcım ol depe üzerine çıkdı ol depeye kızıl boya dirler-idi bir ‘aşâşı var-idi depe dikdi kırk gün içinde bitdi gög yaprak oldu yemişi bitdi andan sağ ayağı üzerine leylen ve nehâren kırk gün yimeyüp içmeyüp tırdı özünü allâhü te‘âlânuñ dergâhına ısmarladı kırk gün temâm oldu...*”

3. Hacım Sultan'ın öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmemesi:

a. Silahtan etkilenmeme:

Hacım Sultan'ı sevmeyen bazı dervişler onu ortadan kaldırmak için aralarına yeni katılan bir dervişi kandırırlar. Alaca Atlı adındaki derviş Hacım Sultan'ı öldürmek düşüncesiyle atına binerek hücum eder. Alaca Atlı, kılıcını üç kez Hacım Sultan'a vurduğu halde kılıç Hacım Sultan'a tesir etmez. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 57a-57b, ... içlerinde bir yeñi gelmiş kimesne var-idi alaca atlu dirler-idi ayıtdılar gel sen bu ‘acemi bize öldürüvir didiler kimsesi yođ bir yalñuz didiler pes atından inüp kulağın çekdi gine bindi yarağ eline aldı bir na‘ra urdı sulťan ĥazretine kaşd itdi çaldı kesmedi bir dağı çaldı gine kesmedi üç kere çaldı kesmedi pes sulťan ĥacım ĥazretleri ayıtdı alaca atlu eylegüm senüñ kılıcuñ bizi kesmez...”* Seyyit Gazi Zâviyesinin şeyhi, Kara İbrahim, Hacım Sultan'nın, gerçekten Peygamber evladı mı, yoksa cadı mı, olduğunu anlamak için ateşle ve kılıçla sınamak ister. Hacım Sultan Peygamber soyundan geliyorsa ateş yakmayacak, kılıç kesmeyecektir. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 62b, ...şeyĥ ibrahīm ayıtdı bu kişi şaĥiĥ üstād cāzūdur eger bu evlād-ise od yakmaz kılıç kesmez”*) Kılıçla sınama, Hacım Köyü Nüşhasında geçmemektedir. Nüşhalar arasında sadece Ali Emiri Efendi B Nüşhasında geçmektedir. Kılıçla sınama, Hacım Sultan'ın vücudunda gerçekleşmemesine rağmen asıl muhatabı Hacım Sultan olduğu için bu motife dâhil edilmiştir. Ali Emiri Efendi B Nüşhasında şu şekildedir: *“AE-BN: 52b, ... andan meger-kim kılıçlar ĥazırlamışlar idi ve gelüp burĥān abdāla keskin kılıçlar ĥavāle idüp kılıç üşür du‘ā himmet pīrān burĥān abdālñ bir kılına dağı ĥatā irişmedi...”*

b. Ateşte yanmama:

Yukarıdaki motifte işaret edildiği gibi, Seyyit Gazi Zâviyesinin şeyhi, Kara İbrahim, Hacım Sultan'ın sahih evlat mı, yoksa cadı mı olduğunu anlamak için ateşle ve kılıçla sınamak ister. Kılıçla sınama gibi ateşle sınama da, asıl olarak Hacım Sultan'ın vücudunda gerçekleşmemesine rağmen asıl muhatabı Hacım Sultan olması sebebiyle bu motif içerisinde değerlendirilmiştir. Ateşle sınama, içi odun ve demir parçalarıyla yakılmış fırının içine girme şeklindedir. Hacım Sultan, fırına kendisi girmez. Kendi

yerine Derviş Burhan'ın girmesini ister. Derviş Burhan, Hacım Sultan'ın yerine kızgın fırına girer ve yanmadan geri çıkar. Menâkıbnâmede şöyle geçmektedir: *“HKN: 63a, ...andan geldiler gel imdi âteş yandı fırûna gir didiler pes sulţân hâcım hâzret ayıtdı burhân didi ol dahı lebbeyk didi var eylegüm şu kişilerün maşlahatın gör didi ale'r-re'si ve'l-‘ayn didi getirüp kisvetin sulţân hâzretinün nazârında qodı beline bir fuṭa baqladı pes sulţân hâzret mübârek eliyle arkasın şıgadı hayr du‘â eyledi yardımcuñ hüdâ şefâ‘atcuñ muḥammed ola didi pes burhân fırûnuñ qapusına yüz sürdi bismillah bi-izn-illâhi te‘âlâ didi içeri girdi gördi-kim demürler şu gibi aqar kelbî boğazına daqdı buqağuyı çiginine aldı şaban demürin ağızına aldı fırûndan taşra çıqdı...”* Ali Emiri Efendi B Nüshasında Derviş Burhan, dört gün fırında kalır. Şu şekilde geçmektedir: *“AE-BN: 52a, ... vaqtâki dördünci gün oldu fırûn qapusın açup ne gördiler burhân abdâl güller gibi kızarup zıkr-i haffê meşgûl olmuş gel erenler çıq didiler ...”*

4. Cinsî duygulardan uzak olma:

Menâkıbnâmenin girişinde Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan hakkında bilgi verilirken her iki velînin de şehvetle meşgul olmadıkları şu şekilde belirtilmiştir: *“HKN: 14a, ... sulţân hâcım sulţân hâcî bekdâş qaddes allâhü sırrü'l-‘azîz hâzretleri bunlar şöyledür-kim naşb-i ezelidür ya‘nî ki şabâbiyyet ‘âleminde herkiz şıbyânla qarışup lu‘b-ı levhe şehvete meşgûl olmadılar ...”* Hacım Sultan, kendi yurduna gitmek için çıktığı yolda, Öyük köyüne kalır. Hacım Sultan, köyde sığırtmaçlık yapar ve yeni evli bir çiftin evinde kalır. Köylüler daha önceki sığırtmaçların her gece başka bir evde misafir olarak kalırken Hacım Sultan'ın sadece yeni evli çiftin evinde kalması üzerine gelin ile Hacım Sultan hakkında dedikodu yaparlar. Bu dedikodulardan etkilenen kadının kocası Hacım Sultan'ı evinden kovmak için gelir. Hacım Sultan, adamı meyve toplamak için sahradaki bir ağacın altına götürür. Hacım Sultan meyve toplamak için ağaca çıkar. Adam aşağıdan bakınca, Hacım Sultan'ın bacakları arasında erkeklik organı yerinde *“kırmızı ve ak gül”* görür. Menâkıbnâmede şu şekilde anlatılmıştır: *“HKN: 31a, ... pes sulţân hâcım hâzret zenbîl eline alup bu söğüt ağacına çıqdı envâ‘ dürlü yemişlerden birercük üzümünden incîrden zeytünden almadan armuddan cemî‘ yemişlerden alup zenbîl toldurdı meger bu yigit yukarı bakmışdı gözi sulţân hâzretün ud yerine düş oldu kırmızı ak gül gözükdi bunu görüp i‘tikâdı mühkem oldu...”* Hacım

Sultan ve dervişleri, Seyyit Gazi Zâviyesinden dönerlerken dervişleri Hacım Sultan'ın artık evlenmesi ve çocuk sahibi olması gerektiğini söylerler. Hacım Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesine gitmekte olan biri genç diğeri yaşlı iki kadınla bir adama rastlarlar. Genç kadın, çocuk sahibi olmak dileği için zâviyeye gitmektedir. Hacım Sultan, kadınların dileklerini kendisinin onlara nazar edebileceğini söyler ama genç kadın kabul etmez. Hacım Sultan, yaşlı kadının kendisine varmasını ister. Yaşlı kadın teklifi kabul eder. Bütün dervişler, Hacım Sultan'ın herkes gibi evleneceğini ve kadını alıp gideceğini sanırlar. Hacım Sultan, yaşlı kadından nefesini kabul etmesini ister ve yaşlı kadın kabul eder: *“HKN: 66b, ...ḥatun ayıtdı dedecügüm ol ‘azîzün nefesin ḳabül iderin didi...”* Hacım Sultan'ın herhangi bir cinsel ilişkiye girmesi söz konusu değildir. Hacım Sultan, Allah'ın kendisine şehvet nazarı vermediğini söyler. Menâkıbnâmede, Hacım Sultan'ın ‘nefes evladı’ uygulaması şu şekildedir: *“HKN: 67a-67b, ... şandular ki dervîşler ḥatunu alur gider ḥâcım sultân ḥazret ol ḥatuna cevâb itdi ḳbleden yaña ṭur didi ḥatun daḥı ḳbleden yaña ṭurdi ḥazret-i sultân üç kere üzerinden sıçradı ağızı yârin ağızına bıraḳdı üç kere arḳasın şıḡadı andan el getirüp du‘â eyledi dervîşler âmîn didiler el yüze sildiler dervîşlere ayıtdı bu ḥatundan benüm sağ köprücegi delük ‘otmâñum gelse gerek beni isteyen anda bula didi anuñ evlâdı soñra benüm üzerim bekleye dervîşler ḥaḳḳ celle ve ‘alâ ḥazretleri biz za‘îf ḳuluna şehvet nazarı virmedi ...”*

5. Bir anda çok uzak mesafeleri kat edebilme (Tayy-ı mekân):

Hoca Ahmet Yesevî'nin doksan dokuz bin halifesi, Hacı Bektaş-ı Velî'ye Hoca Ahmet Yesevî'nin neden ‘hacı’ diye hitap ettiğini sorarlar. Hoca Ahmet Yesevî de, Kâbe’de iken canının bişi çektiğini Hacı Bektaş-ı Velî'nin o anda kendisine evinde yapılan bişiden bir tepsi içerisinde getirip sunduğunu, kendisinin de o tepsiyi sakladığını söyler. Bu keramet şu şekildedir: *“HKN: 16b-17a, ... ayıtdılar ḥâcı bekdâş kimdür ayıtdı budur ne sebebden ḥâcı oldu andan şeyḥ ayıtdı ‘arife günü biz ‘arafâtda idük ben ayıtdım şimdi bizde bişi pişürürler didim fi’l-ḥâl bir tebsinüñ içinde ıṣṣıcaḳ bişi getürdi baña şunıvirdi aldum yidim tebsiyi şaḳladım ...”* Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'nin velâyetinin ise Kâbe’de namaz kılarken sağ yanına selam verdiğiğinde Hacı Bektaş'ı, sol yanına selam verdiğiğinde ise Hacım Sultan'ı gördüğünü namaz bitince ise bir anda kayboldukları söyler. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 17a, ... bir daḥı vilâyet*

budur-kim her vaqt ben ka'bede namāz kılırdum şağ yanuma selām virdikde hācī bekdāşī görürdüm şol yanuma selām virdikde hācımı görürdüm didi namāzdan fārīğ olıcağ hemān ğayb olurlardı...” Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin başını tıraş ederken kulağına bir ses gelir. Hacım Sultan, mana âlemine dalar. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a ne olduğunu sorunca o da, Akdeniz'de gemisi batan bir adamın kendisinden yardım istediği söyler. Yardım isteyen adamı kurtaracakken adamın başka bir eri yardıma çağırdığı için bir elinin kendisinde kaldığını söyleyerek adamın elini Hacı Bektaş-ı Velî'nin önüne bırakır. Menâkıbnâmede şu şekildedir: “*HKN: 26b, ... diyü pes sulţān hāzret bu āvāzı işidüp bir zamān hāb 'âlemine varup tevekkül-i hāğğ oldı andan hünkār hācī bekdāş velî ayıtdı neyledüñ hācım didi pes sulţān hācım ayıtdı aqdeñizde bir kişinüñ gemisi ğarğ oldı meded hācım sulţān dimiş-iken döndi bir ğayrı ere çağırdı bir eli elümde ğaldı diyüp elini sulţān önüne bırağdı ...*” Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Hacım Sultan'ın söylediklerine tereddütle yaklaşması üzerine Hacım Sultan elini Akdeniz'e uzatıp bir yunus balığının kulağına parmağını geçirerek getirip Hacı Bektaş-ı Velî'nin önüne bırakır. Burada Hacım Sultan'ın bir anda çok uzak mesafeleri kat etmesi söz konusudur. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 26b-27a, ... andan hācım sulţān hāzretleri elini şunup aqdeñizden bir yūnus balığına barmağın geçirüp getürüp sulţān hāzretinüñ önüne bırağıvirdi ...*”

B. Tabiat varlıkları ve eşyalar üzerinde meydana gelen keramet motifleri:

1. *Cansız varlıkları kendiliklerinden hareket ettirme:*

a. *Kayaları ve tepeyi yürütme:*

Hacım Sultan, Öyük köyünde sığırtmaçlık yapmaktadır ama sığırları kendisi değil, bir büyük kara boğaya güttürmektedir. Yaşlı bir kadın, Hacım Sultan'ın itirazına rağmen ineğini sürüye katar. Kadının ineği sürüden ayrılınca ineği kurt parçalar. Kadın ve çocukları kadıya başvururlar. Kadı, Hacı Sultan'ı dinledikten sonra şahidi olup olmadığı sorar. Hacım Sultan, kurdun ineği yediği kayaların yanına gider. Eliyle kayalara vurur. Kaya beş parçaya bölünür. Beş kaya parçası, Hacım Sultan'ın yanı sıra yuvarlanarak gelir ve kadının huzurunda şahitlik için konuşmaya başlarlar. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 33a-33b, ... pes ol aradan gidüp ol ğariyye*

ķurbunda ķayalar var-idi ilerü yürüyüp mübârek eliyle urdı ķaya beş pâre oldu sultân ĥazret ayıtdı gelüñ inegi ķurt yidüğine Őĥâdet eyleñ didi pes ol taşlar allâĥ emriyle ol aradan yürüyüp sultânunñ yanınca yuvarlanup ķadı yanına gelince andan ...” Hacım Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesinin yakınında ‘Kızılboya’ denilen bir tepe üzerinde kırk gün, sadece sağ ayağı üzerinde ibadet ve riyazetle meşgul olur. Hacım Sultan tepeden inince tepe de onunla yürümeye başlar. Tepenin yürümesi şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 64b, ... pes bir yüksek depe var-idi sultân ĥacım ol depe üzerine çıkdı ol depeye kızıl boya dirler-idi bir ‘aşâşısı var-idi depe dikdi kırk gün içinde bitdi göğ yaprak oldu yemişi bitdi andan sağ ayağı üzerine leylen ve nehâren kırk gün yimeyüp içmeyüp tırdı özünü allâhü te‘âlânunñ dergâhına ışmarladı kırk gün temâm oldu andan inüp ol depe ĥacım sultânla bile yürüdi...*” Hacım Sultan, Banaz Irmağını ikiye böldükten sonra ırmaktan haram mal ile yapılmış olan Bayram Beyi Köprüsünü yıkmasını ister. Banaz Irmağı, Hacım Sultan’ın bu isteğini yerine getirmesi Şu Şekildedir: “*HKN: 57a, ... sultân ĥazret dahı geĥdi ayıtdı var yeñmedüm bayrâm beyi köprüsi ĥarâm mâl-ile binâ olmişdı senünñ ĥizmetünñ ķabül eyledük didi irkilmış Şu hemân ortadan getürüp aldı ol zamândan binâ olmaz ...”*

2. Kurumuş ağaç veya odun parçasını ulu yeşil ağaç haline getirme

a. Odun parçasını ağaç yapma:

Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş-ı Veli ile Hacım Sultan’ı Anadolu’ya göndereceği zaman: “*Er gönderildiği bilinsin!*” diye ocakta yanan bir odunu alıp Anadolu’ya doğru fırlatır. Havada uçup gitmekte olan odunu Konya’da Sultan Hoca Ahmet fakı adında bir er tutarak hücresinin önüne diker. Dikilen odun, ağaç olur. Menâkıbnâmede Şöyledir: “*HKN: 20a, ... ocaķda dut ağacından od yanardı bir egsi ķavrayup rûma pertâv itdi ĥoraşândan rûma er gönderüldiği ma‘lûm ola rûmda bir gözi açuķ er var ise bunu duta didi ol egsi ĥavâda yana yana gelüp giĥer-iken ķonyâda bir er var idi sultân ĥocâ aĥmed fakı dirler idi ol egsiyi ķapup hücresi önüne dikdi ķudret-i ilahî ol egsi bitdi depesi yanık aşâğısı dut virür Şimdi böyledür ...”*

b. Asayı ağaç yapma:

Hacım Sultan, Öyük köyünde evinde misafir olduğu yeni evli çifte birtakım hediyeler verdikten sonra iğde ağacında olan asasını toprağa diker. Asa biterek ağaç olur. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 31b, ... ve dahı bir ‘aşâşı var-idi iğde ağacından dikeğodi ma‘nāya bitdi ...*” Hacım Sultan, Geyikler’de kendisini görmeye gelenler için asasını toprağa diker. Asa yapraklanır fakat ne ağacı olduğu belli değildir. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 55b, ... bir ‘asâsı var –idi getürüp dikdi kudret-i ilâhî yapraklandı ne ağacıdur ma‘lûm degüldür ...*” Hacım Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesindeki bir tepe üzerine asasını diker. Asa kırk gün içerisinde biter. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 64b, ... sultân hâcım ol depe üzerine çıkdı ol depeye kızıl boya dirler-idi bir ‘aşâşı var-idi depe dikdi kırk gün içinde bitdi gög yaprak oldu yemişi bitdi ...*” Hacım Sultan, nefes evladı Osman’ı evlendirdikten sonra daha önceden diktiği asanın bitip ağaç olduğunu ve ağaçtan biten yemişlerin her derde deva olduğunu söyler. Osman’ın ağacı beklemesini ister. Osman, asadan biten ağacın yanına asitan inşa ederek ağacı bekler. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 69b, ... sultân hâcım ol depe üzerine çıkdı ol depeye kızıl boya dirler-idi bir ‘aşâşı var-idi depe dikdi kırk gün içinde bitdi gög yaprak oldu yemişi bitdi ...*”

3. Mevsimi dışında meyve oldurma:

Hacım Sultan, Öyük köyünde sığırtmaçlık yaparken sadece yeni evli bir çiftin evinde kalır. Bu durum üzerine köylüler Hacım Sultan’la evinde kaldığı kadın hakkında dedikodu yaparlar. Bu dedikoduları duyan kadının kocası evinden Hacım Sultan’ı kovmak için gelir. Hacım Sultan, adamı bir sahraya götürür. Bir söğüt ağacının altına gelirler. Hacım Sultan’ın kerametiyle kış mevsimi olmasına rağmen ağaçtan çeşitli yemişi bitirir. Menâkıbnâmede şu şekilde anlatılmıştır: “*HKN: 30a-30b, ... yigit ayıtdı zemherînüñ ortasıdur yemiş kande olur didi pes sultân hâcım hâzret ayıtdı hele tur imdi bir zembîl getür gidelüm didi pes sultân hâzret önce yürüdi bu yigit ardına düşdi bir şahrâya vardı bir büyük söğüt ağacı var-idi dibine geldi du‘ā eyledi muhammed muştafâ cemî‘ enbiyâyı ve cemî‘ evlâdı şefî‘ dutup el yüze sildi pes imdi allâhü te‘âlânuñ kudret birle dünyâ yüzinde her yemiş kim vardı bu söğüt ağacında bi-t-tamâm müheyyâ oldu bitdi ...*”

4. Meyve ağacı olmayan ağaçlardan meyve oldurma:

Yukarıdaki maddede belirtildiği gibi Hacım Sultan, evinde misafir olarak kaldığı adamı bir sahraya götürür. Bir söğüt ağacından çeşitli meyveler oldurur. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 30b, ... dünyâ yüzünde her yemiş kim vardı bu söğüt ağacında bi-t-tamâm müheyyâ oldu bitdi ...*”

5. Tabiat kuvvetlerini ve olaylarını istediği gibi yönetme:

a. Yağmur ve dolu yağdırma:

Seyyit Gazi Zâviyesinin şeyhi, Kara İbrahim, Hacım Sultan’ı Peygamber soyundan olup olmadığını öğrenmek için ateş ve kılıçla sınar. Hacım Sultan kendisi yerine Derviş Burhan’dan yanan fırına girmesini ister. Derviş Burhan, fırından ağzına aldığı kızgın demirlerle çıkar. Hacım Sultan’ın isteği üzerine, kor halindeki demirleri Kara İbrahim’in postuna bırakır. Postu yanmaya başlayan Kara İbrahim, korkarak kaçmaya başlar. Hacım Sultan, dua eder. Hava açıkken birden her yan bulutlarla dolar. Şiddetli yağmur ve dolu yağmaya başlar. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 63b, ... burhân şeyhüñ öñine geldi cem‘ demürleri bıraktı şeyhüñ seccâdesi tutuşup kalkdı kaçdı sultân hazret ayıtdı otur e münâfiğ sen beni zâhir odına yakmağ istedüñ üt ben seni bañın odına yakıyın didi du‘ â idüp hazret-i hağğa münâcât eyledi gökden bulut yoğdı cem‘ oldu yağmur ve tolu yağdı ...*”

b. Yıldırım kullanma:

Üstteki paragrafta bahsettiğimiz olayın ardından, kaçmaya başlayan Kara İbrahim’in tepesine bir yıldırım çakarak onu helak eder. Menâkıbnâmede, Kara İbrahim’in yıldırım çarparak ölmesi şöyledir: “*HKN: 63b, ... bir gürültü kopdı allâhü te‘âlâ emriyle şeyhüñ depesine bir yıldırım indi helâk eyledi ...*”

6. Kayadan ve yerden su fişkirtme:

Hacım Sultan, Öyük köyünde ayağını yere vurarak yerden su çıkarır. Köy halkı bu sudan içmeye başlarlar. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 31b, ... mübârek ayağıyla yire urdı bir pāk şu çığdı cemī‘ kariyye andan içerler ...*” Karahisar’a gelen Hacım

Sultan, büyük bir kayanın dibinde ibadet ve riyazetle meşgulken, Tuğrul Bey ve adamları yanına gelirler. Hava çok sıcak olduğu için Tuğrul Bey ve adamlarının canı su çeker. Bu durum Hacım Sultan'a malum olur. Hacım Sultan yerinden kalkarak elini kayaya vurur. Hacım Sultan'ın eli kayaya hamur gibi batar ve elini çektiğinde delikten su fişkirir. Buraya 'Taş pınar' adı verilir. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 35a, ... gün ıssı-idi gâyet şuşadılar andan beg ayıtdı er-ise kâkşa bize bir şü virse içsek didiler hemân sâ'at sultân hâcım hâzretlerine ma'lûm oldu ya allâh didi kâkşup mübârek elini kayaya urdı hamıra gider gibi bağdı elini çıkardı ğanileyin bir âb-ı zülâl pâk şü çıkıdı ...*”

7. Irmağı yarıp karşıya geçme:

Hacım Sultan ve dervişleri Seyyit Gazi Zâviyesine, bin bir öküz kurbanı için yola çıkarlar. Önden giden Beyce Sultan ve Habib Paşa Sultan ile dervişleri yollarında bulunan Banaz Irmağının taşıdığı ve geçecek bir yer olmadığını görürler. Hacım Sultan, Derviş Burhan'la arkadan gelince diğer dervişlerin beklediğini görür. Hacım Sultan, durumu öğrenince halifelerine kızar ve ırmağa karşı bir konuşma yapar. Hacım Sultan'ın hitabı üzerine, Banaz Irmağı ikiye bölünmesi Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 56b, ... sultân hâcım hâzretleri şuyuñ yanına geldi ayıtdı ey 'azîz pâk şü tayyib tãhîr aķup dost cemâlin arzu iderseñ ol dost 'ışķına bize geçid vir sen dağı dostu gidersüñ biz dağı dostu gidene tırmaķ yok didi şü iki şakķ oldu aşığısı aķdı yukarısı mu'allak tırdı andan hâcım sultân hâzret ayıtdı gelüñ imdi geçüñ didi fi'l-cümle geçdiler ...*”

8. Cansız varlıkları konuşurma:

Cansız varlıkları kendiliğinden hareket ettirme kerametinde bahsettiğimiz gibi Hacım Sultan'ın isteği üzerine yuvarlanarak kadının huzuruna gelen kayalar, kurdun ineği yeme hadisesinin nasıl cereyan ettiğini anlatarak, Hacım Sultan'ın lehine şahitlik yaparlar. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 33b, ... bu taşlara allâhü te'âlâ dil virdi söyledi bu kişilerüñ inegini bizüm yanumuzda ķurt yidi biz şehâdet iderüz didiler eger inanmazsañuz âdam virüñ varsun başınuñ derisin getürsin siz dağı görüñ didi ...*”

C. Hayvanlar üzerinde cereyan eden keramet motifleri:

1. Vahşî ve yabanî hayvanları itaate alma:

a) Ehlî hayvanlara söz geçirme:

Hacım Sultan, Öyük köyünde kadınların ısrarı üzerine sığırtmaçlık yapmayı kabul eder. Sığırların arasında bir “Kara Boğa” vardır. Hacım Sultan, sığır gütmeye işini Kara Boğa’ya yaptırır. Kara Boğa, kurban edilene kadar Hacım Sultan’ın hizmetinden ayrılmaz. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 29a-29b, ... bu şığıruñ içinde bir kara büyük boğa var-idi hâcım sultân hâzret boğaya cevâb ayıtdı-kim ya boğa rızâ’en-llâh pes bu şığırları ahşâma degin güt bunları dahı müslimâncıkların tahılçıkların incütmesinler didi pes boğa bu cevâbı işidüp gelüp sultân hâzretnüñ ayağına yüzün sürdi kalğup bu şığırları boynuzıyla süsüp sürdi gitdi ahşâma degin güderdi ahşâm olıcağ sürüp gine getirirdi bu vechle on gün miğdârı boğa bu şığırları gütdi ...*”

2. Hayvanları taş haline getirme:

Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Anadolu’ya gelirken bir sahrada karşılarına iki aslan çıkar. İki velî birlikte dua ederler ve ‘kaf’ dediklerinde aslanlar bir anda taş kesilirler. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 21a, ... andan dahı gidüp rûma revâne oldılar bir cezireye geldiler arslan korkusından ol yoldan geçilmezdi ol araya geldiler iki arslan iki yañadan gelüp bunlara yalındılar pes evliyâlar du‘â itdiler kaf didiler fi’l-hâl ikisi dahı taş oldılar ...*”

3. Hayvanları konuşurma:

Yukarıdaki paragrafta bahsettiğimiz Kara Boğa, Hacım Sultan’ın isteği üzerine kurban edileceği zaman Hacım Sultan ile hal dilinde konuşarak onun emrine muti olduğunu söyler. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 48a-48b, ... bu hâlet boğaya ma‘lûm oldu gidivirüp gelüp hâcım sultân hâzretlerini mescide buldı boynuzıyan kapuyı açdı geldi sultân hâzretinüñ ayağın yaladı hâl diliyle emrüne mutî’in didi pes sultân hâzretleri ayıtdı hizmetüñ kabûl oldu yûri imdi dost yolına kurbân ol boğa bu cevâbı işidüp rızâya teslîm oldu yönün kıbleden yaña döndi yatdı geldiler du‘â idüp bıçağ çaldılar dost yolına kurbân oldu ...*”

D. Gizli şeyler üzerinde cereyan eden keramet motifleri:

1. Akıldan geçenleri bilme, düşünceyi okuma:

Sadece, Ali Emiri Efendi B Nüshasında geçen, Hoca Ahmet Yasevî'nin doksan dokuz halifesi, Hoca Ahmet Yesevî'nin artık ihtiyarladığını kendilerinin ise kırk, elli yıl onun hizmetinde çalıştıklarını bu yüzden kutsal emanetleri (elifi tâç, hırka, seccade vb.) kendilerine vermesini, aralarında konuşurlar. Onların bu konuşmaları Hoca Ahmet Yesevî'ye malum olur. Ali Emiri Efendi B Nüshasında şöyledir: “*AE-BN: 2b, ... bunlaruñ şūrāları h̄oca aḥmed yesevī ḥāzretlerine ma‘lūm olup ...*” Aynı nüshada Hoca Ahmet Yesevî'nin halifeleri, dergâha gelen Hacı Bektaş-ı Velî'ye Hoca Ahmet Yesevî'nin itibar etmesi ve kutsal emanetlerin Hacı Bektaş-ı Velî'nin hakkı olduğunu söylemesi üzerine halifelerin kendi aralarında dedikodu yapmaları Hoca Ahmet Yesevî'ye malum olur. Ali Emiri Efendi B Nüshasında şöyledir: “*AE-BN: 3b, ... bunca ḥalīfe bunca güft ü gū eylediler h̄oca aḥmed yesevī ḥāzretlerine ma‘lūm olup ...*” Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu erenlerini huzurlarına çağırırlar erenler gelmek istemezler. Anadolu erenlerinin bu düşünceleri Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'a malum olur. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 23b, ... erenleruñ ‘inâdı bunlara ma‘lūm oldı ...*” Hacım Sultan, Kara-hisar'a geldiğinde bir kayanın yanında ibadet ve riyazetle meşgul olur. Bu hali öğrenen bir Tuğrul Bey ve adamları Hacım Sultan'ın yanına gelirler. Hacım Sultan'a, Tuğrul Beyin aklından geçenler malum olur. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 35a, ... gün ıssı-idi gâyet şuşadılar andan beg ayıtdı er-ise kalksa bize bir şu virse içsek didiler hemân sâ‘at sulṭān ḥācım ḥāzretlerine ma‘lūm oldı ...*” Hacım Sultan, Sandıklı'da iyi karşılanmaz. Sandıklı'da bir kısım insan, Hacım Sultan'ı kovmak için bir takım tertipler içerisine girerler. Onların bu düşünceleri Hacım Sultan'a malum olur. Menâkıbnâmede şu şekildedir: “*HKN: 38b, ... pes imdi sulṭān ḥācıma bu ḥāl ma‘lūm oldı ...*” Hacım Sultan, Susuz'a geldiğinde burada bulunan Akkoyunlu Yörükleri, onu yaylalarında istemezler ve öldürmeye niyetlenirler. Yörüklerin bu düşüncesi Hacım Sultan'a malum olur. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 44, ... bunlaruñ kaşdı sulṭāna ma‘lūm oldı ...*” Derviş Burhan'ın yanına geldiği Hacım Sultan'a malum olur. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 46a, ... pes imdi sulṭān ḥācım ḥāzretine ma‘lūm oldı ...*” Hacım Sultan'ın isteği üzerine kurban olacağı Kara Boğa'ya malum olur. Bu motif, Hacım Sultan'ın

kendisinde vuku bulmamaktadır. Ancak, onunla ilgili olduğu için burada değerlendirilmiştir. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 48a, ... bu hâlet boğaya ma‘lûm oldı ...”* Hacım Sultan, Şeyhlü’ye geldiğinde burada Beyce Sultan, Habib Acemî Paşa Sultan ve onların dervişleriyle karşılaşır. Beyce Sultan, bir dervişi misafirleri ağırlaması için bir konak sahibinin yanına gönderir. Konak sahibi kişi dervişleri ağırlamak istemez. Onun bu düşüncesi Hacım Sultan’a malum olur. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 50b, ... pes imdi bu hâl sultân hâcıma ma‘lûm oldı ...”* Ali Emiri Efendi B Nüshasında, Seyyit Gazi Zâviyesinin şeyhi, Kara İbrahim’in sözlerini iletmek için gelen dervişler daha bir şey söylemeden durum Hacım Sultan’a malum olur. Ali Emiri Efendi B Nüshasında şöyledir: *“AE-BN: 50b, ... bu şeyhiñ dervîşlerine söylediği kelâm hâzret-i hâcım sultâna ma‘lûm olup ...”* Aynı Nüshada, Şeyh Kara İbrahim, Hacım Sultan’ın Hz. Peygamber neslinden olduğunu sınamak için kızgın fırına girmesini ve kılıçla vurulmasını istediğini söyler. Nüshada, Şeyhin sözlerin Hacım Sultan’a malum olması şöyledir: *“AE-BN: 50b, ... bunlarıñ kelâmları hâzret-i hâcıma ma‘lûm olup ...”*

2. Başka yerlerdeki mevcut kişileri görme:

Derviş Burhan, Hz. Peygamberin neslinden bir kişinin hizmetinde olmayı istemektedir. Bir gece Horasan’daki hücrelerinde gördüğü rüyasında; Hacım Sultan’ı, Rûm erenleriyle sohbet etmektedir. Hacım Sultan, Derviş Burhan’a kendisini Rûm ilinde Germiyan’da bulmasını söyler. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 45a-45b, ... uyudu rü’yâsında gördi-kim rûm diyârına gelmiş gördi-kim rûm erenleri bir yire cem‘ olmuşlar ‘ibâdet idüp şöhbeti ilâhî ider-idi bu dervîş irüşüp geldi yir gösterdiler oturdu gördi-kim bunlarıñ hâlifeleri bir yüzi nûrlu kişi cemâlini göricek kalbine muhabbet ‘ışkı ilâhî irişdi bunlarıñ hâlifeleri hâcım sultân hâzretleri ayıtdı hoş geldüñ benüm yâri vefâdârum dervîş burhân didi bu cevâbı işitdi yirinden kalğup sultân hâcım hâzretlerinüñ elin dizin öpdü şeyhüm ‘azîzümsün didi pes imdi sultân hâcım hâzretleri ayıtdı ya burhân beni ister olursañ rûm diyârında germiyân ilinde gele bulasın didi sırrum uyanı geldi ...”* Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ı Anadolu’ya sokmak istemezler ancak onları engelleyemezler. Karaca Ahmet, rüya âleminde güvercin şeklindeki Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ı Karayük’te görür.

Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 22a, ... karaca aḥmed bir miḳdâr ḥâb ‘âlemine vardı kalkdı ayıtdı dünyâyı mâ-feyhâda hıç bir nesne görmedüm ammâ karayükde bir dane gügercin oturur ammâ başı iki didi ...*”

3. Geçmişte olup bitenleri bildirme:

Hacı Bektaş-ı Velî, Karaca Ahmet’e ruhlar âlemindeyken onları nasıl göttüğünü şu şekilde anlatır: “*HKN: 24a, ... ḥünkâr ḥâcî bekdâş velî mübârek ağzın açup ayıtdı ya karaca aḥmed siz elli yedi biñ koyun idüñüz ben sizi ‘âlem-i ervâḥda güderdüm sen bir süriye uymaz kara kuzı idüñ ben seni çevgân-ile eñseñe ururdum dilerseñ eñseñe naẓar eyle çevgân yerin göresin didi pes cemî‘i erenler baḳup gördiler ‘öẓr tazarru‘ itdiler ...*” Hacım Sultan, Derviş Burhan’a karşılaştıkları ejderhanın, Seyyit Gazi ile kâfirlerle savaştıklarında küçük bir yılan olduğunu söyler. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 59a, ... pes ḥâcım sultân ḥâzretleri ayıtdı neyledüñ burhân didi ayıtdı sultânım şu ormandan bir rayıḥa geldi ‘aḳlum zâ‘îl eyledi didi yüri gidelüm biz buranuñ seyyid gâzî ile kâfirlerini kılıç urup kırdıgumuz zamânda ol bir keler gibi yılan-idi şimdi ezdehâ mı oldı âdamı ḥaml ider didi ...*” Aynı olay Ali Emiri Efendi B Nüshasında daha detaylı olarak anlatılmıştır: “*AE-BN: ... ḥâcım sultân ayıtdı yüri burhânım korḳma burada bir şey yokdur yüri gidelüm zîrâ bizler ezel-i ezâlde gâ‘ibân buralarını fetḥ itmek için seyyid gâzî ḥâzretleri ile ma‘ân gelmiş idük velakin ḥayn fetḥinde kâfirlere kılıç urup gâzâ eyledigimiz zamânda bir keler gibi bir yılan bıraḳmış idük gâlibâ şimdi büyümiş ejderhâ olmuş ve bu yoldan çıkup adama inḳiyâd itmez olup adama ḥaml ider olmuşdır in-şâ‘-allâhü te‘âlâ terbiye idelüm didi ...*” Hacım Sultan, Banaz Irmağını ikiye yarınca ırmağa, Bayram Beyi Köprüsünün haram mal ile yapıldığını haber verir. Menâkıbnâmede, ırmaktan, köprüyü yıkmasını istemesi şöyledir: “*HKN: 57a, ... andan sultân ḥâzret dahı geçdi ayıtdı var yeñmedüm bayrâm beyi köprüsi ḥarâm mâl-ile binâ olmuşdı senüñ ḥizmetüñ kabûl eyledük didi irkilmiş şu hemân ortadan getürüp aldı ol zamândan binâ olmaz ...*”

4. Gelecekte olanları haber verme:

Hacı Bektaş-ı Velî, Öyük köyünde sığırtmaçlık yaparken sığırların arasına sığırını katmak isteyen yaşlı kadına, sığırını sürüye katarsa bir kurt tarafından parçalanacağını

önceden haber verir. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 32a, ... bir gün bir çarıcuğ bir dana enecügi var-idi getürüp şıgıra şaldı pes sultân hâcım hâzretleri ayıtdı ya ana allâhü te‘âlânuñ emriyle bu inegi kırt yir şıgıra şalma didi pes çarıcuğ eslemedi inegi şıgıra şaldı gine boğa şıgırları cem‘ idüp sürdi gitdi pes imdi ol çarıcuğnuñ inegi şıgırlardan ayrılıp bir ğayr yire gitdi allâhü te‘âlânuñ kudretinden bir kırt râst gelüp ol inegi ekl eyledi ...”* Hacım Sultan, Sandıklı’dan giderken kendisine kast edenlerin kırk gün içinde öleceğini Derviş Hacı’ya haber verir. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 40b-41a, ... pes sultân hâcım hâzretleri ayıtdı ya derviş hâcî hâşâ ceddüm resûlullâhdan yalan gele du‘â idelüm ola-kim haqq te‘âlâ habîbi hürmetine du‘âmuz kabûl eyleye kırk gündən soñra ol bize buğz idenlerüñ cesedleri kadîd ola hem sen anlaruñ cesedlerin bekleyesin didi sultân hâzret du‘â eyledi du‘â temâm oldı el yüze sildi pes yirinden çurup seni allâhü te‘âlâ birligine ısmarladum didi pes sultân hâcım şuşuza revâne oldı ...”* Hacım Sultan, yaşlı bir kadından erkek çocuk doğacağını bilir. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 67a-67b, ... bu hatundan benüm sağ köprücegi delük ‘otmâñum gelse gerek beni isteyen anda bula didi anuñ evlâdi soñra benüm üzerim bekleye ...”* Hacım Sultan, evinde konuk oldukları adamın kızının kesmiş olduğu keçinin etinden yemek istemeyen dervişlere kızın er olduğunu söyleyerek gelecekte kızın cinsiyetini değiştireceğini haber vermiş olur. Menâkıbnâmede şu şekildedir: *“HKN: 52a, ... andan hâcım sultân hâzretleri kız degüldür ol erdür loğmaya buyuruñ didi ...”*

E. Mukaddes, insanüstü ve gizli güçler üzerinde cereyan eden keramet motifleri:

1. Peygamberi rüyada görme:

Hacım Sultan, Sandıklı’ya gelince buradaki insanlardan bazıları onun Sandıklı’da kalmasını istemez ve onu kovmak için bir takım tertiplere başvururlar. Hacım Sultan, Sandıklı’da kalma hususunda istiareye yatar ve rüyasında Hz. Peygamberi görerek ondan ne yapması gerektiği hakkında malumat alır. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 39a-39b, ... aydur göreyüm bunda sâkin olmağ emr olur mı bir miqdâr hâb ‘âlemîne vardı bir rü’yâ gördi kıbleden bir nür zâhir oldı pes sultân hâcım hâzretleri gördi-kim ol seyyîdü’l-kevnîn ve resûle el-şakîlin be-der ‘âlem seyyîd-i veled âdem mu‘allâ müzekkî müctebâ hâzret-i muhammed muştafâ şallallâhü ‘aleyhi ve sellem ve dahı enbiyâ ve evliyâ ve âle ve evlâde ve eşhâb-güzîn rıdvân-allâhü*

‘aleyhim ecma‘în hâzırân pes imdi sultân hâcım ileri yürüdi yüz yire urdı sultân-ı enbiyânuñ mübârek elin dizin öpdı el göğüsde qoyup ‘özr tazarru‘ eyledi pes muhammed muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ayıtdı ey ciger küşem hâcım bura senüñ maqâmuñ degüldür senüñ maqâmuñ şuşuz nâm mevzi‘ dedür allâhü te‘âlânuñ emriyle var anda sâkîn ol didi ve hem bu ‘âsî kavim sizi sevmediler senüñ helâkiñe qaşdları vardur imdi ben evlâduma qaşd idenleri sevmezın ve hem benüm evlâduma qaşd idenler yarın kıyâmet güninde yüzi qara qopar ve benüm şefâ‘atümden mahrümdur didi andan ey ciger-küşem hâcım imdi senden dağı vâcibdür ol saña qaşd-iden ‘âsî kavme du‘â eyle kim allâhü te‘âlâ celle celâle anlaruñ cesedlerin qadîd eyleye kıyâmete degin yatalar çürümeyeler benüm mu‘cizâtum ve senüñ vîlâyetüñ zâhir ola kıyâmete degin söyleyeler ve hem benüm evlâdumuñ du‘âsı müstecâbdur nite-kim qur‘ânda buyurur ed‘uvnî estecab leküm dimişdür imdi eglenme maqâmuña var didi pes sultân hâcım hâzretleri sırrum uyanı geldi gördi-kim fecri şâdıq yakın olmuşdı ...”

Hacı Sultan, Susuz’a geldiğinde rüyasında Hz. Peygamberi görerek ondan bilgi alarak geldiği yerin kendi makamı olduğunu teyit etmiş olur. Menâkıbnâmede şu şekildedir: “HKN: 42b-43a, ... pes imdi sultân hâzret bir gice rü’yâsında seyyid kevneyn resülü’s-şâkilîn muhammed muştafâ ‘aleyü’s-selâm müşâhede eyledi pes sultân hâcım ileri varup muhammed muştafânuñ mübârek elin ve ayağın öpdı yüz yire sürdi ricâ’-ı hâcet diledi pes sultân-ı enbiyâ şalavâtullahi ‘aleyhim ayıtdı ciger-küşem hâcım senüñ maqâmuñ buradadır bunda qarâr eyle didi allâhü te‘âlâ canibinden bu maqâm size virülmüşdür burada sâkîn olup âhîr ‘ömrüñ bunda geçirseñ gerekdür didi yüri imdi allâhü te‘âlâya ‘ibâdet riyâzet tevekkül haqq ol didi naşîhat eyledi sultân hâcım sırrum uyanı geldi ...”

Sandıklı’da Derviş Hacı adında bir aziz kişi vardır. Derviş Hacı bir gün rüyasında Hz. Peygamberi görerek ondan, Hacı Sultan’ın Sandıklı’ya geldiğini ve kendisinin onu bulması yönünde bilgi alır. Menâkıbnâmede, Derviş Hacı’nın rüyası şu şekildedir: “HKN: 36b, ... ol vaqt şândüqluda bir ‘azîz kişi var-ıdı ismine hâcî dirler-ıdı bir gice rü’yâsında sultân-ı enbiyâyı şallallâhü ‘aleyhi vessellem müşâhede eyledi cemî‘i şahâbeyi rıdvân-allâhü ‘aleyhim ecma‘în belâsında oturlar-ıdı pes muhammed muştafâ şallallâhü ‘aleyhi ve sellem ayıtdı ya hâcî bizüm evlâdumuzdan bir kişi vardur ismine hâcım dirler var anuñla yâr ol didi gine kıbleden yanüdadur didi pes dervîş hâcî uyandı ...”

2. Gayb erenleriyle görüşme:

Gayb erenleri sadece, Ali Emiri Efendi. B Nüshasında geçmektedir. Bu nüshada gayb erenleriyle görüşmeden ziyade erenlerin adı zikredilmiştir. Ali Emiri Efendi B Nüshasında, Hacım Sultan, sofranın ağaçta kırk yıl asılı kalmasını ve gelip gidenin karnını doyurmasını ister. Kırk yıl sonra gayb erenleri sofrayı sahibine vermek için alıp saklarlar. “*AE-BN: 64a, ... işte benim nūr-ı ‘aynım ḥazret-i ḥācım sultānıñ remzi üzere ol şofra ale’ d-devām ḥazret-i ḥācımıñ vefātlarından soñra kırk yıl ol ağaçda asılı kalup gelen geçen ta‘āmlanup ḥamd ü şenā iderler idi ve kırk seneden soñra şofrayı alup ḥıfz itdiler ve’ l-ḥāletü ḥāzihi ol şofra gā’ib erenleriniñ ḥıfzlarındadır vefatıyla şāhibi gelüp aña teslīm olınacaqdır...*”

F. Biyolojik mahiyetteki keramet motifler:

1. Ölü hayvanı diriltme:

Hacı Bektaş-ı Velî, kendisine danışmadan kullanmaması şartıyla Hacım Sultan’a ağaç kılıç kuşatır. Hacım Sultan, ağaç kılıcı dergâha su taşıyan katırın üzerinde dener. Hacım Sultan, ağaç kılıcı katıra vurunca katır iki parçaya bölünmesi, Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 27a, ... bir dervîş ḳatırıyla şu getürürdi ḥācım sultānuñ öñine uğradı sultān dahı ağaç ḳılıcı eline alup lâfetā illā ‘alī velā seyfe illā zülfekār diyüp çaldı ḳatırı iki pāre eyledi ...*” Sakanın, Hacı Bektaş-ı Velî’ye Hacım Sultan’ı şikâyet etmesi üzerine, Hacım Sultan dua ederek ikiye bölünmüş katırını diriltir. Menâkıbnâmede katırın dirilmesi şöyledir: “*HKN: 28a, ... gine ḥācım sultān ḥazretleri du‘ā eyledi ḳaturuñ cānı geldi ḥizmet oldu ...*”

2. Cinsiyet değiştirme:

Menteşe İlinde bir beyin sadece bir kızı vardır. Bey, oğlu olmasını çok arzu etmektedir. Hacım Sultan, Beyin kızının kendisine olan hürmetini ve hizmetini beğenir ve kızı erkek yapar. Menâkıbnâmede, Hacım Sultan’ın kızın cinsiyetini değiştirmesi kerameti şöyledir: “*HKN: 53a, ... ḳızuñ evlerinden yaña yürüdi ḳapusu mu‘allaḳ açıldı içeri girdi ḳızı babasınun yanında buldı elini ol ḳızuñ yüzine ḳodı ayıtdı bismillāh bi-izn-illāhi te‘ālā didi āyete’ l-kürsī okuyup göbeline degin şıgadı çıkdı yürivirdi ḳız*

sırrum uyanı geldi hâcım didi babası uyanup yarağ eline aldı kıızı helâk ideyin didi kız ayıtdı baba beni koy od yağ didi anası uyanup od yağıdı bağup gördiler-kim bir şarışın güzel yigit olmuş oturur ...”

3. Yaşlı kadını çocuk sahibi yapma:

Seksen yaşındaki bir kadın Hacım Sultan’a hürmet gösterir. Hacım Sultan, kadına, *“Bana varır mısın!”* der. Kadın, Hacım sultan’ın nazarını kabul eder. Dervişler, Hacım Sultan’ın kadınla normal bir şekilde evlenip alıp gideceğini zannederler. Hacım Sultan, kadını kibleye döndürüp üç kere üzerinden sıçrar, üç kere de arkasından sıvazlar. Kadının ağzına nefesini üfler ve dua eder. Yaşlı kadın bu yapılanlar sonucu hamile kalır. Vakti zamanı gelince de bir erkek çocuk doğurur. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 68a, ... kudret-i ilâhî ol hatunlaruñ ikisi hamîle oldu müddet temâm oldu ol bir hatundan bir köbrücegi delük oğlan oldu ol hatunuñ kabilesi oğlanı ve anasını bir kaç kurbânla ve çırâğ cem^c olup sultân hâcım hazretlerine getürdiler oğluñ oldu dedecügüm didiler ...”*

4. Hastalıkları iyileştirme:

Hacım Sultan, Susuz’da kendisini istemeyen Yörüklerle bir hastalık musallat eder. Hastalıktan kırılan Yörüklerin, Hacım Sultan’dan af dilemeleri üzerine onları hastalıktan kurtarması Menâkıbnâmede şöyle anlatılır: *“HKN: 46b-47a, ... bir kaç âdamlar gelüp sultân hazretnüñ elin ayağın öpdiler dedecügüm bize bed-du^câ eyleme didiler sultân hazretnüñ gönli yumuşadı el götürüp bunlara hayr du^câ eyledi allâhü te^câlâ belâñuzı def^c eyleye didi gine sultân hazretnüñ hürmetine allâhü te^câlâ şıhhat rüzî kıldı sağ ve salîm oldılar ...”*

G. Velîliğini kabul edenlere yönelik keramet motifleri:

1. Başkalarını ermişliğe kavuşturma:

Hacım Sultan, Sandıklı’da kendisine yoldaşlık eden Derviş Hacı’ya kendi adını verir. Kendisine kötülük yapan adamlar vebaya yakalanarak ölürler. Halk onları bir mağaraya koyar ve Derviş Hacı mağaranın önünde bekleyerek ibadet ve riyazetle meşgul olur. Menâkıbnâmede Derviş Hacı’nın velâyet sahibi olması şöyledir: *“HKN:*

41b-42a, ... pes dervîş hâcî bunları gördi benüm şeyhüm sultân hâcîmuñ baña didiği bunlardur diyüp mağâra çapusunda ‘ibâdet-i zikrullâh iderdi nice yıllar ol kişi şâhib-i vîlâyet oldı nice vîlâyetler zâhir oldı şehirlü mâ-dem gelüp hayr du‘âsın alurlar idi ...”

Hacım Sultan, kızken erkek yaptığı gence kendi adını verir. Oğlum dediği bu genç velâyet sahibi olur. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “HKN: 54b, ... pes sultân hâcîm hâzretnüñ oğlumuz didiği yigit şâhib-i vîlâyet oldı menteşe iklîmi bu bizüm şeyhümüz hâcîm sultân oğludur didiler kubânların cem‘ idüp virirler-idi hayr du‘âsın alurlar-idi hâcîm sultân hâzretlerinüñ adâbın şağlar-idi ‘ibâdet riyâzet tevekkül tefekkür iderdi ...” Hacım Sultan’ın nefes evladı Osman, büyüyünce velâyet sahibi olması Menâkıbnâmede şöyledir: “HKN: 70a, ... fî-sebîl-illâhi te‘âlâ hizmet itdi gelüp giden ehibbâya çok vîlâyetleri zâhir oldı sultânüñ edebîn şağlar-idi ‘ibâdet riyâzet iderdi kayyüm gündüz şâ’îm-idi edebî şerî‘ati gözedirdi ...”

2. Başkalarını yanlarında iken ikaz edip kötülüğe, tehlikeye düşmekten kurtarma:

Bu motif sadece Ali Emiri Efendi B Nüshasında bulunmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı yurduna gönderirken beline ‘ağaç kılıç’ kuşatır ve onu “meydan cellâdı” tayin ettiğini söyler. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı ağaç kılıcı kendisine danışmadan kullanmaması yönünde ikaz eder. Ali Emiri Efendi B Nüshasında ikaz şu şekildedir: “AE-BN, 13b-14a, ... ol kılıcı hâzret-i hâcîmuñ beline kuşatdı ve mübârek nefesleriñden bir geldi ki ya hâcîm seni dağı meydân cellâdı naşb eyledim yolsızlarıñ hırsızlarıñ bî-edeb hayâsızlarıñ münkirleriñ yalancılarıñ münâfıklarıñ ve siz evliyâ’ olan rumûzâtları ketm itmeyenleriñ ve lâyıksız meclislerde mâlâyıgını kelâm idenleriñ boyunların urmağa ancak bizlere tanışmadıktan soñra bir şey itmeyesin soñra zarar çekersin ...” Hacım Sultan, ağaç kılıcı dergâha su taşıyan katırda deneyerek katırı ikiye böler. Su taşıyan dervişin Hacı Bektaş-ı Velî’ye durumu anlatarak şikâyette bulunması üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı çağırarak kendisine danışmadan kılıcı kullanmaması gerektiği yönünde ikazda bulunduğunu hatırlatır. Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî’nin yanından çıkınca kolları eğri büğrü olur. Hacım Sultan kırk gün düşkün bir halde dolaşır. Büyük halifeler, Hacım Sultan’ın bu haline üzülenek Hacı Bektaş-ı Velî’den, Hacım Sultan’ın affedilmesi için ricacı olurlar. Hacı Bektaş-ı Velî,

Hacım Sultan'ı huzuruna çağırır ve bir daha kendisinden habersiz iş yapmaması konusunda uyardıktan sonra affeder. Hacım Sultan'ın kollarındaki eğri büğrülük düzelir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'a 'kolu açık' lakabını verir. Ali Emiri Efendi B Nüshasında şöyle anlatılmıştır: “*AE-BN, 15b, ... hâzret-i hünkâr tebessüm idüp buyurdılar ki ya hâcım kollarında bir eșer kalsa gerekdir ancak diyâr-ı rûmda hâcım adlu er çoğdur aduñ kolu açık hâcım olsun diyüp buyurup hayde var imdi me'mûr olduğıñ maħalle var demi devrânıñ yürisün uğrın açık olsun himmetiñ çok olsun yüziñ ağ olsun ...*”

3. Az yiyecekle çok kişiyi doyurma:

Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ı Anadolu'ya gönderirken kutsal emanetleri (elifî tâç, çerağ, alem, seccade, sofraya vb) onlara verir. Horasan'da kıtlık olunca Horasan erenleri, Kara Baba'yı sofrayı Hacım Sultan'dan alması için kırk dervişle Anadolu'ya gönderirler. Kara Baba, başarısız olur. Hacım Sultan, sofrayı bir ağacın dalına astırır ki, gelen giden kişiler istediklerini yesinler. Hacım Sultan kendisi öldükten sonra kırk yıl sofranın ağacın dalında asılı kalmasını vasiyet eder. Hacım Sultan'ın vefatından sonra da sofraya kırk yıl ağaçta asılı kalır. Dervişler ve dostlar canları ne isterse sofrada ortaya çıkmakta karınlarını doyurmaktadır. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 73a, ... andan hâcım sulţân hâzretleri hâlîfeye ayıtdı varuñ benüm horâşândan getürdügüm sofrayı iletüñ kara babanuñ başı ucına kaba ağaca aşuñ bizi isteyen dervişler dostlar gönli ne dilerse içinde bulsun ve yisin allâhü te'âlâ celle celâle hâzretlerine şükrler eylesün didi ...*”

4. Tehlike ve felakete maruz kalanları çok uzaklardan fiilen kurtarma:

Hacım Sultan, Akdeniz'de gemisi batan bir adamın mana âleminden kendisinden yardım istemesi üzerine adamın kurtarmaya gider. O sırada yardım isteyen adam başka bir erden de yardım istediği için bir eli Hacım Sultan'ın elinde kalmıştır. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 26b, ... diyü pes sulţân hâzret bu âvâzı işidüp bir zamân hâb 'âlemine varup tevekkül-i hağğ oldu andan hünkâr hâcî bekdâş velî ayıtdı neyledüñ hâcım didi pes sulţân hâcım ayıtdı ağdeñizde bir kişinüñ gemisi gârğ*

oldı meded hâcım sultân dimiş-iken döndi bir gayrı ere çağırdı bir eli elümde kaldı diyüp elini sultân önine bıraktı ...”

5. Ejderha ile savaşıp öldürerek, halkı kurtarma:

Hacım Sultan’ı çekemeyen bazı dervişler onu ejderhaya helak ettirmek istedikleri için ejderhanın bulunduğu dağdaki yola gönderirler. Hacım Sultan ve Derviş Burhan dağdaki ormanda ejderha ile karşılaşır. Derviş Burhan korkusundan bayılır. Ejderha, üzerlerine saldırmak üzereyken Hacım Sultan, dehşetli bir nara atar. Hacım Sultan’ın ağzından çıkan alevler ejderhayı yakıp, kavurur. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 59a-59b, ... pes sultân hâzret dahı ‘alî-vârî bir na‘ra urdı taş ve taş harekete geldi sultân hâzretinüñ mübârek ağzından bir âteş peydâ oldı ezdehâya ‘azm eyledi ağzından içeri girüp ezdehâyı yakmağa başladı cân acısından gâh havâyâ atlır yirlü kayaları tolanup hamır gibi kaynadurdu başını bir kayaya urdı hamıra gider gibi başı kulağı kayaya yir eyledi ...”*

H. Velîliğini kabul etmeyenlere yönelik keramet motifleri:

1. Başka bir velîye keramet kuvvetiyle üstün gelme, onu kendine tabi kılma:

Hacı Bektaş-ı Velî ilim okuması için Hoca Ahmet Yesevî’nin yanına verilir. Hacı Bektaş-ı Velî, dışarıda akan suyu mektephanenin içerisinden akıtır. Hoca Ahmet Yesevî’nin doksan dokuz halifesi onun bu velâyetine inanmak istemezler. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 16a-16b, ... namâz vaqt geldi şeyh ayıtdı şu getür abdest alalum didi bekdâş el-horâşânî ayıtdı hocâ nazar itseñ çeşme mekteb-hânedan aksa didi andan şeyh ayıtdı oña benüm gücüm yetmez didi öyle diyicek bekdâş el-horâşânî yüz haqqâ dutdı secde niyâz itdi çeşme taşradan gayb oldı gelüp mekteb-hânedan akdı çıkdı gördiler mütehayyir oldılar andan şeyh bekdâş didi sevinç ile baş kaldurdı gördi-kim şu açar ol şuyuñ yanında bir şüşâm bitmiş açılmış hergün toksan toktuz biñ halîfe sultân hocâ aḫmed yesevîden ders oḫurlar idi geldiler gördiler-kim biñar mekteb-hânedan açar ayıtdılar bu ne hikâyetdür sultân hocâ aḫmedî yesevî hâzretleri ayıtdı bu vîlâyet hâcî bekdâşuñdur didi ...”* Hoca Ahmet Yesevî’nin doksan dokuz halifesi, Hacı Bektaş-ı Velî’nin velâyetine inanmayınca Hacı Bektaş-ı Velî, onlara Hz. Ali’nin sırrı olduğuna dair vücudundaki işaretleri gösterir. Halifeler,

işaretleri görünce Hacı Bektaş-ı Velî'nin önünde eğilirler ve aralarından birinin ona şeyh olması gerektiği söylerler. Hacı Bektaş-ı Velî, halifelere aralarında kim yasemin yaprağı üzerine seccade sererek iki rekât namaz kılsa onun şeyhliğini kabul edeceğini söyler. Halifeler, Hacı Bektaş-ı Velî'den bu şartı kendisinin yapmasını isterler. Hacı Bektaş-ı Velî, yasemin yaprağı üzerine seccade sererek iki rekât namaz kılar. Halifeler, Hacı Bektaş-ı Velî'nin üstünlüğünü kabul ederler. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 18a-18b, ... hâcî bekdâş velî abdest aldı seccâdesin eline aldı ayıttı bismillâh bi-emr-illâhi te‘âlâ didi seccâde yaprak üzerine şaldı mu‘allağ tırdı çıkıdı iki rek‘at namâz kıldı girü indi cemî‘si geldiler ayağına düşdiler kisvetlerin nazârında şodılar hâcî bekdâş hazretleri kisvetlerin tekbîr idüp başlarına urdı ...”* Bu keramet motifi Ali Emiri Efendi B Nüshasında diğer nüshalardan farklı olarak anlatılmıştır. Hoca Ahmet Yesevî, doksan dokuz halifesinin kutsal emanetleri kendilerinden birisine verilmesi zamanı geldiğini düşündüklerinde onlara durumu açıklar. Emanetleri alacak kişinin darı yığının üzerinde darıdan bir tanesini bile yerinden oynatmadan iki rekât namaz kılması gerektiğini söyler. Kişinin namaz kılacağı zaman, seccadenin kendiliğinden havalanıp serileceğini, tâcın havalanıp geleceğini, hırkanın açılacağını, sofranın önlerine yayılacağını, çerağın yanacağını, alem ve tuğun kendiliğinden dikileceğini söyler. Halifeler, Hoca Ahmet Yesevî'nin bu sözleri üzerine bu işlerin yapılabilecek şey olmadığını ve yapabilecek olana boyun eğeceklerini söylerler. Hoca Ahmet Yesevî, dediklerini yapmasını Hacı Bektaş-ı Velî'den ister. Hacı Bektaş-ı Velî, kabul eder. Seccade kendiliğinden havalanıp gelip darının üzerine serilir. Hacı Bektaş-ı Velî, seccadenin üzerine çıkarak bir darı tanesini bile hareket ettirmeden iki rekât namaz kılar. Tâç gelip başına konar. Hırka gelip sırtına konar. Post önüne yayılır. Çerağ yanar. Alem ve tuğ önünde dikilir. Bunları gören doksan dokuz bin halife, Hacı Bektaş-ı Velî'nin üstünlüğünü kabul ederler. Ali Emiri Efendi B Nüshasında şöyle anlatılmıştır: *“AE-BN: 4a-4b, ... hazret-i hünkâr hâcî bektâş-ı velî hazreti ey-v-allâh erenler diyüp ayağ üzere kalkup ve bismillah diyüp abdest alup eger haqqım ise gelsün diyüp tãru tarafına yürüyünce bişudret allâhü te‘âlâ seccâde tırdığı yirden harekete gelüp havâlanup tãru üzerine yayıldı hazret-i hünkâr dahı destür diyüp tãru üzerine çıkup kıbleye tevcihân iki rek‘at namâz kıldılar hikmet-i rabbânî ve kuvvet-i şamedânî birle tãruniñ hîç bir danesi hareket itmedi ba‘de namâz temâm olunca hazret-i hünkâr el yüze sürüp du‘â itmesinde bir de bağıdılar ki kubbe elîfi tâc havâlanup gelüp hazret-i*

hünkârîñ mübârek başına kondı ardı sıra hırka havâlanup mübârek arkasına geldi ba‘de t̄aru üzerinden indikde anı gördiler ki hâzret-i hünkârîñ oturdıkları post önüne çırağ gelüp biğudret allâhü te‘âlâ uyandı ve şofra dahı gelüp yayıldı ve ‘alem ve tuğ dahı gelüp karşusına dikeldi ba‘de hâzret-i hünkâr dahı gelüp mağarr iğâmetleri olan post üzere gelüp niyâz idüp oturdılar bir de cenâb-ı hâzret-i hünkâr posta oturunca t̄aru üzerinden emânet olan seccâde yine havâlanup ve gelüp hâzret-i hünkârîñ altına yayıldı işte benüm ‘azîzim bu hikmet-amîzi işbu toğsan toğuz biñ halîfeler görince cümlesi birden tekbîr getirüp ta‘accübde kaldılar ...”

Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Anadolu’ya gelirler. Anadolu erenleri toplanmış sohbet etmektedirler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Anadolu erenlerine çok uzaktan selam verirler. Selamı sadece Fatma Bacı duyar ve selamı alır. Anadolu erenleri Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ı Anadolu’ya sokmak istemezler. Kanat kanada vererek arşa kadar yolu bağlarlar. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan iki başlı tek gövdeli güvercin şekline girerek arşa kadar uçarak erenlerin bağladığı yolu geçerler. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 21b-22a, ... rûm erenleri ayıtdılar gelüñ kanad kanada virelüm ‘arşa degin bağlayalum giçemesün didiler andan kanad kanada çaçkdılar ‘arşa degin bağlandılar andan bunlar gördi-kim yol bağlanmış sultân hâcı bekdâş velî ayıtdı ya hâcım sultân gel beri gögdemüz bir olsun diyüp gügercin şekline girdiler pervâz urdılar ya allâh diyüp ‘arşuñ şuhfundan uşdılar ol vaqt-kim evliyâlar ‘arşa yetişdi anda melâ’îkeleri gördiler başlarına bî-hadd sâñî birer kubb-i elîf-i tâc giyerler karşı geldiler hoş geldiñüz ya evliyâu’l-lâhlar didiler andan havâdan inüp karayüke kondılar gügercin şeklinde bir mermer üzerine ayaçıkları taşta baçdı ...”* Anadolu erenlerin velîleri engelleyemediklerini anlayınca aralarından Hacı Tuğrul adındaki bir eren, güvercini yakalamak amacıyla doğan şekline girerek gelir. Hacım Sultan, doğan üzerlerine hamle yapınca tekrar insan şekline girip doğanın boğazından kavrar. Hacı Tuğrul, Hacı Bektaş-ı Velî’nin, kendilerine Hak divanında nasip veren kişi olduğunun işaretlerini görünce onların üstünlüğünü kabul eder. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 22b, ... bir toğan oldu havâdan ağdı gördi-kim yük başında bir güvercin oturur ammâ başı iki havâdan indi diledi-kim çalaydı pes hâcım sultân hâzretleri destin şunup birinci kat gönnden avcına alup şıçdı...”* Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu erenlerini huzuruna çağırır. Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî’nin

kendilerine nasip veren kişi olduğuna inanmayıp onun davetine icabet etmezler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, erenlerin seccadelerini altlarından kaybederek kendi yanlarına getirirler. Erenler, inatlarına devam edince bu kez de Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan erenlerin çerağlarını söndürürler. Bu kerametler karşısında Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın üstünlüğünü kabul ederler ve onların huzuruna giderler. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 23b, ... hâcî bekdâş sultân hâcım du‘â itdiler barmağıyla işâret itdiler seccâdeleri cemî‘sinüñ altından gayb olup gelüp bunlaruñ nazârına dõşendi gine ‘inâd itdiler çırâkların yaķamadılar bunlar ‘âciz oldılar andan ķaraca aķmed ayıtdı Şimden girü egilüñ varalum ol erlerüñ remzîdür didi er virdigüni girü almaz nihâyet bize daķı teraķķi vire diyüp yiründen ķalkup revâne oldı anı görüp cemî‘si ardına dõşdiler ...”* Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'dan asıllarını, irşatlarının kimden olduğunu sorunca iki velî dua eder ve gökten yeşil bir fermen iner. Anadolu erenleri fermanı okuyunca Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın önünde eğilirler. Menâkıbnâmede, fermanın inmesi şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 24b, ... aşlımuz ĥoraşânî mürşîdimüz ĥüdâdur ayıtdılar bu söze delîl gerekdür didiler pes hâcî bekdâş velî sultân hâcım du‘â itdiler ĥazret-i ĥaķķa münâcât idüp el yüze saldılar der-ĥâl havâdan bir yeşil fermân indi õñlerine ķondı cemî‘i meşâyihler gördiler yeşil fermân açdılar yeşil varaķ üstine aķ ĥatķ-ile yazılmış ...”*

Hacım Sultan'dan kutsal emanetlerden ‘sofra’yı almak için Anadolu’ya gelen Kara Baba, Şeyhlü ovasında Beyce Sultan’la karşılaşır. Beyce Sultan, dervişleriyle çok sıcak bir havada tarlada burçak yolmaktadır. Kara Baba, keramet göstererek bütün burçakları bir yere toplaması, Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 71a-71b, ... ķara baba ayıtdı bekçe sultâna baba niķün bunı emek çeküp ıssıda yolarsın gelüñ bir yire ĥarmân oluñ diseñe didi andan bekçe sultân ayıtdı biz aña ķâdîr degülüz baba didi andan ķara baba du‘â eyledi el yüze sildi barmağıyla işâret itdi cemî‘ burçaq bir yire ĥarmân oldı...”* Beyce Sultan, Kara Baba'nın bu kerametine karşılık vererek bütün burçakları tekrar tarlaya yayması da Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 71b, ... andan bekçe sultân ayıtdı eylegüm bizüm de bir ĥizmetümüz ķabül olup dîvânı ĥaķķda derdümüze bir dermân ola didük-idi eyle olıcaķ burçaqklar gine yirlü yirüñüze varuñ didi ĥarmân ĥareket itdi bir bir gine yirlere vardılar ...”* Kara Baba, ‘sofra’yı almak için Hacım Sultan'ın makamına doğru gelir. Bir tepenin üzerinden öldürmek amacıyla Hacım

Sultan'a ok atar. Ok, Hacım Sultan'ın ayağının dibine saplanır. Hacım Sultan, oku alarak eliyle fırlatır ve tepenin üzerindeki Kara Baba'yı öldürür. Menâkıbnâmede Kara Baba'nın ölmesi şöyledir: *"HKN: 72b, ... sultân hâcım dervîşlere ayıtdı ol kişi bunda benlikle geldi terkişden oğ çıkarmayalum kuduzı kendi oğıyla helâk itmek gerekdür didi oğı elüne alup per-tāv itdi atdı oğ varup kara babanuñ gögsine dokunup cânuñ teslîm eyledi ..."* Aynı kerametın Ali Emiri Efendi B Nüshasındaki anlatım diğerlerinden biraz farklıdır. Hacım Sultan, Burhan Abdal'a bir tepe üzerine çıkar. Kara Baba, bir başka tepenin üzerinden görülür. Hacım Sultan'ın Kara Baba ve kırk dervişine bakınca onlar yerlerinde çakılı kalıp bir yere kımlıdayamazlar. Yerinden kımlıdayamayan Kara Baba, Hacım Sultan'a ok atar. Hacım Sultan da oku eliyle geriye göndererek Kara Baba'yı öldürür. Ali Emiri Efendi B Nüshasında şöyle anlatılmıştır: *"AE-BN: 63a-63b, ... meger-kim kara babayı ħorasânî dahı ħazret-i hâcımı uzağdan görüp işte hâcım budur diyüp kırk dervîşleriyle gelür iken bıkdret allâhü te'âlâ cümlesiniñ ayağları kazık gibi kesilüp ħura vardılar ne bir adım girüye ne bir adım ilerüye gidebildiler hemân kara babayı ħorasânî gâzaba gelüp ve tekişinden bir oğ çıkarup ve yanına gezleyüp ħazret-i hâcımına toğrı bir oğ atdı ve oğdur havâlanup ve gelüp ħazret-i hâcım sultânıñ nazarına dikildi ve burhân abdâl gördi ki bir yeşil yelekli oğdur hâcım sultân ayıtdı dervîş burhân kuduz kişi buraya benlik-ile geldi ħurûrlanup ħurûr ile geldi şimdi bizler anı dahı nefis oğumızı çıkarmayalum kuduzı kendü oğı ile helâk itmek vâcibdir diyüp ba'de hâcım sultân atılmış oğı eline alup bir kerre ya allâh destür diyüp oğı girüye pertâb idüp atdı oğdur havâlanup bıkdret allâhü te'âlâ gelüp kara babayı ħorasânî gögsine toğanup arkasından çığdı fi'l-ħâl yıqılup cânını teslîm itdi ..."*

2. Hasımlarını beddua ederek muhtelif şekillerde cezalandırma:

a. Başına bir felaket getirerek:

Sandıklı'da bazı adamlar, Hacım Sultan'ın canına kast ederler. Hacım Sultan, Sandıklı'dan ayrılmadan bu adamlara beddua ederek kırk gün içinde ölmelerini diler. Hacım Sultan, Sandıklı'dan gittikten yirmi gün sonra bu adamlar vebaya yakalanırlar ve kendileri, karıları, oğulları kırk gün içinde ölürler. Menâkıbnâmede şöyledir: *"HKN: 41a-41b, ... bunuñ üzerine yigirmi gün geçdi allâhü te'âlânıñ kudretiyle resülün mu'cizâtiyle sultân hâcımıñ vîlâyetiyle bunlara bir vebâ ħâstalığı vâqi' oldı ol"*

evliyâullah kaçd iden kimesnelerüñ kendüleri qarıları ve oğulları fi'l-cümle kırk gün içinde hep vebâdan öldiler ...”

Hacım Sultan, Susuz'a geldiğinde burasını yayla olarak kullanan Yörükler, onu yaylalarında istemezler. Hacım Sultan'ı döverek kovmak amacıyla akşamleyin gelen kimselerin gözleri görmez olur ve Hacım Sultan'ı bulamazlar. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 44a-44b, ... aḥşâm oldı bunlaruñ kaçdı sulṭāna ma'lûm oldı allāh tevekkül eyledi pes ol çobanlar çevgân getürüp gıtdiler vardılar sulṭān ḥācım maḳāmına allāhü te'ālā gözlerin kör eyledi arayı arayı ḳadīd öled gördiler-kim çäre yoḳ evlerine gıtdiler ...”* Yörükler, Hacım Sultan'ı öldürmek düşüncesinden vazgeçmezler. Hacım Sultan, Yörüklere beddua eder. Yörükler arasında çaresiz bir hastalık yayılır ve bu hastalıktan birçoğu ölür. Menâkıbnâmede Yörüklerin hastalığa yakalanması şöyledir: *“HKN: 46b, ... pes imdi allāhü te'ālā emriyle ḥazret-i resûlullāh mu'cizâtıyla ḥācım sulṭānuñ du'âsıyla ol yörükân ḳavmine bir ḥastalık vâḳi' oldı çoḳluḳ âdamları öldiler kimesneleri ḳalmadı ...”*

Çocuğu olmayan genç bir gelinle yaşlı bir kadın Seyyit Gazi Zâviyesine adakta bulunmak için gitmektedirler. Hacım Sultan, kadınlara isteklerinin kendisinin yerine getirebileceğini söyler. Genç gelin, Hacım Sultan'ın hasmı değildir fakat onun velîliğine inanmaz ve korkarak kaçar. Hacım Sultan, *“Taş doğursun!”* diye bedduada bulunur. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 67b, ... ol genç ḥatuna ayıtdı yüri imdi senden bir taş toḡsın didi i'tiḳâduñ yoḳ imiş didi ...”* Menâkıbnâmede genç gelinin, 'taş' doğurması şöyledir: *“HKN: 68b, ... ol genç ḥatundan bir taş doğdı diyü ḥikâyet itdiler ...”*

3. Hasımlarına korku ve dehşet verecek durum ve kılıklarda görünme:

Sandıklı'da, Hacım Sultan'ı istemeyen birtakım adamlar, onun Sandıklı'yı terk etmesini bildirmek için bir haberci gönderirler. Gelen haberci, Hacım Sultan'ın gözlerine bakınca vücuduna titreme gelir. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 38a, ... pes ol gönderdükleri âdam gelüp irüşdi gözi sulṭān ḥazretnüñ gözine tuş oldı cemî'i endâmlarına lerze düşdi evliyâullāhdan ḳalbine bir ḥāl zuhūr itdi ...”*

Hacım Sultan ve halifeleri Beyce Sultan, Habib Acemî Sultan'la dervişleri kendilerini misafir olarak kabul etmeyen bir adamın kızının daveti üzerine eve misafir

olurlar. Evin sahibi adam eve geldiğinde dervişlerin odada olduklarını karısından öğrenince öfke ile onları kovmak için odaya girer. Adamın gözü Hacım Sultan'ın gözüne değince vücudunu titreme alır ve konuşamaz. Menâkıbnâmede şöyledir: *“HKN: 51b-52a, ... ol ādam nāmlu kişi-idi ‘ār itdi gāzab-la varın ol kıızı helāk ideyin ve hem ışıkları dögüp kovın didi içeri girdi gözi sulṭān ḥazretnüñ gözine tuş oldu cemī‘ endāmlarına lerze düşdi nuṭkı dutuldu söylemege mecāli ḳalmadı geçüp oturdı ...”*

Sonuç olarak, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçen motifler, Ahmet Yaşar Ocak'ın (2010) *“Kültür Tarihî Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)* adlı eserinde yaptığı motif tasnifine tamamiyle uygunluk göstermektedir diyebiliriz.

2.5. HACIM SULTAN MENÂKİBNÂMESİNDEKİ İÇERİK ÖZELLİKLERİ

Tekke- Tasavvuf Edebiyatı, Türklerin hem İslâm öncesi kültür unsurlarından hem de İslâm dinî ve tasavvuf düşüncesinden beslenerek üretilmişlerdir. Dolayısıyla bu ürünler devrin sosyal kurumları olan tekkeler etrafında bu iki kaynaktan gelen düşünce yapı ve tasarımlarıyla meydana gelmiştir denilebilir (Arslan vd., 2010: 341). Tekke-Tasavvuf Edebiyatının önemli bir bölümünü de menâkıbnâmeler meydana getirmektedir. Belli bir tarikat pîri veya önde gelen halifeleri hakkında yazılan menâkıbnâmeler üretildikleri sosyo-kültürel bağlamlara göre şekillenmişlerdir (Arslan vd., 2010: 384). Menâkıbnâmeler, yazıldıkları dönemin iç durumunu, şehir ve köy hayatının teşkilatını, farklı sosyal tabakaları ve aralarındaki ilişkileri, sosyal ve ekonomik hayatı, dinî cereyanları, gelenek ve görenekleri yansıtmaktadırlar (Ocak, 2010: 68). Hacım Sultan Menâkıbnâmesin üretildiği sosyo-kültürel bağlama göre şekillendiğini öngörerek içeriğini de buna göre incelemek gerekmektedir.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin içeriğinde yer alan tasavvuf ve züht unsurları, Mustafa Kara'nın (1990) *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihî* adlı eserindeki sıralamaya göre çıkarılmıştır. İçerikte yer alan; erkân, âyin ve ibadetler, teşkilat ve yapı'da ise Ahmet Yaşar Ocak'ın (1992) *Osmanlı imparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)* adlı eserindeki sıralama dikkate alınmıştır.

2.5.1. Kur'an-ı Kerim ve Hadis Unsurları

2.5.1.1. Kur'an-ı Kerim unsurları:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, sık sık Kur'an'dan ayetler iktibas edilir. İktibas, genellikle ayetin sadece bir kısmını almak suretiyle yapılır. İktibas yapılan ayetin peşinden Türkçe anlamı da verilmektedir. Örneğin, “*HKN: 3b-4a, ... haq sübhânehü ve te‘âlâ ayıtdı kim ya melâ’ikelerim ben yir üzerine halîfe kılmak murâd-ı şerîfimdür varuñ tobraq getürüñ âdem halk ideyin didi qavlulu te‘âlâ kâlû e tec‘alü fihâ mey yüfsidu fihâ ve yüsfikü’d-dimâ’ ve nañnü nüsebbiñu bi-ğamdike ve nüqaddisü lek’ pes imdi feriştehler didiler kim ya rabb ne dersin ol halîfe idecegüñi gelür yir üzerinde fesâd ider biz saña tesbîh idüp şükür iderüz didiler andan haq sübhânehu ve te‘âlâ didi*

¹ Bakara suresi, 30. ayet: Onlar: “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamd ederek daima seni tesbih ve tasdik ediyoruz.” demişler.

kim k̄ālē innī a‘lemū mā lā ta‘lemū¹ didi benüm bildüğim siz bilmezsiz didi andan ferişteher bu cevābı işidüp sākıt oldular ...” Menākıbnâmede, anlatılan konuyla ilgili ayetler seçilmiştir. Örneğin, yukarıda da örneğini aldığımız ayetler Hz. Âdem’in yaratılışı kısmında verilmiştir. Bazen ayetin anlamı verilmediği de görülürmektedir. Ancak, anlam verilmediğinde ayetin bir kısmı gene anlatılan konuyla ilgilidir. Aşağıdaki örnekteki ayette ‘İblis’in secde etmediği kısmı anlatılmamıştır. Örnek, “HKN: 7b, ... *hağ sübhānehü ve te‘ālā kendü luḫfi birle uçmağ içinde hażīnemsin didi eline vilāyet-i menşüre virdi cümle melā’ikelerün adın öğretti k̄ālallāhü te‘ālā ve ‘alleme ādeme’l-esmāe küllehā şümme ‘aradahum ‘ale’l-melā’iket² andan feriştehlere secde kıldurdu k̄ālallāhü te‘ālā ve iz k̄ulnā li’l-melā’iketi’s-cudū li ādeme fe secedū illā iblīs ebā vestekberā³ pes ol demde kaçan kim cān gögsine girdi ādem k̄alkdı oturdı aksırdı ...*” Menākıbnâmede, velî şahsiyetler anlatılacağı için bu konuyla ilgili ayetler verilmiştir. “HKN: 11a-11b, ... *zirā kim ben haṭmi’l-enbiyāyın benden soñra peygamber gelmez ammā ki benüm evlādumdan gelüp dünyāyı müşerref itseher gerekdür ey nice nice ‘aşīlere şefā‘atleri irse gerekdür zirā kim benüm evlādum neslinden evliyā’ullāh gelse gerekdür k̄ālallāhü te‘ālā e lā inne evliyā’ellāhi lā haḫfün ‘aleyhim ve lā hūm yaḫzenūn⁴ buyurmuşdur anlar daḫı nice dermāndelere dermānları irüp du‘ā idüp deste-gīr olsalar gerekdür zirā kim allāhü te‘ālā yedi iklīm dört kūşe hağ itmişdür buñlaruñ üzerine bu evliyā’ullāhları musallat itmişdür yedi iklīm dört kūşe hıfz iderler ta kıyāmete degin hiç münkaṭı‘ olmazlar k̄ālallāhü te‘ālā kaḫ aḫāṭa bi-küll şey’in ‘ilmeñ⁵ bunda hiç şekk ve şübhe yoğdur her kim şekk iderse kâfirdür k̄ālallāhü te‘ālā yevminde⁶ küllü enāsın bāmāme⁶ kıyāmet gününde her nās imāmından sū’āl olnur ...*” Örnekler verdiğimiz yaratılışı konu alan kısım sadece Hacım Köyü Nüshasında bulunmaktadır. Bu kısımdaki yukarıda örneğini verdiğimiz ve bir ayetmiş gibi yazılmış olan; “... *k̄ālallāhü te‘ālā yevminde⁶ küllü enāsın bāmāme kıyāmet gününde her nās imāmından sū’āl olnur didi ...*” cümlesinde anlamı verilirken ‘kıyamet gününde’ diye açıklama yapılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de, “*bütün insanları imamıyla çağırırız*” diye bir

¹ Bakara suresi, 30.ayet: Allah da: “Ben sizin bilmediğinizi bilirim.” demişti.

² Bakara suresi, 31. ayet: Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti sonra onları meleklerle göstererek...

³ Bakara suresi, 34. ayet: Hani meleklerle: “Âdem için saygı ile eğilin.” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler. İblis kaçınmış, büyüklük taslamış...

⁴ Yûnus suresi, 62. ayet: ... Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de.

⁵ Talāk suresi, 12. ayetin sonu: ... bilgi bakımından her şeyi kuşattığımı bilesiniz.

⁶ Ayet değıldir: ...Bütün insanları imamlarıyla çağırırız.

ayet bulunmamaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi anlatılan konuyla ilgili ayetler seçilmiştir. Konuyla ilgili ayetlerden bazıları şunlardır: Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'ye kutsal emanetleri verip dest tövbe verir: *“HKN: 18b-19a, ... hocā aḥmed yesevî ibn-i muḥammed ḥanefî ibn-i ‘alî ḥazretleri getirüp erkânla sulṭân ḥacı bektâş velîye virdi du‘â idüp dest-tevbe virdi ḳállallâhü te‘âlâ tûbû (ilellahi) tevbeten naşūḥan¹ pes naşūḥ tevbesi virüp bî‘at itdi yûri imdi saña urûm evinden ḳarayükde maḳâm virdiler ṭur eglenme git didi ...”* Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın önünde eğilip onlara tabii olurlar: *“HKN: 25a, ... nitekim ḳur‘ânda buyurur ve in tetevellev-kemâ tevelleytüm min ḳablü yü‘azzibküm ‘azâben elîma² ...”* Öyük köyünde Hacım Sultan'ın yanına gelen Yağlı Baba ile birlikte ibadette ve riyazette bulunurlar evliyâlar birbirlerine kibirlenmezler. Bu olayda verilen ayetlerin Türkçesi yazılmamıştır: *“HKN: 28a-28b, ... pes anda bir kişicük yağlu baba dirler idi gelüp sulṭân ḥazretini buldı merḥabâ idüp görüşdiler pes sulṭân ḥacım bu ‘azîz ile nevâḥt idüp ‘izzet itdi evliyâ‘ullâhda tekebbürlük olmaz nitekim ḳur‘ânda buyurur innallâhü lâ yühıbbi‘l-mütekebbirîn³ bir âyetde daḥı buyurur innallâhe lâ yühıbbü külle muḥtâlin feḥûr⁴ ...”* Hacım Sultan, Sandıklı'da yanına gelen Derviş Hacı'yla da birlikte ibadette ve riyazette bulunurlar kibirlenmemeye ilgili aynı ayet burada tekrar edilmiştir. Sandıklı'da Hacım Sultan hakkında dedikodu yapıp onu kovması için gönderdikleri adam, Hacım Sultan'dan etkilenerek ondan özür diler. Hacım Sultan adama öğütler vererek diğerleri gibi gıybet etmemesini söyler. Aslında, Hacım Sultan'ın sözleri bir ayette geçmektedir. Menâkıbnâmede, Hacım Sultan'ın sözlerinden sonra aynı anlamdaki ayet yazılmıştır: *“HKN: 38a-39b, ... pes imdi sulṭân ḥacım bu cevâbı işidicek ayıtdı allâhü te‘âlâ celle celâluhu anlara daḥı inşâf vire didi bu yigide ḥayr du‘a eyledi evlâd-ı resüle mütâba‘at it anları sevenlerden ol kimseye ḡıybet-i müsâvî eyleme didi nitekim kelâm-ı mecîd buyurur ḳavlulu te‘âlâ velâ yağteb ba‘ḍuküm ba‘zâ⁵ buyurmuşdur ...”* Sandıklı'da halkın bir kısmının Hacım Sultan hakkında düzen ve tertipleri devam etmektedir. Hacım Sultan, burada kalmanın hayırlı olup olmadığını anlamak için uykuya yatar. Rüyasında Hz. Peygamberi görür. Hz. Peygamber, ona bir ayetle öğüt verir. Bu kısım şöyledir:

¹ Tahrim suresi, 8. ayetin baş kısmı “ilellahi” kelimesi eksik yazılmıştır: ...Allah'a öyle tevbe edin ki, nasûh bir tevbe olsun.

² Fetih suresi 16. ayetin bir kısmı: ...Eğer itaat ederseniz o vakit Allah size güzel bir ecir verir.

³ Ayet değildir: ... Allah kibirlenenlerin hiçbirini sevmez!

⁴ Lokman suresi, 18. ayetin sonu: ... çünkü Allah hiçbir kibirleneni, övüngeni sevmez.

⁵ Hucurat suresi, 12. ayetin bir cümlesi: ...bazınız bazınıza gıybet de etmesin...

“HKN: 40a, ... ve hem benüm evlādumuñ du‘āsı müstecābdur nitekim ĩur‘ānda buyurur (rabbüküm) ūd‘unī estecib leküm¹ dimişdür imdi eglenme maĳāmuña var didi pes sulţān ĳācım ĳāzretleri sırrum uyanı geldi ...” Hacım Sultan, kendi makamı olan Susuz’a gelir burada etrafında dervişler toplanmaya başlar. Dervişler ona bir tekke inşa ederler. Hacım Sultan, dervişlerin arasından çok iyi hizmeti olan birisini kendisine halife yapar: “HKN: 47b, ... pes ĳācım sulţān ĳāzret bunı ĳalīfe eyledi ĳizmetüñ zāyi‘ olmaz nitekim ĩur‘ānda buyurur ĳavluhu te‘ālā inn allāhe lā yūđıy‘u ecra‘l-muĳsinīr² dimişdür riyā ile ĳizmet ĳabŭl olmaz her ne kim ĳizmet iderseñ cidd ile taşdıĳ ile allāhü te‘ālā celle celāluhu birine biñ ĳasenāt ider ...” Hacım Sultan, bir kızın cinsiyetini deĳiştirip erkek yaptıktan sonra geldiĳi Geyikler’de etrafında toplananlara öğütlerde bulunurken de ayetlerden örnekleri anlamıyla birlikte veriyor: “HKN: 54b-55a, ... yevmen fe yevmen germiyān iline geldi geyikler dirler idi anda geldi bir ĳaç gün ĳurđı evliyā sevicileri cem‘ olup geldiler sulţān ĳāzretinüñ ĳayr du‘āsın aldılar daĳı ĳurbānların cem‘ idüp sulţān ĳāzretine teslīm itdiler pes sulţān ĳācım ĳāzretleri bunlara naşīhat eyledi eylegüm kimseye ĳıybet-i müsāvī eylemeñ nitekim ĩur‘ānda buyurur ĳavluhu te‘ālā ve lā yaĳteb ba‘duküm ba‘dā³ bir āyetde daĳı buyurur ve lā tecessesŭ⁴ didi müsāvī eylemek didi bir āyetde daĳı buyurur ĳavluhu te‘ālā veylü‘l-li külli hümezeti‘l-lümezeh⁵ buyurđı el ile dil ile kimesneyi incidmeñ didi pes imdi sulţān ĳāzretinden bu kelāmları işidüp elin öpdiler ...” Hacım Sultan Menākıbnāmesinde sadece ayet isimleri de geçmektedir. Hacım Sultan’ın okuduĳu söylenen ayetlerdir bunlar. Bundan da Hacım Sultan’ın, Kur’an-ı Kerim’i ezbere bildiĳini yani hafız olduĳunu söyleyebiliriz. Yukarıdaki örneklerde bazı ayetler Hacım Sultan’ın aĳzından aktarılmıştır. Bazı ayetlerin de sadece adından bahsedilir. Örneĳin; Hacım Sultan, Sandıklı’da kendisinin hayatına kast edenlere karşı ne yapması gerektiĳi hakkında rüya yoluyla Hz. Peygamberden bilgi almadan önce ayetler okur: “HKN: 39a, ... pes aĳşām yaĳın idi sulţān ĳāzret ĳurup abdest aldı şalātü‘l-maĳrib edā eyledi evrād oĳudı zıkrullāh meşĳŭl olup du‘ā eyledi oturđı andan sulţān ĳāzret yönin ĳıbleden yaña döndi sŭre-i yasin sŭre-i vāĳı‘a sŭre-i enbiyā sŭre-i iĳlāş sŭre-i fātiĳa sŭre-i baĳara oĳuyup

¹ Mümin suresi, 60. ayet “rabbüküm” eksik yazılmıştır: Bana dua edin, duanıza cevap vereyim.

² Tevbe suresi, 120. ayetin sonu: ... Allah iyilik yapanların mükāfatını zayı etmez.

³ Hucurat suresi, 12. ayetin bir kısmı: ...biriniz diĳerini arkasından ĳekiştirmesin.

⁴ Hucurat suresi, 12. ayetin bir kısmı: ...birbirinizin suçunu araştırmayın.

⁵ Hümeze suresi, 1. ayet: Arkadan ĳekiştirmeyi, yüze karşı eĳlenmeyi adet edinen herkesin vay haline!

muḥammed muṣṭafā ‘aleyhi’s-selām rūḥına ve cemī‘ ale ve evlād rūḥına ve aṣḫāb-ı gūzīn rūḥına enbiyā ve evliyā rūḥına şevābın bağışladı du‘ā eyledi el yüze sildi ..”

2.5.1.2. Hadis unsurları:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki hadisler tıpkı ayetlerde olduğu gibi anlatılan konuyu desteklemek mahiyetinde kullanılmıştır. Bazen tek başına kullanıldığı gibi bazen de bir ayetin devamında ayetin anlamı doğrultusunda olan hadislerdir. Sadece Hacım Köyü Nüşhasında Hz. Muhammet’e ait meşhur bir hadisten bahsedilmektedir. Hz. Muhammet, tarafından söylenmiş olduğu tespit edilmiş sözlere “hadis” denilmektedir. Menâkıbnâmenin “yaratılışı” anlatan kısmında bahsi geçen hadisler Hz. Muhammet tarafından değil de Allah tarafından Hz. Muhammet’e hitaben söylendiği kabul edildiği için “kutsî hadis” diye adlandırılmıştır. Aclunî, *Keşfu’l-hafa*, II. Cilt s. 232’de geçmektedir. Tasavvuftaki “insan-ı kâmil” anlayışıyla ilgilidir. Hz. Muhammet’in insan-ı kâmil oluşu ilâhi tecellilerin olda bulunması demektir (Kara, 1990: 148). Menâkıbnâmenin yaratılış kısmında da bu durum şu şekilde belirtilmiştir: “*HKN: 2a, ... bilgil-kim nitekim ḥaḳ sübhānehü ve te‘ālā bu kā‘ināti yaratmaḳdan evvel ḳudret ḳab‘ızıyla kendünün nūrından bir nūr ḳabz idüp bu nūr ḥabībim ve maḥbūbum nūridur didi çünkim allāhü te‘ālā celle celālehü cemī‘ yeri ve gögi ‘arşı ve kürsī levhi ve ḳalem ayı ve günü melā‘ikeyi bu nūrdan yarattı ve hem cemī‘ enbiyâyı evliyâyı bu nūr ‘izzetine ḥalḳ eyledi ...”* daha sonraki kısımlarda ise “kutsî hadis” kabul edilen hadis yazılmıştır: “*HKN: 9b, ... pes imdi allāhü te‘ālā celle celāle ḥabībine ḥiṭāb itdi ḳāllallāhü te‘ālā levlāke levlāke lemā ḥalaḳatu’l-eflāk¹ ve daḥı ḥalaḳatüke lācel ḥalḳatüke il ekvān lāce²dür ya‘ni ya muḥammed maḳşūd sensin eger sen olmayaydıñ yirleri ve gökleri ve mā-fihāyı yaratmayaydım seni benüm için ‘ālemi senün için ḥalḳ eyledim dir ...”*

Menâkıbnâmenin gene “yaratılış” kısmında “evlat” denilince Hz. Muhammet’in soyu ve bu soydan gelen salih kişilere gösterilmesi gereken hürmeti açıklamak için hadislerden örnekler verilmiştir: “*HKN: 10a-10b, “ḳāle’n-nebiyy ‘aleyhi’s-selām min-teşeyḫi şeyḫān men ğayrı evlādı faḳad şeyḫe keşiyḫe şeyṭān³ imdi ‘azīzler bir kimesne evlāddan ğayrıya kendüni teslīm eylese meşreb ḥazret-i resüle çıkmasa bu*

¹ Kudsi hadis: Ey Muhammed sen evet sen olmasaydın kâinâtı, felekleri yaratmazdım. *Keşfu’l-hafa*, II. 164

² Mevzu hadis: Kâinâtı senin için yarattım.

³ Mevzu hadis: Çocuksuz biri yaşlanırsa şeytanın yaşlanmasına benzer.

hadîş mûcibince şeyhi şeytândur ve dağı haqq sübhâne ve te‘âlâ buyurur-kim ‘azzim celâlim haqqıçün ya muhammed bir kimesne senüñ evlâdınıñ eñ ednâsına egri baksa ol kişiyi gayya tamousında göndürürem ibrahîm halîl tamarı dağı olursa didi kâle’n-nebiyy ‘aleyhi’s-selâm ekrimü evlâdı eş-şâlihîne men ehâna evlâdı fağad ehânani vemen ehâ nâni fağad ehâna allâhü te‘âlâ felehu en-nâr ebeden¹ andan haqq sübhânehü ve te‘âlâ buyurur-kim ya muhammed her kul kim benüm kullarımdan tevfiğ birle seniñ evlâduñı tanığ şefî‘getürse dünyâvî ve uhrâvî cemî‘ murâdların hâşıl idivirem didi ..” Bu kısımdaki diğeri bir hadis de yukarıdaki konuyu destekler şekildedir: “HKN: 10b-11a, ... kâle’n-nebiyy (asm) küll hasebin ve nesebin lâ-yenka‘ânı ilâ hasebi ve nesebi yevme el-kıyamet² cemî‘ hasebler ve nesebler kesilür benüm hasebüm ve nesebüm kesilmez zirâ kim ben hatmil-enbiyâyın benden soñra peygamber gelmez ...” Bu kısımdaki hadisler Hz. Muhammed’den sonra peygamber gelmeyeceği ama onun neslinden olanların yolunun takip edilmesi gerekliliğiyle ilgilidir. Menâkıbnâme geçen hadisler Buhari, Müslim, Ebu Davut, Tirmizi gibi sahih kabul edilen hadis kitaplarında bulunmamaktadır. Bu hadisler “mevzu” denilen uydurulmuş hadisler olabilir kanaatindeyiz. Menâkıbnâmede geçen diğeri mevzu hadis de şöyledir: “HKN: 25a, ... nite-kim kur’ânda buyurur ve in tetevellev-kemâ tevelleytüm min kablü yü‘azzibküm ‘azâben elîmâ³ bu âyetüñ haqqında hazret-i enbiyâ buyurur evliyâ i’hem e-tevellî ve min i’ dâ i’hem teberrâ tevellî teberrâ meşâyihler içinde andan kıldı ...”

2.5.2. Tasavvuf Unsurları

2.5.2.1. Hal-makam:

Tasavvufta, ‘hal’ Allah’ın bir anlık ikramı olan batinî bir duygudur. Bu yüzden hal çalışma ve gayretle elde edilemez. Tasavvufta belli kademeleşmeler söz konusudur. Tasavvuf eğitiminde basitten karmaşığa doğru ulaşılması gereken noktalara ise ‘makam’ denilmektedir. Hal ile makam arasındaki fark halin gelip geçici makamın ise çeşitli ibadet, riyazet ve mücahede ile Allah katında kazanmış olduğu yerdir (Kara, 1990: 127). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, hal; Hacım Sultan’ın bir anlık durumlar karşısındaki batinî duygusu ortaya çıkması olarak yer almaktadır. Örnek olarak, Hacım Sultan, Kara-

¹ Mevzu hadis: Salih insanların çocuklarını aşağılayan benim çocuklarımı aşağılayan beni aşağılamış olur ve beni aşağılayan Allahu Teâlâ’yı aşağılamış oluyor ve her zaman onun neticesi cehennemdir.

² Mevzu hadis: Benim haseb ve nesebim kıyamet günü kesilir.

³ Fetih suresi 16. ayetin bir kısmı: ...Eğer itaat ederseniz o vakit Allah size güzel bir ecir verir.

hisar'a geldiğinde bir kayanın dibinde yanında boğası beklerken, ibadet ve riyazetle meşgul olur. Bu hali öğrenen bir Tuğrul Bey ve adamları Hacım Sultan'ın yanına gelirler. Hava sıcak olduğu için gelenler susarlar ve Tuğrul Bey, “*Er ise bize su verir.*” diye aklından geçirir. Hacım Sultan'a, Tuğrul Beyin aklından geçenler malum olur. Menâkıbnâme de şöyle der: “*HKN: 35a, ... gün ıssı-ıdı gâyet şuşadılar andan beg ayıtdı er-ise kalksa bize bir şu virse içsek didiler hemân sâ'at sulţân hâcım hâzretlerine ma'lûm oldu ...*” Talibin, makamları mürşidinin rehberliğinde yapması gerekmektedir. Mürşit, talibin makamlarda takılıp kalmaması için yol gösterir. Talibin bütün bir tasavvufî eğitime seyr u sülûk denir. Makamlarda takılıp kalanlar seyr u sülûku tamamlayamazlar (Kara, 1990: 127). Menâkıbnâmeye göre, Hacım Sultan'ın mürşidi Allah'tır. Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'a asıllarının nereden ve mürşitlerinin kim olduğunu sorduklarında şu cevabı alırlar: “*HKN: 24a-24b, ... ayıtdılar aşlmuz hōraşānî mürşīdimüz hūdādur ayıtdılar ...*” Erenler, bu söze delil isteyince Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan dua edip sözlerine delil olarak gökten ferman indirirler. Makamların sayısı tasavvufî anlayışa göre değişmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olduğu söylenen “*Makâlât*”ta dört kapı; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat olarak ve bu kapılara bağlı her bir on olmak üzere kırk makam sayılmaktadır (Velî, 2009: 29-30-31). Tasavvufta yaygın olarak bilinen on makama “*usûl-ı aşere*” denilir, Menâkıbnâme de geçmektedir. Bu makamlar şu şekildedir: 1. *Tövbe*: Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'den tövbe alır. Menâkıbnâme de şöyle der: “*HKN: 18b, pes sulţân hocâ aḥmed yesevî ibn-i muḥammed ḥanefî ibn-i 'alî hâzretleri getürüp erkânla sulţāñ hâcî bektâş velîye virdi du'â idüp dest-tevbe virdi ...*” Hacım Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesinde şeyhlik postuna oturttuğu dervişten tövbe alır. Menâkıbnâme de şöyle der: “*HKN: 65a, ... andan du'â idüp âsitâne geldi bir 'âlim fâzıl kimesne var-ıdı getürüp seccâdeye geçürdi edebî şerî'atde tarîkatdan çok naşîḥat itdi dest-i tevbe virdi evliyānuñ edebin şakla kimseye gıybet müsâvî eyleme didi daḥı zâhirden bâḫından biz bunda seni gözlerüz didi ...*” Menâkıbnâmedeki tövbe, şeyhin dervişten aldığı tövbedir. 2. *Züht*: Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın kırk yıl süren tasavvufî eğitimleri züht ve takva üzerine geçmektedir. Menâkıbnâme de şöyle der: “*HKN: 14a, ... kendülerden zâhir olan gice gündüz ol 'ibâdet tã'at riyâzet zühdi taḫvâydı ...*” Hacım Sultan, züht yaşantısına devam etmektedir. Menâkıbnâme de şöyle der: “*HKN: 42b, ... pes imdi sulţân hâcım hâzretleri bu güristân içinde kırk gün miḫdârı riyâzet çeküp zühd taḫvâyâ a'mâl-ı*

şâlihaya meşgûl oldu ...” 3. *Tevekkül*: Menâkıbnâmede, Hacım Sultan en fazla bu makam üzere olduğu görülmektedir: “*HKN: 34b, ... pes imdi sulţân hâcım hâzret gelüp kara-hişâr kırbunda bir büyük kaya var-idi anuñ yanına gelüp bir kaç gün anda sâkîn oldu kırk gün miqdârı riyâzet çeküp tevekkül hâkık oldu ...*” 4. *Uzlet*: İnsanların arasına karışmama, bir kenara çekilme, yalnız kalma demektir. Hacım Sultan bu makamın da sahibi olmuştur. Bir kenara çekilerek yalnız kalması, diğer insanların tepkilerine sebep olmuştur. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 42b, ... pes imdi sulţân hâcım hâzretleri bu güristân içinde kırk gün miqdârı riyâzet çeküp zühd taqvâya a‘mâl-ı şâlihaya meşgûl oldu ...*” 5. *Devamlı zikir*: Menâkıbnâmede bu makamı da görmekteyiz. Hacım Sultan, gittiği her yerde bir köşeye çekilerek zikirle meşgul olmaktadır: “*HKN: 36a, ... sulţân hâzret gelüp kıbleden yanında bir hallîce maķâmda karar itdi tevekkül hâkık olup kırk gün miqdârı zikrullâh meşgûl oldu riyâzet çeküp allâhü te‘âlâ celle celâleden isti‘ânet diledi ...*” 6. *Allah’a teveccüh*: Menâkıbnâmede, Hacım Sultan’ın Allah’a yönelmesi ve yakınlığı şu şekildedir: “*HKN: 44a, ... pes sulţân hâzret turup abdest aldı tañ namâzın kıldı hâzret-i hâkık münâcât idüp du‘â eyledi aydur pâdişâh ‘izzi ve celle hafıyyü’l-lâţâfsın kâdi-l-hâcâtsın ben kûluñ münâcâtını kabûl eyle habîbüñ hürmetine du‘âmı kabûl eyle didi el yüze sildi özünü allâhü te‘âlânuñ dergâhına işmarladı ...*” 7. *Sabır*: Hacım Sultan’ın bulunduğu makamlardan biridir. Menâkıbnâmede birçok yerde geçmektedir: “*HKN: 44a, ... ayıtdılar bura bizüm kadîmden yaylamuzdur var ahîr yire git orman çok burada seni incidirüz didiler bugün tur yarın git didiler bir ğarîbsin şâyed ola bir zarar ideler didiler pes sulţân hâzretleri şabreyledi zikrullâh meşgûl oldu ...*” 8. *Murâkabe*: “*HKN: 26a-26b, ... semi‘ne bir âvâz geldi-kim meded sulţân hâcım diyü pes sulţân hâzret bu âvâzı işidüp bir zamân hâb ‘âlemine varup tevekkül-i hâkık oldu ...*”, “*HKN: 39a, ... niyet eyledi aydur göreyüm bunda sâkin olmaķ emr olur mı bir miqdâr hâb ‘âlemîne vardı ...*”

2.5.2.2. Marifet:

Sûfîlere ait, kalp kaynaklı vasıtasız bilgiye “marifet” denir. Çalışarak elde edilmeyen bu bilgi, irfan, keşif, ilham ve ilm-i ledün gibi terimlerle de adlandırılır (Kara, 1990: 129). Menâkıbnâmede, Hacım Sultan’ın, Banaz Irmağı üzerindeki Bayram Beyi Köprüsünün haram mal ile yapıldığına dair bilgisi marifettir. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 57a, ... andan sulţân hâzret dahı geçdi ayıtdı var yeñmedüm bayrâm*

beyi köprüsi harām māl-ile binā olmuşdı senüñ hizmetüñ kabül eyledük didi irkilmiş şu hemān ortadan getirüp aldı ol zamāndan binā olmaz ...” Menâkıbnâmede, ‘sofra’ da ilm-i ledünün simgesi olarak kullanılmıştır. Buna göre, Horasan’da kıtlık çıkması demek bilgi yolunun kesilmiş olduğu anlamına gelmektedir. Sofra, Hacım Sultan’dadır. Ancak, Hacım Sultan sofrayı almaya gelenlere vermez. Sofrayı bir ağaca astırarak kırk yıl isteyen karnını doyurması demek bu bilginin Hacım Sultan’ın makamında bulunacağı demektir. Ali Emiri Efendi B Nüshasında Hacım Sultan’ın ölümünden kırk yıl sonra ‘Gayb erneleri’ gelip sofrayı almaları marifete ulaşmış olana verilecektir. “*AE-BN: 64a, ... şofrayı alup hıfz itdiler ve’l-ḥāletü hāzihi ol şofra gā’ib erenleriniñ hıfzlarındadır vefatıyla şāḥibi gelüp aña teslīm olınacaqdır ...*”

2.5.2.3. Rüya:

Sûfîlerin en önemli bilgi alma yollarından birisi de rüyadır. Sûfîler sürekli olarak Hz. Peygamberi rüyalarında görerek sıkıntılarını giderirler (Kara, 1990: 135). Menâkıbnâmede *rüya* sık başvurulan bilgi alma yolu olarak işlenmiştir. Derviş Burhan, Hacı adlı derviş gibi Hacım Sultan’ın dışındaki sûfîler de rüya yoluyla bilgi alıp sıkıntıları giderirler. Menâkıbnâmede Derviş Hacı’nın rüyası şöyledir: “*HKN: 36b, ... ol vaqt şāndüqluda bir ‘azîz kişi var-idi ismine ḥācı dirler-idi bir gice rü’yāsında sultān-ı enbiyāyı şallallāhü ‘aleyhi vessellem müşāhide eyledi cemî’i şāḥābeyi rıdvān-allāhü ‘aleyhim ecma’în belāsında oturlar-idi pes muḥammed muştafā şallallāhü ‘aleyhi vessellem ayıtdı ya ḥācı bizüm evlādumuzdan bir kişi vardur ismine ḥācım dirler var anuñla yār ol didi gine kıbleden yanuñdadur didi pes dervîş ḥācı uyandı ...*” Hacım Sultân da sık sık rüyada Hz. Peygamberi görüp ondan makamının neresi olduğu ve kendisine kast edenlere karşı nasıl davranması konusunda bilgi alır. Menâkıbnâmede Hacım Sultan’ın geldiği yerin kendi makamı olup olmadığını, Hz. Muhammet’ten rüya yoluyla öğrenmesi şöyledir: “*HKN: 42b-43a, ... pes imdi sultān ḥāzret bir gice rü’yāsında seyyid kevneyn resülü’s-şākilîn muḥammed muştafā ‘aleyü’s-selām müşāhide eyledi pes sultān ḥācım ileri varup muḥammed muştafānuñ mübārek elin ve ayağın öpdü yüz yire sürdü ricā’-ı ḥācet diledi pes sultān-ı enbiyā şalavātullahi ‘aleyhim ayıtdı ciger-küşem ḥācım senüñ maḳāmuñ buradadır bunda qarār eyle didi allāhü te’ālā canibinden bu maḳām size virülmişdür burada sākîn olup āḥîr ‘ömrüñ bunda geçirseñ*

gerekdür didi yüri imdi allâhü te‘âlâya ‘ibâdet riyâzet tevekkül haqq ol didi naşîhat eyledi sulţân hâcım sırrum uyanı geldi ...”

2.5.2.4. İnsan-ı kâmil:

Tasavvufî düşünce tarihinde önemli konulardan biriside insan-ı kâmildir. Özellikle İbn Arabî'nin yaklaşımından sonra bu kavrama birçok anlamlar yüklenerek bir gelişme göstermiştir. İnsan-ı kâmil genel anlamda Hz. Âdem, özel anlamda Hz. Muhammed'i işaret etmektedir. Buna '*Hakikat-ı Muhammediye*' denilmektedir (Kara, 1990:141-147). Hacım Köyü Nüshasında diğer nüshalardan farklı olarak bu konu menâkıbnâmenin giriş kısmında ele alınmıştır. Sûfilere göre, Allâh önce Hz. Muhammed'in nurunu o nurdan da kâinatı yarattı. Bu düşünce sûfilerce, Kur'an-ı Kerim'de "*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*" Enbiyâ Suresi, 107. ayete dayandırılmıştır. Bu konu Menâkıbnâmede Hz. Peygambere atfen bir kutsî hadisle ele alınmıştır: "*HKN: 9b, ... pes imdi allâhü te‘âlâ celle celâle habîbine hitâb itdi kâllallâhü te‘âlâ levlâke levlâke lemâ hâlaqatu'l-eflâk ve dahı hâlaqatüke lâcel hâlaqatüke il ekvân lâceldür ya‘ni ya muhammed maşşud sensin eger sen olmayaydıñ yirleri ve gökleri ve mâ-fihâyı yaratmayaydım seni benüm için ‘âlemi senüñ için halk eyledim dir ...”* Genel manası ile 'insan-ı kâmil' ise, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak insan; Allah'ın zat, sıfat ve fiillerinin tecellisi olan varlıktır (Kara, 1990: 142). Menâkıbnâmede, Hacım Sultan'a Allah'ın 'celâl' sıfatının tecellisi görülmektedir: "*HKN: 69b, ... iklîm halîfeleri du‘â itdiler yanına kırk dervîş yoldaş koşdılar gâfil olma hâcım sulţân cellâd kişidür gurûr ile varma şaşın diyüp gönderdiler ...”* Ali Emiri Efendi B Nüshasında Beyce Sultan da Hacım Sultan'ın bu özelliğine dikkati çeker: "*AE-BN: 62b, ... pākça sulţân ayıtdı erenler hâcım sulţân bir celâlî kişidir ve erenler meydânñ cellâdıdır anñ ile muķâvet itmek güçdür ...”* Hacım Sultan'ın ağaç kılıç taşınması ve Bektaşî Tarikatında 'meydan cellâdı' olarak bilinmesi de 'celâl sıfatı' ile ilgilidir. Ali Emiri Efendi B Nüshasında şöyle anlatılmıştır: "*AE-BN: 13b-14a, ... hâzret-i hünkâra muķaddem h̄oca aḥmed yesevî hâzretleri bir taḥdadan kılıç kuşatmışdı ol kılıcı hâzret-i hâcımñ beline kuşatdı ve mübârek nefeslerüñden bir geldi ki ya hâcım seni dahı meydân cellâdı naşb eyledim yolsızlaruñ hırsızlaruñ bî-edeb hayâsızlaruñ münkirlerüñ yalancılaruñ münâfiḳlaruñ ve siz evliyâ' olan rumûzâtları ketm*

itmeyenlerüñ ve lâyihsız meclislerde mālâyıgını kelām idenlerüñ boyunların urmağa ...”

2.5.2.5. Keramet:

Sûfîlerin göstermiş oldukları olağanüstü olay ve davranışlara keramet adı verilmektedir (Kara, 1990: 158) Menâkıbnâme kitapları da velîlerin göstermiş oldukları kerametleri aktarırlar. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi de esas olarak Hacım Sultan'ın göstermiş olduğu kerametlerin aktarıldığı bir kitaptır. Menâkıbnâmede Hacım Sultan'ın, Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikteyken göstermiş oldukları, örneğin iki aslanı taşla döndürmeleri gibi kerametler vardır. Bunun dışında asıl olarak Hacım Sultan'ın tek başına göstermiş olduğu kerametler bulunmaktadır. Bu kerametler “motifler” bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Hacım Sultan'ın göstermiş olduğu kerametler kevnî (maddî) olanlardır. Örneğin; Hacım Sultan, genç bir kızın cinsiyetini değiştirerek erkek yapmıştır. Menâkıbnâmede şöyle geçmektedir: “*HKN: 53a, ... yirinden tırup kızuñ evlerinden yaña yürüdi kapısı mu‘allağ açıldı içeri girdi kıızı babasınıñ yanında buldı elini ol kızuñ yüzine kodı ayıtdı bismillâh bi-izn-illâhi te‘âlâ didi âyete’l-kürsî okuyup göbegine degin şıgadı çıkdı yürüvirdi ...*”

2.5.2.6. Fena-beka:

Fena; yokluk, geçicilik, hiçlik demektir. Allah'a yaklaşmanın en ileri derecelerindedir. Kul, Allah'la her an meşgul olduğu için benliğini kaybeder Allah'ta yok olur. Beka ise var olmak demektir (Yılmaz, 2010). Dünyevi arzularından sıyrılarak Allah'ta yok olan kimse benliğini Allah'ta bularak var olacaktır. Menâkıbnâmede, hayattayken dünyadan nimetlerinden el çekerek Allah ile meşgul olan Hacım Sultan, öldükten sonra da Allah'la var olduğunu şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 73a, ... ve dahı allâhü te‘âlâ emriyle darü’l-fenâdan darü’l-beğâyâ rıhlet itdikden şoñra ...*”

2.5.3. Züht Unsurları

2.5.3.1. Halvet-uzlet:

İnsanlardan ayrı yaşamak, mümkün olduğunca yalnız kalmak Hacım Sultan'da sık rastlanan bir durumdur. Menâkıbnâmede bir örnek şöyledir: “*HKN: 60b...pes sultan hazret halvet-hânesine girip ibadete riyazete tevekküle kâim oldu...*”

2.5.3.2. Riyazet-mücahede:

Riyazet, terbiye etmek, itaat demektir. Mücahede ise nefsin isteklerine karşı savaşmak, nefse karşı yeme içme uyuma gibi doğal ihtiyaçları en aza indirmektir (Kara,1990: 107). Hacım Sultan gittiği yerlerde insanların arasına karışmaz uzun süren riyazet ve mücahede de bulunur. *“HKN: 64b, ... andan sağ ayağı üzerine leylen ve nehâren kırk gün yimeyüp içmeyüp tırdı özünü allâhü te‘âlânun dergâhına ısmarladı kırk gün temâm oldu andan inüp ol depe hâcım sultânla bile yürüdi ...”*

2.5.3.3.Sabır-tevekkül:

Kimseden bir şey istememek ele geçirilenleri biriktirmemektir (Kara, 1990:109). Hacım Sultân kendisine yapılan kötü davranışlara karşı sabırlı ve tevekkül içindedir. *“HKN: 34b, ... pes imdi sultân hâcım hâzret gelüp kara-hişâr kırbunda bir büyük kaya var-idi anuñ yanına gelüp bir kaç gün anda sâkîn oldu kırk gün miqdârı riyâzet çeküp tevekkül hakık oldu ...”*

2.5.3.4. Vera:

Günahlardan ısrarla kaçınmak ve korkmak, haramdan şüpheli şeylerden boş heveslerden uzaklaşmaktır (Kara, 1990: 110) Menâkıbnâmede, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ın eğitiminde ‘vera’ da şu ifadelerde geçmektedir: *“HKN: 14b, ... sultânü’l-evliyâ hoca aḥmed yesevî kuṭbu’l-ekrem rûma göndermezden ileri kırk yıl tamâm şâ’imü’l-dehr ve kâ’imü’l-leyl leylân ve nehârân ‘ibâdet riyâzet taḳvâya ver‘a a‘mâl-ı şâlîhya meşgûl oldılar ...”*

2.5.4. Erkân

2.5.4.1 Kılık kıyafet:

Menâkıbnâmede Hacım Sultan’ın kılık kıyafeti hakkında yeterli açıklama yoktur. Üzerinde, tahminen büyükçe, bir hırkadan bahsedilmektedir. Hacım Sultan seyahatleri sırasında yerleşim yerlerine geldiğinde bu yerleşim yerinin içerisine girmeyip o yerin yakınında kendince uygun bir mahal bulup insanların arasına karışmaz. Bu mahalde hırkasına bürünüp uzun müddet zikir ve ibadetle meşgul olur. Kendisini istemeyen insanlara da herhangi bir tepki vermez. Menâkıbnâmede şöyle

anlatılır: “*HKN. 36a-36b, ... sultān ḥazret gelüp kıbleden yanında bir ḥallīce maḳāmda karar itdi tevekkül ḥaḳḳ olup kırk gün miḳdārı zıkrullāh meşḡūl oldı riyāzet çeküp allāhü te‘ālā celle celāleden isti‘ānet diledi pes şehirlünün ba‘zıları sultān ḥazretini görüp ḳahḳahā-ile güler-idi görüñ bu delü dīvāne kırk gündür yatur yimez içmez bir ḥayvāncuḳ daḥı bekleyüp durur yabāna gitmez diyü maşarāya alurlar-idi sultān ḥacım ḥazret hīç bunlara muḳayyed olmazdı ...*” Üzerindeki hırkanın dışında, evinde konuk olarak kaldığı kişiye kendi muskasını, elbisesini ve kemerini hediye ettiğinden bahsedilmektedir. Elbise, giymiş olduğu hırka mıdır, yoksa hırkayı elbise üzerine mi, giymektedir? Bu durum Menâkıbnâmede pek belli değildir: “*HKN: 31b, ... andan sultān ḥacım ḥazret bir ḥamā’ilin ve kisvetin ve kemerin ol yigide virdi bu bizden teberrik olsun didi ...*” Evinde konuk olarak kaldığı adamla yemiş toplamak için gittikleri sahrada Hacım Sultan, yemiş toplamak için ağaca çıktığında aşağıdaki adam yukarıya bakınca Hacım Sultan’ın bacak arasını gördüğüne göre, beline kuşak bağlanmış çok da uzun olmayan bir hırka olduğu şeklinde düşünmek mümkündür. Şehirli insanların tepkisi, Hacım Sultan’ın sadece yerleşim yerlerinin içersine girmeyip kenarda bir yerde durması değil, dış görünüşünün şehirli ahaliye normal gelmemesi sebebiyle olduğunu da diyebiliriz. Üzerinde sadece bir hırka ile yarı çıplak dolaşması Menâkıpnâmedeki; *âdemsî dervîş* ifadesinden de anlaşılmaktadır: “*HKN: 36a, ... ol vaḳt şāndüḳlu şehrinün âdemsî dervîşleri sevmezler idi ...*” Hacım Sultan, sırtında beli kemerle bağlanmış uzun olmayan hırkası, aksesuar olarak muhtemelen boynunda muskası ve elinde büyükçe bir asa ile yarı çıplak denilebilecek bir tarzda dolaşmakta ve asayı keramet göstermek için kullanmaktadır: “*HKN:31b, ... ve daḥı bir ‘aşāşı var-idi igde ağacından dikeḳodı ma‘nāya bitdi ...*” Bugün, Hacım Sultan Türbesinde Hacım Sultan’a ait olduğu söylenen yarısı yanmış bir asa türbenin duvarında asılıdır. Menâkıbnâmede Hacım Sultan’ın başına giymiş olduğu başlık hakkında herhangi bir bilgi geçmemektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan, Rûm erenlerini makamlarına uğurlarken her birine ‘taç’ giydirdiklerine göre Hacım Sultan’ın da başında bir elifi taç olması gerekir. Hacım Sultan Türbesi’ndeki sandukanın baş tarafında Hacım Sultan’a ait olduğu söylenen, on iki dilimli yeşil renkli, tepesi kırmızı ve aşağı kısmı beyaz bir bezle sarılı bir başlık vardır. Kaynaklardaki tariflerden hareketle bu tacın gerçekte Hacım Sultan’a ait olup olmadığı konusu şüphelidir. Sözlü kaynağımız İ KARACAN¹

¹ Sözlü görüşme, Karaca Köyü, Yazıhan/Malatya

(2011) Başkanlık Köyünde, İbo Baba denilen kişide de Hacım Sultan'ın asası ile külâhının muhafaza edildiğini anlatmıştır. Bu asa ve külâhın bir odada muhavaza edildiğini söylemiştir. Ancak, asayı ve külâhı görme imkânı olmamıştır.

2.5.4.2. Çihar darb olma:

Menâkıbnâmede, Hacı Bektaş-ı velî, Hacım Sultan'dan başını tıraş etmesini istiyor: “*HKN: 26a, ... pes imdi hünkâr hâcî bekdâş velî hâzretleri ayıtdı ya ‘ammûzâde hâcım sultân gel benüm benüm başımı tirâş eyle hem yol yoldaşuyuz seni dahı göndüreyin germiyanda şuşuz nâm mevzi‘ de haqq cānibinden sākīn ol diyü irşād olundı ve hem menteşe iklîminde biñ bir öküz kırbānuñ vardur getürüp seyyid gāzīnūñ üzerini ‘imāret iyle didi gel benüm başımı tirâş eyle pes sultân hâcım hâzretleri yirinden kalkup şu getürüp nazārında kodı eline şu alup sultānuñ başın ısladı tıg alup tirâş itmek istedi ...*” Hacım Sultan'ın başını, kaşını, sakalını ve bıyığını hepsini veya bir kaçını tıraş edip etmediği menâkıbnâmede belirtilmemiştir. Ayrılacakları zaman, Hacı Bektaş-ı Velî'nin başını tıraş ettiğine göre, Hacım Sultan'ın da başını tıraş ettiği düşünülebilir.

2.5.4.3. Mücâhede ve riyâzat:

Riyâzet, nefsin her türlü isteklerine karşı elden geldiğince mücadele ederek sadece hayatını idame edecek orandaki şeylerle alışmak, çile çekmek demektir. Mücâdehe ise nefis ile savaşmak anlamındadır (Yılmaz, 2010:191). Menâkıbnâmede on bir defa Hacım Sultan'ın riyâzat yapmasından bahsetmesiyle çok geçen tasavvufî hususlardan birisidir. Hacım Sultan, gerek seyahatleri esnasında gerekse kendi zâviyesinde kaldığında çoğunlukla tek başına, Sandıklı'ya geldiğindeki gibi de, başka bir dervişle mücâhede ve riyâzatla meşgul olur. Menâkıbnâmede Karahisar'daki riyâzâtı şöyledir: “*HKN: 34b, ... pes imdi sultân hâcım hâzret gelüp kara-hişâr kırbunda bir büyük kıya var-ıdi anuñ yanına gelüp bir kaç gün anda sākīn oldu kırık gün miqdârı riyâzet çeküp tevekkül haqq oldu ...*”

2.5.4.4. Seyahat etme:

Hacım Sultan'ın uyguladığı erkânlardan birisi de seyahat etmedir. Kalenderî dervişlerin erkânında önemli bir yer tutan ve kendi aralarındaki dayanışmayı kuvvetlendiren seyahat etme geleneğine, Budist ve Maniheizt rahiplerinin yaptıkları seyahatlerin etkili olduğu düşünülmektedir (Ocak, 1992: 168). Seyahat erkânının

dervişin eğitiminde önemli bir yeri vardır. Sürekli seyahat eden dervişlere “seyyâhûn” denilmektedir. İlmî ve sosyal bakımdan birçok faydaları olduğu gibi eğitici yönü ağır basmaktadır. Seyahat, kişinin içinde yaşadığı çevreden uzaklaşarak gurbetin yalnızlığına ve zorluklarına nefsi alıştırmak olgunlaşmak anlamındadır. Böylelikle seyahat, dünyanın fâniliği, sonsuz yurdun ahiret olduğunu kavratır (Demirci, 2008: 26). Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî’nin kendisine nereyi yurt vereceğini düşününce bu durum Hacı Bektaş-ı Velî’ye malum olur. O da gönlü nereyi istiyorsa, ona istediği yeri yurt vereceğini söyler. Hacı Bektaş-ı Velî, ölünce Hacım Sultan, Germiyan Beyine giderek yurt ister ve ondan sonra seyahatlere başlar. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ise, Hacım Sultan’ın seyahatlerini üç bölüme ayırabiliriz bunlardan birincisi, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ın birlikte yaptıkları seyahatler; ikincisi, Hacım Sultan’ın kendi makamına gitmek için yaptığı seyahatler; üçüncüsü ise Hacım Sultan’ın kendi makamından halife ve dervişleriyle yaptığı seyahatlerdir. Buna göre, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Hoca Ahmet Yesevî’den icazet aldıktan sonra önce Mekke, Medine ve Kudüs gibi kutsal mekânları dolaştıktan sonra Anadolu’da Karayük’e gelirler. Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî’nin ona Uşak’taki Susuz adlı yeri yurt vermesinden sonra Susuz’u bulmak için yola çıkar. İlk olarak Germiyan iline doğru yola çıkarak Karahisar yakınında olan Öyük köyüne gelir. Burada sığırtmaçlık yapar. Buradan Karahisar’a gider. Karahisar’daki bir bey Hacım Sultan’a orada kalmasını rica etse de, makamının Susuz olduğunu söyleyerek Sandıklı’ya gelir. Burada Derviş Hacı adında bir dervişle birlikte kalır. Sandıklı halkı, Hacım Sultan’ın orada kalmasını istemezler. Burada ilginç olan konu Hacım Sultan’a yurt olarak ‘Susuz’ adlı yer verilmiş olmasına rağmen Hacım Sultan Sandıklı’ya yerleşmesinin uygun olup olmadığını düşünmesidir. Rüyasında Hz. Muhammet ona makamının bulunduğu yer değil, Susuz olduğunu söyler. Sandıklı yakınlarında Susuz adında bir köy vardır ki, Hacım Sultan bu yüzden orada ikamet etmeyi düşünmüş olabilir. Hacım Sultan, Sandıklı’da Derviş Hacı’yı bırakarak Uşak kazasının Susuz denilen yerine gelir. Susuz, virane bir mezarlığın bulunduğu Akkoyunlu Yörükleri’nin yaylasıdır. Menâkıbnâmede, Susuz: “*HKN: 42a-42b: ... pes sultân hâcım hâzret şandukludan revâne oldı feyinneme tevellü feşümme vechullahi dostına secde eyledi şuşuzı şormadı allâhü te‘âlâya tevekkül idüp yola girdi gitdi pes imdi allâhü te‘âlânuñ kudret birle uşşak kazasına şuşuz nâm mevzi‘ de vîrâneye çıka geldi gördi-kim bir vîrân bir güristândur-kim kuş uçup geçmez ...*” şeklinde anlatılır. Hacım Sultan, tekrar rüya

yoluyla bilgi almaya başvurarak Hz. Peygamberden geldiği yerin doğru yer olduğunu öğrenir. Yörükler, Hacım Sultan'ı yaylalarında istemezler. Derviş Burhan, Horasan'dan gelerek ona katılır. Gösterdiği kerametlerden dolayı çevresinde çok sayıda derviş birikir. Burada bir zaviye inşa ederler. Hacım Sultan'ın, Öyük köyünden Susuz'a kadar olan yolculuğunda ona bir kara boğa eşlik etmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ı Susuz'a gönderirken ona kurban kesmek için Seyyit Gazi Zâviyesine gitmesi gerektiğini de söylediği için Hacım Sultan, Susuz'a yerleşip etrafına dervişleri toplayınca ilk olarak buradan Menteşe iline doğru yola çıkar. Menâkıbnâmede, Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Hacım Sultan'dan Seyyit Gazi Zâviyesine gitmesini istemesi: "*HKN: 26a, ... hem menteşe ikliminde biñ bir öküz kırbānuñ vardur getürüp seyyid gāzīnūñ üzerini 'imāret iyle didi ...*" cümlesinden de anlaşıldığı gibi, Seyyit Battal Gazi, bütün Kalenderî zümreleri tarafından 'pîr' olarak tanınmakta ve her yıl Kurban Bayramında Seyyit Gazi Zâviyesi ziyaret edilmektedir (Ocak, 1992: 207). Hacım Sultan, Derviş Burhan ile Menteşe iline gelirler. Yolda, Seyyit Gazi Evliyalari Bekçe Sultan ve Habib Paşa Sultan ve onların derviş grubuyla karşılaşır. Hacım Sultan, dervişlere kendinî tanıtip Seyyit Gazi Zâviyesine gittiklerini söyler. Bu dervişler de Hacım Sultan'a katılarak onu konuk ederler. Birçok olaydan sonra Hacım Sultan, bu dervişlerden ayrılarak Germiyan ilinde Geyikler denilen yere gelir. Geyikler halkı, Hacım Sultan'ı iyi karşılar buradan birçok kurban toplayarak Şeyhlü'ye gelir. Şeyhlü'den kurbanlarla birlikte Susuz'a gelirler. Susuz'dan Seyyit Gazi Zâviyesine giderler. Zâviyedeki şeyhi öldüren Hacım Sultan, şeyhin postuna başka birini oturtur. Kurbanlar kesilir. Hacım Sultan buradan tekrar makamının bulunduğu yer olan Susuz'a döner.

Alan çalışmasının bir bölümünde, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Hacım Sultan'ın dolaşmış olduğu merkezler belirlenmiş ve aynı hattı takip edilerek Hacım Sultan'ın alandaki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Menâkıbnâmede geçen il, ilçe, kasaba ve köy isimlerinin büyük bir kısmı bugünkü siyasî haritada mevcut değildir. Bu yerleşim yeri veya coğrafî bölgelerin ya adı değişmiş ya da yeni yerleşim yerleri olarak ortaya çıkmış olarak gözükmektedir. Örneğin, Menâkıbnâmede adı geçen Şeyhlü, Geyikler ve Öyük (Öveyik) Köyü bugünkü siyasî haritada bulunmamaktadır. Alan çalışmamıza başlamadan önce yaptığımız araştırmada, I. Defteri Hakanî Dizini isimli arşiv çalışmasının 1530 Tarihinde Kütahya Livâsı ve 1530 Karahisar-i Sâhip Livâsı haritalarında Menâkıbnâmede adı geçen yerleşim yerleri tespit edilmiştir (Anonim 1993). Haritada, Şeyhlü o yıllarda kaza merkezi, Çivril ise köy olarak görülmektedir.

Şimdiki haritada Çivril ilçe, Şeyhlü ise ismi değişerek Işıklı olmuştur. Geyikler ise bugünkü Dinar'dır. Böylelikle sıklıkla yer değiştiren bir velî olarak Hacım Sultan'ın hangi hat üzerinden seyahat etmiş olduğu harita üzerinde belirlenmiştir. (Ek-14/ 15) Burada dikkat çekici olan husus; Menâkıbnâme'de Karahisar'ın yakınındaki Öyük köyü diye geçen yerin haritada Karahisar'ın çok aşağısında kalmış olmasıdır. Önce Öyük köyüne sonra çok yukarıda Karahisar'a, sonra tekrar aşağıda kalan Sandıklı'ya gidiyor olması Hacım Sultan'ın o zamanın işlek olan yollarını takip ettiğini göstermektedir. Bu yollardan kuzey yolu olan Sandıklı-Işıklı-Çal çevresinden geçerek güney yönünde Gediz vadisine atlayan yol olarak bilinmektedir (Baykara, 2007: 15). Kuzey yolu olarak bilinen bu yol Işıklı-Dinar çukurluğundan batıya yönelen yollar olarak üç yerden geçidi bulunmaktadır. Bu geçitler: 1. Dinar/Gingler yakınlarındaki geçit, 2. Homa doğusundaki Düz-Bel, 3. Şeyhlü/Işıklı, doğusundaki Kufi Çayı geçididir. Kufi Çayı geçidinden giden yol, XIII. ve XIV. yüzyıllarda öncü dervişlerin Sandıklı'ya ve buradan Susuz'a geçtikleri yoldur (Baykara, 2007: 117). Menâkıbnâme'ye göre, Hacım Sultan'ın Kufi Çayı vadisinden geçen ana yolu hem de ana yolun diğer kollarını kullanmış olduğu görülmektedir. Hacım Sultan'ın sadece menâkıbnâme'de adı geçen yerlerde dolaşmış olması düşünülmemelidir. Menâkıbnâme'de sadece önemli bir takım olayların gerçekleşmiş olan mekânların adı zikredilmiş olduğu görülmektedir. Bu sebeple alan çalışmasında görüldüğü üzere Hacım Sultan'ın daha geniş bir alanda izleri mevcuttur. Hacım Sultan'a ait kültürel coğrafya, Hacım köyü başta olmak üzere Göğem, Yayalar, Selçik, Tatar, Koyunbeli, Budaklar, Kırka, Karkın, Karaca Ömer, Kadem Sultan ve Karaca Ahmet gibi köy ve kasabalarda Hacım Sultan'la ilgili ya anlatılarla ya da onunla ilişkili dervişlerle daha geniş bir alana yayılmıştır.

2.5.4.5. cerr:

Menâkıbnâme'de uygulamasına tesadüf edilen ve para, eşya vs. şeyler çekme, toplama anlamına gelen *cerr*, Kalenderî dervişlerin, nefislerini aşağılamak için yapmış oldukları, tıpkı Budist rahiplerin geleneklerinde de yer alan dilenme (Ocak, 1992: 169) değildir. Menâkıbnâme'de daha çok kurban edilecek hayvan bağışını kabul etme olarak rastlanmaktadır. Hacım Sultan, Susuz'a geldiğinde kendisini yaylalarında istemeyen ve onu kovmak düşüncesinde olan Yörüklerle bir hastalık musallat edince çoğu bu hastalıktan ölür. Yörükler hatalarını anlayıp Hacım Sultan'dan özür dilediklerinde o da Yörükleri affeder. Bunun üzerine Yörükler bütün kurbanlıklarını, mumlarını, akçalarını

sadakaları olarak verirler: “*HKN: 47a, ... cemî‘ kurbânların ve çırağ aqçelerin cemî‘ idüp sulţân hazretine virdiler dede sulţân bizüm şadaqâtımızı qabûl eyle didiler ...*” Hacım Sultan’ın, Menteşe ilinde bir kızın cinsiyetini değiştirip erkek yatığı kerameti duyulunca birçok kişi at, öküz, koyun, keçi ve bin bir öküz kurbanıyla küçük halıları kabul eder. Menâkıbnâmeye göre, toplanan hayvan bağışlarının asıl amacı, Seyyit Gazi Zâviyesinde kurbanları kesmektir: “*HKN: 55a, ...germiyân iline geldi geyikler dirleridi anda geldi bir kaç gün tırdı evliyâ sevicileri cem‘ olup geldiler sulţân hazretinüñ hayr du‘âsın aldılar dahı kurbânların cem‘ idüp sulţân hazretine teslîm itdiler ...*”

2.5.4.6. Mücerredlik:

Hiç evlenmemek bekâr bir hayat yaşamak demek olan *mücerretlik*, genel olarak Kalenderî zümrelerin erkânlarındandır. İslâmî kurallara aykırı olmakla birlikte mücerret bir hayat yaşayan Budist ve Maniheist rahiplerden gelen bir etkilenmedir denilmektedir (Ocak, 1992: 170). Menâkıbnâmeye göre; Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, birlikte anlatılırken nefsanî şeylere meyil göstermemiş olduklarından şu şekilde bahsedilir: “*HKN: 14a, ... sulţân hâcım sulţân hâcî bekdâş qaddes allâhü sırrü’l-‘azîz hazretleri bunlar şöyledür-kim naşb-i ezelidür ya‘nî ki şabâbiyyet ‘âleminde herkez şıbyânla qarışup lu‘b-ı levhe şehvete meşğûl olmadılar ...*” Hacım Sultan, Öyük köyünde bir adamın evinde konuk olarak kaldığı zaman evin hanımı ile Hacım Sultan hakkında dedikodu çıkarırlar. Bu söylenenleri duyan adam kızgınlıkla eve gelince Hacım Sultan onu bir sahraya götürür. Kış mevsimi olmasına rağmen bir söğüt ağacından çeşitli yemişler bitiren Hacım Sultan yemişleri toplamak için ağaca çıkar. Ağacın dibindeki adam, yukarıya bakınca Hacım Sultan’ın bacak arasında cinsel organı yerinde kırmızı beyaz gül görür: “*HKN: 31a, ... meger bu yigit yukarı bakmışdı gözi sulţân hazretinüñ ud yerine düş oldu kırmızı aq gül gözükdi bunu görüp i‘tikâdı mühkem oldu ...*” Menâkıbnâmede bir evlenme bahsi geçmektedir. Seyyit Gazi Zâviyesinden dönerlerken dervişleri Hacım Sultan’a artık evlenmesini o öldükten sonra âsitânını bekleyecek bir oğlu olmasının iyi olacağını söylerler. Hacım Sultan böyle söyleyen dervişlere hep sabretmelerini öğütlemektedir. Sonra yolda biri genç biri yaşlı, iki kadın ve bir adamın gittiğini görünce Hacım Sultan onlara nereye gittiklerini sorar. Genç kadının çocuğu olmadığı için Seyyit Gazi’ye gittiklerini öğrenince muratları hasıl olursa geri dönüp dönmeyeceklerini sorar. Genç kadın kabul etmez. Hacım Sultan, “*Yürü kalbin pâk değilmiş nazarı kabul etmedin.*” der. Hacım Sultan, dervişlere “*Şol bir hatunu ben*

alırım.” der. Derviş Burhan giderek kadınlara Hacım Sultan’ın nazarını kabul edip etmeyeceklerini sorar. Genç kadın kabul etmez, yaşlı olan kadın, “*Ol aziziin nefesin kabul ederim.*” diye cevap verir. Hacım Sultan, yaşlı kadına, “*Bana gelir misin?*” diye sorunca o da kabul eder. Derviş Burhan dua eder. Diğer dervişler Hacım Sultan, kadını alıp gideceğini sanırlar. Menâkıbnâmede, Hacım Sultan’ın yaşlı kadını alması şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 67a, ... hâcım sultân hâzret ol hatuna cevâb itdi kıbleden yaña tur didi hatun dahı kıbleden yaña turdı hâzret-i sultân üç kere üzerinden sıçradı ağzı yârin ağzına bıraktı üç kere arkasın şığadı andan el getirüp du‘â eyledi dervîşler âmîn didiler el yüze sildiler dervîşlere ayıtdı bu hatundan benüm sağ köprücegi delük ‘otmâñum gelse gerek beni isteyen anda bula didi anuñ evlâdı soñra benüm üzerim bekleye dervîşler haqq celle ve ‘alâ hâzretleri biz za‘îf kuluna şehvet nazarı virmedi ...*” Menkabeden anlaşılacağı üzere; Hacım Sultan’ın evliliği normalde olan bir evlilik değildir. Zaten yaşlı kadın kendi kabilesine geri dönmüştür. Kadın hamile kalıp zamanı gelince de bir oğlan doğurup Hacım Sultan’a göndermiştir. Birçok menâkıbnâmede görülen bu şekilde olan çocuklara “*nefes evlâdı*” denilmektedir. Hacım Sultan, mücerred bir hayat yaşamıştır. Sadece evlenmemekle kalmamış *terk ü tecrîd* prensibine de sadık kalmıştır.

2.5.5. Âyin ve İbadetler

2.5.5.1. Semâ:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde toplu olarak yapılan ayin ve törenler görülmemektedir. Toplu olarak yapılan bir nevi tören kabul edilebilecek olan Seyyit Gazi Zâviyesinde kurban kesmek için toplanılmasıdır. Bilinen anlamda bir semâhtan da bahsedilemez. Sadece, Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Seyyit Gazi Zâviyede semâdan bahsedilir ki, bu belki semâh olabilir. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî; Seyyit Gazi’nin mezârını ziyarete gittiği zaman, “*VHB: 132a, ... Muharrem ayında ölen İmam Hüseyin Velî’nin matemi bizim üzerimize olsun ve Hacılar bayramında yapılan toplantı Seyyit’in üzerine olsun.*” dediği için Hacım Sultan ve dervişleri topladıkları kurbanlarla Seyyit Gazi Zâviyesine gelirler. Zâviyeye gelmeden Bulduk Çayının yanında toplantı yapıp yemekler yenilerek dua, sena ve semâ yaparlar. Zâviyeye yaklaştıklarında Hacım Sultan, “*HBV: 134b, ... Kudümleri çalın, Seyyit dergâhına gidelim, onlarla semâ edelim.*” demesi üzerine oraya geldiklerinde Zâviyedekiler toplanmış semâ yapmaktadırlar. Zâviyenin şeyhine kızan, Hacım Sultan

onlarla birlikte semâya girer. Semâ ederken etekleri hangi dervişe değdiyse o derviş kesip öldürür. Rivayetlere göre bu şekilde on yedi derviş ölmüştür. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Zâviyenin şeyhi öldükten sonra kurbanlar kesilir, gülbang-ı Muhammedi getirilir ve Kur'an-ı Kerim okunur: “*HKN: 64a, ... andan sulţān ḥāzret ḳurbānları kesüñ didi andan ‘ulemā şuleḫā cem‘ olup du‘ā gülbang-ı muḫammed getürüp allāh allāh didiler biñ bir ḳurbānı boğazladılar pişürdiler çoḫluḫ ādam cem‘ oldu üç gün üç gice gelüp giden eḫibbāya bu ta‘ām ḳısmet itdiler andan ‘ulemā fuḫala şuleḫā cem‘ olup ḳur‘ān tilāvet idüp du‘ā itdiler şevābın muḫammed muştafānuñ cemī‘ enbiyānuñ āline ve evlādına seyyid ḡāzī sulţānuñ rūḫına baḡışladılar el yüze sildiler ...*”

2.5.5.2. Şerî ibadetler:

Menâkıbnâmeye göre; Hacım Sultan ibadete ve riyazete birinci dereceden önem vermektedir. Hac ibadetini öncelikle tayy-i mekân yaparak yani mekân sınırlarını aşarak yapmıştır. Menâkıbnâmelerde her zaman rastlanabilir olağanüstülüklerden biri de bir anda bir mekândan başka bir mekâna gidip gelebilmedir. Menâkıbnâmeye, Hoca Ahmet Yesevî, halifelerinin Hacı Bektaş-ı Velî için, “*Ne sebepten ‘hacı’ oldu?*” sorusu üzerine, kendisi Kâbe’de namaz kılarken selam verdiği bir tarafında Hacı Bektaş’ı, bir tarafında Hacım Sultan’ın gördüğünü söyler: “*HKN: 17a, ... budur-kim her vaḫt ben ka‘bede namāz ḳılurdum şaḡ yanuma selām virdikde ḫācī bekdāşı görürdüm şol yanuma selām virdikde ḫācımı görürdüm didi namāzdan fārīḡ olıcaḫ hemān ḡayb olurlardı ...*” Hacım Sultan, olağanüstü yolların dışında ikinci olarak da, Hacı Bektaş-ı Velî ile Kâbe’ye gitmesinden bahsedilir. Hoca Ahmet Yesevî’nin işareti üzerine Anadolu’ya doğru yola çıkan Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Anadolu’ya gelmeden önce Mekke, Medine ve Kudüs gibi şehirleri ziyarette bulunurlar. Menâkıbnâmeye Hacım Sultan, aslında asıl isminin “*Recep*” olmasına rağmen kendisine “*Hacım*” denmesini bu hac ziyaretle açıklar: “*HKN: 37a, ... pes sulţāñ ḫāzret ayıtdı ya derviş ḫācī bizüm atamız virdiḡi ismümüz recepdür ammā sulţān ḫācī bekdāş velī ile ḫorasāndan sulţān ḫoca aḫmed yesevī ibni muḫammed ḫanefī ibni ‘alī bizi rūma göndericeḡ gelüp ka‘be-i şerīfi medīne-yi münevvereyi tavāf idiceḡ bizüm ismümüze ḫācım didi ...*” Oruç tutma; bilinen anlamda oruç tutma menâkıbnâmeye geçmemektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ın kırk yıl ibadet ve riyazetle meşgul olmaları ve Hacım Sultan’ın, ibadet ve riyazete başladığında yemeden içmeden kırk gün geçirmesi vardır. Yemeden içmeden belli bir süre ibadetten ve riyazetten bahsedilmesi Hacım Sultan’ın çileye başladığında

bu süre içinde oruç tutmuş olabileceği sonucuna varılabilir: “HKN: 64b, ...pes sultān ḥazret bunda kırk gün turalum didi andan gidelüm pes bir yüksek depe var-idi sultān ḥacım ol depe üzerine çıktı ol depeye kızıl boya dirler-idi ... andan sağ ayağı üzerine leylan ve nehāren kırk gün yimeyüp içmeyüp tırdı özünü allāhü te‘ālānuñ dergāhına ısmarladı kırk gün temām oldu andan inüp ol depe ḥacım sultānla bile yürüdi ...” Menānākıbnāmede, Hacım Sultan’ın titizlikle uyguladığı şeri ibadet olarak namaz kılma geçmektedir: “HKN: 43a, ... sultān ḥacım sırrum uyanı geldi şükr eyledi abdest alup namāz kıldı evrād okuyup şevābın sultān-ı enbiyānuñ rūhına cemī‘ evlād rūhına şaḥābe-i gūzīn rūhına bağışlayup du‘ā eyledi el yüze sürdi tevekkül ḥaḥḥ oldu ...” Vakit namazlarından; sıklıkla sabah namazı, ayrıca üç yerde öğle namazı ve bir yerde de akşam namazı geçmektedir. Bazen kıldığı namazdan sonra, karşılaştığı sıkıntılardan kurtulmak için dua etmektedir: “HKN: 44b, ... pes sultān ḥazret turup abdest aldı tañ namāzın kıldı ḥazret-i ḥaḥḥa münācāt idüp du‘ā eyledi aydur pādīşāh ‘izzi ve celle ḥafıyyü’l-lātāfsın ḳādī-l-ḥacātsın ben ḳūluñ münācātını ḳabül eyle ḥabībūñ ḥürmetine du‘āmı ḳabül eyle didi el yüze sildi ...” Bazen de vakit namaz dışında bir keramet göstermeden önce de namaz kılmaktadır: “HKN: 52b-53a, ... pes ḥacım sultān ḥazretleri ayıtdı burhān bardağa şu koy abdest alalum didi burhān şu koyup getürdi sultān ḥazret abdest aldı iki rek‘at namāz kıldı sūre-i yasin okıyup ḥazret-i resūlullah rūhına biñ kere şalavāt getürdi du‘ā idüp el yüze sildi yirinden turup ḳızuñ evlerinden yaña yürüdi ...” Hacım Sultan, seyahate çıktığında da namaza hazırlıklı olmak için abdest bardağını yanında taşımaktadır: “HKN: 49a, ... dervīş burhān turup merkebin getürdi abdest bardağın bir kaç kitāblar aldı ‘aşāşın eline alup sultānuñ ardına düşdi ...” Yukarıda Hacı Bektaş-ı Velî’ye niçin “hacı” denildiğini açıklarken Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ın, Hoca Ahmet Yesevî’nin yanında namaz kılmalarında da bahsetmiştik. Menākıbnāmede, vakit namazlarının haricinde bir de cenaze namazı geçmektedir: “HKN: 72b-73a, ... sultān ḥazret dervīşlere varuñ babayı ḥaḥḥa ḳoñ ayıtdı didi andan dervīşler vardılar gördiler kim ḳara baba teslīm olmuş kırk dervīş başında tururlar andan dervīşler cem‘ olup yuyup namāzın kıilup defn idüp ḳur‘ān tilāvet idüp babanuñ dervīşlerin alup geldiler sultānuñ ḥizmetinde oldılar ...”

2.5.6. Teşkilat ve Yapı

2.5.6.1. Şeyhler ve müritler:

Bu bölümde, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde adı geçen şeyhler ve müritler ele alınacaktır. Bu şeyhler ve müritlerden Hoca Ahmet Yesevî gibi Anadolu sûfliğinin kendisine bağlandığı şahsiyet olarak menâkıbnâmedeki şahıs kadrosundan daha önce yaşamıştır. Seyyit Battal Gazi'yi de bu kısımda değerlendirmek gerekmektedir. Seyyit Battal Gazi, Kalenderî zümrelerin “*pîr*” olarak takdis ettikleri için Menâkıbnâmede önemli bir yer tutmaktadır.

Hoca Ahmet Yesevî:

Doğum tarihî kesin bilinmemekle birlikte XI. Yüzyılın ikinci yarısında bugünkü Doğu Türkistan bölgesinde bulunan Sayram kasabasında doğmuştur. Hoca Ahmet Yesevî'nin babası, Sayram'ın tanınmış şeyhlerin Şeyh İbrahim'dir. Hoca Ahmet Yesevî, yedi yaşlarında iken babası vefat etmiş ablası Gevher-şehnâz tarafından büyütülmüştür. Ablası tarafından büyütülmüş olduğundan annesinin daha önceden vefat etmiş olmasını da düşünebiliriz. Şeyh İbrahim'in soyu ananeye göre İmam Muhammedü'l-hanefî'ye çıkmaktadır. Hoca Ahmet Yesevî, küçükken Yesi şehrine geldiği tahmin edilmektedir. Yesevî lakabını da bu şehirde yaşamasından veya anlatılan bir menkabeye göre de “Yesevî” adlı bir hükümdardan almıştır. İlk eğitimini *Arslan Baba* adındaki tanınmış bir Türk şeyhinden almıştır. Arslan Baba'nın vefâtı üzerine eğitimine devam etmek üzere Buhara'ya gitmiştir. XII. Yüzyılda Buhara, özellikle İslâmî ilimler bakımından önemli bir kültür merkezidir. Etrafında çok sayıda öğrencisi ve dervişleri olan Hoca Yusuf Hemedânî'nin öğrencisi olmuştur. Hoca Yusuf Hemedânî, bir hanefî âlimidir. Hoca Ahmet Yesevî, hocası gibi ilmiyle, züht ve takvasıyla çevresinde tanınır olunca hocası üç müridiyle birlikte onu da halifelîğe getirmiştir (Köprülü, 1976: 61-62-64). Ebû Muhammed ibn Hüseyin al-Andakî ve Kübreviyye tarikatının kurucusu Necmüddin Kübrâ da Hoca Yusuf Hemedânî'nin önemli öğrencilerindendir. Hoca Yusuf Hemedânî'nin bir öğrencisi de Hâcegâniyye tarikatının kurucusu Abdülhâlik Gucdüvânî, Bahâüddin Nakşibend diye bilinen Muhammed ibn Muhammed el-Buhârî tarafından kurulacak Nakşibendîliğe de önemli etkileri olmuştur (Mélîkoff, 2010: 39). Hoca Yusuf Hemedânî'nin vefatından kısa bir süre sonra Hoca Ahmet Yesevî, Yesi şehrine geri dönmüştür. Hoca Ahmet Yesevî,

Yesevî'ye geri dönünce Türkistan'dan binlerce müridi etrafına toplayarak “*Yesevî*” adı verilen tarikatını kurmuştur. Bu yüzdendir ki, *Pîr-i Türkistan* adıyla meşhur olmuştur. Hoca Ahmet Yesevî, H.562 / M.1166-67 tarihinde vefat etmiştir. Hoca Ahmet Yesevî, çevresine toplanmış olan müritlerinin Arapça ve Farsça bilmemelerinden dolayı dinî ve tasavvufî hakikatleri Türkçe yazdığı manzumelerle öğretmeye gayret sarf etmiştir. “*Hikmet*” adı verilen bu manzumeler, Türk toplumunun alışkın olduğu şekil ve yol olduğu için çabuk etki etmiş ve dilden dile yayılmıştır (Köprülü, 1976: 75-76). Gerek Orta Asya'da gerekse Anadolu'da gelişmiş olan halk sûfiliğinin bağlandığı kişi, Hoca Ahmet Yesevî'dir (Mélïkoff, 2010: 36). Anadolu'ya göç etmiş olan birçok Yesevî dervişinin ortak belleklerinde Hoca Ahmet Yesevî'nin menkıbevî hayatı ve hikmetleri yaşatılmış sûfî çevrelerin en önemli kült şahsiyeti haline getirilmiştir. Yesevî dervişleri, Anadolu'da bu geleneğin devamı olan bir takım yeni tarikat zümrelerin doğmasına ve gelişmesine sebep olmuşlardır. Bundan dolayıdır ki, farklı adlar taşıyan bir takım Kalenderî tarikatlar ve daha sonra onların içersinden çıkacak olan Bektaşilik, kendisini Hoca Ahmet Yesevî'ye bağlayarak bir nevi meşruluk zemini arayacaktır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan; Horasan erenlerindedir. Birlikte, kırk yıl ibadet ve riyazetle meşgul olurlar. Babası öldüğünde, Horasan'da sultanlığı Hacı Bektaş-ı Velî'ye teklif ederler ama o kabul etmeyerek çile hayatına devam eder. Hoca Ahmet Yesevî, Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'yi ve Hacım Sultan'ı müritliğe kabul eder. Hoca Ahmet Yesevî ile Hacı Bektaş-ı Velî arasında geçen menkabeler ve onu halifesi olarak Hacım Sultan'la birlikte Anadolu'ya göndermesi ele alınmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin, H. 606/ M.1209/10 yılında doğmuş olduğunu ve H. 669/ M. 1270/ 71 yılında ölmüş olacağını düşünülmektedir. Hacım Sultan'ın ise yıl olarak tespit edemesek de Hacı Bektaş-ı Velî ile aynı yüzyılda yaşamış olduğunu söylenebilir. Bu durumda Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan'ın, Hoca Ahmet Yesevî ile aralarında yüz yıldan fazla bir zaman farkı ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda menâkıbnâmeler anakroniktir. Kronolojik sıraya uyulmaz, farklı zamanlarda ve farklı zeminlerde yaşamış kişiler, aynı anda aynı yerde yaşamış gibi bir araya getirilir. Bektaşî menâkıbnâmelerde de farklı yüzyıllarda yaşamış olan kişileri bir araya getirme geleneği oluşturulmuştur. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacım Sultan kendisini Susuz'a gönderen Hacı Bektaş-ı Velî olmasına rağmen geleneğin getirdiği meşruluk düşüncesiyle asıl büyük pîr olarak Hoca Ahmet Yesevî'yi göstermektedir: “*HKM: 35b, ... andan sultân hâcım hâzretleri ayıtdı ya beg allâhü te'âlâ emriyle bizüm şeyhümüz sultân hocâ aḥmed yesevî ibni muḥammed ḥanefî ibni 'alî hâzretleri buyurmuşdur senüñ*

maḳāmuñ germiyānda şuşuz nām mevzî‘ dedür yüri anda sākīn ol diyü göndermişdür biz anda giderüz ...” Menâkıbnâmede, Hacım Sultan, dolaşmış olduğu yerlerde karşılaştığı dervişlere kendisini tanıtırken hem Hoca Ahmet Yesevî hem de Hacı Bektaş-ı Velî’yi anması o dervişlerin kendisine hürmet göstermesine ve tabii olmalarına yol açmaktadır. “*HKN: 49b, ...pes sulṭān ḥācım ḥazretleri ayıtdı ‘ammūm ḥācı bekdāş sulṭānla ḥoraşāndan sulṭān ḥoca aḥmed yesevî ibni muḥammed ḥanefî ibni ‘alî ḥazretleri bizi rūma gönderdi gelüp ḳa‘be-i şerîfî medîney-i münevvere ḳuds-i mübārek ṭavāf idüp andan rūma gelüp cemî‘ evliyālar geldiler sulṭān ḥācı bekdāşdan me‘zūn olup îcāzet ve sofrā ve çırāḳ ve ‘ālem ve seccāde tekbîr eyledük her birin maḳāmlarına gönderdük ol diyārı mālîde ḳarayükde sākīn oldı bizi daḫı germiyāna gönderdi şuşuz nām mevzî‘ de sākīn ol diyü bi-izn-illāhi te‘ālā anda gelüp bir ḳaç gün sākīn olup ve hem menteşe iḳliminde biñ bir öküz ḳurbānuñ vardur getürüp seyyid gāzīnūñ ‘imāret eyle didi bu cevābı işidüp cemî‘si egildin merḥabā itdiler şeyḫümüz diyüp ‘izzet ikrām eylediler ...”*

Hacı Bektaş-ı Velî:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde adı geçen en önemli sūfî şahsiyetlerden biri de Hacı Bektaş-ı Velî’dir. Hacım Sultan’ın nasıl bir sūfî şahsiyeti olduğunu ve nasıl bir sosyal zümrenin içersinde yer aldığını anlayabilmemiz için; Hacı Bektaş-ı Velî’yi tanımak ve daha detaylı ele almak gerekliliği vardır. Anadolu sahasında tekke-tasavvuf kültür çerçevesinde şekillenen sūfî anlayışın ortak belleğinin merkezi haline gelmiş en önemli kült şahsiyet Hacı Bektaş-ı Velî’dir. Türk halk Müslümanlığının ve popüler sūfî anlayışların temel kodları bu velî şahsiyetin adı çevresinde ortaya çıkmıştır. İletişimsel belleği oluşturan tarihî belgelerde Hacı Bektaş-ı Velî hakkında az sayıda bilgi mevcuttur. Hacı Bektaş-ı Velî, H. 606/ M.1209/10 yılında doğmuş ve H. 669/ M. 1270/ 71 yılında ölmüş olduğu, Ankara Kütüphanesinde Kaygusuz Abdal’a ait bir risaleyle Abdal Musa’ya ait kısa bir risalenin baş tarafında verilen bilgide ve Giritli Derviş Ali tarafından istinsah edilmiş olan Vilâyetnâme’nin başında bildirilmektedir (Gölpınarlı, 1990: XXIII). Hacı Bektaş-ı Velî’den bahseden en eski kaynak olarak 1240 yılında Selçuklu Devletine karşı Babaî İsyanı olarak bilinen isyanı çıkaran iki babadan biri olan Baba İlyas-ı Horasanî’nin torunu olan Âşık Paşa’nın oğlu Elvan Çelebi’nin yazmış olduğu *Menâkıbu’l- Kudsiyye* adındaki bir tür aile tarihî sayabileceğimiz menkıbevî eseridir. XIV. Yüzyılda yazılmış olan bu kitap üç beyitte Hacı Bektaş-ı Velî’den bahsetmektedir.

“1994 Hacı Bektaş şol sebebden hîç
Göze almadı tâc-ı sultânî

...

2003 Hacı Bektaş sırrını bilmez
Didi ki sır ne sır-durur dâni

...

2011 Server-i leşkerân ol şehbâz
Hacı Bektaş diyü gelür âvâz

2012 Kendeke çık seni selâmet bil
Bereket Hâcîyî ziyâret kıl

2013 Dakı bunca halife etrâfi

Kim bular dutdı kâf ta kâfi” (Erünsal vd, 1984: 169, 170,171)

Bu eserde Hacı Bektaş-ı Velî hakkında çok detaylı bilgi bulunmaz ancak Hacı

Bektaş-ı Velî’den, bir Vefâi şeyhi olan Baba İlyas-ı Horasanî’nin halifesi olarak bahsedilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde ise Baba İlyas-ı Horasanî, Baba Resul adıyla, Hacı Bektaş-ı Velî’nin halifesi olarak geçmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî’den bahseden diğer bir eserde bir Mevlevî dervişi olan Ahmet Eflâkî’nin Farsça olarak XIV. Yüzyılda yazmış olduğu *Menâkıbu’l-Arifin* adlı eseridir. Hacı Bektaş-ı Velî öldükten yüz yıl sonra kaleme alınmıştır. Bu eserden anlaşıldığına göre; Hacı Bektaş-ı Velî ile Mevlânâ’nın şahsen görüşmemişlerdir. Mevlânâ’nın, Hacı Bektaş-ı Velî için anlatılanlara pek de iyi gözle bakmadığı söylenebilir. Eserde Hacı Bektaş-ı Velî’den bahsedilen kısmın bir paragrafı şöyledir:

“(315) Hikâye: Faziletle süslenip bezenmiş doğru râviler rivayet ittiler ki: Hacı Bektaş-ı Velî, Baba Resul’un has halifelerinden idi. Baba Resul Rum ülkesinde zuhur etmişti. Bir topluluk, ona Baba Resulu’llâh diyordu. Hacı Bektaş’ın marifetlerle dolu ve aydın bir kalbi vardı. Fakat uymuyordu...” (Eflâkî, 1964: 371)

Bu menkabenin devamında Hacı Bektaş-ı Velî, nakibi Şeyh İshak’ı birkaç müridiyle birlikte Mevlânâ’nın yanına yollar ve “*Ne iştesin, ne istiyorsun, dünyada kopardığın kıyamet nedir?*” diye sordurur. Bu soruyu sordurmasına sebep de Mevlânâ’nın büyük küçük herkes tarafından çok sevilmesidir. Mevlânâ da bir beyitle; “*Biz dünyayı birbirine katıp sonra aradan çıktık. O Leylâ’nın Mecnunların sınırına gittiğimiz vakit Mecnun’un sınırını da aştık.*” diye cevap verir. Şeyh İshak medresenin kapısına ulaştığında Mevlânâ semâ yapmaktadır ve “*Eğer dostun yoksa niçin aramıyorsun, Eğer yârine ulaştınsa niçin sevinmiyorsun? Asıl şaşılacak şey hayret edilecek şeyin sevdasında değilsin.*” diye gazel okur. Şeyh İdris, hayran kalıp geri Hacı Bektaş-ı Velî’nin yanına döner. Hacı Bektaş-ı Velî, Şeyh İdris’e, “*Sen medresedeyken*

Mevlânâ yanıma geldi. Bizim heyecanımız neşe ve aşktan geliyor, yanma ve aramaktan değil!” deyip kızdığını sonra de kaybaldığını anlatır. Eserin, 479. hikâyesinde de Hacı Bektaş-ı Velî geçmektedir. Hikâyeye göre; Emir Nureddin Mevlânâ'nın hizmetindeyken Hacı Bektaş-ı Velî'nin kerametlerinden bahseder ve “*Bir gün Hacı Bektaş'ın hizmetine gittim. O dış görünüşe hiç saygı göstermiyor, şeraite uymuyor ve namaz kılmıyordu. Ona mutlaka namaz kılmak lâzım geldiğine dair ısrarda bulundum.*” diyor. Hacı Bektaş-ı Velî, ondan abdest almak ve taharete bulunmak için su getirmesini istiyor. Emir, gidip su getiriyor. Suyu dökünce suyun kan olduğunu görüyor. Mevlânâ da, Hacı Bektaş-ı Velî'yi eleştirerek tam tersini yapması gerektiğini, kirli şeyi temiz yapmanın daha hayırlı olduğunu söylüyor (Eflâkî, 1964: 480-481).

Hacı Bektaş-ı Velî'nin sûfî şahsiyetinden çok kısa olarak bahseden bir kaynak da, XV. yüzyılda Abdurrahman-ı Câmî tarafından Farsça yazılmış *Nefehâtü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds* adlı kitabı, Lâmiî Çelebi tarafından *Terceme-i Nefehât* adıyla Türkçeye tercüme ettiği sûfî biyografileri kitabıdır (Ocak, 2009: 168).

Hacı Bektaş-ı Velî'den bahseden ilk tarihî kaynak XVI. Yüzyılda Âşık Paşazâde tarafından yazılmış olan *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı erken dönem Osmanlı tarih kitabıdır. Kitabın yazarı Âşık Paşazâde, Babaî İsyanının lideri olan Baba İlyas-ı Horasanî sülalesinden, kendisi de sûfî olan bir tarihçidir. *Tevârih-i Âl-i Osmân*'da, Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili bilgiler bir yerde geçmektedir:

“SÜÂL- İy dervîş! Bu Rûm vilâyetinin dervîşlerini ve ulemâsını zikr itdün, ya Hacı Bekdaş Sultân'ı niçin anmadun?

CEVÂB- Bu andugum azîzler Âl-i Osmân vilâyetinde olanlardur kim andum. Bu Hacı Bekdaş Âl-i Osmân neslinden hiç kimse-y-ile musâhabet itmedi ve andan ötüri anmadum. Ve Hacı Bekdaş kim Horasân'dan kalkdı. Bir kardaşı var-ıdı; Menteş dirlerdi, bile kalkdılar geldiler. Togrı Sivaz'a geldiler ve andan Baba İlyas'a geldiler ve andan Kırşehir'ine vardılar ve andan Kayseriyye'ye geldiler. Kayseri'den kardaşı Menteş gine Sivaz'a vardı. Anda eceli mukadder-imiş, anı şehîd itdiler. Bunların kıssası çokdur, cemîisine ilmüm yitmüşdür, bilmişemdür. Hacı Bekdaş Kayseri'den Karayol'a (Karaöyük) geldi; şimdi mezâr-ı şerîfi andadır. Ve hem bu Rûm'da dört tâyife vardır kim müsâfirler içinde anılır. Biri Gâziyân-ı Rûm ve biri Ahiyân-ı Rûm ve biri Abdâlân-ı Rûm ve biri Bâciyân-ı Rûm. İmdi, Hacı Bekdaş Sultân bunların içinde Bâciyân-ı Rûm ihtiyâr itdi kim o Hatun Ana'dur. Anı kız idindi, keşf-i kerâmetini ana gösterdi, teslîm itdi, kendü Allah rahmetine vardı.

SÜÂL- Bu Hacı Bekdaş Hazreti'nün bunca mürîdi ve muhibbi vardır, bunların beyatları ve silsileleri nereden olur?

CEVÂB- Hacı Bekdaş, Hatun Ana'ya ısmarladı, her nesi var-ısa. Kendü bir meczûb azîz-idi, şeyhlikden ve mürîdlikden fârıg-ıdı. Abdal Mûsî dirlerdi bir dervîş var-ıdı, Hatun Ana'nın muhibbi-y-idi. Ol zamânda şeyhlik ve mürîdlik igen zâhir degüldi, silsileden dahı fârıglardı. Hatun Ana ol azîzün üzerine mezâr itdi. Geldi Abdal Mûsî

bunun üzerine bir niçe gün sâkin oldı. Orhan devri geldi, gazâlar itdi.” (Paşazâde, 2010: 486)

XVI. yüzyılda yazılmış bir başka kaynak da; Taşköprülüzâde Ahmet tarafından yazılmış olan *eş-Şakayıku'n-Numâniyye* adlı biyografi kitabıdır. Bu kitapta Hacı Bektaş-ı Velî, diğer kaynaklardan farklı olarak Taşköprülüzâde tarafından Sünnî bir zat olarak ele alınmıştır (Ocak, 2009: 169).

Hacı Bektaş-ı Velî'den bahseden menâkıbnâmeler; *Menâkıbu'l-Kudsiyye*, *Menâkıbu'l-Ârifin* ve tarih kitabı olmakla birlikte ele aldığı tarihî gerçekler açısından şüpheli ve sözlü kültürde yaratılmış olan menkabeleri aktarmış olan *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı kaynakları kısaca değerlendirmemiz gerekecektir. Bu üç kaynakta ortak olan nokta, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Baba İlyas-ı Horasanî'yle olan ilişkisidir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin nereli olduğu, kaç yılında doğduğu, hangi aileye mensup olduğu yazılmamıştır. Kaynaklarda onun sûfî şahsiyetini için yazılanlara bakarak ve Horasan'dan geldiği ifadesinden yola çıkarak “*Horasan erenleri*”nden olduğu söylenebilir. Moğol istilasının önünden kaçan Türkmen gruplarla birlikte Anadolu'ya gelmiş olmalıdır. Bir Vefâî şeyhi olan Baba İlyas-ı Horasanî'nin yanında yer alarak halifelerinden biri olmuştur. Kendisinin de aynı tarikatından zümresinden olma ihtimali yüksektir. Baba İlyas-ı Horasanî'nin başlattığı isyana, sebebi belli olmamakla birlikte, Hacı Bektaş-ı Velî'nin katılmamış olduğunu görüyoruz. Kardeşi Mentesh'le beraber önce Sivas'a sonra Kayseri'ye gitmişler. Kardeşi tekrar Sivas'a dönmüş, büyük bir ihtimalle isyana katıldığı için, burada yakalanarak öldürülmüştür. Hacı Bektaş-ı Velî, Selçuklu kuvvetlerinin takibinden kurtulmak için olabilir, Suluca Karaöyük'e Çepni Türkmenlerinin, muhtemelen Bektaşlı kolunun, arasına yerleşiyor (Ocak, 1996: 175). Suluca Karaöyük'te herkesten uzakta bir hayat sürdürerek, hayatını tamamlıyor.

Bir toplumun geçmişten bugüne kadar kendi gelenekleri çerçevesinde oluşturduğu sözlü kültür ürünleri o toplumun kültürel belleğini meydana getirmiş olur. Menâkıbnâmeler, yazılı kültür ortamının ürünleri olsalar da yazılan menakıpların büyük bir bölümü sözlü kültür ortamında belli derviş zümreleri bazen de halk tarafından yaratılmış ve tekkelerde veya insanların bir araya geldikleri kıraathane, kervansaray gibi sözlü ortamın ve anlatma geleneğinin olduğu yerlerde üretilip geliştirilmekte ve belli şahıslar ağızından da aktarılmıştır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin menkabevî hayatı da belki de kendisi henüz hayattayken kimi çevresindeki dervişler; kimi halktan kişiler gibi aktarıcılar tarafından gelişip

çoğalarak hakkında anlatılmaya başlamış olan menkabelerden meydana gelmeye başlamıştır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin hakkında anlatılanlar, ölümünden iki yüz yıl sonra XV. yüzyılda Uzun Firdevsî tarafından *Vilâyetnâme* adıyla yazılmış olan *Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî el-Horasânî*'dir (Gölpınarlı, 1990: XXVI). Bu eserin hem Hacı Bektaş-ı Velî'nin tarihî yanının bazı özelliklerini hem de Bektaşiliğin ve Alevîliğin bugünkü inançlarının, kaynağını teşkil etmesi bakımından da önemlidir (Ocak, 2009: 167).

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesine göre, Hacı Bektaş-ı Velî, Hz. Muhammet soyundan gelen bir seyyittir. Babasının adı İbrahim-i Sânî'dir. Daha altı aylıkken şehadet getirmiştir. Babası onu eğitimi için Hoca Ahmet Yesevî'nin müritlerinden Lokmân-ı Perende'nin yanına verir. Hacı Bektaş-ı Velî, Lokmân Perende'ye gösterdiği kerametlerden sonra ona "*Hünkâr*" ve "*Hacı*" adlarını alır. Hacı Bektaş-ı Velî, Lokmân-ı Perende'nin müritlerine Hz. Ali'nin "sırr"ı olduğunu açıklar ve işaretleri gösterir. Susam yaprağı üzerinde namaz kılarak onlara da kerametini göstererek kendisine teslim olmalarını sağlar. Babası ölünce sultanlığı Hacı Bektaş-ı Velî'ye teklif ederler ama o tahtı kabul etmeyip kırk yıl ibadet ve çile hayatı yaşar. Hoca Ahmet Yesevî'nin kerametlerinden bahsedilen bölümden sonra Ahmet Yesevî'nin, oğlu Kudbettin Hayder'i Bedahşan ülkesini fethetmesi ve oğlunun kâfirlerce esir edilmesi anlatılmıştır. Bu duruma çok üzülen Hoca Ahmet Yesevî'nin, huzuruna Hacı Bektaş-ı Velî gelir. Sonra da birçok kerametler göstererek Hayder'i kurtarır, ülkeyi fethederek halkını da Müslüman yapar. Hoca Ahmet Yesevî'nin tekkesinde kutsal emanetler olan elif-i taç, hırka, çırağ, sofrası, âlem ve seccade vardır. Hoca Ahmet Yesevî, bu emanetleri hiçbir halifesine vermez. Hacı Bektaş, tayy-i mekân yaparak tekkeye gelir burada halifelere gösterdiği kerametlerden sonra Hoca Ahmet Yesevî, emanetleri ona vererek Rûm ülkesine yollar. Hacı Bektaş-ı Velî, Rûm'a yolculuğu sırasında birçok keramet gösterdikten sonra güvercin şeklinde Suluca Karaöyük'e gelir. Rûm ülkesinin gözcüsü Karaca Ahmet'tir. Rûm erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî'nin yolunu kesmek isterler ama bunda başarılı olamazlar. O gösterdiği kerametle bu erenlere nasip veren kişi olduğunu ispatlayarak erenleri kendisine halife tayin ederek makamlarına gönderir. Hacı Bektaş-ı Velî, Tapduk Emre'yi de kendisine tabi kılar. Suluca Karaöyük'te Çepni boyundan ayrılmış yedi hanelik bir grup Türkmen yerleşmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî, burada İdris adlı birinin karısı olan Kadıncık denen Kutlu Melek'in evinde kalır. Çevresindekilere kerametler göstererek kendisini kabul ettirir. İşgalci

Tatarlarla ve çevre köylerdeki Hristiyanlarla iyi ilişkiler kurar onlardan bazılarını Müslüman yapar. Sarı Saltık, Yunus Emre ve Mevlânâ'yla karşılaşmaları anlatılır. Akşehir'de Seyyid Mahmud Hayrânî üç dervişiyle bir arslana binmiş kendisine geldiğini öğrenince bir kayaya binerek yürütür. Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Ahî Evren'le muhabbetleri vardır. Görüşürler. Aksaray'da Molla Sadettin vardır. Hacı Bektaş-ı Velî'yi ziyarete gelir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin aynı anda birçok yerde bulunabilme gücü vardır. Kadıncık, bir gün Hacı Bektaş-ı Velî'nin kanayan burnundan üç damla damlamış abdest suyundan içerek hamile kalır. Üç çocuğu olur ama biri yaşamaz. Böylelikle Hacı Bektaş'ın "*nefes evlâdı*" olur. Hacı Bektaş-ı Velî, Hırkadağı'nda "*Gayb erenleri*"yle görüşür. Hacı Bektaş-ı Velî, Osman Gazi ile görüşür. Kendi elifi tacını ona giydirir, kılıç kuşatır, چراغ yakar, kuşağını çıkararak onun beline dolar, sofraya yayar. Onun ve askerlerinin her zaman başarılı olmaları için dua ederek uğurlar. Hacı Bektaş-ı Velî'nin otuz altı bin müridi olmuştur. Cemal Seyyit, Sarı İsmail, Kolu Açık Hacım Sultan, Baba Resul, Pir Ebi Sultan, Recep Seydi, Sultan Bahaeddin, Yahya Paşa, Barak Baba, Ali Baba, Sarı Kadı bunlardan bazılarıdır. Her bir halife hakkında ayrı kısımlar düzenlenerek onların kerametlerinden de kısaca bahsedilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî, öleceğine yakın Sarı İsmail'e bazı vasiyetlerde bulunur. Ölümünden sonra yerine geçecek olanları söyler. Ölünce vasiyetindeki gibi namazını kıldırmaya yüzü peçeli boz bir atlı gelir ve namazı o kıldırır. Sarı İsmail, onun kim olduğunu görmek için peçeyi kaldırdığında boz atlının da Hacı Bektaş-ı Velî olduğunu görür.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin önemli halifelerinden olan, Hacım Sultan ile ilgili menkabeler, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin özetlenerek ve bazı farklılıklar eklenerek *Vilâyetnâme*'ye aktarılmış olduğu görülmektedir. Menâkıbnâmenin değişik yerlerinde Hacım Sultan, karşılaştığı dervişlere, Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifesi olduğunu söylemektedir. Onun bu söylemi, o dönemde Hacı Bektaş-ı Velî'nin adının biliniyor ve saygı görüyor olduğunu göstermektedir diyebiliriz. Menâkıbnâmeden bir örnek şöyledir: "*HKN: 49b, ... ol diyârı mālîde qarayükde sâkîn oldı bizi dahı germiyâna gönderdi şuşız nâm mevzi' de sâkîn ol diyü...*"

Seyyit Battal Gazi:

Seyyit Battal Gazi, bir şeyh veya derviş olmamasına rağmen, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Anadolu sahasında kendisine bağlandıkları en büyük "pîr" olarak geçmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin isteği Hacım Sultan, kurban kesmek için Seyyit

Gazi Zâviyesine gitmesidir: “*HKN: 26a, ... hem menteşe iklîminde biñ bir öküz kurbānuñ vardur getürüp seyyid gâzîniñ üzerini ‘imâret iyle didi ...*” Hacım Sultan, Seyyit Gazi Zâviyesine dervişleriyle birlikte giderken yolda Seyyit Gazi’nin ruhu onları “ahu” şeklinde karşılar ve Hacım Sultanla konuşur: “*HKN: 61a, ... seyyid gâzî sultāna yağan vardılar ahū şeklinde gelüp sultān hâcım hâzretlerini karşılyup rûhāniyetle muşafağa idüp gayb oldı ...*” Aynı tenasüh anlayışı ejderhayla karşılaşma sahnesinde de bulunmaktadır. Hacım Sultan VIII. Veya IX. yüzyılda yaşamış Seyyit Gazi ile birlikte kâfirlere karşı savaştığını söylemektedir: “*HKN: 59a, ... biz buranuñ seyyid gâzî ile kâfirlerini kılıç urup kırdığımız zamānda ol bir keler gibi yılan-idi ...*” Aslında Hacı Bektaş-ı Velî, kurbanın var derken Hacım Sultan’dan Seyyit Gazi Zâviyesinin kontrolünü eline almasını istemiştir. Zâviyeye geldiklerinde Şeyh Kara İbrahim’i gösterdiği bir kerametle öldürüp bertaraf eden Hacım Sultan, Zâviyeyi kendi kontrolüne alır. “*HKN: 65a, ... andan du‘ā idüp âsitāne geldi bir ‘âlim fâzıl kimesne var-idi getürüp seccādeye geçürdi ...*” Seyyit Battal Gazi hakkında yazılan menkabelerle tarihî hayatı birbirine karışmış durumdadır. Arap tarihçileri Taberî İbn Kesîr ve İbnü’l Esîr, Emeviler zamanında Mesleme’nin İstanbul kuşatmasında kahramanlıklar gösteren Abdullahi’l-Battal’dan bahsetmektedirler. Bu tarihçilere göre, Emevilerin azatlı kölesi olan ve savaşlarda gösterdiği kahramanlıklardan dolayı kendisine “Battal” lakabı verilen kişidir. Battal Gazi, kâfirlerle Eskişehir yakınlarındaki Akroinon denilen yerde ölmüştür. Bazı tarihçilere göre ise Abbasiler zamanında yaşamış ve Hârünü’r-Reşid tarafından İstanbul’un fethine gönderilmiştir. Abbasiler zamanında çıkan Hz. Peygamberin soyundan geldiği rivayetlerine göre de Battal Gazi, “Seyyit” olarak bilinmektedir. Evliya Çelebi, halk arasında Battal Gazi hakkında duyduğu birçok menkabeyi *Seyahatnâmesinde* anlatmaktadır. Bugün, Eskişehir’in Seyyit Gazi ilçesi Üçlertepesindeki Zâviyesinde türbesi bulunmaktadır (Demir vd., 2006: 62). VIII. Yüzyıldan başlayarak süren Arap-Doğu Roma mücadelelerinde adı öne çıkmış bir kahraman olarak Battal Gazi hakkında Türkler arasında manzum, manzum-mensur ve mensur çok sayıda *‘Battal-nâme* 1er oluşturulmuştur.

Karaca Ahmet Sultan:

XIII. Yüzyılın sonu XIV. yüzyılın başında yaşadığı sanılmaktadır. Âşık Paşazâde (2010) *Tevârih-i Âl-i Osmân*’da; Orhan Gazi zamanında yaşayan ünlü kişiler

arasında Karaca Ahmet'i de sayarak Acem diyarından bir kişinin oğlu olduğunu yazmıştır. Anadolu'ya gelince Geyve Akhisar kasabasının yakınlarını yurt tutarak ölmüş olduğunu bildirmektedir (Paşazâde, 2010: 297) Şemseddin Sâmî Bey de *Maamûsu'l-'alâm* adlı eserinde; Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ortaya çıkan ermişlerden olduğunu ve İran'da bir hükümdarın oğluyken cezbeyle kapılıp Anadolu'ya geldiğini Akhisar yakınlarında bir yere yerleşerek hayatını sürdürüp burada öldüğünü yazmaktadır. Karaca Ahmet'in, Horasanlı bir Türk şehzâdesi olduğu, Moğol istilası başlayınca Anadolu'ya göçenlerle geldiği ortak olan konudur (Araz, 2006: 417). Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesine göre, Karaca Ahmet, Seyyit Nureddin'in müritlerindedir. Kaynaklara göre, Karaca Ahmet; alp, eren ve hekimdir. O, fetihlere katılmış, askerlere gözcülük etmiştir. Kocaeli bölgesinde Bizans ile Osmanlı Beyliği arasında çarpışmalar olmaktadır. Osmanlılar İznik ve İzmit'i almışlardır. III. Andronikos yaralı olarak Bizans'a kaçmış ve Osmanlılara anlaşma teklif etmiştir. Saldırmazlık anlaşması bugünkü Erenköy-Göztepe çevresindedir. Anlaşma sonucunda bu yüksekçe tepeyi gözcülük için uygun olduğundan Osmanlılar almıştır. Buraya Göztepe denilmesi, bundan dolayı diye de efsane anlatılmaktadır. Karaca Ahmet, sonra Kadıköy-Üsküdar hattını yurt tutmuş ve dergâhını buraya kurmuştur (Noyan, 1985: 340-341). Hem Hacı Bektaş-ı Velî hem de Hacım Sultan Menâkıbnâmelerine göre, Karaca Ahmet, elli yedi bin Rûm erenlerinin gözcüsüdür. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Rûm erenlerine mana âleminden selam verirler. Rûm erenleri sohbet halindedir, sadece Fatma Bacı ayağa kalkarak selamı alır. Fatma Bacı, Rûm'a er geldiğini söyleyince erenler onları geçirmek istemezler. Karaca Ahmet ve diğer erenler yolu kesmeye çalışırlar ama engel olamazlar. İki velî güvercin şeklinde yolu geçer. Karaca Ahmet'in oğlu Hacı Tuğrul, doğan şekline girip güvercini tam yakalayacakken Hacım Sultan, doğanı yakalayıp avucunda sıkır. Hacım Sultan, ona "*Bre yolsuz er ere böyle yurtıcı suretle mi gelir. Bu gelen kişi Divan-ı Hak'ta yeşil bir perdenin altında ruhlar âleminde elli yedi bin evliyaya nasip veren kişidir.*" der. Hacı Tuğrul kendilerine nasip veren kişinin sağ elinin ayasında yeşil beni olduğunu söyleyince Hacı Bektaş-ı Velî elindeki beni gösterir. Hacı Tuğrul, onlardan özür diler. Hacı Bektaş-ı Velî ona gidip diğer erenlere haber götür onlarında gelmesini istediğini söyler. (HKN-21a, 21b, 22a, 22b, 23a) Hacı Tuğrul, erenlere Hak Divanı'nda kendilerine nasip verenin gelen kişi olduğunu ve kendilerini davet ettiğini söylemesine rağmen bazı erenler gitmeye muhalefet ederler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan birlikte dua ederek kerametlerle erenleri şaşırtırlar. Bu durum üzerine Karaca Ahmet bu işaretlerden sonra gitmek

gerektiğini ve er kişiyse verdiklerini geri olmaz diyerek Karayük'e giderler. Hacı Bektaş-ı Velî, Karaca Ahmet'e ruhtar âleminde elli yedi bin koyun oldukları bu koyunları kendisinin güttüğünü söyler. Karaca Ahmet'in sürüye uymayan bir kara kuzu olduğunu bu yüzden kuzunun ensesine sopa ile vurduğunu ensesinde sopa izinin hâlâ durduğunu söyler. Diğer erenler, Karaca Ahmet'in ensesine bakıp izi görürler. Erenler Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'a nereden geldiklerini, nesilleri ve mürşitlerini sorarlar. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan birlikte dua edince havadan yeşil bir ferman iner. Erenler, fermanı okuyup iki velînin önünde başlarını yere koyarlar. Hacı Bektaş-ı Velî, Karaca Ahmet'e, "*Er verdiğini geri almaz demiştin Hoca Ahmet Yesevî bize Rûm'a gelmeden bir deve* (Hacım Köyü Nüshasında 'deve' diğer nüshalarda 'dev' olarak geçer.) *vermişti onu sana bağışladık.*" der. Hacı Bektaş elli yedi bin erenin hepsini kendisine halife edip makamlarına gönderir. (HKN- 23b, 24a, 24b, 25a, 25b)

Karaca Ahmet, hekim bir şeyh olduğu söylenmektedir. Bu husus Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Karaca Ahmet'e bağışladığı bir ayrıcalık olarak ele alınmıştır. "*HKN: 25b, ... rûmuñ şağına şağı benüm dîvânesi senüñ olsun didi andan karaca aħmed yirinden kalkup elin ayağın öpdi 'özr tazarru' eyledi ...*" Karaca Ahmet, Karahisar yakınlarında akıl hastalarını tedaviye başladığı sonra da Anadolu'nun birçok yerinde dergâhlar kurarak bir tür tedavi merkezleri oluşturmuştur. Afyonkarahisar, İhsaniye ilçesine bağlı Karaca Ahmet köyündeki bu işleve yönelik Karaca Ahmet Türbesi vardır. Afyonkarahisar'dan başka, Aydın'da, Manisa'da, Sivrihisar'da türbe makamları ve İstanbul'da asıl türbesi bulunmaktadır. İstanbul'daki türbenin ilersinde Karaca Ahmet'in atının da mezarı vardır. Bu at mezarının işlevi ayakları tutmayan veya yürüme çağı geldiği halde yürüyemeyen küçük çocukların yürümesine yöneliktir. Yürüyemeyen çocuğun ayakları arasına arpa serpererek mezârın çevresinde yürütmeye çalışılır. Bu işlemin üç Cuma günü üst üste yapılması gerektiğine inanılır (Noyan, 1985: 343). Eski Türk mezarları olan kurganlarda atın kurban edilerek sahibiyile birlikte gömülme âdeti vardır (Çoruhlu, 2010: 162). İslâmî dönemde görülen at mezarı büyük bir ihtimalle İslâmî bir renge bürünerek eski inançları sürdürülmesi olabilir.

Beyce Sultan (Bekçe, Pâkça, Beğce) ve Habib-i Hacı (Acemî) Paşa Sultan:

Beyce Sultan ve Habib-i Acem, XIII. Yüzyılın ikinci yarısında Moğol istilası önünden kaçarak Anadolu'ya göç eden Horasan dervişlerindedir. Tarihî kayıtlarda haklarında fazla bir bilgiye rastlanmamıştır. XIII. Yüzyılın ikinci yarısında Türk baskısına dayanamayarak İznik Rûm İmparatorunun İstanbul'a taşınmış olması sonucunda bu otorite boşluğundan faydalanmak isteyen Türkler bölgedeki fetih hareketlerini artırmışlardır. Her biri bir Türkmen oynağının hem dinî hem de siyasî lideri durumunda olan alperenler de bu uygun ortamı değerlendirerek Batı Anadolu'nun fethinde ve iskânında önemli etkileri olmuştur (Erdem, 1997: 54). Şeyhlü/ Işıklı ovası da önemli geçit yollarından birisidir. Türkler öncelikle geçitlere hâkim olarak buralara karakollar-ribatlar meydana getirmişlerdir. Uşak-Banaz-Sandıklı-Uluborlu'dan başlayarak Şeyhlü/Işıklı-Çal-Baklan ovalarına elde tutmak için ovalara inen yerlere yapılmış karakollar zamanla tekkelere dönüşmüşlerdir. Beyce Sultan Zâviyesi de bu dönemdeki ileri sınır karakollarından biri olmalıdır (Baykara, 2007: 182-183). Beyce Sultan ve Habib-i Acem Sultan da bu dervişlerdendir. İçinde oldukları Şeyhlü oynağıyla birlikte, Menderes Vadisi'nin fethine katılmışlar ve bölgenin iskân edilmesinde pay sahibi olmuşlardır. Menderes Vadisi'nin başında yer alan ve sonradan bu Türkmen oynağının adını alacak olan Şeyhlü'ye yerleşerek çevreyi iskâna başlamışlardır. İki şeyh çiftçilikle uğraşarak konargöçer Türkmenlerin toprağa bağlanmasında da etkili olmuşlardır. Osmanlı kaynaklarında Çivril'de Habib-i Acemî adına bir çiftlik kaydı vardır. Defterde yazılı olduğuna göre, çiftliğin 690 akçe gelir getiren orta büyüklükte bir arazidir. (Anonim, 1993: 129). Hacı Sultan Menâkıbnâmesi'nde de çiftçilikle uğraştıklarına belirtir ifadeler mevcuttur: “*HKN:70b-71a, ... andan kara baba kırk dervîş ile rûma revâne oldı gitdi yevmen fe yevmen gelüp rûma geldi şora şora gelüp şeyhlü ovasına geldi bir kişiye şordı bir konuğ olsa didiler ol âdam ayıtdı bunda bir evliyâ vardır bekçe sulţân dirler keskin evliyâdur âsitânesi vardur dervîşleri çoğdur varuñ anda konuñ didi andan bunlar revâne oldılar gelüp gördiler-kim bekçe sulţân dervîşler ile burçağ yolardı ...*” Menâkıbnâmeye göre, Beyce Sultan ve Habib-i Acem Sultan, “*Seyyit Gazi Evliyâları*” diye bilimekteydir. “*HKN:49a, ... gördiler-kim bir cemâ'at dedeler biriküp qurbân-ı cem' iderler-idi sulţân hâcım hâzretleri ileri gelüp bunlara selâm virdi hâtırların şordı merhabâ eylediler bunlaruñ halîfeleri şeyhlüden bekçe sulţân hâbib hâcı başa sulţân ayine-i gâzî evliyâları hayli var-idi ...*” Beyce Sultan ile Habib-i Acem

Sultan, çevrelerinde oldukça çok derviş toplamış tanınan ve sevilen şeyhlerdir. Menâkıbnâmeye göre, kendi tekkeleri vardı. Bu tekke günümüze ulaşmamıştır. Beyce Sultan ve Habib-i Acem Sultan, Hacım Sultan’la karşılaştıklarında onu neslini ve şeyhini öğrendikten sonra Hacım Sultan’a bağlanarak onun halifeleri olmuşlardır. “*HKN: 50a, ... bu cevâbı işidüp cemî’si egildin merhabâ itdiler şeyhümüz diyüp ‘izzet ikrām eylediler ...*” Bu durum gösteriyor ki, Hacım Sultan ile Beyce Sultan ve Habib Acemi Paşa Sultan aynı veya benzer zümrelere mensuptur. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde iki Habib’ten bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi, Hacı Bektaş-ı Velî’nin halifesidir ki, Hacı Bektaş-ı Velî, kendisinden “*dem yom oynatmak*” için yurt isteyen önemli halifelerine hep kendisi vefat edince nereye gideceklerini işaret eder ve vefat edince de Habîb’i onun yerine seccadeye geçirirler, diğer halifeler de yurtlarına giderler. Hacı Bektaş-ı Velî, Seyyit Cemâl Sultan, Sarı İsmail, Hacım Sultan, Baba Resul gibi halifelerini yaşarken yanından ayırmadığını görüyoruz. İkincisi ise, gene aynı menâkıbnâmenin Hacım Sultan’dan bahseden bölümünde Habib Hacı adındaki şeyhtir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de Habib Hacı veya Habib-i Acem, Habib Acemî, Habib Acem Hacı Paşa Sultan gibi adlarla geçmektedir. Hacım Sultan’ın, Germiyan ilinde karşılaştığı Habib Acem Paşa Sultan’ın, Hacı Bektaş-ı Velî vefat edince seccadesine oturttukları Habib’le aynı kişi olmadığı düşüncesindeyiz.

Derviş Burhan (Burhan Abdal, Derviş Burhan Abdal):

Kaynaklarda Derviş Burhan hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır. Sadece Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Hattı-ı hümayun II. Mahmut Kayıtlarında, II. Mahmut zamanındaki Bektaşî tekkeleri içinde; Kaza: mülhâkat-ı Uşak, Burhan Baba Tekkesi adında bir tekke kayıtlıdır. Bu tekke Hacım Sultan Zâviyesi ile ilişkili olabilir (Faruqî, 2003: 216). Hacım Sultan öldükten sonra onun postuna Derviş Burhan’ın geçtiğini Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden anlıyoruz: “*HKN: 73b, ... pes imdi sulţân hâcım hâzretlerinden soñra halîfe oldu ...*” Bu yüzden zaman içerisinde tekkenin adı dervişin adıyla anılmış ve kayıtlara bu şekilde girmiş olma ihtimali düşünülebilir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri kayıtlarının dışında Derviş Burhan’la ilgili bilgilerimiz, Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan Menâkıbnâmelerinde anlatılanlarla sınırlıdır. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi dışında Ali Emiri Efendi B nüshasında, Burhan Abdal veya Derviş Burhan (Burhan Abdal) diye geçmektedir. Bunun dışındaki Hacım Sultan Menâkıbnâmesi nüshalarında adı Derviş Burhan’dır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesine

göre, Derviş Burhan Horasanlıdır. Peygamber neslinden birisine hizmet etmeği istemektedir. Bu düşüncelerle uyuyunca rüyasında, Germiyan’da Hacım Sultan’ı görür. Uyanır uyanmaz yola düşerek Germiyan’da Susuz denilen yere gelir. Yayladaki bir kişiye sorduğunda dış görünüşü ona benzeyen bir dervişin kırk gündür bir köşede ibadet yaptığı cevabını alır. Buradan şu sonucu da çıkarabiliriz ki, Hacım Sultan ile Derviş Burhan’ın kılık kıyafet açısından görünüşleri birbirlerine benzemektedir. Hacım Sultan, onu adını söyleyerek karşılar. Menâkıbnâmeye göre, Derviş Burhan Hacım Sultan’ın en yakın dervişidir: *“HKN: 46a-46b, ... pes imdi sulţān hācım hāzretine ma‘lūm oldı yirinden tırup üç adım qarşu yüridi sulţānuñ cemālını gördi gönli rüşen oldı bildi-kim ol aradığı ādem hem rü’yāsında gördigi ileri yüridi selām virdi ol dahı ‘izzet-ile selāmın aldı hoş geldüñ derviş burhān didi ol dahı hācım sulţānuñ elin ayağın ziyāret itdi bir birine muḥabbet idüp zikrullāh meşgūl oldı sulţān hāzretine hīzmet iderdi ...”* Hacım Sultan’ın kitaplarını, abdest bardağını taşıyan ve diğer hizmetlerini gören en önemli yardımcısı durumundadır. Derviş Burhan, hiçbir olayda şeyhinin yanından ayrılmaz ve sözünden çıkmaz. Hacım Sultan’ın bir kız çocuğunun cinsiyetini değiştirdiği durumda Beyce Sultan, Habib-i Acemi Sultan ve diğer dervişler korkup kaçtıkları halde Derviş Burhan şeyhinin yanında kalır. Hacım Sultan’ın ejderhayı öldürdüğü keramette de şeyhinin yanındadır ama korkudan bayılır. Derviş Burhan, şeyhinin sözünden hiç dışarı çıkmaz öyle ki, Seyyit Gazi Zâviyesi’nde, Hacım Sultan’ın gerçekten Hz. Peygamber neslinden sahih evlat mı, yoksa cadı mı, diye kızgın fırına girme ve kılıçla vurma sınavına tabi tutmak isterler. Hacım Sultan kerametini, Derviş Burhan üzerinden gösterir. Derviş Burhan, kızgın fırına girer kor olmuş demirleri boynuna ve ağzına alarak çıkar. Ali Emiri Efendi B Nüshasına göre fırında on gün kalır, yanmak bir tarafa rengi anca pembeleşmiştir. Derviş Burhan’a diğer dervişler kılıçla vururlar ama kılıç ona tesir etmez. *“AE-BN: 51a-51b-52a, ... hāzret-i hācıma haber virelūmdir iken hācım sulţān celāle birle derviş burhān diyüp burhān abdāl dahı lebbeyk erenler didi var taşra git ve herīfleriñ murādı üzere teklīflerini gör ve işle diyüp burhān abdāl ‘ale’r-re’si ve’l-‘ayn ey-v-allāh erenler diyüp ve kapudan taşra çıkup ... burhān abdāl baş üzerine diyüp ve gelüp huzūr-ı hāzret-i hācıma şoyunup ve beline bir fūta kuşanup ve kisvelerin hāzret-i hācım nazarında koyup ve niyāz idüp hāzret-i hācım sulţān dahı hayde burhānım yardımcıñ allāh olsun şefā’atciñ muḥammed el-muştafā destekbīriñ ‘ali el-murtażā yāveriñ hūnkār hācı bektāş-ı velī olsun diyüp ve hayr du‘ā idüp firūna gönderdi burhān abdāl dahı firūn başına gelüp ba‘de ayaklarına kızgın bukağuyı urdılar ve ağzına*

kızgın şaban timürin virdiler ba‘de firûn kapusun açup burhân abdâl dahı ilerü gelüp bismillâh ve bi-izn-illâhi te‘âlâ diyüp firûn içine girdi velâkin firûn öyle bir kızmış idi ki burhân abdâlin ayağında bukağı ve ağzında olan şaban timüri fi‘l-hâl ateş zarrından şu gibi olup eridi ve firûnün ağzını kapayup burhân abdâl içinde kaldı on gün üç gice firûna odun koyup bir taraftan bakarlar idi burhân abdâl dahı firûn içinde kıbleye müteveccih olup tevekkül hakķ üzere tırdı ve cümle cânlar dahı mütehayyir olup eyvâh burhân abdâl gitdi dirler idi vaķtâki dördünci gün oldı firûn kapusun açup ne gördiler burhân abdâl güller gibi kızarup zıkr-i haffê meşğül olmuş gel erenler çık didiler ...”

Hacım Sultan’ın işaretiyle Derviş Burhan’ın gösterdiği bir keramette Hacım Sultan’ın nefes evladı Osman’ı parmaklarıyla emzirmesidir.

Yağlı Baba (Baglu Baba, Dede Bağlu, Dedeballar, Dede Balı):

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçen şahıslardan birisi de Yağlı Baba’dır. Yağlı Baba’nın adı sadece vakfiye kayıtlarında “*Dede Balı*” olarak geçmektedir. Kayıtlara göre; Germiyanoglu I. Yakub Bey, Hacım Sultan Zâviyesine zengin vakıflar bağışlayarak eş-Şeyh Dede Balı’yı şeyh olarak atamıştır (Öntuğ, 2004: 190). Menâkıbnâmede, Hacım Sultan’ın Öyük köyüne geldiğinde bir kenarda zikirle meşgul olurken bir aziz kişi olan Yağlı Baba gelir: “*HKN: 28a, ... yevmen fe yevmen kara hişâr cânibine ‘azm idüp kırbunda bir köy var-idi öyük dirler-idi gelüp anda sâkîn oldı bir kaç gün zıkrullâh meşğül oldı pes anda bir kişicük yağlı baba dirler-idi gelüp sulţân hâzretini buldı merhabâ idüp görüşdiler ...”* Birlikte kırk gün erbain çıkarırlar: “*HKN: ... pes yağlı baba ile ikisi öyük kırında arķalaşuş kırķ gün miķdârı erba‘în çekdiler hatta şöyle yetdiler-kim başları ayakları arķaları taşâ hamîr gibi batdı ...”* Sonra köyün kadınları onlardan sığırlarını gütmelerini isterler. Hacım Sultan sığırtaçlığı kabul eder. Bu olaydan sonra bir daha Yağlı Baba’dan bahsedilmez.

Derviş Hacı:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde; Hacım Sultan Sandıklı’ya geldiğinde karşılaştığı Derviş Hacı adlı kişi hakkında, yazılı kaynaklarda bir bilgiye ulaşılammıştır. Sandıklı’da yaptığımız alan çalışmasında 1932 yılına kadar Sandıklı’da bir *Hacım Sultan Tekkesi* olduğu tespit edilmiştir. Bu tekke bugün mevcut değildir. Hacım Sultan Türbesi kısmında da belirtildiği üzere 1932 yılında tekke yıkılarak yerine

okul yapılmıştır. Sandıklı'da, Hacım Sultan Tekkesi ve Hacım Sultan hakkında, sözlü kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Menâkıbnâme'ye göre, Hacım Sultan, Sandıklı'da çok fazla kalmamıştır ve Sandıklı halkı da zaten Hacım Sultan'ı iyi karşılamamış ve onu kovmak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Sandıklı'daki Hacım Sultan Tekkesi gerçekten Hacım Sultan'a ait bir tekke midir, yoksa Derviş Hacı'ya mı, aittir? Menâkıbnâme'ye göre, Hacım Sultan Sandıklı'dan ayrılırken Derviş Hacı'ya; *"Senin ismin dahi Hacım olsun."* diyerek ona nefes verip makamını Sandıklı yapmıştır: *"HKN: 40a-40b, ... imdi dervîş hâcî sen bunda bizüm vîlâyetümüzi dedemiñ mu'cizâtını bekle senüñ maqâmuñ bundadur bizüm maqâmumuz şuşuz nâm mevzi'dedür beni isteyen sende bulsun senüñ ismüñ dahî hâcım olsun dervîş hâcî ayıtdı hay sulţānum senden ayru olmazan didi pes sulţān hâcım hâzretleri ayıtdı biz bundan hâlli olmazuz bizüm maqâmumuz buraya yaqındur hemân benüm nefesüm qabûl eyle didi pes dervîş hâcî gelüp sulţān hâzretnüñ elin ayağın öpdi pîrümün şeyhümün emîr senüñdür didi beni hayr du'âdan unutma didi ..."* Menâkıbnâme'de Derviş Hacı'yla Hacım Sultan'ın karşılaşması şu şekilde olmuştur. Derviş Hacı bir gün rüyasında Hz. Peygamberi görür, Peygamber ona kendi evladından Hacım adlı kişiyi bulmasını ve onun yanında olmasını ister. Derviş Hacı, uyanınca aramaya başlar ve Hacım Sultan'ı kara boğasıyla birlikte görür, yanına gidince Hacım Sultan ona adıyla seslenir ve kendinî tanıtır. İki velî kendilerini ibadet ve riyazete verirler. Sandıklı'dan halkın bir kısmının Hacım Sultan'a yaptıkları sonucunda Hacım Sultan kendisine kötülük yapmaya çalışanlara beddua ederek yerine Derviş Hacı'yı bırakarak gider. Hacım Sultan'ın bedduası yerine gelir ve ona kastedenler veba hastalığından kırk gün içinde ölürlür. Vebadan ölenleri bir mağaraya koyarlar, Derviş Hacı mağaranın kapısında bekler. Derviş Hacı, burada ibadetle meşgul olur, birçok velâyetler gösterir. Adı çevreye *"Hacım Sultan"* olarak yayılır, onu ziyarete gelip hayır duasını almaya gelenler çoktur. Öldüğünde beklediği mağaranın önüne defnedilir.

Şeyh İbrahim (Kara İbrahim):

Menâkıbnâme'de; Şeyh İbrahim, Seyyit Gazi Zâviyesinin şeyhi olarak geçmektedir. Kaynaklarda Şeyh İbrahim hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Menâkıbnâme'de bulunan bilgilere göre; Şeyh İbrahim evli ve bir oğlu vardır. Zâviyede kendisine bağlı çok sayıda dervişi vardır. Hacım Sultan ile Şeyh İbrahim birbirlerine hasmane davranmalarından birbirlerinin görüşlerini benimsememiş farklı tarikat

zümrelerine dâhil olduklarını söyleyebiliriz. Şeyh İbrahim, Hacım Sultan'ı ateş ve kılıçla denemek ister. Bu denemelerin sonunda Hacım Sultan, Şeyh İbrahim'in başına bir yıldırım indirerek öldürecektir. Menâkıbnâmede bu olay şöyle geçer: “*HKN: 63b, ... andan hâcım sultân ayıtdı şeyhüñ öñine ilet didi burhân şeyhüñ öñine geldi cem' demürleri bırağdı şeyhüñ seccâdesi tutuşup kalkdı kaçdı sultân hazret ayıtdı otur e münâfiğ sen beni zâhir odına yakmağ istedüñ üt ben seni batın odına yakıyın didi du'â idüp hazret-i hağğa münâcât eyledi gökden bulut yoğdı cem' oldı yağmur ve tolu yağdı bir gürültü kopdı allâhü te'âlâ emriyle şeyhüñ depesine bir yıldırım indi helâk eyledi ...*” Şeyh Kara İbrahim ölünce Hacım Sultan Zâviyede kontrolü eline alarak dervişlerden birisini şeyh olarak postta oturtur. Türk kültüründe renk simgeçiliği açısından “kara” iyi ya da iyilik ilkesinin zıttı olarak olumsuz veya kötü ilkeyi belirtmek için de kullanılır (Çoruhlu, 2010: 205). Şeyh İbrahim'in adında unvan sıfatı olarak “kara”nın kullanılmış olması da onun olumsuz, kötü bir şahsiyet olarak değerlendirilmesinin bir yansımasıdır diyebiliriz.

Osman Baba (Otman Baba):

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde anlatıldığına göre, Hacım Sultan'ın, Köprüceği Delik Osman adında ihtiyar bir kadından “*nefes evladı*” olmuştur. Menâkıbnâme nüshalarında adı “*Osman Baba*” diye geçer sadece Diyanet İşleri Kütüphanesi nüshasının bir yerinde, Osman Paşa olarak yazılmıştır. Hacım köyünde ise köylüler arasında “*Otman Baba*” diye bilinmektedir. Kaynaklar açısından bakıldığında, Bektaşî menâkıbnâmeleri arasında değerlendirilen “*Vilâyetnâme-i Otman Baba*” adındaki menâkıbnâme kitabında anlatılan Otman Baba'nın, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde adı geçen Osman Baba olduğu ileri sürülmüştür (Ocak, 1992: 99, 2009: 35-36). Otman Baba Vilâyetnâmesine, *Vilâyetnâme-i Şâhî* veya *Vilâyetnâme-i Sultan Baba* da denilmektedir. Vilâyetnâme, Otman Baba'nın 883/1473 yılında ölümünden beş yıl sonra onun yol evladı olan Güççük (Köğçek) Abdal tarafından yazılmıştır (Arslan vd. 2007: XI). Gerçek adı, Hüsam Şah olan Otman Baba, 1402 yılında Anadolu'ya gelmiş, Germiyan ve Saruhan çevresinde uzun süre bulunmuştur. Otman Baba, abdallarıyla birlikte Balkanlardaki fetihlere de katılmıştır. Kılık kıyafet bakımından, yarı çıplak, saç sakalı ve kafası kazılı, çenesinin altına kadar sarkık bıyıkları olan sürekli abdallarıyla seyahat eden Otman Baba, Kalenderî şeyhidir. Mezarı Varna'daki zâviyesindedir (Ocak, 1992: 100-101).

Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde yazılanlara göre ise, Hacım Sultan'ın nefes evladı Osman büyüyünce yiğit biri olur. Uzun yıllar haramilik yaparak harami başı olur. Hacım Sultan ölünce haramiliği bırakıp tekkede dervişlik yapar. Osman'ı evlendirirler Çalap Verdi adını koydukları bir oğlu olur. Çalap Verdi'nin Hacım Sultan'ın işaret ettiği gibi sol köprücük kemiği deliktir. Onu Hacım Sultan'ın yerine geçirirler uzun süre dem yom oynatır (Duran, 2007: 586). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ihtiyar kadından nefes evladı doğunca kadının kabilesinden kişiler kadını ve bebeği yanlarına alıp kurbanlarıyla Hacım Sultan'a gelirler. İhtiyar kadının sütü olmadığından bebeği besleyemediklerini söylerler. Hacım Sultan, bebeği Derviş Burhan'a teslim eder. Derviş Burhan bebeği parmaklarıyla besler. Bebeğin adını *Sağ Köprüceği Delik Osman* koyarlar. Osman, büyüyünce velâyet sahibi olur. Hacım Sultan onu evlendirir. Osman Baba'nın, Çakır Çelebi (Çakırcalı) adında bir oğlu olur fakat Hacım Sultan'a hizmeti iyi değildir. Hacım Sultan, Osman Baba'ya asa diktiği yeri yurt olarak verir. Osman Baba, Hacım Sultan'ın asa diktiği vilâyete gelip bir tekke inşa eder. Burada birçok kerametler gösterir. Hayatını ibadet ve riyazetle geçirir. Osman Baba hakkında, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde birtakım farklar göze çarpmaktadır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, köprücük kemiği delik olan Osman'dır. Osman Baba'nın haramî olarak değil, aksine keramet gösteren ve Hacım Sultan'ın sözünden çıkmayan bir velî olarak bahsedilmiştir. Osman Baba'yı Hacım Sultan evlendirmektedir. Ayrıca torunu Çalap Verdi'nin Hacım Sultan'ın yerine şeyh olduğuna dair bir ifade de bulunmamaktadır.

Hacım Sultan Vakfiyesinin tarihî H. 720/ M. 1321 olduğunu ve bu tarihten önce Hacım Sultan'ın öldüğünü ve Vilâyetnâme-i Otman Baba'da Otman Baba'nın doğum tarihî H. 780/ M. 1378 düşünenecek olursak Hacım Sultan ile Otman Baba arasında aynı zamanda yaşamadıklarını gösteren bir zaman farkı ortaya çıkmaktadır. Menâkıbnâmelerin anakronikliğini düşünenecek olursak bu zaman farkları çok da önem taşımamaktadır. Birbirlerinden çok farklı zamanlarda yaşamış kişileri aynı zamandaymış gibi gösterilebilir. Hacım Sultan'ın nefes evladı Osman Baba'nın, XV. yüzyılda yaşamış olan Otman Baba olduğunu düşünmek çok kuvvetli bir ihtimal gibi gözükmemektedir ki, benzerlik Otman Baba'nın Germiyan ve çevresinde dolaşmış olması bir de adları açısından söylenebilir. XV. yüzyıldan sonra oluşmaya başlayan Bektaşî geleneğinde çocuklara Ömer, Bekir, Osman gibi adlar verilmemeye başlanmıştır. İlk dönemlerde Osman adının yerine Otman'ın tercih edildiği de

görülmektedir. Babaîler dönemine baktığımızda ad konusunda böyle bir tercihin olmadığını görüyoruz. Örneğin, Baba İlyas'ın oğullarından birinin adı Ömer'dir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Osman Baba bir vilayete gönderiliyor ama ismi zikredilmemiştir. Vilâyet-i Otman Baba'da da kılık kıyafet, seyahat etme ve buna benzer erkânla ilgili benzerliğin dışında Hacım Sultan'la ilişkilendirebileceğimiz bir husus mevcut olmadığı görülmektedir.

Çakır Çelebi (Çakırcalı, Çalap Verdi):

Hacı Bektaş Velî Menâkıbnâmesinde Osman Baba'nın oğlu olarak geçmektedir. Adı, Çalap Verdi'dir ve büyüdüğünde onu Hacım Sultan'ın yerine geçirirler. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ise Osman Baba'nın oğlunun adı sadece Hacım Köyü nüshasında Çakırcalı, diğer dört nüshada ise Çakır Çelebi olarak geçmektedir. Çakır Çelebi, Hacım Sultan'nın hizmetini görür diye bahsedilmektedir. Yukarıda Osman Baba'dan bahsederken, Çakır Çelebi'nin Hacım Sultan'ın hizmetinde sıkıntıları olduğundan bahsetmiştik. Menâkıbnâmede ima yollu bir cümleyle yazılmıştır. Menâkıbnâmelerin dışında herhangi bir kaynakta ve alan çalışmasında, Çakır Çelebi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Kara Baba (Kara Baba-yı Horasânî):

Hacı Sultan Menâkıbnâmesi nüshalarından sadece Ali Emiri Efendi B Nüshasında, Kara Baba-yı Horasânî diye geçmektedir, diğer dört nüshada “*Kara Baba*” olarak geçer. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesindeki Hacım Sultan'dan bahsedilen kısımda, Kara Baba menkabeti bulunmamaktadır. Bu menâkıbnâmede *Kara Donlu Can Baba* vardır. Ancak, Kara Donlu Can Baba için anlatılanlarla Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçen, Kara Baba'nın bir ilgisi görülmemektedir. John BROWN (1863), *The Dervishes Or Oriental Spiritualism* adlı eserinde Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden sekizinci sırada “*Kara Daulat Jân Baba*” için verdiği 2 numaralı dipnotta; Kara Donlu Can Baba'nın, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçen Kara Baba olabileceğini ihtimali üzerinde durmuş, Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden, Kara Baba'yla ilgili menkabeti özetleyerek yazmıştır (Brown, 1863: 189). Kaynaklarda da Kara Baba ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu isimde dikkati çeken nokta *kara* renginin olmasıdır. Kara rengin, Türk Mitolojisinde taşıdığı anlamlar; kuzeyde olan yer, şiddet, güç, kötülük, ölüm ve olumsuz nitelemelerdir (Çoruhlu, 2010: 205).

Menâkıbnâmede bir Hacım Sultan'a karşı olumsuz bir tavır takınan Seyyit Gazi Zâviyesi'nin şeyhinin ismi Kara İbrahim'dir, bir de Horasan'dan gelerek Hacım Sultan'ı öldürmek maksadıyla ok atan velînin adı Kara Baba'dır. Bu yüzden *kara* sıfatının bu isimlerin başına getirilmesini süregelen kültürel kodlamanın bir tezahürü olarak da değerlendirebiliriz. Zaten Menâkıbnâmede de Kara Baba'nın bu özelliği vurgulanmaktadır: “*HKN: 70b, ... pes halîfeler var-idi ismine çara baba dirler-idi çatı ‘âlim fâzıl evliyâ-idi ...*” Ali Emiri Efendi B Nüshasında da bu özellik vurgulanmıştır: “*AE-BN: 60a, ... meger kim ol dervîşlerin içinde bir ziyâdesiyle celâlî çok bir ‘âlim fâzıl kişi var idi ve ismine çara babayı çorasânî dirler idi ...*” Hacım Sultan Menâkıbnâmesi'ne göre, Horasan'da kıtlık baş gösterince Horasan erenleri kutsal emanetleri Hacım Sultan Rûm'a giderken verdiklerini emanetlerin içinde sofranın da bulunduğunu ve onu geri almayı düşünürler. Kara Baba, sofrayı getirme işine gönüllü olur. Erenler onun yanına kırk yoldaş verip onu Hacım Sultan'ın hakkında uyararak gönderirler. Kara Baba kırk yoldaşıyla Germiyan'da Şeyhlü ovasına gelir. Burada Beyce Sultan'la karşılaşır. Birbirlerine kerametlerini gösterirler. Beyce Sultan, Kara Baba'yı Hacım Sultan'ın yanına gururla gitmemesi yönünde uyarır. Kara Baba, Hacım Sultan'ın makamına doğru gidip bir yüksek tepeden Hacım Sultan'a ok atar. Ok Hacım Sultan'ın ayaklarının dibine düşer. Hacım Sultan oku eliyle geri fırlatarak Kara Baba'yı öldürür. Dervişler gidip Kara Baba'yı öldüğü tepedeki büyük ağacın altına gömerler. Hacım Sultan'ın isteği üzerine sofrada ağacın dalına asılır ve kırk yıl orada asılı kalır.

Hacı Tuğrul (Hacı Doğrul, Hacı Tondıl):

Hacı Tuğrul hakkında kaynaklarda çok az bilgi vardır. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde Bâyezit-i Bistamî'nin büyük halifelerinden biri olarak geçmektedir. Anadolu'ya Irak'tan gelmiş diye belirtilmiştir. Menâkıbnâmede yazılanlara göre; Hacı Bektaş-ı Velî, Rûm diyarına girdiğinde Rûm erenleri onun mana âleminden selam vermesi üzerine gelen erin herkesi kendisine muhip ederek etrafı zapt edeceğinden korkarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin yolunu kesmeye karar verirler. Hacı Bektaş-ı Velî, bir beyaz güvercin şekline girerek yolu aşar ve gelip Suluca Karaöyük'e konar. Rûm erenleri onu engelleyemediklerini anlayınca nerede olduğunu gözcü Karaca Ahmet, rüya âlemine dalarak görür. Üzerine korku düşünce güvercinin gelen er olduğunu anlar. Erenlerin meclisindeki Bâyezit-i Bistamî'nin halifelerinden Hacı Tuğrul, güvercini

yakalamak için izin ister. Hacı Tuğrul bir doğan şekline girerek güvercini avlamaya uçar. Doğan şeklindeki Hacı Tuğrul güvercini tam yakalayacakken Hacı Bektaş-ı Velî tekrar insan şekline dönerek doğanı yakalayıp sıkır. Kendinden geçen Hacı Tuğrul, ayıldığında Hacı Bektaş-ı Velî'nin ayaklarına kapanıp af diler. Hacı Bektaş-ı Velî, kendisinin mazlum bir şekle girerek geldiğini onun ise zalim bir şekilde geldiğini söyleyerek Hacı Tuğrul'a tekbirle başlığını giydirip diğer erenleri de çağırması için geri yollar. Hacı Tuğrul geri giderek Rûm erenlerine durumu anlatır ama hiçbiri bu teklifi kabul etmezler (Duran, 2007: 174-177-178-179).

Hacım Sultan Menâkıbnâmesine göre ise Hacı Tuğrul, Karaca Ahmet'in oğludur. Rûm erenlerindedir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi'nde aynı olay bazı farklılıklarla anlatılmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan Rûm'a gelince Rûm erenlerine selam verirler. Rûm erenleri sohbet halindedir, Fatma Bacı ayağa kalkarak selamı alır. Rûm erenlerinin gözcüsü Karaca Ahmet sorunca da Fatma Bacı, Rûm'a er geldiğini onların selamını aldığını söyler. Erenler onları geçirmemek için yolu keserler. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan yolun bağlanmış olduğunu görünce iki başlı tek gövdeli bir güvercin şekline girerek arşın üzerine uçarlar. Sonra buradan uçarak Karayük'e bir taşın üzerine konarlar. Erenler gelenleri engelleyemediklerini anlarlar. Karaca Ahmet gözcü olduğundan bir süre mana âlemine dalarak iki başlı bir güvercinin Karayük'te görür. Karaca Ahmet'in oğlu Hacı Tuğrul iki başlı bu güvercini yakalamak için izin ister. Hacı Tuğrul doğan donuna girip uçarak gelir. Doğan güvercini tam yakalayacakken Hacım Sultan birinci kat deriden elini uzatıp doğanı yakalayıp avucunda sıkır. Hacı Tuğrul bir süre baygın yatıp da kendine gelince Hacım Sultan, ona kızar. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 22b, ... pes sultân hâcım ayıtdı bire yolsuz erkânı yok er ere böyle yırtıcı şüretle mi gelür divân-ı haqqda yeşil perdenüñ altında 'âlem-i ervâhdan elli yedi biñ evliyâyâ mansûb ulaşıduran kişidür bu gelen didi ...*” Hacı Tuğrul, kendilerine nasip veren kişinin sağ elinin ayasında yeşil beni olduğunu söyleyince Hacı Bektaş-ı Velî elindeki beni gösterir. Hacı Tuğrul, ondan özür diler. Hacı Bektaş-ı Velî ona gidip diğer erenleri de çağırmasını söyler.

Hacı Tuğrul'un, “*Hacı Tuğrul Baba*” diye Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Hacıtuğrul köyünde bir türbesi bulunmaktadır. Anadolu Selçukluları zamanında, Ankara Çayı vadisinde Türkmen boylarının iskânına bulunmuş bir Türkmen dervişi

olarak bilinmektedir. Hacı Tuğrul Baba Türbesi, Hacıtuğrul köyünün yakınlarındadır. Kare şeklinde bir yapıya sahip olan türbe'nin iki cephesi sağır, iki cephesinde pencere bir cephesinde de mermerden kapı bulunmaktadır. Kapının üzerindeki kitabesinde, H. 783/ M. 1381 tarihinde Şeyh Paşa tarafından dedesi Hacı Tuğrul için yapıldığı yazılıdır (Erdoğan vd., 2009:130).

Avcı kuşların Türk mitolojisinde önemli yerleri vardır. Kartal ve diğer avcı kuşların hükümdarlık, güç, kuvvet gibi simgesel anlamları İslâmi dönemde de kullanılmıştır (Çoruhlu, 2010: 154). Tuğrul, tugay, çağrı, sungur gibi avcı kuşlar bu simgesel anlamlarıyla erkek adı olarak da kullanılırlar. *Tuğrul*, doğan cinsi avcı, yırtıcı bir kuştur. Menâkıbnâmede Hacı Bektaş-ı Velî'yle Hacım Sultan'ı doğan şekline girerek avlamaya gelen kişinin adının "Tuğrul" olması Türk kültür anlayışının bir yansımasıdır diyebiliriz.

Fatma Bacı (Fatma Bacı, Hatun Ana, Kadıncık Ana, Kadın Ana):

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde bir yerde Fatma Bacı'dan bahsedilmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan Anadolu'ya girdiklerinde Rûm erenleri sohbet halindedirler. Fatma Bacı erenlere yemek pişirmektedir, mana âleminden verilmiş olan selamı sadece o duyar ve selamı alır. Karaca Ahmet, Fatma Bacı'ya kimin selamını aldığını sorar, o da Rûm'a er geldiğini, gelenlerin Horasan erenlerinden olduğunu söyler: "*HKN: 21a-21b, ... rûma yakın geldiler ayıtdılar e's-selâmü 'aley-küm ya rûm erenleri didiler pes rûm erenleri dahı bir yirde şöbet-i ilâhî iderler-idi fâtima bacı yimek pişürirdi kalğdı üç kere tapu kıldı yine oturdı andan qaraca ahmed ayıtdı ya bacı kimüñ selâmuñ alursın didi andan bacı ayıtdı rûma er geldi didi andan qaraca ahmed ayıtdı ne tarafdın gelürler didi kendüler horâşân erenleri ut gelişleri ka'betu'l-İlâhdan didi ...*"

Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesinde de aynı konu benzer şekilde ele alınmıştır. Aradaki farklar; Hacı Bektaş-ı Velî'nin Anadolu'ya tek başına gelmiş olması bir de Fatma Bacı hakkında verilen bilgidir. Menâkıbnâmede yazılana göre; Fatma Bacı, Sivri Hisar diyarından Seyyit Nureddin'in kızıdır ve bekârdır.

Âşık Paşazâde, (2010) *Tevârih-i Âl-i Osmân*'da Rûm'da dört taifenin; *Gâziyân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm, Abdâlân-ı Rûm ve Baciyân-ı Rûm* olduğunu, Hacı Bektaş-ı Velî'nin

Baciyân-ı Rûm'u seçtiğini o kişinin “*Hatun Ana*” olduğunu ve bütün kerametlerini ona gösterdiğini Hatun Ana'nın onun mezarını yaptırdığını yazmaktadır (Paşazâde, 2010: 486). *Baciyân-ı Rûm*'un bir kadınlar teşkilatı olduğu bilinmektedir. Bektaşî geleneğinde de kadınlara “*bacı*” denilmesi bununla ilgili olabilir. *Baciyân-ı Rûm*, Türkmen savaşı kadınlarının kurduğu bir teşkilat olmalıdır (Köprülü, 2003: 114). Fatma Bacı'nın, *Baciyân-ı Rûm*'un ilk lideri olduğu Şeyh Evhadu'd-din Hâmid el- Kirmânî'nin kızı, Ahi teşkilatının kurucusu Ahi Evren diye bilinen Şeth Nasîru'd-din Mahmud el-Hoyi'nin karısı olduğu söylenmektedir. Ahi Evren'in ölmesi ve başına gelen birçok olaydan sonra Suluca Karaöyük'e gelerek Hacı Bektaş-ı Velî'nin himayesine girmiştir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki Fatma Bacı, Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesindeki Fatma Bacı, Kadıncık, Kadıncık Ana'nın aynı kişiler olduğu söylenmektedir (Bayram, 1994: 23-25-30).

Ahmet Fakih (Ahmed Fakı):

Sultan Hoca Fakih veya Ahmet Fakı adları ile anılmaktadır. XIII. yüzyılda yaşadığı sanılmakla birlikte yaşadığı yüzyılla ilgili farklı görüşler de bulunmaktadır. Ahmet Fakih, Anadolu'ya göç etmiş Horasan erenlerinden olarak bilinmektedir. H. 618/ M. 1221 tarihli türbe kapısında, doğunun ve batının kutbu olarak övülmektedir. Mevlânâ'nın babası Bahaüddin Veled'den fıkıh dersleri aldığı için kendisine “fakih” denilmiştir (Fakih, 1974: 7). Ahmet Fakih'in biri kaside şeklinde yazılmış *Çerhnâme*, diğeri de mesnevi şeklinde yazılmış olan *Kitâb-ı Evsâf-ı Mesâcîdi'sh-Şerife* adlarında iki eseri bulunmaktadır. Ahmet Eflâki'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn*, Muhyiddin'in *Hızırnâme*, *Seyyid Hârûn-ı Velî Menakıbı*, *Saltuknâme*, *Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî* ve *Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde* adı geçmektedir (Fakih, 1974: 8). Ahmet Fakih hakkında en detaylı bilgiyi Ahmet Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de verilmiştir:

“(36) Hikâye: Arkadaşların bilginleri şöyle rivayet ettiler ki, Sultan Veled günün birinde şöyle buyurdu: Tanrı'ya kulluk edenlerin padişahı bizim fakîh Ahmed (Tanrı rahmet etsin), Bahâ Veled'in yanında fıkıh ilmini öğrenmekle meşguldü. Bu sâf yürekli bir Türktü. Aynı zamanda da Bahâ Veled'in mürüdi idi. Benim büyük babamın bir nazarının feyzi ile eşsiz bir bilgin oldu. Kendisine öyle bir hak geldi ki, (sonunda) kitabı elinden attı, perişan bir hal aldı, başını alıp dağlara gitti. Birçok yıllar dağlarda gezip dolaştı. Riyazetler çekti, nihayet Veys-i Karani hazretlerinin sırrı bu şanlı şerefli fakihte temessül etti. Tamamiyle meczup ve aklı kapılmış bir hale geldi.” (Eflâki, 1964: 38-39)

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî tarafından Anadolu'ya gönderilirken Hoca Ahmet Yesevî, er gönderildiği belli olsun diye yanan bir odunu fırlatır, Konya'da Ahmet Fakı, odunu yakalayarak diker. Odun,

ağaç olup dut verir. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 19b-20a, ... pes sultân hocâ ahmed yesevî hazret bir ağaç kılıç var idi getürüp sultân hâcî bekdâşuñ tekbîr idüp beline kuşatdı ve dahı ocağda dut ağacından od yanardı bir egşi kavrayup rûma pertâv itdi horaşândan rûma er gönderüldigi ma‘lûm ola rûmda bir gözi açuğ er var ise bunu duta didi ol egşi havâda yana yana gelüp giçer-iken konyâda bir er var idi sultân hocâ ahmed fağı dirler idi ol egsiyi çapup hücre si önüne dikdi kudret-i ilahî ol egşi bitdi depesi yanık aşâğısı dut virür şimdî böyledür ...*” Menâkıb-ı Hümkâr Hacı Bektaş-ı Velî’de de aynı şekilde anlatılmıştır. “*Ocakta yanan eğişiyi fırlatmak*” Menâkıbnâmede de belirtildiği gibi kendisine yeni bir yurt verilmiş şeyhin gideceği yeri sembolik olarak ifade etmektir. Yukarıda da Ahmet Fakih’in türbe kapısında yazıldığı gibi “*doğunun ve batının kutbu*” olan Ahmet Fakih’in devrinin dolduğu ve yeni gelecek olanın bunu üstlendiğini simgelemektedir.

2.5.6.2. Zâviye kurma:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmet Yesevî tarafından Anadolu’da yurt tutması için Suluca Karaöyük’e gönderilirken Hacım Sultan da ona yoldaşlık etmesi için görevlendirilmiştir. Yurt tutmak, işaret edilen yerde bir yapı inşa edilerek kendi çevresine dervişler toplamak ve bir takım faaliyetler içinde bulunmak demektir. Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan, Anadolu’da Suluca Karaöyük’e gelmelerinden sonra Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu erenlerini kendine bağlayarak onları kendi makamlarına ve Hacım Sultan’ı da Germiyan’daki Susuz’a yurt tutması için gönderir. Hacı Bektaş-ı Velî’nin diğer bir emri de Hacım Sultan’ın Seyyit Gazi Zâviyesine kurban için gitmesidir. Menâkıbnâmede şu şekildedir: “*HKN: 26a, ... hem menteşe ikliminde biñ bir öküz çurbânüñ vardur getürüp seyyid gâzîñüñ üzerini ‘imâret iyle didi ...*” Hacım Sultan’ın yurt tutması, Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde ise şu şekilde anlatılmıştır. Hacım Sultan, erenlerin kendisine nereyi yurt verecekler, orada dem yom oynatalım diye düşünür. *Dem yom oynatmak* deyimi bir yere tekke inşa ederek orada bir takım çalışmaları yürütmek demektir. Hacım Sultan’ın bu düşüncesi Hacı Bektaş-ı Velî’ye malum olup oğul canavarını öldüreceği yeri ona yurt verdiğini, mezarının da orada olacağını söyler. Hacı Bektaş-ı Velî ölünce Hacım Sultan kendisine söylenen yere gitmek için yola çıkar. Germiyan Beyine gelerek yurt ister. Bey da Uşak tarafında Susuz denilen ıssız yerdeki ejderhayı öldürürse orasının onun yurdu olacağını söyler. Hacım Sultan gelerek Susuz denilen yere yerleşir

(Gölpınarlı, 1990: 81-82). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden farklı olan yerler, Hacım Sultan'ın kendisine nereyi yurt verileceğini düşünmesi, Hacı Bektaş-ı Velî'nin, ona oğul ejderhasını öldüreceği yeri işaret etmesi, onun ölümünden sonra yola çıkması ve Hacım Sultan'ın Germiyan Beyine gelerek ondan yurt istemesi, Beyin de Uşak tarafındaki Susuz'u yurt vermesidir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde Hacım Sultan kendisine verilen makama geldikten sonra burada bulunan Yörüklere şöyle der: “*HKN: 43b-44a, ... pes sultân hâcım hâzret ayıtdı eylegüm biz bu maqâma allâhü te‘âlâ emriyle resûlullâh mu‘cizâtıyla sultân hocâ aḥmed yesevî ibni muḥammed ḥanefî ibni ‘alî hâzretlerinin ḥayr du‘âsıyla geldük buracıḡı bize maqâm idün diyü remz itdiler imdi biz bura ma‘mûr idüp âsitân iderüz didi ...*” Hacım Sultan'ın adı çevreye yayılında gelip giden ziyaretçileri fazlalaşmış ve onun işaretiyle de burada bir asitan kurulmuştur.

2.5.7. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin İçeriğindeki Diğer Unsurlar

2.5.7.1. Hayvanlar:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki hayvanları mitolojik ve normal hayvanlar olarak iki grupta ele almak mümkün görülmektedir.

2.5.7.1.1. Mitolojik (efsanevî) hayvanlar

Ejderha:

Hem İslâmiyet öncesi eski Türk kültüründe hem de İslâmi dönem Türk kültüründe ejderha yer almaktadır. İslâmiyet öncesi Türk kültüründe yer alan ejderhanın Çin kültüründen geçtiği söylenmektedir. Türklerde bereket, refah ve güç simgesi olarak kabul edilmiş olağanüstü bir varlıktır (Çoruhlu, 2010). Türk kültürüne de bu şekilde geçmiştir. Ejder Han adlı kağandan bahsedilmektedir. Göktürk bengu taşlarında kurt başlı ejder, gök kubbenin, gök kuşağının ve yağmurun sembolü olduğu gibi devletin ve egemenliğin de sembolüdür (Yücel, 1997: 115). On iki hayvanlı Türk takviminde de yıl simgesidir (Çoruhlu, 2010:153). Orta doğu ve ön Asya halklarının kültüründe de yer alan ejderha kötü bir varlık olarak yer almaktadır. İslâmi dönemden sonra da Türk kültüründe olumsuz bir varlık olarak yer almaya başlamıştır. Türk kültüründe evren, ejder, ejderha, ejdeha veya ezdeha gibi adlarla geçmektedir. Kanatlı, yedi başlı ve dört ayaklı olabileceği gibi yılan şeklinde ve ağzından ateşler çıkaran bir varlık olarak da tasavvur edilmiştir. Destan, masal, hikâye ve menkabelerde sıklıkla geçen olağanüstü

bir varlıktır. Dede Korkut Hikâyelerinde boğa, buğra ve arslan gibi hayvanlar ejderhaya benzetilir. Örneğin Salur Kazan, “*Yedi başlı ejderhayı yetüp vardum. Heybetinden sol gözüüm yaşardı...*” gibi ifadelerle kendisini övmek için kullanmaktadır. Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî’de; Hacı Bektaş-ı Velî, Sarı Saltuk’a safa-himmet edip beline ağaç kılıç kuşatarak yedi ok ve yay verir. Sarı Saltuk’un yanına iki yoldaş verip Gürcistan’a gönderir. Sarı Saltuk’a verilen seccade deniz üzerinde onu emredilen yere götürür. Kaligra kalesine gelen Sarı Saltuk burada yedi başlı bir ejderle mücadele eder. Oklarıyla ejderi vuran Sarı Saltuk’u ejder kuyruğuyla sıkmaya başlayınca o da Hızır’dan yardım diler. Hızır, Hacı Bektaş-ı Velî’yle sohbet halindedir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hızır’a; “*Hızır’ım ejderha Saltuk’u bunalttı, yanındaki kılıcı unuttup senden yardım istedi. Çabuk git, kılıcı Saltuk’a hatırlat.*” diyince Hızır bir anda olayın olduğu yere varıp Sarı Saltuk’a kılıcı hatırlatır. Sarı Saltuk, kılıcı çekerek ejderin yedi başını da keser (Duran, 2007: 360-361). Saltuknâme’de, ejderha, ejdeha, evren ve yılan gibi kelimeler büyük yılanlar için de kullanılmıştır. Saltuknâme’de, Sarı Saltuk’un Nirkap dağında öldürdüğü mitolojik özellikleri bulunan ejderhanın bir tasviri şu şekildedir:

“Şeklen tavusa benzer, başı ejdere benzer kanatları horosa ayakları arslana benzer kuyruğu horos kuyruğuna benzer gövdesi geyiğe benzer boynu kaza, demi, nefesi od, yalını gibi çıkar etrafı yandı diyessin ve dahı cüssede bir deve kadar var. Kaçan kim serverle gazileri gördi. Canavar bir gez eyle gıjgirdi kim ol dağ avazından güm güm ötdi. Hemandem ol mağaradan taşra geldi. Havaya kanad açup eyle uçdı kim nâbedîd oldu, birazdan havadan aşağı inmeğe başladı herdem nefes alup virdükçe berk-var peydâ olurdu.” (Yüce, 1987: 222-223).

Saltuknâme’deki ejderhalar eski Türk kültüründe sahip oldukları kutsallıklarını kaybetmiş olarak aktarılırlar. Bu eserde ejderhalar insanlara zarar veren canavarlar olarak geçmektedir. Saltuknâme’de, Sarı Saltuk Kaf dağında ve daha birçok yerde ejderha veya büyük yılanlar öldürür (Yüce, 1987: 223). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ejderha, ezdeha, ejdeha şeklinde geçmektedir. Menâkıbnâmede geçen ejderha şekil olarak büyük bir yılanla benzediğini menâkıbnâmedeki şu ifadeden anlamaktayız: “*HKN: 59a, ... yüri gidelüm biz buranuñ seyyid gâzî ile kâfirlerini kılıç urup kırdığımız zamânda ol bir keler gibi yılan-idi şimdi ezdehâ mı oldu âdamı haml ider didi ...*” Dağ başında kendisine yuva yapan ejderha insanları yemektir. Hacım Sultan’ı çekemeyen dervişler kestirme yol diye ejderhanın bulunduğu yola onu gönderirler. Bu durum Hacım Sultan’a malum olmasına rağmen eşeği ve dervişi ile yola gider. Derviş Burhan, ejderhanın kötü kokusunu ve korkunç bağırışını duyar. Karşılığında ejderha çıkınca Derviş Burhan korkusundan bayılır. Eşek de kan işer. Hacım Sultan, ağzından çıkan alevlerle ejderhayı öldürür. Menâkıbnâmede şu şekildedir: “*HKN: 59a-*

59b, ... gözi sultân hazrettine tuş oldu dem eyledi yutmağa pes sultân hazret dahı ‘alî-vârî bir na‘ra urdı tağ ve taş harekete geldi sultân hazretinüñ mübârek ağzından bir âteş peydâ oldu ezdehâya ‘azm eyledi ağzından içeri girüp ezdehâyı yakmağa başladı cân acısından gâh havâya atlır yirlü kayaları tolanup hamır gibi kaynadurdu başını bir kayaya urdı hamıra gider gibi başı kulağı kayaya yir eyledi ezdehânuñ yanup çağırduğundan burhânuñ ‘aklı gidüp yatur sultân hazretinüñ merkebi kan kaşandı ma‘ânîye kırmuzu taş oldu ...” Tasavvufta ejderhanın taşıdığı simgesel anlam; yenilmesi gereken kötülük ve nefsi göstermesidir. Ejderha; saldırgan, azgın ve obur olması ve yılan gibi sinsiliği temsil etmesinden dolayı yok edilmesi gerekmektedir. Nitekim Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de; dervişlerin Hacım Sultan hakkında nifakta bulunmalarının simgesi olarak ejderha verilmiştir. Hacım Sultan, ejderhayı yakarak yok edince dervişler nefislerinden fitneden kurtulmuş olurlar. Hacım Sultan, ejderhayı öldürerek kötülüğü alt etmiş olur.

2.5.7.1.2. Normal hayvanlar

Aslan:

Altay Pazırık kurganlarında bulunan eserlerde aslan-grifon tasvirlerinin olması aslanın erken devirlerden itibaren Türkler tarafından bilindiğini göstermektedir (Çoruhlu, 2010: 157). Eski Türk kültüründe kurdun taşımış olduğu sembolik anlamı kutsallıktır. Aslan ise, kuvvet, kudret ve taht simgesidir. Aslan postu ve yelesi yiğitlik simgesidir. Eski Türk adlarında aslanın sıklıkla kullanılmış olması ve Türklerde saçların uzatılmış olması da bunun bir göstergesidir (Çoruhlu, 2010: 157). İslâmi dönemle birlikte kurdun yerini daha çok aslanın almış olduğunu söyleyebiliriz. İslâm’ı kabul eden Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han’ın Tezkiresinde anlatıldığına göre, Satuk Buğra Han’ın dört kızından ikincisi olan Âlâ Nur bir gece ağzından bir damla ışık süzülen Cebrail’in ziyaretini kabul eder. Vakti gelince bir oğlu olur. Hâkim ve âlimler bu çocuğun Hz. Ali’nin oğlu olduğunu anlayarak adını Seyid Ali Arslan Han koyarlar. Bu olayın bir başka anlatılışı da, Âlâ Nur, bir gün evinin kapısı önünde gözlerini kendisine dikip bakan bir aslanla karşılaşır. Bu kızı dehşete düşürür ve bayılır. Aslanın ağzından akan nurdan mucizevî bir oğlan doğar (Turan, 1999: 162). Bu anlatılarda görüldüğü gibi, İslâmi dönemle birlikte aslan kutsal bir mahiyet kazanmaya başlamıştır. Aslan, hayvanlar âleminin kralı olarak kabul edilmektedir. Aslan, bu özelliğiyle

kuvvetin ve hükümdarlığın sembolü olarak görülür. Dede Korkut Hikâyelerinde de aslan geçmektedir. Basat'ın dişi bir arslan tarafından büyütülmüş olduğu “anam adın der isem kağan arslan.” sözünden anlaşılmaktadır. Saltuk-nâme'de de arslan hayvanlar âleminin beyi olarak kabul edilmektedir. Saltuk-nâme'de, aslanla olan mücadele sahneleri bulunmaktadır. Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî'de ve Saltuk-nâme'de benzer şekilde arslana binme vardır. Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî'de Hacı Bektaş-ı Velî'nin Anadolu'ya gelme menkabeti benzer şekilde Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de vardır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin daha önce yazılmış olduğunu düşünecek olursak bu menkabenin buradan Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî'ye geçmiş olduğunu da söyleyebiliriz. Sözlü kültürde iki velî için anlatılan menkabenin zamanla sadece Hacı Bektaş-ı Velî için anlatılmış da olabilir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan birlikte Mekke'ye Kâbe'yi ziyarete giderler. Medine ve Kudüs'teki kutsal makamları da ziyaret edip ibadet ve riyazette bulunurlar. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan Anadolu'ya geldiklerinde bir sahrada karşılına iki aslan çıkar. Aslanlar onları yemek için üzerlerine gelirken iki velî dua edip ‘kaf’ dediklerinde aslanlar taş kesilirler. Menâkıbnâmede bu şu şekildedir: *“HKN: 21a, ...andan dağı gidüp rûma revâne oldılar bir cezireye geldiler arslan korğusından ol yoldan geçilmezdi ol araya geldiler iki arslan iki yañadan gelüp bunlara yalındılar pes evliyâlar du‘â itdiler kaf didiler fi'l-ğâl ikisi dağı taş oldılar ...”* Menâkıbnâmede anlatılan aslan sembolü ile manevî dünyanın hükümdarlığı simgelenmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın aslanı taşa döndürmeleri Anadolu'nun manevî ‘hünkâr’lığı ve ‘sultan’lığını ele aldıklarını anlatmaktadır diyebiliriz.

Boğa:

Eskiden Türklerde alplik timsali olan boğa savaş ilahı sayılmış Ch'ih-yo'nun başı; kaplan, ejder ve yabancı boğayı andıran bir mask olarak kullanılmıştır (Çoruhlu, 2010: 166). Tonyukuk yazıtlarında kağanlık simgesi olarak geçmektedir. Boğa, Türk anlatılarında geçmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinden Boğaç Han Hikâyesinde; Boğaç adını, bir boğayı öldürerek alır (Ergin, 1994: 81-82). Eski inançlarda bazı toplulukların türediklerine inandıkları hayvan atayı sembolize eden boğa güç, kuvvet ve iktidar simgesidir. On iki hayvanlı Türk takviminde yıl simgelerinden biri de boğadır (Çoruhlu, 2010: 167). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de Hacım Sultan bir kara boğayı kontrolü

altına alır. Menâkıbnâmeye göre, Öyük köyüne gelen Hacım Sultan, köyün sığırtmaçlığını kabul eder. Sığırların içerisindeki kara boğadan sığırları gütmesini ister. Menâkıbnâmede şu şekildedir: “*HKN: 29a-29b, ... pes köylü şığırlarını cemî’ idüp sultân hazretinüñ nazârına getürdiler bu şığıruñ içinde bir çara büyük boğa var-idi hâcım sultân hazret boğaya cevâb ayıtdı-kim ya boğa rızâ’en-li-llâh pes bu şığırları ahşâma degin güt bunları dahı müslimâncıkların tahılcıkların incütmesinler didi pes boğa bu cevâbı işidüp gelüp sultân hazretinüñ ayağına yüzün sürdi çalkup bu şığırları boynuzıyla süsüp sürdi gitdi ahşâma degin güderdi ahşâm olıcağ sürüp gine getürirdi bu vechle on gün miğdârı boğa bu şığırları gütdi ...*” Kara Boğa, ekinlere zarar verdirmeden sığırları güttüğü şu şekilde anlatılmıştır: “*HKN: 24b, ... çara boğa bu şığırları inçe inçe gezüp otladur bir kimesnenüñ ekinin incüdmezler ...*” Hacım Sultan, köyden ayrıldıktan sonra da köylüler kara boğayı tutamazlar. Hacım Sultan, makamı olan Susuz’a gelene kadar kara boğa yanından hiç ayrılmaz. “*HKN: 35a, ... falân kayanuñ dibinde bir dervîş kırk gündür yimez içmez anda hırkasını bürinüp yatur ve hem bir büyük boğa başı ucın alup durur yabâna gitmez diyü vaş itdiler ...*”, “*HKN: 36a-36b, ... pes şehirlünüñ ba‘zıları sultân hazretini görüp çahçahâ-ile güler-idi görüñ bu delü dîvâne kırk gündür yatur yimez içmez bir hayvâncuğ dahı bekleyüp durur yabâna gitmez ...*” Hacım Sultan, Susuz’a gelince burada kendisini istemeyen Yörüklerle bir hastalık musallat eder. Yörüklerin çoğu bu hastalıktan ölürler. Geride kalanlar ondan af dilerler. Hacım Sultan’ın gönlüne ölenlerin acısı düşer ve geride kalanlara kara boğayı kurban etmeye karar verir. Kara boğa hal diliyle Hacım Sultan’la konuşur. Menâkıbnâmede şu şekildedir: “*HKN: 48a-48b, ... bir gün sultân hazretinüñ mübârek çalbine ol kırılan yörükân çavminüñ firâkı düşdi dervîşlere ayıtdı varuñ çol çarîblerüñ üzerine benüm çara boğayı çurbân eyleñ pişirüñ cem‘ olup çur‘ân tilâvet idüp çevâbın rûhlarına bağışlıyalar didi pes çalife bu cevâbı işidüp ‘ale’r-re’s ve’l-‘ayn didi varup çahrâdan boğayı getürdi bu çâlet boğaya ma‘lüm oldu gidivirüp gelüp hâcım sultân hazretlerini mescide buldı boynuzıylan çapuyı açdı geldi sultân hazretinüñ ayağın yaladı çâl diliyle emrüñe muñî’in didi pes sultân hazretleri ayıtdı hizmetüñ çabül oldu çürî imdi dost yolına çurbân ol boğa bu cevâbı işidüp rızâyâ teslîm oldu yönün çibleden çayâ döndi yatdı geldiler du‘â idüp bıçak çaldılar dost yolına çurbân oldu ...*” Menâkıbnâmede, Hacım Sultan’ın manevî alandaki güç ve kudretini kara boğa

simgelemektedir. Hacım köyündeki alan çalışmamızda; kara boğanın ayak izi olduğuna inanılan bazı taşların üzerindeki izler demir parmaklıklarla çerçeve içine alınmıştır.

At:

Eski Türk inançlarında atın önemli bir yeri vardır. Eski Türk din adamları kamlar gökyüzüne at sırtında çıkmaktadırlar. At, hem Gök Tanrı'ya ulaşma aracı hem de ona sunulan kurbanlık hayvan olarak dikkat çekmektedir (Çoruhlu, 2010: 161). Hun devrinde göğe beyaz at kurbanı inancının, Göktürklerde de devam etmiştir. Eski Türk mezarlarından çıkan bulgulara göre de yas işareti olarak atın kuyruklarının kesilmiş veya düğümlenmiş olarak kurban edildikleri görülmektedir (Çoruhlu, 2010: 162). Türk sözlü kültüründe atın dinî, sosyal ve tarihî bir rolü bulunmaktadır. Buna göre atların adları vardır ve renklerine, kökenine, kutsallığına ve cinsine göre bir takım özellikleri bulunur (Yüce, 1987: 227). Türk destanlarında atlar bu özellikleriyle geçmektedir. Battalnâme'de Battal Gazi'nin atının adı "Aşkar"dır. Saltuknâme'de mağara, deniz ve gök kaynaklı atlar bulunmaktadır. Sarı Saltuk'un atı da Battal Gazi'nin atıdır. Aşkar, sarı renkli bir attır. Saltuknâme'de bu at bir mağarada kaybolur. Onun yerine gök renli bir at durmaktadır. Bu at Hz. Ali'nin "Zülcenah" atıdır ve bu ata Hz. Muhammet, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan ve Hüseyin binmiştir. At uçabilmektedir ve adı "Ankabil"dir (Yüce, 1987: 229-230) Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde at sadece Alaca Atlı menkabesinde geçmektedir. Menâkıbnâmede, dervişlerin arasına yeni katılmış olan bu kişiden Hacım Sultan'ı ortadan kaldırmak isteyen dervişler tarafından Hacım Sultan'ı öldürmesi istenir: "*HKN: 57a, ... içlerinde bir yeñi gelmiş kimesne var-idi alaca atlu dirler-idi ayıtdılar gel sen bu 'acemi bize öldürüvir didiler kimesesi yoğ bir yalñuz didiler ...*" Alaca Atlı, dervişlerin bu isteğini yerine getirmek için elinde kılıcı atına binerek Hacım Sultan'a saldırır. Ancak, üç defa vurmasına rağmen kılıç Hacım Sultan'a tesir etmez. Hacım Sultan, Alaca Atlı'ya bir şey yapmayıp bir istekte bulunur. Menâkıbnâmede şu şekildedir: "*HKN: 57b, ... pes sulñan hñcım hñzetleri ayıtdı alaca atlu eylegüm senüñ kılıcuñ bizi kesmez ammā binüp bizüm kaçdumuza geldigün için şu depe üzerinde ta'ām yisek gerekdür ol vağtin atuñdan et getür dervişler kebāb itsünler biz saña kıyamayuz didi ...*" Diğer nüshalarda "*DİN: 23b, ... pes sulñan hñcım hñzetleri ayıtdı alaca atlu beligüm senüñ kılıcuñ bizi kesmez ammā binüp bizüm kaçdumuza geldigün için at getür dervişler kebāb itsünler biz saña kıyamazuz didi ...*", "*RTN: ... ol vağt atuñdan et getür dervişler kebāb itsünler ...*", "*AE-BN: 45a, ... hñcım*

sultān ayıtdı ey alaca atlu şöyle bil-kim seniñ kılıcın bizi kesmez velakin sen atına binüp bizim kaşdıma geldiñ ve saña bir şey dimem sen bize kıyarsın biz saña kıymayuz ancak şu qarşuki tepe üzerinde ta‘ām yisek gerekdir ve ol vaqt atıñdan düşüp atıñ ölüp ve atıñ etiñden getirüp dervişler kebāb idüp saña yidürüp andan şifā bulasın diyü nuḡk buyurdılar ...” Bu Nüşhada attan et getirip yemesi Alaca Atlı’nın şifası içindir. Alaca Atlı’nın bir hastalığı mı vardır, yoksa hiç tanımadığı birini öldürmeye kalkması bir hastalık olarak mı düşünülmüştür, burası net anlatılmamıştır. Diğer nüshalarda attan kebab yapılıp yenilmesi herkes için söylenmektedir. Ali Emiri Efendi B Nüşhası hariç diğer nüshalarda “atından et getir” ifadesi yer almaktadır. Zaten bu nüshalarda bu ifadeden sonra araya başka menkabe girmekte daha sonra da Alaca Atlı’nın atı durup dururken ölmektedir. Menâkıbnâmede atın ölmesi şu şekilde anlatılmıştır: *“HKN: 59b-60a, ... pes sultān hācım hāzret ol alaca atluya dimişdi ol dem atı düşüp öldi ağlayu ağlayu geldi sultān hāzretinüñ elin öpdi ifsād itdiler didi benüm günāhum bağışla didi pes sultān hācım hāzret bu yigide hayr du‘ā eyledi allāh inşāf vire didi ...”* Eski Türk kültüründe; at kurban edilmesi ve at eti yemenin izleri, Menâkıbnâme Alaca Atlı menkabesinin dışında iki yerde daha geçmektedir. Bunlardan birincisi oğlan çocuğu olmasını isteyen bir adamın dervişleri memnun etmek için kurbanlar kestiğini söylemesindedir: *“HKN: 50a-50b, ... pes ol adam ayıtdı yürü şurdan ben şimden giri size münkir oldum sevmezim zirā ben dervişlere çok deve ve at ve koyun ve şıgrı kurbānı virdüm murād bir oğlum olaydı bir kızum var oğlum olmadı ben ayruḡ dervişleri sevmezim yüri ḡande giderse gitsün didi ...”* İkincisi ise Hacım Sultan, bir kızın cinsiyetini değiştirip erkek yapınca adı çevrede duyulunca ahali kurbanlarını getirip Hacım Sultan’a bağışlarlar. Bunların içerisinde at da bulunmaktadır. Menâkıbnâmede şu şekilde geçmektedir: *“HKN: 54a, ... andan hācım sultānı evlerine götürdiler ‘izzet eylediler pes sultān hācım hāzretlerinüñ bu vilāyeti menteşe iline bilindi kimi at kurbān kimi öküz ve koyun ve keçi ve ḡāliceden ḡayrı biñ bir öküz kurbānı cem‘ itdiler pes sultān hācım hāzret bunlara hayr du‘ā eyledi kurbānların allāhü te‘ālā celle celāle ḡabül eyleye her birinüñ ḡatırcuḡların teselli eyledi ...”*

Katır:

Türk kültüründe herhangi bir özelliği olmayan hayvanlardan biri de katırdır. Menâkıbnâmede Hacım Sultan’ın, Hacı Bektaş-ı Velî’nin beline kuşattığı ağaç kılıcı

(Batın kılıcı) üzerinde denediği hayvandır: “*HKN: 27a, ... kudret-i ilâhi bir dervîş katırıyla şu getirürdi hâcım sultānuñ öñine uğradı sultān dahı ağaç kılıcı eline alup lâfetâ illâ ‘alî velâ seyfe illâ zülfekâr diyüp çaldı katırı iki pâre eyledi bir mermeri dahı iki pâre eyledi ...*” Katırın sahibinin şikâyeti üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı çağırıp sorar ve ona “Kolu açık” lakabını verir: “*HKN: ... pes hünkâr hazret ayıtdı neyledüñ hâcım katırı öldürmişsin didi andan sultān hâcım hazret ayıtdı hünkâr beni bir ağniyâ vîlâyete göndirürsin senüñ kapuñda kesmeyen kılıcı ben neylerem al imdi kolicığı zabt eyle didi hünkâr hâcı bekdâş velî ayıtdı ya hâcım rûmda hâcım adlu er çok olsa gerekdür senüñ aduñ qolı açuq hâcım sultān olsun didi ...*” Ali Emiri Efendi B Nüshasında bu olay Hacı Bektaş-ı Velî Menakıbnâmesine benzer şekilde ele alınmıştır. Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî’den izinsiz kılıcı kullandığı için Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’a “Kolun tutulsun” der. Hacım Sultan, kırk gün kolları eğri büğrü düşkün bir vaziyette dolaşır. “*AE-BN: 14b, ... hazret-i hünkâr didi ki ya hâcım ne itdüñ ve ne işledüñ bizler saña dimedik mi ki bizlere tanışmayınca kendü kendüne bir iş itme diyüp dün-gün itdiler ve huzûrlarından devr itdiler hikmet-i yezdânî ve hikmet-i pîr-i meydânî hazret-i hâcimuñ kolları egri bügri oldu ...*” Diğer halifelerin ricası üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı affeder. Hacım Sultan, dua eder katır tekrar canlanır: “*HKN: 28a, ... gine hâcım sultān hazretleri du‘â eyledi katıruñ cânı geldi hizmet oldu ...*” Ağaç kılıcın hayvan olarak katırın üzerinde denenerek öldürülmüş olması katırın nesli olmayan karma bir tür olması sebebiyle olduğunu söyleyebiliriz. Ağaç kılıç diğer adıyla “*batın kılıcı*” denmesi, kılıç aslında “batın bilgisini” yani; ledünnî bilgiyi simgelemektedir. Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî’nin yanındaki seyr ü sülukunu tamamlamış olduğunu sanarak onun yanından ayrılmıştır. Hacım Sultan, ağaç kılıçla katırı ikiye bölmekle gafletini göstermiş, dünya arzusunu açığa çıkarmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan’ı yanına çağırarak bu duruma işâret edip onun bu arzusunu hakikat arzusuna yöneltmiştir. Ali Emiri Efendi B Nüshasında kırk gün boyunca kollarının çolak kalması, Hacım Sultan’ın olgunluğa ulaşması için geçen zaman olarak belirtilmiştir. Bu Hacı Bektaş-ı Velî’nin Hacım Sultan’a uyguladığı bir “*celâl terbiyesi*”dir. Hacım Sultan’ın katırı diriltmesi ise eşyanın aslından haberdar olduğunu göstermektedir.

Eşek/ merkep:

Türk kültüründe eşek önemli bir hayvan olarak görülmez. Eşek bir “çiftçi hayvanı”dır. Anadolu Türk masallarında olumlu bir hayvan niteliği taşımamaktadır (Ögel, 1995b: 541). Menâkıbnâmede eşeğin simgesel bir özelliği bulunmamaktadır. Hacım Sultan, Susuz’a geldikten sonra Derviş Burhan’la yaptıkları seyahatlerinde ulaşım aracı olarak “merkep” kullanılmıştır: “*HKN: 49a, ... dervîş burhân ıurup merkebin getürdi abdest bardağın bir kaç kitâblar aldı ‘aşâşın eline alup sulţānuñ ardına düşdi ...*” Bu cümleden de anlaşılacağı gibi, Hacım Sultan merkebin üzerinede Derviş Burhan da peşlerinden yürüyerek gitmektedir. Ejderha ile karşılaşma sahnesinde Hacım Sultan, Derviş Burhan ve merkepleri vardır. Ejderhanın korkusundan Derviş Burhan bayılır, merkep ise kan işer: “*HKN: 59b, ... burhānuñ ‘aklı gidüp yatur sulţān ıazretinüñ merkebi ıan ıaşandı ma‘ānıye ıırmuzu taş oldu ...*” Merkebin işediğı taş kırmızı renk alır. Hacım Sultan, bu kırmızı taşların kendilerini seven kişilerin dertlerine derman olacağını söyler. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 60a, ... ıācım sulţān rahmet-ullahi ‘aleyh ayıtdı eylegüm bu bizden şoñra gelen ehibbālara bir yadigār olsun ve hem merkebin ıaşandığı taş olsun bizi seven dostlara dermān olsun didi ...*”

Dev:

Eski Türk topluluklarının destanlarında örneğın en eski destan olarak, Oğuz destanında devlere rastlanmamaktadır. Masallarda devler eski çağlardan beri görülmekte ve bunların bir kısmı farklı kültürlerden gelmektedir (Ögel, 1994: 561). Önasya bölgesinde, Türk masallarında görülen devler: 1. “*Demon*”lar, çeşitli şekillere giren şeytan ve kötü ruhlar. 2. *Devler*, olağanüstü büyüklükte düşünölmüş ruhlardır. Altay masallarında bunlara “*yelbegen*” adı verilmektedir (Ögel, 1994: 562). Hacım Köyü Nüshasında dev şu şekilde geçmektedir: “*HKN: 25a-25b, ... ıünkār ıācı bekdāş velī ayıtdı ya ıaraca aımed sen ayıtduñ er virdigüni giri almaz eger er ise bize daıı manşüb vire didiñüz idi sulţān ıocā aımed yesevī ıazretleri bizi rūma göndericek bir dıvcegiz ıızmetkār virmişdi ol dıvcegizi biz saña bağışladık ta vefātuñdan şoñra senüñ mezāruñı beklesün ...*” Ali Emiri B Nüshasında: “*AE-BN: 12b, ... bizim daıı saña hediyemiz olarak sulţān ııoca aımed yesevī bizlere bir dıvcegiz virmişler idi ve bizim ıızmetimiz iderdi bizler daıı ol dıvi saña baıış idek senüñ ıızmetüñ görsün ve vefāt eyledikten şoñra senüñ mezārın beklesün diyüp ...*”, Diyanet Nüshasında: “*DİN: 7b,*

... sultān ḥ'ocā aḥmed yesevī ḥazretleri bizi rūma göndericek bir dīvcegiz ḥidmetkār virmiş idi ol dīvcegizi biz saña bağışladık ta vefātuñdan şoñra senüñ mezāruñi beklesün ...” Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan’ın Anadolu’ya gelmelerini hoş karşılamazlar. Anadolu erenlerinin bu tavrını en geniş olarak Ali Emiri Efendi B Nüshasında görmekteyiz: “*AE-BN: 8a, ... ba‘de rüm erenleri birbirlerine didiler ki gelüñ imdi şu gelen eri rūma girmege qoymayalum ve qanad qanada çatup ‘arşa degin bağlayalum geçmege yol bulamasun didiler ve ba‘de yatan qanadlaruñ açup ve qanad qanada çatup ‘arşa degin yolu bağladılar ...*” Anadolu erenleri yolu bağlayamazlar ve Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Anadolu’ya girerler. İki velî, Anadolu erenlerini yanlarına çağırırlar ama erenleri inat edip çağrıya cevap vermezler: “*HKN: 23a, ... pes erenlerüñ ba‘zıları muḥālefet itdiler varmazuz er-ise bizi cezb idüp ayağına iletsünler didiler ...*” Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ın gösterdikleri kerametler sonucunda inatlarından vazgeçip yanlarına gelirler: “*HKN: 23b, ... andan qaraca aḥmed ayıtdı şimden girü egilüñ varalum ol erlerüñ remzidür didi er virdigüni girü almaz nihāyet bize dahı terakki vire diyüp yiründen qalkup revāne oldı anı görüp cemī‘si ardına düşdiler ...*” Anadolu erenlerinin, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan’ın gerçek eren olduklarını anlamaları zaman almıştır. Bunun sebebi “dev”le alakalı görülmektedir. Anadolu erenleri kötü ruhların tesiri altında kalarak inat etmişlerdir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, erenlerdeki bu tesiri etkisiz kılıp “dev”i Karaca Ahmet’e vermekle kötü ruhları kontrolünü tersine çevirmiştir. Menâkıbnâmede hediye edilen “dev” şeytan veya kötü ruhları simgelemektedir.

Geyik/ ahu:

Türk mitolojisinde yer ve gök unsurlarına bağlı en eski simgelerden biri de geyiktir. Kamların şekline girdiklerine inanılan hayvan-ata veya ruhlardandır (Çoruhlu, 2010: 163). Beyaz geyik gök unsuruyla al veya kahverengi geyik ise yer altı unsuruyla ilgilidir. Göktürklerde geyik, hükümdarlıkla ilgili bey kutunun simgesidir (Çoruhlu, 2010: 164). Anadolu’da da geyik simgesel anlamlarından birçoğunu devam ettirmiştir. Örneğin, Orhan Gazi ile birlikte Geyikli Baba, geyiklere binerek Bursa’nın fethine katılmıştır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde hayvan olarak geyik geçmemektedir. Seyyit Gazi’nin ruhunun geyik/ahu şeklinde Hacım Sultan ve dervişlerine görünmesi söz konusudur. Ali Emir Efendi B Nüshasında: “*AE-BN: 49a, ... bir de baqdılar ki*

tekye tarafından doğru bir heybetli ahû şeklinde bir geyik gelüp ve gelüp doğru hâcım sultân hazretlerini yanlarına gelüp rûhâniyyetle muşâfaha idüp ve fi'l-hâl gâyb oldu cümle cānlar ta'accüb itdiler hâcım sultân dile gelüp buyurdılar ki erenler gördünüz mi geyik seyyidi gâzî hazretlerini rûhâniyyet-i şerîfi idi bu haķîrleri istiķbâle gelüp ve görüşüp yine gâyb oldılar didi ...” Hacım Köyü Nüşhasında ise: “HKN: 61a, ... yevmen fe yevmen seyyid gâzî sultâna yakın vardılar ahû şeklinde gelüp sultân hâcım hazretlerini karşılyup rûhâniyyetle muşâfaha idüp gâyb oldu cemî'ân gördiler ...” şeklindedir. Budist inançlarında, Buda'nın yaşadığı hayat devrelerinden birisi olarak geyik biçimine girmiş olması geçmektedir (Çoruhlu, 2010: 164). İnsan ruhunun başka bir insana, hayvana, bitkiye, cansız bir varlığa geçmesi olan tenasüh (reenkarnasyon) inancı genellikle Budizm temellidir (Ocak, 2010: 184). Seyyit Gazi'nin ruhunun geyik şekilde görünmüş olması tam bir tenasüh anlayışı mıdır, yoksa tenasühün bir şekli midir? Bu husus menâkıbnâmede açık değildir. Menâkıbnâmede, geyik şeklindeki Seyyit Gazi'nin ruhuyla Hacım Sultan'ın kısa bir görüşmesi ve bu olaya diğer dervişlerin şahit olması söz konusudur. Seyyit Gazi'nin ruhu dünyadaki varlığını bir süreliğine geyik olarak mı, sürdürmektedir, yoksa bu bir anlık şekil değiştirme midir, belli tam olarak aktarılmamıştır.

Güvercin:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, bir kuş olarak güvercin geçmemektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın iki başlı tek gövdeli bir güvercin şekline girmesiyle güvercin geçer: “HKN: 21b, ... sultân hâcî bekdâş velî ayıtdı ya hâcım sultân gel beri gögdemüz bir olsun diyüp güvercin şekline girdiler pervâz urdılar ...” Dev konusunda da değinildiği gibi, Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ı Anadolu'ya sokmak istemezler. Ali Emiri Efendi B Nüşhasına göre yatmış olan kanatlarını açarak arşa kadar yolu bağlarlar: “AE-BN: 8a, ... gelün imdi şu gelen eri rûma girmege koymayalum ve kanad kanada çatup 'arşa degin bağlayalum geçmege yol bulamasun didiler ve ba'de yatan kanadlaruñ açup ve kanad kanada çatup 'arşa degin yolu bağladılar öyle bir bağladılar ki hiç yol yokdur ki geçeler ...” Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan güvercin şeklinde arşa ulaşırlar onları melekler karşılarlar: “HKN: 22a, ... vaķt-kim evliyâlar 'arşa yetişdi anda melâ'îkeleri gördiler başlarına bî-hadd şânî birer kubbe-i elîf-i tâc gıyerler karşı geldiler hoş geldiünüz ya evliyâu'l-lâhlar didiler andan

havādan inüp qarayūke kondılar gügercin şeklinde bir mermer üzerine ayaçıqları taşā bağdı ...” Velîlerin yolunu kesemeyen Anadolu erenleri, onların nerede olduklarını Karaca Ahmet’ten öğrenirler: “*HKN: 22a, ... qaraca ağmed bir miđdār hāb ‘ālemine vardı qalkdı ayıtdı dünyāyı mā-feyhāda hıç bir nesne görmedüm ammā qarayükde bir dane gügercin oturur ammā başı iki didi ...*” Güvercini yakalamak için Hacı Tuğrul doğan şekline girip yırtıcı olarak gelir. Güvercin “barışın” simgesidir. Bu özelliği ile menâkıbnâmede geçmektedir: “*HKN: 22b, ... pes sultān hācım ayıtdı bire yolsuz erkānı yok er ere böyle yırtıcı şüretle mi gelür ...*” Hacım Sultan: “*er ere böyle yırtıcı şüretle mi gelür*” derken kendilerinin barışın simgesi olan güvercin şekline girmelerindeki niyetlerini açıklamış olmaktadır. Tasavvufta hayvan şekline girmek eşyanın/varlığın hakikatini bilmek anlamını taşımaktadır. Güvercinin ötüşünün “hu” şeklinde olması ve tasavvufta güvercinin sürekli Allah’ın adını zikir ediyor şeklinde düşünülmesinden dolayı bu kuşa ayrı bir önem verilmiştir.

Şekil değiştirme (transfigürasyon), dünyaya yaygın oalarak hemen hemen bütün kültürlerde görülen bir motiftir. Dünyada birçok masalda, efsanede ve destanda görülen şekil değiştirme; üstün bir gücün- Allah, velî, cadı, cin vs- ya cezalandırma ya da zor bir durumdan kurtulma için yapılmış olabilir. Eğer zor bir durumdan kurtulmak veya bir iyiliğe vesile olmak için yapılmışsa kişi bu zor durum ortadan kalkınca tekrar eski haline dönebilir. Ceza olarak bir başka şekle sokulmuşsa bu durumdan kurtulması için ortaya imkânsız denilebilecek bir şart konulmuştur. Bu şart yerine getirilirse kişi eski şekline dönebilir. Türk kültüründe şekil değiştirmenin yanında “donuna girmek” deyimini kullanılmaktadır. Şekil değiştirme varlığın kendi gücünden kaynaklandığı gibi, büyü bir obje (yüzük, kılıç vs) sayesinde de olmaktadır. Bahaeddin Ögel (1995) *Türk Mitolojisi* adlı eserinde “don değiştirmeye” ilgili; kabulma, türlenme, silkinme, giyimini giyme, kalıp, büründüm/ göründüm gibi Türk topluluklarında kullanılan deyimleri sıralamıştır.

Doğan (toğrul, togrıl, tuğrul):

Kamların elbiseleri üzerine hayvan-ata veya yardımcı ruhlardan birini temsilen alıcı kuşların tasviri bulunmaktaydı. Göktürk ve Uygur dönemlerinde kartal ve diğer alıcı kuşlar hükümdar veya beylerin timsali, koruyucu ruhun ve adaletin simgesi olarak kullanılmaktadır (Çoruhlu, 2010: 154). Toğrıl, tuğrul doğan cinsinden gelen bir alıcı kuş

adıdır. Türklerde doğan cinsi kuşlar, tuğrul, çağrı, sungur erkek adı olarak kullanılırdı (Ögel, 1994: 131-132). Menâkıbnâmede gerçekte doğan geçmemektedir. Anadolu erenlerinden Hacı Tuğrul'un doğan şekline girmesiyle doğan geçmektedir. Yukarıda da işâret edildiği gibi Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan iki başlı tek gövdeli güvercin şeklinde Anadolu erenlerinin bağladıkları yolu geçerler. Karaca Ahmet'in oğlu Hacı Tuğrul, "doğan" şekline girerek güvercini yakalamaya gider. Tam yakalayacakken Hacım Sultan, insan şekline dönüp doğanı yakalar. Menâkıbnâmede şu şekildedir: "HKN: 22a-22b, ... andan karaca ahmed oğlu hâcî tuğrul yirinden kalkup icâzet diledi ben ol güvercini getüreyüm siz haber şoruñ didi pes rûm erenleri destûr virdiler bir toğan oldu havâdan ağdı gördi-kim yük başında bir güvercin oturur ammâ başı iki havâdan indi diledi-kim çalaydı pes hâcım sultân hazretleri destin şunup birinci kat gönnden avcına alup şıkdı 'aklı zâ'îl oldu bir sâ'atden 'aklı geldi ..." Hacı Tuğrul'un adı şekline girdiği doğan şekliyle alakalıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Hacım Sultan, "Er ere böyle yırtıcı suretle mi gelir?" cümlesi velînin girdiği şekil ile amacı arasında bir ilişki söz konusudur. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinde, Sarı İsmail kâfirlerin bulunduğu Tavas'a doğan şekline girerek gitmiştir. Tavas'ta ayağında çingırağı buynunda beyaz tüyleri olan güzel bir doğanın geldiği gören kâfirler doğanı yakalamak isterler. Sarı İsmail, insan şekline tekrar döner. Tavas'ta kâfirlerin beyi Zebun'a, "Doğan şeklinde görünen İsa'ymış sana himmet eylemeye gelmiş!" derler. Sarı İsmail, Hıristiyan olan bu kâfirleri Müslüman yapar (Duran, 2007: 565-566-567).

Koyun/keçi:

Eski Türklerde beyaz koç ve koyun Gök Tanrı'ya sunulan kurbanlardandır. Koç, koyun ve keçiler gök unsuru özellikler taşımaktadır. Koyun on iki hayvanlı Türk takviminde de yıl simgesidir (Çoruhlu, 2010: 172-173). İslâmî dönemde huzur ve barışın simgesi, Hz. İsmail'in Allah'a adanışının işâreti olarak kurban timsalidir (Çoruhlu, 2010: 173). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de koyun, keçi, at, deve ve sığır kurban hayvanları olarak sayılmaktadır: "HKN: 54a, ... pes sultân hâcım hazretlerinüñ bu vilâyeti menteşe iline bilindi kimi at qurbân kimi öküz ve koyun ve keçi ve kâliceden gayrı biñ bir öküz qurbânı cem' itdiler ...", "HKN: 50a-50b, ... pes ol adam ayıtdı yürü şurdan ben şimden giri size münkir oldum sevmezim zirâ ben dervîşlere çok deve ve at ve koyun ve sığır qurbânı virdüm ..." Misafire ikram ve saygı

gösterisi olarak keçi kesmek, Hacım Sultan'ın cinsiyetini değiştirerek erkek yapacağı kızın bir işâreti olarak menâkıbnâmede yer almaktadır: *“HKN: 52a, ... pes ol kız taşra çıktı babasınıñ ta‘âmın begenmedi bir semiz keçi boğazladı pişirdi sultân hacımuñ nazarına getürdi ayağın turdı ...”* Diğer dervişler, keçiyi kız kestiği için yemek istemezler. Hacım Sultan: *“HKN. 53a, ... kız degüldür ol erdür loğmaya buyuruñ didi kabül olmadı ...”* Dervişler, Hacım Sultan'ın sözünü dinlemeyip keçi etinden yemedikleri için Hacım Sultan, göstereceği kerametten önce onları gönderir. Kara koyun, renginden dolayı olumsuzluk göstermektedir. Menâkıbnâmede, yukarıda işâret edildiği gibi tenesüh ve şekil değiştirme bulunmaktadır. Anadolu erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın yanına geldiğinde, Hacı Bektaş-ı Velî, onların ruhlar âleminde elli yedi bin koyun ve Karaca Ahmet'in bir kara kuzu olduğunu onları göttüğünü söyler: *“HKN: 24a, ... buyurdu geçüp seccâdelerine oturdılar tefekkür itdiler bir zamândan hünkâr hâcı bekdâş velî mübârek ağzın açup ayıtdı ya karaca ahmed siz elli yedi biñ koyun idüñüz ben sizi ‘âlem-i ervâhda güderdüm sen bir süriye uymaz kara kuzu idüñ ben seni çevgân-ile eñseñe ururdum dilersen eñseñe nazar eyle çevgân yerin göresin didi pes cemî‘i erenler bakup gördiler ‘özü tazarru‘ itdiler ...”* Karaca Ahmet, ruhlar âleminde de söz dinlememesinden ve ‘kara kuzu’daki ‘kara’ renginin olumsuz renk simgesi olarak kullanılmıştır.

2.5.7.2. Aletler:

Ağaç Kılıç (tahta kılıç):

Eski Türk dininde ayin ve törenleri idare eden, bir takım ruhlarla ilişkiyi sağlayan din adamlarına *kam* denirdi. Kamların evinde ayin esnasında vecde gelebilmek için çaldıkları davul, ağaçtan yapılmış kuş tasviri heykelcikler, güneş ve hilal figürlü bir bayrak ve bir de tahtadan kılıç bulunurdu. Kamın tahta kılıcının işlevi kötü ruhlara karşı kullanılmasıdır (İnan, 2006: 72-80). Eski Türk kamlarının, İslâmî dönemde halk sûfliğinin temsilcileri *“baba”* denilen bir yapıya bürünmüş olduğu söylenebilir. Bu Türkmen baba görüntüsüne en iyi örneklerden birisi de, Barak Baba’dır. M. 1307/8’de Gilân’da öldürülmüş olan Barak Baba, başında öküz boynuzu biçiminde çift boynuzlu keçe külah, boynunda küçük çanlar ve boyanmış kemikler, elinde uzun bir asası, belinde ise ağaçtan bir kılıç bulunmaktadır. Barak Baba’nın bu dış görünüşü kamları andırmaktadır (Mélikoff, 2010: 45). İslâmî dönem halk sûfliğinin başlangıcı olarak

kabul edilen Hoca Ahmet Yesevî'den itibaren bir kısmına sonradan Bektaşî adıyla anılmış olan önemli bir takım sûfi şahsiyetlerin de ağaç kılıç taşımakta olduklarını görmekteyiz. Şamanî bir adet olarak vecde (trans) girişte kötü ruhlara karşı kullanılan ağaç (tahta) kılıcın İslâmî dönemde birçok efsanevî ve kutsal özellikler katılarak İslâmî bir renge büründürülerek kullanıldığını görmekteyiz. Bunun en dikkat çekici örneği Saltuknâme'de geçer. Sarı Saltuk'un kullandığı kılıç, tahta kılıçtır. Bu kılıç Müslümanların kutsal saydıkları hurma ağacından yapılmış bir kılıçtır. Saltuknâme'de anlatıldığına göre; Hızır, Sarı Saltuk'un yardımına yetişir ve ona Hz. Peygamberin isteği doğrultusunda Peygamberin kılıcını verir. Sarı Saltuk'a verilen tahta kılıcın olağanüstü güçleri vardır (Yüce, 1987: 272). Hacı Bektaş-ı Velî Menakıbnâmesi'nde de Hacı Bektaş-ı Velî, Sarı Saltuk'un beline bir ağaç kılıç kuşatıp yedi tane ok ve bir yay verir. Bir seccade ve yanına iki yoldaş vererek uğurlar. Sarı Saltuk, Kaligra adlı bir kaleye gelir. Kalede yedi başlı ejderha vardır. Sarı Saltuk, Ejderhanın yedi başını da bu ağaç kılıçla keser (Duran, 2007: 350-361). Ağaç kılıç taşıyan hem de başka erenlere de ağaç (tahta) kılıç kuşatanlardan biri de Abdal Musa Sultan'dır. Bektaşî adap ve erkânının oluşmasında önemli yeri ile bilinen Abdal Musa Sultan'ın da, Orhan Gazi zamanında yaşamış Geyikli Baba ile fetihlere katıldığı söylenmektedir. Bu sûfi şahsiyetlerin, Bursa fethine katıldığı ve ağaç (tahta) kılıcı ile kale burçlarını böldüğü anlatılmaktadır. Abdal Musa Sultan Velayetnâmesinde, Abdal Musa Sultan, Umur Beye gazilik unvanını verir. Gazi Umur Beyin yanına Kızıl Deli Sultan'ı yoldaş olarak seçer. Kızıl Deli Sultan'ı Gazi Umur Beyle Boğaz Hisarı'na fethine gönderirken de ona bir ağaç kılıç sunar. Kızıl Deli Sultan, kılıcı alıp öper başına koyar (Atalay, 1997: 27-35). Ağaç (tahta) kılıç taşıyan ve bu kılıçla savaşlara katılan bir Bektaşî dervişi de Gül Baba'dır. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre, birçok gazalarda bulunmuş ve Budin (Budapeşte) fethine de katılmış olan savaşçı bir derviştir. Gül Baba'nın kılıcından ilk bahseden kişi Hans Cristian Andersen 1841 yılında yayınladığı seyahatnâmesinde, Gül Baba Türbesinin duvarında boyanmış bir tahta (ağaç) kılıç asılı olduğunu yazmıştır. Anton Karl Fisher 1898 yılında Gül Baba hakkında yayınladığı incelemesinde, tahta kılıcı tasvir etmiştir. Fisher'in tasvirine göre; türbe girişinin tam karşısında asılı iki uçlu kılıç Zülfikâr'dır. Zülfikâr, rivayetlere göre Allah tarafından Hz. Ali'ye bir melek vasıtasıyla gönderilmiştir. Gül Baba, Budin'in gözcüsüdür. Bir elinde gül bir elinde tahta kılıç Budin'in adalet dağıtan koruyucusu olarak bilinmektedir (Saral, 2004:245-256). Hacım köyünde yaptığımız derleme çalışmalarında köy camisinin arka tarafındaki yalnızca bir mezara rastlanmıştır. Mezarın Gül Baba'ya ait olduğu söylenmektedir. Ağaç (tahta)

kılıçla gazalara katılma, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu anlatan ilk devir vekâynâmelerde de mevcuttur. XIII-XIV. yüzyıllarda yaşamış olan sûfî şahsiyetlerin ağaç kılıçla ejderha ve benzer olağanüstü varlıklarla mücadele ettikleri gibi bir takım fetihlere de katılmaları bu velîlerin bir de gazi yönlerinin olduğunu göstermektedir. Bektaşî menâkıbnâmelerinin bir kısmında bu durum açıkça görülmektedir. Bir mürşitlik alameti olarak görülen ağaç kılıcı herkes taşıyamaz, sadece büyük şeyhlere has bir ayrıcalıktır (Ocak, 1983: 129-132). Bektaşî geleneğinde yer alan ağaç (tahta) kılıç taşıma Hacım Sultan'da da görülmektedir. Ağaç kılıç kuşanmış bir halife olarak Hacım Sultan'da gazalara katılan savaşçı bir derviş özelliği görülmez. Ayrıca menâkıbnâmede ağaç kılıçla ejderha öldürmek veya buna benzer olaylara da rastlanmamaktadır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî'yi Anadolu'ya gönderirken beline "ağaç kılıç" kuşatır: "*HKN: 19b-20a, ... pes sultân hocâ aḥmed yesevî ḥazret bir ağaç kılıç var idi getürüp sultân ḥacı bekdâşuñ tekbîr idüp beline kuşatdı ...*" Aynı kılıcı, Hacı Bektaş-ı Velî de gösterdiği velâyet üzerine Hacım Sultan'ı Susuz'a gönderirken onun beline kuşatır: "*HKN: 27a, ... ḥünkâr ḥacı bekdâş velî bu vilâyet görüp ḥorâsânda bir ağaç kılıç kuşatdılar idi getürüp sultân ḥacımuñ beline tekbîr idüp idüp kuşatdı ...*" Hacım Sultan'ın menkabevî hayatında bahsettiğimiz gibi Hacım Sultan'ın "*Kolu açık*" lakabını alması ve "*meydan cellâtlığı*" görevinin verilmesi bu "*ağaç kılıç*"la ilgilidir. Menâkıbnâmede, Hacım Sultan'ın ağaç kılıçla bir katırı ve mermeri ikiye bölmek dışında herhangi bir işlevinden bahsedilmemiştir. Ağaç kılıca, "*batın kılıcı*" da denilmekte ve batın bilgisini yani ledün bilgisini simgelemektedir. Hacım Sultan Köyü'nde yaptığımız alan çalışmasında da sözü edilen ağaç kılıca rastlanmamıştır.

Kılıç:

Kılıç, Türk kültür tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu öneminden dolayı hem maddî hem de manevî olarak bir kılıç kültürü oluşmuştur (Yüce, 1987, 272). Saltuknâmede, tahta kılıçla olduğu gibi normal kılıçla ilgili inanmalar da geçmektedir. Bunlardan birisi de Sarı Saltuk, namaz kılariken kâfirler kılıçla ona vururlar ama kılıç onu kesmez (Yüce, 1987: 272-275). Aynı inanmanın bir benzerleri de Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçmektedir. Hacım Sultan'a düşmanlık besleyen bazı dervişler ondan kurtulmanın yollarını düşünürler. Bir gün aralarına yeni katılmış birinden Hacım Sultan'ı öldürmesini isterler. O kişi da atıyla saldırarak kılıcıyla üç defa vurur ama kılıç

Hacım Sultan'a tesir etmez. (HKN: 57a, 57b, ... *içlerinde bir yeñi gelmiş kimesne var-idi alaca atlu dirler-idi ayıtdılar gel sen bu 'acemi bize öldürüvir didiler kimesesi yok bir yalñuz didiler pes atından inüp kulağın çekdi gine bindi yarağ eline aldı bir na'ra urdi sulñān ḥazretine kaşd itdi çaldı kesmedi bir dağı çaldı gine kesmedi üç kere çaldı kesmedi pes sulñān ḥacım ḥazretleri ayıtdı alaca atlu eylegüm senüñ kılıcuñ bizi kesmez ...*) Ali Emirî Efendi B nüshasında, Seyyit Gazi Zâviyesine giden Hacım Sultan burada zâviyenin şeyhi tarafından Seyyit Gazi'nin soyundan olup olmadığı konusunda ateşe girme ve kılıçla üç defa vurma sınavına tabi tutulur. Eğer gerçekten evlâtsa ateş yakmayacak ve kılıç kesmeyecektir. Hacım Sultan'ın isteği üzerine Derviş Burhan bu sınava girer. Derviş Burhan'ı ateş yakmaz, kılıç kesmez. (AE-BN: 52b, ... *gelüp burhān abdāla keskin kılıçlar havāle idüp kılıç üşür du'ā himmet pīrān burhān abdālñ bir kılına dağı ḥaṭā irişmedi ...*) Menâkıbnâmede sadece, kılıcın büyük velî şahsiyetleri kesmeyeceği yönündeki inanma mevcuttur. Kılıçla ilgili inanmaların dışında Hacım Sultan'ın savaş aleti olarak da kılıç kullandığını, Seyyit Gazi'yle kâfirlere karşı savaştığını söylediği cümleden anlaşılmaktadır. İçerisinde tenasüh düşüncesi barındıran cümle şöyledir: “HKN: 59a: ... *yüri gidelüm biz buranuñ seyyid gāzī ile kâfirlerini kılıç urup kırdığımız zamānda ...*”

Ok:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde, bir mesafe ölçüsü olarak “ok atımı” şeklinde kullanılmıştır: HKN: 59a, ... *andan ezdehā ādam koğusu aldı fi'l-ḥāl dört yanın cüst erdi oğ atımı var-idi gözi sulñān ḥazretine tuş oldu ...*” Ok, savaş aleti olarak Kara Baba menkabesinde geçmektedir: “HKN: 72b, ... *andan kara baba bir oğ atdı gelüp sulñānuñ nazarına diküldi gördiler ki bir yeşil yelekli oğ ...*” Ali Emiri Efendi B Nüshasında, yerinden kımıldayamayan Kara Baba, Hacım Sultan'ı ok atarak vurmak ister: “AE-BN: ... *gelür iken bıkdret allāhü te'ālā cümlesiniñ ayağları kazık gibi kesilüp tura vardılar ne bir adım girüye ne bir adım ilerüye gidebildiler hemān kara babayı ḥorasānī gāzaba gelüp ve tekişinden bir oğ çıkarup ve yanına gezleyüp ḥazret-i ḥacıma toğrı bir oğ atdı ve oğdur havālanup ve gelüp ḥazret-i ḥacım sulñānñ nazarına dikildi ve burhān abdāl gördi ki bir yeşil yelekli oğdur ...*” Yay adı geçmemekle birlikte Kara Baba oku yay kullanarak atmış olduğunu Hacım Sultan'ın oku eliyle uzağa fırlatmasından anlıyoruz: “HKN: 72b, ... *oğı elüne alup per-tāv itdi atdı oğ varup kara babanuñ göğsine doğunup*

cānuñ teslīm eyledi ...” Ok sadağı veya kuburu demek olan “terkeş”, “terkiş” olarak yazılmıştır: “*HKN: 72b, ... sultān hācım dervīşlere ayıtdı ol kişi bunda benlikle geldi terkişden oğ çıkarmayalum kuduızı kendi oğıyla helāk itmek gerekdür didi ...*”

Asa:

Şeyhlerin ve dervişlerin ellerinde tuttıkları değnektir. Asa, Hz. Musa’ya mucize göstermesi için verilmiştir. Firavun’un isteğı üzerine yapılan karşılaşmada, Mısır sihirbazlarının asalarını sihirle yılan haline getirmeleri karşılık Hz. Musa’nın asası da bir yılanı dönüşerek diğer yılanları yutmuştur (Tâhâ:18, Neml: 10, Kasas:31). Hz. Muhammet de “asa” kullanmıştır. Onun sünnetine uymak için şeyhlerin ve Müslümanların bazıları da “asa” kullanmışlardır. Bazı tarikatlarda şeyh, halifesine emanet olarak “asa” da vermiştir (Cebecioğlu, 2005: 62). Hacı Sultan Menâkıbnâmesinde, asa önemli bir yer tutmaktadır. Hacı Sultan, sürekli olarak asa taşımakta ve asayı keramet göstermek için kullanmaktadır: “*HKN: 31b, ... ve dahı bir ‘aşâşı var-idi igde ağacından dikeğodi ma‘nāya bitdi ...*”, “*HKN: 64b, ... sultān hācım ol depe üzerine çıkdı ol depeye kızıl boya dirler-idi bir ‘aşâşı var-idi depe dikdi kırğ gün içinde bitdi göğ yaprağ oldu yemişi bitdi ...*” Hacı Sultan, “nefes evlâdı” Osman Baba’ya öğüt olarak diktiğı asanın yemiş verdiğini ve her derde derman olacağını, bu yüzden asayı beklemesini söyler: “*HKN: 69b, ...bir ‘aşā dikdük idi allāhü te‘ālā emriyle tapdı andan bir yemiş bitse gerek her ne derd olur ise dermān olsa gerek didi bi-emri’l-lāhi te‘ālā didi ... ‘aşāyı bekle didi ...*” Hacı Sultan’ın dışında Derviş Burhan da asa taşımaktadır: “*HKN: 49a, ... dervīş burhān tırup merkebin getürdi abdest bardağın bir kaç kitāblar aldı ‘aşāşın eline alup sultānuñ ardına düşdi ...*”

Kutsal Emanetler (Cihaz-ı fakrı):

Menâkıbnâmenin yazdığına göre, Allah’ın emriyle Cebrail, kubbe-i elifi tâç, hırka, çırak, sofrası, alem ve seccadeyi Hz. Muhammet’e getirmiştir: “*HKN: 15a, ... ol kubbe-i elif tâç ve hırka ve çırak ve sofrası ve ‘alem seccāde kim cebrā’ıl hāzret-i muhammed muştafā faşlu’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt allāhü te‘ālā celle ve ‘alā emriyle getürmişdi ...*” Kutsal emanetler Hz. Muhammet’ten başlayarak Ahmet Yesevî’ye kadar ulaşır. Ahmet Yesevî, “*Sahibi var.*” diyerek doksan dokuz halifesinden hiçbirine emanetleri vermez. Hacı Bektaş-ı Velî’nin gösterdiği velâyet üzerine

emanetler ona verilir: *“HKN: 18a-18b, ... hācı bekdāş velī abdest aldı seccādesin eline aldı ayıtdı bismillāh bi-emr-illāhi te‘ālā didi seccāde yapraq üzerine şaldı mu‘allağ tırdı çıqıdı iki rek‘at namāz kıldı girü indi cemī‘si geldiler ayağına düşdiler kisvetlerin nazārında qodılar hācı bekdāş hāzretleri kisvetlerin tekbīr idüp başlarına urdı hemān sultān hocā aḥmed yesevī hāzretleri ol cihāz-ı fakrı elīf-i tāt ve hırka ve çırāk ve şofra ve ‘ālem ve seccāde imām ‘alī mūsā rızā buña virmişdi bizüm evlādımızdan bir kişi gelse gerekdür oña vir dimüşdi pes sultān hocā aḥmed yesevī ibn-i muḥammed haneḫ ibn-i ‘alī hāzretleri getürüp erkānla sultān hācı bektāş velīye virdi ...”* Ali Emiri Efendi B Nüshasında, Hacı Bektaş-ı Velī, darı yığınının üzerinde namaz kılar. Emanetler her biri havalanarak gelir. Böylece emanetlerin sahibi belli olmuş olur (AE-BN: 4b). Cihaz-ı fakrı veya Cihaz-ı tarikat, tarikat araç gereci demektir. Cihaz, gereken şeyler anlamında kullanılmaktadır. Hemen hemen bütün tarikatlarda kullanılan, başa giyilen külāh yani tāt, hırka, kemer, tesbih, ibrik, keşköl, asa, alem vb. alet edevattır. Bu eşyalar şeyh tarafından belli bir merasimle sahibine verilir (Cebecioğlu, 2005: 131). Nitekim bu anlamıyla da Menākıbnâmede kullanılmıştır. Hacı Bektaş-ı Velī ile Hacım Sultan’ın yanına gelmek isteyen Anadolu erenlerinin seccadeleri altlarından kaybolur, çıraklarını yakamazlar. Bu işâretlerden sonra gitmek zorunda kalırlar. Hacı Bektaş-ı Velī, cihaz-ı fakrı tekbirle erenlere verip hepsine kendisine halife yapar. Menākıbnâmede şöyle anlatılmıştır: *“HKN: 25b, ... evliyālar gelüp her biri ‘ālemin ve şofrasın ve tātın tekbīr itdiler elli yedi biñ evliyā idi cemī‘sün ḫalīfe idüp maḫāmlarına göndürdi ...”*

2.5.7.3. Diğer unsurlar

Ağaç:

Türk Kültürünün mitolojik döneminde yaratılış dokuz dallı bir ağacın altında olmuştur. Tanrı’nın insanla ilk muhatap olaması da bu dokuz dallı ağacın altıdır. Ağaç aynı zamanda Tanrı’ya ulaşmanın yoludur. Zaman içerisinde Tanrı değil, tanrısal olarak kabul edilen kutsal ağaç sonraki dönemlerde Tanrı’yı sembolize etmiştir (Ergun, 2000: 23). Hacım Sultan Menākıbnâmesinde ağaç üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi bir keramet unsuru olarak Hacım Sultan’ın sürekli elinde bulunan

asasını dikerek asanın biterek ağaç olması ve yemiş vermesidir. Menâkıbnâmede bazen biten asanın hangi ağaç türünden olduğu belirtilmiştir: “HKN: 31b, ... ve dağı bir ‘aşâşî var-idi igde ağacından dikeğodı ma‘nâya bitdi ...” Bazen de belirtilmemiştir: “HKN: 64b, ... sultân hâcım ol depe üzerine çıkdı ol depeye kızıl boya dirler-idi bir ‘aşâşî var-idi depe dikdi kırk gün içinde bitdi gög yaprak oldu yemişi bitdi ...” Ağacın buna benzer bir şekilde geçmesi de, Hoca Ahmet Yesevî’nin Anadolu’ya er gönderildiği belli olsun diye ocakta yanan bir eğsiyi fırlatmasıyla ilgilidir. Eğsi, odun demektir (Dilçin, 1983: 79). Fırlatılan odun havada yanarak giderken Ahmet Fakı tarafından havada yakalanarak hücresinin önüne dikilir. Daha sonra üst tarafı yanık odun biterek dut verir. “HKN: 20a, ... ve dağı ocağda dut ağacından od yanardı bir egşi kavrayup rûma pertāv itdi hōraşāndan rûma er gönderüldiği ma‘lûm ola rûmda bir gözi açuğ er var ise bunu duta didi ol egşi havâda yana yana gelüp giçer-iken konyâda bir er var idi sultân hocâ ahmed fağı dirler idi ol egsiyi kapup hücresi önüne dikdi kudret-i ilahî ol egşi bitdi depesi yanık aşâğısı dut virür şimdi böyledür ...” Türk kültüründe dut ağacı, ev ile ilgili olarak mutluluk, beka ve bereketin sembolüdür (Ergun, 2004: 238). Türkistan’dan atılan bir odunun yanarak Anadolu’ya kadar gelmesi ve onu birisinin havada yakalayarak dikmesi tamamen sembolik bir anlatımdır. Fırlatılan yanan odunun, Ahmet Fakih kısmında belirttiğimiz gibi, Anadolu’nun manevî kontrolünün gönderilen kişiye geçeceğini simgelemektedir. Ağaç, ikinci olarak Hacım Sultan’ın, keramet gösterdiği bir unsur olarak geçmektedir. Hacım Sultan’ın misafir olarak kaldığı evin karısıyla kendisi hakkında yapılan dedikodular çıkmıştır. Hacım Sultan, kadının kocasına masum olduğuna inandırmak için onu bir sahraya götürür. Hacım Sultan keramet göstererek kış mevsiminde ve bir söğüt ağacından çeşitli meyveler bitirir. Menâkıbnâmede şu şöyle anlatılmıştır: “HKN: 30b, ... pes sultân hâzret önce yürüdi bu yigit ardına düşdi bir şahrâya vardı bir büyük söğüt ağacı var-idi dibine geldi du‘â eyledi muhammed muştafâ cemî‘ enbiyâyı ve cemî‘ evlâdı şefî‘ dutup el yüze sildi pes imdi allâhü te‘âlânüñ kudret birle dünyâ yüzinde her yemiş kim vardı bu söğüt ağacında bi-t-tamâm müheyâyâ oldi bitdi ...” Türk kültüründe söğüt; evin, obanın, çadırın önüne dikilen ağaçtır. Gölgesi ferahlık verir. Evin önündeki söğütün ailenin her sıkıntısını gidereceğine ve koruyacağına inanılır. Budist metinlerinde de söğüt ormanlık alan anlamında kutluluğu ve nurun indiği yer olarak geçmektedir (Ergun, 2004: 240-241). Türk kültüründe ağaç

etrafında inançlarla oluşmuş bir kült bulunmaktadır. Ağaç kültünün insanın türeyişi ile olduğu gibi kutsal çadır ve ışık unsuruyla da ilişkisi görülmektedir (Yüce, 1987: 263). Ağaç Dede Korkut Kitabında Dede Korkut'un "gölgelice kaba ağacın kesilmesi" duasında sığınma unsuru olarak da yer almaktadır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ağacın kutsallığını gösteren ifadeler bulunmamakla birlikte tıpkı Dedem Korkut'un duasındaki gibi altına sığınılan, güven duyulan yer olarak geçmektedir: "*Kölgelüçe kaba ağacuñ kesülmesüñ.*" (Ergin, 1994: 94). Hacım Sultan, bir kızın cinsiyetini değiştirip erkek yaptıktan sonra bir dağın üzerindeki büyük bir ağacın dibine oturur: "*HKN: 53b, ... sultân hazretleri ol tağuñ ortasına çıkdı bir büyük kaba ağaca arkasın urup oturdı ...*" , "*HKN:60a, ... andan hâcım sultân hazret depe üzerinde bir büyük çâm var-idi arkasın virüp oturdı ...*" Türk kültüründe çam ağacı, özellikle kuzeye gidildikçe karaçam ve kızılçam erkeği, fıstık çamı ise kadını simgelemektedir. Anadolu'da Tanrı'nın kutlu ağacı olarak bilinmektedir (Ergun, 2004: 208). Menâkıbnâmede, ağaç güven duyulan bir unsur olarak da "sofra" menkâbesinde geçmektedir: "*HKN: 72a, ... hâcım sultân hazretleri halîfeye ayıtdı varuñ benüm horâşândan getürdügüm şofrayı iletüñ kara babanuñ başı ucına kaba ağaca aşuñ bizi isteyen dervîşler dostlar gönli ne dilerse içinde bulsın ve yısın ...*"

Dağ ve tepeler:

Dağlar ve tepeler, en eski dönemlerden beri gökyüzüne olan yakınlıklarından dolayı yücelik, ululuk ve kutsallık atfedilmiş yerlerdir. İnsanlar, buralarda olağanüstü varlıkların bulunduğunu veya ilahî varlıklarla temasa geçilebileceklerini tasavvur etmişlerdir (Ocak, 2010: 114). Türk kültüründe önemli bir yeri olan dağ ve tepeler kutlu sayılmış dua etmek, kurban kesmek ve ateş yakmak için törenler yapılmıştır (Ögel, 1995: 463). Dede Korkut Kitabında dağla ilgili inançlar saklanmıştır. Örneğin, her anlatının sonunda Dedem Korkut gelerek yaptığı duanın bir yerinde: "*Yirlü kara tağlaruñ yıkılmason.*" demektedir (Ergin, 1994: 94). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde dağ ve tepe kültünü anıştıran bir anlatış bulunmaktadır. Menâkıbnâmenin başlarında Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Arafat Dağında ibadet ve riyazette bulunurlar: "*HKN: 20b, ... yevmen fe yevmen gelüp ka'be-i şerîfe yetişdiler tavâf idüp kırk gün 'arafât tağında riyâzet çeküp allâhü te'âlâdan isti'ânet dilediler ...*" Ağaç kısmında

belirttiğimiz gibi Hacım Sultan bir dağa çıkarak büyük bir ağacın altına oturur: “*HKN: 53b, ... sultān ḥāzretleri ol taḡuñ ortasına çıkdı bir büyük ḡaba ağaca arḡasın urup oturdı ...*” Hacım Sultan, ormanlık bir dağda ejderhayı öldürür: “*HKN: 58a, ... pes imdi ol taḡ ḡatı orman-idi ḡuş uçup oḡ geḡmezdi ...*” Tepe, bir kutsallık işareti ve günahın kefareti olarak yemek yenilmesi gereken bir yer olarak: “*HKN: 57b, ... pes sultān ḡācım ḡāzretleri ayıtdı alaca atlu eylegüm senüñ ḡılıcuñ bizi kesmez ammā binüp bizüm ḡaşdumuza geldigün için şu depe üzerinde ta‘ām yisek gerekdür ...*”, “*HKN: 60a, ... andan ḡācım sultān ḡāzret depe üzerinde bir bü yük ḡām var-idi arḡasın virüp oturdı cemī‘ geldiler hem ta‘ām yiyüp du‘ā itdiler ...*” Menâkıbnâmede, tepeler Hacım Sultan’ın ibadet ve riyazette bulunduğu yerlerdir: “*HKN: 46a, ... pes burhān dervīş ayıtdı şimdi ol dervīş nereddür şol depe üstündedür didi ...*” Hacım Sultan “*Kızıl Boya*” denilen tepe üzerinde sağ ayağı üzerinde yemeden içmeden kırk gün riyazette bulununca tepe Hacım Sultan’ın ardından yürür: “*HKN: 64b, ... andan sağ ayağı üzerine leylen ve nehāren kırḡ gün yimeyüp içmeyüp tırdı özünü allāhü te‘ālānuñ dergāhına ışmarladı kırḡ gün temām oldı andan inüp ol depe ḡācım sultānla bile yürüdi ...*”

Kaya ve taşlar:

Göktürk döneminde Orhun bengü taşlarında, “ıduk yer-sub” (kutsal yer-su) koruyucu ruhları ve vatanı ifade etmektedir. Başka bir yerde ise: “Eçümüz apamız tutmuş yer-sub” (atalarımızın idare ettiği yer-su) bu vatan Ötügen ve Budun İnli dağları ve ormanları temsil etmektedir (İnan, 2006: 48). Yer-su ruhlarının en önemli temsilcisi dağlar olarak ortaya çıkmaktadır. Hunlar da kutsal saydıkları dağlarda Gök Tanrı’ya kurban kesiyorlar birçok ayinlerini de buralarda yapıyorlardı. Eski Türklerde yüksek dağ tepelerinin Tanrı makamı olduğuna inanılırdı (İnan, 2006: 49). Türk kültüründe taşlarla ilgili inançlardan biri de yat (yâd) taşıdır. Eski Türk din adamları kamlar bu taşla istedikleri zaman yağmur yadırlıyorlardı. İslâmî dönemle birlikte taşlarla ilgili inanç ve âdetler etki alanı daralmış olmakla birlikte devam ettiği görülmektedir. Bu inanç ve âdetler; ilaç ve şifa, çocuk doğurma, tılsım, sihir, uğur, dilek yemin, yağmur, kar yağdırma vb. olduğunu söyleyebiliriz (Tanyu, 2007: 48). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde ilk olarak üzerinde insan izi bulunan taş veya kayalarla ilgili

menkabeler dikkati çekmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan iki başlı güvercin şeklinde arştan Karayük'teki mermerden taşın üzerine konduklarında ayakları kayaya gömülür: *"HKN: 22a, ... andan havâdan inüp qarayüke qondılar gügercin şeklinde bir mermer üzerine ayaçıkları taşa bağdı ..."* Hacım Sultan büyük bir kayanın yanında ibadette ve riyazette bulunur: *"HKN: 34b, ... pes imdi sulţân hâcım hâzret gelüp qarahişâr qurbunda bir büyük qaya var-idi anuñ yanına gelüp bir qaç gün anda sâkîn oldı kırq gün miqđarı riyâzet çeküp tevekkül haqq oldı ..."*, Hacım Sultan, bir kayaya elini vurur eli kayaya gömülür ve oradan su çıkar: *"HKN: 35a, ... sulţân hâcım hâzretlerine ma' lûm oldı ya allâh didi qalqup mübârek elini qayaya urdı hamıra gider gibi bağdı elini çıkardı ganileyin bir âb-ı zülâl pâk şu çıqdı ..."* *"HKN: 64b-65a, ... seyyid gâzînüñ türbesi eşiginde bir berk taş var-idi hâcım sulţân mübârek ağızıyla ısırup cemî' dişleri hamır gibi bir yire birükdürdi andan baş qaldurdı ayıtdı bizi seven dostlar bundan içeri girmesün bundan tesellî olsun didi ..."* Üzerinde insan izi bulunan taş ve kayalarla ilgili inançların eski Türkler arasında yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin, X. yüzyılda el-Birûni, bir su kaynağının bulunduğu kayada el ve diz izlerine benzeyen çukurlara, Oğuzların Hz. İsa'ya ait olduğuna inanıp secde ettiklerini haber vermektedir (Ocak, 2010: 127). Menâkıbnâmede üzerinde insan izi olanların yanı sıra hayvanlarında iz bıraktıkları taş ve kayalar da geçmektedir. Hacım Sultan'ın ejderhayı öldürmesi olayında can acısıyla sıçrayan ejderhanın kayalarda bıraktığı izlerden bahsedilmektedir: *"HKN: 59b, ... ezdehâyı yaqmağa başladı cân acısından gâh havâyâ atlır yirlü qayaları tolanup hamır gibi qaynadurdı başını bir qayaya urdı hamıra gider gibi başı qulağı qayaya yir eyledi ..."* Yaptığımız alan çalışmasında da Hacım köyü ile Yayalar kasabası arasındaki dağlık bölgede ejderhanın kayalarda bıraktığı izler olduğu sandığımız yer tespit edilmiştir. Aynı menkabede ejderha korkusundan kan işeyen katırın işediği kayalar kırmızı renk almıştır: *"HKN: 59b, ... sulţân hâzretinüñ merkebi qan qaşandı ma' ânîye kırmuzı taş oldı ..."* Hacım Sultan, kırmızı taşların dertlere derman olacağını söylemektedir: *"HKN: 60a, ... bu bizden soñra gelen ehibbâlara bir yadigâr olsun ve hem merkebin qaşandığı taş olsun bizi seven dostlara dermân olsun didi ..."* Yurt tutulan bir coğrafyada yaşanan olaylarla kayalar, taşlar ya da benzer unsurlar üzerinde bırakılan izler ve izlere yönelik inanışlar o coğrafyanın vatan olarak benimsenmesinde de önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Menâkıbnâmede ikinci olarak da cansız varlıkları hareket ettirebilme ve konuşturabilme inancı da görülmektedir.

Menâkıbnâmede, Hacım Sultan, eliyle vurup kayadan kopardığı taşlar kendisine şahitlik eder: *“HKN: 33a-33b, ... pes ol aradan gidüp ol kıriyye kırbunda kıyalar var-idi ilerü yürüyüp mübârek eliyle urdı kıya beş pâre oldu sultân hâzret ayıtdı gelün inegi kıurt yidüğine şehâdet eyleñ didi pes ol taşlar allâh emriyle ol aradan yürüyüp sultânun yanınca yuvarlanup kıadı yanına gelince ... bu taşlara allâhü te‘âlâ dil virdi söyledi bu kişilerün inegini bizüm yanumuzda kıurt yidi biz şehâdet iderüz didiler eger inanmazsañuz âdam virün varsun başınuñ derisin getürsin siz dağı görün didi ...”* Üçüncü olarak da, taşla ilgili inançlarda söylediğimiz gibi, “çocuk doğurma” geçmektedir. Hacım Sultan, nazarını kabul etmeyen geline “taş doğursun” diye beddua eder. Gelin hamile kalır ve vakti dolunca taş doğurur: *“HKN: 67b, ... ol genç kıatuna ayıtdı yüri imdi senden bir taş toğsın didi i‘tikâduñ yok imiş didi ...”*, *“HKN: 68b, ... ol genç kıatundan bir taş doğdı diyü hikâyet itdiler ...”*

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde taşla ilgili olarak ayrıca “taş kesilme” bulunmaktadır. Taş kesilme, bir varlığın şekil değiştirerek taşla dönüşmesi motifidir. Menâkıbnâmede, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Anadolu’ya geldiklerinde karşılına iki aslan çıkar. İki velî dua edip “kaf” dediklerinde aslanlar taş kesilirler: *“HKN. 21a, ... rûma revâne oldılar bir cezireye geldiler arslan kıorkusından ol yoldan geçilmezdi ol araya geldiler iki arslan iki yañadan gelüp bunlara yalındılar pes evliyâlar du‘â itdiler kaf didiler fi’l-hâl ikisi dağı taş oldılar ...”* Saim Sakaoğlu (1980) *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katoloğu* adlı eserinde “Taş Kesilme motifine Yer Veren Anadolu-Türk Efsanelerinin Tip Katoloğu Umumî Planı” başlığı altında taş kesilme motifine yönelik tip katoloğu hazırlamıştır (Sakaoğlu, 1980, 110-140). Bu katoloğda: “231-280 Değişik Taş Kesilmeler” başlığı altında “241-250 Çeşitli hayvanlar” alt başlığında, 241. Taş kesilen hayvanlar, 241.1. numaraya, Hacı Bektaş-ı Velî’nin aslanları taş yapması alınmıştır (Sakaoğlu, 1980: 135). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçen menkabenin aynısı “Vilâyetnâme” de de aynen aktarılmakta sadece Hacı Bektaş-ı Velî tek başına gösterilmektedir (Gölpınarlı, 1990: 17). Kanaatimizce, Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki aslanların taş kesilmesi de bu maddeye dâhil edilmelidir.

Pınar ve su:

Eski Türk inancına göre bütün dünya ruhlarla doludur. Dağlar, göller, ırmaklar canlı olarak düşünülmüştür. Bu yüzden tabiatın bir parçası olan unsurlar sadece coğrafi bir adı karşılamaz dağ, göl ve ırmaklar konuşan, duyan evlenen varlıklar olarak görülürler (İnan, 2006: 50-51). Yukarıda da işâret edildiği gibi “yer-sub” vatan anlamına gelmektedir. Türkler, suya hayatın kaynağı olması; arındırma vasfı, bolluk ve bereketi getirmesi bakımından tazimde bulunmuşlardır. Su kaynakları olan pınarların koruyucu olan iyeleri vardır. İyi ruhlar olarak görülseler de su iyelerini kızdırmamak gerekmektedir (Türkan, 2012: 138). Altay “Yaratılış” destanında hiçbir şey yokken sadece su vardır ve yaradılık sudan başlamaktadır. İslâmî dönemde de Türklerin suyla ilgili inançları tasavvufî bir anlayış içerisinde varlığını devam ettirdiğini görmekteyiz. İslâm anlayışında, Allah diriyi sudan varetmiştir. Menâkıbnâmenin başlangıç epizotunda Allah önce Hz. Muhammet’in nûrunu yaratır: *“HKN: 2a, ... nitekim hağ sübhânehü ve te‘âlâ bu kâ’inâti yaratmağdan evvel kudret kab‘ızıyla kendünüñ nûrından bir nûr kabz idüp bu nûr habîbim ve mağbûbum nûridur didi ...”* ve bu nûr su haline gelir ve buharından yaratılış başlar: *“HKN: 2b-3a, ... ol nûra kudret nazarıyla bir nazâr kıldı ol nûr hemân sâ‘at şu oldu ‘aşğa geldi kaynadı ol şuyuñ buğından yedi kat gögi yaratdı köpüğinden yedi kat yeri yaratdı pes yir hareket itdi tûrmadı hağ sübhânehü ve te‘âlâ tağlar hağ idüp yerüñ üzerine musallağ eyledi ol nûrdan ayı ve günü ‘arşı kürsî levhü kalem hağ eyledi andan ferîştahlar hağ eyledi ...”* Yaratılış bu sudan olduğu anlatılır. Tasavvufta ise toprak, hava, ateş ve su yaratılışla ilgili dört unsurdan biridir (Cebecioğlu, 2005: 580). Tasavvufî anlayışta su, sembolik olarak “vahdet-i vücût” ile ilgili düşünülmüştür. Pınarlardan çıkan su çaylara, çaylar ırmaklara, ırmaklar denizlere, denizler de okyanusa giderler. Okyanus, Allah’ı sembolize etmektedir. Vahdet-i vücûttur. Nasıl ki ruh kalû belâda Allah ile birlikte ise dünyada ondan ayrı düşmüştür. Tekrar Allah’a dönüşü birliği temsil eder. Tasavvuftaki bu anlayış Dede Korkut Kitabında, “Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Boyun Beyan Eder” hikâyesinde: *“kazan aydur: şu hağ dîzârın görmüşdür, ben bu şu-y-ile haberleşeyim didi.”* cümlesinde de geçmektedir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de aynı tasavvufî anlayışı Hacım Sultan’ın Banaz Irmağını ikiye bölmesi menkabesinde görmek mümkündür. Seyyit Gazi Zâviyesine kurban kesmek için Beyce ve Habib Sultan, dervişler ve kurbanlarla Banaz Irmağından geçmek için gelirler. Ancak su taşmış

geçilecek gibi değildir. Hacım Sultan gelir ve halifelerine ırmaktan geçemedikleri için kızar. Hacım Sultan, Banaz Irmağına karşı konuşur: *“HKN: andan sultān hācım hāzretleri şuyūñ yanına geldi ayıtdı ey ‘azīz pāk şu tayyib tākīr akup dost cemālın arzu iderseñ ol dost ‘ışkına bize geçid vir sen dağı dosta gidersüñ biz dağı dosta gidene tırmağ yok didi şu iki řakđ oldu aşağısı akdı yukarısı mu‘allağ tırdı andan hācım sultān hāzret ayıtdı gelüñ imdi geçüñ didi fi’l-cümle geçdiler ...”* Burada, “dost yüzünü arzu etmek”, “dosta gitmek” vahdet-i vücüt anlayışını açık bir biçimde yansıtmaktadır. Irmak, canlı varlık gibidir. Hacım Sultan’ın sözlerini anlamakta ve yerine getirmektedir. Hacım Sultan, ırmaktan haram mal ile yapılmış “Bayram Beyi Köprüsünü” de yıkmasını ister: *“HKN: 57a, ... andan sultān hāzret dağı geçdi ayıtdı var yeñmedüm bayrām beyi köprüsi harām māl-ile binā olmışdı senüñ hizmetüñ kabül eyledük didi irkilmiş şu hemān ortadan getürüp aldı ol zamāndan binā olmaz ...”* Yaptığımız alan çalışmasında; yıkık köprünün yeri tespit edilmiştir. Menākıbnâmede, Hacım Sultan ayrıca su kaynaklarını ortaya çıkarır. Su kaynakları eski Türk düşüncesindeki bolluk ve bereketi göstermektedir. Su, hayatın kaynağı olması yönüyle de *“âb-ı hayat”* anlayışını yansıtmaktadır. Âb-ı hayat, tasavvufta Allah’ın “el-Hayy” adının hakikatidir. Bunu kendi öz vasfı haline getiren kişi hayat suyunu içmiş olur. Hakk’ın “Hayy” sıfatı ile diğer canlılar onun sayesinde hayat kazanmış olurlar (Cebeciođlu, 2005: 28). Menākıbnâmede, Hacım Sultan’ın su kaynaklarını ortaya çıkarmasına örnekler şu şekildedir: *“HKN: 31b, ... ve dağı mübārek ayağıyla yire urdı bir pāk şu çıkđı cemī‘ kariyye andan içerler ...”*, *“HKN: 35a, ... hemān sâ‘at sultān hācım hāzretlerine ma‘lüm oldu ya allāh didi kalđup mübārek elini kayaya urdı hamıra gider gibi bağdı elini çıkardı ğanileyin bir âb-ı zülāl pāk şu çıkđı ...”* Diğer insanlara hayat kazandırmanın farklı bir şekli de Hacım Sultan’ın büyük bir pınar başındaki kızdaki su istemesiyle ilgilidir. Kız, pınardan bir bardak suyu Hacım Sultan’a verir: *“HKN: 51a, ... bir büyük bñardan bir kız şu alurđı pes hāzret-i sultān ol kıza selām virdi kız dağı ‘izzet-ile selāmın aldı el gögüste kodi sultān hācım hāzretleri ayıtdı bacı bize bir şu vir içelüm didi pes ol kız bardağı tıldurđı sultānuñ destine şundı ...”* Hacım Sultan, suyun tamamını içmez, tükürüğünü bardağa bırakır. Kız, bu suyu içince Hacım Sultan’a karşı gönlüne ilahî bir aşk dolar: *“51a, ... hācım sultān dağı bardağı ağzına aldı bir yudum yutdı cür‘asın bardağa bırağdı kızuñ eline virdi kız dedemüñ cür‘asın nüş ideyin diyüp ağzına aldı bir yudum yutdı kıza ‘ışk-ı iāhī yüründi mest hayrān kıldı ...”* Bu menkabe

yeni bir hayat vermeyi anlatmaktadır. Hacım Sultan'ın suyunun geri kalanını içen kız, ona muhabbet duymaya başlamasının sonucunda Hacım Sultan, kızın cinsiyetini değiştirip erkek yaparak yeni bir hayat vermiş olacaktır.

Ateş:

Tarihte ilk toplumlardan başlayarak “ateş” çevresinde çeşitli inanç ve buna bağlı ritüeller oluşarak günümüze kadar gelmiştir. İnsanlık tarihine bakıldığında tüm inançlarda ateşin izi ve etkinliğini görmek mümkündür. Türk kültüründe de ateş etrafında oluşmuş çeşitli inançlar görülmektedir. Dünyada bu inançların en yoğun olarak görüldüğü yer İndo-İran çevresidir. Eski İran'da ateş Tanrı olarak görülmüş, insan ruhunun ateşten yaratıldığı ve öldükten sonra da ilahî ateşle birleşeceği düşüncesi Zerdüşt öğretisinden gelmektedir. Türklerde ise ateş Tanrı olarak görülmez. Türk inançlarında her ocağın bir koruyucu ruhu vardır. Proto-Türklerden itibaren ateşle ilgili birçok mit daha sonraki dönemlerde masal, efsane ve destanların içerisinde varlığını devam ettirerek gelmiştir. Oğuz Destnının Uygurca metninde, Oğuz tasvir edilirken “*agızı ataş kızıl erdi*” ifadesi geçmektedir. Sibiryaya efsanelerinin birinde de kahraman, “*ağzından ateşler çıkıyordu*” diye tasvir edilmiştir. Altay ve Sibiryaya efsanelerinde, “*gözleri ateşli ve göğsü de alev alev yanan çocuklar*” görülmektedir. Bir Altay efsanesinde de; Ak-han, çıplak bir çocuğa rastlar. Çocuk, Ak-han'a: “Beni evlatlık alırmısın, beni sana Tanrı gönderdi.” der. Ak-han, çocuğun ağzından çıkan alevleri görünce korkar ve ona cevap vermeden uzaklaşır. Çocuğun ağzından çıkan alevlerin hararetinden bulutlar yanmağa başlamıştır (Ögel, 2003: 115-137). Oğuz Destanında, Oğuz'un benzinin ateş rengi ve gözlerinin al al olması Oğuz'un büyük cihangirliğini simgelemektedir. Altay efsanesindeki Ak-han'ın rastladığı çocuğu, Tanrı'nın göndermiş olması ve ağzından çıkan alevler, ateşin kutsallığını, yakıcı ve kahrediciliğini simgelemektedir. İslâmî dönemde de bu inançların izleri devam etmiştir denilebilir. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de; Hacım Sultan ağzından çıkan alevlerle ejderhayı yakıp kahreder. Menâkıbnâmede şöyle anlatılmıştır: “*HKN: 59a-59b, ... pes sultân hazret dahı 'alî-vārî bir na'ra urdı tag ve taş harekete geldi sultân hazretinüñ mübârek ağzından bir âteş peydâ oldı ezdehâya 'azm eyledi ağzından içeri girüp ezdehâyı yakmağa başladı cân acısından gâh havâyâ atur yirlü kayaları tolanup hamır gibi*

ķaynadurdu başını bir ķayaya urdu ĥamıra gider gibi başı ķulađı ķayaya yir eyledi ...” Ateřin icadıyla ilgili, Goktirklerin kurttan tureyiş efsanelerinin uğuncusunde; on sekiz kardeş verdir. Bunların en buyuğu olan çocuk kuttan doğmuştur. Bu buyuk kardeşin dort cocuğu olur. Dort cocuktan en buyuğunun adı “Turk”tur ve ateşi icat etmiştir. Goktirkler ateşi bulan atalarına buyuk onem vererek ateşe kutsal değerler atfetmişlerdir (Ogel, 2003: 26-55). Seyyah Rubruk’un yazdiklarına gore; Dođu Roma elçileri Goktirk sınırına geldiklerinde ateř uzerinden atlatıldıktan sonra kağanın huzuruna kabul edilmişlerdir. Elçileri ateşten atlatma, ateşin insanları kotuluklerden, uğursuzluklardan ve hastalıklardan temizlediğine dair inançtan gelmektedir. Bu inanca gore, ateř en temiz şeydir. Bu kişilerin ateşe tutsuleme dedikleri olaylar birçok ritueli barındırmaktadır. Ateře yalazlama işlemine seyyahlar; Caprini, Rubruk ve araştırmacı Banzanov da bildirmektedir. Turklar, olen kişiyi ve olunun bulunduğu yeri hastalık veya uğursuzluk değmiştir diye ateşe tutsuleyerek temizlerler. Bu temizleme işlemine sadece insanlar değil hayvanlar ve çevre de dâhildir (Ogel: 1995: 522-523). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde buna benzer bir inancın yansımalarını gorebiliriz. Seyyit Gazi Zâviyesinin şeyhi Kara İbrahim, Hacım Sultan’ın Hz. Peygamber soyundan gelen bir evlat mı, yoksa bir cadı mı, olduğunu denemek için iyice yanmış bir fırına girmesini ister. Hacım Sultan, kendisinin yerine Derviş Burhan’ın ateşe girmesini söyler. Derviş Burhan, fırına girerek yanmadan dışarı çıkar: “*HKN: 62b-63a, ... řeyĥ ibrahîm ayıtdı bu kiři řaĥiĥ üstâd câzûdur eger bu evlâd-ise od yakmaz kılıç kesmez didiler varalum teklîf idelüm oda girsün od yakmazsa řaĥiĥ evlâddur iřte âsitâne neylerse eylesin didi (i)çeri girdiler sultân ĥâzret ayıtdı varuñ ol mařlaĥatıñızı goruñ varalum oduñuza girelüm didi pes taşra çıkdılar bir buyuk firün var-idi odun-ile taldurdılar içine bir şabân demüri bir buķađu demür ĥurdaları andan âteř urdılar müĥkem kızdı andan geldiler gel imdi âteř yandı firûna gir didiler pes sultân ĥâcım ĥâzret ayıtdı burhân didi ol daĥı lebbeyk didi var eylegüm řu kiřileruñ mařlaĥatın gor didi ale’r-re’si ve’l-‘ayn didi getirüp kisvetin sultân ĥâzretinuñ nazarında ķodı beline bir fuća bağladı pes sultân ĥâzret mübârek eliyle arķasın şığadı ĥayr du’â eyledi yardımcuñ ĥüdâ řefâ’atcuñ muĥammed ola didi pes burhân firünuñ ķapusına yüz sürdi bismillah bi-izn-illâhi te’âlâ didi içeri girdi gordi-kim demürler řu gibi aķar kelbî boğazına dağdı buķađuyı çiginine aldı şaban demürin ağzına aldı firüdan taşra çıkdı ...*” Menâkıbu’l-Kudsiyye’de geçen bir menkabe de ise;

Köre Kadı Köyün ortasına büyük bir ateş yaktırarak Baba İlyas'ın müritlerinden birkaçının bunun içine girmelerini ve yanıp yanmayacaklarını görmek ister. Önde gelen müritlerden Uban izin isteyerek ateşe girer. Herkes hayretle görür ki, ateş onu yakmamakta her ne yana yürüse orada ateş sönmektedir (Ocak, 1984: 37-38). Bu menkabelerde ateş bir sınaama aracı olarak geçmektedir. Bu sınıamada veliler ateşten zarar görmeden çıkmakta ve ateşe hükmetmektedirler.

Ateşle ilgili olarak “*ocak*” kavramında bakmak gerekmektedir. Bir Altay efsanesinde, ateşi insanlar değil Ülgen'in kızları bulmuştur. Ateş, ilahî güçlerden geldiği için de kutsal sayılmıştır. Özellikle evde yanan ateşin hiç sönmemesi gerekmektedir. Evdeki ocakta yanan ateş; “*aile ocağı*”, “*kutsal ateş*” terimleriyle ifade edilmektedir (Ögel, 2003: 68). Ateşin yandığı ocağı kutsayan bu anlayış evdeki büyük oğlan evlenince baba ocağından ayrılarak yeni bir ocak kurması, baba evindeki asıl ocağın ise küçük oğlana kalması şeklinde halk arasında gelenekselleşmiştir. Küçük kardeşin eve getirdiği gelin ise ocakta tereyağı eriterek yüzlerine sürer, böylece Tanrı'nın koruyuculuğuna sığınmış olurlardı (Uraz, 1994: 167). “*Aile ocağı*” bugün Anadolu'da yeni unsurlar da eklenerek devam eden bir anlayıştır. Anadolu'da kullanılmakta olan “*ata ocağı*”, “*baba ocağı*” gibi ifadeler ateşle ilgili çok eski bir kültürün izlerini göstermektedir. Eski Türklerde çeşitli törenlerde büyük ateşlerin yakılmaktadır. Kağanların yılın belirli günlerinde büyük ateşler yaktırarak kurbanlar kestirerek yakarışlarda bulunduğu bilinmektedir. Kamlar, yanan ateşin alevlerinin rengine göre bir takım kehanetlerde bulunurlardı (Uraz, 1994: 166). Bektaşilerce, Ateşin kutsal niteliği bu dünya ile ahiret arasında aracı bir görevi düşünülmektedir. Doğaüstü varlıklara (gayb erenlerine) ulaşma aracı olarak düşünülmüştür. Yakılan ateşin külleri gösteriden sonra savrularak izleri yok edilir (Mélíkoff, 2010: 130). Ateşin kendisi kadar, alevi ve dumanı da önem taşımaktadır. Hem ocak anlayışını hem de ocakta yanan odunlara yönelik inanışların menâkıbnâmede de muhafaza edildiği görülmektedir. Örneğin; Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan için ocaktan aldığı yanan bir odunu havaya fırlatarak göstermiş olması bu anlayışı göstermektedir. Odunun fırlatıldığı yer “yurt tutulacak” yerdir. Menâkıbnâmede şöyledir: “*HKN: 19b-20a, ... pes sultân hocâ aḥmed yesevî ḥazret bir ağaç kılıç var idi getirüp sultân ḥacı bekdâşuñ tekbîr idüp beline kuşatdı ve daḥı ocaḳda dut ağacından od yanardı bir egsi ḳavrayup rûma pertâv itdi*

horaşāndan rūma er gönderüldiği ma' lūm ola rūmda bir gözi açuĥ er var ise bunu duta didi ol eġsi havāda yana yana gelüp ġiçer-iken konyāda bir er var idi sulţān hocā aĥmed faĥı dirler idi ol eġsiyi ĥapup hücre si öñine dikdi ĥudret-i ilahī ol eġsi bitdi depesi yanık aşāġısı dut virür şimdi böyledür ...” Ocaktan atılan odunun, çok uzaklara ġitmesi hem ateşin gökten gelen bir armaġan olduġunu hem de yeni bir ocaġın yanacaġını sembolize ettiġini söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, Hacım Sultan Menākıbnâmesi, Hacım Sultan'ın kerametlerle dolu menkabe vî hayatını aktarmaktadır. Ele alınan konudan dolayı içerisinde dinî-tasavvufî çok sayıda unsuru barındırmaktadır. Olaylar aktarılırken, konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'den ve hadislerden örnekler verilmiştir. Hadis örneklerinden bir tanesi kutsî hadis diye bilinmekte diġerleri ise sahih kabul edilen hadis kitaplarında bulunmamaktadır. Konuyla ilgili tasavvuf ve züht unsurları sıklıkla geçmektedir. Özellikle riyazet ve keramet ana konuyu teşkil etmektedir. Menākıbnâmenin içeriġine göre; Hacım Sultan, Hz. Muhammet'in ruhaniyetiyle temas halindedir. Bazı durumlarda rüyasında Hz. Muhammet ile görüŖmekte ve ondan bilgi almaktadır. Sık sık bir köşede veya halvethanesinde erbain çıkarmaktadır ve “vahdet-i vücüt” düşüncesine sahiptir. Hacım Sultan, Kur'an-ı Kerim ezberden okumakta yani hafızdır. Hacım Sultan'ın üzerinde tahminen kısa bir hırka, başında elifi tâc, elinde ise asası vardır. Hacım Sultan, Ahmet Yesevî'nin işâreti üzerine Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte Anadolu'ya gelmiştir. Bir süre Hacı Bektaş-ı Velî ile seyahat ettikten sonra kendi yurduna ġitmek için onun yanından ayrılır. Sürekli seyahat eder, bu seyahatleri, ya yalnız başına ya ona en yakın kiŖi olan Derviş Burhan ya da diġer halife ve dervişleriyle olmaktadır. Menākıbnâmeye göre Hacım Sultan, kâfirleri Müslüman eden bir velî deġildir. O, Germiyan ve Menteşe ilindeki Müslüman Türk olan gerek şehrli gerek köylü gerekse konargöçerler arasında faaliyetlerini sürdürmüştür. Hacım Sultan, mücerret bir hayat yaşamış hiç evlenmemiştir. Onun evliliġi, yaşlı bir kadına “nazar etme” şeklindedir. Bu nazardan “nefes evladı” olur. Menākıbnâmede, şeri ibadetlerden abdest alma ve namaz kılma sık sık geçmektedir. Hacım Sultan, bilinen anlamdaki namaz kılma konusunda titizdir. Normal vakit namazların dıŖında da namaz kıldıġı görülmektedir. Hacım Sultan, hem tayy-i mekân yaparak hem de Hacı Bektaş-ı Velî ile Kâbe'ye gidip “hacı” olmuştur. Gerçek adı Recep olan Hacım Sultan'a “Hacım” denilmesi de bu yüzdendir. Bazı

araştırmacıların “Hacim” şeklinde adlandırmaları yanlıştır. Hacı-m adındaki –m iyelik I. şahıs eki, “benim hacım” anlamında sevgi ve muhabbeti göstermektedir. Menâkıbnâmede, geçen kişi kadrosu, Hoca Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş-ı Velî gibi önemli ve ünlü sûfi şahsiyetler olduğu gibi Yağlı Baba, Derviş Hacı, Beyce Sultan gibi yerel sûfi şahsiyetler ve adı belirtilmeyen halktan kişiler geçmektedir. Menâkıbnâmede hayvanlardan ejderha gibi olağanüstü varlıklarla, boğa gibi güç kuvvet timsali hayvanlar ve bunların yanı sıra aslan, katır gibi hayvanlar da sembolik anlamda yer almaktadır. Hacım Sultan kendi zâviyesini kurduğu görülmektedir. Menâkıbnâmede, at kurban etmek veya at eti yemek gibi eski Türk inançlarının izleri bulunmaktadır. Ayrıca, Türk kültüründen gelen; ağaç, dağ ve tepe, kaya ve taş, pınar ve su, ateş gibi unsurlarla ilgili inançlar da bol miktarda bulunduğunu söylemek mümkündür. Menâkıbnâmede, Seyyit Gazi'nin ahu şeklinde ve Hacım Sultan'ın, “Seyyit Gazi'yle kâfirlerle savaşırdık” ifadelerinde Budizm kökenli tenasüh inancının izleri vardır. Günümüzde, Bektaşî denilince ilk olarak Şîî kökenli inançlar düşünülmektedir. İlk Bektaşî metni olan Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin içeriğinde Sünnî İslâm anlayışıyla hiçbir şekilde çatışma görülmemektedir. Sadece Hacım Sultan'ın soyu sayılırken ve devamında ehl-i beyt soyundan gelen velilere duyulması gereken saygı ve sevginin dışında kesin bir Şîî söylemine rastlanmamaktadır.

2.6. DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Alan Dundes “Doku, Metin ve Bağlam (Text, Texture and Context)” adlı makalesinde; çoğu türlerde ve sözlü bir karakterde olanların hepsinde doku (texture), hususi fonemlerin ve morfemlerin içinde yer aldığı dildir. Böylece halk bilgisinin sözlü formlarında dokuya ait (textural) özelliklerin dil ile ilgili özellikler olduğunu söylemektedir (Dundes, 1998: 106). Dundes’in bu üç seviyeli incelemesine göre her metnin kendisine has sözel dokusunun ait olduğu dilde yazıya geçirilmesi, metnin türüne ait özelliklerini ortaya koyar. Halk edebiyatı türlerinin doku özelliklerinin incelenmesi, dile ait özelliklerin incelenmesi demektir. Bir incelemede metni, dokuyu ve sosyal çevreyi esas almak lazımdır (Ekici, 1998: 26-27). Menâkıbnâmeler üretildikleri bağlamın doku özelliklerini taşırlar. Konumuz itibariyle Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki doku/ sözel doku/ dil özelliklerinin üretildiği sosyal çevresiyle birlikte değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin dili yazıldığı dönemin özelliklerini içerisinde barındıran halk dilidir. Sözlü kültürde menkabeler halk arasında nasıl anlatılıyorsa yazıcı tarafından o şekilde aktarıldığı için halkın konuştuğu Türkçe ve halkın yarattığı sözlü kompozisyon hâkimdir. Tekkeler çevresinde üretilip halkın arasında çoğaldıkları için menkabelerin dilinde Arapça ve Farsça bazı tasavvufî unsurlar bulunsa da bunlar halkın konuştuğu dile uygun düşen ve anlayabilecekleri kelimeleri ihtiva etmektedir. Menâkıbnâmede de menkabeler bir araya getirilirken mahalli söyleyişlerden uzaklaşarak halkın anlayabileceği bir dil ile basit bir şekilde anlatım yoluna gidilmiştir. Tasavvufî yapı barındıran bazı açıklamalarda sözün ağırlaşması yazıcının sanat yapma çabasından değil anlatılmak istenen düşüncenin girift yapısından dolayı olduğunu söylemek mümkündür. Menâkıbnâmede kullanılan Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar bir kısmı halk dilinde de kullanılan bir kısmı tekke bir kısmı da medrese çevresindeki dile ait olanlardır. Örneğin, “rahmet-ullahi aleyh 60a-7”, “zıkr 45a-2”, “hâlıfe 45a-8”, “fî-sebîl-illâh 70a-1”, “ale’r-re’si ve’l-ayn 63a-5”, “aleyhi’s-selâm 10a-4”, “ehıbbâ 41b-4” dostlar, “bi-izn-illâh 49b-15”, “tilâvet 48b-6”, “pîrân 15a-1” “muhibb 44b-12”, “seyyid 42b-12” “zıkr 14a-5”, “ibâdet 14a-12”, “tâ’at 14a-12”, “riyâzet 14a-12”, “zühd 14a-12”, “taqvâ 14a-12”, “kıtbu’l-aqtâb 16a-3”, “vîlayet 16b-9”, “kerâmet 17a-10”

Eldeki menâkıbnâme nüshalarına asıl metinden geçmiş olan eski Anadolu Türkçesine ait kelimeler bulunmaktadır. Daha yakın dönemde yazıya geçirilmiş olan Ali Emiri Efendi B Nüshasında eski Türkçe kelimelerin yerine yazıldığı döneme ait kelimeler kullanılmıştır. Dil incelememizde esas aldığımız Hacım Köyü Nüshasında geçen eski Türkçe kelimelere örnek olarak: “tañ 55b-8”, “kande 26b-9”, “süsmek 29a-14”, “ıssi 15b-11”, “öyke 30a-11”, “enecük 32a-2”, “eslemek 32a-2”, “ıssi 35a-9”, “tuş olmak 38a-2”, “kelici 38a-11”, “dilü 38b-13”, “öled 44b-1”, “egsi 2a-3”, “tapu kılmak 21b-1”, “uçmağ 4a-9”, “çalab tañrı 5a-4”, “eğın 4a-11”, “süksü 5b-7”, “dükeli 6a-6”, “koğ 6b-12”, “tamu 10a-3”, “tapşurmak 15b-1”, “karavaş 67a-5”, “etmek 69a-11”, “kaşanmak 59b-11”, “boran 70b-1”, “bilece 49a-15”, “ban 51b-9”, “çigin 63a-12”, “ayruk 50b-5” vs sayabiliriz.

2.6.1. Terimler

Tekke çevresinde kullanılan dil, bu çevrede kendine has bir iletişim özelliği gösteren bazı terimlerin teşekkülünü sağlamıştır. Menâkıbnâmede de bu terimlerin sıklıkla geçtiği görülmektedir. Menâkıbnâmede geçen terimlerden bazıları şunlardır:

- ‘âlem: Bayrak demektir. Halifeye sunulur. (15a-5)
- ‘âlem-i ervâh: Bezm-i elest. İki âlem, âlem-i şehâdet, âlem-i gayb. (24a-4)
- ‘arş: Dokuzuncu gök, şuhûd âleminin sonu. (21b-7)
- ‘asâ: Dervişlerin bastonu. (55b-1)
- âstâne: Büyük tekke. (35b-7)
- ‘azîz: İzzetli, onurlu, yüce; velî. (36b-3)
- bâtın: Bir şeyin iç yüzü, gizli, gözle görülmeyen. (65a-9)
- bekâ: Sebat, ölümsüzlük, Hak varlığıyla olan kimse. (42a-4)
- cihâz fakrı: Her tarikatın kendisine özgü giyim şekli. (18b-7)
- çerâğ, çırâk: Işık, mum, şeyhin, müridine verdiği halifelik alameti. (15a-5)
- dervîş: Kapı eşiği, fakir, bir şeyhin yolunda olan kimse. (27a-8)
- dest-i tevbe: Tâlibin şeyhinin kendi adına tevbe etmesi için el vermesi. (65a-8)
- destür: İzin, ruhsat. (54b-5)
- enbiyâ: Peygamberler. (30b-7)
- erba‘în: Kırk gün boyunca çile çekmek. (28b-5)

- erkân: Tarikatta uyulması gereken esaslar. (15a-8)
- evlâd: Hz. Muhammet'in çocukları. (30b-7)
- evliyâ: Keramet sahipleri, erenler. Velînin çoğulu. (70b-5)
- evrâd: Pîrlerin dua kitabı. (20b-3)
- ey-v-allâh: Başüstüne yerine kullanılır. (AEE-BN, 4a-16)
- faķîr: Dervîş, alçak gönüllü olan, mertebe-i fenâfillâh. (67b-6)
- fenâ: Yok olmak. Maddî varlıktan geçip Hakk'a ulaşmak. (42a-4)
- hâb   âlemi: Uyku, rüyâ, mana âlemi. (22a-8)
- hâbîb: Sevgili, dost. Hz. Peygamber. (44b-7)
- hâķķ divânı: Allah'ın huzuru. (22b-13)
- hâlîfe: Bir şeyhin yetişmiş olduğuna inandığı dervîşini irşatla görevlendirdiği vekili. (25b-13)
- hâlvet-hâne: Halktan ayrılıp tenhada kalınan yer. (60b-11)
- hâtâ benden i  t a senden: Özür dilenirken s zlenen söz. (AEE-BN, 18b-13)
- hırķa: Şeyh tarafından dervîşe giydirilen giysi. Şeyh hal ve hakikatini dervîşe vermiş olur. (15a-5)
- himmet: Çalışma, gayret, esas olan durum. (35b-3)
- ışık: Batini inançlara sahip olanlar. (30a-7)
-  rş d: Şeyhin t libini Hakk'a ulaştırması. (15a-3)
- i  t k d: Gönülden tasdik etme, bağlanma. (31a-11)
- kem benden kerem senden: Özür dilenirken söylenen söz. (AEE-BN, 18b-13)
- ker met: Vel ilerin lüzumu halinde gösterdikleri olağanüstü hal, ermişlerin yaptığı iş. (17a-10)
- ķubbe-i el f t c: Şeyh ve halifelerin giydiği özel başlık. Halifeliğin dört nişanından biri. (15a-5)
- ķuťbu'l-aķť b: Allah'ın kendisine tasarruf kudreti vermiř olduėu vel i, Kutupların kutbu. (14b-14)
- maķam: Kıyam edilen. (35b-13)
- manş b: Bektaşilikte intisap eden kimse, devir olmak. (23a-11)
- meşreb: Yaradılış, mizaç, bir şeyhin yolunda olan. (18a-1)
- muhibb: Dost. (34a-5)
- muťi  olmak: İtaat eden olmak. (18a-12)

- münâcât: Allah'a yalvarma. (31b-6)
- mürşîd: İrşat eden, tarikat piri. (24b-1)
- nazar itmek: Mürşidin bakışı sâliki cezbeyle ulaştırıp gerçek varlığa eriştirir. (16a-10)
- pîrân: Ulu, büyük, bir tarikatın en ulu kişisi. (15a-1)
- riyâzet: Yiyip içmeyi azaltarak nefsi terbiye etmek. (29b-6)
- rü'yâ: Rü'yet, velilerin ilhamı. (36b-4)
- şafâ nazar: Temiz bakış, ayıp ve kötüyü aramamak. (25a-6)
- seccâde: Üzerinde namaz kılınan yaygı, şeyh halifesine seccade sunar. (15a-5)
- sofra: Bektaşîlerin meşinden yapılmış bellerine doladıkları ince uzun yemek yeme aleti, Şeyh halifelik verdiği dervişe bir sofraya sunar. (15a-5)
- şoḥbet-i ilâhî: Mürşidi ile görüşüp konuşma. (21a-12)
- sultân: Manevî tasarrufla iki âleme hükmeden. (21b-11)
- şeyḥ: Mürşidi irşat eden. Allah'ın kulları arasında en sevgilisi olan kimse. (18a-5)
- taḳvâ: Allah'ın emirlerini tutup azabından korunmak. (42b-10)
- tefekür: Zikir. (47b-2)
- tevekkül-i ḥaḳḳ: Allah'a güvenmek. (26b-2)
- tirâş: Bağlanma töreninde sâlikin başını mürşidin tıraş etmesi. (26a-4)
- velî: Allah âşığı, dostu. (58b-9)
- vîlâyet (velâyet): Ermiş, Allah dostu, Kulun kendi varlığından geçerek Allah ile birlikte olması hali. (18a-3)
- yâr: Tarikatta sevgili olmak. (36b-9)
- zâhir: Eşyanın görünen yüzü. (65a-8)
- zîkrullâh: Allah'ın adını anma, Allah'ın adını sıkça anarak ibadet etme. (28a-8)
- zühd: Her türlü zevke karşı koyarak kendinî perhiz ve ibadete verme. (42b-10)

2.6.2. Dilbilgisi Özellikleri:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin bilinen nüshaları içerisinde en eskisi H.1200/m. 1785-86 tarihli olan Hacım Köyü Nüshasıdır. Menâkıbnâmenin dil özellikleri incelenirken bu nüsha esas alınmıştır. Diğer nüshalarda farklı bir özellik bulunmuşsa ayrıca belirtme yoluna gidilmiştir. Menâkıbnâme, dil özellikleri bakımından “Eski Anadolu Türkçesi”nin bazı özelliklerini yansıtmakla beraber Türkiye

Türkçesi özellikleri de hâkim görülmektedir. Menâkıbnâmenin dil bakımından incelenmesinde günümüz dilinden farklılık gösteren dilbilgisi şekilleri ele alınmıştır.

Büyük ünlü uymuna her zaman uygunluk bulunmaktadır: “7b-3, besleyici”, “12b-9, bilgil”, “21b-10, eren” ...

Küçük ünlü uyumunda bulunan düzlük yuvarlaklık uyumu zayıftır: “6a-7, yarusı”, “6b-3, şıķup”, “27b-13, adlu”

Türkiye Türkçesinde ilk hecede “e” ünlüsü bulunan kelimelerin bir kısmı bu kelimelerin eski şekli olan “i” ünlüsüyle yazılmıştır: “36b-4, gice”, 30a-14, didi”, “30a-1, yir”, 31b-9, virdi”

Bazı kelimelerde “s” ünsüzünde ikizleşme görülmektedir: “52a-15, issi”, “71a-12, ıssı”

Sert ünsüzler iki ünlü arasında yumuşaklaşmaktadır: “5b-3, ayağını”

Sert ünsüzle biten kelimelere gelen ekler yumuşak ünsüzlerdir. Ünsüz uyumu görülmez: “69b-1 ayıtdı”, “69b-2, dikedük”

Türkiye Türkçesinde bugün “d” ünsüzüyle olan bazı kelimeler eski şekli olan “đ” ünsüzüyle yazılmıştır: “đur 67a-7”, “đođsın 67b-9”, “đađ 52b-10”

İyelik ekleri: 3. şahıslar dışında eklerin ünlüsü yuvarlaktır. 3. şahısta bazen yuvarlaklaşma görülür. Örnek: göğ+sü (28a-5)

Tekil 1. şahıs +m ekidir. Yardımcı ses olarak yuvarlak ünlü bulunur: +um, +üm

Örnek, kendü kıdretümle (7a-3), evlâdum (11a-7)

2. şahıs +n ekidir. Yardımcı ses olarak yuvarlak ünlü bulunur: -uñ, -üñ

Örnek, senüñ birliğüñ (8b-3)

3. şahıs +ı, +i, ünlüyle bitenlerde +sı, +si

Örnek, gicesi (42-7)

Çoğul 1. şahıs +muz, +müz, +(u)muz, +(ü)müz

Örnek, göğdemüz (21b-12), inegümüzi (32b-3)

Ad durum ekleri:

Belirtme (akkuzatif) eki: +ı, +i, *yönelme (datif) eki:* +a/+e, *bulunma (lokatif) eki:* +da/+de, *çıkma (ablatif) eki:* +dan/+den ekleri bugünkü Türkiye Türkçesiyle aynıdır.

Farklı olan tamlayan (genetif) eki her zaman yuvarlak ünlüyle ve nazal n (ñ) ilelidir.

Tamlayan (genetif) eki: +uñ, +üñ, +nuñ, +nüñ

Örnek, kıturuñ canı (28a-4), muştafânuñ nûrı (9a-7)

Yön eki: +ra, +re

Örnek, taşra (62b-1), üzere (65a-11)

+aru, +erü

Örnek, içerü (72a-3), ilerü (17b-8), yukşaru (8a-11)

Sayı isimleri: toğşan 15b-9), yigirmi (35a-6), biñ (15b-10)

İsimden isim yapma ekleri:

-lu, -lü bu ek her zaman yuvarlak ünlüyle yazılır.

Örnek, dürlü (66b-13)

-suz, -süz bu ek her zaman yuvarlak ünlüyle yazılır.

Örnek, yolsuz (22b-8)

Fülden isim yapma ekleri:

-k, -(u)k, -(ü)k aradaki ünlü her zaman yuvarlak ünlüyle yazılır.

ayruş (38b-8)

Şahıs zamirleri:

1. şahıs ben ve biz tamlayanı iyelik tesiriyle –üm şeklindedir.

Örnek, benüm (37a-1), bizüm (35b-3)

2. şahıs sen, siz tamlayanı –üñ şeklindedir.

Örnek, senüñ (37b-1), sizüñ (48b-14)

3. şahıs, ol, anlar, anuñ, anı,

Örnek, ol diyarı (49b-12), anı (23b-10), anlara (28b-2), anuñ (52b-7)

Dönüşlülük zamirleri: öz, kendü, kendüz

Örnek, öz (17a-12), kendüleri (41b-19), kendüzüm (18a-8)

Belirsizlik zamiri: kimesne

Örnek, kimesne (33b-11)

İşaret sıfatı: şol

Örnek, şol yatan ışığı (44a-9)

Belirsizlik sıfatı: nice

Örnek, nice dermān ider (56b-6)

Zaman zarfları: gice gündüz, pes, -dan girü, indi, şimden girü

Örnekler, gice gündüz (14a-11), pes (sonra) (42a-9), pes imdi (45a-2), buradan girü (66a-6), indi cem'isi (18b-3), şimden girü (23b-7)

Yer zarfları: içerü, girü

Örnekler, içerü (72a-3), girü (65b-5)

Suret zarfları: eyle (öyle)

Örnek eyle diyicek (43b-6)

Edatlar: kim, nite-kim, birle, -a degin, işbu, dağı

Örnekler, gördi-kim (8a-12), nite-kim (47b-8), birle (42b-4), göbeline degin (53a-7), dağı (2b-6), işbu (3b-6) “işbu” sadece AEE-B Nüshasında kullanılmıştır.

Bildirme ekleri ve imek fiili:

Bildirme geniş zaman ekleri: -dır eki her zaman –dur/-dür haliyle yuvarlak ünlüyle kullanılmıştır. Ünsüzünde sertleşme görülmez. Sadece AEE-B Nüshasında –dır/-dir düz ünlüyle yazılmıştır.

Tekil 2. şahıs: -sın, -sin

Örnek, derisin (33b-10), hırkasın (35a-7)

3. şahıs: -durur, -dur, -dür

Örnek, alup durur (35a-3), gelidurur (72a-11) mahrûmdur (39b-15), gündür (36a-17)

İmek fiili hikâyesi:

Tekil 3. şahıs: idi

Örnek, aḥşâm-idi (52a-1)

Çoğul 1. şahıs: -idük

Örnek, ‘arafâtıda idük (16b-13)

İmek fiili şartı: -ise

Tekil 2. şahıs: -iseñ

Örnek, gerçek iseñ (17b-2)

3. şahıs: -ise

Örnek, er-ise (23a-13)

İmek fiili rivayeti: -imiş

Tekil 3. şahıs: -imiş

Örnek, oğlan imiş (67b-10)

İsimlerden yardımcı fiil yapma: it-, eyle-, bul-, dut-, ur-

Örnekler, zühür itdi (9a-7), naql eyledi (9a-4), beni bulur (34a-13), haḫḫa dutdı (16a-13), yire urdılar (17b-13)

Fiilden fiil yapma ekleri:

Ettirgen eki: -ur-, -ür-, -dur-, -dür- ekinin ünlüsü her zaman yuvarlaktır.

Örnek, pişürürler (17a-1), taldurdu (31a-8)

Fiil çekimleri:Kip ekleri

Belirli geçmiş zaman: -dı/-di ekin ünsüzü sertleşmez.

Tekil 1. şahıs: -dum, -düm

Örnek, ısmarladum (34a-9)

2. şahıs: -duñ, -düñ

Örnek, ayıtduñ (25b-1)

3. şahıs: -dı, -di

Örnek, oldı (23b-1)

Çoğul 1. şahıs: -duğ, -dük her zaman ünlüsü yuvarlaktır.

Örnek, itdük (33a-3)

2. şahıs: -duñuz, -düñüz

Örnek, İdüñüz (24a-4)

Belirsiz geçmiş zaman: -mış, -miş ekiyledir. Ekin yuvarlak ünlüyle olan türevi yoktur.

Tekil 2. şahıs: -mıışsın, -mişsin

Örnek: öldürmişsin (27b-8)

Tekil 3. şahıs: -mıış, -miş

Örnek, yazılmış (24b-7)

Şimdiki zaman: Sadece 3. şahısta kullanılmıştır.

Tekil 3. şahıs: -yor/-ı-yor-ur

Örnek, geliyorur (50a-13), duruyor (62b-11)

Geniş zaman: -(u)r/ -ar, -er ekiyledir. -r ekinde yardımcı ünlü yuvarlaktır.

Tekil 1. şahıs: -ur-am, -ür-em

Örnek, buluşuram (52b-2), gelürem (43b-6)

Olumsuzu -maz-am, -mez-em

Örnek, dönmezem (66a-14)

Dilek-şart: -sa, -se ekiyledir.

Tekil 1. şahıs: -sa-m, -se-m

Örnek, oldursam (7a-3)

Gereklilik: Ayrıca bir ek yoktur. “gerek” kelimesiyle yapılır.

Örnek, gerekdür (57b-7)

Emir kipi:

Tekil 1. şahıs –m yerine –n şeklindedir: –ayın, –eyin,

Örnek, göndüreyin (26a-5), ideyin (3b-7),

2. şahıs –ğıl, –gil örnek, bilgil (12b-9)

2. tekil şahıs eksiz, yüri (19a-3), eyle (23a-8)

Çoğul 1. şahıs: –alum, –elüm

Örnek, olalum (19a-6), görelüm (17a-2)

2. şahıs, –ñ, –uñ, –üñ

Örnek, getürüñ (29a-3)

İstek kipi:

Tekil 1. şahıs –a-m, –e-m

Örnek, idivirem (10b-8) ?

2. şahıs –a-sın, –e-sin

Örnek, göresin (24a-7)

3. şahıs –a, –e (eksiz)

Örnek, ola (40a-4)

Çoğul, 1. şahıs, –a-vüz, –e-vüz

Örnek, görevüz (17b-3), idevüz (38a-4)

Zarf-fiil (gerundium) ekleri: –u, –ü, –ıcağ, –icek

Örnekler, diyü (20b-2), diyicek (16a-13), olıcak (17a-7)

Birleşik zamanlar:

Menâkıbnâmede rivayet birleşik zamanı kullanılmamıştır.

Şart birleşik zamanı: Örneği, gitmez-ise (44a-9), olur-ise (66a-6)

Hikâye birleşik zamanı: Örneği, iderler-idi (21a-13, tolmış-idi (44b-13)

Cümle Yapısı:

Hacım Köyü Nüshası daha çok birleşik cümle yapısıyla yazılmıştır. Birleşik cümleler ve, kim (ki), ne bağlaçlarıyla en az üç cümle birleştirilerek kurulmuştur. Sıralı birleşik cümlelerde birleştirilmiş cümle sayısı on, on beş cümleye kadar da çıkmaktadır. Girişik cümlelere fazlaca yer verilmiş sıfat-fiil ve zarf-fiillerle uzun cümleler

kurulmuştur. Örnek, yüklemeleri aynı, sıralı cümle: “4a/ 4b/ 5a, ve hem âdemüñ yüzün medîne toprağından yaratdı başını beytü’l-mukaddes toprağından yaratdı gözün beytü’l-harâm toprağından yaratdı kulağını tür-ı sînâ toprağından yaratdı sakalını uçmak toprağından yaratdı burnunu tımışk toprağından yaratdı egñini mağribden yaña sî toprağından yaratdı ağzını medînenüñ maşrıkdan yaña sî toprağından yaratdı dilini buhâra toprağından yaratdı dişlerin horezüm toprağından yaratdı talağların berrîn toprağından yaratdı boynunu çîn-melik toprağından yaratdı kolların yemen tâ’îf toprağından yaratdı sağ elin mısır toprağından yaratdı sol elini pârs toprağından yaratdı dırnağların sitân toprağından yaratdı göğsin ‘irak toprağından yaratdı arkasını hândân toprağından yaratdı zekerini hindistân toprağından yaratdı uyluğların türkistân toprağından yaratdı hâyalarını koştanîniyye toprağından yaratdı dizlerini kırım toprağından yaratdı incüklerin antâlûs toprağından yaratdı topuğların rüm toprağından yaratdı ”

Yüklemeleri aynı olan sıralı cümle örneği, “5a/ 5b, pes soñra çalab tañrınıñ kudret birle göğdesine nûriyla cân girdi gözlerin ‘ibret nûriyla bezedi alnını secde nûriyla bezedi dilini zıkr nûriyla bezedi dişlerin muhammed muştafâ nûriyla bezedi tuğasını tesbîh nûriyla bezedi engini hil‘at nûriyla bezedi göğsini şevk nûriyla bezedi karnını ‘ilm nûriyla bezedi arkasını giñlik nûriyla bezedi bilini ‘izzet nûriyla bezedi satrîni emânet nûriyla bezedi uyluğların emrî nehy nûriyla bezedi dizini rükû‘ nûriyla bezedi ayağını tâ‘at nûriyla bezedi yağrını hoşnûdluğ nûriyla bezedi talağını üns nûriyla bezedi ellerin şehâvet nûriyla bezedi dırnağını şefâ‘at nûriyla bezedi süksününü kudret nûriyla bezedi gönlnüni tevħîd nûriyla bezedi ve hem gönlnüni îmân nûriyla bezedi ve ta‘zîm nûriyla düzdi.”

ki’li birleşik cümle örneği, “7b/8a, pes ol demde kaçan-kim cân göğsine girdi âdem kalkdı oturdı aqsırdı elhamdülillâh rabbü’l-‘âlemîn ‘alâ külli hâl didi ya‘ni demek olur-kim şükür ol tañrı-kim ‘âlemleri besleyicidür her hâl üzere demek olur .”

ve’li birleşik cümle örneği, “9b/10a, ya‘ni ya muhammed maqşûd sensin eger sen olmayaydıñ yirleri ve gökleri ve mâ-fihâyı yaratmayaydım seni benüm için ‘âlemi senüñ için halk eyledim dir şöyle ki buyurur ‘azzim celâlim haqqıçün ya muhammed her kim seni ve evlâdıñı severse yirler ve gökler kadar nice günâh olursa bağışladım ve

*aña rahmet haşş kıldım ve eger her kim seni ve evlādını sevmese yir gök kadarınca
‘ibādet itmış ola anuñ yiri şamudur”*

Girişik cümle örneği, “9a, ol iki cihān güneşi muḥammed muştafāya gelüp anda qarār
itdi hemān sâ‘at nice yüz biñ putlar kırılup nice yüz biñ kiliseler yıkılup keşişler altında
helāk olup cānın cehenneme işmarladı”

Birleşik cümleler daha çok özne ortak olarak kullanılmıştır. Örnek, “21a, andan gidüp
rūma yakın geldiler ayıtdılar e’s-selāmü ‘aley-küm ya rüm erenleri didiler.”

İç içe birleşik cümlelere de çokca rastlanmaktadır. Örnek, “28a, senüñ aduñ qolı açuq
ḥācım sulṭān olsun didi”

Birleşik cümlelerin bazıları hem girişik hem de iç içe birleşik cümle şeklindedir. Örnek,
“49b, şuşız nām mevzi‘de sākīn ol diyü bi-izn-illāhi te‘ālā andz gelüp bir kaç gün sākīn
olup ve hem menteşe ikliminde biñ bir öküz ḫurbānuñ vardur getürüp seyyid gāzīnūñ
‘imāret eyle didi”

İsim cümleleri fiil cümlelerine göre daha azdır. İsim cümleleri çoğu zaman birleşik
cümlelerin açıklayıcısı ya da bir cümle ögesi olarak kullanılmıştır. “Ayıtmak” fiili çoğu
zaman gizli özneli şekilde tek başına çekime girmiştir. Örnek, “12b, sulṭān ibrahīm
oğlıdur”, “16b, ayıtdılar”

Soru cümleleri daha çok özne ve yüklem şeklinde kısa cümleler olarak kurulmuştur.
Örnek, “16b, ḥācı bekdāş kimdür”

Ünlem cümleleri de kullanılmıştır. Örnek, “66b, ya ḥācı bizüm evlādumuzdan bir kişi
vardur ismine ḥācım dirler var anuñla yār ol didi”

Hacım Köyü Nüshasında cümleler genellikle belirli geçmiş zamanla verilmiştir. Örnek,
“37b, ya ḥācım sulṭān şinden girü ben senüñ bir ednā du‘acıñum beni maḥrūm eyleme
didi”

Anlatımda, 1. tekil, 3. tekil ve 3. çoğul şahıs eki kullanılmıştır. Ali Emiri Efendi-A,
Diyanet İşleri Ktb., Rodolf Nüshaları Hacım Köyü Nüshasıyla aynı cümle özellikleri
gösterir. AEE- B Nüshasında girişik birleşik, iç içe, ve’li ve ki’li çok uzun cümleler
kurulmuştur. Örnek, “3b/ 4a, ḥoca aḥmed yesevī ḥāzretlerine ma‘lūm olup baş kıldırup
buyurdılar ki ey yārānlar cānlar maṭlūbuñuz işbu ḥuzūrda ṭuran emānetler idi ve bunca
güft-gū eylediğiz güzel velakin bu emānetler şol erüñ ḥaqqıdur-kim işbu ḫubbe-i elīfī
tāc hüdālanup başına qona ve ḫırqa daḫı ṭurduğı yirinden ḫarekete gelüp engine gele ve
seccāde daḫı havālanup altına yayıla ve işbu ‘alem daḫı oñinde dikile ve çırāğ daḫı

*kudretten uyana ve şofra dağı gelüp öñine yayıla ve tuğ dağı karşusunda dikile ancak erler kande ahir haqq allāh olarak tıard getürüp huzür erenlerde olan meydānıñ orta yirinde konmuş idi ol erenler serveri h̄oca ahmed yesevī buyurdılar ki işine bu digükim üzere olup ba‘de abdest alup bu tıarı üzere çıkup velakin darınuñ bir dānesi tağııldan aqmaqsızın iki rek‘at namāz kıilup andan bu emānetler didigümüz ki tāc havālanup ve hırka açılıp ve seccāde yayılıp ve şofra öñine serilüp ve cıraq huzürında uyalup ve ‘alem dağı karşusunda dikilüp tuğ dağı dikilüp böyle olur ise bu sözlerüñ maṭlūbuñuz olan emānetler anuñ haqqı şarihidür el-hāletü hāzihi şimdiki halde bu kadar cānsıñız içiñizde bu erligi iden er var ise meydāne çıkısun haqqı ise alsun” Bu nüshada hitap cümleleri diğere nüshalara göre farklıdır. “azīzim”, “ey ciger küşem”, “bre”, “behey” gibi örnekler bulunur. Örnek, “*Ib, ‘azīzim imdi ma‘lüm ola ki sulṭān hācım...*”*

2.6.3. Anlatım Şekilleri:

Hacı Sultan Menākıbnâmesinin üslûbunda; Hacı Sultan’ın ibadet, riyazetle dolu tasavvufî hayatını ve göstermiş olduğı kerametleri halkın anlayabileceğı bir şekilde ifade tarzı bulunmaktadır. Bu üslûpta konunun daha akıcı ve akılda kalıcı olabilmesi için bütün anlatım şekillerine başvurulmuştur. Menākıbnâmede geçen anlatım şekillerini örnekleriyle veriyoruz.

2.6.3.1. Nasihat ve hitap yoluyla anlatma:

Menākıbnâmede nasihat verme ve hitap yoluyla anlatıma yer verildiğı görülmektedir. Özellikle yaşanan bir olaydan sonra ya hitap yoluyla karşısındakine anlatma ya da konunun iyice anlaşılması için nasihat verme yoluna gidilmiştir. Menākıbnâmeler bir topluluk karşısında okunmak için yazıldıkları için hitap etme yoluyla anlatım topluluğun dikkatini çekmeye yaramaktadır. Hacı Sultan Menākıbnâmesinde de hitap yoluyla anlatıma sıklıkla başvurulmuştur. Metin içerisindeki nasihatler hem anlatılan konuyla ilgili hem de bir nevi dinleyen topluluğa da yapılmaktadır. Örneğin, “*HKN: 37b-38a-38b, ...bir gün şehirlü tã’ıfesi biriküp yigirmi otuz adam sulṭān hāzretine buğz hāsed eylediler bu bi‘ād ışıq buradan gitsün yoḥsa bizüm zarārumuz doḳunur il vılāyeti çok bir āhir yire dağı varısun biz ışığı sevmeyüz bu günden ğayrı tırmasun yoḥsa helāk iderüz diyü birin gönderdiler var söyle*

didiler ol kimesne bunlaruñ cevābların diñledi sulṭān ḥācımđan yaña revāne oldu varup görđi-kim sulṭān ḥāzret öyle namāzına ikāmet itmışler-idi namāzı edā eyledi zıkrullāh idüp du‘ā eylediler pes ol gönderdükleri ādam gelüp irüşđi gözi sulṭān ḥāzretñüñ gözine tuş oldu cemī‘i endāmlarına lerze düşđi evliyāullāhdan ḳalbine bir ḥāl zuhūr itđi aydur ḥāşā v‘allāhi bu ‘azīz-pīrāna daḥl idevüz diyü ileri yüridi elin göğsüne ḳoyup selām virdi ḥāzret sulṭān selāmın aldı ‘izzet itđi geçüp oturdı pes imdi sulṭān ḥācım ḥāzretleri ayıtdı ey yigit ol ḳışilerüñ didigi cevābı söyle işidelüm ne didiler didi pes ol yigit bunu işidüp ayıtdı ḥay dedeciğüm kesilsin dil-kim saña buğz ‘adāvet ide ide ‘abeş kelici söyleye diyüp yirinden ḳalkdı tazarru‘ eyledi sulṭān ḥāzretñüñ elin ayağın dizin öpdı ayıtdı dedeciğüm benüm günāhum bağışla didi bed-du‘ā eyleme didi muḥammed muştafā ḥürmetiçün pes imdi sulṭān ḥācım bu cevābı işidicek ayıtdı allāhü te‘ālā celle celāle anlara daḥı inşāf vire didi bu yigide ḥayr du‘a eyledi evlād-ı resüle mütāba‘at it anları sevenlerden ol kimseye ğıybet müsāvī eyleme didi nite-kim kelām-ı mecīd buyurur ḳavle te‘ālā velā yağtab bu‘züküm bu‘za buyurmuşdur yürü imdi gine maḳāmuña var zıkrullāh meşğül ol didi pes ol yigit ayruḳ daḥı ādem içre ḳarışmadı ‘ibādetde zıkrullāhda oldu...” Örnekte de görüldüğü gibi Hacım Sultan, Sandıklı’ya gidince halk onu istemez. Hacım Sultan’ı dövüp kovması için bir adam gönderirler ancak adam Hacım Sultan’dan etkilenir. Hacım Sultan, adama hitap ederek nasihatler verir. Hacım Sultan’ın ağızından nasihatler “emir kipi”yle verilmektedir. Hacım Sultan’ın nasihatten önce “ey yigit” hitabıyla başlamakta ve nasihatini Kuran’dan bir ayetle desteklemektedir. Metin içerisinde hitap ve nasihatler bazen de Hacım Sultan’ın rüyasında görđüğü Hz. Muhammet’in ağızından verilir: “HKN: 43a, ... pes sulṭān-ı enbiyā şalavāt ullahi ‘aleyhim ayıtdı ciger-küşem ḥācım senüñ maḳāmuñ buradadur bunda ḳarār eyle didi allāhü te‘ālā canibinden bu maḳām size virülmüşdür burada sākīn olup āḥīr ‘ömrüñ bunda geçirseñ gerekdür didi yürü imdi allāhü te‘ālāya ‘ibādet riyāzet tevekkül ḥaḳḳ ol didi naşīhat eyledi ...” Bu örnekteki nasihatler yukarıda belirttiğimiz gibi aynı zamanda okunan metni dinleyenler içindir.

2.6.3.2. Doğrudan doğruya anlatma:

Hacım Sultan Menākıbnāmesinde anlatım şekillerinden biri de doğrudan doğruya anlatmadır. Bu anlatma, tarif etme ve açıklama yoluyla olmaktadır.

İncelememize esas aldığımız Hacım Köyü Nüshasının baş tarafında yer alan yaratılışla ilgili kısımda bu anlatma şekline bir örnek teşkil etmektedir. Bu kısımda: Allah, her şeyden önce kendi nurundan Hz. Muhammet’i yarattığını açıklıyor: “*HKN: 2a, ...nitekim haḫ sübhānehü ve te‘ālā bu kā‘īnātı yaratmaḫdan evvel ḫudret ḫab‘zıyla kendünün nūrından bir nūr ḫabz idüp bu nūr ḫabībim ve maḫbūbum nūridur didi...*” Bu nurdan bütün yeri, göğü, arşı, kürsü levhi, kalemi, ay ve günü, melekleri yaratıyor: “*HKN: 2a-2b, ...çünkim allāhü te‘ālā celle celālehü cemī‘ yeri ve gögi ‘arşı ve kürsü levhi ve ḫalem ayı ve günü melā’ikeyi bu nūrdan yaratdı ve hem cemī‘ enbiyâyı evliyâyı bu nūr ‘izzetine ḫalk eyledi pes imdi ‘arifler allāhü te‘ālā yeri gögi nice ḫalk eyledi...*” Bu nurun Âdem’den Abdülmuttalib’e kadar gelişini ve yaradılışın nasıl olduğunu açıklıyor: “*HKN: 2b-3a, ...hem bu nūrı âdem peygamberden ta ‘abdu’l-muḫtalib ḫazretine andan ‘abdu’l-lāha gelüp ḫarar itdüğünü beyān ider pes imdi allāhü te‘ālā celle celālehu ol nūrı getürüp bir ḫudret ḫandiline ḫoyup ol nūrı ḫırḫ yıl terbiyyet itdi daḫı yeri gögi yaratmamışdı ol nūra ḫudret nazarıyla bir nazar ḫıldı ol nūr hemān sâ‘at şu oldu ‘aşḫa geldi ḫaynadı ol şuyuñ buḫından yedi ḫat gögi yaratdı köpüğünden yedi ḫat yeri yaratdı pes yir ḫareket itdi ḫurmadı haḫ sübhānehü ve te‘ālā taḫlar ḫalk idüp yerün üzerine musallaḫ eyledi ol nūrdan...*” Âdem’in nasıl yaratıldığı tarif edilip nasıl nurlara bezendiği açıklanıyor: “*HKN: 4a, ...hem âdemün yüzün medīne ḫopraḫından yaratdı başını beytü’l-muḫaddes ḫopraḫından yaratdı gözün beytü’l-ḫarām ḫopraḫından yaratdı ḫulaḫını ḫūr-ı sīnā ḫopraḫından yaratdı saḫalını uçmaḫ ḫopraḫından yaratdı burnunu ḫımıḫ ḫopraḫından yaratdı ...*” Yaratılan nurun âdem’e ondan da Hz. Muhammet’e gelişi anlatılıyor. İnsanların Hz. Muhammet’in evlatlarını sevmesi gerektiğinin açıklaması yapılmış oluyor: “*HKN: 11b-12a, ...ḫiyāmet gününde her nās imāmından sū‘āl olmur didi ya‘ni şeyḫinden sū‘āl olmur didi her şeyḫ her mürşid meşrebīn resüle yetiḫdürmeḫe dünyāda me‘lündür aḫiretde maḫrūmdur meşelā bir kāfir diliyle imān getürse gönliyle inanmasa veyāḫūd ‘oşr ve zekāt virmese yāḫūd ḫacca giderken yoldan dönse yāḫūd ḫalab tañrı ḫükümlerinden birisini bāḫıl dutsa veyāḫūd muḫammed muḫtafā ‘aleyhi’s-selām inkār inansa veyāḫūd muḫammedün āli evlādınun birisini nā-ḫaḫ bilse dükeli eylediği ‘amelleri hebā‘en menşūrādur ...*” Bütün bu anlatmanın sebebi olarak da, her insanın bir mürşidi olması gerektiği ve her şeyh veya mürşidin meşrebinin Hz. Muhammet’ten gelmesi gerektiği doğrudan doğruya anlatma yapılarak verilmiş oluyor.

2.6.3.3. Mukâmele ve soru yoluyla anlatma:

Menâkıbnâmedeki anlatımda soru cevap yoluyla anlatıma sıklıkla başvurulmaktadır. Bu anlatma şekli hem bazı kerametlerin nasıl oluştuğunu cevaplamak hem de bir kişinin velî kimliğini açığa çıkarmak amacına yöneliktir. Bu amaca yönelik olarak soru cevap tarzında anlatma aynı zamanda metni bir okuyucudan dinleyenlerin zihninde oluşabilecek muhtemel soruları cevaplama, olayı canlandırma ve daha kolay hatırlamaya da zemin hazırlamaktadır. Örnek olarak Menâkıbnâmede, Hacı Bektaş-ı Velî'nin velâyetini göstermesi, ona hacı denmesi, Hz. Ali'nin sırrı olması hep soru cevapla yoluyla anlatılmıştır: *“HKN: 16a-16b, ... namâz vaqt geldi şeyh ayıtdı şu getir abdest alalum didi bekdâş el-horâşânî ayıtdı hocâ nazâr itseñ çeşme mekteb-hâneden aksa didi andan şeyh ayıtdı oña benüm gücüm yetmez didi öyle diyicek bekdâş el-horâşânî yüz haqqa dutdı secde niyâz itdi çeşme taşradan gayb oldı gelüp mekteb-hâneden aqdı çıqdı... toqsan toquz biñ halîfe sultân hocâ aḫmed yesevîden ders oqurlar idi geldiler gördiler-kim bınar mekteb-hâneden aqar ayıtdılar bu ne hikâyetdür sultân hocâ aḫmedî yesevî ḫazretleri ayıtdı bu vilâyet ḫacı bekdâşuñdur didi ayıtdılar ḫacı bekdâş kimdür ayıtdı budur ne sebebden ḫacı oldı andan şeyh ayıtdı ‘arife günü biz ‘arafâtda idük ben ayıtdım şimdi bizde bişi pişürürler didim fi'l-hâl bir tebsinüñ içinde ışşıcaḫ bişi getürdi baña şunıvirdi aldum yidim tebsiyi şaḫladım bir daḫı vilâyet budur-kim her vaqt ben ka‘bede namâz kılırdum şaḫ yanuma selâm virdikde ḫacı bekdâşı görürdüm şol yanuma selâm virdikde ḫacımı görürdüm didi namâzdan fârîğ olıcaḫ hemân gayb olurlardı çünkim bu cevâbı işitdiler bu bir oḫlandur anası südi aḫzında koḫar bu ḫande vilâyet kerâmet ḫande didiler her cevâb-kim bî-edeb büzer ki öz ‘aceb bâşed bunlar böyle diyicek ḫazret-i bekdâş ayıtdı biz ḫazret-i ‘alînüñ oḫlanlarından öz ve hem ‘alînüñ sırrıyuz didi ...”* Aynı şekilde Hacı Bektaş-ı Velî'nin Hz. Ali'nin nişanlarını göstermesi, yasemin yaprağında namaz kılması, kendisine Hacım Sultan'ı yoldaş seçmesi soru cevap anlatma şekliyle verilmiştir: *“HKN: 19a-19b, ... ol toqsan toquz halîfe her biri nuḫ itdiler yoldaş olalum sultân ḫacı bekdâş ayıtdı nice yoldaş olursın ayıtdı na‘lînuñ çevirelüm didi sultân ḫazret ayıtdı sen baña yoldaş olamazsın didi biri daḫı abdest bardaḫını götürelüm didi ḫazret-i bekdâş velî ḫabül itmedi mâ-ḫaşılı kelâm on bir kişiye degin söylediler ḫabül itmedi ... nesl-i resül ḫacım sultân raḫmeten vâsi‘a hocâ aḫmed yesevî ḫazretleri ricâ‘ niyâz itdi yoldaş olsun pes ḫacım*

sultān hazretleri yirinden kalkup kabul idersenüz biz yoldaş olalum didi hazret-i hünkār ayıtdı nice yoldaş olursuñuz didi sultān hācım hazret ayıtdı öyle yoldaş olun ki yoldan çıkarsañ ururın ayaguña yola degin didi böyle diyicek hācı bekdāş velī ayıtdı ey ‘ammū sen benüm yoldaşumsın didi ...’

2.6.3.4. Delil ve ispat yoluyla anlatma:

Menākıbnâmede anlatım özelliklerinden biri de delil ve ispat yolu ile anlatmadır. Menākıbnâmede Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan’ı velîliklerine delil göstermeleri ve ispat yoluna gitmeleri örnek olarak verilebilir: “*HKN: 24a-24b-25a, ... ayıtdılar ne kişilersiñüz kimüñ neslisiñüz irşadıñuz kimdendür ayıtdılar aşlımuz horaşānī mürşīdimüz hüdādur ayıtdılar bu söze delil gerekdür didiler pes hācı bekdāş velī sultān hācım du‘ā itdiler hazret-i haqqā münācāt idüp el yüze saldılar der-hāl havādan bir yeşil fermān indi önlerine kondı cemī‘i meşāyihler gördiler yeşil fermān açdılar yeşil varak üstine aq haqq-ile yazılmış bismi’llāhi’r-raḥmani’r-raḥīm ve şallallāhu ‘alā seyyid el-mürselīn ve’l-ḥamdūri’l-lāhi rabbi’l-‘ālemīn allahümme şalli ‘alā muḥammed muştafā ve ‘aliyyü’l-murtażā ve ḥasan ḥalqu rızā ve ḥüseyn mazlūm şehīd kerbelā ve zeynū’l-‘ābidīn ve muḥammed bāqır ve ca‘ferü’ş-şādıq ve mūsā kāzīm ve ‘alī mūsā rızā ve muḥammed taqī ve ‘aliyyü’n-naqī ve ḥasanū’l-‘askerī ve muḥammed mehdī şahibü’z-zamān kutbu’d-devrān hüccetü’l-ḳayyūm şalavātu’l-lāhü ‘aleyhim ecmaīn eṭ-ṭayyibīn eṭ- ṭā hirīn lā fetā illā ‘alī lā seyf illā zülfeḳār andan oqıdılar gördiler naşīb hüdādan idügin bildüklerinden soñra cümle bunlaruñ öñinde baş yire ḳodılar bize şafā nazar iyle didiler ...’* Yapılan bu ispattan sonra itaat etmekle ilgili hem ayet hem de hadislerle ortaya konulan delilin desteklenmesi sağlanmaktadır: “*HKN: 25a, ... naşīb hüdādan idügin bildüklerinden soñra cümle bunlaruñ öñinde baş yire ḳodılar bize şafā nazar iyle didiler hünkār hācı bekdāş velī bunlaruñ üzerlerine tekbīr iyledi tevellī teberrā itdiler anuñ için pişvānlardur nite-kim ḳur’ānda buyurur ve en tevellū-kemā tevellītim min ḳabli ye‘azzebiküm ‘azāyān elīmen bu āyetüñ haqqında hazret-i enbiyā buyurur evliyā i’hem e-tevellī ve min i‘dā i’hem teberrā tevellī teberrā ...’*” Menākıbnâmede Hacım Sultan’ın kendisi gibi yalnız bir derviş olan kişilere karşı hoşgörülü ve içten davranması açıklarken veliler arasında çekememezlik olmaz düşüncesi gene ayetlerden verilen örneklerle desteklenmiştir: “*HKN: 28a, ... pes anda bir kişicük yağlı baba*

dirler-idi gelüp sultān ḥazretini buldı merḥabā idüp görüşdiler pes sultān ḥacım bu ‘aziz ile nevāht idüp ‘izzet evliyā’ullāhda tekebbürlük olmaz nite-kim ḳur’ānda buyurur innallāhü lā baḥibbū’l-mütekebbirīn bir āyetde daḥı buyurur innallāhü lā baḥibb külli manḥatā lin feḥūr pes yağlu baba ile ikisi öyük ḳırında arḳalaşuş ḳırḳ gün miḳdārı erba‘īn çekdiler ḥatta şöyle yetdiler-kim başları ayakları arḳaları taşā ḥamīr gibi batdı...” Menākıbnâmenin anlatma şeklinde delil ve ispat yoluna başvurmasının diğerk bir tarzı da Hacım Sultan’ın karşılaştığı bir takım iftiralara karşı delil ve ispatını keramet göstererek gerçekleştirmesidir. Delili, keramet göstererek ispat etmesine örnek olarak, Hacım Sultan’ın Öyük köyünde evinde kaldığı kadın ile dedikodusunun yapılmasıdır. Ev sahibi adam yapılan dedikoduları duyunca Hacım Sultan’ı evinden kovmak için gelir. Hacım Sultan, adamı bir sahraya götürerek sahrada bir söğüt ağacından mevsimi dışında meyve bitmesini sağlar ve meyveyi toplamak için ağaca çıktığında adam Hacım Sultan’ın bacak arasında bir çift gül görür ve bu kerametler sonucunda onun masumiyetini anlar: “HKN: 30b-31a-31b, ... pes imdi allāhü te‘ālānuñ ḳudret birle dünyā yüzinde her yemiş kim vardı bu söğüt ağacında bi-t-tamām müheyyā oldu bitdi pes sultān ḥacım ḥazret ayıtdı bu yigide naḳar eyle didi pes ol yigit baḳup gördi ‘aḳlı başından gitdi bir sâ‘atden ‘aḳlı geldi sultānuñ eline ayağına düşdi ‘özr diledi sultān ḥazret ayıtdı çık imdi eylegüm yemiş dünşür didi bu yigit ayıtdı ḥay sultānum benüm günāhum bağışla didi pes sultān ḥacım ḥazret zenbīl eline alup bu söğüt ağacına çıkdi envā‘ dürlü yemişlerden birercük üzümnden incīrden zeytünden almadan armuddan cemī‘ yemişlerden alup zenbīl ḥoldurdu meger bu yigit yukarı baḳmışdı gözi sultān ḥazretnüñ ud yerine düş oldu ḳırmızı aḳ gül gözükdi bunu görüp i‘tikādı müḥkem oldu ayıtdı ḥay dedecüğüm gel in gidelüm şimden-girü ben senüñ bir ednā ḥizmetkārıcuğüñ olıyum beni maḥrüm eyleme diz aruñdan didi mübārek ḳademine yüzün sürdi...” Aynı şekilde bir başka örnek olarak da, Hacım Sultan’ın bir kadının ineğini kurdun yediğini delilini göstermek ve ispatlamak için şahit olarak kayaları konuşurma kerametini gösterir: “HKN: 33a-33b, ... ḳādı ayıtdı dīvāne ḳurt yidüğinden ma‘lüm görmüş ādamlarıñuz var-ise getür görelüm didi pes sultān ḥazret ne‘am vardur varayın getüreyin didi pes ol aradan gidüp ol ḳariyye ḳurbunda ḳayalar var-idi ilerü yürüyüp mübārek eliyle urdı ḳaya beş pāre oldu sultān ḥazret ayıtdı gelüñ inegi ḳurt yidüğine şehādet eyleñ didi pes ol taşlar allāh emriyle ol aradan yürüyüp sultānuñ yanınca yuvarlanup ḳādı yanına gelince andan ḳādı efendi baḳup bunu gördi ‘aḳlı

başından zâ'îl oldu cem' endâmlarına lerze düşdi ditredi nuṭkı tuṭuldu cevâb idemedi bir sâ'atden 'aḳlı başına geldi bu taşlara allâhü te'âlâ dil virdi söyledi bu kişilerün inegini bizüm yanumuzda kırt yidi biz şehâdet iderüz didiler eger inanmazsañuz âdam virün varsun başınuñ derisin getürsin siz daḫı görüñ didi..."

2.6.3.5. Tasvir yoluyla anlatma:

Menâkıbnâmede tasvir yoluyla anlatma yapılmaktadır ancak bu tasvirler çok detaylı sayılamaz. Bu tasvirlerden birincisi kişi tasvirleridir. Menâkıbnâmede önemli olan kişilerin genellikle kısa tasvirleri yapılmıştır. Bunların arasında en uzun tasvir Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan'ın birlikte yapıldığı tasvirdir. Bu tasvir de velîlerin dış görünüşlerinden ziyade içinde buldukları ibadet ortamıdır: "HKN: 13b-14a-14b, ... *pes imdi sulṭân ḥâcım sulṭân ḥâcî bekdâş ḳaddes allâhü sırrü'l-'azîz ḥâzretleri bunlar şöyledür-kim naşb-i ezelidür ya'nî ki şabâbiyyet 'âleminde herkez şıbyânla ḳarışup lu'b-ı levhe şehvete meşgûl olmadılar nite-kim zıkr geçdi şabâ 'âleminde daḫı kendülerinden ḥaller zâhir olurdu dürlü dürlü kerâmetler gösterürdi mübârek ağızlarından dürlü keliciler işidülürdi herkez dünyâya me'îl bunlardan gözükmedi havâ-yı nefsâniyyete mütâba'at kendülerden gelmedi belki kendülerden zâhir olan gice gündüz ol 'ibâdet tâ'at riyâzet zühdi taḳvâydi ḥattâ ḥoraşanda ataları ve dedeleri allâh ḥükmüne varıcaḳ sulṭânlık 'arz itdiler ḥâcî bekdâş sulṭânlığı ḳabûl itmedi sulṭânü'l-evliyâ ḥoca aḫmed yesevî ḳuṭbu'l-ekrem rûma göndermezden ileri kırḳ yıl tamâm şâ'imü'd-dehr ve ḳâ'imü'l-leyl leylân ve nehârân 'ibâdet riyâzet taḳvâyaya ver'a a'mâl-ı şâlîḫya meşgûl oldılar ve daḫı hidâyet allâhu celle ve 'alâ kendülere yetmiş gice rûḫları 'âlem-i ervâḫdan 'âlem-i ecsâme 'ubür kıldıḳda kenâ'irü'n-nâs sa'yleriyle bu vâsıta-ı a'mâle şâlîḫleri yevmen fe yevmen teraḳḳi bulup ta mertebe-i vîlâyete irişmek bu vechile oldu ..."* Hacım Sultan'ın tasvirleri çok kısa olarak yapılmıştır. Bu tasvir de onun haliyle ilgili tasvirlerdir. Örnek olarak, Hacım Sultan Karahisar'a geldiğinde bir kayanın yanında riyazet çekmesini verebiliriz: "HKN: 34b-35a, ... *ḳara-ḫişârda bir beg var-idi adına tuḡrul beg dirler-idi bir ḳaç kişiler gelüp buña söylediler falân ḳayanuñ dibinde bir dervîş kırḳ gündür yimez içmez anda ḫırḳasını bürinüp yatur ve hem bir büyük boḡa başı ucın alup durur yabâna gitmez diyü vaşf itdiler ..."* Bazen kişi tasvirlerinde çok kısa olarak karakter tasviri de yapılmaktadır. Örnek olarak, Horasan erenleri Hacım Sultan'ın nasıl bir kişilik yapısı olduğunu şöyle anlatırlar: "HKN: 70b,

... *iklīm halīfeleri du‘ā itdiler yanına kırk dervīş yoldaş koşdılar gāfil olma hācım sultān cellād kişidür gurūr ile varma şaķın diyüp gönderdiler...*” Kişi tasvirlerinde çok kısa olmakla birlikte psikolojik tahlillerin de bulunduğunu söyleyebiliriz. Hacım Sultan gittiği yerlerde halkın kötü davranışlarıyla karşılaşmaktadır. Kötü davranışlara karşı onun psikolojisi her zaman sağlamdır. Hacım Sultan’ın ölüm ve dayak atma tehditlerine karşı psikolojisinin her zaman sağlam olmasının sebebi onun Allah’a güvenerek tevekkül içerisinde sabretmesi olarak gösterilmiştir: “*HKN: 44a, ... pes sultān hāzretleri şabreyledi zıkrullāh meşgūl oldu bir kaç kere söylediler fā’ide yok ayıtdılar gelūn bir kaç çoban bulup ayıtdılar varuñ şol yatan ışığı döğūn kovuñ eger gitmez-ise öldürmek kaşdın-idiñ hem boğasını getiruñ boğazhıyalum didiler aħşām oldu bunlaruñ kaşdı sultāna ma‘lūm oldu allāh tevekkül eyledi ...*” Menākıbnâmede çevre tasvirleri de çok kısa tutulmuştur. Örneğin, Hacım Sultan kendi makamı olan Susuz’a geldiğinde buranın çok kısa bir tasviri yapılır: “*HKN: 42b, ...uşşak kazasına şuşuz nām mevzi‘ de vīrāneye çıka geldi gördi-kim bir vīrān bir gūristāndur-kim kuş uçup geçmez ...*” Menākıbnâmede en uzun ve etkili tasvir yoluyla anlatma, olay tasvirlerindedir. Olay tasviri de hareket ve olağanüstülük içeren bazı kerametlerin icra edilmesinde görülmektedir. Hacım Sultan’ın kendi ağzından alevler çıkarıp ejderhayı yakması kerameti tasvir yoluyla anlatmaya bir örnek teşkil eder: “*HKN: 59a-59b, ... pes hācım sultān hāzretleri ayıtdı neyledūn burhān didi ayıtdı sultānum şu ormandan bir rayıha geldi ‘aqlum zā’ıl eyledi didi yūri gidelūm biz buranuñ seyyid gāzī ile kāfirlerini kılıç urup kırdıgumuz zamānda ol bir keler gibi yılan-idi şimdi ezdehā mı oldu ādamı hamlıder didi andan ezdehā ādam koķusu aldı fi’l-hāl dört yanın cūst erdi oķ atımı var-idi gözi sultān hāzrettine tuş oldu dem eyledi yutmağa pes sultān hāzret daħı ‘alī-vārī bir na‘ra urdı tağ ve taş harekete geldi sultān hāzretinūn mübārek ağzından bir āteş peydā oldu ezdehāya ‘azm eyledi ağzından içeri girüp ezdehāyı yakmağa başladı cān acısından gāh havāya atlır yirlü kayaları tolanup hamır gibi kaynadurdu başını bir kayaya urdı hamıra gider gibi başı kulağı kayaya yir eyledi ezdehānuñ yanup çağırduğundan burhānuñ ‘aklı gidüp yatur sultān hāzretinūn merkebi kan kaşandı ma‘āniye kırmızı taş oldu pes sultān hāzretleri gāyet celāle gelmişdi ...*” Diğer nüshalardan farklı olarak, Ali Emiri Efendi B Nüshasında olay tasvirleri daha canlı ve detaylı olarak anlatılmıştır. Örnek olarak Hacı Bektaş-ı Velī’nin darı yığını üzerinde namaz kılması kerametini verebiliriz: “*AE-BN: 4a-4b, ... h̄oca aħmed yesevī hāzretleri hāzret-i hūnkār hācı*

bektâş-ı velî yüzine bakup buyurdılar ki oğlum hâcî bektâş bu hağ seniñdür ve bu cānlaruñ içinde senden er yokdur diyü işüñ şāhibi sensüñ diyince bağan hāzret-i hūnkār hācî bektâş-ı velî hāzreti ey-v-allāh erenler diyüp ayağ üzere kalkup ve bismillah diyüp abdest alup eger hağqım ise gelsün diyüp t̄aru tarafına yürüyünce biğudret allāhü te‘ālā seccāde t̄urdığı yirden harekete gelüp havālanup t̄aru üzerine yayıldı hāzret-i hūnkār dağı destür diyüp t̄aru üzerine çıqup kıbleye tevcihān iki rek‘at namāz kıldılar hikmet-i rabbānī ve kuvvet-i şamedānī birle t̄arunuñ hīç bir danesi hareket itmedi ba‘de namāz temām olunca hāzret-i hūnkār el yüze sürüp du‘ā itmesinde bir de bağıdılar ki k̄ubbe elīfi t̄ac havālanup gelüp hāzret-i hūnkāruñ mübārek başına k̄ondı ardı sıra hırka havālanup mübārek arkasına geldi ba‘de t̄aru üzerinden indikde anı gördiler ki hāzret-i hūnkāruñ oturdıkları post öñine çırāk gelüp biğudret allāhü te‘ālā uyandı ve şofra dağı gelüp yayıldı ve ‘alem ve tuğ dağı gelüp karşıasına dikeldi ba‘de hāzret-i hūnkār dağı gelüp mağarr iğāmetleri olan post üzere gelüp niyāz idüp oturdılar bir de cenāb-ı hāzret-i hūnkār posta oturunca t̄aru üzerinden emānet olan seccāde yine havālanup ve gelüp hāzret-i hūnkāruñ altına yayıldı ...” Metin içerisinde hareket unsurları içeren bazı kerametlerin tasvir yoluyla anlatılması; metni karşısındaki bir topluluğa okuyan kişinin sadece motamot okuma işinde kalmadığı okurkenki vurgu ve tonlamalarla, birtakım jest ve mimiklerle olayı drama yapmasını sağlamaktadır. Dinleyici topluluğunun gözünde okunan kerameti canlandırması tasvir yoluyla anlatma şekliyle mümkün olmaktadır. Bundan dolayıdır ki dinlenen bir kerameti başka ortamlarda anlatması muhtemel olan dinleyicinin sözlü belleğine dayalı anlatma şekli de tasvir yoluyla anlatmadır diyebiliriz.

2.6.3.6. Kıyaslama yoluyla anlatma:

Menākıbnâmede, bir olayı başka bir başka bir olaya benzeterек hüküm verme, örneklemeyle karşılaştırma yoluyla da anlatma yapılmıştır. Menākıbnâmede Hacım Sultan’ın sıkıntılarla karşılaştığında gösterdiği kerametleri, Hz. Muhammet’in sıkıntılar karşısında gösterdiği mucizelerine benzeterек kıyaslama yapılmıştır. Örnek olarak Hacım Sultan’ın çeşitli kerametlerinden sonra onu alt edemeyeceğini anlayan kişiler ona karşı tertiplere girişirler. Menākıbnâme yazarı burada bir kıyaslama yaparak Hz. Peygamberin de onu çekemeyen münafıklar tarafından bir takım sıkıntılara maruz kaldığını yazmaktadır. Bu olay şu şekilde geçmektedir: “*HKN: 58a-59b, ... bir kaç*

kimesne sultān hazretine nifāk itdiler menteşe ilinde bir kız er eyledi germiyānda şu turgundi alaca atlu dağı öldüremedi gelüñ imdi bunı şu ormanda dağı ezdehāya helāk itdürelüm didiler sultān hazret ol yola gitdi yol üzerinde bi ezdehā peydā olmışdı heybetinden ins ü cin ādam-zād yanına varmazlar-idi nite-kim muḥammed muṣtafā ‘aleyhü’s-selām dağı münāfiķından ba‘z kimesneler sen üstād cāzūsın dirler-idi cefā için pes allahü te‘ālā celle celāle ḥabībini eṣaḥḥ kılup münāfiķları ḥacīl itmek için süreler āyetler gönderürdi muḥammed muṣtafā ‘aleyhi’s-selām oķıyu virürdi mu‘cizeler gösterürdi münāfiķlar ḥacīl maḥzūn olurdı kimi imāna gelürdi ya muḥammed biz saña cefā itmek senüñ peygamber idüğüñ kim bilürdi pes imdi allāhü te‘ālānuñ evliyā kılları böyledür nite-kim allāhü te‘ālā anlaruñ ḥaķķında buyurur ḳāllallāhü te‘ālā illā en evliyāllāḥ lahūf ‘aleyhüm velā hem yeḥ-zenūn velīler birbirinüñ ḥālin bilür ammā belāsınca olan dervīşlerüñ kimisi inkār iderdi anlar dağı vīlāyet zāhir iderdi ...” Bu örnekteki kıyaslama; Hacım Sultan’ın karşılaştığı durumu, Hz. Peygamberin durumuna benzeterek velīlerin hangi durumlarda keramet gösterdiği hükmüne varılmıştır.

2.6.3.7. Tekrarlı anlatma:

Menākıbnāmede aktarılan bazı konuların daha etkili ve zihinde kalıcı olmasını sağlamak amacıyla bol tekrarlı anlatmaya yer verilmiştir. Bol tekrarlı anlatmaya “kutsal emanetler” olan tâc, hırka, alem, çerağ, seccadenin Hz. Muhammet’ten Ahmet Yasevî’ye kadar nasıl ulaştığı anlatılan kısmı örnek olarak verebiliriz: “*HKN: 15a-15b, ... ol ḳubbe-i elīf tâc ve hırķa ve çırāķ ve şofra ve ‘ālem seccāde kim cebrā’īl hazret-i muḥammed muṣtafā faşlu’s-şalavāt ve ekmelü’t-taḥıyyāt allāhü te‘ālā celle ve ‘alā emriyle getürmişdi hazret-i resūl anı erkānla hazret-i ‘alīye virmişdi ve hazret-i ‘alī imām ḥüseyyine virmişdi imām ḥüseyyinden zeynü’l-‘ābidīne ḳalmışdı andan ibrahīm mükerrerime degmişdi mervānuñ ḥapsinde iken ebū’l-müslim gelüp ḥurūc idüp İcāzet taleb kılıcaķ ol ḳubbe-i elīf tâc ve hırķa ve çırāķ ve şofra ve ‘ālem ve seccāde erkānla ibrahīm mükerreime anı ebū’l-müslime taşşurmuşdı ebū’l-müslim anı muḥammed bākıra taşşurmuşdı muḥammed bākır oğlı ca‘fer-i şadıķa taşşurmuşdı ca‘fer oğlı mūsā kāzīma taşşurmuşdı imām mūsā kāzīm oğlı sultān-ı ḥoraşān ‘alī ibn-i mūsā rızāya taşşurmuşdı ve ‘alī mūsā rızā sultānu’l-‘ārifīn ser-çeşme-i murād hezār pīrān-ı türkistān sultān ḥoca aḥmed yesevīye taşşurmuşdı ...”*

2.6.3.8. Abartılı anlatma:

Menâkıbnâmede en dikkat çekici üslûp özelliği de aktarılan menkabelerde mevcut olan olağanüstülüklerden kaynaklanan abartılı anlatımıdır. Menkabenin ele aldığı kerametlerin akıl almaz ve fizik ötesi özelliği bu tip bir anlatımı zorunlu kılmaktadır. Ancak, Menâkıbnâmede bir üslûp özelliği olarak kullanılan abartının, sözlü kültürde de velînin doğal bir tezahürü olarak algılandığı için, okuyan ve dinleyenler tarafından normal bir olay olarak kabul edilmesi söz konusudur. Menâkıbnâmenin konu aldığı Hacım Sultan'ın, anlatının kahramanı olarak fiziki özellikleri (yakışıklılığı, endamı) ve gücü söz konusu değildir. Zaten bu yüzden, tavisir yoluyla anlatmada belirttiğimiz gibi Hacım Sultan'ın fiziksel özelliklerinin tasviri yok denecek kadar azdır. Bir velî şahsiyet olarak Hacım Sultan diğer halk anlatılarındaki kahramanlardan farklıdır. O, düşünceleri ve çok uzakta olan hadiseleri bilir, yemeden içmeden uzun süre ibadette bulunur öyle ki ayakları sırtı kayalara batar, rüyasında Hz. Peygamberden haber alır. Hacım Sultan'ın gücü göstermiş olduğu olağanüstülükten gelmektedir. Bu olağanüstülük ya kerameti gerçekleştirme ya da normalde bir insanın yapamayacağı bir takım ibadet şekilleri halinde anlatılmıştır. Menâkıbnâmede abartılı anlatmaya örnek olarak Hacım Sultan'ın genç bir kızın cinsiyetini değiştirerek erkek yapmasını örnek olarak verebiliriz: *“HKN: 52b-53a, ... sultân hazret abdest aldı iki rek'at namâz kıldı sūre-i yasin okıyup hazret-i resūlullah rūhına biñ kere şalavât getürdi du'â idüp el yüze sildi yirinden turup kızuñ evlerinden yaña yürüdi kapısı mu'allağ açıldı içeri girdi kıızı babasınun yanında buldı elini ol kızuñ yüzine kodı ayıtdı bismillâh bi-izn-illâhi te'âlâ didi âyete'l-kürsî okuyup göbegine degin şıgadı çıkdı yürivirdi kız sırrum uyanı geldi hâcım didi babası uyanup yarağ eline aldı kıızı helâk ideyin didi kız ayıtdı baba beni koy od yağ didi anası uyanup od yağdı bağup gördiler-kim bir şarışın güzel yigit olmuş oturur ...”* Menâkıbnâmeden abartılı ibadete örnek olarak da Hacım Sultan'ın bir tepe üzerinde tek ayağının üzerinde yemeden içmeden kırk gün riyazette bulunmasıdır diyebiliriz: *“HKN: 64b, ... sultân hâcım ol depe üzerine çıkdı ol depeye kızıl boya dirler-idi bir aşâşı var-idi depe dikdi kırk gün içinde bitdi göğ yaprağ oldu yemişi bitdi andan sağ ayağı üzerine leyle ve nehâren kırk gün yimeyüp içmeyüp turdı özünü allâhü te'âlânun dergâhına ısmarladı kırk gün temâm oldu andan inüp ol depe hâcım sultânla bile yürüdi ...”* Menâkıbnâmedeki abartılı anlatım Hacım Sultan'la sınırlı değildir. Hacı

Bektaş-1 Velî, Karaca Ahmet, Derviş Burhan, Beyce Sultan ve Kara Baba gibi diğer kahramanlar için de aynı anlatma özelliği vardır. Örnek olarak Beyce Sultan'la Kara Baba'nın karşılıklı yaptıkları birbirlerine keramet göstermeyi verebiliriz: “*HKN: 71a-71b, ... kara baba ayıtdı bekçe sultāna baba niçün bunı emek çeküp ıssıda yolarsın gelüñ bir yire ħarmān oluñ diseñe didi andan bekçe sultān ayıtdı biz aña kādīr degülüz baba didi andan kara baba du‘ā eyledi el yüze sildi barmağıyla işāret itdi cemī⁷ burçağ bir yire ħarmān oldı andan bekçe sultān ayıtdı eylegüm bizüm de bir ħizmetümüz kabül olup dīvānı ħaqqda derdümuze bir dermān ola didük-idi eyle olıcağ burçağlar gine yirli yirüñuze varuñ didi ħarmān ħareket itdi bir bir gine yirlerine vardılar ...*”

2.6.4. Deyimler:

Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde yer alan deyimler bugün de halk ağzında yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu deyimlerin tamamına yakını halk ağzında kullanıldığı şekilde geçmiştir. Bu deyimlere örnek olarak: “ardına düşmek” 23b-11, 30b-4, 34b-1, 36a-9, 41a-6, 49a-6, 53b-1, 54b-3, “eline ayağına düşmek” 23a-6, 30b-14, 31a-1, 34a-3, “aklı başından zā’ıl olmak”, “aklı başından gitmek” 30b-13, 33b-3, 63b-11, “aklı başına gelmek” 33b-6, “delü dīvāne” 36a-17, “nuṭkı tuṭulmak” 33b-5, 51b-15, “revāne (revān) olmak” 20b-10, 20b-14, 21a-5, 23b-10, 27a-7, 28a-6, 34b-4, 36a-8, 37b-12, 41a-5, 42a-15, 49a-4, 50a-11, 50b-13, 52b-10, 54b-3, 55b-4, 62a-6, 65b-6, 69a-1, 70b-12, 71b-6, “divāne olmak” 45b-5-6, “ma‘lüm olmak” 48a-9, 50b-10, 72a-10, “önine düşmek” 51a-15, “etegine yapışmak” 56a-5, “kelām etmek” 71a-10, “helāk etmek” 72b-5

2.6.5. Kalıp Sözler:

Sözlü kültürde belleği kuvvetlendirmek için çözümlene yerine kümelemeye başvurulmaktadır ki bu kalıplaştırma ile ilgilidir (Ong, 2007: 54). Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin anlatım özelliklerinden biri de kalıplaştırmadır. Kalıplaştırılan unsurların başında, metnin bütünlüğünü sağlamak için ele alınan her menkabenin başlangıç kısmının kalıp ifadelerle başlaması gelmektedir. Menkabelerin sonunda ise kalıplaştırma bulunmamaktadır. Her menkabenin başlangıcındaki kalıp ifadeler muhtemel dinleyici topluluğuna yeni bir menkabenin okunacağını belirtme görevi

görürler. Menkabelerin başlangıcındaki kalıp ifadeler aynı zamanda her menkabenin başlığıdır. Hacım Köyü Nüshasındaki kalıp başlıklar: “26a, *hazā vīlāyetnāme-i sultān ḥācım ḳaddes-allāh sırru’l-‘azīz pes imdi*”, “29a, *hazā vīlāyetnāme-i ḥācım sultān ḳaddes-allāhü sırru’l-‘azīz pes*”, “29b, *hazā vīlāyetnāme-i ḥācım sultān raḥmetu’l-lāhü ravḥe pes*” metnin içerisinde başlık kalıplarının “36a, *ḥazā vīlāyetnāme-i ḥācım sultān raḥmetullāh*”, “42a, *hazā vīlāyetnāme-i sultān ḥācım fī’l-mevāṭīn şusuz pes*” örneğinde görüldüğü gibi kalıp ifadenin değiştiği görülür. Başlıkta değişmeyen “*hazā vīlāyetnāme-i sultān ḥācım*” kalıp ifadesidir. Ali Emiri Efendi A Nüshasında kalıplaşmış başlıklar şu şekildedir: “7b, 9b, 11b, *diger velāyet-i ḥācım sultān*” Diyanet İşleri Nüshası: “9a, 10a, *diger velāyet-i ḥācım sultān*” Rudolf Nüshası “*diger velāyet-i ḥācım sultān*” Ali Emiri Efendi B Nüshasının kalıp başlıkları diğer nüshalara göre farklılık arz etmektedir. “15b-16a, *bu maḥall ḥazret-i ḥünkār ḥācı bektāş-ı velī ḳaddes sırru’l-‘ālī ḥazretleri ḥācım sultānı diyār-ı menteşede germiyān tarafında şusuz nām mevzī’e irsāl buyurup ḥazret-i ḥācım sultān dahı ‘azm idüp ḳara ḥişāra gelüp gösterdiği kerāmāt-ı ‘ālīsüdür ‘azīzim şöyle rivāyet olunur ki ...*”, “19a-19b, *diger velāyet beş taşuñ şehādeti beyānındadır ‘azīzim rāviler şöyle rivāyet ve bu naḳille ḥikāyet iderler ki ...*”, “22b, *diger velāyet-i ḥācım sultān ḥazretleri öveyik ḳaryesinden çıkup ḳara ḥişāra gelüp ḳara ḳatı taşdan şu çıkardığıdır şöyle rivāyet ve ḥikāyet olunur ki ...*” Bu kalıp başlıklarda yazılan menkabenin içeriği belirtilmekte ayrıca menkabeye başlarken de “*‘azīzim şöyle rivāyet olunur ki*” kalıp ifadesiyle başlamaktadır. Menkabe başlangıcındaki kalıp ifadede bazı kelimeler farklı olmakla birlikte sonuçta aynı şeyi ifade eden kalıp giriş ifadesidir. Menākıbnāme metninde kalıp ifadeler ele alınan bazı menkabelerdeki kerametın oluş anında olaya şahit olan insanların içine düşmüş oldukları dehşeti ifade etmede kullanılır. Kerameti bizzat gören kişiyi olayın dehşetinden dolayı titreme alır, aklı başından gider, bayılır ve bir saatte kendine gelir. Bu durum, anlatılan menkabenin önce durgunlukla başlayarak gösterilen kerametle coşkunluğa ulaşması ve sonra tekrar yerini durgunluğa bırakması olan “giriş ve bitiriş” kuralına uygun düşmektedir (Olrik, 1994:2). Kerametın gösterilmesi anındaki coşkunluktan durgunluğa geçiş anı kalıp ifadelerle anlatılmıştır. Örneğin, Hacım Sultan’la evinde kaldığı kadın hakkında dedikodu çıkınca durumun böyle olmadığını kadının kocasına göstermek için Hacım Sultan onu bir sahraya götürür. Mevsimi olmadığı halde ağaçtan meyve oldurur bunu gören adamı aklı başından gider ve bir saatte kendine gelir. Hacım Sultanın eline ayağına düşer. “HKN:

30b-31a, ... *dünyâ yüzinde her yemiş kim vardı bu söğüt ağacında bi-t-tamâm müheyyâ oldı bitdi pes sultân hâcım hâzret ayıtdı bu yigide nazar eyle didi pes ol yigit bakup gördi ‘aklı başından gitti bir sâ’atden ‘aklı geldi sultânun eline ayağına düşdi ‘özr diledi ...*) Menâkıbnâmedeki olayların durgunluktan coşkunluğa geçiş anını gösteren kalıp ifadeler şu örneklerdeki gibidir: “22b-7, ... ‘aklı zâ’îl oldı bir sâ’atden ‘aklı geldi ...”, “30b-13, ... ‘aklı başından gitti ...”, “33b-3, ... ‘aklı başından zâ’îl oldı...”, “33b bir sâ’atden ‘aklı başına geldi...”, “33b-4 cem’ endâmlarına lerze düşdi ditredi...” “38a-2, ... cemî’i endâmlarına lerze düşdi”, “51b-4, ...cemî’ endâmlarına lerze düşdi”, “38a, ... âdam gelüp irüşdi gözi sultân hâzretnüñ gözine tuş oldı...”, “51b içeri girdi gözi sultân hâzretnüñ gözine tuş oldı ...”, “59a-12, gözi sultân hâzrettine tuş oldı ...” “33b ... nuṭkı tuṭuldı cevâb idemedi...” “51b, ... nuṭkı dutuldı söylemege mecâli kalmadı ...” “40b-7, ... elin ayağın öpdi ...”, “43a-1, ... elin ve ayağın öpdi...”, “46b-12, ... elin ayağın öpdiler ...”, “45-13, ... elin dizin öpdi ...”, “42b-7, ... kim kuş uçup geçmez ...”, “58a-3, ... kuş uçup ok geçmezdi ...”, “40a-12, ... beni isteyen sende bulsun ...”, “54a-12, ... beni isteyen bunda bulsun ...”, “29a-13, ... ayağına yüzün sürdi ...”, “37a-16, ... hâcımun eline yüzün sürdi ...”, “43a-1, ... yüz yire sürdi ...”, “63a-10, ... kapusına yüz sürdi ...”, “30b-8, 31b-7, 35b-7, 36b-7, 39a-10, 41a-3, 44b-8, 53b-2, 64a-13, 67a-12, 71b-3 ... el yüze sildi ...” Menâkıbnâmede bir mekândan başka bir mekâna geçişi veya zamanın geçmesini göstermede “yevmen fe yevmen” (günden güne, gittikçe) kalıbı kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır: “14b-9, yevmen fe yevmen teraḳki bulup ta mertebe-i vilâyete irişmek”, “20b-10, yevmen fe yevmen gelüp ka’be-i şerîfe yetişdiler”, “28a-6, yevmen fe yevmen kara hişâr cânibine ‘azm idüp”, “41a-12, yevmen fe yevmen bunun üzerine yigirmi gün geçdi”, “45b-9, yevmen fe yevmen gelüp rûma çıkdı”, “49a-7, yevmen fe yevmen menteşe iline kadem başdılar”

Menâkıbnâmenin üslûp özelliğinin biri de tarikat içerisinde kullanılan unvan sıfatlarının, menâkıbnâmede geçen kahramanların adlarıyla özdeşleşmiş ve adları etrafında kalıplaştırılmasıdır. “14b-1, sultânü’l-evliyâ hoca aḥmed yesevî”, “15b-1, kuṭbu’l-aḳtâb sultânü’l-‘ârifîn ser-çeşme-i murâd hezâr-ı pîrân-ı türkistân sultân hoca aḥmed yesevî”, “15b-13, hâzret-i hünkâr hâcî bektâş velî”, “18b-13, sultân hâcî bektâş velî”, “19b-2, hâcım sultân”, “36b-10, dervîş hâcî”, “46b-1, dervîş burhân”, “49a-13, bekçe sultân”, “49a-13, habîb hâcî başa sultân”, “56a-11, şaru selçik”, “22a-12, hâcî

tuğrul”, “21b-1, *karaca aḥmed*”, “62a-3, *seyyid ġāzī sulṭān*”, “61a-1, *şeyḥ kara ibrāhīm*”, “70b-4, *kara baba*”, “28b-4, *yağlu baba*”, “69b-8, *otman baba*”. Menâkıbnâmede şahıs adlarının dışında da hayvan ve yer adları için de kalıplaşmış sıfatlar kullanılmaktadır. Hayvan ve yer adları için kullanılan kalıp sıfatlara şu örnekleri verebiliriz: “29a-7, *bir kara büyük boğa*”, “30b-5, *bir büyük söğüt ağacı*”, “34b-7, *bir büyük kaya*”, “51a-1, *bir büyük bınar*”, “52b-10, *bir büyük taş*”, “72a-8, *bir büyük kaba ağaç*”, “24a-5, *kara kuzu*”, “28a-7, *kara hişâr*”

2.7. HACIM SULTAN MENÂKIBNÂMESİNİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ

Halk bilgisi ürünlerinin üzerinde yapılan çalışmalardan biri de ürünlerin işlevselliği konusudur. İşlevsel kuram, kültürel antropolog olan Franz Boas ve öğrencilerinin çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Esas olarak Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas, Margerat ve Mellville Herkovits ve Ruth Benedict gibi antropologların temsilcisi oldukları bu kurama “*Antropolojik Yöntem*” de denilmektedir (Ekici, 2010: 83). İşlevsel Kuramın kurucularından biri olan Bronislaw K. Malinowski, kültürü: “Kültür, âletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır.” (Çobanoğlu, 2005: 224). Şeklinde tanımlamıştır, temel ihtiyaçlar ve kültürel kurumların işlevlerinin belirlenmesi için geliştirmiş olduğu modele göre analizinin gerekliliğini belirtir. Buna göre, kültürel bir başarı ile ister asal ister ikincil nitelikte olsun bir insani ihtiyaç arasındaki ilişkiyi tanımlamada kullanacağımız çözümlenmeye “işlevsel çözümlenme” adını vermiştir (Çobanoğlu, 2005: 226). İşlevsel Kurama göre sadece metin, herhangi bir bağlama sahip değilse anlamı kalmamaktadır. Bu yüzden de işlevsellikte metin değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlam önemlidir. Bu bağlam noktasında bir halk edebiyatı yaratmasının anlatılması ve söylenmesindeki temel neden, anlatıcı ve icracının onu yaratma, aktarma ve kullanma nedenleri, dinleyicilerin o yaratmayı dinleme, anlama ve kullanma nedenleri ve bunların dışındaki diğer nedenler işlevsel yöntemin temel sorunlarını oluşturmaktadır. (Ekici, 2010: 83).

Halk edebiyatı yaratmalarının çok sayıdaki işlevi arasında basite indirgeyerek antropolog William R. Bascom bir model olarak şu şekilde ortaya koymaktadır:

1. Eğlenme, Eğlendirme ve Hoşça Vakit Geçirme İşlevi: Halk bilgisi ürünlerinin icrasında eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme önemli işlevlerden biridir. Ancak, bütün halk bilgisi ürünlerinin icrasında tek işlev olarak sayılamaz.
2. Toplumsal Kurumlara ve Törelere Destek Verme İşlevi: Halk bilgisi ürünlerini icracılara, bu icrayı seyredip dinleyenlerin bu kültürdeki değerlerin, kurum ve törelerin onaylanarak güçlenmesi, güncelleşmesi ve kökleşmesi sağlanmış olur.
3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi: Sözlü kültür ortamının baskın olduğu toplumlarda, kabul edilen bilgiler, halk bilgisi ürünlerinin

sayesinde yeni kuşaklara aktarımı sağlanmış olur. Halk bilgisi ürünleri, kültürün aynası durumundadır.

4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi: Toplum tarafından kabul görmüş davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmaktır (Çobanoğlu, 2005: 236; Ekici, 2010: 84).

Bu çerçevede, öncelikle menâkıbnâmelerin de diğer inanılan türler gibi; *eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevine* sahip olmadığını söylemek gerekir. Bunun dışında bir velî olarak Hacım Sultan'ın ve Menâkıbnâmesi, geçmişten günümüze farklı işlevlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. XIII. yüzyılın sonlarında yaşamış olan Hacım Sultan'ın ölümünden kısa bir süre sonra yazılmış olduğunu tahmin ettiğimiz Menâkıbnâmenin, XV. yüzyılda bir tarikat olarak Bektaşî erkânının oluşumunda önemli etkileri olmuştur. Bu anlamda, Menâkıbnâmenin, *toplumsal kurumlara ve törelere destek verme* işlevini yerine getirdiğini görmekteyiz. Tekke kültür çevresinin devamlılığını sağlamak sürekli bir eğitimi de gerekli kılmaktadır. Bu sebepten tekke teşkilatlanmasında tasavvufî eğitim önemli rol oynamaktadır. Bektaşî Tarikatında da yapının devamlılığını eğitimin birleştirici özelliği sayesinde korunmaktaydı. Menâkıbnâmede başı tıraş etme, hırka giyme, elde asa taşıma, uzun süreli ibadet ve riyazette bulunma, toplu ayinlerde bulunma gibi unsurların eğitimde önemli yeri bulunmaktadır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesine daha önce yazılmış olduğu için bu esere önemli etkileri olmuştur. Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki, Hacı Bektaş-ı Velî hakkındaki bilgiler ya olduğu gibi ya da kısmen değiştirilerek Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesine aktarılmıştır. Her iki menâkıbnâme de hitap ettikleri zümrenin bir çeşit ilmihali halini almışlar ve yarı kutsal kabul edilen metinlerdir (Ocak, 1983: 2-3). Bu sebeple Hacım Sultan Menâkıbnâmesi de tarikat içerisinde oluşturulan tasavvufî eğitimin yeni nesillere öğretilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Menâkıbnâme, *eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması* işlevini yerine getirmektedir. Menâkıbnâmede telkin edilen inançlar yaşatılmış ve yaşatılmaya da devam etmektedir. Medreselerin temsil ettiği İslâm anlayışı ile tekkelerin temsil ettiği İslâm anlayışı arasında önemli farklar bulunmaktaydı. Bu sebepten medresenin temsilcisi ulema ile tekkenin temsilcisi sûfî şahsiyetler arasında yer yer sert çekişmeler yaşanmaktaydı. Ulamanın temsil ettiği İslâm anlayışına yakın bir tasavvuf anlayışı benimseyenler onlardan himaye görmekteydi. Bu süreçteki

çekişmeleri Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde de görmek mümkündür. Hacım Sultan, Sandıklı'ya geldiğinde halkın tavrında bunun bir örneğini görmekteyiz: “*HKN: 41a, ... pes sulţān hācīma buġz iden kimesneler cemī' oldılar sulţān hāzretnūñ kaşdına ve hem bir hālīfeleri var-idi bunlara naşīhat iderdi bir dervīş katl idene sevāb hāşıl olur diyü hāşed ederdī ...*” Ayrıca, Susuz'da Akkoyunlu Yörükleri, Seyyit Gazi Zâviyesindeki şeyhin tavrı, Hacım Sultan'a karşı hem toplumsal hem de kişisel baskılar söz konusudur. Hacım Sultan'ın gerek temsil ettiği zümrenin özellikleri gerekse bu zümreye dâhil olmasından dolayı kılık kıyafetinden dolayı görünüşü şehirlilere ve onların İslâm anlayışına uymamaktadır. Hacım Sultan bu baskılara gösterdiği kerametlerle karşı koyarak toplumun kabul ettiği kutsal/ olağanüstü velî anlayışı çerçevesinde kendisini kabul ettirmeyi başarır. Bu yüzden, *toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi* bulunmaktadır.

William R. Bascom'un tespit edip model oluşturduğu işlevlerin dışında da Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçen; keramet, velâyet, gülbang, halvet, tâc, hırka, seccadei alem, çerağ, mürşit, riyazet vb kavramlar tarikat bağlamlarına göre özel anlamlar taşımaktadırlar. Birçok terimin yanı sıra “divane olmak”, “malum olmak”, “eteğine yapışmak” gibi deyimlerle tekke-tasavvuf kültür çevresinin ortak dilinin oluşmasında, *üretici-yaratıcı ve taşıyıcı işlevi* göstermektedir.

Tekkelerde yapılan sohbetlerde Menâkıbnâmenin, dervişler ve onlarla ilişkili halktan kişilere karşı okunması ve anlatılmasında “*birleştiricilik*” işlevi ortaya çıkmaktadır. Bu “*birleştirme*” veya “*birleşme*” belli bir derviş zümresi tarafından anlamlı bir davranışın içerisinde bulunmanın, ikincil bir işlevidir. Menâkıbnâmeyi anlatma ve dinleme bağlamında bulunan derviş veya halktan kişilerin kendilerini bir grup olarak hissetmesi sağlanmış ve değerler paylaşılmıştır. Hacım Sultan Menâkıbnâmesinden birçok menkabe Hacı Bektaş- Velî Menâkıbnâmesine aktarılmıştır. Menâkıbnâmede ayrıca, Ahmet Yesevî'nin en büyük pîr olarak gösterilmesi ve Türkistan, Horasan ve Anadolu'yu işâret ederek sūfî anlayışı bir akış halinde göstermesi, *gelenek taşıyıcı* işlevini yerine getirmektedir. Menâkıbnâmede Hacım Sultan sürekli ibadet ve riyazette bulunan haliyle bir velînin nasıl olması gerektiği konusunda, *dikkat çekme* işlevini de sayabiliriz. Hacım Sultan'ın karşılaştığı sorunları keramet göstererek çözmesi ve diğer insanların bu durum karşısında hatalarını anlamalarını aktaran menkabelerin okunması veya anlatılması *kıssadan hisse kapma*

işlevi olduğunu gösterir. Bektaşî erkânındaki “*meydan odası*” bulunmaktadır. Meydan odasındaki “*meydan taşı*”nın bulunduğu yer “*Hacım Sultan Makamı*”dır. “*Bâtın kılıcı*” denilen ağaç kılıcın Hacı Bektaş-ı Velî tarafından, Hacım Sultan’a verilmesi, Menâkıbnâme anlatılmaktadır. Ağaç kılıç, doğru yoldan sapanları tekrar yola getirmek işlevine sahiptir. Meydan Odasının erkânında önemli işlevleri olan; tâc, hırka, seccade, çerağ, alem ilk olarak Hacım Sultan Menâkıbnâmesinde geçmektedir. Menâkıbnâme, kutsal emanetler olarak geçen bu sembolik unsurlar ayrıca halifelik alametleri olarak da bilinmektedir. Menâkıbnâme anlatılanlar, Bektaşî tarikatından olma duygusunu ve “Bektaşî” kimliğini ortaya koyma yoludur. Günümüzde ise Bektaşî tarikatı adı altında olmamakla birlikte toplumun bir kesiminde kimliğini Alevî-Bektaşî olarak tanımlayan insanların da Hacım Sultan’ın bir Alevî-Bektaşî pîri olarak takdis edilmesi ve tanınması da hem Hacım Sultan Menâkıbnâmesi hem de Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi yoluyla olmaktadır. Bir toplumun kültürel varlığını sürdürebilmesi, sosyal yapıyı ve dokuyu oluşturan kitlelerin, ortak kültürü, kimlik ve kişilik göstergesi olarak kabul edip yaşatmasına bağlıdır. Tarihî ve kültürel birlikteliğe sahip olan insanlar, sosyal normların da şekillendirmesiyle ortak değerler doğrultusunda, aynı amaca ulaşmak için çaba sarfederler (Eker, 2010: 393). Adı geçen topluluklarca okunan Hacım Sultan Menâkıbnâmesi ortak kültür, kimlik ve kişilik göstergesi olarak kabul görmektedir. Menâkıbnâmenin, yüzyıllardır Alevî/ Bektaşî zümrelerce okunması, ayinü’l-cemlerde birçok gülbanklarda Hacım Sultan’ın da adının geçmesi hem ulusal dil bilincini geliştirmede hem de Türk kimliğine bağlayarak *ulusul bilinci güçlendirme* işlevini görmektedir. Hacım Köyünde yaptığımız alan çalışmasında, Sözlü kaynağımız İ EROL¹(2010)’un anlattığına göre, eskiden Menâkıbnâme kitabını okuması bilen bir kişi varmış. Cuma akşamları yatsı namazından sonra menkabelerden birkaçını cemaate okurmuş. Okuyan kişinin ölümünden sonra kitap okunmaz olmuş. Menâkıbnâmenin nesiller arasındaki “*aktarıcılık*” işlevi bu kez de kitaptan öğrenilen menkabelerin köy kahvesinde, evlerde veya Hacım Sultan Türbesine ziyarete gelenlerle yapılan sohbetler yoluyla genç nesillere öğretilmesi işlevi devam etmektedir. Günümüzde farklı bir “*birleştiricilik*” işlevi de şu şekildedir. Hacım Köyü genellikle Alevî-Bektaşî kimliğinin dışında olmakla birlikte, Menâkıbnâme yazılanlara inanılmakta ve bir velî şahsiyet olarak Hacım Sultan da takdis edilmektedir.

¹ Sözlü görüşme 2010, Hacım köyü, Sivaslı/Uşak

Menâkıbnâme kaynaklı anlatılan Hacım Sultan'ın "nefes evladı"nın olması, Hacım Sultan Türbesi etrafında çeşitli uygulamalara sebep olmuştur. Hacım Sultan Türbesi kısmında da işâret ettiğimiz gibi çocuk sahibi olamayan kadınların yapmış olduğu bir takım uygulamalar ve evlenen, askere ve hacca gidenlerin türbedeki uygulamaları da dikkate alındığında türbenin; *çocuk sahibi olma ve dilekleri yerine getirme* işlevinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Hacım Sultan'ın iki yerde mezarı bulunmaktadır. Hacım Sultan Türbesi kısmında bahsettiğimiz gibi bunlardan birincisi, türbe ve sanduka Uşak ili, Sivaslı ilçesi Hacım köyünde ikincisi de sadece mezar olarak Afyonkarahisar ili, Sandıklı ilçesi, Susuz köyündedir. İki yerde mezarının olması birinin makam olduğu düşüncesini desteklemektedir. Makam ya da mezar olsun Hacım Sultan hakkındaki anlatıların bir parçası olarak *benimseme* ve *yerlileştirme* işlevini göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HACIM SULTAN MENÂKIBNÂMESİ

3. HACIMSULTAN MENÂKIBNÂMESİNİN METİNLERİ

3.1. Hacım Köyü nüshası

1b

hazā menākıb-ı sulṭān ḥācı bekdāş velī (1) vilāyetnāme-i sulṭān ḥācım ḳaddesa'llāhu (2) sırrahu'l-azīz (3) bismi'llāhi'r-raḥmani'r-raḥīm (4) mā-ḥaleḳa'l-lāhü te'ālā ādeme sittīne levnen min (5) e't-türābi ḥaleḳa nūra muḥammedin mā-ḥaleḳa fī's-semavāti (6) ve'l-arḳı mā-ḥaleḳa cebrā'ile mīkā'ile isrāfīle (7) 'azrā'ile el-ḥamdüli'llāh ellezī ca'alne ḳulūbu'l-ārifine (8) münīren ve zeyyineten bi-ziyneti 'ulūmu'l-maḥzūneti ve kāne (9) 'alā-zālike ḳadīren ve ḳaseme'l-ma'rūfete beyne'l-ībādi (10) bi-ḳaderi'l-isti'dādi ḳalīlen ve keşīrene'ş-şalavātu (11)

2a

ve's-selām 'alā-ḥayrı ḥalḳıhi muḥammedin ve ālihi ecmā'in¹ pes (1) imdi allāhü te'ālāya ḥamd idüp peygāmbere (2) şalavāt getürdügümüzden şoñra bilgil kim (3) nitekim ḥaḳ sübhānehü ve te'ālā bu kā'inātı yaratmaḳdan (4) evvel ḳudret ḳab'ızıyla kendünüñ nūrından (5) bir nūr ḳabz idüp bu nūr ḥabībim ve maḥbūbum (6) nūridur didi çünkim allāhü te'ālā celle (7) celāluhu cemī' yeri ve gögi 'arşı ve kürsi levhi (8) ve ḳalem ayı ve günü cemī' melā'ıkeyi bu nūrdan (9) yarattı ve hem cemī' enbiyāyı evliyāyı bu nūr (10) 'izzetine ḥalḳ eyledi pes imdi 'ārifler (11)

2b

allāhü te'ālā yeri gögi nice ḥalḳ eyledi ve hem bu (1) nūrı ādem peygāmberden ta 'abdü'l-muṭṭalib ḥazretine (2) andan 'abdu'l-lāha gelüp ḳarār itdügini beyān (3) ider pes imdi allāhü te'ālā celle celāluhu (4) ol nūrı getürüp bir ḳudret ḳandiline ḳoyup (5) ol nūra kırık yıl terbiyyet itdi daḳı yeri gögi (6) yaratmamışdı ol nūra ḳudret nazarıyla bir nazar (7) ḳıldı ol nūr hemān sā'at şu oldu (8) 'aşḳa geldi ḳaynadı ol şuyuñ buğından (9) yedi ḳat gögi yarattı köpüğinden yedi ḳat (10) yeri yarattı pes yir ḥareket itdi ṭurmadı (11)

¹ Allah Teâlâ, Âdem'i altmış renkli topraktan yarattı. Muhammed'in nûrumu yarattı. Gökte ve Dünya'da Cebrail'i, Mikail'i, İsrail'i, Azrail'i yarattı. Allah'a şükredip de bunu bildiğimizde ışıklı ve kıymetli, içimizi aydınlattı ve bu ilimleri bize bağışladı. Allah buna muktedirdir. Bilinen dünyayı halk arasında böldü ve halkın gücüne göre az veya çok verdi. Selam ve salât Allah'ın en iyi yarattığı insan Muhammed ve ailesine olsun.

3a

ḥaḳ sübhānehü ve te‘ālā ṭağlar ḥaḳ idüp (1) yerün üzerine musallaṭ eyledi ol nürdan (2) ayı ve günü ‘arşı kürsī levhü ḳalem ḥaḳ eyledi (3) andan feriştaḥlar ḥaḳ eyledi evvel (4) cebrā’il ḥaḳ itdi anıñ-içün cemī‘ peygamberlere (5) vaḥi getürdi cümlesinden güzīde oldı (6) andan mikā’il ḥaḳ eyledi ḳullarınıñ (7) rızḳın tedārīk itsün içün ḳavluhu (8) te‘ālā hüve’r-rezzāḳu zu’l-ḳuvveti’l-metīn¹ (9) andan isrāfil ḥaḳ eyledi şür ürmek (10) içün andan ‘azrā’il ḥaḳ eyledi (11)

3b

ḳullarınıñ cānın alup ‘arş altına iletmek içün (1) andan ādem yaratmak diledi feriştehlere bildürdi (2) ḳavluhu te‘ālā ve izā ḳāle rabbüke li’l-melā’iketi innī cā’ilün (3) fi’l-arḳı ḥalīfeh² ve daḥı ḥaḳ sübhānehü ve te‘ālā (4) ayıtdı kim ya melā’ikelerim ben yir üzerine ḥalīfe (5) ḳılmaḳ murād-ı şerīfimdür varuñ ṭobraḳ getü (6) rün ādem ḥaḳ ideyin didi ḳavluhu (7) te‘ālā ḳālū e tec‘alü fihā mey yüfsidu fihā ve (8) yüsfikü’d-dimā’ ve naḥnü nüsebbiḥu bi-ḥamdike ve nüḳaddisü (9) lek³ pes imdi ferişteḥler didiler kim (10) ya rabb ne dersin ol ḥalīfe ideceğüñi (11)

4a

gelür yir üzerinde fesād ider biz saña tesbīḥ idüp (1) şükür iderüz didiler andan ḥaḳ sübhānehu ve te‘ālā (2) didi-kim ḳāle innī a‘lemü mā lā ta‘lemün⁴ didi (3) benüm bildüğim siz bilmezsiz didi andan ferişteḥler (4) bu cevābı işidüp sākit oldular ve hem (5) ādemün yüzün medīne ṭoprağından yaratdı (6) başını beytü’l-muḳaddes ṭoprağından yaratdı gözün (7) beytü’l-ḥarām ṭoprağından yaratdı ḳulağın tūr-ı (8) sīnā ṭoprağından yaratdı saḳalın uçmaḳ (9) ṭoprağından yaratdı burnunı ṭımışk ṭoprağından (10) yaratdı egñini mağribden yaña sī ṭopra (11) ğından yaratdı ağızını medīnenün maşrıḳdan (12)

4b

yaña sī ṭoprağından yaratdı dilini buḥāra (1) ṭoprağından yaratdı dişlerin ḥorezüm (2) ṭoprağından yaratdı ṭalaḳların berrīn ṭopra (3) ğından yaratdı boynunı çīn-melik ṭoprağından (4) yaratdı ḳolların yemen ṭā’if ṭoprağından yaratdı (5) sağ elin mışır ṭoprağından yaratdı sol (6) elini pārs ṭoprağından yaratdı dırnaḳların (7) sītān

¹ Zariyat suresi, 58. ayet: ...şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür çok kuvvetlidir.

² Bakara suresi, 30. ayet: Hani, Rabbin meleklere: “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.” demişti.

³ Bakara suresi, 30. ayet: Onlar: “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamd ederek daima seni tesbih ve tasdik ediyoruz.” demişler.

⁴ Bakara suresi, 30. ayet: Allah da: “Ben sizin bilmediğinizi bilirim.” demişti.

toprağından yarattı gögsin ‘ırāk (8) toprağından yarattı arkasını hāndān topra (9) ğından yarattı zekerini hindistān topra (10) ğından yarattı uylukların türkistān topra (11) ğından yarattı hāyalarını koştantiniyye (12)

5a

toprağından yarattı dizlerini kıırım toprağından (1) yarattı incüklerin anṭālūs toprağından (2) yarattı topukların rüm toprağından yarattı (3) pes soñra çalab tañrınıñ kudret birle (4) gögdesine nūryla cān girdi gözlerin (5) ‘ibret nūryla bezedi alını secde nūryla (6) bezedi dilini zıkr nūryla bezedi dişlerin (7) muḥammed muştafā nūryla bezedi tuṭağıni tesbīḥ (8) nūryla bezedi egnini ḥil‘ at nūryla (9) bezedi gögsini şevk nūryla bezedi qarnını (10) ‘ilm nūryla bezedi arkasını giñlik nūryla (11) bezedi bilini ‘izzet nūryla bezedi sitrini (12)

5b

emānet nūryla bezedi uylukların emri nehy (1) nūryla bezedi dizini rükū‘ nūryla bezedi (2) ayağıni ṭā‘ at nūryla bezedi yağrını ḥoşnūd (3) luḳ nūryla bezedi ṭalağıni üns nūryla (4) bezedi ellerin şehāvet nūryla bezedi (5) dırnağıni şefā‘ at nūryla bezedi süksününi (6) kudret nūryla bezedi göñlüni tevḥīd nūryla (7) bezedi ve hem göñlüni ĩmān nūryla bezedi ve (8) ta‘zīm nūryla düzdi vuşlat nūryla (9) getürdi ve hem ādemüñ toprağıni ‘azrā’il (10) eline virdi raḥmet şuyıyla yoğurdi ma‘rifet (11) şuyula nūryla depdi ayıtdı-kim mā-ḥaleḳa (12)

6a

allāhü ādeme sittīne levnen mine’t-türābi lev ḥalaḳatu min (1) türābin vāḥidin fekānne’n-nāsü ‘alā şüretin vāḥidin (2) nişfu vāḥidin lem ya‘rif eḥaden eḥaden¹ bu āyetiñ (3) mā‘nisi budur-kim tañrı tebāreke ve te‘ālā ādemi (4) altmış dürlü toprağdan yaraddı ve eger bir dürlü (5) toprağdan yaratsa ādemiler dükelisi bir şüretde (6) ola idi ve yarusı daḥı bir dürlü ola idi (7) birbirin bilmeyelardi dimek olur pes mekkeyle yemen (8) ṭā‘if arasında yarattı ḳalallāhü te‘ālā (9) vetteḳu’llāhellezi tesā’elune (bihi) vel erḥām² pes (10) imdi ḥaḳ sübhānehü ve te‘ālā ḥazret aydur kim (11) ādemi toprağdan yaratdım ve hem nuṭfeden yaratdım (12)

¹ Ayet değıldir. Allah, Âdem’i altmış çeşit topraktan yarattı ve yarattığını bir çeşit topraktan yaratmış olsaydı bütün insanlar bir surette olurdu. Her biri yarım biri olarak yaratıldı ve bunlar birbirlerini tanımazlar.

² Nisa sûresi, 1. Ayet: ...Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının...

6b

delil kur'an kalallahü te'älâ hulağa'l-insâne min (1) şalışalin min hema'in mesnün¹ ve hem sülâleden (2) yaratdum pes imdi nesneyi şıķup tırnağından (3) çıkana sülâle dirler ve hem kudretiyle bir zamân (4) yatdı güneşde yarıldı ke'l-fehğâr oldı evvel (5) toprağıdı andan şüret oldı andan taş (6) taş yarıldı hesâbsız yıllar yatdı (7) andan 'azrâ'il (asm) uğrayu geldi gördi (8) belinledi üstüne geldi biraz nazâr kıldı (9) 'acebledi müteğhayyir oldı göğsin kaçdı (10) güp güp ötdi ayıtdı kim ya seyyid-i mevlâ (11) bunuñ içi koğmuş bundan hayır gelmez didi (12)

7a

pes pâdişâh-ı 'âlem tañrıdan nidâ geldi kim ya 'azrâ'il (1) ol kaçduğuş göğüş benüm hazinemdür kendü (2) kudretümle toldursam gerekdür didi allâh sübhanehu (3) ve te'älânüş emriyle hil'ata ta'zîmle cân geldi (4) âdemüş gögsine girdi kalkdı oturdı (5) elğamdülillahi rabbi'l-'âlemîn 'alâ külli hâl didi (6) andan haķ te'älâ feriştehlere buyurdı rızâ (7) şuyıyla yudılar ululuk ve görgülük tâcını (8) başına urdılar ve kerâmet hil'atin egnine (9) giydürdiler ve yücelik kürsîsinüş üzerine (10) oturddılar ve hem halîfelik adın virdiler (11) ve hem yirde ve gökde halîfesin didiler pes (12)

7b

haķ sübhanehü ve te'älâ kendü luğfi birle uçmaķ (1) içinde hazinemsin didi eline vilâyet-i (2) menşüre virdi cümle melâ'ikelerüş adın (3) öğretti kalallahü te'älâ ve 'alleme âdeme'l-esmâe (4) küllehâ şümme 'aradahum 'ale'l-melâ'iketi² andan feriştehlere (5) secde kıldurdı kalallahü te'älâ ve iz kulnâ (6) li'l-melâ'iketi's-cudü li âdeme fe secedü illâ (7) iblîs ebâ vestekbera³ pes ol demde (8) kaçan-kim cân gögsine girdi âdem kalkdı (9) oturdı aksırdı elğamdülillâhi rabbi'l-'âlemîn (10) 'alâ külli hâl didi ya'ni demek olur kim (11)

8a

şükür ol tañrı-kim 'âlemleri besleyicidür her hâl (1) üzere demek olur pes şüretten evvel (2) hareket aksırmaķ oldı evvel dilinden gelen (3) kelime elğamdülillâhi rabbi'l-'âlemîn demek oldı (4) andan ol kadîr-i kün fe-yekünden hitâb-ı icâ (5) bet geldi-kim yarğamüke

¹ Rahman suresi, 14. ayet: O insanı pişmiş çamur gibi kuru balçıktan yaratmıştır.

² Bakara suresi, 31. ayet: Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti sonra onları meleklerle göstererek...

³ Bakara suresi, 34. ayet: Hani meleklerle: "Âdem için saygı ile eğilin." demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler. İblis kaçınmış, büyüklük taslamış...

rabbüke ya âdem didi (6) çalabuñdan saña rahmet olsun ya âdem (7) demek olur pes andan allâhü te‘âlâ ayıtdı kim (8) ya âdem ‘izzem celâlim haqqı-çün seni bu kelime (9) için yaratdım didi andan âdem yukarı (10) bak didi pes âdem yukarı bakdı ‘arşa (11) degin görindi âdem gördi kim ‘arşuñ üzerinde (12)

8b

yazılmış ki lâilâhe illallâh muhammedun resûlullâh yazılmışdur (1) andan âdem ayıtdı-kim lâilâhe illallâh senüñ (2) birligüñ adıdur ya muhammadun resûlullâh kimüñ adıdur (3) didi andan ol hayyu’l-ıyayyüm pâdişâh ayıtdı kim (4) ya âdem ol benüm habîbüm adıdur kim senüñ (5) oğluñdur didi andan âdem sağ yanına (6) bakdı üç laţif şahış gördi ayıtdı kim (7) adıñuz nedür maqâmıñuz kandedür birisi ayıtdı (8) adım ‘ağıldur maqâmum başdadur beyin ara (9) sıñdadur ve hem birisi ayıtdı kim benüm adım (10) ‘ilmdür maqâmum göğüsdedür birisi dağı (11) ayıtdı kim adım hayâdur maqâmum yüz üstündedür (12)

9a

toğsan oğlı toğsan kıızı oldı bu mecmü‘ a (1) halâ’ıklar bunlardan yayıldı pes imdi haq (2) celle celâluhu muhammediñ nürını âdemüñ alınına kodı (3) andan nice müdded tırdı andan havvâya naql eyledi (4) şit toğdı alında tecellî eyledi andan âno (5) şa naql eyledi oğlı kınân toğdı muhammed (6) muştafânuñ nürı alında zuhür itdi (7) andan mehalebîle naql eyledi andan yârade naql eyledi (8) andan ibrahim ismâ‘îl aşlı aşlına irüşüp (9) ‘abdü’l-muţtalibe andan ‘abdu’llâha gelüp anda qarâr (10) itdi ol iki cihân güneşi muhammed muştafâya (11) gelüp anda qarâr itdi hemân sâ‘at nice yüz (12) biñ putlar kırılup nice yüz biñ kiliseler (13)

9b

yıkılup keşişler altında helâk olup cânın (1) cehenneme ışmarladı imdi anuñ mu‘cizât haddine (2) nihâyet yokdır ‘ağıllar ‘ağla getürebilmeye ve diller şerh (3) idebilmeye pes imdi allâhü te‘âlâ celle celâluhu (4) habîbine hitâb itdi kıallallâhü te‘âlâ (5) levlâke levlâke lemâ hâlaqatü’l-eflâk¹ ve dağı (6) hâlaqatüke lâcel hâlaqatüke’l-ekvân lâcel² dir (7) ya‘ni ya muhammed maqşûd sen sen eger sen (8) olmayaydıñ yirleri ve gökleri ve mâ-fihâyı (9) yaratmayaydım seni benüm için ‘âlemi senüñ (10) için halk eyledim dir

¹ Kudsî hadis: Ey Muhammet sen evet sen olmasaydın kâinâtı, felekleri yaratmazdım. Keşfu’l-hafa, II. 164

² Mevzu hadis: Kâinâtı senin için yarattım.

şöyle ki buyurur ‘izzim (11) celālim ḥaḳḳı-çün ya muḥammed her kim seni ve ev (12) lādīnī severse yirler ve gökler kadar nice günāh (13)

10a

olursa bağışladım ve aña rahmet ḥāşş kıldım ve eger (1) her kim seni ve evlādīnī sevmese yir gök kadarınca (2) ‘ibādet itmiş ola anuñ yiri ṭamudur (3) ḳāle’n-nebiyy ‘aleyhi’s-selām min-teşeyḫi şeyḫān min (4) ğayrı evlādı faḳad şeyḫe keşiyḫe şeyṭān¹ imdi (5) ‘azīzler bir kimesne evlāddan ğayrıya (6) kendüni teslīm eylese meşreb ḥazret-i resūle (7) çıkmasa bu ḥadīş mūcibince şeyḫi şeyṭāndur (8) ve daḫı ḥaḳ sübhāne ve te‘ālā buyurur kim ‘azzim (9) celālim ḥaḳḳıçün ya muḥammed bir kimesne senüñ evlā (10) dīnuñ eñ ednāsına egri baḳsa ol (11) kişiyi ğayya ṭamusında göndirirem ibrā (12) hīm ḫalīl ṭamarı daḫı olursa didi (13)

10b

ḳāle’n-nebiyy ‘aleyhi’s-selām ekrimū evlādı’s-şālihīne (1) men ehāna evlādı faḳad ehānani ve men ehā (2) nāni faḳad ehāna allāhü te‘ālā felehue’n-nār ebeden² (3) andan ḥaḳ sübhānehü ve te‘ālā buyurur kim ya muḥammed (4) her ḳul kim benüm ḳullarımdan tevfiḳ birle (5) seniñ evlāduñı ṭanıḳ dutup şefī‘ (6) getürse dünyāvi ve uḫrāvi cemī‘ murād (7) larım ḥāşıl idivirem didi andan (8) resül ḥazret allāhü te‘ālā ḥazretine biñ (9) biñ şenālar eyledi imdi cehd idüp (10) evlādı resül etegine yapışup ina (11) nı görin kişi kimi severse anuñ ile (12) ḳopar ḥaşrān ve neşrān ḳāle’n-nebiyy (asm)

11a

küll ḥasebin ve nesebin lā-yenḳat‘ ānı ilā ḥasebi (1) ve nesebi yevme’l-ḳiyameti³ cemī‘ ḥasebler ve nesebler (2) kesilür benüm ḥasebüm ve nesebüm kesilmez zirā (3) kim ben ḫatmi’l-enbiyāyın benden soñra peygamber gelmez (4) ammā ki benüm evlādumdan gelüp dünyāyı müşerref (5) itseler gerekdür ey nice nice ‘āşilere şefā‘ at (6) leri irse gerekdür zīrā kim benüm evlādum neslinden (7) evliyā’ullāh gelse gerekdür ḳālallāhü te‘ālā (8) e lā inne evliyā’ellāhi lā ḫavfün ‘aleyhim ve lā hüm (9) yaḫzenün⁴ buyurmışdur anlar daḫı nice dermānde (10) lere dermānları irüp du‘ā idüp deste-gīr (11) olsalar gerekdür zīrā kim allāhü te‘ālā yedi iḳlīm (12)

¹ Mevzu hadis: Çocuksuz biri yaşlanırsa şeytanın yaşlanmasına benzer.

² Mevzu hadis: Salih insanların çocuklarını aşığılayan benim çocuklarımı aşığılayan beni aşığılamaş olur ve beni aşığılayan Allahu Teâlâ’yı aşığılamaş oluyor ve her zaman onun neticesi cehennemdir.

³ Mevzu hadis: Benim haseb ve nesebim kıyamet günü kesilir.

⁴ Yünus suresi, 62. ayet: ... Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de.

11b

dört küşe halk itmişdür buñların üzerine bu (1) evliyâ'ullâhları musallat itmişdür yedi iklim (2) dört küşe hıfz iderler ta kıyâmete degin hiç (3) münkatı¹ olmazlar qalallâhü te'âlâ kad aḥâta bi-küll (4) şey'in 'ilmen¹ bunda hiç şekk ve şübhe yoḡdur (5) her kim şekk iderse kâfirdür qalallâhü te'âlâ (6) yevminde² küllü enâsın bâmâme² kıyâmet gü (7) nünde her nâs imâmından sū'âl olunur (8) didi ya'ni şeyḡinden sū'âl olunur didi (9) her şeyḡ her mürşid meşrebîn evlâdı resüle (10) yetişdürme dünyâda me'lündür aḡiretde (11) maḡrûmdur meşelâ bir kâfir diliyle imân getürse gönliyle (12) inanmasa veyâḡüd 'öşr ve zekât virmese (13)

12a

yâḡüd ḡacca giderken yoldan dönse yâḡüd çalab tañrı (1) ḡükümlerinden birisini bâḡıl dutsa veyâḡüd muḡammed (2) muştafâ 'aleyhi's-selâm inkâr inansa veyâḡüd (3) muḡammediñ âli evlâdınıñ birisini nâ-ḡaḡ bilse (4) dükeli eylediḡi 'amelleri hebâ'en menşürâdur (5) qalallâhü te'âlâ fece'alnâhu hebâ'en menşüren³ pes (6) imdi 'aziz men şimden girü evliyâ'ullâh ne maḡâmdan (7) geldiler edebî şerî'ati nice bildi 'âlemi 'ulvîden (8) süfliye nice mazḡar düşdiler beyân idelüm (9) hazâ menâḡıb-ı sultân ḡacı bekdâş ve vîlayet (10) nâme-i ḡacım sultân ḡaddese allâhü sırruhu'l-'aziz (11) elḡamdülillâh rabbü'l-'âlemîn ve şerâ'ifi şalavâta (12) 'alî muḡammed ve ale't-ḡâhirîn (ḡâhirîn) ve ḡâ'id (13) ü'l-izzet muḡaccaleyîn 'ali ibni alî ḡâlib ve 'ali (14)

12b

evlâdahu'l-maşümîn ve 'ışret't-ḡâhirîn ecma'în (1) ammâ ba'dü bilgil-kim ḡaḡ sübhâne ve te'âlâ ḡalkı (2) yaratmaḡdan murâd oldur-kim ma'rifet 'ibâdet iki (3) cihânda baḡtlu ve sa'âdetlü ve kendü ḡizmetünde (4) müşerref-i maḡşuş olalar qalallâhü te'âlâ veteḡaddasü (5) ve ma ḡalaḡatu'l-cinne ve'l-înse illâ li ya'budün⁴ (6) pes kelâm-ı rabbâni mûcibiyle âdem oḡlanı (7) 'ibâdetden zühd-i taḡvâdan ḡâli olmayalar pes (8) imdi 'aziz men bilgil kim sultân ḡacı (9) bekdâş raḡmetüllâhi 'aleyh nitekim zikr olunur (10) sultân ibrahîm oḡlıdur sultân ibrahîm (11) müsâ kâzîm oḡlıdur müsâ kâzîm ca'fer-i şâdiḡ (12) oḡlıdur imâm ca'fer-i şâdiḡ muḡammed bâḡır oḡlıdur (13)

¹ Talâk suresi, 12. ayetin sonu: ... bilgi bakımından her şeyi kuşattıḡım bilesiniz.

² Ayet deḡildir: ...Bütün insanları imamlarıyla çağırırız.

³ Furkân suresi, 23. ayetinin sonu: ... ve onları daḡılmış zerreciklere çevirdik.

⁴ Zariyat suresi, 56.ayet: Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.

13a

imām muḥammed bākır zeynü'l-‘ābidīn oğlıdur imām zeyn (1) ü'l-‘ābidīn imām ḥüseyin oğlıdur imām ḥüseyin (2) ḥazret-i ‘alīnūñ oğlıdur kerreme'l-llāhu veche ve anaları (3) fāṭimatü'z-zehrā ve dedeleri muḥammed resūlullāhu şalavāt (4) ullāh ‘aleyhim ecma‘īn bu vechle muḥakkaḳ bil (5) ḥorāşān sādātlarınıñ şaḥīḥ neseb-i seyyiddür (6) bilā-ḥilāf pes imdi sulṭān ḥācım (7) ḳaddesa'l-lāhü sırrahu'l-‘azīz zāde-i ḥüseyin oğlıdur (8) şāh-zāde-i ḥüseyin imām taḳī oğlıdur imām (9) taḳī imām ‘alīyyü'n-naḳī oğlıdur imām naḳī ‘ali (10) müsāu'r-rıza oğlıdur imām rıza müsā-ı kāzīm (11) oğlıdur imām müsā-i kāzīm ca'fer-i şādıḳ oğlıdur (12) ve ca'fer-i şādıḳ muḥammed bākır oğlıdur imām muḥammed bākır (13) zeynü'l-‘ābidīn oğlıdur zeynü'l-‘ābidīn (14)

13b

imām ḥüseyin oğlıdur imām ḥasan ḥüseyin ḥazret-i (1) ‘alīnūñ oğlıdur anaları fāṭıma ve dedeleri muḥammed (2) muştafā şallallāhü ‘aleyhi ve sellem pes imdi bilgil kim (3) imām taḳīnūñ yedi oğlı vardı biri imām (4) oldı anuñ adı imām ḥasane'l-‘askerī (5) dirler altısı imāmzādelerdür birinūñ adına (6) imāmzāde-i ḥādī dirler birine imāmzāde-i (7) ḥüseyin dirler birine imāmzāde-i ca'fer dirler birine (8) imāmzāde-i zeyd dirler birine imāmzāde-i ibrā (9) ḥīm pes imdi imāmzāde-i ḥüseyinūñ (10) üç evlādı ḳaldı birine seyyid cihān dirler (11) birine seyyid sulṭānī dirler birine seyyid ḥācı (12) dirler bir ma'nāda receb dirler pes imdi (13)

14a

sulṭān ḥācım sulṭān ḥācı bekdāş ḳaddes (1) a'l-lāhü sırruhu'l-‘azīz ḥazretleri bunlar şöyledür kim (2) naşb-i ezeldir ya'nī-ki şabābiyyet ‘āleminde her (3) kız şıbyānla ḳarışup lu'b-ı levhe şehvete (4) meşgūl olmadılar nite-kim zıkr geçdi şabā ‘āleminde (5) daḫı kendülerinden ḥaller zāhir olurdu dürlü dür (6) lü kerāmetler gösterürdi mübārek ağızlarından dürlü (7) kelıcıler işidülürdi herkez dünyāya me'īl bunlar (8) dan gözükmedi havā-yı nefsanıyyete mütāba'at (9) kendülerden gelmedi belki kendülerden zāhir olan (10) gice gündüz ol 'ibādet ṭā'at riyāzet (11) zühdi taḳvāydı ḥattā ḥorāşānda ataları ve dedeleri (12) allāh ḥükmüne varıcaḳ sulṭānlıḳ 'arz itdiler (13) ḥācı bekdāş sulṭānlıḳı ḳabūl itmedi (14)

14b

sultānū'l-evliyā hoca aḥmed yesevī ḳuṭbu'l-ekrem (1) rūma göndermezden ileri kırk yıl tamām şā'imü'd- (2) dehr ve ḳā'imü'l-leyl leylān ve nehārān 'ibādet riyāzet (3) taḳvāya ver'a a' māl-ı şālīhya meşgūl oldılar (4) ve daḥı hidāyet allāhü celle ve 'alā kendülere (5) yetmiş gice rūḥları 'ālem-i ervāḥdan 'ālem-i (6) ecsāme 'ubūr ḳıldıḳda kenā'irü'n-nās (7) sa'ylarıyla bu vāsıta-ı a' māle şālīḫleri (8) yevmen fe yevmen teraḳḳi bulup ta meretebe-i vīlāyete (9) irişmek bu vech ile oldu ol 'ālem-i ḳadīmden (10) āşinā geldi āşinā olana āşinālık göster (11) di makāmlalık mertebesin işāret itdi (12) min ḳablü'l-allāhü'l-humām tarafından kendülere ḳuṭbu'l- (13) aḳṭāb sultānū'l-'ārifin ser-çeşme-i murād (14)

15a

hezār-ı pīrān-ı türkistān sultān hoca aḥmed yesevī (1) ibn-i muḥammed ḫanefī raḫmetullāhu 'aleyhi cihāz-ı faḳrı anlardan (2) ḳabūl itdi anlaruñ ĩrşādına tābi' ol anlardan (3) me'zūn ol diyü ĩrşād olundu ol ḳubbe-i (4) elīf-i tāc ve ḫırḳa ve çırāḳ ve şofra ve 'ālem seccā (5) de kim cebrā'il ḫazret-i muḥammed muştafā faşlu's-şalavāt (6) ve ekmelü't-taḫıyyāt allāhü te'ālā celle ve 'alā emriyle (7) getürmişdi ḫazret-i resūl anı erkānla ḫazret-i (8) 'alīye virmişdi ve ḫazret-i 'alī imām ḫüseyine (9) virmişdi imām ḫüseyinden zeynü'l-'ābidīne (10) ḳalmışdı andan ibrahīm mükerrerime degmişdi mervā (11) nuñ ḫapsinde iken ebū'l-müslim gelüp ḫurūc (12) idüp ĩcāzet taleb ḳılıcaḳ ol ḳubbe-i elīf-i (13) tāc ve ḫırḳa ve çırāḳ ve şofra ve 'ālem ve seccāde (14)

15b

erkānla ibrahīm mükerreme anı ebū'l-müslime ṭapşurmuşdı (1) ebū'l-müslim anı muḥammed bākıra ṭapşurmuşdı muḥammed bākır (2) oḒlı ca'fer-i şādıḳa ṭapşurmuşdı imām ca'fer (3) oḒlı müsā-yı kāzīma ṭapşurmuşdı imām müsā-yı (4) kāzīm oḒlı sultān-ı ḫoraşān 'alī ibn-i müsā rızāya (5) ṭapşurmuşdı ve 'alī müsā rızā sultānu'l-'ārifin (6) ser-çeşme-i murād hezār pīrān-ı türkistān sultān (7) hoca aḥmed yesevīye ṭapşurmuşdı hoca aḥmed (8) yesevī raḫmet-ullāhi 'aleyh raḫmeten vāsi'a ṭoḳsan (9) biñ ḫalīfenüñ birine virmedi istediklerinde (10) issi var gelür diyü rumuzla ḫazret-i ḫünkār (11) gelmesini işāret iderdi anlara aḫīrū'l-emīr ḫazret-i ḫünkār ḫacı bektāş velī geldi (13) aña ṭapşırdı zīrā ol kisvete ol vuşlata (14)

16a

lāyık olmağlığına nişān virdi kim ki ol kisvete (1) ol vuşlata nişān gösterdi bu mertebe
 kūtūb (2) u'l-ekberi kūtūbu'l-aqtāb mertebesidür ki bu mertebe-i (3) bāṭın muḥammed
 muştafādur ve vilāyet 'aliyyü'l-hāşşa (4) dur bu mertebe varışına neseb yüzinden
 ğayrıya (5) olmaz pes sultān ḥācı bekdāş ḥāzretleri (6) ḥoca aḥmed yesevī ḥāzretlerine
 'ilm oğumağa vir (7) mişleridi namāz vaqt geldi şeyḫ ayıtdı (8) şu getür abdest alalum
 didi bekdāş (9) el-ḥorāşānī ayıtdı ḥocā naḫar itseñ çeşme (10) mekteb-ḥāneden aḫsa didi
 andan şeyḫ (11) ayıtdı oña benüm gücüm yetmez didi öyle (12) diyicek bekdāş el-
 ḥorāşānī yüz ḥaḫka dutdı (13) secde niyāz itdi çeşme taşradan ğayb (14)

16b

oldı gelüp mekteb-ḥāneden aḫdı çıkdı gör (1) diler müteḥayyir oldılar andan şeyḫ
 bekdāş didi (2) sevinç ile baş ḫaldurdı gördi kim şu aḫar (3) ol şuyuñ yanında bir şüşām
 bitmiş (4) açılmış hergün toḫsan toḫuz biñ ḫalīfe (5) sultān ḥocā aḫmed yesevīden ders
 oğur (6) lar idi geldiler gördiler kim biñar mekteb-ḥā (7) neden aḫar ayıtdılar bu ne
 ḫikāyetdür sultān ḥocā (8) aḫmed(i) yesevī ḥāzretleri ayıtdı bu vilāyet (9) ḥācı
 bekdāşuñdur didi ayıtdılar ḥācı bekdāş (10) kimdür ayıtdı budur ne sebebden ḥācı oldı
 (11) andan şeyḫ ayıtdı 'arife günü biz 'arafātda (12) idük ben ayıtdım şimdi bizde bişi
 (13)

17a

pişürürler didim fi'l-ḫāl bir tebsinüñ içinde (1) ışşıcaḫ bişi getürdi baña şunıvirdi (2)
 aldum yidim tebsiyi şaḫladım bir daḫı vilāyeti (3) budur kim her vaqt ben ka'bede
 namāz ḫılurdum (4) şağ yanuma selām virdikde ḥācı bekdāşı (5) görürdüm şol yanuma
 selām virdikde (6) ḥācımı görürdüm didi namāzdan fārīğ olıcaḫ (7) hemān ğayb
 olurlardı ḫünkim bu cevābı (8) işitdiler bu bir oğlandur anası südi (9) ağızında ḫoḫar bu
 ḫānde vilāyet karāmet ḫānde (10) didiler her cevāb-kim bī-edeb bāşed büzer ki (11) öz
 'aceb bāşed bunlar böyle diyicek ḫāzret-i (12) bekdāş ayıtdı biz ḫāzret-i 'alīnüñ
 oğlanlarından öz (13)

17b

ve hem 'alīnüñ sırrıyuz didi didiler kavīm göster (1) görelüm eger gerçek iseñ
 söylemeñüz (2) taşdıḫ bu ola kim 'aynla görevüz taḫḫik (3) ola ḫāzret-i 'alīnüñ kendüde
 üç nişānı (4) vardur biri alında bir ḫara beñi vardur şağ (5) ayasında bir yeşil beñi
 vardur şağ omu (6) zunda bir beñi daḫı vardur anlar böyle didiler (7) elin ilerü şındı

avcun açdı gör (8) diler bir yeşil beñ ayıtdılar bir dağı alında var (9) dur andan imāmesin alından yukarı kıaldur (10) dı gördiler bir beñ yıldıza beñzer yağrında (11) dağı gördiler cümlesi vardılar yüzlerin (12) yire urdılar ayağına düşdiler andan hünkār (13)

18a

hāzretine şordılar ittifaķ senüñ meşrebüñ (1) kimdendür ayıtdı meşrebüm muḥammed muştafa şallalāhü (2) ‘aleyhi ve sellemdendür ayıtdılar saña bu vilāyet kimdendür (3) ayıtdı baña bu vilāyet allāhü te‘ālā celle celāluhu (4) dandur andan ayıtdılar saña bir şeyḡ gerekdür didiler andan (5) hācı bekdāş velī ayıtdı eger sizden biriñüz (6) şol yāsemīn yaprağınuñ üstine seccāde (7) şalup namāz kılursa ben oña kendüzüm (8) tapşırırım didi çün bu cevābı işıtdiler (9) cümle müteḡayyir oldılar sen eyle görelüm didiler (10) hāzret-i ḡande-kār ayıtdı eger gösterirsem baña (11) muṡī‘ olur mısız didi ayıtdılar belī der-hāl (12) hācı bekdāş velī abdest aldı seccādesin (13) eline aldı ayıtdı bismillāh bi-emr-illāhi te‘ālā (14)

18b

didi seccāde yapraķ üzerine şaldı mu‘allaķ (1) ṡurdı çıķdı iki rek‘at namāz kıldı girü (2) indi cemī‘si geldiler ayağına düşdiler (3) kisvetlerin nażarında ķodılar hācı bekdāş hāzretleri (4) kisvetlerin tekbīr idüp başlarına urdı (5) hemān sulṡāñ ḡocā aḡmed yesevī hāzretleri (6) ol cihāz-ı faķrı elīf-i tāc ve ḡırķa ve çırāķ (7) ve şofra ve ‘ālem ve seccāde imām ‘alī mūsā rızā (8) buña virmüşdi bizim evlādımızdan bir kışı (9) gelse gerekdür oña vir dimüşdi pes sulṡāñ (10) ḡocā aḡmed yesevī ibn-i muḡammed ḡanefī ibn-i ‘alī hāzretleri (11) getürüp erkānla sulṡāñ hācı bekdāş (12) velīye virdi du‘ā idüp dest-tevbe virdi (13)

19a

ķāllallāhü te‘ālā tūbū (ilellahi) tevbeten naşūḡan¹ (1) pes naşūḡ tevbesi virüp bī‘at itdi (2) yūri imdi saña urüm evinden ķarayükde maķām (3) virdiler ṡur eglenme ġit didi pes andan (4) ol ṡoķsan ṡoķuz ḡalīfe her biri nuṡķ itdiler (5) yoldaş olalum sulṡāñ hācı bekdāş ayıtdı (6) nice yoldaş olursın ayıtdı na‘līnuñ çevire (7) lüm didi sulṡāñ hāzret ayıtdı sen baña yoldaş (8) olamazsın didi biri dağı abdest bardağını ġötü (9) relüm didi hāzret-i bekdāş velī ķabül itmedi (10) mā-ḡaşılı kelām on bir kışıye deġin söylediler (11) ķabül

¹ Tahrir suresi, 8. ayetin baş kısmı “ilellahi” kelimesi eksik yazılmıştır: ...Allah’a öyle tevbe edin ki, nasūḡ bir tevbe olsun.

itmedi ahîrû'l-emîr nesl-i evlâdı hâzret-i (12) imâm naķî 'aleyhi's-salavât ve's-selâm neslinden (13)

19b

bir evlâd zikr olındığı gibi imâm-zâde-i hüseyin (1) oğlu nesl-i resûl hâcım sultân rahmeten vâsi' a (2) hocâ ahmed yesevî hâzretleri ricâ' niyâz itdi (3) yoldaş olsun pes hâcım sultân (4) hâzretleri yirinden alkup abûl iderseñüz (5) biz yoldaş olalum didi hâzret-i hünkâr (6) ayıtdı nice yoldaş olursuñuz didi sultân (7) hâcım hâzret ayıtdı öyle yoldaş olu (8) run ki yoldan ıkarsañ ururın ayağıña (9) yola degin didi böyle diyicek hâcı bekdâş (10) velî ayıtdı ey 'ammû sen benüm yoldaşum (11) sın didi birbirini abûl itdiler pes (12) sultân hocâ ahmed yesevî hâzret bir aa (13)

20a

ılı varıdı getürüp sultân hâcı bekdâşuñ (1) tekbîr idüp beline uşatdı ve daı ocada (2) dut aacından od yanardı bir egsi avra (3) yup rûma pertâv itdi oraşândan rûma (4) er gönderüldiği ma' lûm ola rûmda bir gözi (5) au er varısa bunı duta didi ol (6) egsi havâda yana yana gelüp gier iken onyâda (7) bir er varıdı sultân hocâ ahmed faı dirler (8) idi ol egsiyi apup hücre (9) öñine dikdi udret-i ilahî ol egsi (10) bitdi depesi yanık aağısı dut virür (11) şimdi böyledür pes imdi sultân hâcım (12) sultân hâcı bekdâş ol gice seccâdesi (13)

20b

üzerinde yatdılar udretten bir âvâz geldi (1) eglenmen rûma varuñ diyü urdılar añ (2) namâzın ılıp evrâdı temâm itdiler feyünnemâ tevellü (3) feşemme vechu'lâhi dostına secde itdiler andan (4) icâzet aleb itdiler pes hocâ ahmed yesevî (5) ibn-i muhammed hanefî ibn-i 'alî oksan okuz biñ (6) halîfe bunlara hayr du' â idüp şenbe gün (7) evvel sâ' at ka' be yolına bir menzîl gönder (8) diler yürüñ imdi du' âdan unutmañ didi (9) revâne oldılar yevmen fe yevmen gelüp ka' be-i (10) şerîfe yetişdiler avâf idüp kır gün (11) 'arafât ağında riyâzet eküp allâhü te' âlâdan (12) isti' ânet dilediler andan gidüp medîne-i (13) münevvereden yaña revâne oldılar gelüp hâzret-i (14)

21a

resüllâhü daı ziyâret itdiler kır gün midâ (1) rı anda daı riyâzet eküp allâhü te' âlâya (2) 'arz u tazarru' münâcât itdiler andan daı gidüp (3) udsi şerîfe gelüp anı daı ziyâret itdiler andan (4) daı gidüp rûma revâne oldılar bir cezireye (5) geldiler arslan orusından ol yoldan geçilmez (6) di ol araya geldiler iki arslan iki yañadan (7)

gelüp bunlara yalandılar pes evliyâlar du‘â (8) itdiler kaf didiler fi‘l-hâl ikisi dağı taş (9) oldılar andan gidüp rûma yakın geldiler ayıtdılar (10) e’s-selâmü ‘aley-küm ya rûm erenleri didiler pes (11) rûm erenleri dağı bir yirde şöbet-i ilâhî ider (12) leridi fâtıma bacı yimek pişürirdi kalkdı (13)

21b

üç kere tapu kıldı yine oturdı andan qaraca aḥmed (1) ayıtdı ya bacı kimüñ selâmuñ alursın didi (2) andan bacı ayıtdı rûma er geldi didi andan (3) qaraca aḥmed ayıtdı ne taraftan gelürler didi kendü (4) ler ḥorâşân erenleri ut gelüşleri ka‘betu‘l-(5) lâhdan didi andan rûm erenleri ayıtdılar (6) gelüñ kanad kanada idelüm ‘arşa degin (7) bağlayalum giçemesün didiler andan kanad kanada (8) çaḳdılar ‘arşa degin bağlandılar andan bunlar (9) gördi-kim yol bağlanmış sultân ḥacı (10) bekdâş velî ayıtdı ya ḥacım sultân gel (11) beri gögdemüz bir olsun diyüp gügercin (12) şekline girdiler pervâz urdılar ya allâh (13) diyüp ‘arşuñ şuhfundan uşdılar ol (14)

22a

vaḳt-kim evliyâlar ‘arşa yetişdi anda melâ’ikeleri (1) gördiler başlarına bî-ḥadd şânî birer kubbe-i elîf-i (2) tâc giyerler qarşu geldiler hoş geldiñüz (3) ya evliyâu‘l-lâhlar didiler andan havâdan inüp (4) qarayüke kondılar gügercin şeklinde bir mermer (5) üzerine ayaçıkları taşa bağdı andan (6) ayıtdılar hay yeñemedik geçdi didiler andan (7) qaraca aḥmed bir miḳdâr ḥâb ‘âlemine vardı kalkdı (8) ayıtdı dünyâyı mâ-feyhâda hîç bir nesne (9) görmedüm ammâ qarayükde bir dane gügercin oturur (10) ammâ başı iki didi andan qaraca aḥmed oğlu (11) ḥacı tuḡrul yirinden kalkup icâzet (12) diledi ben ol gügercini getüreyüm (13)

22b

siz ḥaber şoruñ didi pes rûm erenleri (1) destür virdiler bir toḡan oldu havâdan aḡdı (2) gördi kim yük başında bir güvercin oturur (3) ammâ başı iki havâdan indi diledi kim çalaydı (4) pes ḥacım sultân ḥazretleri destin şunup (5) birinci kat göñden avcına alup şıḳdı (6) ‘aḳlı zâ’îl oldu bir sâ‘atden ‘aḳlı geldi (7) pes sultân ḥacım ayıtdı bire yolsuz (8) erkânı yoḳ er ere böyle yırtıcı şüretle mi (9) gelür divân-ı ḥaḳda yeşil perdenüñ altından (10) ‘âlem-i ervâḥda elli yedi biñ evliyâyâ (11) manşüb ulaşduran kişidür bu gelen (12) didi ḥacı tuḡrul ayıtdı ḥaḳ divânında (13)

23a

bize manşüb viren kişinüñ şağ elinüñ (1) ayasında bir yeşil beñi var idi didi andan (2) hünkâr hâcı bektâş velî ayıtdı şimdi (3) göricek ol eli bilür misin didi ni‘ me bilürem (4) didi andan sulţân hâcı bekdâş velî avcın (5) açdı görđi bildi gelüp eline ayağına (6) düşüp tazarru‘ eyledi andan sulţân hâcım (7) hazretleri ayıtdı yürü erlere haber eyle gelsünler (8) didi andan hâcı tuğrul gelüp bunlara haber (9) virdi şekk ve şübhe yok hağ divânında (10) bize manşüb viren kişidür bu gelen didi (11) pes erenlerüñ ba‘ zıları muhâlefet itdiler (12) varmazuz er ise bizi cezb idüp (13) ayağına iletsünler didiler o rüm (14)

23b

erenlerüñ ‘ inâdı bunlara ma‘ lüm oldı hünkâr (1) hâcı bekdâş sulţân hâcım du‘ â itdiler bar (2) mağıyla işâret itdiler seccâdeleri cemî‘ sinüñ (3) altından ğayb olup gelüp bunlarüñ nazârına (4) döşendi gine ‘ inâd itdiler cırâkların yağa (5) madılar bunlar ‘ âciz oldılar andan karaca aħmed (6) ayıtdı şimden girü egilüñ varalum ol (7) erlerüñ remzîdür didi er virdigüni girü (8) almaz nihâyet bize dağı terağķi vire diyüp yiründen (9) kalkup revâne oldı anı görüp cemî‘ si (10) ardına düşdiler karayüğe çıkdılar gördiler (11) kim hep seccâdeleri bunlarüñ nazârında (12) döşenmişdi andan sulţân hâcım hazretleri (13)

24a

buyurđı geçüp seccâdelerine oturdılar tefekkür itdiler (1) bir zamândan hünkâr hâcı bekdâş velî mübârek (2) ağızın açup ayıtdı ya karaca aħmed siz elli yedi (3) biñ koyun idüñüz ben sizi ‘ âlem-i ervâhda (4) güderdüm sen bir süriye uymaz kara kızı idiñ (5) ben seni çevġân-ile eñseñe ururdum dilerseñ (6) eñseñe nazâr eyle çevġân yerin göresin didi (7) pes cemî‘ i erenler baķup gördiler ‘ öz(z)r tazarru‘ itdiler (8) pes hünkâr hâcı bekdâş sulţân hâcım (9) hazretleri bunlara ‘ arş beyânın virdiler cemî‘ meşâyihe (10) pîşvâdur hem şerî‘ ati muħkemdür aķvâlde hem tarîķatı (11) muħkemdür ef‘ âlde zîrâ kim cemî‘ meşâyiğler anda cem‘ (12) olmuşdı ayıtdılar ne kişilersiñüz kimüñ (13) neslisiñüz irşadıñuz kimdendür ayıtdılar (14)

24b

aşlımuz ħoraşânî mürşîdimüz ħüdâdur ayıtdılar (1) bu söze delîl gerekdür didiler pes hâcı bekdâş (2) velî sulţân hâcım du‘ â itdiler hazret-i hağķa münâ (3) cât idüp el yüze saldılar der-ħâl havâdan (4) bir yeşil fermân indi önlerine kındı cemî‘ i (5) meşâyiğler

gördiler yeşil fermân açdılar yeşil (6) varak üstine ak hatt-ile yazılmış bismi'llâhi'r-rahmani'r-rahîm (7) ve şallallahü 'alâ seyidül-mürselîn ve'l-ḥamdüri'l-lâhi (8) rabbi'l-'âlemîn allahümme şalli 'alâ muḥammed muştafâ ve 'aliyyü'l-(9) murtażâ ve ḥasan halku'r-rızâ ve ḥüseyin mazlûm (10) şehîd-i kerbelâ ve zeynü'l-'âbidîn ve muḥammed bâkır (11) ve ca' fer-i şâdıķ ve müsâ-yi kâzîm ve 'alî müsâ (12) rızâ ve muḥammed taķî ve 'aliyyü'n-naķî ve ḥasanü'l-'askerî (13)

25a

ve muḥammed mehdî şahibü'z-zamân kıtbu'd-devrân hüccetü'l-(1) kıyyûm şalavātu'l-lâhü 'aleyhim ecmaîn e't-ṭayyibîn e't- ṭâ (2) hirîn lâ fetâ illâ 'alî lâ seyf illâ zülfekâr andan (3) okıdılar gördiler naşîb hüdâdan idügin (4) bildiklerinden sonra cümle bunların önünde baş (5) yire kodılar bize şafâ nazar iyle didiler hünkâr ḥacı (6) bekdâş velî bunların üzerlerine tekbîr iyledi (7) tevellî teberrâ itdiler anın için pişvânlardur (8) nite-kim kur'anda buyurur ve in tetevellev-kemâ tevelleytüm min (9) kıblü yü'azzıbküm 'azâben elîma¹ bu âyetün ḥaķķında (10) ḥazret-i enbiyâ buyurur evliyâ i'hem e-tevellî ve min (11) i' dâ i'hem teberrâ tevellî teberrâ² meşâyihler içinde andan kıldı hünkâr ḥacı bekdâş velî ayıtdı (13)

25b

ya kıraca aḥmed sen ayıtdın er virdigüni giri almaz (1) eger er ise bize daḥı manşüb vire didiñüz idi (2) sultân ḥocâ aḥmed yesevî ḥazretleri bizi rûma (3) göndericek bir dıvcegiz ḥizmetkâr virmişdi (4) ol dıvcegizi biz saña bağışladık ta vefâ (5) tuñdan sonra senün mezârünü beklesün (6) rûmuñ sağına degme sağı benüm dıvânesi (7) senün olsun didi andan kıraca aḥmed (8) yirinden kılkup elin ayağın öpdi 'özr (9) tazarru' eyledi andan cemî' evliyâlar gelüp (10) her biri 'âlemin ve şofrasın ve tâcın tekbîr (11) itdiler elli yedi biñ evliyâ idi cemî' sün (12) ḥalîfe idüp maķâmlarına göndürdi hemân (13)

26a

yine ikisi kıaldı hazâ vilâyetnâme-i sultân (1) ḥacım kıaddesa'l-lâhü sırrahu'l-'azîz pes imdi (2) hünkâr ḥacı bekdâş velî ḥazretleri ayıtdı ya 'ammü (3) zâde ḥacım sultân gel benüm benüm başımı tirâş eyle (4) hem yol yoldaşiyuz seni daḥı göndüreyin (5) germiyânda şuşuz nâm mevzi' de ḥaķ cānibinden (6) sâķîn ol diyü irşâd olundu ve hem

¹ Fetih suresi 16. ayetin bir kısmı: ...Eğer itaat ederseniz o vakit Allah size güzel bir ecir verir.

² Arapçada, dost edinme ve beri olma anlamlarına gelir. Âl-i Abâ'ya sevgi duymak tevellâ, onları sevmemeye de teberrâ denir (Cebecioğlu, 2005: 659).

menteşe (7) ıqlımında biñ bir öküz kırbānuñ vardur getürüp (8) seyyid gāzīnūñ üzerini
 ‘imāret eyle didi (9) gel benüm başımı tirāş eyle pes sultān (10) hācım hāzretleri
 yirinden kılkup şū getürüp (11) nazarında kıdı eline şū alup sultānuñ (12) başın ıladı
 tıg alup tirāş itmek (13) istedi semi‘ ne bir āvāz geldi kim meded sultān hācım (14)

26b

diyü pes sultān hāzret bu āvāzı işidüp (1) bir zamān hāb ‘ālemine varup tevekkül hāq
 oldu (2) andan hūnkār hācı bekdāş velī ayıtdı neyledüñ (3) hācım didi pes sultān hācım
 ayıtdı (4) aqdeñizde bir kişinūñ gemisi ğarq oldu (5) meded hācım sultān dimiş iken
 döndi (6) bir ğayrı ere dağı çağırdı bir eli elümde kıaldı (7) diyüp elini sultān öñine
 bırağıdı (8) andan hūnkār hācı bekdāş ayıtdı ya hācım (9) aqdeñiz kıande melīh kıırı
 kıande didi bunı (10) bir yaqınle söyle didi andan hācım sultān (11) hāzretleri elini
 şunup aqdeñizden (12) bir yūnus balığınuñ kıulağına barmāğın (13)

27a

geçirüp getürüp sultān hāzretinūñ öñine (1) bırağıvirdi hūnkār hācı bekdāş velī bu
 vilāyet (2) görüp ğorāsānda bir ağaç kıılıç kıuşatdılar (3) idi getürüp sultān hācımuñ
 beline (4) tekbīr idüp idüp kıuşatdı yūri imdi germiyāna (5) didi birbirin merħabā idüp
 bir menzīl gönder (6) diler sultān hācım hāzretleri revāne oldu (7) kıudret-i ilāhi bir
 dervīş kıaturıyla şū getürirdi (8) hācım sultānuñ öñine uğradı sultān (9) dağı ağaç kıılıcı
 eline alup lā fetā illā ‘alī velā seyfe (10) illā zūlfekār¹ diyüp çaldı kıaturı iki pāre (11)
 eyledi bir mermeri dağı iki pāre eyledi şakā (12) bunı görüp ağlayu ağlayu sultān
 hāzretine geldi (13)

27b

ayıtdı hay sultānum bir dīvāneye kıılıç virmiş (1) sin benüm kıaturum helāk eyledi diyüp
 ağladı (2) hūnkār hācı bekdāş velī ayıtdı varuñ hācıma (3) gel diyüñ didi bir dervīş
 varup çağur (4) dı gel sizi sultān oğur didi hācım (5) sultān hāzretleri ne‘ am diyüp geldi
 pes (6) hūnkār hāzret ayıtdı neyledüñ hācım (7) kıaturı öldürmişsin didi andan sultān (8)
 hācım hāzret ayıtdı hūnkār beni bir ağniyā (9) vilāyete göndürsün senüñ kıapuñda (10)
 kesmeyen kıılıcı ben neylerem al imdi kıolıcığı (11) zābt eyle didi hūnkār hācı bekdāş
 (12) velī ayıtdı ya hācım rūmda hācım adlu (13)

¹ Ali’den başka genç olmaz, Zülfikar’dan başka kıılıç olmaz.

28a

er çok olsa gerekdür senüñ aduñ qolı (1) açuq hâcım sultân olsın didi (2) gine hâcım sultân hâzretleri du‘â eyledi (3) qaturıñ cânı geldi hizmet oldu pes (4) hünkâr hâcı bekdâş gine hâcım sultânı (5) gönderdi germiyâna revâne oldu yevmen fe yevmen (6) qara hişâr cânibine ‘azm idüp qurbunda (7) bir köy var idi öyük dirler idi gelüp (8) anda sâkîn oldu bir kaç gün zıkrullâh (9) meşgûl oldu pes anda bir kişicük (10) yağlu baba dirler idi gelüp sultân (11) hâzretini buldı merhabâ idüp görüşdiler (12) pes sultân hâcım bu ‘azîz ile nevâht (13)

28b

idüp ‘izzet itdi evliyâ’ullâhda tekebbürlik (1) olmaz nitekim qur’ânda buyurur innallâhü lâ yühıbbı’l-mütekebbirîn¹ (2) bir âyetde dağı buyurur innallâhe lâ yühıbbü külle muhtâ (3) lin fehûr² pes yağlu baba ile ikisi öyük (4) kırında arqalaşuş kırk gün miqdârı erba‘în (5) çekdiler hatta şöyle yetdiler kim başları (6) ayakları arqaları taşâ hamîr gibi batdı pes (7) imdi köyüñ qarıçuqları günde gelürler (8) aydurlar kim hay gâribler gelüñ bizim sıgır (9) çuqlarımızu güdüñ dirler idi günde (10) dört beş kez gelürlerdi gâyet (11) ‘âciz oldılar bunlaruñ elinden hayli (12) mütevehhim oldılar v’allâhi ‘âlem bâ-e’ş-şevâb (13)

29a

hazâ vilâyetnâme-i hâcım sultân qaddesa’l-lâhü (1) sırrahu’l-‘azîz pes âhîrü’l-emîr sultân hâcım (2) hâzretleri ayıtdı varuñ getürüñ eylegüm (3) güdelüm didi pes köylü ŝıgırlarını (4) cemî‘ idüp sultân hâzretinüñ nazârına (5) getürdiler bu ŝıgıruñ içinde bir qara büyük (6) boğa var idi hâcım sultân hâzret boğaya (7) cevâb ayıtdı kim ya boğa rızâ’en-li-llâh pes (8) bu şıgırları aħşâma degin güt bunları (9) dağı müslimâncıqların tahılçıqların (10) incütmesinler didi pes boğa bu cevâbı (11) işidüp gelüp sultân hâzretnüñ (12) ayağına yüzün sürdi qalkup bu şıgır (13) ları boynuzıyla süsüp sürdi gitdi (14)

29b

aħşâma degin güderdi aħşâm olıcaq sürüp (1) gine getirirdi bu vechle on gün miqdârı (2) boğa bu şıgırları gütdi pes sultân hâcım (3) hâzretleri bir yeñice evlenmiş yigit var idi (4) varup anuñ evine girüp ‘ibâdetde riyâ (5) zetde oldu bir gün qarriyye tam üstüne çıqdı (6) lar gördiler hep şıgırlar ekine yayılıp yüyür (7) ler ayıtdılar bir dîvâneye şıgır

¹ Ayet değıldir: ... Allah kibirlenenlerin hiçbirini sevmez!

² Lokman suresi, 18. ayetin sonu: ... çünkü Allah hiçbir kibirleneni, övüngenini sevmez.

inanduñuz işde (8) ekinleri bozdılar diyü bir kaç ādam gönderdiler (9) varup gördiler
 kıra boğa bu şığırları ince ince (10) gezüp otladır bir kimesnenüñ ekinin incüd (11)
 mezler gelüp cevāb virdiler bir nicesi inandılar (12) bir nicesi dīvānedir ne i‘tibār didiler
 (13) hazā vilāyetnāme-i hācım sultān raḥmetu’l-lāhu rūḥihi (14)

30a

pes bir gün kıariyye ḥalkı gine bir yire cemī‘ oldılar ayıtdılar (1) bizüm evvel şığırumuz
 güdenler evden eve kıonarlar idi (2) bu şimdi bir eve girüp yatur sebep nedir ki böyle (3)
 ider gelüñ varalum söyleyelüm gelsün bize de (4) kıonsun didiler gine bir kaç gün geçdi
 köylü (5) tanışdılar eger bu yatduğı evüñ kıarısın (6) bu ışık severdür yoḥsa gelüp bize
 daḥı (7) kıonardı didiler bu ev issi daḥı bu ḥaberi bunlardan (8) işidüp bī-ḥuzūr olup
 ḡazab ile (9) gelüp varayın ol dīvāneyi evimden kıovayın (10) dir öyke ile gelüp sultān
 hācım ḥazretlerine (11) ma‘lüm oldı ayıtdı ya yigit gel senüñ ile (12) bizüm bir kıudret
 baḡçesi vardır varalum yemiş (13) getürelüm yiyelüm didi bu yigit ayıtdı (14)

30b

zemherīnüñ ortasıdır yemiş kıande olur didi (1) pes sultān hācım ḥazret ayıtdı hele ṭur
 (2) imdi bir zembīl getür gidelüm didi pes (3) sultān ḥazret öñce yürüdi bu yigit ardına
 (4) düşdi bir şahrāya vardı bir büyük söḡüt (5) ağacı var idi dibine geldi du‘ā eyledi (6)
 muḥammed muştafā cemī‘ enbiyāyı ve cemī‘ evlādı şeffī‘ (7) dutup el yüze sildi pes
 imdi allāhü te‘ālā (8) nuñ kıudret birle dünyā yüzünde her yemiş (9) kim vardı bu söḡüt
 ağacında bi’t-tamām müheyyā (10) oldı bitdi pes sultān hācım ḥazret (11) ayıtdı bu
 yigide nazar eyle didi pes ol (12) yigit baķup gördi ‘aķlı başından gitdi (13) bir sā‘atden
 ‘aķlı geldi sultānuñ eline (14)

31a

ayaḡına düşdi ‘özr diledi sultān ḥazret (1) ayıtdı çık imdi eylegüm yemiş düñşür didi (2)
 bu yigit ayıtdı ḥay sultānum benüm günāhım (3) baḡışla didi pes sultān hācım ḥazret (4)
 zenbīl eline alup bu söḡüt ağacına çıkıdı (5) envā‘ dürlü yemişlerden birercük üzümden
 incīr (6) den zeytünden elmadan armuddan cemī‘ yemişlerden (7) alup zenbīl ṭoldurdu
 meger bu yigit yukarı (8) baķmışdı gözi sultān ḥazretnüñ ud (9) yerine düş oldı kıırmızı
 aķ gül gözükdı (10) bunu görüp i‘tikādı müḥkem oldı ayıtdı (11) ḥay dedecüḡüm gel in
 gidelüm şimden girü (12) ben senüñ bir ednā ḥizmetkārçuḡuñ olıyım (13) beni maḥrüm
 eyleme diz aruñdan didi mübārek kıademine (14)

31b

yüzin sürdi pes ol aradan dönüp ol yigidiñ (1) evine geldiler oturdılar zenbîl ortaya
 kodılar (2) ol yigidüñ helâline gel didi üçü bu yemişden (3) yidiler gördiler lezzeti
 damağlarını mu'athtar oldu (4) rāyihası cānlarına eşer eyledi pes sulţān (5) ḥāzret el açup
 ḥāzret-i ḥaḳḳa münācāt eyledi (6) du'ā idüp el yüze sildi andan sulţān (7) ḥācım ḥāzret
 bir ḥamā'ilin ve kisvetin ve kemerin ol (8) yigide virdi bu bizden teberrik olsun didi (9)
 bizi seven dostların derdine dermān olsun (10) allāhü te'ālā emriyle didi ve daḥı bir
 'aşāşı (11) var idi igde ağacından dikeḳodı ma'nāya (12) bitdi ve daḥı mübārek ayağıyla
 yire urdı (13) bir pāk şu çıḳdı cemī'c ḳariyye andan iḳerler (14)

32a

ḥazā vilāyetnāme-i ḥācım sulţān raḥmetu'l-lāhu 'aleyhim (1) bir gün bir ḳarıcuḳ bir
 dana enecügi var idi getürüp (2) şıḳıra şaldı pes sulţān ḥācım ḥāzretleri (3) ayıtdı ya ana
 allāhü te'ālānuñ emriyle bu inegi ḳurt (4) yir şıḳıra şalma didi pes ḳarıcuḳ eslemedi (5)
 inegi şıḳıra şaldı gine boğa şıḳırları cem' (6) idüp sürdi gitdi pes imdi ol (7) ḳarıcuḳuñ
 inegi şıḳırlardan ayrılıp bir ḡayr (8) yire gitdi allāhü te'ālānuñ ḳudretinden bir (9) ḳurt
 rāst gelüp ol inegi ekl eyledi (10) pes aḥşām oldu cemī'c ḥayvānlar evlerine geldi (11) ol
 ḳarınun inegi gelmedi biraz aradılar bulamadılar (12) aḥīrū'l-emīr ol ḳarınun oğulları
 ḥayl bī-ḥūzūr (13) oldılar pes andan ayıtdılar ol dīvāne (14)

32b

bu inegi şatmışdur yoḥsa biz anı bulurduḳ didiler (1) andan gelüp sulţān ḥāzretlerine
 sū'al eylediler (2) bizüm inegümüzi neyledüñüz didiler sulţān (3) ḥāzret ayıtdı sizün
 inegüñizi falān yirde (4) ḳudret yidi didi böyle dicek bunlar ayıtdılar (5) 'abeş söylersün
 gelün ḳādıya varalum cevāb (6) şorsın didi pes sulţān ḥācım (7) ḥāzret ayıtdı varalum
 didi pes andan (8) ṭurup ḳādı ḥūzūrına geldiler pes (9) ol yigitler bundan ḳādıya şikāyet
 eyledi (10) bu dīvāne bizüm şıḳırlarumuzu güderdi (11) kendi gütmey bir büyük ḳara
 boğa güderdi (12) bu 'ālemden fāriḡ sū'al eyleñ inegi neyledi (13) didiler pes andan
 ḳādı sū'al itdi (14)

33a

dīvāne bu yigitlerün inegini neyledüñüz söyleñ (1) görelüm didi pes sulţān ḥācım
 ḥāzretleri (2) ayıtdı biz ol anaya tenbīḥ itdük idi bu inegi (3) şıḳıra şalma allāhü
 te'ālānuñ emriyle ḳurt (4) yir didik idi eslemedi varmış ḳurt (5) yimiş didi andan ḳādı

ayıtdı dīvāne (6) kırt yidügi ne(r)den ma' lüm görmiş ādamlarıñuz (7) var ise getir görelüm didi pes sulţān (8) ĥazret ne' am vardur varayım getüreyin didi (9) pes ol aradan gidüp ol kıariyye kıurbunda (10) kıayalar var idi ilerü yürüyüp mübārek (11) eliyle urdı kıaya beş pāre oldu sulţān (12) ĥazret ayıtdı gelüñ inegi kırt yidügiñe şehādet (13) eyleñ didi pes ol taşlar allāh emriyle(14)

33b

ol aradan yürüyüp sulţānuñ yanınca yuvar (1) lanup kıadı yanına gelince andan kıadı efendi bakıp (2) bunu gördi ' aklı başından zā' il oldu (3) cem' endāmlarına lerze düşdi ditredi nuţkı (4) tuţıldı cevāb idemedi bir sā' atden (5) ' aklı başına geldi bu taşlara allāhü te' ālā (6) dil virdi söyledi bu kışileriñ inegini bizim (7) yanımızda kırt yidi biz şehādet iderüz (8) didiler eger inanmazsañuz ādam virüñ (9) varsun başınuñ derisin getürsin (10) siz dağı görüñ didi bir kaç kimesne varup (11) başınuñ derisin getürdiler kıariyye-i öyükden (12) ve şehīrlüden çoklık ādam var idi cümlesi (13)

34a

bunu görüp müteĥayyir oldılar söylemege mecālleri kıalmadı (1) pes kıadı efendi bunu görüp yirinden tuurup (2) sulţān ĥacım ĥazretlerinüñ eline ayağına düşdi (3) ' özr tazarru' itdiler andan sulţān ĥacım ĥazret bunlara (4) ĥayr du' ā eyledi yürüñ imdi bizüm muĥibbimiz (5) oluñ didi yağıñuz kıaymağıñuz ziyāde olsun (6) ' ālemde bir kıaymak dağı böyle olmaya didi ben (7) allāhü te' ālā emriyle ĥizmetimiz vardur diyüp (8) yirinden kıalkdı sizi allāhü te' ālāya ışmarladım (9) didi pes köylü ĥalkı ayıtdılar gel dede (10) şığıruñ ĥakkın cem' idivirelüm didiler (11) pes sulţān ĥacım ĥazretleri ayıtdı (12) eylegüm benüm ĥakkum beni bulur didi meger ol (13) kıara boğa yol üzerinde yürürdi hemān sulţānuñ (14)

34b

ardına düşdi pes kıariyye ĥalkı cenk idüp (1) döndüremediler gördiler çāre yok yüri (2) imdi dedenüñ kıurbānı ol didiler pes (3) sulţān ĥacım kıara-ĥişāra revāne oldu (4) hazā vilāyetnāme-i sulţān ĥacım raĥmetu'l-lāhu (5) ' aleyhim pes imdi sulţān ĥacım ĥazret (6) gelüp kıara-ĥişār kıurbunda bir büyük kıaya (7) var idi anuñ yanına gelüp bir kaç gün (8) anda sākīn oldu kırık gün miqdārı riyā (9) zet çeküp tevekkül ĥakk oldu şehīrlüden (10) ba' zīlar mā-dām gelür giderdi ol vaktin (11) kıara-ĥişārda bir beg var idi adına tuğ (12) rul beg dirler idi bir kaç kışiler gelüp (13)

35a

buña söylediler falân kayanuñ dibinde bir dervîş (1) kırk gündür yimez içmez anda
 hırkasını bürinüp yatur (2) ve hem bir büyük boğa başı ucın alup durur (3) yabâna
 gitmez diyü vaşf itdiler andan beg ayıtdı (4) gelün anı baña diyüvirün bile varalum didi
 (5) andan beg kalkup yigirmi otuz âdam oldılar (6) gelüp gördiler kim hırkasın bürinüp
 yatur edeb (7) ile ulhyup oturdılar hiç birisi söylemediler (8) bir sâ' at miqdârı oturdılar
 gün ıssı idi (9) gâyet şuşadılar andan beg ayıtdı er ise (10) kalksa bize bir şu virse içsek
 didiler hemân sâ' at (11) sultân hâcım hâzretlerine ma' lûm oldu ya allâh (12) didi kalkup
 mübârek elini kayaya urdı hâmirâ gider (13) gibi batdı elini çıkardı gânilâyin bir âb-ı
 zülâl pâk (14) şu çıkdı bu vilâyeti gördiler cümle mütehayyîr (15)

35b

hayrân oldılar ahîrû'l-emîr bu beg yirinden kalkup biñ (1) 'özü ile sultân hâcım
 hâzretnüñ elin ayağın (2) öpdi bizüm 'özrimüzi bağışla du' â himmet (3) eyle didi bizüm
 şeyhümüz ol sultân hâzret (4) bunlara hayr du' â eyledi el yüze sildi andan beg (5) ayıtdı
 dede sultân gel bizüm ile eve gidelüm (6) ben saña bir âstâne bünyâd idivireyim ba' zı
 (7) köyler vakf idivirem dört beş hizmet-kâr (8) vireyüm bizüm şeyhümüz ol didi andan
 sultân (9) hâcım hâzretleri ayıtdı ya beg allâhü te' âlâ (10) emriyle bizüm şeyhimüz
 sultân hocâ ahmed (11) yesevî ibni muhammed hanefî ibni 'alî hâzretleri buyur (12)
 mışdur senün maqâmuñ germiyânda şuşuz (13) nâm mevzi' dedür yüri anda sâkîn ol
 (14) diyü göndermişdür biz anda giderüz bu bînar (15)

36a

cuğ bizüm yâdigârimuz olsun adı taş bînar (1) olsun tır imdi gine maqâmiñuza varuñ
 didi (2) andan beg ayıtdı sultânım biz sizden nice ayrulalum (3) andan sultân hâzret
 ayıtdı yürün imdi (4) allâh tevekkül eyleñ didi andan tırup maqâmlarına (5) gitdiler
 andan sultân hâzret bu bînardan abdest (6) aldı öyle namâzın edâ eyledi el yüze sildi (7)
 andan yirinden tırup şândükluya revâne (8) oldu boğa dağı gine ardına düşdi (9) hâzâ
 vilâyetnâme-i hâcım sultân rahmetu'l-lâh (10) ol vâkt şândüklü şehrinün âdemsî
 dervîşleri sevmezler (11) idi sultân hâzret gelüp kıbleden yanında bir hâlice maqâmda
 (12) karar itdi tevekkül hağ olup kırk gün miqdârı zikrullah meşgûl (13) oldu riyâzet
 çeküp allâhü te' âlâ celle celâluhudan (14) isti' ânet diledi pes şehirlünün ba' zıları sultân
 (15) hâzretini görüp qahqahâ ile güler idi görün bu delü (16) dîvâne kırk gündür yatur
 yimez içmez bir hayvâncuğ dağı (17)

36b

bekleyüp durur yabāna gitmez diyü mashārāya alurlar idi (1) sulṭān ḥācım ḥāzret hīç bunlara muḳayyed olmazdı (2) ol vaḳt şāndūḳluda bir ‘azīz kişi var idi (3) ismine ḥācı dirler idi bir gice rū’yāsında sulṭān-ı (4) enbiyāyı şallallāhü ‘aleyhi ve sellem müşāhide eyledi (5) cemī’i şāḥābeyi rıdvān-allāhü ‘aleyhim ecma’ın belāsında (6) oturlar idi pes muḥammed muşṭafā şallallāhü ‘aleyhi ve sellem (7) ayıtdı ya ḥācı bizüm evlādımızdan bir kişi vardur ismine (8) ḥācım dirler var anuñla yār ol didi gine kıbleden yanuñda (9) dır didi pes dervīş ḥācı uyandı şükr-i (10) yezdān eyledi ṭurup ṭañ namāzın kıldı fāriğ (11) olıcaḳ ṭurup mā-kıbleden yaña yürüdi aydur (12) ‘aceb ol nesli evlādı resül kaçan bulam diyü (13) fikr iderdi ittifāḳ gördi kim bir ‘azīz pīrān kişi (14) ṭurmuş zıkrullāh ider ‘ālemden fāriğ bir ḳara boğa (15) yanında ṭurur ileri varup selām virdi pes (16) sulṭān ḥācım raḥmetu’l-lāhü ‘aleyhi gāyet luṭf-ı (17)

37a

‘azāmla selāmın aldı aydur ḥoş geldüñ benüm (1) yār-i vefādārum dervīş ḥācı diyüp yirinden ṭurup (2) merḥabā didi birbirinüñ ḥāṭırcuḳların şordılar pes (3) imdi evliyāullāhda tekebbürlik olmaz nitekim ḳur’ānda (4) buyurur innallāhi lā yuḥıbbü’l-mütekebbirīn¹ buyurmuşdur (5) pes imdi ḥācı aydur ey ‘azīz pīrān sizüñ ismüñüze (6) kim dirler diyü şordı pes sulṭān ḥāzret (7) ayıtdı ya dervīş ḥācı bizüm atamız virdiği (8) ismimiz recepdir ammā sulṭān ḥācı bekdāş velī (9) ile ḥorasāndan sulṭān ḥoca aḥmed yesevī ibni muḥammed (10) ḥanefī ibni ‘alī bizi rūma göndericek gelüp ka’be-i şerīfi (11) medīne-yi münevvereyi ṭavāf idicek bizüm ismimize ḥācım (12) didi çünkim ol dervīş bu kelāmı işidicek (13) ayıtdı kim şıddıḳ ya seyyīdü’l-evvelīn ve’l-aḥırīn muḥammed (14) muşṭafā şallallāhü ‘aleyhi ve sellem didi geldi sulṭān (15) ḥācımuñ eline yüzün sürdi andan ayıtdı (16)

37b

ya ḥācım sulṭān şimden girü ben senüñ bir ednā (1) du‘acıñum beni maḥrūm eyleme didi pes sulṭān (2) ḥāzret bunuñ ile muḥabbet-ber gidüp ‘ibādet (3) riyāzet a‘māl-ı şāliḥaya meşḡul oldılar bir gün (4) şehirlü ṭā’īfesi biriküp yigirmi otuz adam sulṭān (5) ḥāzretine buḡz ḥased eylediler bu bid‘at ışık (6) buradan gitsün yoḥsa bizim zararımız doḳunur (7) il vilāyeti çok bir aḥır yire daḫı varsun biz ışığı (8) sevmeyüz bu günden

¹Ayet deḡildir: ...Allah kibirlenenlerin hiçbirini sevmeyiz!

gayrı tırmasun yoħsa (9) helāk iderüz diyü birin gönderdiler var söyle (10) didiler ol kimesne bunlaruñ cevābların diñledi (11) sulṭān ḥācımdan yaña revāne oldu varup (12) gördi kim sulṭān ḥāzret öyle namāzına (13) iḳāmet itmişler idi namāzı edā eyledi zikrullāh (14) idüp du‘ ā eylediler pes ol gönderdükleri (15)

38a

ādam daħı gelüp irüşdi gözi sulṭān ḥāzretnüñ (1) gözine tuş oldu cemī‘i endāmlarına lerze düşdi (2) evliyāullāhdan ḳalbine bir ḥāl zuhūr itdi aydur ḥāşā (3) v‘allāhi bu ‘azīz pīrāna daħl idevüz diyü ileri yürüdi (4) elin gögsüne ḳoyup selām virdi ḥāzret sulṭān (5) selāmın aldı ‘izzet itdi geçüp oturdı pes (6) imdi sulṭān ḥācım ḥāzretleri ayıtdı ey yigit (7) ol kişileruñ didiği cevābı söyle işide (8) lüm ne didiler didi pes ol yigit bunı işidüp (9) ayıtdı ḥay dedecigüm kesilsin ol dil kim saña (10) buğz ‘adāvet ide ide ‘abeş kelici söyleye diyüp (11) yirinden ḳalkdı tazarru‘ eyledi sulṭān ḥāzretnüñ (12) elin ayağın dizin öpdü ayıtdı dedecügüm (13) benüm günāhum bağışla didi bed-du‘ ā eyleme didi (14) muḥammed muştafā ḥürmeti-çün pes imdi sulṭān ḥācım (15)

38b

bu cevābı işidicek ayıtdı allāhü te‘ālā celle celāluhu (1) anlara daħı inşāf vire didi bu yigide ḥayr du‘ a (2) eyledi evlād-ı resüle mütāba‘at it anları (3) sevenlerden ol kimseye ğıybet-i müsāvī eyleme didi (4) nitekim kelām-ı mecīd buyurur ḳavlulu te‘ālā velā yağteb ba‘ḳüküm ba‘za¹ buyurmuşdur yüri imdi gine (6) maḳāmuña var zikrullāh meşğül ol didi pes (7) ol yigit ayruḳ daħı ādemīlere ḳarışmadı ‘ibādetde (8) zikrullāhda oldu pes imdi bir gün ol kişiler (9) cemī‘ oldılar ayıtdılar ol bid‘at ışığa söz (10) fā‘ide itmez gelüñ varalum dögelüm didiler evlerimiz (11) yaḳınında nice bir yatur aḥşām olsun bir ḳaç (12) ādam diyelüm varsunlar ḳoñsunlar didiler pes (13) imdi sulṭān ḥācıma bu ḥāl ma‘lüm oldu (14) ayıtdı eylegüm burada bize rāḫatlık olmaz (15)

39a

pes aḥşām yaḳın idi sulṭān ḥāzret tırup (1) abdest aldı şalātü’l-mağrib edā eyledi evrād (2) oḳudı zikrullāh meşğül olup du‘ ā eyledi (3) oturdı andan sulṭān ḥāzret yönün ḳıbleden (4) yaña döndü sūre-i yasin sūre-i vāḳı‘a sūre-i (5) enbiyā sūre-i iḥlāş sūre-i fātiḫa sūre-i baḳara (6) oḳuyup muḥammed muştafā ‘aleyhi’s-selām rūḫına ve cemī‘ (7) ilāh ve evlād rūḫına ve aḫşāb-ı güzīn rūḫına enbiyā (8) ve evliyā rūḫına şevābın

¹ Hucurat suresi, 12. ayetin bir cümlesi: ...bazınız bazınıza ğıybet de etmesin...

bağışladı du‘ā eyledi (9) el yüze sildi yüz kerre şalavat biñ kerre estağfirullāh (10) diyüp niyyet eyledi aydur göreyüm bunda sākīn (11) olmağ emr olur mı didi bir miğdār ḥāb ‘ālemīne (12) vardı bir rü’yā gördi kıbleden bir nūr zāhir oldı (13) pes sulṭān ḥācım ḥāzretleri gördi kim ol (14) seyyīdi’l-kevnīn ve resūli’s-şākilin be-der ‘ālem (15) seyyīd-i veled ādem mu‘allā müzekkī müctebā ḥāzret-i (16)

39b

muḥammed muştafā şallallāhü ‘aleyhi ve sellem ve daḥı enbiyā ve ev (1) liyā ve āle ve evlāde ve eşḥāb-gūzīn rıdvān-allāhü (2) ‘aleyhim ecma‘īn ḥāzırān pes imdi sulṭān (3) ḥācım ileri yürüdi yüz yire urdı sulṭān-ı (4) enbiyānuñ mübārek elin dizin öpdı el (5) göğüsde koyup ‘özr tazarru‘ eyledi pes muḥammed (6) muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve’s-sellem ayıtdı ey ciger (7) kūşem ḥācım bura senüñ maḳāmuñ degüldür senüñ (8) maḳāmuñ şuşuz nām mevzi‘ dedür allāhü te‘ālā (9) nuñ emriyle var anda sākīn ol didi ve hem bu (10) ‘āsī ḳavim sizi sevmediler senüñ helākiñe (11) ḳaşdları vardur imdi ben evlāduma ḳaşd (12) idenleri sevmezın ve hem benüm evlāduma ḳaşd (13) idenler yarın ḳıyāmet güninde yüzi ḳara ḳopar (14) ve benüm şefā‘atümden maḥrūmdur didi andan (15) ey ciger-kūşem ḥācım imdi senden daḥı vācibdür (16)

40a

ol saña ḳaşd iden ‘āsī ḳavme du‘ā eylekim allāhü (1) te‘ālā celle celāluhu anlaruñ cesedlerin ḳadīd eyleye ḳıyāmete (2) degin yatalar çürümeyeler benüm mu‘cizātum ve senüñ vilā (3) yetüñ zāhir ola ḳıyāmete degin söyleyeler ve hem benüm (4) evlādumuñ du‘āsı müstecābdur nitekim ḳur’ānda buyurur (5) (rabbüküm) üd‘unī estecib leküm¹ dimişdür imdi eglenme maḳā (6) muña var didi pes sulṭān ḥācım ḥāzretleri (7) sırrum uyanı geldi gördikim fecri şādıḳ yaḳın (8) olmuşdı dervīş ḥācıya aydur bu gice sulṭān-ı (9) enbiyāyı gördüm baña aydur ey ciger-kūşem saña ḳaşd (10) iden ḳavme du‘ā eylekim allāhü te‘ālā cesedlerin (11) ḳadīd eyleye benüm mu‘cizātum senüñ vilāyetüñ (12) ḳıyāmete degin söyleyeler didi imdi dervīş ḥācı (13) sen bunda bizüm vilāyetümüzi dedemüñ mu‘cizātını (14) bekle senüñ maḳāmuñ bundadır bizüm maḳāmı (15) muz şuşuz nām mevzi‘ dedür beni isteyen (16)

¹ Mümin suresi, 60 ayet “rabbüküm” eksik yazılmıştır: Bana dua edin, duanıza cevap vereyim.

40b

sende bulsun senüñ ismüñ dağı hâcım olsun (1) dervîş hâcı ayıtdı hay sultânım senden (2) ayru olmazın didi pes sultân hâcım hâzretleri (3) ayıtdı biz bundan hâlli olmazuz bizüm maķâmumuz (4) buraya yaķındur hemân benüm nefesüm ķabül eyle (5) didi pes dervîş hâcı gelüp sultân (6) hâzretnüñ elin ayağın öpdı pîrimsün şeyhümsün (7) emîr senüñdür didi beni hayr (8) du‘âdan unutma didi pes sultân hâcım (9) hâzretleri ayıtdı tañ namâzın kılalum didi (10) kılup evrâdı oķıyup du‘â itdiler pes sultân (11) hâcım hâzretleri ayıtdı ya dervîş hâcı hâşâ (12) ceddüm resûlullâhdan yalan gele du‘â idelüm (13) olakim haķ te‘âlâ habîbi hürmetine du‘âmuz ķabül (14) eyleye kırķ gündün soñra ol bize buğz idenlerüñ (15)

41a

cesedleri ķadîd ola hem sen anlaruñ cesedlerin (1) bekleyesin didi sultân hâzret du‘â eyledi du‘â (2) temâm oldı el yüze sildi pes yirinden тұrup (3) seni allâhü te‘âlâ birliğine işmarladım didi pes (4) sultân hâcım şuşuza revâne oldı kara boğa (5) ardına düşdi pes sultân hâcıma buğz (6) iden kimesneler cemî‘ oldılar sultân hâzretnüñ (7) ķaşdına ve hem bir hâlîfeleri var idi bunlara naşîhat (8) iderdi bir dervîş katl idene sevâb hâşıl olur (9) diyü hâsed iderdi pes ol kişiler ittifâķ idüp (10) geldiler gördilerkim kimesne yok hâcîl maħzûn olup (11) evlerine geldiler yevmen fe yevmen bunuñ üzerine yigirmi (12) gün geçdi allâhü te‘âlânuñ ķudretiyle resûlüñ mu‘cizâtıyla (13) sultân hâcımuñ vilâyetiyle bunlara bir vebâ hâstalığı (14) vâķi‘ oldı ol evliyâullah ķaşd iden (15)

41b

kimesnelerüñ kendüleri ķarıları ve oğulları fi‘l-cümle kırķ (19) gün içinde hep vebâdan öldiler allâhü te‘âlânuñ (2) emriyle pes imdi şehirden ba‘zı evliyâullâh (3) eħibbâları ayıtdılar gelüñ varalum bir yire cemî‘ (4) idelüm kıbleden yaña bir mağâra vardur anda kıoyalum (5) didiler ittifâķ itdiler bunlar dervîşlere ķaşd (6) itmiş kişilerdür bed-du‘âya uğradılar varup (7) tabut düzüp içine kıoydılar ol mağârada (8) ķodılar bunları gören heybet ala pes imdi (9) sultân hâcım hâzret ol dervîş hâcıya (10) söylemişdi senüñ ismüñ hâcım olsun (11) beni seven seni sevsün pes dervîş hâcı (12) anları gördi benüm şeyhüm sultân hâcımuñ (13) baña didiği bunlardur diyüp mağâra ķapusında (14)

42a

‘ibadet-i zikrullāh iderdi nice yıllar ol kişi şāhib-i (1) vilāyet oldı nice vilāyetler zāhir oldı şehirlü (2) mā-dem gelüp hayr du‘āsın alurlar idi aḥīrū’l-emīr (3) ol ‘azīz fenādan bekāya naql eyledi qale’n-nebiyy ‘aleyhi’s-selām (4) el-mū’minüne lā-yemūtüne bel-yunqālüne min darū’l-fenā’i (5) ilā darū’l-beqā’i ol ‘azīzi getürüp mağāra qapusında (6) defn eylediler her cum‘a gicesi kur‘ān-ı ‘azīm tilāvet idüp (7) ziyāret iderler idi zāhirden bātından rūḥāniyyetle (8) görünürdi pes mū’minler ölmezler fenādan beqāya (9) naql iderler raḥmetullāhi ‘aleyhi (10) hazā vilāyetnāme-i sulṭān ḥācım fi’l-mevāṭin şuşuz (11) pes imdi qutbu’l-‘ārifin ve mürşīdū’s-sālikin (12) şāhib-i vilāyet ḥazret-i sulṭān nevverallāhu merqāde (13) nesl-i evlād ḥazret-i imām ‘alī mūsā rızā pes (14) sulṭān ḥācım ḥazret şandukludan revāne oldı (15)

42b

feyinneme tevellü feşümme vechullahi dostına secde (1) eyledi şuşuzı şormadı allāhü te‘ālāya (2) tevekkül idüp yola girdi gitdi pes imdi (3) allāhü te‘ālānuñ qudret birle uşşak qazasına (4) şuşuz nām mevzi‘de vīrāneye çıka geldi (5) gördi kim bir vīrān bir gūristāndur kim kuş (6) uçup geçmez pes imdi sulṭān ḥazret (7) ḥāllice yir bulup tevekkül ḥaḳ oldı pes imdi (8) sulṭān ḥācım ḥazretleri bu gūristān içinde (9) kırq gün miqdārı riyāzet çeküp zühd-i taqvāya (10) a‘māl-ı şālihaya meşgūl oldı pes imdi (11) sulṭān ḥazret bir gice rü’yāsında seyyid-i (12) kevneyn resülū’s-şākilin muḥammed muştafā ‘aleyhi’s-selām (13) müşāhede eyledi pes sulṭān ḥācım (14) ileri varup muḥammed muştafānuñ mübārek (15)

43a

elin ve ayağın öpdü yüz yire sürdi ricā’-ı (1) ḥācet diledi pes sulṭān-ı enbiyā şalavāt (2) ullahi ‘aleyhim ayıtdı ey ciger-küşem ḥācım senüñ (3) maqāmuñ buradadır bunda qarār eyle didi allāhü (4) te‘ālā cānibinden bu maqām size virülmişdür burada (5) sākīn olup aḥīr ‘ömriñ bunda geçirseñ gerekdür (6) didi yūri imdi allāhü te‘ālāya ‘ibadet (7) riyāzet tevekkül ḥaḳ ol didi naşīhat eyledi (8) sulṭān ḥācım sırrum uyanı geldi şükr eyledi (9) abdest alup namāz kıldı evrād okuyup (10) şevābın sulṭān-ı enbiyānuñ rūḥına cemī‘ evlād (11) rūḥına şāḥābe-i güzīn rūḥına bağışlayup (12) du‘ā eyledi el yüze sürdi tevekkül ḥaḳ oldı (13) pes imdi bir tā’ife var idi yörükānī (14) aḳqoyunlu dirler idi biñ bir ḥāne idi (15)

43b

Gelürler idi mā-dem bu gūristānı yaylağ itmişler (1) idi ittifağ gelüp kōndılar sulṭān ḥāzretini (2) görüp cem' olup geldiler ayıtdılar ne kişisin (3) nerden gelürsin didiler pes sulṭān ḥāzret (4) ayıtdı ka' be-i şerīfden medīne-i mūnevvereden (5) gelürem didi eyle diyicek ayıtdılar ya bu bizüm (6) yaylamuzda ne ararsın var yolına geç git (7) didiler hem bu şıgırı nerden alduñ didiler pes (8) sulṭān ḥācım ḥāzret ayıtdı eylegüm biz bu (9) maḳāma allāhü te'ālā emriyle resūlullāh mu'cizā (10) tıyla sulṭān ḥocā aḥmed yesevī ibni muḥammed (11) ḥanefī ibni 'alī ḥāzretlerinüñ ḥayr du'āsıyla (12) geldik buracığı bize maḳām idin diyü (13) remz itdiler imdi biz burayı ma' mūr idüp (14)

44a

āsītān iderüz didi pes yōrikān ṭā'īfesi (1) ayıtdılar bura bizüm ḳadīmden yaylamuzdur var (2) aḥir yire git orman çok burada seni incidirüz (3) didiler bugün ṭur yarın git didiler bir ğarīb (4) sin şāyed ola bir zarar ideler didiler pes (5) sulṭān ḥāzretleri şabreyledi zıkrullāh meşğül (6) oldu bir kaç kerre söylediler fā'ide yok ayıtdılar (7) gelüñ bir kaç çoban bulup ayıtdılar varuñ (8) şol yatan ışığı döğüñ ḳovıñ eger gitmez ise (9) öldürmek ḳaşdın idiñ hem boğasını getirüñ (10) boğazlıyalum didiler aḥşām oldu bunlaruñ (11) ḳaşdı sulṭāna ma'lūm oldu allāh tevekkül (12) eyledi pes ol çobanlar çevgān getirüp (13) gitdiler vardılar sulṭān ḥācım maḳāmına allāhü te'ālā (14)

44b

gözlerin kör eyledi arayu arayu ḳadīd öled gördiler kim (1) çāre yok evlerine gitdiler pes sulṭān ḥāzret (2) ṭurup abdest aldı ṭañ namāzın ḳıldı (3) ḥāzret-i ḥaḳḳa münācāt idüp du'ā eyledi aydur (4) pādīşāh 'izzī ve celle ḥafıyyü'l-lāṭāfsın ḳaḳıyu' (5) l-ḥācātsın ben ḳülüñ münācātını ḳabül (6) eyle ḥabībüñ ḥürmetine du'āmı ḳabül eyle didi (7) el yüze sildi özüni allāhü te'ālānuñ (8) dergāhına ışmarladı pes 'azīz diyār-ı ḥorāşānda (9) bir ḳalb-i temiz 'ābid zāhid dervīş-i 'ālim fāzıl (10) kişi var idi ismine burḥān dirler idi (11) muḥıbb ehl-i beyt-i resūl idi cān-ı dilden evliyā (12) ullāh ahabbā olmuş idi göñline muḥabbet-i 'aşḳ (13) ṭolmuş idi dā'imā du'ā iderdi beni bir evlād-ı (14) resūl etegine iriştir ya ale'l-'ālemīn dir idi(15)

45a

göñlini allāhü te'ālānuñ vaḥdāniyyetine ışmarlamış (1) idi pes imdi bir gice zıkr tesbīḥ 'ibādet (2) idüp uyudu rū'yāsında gördi kim rüm (3) diyārına gelmiş gördi kim rüm

erenleri bir yire (4) cem^ç olmuşlar ^çibâdet idüp şöhbeti ilâhî (5) iderler idi bu dervîş
irüşüp geldi (6) yir gösterdiler oturdu gördi kim bunlaruñ (7) hâlîfeleri bir yüzi nurlu kişi
cemâlini göricek (8) kalbine muhabbet-i ^çaşk-ı ilâhî irişdi bunlaruñ (9)hâlîfeleri hâcım
sultân hazretleri ayıtdı (10) hoş geldüñ benüm yâr-i vefâdarum dervîş (11) burhân didi
bu cevâbı işitdi yirinden kalçup (12) sultân hâcım hazretlerinüñ elin dizin öpdi (13)
şeyhüm ^çazîzimsin didi pes imdi (14)

45b

sultân hâcım hazretleri ayıtdı ya burhân beni ister (1) olursañ rûm diyârında germiyân
ilinde gele bula (2) sın didi sırrum uyanı geldi gördi kim (3) horâşanda hücreinde
hemân yirinden turup (4) dîvâne oldu rûmı şormadı kıbleden yaña revâne (5) oldu gitdi
^çaşk-ı ilâhî iricek adam divâne (6) olmaz mı cidd ile taleb idicek adam şeyhîni (7)
bulmaz mı pes burhân dervîş tağ ve taş (8) hiç hâtırına gelmedi yevmen fe yevmen
gelüp (9) rûma çıkıdı evliyâullâhuñ cezbese kalbine (10) düşdi ittifâk bir gün germiyân
iline geldi (11) kendüzine aydur ^çaceb ol ^çalî-cenâb kande bulam (12) didi hâtırına geldi
beni horâşandan alup (13) gelen ayağına iletmez mi didi kudret-i ilâhî bir (14) güristâna
çıkça geldi gördi kim ba^ç zı yörükân (15)

46a

evleri sahrâda yaylak itmişler bir kişi bulup (1) şordı bu yir neredür ol kişi ayıtdı bu
germiyândur (2) didi bu bizüm yaylamuzdur şol depe üzerinde (3) bir senüñ gibi dervîş
var yimez içmez kırk gündür (4) yatur gelür bize söyler buraya ben âsitân (5) bünyâd
iderin dir varup gitmedi didi pes (6) burhân dervîş ayıtdı şimdi ol dervîş (7) neredir şol
depe üstündedir didi burhân (8) ol yaña yürüdi pes imdi sultân hâcım (9) hazretine
ma^ç lûm oldu yirinden turup üç adım karşı (10) yürüdi sultânüñ cemâlini gördi gönli
rüşen (11) oldu bildi kim ol aradığı âdem hem rü'yâsında (12) gördiği ileri yürüdi selâm
virdi ol (13) dağı ^çizzet ile selâmın aldı hoş geldüñ (14)

46b

dervîş burhân didi ol dağı hâcım sultânüñ (1) elin ayağın ziyâret itdi birbirine muhabbet
(2) idüp zikrullâh meşgûl oldu sultân (3) hazretine hizmet iderdi pes imdi sultân (4)
hazret ol yörükâna du^ç â itmiş idi (5) bunlaruñ şerrini benüm üzerimden men^ç eyle diyü
(6) pes imdi allâhü te^ç âlâ emriyle hazret-i resûlullâh (7) mu^ç cizâtıyla hâcım sultânüñ
du^ç âsiyla ol yörükân kavmine bir hastalık vâki^ç oldu (9) çokluk âdamları öldiler
kimesneleri kalmadı (10) ahîrû'l-emîr bir kaç âdamlar gelüp sultân hazre (11) tñüñ elin

ayağın öpdiler dedecüğüm bize bed- (12) du‘ā eyleme didiler sultān ḥazretnüñ gönli
(13)

47a

yumuşadı el getirüp bunlara ḥayr du‘ā eyledi (1) allāhü te‘ālā belāñuzı def‘ eyleye didi
gine sultān (2) ḥazretnüñ ḥürmetine allāhü te‘ālā şıḥḥat rūzı kıldı (3) sağ ve salīm
oldılar cemī‘ kurbānların ve çırağ aqçe (4) lerin cemī‘ idüp sultān ḥazretine virdiler
dede (5) sultān bizim şadaqātmuzı qabül eyle didiler (6) oğlumuz kızımız senüñ olsun
yaylamuz da (7) senüñ olsun biz āḥir yire gidelüm didiler (8) pes sultān ḥacım ḥazret
şadaqaların alup (9) ḥayr du‘ā idüp maqāmlarına gönderdi pes (10) imdi ol yörükān
qavmi ol ölenleri götürüp (11) bir yire defn eylediler gine mağribden yanındadır garīb
(12) ler dirler pes sultān ḥacım ḥazretlerinüñ (13) mübārek ismi ‘āleme yayıldı cem‘
olup (14) gelürler ḥayr du‘āsın alurlar gine giderler idi (15)

47b

aḥibbā cem‘ olup sultān ḥazretine bir mescid bünyād idi (1) virdiler allāhü te‘ālā
ḥazretine ‘ibādet tevekkül tefekkür ider (2) di gelüp giden aḥibbāya naşīḥat idüp āsitāne
(3) ve cāmī‘ bünyād olmasını remz iderdi bir ‘ālim (4) fāzıl kāmil dervīş gelüp ḥacım
sultāna (5) cidd ile sevicı olup ḥizmet iderdi pes (6) ḥacım sultān ḥazret bunı ḥalīfe
eyledi ḥizmetüñ (7) zāyi‘ olmaz nitekim qur‘ānda buyurur qavluhu te‘ālā inn (8) allāhe
lā yüḍīy‘u ecra‘l-muḥsinīn¹ dimişdür riyā (9) ile ḥizmet qabül olmaz her ne kim ḥizmet
iderseñ (10) cidd ile taşdıq ile allāhü te‘ālā celle celāluhu (11) birine biñ ḥasenāt ider
pes ol dervīş (12) bu kelāmı işidüp gelüp giden aḥibbāya (13) cānı gönülden ḥizmet
iderdi sultān (14)

48a

ḥazret daḥı ‘ibādetden riyāzetden tefekkürden ḥālī (1) olmazdı bir gün sultān ḥazretnüñ
mübārek (2) qalbine ol kırılan yörükān qavminüñ firāqı düşdi (3) dervīşlere ayıtdı varuñ
şol garīblerinüñ (4) üzerine benüm qara boğayı kurbān eyleñ pişirüñ (5) cem‘ olup qur‘ān
tilāvet idüp şevābın rūḥlarına (6) bağışlıyalar didi pes ḥalīfe bu cevābı işidüp (7) ‘ale‘r-
re’s ve‘l-‘ayn didi varup şahrādan (8) boğayı getürdi bu ḥālet boğaya ma‘lüm oldu (9)
gidivirüp gelüp ḥacım sultān ḥazretlerini (10) mescidde buldı boynuzıylan qapuyı açdı

¹ Tevbe suresi, 120. ayetin sonu: ... Allah iyilik yapanların mükâfatını zayı etmez.

(11) geldi sultân hazretinün ayağın yaladı (12) hâl diliyle emrüne muṭī' in didi pes sultân (13) hazretleri ayıtdı hizmetün qabûl oldu yûri (14) imdi dost yolına qurbân ol didi (15)
48b

boğa bu cevâbı işidüp rızâya teslîm oldu yönün (1) kıbleden yaña döndi yatdı geldiler du'â idüp bıçaq (2) çaldılar dost yolına qurbân oldu pişürüp (3) hâzır oldu cemî' ' ulema ve şaliḫâ dervîşler gelüp (4) cem' oldılar qurbânı ekl idüp qur'an-ı ' azîm (5) ü's-şân tilâvet idüp hayr du'â itdiler şevâbın (6) ol gâriblerün rûḫlarına bağışladılar pes (7) sultân hazret gelüp bunlara luṭf itdiñüz (8) allâhü te'âlâ katında zâyî' olmaya didi pes (9) cemî' geldiler sultân hazretinün hayr du'âsın (10) alup maḫâmlarına gitdi sultân hazret ' ibâdete (11) meşgûl oldu (12) hazâ vilâyetnâme-i sultân hâcım raḫmetullâhü 'aleyh (13) pes imdi bir gün sultân hâcım hazretleri (14) ḫalîfeye ayıtdı bizüm bir miqdâr hizmetümüz vardur (15)

49a

anı edâ idelüm allâhü te'âlâ emriyle siz bunda (1) gele aḫıbbâya pend ü naşîḫat eyle didi yirinden (2) ṭurup dostuna secde eyledi kıbleden yaña (3) revâne oldu dervîş burhân ṭurup merkebin (4) getürdi abdest bardağın bir kaç kitâblar aldı (5) 'aşâşın eline alup sultânun ardına (6) düşdi yevmen fe yevmen menteşe iline qadem (7) başdılar gördiler kim bir cemâ' at dedeler biriküp (8) qurbân-ı cem' iderleridi sultân hâcım hazretleri (9) ileri gelüp bunlara selâm virdi ḫâtırların (10) şordı merḫabâ eylediler bunlarun ḫalîfeleri şeyḫlüden (11) bekçe sultân ḫabîb ḫacı başa sultân ayine-i (13) gâzî evliyâları ḫayli var idi pes sultân (14) hâcım hazretleri bunlara nuṭq eyledi babalar sizün (14) ile bir kaç bilece olalum vilâyetinüzi seyr idelüm(15)

49b

didı bekçe sultân ayıtdı nerden beri gelürsin (1) didi pes evliyâlar birbirinün aḫvâlın bilür ammâ (2) ki yanında olan dervîşler bilsün için şordı (3) ittifâk pes sultân hâcım hazretleri ayıtdı (4) 'ammüm ḫacı bekdâş sultânla ḫoraşândan sultân (5) ḫoca aḫmed yesevî ibni muḫammed ḫanefî ibni 'alî hazretleri (6) bizi rûma gönderdi gelüp qa'be-yi şerîfi medîne-yi (7) münevvere quds-i mübârek tavâf idüp andan (8) rûma gelüp cemî' evliyâlar geldiler sultân ḫacı (9) bekdâşdan me'zûn olup icâzet ve şofra (10) ve çırâq ve 'âlem ve seccâde tekbîr eyledük her birin (11) maḫâmlarına gönderdük ol diyârı mâlîde (12) qarâyükde sâkîn oldu bizi daḫı germiyâna (13) gönderdi şuşız nâm mevzi' de sâkîn (14) ol diyü bi-izn-illâhi te'âlâ anda gelüp (15)

50a

bir kaç gün sākīn olup ve hem menteşe ikliminde (1) biñ bir öküz kırbānuñ vardur getirüp (2) seyyid gāzīnūñ üzerine ‘imāret eyle didi (3) bu cevābı işidüp cemī‘ si egildin merħabā (4) itdiler şeyhimüz diyüp ‘izzet ikrām eylediler (5) pes imdi aħşām yakın olmuş idi (6) kādīmden bir konuqları var idi bekçe sultān (7) bir dervīş gönderdi var bir eyüce oda pāk (8) idüp döşetsin bir ulu ‘azīz misāfirimüz (9) vardur eyüce ‘izzet itsün didi pes (10) dervīş revāne oldu köyler tepesi dirler (11) idi ol konaqları olan ādam geldi selām (12) virdi ayıtdı bekçe sultān geliyorur size selām (13) du‘ā eyledi bir konaq yircegizi buluvirsün (14) hem bir ulu misāfirleri vardur didi pes ol (15)

50b

ādam ayıtdı yürü şurdan ben şimden giri size (1) münkir oldum sevmezim zīrā ben dervīşlere çok (2) deve ve at ve koyun ve şıgır kırbānı virdüm murād (3) bir oğlum olaydı bir kızum var oğlum olmadı (4) ben ayruq dervīşleri sevmezim yūri kande (5) giderse gitsün didi pes ol dervīş (6) bu cevābı işidüp gelüp bekçe sultāna maħfī (7) söyledi bī-ħuzūr oldu misāfir (8) yokmasa idi bir şahrada olurdu didi (9) pes imdi bu hāl sultān hācıma ma‘lūm (10) oldu ayıtdı dedeler bunda benüm bir konağum (11) vardur varayın size pīşvā olıyım didi (12) revāne oldu bunlar ayıtdılar dīvānedir bunda (13) kanden geldi sultān hāzret gördi kim (14)

51a

bir büyük bīnardan bir kız şu alurdu pes hāzret-i (1) sultān ol kıza selām virdi kız daħı ‘izzet ile (2) selāmın aldı el gögüste kodı sultān (3) hācım hāzretleri ayıtdı bacı bize bir şu vir içelüm (4) didi pes ol kız bardağı taldurdu sultā (5) nuñ destine şundi hācım sultān daħı bardağı (6) ağızına aldı bir yudum yutdı cūr‘asın bardağa (7) bırağdı kızuñ eline virdi kız dedemūñ (8) cūr‘asın nūş ideyin diyüp ağızına (9) aldı bir yudum yutdı kıza ‘aşk-ı iāhī (10) yürindi mest hayān kaldı pes sultān (11) hāzret ayıtdı bacı bizi bu gice konucağ idin (12) señ olmaz mı didi andan bacı ayıtdı nola dede (13) cügüm gel odaya gidelüm didi sultānuñ (14) önüne düşüp evlerine getürdi babası (15)

51b

yabāna gitmişdi odasın pāk idüp döşetdi (1) hācım sultān hāzret tevekkül haq olup geçüp (2) oturdu andan bekçe sultān cemā‘ atıyla geldi (3) girüp oturdılar ol kız sultān hācımuñ (4) cemāline hayrān olup nazarında ayağın tırdı (5) bir zamāndan kızuñ babası evine geldi ha (6) tunına şordı kanı kız didi hatun ayıtdı (7) kağduğuñ dervīşleri alup odaya

getü (8) rüp yanuñ alup tırur didi pes (9) ol ādam nāmlu kişi idi ‘ār itdi ğāzab ile varın ol kıızı helāk ideyin ve hem (11) ışıkları döğüp qovın didi içeri (12) girdi gözi sulţān hāzretnüñ gözine (13) tuş oldu cemī‘ endāmlarına lerze düşdi (14) nuţkı dutuldu söylemege mecāli qalmadı geçüp (15)

52a

oturdu pes aḥşām idi sulţān hācım (1) abdest alup namāz kııldı du‘ā idüp oturdu (2) oda şāhib yimek getürdi yidüler du‘ā idüp (3) oturdu pes ol kıız taşra çıqđı babasınun (4) ta‘āmin begenmedi bir semiz keçi boğazladı pişirdi (5) sulţān hācımun nazarına getürdi ayağın (6) tırdu bir sā‘at geçdi loqmaya şunmadılar pes (7) sulţān hāzretleri ayıtdı eylegüm loqmaya şunuñ (8) didi biz ol etden yimeziz kıız boğazladı didiler (9) andan hācım sulţān hāzretleri kıız degüldür ol (10) erdür loqmaya buyuruñ didi qabül olmadı pes (11) sulţān hācım hāzret öñine getürüp dört (12) yālçesin ifţār idüp du‘ā eyledi burhān (13) dervīşe gel bu ta‘āmı şofraya eyle didi burhān (14) gelüp şofraya qoydı andan ev issi kıızın alup gitdi (15)

52b

pes sulţān hācım hāzret ayıtdı babalar evvel (1) āḥir şu kııza muḥabbet eyledim varuram buluşuram (2) didi bu ḥaberi işidüp ḥay ‘acem sen bir (3) yalñuz kişisin bizüm evimüz oğullarımız (4) var yirlü yurtlu ādamlarız bizi bep kırarlar (5) didi sulţān hāzret ayıtdı ben daḥı size (6) anuñ-çün tenbīh iderin vaqtiyle qayduñuz (7) tedbīr idesiñüz didi pes cevābı işidüp (8) bekçe ḥabīb-i ‘acem hemān tırup dervīşleriyle (9) bir büyük tağ var idi revāne oldılar pes (10) hācım sulţān hāzretleri ayıtdı burhān (11) bardağa şu qoy abdest alalum didi burhān (12) şu qoyup getürdi sulţān hāzret abdest (13) aldı iki rek‘at namāz kııldı sūre-i yasin (14)

53a

oқыyup hāzret-i resūlullah rūhına biñ kerre şalavāt (1) getürdi du‘ā idüp el yüze sildi yirinden (2) tırup kıızın evlerinden yaña yüridi qapusı (3) mu‘allaq açıldı içeri girdi kıızı babasınun (4) yanında buldı elini ol kıızun yüzine qodı (5) ayıtdı bismillāh bi-izn-illāhi te‘ālā¹ didi (6) āyete’l-kürsī oқыyup göbegine değin şığadı (7) çıqđı yürivirdi kıız sırrum uyanı geldi (8) hācım didi babası uyanup yaraq eline (9) aldı kıızı helāk ideyin didi kıız ayıtdı (10) baba beni qoy od yaq didi anası uyanup (11) od yaqdı baqup gördiler kim bir

¹ Allāhü teālā’nın izniyle.

şarışın güzel (12) yigit olmuş oturur hemân babası tırup (13) kavmine haber eyledi her taraftan duyup geldiler (14) gördiler kız adam olmuş hemân tırup cem^c olup (15)

53b

sultân hazretinüñ ardına düşdiler (1) kuşluk zevâlinde sultân hazretleri ol (2) tağun ortasına çıkdı bir büyük kaba (a)ğaca arkasın urup oturdu evvel giden (4) dervişler ovaya nazar itdiler gördiler kim beş (5) biñ miqdârı adam cem^c olup tağdan (6) yaña gelürler gubâr âsümâna çıkmış bunu görüp (7) ‘acem kıza el atdı diyü tağu aşırı gitdiler (8) ol kavim gelüp tağa çıkdılar gördiler sultân (9) hazret oturur evvel kızuñ babası geldi ağlayu (10) ağlayu sultânun elin öpdi bir bir gelüp (11) elin öpdiler ‘avdet ol gice giden dervişler (12) gördiler kim hâcım sultâna zararları yok andan (13) bir bir gelüp gine cem^c oldılar ol kıızı gördiler (14)

54a

bir güzel yigit olmuş sultânun yanında oturur (1) geldiler bir bir sultânun elin öpdiler andan hâcım (2) sultânı evlerine götürdiler ‘izzet eylediler pes (3) sultân hâcım hazretlerinüñ bu vilâyeti menteşe (4) iline bilindi kimi at qurbân kimi öküz ve koyun (5) ve keçi ve kâliceden gayrı biñ bir öküz qurbânı (6) cem^c itdiler pes sultân hâcım hazret bunlara (7) hayr du^c â eyledi qurbânların allâhü te^c âlâ celle (8) celâluhu qabül eyleye her birinüñ hâtırçukların (9) teselli eyledi andan soñra sultân hâcım hazretleri (10) ayıtdı bu yigit bizüm oğlumızdur beni isteyen (11) bunda bulsun bunuñ ismi dağı hâcım sultân (12) olsun didi hayr du^c â eyledi bir bir maqâmlarına (13) gitdi andan sultân hazretleri gidelüm diyüp (14)

54b

sizi allâhü te^c âlânun vahdaniyyetine ısmarladum (1) didi dağı yirinden yirinden tırup germiyân iline (2) revâne oldı cemī^c dervişler sultânun ardına (3) düşdiler bir menzîl göndürdiler hâcım sultân (4) hazretleri bunlara destür virde evlerine (5) göndürdi pes sultân hâcım hazret (6) nün oğlumuz didigi yigit şahib-i vilâyet (7) oldı menteşe iqlîmi bu bizüm şeyhümüz hâcım (8) sultân oğlıdur didiler qubânların cem^c idüp (9) virirler idi hayr du^c âsın alurlar idi hâcım (10) sultân hazretlerinüñ adâbın şaklar idi (11) ‘ibâdet riyâzet tevekkül tefekkür iderdi pes (12) sultân hâcım hazretleri yevmen fe yevmen (13)

55a

germiyân iline geldi geyikler dirler idi anda geldi (1) bir kaç gün tırdu evliyâ sevicileri cem^c olup (2) geldiler sultân hazretinüñ hayr du^c âsın aldılar (3) dağı qurbânların cem^c

idüp sultān ḥāzretine (4) teslīm itdiler pes sultān ḥācım ḥāzretleri (5) bunlara naşīḥat eyledi eylegüm kimseye ğıybet-i (6) müsāvī eylemeñ nitekim ḳur'ānda buyurur ḳavluhu te'ālā (7) ve lā yağteb ba' duküm ba' dā¹ bir āyetde daḥı buyurur (8) ve lā tecessesü² didi müsāvī eylemek didi (9) bir āyetde daḥı buyurur ḳavluhu te'ālā veylü'l-li külli hümezeti'l-lümezeh³ (10) buyurdı el ile dil ile kimesneyi incidmeñ didi (11) pes imdi sultān ḥāzretinden bu kelāmları (12) işidüp elin öpdiler bunlara ḥayr du' ā itdi (13)

55b

bir 'aşāsı var idi getürüp dikdi (1) ḳudret-i ilāḥī yapraḳlandı ne ağacıdur ma' lüm (2) degüldür andan degüldür andan ṭurup sizi allāh ışmar (3) ladum didi yirinden ḳalkıp revāne oldu (4) şeyḥlüye geldi bekçe sultān ḥābīb 'acemīnüñ (5) maḳāmları anda idi ḥācım sultān ḥāzretin (6) anda getürdiler bir kaç gün ṭurdı çünkim (7) şabāḥ oldu tañ namāzın edā itdi andan (8) yola girdi ḥācım sultān ḥāzretleri hīç birin (9) ḳomadı bile aldı seyyid ğāzīnüñ üzerinde (10) müḥeyyā idelüm didi pes bekçe sultān (11) paşa sultān ḥācım sultāna virilen ḳurbānları (12)

56a

sürüp yola girdiler banaz ırmağına geldiler şol ḥadd (1) seyl gelmişdi taşları ağaçları ḳan bulanuḳ (2) olup alup giderdi geçmek ihtimāl yoğdı (3) pes bekçe sultān cemī' evliyālar dervīşler (4) bir yire cem' oldılar şuyı geçmek ḳābil degül (5) idi andan ayıtdılar şabr idelüm sultān (6) ḥāzret daḥı gelsin görelüm didiler pes (7) ḥācım sultān ḥāzret geldi gördi kim ırmağı (8) geçmemişler ayıtdı neyledüñüz ayıtdılar sultānum (9) bu ırmağı geçmek mümkün degüldür varalum şu (10) yakında bir āsitān vardur şaru selçük (11) dirler anda yatalum yāḥūd şu depe ardında bir (12) köpri vardur bayrām begi dirler andan geçelüm (13)

56b

didiler andan şultān ḥācım ḥāzretleri ayıtdı eylegüm (1) bunca mürīdlere muḥibblere dest-i tevbe virirsiñüz (2) ḳurbānların alursiñüz tāze ḳuzu biryān ekl (3) idersiñüz bu ḳadar şudan geçemezsiñüz yarım (4) dīvān-ı ḥāḳda etegüñüze yapuşan mürīdleriñüze (5) nice dermān idersiñüz didi bu cevābı işidüp (6) süküt oldılar andan sultān ḥācım ḥāzretleri (7) şuyuñ yanına geldi ayıtdı ey 'azīz pāk (8) şu

¹ Hucurat suresi, 12. ayetin bir kısmı: ...biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin.

² Hucurat suresi, 12. ayetin bir kısmı: ...birbirinizin suçunu araştırmayın.

³ Hümeze suresi, 1. ayet: Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi adet edinen herkesin vay haline!

ṭayyib ṭāhīr aḳup dost cemālin ar (9) zu idersiñ ol dost ‘aşḳına bize (10) geḳid vir sen daḳı dosta gidersiñ biz daḳı (11) dosta gidene ṭurmaḳ yoḳ didi ū (12) iki ūaḳḳ oldu aūaḳısı aḳdı yuḳarısı (13)

57a

mu‘ allax ṭurdu andan ḫācım sulṭān ḫāzret (1) ayıtdı gelüñ imdi geḳüñ didi fi’l-cümle geḳdiler (2) andan sulṭān ḫāzret daḳı geḳdi ayıtdı var (3) yeñmedüm bayrām beyi köprüsi ḫarām māl ile binā (4) olmuūdı senüñ ḫizmetüñ ḳabül eyledük (5) didi irkilmiş ū hemān ortadan getürüp aldı (6) ol zamāndan binā olmaz bu vilāyet görüp (7) cem‘an geldiler ṭanıūıḳ itdiler sulṭān ḫāzretinüñ (8) elin öpdiler pes biriküp gine ṭanıūıḳ itdiler (9) içlerinde bir yeñi gelmiş kimesne var idi alaca atlu (10) dirler idi ayıtdılar gel sen bu ‘acemi bize öldürüvir (11) didiler kimesesi yoḳ bir yalnuz didiler pes (12) atından inüp ḳulaḳın çekdi gine bindi (13)

57b

yaraḳ eline aldı bir na‘ra urdu sulṭān (1) ḫāzretine ḳaşd itdi ḳaldı kesmedi bir daḳı (2) ḳaldı gine kesmedi üç kerre ḳaldı kesmedi (3) pes sulṭān ḫācım ḫāzretleri ayıtdı alaca (4) atlu eylegüm senüñ ḳılıcuñ bizi kesmez (5) ammā binüp bizüm ḳaşdumuza geldigüñ için (6) ū depe üzerinde ṭa‘ām yisek gerekdür ol (7) vaḳtin atuñdan et getür dervīūler kebāb (8) itsünler biz saña ḳıyamayuz didi andan (9) sulṭān ḫāzret bir ūarp yol var idi (10) ṭaḳ üzerine gider ol yola gitdi (11) hazā vilāyetnāme-i sulṭān ḫācım küūende ejdehā (12)

58a

pes imdi ol ṭaḳ ḳatı orman idi ḳuū uçup (1) oḳ geḳmezdi bir ḳaç kimesne sulṭān ḫāzretine niḫāḳ (2) itdiler menteūe ilinde bir ḳız er eyledi germiyānda (3) ū ṭurgundu alaca atlu daḳı öldüremedi (4) gelüñ imdi bunı ū ormanda daḳı ezdehāya (5) helāk itdürelüm didiler sulṭān ḫāzret (6) ol yola gitdi yol üzerinde bir ezdehā peydā olmuūdı (7) heybetinden ins ü cin ādam-zād (8) yanına varmazlar idi nitekim muḫammed muūṭafā ‘aleyhi’s-selām (9) daḳı münāfiḳından ba‘zı kimesneler sen üstād (10) cāzūsın dirler idi cefā için pes (11) allahü te‘ālā celle celāluhu ḫabībini eūaḫḫ ḳılup (12) münāfiḳları ḫacīl itmek için sūreler āyetler (13)

58b

gönderürdi muḫammed muūṭafā ‘aleyhi’s-selām oḳıyu (1) virürdi mu‘cizeler gösterirdi münāfiḳlar ḫacīl (2) maḫzün olurdu kimi ĩmāna gelürdi ya muḫammed (3) biz saña cefā itmesek senüñ peyḳamber idü (4) güñ kim bilürdi pes imdi allāhü te‘ālā (5) nuñ evliyā

kulları böyledür nitekim allāhü te‘ālā (6) anlaruñ haqqında buyurur qällallāhü te‘ālā lā havfa ‘aleyhim velā hum yaḥ-zenūn¹ velīler birbirinüñ ḥālin bilür ammā belāsınca (9) olan dervīşlerüñ kimisi inkār iderdi anlar (10) daḥı vilāyet zāhir iderdi pes imdi (11) ḥācım sulṭān ḥāzretleri ezdehā maḳāmına (12)

59a

gitdi burhān öñce giderdi semā‘ na bir çirkin (1) raāyiḥa geldi cem‘ endāmları süst eyledi ‘aql (2) zā‘il oldu pes ḥācım sulṭān ḥāzretleri (3) ayıtdı neyledüñ burhān didi ayıtdı sulṭānum (8) şu ormandan bir rāyiḥa geldi ‘aqlım zā‘il eyledi didi (5) yüri didelüm biz buranuñ seyyid ğāzī (6) ile kāfirlerine kılıç urup kırdıgumuz (7) zamānda ol bir keler gibi yılan idi şimdi (8) ezdehā mı oldu ādamı ḥaml ider didi andan (9) ezdehā ādam koḳusu aldı fi‘l-ḥāl dōrt (10) yanın cüst erdi oḳ atımı var idi (11) gözi sulṭān ḥāzretine tuş oldu (12) dem eyledi yutmağa pes sulṭān ḥāzret (13)

59b

daḥı ‘alī vārī bir na‘ra urdı tağ ve taş (1) ḥarekete geldi sulṭān ḥāzretinüñ mübārek (2) ağızından bir āteş peydā oldu ezdehāya (3) ‘azm eyledi ağızından içeri girüp ezdehāyı (4) yaḳmağa başladı cān acısından gāh havāya (5) atlur yirlü ḳayaları tolanup ḥamır gibi ḳaynadır (6) dı başını bir ḳayaya urdı ḥamıra gider gibi başı (7) ḳulağı ḳayaya yir eyledi ezdehānuñ yanup (8) çağırduğundan burhānuñ ‘aqlı gidüp yatur (9) dı sulṭān ḥāzretinüñ merkebi ḳan ḳaşandı (10) ma‘āniye kırmızı taş oldu pes (11) sulṭān ḥāzretleri ğāyet celāle gelmişdi (12)

60a

dervīşler yab yab gelürdi ezdehā yuddı ise (1) cem‘ī ḳurbānı alup dōnelüm didiler bir bir gelüp (2) cem‘ oldılar gördiler ejdehā yatur ḳayaları ḥamır (3) gibi ḳaynatmış tağlar tuşuşup yanar burhānuñ (4) ‘aqlı gitmiş yatur merkeb ḳan işemiş ḥāzret-i (5) sulṭān celāle gelmiş cemī‘ gelüp ayağına yüz (6) sürdiler ḥācım sulṭān raḥmetullahi ‘aleyh ayıtdı (7) eylegüm bu bizden soñra gelen eḥibbālara bir yadigār olsun (8) ve hem merkebin ḳaşandığı taş olsun bizi (9) seven dostlara dermān olsun didi (10) andan ḥācım sulṭān ḥāzret depe üzerinde bir bü (11) yük çām var idi arḳasın virüp oturdu (12) cemī‘ geldiler hem ta‘ām yiyüp du‘ā itdiler (13) pes sulṭān ḥācım ḥāzret (14)

¹ Arapça deyim: Allah velīlerini korur.

60b

ol alaca atluya dimişdi ol dem atı düşüp (1) öldi ağlayu ağlayu geldi sulṭān ḥazretinüñ
 (2) elin öpdi ifsād itdiler didi benüm günā (3) hım bağışla didi pes sulṭān ḥacım ḥazret
 (4) bu yigide ḥayr du‘ā eyledi allāh inşāf (5) vire didi pes sulṭān ḥazret yola (6) girüp
 şuşuz nām mevzi‘ ye geldiler pes (7) ḥalīfe dervişler cem‘ olup sulṭān ḥazretine istikbāle
 çıqup ‘izzet ikrāmla (9) āsitāneye getürdi pes sulṭān ḥazret (10) ḥalvet-ḥānesine girüp
 ‘ibādete riyāzete (11) tevekküle ḳayyüm oldı ḥayli eḥibbā cem‘ olmışdı (12) āsitāne ve
 bir mescid bünyād itdiler sulṭān (13) için pes ḥalīfe bekçe sulṭān ḥabīb (14)

61a

‘acemiyye paşa sulṭāna ziyāde ‘izzet ikrām eyledi (1) pes imdi sulṭān ḥazretleri ayıtdı
 gelüñ (2) imdi hazā vilāyetnāme-i sulṭān ḥacım raḥmet-ullahi ‘aleyh (3) (pes sulṭān
 ḥacım ḥazretleri gelüñ imdi) (4) hazā vilāyetnāme-i sulṭān ḥacım raḥmetullāhi ‘aleyhi
 pes sulṭān ḥacım ḥazretleri gelüñ imdi dervişler seyyid ğāzīnün üzerine müheyyā (5)
 idelüm didi pes bekçe sulṭān ḥabīb-i (6) ‘acem cem‘ olup ḳurbānı sürüp yola girdiler (7)
 mübārek zi’l-ḥiccede revāne oldı yevmen (8) fe yevmen seyyid ğāzī sulṭāna (9) yakın
 vardılar āhū şeklinde gelüp (10) sulṭān ḥacım ḥazretlerini ḳarşulıyup rūḥā (11) niyyetle
 muşāfaḥa idüp ğayb oldı cemī‘ān (12) gördiler pes sulṭān ḥacım raḥmetullāhi ‘aleyhi
 (13)

61b

bir dervīşe ayıtdı var seyyid ğāzīnün (1) şeyḫine bizden selām eyle ḥacım sulṭān geli (2)
 yorır biñ bir öküz ḳurbānı var seyyid ğāzī (3) sulṭānuñ üzerinde müheyyā itmek ister didi
 (4) pes ol dervīş revāne oldı şeyḫi buldı (5) ḳara ibrahīm dirler idi ileri yürüyüp selām
 (6) virdi ayıtdı ḥacım sulṭān geliyorur (7) biñ bir öküz ḳurbānı var seyyid ğāzīnün (8)
 üzerine müheyyā itmek ister didi çünkim şeyḫ (9) ibrahīm bu cevābı işüdüp yürü şuradan
 (10) falān sulṭān diyüp duruyor varsun (11) ḳurbānın alup gitsün didi ol dervīş (12)
 dönüp ḥacım sulṭāna geldi aḥvāli söyledi (13)

62a

pes sulṭān ḥacım ḥazret ğāyet celāle geldi (1) sağ ḳolunu yaşşid revāne oldı ammā seyyid
 ğāzī (2) sulṭān vaşiyet itmişdi bunda evlāddan (3) bir kişi gelse gerek gelüp benüm
 seccādeme otur (4) duğı zamānda benüm kāfir ḳırduğum ḳılıç üç (5) kerre ḳınından
 çıqup gine girse gerekdür ol (6) vaḳt ol kişiden ḳorḳuz dimiş idi pes (7) ḥacım sulṭān
 geldi kimesne istikbāl itmedi (8) gelüp seyyid ğāzīnün seccādesine oturdı (9) cem‘ān

oturdılar ol şeyh ibrahîm şüfilerin cem^ç (10) idüp bunlara varuñ buradan gidüñ dimege (11) geldiler söylemek üzerine iken seyyid ğazî sultā (12) nuñ vaşiyet itdüği kılıç kınından çıktı (13)

62b

gine girdi üç kerre bunu görüp taşra gitdiler (1) pes sultān hācım hāzret başını hırkaya çeküp (2) üç gün tevekkül hāk oldu üç gün temām oldu (3) şeyh ibrahîm ayıtdı bu kişi şahih ūstād cā (4) zūdur eger bu evlād ise od yakmaz kılıç kesmez (5) didiler varalum teklif idelüm oda girsün (6) od yakmazsa şahih evlāddur işte āsitāne neylerse (7) eylesin didi (i)çeri girdiler sultān hāzret (8) ayıtdı varuñ ol maşlahatıñuzu görüñ (9) varalum oduñuza girelüm didi pes taşra (10) çıktılar bir büyük firūn var idi odun ile (11) toldurdılar içine bir şabān demüri bir buğağ (12) demür hurdaları andan āteş urdılar mühkem kızdı (13)

63a

andan geldiler gel imdi āteş yandı firūna gir (1) didiler pes sultān hācım hāzret ayıtdı (2) burhān didi ol dañı lebbeyk didi var eylegüm (3) şu kişilerin maşlahatın gör didi ale'r-re'si (4) ve'l-ayn didi getirüp kisvetin sultān (5) hāzretinüñ nazārında qodı beline bir fuṭa bağladı (6) pes sultān hāzret mübārek eliyle arqasın (7) şıgadı hayr du^ç ā eyledi yardımcuñ hüdā şefā^ç at (8) cuñ muḥammed ola didi pes burhān firūnuñ (9) qapusına yüz sürdi bismillah bi-izni'l-lāhi te^ç ālā (10) didi içeri girdi gördi kim demürler şu gibi aqar (11) kelbī boğazına daqdı buğağuyı çiginine aldı şaban (12) demürin ağızına aldı firūndan taşra çıktı

63b

hācım sultāna getürdi andan hācım sultān ayıtdı (1) şeyhüñ öñüne ilet didi burhān şeyhüñ öñüne (2) geldi cem^ç demürleri bırağdı şeyhüñ seccādesi tu (3) tuşup qalkdı qoşdı sultān hāzret ayıtdı (4) otur e münāfiq sen beni zāhir odına yakmaq isted (5) üñ üt ben seni bañın odına yaqıyın didi (6) du^ç ā idüp hāzret-i hākqa münācāt eyledi (7) gökden bulut yoğdı cem^ç oldu yağmur ve tolu (8) yağdı bir gürüldi qopdı allāhü te^ç ālā emriyle (9) şeyhüñ depesine bir yıldırım indi helāk (10) eyledi cem^ç si bunu görüp ^ç aklı gitdi cem^ç (11) olup sultān hāzretine gelüp mürüvvet diyü ^ç özr diledi (12) ol şeyhüñ bir oğlanı var idi hātunı getürüp (13)

64a

sultān hācimuñ elin öpdirdi senüñ olsun (1) didi andan hācım sultān hāzret du‘ ā eyledi (2) evlerine göndürdi andan sultān hāzret (3) qurbānları kesüñ didi andan ‘ ulemā şulehā cem‘ (4) olup du‘ ā ve gülbang-ı muhammed getirüp allāh (5) allāh didiler biñ bir qurbānı boğazladılar pişür (6) diler çokluk ādam cem‘ oldu üç gün üç (7) gice gelüp giden ehibbāya bu ta‘ ām kısmet (8) itdiler andan ‘ ulemā fużala şulehā cem‘ olup (9) kur‘ ān tilāvet idüp du‘ ā itdiler şevābın (10) muhammed muştafānuñ cemī‘ enbiyānuñ ālīne ve (11) evlādına seyyid gāzī sultānuñ rūhına (12) bağışladılar el yüze sildiler andan cem‘ geldiler (13)

64b

cemī‘ si sultān hācım hāzretlerini hālvat-hānede bulup (1) hayr du‘ āsın aldılar evlerine gitdiler pes (2) sultān hāzret bunda kırk gün turalum didi (3) andan gidelüm pes bir yüksek depe var idi (4) sultān hācım ol depe üzerine çıktı ol depeye (5) kızıl boya dirler idi bir ‘ aşası var idi depe (6) üzerine dikdi kırk gün içinde bitdi göğ yaprak (7) oldu yemişi bitdi andan sağ ayağı üzerine (8) leylen ve nehāren kırk gün yimeyüp içmeyüp tırdı (9) özünü allāhü te‘ ālānuñ dergāhına ısmarladı kırk (10) gün temām oldu andan inüp ol depe hācım (11) sultānla bile yürüdi seyyid gāzīnün tür (12) besi eşiginde bir berk taş var idi (13)

65a

hācım sultān mübārek ağzıyla ıdırup cemī‘ (1) dişleri hamır gibi bir yire birükdürdi andan (2) baş kaldırdı ayıtdı bizi seven dostlar bundan (3) içeri girmesün bundan tesellī olsun didi (4) andan du‘ ā idüp āsitāneye geldi bir ‘ ālim (5) fāzıl kimesne var idi getirüp seccādeye geçürdi (6) edebī şerī‘ atde tarīkatdan çok naşīhat itdi (7) dest-i tevbe virdi evliyānuñ edebin şakla kimseye (8) gıybet-i müsāvī eyleme didi dağı zāhirden bātından (9) biz bunda seni gözlerüz didi andan sultān (10) hācım hāzretleri gitmek üzere oldu cemī‘ ehibbāya (11) ayıtdı biz bunda hālifē kılduñ bundan me‘ zūn (12) olup tevbe itsünler didi andan hācım sultān (13)

65b

bekçe sultān hābīb-i ‘ acem cemī‘ evliyālar yirinden kalkup (1) kıbleden yaña revāne oldılar cemī‘ ehibbā bunları bir menzīl (2) gönderdiler andan sultān hāzret bunlara dönüñ (3) sizi allāhü te‘ ālānuñ birliğine ısmarladum (4) didi anlar girü döndiler sultān hāzret (5) maķāmına revāne oldu gelüp bir yirde karar idüp (6) öyle namāzın edā itdiler

andan (7) hazā vilāyetnāme-i sultān hācım raḥmetullahi ‘aleyhi (8) pes imdi sultān ḥazretlerinüñ yanında (9) olan dervīşleri bu vilāyetlerini görüp (11) dā'im söylerler idi sultānum gelün evlenün (12) sizden soñra bir evlādıñuz qala āsitāniñuzı (13) bekleye didiler pes sultān hācım ḥazretleri (14) şabr eyleñ eylegüm dir idi seyyid gāzī (15)

66a

sultāndan gelürken gördi kim iki ḥatun ile bir ādam (1) gider sultān ḥazret ayıtdı qande gidersiñüz didi (2) bunlar ayıtdılar seyyid gāzī sultāna giderüz (3) didiler şol genç ḥatun için oğlı kıızı olmadı (4) didiler hācım sultān ḥazretleri ayıtdı eylegüm (5) murādıñuz ḥaşıl olur ise buradan girü (6) döner misiñüz didi ol ḥatunuñ biri seksen (7) yaşında idi ol genç ḥatuna yoldaş olup (8) giderdi ve hem ziyāde muḥıbb evliyā idi bir qalb-i (9) pāk kimse idi ammā ol genç ḥatunuñ qalb-i (10) pāk degül idi dönmezdi ol bir ḥatun (11) ayıtdı bir ‘azīz kişi ancak gel sözün dutalum (12) didi murād ḥaşıl olmaz ise bir kaç gündən (13) gine gidelüm didiler ḥayli naşīḥat itdi dönmezem (14)

66b

didi ‘inād eyledi sultān ḥazretlerine ma‘lüm (1) oldu yürü qalbiñ pāk degül imiş nazarı (2) qabül itmedün didi dervīşlere ayıtdı şol (3) bir ḥatunı ben alurın didi dervīşler ayıtdılar (4) sultānum sen bilürsin didiler varuñ (5) imdi ol ḥatuna söyleñ didi burhān (6) dervīş ileri yürüdi bacum sultān (7) ḥazret saña nazār itmek ister qabül ider misün (8) didi ol genç ḥatun qabül itmedi didi (9) ḥatun ayıtdı dedecigüm ol ‘azīzüñ (10) nefesin qabül iderin didi burhān der (11) vīşüñ yanına düşüp hācım sultān (12) ḥazretlerinüñ yanına geldi biñ dürlü (13)

67a

‘özü ile elin ayağın öpdü sultānum her ne (1) buyurırsañ dönmezem didi baña gelür misün (2) didi ḥatun ayıtdı qaravaşuñ olayum sultā (3) num didi üç kerre böyle didi ḥatun qabül itdim (4) didi burhān dervīş du‘ā itdi şandılar ki (5) dervīşler ḥatunı alur gider hācım sultān (6) ḥazret ol ḥatuna cevāb itdi kıbleden yaña ḥur (7) didi ḥatun daḥı kıbleden yaña ḥurdu ḥazret-i (8) sultān üç kerre üzerinden sıçradı ağızı (9) yārin ağızına bırağdı üç kerre arqasın şığadı (10) andan el getirüp du‘ā eyledi dervīşler āmīn (11) didiler el yüze sildiler dervīşlere ayıtdı (12) bu ḥatundan benüm şağ köprücegi delük (13)

67b

‘oşmāñum gelse gerek beni isteyen anda bula (1) didi anuñ evlādı soñra benüm üzerim (2) bekleye dervīşler haq celle ve ‘alā hazretleri (3) biz za‘īf kuluna şehvet nazarı virmedi (4) haq te‘ālā emriyle muḥammed muştafānuñ mu‘cizātıyla (5) biz faķīrūñ du‘āsını qabūl ide didi bu bir (6) ḥatundan sağ köprücegi delük bir oğlan (7) ola didi ol genç ḥatuna ayıtdı yūri (8) imdi senden bir taş toğsın didi (9) i‘tiķāduñ yok imiş didi varuñ imdi (10) şimden girü eviñüze gidüñ didi gelüp (11) sulṭānuñ elin öpdiler evlerine gitdiler (12)

68a

ḥācım sulṭān ḥazretleri maķāmına geldi ‘ibādete (1) riyāzete tevekkül tefekküre meşgūl oldu pes imdi (2) sulṭānuñ ḥalīfesi bekçe sulṭāna ḥabīb-i ‘acemī (3) bir kaç ‘izzet ikrām eyledi andan destūr alup (4) gitmek istediler sulṭān ḥācım ḥazretleri bunları (5) bir menzīl göndirdi birbirin vedā‘ laşup bekçe (6) sulṭān maķāmlarına gitdi sulṭān ḥazret (7) gelüp kırık gün gice kayyūm gündüz şā’im olup (8) münācāt iderdi kudret-i ilāhī ol ḥatun (9) laruñ ikisi ḥamīle oldu müddet temām oldu (10) ol bir ḥatundan bir köprücegi delük oğlan (11) oldu ol ḥatunuñ qabīlesi oğlanı ve anasını (12) bir kaç qurbānla ve cırāq cem‘ olup sulṭān ḥācım (13) ḥazretlerine getürdiler oğluñ oldu dedecigüm didiler (14)

68b

ammā anasında hīç süd eşeri yoqdur didiler (1) senüñ du‘āñ berekātıyla oldu gine sen yiñe (2) bilürsin didiler sulṭān ḥazret dervīş (3) burhāna geldiñ didi burhān sulṭānuñ (4) yanına geldi sulṭān ḥācım ayıtdı yūri (5) dervīş bu oğlanı besle didi bur (6) hān dervīş nefesin qarşulamadı oğla (7) nı alup gitdi ol āadamlar bir zamān ṭurdi (8) sulṭān cemāline baqup qaldılar ol genç ḥatu (9) ndan bir taş doğdı diyü ḥikāyet itdiler (10) cemī‘ dervīş ve eḥibbā işidüp sulṭān (11) ḥazretlerinüñ elin ayağın öpdiler pes ḥācım (12) sulṭān bunlara ḥayr du‘ā eyledi bu ḥatun ile (13)

69a

āadamlar destūr alup evlerine revāne oldılar (1) andan dervīş burhān ayıtdı sulṭānum (2) bu oğlanuñ beslemesi aḥvāli nice olur didi (3) ḥācım sulṭān ḥazretleri ayıtdı eylegüm bu (4) allāhü te‘ālā kudreti birle oldu gine allāhü te‘ālā (5) kudreti birle beslenür didi gine sulṭān (6) ḥazret ḥayr du‘ā eyledi burhān dervīş (7) barmaqların emzirirdi ve hem adı daḥı (8) köprücegi delük ‘oşman olsun didi (9) pes burhān bu üslub üzere oğlanı (10)

besledi allāhü te‘ālā emriyle etmek yir ve şu içer (11) oldu şahib-i vilāyet oldu pes imdi (12) sultān hāzret bunu everdi pes imdi (13)

69b

sultān hācım hāzret buña ayıtdı yüri (1) var günlerde bir ‘aşā dikedük idi allāhü te‘ālā (2) emriyle tapdı andan bir yemiş bitse gerek her ne (3) derd olur ise dermān olsa gerek didi (4) bi-emri’l-lāhi te‘ālā didi gelüp sultānuñ elin (5) ve ayağın öpdi nola didi hayr du‘ādan (6) unutma didi çok naşihatlar eyledi ve hem (7) ‘aşāyı bekle didi pes ‘oşman babanuñ (8) bir oğlı oldu çağırçalı dirler (10) idi sultānuñ hizmetinden hāli degül idi pes (10) sultān hāzret ‘oşman babayı ol vilā (11) yete gönderdi varup ‘aşānuñ yanına (12)

70a

āsitāne bünyād itdi fī-sebīli’llāhi te‘ālā (1) hizmet itdi gelüp giden ehibbāya çok (2) vilāyetleri zāhir oldu sultānuñ edebīn (3) şaqlar idi ‘ibādet riyāzet iderdi gice (4) kayyūm gündüz şā’im idi edebī şerī‘ati gözedirdi (5) hazā hikāyet-i kara baba horāşānī bī-ṭarīk ‘azim (6) rūm vilāyet-i sultān hācım erba‘īne sal (7) zenbīle kayyūm gerdān pes sultān hācı bektāş (8) ve hācım sultān ḳaddesa’l-lāhu sırrahu’l-‘azīz hāzretleri (9) diyār-ı horāşāndan ‘ālem seccādeyi çırāk ve şofrayı alup (10) rūma gelicek ol diyārlar ḳahd oldu pes (11) dervīşler hālīfeler cem‘olup ayıtdılar ‘ālem seccādeyi (12) ve çırāk ve şofrayı getürüp hācım sultāna virdük (13)

70b

alup rūma gitdi borandan keskin er olsa (1) varup şofrayı alup gelse gine horāşān (2) ıqlimi rızḳa māla ḡanīmet olurdu didiler (3) pes hālīfeler var idi ismine kara baba dirler idi (4) ḳatı ‘ālim fāzıl evliyā idi yirinden ṭurup (5) ayak üzerine geldi du‘ā himmet eyleñ varup (6) rūmdan şofrayı hācım sultāndan alup (7) geleyin didi ıqlīm hālīfeleri du‘ā itdiler yanına (8) kırḳ dervīş yoldaş ḳoşdılar ḡāfil olma (9) hācım sultān cellād kişidir ḡurūr ile varma (10) şaḳın diyüp gönderdiler andan kara baba kırḳ (11) dervīş ile rūma revāne oldu gitdi yevmen fe yevmen (12)

71a

gelüp rūma geldi şora şora gelüp şeyhlü (1) ovasına geldi bir kişiye şordı bir ḳonuk olsa (2) didiler ol ādam ayıtdı bunda bir evliyā vardır (3) bekçe sultān dirler keskin evliyādur āsitāne (4) si vardur dervīşleri çokdur varuñ anda (5) ḳonuñ didi andan bunlar revāne oldılar gelüp (6) gördiler kim bekçe sultān dervīşler ile burçaḳ (7) yolardı kara baba ileri yürüyüp selām eyledi (8) merḫabā eylediler horāşān ıqlimi ereñlerinüñ (9) selāmın eyledi

bir miqdār kelām itdiler qara baba (10) ayıtdı bekçe sultāna baba niçün bunı emek çeküp
(11) ıssıda yolarsın gelüñ bir yire ħarmān oluñ (12)

71b

diseñe didi andan bekçe sultān ayıtdı (1) biz aña kādīr degülüz baba didi andan qara baba
(2) du‘ ā eyledi el yüze sildi barmağıyla işā (3) ret itdi cemī‘ burçaq bir yire ħarmān oldı
(4) andan bekçe sultān ayıtdı eylegüm bizüm de (5) bir ħizmetümüz qabül olup dīvān-ı
ħaqqda der (6) dimüze bir dermān ola didük idi eyle (7) olıcaq burçaqlar gine yirlü
yirüñüze varuñ (8) didi ħarmān ħareket itdi bir bir gine yirlerine (9) vardılar birbirinüñ
vilāyetlerin görüp merħabā (10) ayıtdılar andan bekçe sultān bunları āsitāneye (11)
götürdi üç gün turdılar andan qara baba ayıtdı (12)

72a

bu diyārda ħacım sultān diye bir er var midur didi (1) bekçe sultān ayıtdı ħacım sultān
buraya (2) yaqındur ammā seni şınurından içerü qoymaz (3) didi andan qara baba ayıtdı
sen anuñ naqamını (4) baña göster didi andan icāzet alup bekçe sultān bir menzīl (5)
geçürdi bu yol toğrı yoldur didi yola revān (6) oldılar sultān ħacım ħazretlerine bir
kuşluk (7) yol qaldılar bir büyük qaba ağaç var idi (8) dikine geldiler nitekim ħacım
sultān ħazretlerine ma‘ lüm (9) oldı ħacım sultān ħalvet-ħāneden çıqup (10) dervişlere
ayıtdı quduz geliyorur oğullar şınurdan içerü girmesin didi (11)

72b

andan qara baba bir oq atdı gelüp sultānuñ (1) nazarina diküldi gördiler ki bir yeşil
yelekli oq (2) sultān ħacım dervişlere ayıtdı ol kişi bunda (3) benlikle geldi terkişden oq
(4) çıkarmayalum quduzı kendi oqıyla helāk itmek gerekdür didi (5) oqı elüne alup per-
tāv itdi atdı oq varup (6) qara babanuñ gögsine doqunup cānuñ teslīm (7) eyledi sultān
ħazret dervişlere varuñ babayı (8) ħaqqā koñ didi andan dervişler vardılar gördiler kim
qara baba (9) teslīm olmış kırk derviş başında turlar (10) andan dervişler cem‘ olup
yuyup namāzın kıilup defn idüp (11)

73a

kur‘ān tilāvet idüp babanuñ dervişlerin alup (1) geldiler sultānuñ ħizmetinde oldılar
andan ħacım sultān (2) ħazretleri ħalīfeye ayıtdı varuñ benüm ħorāşāndan (3)
getürdigüm şofrayı iletüñ qara babanuñ başı ucına (4) qaba ağaca aşuñ bizi isteyen
dervişler dostlar göñli ne dilerse (5) içinde bulsın ve yisin allāhü te‘ ālā celle celāluhu (6)
ħazretlerine şükrler eylesün didi ve daħı (7) allāhü te‘ ālā emriyle darü’l-fenādan (8)

darü'l-bekāya rıhlet itdikden şoñra şofra kırk yıl (9) leylen ve nehären kıyyümlük itsün didi pes (10) ol şofra kırk yıl hâcım sultân hâzretlerinden (11) şoñra kıyyüm maķāmlık eyledi her kişi göñlinden her (12) ne niyet itse ağaçdan indirüp (13) bulup yiyüp yine aşar oldı pes imdi (14) sultân hâcım raḥmetullāhü 'aleyhi hâzretlerinün vilāyet-nāmesin 'aķıllar 'aķla (15)

73b

getürebilmeye ve diller şerḥ idemeye pes imdi (1) sultân hâcım nevverallāhu rūḥihi hâzretlerinün (2) vilāyetnāmesin tercüme eyleyen dervīş burhān (3) ḳaddesa'l-lāhu sırrahu'l-'azīz vasi' ṭāķat ḳadar kitābet (4) iderdi bizden şoñra gelen muḥibblere gerek ola diyü (5) pes imdi sultân hâcım hâzretlerinden şoñra ḥalīfe (6) oldı eḥibbāya pendı ü naşīḥat iderdi her birine (7) ta'zīm iderdi bāķī kelām muṭavveldür vilāyet (8) nāmede ma'lümdur rabbi temim bi'l-ḥayr temmetü'l-kitāb (9) bi-'avni-llāhi'l-meliki'l-allām mim yed 'abdi'l-za'ifü'l-muḥtāc (10) ilā raḥmeti allāhü te'ālā 'aleyhi (11) likātibihi'l-ḥaķīrū'l-fakīr dervīş (12) 'alī ibni'l-ḥācī muştafā (13) 'uşşāki (14) ğafare allāhü ileyhima (15) ve ileyhi cümleti enbiyā (16) ve evliyā 'eşhedü (17) amīn ya mu'ın¹ (18)

(der-kenār)

oķuyanı yazanı yazduranı diñleyeni

raḥmetle yarlığağıl ya ğani

oķuyandan bunı dileriz hemān

unutmayalar kim bizi du'ādan

her zamān

hazā menāķib-ı hâcım sultân ḳaddesa'l-lāhu sırrahu'l-'azīz sene

biñ iki yüz temāmında şehr

cemāzi'l-evvelinün on

beşinci ğün yevm pençşenbe

vaķti'l-zuhr

temmet

¹ Hayırla kitap bitmiştir. Bilen melik Allah'ın yardımıyla bu kitap bitmiştir. Allah'ın rahmetine muhtaç olan bunu yazan düşkün ve fakir olan Derviş Ali, Uşşaki Hacı Mustafa'nın oğludur. Allah ikisine de ve onlarla birlikte bütün peygamberlere ve evliyalara hayırlar bahşetsin. Amin ya mu'ın

3.2. Ali Emiri Efendi A Nüshası

1b

bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥim (1) elḥamdülillāh rabbi'l-ālemīn ve şerā'īfi şalavāta
 'alī ala muḥammed ecma'īn eṭ-ṭāyibīn (2) eṭ-ṭāhirīn ve kā'idü'l-izzel muḥaccaleyīn 'ali
 ibni ebī ṭālib ve 'ali evlāde'l (3) -maşūmīn ve 'ıřretü't-ṭāhirīn ecma'īn ammā ba'd
 bilgil-kim ḥaḳḳ sübhāne ve te'ālā ḥaḳḳı yaratmaḳdan murād (4) oldur ki ma'rifet 'ibādet
 iken baḥtlu ve sa'ādetlü ve kendü ḥizmetünde müşerref ve (5) maḥşüş olalar ḳālallāhü
 te'ālā veteḳaddasü ve ma ḥalaḳatu'l-cinne ve'l-ınse illā li ya'budūn (6) pes kelām-ı
 rabbāni mücibiyle ādem oḳlanı zühd-i taḳvādan ḥālī olmayalar (7) imdi 'azīzim bilgil
 kim sulṭān ḥacı bektāş-ı velī raḥmetüllāhi 'aleyh (8) nitekim zıkr olunur sulṭān ibrahīm
 oḳlıdur sulṭān ibrahīm mūsā kāzīm oḳlıdur (9) mūsā kāzīm ca'fer-i şādıḳ oḳlıdur ve
 ca'fer-i şādıḳ muḥammed bākır (10) oḳlıdur muḥammed bākır zeynü'l-ābidīn oḳlıdur
 ve zeynü'l-ābidīn imām ḥüseyn (11) oḳlıdur imām ḥüseyn ḥazret-i imām 'alī oḳlıdur
 kerreme'l-llāhu veche (12) ve vālideleri ḥazret-i fāṭimatü'z-zehrā 'aleyhi's-selām bu
 vechle muḥaḳḳaḳ (13) bī-reyb ḥoraşān erenlerinüñ şaḥīḥe'l-neseb seyyiddür bilā-ḥilāf
 pes (14) imdi ḥacım sulṭān daḥı ḳaddes sırrü'l-azīz şāh-zāde-i ḥüseyn oḳlıdur (15) şāh-
 zāde-i ḥüseyn imām 'alīyyü'n-naḳī oḳlıdur imām 'alīyyü'n-naḳī imām muḥammed taḳī
 (16) oḳlıdur imām muḥammed taḳī 'aliyyü'r-rıza oḳlıdur imām 'alīyyü'r-rıza imām
 müsī kāzīm oḳlıdur (17) imām müsī kāzīm imām ca'fer oḳlıdur ve imām ca'fer imām
 muḥammed bākır (18) oḳlıdur imām muḥammed bākır zeynü'l-ābidīn oḳlıdur imām
 zeynü'l-ābidīn (19) imām ḥüseyn oḳlıdur imām ḥüseyn imām 'alī oḳlıdur vālideleri
 daḥı (20) ḥazret-i fāṭımaya çıkar ve dedeleri ḥazret-i muḥammed muştafā şallallāhu (21)
 'aleyhi ve aleyhi ve sellem ḥazretlerine çıkar imdi bilgil kim imām 'aliyyü'n-naḳīnün
 yedi (22) oḳlı var idi biri imām oldı anuñ adına imām ḥasan el-askerī dirler (23)

2a

altısı imāmzādelerdür birinün ismi imāmzāde-i hādīdür birinin ismi (1) imāmzāde-i
 ḥüseyndür birinün ismi ca'ferdür birinün ismi imāmzāde-i (2) zeyddür birinün ismi
 imāmzāde-i ibrahīmdür imāmzāde-i ḥüseynün (3) üç evlādı oldı birine seyyid cihānī
 dirler birine seyyid sulṭānī (3) dirler birine seyyid ḥacı dirler bir ma'nāda receb dirler
 imdi sulṭān (4) ḥacımuñ isimleri receb sulṭāndur ve ḥacı bektāş-ı velī ḥazretleri (5)
 bunlar şöyledür kim naşīb-i ezalide ya'nī-kim şabābet 'āleminde herkez şıbyānla (6)

karışup lu'b ve levhe ve şehvete meşgûl olmadılar nitekim zikri (7) geçdi şabâvet dağı kendülerden haller zâhir olurdu ve dürlü (8) kerâmetler gösterürler idi mübârek ağızlarından dürlü keliciler işidürler idi (9) ve herkez dünyâyâ meyl eylemedi havâ-yı nefsâniyye mütâba'at kendülerden (10) gelmedi belki kendülerden zâhir olan gice gündüz ol 'âlemde (11) 'ibâdet ve tã'at ve riyâzet zühd ü taqvâ idi hattâ ħorâşânda (12) ataları ve dedeleri allâh ħükmüne varıcağ sultânlığı 'arz itdiler (13) ħacı bektâş-ı velî sultânlığı kabûl itmedi sultânü'l-evliyâ ħ'oca (14) aĥmed yesevî kuţbu'l-ekrem rûma gönderilmezden evvel kırk (15) yıl tamâm şâ'imü'd-dehr ve kâ'imü'l-leyl ve 'ibâdet riyâzet ve zühd ü (16) taqvâyâ ver'a a'mâl-ı şâlîĥya meşgûl oldılar ve dağı hidâyet allâhü (17) celle ve 'alâ kendülere yetmiş gice rûĥları 'âlem-i ervâĥdan 'âlem-i ecsâme (18) 'ubür kıldıkda kenâ'irü'n-nâs sa'yleriyle bu vâsıtâ-yı a'mâl şâlîĥalarıyla (19) yevmen fe yevmen terakķi bulup ta mertebe-i velâyete irişmege bu vechle oldu (20) ol 'âlem-i kadîmden âşinâ geldi âşinâ olana âşinâlık gösterdi kâmillik mertebesin (21) işâret itdi min kablü'l-allâhü'l-humâm tarafından kendülere kuţbu'l-aķtâb (22) ve sultânü'l-'ârifîn ser-çeşme-i murâd pîrân-ı türkistân sultân (23) ħ'oca aĥmed yesevî ibn-i muĥammed ĥanefî raĥmetullâhu 'aleyhi cehâza faķrı anlardan (24) kabûl itdi ve anlaruñ irşâdlarına tâbi' ol anlardan me'zûn (25) ol diyü işâret olundu ol ħubbe-i elîf tâc ve ĥırķa ve çırâğ ve şofra ve 'alem (26)

2b

ve seccâde kim ĥazret-i cibril resûl 'aleyhi's-selâm ĥaķķ sübhâne ve te'âlâ (1) emriyle göndermiş idi ĥazret-i resûl-i ekrem dağı anı erkân (2) ile ĥazret-i 'alîye virmiş idi ve ĥazret-i 'alî ĥazret-i ĥüseyine virmiş (3) idi ve ĥazret-i ĥüseyin ĥazret-i zeynü'l-'âbidîne virmiş idi (4) ĥazret-i zeynü'l-'âbidîn mervân andan ĥapsinde iken ebü'l-müslim gelüp (5) ĥurûc itmek için taleb kılıcağ ol ħubbe-i elîfi tâc ve (6) ĥırķayı ve çırâğı ve şofrayı ve 'alemi ve seccâdeyi erkân ile ebü'l-müslime (7) virmiş idi ebü'l-müslim dağı muĥammed bâķıra virmiş idi muĥammed bâķır dağı (8) oğlı imâm ca'fer-i şâdıķa virmiş idi ca'fer-i şâdıķ (9) dağı oğlu sultân-ı ĥorâşâna 'alîyyü'r-rızâyâ virmiş idi ve 'alîyyü'r-rızâ dağı (10) sultânü'l-'ârifîn ser-çeşme-i murâd hezâr-pîrân-ı türkistân ħ'oca (11) aĥmed yesevîye virmiş idi ħ'oca aĥmed yesevî toķsan toķuz biñ (12) ĥalîfenüñ birine virmedi istedikçe şâĥibi var gelür diyü ĥazret-i (13) bektâş-ı velînüñ gelmesini işâret ider idi aĥîrü'l-emr ĥünkâr (14) ħacı bektâş-ı velî geldi ol dağı anlara virmiş idi zîrâ ol ol vuşlalara (15) ve ol kisvetlere lâyıķ olmaķlığıla nişân virdi kim ki ol kisveti

(16) ve ol vuşlaları nişān göstere ve bu mertebe k̄utbu'l-aq̄tāblaruñ mertebesi kim (17) bu mertebe-i bāṭın muḥammed muşṭafādur ve velāyet 'alidür ḥāşna bu mertebe varışın (18) neseb yüzinden ğayrı olmaz pes sultān ḥācı bektāş-ı velī ḥāzretleri (19) ḥ'oca aḥmed yesevī ḥāzretlerine 'ilm oqumaĝa virmişler idi bir gün (20) namāz vaqti geldi şeyḥ ayıtdı şū getürüñ abdest alam didi (21) ḥācı bektāş-ı velī el-ḥorāsānī ayıtdı nazar itseñüz de çeşme mekteb- (22) ḥāneden aqsa didi andan şeyḥ ayıtdı oña benüm gücüm yetmez didi öyle (23) diyicek ḥāzret-i ḥünkār ḥācı bektāş-ı velī yüzini ḥaqqā tıtdı (24) secdeyi niyāz itdi fi'l-ḥāl çeşme taşradan ğayb oldı ve gelüp (25) mekteb-ḥāneden aqđı gördiler müteḥayyir oldılar andan şeyḥ (26) bektāş didi sevince baş qaldırdı gördi kim şū (27) aqar ol şuyuñ yanında bir susan ve çiçeĝi daḥı açılmış (28) hergün toqsan toquz biñ ḥalīfe sultān aḥmed yesevīden (29)

3a

ders oqurlar idi geldiler ki biñar mekteb-ḥāne derünında (1) aqar ve bu ne 'aceb şeydür didiler sultān aḥmed yesevī daḥı ayıtdı (2) bu kerāmet ve bu velāyet ḥācı bektāşuñdur didi ḥalīfeler ayıtdılar (3) ḥācı bektāş kimdür ayıtdı budur ya ne sebebdür ḥācı oldı didiler (4) şeyḥ ayıtdı 'arafāt günü imdi bizler 'arafātta idük ben ayıtdım şimdi (5) bizüm evde pişi pişürürler didim fi'l-ḥāl bir tebsinüñ içinde ışşıcak pişi getürdi (6) ve baña şındı ve ben daḥı pişiyi aldum şakladım ve bir daḥı velāyeti (7) budur kim her qangı vaqt ka'bede namāz kıldıĝum vaqt şaĝ yanuma (8) selām virsem ḥācı bektāşı yanımda görürdüm şol yanuma (9) selām virdiğümde ḥācım sultānı görürdüm didi namāzdan fārīĝ (10) olıcaq hemān ĝā'ib olurlar idi çünküm bu cevābı işitdiler (11) bu oĝlandur anası südi aĝzında qoqar bu qande velāyet ve kerāmet (12) qande didiler bunlar böyle diyincek ḥāzret-i ḥācı bektāş ayıtdı (13) biz ḥāzret-i 'alīnüñ oĝlanlarındunuz ve 'alīnüñ sırrıyuz didi (14) didiler ki göster görelüm egerçi gerçek iseñ söylemegini taşdıq (15) bula kim 'ayn ile görelüm taḥkīk ol ḥāzret-i 'alīnüñ kendüde (16) üç nişānı vardır biri alında bir qara beñ vardır şaĝ ayasında (17) bir yeşil beñ vardır şaĝ omuzunda bir beñi daḥı vardır anlar böyle (18) didiler alnı açdı gördiler bir qara beñ elini şındı açdı (19) gördiler yeşil beñ ayıtdılar omuzını açdı nişānı gördiler ayıtdılar bir daḥı (20) alında vardır andan imāmesin alnından yukarı qaldırıp gördiler ki (21) yıldıza beñzer bir beñ gördiler bir daḥı baĝrında gördiler cümlesin vardı (22) yüzlerin yire urdılar ayaĝına düşdiler andan ḥünkār ḥāzretine şordılar (23) ittifaq senüñ meşrebüñ kimdendür ayıtdılar meşrebüm muḥammed muşṭafā şallalāḥü 'aleyhi alā (24)

ve sellemdür ayıtdılar saña bu velâyet kimdendür ayıtdı baña bu velâyet allâhdandur ayıtdılar (25) saña bir şeyh gerekdür andan hâcı bektâş-ı el-ğorâsânî eger sizden biriñüz şol yâsemen (26)

3b

yaprağı üstine seccâde şalup iki rek'at namâz kılsañuz ben (1) aña kendi kendimi teslîm iderüm didi çün bu cevâbı işitdiler (2) cümle mütehayyir oldılar baçalum sen eyle biz de görelüm didiler hâzret-i (3) hünkâr ayıtdı eger gösterürsem baña mu'tî olur mısız didi belî (4) beli didiler der-ğâl hâcı bektâş-ı velî abdest aldı seccâdesin (5) eline aldı ayıtdı bismillâhi'r-rağmani'r-rağîm bi-emri'l-lâhi te'âlâ didi (6) seccâdeyi yaprak üzerine şaldı seccâde mu'allak tûrdı ve çıqđı (7) iki rek'at namâz kıldı girü indi cemî' isî geldiler ayağına düşdiler (8) ve kisvetlerin nazârında qodılar hâcı bektâş-ı velî kisvetlerin tekbîr idüp (9) başlarına giydürler hemân sultân ağmed yesevî hâzretleri cihâzları (10) ve elîf-i tâc ve hırqayı ve çırâğı ve şofrayı ve 'alemi ve seccâde imâm 'aliyyü'r-rızâ anlara (11) virmiş idi ve dimiş idi kim bizüm evlâdımızdan bir kişi gelse gerek (12) aña vir dimiş idi pes sultân h'ocâ ağmed yesevî ibn-i muğammed hanefî (13) getirüp erkânıyla hâzret-i sultân hâcı bektâş-ı velîye virdi (14) ve du'â idüp dest ü tevbe virdi qällallâhü te'âlâ tûbû (ilellahi) tevbeten naşûhan pes (15) tevbeyi naşûhı virüp bî'at itdi ve buyurđı ki ey sultân hâcı bektâş-ı velî (16) var yürî imdi rûm diyârında şulıca qarayığı saña mağâm virdiler (17) var tırma ve eglenme git didi pes andan ol toqsan toquz biñ halîfeler (18) her biri nuğ itdiler ki biz de saña yoldaş olalum didiler sultân hâcı bektâş-ı velî didi ki nice yoldaş olursıñuz ayıtdı na'lîn çevirelüm didiler sultân (20) hâcı bektâş-ı velî ayıtdı sizler baña yoldaş olamazsıñuz dir idi dağı (21) didi ki abdest bardağını getüreyim didi hâzret-i hâcı bektâş qabûl itmedi (22) haşıl-ı kelâm on bir kişiye degin söylediler qabûl itmedi ağırû'l-emr (23) evlâd hâzret-i 'aliyyü'n-naqî neslinden bir evlâd-ı muğaddem zıkr olındığı gibi (24) imâm-zâde-i hüseyin oğı nesl-i resûl-ullahdan hâcım sultân rağmetu'l-lahi (25) 'aleyhi rağmete vâsi'a h'ocâ ağmed yesevî hâzretlerine ricâ' ve niyâz ayıtdı (26)

4a

yoldaş olmasın pes hâcım sultân yirinden qalkup didi ki (1) qabûl iderseñüz bizler sizlere yoldaş olayum didi hâzret-i (2) hünkâr ayıtdı nice yoldaş olursıñuz didi sultân hâcım hâzretleri (3) didi ki böyle yoldaş olurum ki yoldan çıqarsañ uruyın (4) ayağıñ vardin didi böyle diyicek hâcı bektâş-ı velî (5) ayıtdı iy 'ammü-zâdem sen benüm

yoldaşımıñ didi birbirini qabül itdiler (6) pes sultān h̄ocā aḥmed yesevī ḥazretlerinüñ bir ağaç kılıcı var idi getürüp sultān ḥacı bektāş-ı velīnün tekbīr idüp beline kuşatdı (7) ve daḥı ocaḳda tūd ağacından od yanar idi bir egşi qavrayup (8) rūma toḡrı pertāv itdi ve egşi ḥorāşāndan rūma er gönderüldiği (9) ma‘lūm ola diyü rūmda bunı dutalar didi ol egşi havāda yana yana (10) gezerken qonyada bir er var idi sultān h̄ocā faḳih dirler idi (11) ol odı qapup hücreсі önine dikdi qudret-i ilāhī ol egşi bitdi (12) depesi yanuḳ aḡaḡısı tūt ve‘l- ḥāletü hazihi şimdi yemiş virür pes (13) imdi sultān ḥacım ve ḥacı bektāş-ı velī ol gice seccādesi üzerinde (14) yatdılar ve qudretten bir āvāz geldi ki eğlenmen rūma varuñ tūrdılar (15) şabāḥ namāzuñ qılup ve evrādların temām idüp feyünnemā tevellü feşemme vechu‘lāhi (16) diyüp dostına secde itdi andan icāzet taleb ider pes h̄ocā (17) aḥmed yesevī ibn-i muḥammed ḥanefī ibn-i ‘alīyyü‘l-murtaza daḥı tūksan tūkuz biñ (18) ḥalīfe ile bunlara ḥayr du‘ālar idüp bir mübārek şenbe günü (19) evvel sā‘atde ka‘be yolına revān oldılar bir menzīl gönderdiler (20) yürüñ imdi du‘ādan unutmayuñ bizi diyüp revān (21) oldılar yevmen fe yevmen gelüp ka‘be-i şerīfe yetiḡdiler tavāf (22) idüp kırq gün ‘arafāt taḡında riyāzet çeküp allāhü te‘ālādan (23) isti‘ānet dilediler andan gidüp medīne-i münevvere tarafına revān (24) oldılar ve gelüp ḥazret-i muḥammedi de ziyāret itdiler kırq gün miḡdārı (25) anda daḥı riyāzet çeküp anda daḥı ‘özü ü tazarru‘ münācāt itdiler (26)

4b

andan daḥı gidüp quds-i şerīfe gelüp anı daḥı ziyāret itdiler (1) andan daḥı gidüp rūma revān oldılar cezirēye geldiler arslan (2) qorqusından ol yoldan geçilmeye idi ol araya geldiler iki arslan iki (3) yañadan gelüp bunlara yalandılar pes evliyālar du‘ā itdiler qaḡdılar (4) fi‘l-ḥāl ikisi daḥı taş oldılar andan daḥı gidüp rūma (5) yaḡın geldiler ayıtdılar e‘s-selāmü ‘aley-küm ya rüm erenleri didiler pes (6) rüm erenleri daḥı bir yirde gelüp şoḡbet iderler idi fātma bacı (7) yimek pişürir idi qalkup üç kere tapu kıldı yine oturdı (8) andan qaraca aḥmed ayıtdı bacı kimüñ selāmuñ alursuñ didi (9) andan bacı ayıtdı rūma er geldi didi andan qaraca aḥmed ayıtdı (10) ne taraftan gelürler idi fātma bacı didi ki kendüleri ḥorāşāndan (11) velakin gelüşleri ka‘betu‘l-lāhdan andan rüm erenleri ayıtdılar gelüñ (12) qanad qanada qaḡdılar ‘arşa degin baḡlandılar andan bunlar gördi (13) yolu baḡladılar sultān ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorāsānī ayıtdı ya ḥacım gel beri (14) gögdemizi bir idelüm diyüp gügercin şekline girdiler pervāz urdılar (15) ya allāh diyüp ‘arşuñ şuḳufundan uçdılar ol vaḳte dek kim evliyālar (16) ‘arşa yetiḡdi anda

melâ'îkeleri gördiler başlarına bî-hadd sâni birer elîf-i (17) tâc giyerler karşı geldiler hoş geldiñüz ya evliyâu'l-lâhlar didiler andan (18) havâdan inüp şulıca qarayüğe kondılar gügercin şeklinde (19) bir mermer üzerine ayaçıkları taşâ batdı andan ayıtdılar hay (20) yeñemedden geçdi didiler andan qaraca aħmed bir miqđâr ħ'âb 'âlemine vardı (21) kalkdı ayıtdı dünyâda ħiç nesne görmedüm ammâ şulıca qarayükde (22) bir dane gügercin oturur gördüm velakin başı iki didi andan (23) qaraca aħmed oğlı ħacı tuğrul yirinden kalkup icâzet diledi (24) ben gügercini getüreyüm siz ħaber şoruñ didi pes rüm erenleri destür (25) virdiler bir toğan oldu havâyâ ağdı gördi kim qarayük başında (26) bir güvercin oturur ammâ başı iki havâdan indi diledi ki çala pes (27) ħacım sultân ħazretleri destin şunup birinci kat göñde avcına alup (28)

5a

şıkdı 'aklı zâ'îl oldu bir sâ'atden şoñra 'aklı başına (1) geldi sen kimsün bire yolsuz erkânı yok er ere böyle yırtıcı şüretle mi (2) gelür didi ve divân-ı ħaħħda yeşil perdenün altında 'âlem-i ervâĥda (3) elli yedi biñ evliyâyâ manşüb ulaşıduran kişidür bu gelen didi (4) ħacı tuğrul ayıtdı ħaħħ dîvânında bize manşüb viren kişinün (5) sağ elinün ayasında bir yeşil beñi var idi didi andan sultân (6) ħacı bektâş-ı velî ayıtdı şimdi göricek ol eli bilür misün (7) didi ni' me bilürem didi andan sultân ħacı bektâş-ı velî (8) avcın açdı görüp bildi ve gelüp eline ayağına düşüp (9) tazarru' eyledi andan sultân ħacım ħazretleri ayıtdı yürü var erlere (10) ħaber eyle gelsünler andan ħacı tuğrul gelüp bunlara ħaber virdi (11) şekk ve şübhe yok ħaħħ dîvânında bize manşüb viren kişidür diyü gelen (12) didi pes imdi erenleri ba'zıları muĥâlefet itdi varmazuz er ise (13) bizi cezb idüp ayağına iletün didiler ve rüm erenlerün 'inâdı bunlara ma'lüm oldu sultân ħacı bektâş-ı velî ve sultân (14) ħacım du'â itdiler barmağıyla işâret itdiler seccâdeleri cemî' sinün (15) altından ġayb olup ve gelüp bunlaruñ nazârına döşendi gine (16) 'inâd itdiler çerâħların dağı yaħamadılar bunlar 'âciz oldılar (17) andan qaraca aħmed ayıtdı şimden girü gelün varalum ol erlerün (18) remzîdür didi er virdiklerini girü almaz nihâyet bize dağı teraħħi (19) vire diyüp yiründen kalkup revân oldu anı görüp cemî' si (20) ardına düşdiler şulıca qarayüğe çıkdılar gördiler ki hep seccâdeleri (21) bunlaruñ nazârında döşenmiş idi sultân ħacım ħazretleri buyurdu (22) geçüp seccâdelere oturdılar tefekkür itdiler bir zamân sultân ħacı (23) bektâş-ı velî mübârek ağzın açup ayıtdı iy qaraca aħmed siz elli (24) yedi biñ koyun idüñüz ben sizi 'âlem-i ervâĥda gördüm velakin (25) siz süriye uymaz bir kuzu idün biz seni çevgân ile eñseñe (26) urup

tururdum dilerseñ eñseñe nazar eyle çevgân yerini göresin (27) didi pes cemî' i erenler
baķup gördiler 'özrüñ tazarru' itdiler sulţân hâcî (28)

5b

bektâş-ı velî ve sulţân hâcım hâzretleri bunlara 'arş beyân virdiler (1) cemî' meşâyihe
pîşvâdur hem şerî'at muhkem ve hem ʔarîkat muhkemdür (2) ne zîrâ-kim cemî'
meşâyiḫler anda cem' olmuş idi ayıtdılar ne kişilersiñüz kimüñ (3) neslisisüñüz
irşâdiñüz kimdendür ayıtdılar aşılmuz ḫorâşânî mürşîdimüz ḫüdâdur (4) ayıtdılar bu
söze delîl gerek didiler pes hâcî bektâş-ı velî hâcım sulţân (5) du'âlar itdiler hâzret-i
ḫaḫka münâcât idüp el yüze sürdiler (6) der-ḫâl havâdan bir yeşil fermân indi önlerine
ķondı cemî' meşâyiḫler (7) gördiler yeşil fermânı açdılar yeşil varaḫ üstine aḫ ḫatt ile
yazılmış (8) bismi'llâhi'r-raḫmani'r-raḫîm (9) ve şallallâhu 'alâ seyyidini'l-mürselîn
ve'l-ḫamdüri'l-lâhi rabbi'l-'âlemîn allahümme şalli 'alâ (10) muḫammedü'l-muştafa ve
'aliyyü'l-murtaza ve ḫasan ḫalkı'l-rıza ve ḫüseyn mazlûm deşt-i (11) kerbelâ ve
zeynü'l-'âbidîn ve muḫammedü'l-bâķır ve ca'ferü'l-şâdık ve müsâyi'l-kâzîm ve (12)
'alî müsâyi'r-rıza ve muḫammedü'n-naķî ve 'aliyyü'n-naķî ve ḫasanü'l-'askerî ve
muḫammed mehdî (13) şaḫibü'z-zamân ḫutbu'd-devrân hüccetü'l-ķayyûm şalavâtu'l-
lâhü ve's-selâm (14) 'aleyhim ecmaîn el-ḫayyibîn el- ḫâ hirîn lâ fetâ illâ 'alî lâ seyf illâ
zülfeķâr (15) andan oķıdılar gördiler naşîb ḫüdâdan bildüklerinden soñra cümle
bunlaruñ (16) öninde başlaruñ yire ķodılar bize şafa nazar iyle didiler sulţân (17) hâcî
bektâş-ı velî bunlaruñ üzerlerine tekbîr eyledi tevellî itdiler (18) anuñ-çün pîşvâ
anlardur nitekim ķur'ânda buyurur ve in tetevellev-kemâ tevelleytüm min (19) ḫablü
yü'azzibküm 'azâben elîma âyet ḫaḫķında hâzret-i enbiyâ şalavat allâhü 'aleyhi
ecma'in (20) buyurur evliyâ hem e-tevellî ve min i'dâ hem e-teberrâ tevellî teberrâ
meşâyiḫler içinde (21) andan ķaldı sulţân hâcî bektâş-ı velî ayıtdı ya ķaraca aḫmed sen
ayıtduñ (22) er virdigüni almaz eger er ise daḫı manşîb vire didiñüz idi sulţân (23) ḫ'ocâ
aḫmed yesevî hâzretleri bizi rûma göndericeķ bir dîvceķiz ḫidmetķâr (24) virmiş ol
dîvceķiz biz saña baĝışladık ta vefâtuñdan soñra senüñ (25) mezâruñı beklesün rûmuñ
şagına degme şaĝı benüm dîvânesi senüñ olsun (26) didi andan ķaraca aḫmed yirinden
ķalkup elin ayaĝın öpdi 'özr ü tazarru' (27) eyledi andan cemî' evliyâlar gelüp her biri
'alemin ve şofrasın ve tâcın tekbîr (28)

6a

ledüp elli yedi biñ evliyâ idi cemî' si ħalîfe olup maķâmlarına (1) gitdiler hemân ikisi
 ķaldı pes imdi ħacı bektâş-ı velî ħazretleri (2) ayıtdı ya 'ammû- zâde ħacım sulţân gel
 benüm başımı tirâş eyle hem yoldaş (3) bulasın seni daĥı göndüreyin germiyânda şusız
 nâm mevzi' de ĥaķķ (4) cānibinde sākīn ol diyü işâret olundı ve hem menteşe iķlīminde
 biñ bir (5) öküz ķurbān vardur getürüp seyyid ġāzīnūñ üzerinde 'imâret (6) eyle didi gel
 benüm başımı tirâş eyle pes ħacım sulţân ħazretleri (7) yirinden ķalkup şu getürüp
 nazarında ķodı eline şu alup (8) sulţānuñ başuñ ışladı tıġ alup tirâş itmek istedi (9)
 semi' ne bir avâz geldi kim meded sulţân ħacım diyü pes sulţân ħacım bu (10) avâzı
 işidüp bir zamān ĥ'āb 'ālemine varup tevekkül ĥaķķ (11) oldu andan sulţân ħacı bektâş-
 ı velî ayıtdı neyledüñ didi ħacım sulţân (12) didi ki ya ĥünkār aķdeñizde bir kişinüñ
 gemisi ġarķ oldu (13) meded ħacım sulţân dimişken döndi bir ġayrı ere çağırdı eli
 elümde (14) ķaldı bir eli sulţân ħacı bektâş-ı velīnūñ öñine bıraķdı andan sulţân (15)
 ħacı bektâş-ı velī ayıtdı ya ħacım sulţân ķande aķdeñiz ķande melīh kırı (16) didi bunu
 bir yaķınle söyle didi andan ħacım sulţân ħazretleri (17) elini şunup aķdeñizden bir
 yūnus balıġınuñ ķulaġında barmaġın (18) geķirüp getürdi sulţân ħazretlerinüñ öñine
 bıraġıvirdi sulţân (19) ħacı bektâş-ı velī bu kerāmeti ġörüp ĥorāsānda bir aġaç ķılıç
 ķuşatdılar (20) idi getürüp sulţân ħacımuñ beline tekbīr idüp ķuşatdı yūri (21) imdi
 germiyāna didi birbirine merĥabā idüp bir menzīl gönderdi (22) sulţân ħacım ħazretleri
 revāne oldu ķudret-i ilāhī bir (23) dervīş ķatır ile şu getürür idi ħacım sulţānuñ öñine
 uğradı (24) sulţân daĥı aġaç ķılıcı eline alup lâ fetā illā 'alī velā seyfe illā zūlfekār (25)
 didi ķaldı ķatır iki pāre oldu bir mermere daĥı ķaldı iki pāre eyledi (26) şaķā bunu ġörüp
 sulţân ħacı bektâş-ı velīye geldi sulţānum bir dīvāneye (27) bir ķılıç virmişsünüz benüm
 ķatırımı helāk eyledi didi ağladı sulţāñ (28)

6b

ħacı bektâş-ı velī ayıtdı varuñ ħacıma gel diyin didi bu dervīş (1) varup çağırdı gel sizi
 ĥünkār ister didi ħacım sulţân daĥı (2) ne' am diyüp geldi pes sulţân ħazretleri ayıtdı
 neyledüñ ħacım ķatır (3) öldürmişsün didi andan sulţân ħacım ħazretleri ayıtdı ĥünkār
 (4) beni bir aġniyā vilāyete göndirürsin senüñ ķapuñda kesmeyen ķılıcı ben (5)
 neylerem al imdi ķılıcını zābı eyle didi sulţân ħacı bektâş-ı velī (6) ayıtdı ya ħacım
 rūmda ħacım adlu er çoķdur senüñ aduñ ķolı açuķ (7) ħacım olsun didi gine ħacım sulţân
 ħazretleri du'ā eyledi ķatır (8) cānı geldi ĥizmetde oldu pes sulţân ħacı bektâş-ı velī

gine (9) hâcım sultânı gönderdi germiyâna revân oldu yevmen fe yevmen qara hîşâr (10) cânibine ‘azm idüp gitdi qara hîşâr cânibinde bir karye var idi (11) öyük dirler idi gelüp anda sâkîn oldu bir kaç gün zıkrullâh (12) meşgûl oldu pes andan bir kişecek var idi bağlu baba dirler idi (13) gelüp sultân hâzretlerini buldı merhâbâ idüp görüşdiler sultân (14) hâcım bu ‘azîze ile nevâziŝ idüp ‘izzet eyledi evliyâ’ullâhda (15) tekebbürlik olmaz nite-kim qur’ânda buyurur innallâhü lâ baħıbbü’l-mütekebbirîn (16) bir âyetde dağı buyurur innallâhe lâ yüħıbbü külle muħtâlin feħûr pes (17) bağlu baba ile iki öyük qarîyesinde arqalaŝup kırk gün miqdârı (18) erba‘în çekdiler hatta şöyle yatdılar kim başları ve ayakları (19) arqaları taşlara ħamîr gibi batdı imdi köyüñ qarıcıkları günde (20) gelürler idi kim ħay ġarîbler gelüñ bizüm sığırçıklarımızı güdüñ (21) dirler idi günde dört beş kere gelürler idi ġâyet ‘âciz oldılar (22) bunlaruñ elinden ħayli müteveħhim oldılar pes çâresiz aħîrû’l-emr sultân (23) hâcım hâzretleri ayıtdı varuñ getirin eyleyelüm görelüm didiler (24) pes köyler ŝıġırlaruñ cem‘ idüp sultân hâcım tarafına getürdiler velakin bu ŝıġırlaruñ içinde (25) bir qara büyük boġa var idi hâcım sultân hâzretleri boġaya cevâb ayıtdı kim ey qara boġa var (26) rızâ’en-li-llâh sen bu ŝıġırları aħŝâma deġin bunları güd bunlar dağı müslimânlaruñ (27) taħılcıkların incütmesinler didi pes boġa bu cevâbı işidüp gelüp (28)

7a

hâzret-i hâcımuñ ayaġına yüzüñ sürdi ve qalkup bu ŝıġırları boynuzu (1) ile süsüp sürdi gitdi aħŝâma deġin aħŝâm olıcağ yine (2) sürüp getürdi bu vechle beş on gün miqdârı boġa ŝıġırları gütdi (3) sultân hâcım hâzretleri dağı bir yenice evlenmiş yigit var idi varup (4) anuñ evine girüp ‘ibâdetde ve riyâzetde oldu bir gün qarîyye ħalkı (5) tam üstüne çıqup gördiler ki hep ŝıġırlar ekine yayılıp yürür (6) ayıtdılar bir dîvâneye ŝıġır inandıñuz işte ekinleri bozdılar diyü (7) bir kaç âdam gönderdiler varup gördiler ki qara boġa bu ŝıġırları yab yab (8) gezüp otladur hîç bir kimsenüñ ekinine ziyânları yok ve incümezler (9) gelüp cevâb virdiler ki fi’l-vâқи‘ gezerler lakin ziyânları yokdur didiler (10) bir nicesi inandı bir nicesi inanmadı adam sen de bu bir dîvânedür ne i‘tibâr (11) didiler diġer velâyet-i hâcım sultân bir gün qarîyye ħalkı gine bir yire cem‘ (12) olup didiler ki cânım bu bizüm bundan evvel ŝıġırımızı güden (13) çobânlar evden eve qonarlardı bu şimdi bir eve girüp anda (14) oturur sebep nedür ki böyle ider gelüñ varalum söyleyelüm gelsün bizim de (15) evlerimize qonsun didiler içlerinden yine bir kaç gün geçdi köylü (16) tanış idüp didiler ki eger bu yatdıġı evüñ qarısını bu ışık

severdür yoḥsa (17) gelür bize daḥı ḳonar didiler bu ev issi daḥı bu ḥaberleri bunlardan (18) işidüp ḡāyet bī-ḥuzūr olur ve ḡaḏab ile eve gelür varayım ol delüyi (19) evimden ḳovayım dir öfkeyle gelüp sultān ḥācım ḥazretlerini yüzün görince (20) mecālī ḳalmaz dili tutulur gövdesi ditrer çıkar yine taḥra gider bu ḥāl sultān (21) ḥācım ḥazretlerine ma'lūm olur bir gün aydur iy yigit gel senüñle bizüm ḳudret (22) baḡçesi vardur varalum yemiş getürelüm yiyelüm didi bu yigit ayıtdı (23) ḥimdi zemherī ortasıdur yemiş ḳande olur didi pes ḥācım sultān ḥazretleri (24) ayıtdı sen gel hele tur imdi bir zembīl getir gidelüm didi pes sultān (25) ḥācım ḥazretleri öñince yürirdi yigit ardınca düşdi bir ḥahrāya gelüp (26) bir büyük söḡüt ağacı var idi dibine geldi du'ā eyledi muḥammed muḥtafā ḥefī' (27)

7b

tutup el yüze sürdi pes imdi allāhü te'ālānuñ ḳudreti birle (1) dünyā yüzinde her yemiş kim var idi bu söḡüt ağacında bi-t-tamām müheyyā oldu (2) sultān ḥācım ayıtdı bu yigide nazar eyle didi pes ol yigit (3) baḳup gördi ki 'aḳlı başından gitdi bir sā'atden ḥoñra 'aḳlı (4) geldi sultānuñ eline ayaḡına düşüp 'özr diledi ḥazret-i sultān (5) ḥācım ayıtdı çık imdi bizlere biraz yemiş düşür didi (6) bu yigit ayıtdı aman sultānum benüm günāhumdan geç baḡıḥla didi sultān (7) ḥācım zenbīli eline alup söḡüt ağacına çıktı envā' yemişden (8) birercük birercük üzümdeñ incīrden zeytün ḥurmādan elmadan (9) armuddan cemī' yemişden toplayup zenbīlūñ ḥoldurdu meḡer bu yigit (10) yukarı baḳmış idi gözi sultān ḥācımuñ ud yirine tuḥ olup (11) gördi ki ud yirinde erlikden ḥiç bir niḥān yoḳ bunı görince ta'accüb (12) eyledi ve i' tiḳadı muḥkem oldu ḥay dedecüḡüm gel in gidelüm ḥimden girü (13) ben senüñ bir ednā ḥizmetkārūñ olayum beni maḥrūm eyleme dīdarından didi (14) ve mübārek ḳademine yüz sürdi pes ol aradan dönüp ol yigidüñ (15) evine geldiler oturdılar zenbīli ortaya ḳodup ol yigidüñ ḥatunına (16) gel didi üçi bu yemişden yidiler gördiler lezzeti damaḡlaruñ mu'atḥar (17) eyledi rāyihāḥı cānlarına eḥer eyledi pes sultān el açup ḥazret-i (18) ḥaḳḳa münācāt eyledi el yüze sürdiler andan sultān ḥācım ḥazretleri (19) bir nüḥḥa ve bir kisvet ve bir kemer ol yigide virdi ve bu bizden teberrik (20) olsun didi bizi seven dostlar derdine dermān olsun allāhü (21) te'ālā emriyle didi ve daḥı bir 'aḥāḥı var idi igde ağacından idi (22) dikeḳodı ayānen bitdi ve daḥı mübārek ayaḡıyla yire urdu (23) bir pāk ḥu çıktı cemī' ḳarye andan iḥerler diḡer velāyet-i ḥācım sultān (24) bir gün bir ḳoca ḳarıcuḳ bir dana eneceḡi var idi

getürüp şığıra şaldı (25) pes sultān hācım hāzretleri ayıtdı vālīde allāhü te‘ālā emriyle bu (26)

8a

bu inegi kurd yir şığıra şalma didi pes qarıcuğ eslemedi inegi (1) şığıra şaldı gine boğa şığırları cem‘ idüp sürdi gitdi (2) pes imdi ol qarıcuğ faķirenüñ inegi bu şığırlardan ayrılıp (3) bir ğayri yire gitdi allāhü te‘ālā kudretiyle bir kurd rāst gelüp inegi (4) yidi pes aḥşām oldı cemī‘ hayvānlar evlerine geldi ol qarıcuğ (5) gelmedi biraz aradılar bulamadılar aḥīrū’l-emīr ol qarın (6) hayli bī-hūzūr oldılar pes andan ayıtdılar ol dīvāne bu inegi şatmışdur (7) yoḥsa biz anı be-her-ḥāl bulurduğ didiler andan gelüp hācım sultān (8) hāzretlerine sū‘āl eyledi bizüm inegümüzi neyledüñüz didiler andan hācım sultān hāzreti (9) ayıtdı sizüñ inegüñizi falān yirde falān maḥalalde kurdı didi böyle dıcek (10) bunlar ‘abes söylersüñ gelüp kādıya varalum cevāb şorsın didi (11) sultān hācım ayıtdı varalum diyüp andan tırup kādıya geldiler (12) ol yigit bundan kādıya şikāyet idüp didiler ki efendim bu dīvāne (13) bizüm şığırlarumuzu gütdi velakin kendi gütmmez bir büyük kara boğa var (14) ol boğā güder ve bu ‘ālemden fāriğ sū‘āl eyleñ inegi netdi (15) didiler andan kādı sū‘āl itdi dīvāne bu yigitlerüñ inegini netdüñ (16) söyle görelüm didi sultān hācım ayıtdı biz ol analarına (17) tenbīḥ eyledük idi ki bu inegi şığıra şalma allāhü te‘ālānuñ (18) emriyle kurd yir didük eslemedi ol daḥı şığıra kātmiş (19) kurd daḥı yimiş didi andan kādı ayıtdı dīvāne kurd yidügi (20) neden ma‘lüm görmiş ādamlar var ise getür şehādet itsinler didi (21) sultān hācım daḥı ne‘am vardur varayın getüreyüm didi ol aradan (22) gidüp ve yine geldi ol qarıyye kurbunda kayalar var idi ileri (23) yürüyüp mübārek eliyle bir urdı kaya beş pāre oldı sultān (24) hācım ayıtdı gelüñ inegi kurd yidüğine şehādet eyleyüñ didi (25) ol beş pāre taşlar allāhü te‘ālā emriyle ol aradan (26) kılçup sultān hācım (27) yanında yuvarlanarak kādı yanına gelince (27)

8b

andan kādı bakup bunı gördi ‘aḳlı başından zā’īl oldı cemī‘ (1) endāmına lerze düşüp nuḫkı tıtuldı cevāb idemediler bir sā‘atden soñra (2) ‘aḳlı başına geldi bu taşlara allāhü te‘ālā dil virüp söyledi (3) ve bu kişilerin inegini bizüm yanumuzda kurd yidi biz şehādet iderüz didiler (4) eger inanmazsañ ādam virüñ varsun başuñ ve derisüñ

getürsinler (5) sizler dağı görün didi bir kaç kimesne varup başuñ derisüñ (6) getürdiler
 kariyye-i öyükden ve şehirlüden çok adam var idi cümlesi (7) bunu görüp mütehayyir
 oldılar söylemege mecâlleri qalmadı kaçdı (8) efendi bunu görüp ve tırup sultân hâcım
 hâzretlerinüñ eline ve (9) ayağına düşdi ‘özü ü tazarru’ itdiler andan hâzret bunlara (10)
 hayr du‘âlar eyledi yürüñ imdi bizüm muhibbmüz oluñ didi yağınuz (11) kaymağınuz
 ziyâde olsun ‘âlemde böyle bir kaymak dağı olmaya didi (12) allâhü te‘âlâ emriyle
 bizüm hizmetimüz vardur diyüp kalkdı ve sizi allâhü te‘âlâya (13) ısmarladum didi pes
 köylü halkı ayıtdılar gel dede şıgıruñ haqquñ (14) cem‘ idelüm didiler sultân hâcım
 ayıtdı eylegüm benüm haqqum beni bulur didi (15) meger ol kara boğa yol üzerinde
 yürürdi hemân sultânüñ ardına düşdi (16) pes kariyye halkı bu kadar cidd vesî‘i idüp
 boğayı döndiremediler gördiler ki (17) çäre yok yüri imdi dedenüñ qurbânı ol didiler
 hâcım sultân (18) dağı kara-hişâr diyüp revâne oldu diger hazâ velâyetnâme-i hâcım
 sultân (19) imdi hâcım sultân hâzretleri gelüp kara-hişâr qurbunda bir büyük kaya var
 idi (20) anuñ yanına gelüp bir kaç gün andan sâkîn oldu ba‘de kırk gün (21) riyâzet
 çeküp tevekkül haqq oldu şehirlüden ba‘zî adamlar gelüp (22) giderler idi ol vaqt kara-
 hişârda bir beg var idi adına tuğrul beg (23) dirler idi bir kaç kişiler gelüp bege
 söylediler ki falân kayanuñ dibinde (24) bir dervîş kırk gündür yimez ve içmez hırkası
 bürinüp yatur ve (25) hem bir büyük kara boğagusu var baş ucında alup tırur (26)
 yabâna gitmez diyü vaşf itdiler andan beg ayıtdı gelüñ (27)

9a

gelüñ anı baña diyüvirüñ bile varalum didi andan begiñ kalkup (1) yigirmi otuz âdam
 oldılar gelüp gördiler kim hırkasın bürinüp yatur (2) edeb ile yanına varup oturdılar hîç
 birisi söylemedi bir sâ‘at (3) miqdârı oturdılar gün ıssı idi gâyet şuşadılar andan (4) beg
 ayıtdı eger er ise kalksa bize bir şu virse içsek didiler hemân (5) ol sâ‘at sultân hâcım
 hâzretlerine ma‘lûm oldu ya allâh diyüp (6) kalkdı ve mübârek elini kayaya urdı hamîra
 batar gibi batdı (7) elini çıkardığınca bir âb-ı zülâl pâk şu çıktı bu velâyet (8) ve bu
 kerâmeti gördiler cümlesi mütehayyir oldılar ahîrü’l-emr bu beg yirinden (9) kalkup
 ‘özrler dileyüp sultân hâcımuñ elin ve ayağın öpdü (10) bizüm ‘özrümüzi bağışla du‘â
 ve himmet eyle didi ve bizüm şeyhümüz ol didi (11) hâcım sultân bunlara hayr du‘âlar
 eyledi el yüze sürdü andan (12) beg ayıtdı dede sultân gel bizümle eve gidelüm ben saña
 bir âstâne (13) bünyâd ideyüm ve ba‘zî köyler vaqf ideyüm didi ve dört beş (14)

hizmet-kâr vireyüm bizüm şeyhümüz ol diyü ricâ eyledi andan hâcım sultân (15) ayıtdı iy beg allâhü te‘âlâ emriyle bizüm şeyhümüz sultân h‘ocâ aḥmed yesevî (16) ibn-i muḥammed ḥanefî ibn-i ‘alî ḥazretleri buyurmuşdur senüñ maḳâmuñ germiyânda (17) şusız nâm mevzi‘ dedür yüri anda sâkîn ol diyü göndermişdür (18) bizler ere giderüz ve bu biñarcık bizüm yâdigârumuz olsun (19) adı taş pınar olsun tur imdi gine maḳâmuñuza varuñ (20) didi andan beg ayıtdı sultânım bizler sizlerden nice ayrulalum didi (21) andan sultân hâcım yürüñ imdi allâhü te‘âlâya tevekkül eyleyüñ didi andan (22) turup maḳâmlarına gitdiler andan hâcım sultân daḫı ol pınardan (23) abdest alup öyle namâzın edâ eyledi el yüze sürdi ba‘de (24) ya allâh diyüp yiründen turup şândüḳluya revâne oldu boğa daḫı yine (25) ardına düşdi gitdi diger velâyet-i hâcım sultân ol vaḳt (26) şândüḳlü şehrinüñ ḫalkı dervîşleri sevmezler idi sultân hâcım gelüp (27)

9b

kıbleden yaña bir ḫallîce yire karar itdi tevekkül ḫaḳḳ olup (1) kırk gün miḳdârı zikrullâha meşḡul oldu ve riyâzet çeküp allâhü (2) te‘âlâdan isti‘ânet diledi şehirlünüñ ba‘zıları sultân ḫazretlerini (3) görüp ḳahḳahâ ile gülerler idi ve görüñ bu delü dîvâne kırk (4) gündür yatur yimez ve içmez bir ḫayvâncuḳ daḫı yanun bekleyüp turur (5) yabâna gitmez diyü maşḫarâya alurlar idi sultân hâcım ḫazretleri (6) hiç bunlara muḳayyed olmaz idi ol vaḳt şândüḳluda bir ‘azîz kişi var idi (7) adına ḫacı dirler idi bir gice rü‘yâsında sultân-ı enbiyâ şallallâhü ‘aleyhi ve (8) âlehi ve sellem efendimiz ḫazretlerini müşâhede eyledi ve cemî‘ şahâbeyi güzîn (9) rıdvân-allâhü ‘aleyhim ecma‘în bilesince oturlar idi ḫazret-i muḥammed muştafâ (10) şallallâhü ‘aleyhi ve aleh ve sellem ayıtdı ya ḫacı bizüm evlâdumuzdan bir kişi vardur (11) ismine hâcım dirler var anuñ ile yâr-ı yâver ol didi gine kıbleden (12) yaña var didi pes dervîş ḫacı uyandı geri revân eyledi (13) turup şubḫ namâzuñ kıldı namâzdan fâriḡ olıcaḳ varup (14) kıbleden yaña revân oldu yürüdi ve kendü kendüsine dir ki ‘aceb (15) ol nesl-i evlâd-ı resül-ı ilâhî ḳaçan bulam diyü fikr ider iken (16) ittifaḳ gördi kim bir ‘azîz pîrân kişi turmuş zikrullâh ider idi (17) ‘âlemden fâriḡ bir ḳara boğa yanında turur idi vardı selâm virdi (18) sultân hâcım ‘inâyet-i luḡf-ı ‘azâm ile selâmın aldı hoş geldüñ (19) benüm yâr-ı vefâdârum dervîş ḫacı diyüp yirinden turup merḫabâ didi birbirinüñ (20) ḫâl ḫâtırucıḳlaruñ şordılar pes imdi evliyâullâhda tekebbürlik olmaz nite-kim ḳur‘ânda (21) buyurur innallâhi lâ yuḫibbü’l-mütekebbürîn pes imdi dervîş ḫacı aydur ey ‘azîz-

pīrān (22) sizūn mübārek nedür kim dirler diyü şordı sulţān hācım ayıtdı ya dervīş hācı (23) bizüm atamız virdigi isim recepdür velakin sulţān hācı bektāş-ı velī ile (24) horāsāndan h̄oca aḥmed yesevī ibn-i muḥammed ḥanefī ibn-i ‘alī bizi rūma göndericek (25) gelüp ka‘be-i şerīfī ve medīne-yi münevvereyi ziyāret idicek bizüm ismimizi (26) hācım virdiler didi çünkü ol dervīş bu kelāmı (27) işidicek ayıtdı kim şıddık ya resūlullāh didi ve geldi sulţān hācımūn eline (28) yüzini sürüp andan ayıtdı ya hācım sulţān şimden girü ben senūn (29)

10a

senūn bir ednā du‘acıñum didi beni maḥrūm eyleme pes sulţān hācım bunuñ ile (1) muḥabbet-ber gidüp ‘ibādete ve riyāzete a‘māl-ı şāliḥaya meşğül oldılar (2) bir gün şehirlü tã’īfesi biriküp yigirmi otuz adam sulţān hācım ḥazretlerine (3) buğz ve ḥased eylediler ki bu bid‘at ışık buradan gitsün yoḥsa (4) bizüm zararumuz toḳınur ğayrı vilāyet çok bir āḥir yire daḥı gitsün (5) biz ışık sevmeyüz gundan ğayrı turmasun yoḥsa helāk iderüz diyü (6) bir adam gönderdiler ve didiler ki var söyle ol kimesne daḥı (7) bunlarūn cevābların diñledi ve gelüp sulţān hācımdan yaña revāne (8) oldu varup gördi ki sulţān hācım öyle namāzına ikāmet itmişler idi (9) namāzı edā olındı zıkrullāh idüp du‘ā eylediler pes ol gönderdükleri (10) adam daḥı gelüp irüşdi ve gözi hācım sulţāna duş oldu cemī‘ (11) endāmına lerze düşdi evliyāullāhdan ḳalbine bir ḥāl zuhūr eyledi (12) kendü kendüye atdur ḥā-şā-allāh bu ‘azīz dervīş-pīrāne daḥl iderüz diyüp (13) ileri yürüdi el gögse ḳoyup selām virdi ḥazret-i sulţān selamın (14) aldı ‘izzet itdi geçüp oturdu sulţān hācım ḥazretleri ayıtdı (15) iy yigit ol kişilerūn bunu didügi cevābı söyle işidelüm ne didiler (16) didi pes ol yigit bunu işidüp ḥay dede sulţān kesilsin (17) ol dil kim saña buğz ‘adāvet ide ‘abeş kelici diye yirinden ḳalkdı tazarru‘ (18) eyledi sulţān ḥazretlerinūn eliñ ayaḡuñ ve dizūn öpdi ayıtdı dede (19) cigüm benüm günāhum bağışla didi bed-du‘ā eyleme didi muḥammed muştafā ḥürmetün (20) imdi sulţān hācım bu cevābı işidicek ayıtdı allāhü te‘ālā anlara daḥı (21) inşāf vire bu yigide ḥayr du‘alar eyledi ve evlād-ı resūle mütāba‘at it (22) anları sevenlerden ol kimseye ğıybet-i müsāvī eyleme didi nitekim kelām-ı mecīdde (23) buyurur ḳavle te‘ālā velā yaḡtab bu‘züm ba‘zān buyurmuşdur yürü imdi yine (24) maḳāmuña var zıkrullāh ile meşğül ol didi pes ol yigit bir daḥı ol adamlara (25) ḳarışmadı ‘ibādette ve zıkrullāhda meşğül oldu imdi bir gün (26) ol kişiler cem‘ oldılar ayıtdılar ol bid‘at ışığa söz fā’ide itmez gelūn (27)

10b

varalum dögelüm evlerümüz yakınında nice bir yaturalum aḥşām olsun (1) bir kaç ādam diyelüm varsunlar ḳovsunlar didiler imdi bu ḥāl ḥācım sultāna (2) ma' lūm oldu ayıtdı ḳader böyle bir yirde bize rāḥat olmaz aḥşām yakın idi (3) sultān ḥācım ḳalkup abdest aldı ṣalāt maḡribi edā eyledi evrād ve ezḳārın (4) oḳudı zıkrullāha meṣḡul olup du' ā eyledi oturdu andan sultān (5) ḥācım yüzün ḳıbleden yaña döndirüp süre-i yasin ve süre-i vāḳı' a ve süre-i enbiyāyı (6) ve süre-i ihlāṣ ve süre-i fātiḥa ve süre-i baḳarayı oḳıyup ḥāzret-i muḥammed ṣallallāhi ' aleyhi ve (7) aleh ve sellem rūḥına ve cemī' aline ve evlādına ve aṣḥāb-ı gūzīn ve enbiyā ve evliyā rūḥına (8) ṣevābın baḡıṣladı du' ā eyledi el yüze sürdi yüz kere ṣalavat ve biñ (9) kere istiḡfār getürüp niyyet eyledi ki göreyüm sākın olmaḳ emr olur mı didi (10) bir miḳdār ḥ' āb ' ālemīne varup bir rü'yā gördi ki ḳıbleden yaña bir nūr zāhir (11) oldu sultān ḥācım ḥāzretleri gördi kim ol seyyīdül-kevnīn ve resüle's-ṣaḳilīn (12) ṣadr ber-der ' ālem seyyīd-i veled ādem mu' allā müzekkī müctebā muḥammed muṣṭafā ṣallallāhü ' aleyhi ve ala ve's- (13) sellem ve daḡı enbiyā ve evliyā ve al ü evlād ve aṣḥāb-i gūzīn ḥāzırān idi (14) imdi sultān ḥācım ileri yürüyüp yüz yire urdı sultān-ı enbiyānuñ mübārek (15) elin ve dizin öpdü el göḡüsde ḳoyup tazarru' eyledi pes muḥammed muṣṭafā (16) ṣallallāhu ' aleyhi ve āli ve sellem ayıtdı ey ciger kūṣem ḥācım burada senüñ maḳāmuñ degüldür (17) senüñ maḳāmuñ ṣusız nām mevzi' dedür allāhü te' ālānuñ emri ile var anda sākīn (18) ol didi ve hem bu ' āṣī ḳavim sizi sevmediler senüñ helākiñ ḳaşd iderler (19) imdi benim evlāduma ḳaşd idenleri yarın ḳıyāmet güninde yüzi ḳara ḳoyup benüm ṣefā' atümden (20) maḥrūm didi iy ciger-kūṣem ḥācım imdi saña daḡı vācibdür ol saña ḳaşd iden (21) ' āṣīlere du' ā eyle kim allāhü te' ālā anları cesedlerin ḳadīd eyleye ḳıyāmete degin (22) yatup çürümeye benüm mu' cizātum ve senüñ velāyet zāhir ola ḳıyāmete degin söyleyeler (23) ve hem benüm evlādumuñ du' āsı müstecābdur nitekim ḳur' ānda buyurur üd' unī estecib leküm dimiṣdür (24) imdi eglenme maḳāmuña var didi sultān ḥācım ḥāzretleri ḥ' ābdan uyanup gördi kim fecri (25) ṣādıḳ yakın olmuş dervīṣ ḥācıya didi ki bu gice sultān-ı enbiyāyı (26) gördüm baña aydur iy ciger-kūṣem ḳaşd iden ḳavme du' ā eyle kim allāhü (27) te' ālā cesedlerüñ ḳadīd eyle didi benüm mu' cizātum senüñ velāyetüñ ḳıyāmete degin (28) söylene didiler imdi sen bunda bizüm velāyetümüzi dedemiñ mu' cizātını (29) bekle senüñ maḳāmuñ bundadur bizüm maḳāmumuz ṣusız nām maḥalldedür beni isteyen (30) sende bulsun senüñ ismüñ daḡı ḥācım olsun dervīṣ ḥācı ayıtdı hay (31)

11a

hay sulṭānum ben senden ayru olmazam didi sulṭān ḥācım ḥāzretleri (1) ayıtdı biz bundan ḥālli olmazuz bizüm maḳāmumuz buraya yaḳındur (2) hemān benüm nefesüm ḳabül eyle didi pes dervīṣ ḥācı gelüp sulṭān ḥācımuñ (3) elin ve ayaḡın öpdı pīrūmsün şeyḫūmsün emr senüñdür didi ve beni (4) ḥayr du‘ādan unutma didi ḥācım ḥāzretleri ayıtdı şabāḥ namāzın (5) ḳılayum didi ḳılyup evrād oḳıyup du‘ā itdiler pes ḥācım sulṭān ḥāzretleri ayıtdı (6) ya dervīṣ ḥācı ḥāşā allāh ceddüm resūlullāhdan yalan şadr gele du‘ā ideyüm ola kim ḥaḳḳ (7) te‘ālā ḥabībi ḥürmetine du‘āmuḫı ḳabül eyleye ḳırḳ gün soñra ol bize buḡz (8) idenlerüñ vüçüdları ḳadīd ola ve hem anlaruñ cesedlerini sen bekleyesin didi (9) sulṭān ḥācım du‘ā eyledi du‘ā temām oldı el yüze sürdiler yirinden ṭurup (10) seni allāha işmarladum didi pes sulṭān ḥācım şusız nām mevzi‘e (11) revān oldı ḳara boḡa daḫı ardına düşdi ve sulṭān ḥācıma (12) buḡz iden kişiler cem‘ oldılar sulṭān ḥācımuñ ḳaşdına ve hem bir ḥalīfeleri (13) var idi bunlara naşīḥat iderdi bir dervīṣ ḳatlı iden kimesneye (14) nice yüz biñ şevāb ḥāşıl olur diyü ḥaşed iderdi ol kişiler ittifāḳ (15) idüp geldiler gördiler kim kimesne yoḳ birbirlerinden ḥacīl olup maḫzūn (16) oldılar evlerine gelüp yevmen fe yevmen bunuñ üzerine yigirmi gün geçdi allāhü te‘ālānuñ (17) ḳudreti ile ḥāzret-i resūlūñ mu‘cizātı ile sulṭān ḥācımuñ velāyetiyle (18) bunlara min-‘ind-illāh bir ḥāstalık vāḳi‘ olup ol evliyāullaha (19) ḳaşd iden kimesnelerüñ ḳarıları ve çocukları fi‘l-cümle ḳırḳ gün içinde (20) cümle ḥastalıḳdan kadīd olup allāhü te‘ālanuñ emri ile imdi şehirden (21) ba‘zı evliyāullāh eḫibbāları didiler ki gelüñ varalum bunları bir yere (22) cem‘ idelüm ve ḳıbleden yaña bir maḡāra vardur anda ḳoyalum diyüp ittifāḳ itdiler (23) bunlar dervīşlere ḳaşd itmiş kişilerdür bed-du‘āya uğradılar varup ṭabud doḡrayup içine (24) ḳoyup ol maḡāraya ḳoydılar bunları gören heybet alup ‘ibret alalar imdi (25) sulṭān ḥācım ol dervīṣ ḥācıya mükaddem remz idüp dimeş idi ki (26) senüñ ismüñ ḥācım olsun beni seven seni sevsin pes dervīṣ ḥācı anları gördi (27)

11b

benüm şeyḫüm sulṭān ḥācımuñ baña didiḡi remz -rumūz bunlardur diyüp (1) ol maḡāra ḳapusunda ‘ibādete ve zıkrullāha meşḡul olup nice yıllar (2) ol ḳişi şāḫib-i velāyet oldı ve nice velāyetler zāhir oldı şehirlüler (3) dem-ā-dem gelüp ḥayr du‘āsuñ alurlar idi aḫīrū‘l-emr ol ‘azīz fenādan (4) bekāya naḳl eyledi ḳale ‘abdü’s-selāme‘l-mū‘minune lā-yemütüne bel-yunḳalüne min darü‘l (5) -fenādan ilā darü‘l-beḳāya ol ‘azīzi getirüp

mağara kapusına defn eylediler (6) her cum'a gicesi kur'an-ı tilâvet idüp ziyâret iderler zâhirden ve bâııdan rûhâniyyetle (7) görünürdi pes mü'minler ölmez beķaya naql iderler diger velâyetnâme-i sultân (8) hâcım fi'l-mevâfın şusız imdi kütbu'l-ârifin ve mürşidü's-sâlikin (9) şâhib-i velâyet hâzret-i sultân hâcım şandukludan kalkup revân oldı (10) feyinneme tevellü feşümme vechullahi mâ şıdkınca dostına secde idüp şusız nâm maħalli (11) şormadı allâhü te'âlâya tevekkül idüp yola girdi gitdi imdi (12) allâhü te'âlânun kudreti birle 'uşşak kaçâsına varup şusız nâm vîrâneye (13) çıka geldi gördikim bir vîrân ve bir güristândur kim kuş uçmaz kolan (14) yürümez imdi sultân hâcım bir hâllice yir bulup tevekkül hâkķ (15) oldı imdi sultân hâcım hâzretleri bu güristân içinde kırķ gün (16) miķdârı riyâzet çeküp zühd ü takvâya a'mâl-ı şâlihaya meşgûl oldı (17) imdi sultân hâcım bir gice rü'yâsında seyyidü'l-kevneyn ve resülü's-şâkilin (18) muħammed muştâfâ şallallâhü 'aleyhi ve 'ala ve sellem efendimiz hâzretlerini müşâhede eyledi (19) sultân hâcım ileri varup muħammed muştâfanun mübârek elin ve ayağın (20) öpdı yüz yire sürdi ricâ-yı hâcet diledi pes sultânun (21) -enbiyâ şallallâhü 'aleyhi ve âle ve sellem ayıtdı iy ciger-küşem hâcım senun (22) maķâmun buradur bunda karar eyle buyurdılar allâhü te'âlâ canibinden (23) size virülmüşdür buradasıñuz ol âhîr 'ömrün bunda geçirseñ gerek (24) didi imdi yuri allâhü te'âlâya râzı ol ve tevekkül hâkķ ol da didi (25) naşîhat eyledi ve sultân hâcım daħı h'âbdan bîdar olup şükr (26) eyledi abdest alup namâz kıldı ve evrâd okuyup şevâbını sultânun-enbiyanun (27) rûhına cemî' evlâdına ve aşhâbına bağışlayup du'â eyledi el yüze sürdi (28)

12a

sürdi tevekkül hâkķ oldı imdi ol mekânda bir tã'ife var idi (1) bir yörükân tã'ifesinden akķoyunlu dirler idi biñ bir hâne idi (2) gelürler dem-â-dem bu güristânı yaylaķ itmişler idi ittifâķ gelüp ķondılar (3) sultân hâcımı görüp cem' oldılar ve gelüp ayıtdılar sen ne kişisün (4) nereden gelürsün didiler sultân hâcım iy ayıtdı ka'be-i şerîfden (5) ve medîne-i münevvereden gelürem didi ayıtdılar öyle ise deveni çek bu bizüm yaylamızda (6) sen ne ararsun var yolına git geç didiler ve bu şıgırın nereden aldun (7) didiler sultân hâcım ayıtdı bu benüm kendi mälımdur ve bu maķama (8) allâhü te'âlânun izni ve resülullâhun mu'cizâtıyla ve sultân h'ocâ aħmed yesevî (9) remzi ve hünkâr hâcı bektâş-ı velî el-horâsâni hâzretlerinun du'âsıyla (10) geldük ve buracığın bizim maķâm oldı diyü remz rumüz itdiler (11) bizler bu maħalli ma'mür idüp asitâne iderüz didiler

pes yörükân (12) tâ'îfesi bu maqâm bizüm qadîmden berü yaylamuzdur var bir ahîr yire git (13) orman çok burada seni incidirüz didiler bugün tır yarın tırma (14) git didiler bir ğarîbsüñ şâyed ola ki saña bir zarar iderüz didiler pes (15) sultân hâcım hâzretleri haber eyledi zıkrullâha başladı bir kaç kerre (16) söylediler fâ'ide yok ayıtdılar gelüñ bir kaç çoban bulup ayıtdılar (17) varuñ şol yatan ışığı döğüñ eger gitmezse öldürmege kaşdı idüñ (18) ve hem boğasını getürüñ boğazlıyalum didiler ahşâm oldu bunlaruñ (19) kaşdın itdükleri sultân hâcıma ma' lüm oldu allâha tevekkül eyledi (20) imdi ol çobanlar çevġân getürüp gıtdiler sultân maqâmına allâh (21) gözin gözin kör eyledi arayı arayı kadîd oldılar gördiler ki (22) çäre yok evlerine gıtdiler tırup abdest aldı şabâh namâzın kıldı (23) hâzret-i haqqâ münâcât eyledi du' â idüp didi ki iy pâdişâh 'ızzı ve celle ya hafıyyü'l (24) -lâtaf necâten mühanhâf veyâ kâdi'l-hâcât veyâ def'ü'd-derecât ben küluñ (25) münâcâtını kabül eyle resülün hürmetine du' âmı kabül eyle didi el yüze (26)

12b

sürdi allâhü te' âlânuñ dergâhına ısmarladı 'azîz diyâr-ı hürâşânda (1) bir qalb-i pâk 'âbid ve zâhid bir dervîş var idi ismine burhân dirler idi (2) muhibb ehl-i beyt-i hândân idi cân u dilden evliyâ'ullâh ahabbâsı idi (3) gönline muhabbet-i 'aşq tolmış idi dâ'imâ du' â ider idi beni bir evlâd-ı resül etegine (4) irişdür ya ale'l-' âlemîn dir idi ve gönlini allâhü te' âlânuñ vahdâniyyetine (5) ısmarlamışdı imdi bir gece zıkr ve tesbîh 'ibâdet idüp uyudu rü'yâsında (6) gördi kim rüm diyârına gelmiş gördi ki rüm erenleri bir yire cem' olmuşlar (7) 'ibâdet idüp şöhet-i ilâhî iderler idi bu dervîş irüşüp geldi (8) yir gösterdiler oturdu gördi kim bunlaruñ halîfeleri bir yüzi nürü (9) kişi cemâlini göricek qalbine muhabbet-i 'aşq-ı ilâhî irişdi ve bunlaruñ halîfeleri (10) hâcım sultân hâzretleri imiş ayıtdı hoş geldüñ benüm yâr-i vefâdarum dervîş (11) burhân didi bu cevâbı bundan işitdi kalkıp sultân hâcım hâzretleri (12) elin ve dizin öpdi şeyhüm 'azîzümsüñ didi imdi sultân hâcım hâzretleri ayıtdı (13) ister olursız rüm diyârında germiyân ilinde gelüp bizi bulasuñ didi (14) bir de burhân uyqudan uyanup gördi kim hürâşânda kendü hücresinde hemân (15) yirinden tırup dervîş burhân dîvâne olacağ oldu 'aşq ve muhabbet dağı (16) kendüsini ihâta eylemiş hiç kimseye şormadan hemân kıbleden yaña revân oldu (17) kendine 'aşq-ı ilâhî iricek adam divâne olmaz mı ciddle taleb idicek şeyhini bulmaz mı (18) pes burhân dervîş tağ taş dimeyüp hiç hâtırına bir şey gelmedi (19) 'aşığa bağıdad uzağ olmaz fehvâsınca yola çıkup yevmen fe yevmen gele gele bir gün (20) rüma çıkdı evliyâullâhuñ cezbese qalbine düşdi ittifâqa bir gün

germiyān iline (21) geldi ve beni ḥorāşāndan alup gelen ayağına götürmez mi didi pes kudret-i ilāhī (22) bir gūristāna çıkageldi gördi kim ba‘zı yōrikān evleri saḥrāda yaylağ (23) itmişler bir kişi bulup şordı bu yir neresidür ol kişi ayıtdı (24) germiyāndur ve bizüm yaylamuzdur şu depe üzerinde bir senūñ gibi dervīş (25) var yimez içmez kırk gündür yatur ve gelüp bize söyler buraya ben asitāne (26) bünyād iderin dir varup gitmedi didi pes dervīş burhān ayıtdı (27)

13a

ayıtdı şimdi ol dervīş nerde şol depe üstündedür didi burhān (1) ol yaña yürüdi sulṭān ḥācım ṭarafına ma‘lūm yirinden ṭurup üç (2) kadem karşı yürüdi burhān sulṭān ḥācımı gördi gönli rūşen oldı (3) bildi kim ol aradığı adam ve rū’yāsındaki gördiği adam ileri yürüdi (4) selām virdi ol daḥı ‘izzet ile selāmını aldı hoş geldüñ dervīş (5) burhān didi dervīş burhān diyicek ol daḥı ḥācım sulṭānuñ elin ve (6) ayağın ziyāret itdi birbirine muḥabbet idüp zikrullāha meşğūl oldılar (7) sulṭān ḥācım ḥāzretine ḥizmet iderdi imdi sulṭān ḥācım muḥaddem ol yōrikāne (8) du‘ā itmiş idi bunlaruñ şerrini benüm üzerümden men‘ eyle diyü allāhü te‘ālā (9) emri ile ḥāzret-i resūl mu‘cizātiyla ḥācım sulṭānuñ du‘asıyla ol yōrikān (10) kavmine bir ḥastalık vāki‘ oldı çokları adamları öldiler kimesneleri ḳalmadı (11) aḥīrū’l-emr bir ḳaç ādamlar gelüp ḥācım sulṭānuñ elin ve ayağın öpdiler (12) didiler kim dedecügüm bize bed-du‘ā eyleme sulṭān ḥācımuñ daḥı gönli (13) yumuşadı el ḳaldırup bunlara ḥayr du‘ā ayıtdı allāhü te‘ālā belāñuzu def eyleye (14) didi yine sulṭān ḥāzretlerinüñ ḥürmetine allāh şihḥat rūzī ḳıldı sağı (15) ve salīm oldılar cemī‘ ḳurbānlaruñ ve çırağların ve aḳçelerin cem‘ idüp sulṭān (16) ḥāzretine virdiler dede sulṭān bizüm şadaḳāmuzu ḳabūl eyle didiler (17) oğlumuz ve kızımız senūñ olsun yaylamuz da senūñ olsun biz aḥīr yire (18) giderüz didiler sulṭān ḥācım şadaḳalaruñ alup ḥayr du‘ā idüp (19) maḳāmlarına gönderdiler imdi ol yōrikān kavmi ölenleri getürüp (20) bir yire defn eylediler gine maḡribden yanındadır ḡarībler dirler pes (21) sulṭān ḥācım ḥāzretlerinüñ mübārek ism-i şerīfleri ‘āleme yayıldı cem‘ olup (22) gelürler ve ḥayr du‘ā ve himmetlerüñ alup yine giderler idi aḥibbā cem‘ (23) olup ḥāzret-i sulṭān bir mescid binā idüp allāhü te‘ālā ḥāzretine ‘ibādet (24) tevekkül tefekkür iderdi ve gelüp giden aḥibbāya naşihāt iderler idi (25) asitāne ve cāmī‘ bünyād olmasın remz iderdi bir ‘ālim fāzıl kāmil dervīş (26) gelüp ḥācım sulṭānı ziyādesiyle sevüp ve muḥibb olup ḥizmet iderdi (27)

13b

pes hâcım sulţân bunı hâlîfe idüp ve hizmetüñ zâyî' olmaz diyüp nitekim kûr'ânda (1) buyurur kavluhu te'âlâ inn allâhe lâ yüğiy' u ecra'l-muhsinîn dimişdür riyâ ile (2) hizmet kabûl olmaz her ne kim hizmet iderseñ cidd ile taħdîk ile allâhü te'âlâ (3) celle celâluhu birine biñ hasenât ider ol dervîş bu kelâmları işidüp (4) ve gelüp giden ahibbâya ve muhibbâne cân-ı gönülden hizmet iderdi sulţân (5) hâcım daħı 'ibâdetden ve riyâzetden hâli olmaz idi bir gün sulţân hâcım hâzretlerinüñ (6) mübârek qalbine ol merhûm olan yörükân tâ'ifelerininüñ firâkı düşüp dervîşlere (7) ayıtdı varuñ şol ğarîblerün benüm kara boğamı kurbân eyleyün ve pişirüp (8) cem' olup kûr'ân tilâvet idün şevâbını rûhlarına bağışlayın didi hâlîfe (9) bu cevâbı işitdi 'ale'r-re's ve'l-'ayn diyüp varup şahrâda boğayı (10) bulup getürdi ve bu hâlet boğaya ma'lûm oldu gelüp hâzret-i sulţân (11) hâcımı seccâdede buldı boynuzu ile kapuyı açdı ve geldi hâcım sulţânüñ (12) ayağına yüz sürüp hâl diliyle emriñe muñ' im didi sulţân hâcım hâzretleri daħı (13) hizmetün kabûl olsun var yûri imdi dost yolına kurbân ol didi (14) boğa bu cevâbı işidüp teslîm-i rızâ olup yönini kıbleden yaña döndü (15) ve yatup boyun uzatdı ba' de geldiler du'â idüp bıçaq çaldılar (16) dost yolına kurbân oldu ve pişürüp hâzır olan cemî' muhibbâna şalâ diyüp (17) dervîşler gelüp cem' oldılar kurbânı ekl idüp kûr'ân tilâvet olup hayr (18) du'âlar aytdılar ve şevâbın ol ğarîblerün rûhlarına bağışladılar pes ba' de (19) hâcım sulţân daħı gelüp bunlara luğ itdiñüz allâhü te'âlâ katında zâyî' (20) olmaya didi ba' de yörükân tâ'ifelerine daħı hayr du'âlar idüp ve hâzır (21) meclis olan cân qarındaşlara daħı himmet olup maqâmlu maqâmlarına (22) gitdiler sulţân hâcım daħı 'ibâdete meşğül oldu diger velâyet-i (23) hâcım sulţân raħmetullâhü 'aleyhi bir gün hâcım sulţân hâzretleri hâlîfeleri (24) olan zâta didi ki min-'ind-illâh bizüm bir miqdar hizmetümüz vardur varup (25) anı edâ ideyüm allâhü te'âlâ emr ile siz bunda gelen giden ahibbâya (26) pend ü naşîhat eyleyiñüz didi ba' de abdest alup dostuna secde idüp (27) kıbleden yaña revân oldu dervîş burhân daħı tûrup merkebi daħı getürüp (28)

14a

getürüp abdest bardağın ve bir kaç kitâblar aldı 'aşâsın eline alup (1) sulţân hâcımın ardına düşüp yevmen fe yevmen menteşe iline qadem başdılar (2) gördiler kim bir cemâ'at dedeler biriküp kurbân cem' iderler sulţân (3) hâcım hâzreti ilerü geldi selâm virdi ve hâtırların şordı (4) merhabâ itdiler bunların hâlîfeleri şeyhlüden pakça sulţân

(5) ḥabīb ḥacı paşa sultān ayine-i gāzī evliyāları ḥayli var idi (6) imdi sultān ḥacım ḥazretleri bunlara nuṭḡ eyledi babalar sizūn ile (7) bir kaç gün ber-ā-ber olalum ve velāyetinūzi seyrān idelüm didi pākça sultān (8) ayıtdı nerede berü gelirsinüz didi pes evliyālar birbirinūn aḥvāllerini (9) bilirler ammā ki yanında olan dervīşler bilmek için şordılar sultān (10) ḥacım ḥazretleri daḡı buyurdılar ‘ammūm sultān ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorāşānī ile (11) ḥorāsāndan sultān ḥoca aḥmed yesevī ibn-i muḥammed ḥanefī ibn-i ‘alīyyü’l-murtażā ḥazretleri (12) bizi rūma gönderdi gelüp ḳa‘be-i şerīfi ve medīneyi münevvere ve ḳuds-i mübārekeyi ziyāret (13) ve ṭavāf idüp andan rūma gelüp cemī‘ evliyālar geldiler sultān ḥacı (14) bektāş-ı velīden me’zūn olup ĩcāzet ve şofra ve çırāk ve ‘alem ve (15) seccāde tekbīrledüp her birleri maḳāmlu maḳāmlarına gıtdiler ol diyār-ı mālīde (16) şulıca ḳarayükde sākīn oldı bizi daḡı germiyānda şusız nām mevzī‘ ye (17) gönderdi anda sākīn oluruz bi-izn-illāhi te‘ālā hem menteşe iḳliminde biñ (18) bir ḳurbān vardur diyüp anları alup seyyid gāzīnūn üzerinde ‘imāret (19) eyle didi pākça sultān ḥacım baba sultān bu cevābı işidüp cemī‘ si (20) iki başdan merḥabā itdiler şeyḥümüz diyüp ‘izzet ve ikrām eylediler imdi (21) aḡşām yakın olmış idi ḳadīmden bir ḳonaḡları var idi pākça (22) sultān bir dervīş gönderdi didi ki var bir iyüce oda pāk idüp (23) döşe bir ulu ‘azīz misāfirümüz vardur iyüce ‘izzet itsūnler dervīş (24) revān oldı ol köye pes dirler idi ol ḳonaḡları olan (25) adam geldi selām virdi ayıtdı pākça sultān geliyor size selām du‘ālar (26) eyledi bir ḳonuḡ yircegizi buluvirsün hem bir ulu misāfirleri vardur didi (27)

14b

pes ol adam ayıtdı yürü şurdan ben şimden girü size münkir oldum sevmezem zīrā ben (1) dervīşlere çok deve at ve ḳoyun ve şıḡır ḳurbān virdüm murādum bir oḡlum ola idi (2) diyü bir kızım var oḡlum olmadı ben ḡayrı dervīşleri sevmezün yūri (3) ḳande giderse gitsün didi ol dervīş bu cevābı işidüp gelüp (4) pākça sultāna maḡfī söyledi bī-ḥuzūr oldı misāfir olmasa bir şaḡrāda (5) olurduḡ didi imdi bu ḡāl sultān ḥacım ḥazretlerine ma‘lūm oldı (6) ayıtdı dedeler bunda benüm bir ḳonaḡum vardur varayum size pīşvāre (7) olayum didi revān oldı bunlar ayıtdılar dīvānedür bunda ḳande geldi (8) didiler sultān ḥacım daḡı ilerü gidüp gördi kim bir büyük bīñardan (9) bir kız şu alur ḥazret-i sultān ḥacım ol kıza selām virdi kız daḡı (10) ‘izzetle selāmuñ aldı el gögse ḳodı sultān ḥacım ḥazretleri (11) ayıtdı bacı bir şu vir içeyim didi ol kız bardaḡı tıldurup (12) sultānuñ destine şundı ḥacım sultān daḡı bardaḡı aḡzına aldı (13) bir

yudum yutdı cür' asın bardağa bırağdı kızuñ eline virdi (14) kız dağı dedemüñ cür' asın nüş ideyin diyüp ağzına aldı (15) bir yudum yutdı kıızı bir ' aşğ-ı iāhī bürüdi ki mest ü hayrān qaldı (16) sultān hācım ayıtdı bacı bizi bu gice konuğ idiseñ olmaz mı didi (17) andan bacı ayıtdı nola dedecüğüm gel odaya gidelüm didi sultān (18) hācımuñ kız öñine düşüp evlerine getürdi kızuñ babası dağı yabāna (19) gitmiş idi odasın pāk idüp döşedi hācım sultān hāzretleri (20) tevekkül hāğğ idüp geçüp oturdı ba' de pākça sultān dağı cemā' atıyla (21) gelüp ve girüp oturdı velakin ol kız hācım sultānuñ cemāline hayrān (22) olup nazarında ayağ üzere tırdı bir zamāndan soñra kızuñ babası (23) evine gelüp hatunına didi ki qanı kız didi hatun ayıtdı ol qaqdığūñ (24) dervīşleri alup odaya getürüp ve yanūñ alup tırrur didi pes ol adam kişi idi (25) 'ār itdi gāzab ile varayum ol kıızı helāk ideyim ve hem añları dögüp (26) qovayım didi ve gāzab ile içerü girdi ancak gözi sultān (27)

15a

sultān hācımı gördi tuş oldı cemī' endāmına lerze düşüp nuğkı (1) tıtuldu ve söylemege mecāli qalmadı oturdı pes ağşām idi (2) sultān hācım abdest alup namāz kııldı du' ā idüp oturdı oda şāhibi yimek (3) getürdi yidiler du' ā idüp oturdı ol kız taşra çıqđı (4) babasınuñ ta' āmuñ begenmedi bir semiz keçi boğazlayup fi'l-hāl pişirüp (5) sultān hācımuñ nazarına getürdi ve ayağ üzere tırdı bir sā' at geçdi (6) loğmaya el şunmadılar sultān hācım ayıtdı buyuruñ loğmaya didi pākça (7) sultān didi ki biz ol loğmadan yimeziz zīrā kız boğazladı didiler (8) andan hācım sultān hāzretleri kız degüldür ol erdür loğmaya buyuruñ (9) didi qābil olmadı pes sultān hācım şofra öñine getürüp dört (10) parçasın iftār idüp ba' de du' ā eyledi dervīş burhān didi ki (11) gel bu ta' āmı şofra eyle al didi burhān dağı gelüp ta' āmı kendi (12) şofrasına qoydı andan ev şāhibi kıızını alup hāremine gitdi ba' de (13) hācım sultān pākça sultāna didi ki erenler babalar evvel āhir şu kııza (14) bir muğabbet eyledüm in-şā'-allāh be-her-hāl bu gice bu kızuñ yanına ben varuram didi (15) bu haberi cānlar ve pākça sultān işidünce hay 'acem sen bir yalñuz kişisüñ (16) ve hem bizüm evimüz var oğullarımız var bizler yirlü yurtlu adamlarız bizi hep cümlemizi (17) kırarlar didi sultān hācım dağı didi ki ben dağı sizlere anuñçün tenbīh (18) iderim ki vağti ile qaydıñuzı görüñ tedbīr idesiñüz zīrā be-her-hāl ben (19) bu gice kııza varacağım didi pes bunlar bu cevābı işidüp pākça (20) sultān habīb hemān tırrup dervīşleri ile bir büyük tağ var idi (21) tağa toğrı revān olup gitdiler ba' de anlar gitdükden soñra hācım sultān (22) burhāna didi ki bardağa şu qoy abdest

alayım didi burhān daḥı (23) şu koyup getürdi ḥācım sultān abdest alup iki rek'at (24) namāz kıldı ve sūre-i yasin okıyup ḥāzret-i resūluñ rūhına biñ şalavāt (25) getürüp du'ā itdi el yüze sürüp ba' de yirinden kalkup (26) varup toḡrı kızuñ oḡasından yaña yürüdi oḡaya ḥācım sultāñ (27)

15b

yaḫın gelince oḡanuñ ḫapusu min-'ind-illāh mu'allāḫ açıldı ḥācım sultān (1) iḫerü girdi ve gördi ki herkes uyur kız daḥı babasınıñ yanında (2) uyurdu hemān ḥācım sultān kızuñ yanına varup ve mübārek (3) elini ol kızuñ yüzine koyup ayıtdı bismillāh bi-iẓn-illāhi te'ālā didi (4) ve bir ayete'l-kürsī okuyup kızuñ göbegine varınca deḡin şıḡadı ya'ni (5) meşḫ eyledi ve çıḡdı yürüyüvirdi ve kızdur uyḡudan uyanup (6) ḥācım geldi diyüp babası daḥı uyanup hemān eline bir aḫ mīşe (7) aldı kıızı helāk ideyin diyü kız ayıtdı baba biraḫ bir mūm yaḫ (8) didi kızuñ vālidesi uyanup fi'l-ḫāl bir mūm uyarup (9) ne gördiler baḫdılar kim kızları a'lā bir şaruşın on sekiz yaşında yigit (10) bir civān olmış durur hemān babası oradan kalkup toḡrı ḫavmine (11) ḫaber idüp her taraḫdan tuyup geldiler ve gördiler kim kız bir yigit erkek (12) olmış hemān tuḫrup cem' olup sultān ḥācım ḫāzretlerinüñ ardına (13) düşüp ḫuşluḫ vaḫti sultān ḥācım daḥı ol taḡuñ ortaşına (14) çıḡdı ve bir büyük ḫaba ağaç var idi mübārek arḫasın ağaca (15) virüp oturdı ol giden dervīşler daḥı taḡdan aşaḡıya (16) baḫup gördiler kim beş yüz kişiden müteḫāviz adam cem' olup taḡdan (17) taraḫa gelürler ve ḡubārı āsmāna çıḫmış hay meded 'acem vardıysa kıza (18) el atdı şimdi gelüp bu adamlar bizleri ḫalāk iderler diyüp taḡı aşup (19) ḫarār-ı firāre tebdīl idüp ḫaçdılar bu köylüler daḥı 'aceb ḫande gitdi ne (20) taraḫa yürüdi diyüp taḡa toḡrı çıḡdılar ba' de gördiler ki (21) sultān ḥācım ağaca arḫa virmiş oturur ibtidā kızuñ babası (22) gelüp ağlayaraḫ ḫāzret-i sultān ḥācımuñ mübārek elin öpdü andan erkek (23) olan kız daḥı mübārek elini öpdü ba' de cümle köylü er ve 'avrat büyük (24) ve küçük cümlesi mübārek elini öpdiler velakin ol giden dervīşler (25) uzaḫdan bakup gördiler ḥācım sultāna ḫiç bir zararları yoḫdur gelüp (26)

16a

gelüp gidenler mübārek elini öperler ba' de yine ḫaçduḫları yerden cem' (1) olup yine ol taḡa geldiler ve maḫāleyi şordılar ve añladılar (2) ve ol kızdın erkek olan yigidi görüp bir güzel yigit (3) olmış gördiler ve sultān ḥācımuñ yanına gelüp oturdılar (4) ve gelüp bir sultāñ ḥācımuñ elini öpdiler andan ḥācım ḫāzretlerini (5) evlerine da' vet itdiler 'izzet ve ikrām eylediler pes sultān ḥācım ḫāzretlerinüñ (6) bu velāyet ve kerāmeti

menteşe ilinde bilindi kimi at kimi öküz ve kimi (7) koyun ve kimi keçi ve halılar ve kilimler bunlardan mā'ada biñ bir öküz qurbān (8) cem' itdiler ve sultān hācım bunlara hayr du'alar eyledi qurbānları allāhü te'ālā (9) celle celāluhu qabūl eyleye diyü her birinüñ hātırlaruñ tesellī eyledüñ soñra (10) sultān hācım hāzretleri iy ayıtdı bu yigit bizüm oğlımızdur beni (11) isteyen bunda bulsun bunuñ ismi hācım olsun didi ve hayr du'ā eyledi (12) bir bir maqāmlarına gitdiler andan hācım hāzretleri dañı bizler de gidelüm diyüp (13) ve sizi allāha ısmarladum diyüp yirinden turup germiyān iline (14) revān oldı cemī' dervīşler sultān ardına düşdiler bir menzıl gönderdiler (15) hācım sultān bunlara destūr virdi evlerine göndürdi ve sultān (16) hācımuñ oğlımızdur didigi yigit şahib-i velāyet oldı menteşe (17) iklīmi halkı bu şeyhümüz hācım sultān oğludur didiler ve qurbānların (18) cem' idüp virirler idi ve hayr du'asuñ alurlar idi ve hācım sultān (19) hāzretlerinüñ adın şaklar idi 'ibadet ve riyāzet ve tevekkül ve tefekkür (20) üzere idi pes sultān hācım dañı yevmen fe yevmen bir gün germiyān iline (21) geldi cemā'ati dirler idi bir cemā'at anda geldi bir kaç gün (22) turdılar ve gayet muhibb evliyā idiler cem' olup geldiler sultān hācımuñ (23) hayr du'asın aldılar qurbānlaruñ cem' idüp sultān hāzretine teslīm itdiler (24) sultān hācım dañı bunlara naşihat eyledi ve hīç bir kimesne gıybet ve faşl ve buğz (25) eylemeñ nite-kim kur'anda buyurur qavluhu te'ālā ve lā yağteb ba'duküm ba'dā bir ayetde dañı (26) buyurur veylü'l-li külli hümezeti'l-lümezeh buyurur el ile dil ile kimesne incidmeñ didi (27)

16b

imdi sultān hācımdan bu kelāmları işidüp elin öpdiler (1) ve bunlara hayr du'ā eyledi bir 'aşası var idi getürüp dikdi (2) kudret-i allāhü te'ālā yapraklandı lakin ne ağacıdur ma'lüm degül andan (3) turup sizi allāha ısmarladum didi yirinden kalkup revān oldı (4) şeyhlüye geldiler pākça sultānla habīb 'acemīnün maqāmları ayrı anda idi (5) hācım sultānı anda getürdiler bir kaç gün turdı çünkim şabāh oldı (6) şabāh namāzın edā itdi andan yola girdi hācım sultān hāzretleri hīç birin komadı (7) bile aldı seyyid gāzīnün üzerinde ihyā idelüm diyü pes pākça sultān (8) sultān habīb hācı paşa sultān hācım sultān virilen qurbānlaruñ (9) sürüp yola girdiler banaz ırmağına geldiler ol hadd ki seyl gelmiş (10) idi ki taşları ve ağaçları allāğ bullağ idüp alup gider (11) ve geçmek ihtimāli yoğ idi pākça sultān habīb hācı sultān iy (12) paşa cem' evliyālar ve dervīşler bir yire cem' olup şuyı geçmek kābil degül (13) andan ayıtdılar haber idelüm hācım sultān gelsin görelüm didiler ba'de sultān (14) hācım geldi gördi kim ırmağı geçmemişler

ayıtdı neyledüñüz şuyı niçün geçmediñüz didi (15) andan dervîşler ayıtdılar sulţānum bu ırmağ geçmege kâbil degüldür varalum şu yakında (16) bir asitāne vardur şarı selçük dirler anda yatalum yāhūd şu depe (17) ardında bir köpri vardur bayrām beg dirler andan geçelüm didiler (18) ba‘ de hācım şulţān hāzretleri ayıtdı eyvāh eyvāh yazuğ sizlere bunca mürīdler bunca muhibblere (19) dest-i tevbe virürsiñüz kurbānlaruñ alursiñüz taze kuzu biryānı (20) ekl idersiñüz bu kadar şudan geçemezsiñüz ya dīvān-ı haqqda sizleruñ etegine yapuşan mürīdlere (21) nice dermān idersiñüz didi bu cevābı işidüp sükūt itdiler (22) hācım sulţān şuyuñ yanına geldi ayıtdı iy ‘azīz şu pāk şu (23) tayyib tākīr şu aqup dost cemālin arzusın idersiñ ol dost (24) ‘aşkına bize geçid vir sen dağı dostına biz dağı dostumuza gidirüz turmak yok (25) didi fi‘l-hāl andan şu iki şakğ oldu aşāğısı ağıdı yukarısı (26)

17a

yukarısı mu‘allağ turdı andan hācım sulţān ayıtdı gelüñ imdi geçüñ (1) didi fi‘l-cümle geçdiler andan hācım sulţān geçdi ayıtdı varuñmadım bayrām beyi (2) köprüsi hārām māl binā olmışdı yol senüñ hizmetüñ kâ‘il eyledük (3) didi irkilmiş şu hemān ortadan getirüp aldı ol zamāndan berü (4) binā olmaz bu velāyeti görüp cem‘ān geldiler sulţān hāzretlerinüñ elin öpdiler (5) pes imdi biriküp yine tanış itdiler içlerinüñ bir yeñi gelmiş kimesne (6) var idi alaca atlu dirler idi ayıtdılar gel sen bu ‘acemi bize öldirüvir (7) didiler kimesesi yok bir yalnızdur didiler pes atından inüp kolan çekdi (8) gine bindi yarağ eline aldı bir na‘ra urdı sulţān hācım hāzretine kaşd itdi (9) çaldı kesmedi bir dağı çaldı kesmedi üç kerre çaldı kesmedi pes sulţān (10) hācım hāzretleri ayıtdı alaca atlu bil kim senüñ kılıcuñ bizi kesmez ammā bizüm kaşdımuza (11) geldigüñ-çün şu depe üzerinde ta‘ām yisek gerekdür ol vağt atuñdan (12) et getir dervîşler kebāb itsünler biz saña kıyamayuz didi andan sulţān (13) hācım bir şarp yol var idi tağ üzerine gider ol yola gitdi (14) diger velāyet-i sulţān hācım pes imdi ol tağ katı orman idi (15) kuş uçup geçmez idi bir kaç kimesne sulţān hācım hāzretine nifāk (16) itdiler menteşe ilinde bir kıızı er eyledi germiyānda şu turdurdı (17) alaca atluyı dağı öldüremedi gelüñ imdi bunu şu ormandağı (18) ejderhāya helāk itdirelüm didiler sulţān hācım dağı ol yola (19) gitdi yol üzerinde bir ejderhā peydā olmuş heybetinden ins ü cin (20) yanına varamazdı nitekim muḥammed muştafā şallallahü ve aleyhi āla ve sellem dağı (21) münāfikından ba‘zın kimesnelerüñ üstād cāzūsın dirler idi cefā için (22) pes allahü te‘ālā ḥabībini eşaḥḥ kılup münāfikları hacīl itmek için süreler (23) ve āyetler gönderdi muḥammed

muştafâ sallallâhü ‘aleyhi ve âla ve sellem okıyup (24) münâfıklar hacîl ve maḥzûn olurdı kimi îmana gelürdi ya muḥammed biz saña cefâ itmek (25) senüñ peygamber idüğüñ kim bilürdi derler idi pes imdi allâhü te‘ âlanuñ (26)

17b

evliyâ kulları daḥı böyledür nitekim anlaruñ ḥaḳḳında buyur ḳallallâhü te‘ âlâ illâ en (1) evliyâlullâḥ lâ ḥüf ‘aleyhüm ve lâ hem yeḥ-zenün velîler birbirinüñ ḥâlüñ (2) bilürler ammâ bilesince olan dervîşlerüñ kimisi inkâr ider idi anlar daḥı (3) velâyet-i zâhir iderdi pes imdi ḥâcım sulṭân ejderhâ maḳâmına (4) gitdi burhân öniñce giderdi eṣnâ-yı râhda burhân dervîşüñ (5) sem‘ ne bir şadâ gelüp ve çirkin bir râyihâ geldi cemî‘ endâmin süst eyledi (6) ‘aḳlı zâ’îl mertebesine geldi sulṭân ḥâcım ayıtdı neyledüñ burhân didi (7) ayıtdı sulṭânım şu ormandan bir rayiḥa geldi ‘aḳlum zâ’îl olma mertebesine geldi (8) ḥâcım sulṭân ayıtdı yüri gidelüm bizler buranuñ fetḥine seyyid gâzî ile (9) kâfirlerine ḳılıç urup gâzâ eyledigin zamânda bir keler gibi ılan var idi (10) gâlibâ şimdi ejder olmuş adamı ḥaml ider didi andan ejderhâ daḥı (11) adam ḳoḳusını aldı fi’l-ḥâl dört yanına cüst ü cü idüp bir oḳ (12) atımı var idi gözi sulṭân ḥâcıma düş oldu dem urdı (13) ve aḡız açup yutmaḡa ‘azm eyledi pes sulṭân ḥâcım daḥı ‘alî varane bir naḡra (14) urdı ṭaḡ ve ṭaş ḥarekete geldi ve sulṭân ḥâcımuñ mübârek aḡzından (15) bir âteş peydâ oldu ejderhâya ‘azm eyledi ve ejderhânuñ aḡzından içeri (16) girüp ejderhâyı yaḳmaḡa başladı ejderhâ cânı acısından (17) gâḥ havâyâ atlır yirlü ḳayaları ṭutup ḥamır gibi ḳaynadurdu başını (18) bir ḳayaya urdı ḥamıra girer gibi başı ḳulaḡı ḳayaya yir eyledi (19) ve’l-ḥâşıl ejderhâ yanup çaḡırdıḡundan burhânuñ ‘aḳlı gidüp (20) yaturdı sulṭânıñ merkebi ḳan ḳaşandı ve’l-ḥâşıl ‘aynâ kırmızı (21) ṭaş oldu pes sulṭân ḥâcım gâyet celâle gelmiş idi dervîşler yab yab (22) gelürler idi ejderhâ yuddı ise ḳurbânı alup dönölüm didiler (23) bir gelüp cem‘ oldılar gördiler ejderhâ yanar ve ḳayaları ḥamur gibi ḳaynatmış (24) ḥazret-i ḥâcım celâle gelmiş cemî‘ dervîşler gelüp ayaḡına yüz sürüp ḥâcım sulṭân (25) ayıtdı el-ḥamdüli-llâḥ bu bizden soñra gelen eḥibbâlara bir yadigâr olsun (26) ve hem merkebin ḳaşandıḡı ṭaş olsun bizi seven dostlara dermân olsun didi (27) andan sulṭân ḥâcım depe üzerinde bir büyük çâm aḡacı var idi arḳasuñ (28)

18a

arḳasuñ virüp oturdu cümle dervîşler gelüp anda ṭa‘âm yiyüp (1) du‘â itdiler pes ḥâcım sulṭân ol alaca atluya dimiş idi ki (2) atı düşüp öldi aḡlayu aḡlayu geldi sulṭân ḥazretlerinüñ (3) elini öpdü ifsâd itdiler didi benüm günâhum baḡışla didi sulṭân (4)

hâcım hâzretleri bu yigide hayr du‘â eyledi allâh inşâf vire didi ba‘de (5) sultân hâzretleri yola girüp şusuz nâm mevzi‘e geldi halîfe dervîşler (6) cem‘ olup sultân hâzretine istikbâle çıkup ‘izzet ikrâm ile âsitâneye (7) götürüp kondurdılar sultân hâcım dahı halvet-hânesine girüp ‘ibâdete (8) ve riyâzete tevekkül kı‘im oldu hayli çhibbâ cem‘ olmuş idi asitâneye (9) bir mescid bünyâd itdiler sultân için ba‘de kurbânlar ile gelen pâkça sultân (10) habîb ‘acemî paşa sultâna ziyâdesiyle ‘izzet ve ikrâm eylediler diger (11) velâyet-i hâcım sultân hâcım bir gün hâcım sultân buyurdu ki dervîşler seyyid gâziyi (12) ihyâ idelüm didi pes pâkça sultân habîb ‘acemî hâcı paşa sultân cem‘ olup kurbânı (13) sürüp yola girdiler mübârek zi‘l-hiccede revân oldılar yevmen fe yevmen gidüp (14) seyyid gâzi sultâna vardılar bir âhû şeklinde bir geyik gelüp sultân (15) hâcımı karşılyup rûhâniyyetle yakın müşâfağa idüp gayb oldu cümlesi (16) gördiler sultân hâcım bir dervîşin birine ayıtdı var seyyid gâzinün şeyhine (17) bizden selâm eyle hâcım sultân geliyor biñ bir öküz kurbânı vardur (18) seyyid gâzi sultânun üzerinde ihyâ itmek ister didi pes (19) ol dervîş yola revân olup tekyeye geldi ve şeyh efendiye bulup (20) şeyhine kara ibrahîm efendi dirler idi ilerü yürüyüp selâm virdi (21) ayıtdı hâcım sultân sizlere selâm ider ve gelüp biñ bir öküz kurbânı (22) var seyyid gâziye üzerine ihyâ eylemek ister didi çünkim şeyh ibrahîm bu cevâbı (23) işüdüp yüri var git şuradan falân sultân diyüp (24) turursın varsun kurbânını alsun gitsün didi ol dervîş dönüp (25) hâcım sultâna geldi ahvâli söyledi pes hâcım sultân gâyet celâle geldi sağ (26)

18b

kolunu başandı revâne ama seyyid gâzinün sultân vaşiyet itmiş idi bunda (1) evlâddan bir kişi gelse gerek ve gelüp benim seccâdeme oturduğı zamânda (2) kâfir kırduğum kılıç kınından üç kere çıkısa ve yine girse gerekdür ol vaqt ol kişiden (3) korkasız dimiş idi pes hâcım sultân geldi kimesne istikbâl itmedi (4) ve gelüp seyyid gâzinün seccâdesine oturdu ve cem‘ân cânlar oturdu (5) ol şeyh kara ibrahîm şüfilderden cem‘ idüp ve bunlara didi kim varuñ (6) buradan gidün dimege geldiler söylemek üzere iken seyyid gâzinün (7) vasiyet itdüğü kılıç kınından çıktı yine girdi üç kerre bunu görüp (8) taşra gıtdiler sultân hâcım başını hırkaya çeküp tevekkül hakık oldu üç gün temâm oldu (9) üç gün temâm oldu şeyh kara ibrahîm ayıtdı bu kişi şahih üstâd câzûdur ki (10) evlâd ise âteş yakmaz kılıç kesmez didi varalum teklîf idelüm oda girsün (11) od yakmazsa şahih evlâddur işte asitâne neylerse eylesin didi (12) içeri girdiler sultân hâcım hâzretleri ayıtdı

ol maşlahatıñızı görüñ (13) varalum girelüm didi pes taşra çıkdılar bir büyük firün var idi (14) odun ile ıoldurdurup içine bir şabān timüri bir bukağı temüri (15) andan āteş urdılar mühkem kızdı andan geldiler gel imdi āteş yandı (16) ve firün kızdı gir didiler sulṭāñ ḥācım ayıtdı dervīş burhān (17) didi ol dağı lebbeyk didi var eyle şu kişilerüñ maşlahatın gör didi (18) burhān ‘ale’r-re’si ve’l-‘ayn diyüp ve getirüp kisvetüñ sulṭān (19) ḥācımuñ öniñde ıodı beline bir fuṭa bağıladı pes sulṭān ḥācım mübārek (20) eliyle arkasuñ şıgadı ḥayr du‘ā eyledi yardımcuñ ḥüdā ola (21) şefā‘atcuñ muḥammed ‘aleyhi’ş-şālāvat ola didi pes burhān abdāl firünuñ (22) ıapusun yüz sürüp bismillah bi-izn-illāhi te‘ālā diyüp içerü (23) girdi gördi kim timürler şu gibi aıar bukağıyı boğazına (24) ıaıdı kelbī ıiginine aldı şaban timürüñ ağızına aldı firündan ıııdı (25)

19a

ıııdı ḥācım sulṭān ḥāzretine getürdi andan ḥācım sulṭān ayıtdı (1) şeyḥüñ öñine ilet didi burhān şeyḥüñ öñine geldi cemī‘ timürleri (2) bıraıdı şeyḥüñ seccādesi ıutuşdı ıalkıup ıaçdı sulṭān (3) ḥācım ayıtdı otur münāfık sen beni zāhir odına yaımaı istersüñ (4) ıur ben seni bāıın odına yaıayım didi du‘ā idüp ḥāzret-i ḥaııa münācāt eyledi (5) gökde bulut yok iken cem‘ oldu yağımur ıolu yağıdı bir gürlüti (6) ıopdı allāhü te‘ālā emri ile şeyḥüñ depesine bir yıldırım indi (7) helāk eyledi cemī‘ si bunu görüp ‘aılları gitdi yine ‘aııllaruñ cem‘ idüp (8) ve sulṭān ḥācım ḥāzretlerine gelüp mürüvvet diyü ‘özr dilediler ol şeyḥüñ bir oğlanı (9) var idi ḥatunı getirüp sulṭān ḥācımuñ elüñ öpdürdi senüñ (10) olsun didi ḥācım sulṭān du‘ā eyledi evlerine getirüp allāh allāh (11) didiler biñ bir ıurbānı boğazlayup pişürüp yidiler ıoıluı adam cem‘ (12) oldu üç gün üç gice gelüp giden eḥibbā bu ıa‘ām ııismet itdiler (13) andan ‘ulemā ve fuızala ve şuleḥā cem‘ olup ıur‘ān tilāvet idüp du‘ālar itdiler (14) şevābın muḥammed muşṭafānuñ ve cemī‘ enbiyānuñ ve evlāduñ ve ezvācü’ı-ıāhirinüñ (15) ve seyyid ğāzī rūḥına bağışladı el yüze sürdi andan geldiler cemī‘ si (16) sulṭān ḥācım ḥāzretlerini ḥalvet-ḥānede bulup ḥayr du‘āsuñ (17) aldılar andan evlerine gitdiler pes sulṭān ḥācım ayıtdı bunda ıırıı gün (18) ıuralum didi anda gidelüm ba‘de bir yüksek tepe var idi sulṭān ḥācım ol tepeye (19) ıızıl burun dirler idi üstine ıııdı bir ‘aşıası var idi (20) depe üzerine dikdi ve ıırıı gün içinde bitdi yeşil yapraı viridi (21) ve yemiş dağı bitdi andan sağı ayağı üzerine leylen ve neḥāren ıırıı gün (22) yimeyüp ııııyüp ıurdı ve özüni allāhü te‘ālānuñ dergāhına

ışmarladı (23) kırk gün temâm oldu andan inüp ol tepe hâcım sultân ile bile yürüdi (24) ya' ni sultân istikbâl eyledi ba' de yirinde karar eyledi andan seyyid gâzînüñ (25)

19b

türbesi eşiginde bir katı taş var idi sultân hâcım gelüp mübârek (1) ağızıyla ışırup cem' dişleri hamır gibi bir yire birükdürdi andan (2) baş kaldırıp ayıtdı bizi seven dervîşler bundan içerü (3) girmesünler ve bundan tesellî olsun didi andan du' â idüp asitâneye (4) geldi bir ' âlim fâzıl kimesne var idi getürüp seccâdeye geçürdi (5) adâb-ı şerî' atden ve hâķikâtden ve ma' rifetden ve hâķikâtden çok naşîhat (6) ayıtdı dest-i tevbe virdi evliyânüñ adın şakla kimesneye ğıybet (7) müsâvî eyleme didi ve dağı zâhirden ve bâtından biz bunda sizi (8) gözlerüz didi andan sultân hâcım hâzretleri gitmek üzere oldu cemî' ehibbâya (9) ayıtdı biz bunda hâlîfe kılduğ bundan me'zûn olup tevbe itsünler didi andan (10) hâcım sultân pâkça sultân habîb ' acemî cemî' evliyâlar yirinden kalkup kıbleden yaña revân oldılar (11) cemî' ehibbâ bunları bir menzîl geçürdiler andan sultân hâcım bunlara (12) ruşsat virüp dönüñ sizi allâha ışmarladum didi anlar (13) girü döndiler sultân hâcım dağı refîkaların maķâmalarına toğrı (14) revân olup eşnâ-yı râhda bir yire karar idüp namâzların (15) kırup edâ eyledükden řoñra ' azm-ı râh idüp yevmen fe yevmen girdiler (16) diger velâyet-i hâcım sultân efendimizüñ yanında olan dervîşler bu velâyetleri (17) görüp dâ'im söylerler idi eşnâ-yı râhda giderken bir maħalle gelüp ta' âmlanup (18) ba' de didiler ki sultânüm gelüñ evlenüñ sizden řoñra bir evlâdıñuz kalup (19) asitâneñüzi bekleye didiler sultân hâcım buyurdi ki şabr eyleyüñ şimdi (20) seyyid gâzî sultâna gidecek iki hatun gelür buradan geçer baķalum ne (21) kevnâ olur didi bir miķdâr turup iki hatun ile bir adam çıkageldi (22) sultân hâcım ayıtdı ķande gidersiñüz didi bunlar ayıtdılar seyyid gâzî sultâna (23) giderüz didi lakin hatunuñ biri genç biri ihtiyâre idi şu genç hatun (24) için giderüz oğlı kıızı olmadı didiler hâcım sultân ayıtdı (25) murâdıñuz hâşıl olur ise girü döner misüñüz didi ol hatunuñ biri seksen (26) yaşında idi ol genç hatun yoldaş olup giderdi ve hem ziyâdesiyle (27) muħibb evliyâ idi bir ķalb-i pâk şaf bir hatun idi lakin ol genç hatun (28)

20a

hatun ķalbi nâ-pâk idi dönmez idi ol pîr hatun ayıtdı (1) bir ' azîz kişidür ancaķ gelüñ sözün şutalum didi murâdıñuz hâşıl olmaz ise (2) bir kaç gün řoñra yine gidelüm didi hayli naşîhat itdi dönmezem didi (3) ' inâd eyledi sultân hâcım hâzretine ma' lüm oldu yüri ķalbiñ pâk (4) degülmiş nazarı ķabül itmedüñ didi dervîşlere ayıtdı şol pîre-zen (5)

atunı alurım didi dervīşler ayıtdılar sulţānum sen bilürsün (6) didiler imdi varuñ ol
 atunı görüp söyleyün didi burhān (7) abdāl ilerü yürüdi didi ki atun acım sulţān saña
 nazar itmek ister (8) abül ider misin didi ol genç atun abül itmedi pīr atun ayıtdı (9)
 dedeciğüm ol ‘azīzün nefesün abül iderin didi burhān dervīşün (10) yanına düşüp
 acım sulţān yanına geldi biñ bir dürlü ‘özü ile ayağın (11) öpdü sulţānum her ne
 buyurursañ dönmezem didi baña gelür misün (12) didi atun didi uluñ olayum
 sulţānum didi üç kere böyle didi (13) atun abül itdüm didi burhān dervīş du‘ā itdi
 dervīşler (14) şandılar ki sulţān acım atunı alur gider sulţān acım ol atuna (15)
 cevāb virüp didi ki kıbleden yaña ur didi atun dağı kıbleden (16) yaña urdu azret-i
 sulţān acım üç kerre üzerinden sıçrayup ve na‘re (17) urdu ağzı yārin ağzına bıraktı üç
 kerre arkasuñ şıgadı (18) andan el getürüp du‘ā eyledi dervīşler āmīn didi el yüze (19)
 sürdiler dervīşler ayıtdı bu pīr-i atundan benüm bir sağ köpricegi delik (20) ‘oşmān
 nām bir oğlumuz gelse gerek ve beni isteyen anda bulsun didi (21) ve soñra benüm
 üzerimde bekleye dervīşler aqq celle ve ‘alā azreti biz za‘if (22) ulna şehvet nazarı
 virmedi aqq te‘alā emr ile muhammed muştafa mu‘cizāti ile biz fakīrün (23) du‘asını
 abül ide didi bu pīr atundan sağ köpricegi delük bir (24) oğlan evlād didi ol genç
 atun ayıtdı yūri imdi (25) senden bir taş oğsın didi i‘tikāduñ yok imiş didi varuñ
 şimden girü eviñüze (26) gidün didi gelüp sulţānuñ elin öpdiler evlerine gitdiler acım
 sulţān azretleri dağı (27)

20b

maķāmına geldi ‘ibādet ve riyāzet itmege meşgūl oldu imdi acım sulţānuñ (1) alīfesi
 pākça sulţān ve abīb ‘acemīye vesā’ir dervīşlere (2) ‘izzet ve ikrām eyledi andan destūr
 alup gitmek diledikden (3) acım azretleri dağı ruḥşat virüp bunları bir menzīl
 geçürdiler (4) birbirlerine vedā‘ idüp gitdiler pākça sulţān maķāmlarına gitdi (5) azret-i
 acım dağı gelüp kırk gün kırk gice kâ’im ve şā’im olup (6) münācāt iderdi udret-i ilāhī
 ol atundan ikisi de amīle (7) oldılar müddetleri temām oldu ol bir pīr atun bir
 köpricegi delik (8) oğlan oğurdu ve ol atunuñ kabilesi oğlanı olup (9) ve anası dağı
 alup bir kaç urbān ve ırāğ cem‘ idüp sulţān (10) acım azretlerine getürdiler işte
 oğluñ oldu dedeciğüm didiler velakin (11) vālidesinün südi hīç yokdur didiler senün
 du‘ān berekātıyla oldu (12) yine sen bilürsün didiler azret-i acım sulţān iy ayıtdı dervīş
 burhān (13) gel didi burhān dağı sulţān yanına geldi acım sulţān ayıtdı (14) yūri dervīş

burhân bu oğlanı besle didi burhân dağı nefesin (15) karşulayup oğlanı aldı gitdi ol adamlar bir zamân tûrdı (16) sulţân hâcîma baķup ķaldı ol genç hâtun bir taş doğdı (17) diyü hikâyet ayıtdılar cemîc dervîşler ve ehibbâlar işidüp sulţân (18) hâzretlerinüñ ayağın öpdiler sulţân hâcîm bunlara hayr du‘âlar eyledi (19) bu hâtun ile gelen adamlar destür alup evlerine revân oldılar (20) andan dervîş burhân ayıtdı sulţânım bu ođlanuñ sevilmesi (21) ahvâli nice olur didi hâcîm sulţân ayıtdı bu allâhü te‘âlâ (22) kudreti birle oldı yine allâh kudreti birle sevilür didi yine sulţân (23) hâcîm hayr du‘â eyledi burhân abdâl barmaķların emzirdi ve hem adı (24) dağı köpricegi delik ‘oşmân olsun didi pes burhân bu üslûb üzere (25) oğlanı besledi allâhü te‘âlâ emriyle etmek yir ve şü içer oldı (26) soñra şahib-i velâyet oldı imdi hâcîm sulţân bunı (27)

21a

bunı sulţân hâcîm buña ayıtdı yûri var günlerde bir ‘aşâ dikdük (1) idi allâhü te‘âlâ emri ile bitdi andan bir yemiş bitse gerek her ne derde (2) olursa dermân ola didi bi-emri’l-lâhü te‘âlâ gelüp sulţânıñ elin (3) öpdü ve ayağın öpdü hayr du‘âdan unutma diyüp ve çok naşîhatlar (4) eyledi ve hem ‘aşâyı bekle didi pes ‘oşmân babanuñ bir oğlı oldı (5) çağır çelevi dirler idi ve sulţânıñ hizmetinüñ hâli degül idi sulţân (6) hâcîm ‘oşmân babayı ol velâyete gönderdi varup ‘aşânüñ yanına (7) bir asitâne bünyâd eyledi fî-sebîl-illâhi hizmet itdi gelüp giden ehibbâya (8) çok velâyetleri zâhir oldı sulţân adın şaķlar idi ‘ibâdet ve (9) riyâzet iderdi gice ķâ’im gündüz şâ’im idi edeb-i şerî‘ati gözedirdi (10) hikâyet-i ķara babayı horâşânî bî-tarîķ ‘azîm rûm velâyet-i sulţân hâcîm erba‘în sal-ı zenbîl ķâ’im gerdân pes sulţân (11) hâcî bektâş-ı velî ve sulţân hâcîm ķaddesa sırrahu’l-‘azîz hâzretleri diyârı horâşândan (12) ‘alem ve seccâde ve çırâğ ve şofra alup rûma gelicek ol diyârlar ķahd (13) olup pes dervîşler hâlîfeler bir yire cem‘ olup ayıtdılar ‘alem seccâde (14) ve çırâğ ve şofra getürüp hâcîm sulţâna virdük alam rûma gitdi bir andan (15) keskin er olsa da varup şofrayı alup yine horâşân iklimi rızķ (16) ve mâla ‘azîmet olsa didiler pes hâlîfeler vardılar ķara baba dirler (17) ķatı celâli bir ‘âlim ve fâzil er var idi yirinden tûrup ayak üzerine (18) gelüp du‘â ve himmet eyleyiñ varup rûmdan şofrayı hâcîm sulţândan (19) alup geleyin didi iklim hâlîfeleri du‘âlar itdiler yanına kırķ dervîş (20) yoldaş ķoşdılar velakin didiler ki şaķın gâfil olma hâcîm sulţân bir cellâlî (21) kişidür ğurûr ile varma didiler andan ķara baba dağı kırķ dervîşleriyle rûma revân (22) oldı gitdi yevmen fe yevmen gelüp rûma ķadem başdı şora şora gelüp şeyhlü ovasına (23) yetişdi bir kişiye şordı bir ķonaķ olsa didiler ol adam ayıtdı bunda

(24) bir evliyā vardur pākça sulṭān dirler keskin evliyādur asitānesi vardur (25) dervīşler çoḡdur varuñ varup konuñ misāfiruñ alur didi bunlar (26) revān oldu gelüp gördi ki pākça sulṭān dervīşleri ile burçaḡ yoldı (27) ḡara baba itüp yürüyüp selām eyledi merḡabā eylediler ḡoraşān iḡlīmīnūñ ereñlerinūñ (28) eylesi bir miḡdār kelām itdiler andan ḡara baba pākça sulṭān baba niçün bunı böyle emek çeküp (29) böyle ıssı havāda yolarsuñ gelūñ bir yirde ḡarmān oluñ diseñüz olmaz mı didi pākça sulṭān ayıtdı (30)

21b

biz aña ḡādir degülüz baba didi ḡara baba andan du‘ā eyledi el yüze (1) sürdi parmaḡıyla işāret eyledi cemī‘ burçaḡlar gelüp bir yire (2) ḡarmān oldu andan pākça sulṭān ayıtdı öyle ise bizüm de (3) bir ḡizmetimüz ḡabūl olup dīvān-ı ḡaḡḡda derdimüze bir dermān ola didük (4) idi öyle olıcaḡ burçaḡlar yine yirlü yirüne varsun didi ḡarmān (5) ḡareket itdi birer birer yine vardılar birbirinūñ velāyetlerūñ görüp (6) merḡabā itdiler andan pākça sulṭān bunları asitānesine getürdi (7) üç gün ṭurdılar andan ḡara baba ayıtdı bu diyārda ḡācım sulṭān (8) dirler bir er var mıdur didi pākça sulṭān ayıtdı ḡācım sulṭān buraya (9) yaḡındur ammā seni şınurından iḡerü ḡomaz didi andan ḡara baba ayıtdı (10) sen anuñ maḡamını baña göster didi andan icāzet alup pākça (11) sulṭān bir menzīl getürdi bu yol ṭoḡrı yoldur didi (12) revān oldılar sulṭān ḡācım ḡāzretlerine ḡuşluḡlıḡ yol ḡapdılar (13) büyük bir ḡaba āḡaç var idi bellüden dibine geldiler ḡācım sulṭān (14) ḡalvet-ḡānedden ḡıḡup dervīşlere ayıtdı ḡuduz geliyor şınurdan (15) iḡerü girmesün didi remz itdi ayıtdılar ‘aceb remzi ne ola (16) diyü ta‘accüb itdiler pes ḡācım sulṭān bir tepe var idi anuñ üzerine (17) ḡıḡtı oturdu ḡuduz şınurdan iḡerü girmesün didi (18) andan ḡara baba bir oḡ atdı gelüp sulṭānuñ naḡarına diküldi (19) gördiler ki bir yeşil yeleklü oḡdur sulṭān ḡācım ayıtdı dervīşler (20) ol ḡuduz ḡişi bunda benlik ile ḡurūr idüp geldi keşḡāndan (21) oḡ ḡıḡarmayalum ḡuduzı kendi oḡıyla helāk itmek gerekdür (22) didi oḡı elüne alup per-tāb idüp oḡdur varup ḡara babanuñ (23) göḡsine doḡunup fi’l-ḡāl cān teslīm eyledi sulṭān ḡāzretleri ayıtdı dervīşler (24) varuñ ḡara babanuñ ḡıḡına koyuñ didi andan dervīşler vardılar gördiler (25) kim ḡara baba cānını teslīm idüp yanında ḡırḡ dervīş ṭururlar andan dervīşler cem‘ (26) olup bunuñ namāzıñ ḡıldılar defn idüp ḡur‘ān tilāvet idüp babanuñ dervīşlerini (27) alup geldiler sulṭānuñ ḡizmetinde oldılar sulṭān ḡācım ḡāzretleri ḡālīfe ayıtdı (28) varuñ benüm ḡoraşāndan getürdigüm şofrayı ḡara babanuñ başı ucına ḡaba āḡaca aşuñ (29) bizi isteyen dostlar göñlin dilerse iḡinde bulsın yisin allāhü te‘ālā celle celāluhu ḡāzretlerine şüḡrler eylesün (30)

22a

eylesün didi ve daħı allāhü te‘ālā emri ile bu darü’l-fenādan (1) ol darü’l-beķāya rıħlet itdigimizden Őnra kırık yıl leylen ve (2) nehāren ķā’ım itsün didi pes ol Şofrayı kırık yıl sultān (3) ĥācım ĥāzretlerinden Őnra ķā’ım maķāmlık itdi her kişi gōnlinden (4) niyet itse Şofrayı aĥaçdan indirüp ve bulup yiyüp yine (5) aşardı pes imdi sultān ĥācım ĥāzretlerinün velāyet (6) nāmesün ‘āķıllar ‘aķla getürebilmeye ve diller Őerħ idemeye imdi (7) sultān ĥācım nevverallāhu te‘ālā ĥāzretlerinün velāyet-nāmesün (8) tercemān iden dervīř burhān ķuddesa sırrahu’l-‘azīz vasi‘ (9) řāķati ķadar kitāb iderdi ve bizden Őnra gelen muħıblere lāzım olur (10) diyü pes imdi sultān ĥācım ĥāzretlerinden Őnra dervīř burhān (11) ĥalīfe oldı ve eħıbbāya pend ü nařīħat iderdi her birine (12) ta‘zīm ve tekrīm iderdi bāķī kelām ĥāķķ kelām muşavvel olmasun ya‘ni (13) bu Őöyledigim kerāmāt ‘aleyhi deryādan ķatre ve güneşden zerre olup (14) faķat bu ķadar var ki ĥācım sultān efendimiz ve bu ĥāķir dervīř burhān (15) abdālı gōñülden çıķarmamaķ iķün bir miķdār velāyet zıkr olındı (16)

rebī‘ü’l-āħir

3.3. Ali Emiri Efendi B Nüshası

1b

hazā menākıb-ı hācım sultān ḳaddesa sırrahu'l-müste'ānu vebihı (1) bi'smi'llāhi'r-rahmāni'r-rahım (2) elḫamdülillāh rabbü'l-'ālemīn ve şerā'ıfı şalavāte selāme ve 'alī ale (3) ve ezvāce ve enbāğa ve aşḫābe muḫammed ecma'ın e't-ṭayıbın e't-ṭahirin ve ḳā'id (4) ü'l-izze'l-muḫacceleyin 'alī ibn-i ṭālib ve 'alī evlade'l-maşümın (5) dā'ime ve cimme isna aşare 'ıšetü't-ṭahirin ecma'ın amma ba' de bilgil kim ḫaḳḳ sübhāne (6) ve te'ālā hevāla ḫazretleri ḫalkı yaratmaḳdan murād-ı 'ālisi (7) oldur ki ma'rifet 'ibadet zebānesiyle 'ind ḫaḳḳaniyyetinde baḫtlu (8) sa'ādetlü olup kendü hizmetünde müşerref ve 'ubüdiyyetde olup (9) ve kendü zātlum zelisinde 'abd olduklarını fehm ideler nitekim ḳur'an-ı (10) kerim furḳān-ı ḳadiminde şöyle buyurur kim ḳālallāhü te'ālā ve ma ḫalaḳatu'l- (11) cinne ve'l-inse illā li ya'budün ayet-i kerimesi mücibince adem oḅlan (12) ları daḫı mehmā imkān elden geldikçe zühd ve takvādan ḫāli olmayalar (13) 'azizim imdi ma'lüm ola ki sultān hācım ḳaddesa'l-lāhü sırrahu'l-'aziz (14) ḫazretleri naḳd-ı pāk ḫazret sebdü't-teslın ve nesl-i pāk ḫazret-i (15) 'alī kerim allāh veche ḫazretleriniñ evlātlarındandır ve ḫasb ve nesebleri (16) şöyledir ki ḫazret-i hācım sultān imām zāde-i seyyid ḫüseyin oᅒludur (17)

2a

ve imām zāde-i ḫüseyin imām 'aliyyü'n-naḳı oᅒludur ve imām 'aliyyü'n-naḳı (1) imām muḫammedü't-taḳı oᅒludur ve imām muḫammedü't-taḳı imām 'aliyyü'r-rızā oᅒludur (2) ve imām 'aliyyü'r-rızā imām müsı-i kızı oᅒludur ve imām müsı-i kızı (3) imām ca'ferü's-şadıḳ oᅒludur imām ca'ferü's-şadıḳ imām (4) muḫammed bāḳır oᅒludur ve imām muḫammed bāḳır imām zeynü'l-'ābidin oᅒludur (5) ve imām zeynü'l-'ābidin imām ḫüseyin oᅒludur ve imām ḫüseyin ḫazret-i (6) emri'l-müminin asedüllahü'l-ḡalib esrullāhü't-ṭāleb 'ali ibn-i alı ṭāleb keremullāhü (7) veche oᅒludur ve vālideleri daḫı cenāb-ı dürretü'l-beyzā ḫazret-i (8) fāṭimatü'z-zehrāya çıkar ve dedeleri ḫazret-i resül-ı ekrem (9) muḫammedü'l-muştafāya çıkar ve bir rüyetde hācım sultān ḫazretleriniñ (10) ism-i şerifleri recebdir imdi hācım sultān ḫazretleriniñ rüma (11) gelmelerine kendü yadiḅarları olan burhān abdāl şöyle rivāyet (12) diyü naḳliyle ḫikāyet idüp buyurur ki ḫazret-i ḫünkār ḫacı (13) bektāş velı el-ḫorasānı ḳaddesa sırrahu'l-'ālā ḫazretleri ḫoca (14) aḫmed yesevı ḳaddes sırrahu'l-bāḳı ḫazretleri gelüp vasiyet alup (15) ba' de ḫazret-i

h̄oca aḥmed yesevī ḥazretleri ol zamānda vaḳtūñ (16) ḳutbu'l-aḳṭābı olup ve ḥizmet-i şerīflerinde bulunan ricālu'l-ullāh (17)

2b

toḳsan toḳuz biñ ermiş yetmiş zāhirī ve bāṭinī ma' mūr bir kerāmet (1) ḥalīfeleri var idi velakin h̄oca aḥmed yesevī ḥazretleri pīr-i iḥtiyār (2) olup bir gün ḥalīfeler bir yire cem' olup kendü kendülerine müşāvere (3) idüp birbirlerine didiler ki işte cānlar sulṭānlar pīrimiz iḥtiyār (4) oldu ve hem yirlerimiz buncasına daḥı birer ḥizmetünde olduk beher birimiz (5) kırk sene elli senedir ḥizmetle müşerref olduk ise de lāyığı üzere (6) beher olamaduk kendüleri pīr-i iḥtiyār olduğundan her ne söyler (7) iseñ ' aksini söyler varalum bu def' a daḥı kendülerinde olan emānet (8) olan ḳubbe-i elīf-i tācı ḥırḳa ve seccāde ve 'alemi ve şofra ve çırāğı matlūb (9) idelüm diyüp müşāvere idüp ba' de h̄oca aḥmed yesevī (10) ḥazretlerinüñ ḥuzūr-ı şerīflerine gelüp cümlesi erkān üzere sırasıyla (11) postlarında ḳarar idüp birbirlerine bakup ṭurur iken bunların (12) şūrāları h̄oca aḥmed yesevī ḥazretlerine ma' lūm olup baş ḳaldırıp (13) buyurdılar ki cānlar gönlünüzde olan mā-cerāyı dile gelüp matlūb (14) buyuruñ diyince cümle toḳsan toḳuz biñ ḥalīfe sükūt idüp öñlerine (15) baḳdılar aḥirü'l-emr devletlü buyurdılar ki ey cānlar nerelerüñ matlūbuñuz ol (16) emānet olan ḳubbe-i elīf-i tāc ve ḥırḳa ve seccāde ve 'alem ve şofra ve çırāğıdır (17)

3a

velakin sizler bu emānetleri matlūb idersiñüz ama ḥaḳḳuñuz degüldür ki matlūb (1) idersiñüz diyüp buyurdılar ve bu emānetlerüñ fi'l-ḥāl şāḥibi (2) vardur şimdi gelür alur didiler bu şöḫbeti söyler iken ḥazret-i ḥünkār (3) ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorāsānī ḳaddesa sırrahu'l-te'ālā ḥazretleri daḥı dergāh (4) maḡfired-nemādan içerü girüp ve selām virüp ḳapu dibinde ḳarār (5) eylediler ba' de h̄oca aḥmed yesevī ḥazretleri fi'l-ḥāl ḥazret-i ḥünkārı (6) görünce işte emānetleriñ şāḥibi şimdi geldi diyüp gel oğlum (7) ḥacı bektāş diyüp kendü yanına da' vet eyledi ve mübārek (8) ḥāṭıruñ şorup şafā geldüñ hoş geldüñ diyüp ağır izz ü ikrām (9) ḳıldı ol meclisde bulunan toḳsan toḳuz biñ ḥalīfe cümlesi mühehayyir (10) ḳaldılar ve birbirlerine didiler ki kelāmımız geldi çıḳdı ma'sūşış getürmiş (11) emānetleriñ şāḥibi geldi diyü söylerler bu ne günā kelāmdur ki şimdi (12) ḳandan geldiği belürsüz olan adama şāḥib-i emānet buyur diyü (13) söyler diyüp vāfir kendü kendülerine kelām eylediler ve hem didiler ki bizler (14) ezel-i ezelde naşīb

aldığımız vaqt hîç hâcî bektâş nâmiyla (15) bir evliyâ görmedik böyle olduḡda bizler bunuñ (16) hizmetüñ terk idelüm her birimiz altmış yetmiş sene hizmetüñ görüp (17)

3b

dünki gelen rûma bu kadar i' tibâr itdikden soñra bizim ne feyzimiz alur (1) yazıklar olsun bunca emegimiz hebâ oldu diyüp vâfir söyleşdiler lakin (2) sen kışsa-yı dâstânî h'oca aḡmed yesevî adessa sırrahu'l-bâri ḡazretlerinden (3) diñle çünki bunca ḡalîfe bunca güft ü gû eylediler h'oca aḡmed yesevî ḡazretlerine (4) ma' lüm olup baş aldırup buyurdılar ki ey yârânlar cânlar (5) maḡlûbuñuz işbu ḡuzûrda tûran emânetler idi ve bunca güft-gû (6) eylediḡiñiz güzel velakin bu emânetler şol erüñ ḡaḡıdur kim işbu (7) ubbe-i elîf-i tâc ḡüdâlanup başına ona ve ḡıra daḡı tûrdıḡı yirinden (8) ḡarekete gelüp engine gele ve seccâde daḡı havâlanup altına yayıla (9) ve işbu 'alem daḡı öñinde dikile ve çırâḡ daḡı udretten uyana (10) ve şofra daḡı gelüp öñine yayıla ve tuḡ daḡı arşusunda dikile (11) ancak erler ande aḡır ḡaḡ allâḡ olarak (12) tûrd getürüp ḡuzûr erenlerde olan meydânîñ orta yirinde (13) onmuş idi ol erenler serveri h'oca aḡmed yesevî buyurdılar ki (14) işine bu digükim üzere olup ba' de abdest alup bu tûrı (15) üzere çıup velakin darınuñ bir dânesi tûhıldan aḡmaḡsızın (16) iki rek' at namâz ılıp andan bu emânetler didiḡümüz ki tâc (17)

4a

havâlanup ve ḡıra açılıp ve seccâde yayılıp ve şofra öñine serilüp (1) ve çırâḡ ḡuzûrında uyalup ve 'alem daḡı arşusunda dikilüp (2) tuḡ daḡı dikilüp böyle olur ise bu sözlerüñ maḡlûbuñuz olan (3) emânetler anuñ ḡaḡı şarîḡidür el-ḡâletü ḡâzihi şimdiki ḡalde (4) bu kadar cânsıñız içiñizde bu erliḡi iden er var ise meydâne (5) çısun ḡaḡı ise alsun diyü devletlü buyurunca tûḡsan tûḡuz biñ (6) ḡalîfelerüñ hîç birisinden bir kelâm zûḡur itmedi cümlesi sükût (7) eylediler tekrâr h'oca aḡmed yesevî dile gelüp bu kelâmı söyleyüp (8) ol tûḡsan tûḡuz biñ ḡalîfenüñ cümlesi ber-â-ber bir niyâz (9) idüp didiler allâḡ ey-v-allâḡ erenler bu sözlerüñ buyurđıḡıñız kelâm (10) olur şeni degildir velakin idecek er var ise işte meydân gelsin (11) icrâ eylesin bizler de cümlemiz ol câna inıyâd idelüm didiler (12) fi'l-ḡâl h'oca aḡmed yesevî ḡazretleri ḡazret-i ḡünkâr ḡacı bektâş-ı (13) velî yüzine baḡup buyurdılar ki oḡlum ḡacı bektâş bu ḡaḡ seniñdür (14) ve bu cânlaruñ içinde senden er yoḡdur diyü işüñ şâḡibi (15) sensüñ diyince baḡan ḡazret-i ḡünkâr ḡacı bektâş-ı velî ḡazreti (16) ey-v-allâḡ erenler diyüp ayaḡ üzere alḡup ve bismillah diyüp (17)

4b

abdest alup eger haqqım ise gelsün diyüp şaru şarafına yürüyünce (1) bıķudret allāhü te‘ālā seccāde şurdığı yirden harekete gelüp havālanup (2) şaru üzerine yayıldı şazret-i hünkār dağı destür diyüp şaru (3) üzerine çıķup kıbleye tevcihān iki rek‘at namāz kıldılar hikmet-i rabbānī (4) ve kuvvet-i řamedānī birle řarunıñ hıç bir danesi hareket itmedi ba‘de (5) namāz temām olunca şazret-i hünkār el yüze sürüp du‘ā itmesinde (6) bir de bağdılar ki şubbe-i elīf-i tāc havālanup gelüp şazret-i hünkāruñ (7) mübārek başına şondı ardı sıra řırķa havālanup mübārek (8) arķasına geldi ba‘de şaru üzerinden indikde anı gördiler ki (9) şazret-i hünkāruñ oturdıķları post önüne çıřaķ gelüp bıķudret allāhü (10) te‘ālā uyandı ve şofra dağı gelüp yayıldı ve ‘alem ve tuğ dağı gelüp (11) şarşusına dikeldi ba‘de şazret-i hünkār dağı gelüp maķarr iķāmetleri (12) olan post üzere gelüp niyāz idüp oturdılar bir de cenāb-ı (13) şazret-i hünkār posta oturınca şaru üzerinden emānet olan (14) seccāde yine havālanup ve gelüp şazret-i hünkāruñ altına yayıldı (15) işte benüm ‘azīzim bu hikmet-amīzi işbu toķsan toķuz biñ (16) řalīfeler görince cümlesi birden tekbīr getirüp ta‘accübde çaldılar ba‘de (17)

5a

şazret-i sultān h̄oca ağmed yesevī şazretleri dağı çalkup erkān (1) üzere tekbīrleyüp du‘ā ve řenā idüp şazret-i hünkāra giydirüp (2) ve menzilin mübārek olsun diyüp ba‘de ol hāzır bulman (3) toķsan toķuz biñ řalīfeler dağı hikmetinizi görüp (4) cümlesi ta‘accüb eylediler andan gelüp erkān ile yollu yolınca (5) şazret-i hünkāra niyāz idüp cümlesi mübārekleyüp geçüp (6) yirlü yirinde řarār eylediler andan h̄oca ağmed yesevī dile gelüp (7) buyurdılar ki oğlum hācı bektāş hünkār işbu emānetler şimdiye (8) çadar bizlere emānet idi ancaķ sizler teşşif eylediñiz emānet (9) yirini buldı ve bizler de bundan řoñra var bekāya yor remz vaķtı (10) geldi velakin min-‘ind-illāh şaraf haķķdan saña rüm sultānlıđı (11) virildi kırķ sene hükümün olup var yüri imdi rüm (12) diyārında şuluca şarayüği saña yurt virdiler bir an eglenme (13) git didi ba‘de h̄oca ağmed yesevī bu kelāmı idince ol toķsan (14) toķuz biñ řalīfeleriñ her birerleri nuķca gelüp didiler ki ya (15) hünkār bizler saña yoldaş olalum sultān hācı bektāş-ı velī (16) el-řorasānī buyurdılar ki cānlar nice yoldaş olursıñız didi (17)

5b

kimisi na‘līnīñi çıkaralum kimisi abdest ibrigini getürelüm kimisi seccāde (1) kezā taşıyalum ve‘l-hāşıl toķsan toķuz biñ řalīfeden her birleri (2) bir gü-nāşibet söyledi

andan hâcî bektâş-ı velî el-ğorasânî (3) kıadese sırruhu'l-te'âlâ buyurdılar ki cânlar sizler bizlere yoldaş (4) olamazsınız diyüp birisini kabûl itmediler velakin on bir kişiyeye (5) degin söylediler kabûl itdiler ahîrû'l-emr yukaruda zikri sebkat (6) itmiş olan hâzret-i imâm 'aliyyü'n-naķî neslinden olan imâm (7) zâde seyyid hüseyin oğlı nesl-i resûl 'aleyhi's-selâmdan hâcım sultân (8) rahmet-ullahi 'aleyhi'l-bürhân rahmeten vâsi' a hâzretleri hâzret-i hünkâra (9) 'âşık olup ba' de kıalkup h'oca ahmed yesevî hâzretlerine (10) ricâ ve niyâz idüp ve didi ki ey erenler serveri kerem eyle mürüvvet eyle (11) hâzret-i hünkâra bu hâķiri söyle ki kendisine yoldaş eylesün (12) ve kabûl buyursun diyü ricâ ve niyâz eyledi ba' de sultân h'oca (13) ahmed dahî hâcım sultânın ricâsını kabûl buyurup hâzret-i (14) hünkâra buyurdılar ki oğlum hâcî bektâş hâcım sultân sizlere (15) 'âşık yoldaş olmak ister kerem buyurun yoldaşlığa kabûl (16) buyurmanız ricâ iderüz diyü buyurınca hâcî bektâş-ı velî el-ğorasânî (17)

6a

buyurdılar ki baş üstine erenlerüm velakin baña nice yoldaş olabilür (1) didi ol vaķt hâcım sultân ayağ üzere kıalkup ve gelüp (2) yir niyâz idüp ve arada Şurup didi ki ey erenler şâhı siz (3) erenlerime şöyle yodaş olarım ki eger yoldan kııķarsañ (4) ururın o gün erdin göze dirim ve her bir vechle emriñe râm (5) ve muķi' olurum diyü söyleyicek hünkâra bu söz hoş (6) gelüp buyurdılar ki aferim ey 'ammzâde böyle olur ise (7) sen benüm yoldaşum olursın diyüp ba' de hâzret-i h'oca ahmed (8) yesevî hâzretlerinün huzûr-i 'âlîlerinde hâzret-i hünkâr ve hâcım (9) sultân kıalkup birer niyâz idüp ba' de birbirlerini kabûl (10) itdiler andan h'oca ahmed yesevî hâzretlerinün bir tahta kıılıçları (11) var idi getürüp tekbîr ile hâcî bektâş-ı velî'nün mübârek (12) beline kıuşatdı ve meydânın ocağında âteş yanar idi (13) fi'l-hâl h'oca ahmed yesevî bir yanar odun egşisi eline alup (14) rûm kıarafına ũođrı pertâb idüp egşisi havâlanınca buyurdılar ki (15) ħorasândan rûma er gönderildiği işbu egşideñ ma' lûm olsun (16) ve rûmda olan erenler bunu ũutalar diyüp nuķk eyledi velakin (17)

6b

ol egşisi ũud ağacı pâresi idi imdi ol egşisi havâda yana (1) yana giderken diyâr-ı anağolıda kıonyada bir er var idi ismine (2) sultân h'oca faķih dirler idi ol egşiyi kıapup hâzret-i (3) şeyh sa'dü'd-dîn kıonyavî hâzretlerinün tekyeleri önüne dikdi (4) kıudret-i ilâhî ve kıuvvet hâzret-i samedânî ol egşisi fi'l-hâl yeşerüp (5) ve kök şalup bitdi yemiş viridi el-hâletü hâzihi ol (6) egşisi bir büyük ağaç olup ve depesi yanık ve aşığısı (7) ũallanup hâlâ yemiş

virür ve bu kadar cânlar ol yemişden tenāvül (8) iderler pes imdi hazret-i hünkâr hâcî bektâş-ı velî el-horasânî (9) ve hâcım sultân hazretleri ol gice hân-kâhda kalup ve ikisi (10) dağı hazret-i hünkârîñ seccâdesi üzerinde yatdılar ve hâtifden (11) bir şadâ geldi ki ya hünkâr turma eglenme rûma toğrı yûri (12) diyü avâz gelince ba‘ de hazret-i hünkâr ale’s-şabâh kalçup (13) şabâh namâzın kılup ve evrâd ezkârların tamâm idüp feyünnemâ (14) tevellü feşümme vechu’l-lâhi diyüp ba‘ de niyâzîñ idüp andan sultân (15) h‘oca aħmed yesevîden icâzet isteyüp ba‘ de h‘oca aħmed yesevî (16) dağı nazarında bulunan toğsan toğuz biñ ħalîfesiyile ħayr himmet (17)

7a

ve ħayr du‘â idüp bir mübârek şenbe günü ol sâ‘atde ka‘be allâhü’l-‘aleyâ (1) yolına toğrı revân olup ve bunca toğsan toğuz biñ ħalîfeler dağı (2) hazret-i hünkârüñ rikâbına düşüp bir menzîle gelüp andan cümlesiyle vedâ‘ (3) laşup bir ‘azîm du‘â ve şenâ olup bir birlerine müşâfehe idüp ba‘ de yürüñ (4) imdi uğruñuz açık olsun diyüp andan ħalîfeler girü dönüp (5) hazret-i hünkâr dağı hâcım sultân ile yola revân olup yevmen fe yevmen (6) gelüp ka‘beye irişdiler ve tavâf idüp ba‘ de ‘arafâta çıkup (7) kırk gün ‘arafât tağında riyâzet çeküp ve allâhü te‘âlâ hazretlerinden (8) isti‘ânet dilediler andan medîne-i münevvere şerîfe ya allâhü te‘âlâ fi’l- (9) darîne revân oldılar ve gelüp hazret-i seyyidü’s-sedât şallallâhü (10) te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimizi dağı ziyâret idüp ve kırk bir erba‘în (11) çeküp ‘izz ü niyâz ve tazarru‘ ve münâcât idüp andan dağı kalçup (12) kuds-ı şerîf mübârekeye gelüp ziyâret itdiler anda dağı bir erba‘în (13) çıkarup ba‘ de ‘arm çatup rûm ileriler ve yollarda gelür iken (14) bir piryelige uğrayup ve ol piryelikden arslan kôrķusundan (15) bir kimesne geçmez idi ba‘ de bunlar ol piryelikde yola düşüp (16) gelür iken nâ-gâh önlerine iki dane ħazanmerde yarağ arslan (17)

7b

çıkup iki taraflarından iki ayak üzere şaltırır kalçup (1) bunlaruñ yollaruñ kesdiler ba‘ de ol iki sultân du‘â idüp (2) fi’l-ħâl ol arslanlar taş oldılar ve el-ħâletü ħâzihi şimdiye kadar (3) öylece taş arslanlar turur andan yola revân olup rûm (4) serħaddine geldiler hazret-i hünkâr hâcım sultâna didi ki bizim rûma geldigimizi (5) rûm erenleri neden bilsünler bâri şunlara selâm virelüm andan rûm (6) erenleri dağı bilsünler ki rûma me’mûren geldigimizi diyüp ba‘ de (7) rûm serħaddine kadem başup buyurdılar ki e’s-selâmü ‘aleyküm rûm erenleri (8) diyü bir selâm virdiler velakin ol zamânda rûm erenleri elli yedi (9) biñ er idi hîç biriniñ güşına selâm girmeyüp ancağ ol (10) elli yedi

biñ erüñ loğmalarını ve kirlülerini yıkanup ve bişüren (11) ve kıtaran fâtıma bacı dirler bir bacı var idi hazret-i hünkârüñ (12) rüm serhaddine gelüp ve rüm erenlerine selâm virdigi fâtıma bacı (13) hazretlerinüñ güşına girüp hizmetinde iken fi'l-hâl ayağa (14) kalkup el gögüse koyup ve üç kere ol tarafa toğrı (15) ve 'aleyküm e's-selâm ve rahmet-ullahu berekâte diyüp niyâz eyledi ve yine gelüp (16) hizmetine muķīm oldu andan cümle rüm erenleri fâtıma bacınuñ (17)

8a

böyle üç kere selâm alup ve ol tarafa niyâz idüp oturduğına cümlesi (1) ta' accüb eyledi ve ol elli yedi biñ rüm erenleriniñ gözcileri ol vaķt (2) karaca aħmed sultān dirler bir er var idi fâtıma bacıya su'āl idüp (3) didi ki ana bacı kimiñ selāmuñ alduñ didi fâtıma bacı dile gelüp (4) didi ki erenlerim taraf-ı haķķdan rüma er geldi ve siz erenlerime selâm virdi (5) erenlerüñ selāmlaruñ aldım didi cümle evliyālar bu kelāmı güş idince (6) birbirlerine didiler ki ey erenler böyle er geldikten sonra bizim demimiz oynamaz (7) ve şürā idüp ve didiler ki be-he-hāl rüma girmege kıomayız didiler andan (8) karaca aħmed sultān bacıya didi ki bu gelen erüñ gelişi (9) kıandendür ve ne tarafdān gelür didi fâtıma bacı didi ki erenlerim kendüleri (10) diyār-ı ħorasāndan ve gelişleri ka'be't-ullāhdandır ba' de rüm erenleri birbirlerine (11) didiler ki gelüñ imdi şü gelen eri rüma girmege kıoymayalum ve kıanad kıanada (12) çatup 'arşa degin bağlayalum geçmege yol bulamasun didiler (13) ve ba' de yatan kıanadlaruñ açup ve kıanad kıanada çatup 'arşa degin (14) yolu bağladılar öyle bir bağladılar ki hıç yol yokdur ki geçeler sultān hünkār (15) ħacı bektāş-ı velī el-ħorasānī ile ħācım sultān gördiler ki yolları bağlanmış (16) fi'l-hāl ħacı bektāş-ı velī el-ħorasānī ħācım şultāna didi ki ey ħācım yolımız (17)

8b

rüm erenleri bağladılar velakin gel senüñle gövdemizi bir idelüm senüñle (1) şü bağladıkları yoluñ üst tarafından geçelüm diyüp ba' de ol erenler (2) serveri ħacı bektāş-ı velī ile ħācım sultān ikisi bir gügercin (3) tonına girüp havāya toğrı pervāz idüp ya allāh diyüp öyle bir (4) gitdiler ki 'arşuñ suķufuna kıadar uçdılar anda melā'ikeleri görüp (5) başlarında bī-ħadd ve bī-kıyās nūrun elif-i tāclar giyerler ol (6) melā'ikeler kıarşu gelüp hoş geldiñiz şafā geldiñiz ya evliyā'-ullāhlar (7) didiler ba' de 'arşuñ suķufundan süzülüp toğruca me'mūr (8) oldukları şulıca kıarayüke kıondılar ve ol kıadar şiddetle indiler ki (9) bir taş üzerine oturdılar ve mübārek ayacıqları ħamūra gömülür (10) gibi gömüldi ve el-ħāletü ħāzihi ol taşa ħamūr kıaya dirler ve ziyāret (11) maħallidir 'azizim

ba' de qaraca aḥmed sultāna didiler ki erenler sen (12) bizim gözimizsin baḳ bir yoḳla gelmişler mi ve ḳanḳı maḥalldedür bir gör (13) bizlere bir ḥaber vir didiler qaraca aḥmed sultān daḥı murāḳabeye varup (14) ve vāfir eglenüp ba' de baṣ ḳaldırup didi ki erenler bütün dünyāyı (15) seyr eyledim yiri ve gögi yoḳladım hīç bir şeyi görmedüm ala şulıca (16)

9a

ḳarayükde bir yalnız gügercin gördüm ve ta' accüb eyledim başı iki gövdesi (1) bir yanına vardum baña bir heybet ile nazār eyledi cümle a' zama lerze düşdi (2) zanıma göre ol gelen sultān ol gügercindür qaraca aḥmed sultān (3) elli yedi biñ rüm erenlerine buñları diyince ol elli yedi biñ (4) rüm erenleri içinde ḥacı tuḡrul dirler bir zāt-ı şerīf var idi (5) fi'l-ḥāl ayaḡa ḳalkup didi ki erenler izniniz olur ise varup (6) ol gügercini ḥuzūrıñıza getüreyim ve andan ḥaber şoruñ didi (7) ba' de ol elli yedi biñ rüm erenleri ḥacı tuḡrula izin (8) virüp ḥacı tuḡrul daḥı fi'l-ḥāl bir toḡan şekline girüp (9) ve havāya aḡup ba' de havā yüzinden yir yüzine baḳup gördi kim (10) şulıca ḳarayük başında bir gügercin oturır velakin başı (11) iki gövdesi bir ta' accüb eyledi ve qaraca aḥmedüñ söylediḡi işte (12) ol sultān budur diyüp havā yüzünden ḡaj ḡar diyüp gügercin (13) ḳaşdına inerken fi'l-ḥāl ḥazret-i ḥünkār silkinüp adam şekline gelüp (14) ḥacım sultān daḥı el uzadup toḡan şeklinde olan ḥacı (15) tuḡrulu tutup ve öyle bir şıḳdı ki ḥacı tuḡruluñ ' aḳlı başından (16) gitdi ve bir sâ' atden soñra ' aḳlı başına gelüp ve kendisi adam şeklinde (17)

9b

görüp iki ḫarafına baḳarken hemān ḥacım sultān dile gelüp (1) didi ki bre sen kimsin böyle şifāta girüp ḳaşd-ı cān idesin (2) bre yolsız erkānsız hīç er ere böyle yırtıcı şüretle gelür mi ve sen (3) bu geleni bilür misin ki kimüñ evlādıdır böyle erkānsızlık olur mı (4) bu gelen ol zāt ' ālī-ḳadr ki dīvān-ı ḥaḳḳda yeşil bir perde ardında (5) ' ālem-i ervāḫda elli yedi biñ rüm erenine naşīb viren kişidür (6) böyle lāyıḳsız gelinür mi didi ba' de ḥacı tuḡrul (7) dile gelüp didi ki erenler ḥaḳḳ dīvānında bizlere naşīb viren kişinüñ (8) nişānı vardur ' aleyke'l-beyān didi ḥacım sultān ayıtdı nişānı (9) nedür ḥacı tuḡrul didi bize naşīb viren elin şaḡ ayasında (10) bir yeşil beñi var idi nişānıñuz ḳanı didi ḥacım sultān daḥı ḥazret-i (11) ḥünkāra söyledi ḥazret-i ḥünkār daḥı mübārek aḡzıñ açup (12) ayıtdı ḥacı tuḡrul ol didügin eli şimdi görseñ bilür mi (13) sin didi ḥacı tuḡrul daḥı bilürem diyince hemān ḥazret-i ḥünkār (14) mübārek elin açup ve ḥacı tuḡrul görüp

bağdı ki naşîb (15) viren eldür ba' de ayağa kalkup allâh ey-v-allâh erenler diyüp kem bizden (16) kerem sizden erenlerden kul kuşursız olmaz diyüp ' ukûbeti ricâ eyledi (17)
10a

hâzret-i hünkâr dahı şuçuñ ' afv eyledi ba' de hâcım sultân buyurdı (1) söyle cümle rûm erenlerine bizden selâm götürsün huzûrımıza da' vet (2) eylesün didi hâcım sultân dahı hâcı tuğrula didi ki var yûri (3) rûm erenlerine selâm it ve hayr eyle gördigin söyle ve bu tarafa gelsünler (4) diyü huzûra da' vet eyle didi hâcı tuğrul dahı baş üstüne (5) diyüp fi'l-hâl bir kuş şûretine girüp ve pervâz urup anı (6) münkasımada rûm erenlerinüñ huzûrlarına gelüp rûm erenleri dahı hâcı (7) tuğrula hoş geldün şafâ geldün xanı varup getürmege gidigin (8) gügercin didiler hâcı tuğrul dahı cevâb idüp didi ki erenler izniñüz (9) ile çünkü bu taraftan gitdim ve fi'l-vâkı' gözcimizün haber virdügi (10) gibi şulıca qarayükde iki başlı gügercin gördim ve havâ yüzinden (11) ğaj ğardayup inerken hemân ol er el şunup boğazından kapup (12) öyle bir şıkdı ki ' aqlım gitdi bir sâ' at miqdârı mest ü (13) lâ-ya' kıl olup kaldım ba' de ' aqlım başıma gelüp gördüm ki iki sultân (14) qarşumda turur birine hâcı bektâş sultân dirler ve birine hâcım sultân (15) dur hâcım sultân baña hitâb idüp seni gidi yolsuz erkânsız (16) bu gelen ol erdür ki ezel-i azâlîde yeşil perde ardından elli yedi (17)

10b

biñ rûm erenlerine naşîb viren kişidür böyle edebsizlik degil midür ki (1) yırtıcı hayvân şûretinde gelürsin diyince ben dahı didim ki ezel-i azâlde (2) bizlere naşîb viren elün avucı ortasında bir yeşil beñ vardır (3) diyüp nişanı istedim baña cevâb virüp didiler ki ol beñi gördi (4) gin gibi bilür misin didiler ben dahı şimdiki gibi bilürim diyince ol (5) er avcın açup ol yeşil beñi gösterince bildim ve şekk şübhe qalmadı ki (6) ol erenler serveridür ve bize naşîb viren kişidür elli yedi (7) biñ rûm erenlerine bu haberi söyleyüp ve huzûr-ı ' âlîlerine sizleri (8) da' vet idüp selâm iderler buyuruñ erenler gidelüm ve hayr himmet (9) alalum didi ba' de elli yedi biñ rûm erenleri buñları hâcı (10) tuğrudan işidince cümlesi sözi bir idüp birbirlerine didiler ki (11) erenler biz böyle söz ile gitmeyüz egerçe er ise sultân ise cümlemizi (12) cezb eyleyüp ayağına getürtsün didiler ba' de rûm erenlerinün (13) böyle ' inâdları ve muhâlefetleri hâzret-i hünkâr hâcı bektâş-ı velîye (14) ma' lûm olup hemân ol erenler serveri hâcı bektâş-ı velî ve hâcım (15) sultân bir du' â idüp ve mübarek barmağıyla bir işâret idüp (16) rûm erenleri dahı cümlesi şoşbet ider iken cümlesinün seccâdeleri (17)

11a

altlarından ğayb olup ħazret-i ħünkāruñ ħuzūrında şırasıyla (1) döşendi cümle rüm erenleri ta' accüb itdiler yine 'inād idüp gitmediler ba' de (2) ħazret-i ħünkār bir nefes idüp cümlesinüñ çerākların söndirdi ve'l-ħāşıl (3) elli yedi biñ rüm erenleri 'āciz ħalup ne işleyeceklerini bilmediler (4) ba' de ħaraca aĥmed sulţān didiler ki şimden şoñra bizim demimiz oynamaz (5) gelüñ varalum zīrā bu er büyük erdür ve bu remzler ol erüñ remzidür (6) didiler var sözini girü almaz ve sözi rüh bulur diyüp cümlesi (7) bir uğurdan ħalħup yola revān oldılar ba' de mübārek (8) sâ' atde gelüp ħaraca aĥmed sulţān öñlerinde cümle ardında şulıca (9) ħarayüğe geldiler baĥdılar ki iki sulţān oturur ve cümlesinüñ seccāde (10) leri ħünkāruñ ħuzūr-ı şerīflerinde şırasıyla serilmiş ħācım sulţān (11) istiħbāl idüp buyuruñ erenler diyüp cümlesi geħüp seccāde (12) lerine oturdılar ve tefekküre varup müteĥayyir bir zamān şöyle turup (13) bir kelām söylemediler aĥirü'l-emr ħazret-i ħünkār ħācı bektāş-ı velī el-ĥorasānī (14) mübārek aĥzuñ açup ĥoş geldiñüz erenler şafā geldiñüz ħademleriñüz ile (15) bizleri müşerref ħıldıñuz diyüp andan ħaraca aĥmed sulţāna dönüp (16) buyurdılar ki ey ħaraca aĥmed sizler azāzālda elli yedi biñ ħoyun (17)

11b

idüñüz ve sizleri 'ālemi ervaĥda bizler güdüp şübānlık iderdik (1) ĥattā sen daĥı bir ħaraca ħuzu idüñ ve sürüye uymayup yoldan (2) çıkar idüñ ben seni yola getüreyim diyü çevgānla eñsene bir çevgān (3) urmuş idim eñseñ yārelenmiş idi ĥattā işbātı üzerinde (4) turur egerħe dilersen eñseñe bir nazār eyle ki yerini göresin didi (5) ba' de ol elli yedi biñ rüm erenleri baħup gördiler ki fi'l-ĥaħīħa (6) erenlerüñ söylediĥi gibi yeri turur gördiler cümlesi ta' accüb idüp (7) ve tazarru' niyāz idüp 'özrin dilediler ħazret-i ħünkār ħācı bektāş-ı (8) velī bunlara 'arş-ı bāyin beyānın virdiler anuñ-ħün cemī' meşāyiĥe (9) pīşvādur ve hem mühkemdür ve inañcun ki cümle meşāyiĥler (10) anda cem' olmuş iden ba' de elli yedi biñ rüm erenleri cümlesi (11) söze gelüp didiler ki erenlerim ne kişilersiz ve kimüñ neslindensiñüz (12) ve irşādiñüz kimdendür didiler ħazret-i ħünkār buyurdılar ki neslimiz āl-i (13) muĥammedī aşlımız ĥorasānī mürşīdimiz ĥ'oca aĥmed yesevī naşībimiz ĥüdādandır (14) didiler cümle rüm erenleri söze gelüp didiler ki bu sözlere delīl (15) gerekdür didiler ħazret-i ħünkār daĥı dilediler ki ĥ'oca aĥmed yesevīñüñ (16) virdikleri icāzet-nāmeyi çıkaralar bir de anı gördiler ki fi'l-ĥāl (17)

12a

gök yüzünden tomar tomar olup bir yeşil nurlı bir fermân indi (1) önlerine kondı cemî' erenler dağı gördiler ve ol yeşil fermânı açup (2) gördiler ki yeşil varağa üzerine aq hattıyla üzerine yazılmış ki (3) bismi'llâhi'r-raḥmani'r-raḥîm ve şallallâhu 'alâ seyyidini'l-mürselîn ve'l-ḥamdüri'l-lâhi rab (4) bi'l-'âlemîn allâhümme şalli 'alâ muḥammedü'l-muştafa ve 'aliyyü'l-murtaza ve ḥasan halkuyu'r-rıza (5) ve ḥüseyin mazlûm şehîd-şâh deşt-i kerbelâ ve zeynü'l-'âbidîn ve muḥammedü'l-bâkır (6) ve ca'ferü's-şadık ve müsâ-yı kâzım ve 'aiyyü'r-rıza ve muḥammedü't-ṭaḳî ve 'aliyy (7) ü'n-naḳî ve ḥasane'l-'askerî zekî ve muḥammedü'l-mehdî sāhibü'z-zamân (8) kuṭbu'l-devrân ḥüccetü'l-kayyûm şalavâtu'l-lâhü selâme 'aleyhim ecma'in (9) eṭ-ṭayyibîn ve eṭ-ṭâhirîn lâ fetâ illâ 'alî lâ seyf illâ zülfeḳâr (10) diyü yazılmış işbu elli yedi biñ rûm erenleri bu ḥikmet-âmîzi gö (11) rince cümlesi ḥazret-i ḥünkârüñ önünde baş yire koyup erenler (12) ḥaṭâ bizden 'aṭâ siz erenlerden kerem 'inâyet buyurup bizlere şafâ (13) nazaruñ himmet eyle diyü ricâ ve niyâz eylediler ḥazret-i ḥünkâr ḥacı bektâş-ı (14) velî dağı cümlesinüñ üzerlerine tekbîr getürüp ve cümlesinüñ kisve (15) lerini tekbîrleyüp ḥayr-ı himmet eyledi ve ba' de tevellî ve teberrâ eyledi anuñ-çün (16) pişvâ-yı ḥazret-i ḥünkârdur nitekim kur'an-ı kerîmde cenâb-ı vâcibü'l-vücüd (17)

12b

buyurur ve in tetevellev-kemâ tevelleytüm min ḳablü yü' azzibküm 'azâben elîma ayet-i kerîmesi (1) ḥaḳḳında ḥazret-i risâlet penâh şalavâtu'l-lâhü 'aleyh buyurur (2) evliyâ' hem e-tevellî ve min i' da i' hem e-tebarrân tevallî ve nizâ meşâyihler içinde ḥünkârdan (3) ḳaldı andan ḥazret-i ḥünkâr dile gelüp ḳaraca aḥmede didi ki ya (4) ḳaraca aḥmed sen muḳaddim zuhûra gelmek sizüñ didün ki er sözini (5) ider ve sözi rûḥ bulur dimiş idüñ ancak sen dağı elli (6) yedi biñ rûm erenlerinüñ gözcisisin bizim dağı saña hediyemiz (7) olarak sultân ḥoca aḥmed yesevî bizlere bir dîvcegiz virmişler (8) idi ve bizim ḥizmetimiz iderdi bizler dağı ol dîvi saña baḥş (9) idek senüñ ḥizmetüñ görsün ve vefât eyledikten sonra senüñ (10) mezârın beklesün diyüp ba' de buyurdılar ki ya ḳaraca aḥmed anan (11) toli sen boşsin deliler senüñ olsun velîler benim olsun (12) kırk yerde maḳâmın olsun bacılar çerâguñ uyarup ḥizmetçilerüñ (13) olsun diyü nuṭḳ buyurup ba' de ḳaraca aḥmed dağı yirinden (14) ḳalkup ḥazret-i ḥünkâra bir niyâz idüp 'özrin diledi (15) andan cümle rûm erenleri dağı her birerleri gelüp tekrâr başların (16) mezîdleyüp ve her birerlerinüñ şofraların ve 'alemlerin ve ḥırḳaların ve çıraḳların (17)

13a

tekbirleyüp cümlesini halife eyledi andan cümlesine hayr himmet idüp (1) ve icâzet virüp cümlesi maqamlu maqamına gidüp hazret-i (2) hünkârũ hayr himmetlerine mazhar oldılar işte benim nür-ı ‘aynim hazret-i hünkâr (3) hâcî bektâş-ı velî şulıca qarayükde maqâm tutup günden güne (4) şöret bulup ve gelüp giden hâs himmetlerin olup (5) ve el-hâletü hâzihi’l-muaade oldukları ve bunca harik ‘âde hikmet-âmiz (6) kerâmât-ı ‘âlileri bütün dünyaya münteşir olup ‘âşık olan cân (7) qarındaşlar hazret-i hünkârũ velâyet-nâmelerine nazâr itsünler ancak bizim (8) maqşudımız olan hâcım sultân ‘aleyhü’r-rahmete ve’l-bürhân hazretlerinũ (9) bir mikdâr kerâmât-ı ‘âlilerin kâle alup şefâ‘at uzma nâ’îl olmağdur (10) ‘azizim bir gün hâcî bektâş-ı velî el-ğorasânî hazretleri (11) hâcım sultâna didi ki ya ‘amm-zâde gel benim başımı tîrâş eyle zîrâ yoldan (12) geldik ve hem benim yol arkadaşısın didi ve in-şâ’-allah te‘âlâ (13) seni dağı bir iqlîme göndereyim didi ba‘de hâcım sultân şu getürüp (14) hazret-i hünkârũ mübarek başını ışladup ve eline tîğ alup (15) tîrâş itmek istedi bir de nâ-gâh hazret-i hâcımũ kulağına (16) bir âvâz geldi ki aman meded ya hâcım diyü bir şadâ gedi avâz gelince hâcım (17)

13b

sultân müncer olup mütevekkil haqq oldu bir miqdâr tûrdı hazret-i (1) hünkâr hâcî bektâş-ı velî el-ğorasânî ayıtdı ya hâcım neyledũ tûrdũ (2) didi hâcım sultân didi ki hünkârım aqdeñizde bir kişinũ gemisi (3) ğarğ oldu meded ya hâcım diyü çağırılmışken bir ğayrı ere (4) çağırdı dîvânenũ eli elimde kaldı diyüp ol ğarğ olan (5) adamũ elini hazret-i hünkârũ öñine qodı andan hâcım sultân (6) hazretine hazret-i hünkâr ayıtdı ya hâcım aqdeñiz kande burası (7) kande bunu lâyıqıyla söyle didi ba‘de hâcım sultân fi’l-hâl (8) elini şunup aqdeñizden bir yûnus balığınũ kulağından (9) parmağın girüp hazret-i hünkârũ öñine qodı ba‘de hazret-i (10) hünkârı tîrâş eyledi bir müddetden sonra hazret-i hünkâr (11) hâcî bektâş-ı velî el-ğorasânî hazreti gitdü hizmet-i şerîflerinde (12) olan cânlara birer manşüb virüp her birini bir diyâra naşb (13) ve ta‘yîn eylediler hâcım sultâna buyurdılar ki ya hâcım sen benim yol (14) arkadaşısın seni dağı bir tarafa ta‘yîn idüp bir yurt virmek (15) lâzım geldi diyüp ba‘de hazret-i hünkâra muqaddem h‘oca aħmed yesevî (16) hazretleri bir taħdadan kılıç kuşatmışdı ol kılıcı hazret-i hâcımũ (17)

14a

beline kuşatdı ve mübarek nefeslerüñden bir geldi ki ya hâcım seni dağı meydāñ (1) cellādı naşb eyledim yolsızlaruñ hırsızlaruñ bî-edeb hayāsızlaruñ (2) münkirlerüñ yalancılaruñ münāfıqlaruñ ve siz evliyā' olan rumūzātı (3) ketm itmeyenlerüñ ve lāyıksız meclislerde mālāyığıñı kelām idenlerüñ boyunların (4) urmağa ancak bizlere tanışmadıktan soñra bir şey itmeyesin soñra (5) zarar çekersin diyüp ba' de yüri imdi diyār-ı menteşede germiyānda (6) şusız nām mevzi' i saña yurt virdik ve hem anda biñ bir öküz (7) qurbānuñ vardur anları dağı alup ve gelüp hâzret-i seyyid gāzī (8) hâzretlerinüñ türbe-yi şerīfleri üzerinde qurbān idüp fuqarāya it' am (9) ta' am indürdüp ba' de dönüp meskenin olan maħallde qarār (10) idesin diyü buyurdılar yüri imdi turma gid didiler ba' de (11) havālet alup ve niyāzuñ idüp ve merħabālaşup ve ağır (12) kebbān dağı dükkānına düşüp bir seyrāngān maħām var idi ol (13) maħalle gelüp bir miqdar teneffüs idüp hâzret-i hâcım dağı kendü (14) kendüsine didi ki cānım erenlerin kelāmı ta' accüb kelām idi ki bizleri (15) meydān cellādı naşb ve ta' yin buyurdılar diyü bu tefekkürde iken bir (16) dervīş dergāh-ı 'ālīye bir qatır ile şu getirür idi baqalum gerçek midür (17)

14b

yohsa degil midür derken hemān eline tahta kılıcı alup lā fetā illā 'alī lā seyfe (1) illā zülfekār diyüp oturduğu yirden kılıcı şaldığı anda (2) fi'l-hāl qatır giderken iki pāre olup yarısı bir tarafa yarısı (3) bir tarafa düşdi yanında olan fuqarā' dervīşān ta' accübde kaldılar (4) sağa dervīş dağı ta' accübde kaldı evvāh dimege başladı dervīşler (5) haber virüp didiler ki sağa baba senüñ qatırını bu hâcım sultān (6) kılıcı şalınca iki pāre eyledi sağa dağı oradan kalkup toğrı (7) hâzret-i hünkāruñ huzūr-ı 'ālīlerine gelüp hâcım sultāndan şikāyet (8) eyledi ve zārı zārı ağladı hâzret-i hünkār dağı emr idüp (9) tiz varuñ hâcımı getirüñ diyüp bir kaç cān varup hâcım (10) sultānı girü çevirüp hâzret-i hünkāra getürdiler hâzret-i hünkār (11) didi ki ya hâcım ne itdüñ ve ne işledüñ bizler saña dimedik mi ki (12) bizlere tanışmayınca kendü kendüne bir iş itme diyüp dūn-gūn (13) itdiler ve huzūrlarından devr itdiler hikmet-i yezdānī ve hikmet-i pīr-i meydānī (14) hâzret-i hâcımuñ kolları egri bügri oldu ve sağayı ça (15) gırup ve qatırını getirüp du' ā eyledi fi'l-hāl qatır dağı himmet-i (16) pīr ile sağ oldu ve sağa baba şu taşımaya başladı işte benim (17)

15a

nūr-ı ‘aynım hâcım sultân düşkün olup kırk gün öylece serserî (1) gezüp ba‘de hâzret-i hünkârûñ hizmet-i ‘âlîlerinde bulunan ulu cân (2) kardaşlar bir yire biriküp birbirleriyle şöhet idüp hâzret-i hünkârûñ (3) hâcımuñ düşkün olup ve kolları egri ve bürgü oldıgını ricâ ve (4) niyâz ideler hâzret-i hünkâr dağı ‘afv buyurmasını ‘arz ideler diyü (5) meşveret itdiler ba‘de bir gün cümle hizmetde bulunan cânlar bir uğurdan (6) gelüp hâzret-i hünkârûñ ayağına yüzlerin sürüp ve tazarru‘ niyâz (7) idüp hâzret-i hâcımuñ ‘özin dilediler hâzret-i hünkârûñ dağı (8) keremleri menzül olmağıla suçundan geçüp ‘afv buyurdılar (9) andan hâcım sultâna müjde ayıtdılar ba‘de hâcım sultânı dağı hâzret-i (10) hünkâr çağırdup hâcım sultân dağı huzûr erenlere gelüp ve ‘özüñ (11) dileyüp andan hâzret-i hünkâr dağı suçın ‘afv idüp ba‘de (12) hâzret-i hünkâr dile gelüp buyurdılar ki hâcım bizler saña muqaddem dimiş (13) idük ki bizlere tanışmadıktan soñra kendü başına böyle iş (14) itmeyesin soñra zarar görürsin işte gördün bir dağı (15) iş itme lâzım olduğça bizler saña haber virürüz diyü buyurdılar (16) ba‘de hâcım sultân dile gelüp didi ki erenlerim bizleri bir ağıniyâ (17)

15b

vilâyetine gönderirsiñüz bakayım kılıcım keser mi diyü tecrübe eyledim efendim hünkârım (1) senüñ kapunda kesmeyen kılıcı ben soñra niderim diyü tecrübe eyledim (2) didi andan hâzret-i hünkâr tebessüm idüp buyurdılar ki ya hâcım kollarında (3) bir eşer kalsa gerekdir ancak diyâr-ı rûmda hâcım adlu er çokdur (4) aduñ kolu açık hâcım olsun diyüp buyurup hayde var imdi (5) me’mûr olduğun maħalle var demi devrânun yürisün uğrın (6) açık olsun himmetün çok olsun yüzün ağ olsun (7) diyüp ve hayr himmet idüp hâcım sultânı germiyân tarafına irsâl (8) buyurdılar işte benim nūr-ı ‘aynım bu maħalle degin hâcım sultân hâzret-i (9) hünkâr hâcı bektâş-ı velî el-horasânî kıddes sırrahu’l-‘âlî hâzretleriyle (10) ma‘ân oldukları o anda deryâdan kaatre ve güneşden zerre olarak (11) zikr olındı bundan soñra müstaķill hâzret-i hâcım sultânın (12) kerâmât-ı ‘âlîleri naql ve beyân olinup okıyan cân karındaşlardan (13) dağı hayr himmet ricâ ve niyâz olunur ki bu fakîri du‘â-yı hayrın ve hâram u şer (14) buyurmayalar bu maħall hâzret-i hünkâr hâcı bektâş-ı velî kıddesa sırrahu’l-‘âlî (15) hâzretleri hâcım sultânı diyâr-ı menteşede germiyân tarafında şusuz nâm mevzi‘e (16) irsâl buyurup hâzret-i hâcım sultân dağı ‘azm idüp kara hişâra gelüp (17)

16a

gösterdiği kerāmāt-ı ‘ālīsidür ‘azīzim şöyle rivāyet olunur ki (1) çünkü hünkār hācı bektāş-ı velī hācım sultāna ne ruḥşat virüp hācım sultān (2) daḥı allāh diyüp yola düşüp yevmen fe yevmen gelerek qara ḥişār cānibine (3) irdiler velakin qara ḥişār qurālarından anda öveyik qaryesi dirler (4) bir qarye var idi gelüp ol qaryede bir küşede sākin olup bir kaç gün (5) zıkr-i ilāhīyle meşgūl oldılar velakin ol qaryede yağlu baba dirler bir kişi (6) var idi muḥıbb-faqr idi bir gün gelüp hācım sultān ḥazretlerini (7) bulup merḥabā idüp görüşdiler hācım sultān bu ‘azīze ziyāde (8) siyle nevāziş idüp ‘izzet eyledi zīrā evliyā’ullāhda tekebbürlik (9) olmaz nitekim cenāb-ı ḥaqq ve feyyāz-ı mutlaq qur’an-ı kerīimde buyurur (10) innallāhu lā yūḥıbbi’l-mütekebbirīn ve bir maḥallde daḥı buyurur innallāhe lā yūḥıbbü (11) külle muḥtā lin feḥūr ayet-i kerīmesi māşduqınca hācım sultān yağlu baba ile ikisi (12) güzel muḥabbet idüp ve birbirlerin görmeseler olmaz idi ba’de (13) birbirlerine yāver yāver olup öveyik qaryesinde birbirleriyle hem-dem oldılar (14) bir gün hācım sultān yağlu babaya didi kim erenler gel senüñle bu arada (15) bir erba’ın çıkaralum diyüp yağlu baba daḥı pek güzel olur erenlerim (16) diyüp kırk gün ve kırk gice oldukları maḥallde erba’ın çıkardılar ki (17)

16b

yatdıkları taş ve ayakları altında olan taş ve arqalarına vir (1) dikleri taş ‘ibādet ve zıkrı’llāh ve ‘aşq-ı ‘ulüvvuñdan ḥamura dönüp (2) ayakları başdıqları taşda ve arqadıqları taşda gömülüp (3) batdı ve el-hālatü ḥazīhi ziyāret-gāh bir maqamdur imdi ‘azīzim bu iki erler (4) ol maḥallde erba’ın çıkarmaqda iken ol qaryenüñ ḥatunları her gün (5) gelüp bunları görüp ziyāret iderler idi ve hem dirlerdi ki ey (6) garīb bī-nevālar böyle zaḥmet çekmeseñüz de gelseñüz bizim şıgırcıklarımızı (7) güdseñüz olmaz mı diyü günde beş altı kerre gelüp söylerler idi (8) ve’l-ḥāşıl bu erler ḥatunların böyle beş kere gelüp gitmelerinden (9) ta’cīz olup bunlarıñ ellerinden qurtulamadılar ve’l-ḥāşıl çāresiz (10) ḥatunlar didiler ki varuñ şıgırlarınızı getürüñ görelüm ve güdelüm (11) didiler ba’de ḥatunlar sevine sevine evlerine gelüp ve şıgırların top (12) layup hācım sultān ḥazretlerinüñ nazarlarına getürdiler velakin bu (13) şıgırlarıñ içinde bir qara büyük boğa var idi hācım sultān (14) ḥazretleri velāyet birle qara boğaya dutup didi ki ey qara boğā (15) var bizim tarafımızdan rızāen-li-llāh te’ālā bu ḥatunlarıñ şıgırcıkların aḥşāma (16) degin güzelce güdüp müslümānlarıñ ekinciklerin incidmeyüp bir kimseye (17)

17a

zarar ziyān getürmesinler didi bu qara boğa hācım sultāndan bu cevābı (1) işidine fi'l-
hāl segirdüp hācım sultānuñ mübārek ayağına yüz (2) sürüp ve qalkup zīrā kim terāküm
olunan şıgırları boynuzı ile süsüp (3) kıra toğrı sürdi gitdi ve aḥşāma değin şıgırları ota
(4) dup ba^ç de aḥşām olıcaq yine şıgırları süsüp öñine qatup (5) getürdi bu vechle on gün
miqdārı bu qara boğa şıgırları (6) güderdi hācım sultān dağı ol vaqıtde bir yeñi evlenmiş
yigit (7) var idi varup ol yigidin evine girüp ^ç ibādet ta^ç ata (8) meşğül ve riyāzete devām
iderler idi bir gün qarye ḥalkı tamlar (9) üstüne çıkarlar görürler ki bütün qaryenin
şıgırları ekin (10) lerüñ içine girüp ve yayılıp yürürler birbirlerine didiler ki be cānım
(11) bir divāneye bütün şıgırları inandıñuz işte ekinlerimizi yirler elden (12) gitdi bütün
çignediler yazuqlar olsun diyüp bir kaç adam gönder (13) diler ki qara boğa bu şıgırları
yab yab güder ve gezüp otladur (14) ve hīç bir kimsenüñ ekiñine ziyānları yok ve
kimsenüñ tarlasını incidmezler (15) ve gelüp köylüye ḥaber virdiler ki fi'l-hāl ḥayvānlar
gerçi tarla arasında (16) gezerler velakin ziyānları yokdur didiler ve bir niçesi inandı ve
bir nicesi (17)

17b

inanmadı ve bir nicesi didiler ki adam sen de bu bir dīvāne ḥerīfdür böylece (1)
dīvānede kerāmet ne gezer bunuñ nesine i^ç tibār idelüm her biri bir dürlü (2) kelām
söylediler ve'l-hāşıl bir gün qarye ḥalkı bir yire toplanup birbirlerine (3) didiler ki bir
cānım bundan evvel şıgırtmaçlar ve şübānlar her gün evden (4) eve gelüp qonar idi bu
dīvāne ise hīç birimizüñ evine gelüp (5) uğramaz o yeñi evlenmiş olan adamuñ evinden
çıkamaz ^ç acabā sebep (6) nedür ider didiler gelin söyleyelüm bizim de evlerimize gelsin
etmek alsun (7) yisün didiler içlerinden bir kaç kişi didiler ki sizler hīç bir şey (8)
bilmez misiñüz bu ḥerīf yeni evlenmişdür ^ç iyāli yeni gelindür bu dīvāne de (9) gelini
görince ziyādesiyle muḥabbet itmiş bir ışıqdır be-her-hāl bu dīvāne (10) ışık bu gelini
sever eger sevmemiş olsa bizlerüñ dağı evlerimize (11) gelür etmek alur yir idi lakin be-
her-hāl gelini sever didiler meger ol (12) yigit dağı ol meclisde idi bu sözi işidine
varayım ol (13) dīvāne ışığı evimden qovayım diyü öfkelenüp ve gāzab birle evine (14)
gelür ve ol kadar ḥadde gelür ki hemān ḥazret-i hācımı dögmek mertebesiyle (15) gelür
ve evine girüp ḥazret-i hācımı görüp mübārek yüzine nazār idince (16) mecālī qalmayup
dili tütulur vücūdına lerze düşer çıkup (17)

18a

yine ʃaʃra gider bir söz söyleyemez bu ʃerifüñ muzırrı ʃazret-i ʃacıma ma' lüm (1) olur bir gün ʃazret-i ʃacım ayıtdı ey yigit gel senüñle bizim ʃudret bağçesine (2) gidelüm biraz yemiş ʃoplayup getürelüm yiyelüm didi ol yigit ayıtdı (3) hay dede sultāñ ʃimdi zemheri vaqtidür yemiş ʃande olur ağaçlarda (4) yaprağ bile bulunmaz didi ʃacım sultāñ ayıtdı sen hele gel ber-ā-ber gidelüm (5) ve eline bir senbīl al varalum bağalum ʃudret-i yezdān ne gösterir didi (6) ol yigit dağı bağalum bir 'ālemdür ne yapacağdur diyüp ʃacım sultāñ (7) öñince düşüp yürüdi ol yigit dağı ʃazret-i ʃacımuñ ardına (8) düşüp yürüdi ba' de bir büyük ʃaħraya gelüp anda bir büyük söğüt (9) ağacı var idi ol ağacuñ dibine geldiler anda ʃazret-i ʃacım sultāñ (10) du'ā idüp server-i enbiyā muħammedü'l-muʃtafā ʃefī' getürüp (11) ba' de el yüze sürüp pes imdi bi-ʃudreten ħālīğ rabbü'l-mennān (12) dünyā yüzinde her ne ʃadar yemiş var ise bu söğüt ağacında bi-t-tamām (13) ħalk olundu ʃacım sultāñ ol yigide didi kim ey yigit bir nağar eyle (14) ʃu ağaca ki ʃudret-i ilāhī ne gün zühür itmişdir didi bir de ol yigit (15) başını yuğaru ʃaldırup gördi ki dünyāda olan meyvelerüñ cümlesi (16) söğüt ağacında bitmiş fi'l-ħāl 'ağlı başından gidüp bir sā' atden (17)

18b

mütecāviz mest ve lā-ya' ʃıl oldu ba' de 'ağlı başına gelüp sultāñ (1) ʃacım ʃazretlerinüñ ayağına düşüp 'özrin diledi sultāñ ʃacım (2) dağı 'özrin ʃabül idüp didi ki imdi bizlere biraz yemiş (3) ʃopla didi bu yigit ayıtdı amān el-amān sultāñ-ı zamān (4) kerem eyle mürvet eyle benim günāhımdan geç bağışla didi ʃacım sultāñ (5) dağı ʃur imdi diyüp zenbīli eline alup söğüt ağacına ʃıkdı (6) ve envā' yemişlerden birercik birercik üzümnden ve incirden ħürmādan (7) zeytünden elmadan armuddan ve'l-ħāşıl cemī' yemişlerden ʃoplayup (8) zenbīlüñ ʃoldurdı meger-kim bu yigit dağı ʃazret-i ʃacım ağaçda (9) iken yuğaru bağmış idi bir de gözi ʃazret-i sultāñ ʃacımuñ (10) ud yerine duş olup gördi ki ʃacım sultānuñ ud yirinde (11) erlikden ħiç bir nişān yoğ bunı görince ta' accüb eyledi ve i' tığadı (12) muğkem oldu hemān aşāğıdan bir nağra urup amān ey sultāñ-ı (13) velāyet kerem eyle mürvet eyle-kim kem benden kerem senden ħağā benden (14) i' tā senden amān el-amān ey erenler ser-firāzī ʃimden ʃoñra ben (15) senüñ bir ota ħizmetkārınuñ olmışam amān efendim beni dīzārından (16) maħrüm eyleme māl u rızkım 'iyāl ve evlādım cümlesi seniñ uğrina fedā olsun (17)

19a

ey erenler şāhı mürüvvet eyle gel aşağı in diyüp ba' de hāzret-i (1) hācım daḥı ağaçdan inüp ol yigit mübārek ayağına yüzün (2) sürüp ba' de ol aradan dönüp ol yigidin evine geldiler ve otu (3) rup zenbīli ortaya koyup ve ol yigidin ḥatunını çağırup gel didi (4) varıcı daḥı oturup ol getürdükleri yemişden yiyüp ve yemişlerin (5) lezzeti damağların mu'atṭar eyledi rāyiḥası cānlarına eṣer eyledi ba' de yemişler (6) yeñdikde hāzret-i hācım el ḳaldırup du'ā eyledi ve hāzret-i ḥaḳḳa münācāt (7) idüp el yüze sürüldi andan hācım sulṭān hāzretleri bir nüṣḥa (8) yazup ḥatununa virdi ve bir kisvet ve bir kemer daḥı ḥatunuñ (9) 'iyāline virdi ve buyurdılar ki bu bizden sizlere teberrik olsun ve bizi seven (10) dostlar derdine dermān olsun allāh te'ālā emriyle didi ve daḥı ellerinde (11) bir 'aṣāları var idi igde ağacı idi bismillāh ve bi-emr-illāh diyüp (12) 'aṣāyı dikdi fi'l-hāl bi-ḳudret-i yezdān yeşerüp dallanup yemiş (13) virdi ve daḥı mübārek ayağıyla yiri depdi āb-ı zülāl gibi bir mübārek (14) şu çıkıdı ve el-ḥāletü hāzihi el ḳarye ahālileri ol şudan içerler (15) ve cümle nāss bu ḥikmet-āmīzi görünce çok kişi muḥibī oldı diger (16) velāyet beş ṭaşuñ ṣehādeti beyānıñdadur 'azīzim rāviler şöyle rivāyet (17)

19b

ve bu naḳille ḥikāyet iderler ki yine öveyik ḳaryesinde bir gün bir ḳoca (1) ḳarıcık inegini öñine ḳatup şıḡırlaruñ cem' oldıḡı maḥalle getürüp (2) şıḡırlaruñ içine bıraḳdı hācım sulṭān ḳaddesa sırrahu'l-bürhān hāzretleri (3) ḳoca ḳarıcıḡa didi ki ey vālīde gel sen bu gün şıḡıra ḳo (4) yuvirme zīrā bu gün ḳoyuvürsen inegini allāhü te'ālā (5) emriyle ḳurd yir soñra baña ṭa'ān idersin inegimi ṣatduñ yāḥūd bir ḥāl (6) itdūñ dirsın didi bir ḳaç def a hācım sulṭān ḳoca ḳarıcıḡa söyledi (7) ḳoca ḳarıcık hāzret-i hācımuñ sözini diñlemeyüp inegi şıḡıra (8) ṣaldırdı ba' de yine 'ādet üzere ḳara boḡa şıḡırları boynuzı (9) ile süsüp ḳıra sürdi ba' de şıḡırlar otlarken ol ḳoca (10) ḳarıcıḡuñ inegi şıḡırdan ayrılup bir ḡamir ṭarafa gitdi inek (11) kendü kendüsine gezer iken ḥikmet-i ḥüdā inege bir ḳurd rāst (12) gelüp ḳarıcıḡuñ inegini yedi pes aḥşam olup ḳara boḡa yine (13) 'ādeti üzere şıḡırını süserek ḡüde getürdi ve cemī' ḥayvānlar (14) evlerine geldiler illā ol ḳoca ḳarıcıḡuñ inegi gelmedi ve aḥir aradılar (15) bulamadılar aḥirü'l-emr ol ḳarıcıḡuñ oḡulları var idi anlar (16) daḥı bu ḳadar aradılar çāre olup barmadılar ba' de birbirlerine didiler ki (17)

20a

cānım herkesüñ inegi gelsin de bizim inegimiz gelmesin elbetde bu dīvāne ışık bu (1) inegi şatmışdur eger şatmamış olsa be-her-ḥāl biz bu inegi bulurduḡ (2) diyüp ve ahır kelām söyleşdiler andan ḥācım sultāna gelüp sū'āl (3) itdiler ki cānım bizim inegimizi ne yapduñ kime şatduñ ṭoḡrı söyle (4) didiler ḥācım sultān ḥāzretleri ayıtdı ben sizüñ inegiñizi şatmadım (5) velakin falān maḥallde ḡurd yidi ḥācım sultān böyle dıcek (6) ḡoca ḡarınuñ oḡulları didiler ki behey dīvāne ışık 'abeş (7) söylersin ve böyle inegi ḡurd yidi diyü elimizden ḡurtulamazsın (8) nāfile söz söyleme inegimizi senden isterüz didiler eger böyle inkār idersen (9) gel ḥākime gidelüm cevābını vir a'azze-allāhu şer'ān didiler ḥācım sultān daḡı (10) baş üstine varalum didi ba' de andan ḡalkup maḡkemeye geldiler (11) ve ḡoca ḡarınuñ oḡulları ḥāzret-i ḥācımdan şikāyet idüp didiler ki (12) efendim sen ḡādı-yı zamānsın ḡaḡkımızı ḡaḡ eyle didiler ḡādı efendi (13) didi ki bu adamdan ne istersiñüz didi bunlar didiler ki efendim bu bizim (14) şıḡırlarımızı güder ḡaryemizüñ şıḡırtmacıdur velakin bu böyle bi dīvānedür ki (15) kendüsü şıḡıra gidüp güdmez bunuñ bir ḡara boḡası (16) vardur şıḡırları ol ḡara boḡa güder bu daḡı dūnyāsından ḡeçmiş (17)

20b

bir dīvānedür kendüsinden sū'āl idüñ bizler şıḡırlarımızı isterüz didiler (1) ḡādı efendi dönüp ḥāzret-i ḥācıma ayıtdı ey dīvāne bu adamlaruñ (2) inegini ne yapdın ve kime şatduñ ṭoḡrı söyle işidelüm didi (3) zīrā şoñrasından şer'ān lāzım gelür didi ḥācım sultān ayıtdı (4) efendi bizler bu yigitlerin vālidelerine bundan evvel söylemiş idük (5) vālide gel sen bu inegi bu gün şıḡıra ḡoyuvirme zīrā allāhü te 'ālā (6) nuñ emri ile bu senüñ inegini bu gün ḡurd yir dimiş idük (7) vālideleri diñlemedi şıḡıra şalurdı inek daḡı şıḡırdan (8) ayrıldı ḡurd daḡı rāst gelüp inegi yidi didi ḡādı (9) efendi ayıtdı iy dīvāne bunlaruñ inegini ḡurd yidi dirsın (10) velakin ḡurd yidüḡi neden ma' lümdur eger ḡormiş adamlar var ise (11) şehādet itsünler şāhidüñ var ise ḡetür şehādet itsünler (12) didi ḥācım sultān daḡı beli efendim şāhidim vardır didi emr eyle (13) varayum ḡetüreyim didi ḥākım efendi daḡı ḡayde var imdi (14) şāhidlerin ḡetür didi ba' de ḥācım sultān daḡı oradan ḡıḡup (15) varayım ḡetüreyim diyüp meḡer ol ḡaryede bir büyük yirlü ḡaya var idi (16) ḡatta ismine ḡayalar dirler idi hemān ḥācım sultān ol ḡayanuñ (17)

21a

yanına varup bismillāh ya allāh diyüp ol qayaya bir yumruq (1) urup hikmet-i hüdā qaya beş pāre olup hācım sultān qayalara (2) didi ki gelün rızāen-li-llāh te‘ālā huzūr-ı hākimde şehādet idün ki (3) inegi qurd yidi didi hikmet-i rabbānī ol beş pāre taş (4) harekete gelüp allāhü te‘ālā emriyle hāzret-i hācımūn arqasına (5) düşüp yuvarlanaraq qādı efendi huzūrına geldiler qādı (6) efendi hāzret-i hācıma didi ki qanı şahidlerün didi hācım sultān (7) dahı işte getürdim diyüp taşlara işāret idüp taşlar (8) yürümege başlayınca qādı efendi bu hikmet-āmīzi görüp (9) ‘aqlı başından gidüp endāmına lerze düşüp bayıldı ba‘de (10) bir miqdār vaqt yatup yine ‘aqlı başına gelüp nuṭṭı tutıldı (11) bir cevāb idemedi bir sâ‘atden şöra ‘aqlı gelüp taşlara hitāb (12) idüp didi ki ey taşlar siz bu maḥalle niçün geldiñüz didi cenāb-ı hāḫḫ (13) ve feyyāz-ı muṭlāk taşlara dil virüp didiler ki ey hākim efendi (14) bizler bu maḥalle şehādet için geldik rızāen-li-llāhü te‘ālānuñ emriyle didiler (15) hākim efendi didi ki şahidsiñiz taşlar cevāb idüp didiler ki (16) bu şıgırları güdeñ şıgırtmaç yigitlerin vālidelerine dimiş (17)

21b

didi ki vālide gel sen bu gün inegini şıgıra şalurma zīrā bi-emr-hālik (1) müte‘āl senün inegini qurd yir dimiş idi vālideleri diñlemeyüp (2) yine şıgıra şalur şalıvirmiş ise de bunlarūn ve bunlarūn inegi şıgırdan (3) ayrıldı bir ahır maḥallda gitdi yolda qurd rāst gelüp inegi qurd (4) yidi ve bizim yanımızda yidi ve sürüden ayrılanı qurd yir ve biz böyle (5) şehādet iderüz ki qurd yidi eger inanmazsañız bizim yanımıza bir iki (6) adam katup varup gösterelüm inegin derisin ve başın (7) getürsin sizlere görñ didiler ba‘de hākim efendi er idüp (8) bir kaç adam gönderüp taşlar ile gitdiler fi‘l-vāki‘ inegin (9) başın derisin bulup huzūr-ı hākime getürdiler ve cümle qarye halkı (10) ve misāfir her kim bulındı ise bu hikmet-āmīzi görüp tekbīr (11) getirüp müteḥayyir oldılar ve el-hāletü hāzihi ol taşlara şehādet (12) qayaları dirler ve ziyāret maḫāmıdur tağ gibi ol beş qaya (13) turur ba‘de hīç bir kimsenün söz söylemeye mecāli qalmadı nihā (14) yet el-emr-i hākim efendi bu kerāmātı ve bu velāyeti görüp hācım sultān (15) hāzretlerinün ayağına düşüp amān el-amān ey erenler serveri (16) kerem eyle mürüvvet eyle diyüp ‘özr ü niyāz idüp ḫayr du‘ā ricā’ (17)

22a

eyledi hâcım sultân dahı el kaldırıp bunlara hayr du‘âlar eyledi ve (1) mübârek lisân-ı şerîflerinden şâdr olan budur ki yürüñ imdi bizim muhibbimiz (2) oluñ bağıñuz ve kaymağınız ziyâde olsun ve ‘âlemde böyle bir kaymağ dahı (3) bulunmasın diyüp allâhü te‘âlâ emri ile bizim hizmetimiz vardur ve sizleri dahı (4) allâhü te‘âlâ hazretlerine ışmarladım diyüp hemân ayağ üzere çalkup (5) yürüyüvirdiler bütün kırye halkı ayıtdılar gel dede sultân kerem eyle (6) bizi mahzûn eyleme diye gördiler ricâ olmadı ahır didiler ki dede sultân (7) bizim tevaqquf ile şıgırlaruñ haqqını cem‘ idelüm virelüm didiler hazret-i (8) hâcım sultân ayıtdı cânlar benim haqqım beni bulur nâfile zahmet çeküp (9) fuqâraya sıklet virmegiz diyüp yola revân oldılar meger kim (10) ol kara boğa anda yol üzerinde turup hazret-i hâcım sultânı (11) bekler imiş bir de hâcım sultân boğanuñ yanından geçüp giderken (12) boğadur hazret-i sultânı görünce arkasına düşüp yola revân (13) oldu köyler boğayı çevirmek istediler ol kadar cidd ü sa‘y eylediler (14) bir dürlü boğayı döndüremediler baqdılar ki çäre yok ahırü’l-emr (15) var imdi koca kara boğa dede sultânıñ kurbânı ol didiler (16) ve hâcım sultânıñ arkasından baqa kaldılar ba‘de hazret-i hâcım sultân (17)

22b

dahı öveyik kıryesinden çıkup kara hişâr diyüp yola revân (1) oldılar rahmet-ullâhü ‘aleyhi diger velâyet-i hâcım sultân hazretleri öveyik (2) kıryesinden çıkup kara hişâra gelüp kara katı taşdan (3) şu çıkardığdır şöyle rivâyet ve hikâyet olunur ki hâcım sultân (4) kâdessa’l-lâhu sırrahu’s-sübhân hazretleri kırye-i öveyikden çıkup bir mübârek (5) sâ‘atde kara hişâra dâhil olup ve kara hişâruñ yanında bir büyük (6) kaya var idi gelüp ol kayanuñ yanında bir kaç gün sâkîn olup (7) ba‘de ride riyâzete başlayup kırk gün riyâzet çeküp tevekkül haqq (8) oldılar ve kara boğa dahı yanlarında turur idi şehirlüden ba‘zı (9) adam gelüp görüp ta‘accüb iderdi bir dervîş kayaya arka virmiş (10) ve bir kara büyük boğası var yanında turur dervîş ise başını (11) hırkaya çeküp dünyâya nazar itmez bir kaç gün zarfında kara hişâra şöret (12) bulup halk gelüp gitmege başladılar ol vaktde kara hişâruñ bir begi (13) var idi bir muhibb adam idi giderek begin kulağına girüp ki bir dervîş (14) gelmiş yimez içmez dâ‘imâ murâkabe ve yanında bir kara büyük boğa var dâ‘im yanında (15) turup bir yana gitmez didiler kara hişâr begi ta‘aşşuk idüp bir kaç dîve ile (16) hazret-i hâcım sultânı ziyârete gelüp ve gördi ki vaşf itdükleri gibi (17)

23a

bir dervîş başını hırkaya çeküp hîç kimseye bakmaz ve yanında bir büyük çara (1) boğası var tırur ta' accüb eyledi ba' de beg ve sâ'irleri atlarından (2) inüp ve gelüp gördiler ki hırkasına bürünüp yatur âdâb ile (3) hâzret-i hâcım sultânun yanına varup oturdılar hîç birisi (4) bir şey söylemedi bir sâ' at miqdârı oturdılar o çarâfuñ (5) havası ıssı olup gündün dağı kızdığı bunlar gâyet şuşadılar (6) bey vedîdelere didi ki eger bu zât-ı şerîf er ise kalksa bize (7) bir şu buluvirse de içsek didiler bunların söyledikleri sözler (8) hemân hâcım sultân hâzretlerine ma' lûm olup ya allâh diyüp yirinden (9) kalkdı ve mübârek elini ol çayaya urdı hamıra batar gibi hâzret-i (10) hâcımın elleri çayaya batdı bir de mübârek elini çıkarup ba' de (11) ardı sıra bir pâk abdest ve âb-ı zülâl gibi şu çıktı bunlar dağı (12) içerdiler ancak bu velâyeti ve bu kerâmeti görince cümlesi mütehayyir oldılar (13) ahîrü'l-emr çara hişâr begi ve sâ'irleri yirlerinden kalkup gelüp (14) hâzret-i hâcımın mübârek elini öpüp ve 'özürlerini dileyüp (15) niyâz eylediler ve didiler ki erenler bizim 'özrimizi bağışla kem bizden kerem siz (16) efendimizden diyüp ve du' â ve himmet dilediler ve bizim şeyhimiz ol didiler (17)

23b

hâcım sultân hâzretleri dağı bunlara el kaldırup hayr du' âlar eylediler ve el (1) yüze sürüp andan çara hişâr begi ayıtdı dede sultân luğ eyle (2) mü' rüvvet eyle gel bizimle bizim eve gidelüm ve saña bir asitâne yapırayım (3) ve biraz köyler ve tarlalar vağf ideyim ve beş altı nefer hizmetkâr ta' yîn (4) ideyim hizmet-i şerîfün görsinler didi ve gâyetü'l-gaye ricâ ve niyâz (5) eyledi andan hâcım sultân hâzretleri ayıtdı ey begim cümlesi mağbûlimizdür (6) allâhü te' âlâ sizlerden râzı olsun ancak bizim şeyhimiz hâzret-i sultân hoca (7) ahmed yesevî ibn-i muhammed hanefî ibn-i ' alîyyül'l-murtażâ ve mürşidimiz hâzret-i (8) hünkâr hâcı bektâş-ı velî kıddesa sırrahu'l-bâkî hâzretleri buyurmuşlardır ki (9) senün mağâmuñ diyâr-ı menteşede germiyânda şuşuz nâm mevzi' dedür (10) var yüri anda sâkin ol diyü göndermişlerdür bizler ol mağalle giderüz (11) velakin bu bîñarcuğ bizim sizlere yadigarımız olsun ve adı taş pınar (12) olsun sizler varun mağâminıza didi ve andan beg ayıtdı (13) sultânım erenler şahı bizler sizlerden nice ayrılalum didi beg böyle diyince (14) hâcım sultân hâzretleri ayıtdı ey beg allâhü te' âlâ yardımcınız olsun (15) sizler hemân her nefes allâhü te' âlâ hâzretlerine tevekkül üzere olun bizleri (16) çağırduğunuz anda bizler sizlere himmet-pîrân ile gelirüz sizler hemân (17)

24a

varuñ fuķārānuñ asāyişine baķup gözedin diyüp andan begi ve sā'irini (1) evlerine gönderüp kendüleri daķı kerāmet bınarından bir abdest alup (2) ve ögle namāzın kılup ba' de du' ā ve şenādan soñra el yüze sürüp (3) ya allāh diyüp yirinden ķalkup şandıķlıya toğrı revān oldılar (4) ve ķara bođa daķı arķalarına düşüp kendi el-ķāletü hāzihi ķara hişār (5) memleketinde ol şudan cümle ķalk intifā' idüp iķerler ve taş (6) bınar demekle ma' ruf ğayet leziz bir şudur 'azizim işte benim ķadar (7) allāhdan bu şellü ķariķ 'āde kerāmet zuhūr itmek 'aceb dükeldir daķı (8) nice nice kerāmāt-ı 'ālileri zuhūr itmektedir rahmet-ullāhi (9) te' ālā rahmeten ve vāsi' aten diğer velāyet-i ķazret-i ķacım sulţānuñ şa (10) ndıķlıya varup ķadidleriñ hikāyetidür beyān olunur rāviler rivāyeti (11) üzere ķazret-i ķacım sulţān 'aleyhü'r-rahmete ve'l-ğufrān ķazretleri ķara (12) hişārdan ķıkup yola revān olup bir ğün şandıķlı didikleri (13) vilāyete gelüp velakin şandıķlı şehriniñ ķalkı ğāyet hod-bīn (14) ve münāfiķ ve muķibb hāndān düşmānı oldıķlarından derviş olanı (15) hiķ sevmedikden soñra bulsalar nā-ķaķ yire ķanın dokerler idi ķunki (16) ķazret-i ķacım sulţān şandıķlıya gelüp ve ķiblede yaña bir ķallice yir (17)

24b

bulup anda ķarār eylediler ve tevekkül ķaķķ olup kırķ ğün miķdārı zıkrullāha (1) meşğul olup kendü ķāllerinde riyāzāt ķeküp allāhü te' ālādan isti' ānet (2) diledi ve bu şehirlülerin ba' zıları görüp 'aceb ne ķişidür diyerek (3) yanlarına gelüp uzaķdan seyr iderler idi ve ķazret-i ķacım sulţānı (4) görünce ķahķahā ile ğülüp maşķaralığa alup birbirlerine dirlerdi ki (5) şü delü dīvāne görür misiñiz ki kırķ ğündür bunda yatur yimez iķmez (6) uyumaz ve bir ķayvāncıķ daķı yanını bekleyüp bir tırur (7) diyüp ğünā-ğün maşķaralığa alurlar idi velakin ķacım sulţān ķazretleri (8) buñlarıñ sözlerine hiķ muķayyed olmaz idi ancak şandıķlıda ol (9) zamānda bir 'aziz ķişi var idi ve ismine ķacı dirler idi ve şulehādan (10) bir adam idi bir gice 'ālem-i rü'yāsında ķazret-i enbiyā şalli allāhü te' ālā (11) 'aleyhi ve sellem efendimizi görüp ve cemī' şaķābe-i ğüzīn-i ridvān allāhü te' ālā (12) 'aleyhim ecma'īn ķazreti bilesince otururlar ğördi ķazret-i muķammedü'l-muştafā (13) şalli allāhü te' ālā 'aleyhi ve sellem efendimiz ayıtdı ya ķacı bizim evlādımızdan (14) bir ķişi vardur ve ismine ķacım dirler siziñ vilāyetinize ğeldi ve ķibleden (15) yaña bir ķalli yirde oturur var anuñ ile yār-i yāver ol didi (16) ba' de ķacı uyandı ve şükr-i yezdān eyledi ve ķalkup şabāķ namāzın

25a

kıldı ve namāzdan fāriğ olıcağ kıbleden yaña revān oldu ve yolda giderken (1) kendü kendüsine dir ki ‘aceb evlād-ı nesl-i resūli kıande bularam diyüp (2) fikr iderken ittifağ gördi kim bir ‘azīz-i nūrānī bir kişi oturmuş zikr-ullāh (3) görürdi ve ‘ālemden geçmiş hiçbir şey kaydında degil ve yanında bir büyük (4) kara boğası var tırur zan ile didi-kim in-şā’-allāh gördi ki zāt-ı (5) şerīf budur diyüp hāzret-i hācım sultānıñ yanına varup (6) selām virdi hācım sultān kıaddesa sırrahu’l-‘azīz selāmiñ alup (7) ve luṭf ü i‘zāzıyla mā-şā-allāh hoş geldüñ şafā geldüñ yār ü (8) vefādarım dervīş hācı diyüp ve yirinden kalkup merhabālaşdı (9) ve hāl hātırın şordı pes evliyā’ullāhda tekebbürlük olmaz nitekim (10) cenāb-ı hāḳḳ kıur’ān-ı kerīmde buyurur innallāhi lā yuḥibbū’l- mütekebbirīn āyeti (11) kerīmesi fehvāsınca dervīş hācı ayıtdı ey ‘azīz-pīrāni sizüñ (12) ism-i şerīfiñüz nedir didi ve sizlere kimdür dirler didi hāzret-i hācım (13) sultān ayıtdı ey dervīş hācı bizim atamız virdigi ismimiz receb (14) dir velakin şeyḫimiz sultān h̄oca aḫmed yesevī ve mürşīdimiz hāzret-i hūnkār (15) hācı bektāş-ı velī el-ḫorasānī ile bizleri rūma gönde (16) rince ve gelüp ka‘be-i şerīfi ve medīne-i münevvere ve kıuds-i şerīfi vesā’ir (17)

25b

maḫalle münīr ki ziyāret eyledigimizde bizim ismimizi hācım diyü ad virdiler didi (1) çünkü dervīş hācı hāzret-i hācım sultāndan bu kelāmı işidicek (2) ayıtdı-kim şıddıķun ya seyyīdü’l-evvelīn ve’l-aḫirīn muḫammedü’l-muştafā didi (3) ve ilerü gelüp hāzret-i hācımıñ mübārek eline ve ayağına yüz sürdi (4) ve ayıtdı ey erenler şāḫı şimden girü ben senüñ bir ednā du‘ācım diyüp (5) ve beni dīdārından maḫrūm eyleme diyü ve aḫir du‘ā ve niyāz eyledi hācım sultān (6) daḫı dervīş hācı kıabül idüp ve muḫabbet ziyādesiyle pür gidüp (7) bir yirde ‘ibādete ve t̄ā‘ate ve riyāzete ve a‘māl-ı şālīḫaya meşğül olup (8) kıaldılar velakin sen kışşa-yı dāstānı millet-gū tarafından dīñle çünkü (9) bunlar dervīş düşmānı olduklarından bir gün biriküp bir maḫalle birbirlerine (10) didiler ki bu bid‘at ışıķ bizim vilāyetimize nereden geldi ve vilāyetimize (11) niçün ayak başdı diyüp ve aḫir günā-gün nā-sezā şoḫbetler itdiler ve (12) bu münāfiķlar yigirmi otuz adamdan mütecāviz idi ba‘de içlerinden (13) birini hāzret-i hācıma gönderüp ve didiler ki var ol yaban ışıķı (14) olan adama söyle-kim bu bizim vilāyetimizde bid‘at olan ışıķ olmaz (15) ve buradan kalkup gitsün ve vilāyetimizde tırmasun yoḫsa anı helāk (16) iderüz diyüp böyle söyle didiler ve vilāyet yoķ degidir bir aḫir yire (17)

26a

gitsün zîrâ bizler dervîş sevmeyüz eger sözimizi diñlemeyüp gitmez ise (1) ziyâdesiyle zararımız tokınur şon pişmânlık ahu itmez pişmân olur (2) didiler ba‘de ol ırsâl eyledikleri adam dahı bunlarıñ cevâbların diñlemeyüp (3) ve kâlkup toğrıca hâcım sultân hazretlerinüñ oldıkları maķâma (4) gelüp ve gördi ki hâcım sultân hazretleri öyle namâzın kılarlar idi (5) ve namâz temâm oldıķda zıkrullâh idüp du‘âlar eyledi ba‘de ol gönder (6) dikleri adam dahı gelüp irişdi ve gözi hazret-i hâcım sultâna (7) düş olup hikmet-i hüdâ ol adamıñ cemî‘ endâmına lerze düşdi (8) hazret-i hâcımıñ ‘ibâdeti nürinđan ol herîfün kalbine bir hâl (9) zuhûr eyledi ve kendü kendüsine didi ki hâ-şâ-illâh böyle ‘azîz nürânî (10) ve pîr-i şamadâneye dahı idem diyüp ve ilerü varup el göğüse (11) koyup selâm virdi hazret-i hâcım dahı selâmıñ alup ‘izzet (12) itdi şafâ geldün hoş geldün gel otur didi ba‘de ol (13) adam geçüp oturdu hâcım sultân hazretleri ayıtdı ey yigit seni (14) buraya göndereñ kişileriñ cevâbını söyle işidelüm bilelüm (15) diyince ol yigit hazret-i hâcım sultândan bu hikmet-âmîz kelâmı işidüp (16) ve niye geldüğini bilüp ta‘accüb eyledi ve ayıtdı ey erenler şâhi dede (17)

26b

sultân kerem eyle mürüvvet eyle kim bizden kerem mürevvet ve luţf ve ihsân (1) siz erenlerden ve kesilsün ol dil kim saña bu‘z ‘adâvet idüp (2) nâ-sezâ şöhet söyleye ve ateşlere yansun ol gönül kim seniñ gibi (3) zât-ı ‘âlî-ķadre hâsed eyleye ve huzûrına ‘abeş şöhet söylemek (4) için geleni bile diyüp fi‘l-hâl oturduğı yirden şıçrayup (5) ve tazarru‘ niyâz eyleyüp hazret-i hâcımıñ ayağına gelüp yüz sürdi (6) ve ayıtdı ey şâh nâcebân kerem eyle dedecigim benim suçumı (7) ‘afv eyle didi ve ‘inâyed eyle bu haķîre bed-du‘â eyleme muhammedü‘l-muştafâ (8) haķķıçün ‘alîyyü‘l-murtażâ ve âl-i evlâd hürmetiçün suçum bağışla diyü (9) zâri zâri ağlayup ricâ ve niyâz eyledi imdi hâcım sultân (10) hazretleri bu yigidiñ böyle zâri kılup ‘özr ü niyâziñ görüp (11) mürüvvet idüp buyurdılar ki ey yigit allâhü te‘âlâ seni buraya ırsâl (12) idenlere inşâf virsün diyüp ol yigide hayr du‘â idüp (13) didiler ki ey yigit var şimden şöhra evlâd-ı resüle mütâba‘at eyle (14) ve âl-î evlâda mütâba‘at idenlere dost ol ve bir kimesneyi ğıybet idüp (15) haķķında nâ-sezâ söz söyleme nitekim hazret-i haķķ ve feyyâz-ı mutlaķ kur‘ân-ı (16) kerîminde buyurur kavle te‘âlâ velâ yağteb ba‘duküm ba‘za buyurmuşdur (17)

27a

var imdi olduĝuñ maķāmına gid zıkrullāha meşĝül ol didi ba' de (1) ol yigit daĝı tekrār niyāz idüp ve ĥayr himmet alup ve varup (2) anı gönderen adamlarıñ yanlarına varmayup içlerine ħarışmadı (3) ' ibādetde ve zıkrullānda oldı baķdılar gördiler ki gönderdikleri (4) adam gelüp kendülerine cevāb virmedi ol yigide daĝı ĥaşım olup (5) nār-ı ĥased gitdükçe ħalblerine eşer idüp yine bir gün bir yire cem' olup (6) birbirleriyle müşāvere idüp ayıtdılar cānım bu bid' at yabān ışıĝına (7) söz fā'ide itmez gelüñ varalum şu yabān ışıĝını döge döge ĥarāb (8) idelüm ħovalum bu ışıķ daĝı nice bir bizim böyle evlerimiziñ ħarşusunda (9) göz göre oturdalum diyüp hele aĥşām olsun bir kaç adama (10) söyleyelüm varsunlar bu gice hem ħorħudsunlar ve hem ħoĝsunlar didiler (11) bunlarıñ ĥareketleri ĥācım şulţān ĥāzretlerine ma' lüm olup (12) kendü kendülerine ayıtdılar çāre yokdur ħarar daĝı böyle derd bu yirde (13) bize rāĥat yokdur aĥşām daĝı yakın oldı ħalkup abdest (14) alup aĥşām namāzını ħıllup ba' de evrād ve ezķārlarını oķıyup (15) ve zıkrullāha meşĝül olup du' ā idüp andan mübārek yüziñ (16) ħıble ħarafına dönüp sūre-i yāsin ve sūre-i vāķı' a ve sūre-i enbiyā (17)

27b

ve sūre-i ihlāş şerīfi ve sūre-i fātiĥayı ve sūre-i baķarayı oķuyup (1) ĥāşıl olan şevābını muĥammedü'l-muşţafā şalli allāh ' aleyhi ve sellem rūĥına ve cemī' (2) āl ü evlād rūĥına ve aşĥāb-ı güzīn rūĥına ve evliyālar ve enbiyālar rūĥlarına (3) baĝışlayup du' ā ve şenā idüp ba' de yüz şalavāt-ı şerīf (4) ve biñ kere istiĝfār gönderüp ba' de istiĥāreye niyet eylediler ki (5) baķayım göreyim bizlerin bunda sākın olmamız emr olunur mı yoĥsa (6) olunmaz mı diyüp bir miķdar ĥ' āb ' ālemine varup ba' de gördiler ki ħıble (7) ħarafından yaña bir nūrdur zāhir oldı bir de ĥācım sulţān ħāddesa sırrahu'l-bürĥān (8) ĥāzreleri gördiler kim ol nūr içinde ĥāzret-i seyyidü'l-keveyn ve resül (9) ü's- şāķilīn şadr be-der ' ālem seyyid-i veled ādem şalli allāhü te' ālā ' aleyhi ve sellem mu' allā müzekkī (10) müctebā efendimiz ve cemī' enbiyā ve evliyā ve āl-i evlād ve eşĥāb-güzīn ridvān (11) allāhü te' ālā ' aleyhim ecma' īn ĥāzretleri cümlesi ber-ā-ber gelüp ĥācım sulţān daĝı (12) ilerü varup yüzün yire sürüp ve niyāz idüp ĥāzret-i sulţān (13) enbiyānuñ mübārek elin ve dizin öpdü ve el göĝse ħoyup tazarru' (14) eyledi ba' de ĥāzret-i resül-i ekrem dinī muĥarrem buyurdılar ki ey ciger küşem (15) ĥācım seniñ burası maķāmıñ degildür ve seniñ maķāmıñ şusuz nām mevzi' dedir allāhü te' ālā emriyle var anda sākın ol diyüp ve hem (16)

28a

bu ‘aşî yüzi kıra kavim seni sevmediler ve seniñ helâkin tedârikin iderler ve benim (1) evlâdına kaçd idenlerüñ yarın kıyamet güninde yüzi kıra olup ve benim (2) şefâ‘atimden mahrûm olurlar didi ey ciger küşem hâcım imdi dağı vâcib (3) oldu ki ol saña kaçd iden ‘âşilere bir du‘â eyle kim allâhü te‘âlâ anlarıñ (4) cesedlerin kadîd idüp kıyâmete degin yatup çürümeyeler ve benim mu‘cizâtım (5) ve seniñ velâyetin zâhir olup kıyâmete degin söylene ve hem benim evlâd (6) larımıñ du‘âsı müstecâbdır nitekim ol hâlik cenâb-ı müte‘âl kur‘ân-ı kerîminde (7) buyurur (rabbüküm) üd‘unî estecib leküm buyurmuşdır ayet-i kerîme masudınca du‘â eyle (8) ba‘de eglenmeyüp maqâmına var didi ba‘de hâcım sultân dağı h‘âbdan (9) uyanup gördi kim fecr-i şâdik olmuş ve dervîş hâcî dağı (10) uyarup didi ki ey dervîş hâcî bu gice ceddîm hâzret-i sultân (11) enbiyâyı gördüm ve baña buyurdılar ki ey ciger-küşem seni helâk itmege (12) kaçd eylediler ve saña kaçd idecek kavme vâcib oldu kim haqq te‘âlâya (13) tazarru‘ idüp allâhü te‘âlâ anlarıñ cesedlerin kadîd idüp benim mu‘cizâtım (14) ve seniñ velâyetiñ zâhir olup kıyâmete degin söylene diyü buyurdılar (15) imdi ey dervîş hâcî sen dağı bunda ceddîmizin mu‘cizâtını ve benim (16) velâyetimizi bekleyesin ve seniñ maqâmıñ bunda olsun velakin bizim maqâmımız (17)

28b

şusuz nâm mevz‘ idedir beni isteyen sende bulsun ve seniñ dağı (1) ismiñ hâcım olsun didi dervîş hâcî ayıtdı aman efendim sultânım (2) kerem eyleyin senden ayrılmam didi hâcım sultân hâzretleri ayıtdı ey dervîş (3) hâcî biz bundan halli olmazız ve bizim maqâmımız buraya yağındır sen (4) hemân benim nefesim kabûl eyle didi ba‘de dervîş hâcî dağı yirinden (5) kalçup sultân hâcım hâzretlerine niyâz idüp elin ve ayağın (6) öpdü ve pîrim şeyhimsin ve her ne kim emr ider iseñ emr seniñdir ve (7) bizleri dağı hayr du‘âdan ferâmüş eyleme didi ba‘de hâcım sultân (8) dağı kalçup abdest alup ve şabâh namâzın dağı kırup ba‘de (9) evrâd ve ezkârların okıyup du‘âlar itdiler ba‘de hâcım sultân (10) hâzretleri ayıtdı ey dervîş hâcî hâ-şâ-allâh ceddîm resûl-ullâh (11) hâzretlerinden yalan şadr olmamışdır gel seniñle bir du‘â idelüm ola ki (12) haqq te‘âlâ du‘âmızı kabûl buyurup habîbi yüzi şuyı hürmetine (13) diyüp dervîş hâcî ile bir du‘â itdiler ve buyurdılar ki kırk günden (14) sonra ol bize bu‘z ve ‘adâvet idenlerüñ ve vücûdları kadîd olup (15) kıyâmete degin herkese ‘ibret olup evlâd-ı resûle dil uzadup (16) bu‘z ‘adâvet itmesünler diyü du‘â idüp el yüze sürüp (17)

29a

ba' de hâcım sulţân hâzretleri dervîş hâcıya didi ki ey dervîş hâcı (1) sen dahı ol qadîd olanların cesedlerini bekleyesin ve seni allâhü te'âlâya ışmar (2) ladım diyüp ve ahır hayr ve himmet idüp dervîş hâcı dahı niyâziñ (3) idüp andan hâcım sulţân hâzretleri yirinden qalkıp ya allâh diyüp (4) şusız nâm mevz' i diyüp yola revân olup ve qara boğa dahı ve devletlüniñ (5) arqalarına düşüp gitdiler velakin sen kışşa ve dâstânı bu' z iden (6) lerin diñle ol bu' z iden qavimlerin sâlûs ve mütekebbir me' lûn (7) idi ve kâfir sermedi muhibb hândân ve düşmâni ve ol evlâd düşmâni bir (8) imâmları var idi dâ'imâ ol adamlara naşîhat idüp dirdi ki adamlar (9) dünyâ yüzinde eger bir adam şevâb itmek karar ider ise muhibb hândân (10) olanlardan ve evlâd-ı muhammede bî'at idenlerin birini qatl itse (11) veyâhüd zikrullâh ider bir dervîş görüp qatl itse ol qadar şevâb (12) hâşıl ider ki müfessirler dahı hâşıl itdügi şevâbı ta' dâd idemiz (13) diyü vâ'az iderdi çünki bu hasûd imâmıñ naşîhati ile bunlar 'âmel (14) olmuşlar idi ba' de sulţân hâcım hâzretlerine bu' z iden mel'ûnlar bir (15) yire cem' olup ve ittifâk idüp hâcım sulţân hâzretleriniñ maqâmlarına (16) gelüp gördiler kim kimesne yok yirinde yeller eşer birbirinden hacîl olup (17)

29b

birbirlerine didiler ki eyvâh ta'accüb yaman iş itdük amân (1) efendim sizlerin söylediğiñiz şevâblardan mahrûm olduğ diyüp hayf (2) lanaraq evlerine geldiler ba' de bunıñ üzerine yigirmi gün geçdi allâh (3) te'âlâniñ kararını ve resûlullâhıñ mu'cizâtını ve hâzret-i hâcım sulţânıñ (4) kerâmâtı ile min-'ind-illâh ol bu' z iden qavmiñ içlerine bir hastelik (5) girüp evliyâ'ullâha qaşd iden her kim var ise qarıları ve çocuk (6) ları ve kendüleri fi'l-cümlesi kırk gün içinde cümlesi ol hastelikden (7) qadîd olup qurudılar v'el-hâşıl şehr içinde olan evliyâ'ullâh (8) ehibbâlarından birbirlerine didiler ki gelüñ varalum bunları bir yire cem' idelüm (9) ve kıble tarafından yaña bir mağâra vardır anda koyalum diyü ittifâk itdiler (10) ve bunlar dervîşlere ve muhibb hândân âl-i 'ayâya qaşd itmiş kişilerdür (11) ded-du'âya uğramışlardur birer tâbût içine koyup bunları ol (12) mağâraya koyalum ve gelüp görün 'ibret olsun didiler ba' de tâbütleriñ (13) düzüp cümlesinüñ rey ile getürüp ol mağâraya qodılar imdi (14) hâcım sulţân hâzretleri dervîş hâcıya muqaddem dimişler idi ki seniñ (15) ismiñ dahı hâcım olsun ve beni seven seni sevsin dimişler idi ba' de (16) dervîş hâcı bu 'ibreti görünce benim şeyhim sulţân hâcım baña didügi remz (17)

30a

rumüz budur diyüp ol mağāra apusunda erkān utup ‘ibādet ve zikrullāha (1) megūl oldu ve nice yıllar ol maalde ‘ibādet idūp ba‘de āhib-i (2) velāyet olup ve nice velāyetler ve kerāmetler kendüsinden zāhir oldu ve ehr (3) halkı dem-ā-dem gelüp hayr du‘asın alurlar idi airū‘l-emr ol ‘azīz daı (4) dār-ı fenādan dār-ı beāya rılet eyledi ale‘n-nebiyy allallahū ‘aleyhi ve selem mū‘minūn (5) lā-yemūtüne bel-yunalyüne min darū‘l-fenā‘i ilā darū‘l-beā‘i hadi-i erīfi mā-(6) ıdınca ol ‘azīzi daı getürüp ol mağāra apusunda defn idūp (7) ve her cum‘a giceleri tilāvet-i ur‘ān idūp ziyāret iderler zāhirden ve bātından (8) rūāniyetle görünür mū‘minler ölmez fenādan beāya nal iderler ‘azīzim imdi (9) el-hāletü hāzihi adīdler mezārı dirler ve gelüp görenler ‘ibret alurlar ve (10) dervī hācım baba diyü ziyāret idūp abūl du‘ā bir maām (11) dil-gūā olmudur ‘azīzim diger velāyet-i hācım sultān usuz nām mevzi‘e (12) gelüp anda daı arā‘ib-i velāyet gösterdikleridür şöyle nal-i ‘ayān (13) ve beyān olunur ki ünkü ol ubu‘l-‘arifin ve mürīd-i esāllīn āhib-i (14) velāyet hāzret-i hācım sultān ‘aleyhū‘r-ramete ve‘l-afrān hāzretleri ol (15) zamān kim andūlu ehrinden alkup yola revān olup feyinneme (16) tevellü feümme vechullahi mā-ıdınca dostına secde isūp ve usuz nām maall (17)

30b

diyüp ve bir kimesneden ormayup allāhū te‘ālā hāzretlerine tevekkūl üzere olup (1) yola gider oldılar imdi allāhū te‘ālānu kudreti ve resūlullāhu mu‘cizāti berekātiyla (2) ‘uā azāsına dāil olup bir maalle irdiler ki orun ve bir vīrāne (3) lik ve bir ormanlık maalle geldiler gördiler kim bir vīrāne ve bir gūristānlıkdur kim (4) u uçmaz olan yürimez ba‘de hācım sultān hāzretleri bir hālice yir (5) bulup tevekkūl hā oldılar velakin ol maalde ır gün riyāzet (6) ekūp zūhd ü tavāya megūl oldılar ba‘de bir gice ‘ālem hūdāya varup (7) bātı-ı ‘ālemde şöyle gördiler ki hāzret-i seyyidū‘l-kevneyn ve resūlü‘-ailīn (8) allallahū te‘ālā ‘aleyhū ve sellem efendimiz gelüp ayıtdı ey nūr-ı ‘aynim hācım diyince (9) hācım daı ilerü varup ve yüz yire sürüp ricā-yı hācet diledi (10) hāzret-i sultān keyneyn alavātullāhū ve‘s-selāma ‘aleyhe buyurdılar ki ey ciger (11) kūem hācım seni maāmi burasıdur ve bunda arār eyle ve allāhū te‘ālā (12) arafından bu maām virilmidür burada sākin olup air ‘ömri (13) bunda geüresin gerek didi var imdi allāhū te‘ālāya raı ol ve tevekkūl (14) de ol diyüp naiat eyledi ba‘de hācım sultān daı uyudan (15) bīdār olup ükr eyledi ve

kalıup abdest alup namāz kıldı ve ev (16) rād ve ezkār okıyup hāşıl olan şevābını sultān-ı enbiyā rūhına ve cemī^c āl-i (17)

31a

evlād rūhına ve şahābe-i güzīn rūhlarına bağışlayup du^c ā idüp el yüze (1) sürdi ve tevekkül hākk olup anda kıldı velakin ol mekānda bir tã'ife (2) var idi bürkân yörükân tã'ifesinden aqqoyunlu cemā^c ati dirler idi (3) ve biñ bir hāne idi kışlak vaqti gelüp anlara dem-ā-dem hayvānların yayla (4) kılandırıp giderler idi meger kim ol vaqt yaylak vaqti olup gelmişler (5) idi ittifaķen gelüp kıondılar ve sultān hācımı anda görüp gelüp (6) bir yire cem^c olup hācım sultāna didiler ki sen ne kışisin ve nere (7) den gelürsün ve niye geldüñ didiler hācım sultān ayıtdı ka^c be-yi şerīfden (8) ve medīne-yi münevvereden geldim didi tã'ife-i yörükân didiler ki öyle (9) ise var deveni çek zirā bu bizim yakamızdur sen burada ne ararsın (10) var yolına git buradan geç dīv şıgırı kıandan alduñsa söyle (11) didiler hācım sultān bu tã'ifeye didi ki bu şıgır benim kendü mālımdur (12) ve bu maķāma allāhü te^c ālānuñ izni ve resüллāhıñ mu^c cizātı ve şeyhimiz (13) h^c oca aħmed yesevī ve mürşidimiz hünkār hācı bektāş velī el- ħorasānī (14) hāzrelerinin du^c ā ve temennileriyle geldim buracığı bizlere maķām oldu ve bu (15) maħalli bizlere yurt virdiler didi imdi bizler daħı geldik ve bu maħalli (16) ma^c mūr idüp āstāne idevüz didi yörükân tã'ifesi ayıtdılar (17)

31b

baķ dervīş bu maķām bizim kıadīmden beri yaylamız olup var bir āħir (1) yire git ormanlık çokdur sen burada olmazsın şöñra seni incidirler (2) peşimān olursın didiler bu gün tır yarın tırma nereye gidersen (3) git didiler ve hem sen bir ħarībsin şāyed ola kim saña bir zarar iderüz (4) didiler ba^c de hācım sultān hāzretleri sözlerine şabr idüp (5) zıkrullāha meşġül oldu bu tã'ife bir kaç kere söylediler ise de fā'ide (6) itmedi aħirü'l-emr bir yire biriküp ayıtdılar gelüñ bir kaç çobān (7) bulup andan varıñ şol yaban ışıġını dögenler eger ħabsetmez ise (8) öldürmege kıaşd idüñ ve hem boġasını getürsünler boġazlıyalum didiler (9) ba^c de aħşām oldu bunlarıñ hāzret-i hācıma kıaşd itdikleri ma^c lüm (10) olup cenāb-ı hāķķa tevekkül eyledi imdi ol şübānlar daħı ellerine şopa (11) lar alup ve hāzret-i hācımıñ oldukları maķāma gelüp velakin cenāb-ı allāh (12) hāzret-i hācımı ħıfz idüp çobānlar ol kıadar aradılar ki çāre bu (13) lup bulamadılar arayu arayu tãķatleri kıalmadı baķdılar ki çāre yok (14) gelüp evlerine girdiler ve her ne kıadar

aradılar ise cümlesini naql idüp (15) haber virdiler andan hâcım sultân hazretleri kalkup abdest aldı (16) ve şabâh namâzın kılup haqqâ münâcât idüp du‘â eyledi ve didi ki (17)
32a

ya ale‘l-‘âlemîn ey pâdişâh ‘izz ü cell ya haqqı‘l-elţâf necnâmmâ nehfâf veyâ ğavi el-
hacâl (1) veyâ kâzau‘l-hacât veyâ refî‘ü‘l-mercât bin kavleñ münâcâtını kabûl (2) eyle
resûlüñ hürmetine du‘âmı kabûl idüp icâbete yeterü diyüp (3) el yüze sürüp allâhü
te‘âlânuñ dergâhıña cümlesini işmarladı ve gelüp (4) bir köşede oturdılar ancak diyâr-ı
horasânda bir ‘azîz ‘âbid ve zâhid ve qalbi (5) pâk bir dervîş var idi ve ismine burhân
dirler idi ve muhibb (6) ehl-i beyt hândân idi cân ü gönülden evliyâ‘ullâh ahibbâsı (7)
idi bunuñ gönline ‘aşk ve muhabbet to olup ve dâ‘imâ du‘â ve senâ idüp (8) derdi ki ya
ilahî beni evlâd-ı resûl etegine irişdir ya alihü‘l-‘âlemîn (9) diyüp gönlinece allâhü te‘âlâ
hazretleriniñ vahdâniyetine işmârlayup tırmuş (10) idi bir gün burhân dervîş zıkr ve
‘ibâdet ve ta‘at idüp (11) ba‘de ‘âlem-i h‘âba varup rü‘yâsında görür kim rûm diyârına
gelmiş (12) ve cümle rûm erenleri bir yire cem‘ olmuş ‘ibâdet idüp ve şöhbet (13)
zıkrullâh ve zıkr enbiyâ‘ullâh ve tezâkir evliyâ‘ullâh iderler imiş burhân dağı (14)
erenlerüñ içine girüp bir maħallde oturdu ba‘de bir dervîş irişüp (15) geldi ve cümlesin
ayağa kalkup yir gösterdiler gelüp oturdu meger kim (16) ol gelen dervîş bunlaruñ
ħalîfeleri imiş velakin bir yüzi nûrlı (17)

32b

bir kişi imiş burhân bu yüzi nûrlı dervîş göricek qalbine muhabbet-ı (1) ‘aşk-ı ilahî
irişdi ve meger gelen dervîş bunlarıñ ħalîfeleri hâcım sultân (2) imiş burhânı görünce
gülerek ayıtdı mâ-şâ-allâh hoş geldüñ (3) şafâ geldiñ qadem getürdiñ benim yâr u
vefâdarım dervîş burhân didi (4) bu cevâbı bundan burhân işidicek şâd olup ve kalkup
(5) hâcım sultân hazretlerinüñ elin öpüp ve dizin öpüp şeyhim ‘azîzim (6) sin didi ba‘de
hâcım sultân baş kaldırup ayıtdı ey (7) burhân eger ister iseñ ve ‘aşkı yolında aşar iseñ
bizler rûm diyârında (8) germiyân ilinde oluruz gelüp bizi anda bulasın didi bir de (9)
burhân uykudan bîdâr olup görür ki ħorasânda kendüsinüñ (10) ħücreinde tırur velakin
kendüsi ‘aşk öyle bir ihâta imiş ki (11) dervîş burhân dîvâne olmuş mertebesine gelmiş
ba‘de şabâh olup (12) ve hîç bir kimesneye bir söz söylemeden ya allâh diyüp kıbleden
yaña revân (13) olup çıkdı gitdi ‘aşk-ı ilahî irişicek adam dîvâne olmaz mı (14) cidd ile
taleb iricek şeyhini bulmaz mı diyüp burhân abdâl tağ (15) taş dimeyüp dere depe

dimeyüp ve hâtırına hîç bir şey gelmeyüp (16) ‘ aşıkā baġdād ıraġ olmaz fehvâsınca yola çıkup ve hîç bir kimesne bunı (17)

33a

şormayup yevmen fe yevmen gele gele bir gün rûm diyârına geldi evliyâ’ullâhîñ (1) cezbese ħalbine düşdi geze geze gelerek bir gün germiyân iline geldi (2) ve kendü özine didi ki ah ‘ aceb ol ‘ âlî cenâbı nerede bulurum diyüp (3) hâtırına geldi hoş imdi benim gibi fakîri diyâr-ı ħorasândan buralara (4) alup gelen erenler ayaġına daġı getirinmez mi diyüp bu tefekkür ile gezer iken (5) ħudret-i ilahî bir ġuristâna çıkageldi ve gördi kim ba‘ zı yörük (6) evleri şahrâda yaylaġ itmişler tâ’ife-i yörükân bir kişi ħarşusunda (7) râst gelüp didi ki ‘ ammum oġlu bu yir niresidir ve bu yire ne (8) dirler didi ol kişi ayıtdı bu yire germiyân dirler ve bizim yaylamız (9) dur velakin seniñ gibi bir ışığıñ birisi şü ħarşuki depe üzerinde (10) oturur yimez ve içmez uyumaz ve yanında bir ħara boġası var dâ’im (11) yanında tırur ba‘ zan bizlere gelür ve söyler ki ben buraya âsitâne (12) yapacaġım diyüp tırur ve bir tarafa gitmez didi burhân abdâl sũ’âl (13) idüp didi ki şimdi ol dervîş nerededür yörük ayıtdı (14) şü depenũ üstindedür didi burhân abdâl ol yaña yürü (15) yüp ħâcım sultân ħâzretlerine ma‘ lûm oldu hemân yirinden ħalkup (16) üç ħadem yürüdi ve burhân abdâl daġı ħâzret-i ħâcım sultânũ (17)

33b

cemâlini görünce gönli rûşen oldu diledi kim ol aradıġı sultân (1) ve hem rü’yâsında gördüġi sultân odur ilerüye yürüyüp (2) selâm virdi ol daġı ‘ izzet ile selâmîñ aldı hoş geldiñ (3) ve safâ geldiñ dervîş burhân benim yâr u vefâdarım didi burhân (4) abdâl daġı dervîş burhân diyicek ta‘ accüb idüp ve gelüp ħâzret-i (5) ħâcım sultânîñ mübârek ħademlerine yüz sürüp ziyâret eyledi (6) esenleşüp hoġlaşup bir birine muġabbet idüp zikrullâha meşġûl oldılar (7) ve ħâcım sultân ħâzretlerine iderdi ba‘ de ħâcım sultân ħâzreti muġaddemâ (8) ol yörükân tâ’ifelerine du‘ â itmiş idiler ki anlarıñ şerlerini benim (9) üzerimden def‘ ide diyü ol du‘ â icâbete yetüp allâhü te‘ âlânũ (10) emri ve ħâzret-i resûlũ mu‘ cizâtı ve ħâzret-i ħâcım sultânîñ du‘ âsı (11) berekâtıyla ol yörükân tâ’ifesine bir ħastelik düşüp öyle bir çok (12) adamları helâk oldılar ve kimesneleri ħalmadı ahîrũ’l-emr tâ’ife-yi yörükân (13) bildiler ki ħâzret-i ħâcımîñ bed-du‘ âsına uğramışlar bir ħaç adamlar gelüp (14) amân el-amân efendim bizler itdük sizler itmeyũñ kem bizden kerem sizden (15) diyüp ħâcım sultânın eline ve ayaġına düşdiler amân

erenler şâhı bizlere (16) bed-du‘ â eyleme suçumuzu ‘afv eyle diyü ve ahir ricâ ü niyâz eylediler hâcım sultân (17)

34a

hâzretlerinüñ dahı göñli yumuşadı el kaldırıp hayr du‘ â eyledi cenâb-ı (1) allâh dahı hâzret-i hâcımın du‘ âsı berekâtıyla ol hastelik üzerlerinden (2) def‘ olup haste kalanları cümlesi şihhat buldılar sağ ve sâlim oldılar (3) cemî‘ kurbânların ve aqçelerin cem‘ idüp hâzret-i hâcım (4) sultâna getirüp efendim kerem eyle bizim şadağalarımızı kabûl eyle diyü ricâ (5) eylediler ve dahı oğlumız ve kızımız seniñ olsun yaylamız da seniñ (6) olsun bizler bir ahir yire giderüz didiler hâcım sultân dahı şadağa (7) ların kabûl idüp ve kurbânların kabûl idüp ve hayr du‘ â idüp (8) maqâmlarına gönderdi ba‘ de ol fevt olan yörükân tâ’ifelerini (9) getirüp bir yire defn eylediler mağribden yaña yanındadır ve ğarîbler (10) dir diyü şimdiye eylediler ba‘ de hâcım sultân hâzretlerinüñ mübârek (11) ism-i şöretleri ol havâlilerde münteşir olup şüyü‘ buldı ve (12) herkes gelüp hayr du‘ â himmetlerin alup murâdların ile nâ’îl olurdu (13) ve gelüp giden çoğaldı ahibbâ ve muhibbân cemî‘ olup hâzret-i (14) hâcım sultâna bir mescîd binâ idüp ba‘ de ol hâzret dahı allâhü te‘âlâ (15) hâzretine ‘ibâdet ve tevekkül tefekkür iderdi ve gelüp giden ahibbâ (16) şıdkâya ve muhibb-âne naşihat iderlerdi ve asitâne ve cami‘-i şerîf (17)

34b

bünyâd olmasını remzi derler idi ve bir ‘âlim fâzıl ve kâmil dervîş (1) gelüp hâzret-i sultânı ziyâdesiyle sevüp muhibb olup hizmet-i (2) şerîfnde istiğdâm iderdi ve hâcım sultânın dahı ziyâdesiyle (3) muhibbî ol câna olmağıyla hâcım sultân ol cânı halîfe idüp (4) ve hizmetün zâyî‘ olmaz diyüp nuşh idüp dilerdi ki cenâb-ı (5) haqq kur’an-ı kerîminde buyurur kavluhu te‘âlâ inn (8) allâhe lâ yüdüy‘u ecra’l-muhsinîn (6) diyü buyurmuşdur riyâ ile hizmet kabûl olmaz ve her ne kem hizmet (7) ider iseñ cidd ü sa‘y ile taşdik ile allâhü te‘âlâ cell celâle birinüñ (8) birine biñ hasenât virir ol dervîş bu kelâmları işidüp (9) ve diñleyüp gelüp giden ahibbâ ve muhibb-âne cân ü gönülden hizmet idüp (10) hâcım sultân hâzretleri dahı dâ’imâ ‘ibâdât ve riyâzetden hâli (11) olmayup ayende vü revende fuğarâya it‘âm ta‘âm indirürler idi (12) bir gün hâcım sultân hâzretleri kendü kendüne tefekkür gider iken (13) mübârek kalb-i şerîflerine muqarr mâ-helâk olan tâ’ife-i yörükânın (14) firâqları derûnlarına düşüp dervîşlere

buyurdılar ki dedeler (15) varıñ şol ğarībleriñ mezârları üzerlerine benüm kara boğamı (16) qurbân idüñ ve pişürüp cemîc olup qur'an tilâvet idüñ (17)

35a

ve şevâbını ol ğarībleriñ rûhlarına bağışlayın didi halîfe dağı (1) bu cevâbı işitdi 'ale-r-re'si ve'l-ayn diyüp ve varup şahrâda (2) boğayı bulup gel seni hâcım sulţân ister diyüp boğaya söyle (3) yince bu hâl boğaya ma'lüm olup ve halîfenüñ ardına düşüp (4) ve gelüp hâcım sulţân hâzretlerini mescid-i şerîfde bulup ba' de boy (5) nuzı ile kapuyı açdı ve gelüp hâcım sulţânıñ mübârek (6) ayağına yüz sürüp hâl diliyle hâzret-i hâcım didi ki efendim (7) emrine muţî'im ne buyurursañ râzıyım diyince hâcım sulţân hâzretleri (8) buyurdılar ki ey kara boğa hizmetüñ qabül olsun bir hazır-dâr ola (9) sını var yürü imdi dost yolına qurbân ol didi boğadır (10) bu cevâbı hâzret-i sulţandan işidince yüz yire sürüp teslîm-i (11) rızâ olup ve gelüp yönüñ kıbleden yaña çevirüp yatup (12) boyun uzatdı ba' de gelüp du'â ve senâ idüp ve ellerine bıçaq (13) alup bismillâh ve ya allâh allâh dost diyüp dost yolına qurbân oldu (14) andan pişürüp hazır olan cemîc muhibbâna şelâ diyüp ve dervişler (15) gelüp cem' oldılar ve qurbânı ekl idüp tilâvet-i qurbân idüp (16) ve hayr du'âlar itdiler ve hâşıl olan şevâbı ol ğarībleriñ rûhlarına (17)

35b

bağışladılar ba' de hâcım sulţân dağı gelüp cânlara luţf itdüler (1) erenler allâhü te'âlâ katında zâyi' olmaya diyüp ba' de yörükân tâ'ife (2) lerine dağı hayr du'â idüp ve hazır meclîs bulunan cân qarındaşlara (3) dağı hayr himmetler idüp ba' de hizmetçiler hizmete misâfirler hânelerine (4) gidüp 'ibâdet ve tâ'ata meşğûl oldılar 'azîzim işte bu kerâmet (5) 'aliyye dağı naql olunup bu mağallda hitâmı reside oldu hünkârım benüm (6) diger velâyet-i hâzret-i hâcım sulţân 'aleyhü'r-rahmete ve ve'l-ğafırân (7) hâzretleri menteşe iklîmine gider ve geleridir beyân ve ifâde olunur şöyle (8) rivâyet ve bu naql ile hikâyet idüp dirler ki bir gün hâcım sulţân (9) hâzretleri hân-ğah 'âlîlerinde iken 'aliyyü's-şabâh halîfeleri olan (10) zât-ı 'alî-ğudret didiler ki erenler bizüm min-'ind-illâh bir miqdâr hizmetimiz (11) vardur in-şâ-allâh te'âlâ izin haqqıyla ol hizmeti edâ idelüm sizler (12) dağı bunda gelüp giden ahibbâya nuşh ve pend ve misâfirâne 'izzet ikrâm (13) eylenüz diyüp ba' de abdest alup ve dostına secdeyi şükr idüp (14) ve sizleri emânet eyledim diyüp kıbleden yaña revân oldılar (15) derviş burhân dağı qalkup merkebin getirüp ve abdest (16) bardağın alup ve bir kaç kitâb dağı tobraya koyup ve hâzret-i (17)

36a

hâcimuñ ‘aşâsın alup hâcım sultānuñ arduna düşüp yevmen fe yevmen gidüp (1) menteşe iline kadem başdılar ve uzaqdan gördiler kim bir tākım dedeler biriküp (2) qurbān cem‘ iderler hâcım sultān hâzretleri ilerü gelüp bunlara selām virdi (3) ve hāl hātır şordı ve merhabālaşup esenleşdi ve bu cemā‘ at dede (4) leruñ hālîfeleri şeyhlüden pākça sultān ve habīb ü hâcı paşa sultān ki (5) ayine-i gāzî evliyaları idi hayli var idi imdi hâcım sultān hâzretleri (6) bunlara nuṭk idüp didi ki erenler babalar sizüñ ile bir kaç gün seyrān (7) idelüm ve sizüñle bilece olalum ve daḥı velāyetiñizi görelüm didi pākça (8) sultān hâzret-i hâcım sultāna ayıtdı erenlerim nereden gelirsiz didi (9) pes evliyalar birbirlerini bilirlir velakin yanlarında olan dervişler bilmek (10) için şordılar hâcım sultān hâzretleri ayıtdı ‘ammum-zāde mürşīdim hâzret-i (11) hünkār hâcı bektāş-ı velī el-ḥorasānī ile şeyḥimiz ḥoca aḥmed yesevī ibn-i (12) muḥammed ḥanefī ibn-i ‘aliyyü’l-murtażā bizi rūma gönderdi ve gelüp ka‘be-i şerīfi (13) ve medīne-i münevvere ve kuds-i mübarekeyi ziyāret ve tavāf idüp andan (14) rūma gelüp cemī‘ evliyalar hâzret-i hünkār hâcı bektāş-ı velī (15) den me’zūn olup icāzet alup ve şofra çırāk ve ‘alem ve seccāde (16) lerin tekbīrledüp her birleri maḳāmlu maḳāmlarına gıtdiler hâzret-i hünkār (17)

36b

diyār-ı mālīde şulıca karayükde sâkin oldı bizi daḥı germiyān ilinde (1) şusız nām mevzi‘ye gönderdi anda sâkin olduḳ bi-izn-illāhi te‘ālā (2) ve hem menteşe iḳlīmide biñ bir öküz qurbān vardır diyüp anları daḥı alup (3) seyyid gāzīnūñ türbe-i şerīfide ‘imāret idüp fuḳarāya it‘ām itdür (4) diyü emr eylediler anuñ için geldik erenler didi pākça sultān hâcım (5) sultān hâzretlerinden bu kelāmı işidüp cemī‘ si iki başdan (6) merhabālaşup şeyḥimizsin diyüp ‘izzet ve ikrām eylediler ve hem daḥı aḥşām (7) yakın idi ḳadīmden bir ḳonaḳları var idi pākça sultān bir dervīş (8) gönderüp dervīşe didi ki erenler var bir eyüce oda temüzleyüp döşe (9) zīrā bir ulu ‘azīz misāfirimiz vardır eyüce ‘izzet itsünler didi ḥaber vir (10) dervīş ey-v-allāh diyüp revān oldı ol ḳariyyenüñ ismine pesi (11) dirler idi ol ḳonaḳları olan adama dervīş ḥaber virüp (12) didi ki pākça sultān geliyor size selām du‘ā ider bir ḳonuḳ yir (13) cegizi bulıvirsün zīrā bir ulu misāfirimiz vardur didi pes ol (14) adam dervīşe didi ki var yüri git şuradan ben şimden girü ve sizlere münkir (15) oldum şimden şoñra sevmezim zīrā ben dervīşlere çok deve at (16) koyun keçi şıḡır öküz qurbān virdüm murādum olmadı bu ḳadar ricā (17)

37a

minnet eyledim bir erkek evlād diledim olmadı bir kızım var oğlum bu kadar (1) şimden
 soñra ben dervîşleri sevmem var yürüri kande gider ise gitsün didi (2) ol dervîş dañı
 konağ şāhibinden bu kelāmı işidüp ve gelüp (3) pākça sultāna söyleyüp pākça sultān
 gāyet bî-ñuzūr oldu (4) velakin ifşā itmedi ve söze gelüp didi hoş imdi misāfirleri (5) var
 ise biz de şahrāda qalurız diyüp süküt eyledi ba‘de bu hāl hāzret-i (6) hācım sultāna
 min-‘ind-illāh ma‘lūm olup didiler ki dedeler şahrāda qalmağ (7) olmaz lākin bunda
 benüm konağım vardır varalum sizlere pīş-rev (8) olayum diyüp yola revān olup gitdi
 dedeler birbirlerine didiler ki (9) cānım bu herīf kanden geldi ve buraya hīç geldüğü bu
 kadar ‘ālem bu ya (10) bir dīvānedür diyüp söyleşdiler ba‘de hācım sultān ilerü varup
 (11) gördi-kim büyük bñnar var bñnardan bir kızcağız şu alur hāzret-i hācım (12) sultān
 ol kızcağıza selām virüp kızcağız dañı ‘izzetle hāzret-i (13) hācımıñ selāmuñ alup ve iki
 elini gögsine koyup durdı hācım (14) sultān ol kızcağıza didi ki bacı bir şu vir içeyüm
 didi ol (15) kızcağız dañı bardağı taldurup hācım sultāna şundi hācım (16) sultān dañı
 bardağı ağzına alup ve bir yudum yuğdı cür‘asını (17)

37b

bardağā bırağdı ve bardağı kızınıñ eline şundi kızcağız dañı dede (1) cük cürğasıdur diyüp
 nüş eyledi bir yudum şudur kızınıñ (2) boğazına gitdikçe hikmet-i hüdā kızını bir ‘aşk-ı
 ilāhī bürüdi ki fuğire kızcağız (3) mest ve hayrān olup hāzret-i hācımıñ mübārek yüzine
 baqağaldı (4) ve‘l-hāl hāzret-i hācım sultān ayıtdı bacı bu gice bizi misāfir itsenüz (5)
 hağğ için olmaz mı didi kızcağız ayıtdı baş üstine dedecigim (6) buyurıñ bizim odaya
 gel gidelüm didi hācım sultānıñ kızcağız (7) önüne düşüp evlerine getürdi kızınıñ babası
 dañı taşra yabana gitmiş (8) idi kız tiz elden odayı pāk temizleyüp döşedi hācım sultān
 hāzretleri (9) dañı tevekkül hağğ olup geçüp oturdı ba‘da pākça sultāna dañı haber (10)
 gönderüp anlar dañı cümle dedeleriyle gelüp ve odaya girüp otur (11) dı ancağ ol
 kızcağız el gögse koyup hācım sultān hāzretlerinüñ (12) cemāline karşı hayrān olup
 nazar-ı şerīfnde ayağ üzere tırup (13) qaldı bir zamāndan soñra kızınıñ babası yabandan
 gelüp hatunına (14) didi ki qanı kız didi hatun ayıtdı bundan evvel ol azarladığım (15)
 dervîşleri alup odaya getürüp ve yanlarında tırur didi (16) velakin qarye içinde kızınıñ
 babası hağrı şayılu bir nāmlu kişi idi (17)

38a

kendü kendiye  ar idüp ve ğazab ile didi ki varayım ol kıızı  l (1) d reyim ve hem dağı ol yaban ışıklarını döge döge  ovayım diyüp (2) odadan  arafa gidüp ve ğazabla içerü girüp velakin kıızın babası (3) odadan içerü girince g zi h cım sult nıñ gözine duş olup (4) hikmet-i h d  end mina bir lerze düşüp nu kı  utuldu ve söz söylemege (5) mec li  almayup geçüp oturdu ba  de aĥř m oldu h cım sult n (6) abdest alup ve nam zı  ılıp du    idüp oturdu oda ş hibi (7) dağı  a   m getürüp şofra  uruldu lo ma yin p du    ve sen  olunup (8) oturdılar ol kıızcaĝız  ařra  ıķup babasınun  a   mların (9) begenmey p tiz elden bir sem z keçi boĝazlıyup ve fi'l-h l pişürüp (10) h cım sult nıñ nazarına getürdi ve ayaĝ üzere  urdu velakin (11) bir s  at geçdi lo maya el şunmadılar h cım sult n ayıtdı erenler lo maya (12) buyurun  ızımız getürdi didi p k a sult n didi ki hayır erenler bizler (13) ol lo madan yimeziz z r  kıız boĝazladı didiler h cım sult n h zretleri (14) ayıtdı erenler ol kıız degildür erkekd r gel n lo maya buyurun didi (15) ve'l-h şil bir kimesne kıızın get rdiĝi lo maya el şunmadı aĥir 'l-emr h cım (16) sult n h zretleri şofrayı kendü önine çeküp dört parça idüp (17)

38b

ol lo mayı h dre geçürüp ba  de bir parçasını derv ş burh na didi ki (1) burh n gel  a   mı al ve şofraya  oy l zım olur diyüp ba  de (2) burh n abd l dağı ey-v-allah diyüp ve şofrayı  aldırup m -b k  (3)  a   mı getürdiler şofrasına  oyup ve du    olunup ve şadet va ti (4) dağı gelmiş idi oda ş hibi dağı kıızını alup h remine gitdi (5) ba  de h cım sult n p k a sult na didi ki erenler babalar  are yo dur (6) řu oda ş hibin n kıızına ziy desiyle gönül düşürdüm ve muĥabbet eyledim (7) bir dürlü şabra mec lim  almadı in-ř ' -allah be-her-h l her ne olur ise (8) olsun ben bu gice bu kıızın yanına varmadıĝdan řoňra olmaz (9) be-her-h l bizlere ya ın olmak l zım geldi varacaĝım didi ba  de (10) h zret-i h cım sult ndan bu haberi c nlar ve erenler ve babalar ve dağı (11) p k a sult n işidince hay  acem k firi sen bir yaln z kişisin (12) bizim ise evlerimiz var  oluĝ çocuklarımız vardır bizler burada yirl  (13) yurtlu adamlarız günü m sl m nlıĝdır herifin hem odasında (14) yatalum ve hem etmegini yiyelüm ve  ırzına geçmek olur mı eger  uyarlar ise (15) bizüm cümlemizi  ırarlar didiler h cım sult n didi ki ben dağı sizlere önce (16) s ylemekden ĝarađım buradan ĝarađınız ba ılmadan gel n va ti ile  are (17)

39a

ñizi görüp tedbiriñiz her ne ise görüñ zîrâ be-her-ğâl bizler bu kızcâ (1) ğıza varacağız çâre yokdur gönül belâyuz kıra diyüp sizler kendü (2) çâreñize baqın didi ba' de bu cânlar hâcım sultânandan bu cevâbı (3) işidüp pākça sultân ve hâbîb hâcı sultân ve cümle dervîşler (4) bunı reyî harâb görüp didiler ki bizler cümle kaçalum gidelüm didiler (5) hâcım sultân dahı uğurlar olsun erenler bizleri dahı gönülde (6) çıkarmayup himmet idüñ didi ol kıyede bir büyük tağ (7) var idi cümle cânlar halîfeleriyle tağa toğrı kaçup gıtdiler bir (8) birlerine çok kelâm idüp dervîş muhammed dervîş 'alî dervîş (9) hasan ne dirsın dervîş muştafâ dervîş 'oşmân ne dirsın (10) şu 'acem idecegi işe ta'accüb iderler idi ba' de (11) bu cânlar şavuşduqdan soñra hâcım sultân burhân abdâla didi ki (12) dervîş burhân ibriçe şu koy abdest alayım didi burhân abdâl (13) dahı ey-v-allah diyüp abdest şuyı getürüp hazret-i hâcım sultân (14) abdest alup ve iki rek'at namâz kıilup ve du'â idüp ba' de (15) bir süre-i yasin okıyup ba' de biñ bir kere şalavât-i şerîf getür (16) diyüp ve du'â idüp el yüze sürdi ve bir burhâna didi ki erenler sen (17)

39b

bunda tır baqalum allâh erenlerine gösterir didi andan yirinden kalkup (1) ya allâh destür diyüp ve gelüp toğrı oda şahibinüñ haremüne varup (2) kapuya gelince kapu bıkudrete allâhü te'âlâ yukaru kalkup mu'allâk tırdı (3) andan geçüp kıziñ yatduğı odaya gelüp kapuyı oda dahı yukaru (4) kalkup min-'ind-illâh mu'allâk tırdı hâcım sultân hazretleri (5) dahı içeri girdi ve gördi ki ota içinde üç cân yatır biri (6) kız ve biri kıziñ babası ve biri kıziñ anası idi hâcım sultân (7) kızin yanına varup ve mübarek elini destür diyüp kıziñ yüzine (8) baqup ayıtdı bismillâh bi-izn-illâhi te'âlâ didi bir ayete'l-kürsî okıyup (9) ve kıziñ göbeline varınca degin mesh eyledi ve okırdı ba' de çıkup (10) yürüyüvirdi meger kız dahı rü'yâ görür imiş kızdır uyqudan (11) bî-dâr olup amân babacığım hâcım geldi yanıma diyince hâcım sultân (12) haylice şavuşup gitmişler idi kıziñ babası dahı arlu nâmüslu adam (13) olmaqla eyvâh kız elden gitdi halk yüzine nice baqayum diyüp (14) bari şu kızi öldüreyim diyüp karanlıkda eline bir mîşe ağacı (15) geçüp kıziñ üzerine babası gelince kız amân baba beni bırak ğâl başqa (16) günâ oldu hele bir mûm yak da bir görelüm ne oldu diyüp kıziñ (17)

40a

vâldesi dahı uyqudan kalkup bir mûm yakup bir de ne gördiler (1) bıkudret allâhü te'âlâ kızları bir şaruşın on sekiz yaşında nev-cevân (2) yigit olmuş tırdı kıziñ anası ve babası

bu hâli görünce hayret (3) içinde kalup ta' accüb eylediler 'acabâ gerçek midir yohsa hayâl midir diyüp (4) şabâha kadar sevinçlerinden ne yapacaklarıñ bilmeyüp vâkı' â- 'âde ilâh muhâlif (5) olduklarından tefekkür olunur velakin evliyâ'ullahların 'inde hiç maqarrla (6) sından olup şükr ü hamd yezdân idüp şabâh olduğda cümle kırye (7) halkına haber virüp ümmet-i muhammed gelüñ görüñ bu gice bizim odamızdaki (8) dervîş haremimize girüp ve kızımızı görüp muhabbet itmiş idi (9) ve gice yarusında kızımızuñ yanına gelüp bir nefes idüp kızım on (10) sekiz yaşında bir nev-cevân oldu diyüp haber virdi ba' de kırye halkı (11) tıyup geldiler ki haқиқat herîfüñ kıızı bir oğlan olmuş gördiler (12) ta' accüb idüp cümle kıonşular şükr ü yezdân itdiler bir yire cem' olup (13) amân ol sultân nereye gitdi diyüp cümle kırye halkı hâcım sultân (14) hâzretlerinüñ ardına düşüp aramağa başladılar hâcım sultân dağı ol (15) harîk 'âde olan kerâmât-ı 'âlîleri huşüle gelince kıryenüñ yanında (16) bir tağ var idi ve depesinde bir kıaba ağaç var idi gelüp mübârek (17)

40b

arkasını ol ağaca virüp oturlar idi velakin evvel giden (1) dervîşler dağı öteki tağdan aşağıya bakıp gördiler kim kırye içinde (2) bir kıalabalık var beş yüz kışiden mütecâviz adam bir yire cem' olup (3) dervîşlerüñ oldukları tağdan tarafa gelürler tozları asumâna (4) çıkmış ve bu dervîşler birbirlerine didiler ki hay meded 'acem var ise (5) bizlere söylediği işi idüp ve kıza el atmış eyvâh şimdi (6) gelüp bu adamlar bizim cümlemizi helâk iderler diyüp ve tağı (7) aşup firârî firâre tebdîl idüp kaçdılar köylüler ise (8) 'aceb sultânımız kıande gitdi ve ne tarafda buluruz diyüp (9) ol tağa çıktılar ba' de gördiler ki hâcım sultân hâzretleri bir ağaca (10) mübârek arқalarını virmiş oturlar kırye halkı hâzret-i hâcımı (11) görünce yüzleri üzerine sürünerek huşurına geldiler ibtiâ' (12) kızuñ babası gelüp ve ağlayarak yüzi üzere sürünerek (13) hâzret-i hâcımüñ elin ayağın öpdü ba' de kızuñ vâlidesi (14) gelüp kıadelerine yüz sürdü ba' de erkek olan kıız dağı gelüp (15) edeb üzere haқ-pâye niyâz eyledi andan cümle kırye halkı gelüp (16) mübârek elin öpdiler er ve gerek 'avratlar gelüp hayr du' âların aldılar (17)

41a

velakin evvel giden dervîşler uzaқdan gördiler ki hâcım sultâna hiç zararları (1) yokdur ve gelüp gidenler elin ayağın öperler ba' de evvelki kaçdııkları (2) tağdan yine ol tağa gelüp ve bir çobân bulup şordılar ki bu kıalabalık (3) nedür diyince şübân bunlara olduğu gibi haber virüp bunlar maқâleyi añladılar andan (4) cem' olup hâzret-i hâcım sultânıñ

oldığı maḳāma gelüp ve ‘özürler dile (5) diler ve ol kızdān erkek olan cevābı görüp bir güzel yigit olmış (6) andan ḥācım sulṭānıñ ḥuzūrına gelüp oturdılar ba‘ de ḳalkup (7) bir bir ‘özür ve niyāz idüp erenler bizüm ḳuşurımıza ḳalma kerem eyle diyüp tazarru‘ (8) eylediler andan ḥācım sulṭānı evlerine da‘ vet idüp ‘izzet ikrām (9) ḳıldılar ba‘ de ḥācım sulṭānıñ bu velāyet ve bu kerāmet ‘ālileri menteşe (10) iḳlīminde şöhret bulup ve ḳadr-i şānı bilindi ve gelüp ve gelüp gitmege başladılar (11) ḥayr himmet ve ḥayr du‘ālarını alup giderlerdi işte benim nūr-ı ‘aynim kimi at (12) kimi ḳoyun kimi keçi ve kimi ḥāliler ve kilimler getirüp ziyādesiyle ḥayvān (13) terāküm olup bundan mā‘ada daḥı biñ bir öküz ki ḥazret-i ḥünkār ḥacı (14) bektāş-ı velī el-ḥorasānī remz eylemişler idi anlar daḥı bir ṭarafdan cemī‘ olup (15) ve sulṭān ḥācım ḥazretleri bunlara ḥayr du‘ā ve himmetler idüp diyüp nezr ü (16) niyāzıñızı ve ḳurbānlarıñızı allāhü te‘ālā ḳabül eyleye diyü her birine tesellī-yi ḥāṭır (17)

41b

eyledikten soñra sulṭān ḥācım ḥazretleri ayıtdı şimdi bu yigit bizim oğlumuz (1) dır beni isteyen bunda bulsun ve bunuñ ismi daḥı ḥācım olsun diyüp (2) ve ḥayr du‘ā ve himmet idüp ol ḳadar cānlar daḥı allāh allāh diyüp el yüze (3) sürüp cümlesi destür diyüp ve herkes maḳāmlu maḳāmlarına ṭaḡilup (4) gitdiler andan ḥācım sulṭān daḥı buyurdılar ki bizler daḥı gidelüm diyüp (5) ve sizleri cenāb-ı ḥaḳḳa ıṣmarladım cümleden allāhü te‘ālā rāzı olsun (6) diyü ḥayr ü himmetler idüp ve ḳalkup ḳurbānları bir yire cem‘ idüp (7) önüne ḳatup destür diyüp yola revān olup germiyān diyüp (8) kendiler ve cemī‘ anda bulunan dervīşler daḥı ḥazret-i sulṭānıñ (9) ardına düşüp bir menzile getirüp andan efendim uğurlar olsun (10) ḥaḳḳ melāmet virsin diyerek vedā‘ idüp ḥazret-i ḥācım sulṭānı (11) gönderdiler ḥācım sulṭān daḥı bunlara destür virüp ol cānlar daḥı (12) dönüp evlerine gönderdiler işte benüm rūhum sulṭān ḥācımıñ oğlumuzdur (13) diyü didügi kızdān erkek olan yigit daḥı ḥazret-i ḥācımıñ himmetiyle (14) diyār-ı menteşe iḳlīminde şāḥib-i velāyet oldu ve menteşe ḥalkı daḥı bu (15) bizim şeyḫimizdir ḥācım sulṭānıñ oğlıdır diyüp ḥāceti olanlar (16) nezr ü niyāzların ve ḳurbānlarıñ cem‘ idüp getirürler idi ve ḥayr du‘āsın (17)

42a

alup giderler idi ve ḥācım sulṭān ḥazretleriniñ ta‘līmli üzerine ḥazret-i (1) ḥācımıñ adın ṣaḳlayup ‘ibādet ve riyāzete meşḡul olup dā‘imā tevekkül (2) ḥaḳḳ ve tefekkür ḥaḳḳda olup zāhiri ve bāṭını ma‘mūr bir er oldu ve el-ḥālelü ḥazihı (3) diyār-ı menteşede küçük

hâcım diyü şöhret bulup ismi ‘ âleme münteşir (4) olmuşdur diyü naql ve rivâyet iderler ‘ azîzim ma‘ lûm erenlerdir ki kerâmât (5) ehl-ullah böyle bir şeydür ki yazılısı olmayan murâd zühûra gelüp (6) işlenür ve hâle işlenmek de olmağıla şekk getürmek için tahtîre (7) bâdî oldı rahmet-ullahi ‘ aleyhi ve rahmeten ve vâsiaten diger velâyet-i hâcım (8) sulţân kıaddesa’llâhu sırrahu’l-‘ azîz diyâr-ı menteşeden çıkup germiyâna (9) toğrı gitdükleridür râvîler şöyle beyân iderler ki hâcım sulţân (10) rahmet-ullahi ‘ aleyhi çünki diyâr-ı menteşeden çıkup yevmen fe yevmen yola revân (11) olup bir gün bir mübârek sâ‘ atde germiyân ser-ğaddine dâhil olup (12) bir kendüleri bir de burhân abdâl ber-âberce kıurbânları sürüp giderken (13) yolları bir yaylaya uğrayup meger kim ol yaylaya tã’îfe-i yörükân (14) geyiklüler cemâ‘ atı dimekle ma‘ rûf bir cemâ‘ at kıonmuş idi ve ol (15) tã’îfe gâyetü’l-gâye muhibb evliyâ’-ullah idiler uzağdan hâzret-i (16) hâcımı görüp bir yire cemî‘ olup hâzret-i hâcım sulţânı istikbâl (17)

42b

idüp ba‘ de didiler ki efendim bu gice misârimiz oluñ diyü ricâ (1) ve niyâz idüp hâcım sulţân dağı ricâlarını redd itmeyüp baş (2) üzerine diyüp ol gice anda kıaldılar ve cümle cemâ‘ at cem‘ olup (3) huzûr-ı hâzret-i hâcıma gelüp hayr du‘ âsın alup andan nezr ü niyâz (4) larını ve kıurbânlarını cem‘ idüp hâcım sulţân hâzretlerine getürdiler (5) hâcım sulţân hâzretleri dağı nezr ü niyâzınız kıabül olsun diyüp (6) ol tã’îfe-i yörükâna nuş ve pend idüp ve buyurdılar ki cânlar (7) şakınup hiç bir kimesneyi gıybet ve faşl u bu‘ z itmeñ nitekim kıur’ân-ı (8) kerimde cenâb-ı hâkık kıavluhu te‘ âlâ ve lâ yağteb ba‘ duküm ba‘ dâ (9) ve bir âyetde dağı buyurur ki kıavluhu te‘ âlâ veylü’l-li külli hümezeti’l-lümezeh eliyle (10) diliyle kimesneyi incidmeñ didi imdi hâcım sulţândan bu güzel (11) kelâmları işidüp elin ve ayağın öpdiler hâzret-i hâcım sulţân (12) dağı bunlara hayr du‘ âlar idüp ba‘ de bir ‘ aşâları var idi getürüp (13) didi ki bu da bizim yâdigârimiz olsun diyü dikeğodı kııudret allâhü te‘ âlâ (14) fi’l-hâl ol ‘ aşâ yaprağlanup ve budaklandı velakin ne ağacıdur (15) ma‘ lûm olmadı el-hâletü hâzihi ol ağaç ol mağâmda turur (16) ve ziyâret mağallidür ba‘ de tã’îfe-i yörükân bu kıikmet-amîzi görüp (17)

43a

ta‘ accüb idüp dağı ziyâdesiyle hâcım sulţânıñ muhibbi oldılar ba‘ de (1) ertesi gün ale’ş-şabâh ol cemâ‘ at vedâ‘ idüp yola revân (2) oldılar gele gele şeyhlüye geldiler ve pākça sulţânıñ hân-kâhı idi ve (3) ol mağâm habîb ‘ acemîniñ mağâmı idi hâzret-i hâcım sulţân (4) şeyhlüye gelince uzağdan dervişler görüp ve seyr idüp hâzret-i (5) hâcımı istikbâl

idüp mā-şā-allāh efendim erenlerim diyüp ‘ izzetle alup (6) hān-kāha getürdiler üç beş gün ağır izz ü ikrām eylediler bir kaç (7) günden şoñra hācım sultān hāzretleri dile gelüp didiler ki ey erenler (8) in-şā-allāhü te‘ālā yarınki gün bizlere havālet virüp yürüyelüm (9) ve seyyid gāzī hāzretleriniñ türbeyi şerīflerine varup qurbānları qaderahü (10) geçürelüm ziyāret idelüm velakin sizleri dağı ma‘ān götürmemiz lāzım (11) gelür didi cümlesi erenlerim güzel bilür diyüp ol gice dağı anda (12) qalup ba‘de ertesi gün ‘ale’ş-şabāh qalqup ve namāzlaruñ (13) edā idüp ve hācım sultān hāzretleri hīç bir kimesneyi anda bırakmayup (14) cümlesini alup yola revān oldılar ve hāzret-i hācım sultān hāzretlerine (15) virilen qurbānları cemī‘ idüp önlerine qalup yola girdiler gele (16) gele banaz ırmāğına geldiler velakin yaz esnāsı olmağıla ırmāğ şol derece (17)

43b

hadden birden taşmış idi ki aqar şular qurşunu kesdürür idi (1) taşları ve ağaçları allaq bullaq idüp alup gider idi ve ırmāğı (2) geçmenüñ ihtimāli yoğ-idi pākça sultān ve hābīb paşa hācı sultān (3) ve cemī‘ evliyālar ve dervişler bir yire cem‘ olmışlar meger kim hācım sultānı (4) qurbānları arqasında imiş imdi bu cānlar birbirlerine didiler ki (5) bu şuyu geçmek qābil-i imkān degildür diyüp kelām eylediler ba‘de (6) baqalum şabr idelüm hācım sultān gelsün görelüm ne güne rey iderler (7) dirken hācım sultān hāzreti dağı gelüp gördi ki ırmāğı geçmemişler (8) ayıtdı erenler nitdiñiz neylediñiz ve şuyı niçün geçmediñiz didi cümle evliyālar (9) ve cānlar didiler ki sultānım bu ırmāğ gāyet taşkın aqar geçmege (10) qābil-i imkān degildür varalum şu yakında bir asitāne vardır şarı (11) selçik dirler anda yatalum bā-hor şu tepe ardında bir köpri vardır (12) bayrām begi köprisi dirler andan geçelüm didiler bu cānlar bu kelāmı hācım (13) sultāna söyleyince hācım sultān hāzretleri ayıtdı eyvāh eyvāh eyvāh (14) yazıklar olsun sizlere ki bunca mürīdlere muhibblere dest-i tevbe (15) virüp nezr ü niyāzların ve qurbānlarıñ alup yirsiñiz ve tāze quzu (16) pīryānını şefā-hātır ile yirsiñiz ve bu kadarca şudan geçemezsiñiz yazıklar (17)

44a

olsun sizlere dervişligiñize eyvāh yazık yazık diyüp yarıñ (1) kıyāmet güninde dīvān-ı haqqda sizleriñ etegiñize yapışan (2) mürīdlere şefā‘at idüp dermān idersiñiz didi cümle cānlar hāzret-i (3) hācımdan bu cevābı işidüp cümlesi sükūt itdiler andan hācım (4) sultān hāzretleri şuyuñ yanına gelüp ayıtdı ey ‘azīz şu ey pāk (5) şu ey tayyib şu ey tāhir şu gice gündüz durmayup dost (6) cemāliñ ārzūsın idüp aqarsın ol aqduğın dost (7)

‘aşkına bize geçid vir zîrâ bizler de dostta gideriz şoñra var tırma (8) aq̄ dostta gitmemek olmaz didi hemân fi’l-hâl bi-emr-illâhü te‘âlâ (9) ol şu iki şakq̄ oldu aşığı aq̄dı yuq̄arısı bend (10) keser gibi mu‘allâq̄ tırdu andan hâcım sultân girü bakup didi ki (11) geliñ cânlar erenler geçiñ diyüp ba‘ de cümle cânlar (12) geçüp ba‘ de burhân abdâl ile hâzret-i hâcım sultân dağı geçüp (13) andan hâcım sultân şuya didi ki allâh senden râzî olsun (14) bize geçid virdüñ velakin ilerüde olan bayrâm begi köprisi hâram mâlıyla (15) yapılmışdur ve bu seniñ hizmetiñ maqbûlını budur ki varup ol köpriyi (16) bir hamlende yıq̄up getüresin didi ba‘ de ol cânlar bu kerâmeti ve bu (17)

44b

velâyeti görüp cümlesi niyâz idüp hâzret-i hâcımıñ elin öpdiler (1) velakin hâcım sultân hâzretleri şuya dimişler idi ki bayrâm begi köpri (2) si yıq̄up getüresin meger kim ol zamânda bayrâm begi köprisi (3) yanında bayrâm begi cemâ‘atı tırurlar idi bir de baq̄dılar ki şu kesildi (4) ta‘accüb itdiler ba‘ de erenleriñ nefesi şuya oldığı anda şu bir kerre (5) per-tâb idüp köpriye haml idince köpri orta yirinden iki (6) şakq̄ oldu taşlarını dağı getürdi ve ol zamândan berü binâ (7) olmaz imdi ‘azîzim bu cânlar yolda giderken bunlarıñ içlerinde (8) bir yeni gelmiş alaca atlu dimekle ma‘rûf bir kimesne var idi (9) bu alaca atluya cânlardan bir kaç kişi didiler ki hâcım sultân (10) didikleri ‘acem girüde yalnız geleyor gel sen şu ‘acemi öldirivir (11) didiler kimisi yok̄ olmaz didi ve kimisi cânım bir yalnız herîfdır (12) hayde öldirüvir didiler ba‘ de alaca atlu baş üstine (13) diyüp ve atıña çeki düzen virüp yine binüp ve girü dönüp eline (14) bir kılıç alup segirderek hâcım sultânıñ üzerine gelüp ve bir na‘ra (15) urup hâcım sultâna qaşd idüp kılıcı çaldı kılıç kesmedi bir dağı (16) çaldı kesmedi bir dağı çaldı kesmedi ve’l-hâşıl üç kere çaldı (17)

45a

kesdüremedi ba‘ de hâcım sultân ayıtdı ey alaca atlu şöyle bil kim (1) seniñ kılıcın bizi kesmez velakin sen atına binüp bizim qaşdımıza geldiñ (2) ve saña bir şey dimem sen bize kıyarsın biz saña kıymayuz ancak şu qarşuki (3) tepe üzerinde ta‘âm yisek gerekdir ve ol vaqt atıñdan düşüp (4) atıñ ölüp ve atıñ etiñden getürüp dervişler kebâb idüp (5) saña yidürüp andan şifâ bulasın diyü nuq̄q̄ buyurdılar ve yola (6) revân olup haq̄qa tevekkül üzere olup gitdiler ‘azîzim diger velâyet (7) hâzret-i hâcım sultân q̄addesa’llâhu sırrahu’l-‘azîz râvîler şöyle rivâyet (8) iderler ki çünkü ol alaca atlu dağı itdüğü faşlına sezâyî bilüp (9) dema düşüp bir tarafta revân olup gitdi hâcım sultân dağı

(10) ol yoldan gitmeyüp bir şarb yol var idi ol yola doğru (11) yürüdiler lakin ol yol bir ulu taş idi ve bir ormanlık mahall idi (12) kuş uçmaz kolan yürümez idi ve hiç bir kimesne ol yola (13) gitmez idi ve yine ol dervişler içinde bir kaç kişiler var birbirleriyle (14) hacım sultân hazretlerine hased idüp ve şürâ idüp didiler ki bu (15) ‘acem herîf bu kadar kudret ve kuvvete mâlik menteşe ilinde bir kıızı (16) erkek eyledi germiyân sınırında şuyı iki şakç idüp tırdurdu (17)

45b

bayrâm beg köprisi şuya emr idüp yıkdırdı alaca atlıyı kendüsine (1) havâle eylemiş idük kılıcı kesmedi velakin geliñ şu herîfi şu orman (2) içindeki ejderhâya helâk itdürelüm didiler meger kim ol taş (3) yolınıñ battâl olup geçmedigiñ sebebi bu imiş ki hâzır şimdi (4) bu herîf bu yola urdı be-her-hâl ejderhâ bunı helâk ider velakin (5) bir hâliyle şunu öñe geçürebileydik didiler münâfıklara cefâ itmek (6) ezelden beri ‘âdet olmağla bunlar bu tedbiri kurup ba‘de hacım (7) sultâna haber virüp didiler ki efendim bu yolda bizim mahâretimiz vardır (8) ve gelüp gitdügimiz yokdır kerem buyurup sizler öñe düşün didiler bunlarıñ (9) şürâları hazret-i hacım sultân ma‘lûm olup yüzlerine urmayup (10) baş üzerine diyüp ve burhân abdâlî önüne katup ilerü yürüdiler (11) bâki cânlar hepsi girüde kaldılar ancak ol yolda öyle bir ejderhâ (12) peydâ olmuş idi ki heybetiñden ins ü cinn yanına varamaz idi hazret-i (13) hacım sultân tevekkül üzere olup nitekim muhammedü’l-muşafâ ‘aleyhi’s-selâm (14) hazretlerine münâfıkından ba‘zı kimesneler ya muhammed ne üstâd câzûsın (15) dirler idi cenâb-ı resüle cefâ itmek için allâhü te‘âlâ hazretleri dağı (16) habîbi eşahh kırup münâfıkları hacîl itmek için sûreyi şerîfler ve ayet-i (17)

46a

kerîmeler gönderir idi hazret-i peygamber dağı gelen âyeti münâfıklara okıyup münâ (1) fıkları hacîl ve mahzûn ider idi kimisi îmâna gelüp dirlerdi ki ya muhammed bizler (2) saña cefâ itmesek idi seniñ peygamberliğin kadriñ kimesneler bilmezdi dirler (3) pes imdi allâhü te‘âlânıñ evliyâları dağı böyledir münâfıklar peygambere nice (4) iftirâ itdiler ise evliyâ’ullâha dağı iftirâ iderler ve hâlâ iftirâ itmekte (5) oldukları ma‘lûm erenlerdir kâl ‘aleyhi’s-selâm al‘limâ’ versenâü’l-enbiyâ’ (6) hadîş-i şerîfi fehvâsınca evliyâ peygamberiñ ‘ilmine nice vâriş ise cefâlarına (7) dağı vârişdir ve haqq te‘âlâ kur‘ân-ı kerîminde evliyâ’ullâh haqqında cenâb-ı (8) haqq buyurur kavle te‘âlâ illâ inn evliyâ’ullâh lâ hayf ‘aleyhim ve lâ him yehzenün (9) diyü buyurmuşdur evliyâ’ullâh cân

ve başdan geçmişlerdir ve anlara min-ind-illāh (10) her bir şey ma‘lūm olur imdi ‘azīzim evliyālar birbirleriniñ hālleriniñ (11) bilürler velakin ber-ā-ber olan dervīşleriñ kimisi bilür ve kimisi bilmez ve kimi (12) inkār iderler anıñ için velāyeti zāhir iderler pes imdi ‘azīzim çünkü (13) hācım sultān ḳaddesa sırrahu’l-‘azīz ḫāzretleri öne düşüp ve burhān (14) abdālı daḫı ilerüye düşürüp yolda giderler idi ve ol nifāḳ iden (15) dervīşler daḫı arḳadan kendü kendülerine dirlerdi ki ah ‘aceb şu ḫerīfi (16) ejderhā yudsa da şu ḳurbānları bizler birbirlerimiziniñ mā-beynlerinde taḳsīm eylesek (17)

46b

diyüp söyleşirler idi ba‘de bunlar gider iken burhān abdāl merkebi ilerüye (1) sürmiş idi ittifāḳ eṣnā-yı rāhda burhān abdālınıñ ḳulağına bir ḳor (2) ḳunç şadā gelüp ve bir çirkin rāīḫa geldi ve rāīḫadan burhān abdālınıñ (3) endāmına bir ra‘şe alup ‘aḳlı zā’īl olmaḳ mertebesine gelüp iki ḫarafına (4) şallanmağa başladı hācım sultān ilerüye sürüp burhān abdālınıñ (5) yanına vardı didi ki dervīş burhān nitdüñ ve niyledüñ noldüñ (6) didi burhān abdāl ayıtdı ey erenler şāhı efendim şu ormandan (7) bir çirkin rāīḫa geldi ‘aḳlım zā’īl olmaḳ mertebesine geldi didi hācım (8) sultān ayıtdı yürü burhānım ḳorḳma burada bir şey yokdur yürü (9) gidelüm zīrā bizler ezel-i ezālde gā’ībān buralarını feth itmek (10) için seyyid gāzī ḫāzretleri ile ma‘ān gelmiş idük velakin ḫayn (11) fethinde kāfirlere ḳılıç urup gāzā eyledigimiz zamānda bir keler gibi bir yılan (12) bırakmış idük gālibā şimdi büyümiş ejderhā olmuş ve bu yoldan çıkup (13) adama inḳiyād itmez olup adama ḫaml ider olmuşdır in-şā’-allāhü te‘ālā (14) terbiye idelüm didi bir de ḫāzret-i hācım sultān burhān abdāl ile (15) bu kelāmı söyleşürken ejderhādır adam ḳoḳusını alup fi’l-ḫāl dört (16) ḫarafına cūst-cū idüp ve bir adaḳ atımı yirden ‘aşḡardayup ejderiniñ (17)

47a

gözi hācım sultāna dūş olup ve oldığı maḫallden dem urup (1) ve aḡzını açup ḫāzret-i hācımı yutmağa ‘azm eyledi bir de hācım sultān (2) ejderiniñ yürüdüğünü görünce kendülerine bir celāl gelüp ‘alī-vārāne (3) öyle bir na‘ra urdılar ki taḡ taş ḫarekete geldi ve sultān hācım (4) ḫāzretleriniñ na‘ra urunca mübārek aḡzından bir āteş çıkup āteşdir (5) ejderhānınıñ aḡzından içerüsüne girüp ejderhāyı yaḳmağa başladı (6) ejderhādır sür‘atle gelür iken girüsüne dönüp cānı acısından (7) gāḫ havāya atlıyup ve gāḫ yirlere urup ve gāḫ ayrı ḳayalara (8) çarpup ḳayalara çarpınca ḳayalar ḫamīr gibi un ufaḳ olurdu (9) ve’l-ḫāl ejderhā çarpına çarpına çağıra bağıra yatup helāk (10) oldu ve ejderiniñ şadāsından burhān abdāl mest-i lā-ya‘ḳıl olup (11) yatdı ve merkebi daḫı ḳan ḳaşandı ve

kaşandıkça merkebiñ sidügi (12) kırmızı kırmızı taş oldı hâcım sultân ‘aleyhü’l-rahmete ve’l-ğufrân (13) dağı ğāyet celāle gelmiş idi dervīşler dağı arkasından (14) yab yab gelürler idi ve birbirlerine dirlerdi ki eger şu herîfi ejderhâ (15) yutdı ise qurbānları alup gidelüm diyüp birbirine cem‘ oldılar (16) ve gelüp gördiler ki min-‘ ind-illāh ejderhâ niyāz ve kayaları āteş gibi itmiş (17)

47b

ve t̄āğlar t̄utuşup yanar ve burhāniñ ‘aqlı başından gitmiş yaTUR (1) merkeb dağı kan kaşanmış ve hâzret-i hâcım sultân bir celāle gelmiş ki (2) ta‘bīr olunmaz ve’l-hāşıl dervīşler gelüp cümlesi ayağına yüzler sürüp (3) ‘özrler dilediler hâcım sultân baş kaldırup ayıtdı elhamdi’llāhü’l-şükr (4) ullāh erenler cenāb u hâkka hāmd u şenālar olsun bu mel‘ūniñ şerrinden ümmet-i (5) muhammedi hālāş eyledi şükrine kadar diñlerüz diyüp ba‘de buyurdılar ki (6) bu bizim merkebimiziñ taşları ehibbā ve ahidkāmıza yādigār olsun ve gelüp (7) gidüp bundan alanlar derdine dermān bulsun didi el-hāletü hāzihi (8) merkebiñ sidüğinden hāşıl olan taş ma‘den mişāli olup (9) gelüp geçen muhibbān alup ba‘zı dertlere dermān iderler ve’l-hāşıl (10) ejderiñ helākından soñra burhān abdāliñ ‘aqlı başına gelüp (11) ba‘de andan kalkup bir depe var idi varup ol depe üzerine (12) çıkdılar ve sultân hâcım sultân dağı bir büyük ağaca tayanup (13) oturdılar ve cümle dervīşler dağı gelüp ve hayvānlar dağı gelüp ve yayılup (14) anlar dağı bir miqdār ta‘ām yiyüp ve du‘ā ve şenālar itdiler velākin muqaddemen (15) hâcım sultân hâzretleri alaca atluya nefes idüp buyırmışlar idi ki (16) atı düşüp ölsün ve anı atıñdan biraz et kesüp ve getürüp (17)

48a

dervīşler saña kebāb etsünler dimiş idi fi’l-hāqīka hâzret-i sultân (1) hâcımıñ buyurdığı olup ve gelüp ağlaya ağlaya sultân hâcımıñ (2) elin öpdü aman efendim beni ifsād itdiler suçum bağışla diyüp (3) ‘özr diledi hâcım sultân dağı bu yigide du‘ā idüp allāh inşāf (4) vire didi sultân hâzretleri buyurdılar ki ey erenler cānlar buyuruñ (5) gidelüm yaqīn geldük diyüp burhān abdālilerü gönderüp (6) ba‘de burhān abdāl dağı hān-kāh-ı ‘ālīye gelüp hâcım sultāniñ (7) teşrīflerin haber virüp hālīfe bulunan zāt-i ‘ālī-kādr dağı (8) mevcūd bulunan dervīşleri alup hâzret-i hâcīma karşı çıkup (9) istikbāl idüp ikrām ve ‘izzet birle tekbīr eyleyerek asitāne-i (10) ‘ālīye getürüp qondurdılar hâcım sultân dağı hālvat-hānelerine (11) girüp ‘ibādet ve riyāzāta ve tevekküle qā’im olup ve hâzret-i hâcım (12) sultân ile ma‘ān gelen cānlara ‘izzet ve ikrām qaydında olup ve (13) gelen

ķurbānları dağı Őıđırtmaca virüp otlatmağa gönderüp (14) ve ĥayli eĥibbā ve muĥibbān cem^ç olmuş idi tiz elden keresteler getü (15) rüp bir asitāne ve bir mescid bünyād itdiler ve pākça sultāna ve ĥabīb (16) paşa ĥacı sultāna maĥŐuŐ ayruca ĥücreye odurtup ađrāz (17)

48b

ve ikrām ķaydında oldılar ve vāfir gün eglenüp yol yorgunluğım alup (1) muĥabbet-i ĥāŐ idüp eglendiler imdi ^çazīzim iŐid kerāmāt-i ^çaliyye (2) dağı bunda ĥitāma resiyyde olup iĥtitām buldı diger velāyet-i (3) ĥācım sultān seyyidi ġāzī ĥāzretlerine gidüp ba^ç zān zuhūr iden (4) kerāmāt-ı ^çaliyye-i ĥüsneleridir ki ma^ç lüm olmağ için taĥrīr-i Őedd (5) rāvīler Őöyle rivāyet iderler ki çünkü ĥācım sultān ķaddesa sırrahu'l- (6) ^çazīz ĥāzretleri maķarr iķāmetleri olan ĥān-ķāĥ-ı ^çālīlerine gelüp (7) ve beŐ on günistirāĥat idüp bir gün buyurdılar ki (8) cānlar in-Őā-allāhu'l-raĥman yarınki gün ĥāzret-i seyyidi ġāzī (9) ^çaleyhe'r-raĥmete'l-ĥādī ĥāzretlerine gidüp ve ziyāret idüp ve (10) ķurbānlarımızı ĥudre geķürüp du^ç ā ve Őenā idüp rüh-ı Őerīflerin (11) iĥyā idelüm didiler cānlar dağı emr erenleriñ diyüp ba^ç de (12) ertesı gün pākça sultān ve ĥabīb paŐa ĥacı sultān (13) ve ma^ç ān gelen dervīŐleri ađāĥ idüp ve kendüleri dağı kendü (14) bendeleriñden bir kaç dervīŐ alup ve ĥalīfelerini yirlerine vekīl (15) idüp zi-l-hicce-i Őerīfiñ ibdidāsında bir mübārek sā^ç atde (16) cem^ç olınan biñ bir öküz ķurbānı önlerine ķatup destür diyüp (17)

49a

yola girdiler iŐte benim nūr-ı ^çaynim bunlar yevmen fe yevmen gidüp seyyidi ġāzī (1) ĥāzretleriñ dergāĥ mađfīret namāzlarını yaķın bir maĥalle gelüp ķondılar (2) bir de baķdıılar ki tekye tarafından toğrı bir heybetlü ahū Őeklinde bir geyik (3) gelüp ve gelüp toğrı ĥācım sultān ĥāzretleriñ yanlarına gelüp (4) rühāniyyetle muŐāfaĥa idüp ve fi'l-ĥāl ġāyb oldu cümle cānlar (5) ta^ç accüb itdiler ĥācım sultān dile gelüp buyurdılar ki erenler gör (6) diñiz mi geyik seyyidi ġāzī ĥāzretleriñ rühāniyyet-i Őerīfi idi (7) bu ĥāķīrleri istiķbāle gelüp ve görīŐüp yine ġāyb oldılar (8) didi andan ĥācım sultān ĥāzretleri kendü dervīŐlerin birine (9) didi ki dervīŐ var yürü seyyidi ġāzī ĥāzretleriñ Őeyĥine (10) bizden selām eyle ve ĥācım sultān geleyor biñ bir öküz ķurbānı (11) vardur gelüp ĥāzret-i seyyidi ġāzīniñ ziyāret-i Őerīfiñ (12) idüp ve ķurbānların ĥudre geķürüp fuķarāya loķma idecek ve du^ç ā (13) ve Őenā idüp yine gidecekdir diyü söyle diyüp dervīŐ dağı ey-v-allāĥ (14) erenler diyüp yola girdi ve gelerek gelüp tekyeye geldi ve

şeyh efendiyi (15) bulup ve hâzret-i hâcımın teşrîflerini haber virdi ve hâzret-i (16) hâcım her ne buyurdu ise söyle diyüp sükût eyledi ol zamânda (17)

49b

hâzret-i seyyidi gâzîniñ şeyhine karşı ibrahîm dirler idi ve gâyet bir (1) hod-bîn adam idi imdi şeyh efendi hâcım sultânın dervîşinden (2) bu kelâmı işidüp dervîşe didi ki ey dervîş var şuradan yürü (3) git hâcım sultân falân sultân filân sultân diyüp söz söylersin (4) deli misin dîvâne misin ben öyle sultân multân bilmem varsun kurbânımı (5) alup gitsün nereden geldi ise oraya gitsün hayde var geldüğün (6) gibi nereden geldi ise yine oraya git diyüp dervîşi azarlayup (7) koğdı dervîş dağı ey-v-allâh diyüp ve gelüp hâzret-i hâcımı görüp (8) şeyh efendi her ne söyledi ise bir bir söyledi ba' de hâcım sultân (9) 'aleyhe'r-raḥmete ve'l-ğufrân hâzretleri çünki dervîşden şeyh efendiniñ (10) kelâmlarını işidüp 'alîvârâne bir celâle geldiler ki yanlarında olan (11) cânların dilleri tutulup sultânın heybetinden hayleniñ vücûdına (12) lerze düşüp müteḥayyir oldılar hâcım sultân hâzretleri sükût idüp (13) sağ kolı üzerlerine yaşdanup tırdı ve hiç bir kimesneye bir kelâm (14) dimedi velâkin seyyidi gâzî hâzretleri muḳaddemâ hîn teşrîflerinde (15) buyurmuşlar idi ki bizleriñ vefâtımızdan soñra buraya âl-i evlâd (16) neslinden bir kişi gelse gerekdir ve gelüp benim seccâdeme oturup (17)

50a

ba' de oturduğu zamânda benim kâfirleri kırdığım kılıç üç kerre kınımdan (1) çıkup yine yirine girse gerekdir ol vaḳt ol kişiden ziyâdesiyle (2) korkasız diyü vaşiyet itmişler idi pes imdi hâcım sultân (3) hâzretleri ol maḫalle geldi ve hiç kimesne iltifât itmeyüp istikbâle (4) gelmedi bir de 'aliyyü'l-ğafelü hâzret-i hâcım sultân celâl birle yirinden kalkup (5) hayde cânlar diyüp kurbânların önlerine katup toğrı tekyeye (6) gelüp ve bir maḫallde kurbânları hıfz idüp ba' de hâcım sultân (7) gelüp toğrıca hâzret-i seyyidi gâzîniñ seccâde-i şerîflerine (8) oturup ve ma'ân gelen cânlar dağı sırasıyla hâzret-i hâcımın (9) nazarında oturdılar velâkin seyyidi gâzî şeyhi karşı ibrahîm kendü (10) dervîşlerine didi ki varım bunlara söyleyin nereden geldiler ise (11) yine yirlerine gitsünler baña itler gibi adamlar lâzım degildir istemem varsun (12) gitsünler diyü tenbîh eyledi bu şeyhiñ dervîşlerine söylediği kelâm (13) hâzret-i hâcım sultâna ma' lüm olup karşı ibrahîmiñ dervîşleri (14) bir yire biriküp ve varup şeyhleriniñ kelâmını hâzret-i hâcım sultâna (15) söylemek üzere iken bir de baḳdılar ki seyyidi gâzî hâzretleriniñ (16) kılıcı tırdığı yirden vaşiyet eylediği üzere üç kerre kılıç kınımdan (17)

50b

çıkup yine yirine girdi bu dervîşleri bir oru alup Őeyhlerini (1) kelmların söyleyemeyp girye ıdılar ve gelp Şeyhleri olan ara (2) brhme didiler ki Şeyh efendi seyyidi gz hazretlerini vaŐiyyeti (3) zere ılı u kerre ımından ıkup yine yirine girdi bizleri daı (4) bir oru alup bir Şey söyleyemedik ve taşra ıdık didiler Şeyh (5) ara brhm didi ki bu kişi ok std cz ve sihr-bz imiş (6) h byle cz grmedim didi velkin unki bir Şey söyleyemediiz (7) bri h olmaz ise ve eger evld-ı reslden ise firn yaalum (8) ve ılı uralum evld olanı ateş yamaz ve ılı kesmez varu (9) söyleiz ki eger firna girmege ve ılı ile gir almaa 'bil olur (10) ise Őah evlddır bir teklf idn didi eger bu didgimiz (11) brhnları ider ise işte tekye her ne işler ise iŐlesn didi (12) yosa ben evld-ı reslm dimekle olmaz kabl ider ise febih yo (13) dır ise varsun gitsn didi bunların kelmlar hazret-i hcma (14) ma lm olup ba de ara brhmin dervîşleri bir yire gelp (15) andan hcm sultn hzrna girp Őeyhlerini kelmın söyleyelm (16) dir iken hcm sultn daı başlarını hraya ekp murkabe de idiler (17)

51a

bu dervîşler ier girince fi'l-hl baş aldırup dervîşlere buyurdılar ki (1) ey cnlar Őeyhiizin syledii kelm bana demek istersiiz velkin syle (2) mege hacet degildir velkin Őeyhiizin didgi gibi firn ızdurup (3) ve ılı ile aln varn mrŐidiizin emrini yirine getrin ve daı (4) didgi gibi maŐlaat grn diyp cell birle dervîşleri hyde (5) taşra gidn yolsızlar diyp od ba de dervîşler daı (6) taşra ıkup taaccbde alup ve gelp Şeyhlerine sylediler ki efendim (7) bizler kelm sylemeden bizim syleyecegimiz kelm bizlere kendsi syledi (8) didiler Şeyh ara brhm daı didi ki cz olur ise bu adar olur (9) diyp ve firn yaup ızdurup temm firn ly zere (10) ızup ve bir ızgn Şaban timri ve bir buau daı getrp (11) ızdırdılar bunların işi temm olunca hazret-i hcma hber virelm (12) dir iken hcm sultn celle birle dervîş burhn diyp burhn (13) abdl daı lebbeyk erenler didi var taşra git ve herflern murd (14) zere teklflerini gr ve işle diyp burhn abdl 'ale'r-re'si (15) ve'l-'ayn ey-v-allh erenler diyp ve apudan taşra ıkup ara brhmi (16) grp didi ki erenler maŐlaatnız nedir didi ara brhm didi ki ma lmdır (17)

51b

işte firûn yandı ve kızdı gelüp firûna girsün didi burhân (1) abdâl ayıtdı erenlerin faķır hâcım sultânıñ ednâ ve aħķar bir dervîşim (2) velâkin sultân hâcıma olan teklîfleriñiz her ne ise bu hâķîre emr (3) buyur didiler murâdıñız üzere idelüm didi ķara îbrâhîm daħı didi ki (4) öyle olsun gerek sen olmışsın gerek o olmuş olsun (5) mâni‘ degildir didi burhân abdâl baş üzerine diyüp ve gelüp (6) huzûr-ı hâzret-i hâcıma şoyunup ve beline bir fûta ķuşanup ve (7) kisvelerin hâzret-i hâcım nazarında koyup ve niyâz idüp hâzret-i (8) hâcım sultân daħı hayde burhânım yardımcıñ allâh olsun şefâ (9) ‘atcıñ muħammedü’l-muştafâ destekbîriñ ‘aliyyü’l-murtażâ yâveriñ hünkâr hâcı (10) bektâş-ı velî olsun diyüp ve hayr du‘â idüp firûna gönderdi (11) burhân abdâl daħı firûn başına gelüp ba‘de ayaklarına kızgın (12) buķağuyı urdılar ve ağızına kızgın şaban timüriñ virdiler ba‘de (13) firûn ķapusın açup burhân abdâl daħı ilerü gelüp bismillâh (14) ve bi-izn-illâhi te‘âlâ diyüp firûn içine girdi velâkin firûn öyle (15) bir kızmış idi ki burhân abdâlîñ ayağında buķağı ve ağızında olan (16) şaban timüri fi’l-hâl ateş zarrından şü gibi olup eridi (17)

52a

ve firûmîñ ağızını ķapayup burhân abdâl içinde kaldı on gün (1) üç gice firûna odun koyup bir tarafından baķarlar idi burhân abdâl (2) daħı firûn içinde kıbleye müteveccih olup tevekkül hâķķ üzere tır (3) dı ve cümle cânlar daħı müteħayyir olup eyvâh burhân abdâl gitdi dirler (4) idi vaķtâki dördüncü gün oldu firûn ķapusın açup (5) ne gördiler burhân abdâl güller gibi kızarup zıkr-i hâffe meşğül olmuş (6) gel erenler çık didiler burhân daħı eyvâh diyüp velâkin firûna (7) gir didigi anda ağızında olan şaban timüri ve ayağında olan (8) buķağı şü olup erimiş idi burhân abdâl ateş içinde (9) ol şü olan timürleri eliyle toplayup eline alınca yine şaban (10) timüri ateş gibi kırmızı bir şaban timüri olup buķağı (11) daħı kıpkırmızı buķağı olup faķîr burhân abdâl şaban (12) timürini ağızına alup ve buķağuyı eline alup toğrı gelüp (13) hâzret-i hâcım sultânıñ öñüne koyup ve bir niyâz idüp ve arada (14) tırdı hâzret-i hâcım sultân didi ki oğlum burhânım hizmet-iñ (15) ķabül olsun yâveriñ hâķķ olsun velâkin bu timürleri var (16) şü münâfiķ olan ķara îbrâhîme götür görsün ğayret olsun didi burhân (17)

52b

abdâl daħı yine şaban timürünü ağızına alup ve buķağuyı eline alup ķara (1) îbrâhîmîñ olduğı maħalle gelüp ve seccâdesi üzerine bıraķdı burhân abdâl (2) ķara îbrâhîmîñ

seccâdesine timürleri birağınca fi'l-hâl şincek seccâdesi (3) tutuşdı ve bir tarafa kalkup gitdi andan meger kim kılıçlar hâzırlamışlar (4) idi ve gelüp burhân abdâla keskin kılıçlar havâle idüp kılıç üşür (5) du'â himmet pîrân burhân abdâlıñ bir kılına dañı hañâ irişmedi andan cümle (6) dervîşler görüp bu hikmeti birisiniñ söze mecâli kalmadı ve'l-hâşıl (7) burhân abdâl yine huzûr-ı hâzret-i hâcım sultâna gelüp ve tekrâr niyâz idüp (8) ve arada tûrup andan hâzret-i hâcım hayde burhânım şoyunuvirdügin (9) gibi yine giyin diyüp burhân dañı giyinüp ve niyâzıñ idüp yirine o (10) tûrdı ba' de hâcım sultân hâzretleri kara îbrâhîmi huzûrına (11) çağırdup otur münâfık allâh erenlerden hayâ itmez edebsiz diyüp (12) ba' de ol münâfık dañı sükût idüp ve geçüp oturdı pes (13) hâcım sultân kâddes sırrahu'l-azîz ol derece celâle geldi ki oturdukları (14) mañall mañat getüremeyüp zelzeleye geldi ve cümle huzûrında oturan (15) cânlarıñ vücûdlarına lerze düşüp hâcım sultân dile gelüp didi ki (16) ey münâfık yolsız edebsiz hândân nübüvvet düşmanı allâhdan korkmaz (17)

53a

peygamberden uñanmaz bî-hayâ mel'un sen bizi zâhir ateşine yakmak istersin (1) ey münâfık velakin ceddin hañkî ve 'alîyyü'l-murtażâ hañkî ve âl ü evlâd hañkî (2) ve şeyhimiz hoca ahmed yesevî hañkî ve mürşidim hünkâr hâcı bektâş-ı (3) velî hañkî himmeti tûr sen gör bir bañ ve kıyâmete degin saña la' net (4) olinup bizi de mülhañ olup ve saña olan belâmı muşîbet kıyâmete kadar (5) söylensün ben de seni bâñın atesine yakayım diyüp bir nefes idüp (6) ve hâzret-i hañka münâcât idüp bir de ol meclisde oturan (7) cânlar bu celâle nâzır iken anı gördiler ki fi'l-hâl havâ kararup (8) ve bulut gelüp ale'l-ğafle bir furçına ve bir bürüdet kopdı ki (9) tûfân-ı nûhdan nişân vir bir güyâ ki kıyâmet kopdı cümle cânlar (10) titreşüp ve birbirleriyle hâleleşüp bir de anı gördiler ki anı münkasıma da (11) bir terâka çatlayup allâh te'âlâ emri ile bir yıldırım inüp kara (12) îbrâhîmiñ tepesinden urup ve derâsından çıkınca kadar vücûdına bir âteş (13) yayılup başdan ayağa varıncaya kadar yanup ve kül olup ba' de (14) kül oldıktan sonra rûzgâr dañı şiddetlenüp kara îbrâhîmiñ (15) külünü dañı alup şavurdı ve helâk olup cânı cehenneme işmar (16) landı cânlar bu hâli görünce 'ağılları başlarından gidüp yine cem' olup (17)

53b

cümlesi bir uğurdan amân erenler el-amân kerem eyle mürüvvet eyle diyüp cümlesi (1) hâzret-i hâcımıñ ayağına düşüp ricâ ve niyâz eylediler hâzret-i hâcımıñ (2) dañı celâli

teskîn olup ve yeñi başdan bir gülbang çeküp cümle cânlar (3) dağı allāh allāh diyüp haqq hū dinilüp min-‘ ind-allāh bir an içinde ol (4) kadar fūrına bürüdet qorqulu şadalar def olup cânlar dağı yeñi başdan (5) niyāzların idüp ve hamd u şükr ü yezdān idüp geçüp yirlerinde karar (6) eylediler ve cümlesiniñ ‘özürleri maqbül olup muşāhabete meşgül oldılar (7) ba‘ de münāfık şeyh qara ĩbrāhimiñ bir küçük oğlu var imiş hatunı (8) çocuğı getürüp hācım sultāniñ elin öpdürdi ve hatun (9) didi ki ey erenler şahı bu da siziñ olsun didi hācım sultān (10) dağı çocuğa du‘ā eyledi ba‘ de evlerine gönderdi andan bir kaç gün (11) diñlenüp ba‘ de bir eşref sā‘ atde emr idüp getürdikleri (12) biñ bir öküz qurbānı cem‘ idüp ve cümlesi bir uğurdan tıgdan (13) geçürüp qurbān itdiler ba‘ de ‘aleyhā ve şulehāyı cem‘ idüp du‘ā ve (14) niyāzlar olunup gülbang-ı muhammedī çekilüp ve cümle bulınan cânlar dağı (15) allāh allāh diyüp ve qurbānlar pişüp günā-gün ta‘āmlar fuqarā ve zu‘afāya (16) kısmet olunup andan ni‘metler yinüp senālar ve hamdlar olunup ba‘ de (17)

54a

kur‘ān-ı kerīm tilāvet olunup du‘ālar ayıtdılar ve hāşıl olan şevābını rūh-ı (1) hāzret-i muhammedü’l- muşafā ve cemī‘ enbiyā ve evliyālar ve āl-i evlād ve ezvāc-ı zāhiren (2) ve seyyidi gāziniñ rūhlarına bağışlayup du‘ālar olunup el yüze (3) sürüp andan erkānıyla cümle bulınan cânlar gelüp hāzret-i hācımıñ (4) mübārek qademlerine yüzler sürüp hayr ü himmet aldılar andan herkes (5) dağılup evlerine gıtdiler andan hācım sultān dağı halvet-hāne seyyidi (6) gāziye girüp ‘ibādete meşgül oldılar hācım sultān cānlara (7) didiler ki erenler cânlar kırk gün bunda turalum ba‘ de baqalum cenāb-ı (8) hālīk ne gösterir didi velākin tekye qarşusunda bir yüksek (9) tepe var idi ve ol tepeniñ adına kızıl burun dirler idi bir gün (10) hācım sultān ol tepe üzerine çıqdı ve ellerinde bir ‘aşāları (11) var idi ol tepeniñ orta yirine ol ‘aşāyı dikeldiler velakin (12) leylen ve nehāren kırk gün ta‘ām ve şu içmeyüp bir ayak üzerine (13) kırk gün tırdılar bıqudret hālīk müte‘āl kırk gün içinde (14) ol dikilen ‘aşā yeşerüp ve dallanup yabraqlanup yemiş dağı (15) virdi lakin tırdıkları sağ ayakları üzere idi ve kendü (16) özlerini cenāb-ı haqqā ışmarlayup tevekkül üzere oldılar ba‘ de kırk (17)

54b

birinci günü hāzret-i hācım ol tepeden aşāğı inüp tekye-mendce (1) oldılar tağ dağı hāzret-i hācıma istikbāl idüp kırk adım miqdārı (2) hāzret-i sultān ile yüridi ya‘ni istikbāl eyledi ba‘ de yirinde karar (3) eyledi andan hāzret-i hācım tekye gelüp cânlar ile

görişüp ba' de (4) seyyidi gâzîniñ türbelerini ziyâret idüp velâkin seyyidi gâzî (5) hazretleriniñ türbe-i şerîfleri eşiginde bir qara qatı taş var idi (6) türbe-i şerîfi ziyâret eyleyince ve gelüp eşige niyâz idüp ol qara (7) qatı taşı ya allâh diyüp mübârek ağzılarıyla ışırup hazret-i (8) sultânîniñ mübârek dişleri hamura gömilür gibi gömilüp (9) ve ol qopardıkları taş pâresi bir yire birikdürüp toba (10) gibi idüp yabışdurdı ba' de baş kaldırup buyurdılar ki (11) bizleri seven dostlar bundan içeri girmesünler öte taraftan girsünler (12) diyüp ve bundan bizim bu mahalle geldigimiz ma' lûm olsun ve bizleri gönülden (13) çıkarmayup yâre eylesünler diyüp andan du' â idüp tekye geldiler (14) tekye içinde bulunan cânlar istikbâl idüp buyuruñ erenler diyüp (15) cümlesi niyâz idüp ve arada turdılar andan hâcım sultân hazretleri (16) baş kaldırup buyurdılar ki sizlere be-her-hâl bir re'îs lâzımdır diyüp (17)

55a

içlerinden bir kâmil ' âlim kimesne var idi anı münâsib görüp ve getürüp (1) posta oturtdı adâb-ı şerî' atden ve haqq-ı haqîkatden ve naql-i tarîkatden (2) ma' rûf-ı ma' rifetden çok naşîhatler idüp dest-i tevbe virüp ve (3) dağı buyurdılar ki evliyâ'ullâh adını şaklayuñ ve bir kimesne gıybet (4) eylemeden ve yalanı irtikâb itmek dâ'imâ tevekkül haqq ve teşekkür haqq (5) üzere olup gelen giden fuqarâya it'âm ta'âm ve yetim miskînlere (6) merhamet idüp zîrâ zâhiren ve bâtinen bizler sizleri bunda (7) gözedüriz muhâlif işlerde bulunur iseler erenler şimşirine uğrar (8) sînz diyüp ve ahir naşîhat idüp andan cümle cânlara emr idüp (9) erenler in-şâ'-allâhü te'âlâ yarınki gün 'azm-i râh idelüm tedârikde oluñ (10) diyüp sipârîş eyledi ve seyyidi gâzî dervîşlerine dağı emr (11) idüp buyurdılar ki bizler bu cânı halîfe kıldık ve bunı büyük (12) bilüñ ve bundan me'zûn oluñ ve sözünü kırmayup emrine (13) mu'î' oluñ didiler ba' de ertesi gün ale's-şabâh hâcım sultân (14) ve pâkça sultân ve habîb paşa ve hâcî sultân vesâ'ir ber-â-ber gelen (15) cânlar tedâriklerin görüp ve bir yire cem' olup ve cümle ile vedâ'laşup (16) ve kalkup yola revân oldılar cemî' dervîşler ve muhibbân dağı bir menzil (17)

55b

geçürdiler andan hâcım sultân dağı bunlara ruşsat virüp dönüñ (1) sizleri allâha ısmarladım diyüp seyyidi gâzî ehâlisini girüye çevirüp (2) kendüleri dağı kendü refîkalarıyla maqâmları diyüp 'azm-ı râh idüp (3) gitdiler ve seyyidi gâzîde halîfe olan zâtı dağı seyyidi gâzî (4) ahâlileri aqrâr ve ikrâmıyla getürüp muqarr ikâmeti olan mahalle oturup (5) nüzlün mübârek olsun diyüp dervîşler dağı hazret-i hâcımın (6) emri

üzere halîfeniñ emr ü itâ' atında olup gelen giden (7) fuķāraya hizmet idüp cümle hācım sultān hāzretleriniñ hayr himmetleri ile (8) her birerleri behre-yāb olup cümlesi şāhib-i velāyet olmışlardır (9) 'azīz işbu hikāyet dağı bunda tamām oldu allāh erenler cümlesiniñ (10) hayr himmetleriñ ve rūhāniyyetleriñ üzerimizde sāye-bān eylesün amīn (11) ya mu'īn diger velāyet-i hācım sultān 'aleyhe'r-raħmete ve'l-bürhān ba'zı (12) kerāmāt 'aleyhleriñden olup işbu maħalle kaydı lāzım geldiginden (13) taħrīr şedd rāvīler şöyle rivāyet idüp toğrı cānlar şöyle haber virir (14) ler ki ol zamānki hācım sultān ķaddasallāhü sırrahu's-sübħān hāzretleri (15) seyiddi ğāzī hāzretlerini ziyāret idüp ve bunca kerāmāt-ı 'ālīleri (16) zuhūra gelüp ba'de tekmīl ziyāret olunmaķda seyidi ğāzīden (17)

56a

çıkup refīkleriyle eşnā-yı rāhda gider iken bir çayır çemen-zāre ve dürlü (1) dürlü çiçekler bitmiş bir maħalle gelüp anda inüp bir miķdār ta'āmlanup (2) ve eglenüp şöħbet ider iken eşnā-yı kelāmda laṭife olarak pākça (3) sultān ve hābīb sultān ve hācı sultān ve bunlara mānend erenler (4) didiler ki ey erenler şāhı gelüñ bir evleniñ ve sizden soñra bir evlādiñiz (5) ķalup asitāne-i şerīfiñizi beklesün didiler hācım sultān hāzretleri (6) gülererek buyurdılar ki ey-v-allāh erenler güzel buyurdiñiz hoş buyurdiñiz (7) velākin bu siziñ kelāmlarıñız benim dağı göñlime gelmiş idi ancak bir miķdār (8) şeyr idelüm şimdi seyidi ğāzī sultāna gidecek iki hātun (9) geleyor buradan geçerler baķalım ne ğünā olur didi cānlar dağı ey-v-allāh (10) diyüp vāķı'ā ber-cāriñden evvelce iki hātun ile bir adam çıkagel (11) diler hācım sultān bunları çağırdup buyurdılar ki bacılar nereye (12) gidersiñiz didi bacılar ayıtdılar seyidi ğāzī sultāna gideriz (13) didiler velākin hātunların biri genç ve biri ihtiyār idi ihtiyāre (14) hātun didi ki erenler şu yanımdaki genç hātun için giderim oğlı (15) ve kıızı olmadı belki cenāb-ı hāķķ bir evlād 'ināyet ider diyü ricāya gide (16) riz didi hācım sultān bu hātunlara didiler ki ey bacılar eger murādiñiz (17)

56b

hāşıl olur ise buradan girüye döner misiñiz didi ihtiyāre hātun (1) bir sultān yaşında var idi velākin muħibb evliyā' idi ve bir ķalbi pāk (2) ve şāf bir bacı idi hācım sultān hāzretlerine didi ki ey erenler arkadaşım (3) olan genç hātuna bir şorayım baķayım didi hācım sultān bir baķ şor (4) didi ol ihtiyāre hātun arkadaşısı olan genç hātuna didi ki (5) kızım ne dirsın bunlar 'azīz kişilerdir ve du'āları müstecāb adamlardır gel (6) şu 'aziziñ

sözün tütalum murādımız hāşıl olur ise bir kaç gün (7) den şoñra yine giderüz didi ve hayli naşîhat eyledi genç hatun (8) eyledi ben dönmem giderim çäre yokdır be-her-hāl giderim didi ve ‘inād (9) eyledi ve kalbi temiz olmadığından ‘inādına kavî idi hācım sultāna (10) bu genç hatunıñ ‘inādı ma‘lüm olup var yüri kalbiñ (11) pāk degilmiş nazarı kabül itmedin diyüp gönülden söyledi (12) bu ihtiyāre hatun genç hatuna söylerken hāzret-i hācım sultān (13) yanlarında olan dervîşlere buyurdılar ki erenler cânlar şu ihtiyāre hatun (14) bizlere varsa alurdım ve kendüme hatun iderdim didi yanında (15) olan dervîşler ayıtdılar efendim sizler bilürsiñiz didiler ba‘de hācım (16) sultān burhān abdāla didi ki dervîş burhān burhān dağı ey-v-allāh (17)

57a

diyüp hācım sultān didi ki var şu hatunlara söyle hācım sultān sizlere (1) nazār itmek ister kabül ider misiñiz diyü söyle didi burhān abdāl (2) hatunlarıñ yanına varup didi ki bacılar hācım sultān sizleri ister (3) ve sizlere nazār itmege ister kabül kabül ider misiñiz didi genç hatun (4) itmedi ma‘āz-allāh benim maqbūlim degildir didi ihtiyāre hatun burhān (5) abdāla didi ki dedecigim ol ‘aziziñ nefesini bu cāzibeleri redd itdi (6) ise ben redd itmey ve kabül iderim didi hemān ihtiyāre bacı burhān (7) abdālın yanına gelüp buyur gidelüm didi ve hācım sultānıñ yanına (8) geldi ve biñ dürlü ‘özrler ile elin ve ayağın öpdü ve didi ki (9) ey erenler şāhı her ne buyurur iseñ dönmezim emriñe rāmım didi (10) ve muṭiyim didi hācım sultān ayıtdı bacı baña gelür misin (11) didi hatun ayıtdı erenler kulıñ qurbānın olayım didi ve üç kerre (12) böyle söyledi hatun dağı kabül itdim didi dervîş burhān (13) bu söze du‘ā itdi dervîşler dağı amīn didi velākin dervîşler (14) şandılar ki hācım sultān hatunı alup ve gidüp ‘ıyāl olalar (15) şandılar hemān fi’l-hāl hācım sultān ol ihtiyāre hatuna didi ki (16) bacı kıbleden tarafa yüziñ tüt hatun dağı ey-v-allāh erenler diyüp (17)

57b

ve kıbleden tarafa dönüp hāzret-i hācım sultān kıddasallāhü sırrahu’l-‘aziz (1) dağı fi’l-hāl ayağ üzere kalkup ve kırk adım yirden segirdüp (2) ve aygır gibi kişneyüp gelüp hatunıñ üzerinden şıçrayup ve (3) nağra urdı ve ba‘de mübārek ağzını yārin hatunıñ ağzına bırağdı (4) ve üç kerre arqasın şığadı ve el kıldırup du‘ā eyledi cümle cân (5) dervîşler amīn didi ve el yüze sürdiler ba‘de dervîşlere didi ki (6) bu ihtiyāre hatundan benim bir şağ köpricegi delik ‘oşmān adlu (7) bir oğım gelse gerekdir ve beni isteyen anda bulsun didi ve şoñra (8) benim üzerimde bekleye didi ba‘de dönüp dervîşlere hitāb

(9) idüp buyurdılar ki haqq celle ve ‘alî hazretleri bu za‘îf fakîr (10) kulına şehvet nazarı virmedi haqq te‘âlâ emri ile hazret-i (11) muhammedü'l-muştafa mu‘cizâtı ile bu fakîriñ du‘âsı kabûl eyleye didi (12) ve bu hatundan sağ köpricegi delik bir oğlan zuhûra gele didi (13) ve ol genç hatuna ayıtdı ey hatun var imdi sen de bir taş (14) toğurasın didi ve itikâdîñ yoğmuş didi varîñ şimden girü (15) eviñize gidüñ didi ba‘de hatunlar gelüp hazret-i hâcım sultânîñ (16) elin öpüp evlerine gitdiler hâcım sultân dañı oradan kalkup (17)

58a

ka‘î menâzil tayy merâhil iderek gele gele bir gün asitâne-i sa‘âdetleri olan (1) maħalle yaklaşup burhân abdâl dañı ilerüye gidüp hâcım sultânîñ (2) teşrîflerin haber virüp ba‘de tekyeden her ne ne-çadar dervîşler ve muhibbler (3) var ise hâlîfe ile ma‘ân karşı çıkup hazret-i hâcım sultânı dergâh-ı (4) ‘âlîlerine tekbîr ve tehlîliyle götürüp postlarına oturdılar ve cümle cânlar (5) niyâzların idüp ba‘de hazret-i hâcım hâlvet-hânelerine girüp (6) pâkça sultâna ve habîb paşa ve hâcî sultâna vesâ’ir dervîşlere (7) ‘izzet ve ikrâm idüp beş günden sonra anlara dañı destür (8) virüp hayde erenler sizler de maħamlarıñıza varîñ diyüp irtesi (9) gün hâcım sultândan havâlet alup vedâ‘ idüp gitdiler dervîşler (10) dañı bir menzil uğurlar olsun diyüp götürdiler andan (11) pâkça sultân ve habîb paşa ve hâcî sultân gele gele bir gün maħarr ikâmetleri (12) olan maħalle gelüp cümle yârânlar ile görüşüp muħabbetde oldılar ba‘de (13) hâcım sultân hazretleri dañı gelüp hâlvet-hânelerine girüp kırk (14) gün kırk gice kâ‘im ve şâ‘im olup dâ‘imâ haqqâ münâcât idüp (15) ve gelüp giden indehu ve it‘âm ta‘âm indirüp (16) haqqâ hamd ü şenâda oldılar bir gün kudret-i ilâhî seyyidi gâzîden gelür iken (17)

58b

yolda râst geldikleri hatun ki şafâ nazar himmet buyurmışlar idi hikmet-i (1) ilâhî ikisi dañı hâmile olup vakitleri tamâm olup ihtiyâre hatun (2) bir köpricegi delik bir oğlan toğurdu ve ol genç hatun erenleriñ (3) buyurduğu gibi bir taş toğurdu ba‘de ol ihtiyâre hatundan (4) toğan oğlanı kabîlesi alup bir kaç kurbân ve çırâk cemî‘ idüp (5) sultân hâcım hazretlerine götürdiler işte efendim oğlîñ toğdu (6) velakin vâlidesi ihtiyâre olmağıla vâlidesiniñ südi yokdır (7) didiler ve bu oğlan seniñ du‘ân berekâtıyla oldu yine sen bilürsin (8) didiler hâcım sultân ayıtdı dervîş burhân gel didi burhân abdâl (9) dañı hazret-i sultâna varup hazret-i hâcım didi ki dervîş burhân (10) bunuñ anasını baña sen getürdüñ var bu oğlanı besle didi (11) burhân dañı ey-v-allâh diyüp oğlanı alup

hücreğine gödürdi (12) ve ol gelen adamlar dağı bir zamān turup hāzret-i hācımın mübārek (13) cemāline baqup qaldılar ve cemī^c dervīşler ve ahibbālar işidüp (14) hāzret-i sultānın elin ve ayağın öpdiler ve hayr himmetin aldılar (15) ba^cde çocuğı getüren adamlar dağı izin alup köylerine gtdiler (16) andan burhān abdāl dağı çocuğa ta^cyın olup hizmeti her ne ise (17)

59a

görür idi bir gün burhān abdāl hāzret-i hācımın huzūrına gelüp (1) ve çocuğı dağı kucağına alup ayıtdı ey erenler şāhı bu çocuk (2) bir kaç yaşına geldi velakin söz söylemez didi hācım sultān ayıtdı (3) burhān bu çocuk allāhü te^cālānın kudreti birle oldu yine allāhü te^cālā (4) kudreti birle söyler didi ve yine hāzret-i hācım du^cā eyledi ve'l-hāşıl (5) çocuğın büyümesi burhān abdālın parmağların eme eme büyüdi (6) ve ismini köpricegi delik ^coşmān koydı bu üslub üzere oğlanı (7) allāhü te^cālā burhān abdāla besledüp ve büyüyüp bir yigit oldu (8) ve'l-hāşıl hāzret-i hācım dağı ol yigidi everüp bir vaqt (9) hān-kāh-ı ^cālilerinde hizmet-i şerīflerinde turdı bir gün hācım (10) sultān bu köpricegi delik ^coşmāna didi ki ^coşmānım var yüri genlerde (11) bizler bir ^caşā dikmiş idük allāhü te^cālā hāzretlerinin emri ile (12) büyüdi yetdi ve anda bir yemiş bitse gerekdir her ne derde olsun (13) dermān ola didi ve saña ol maqāmı bahş eyledim didi ba^cde (14) ve köpricegi delik ^coşmān baba dağı qalkup niyāz idüp nola erenlerin (15) bilür diyüp ve çok naşihatler idüp ve hem seniñ mekānın (16) andadır diyüp orasını bekle didi ey-v-allāh erenler diyüp ve qalkup (17)

59b

me'mür oldığı yire gelüp ve bir zamāndan soñra ^coşmān babanın bir oğlı (1) olup ismine çağır çelevi dirler idi ve hāzret-i hācımın hizmetinden (2) hāli olmaz idi ba^cde ^coşmān baba dağı ol maħalalde bir hān-kāh (3) yapıdurup ve fī-sebīl-allāh gelüp gidenlere loqma yidirüp hizmet (4) iderdi ve'l-hāşıl büyük bir sultān olup çok velāyetler ve kerāmetler (5) gösterüp ve şerī^cati gözedüp evliyā'ullāh adını gözedüp (6) günā-gün kerāmātını zühüre gelüp ve el-hālete hazīhi gelmekdedir ve hālā (7) şimdi genlerde köpricegi delik ^coşmān baba dergāhı demekle meşhūr (8) bir dergāhdır işte ^cazīzim himmet alınur ise böyle alınsun ve hizmet (9) olunur ise anların itdükleri hizmet gibi ider olur ise er (10) olmaq ve kerāmet göstermek anuñ haqqı olur ^cazīzim işte bu hikāyet (11) bunda tamām oldu rahmet-ullāhu ^caleyhi diger hikāyet-i hācım sultān (12) ^caleyhe'r-rahmete ve's-sübhān gerçeklerin şöyle rivāyet ve ^cākıllulardan (13) böyle

hikāyet ve bu cehle naql ve ‘ayān ve beyān olunur ki ol zamānki (14) ḥazret-i ḥünkār ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorasānī ile ḥazret-i ḥacım sultān (15) ḥazret-i ḥoca aḥmed yesevī ḥazretleri diyār-ı ḥorasāndan diyār-ı rūma (16) gönderdikleri zamān ḥazret-i ḥünkār ḥacı bektāş-ı velī ḥazretlerine (17)

60a

‘alem seccāde çırāk ve şofra virüp göndermişler idi vaqtā ki ḥazret-i (1) ḥünkār ile ḥacım sultān rūma gelicek hikmet-i ḥüdā diyār-ı ḥorasānda (2) ve ol ḥavālilerde kıtlık müsnipli olup herkes zahmet ve meşekkat (3) çekerler idi pes bir gün ḥorasān diyārında bulunan cānlar ve dervīşler (4) bir yire cem‘ olup müşāvere itdiler ki ḥacım ḥünkār ḥacı bektāş (5) velī ile ḥacım sultān diyār-ı rūma gidince erenler şofrasını alup (6) gitdiler şimdi bizim diyārımızda kıtlık oldu ne yapalım ne işleyelim (7) didiler velakin şimdi maşlahat budur ki erenlerden ziyāde bir keskin er olsa da (8) varup zarb-ı destiyle ol mübārek şofrayı alup gelse yine vilāyetimiz ve (9) iqlīm-i ḥorasān rızka ve māla ḡanīmet oldu didiler ve bu müşāvere idüp (10) ḥalīfelerine varup söylediler ḥalīfeleri daḥı güzel meşveret itmiş (11) siñiz ancaḥ ol şofrayı varup alacaḥ er siziñ içüñizde var (12) mıdır didi meger kim ol dervīşlerin içinde bir ziyādesiyle celālī (13) çok bir ‘ālim fāzıl kişi var idi ve ismine ḡara babayı ḥorasānī (14) dirler idi hemān ḡara babayı ḥorasānī ayaḡa ḡalkup ayıtdı erenler (15) eger himmet du‘ ā idüp ruḡsat virirseñiz varup rūma gidüp (16) ol ḥacı bektāş-ı velī ve ḥacım sultān didikleri erlerden ol şofrayı (17)

60b

zarb-ı destimle alup ve rūm iqlīmini anlarıñ başlarına dar idüp (1) şofrayı alup getüreyim didi diyār-ı ḥorasān iqlīmi erenleri daḥı (2) güzel olur diyüp ve ḥalīfeleri olan zāt-ı ‘ālīḡdır daḥı du‘ ā idüp (3) ve ḡara babayı ḥorasānī yanına kırk dervīşler ḡoşup ḡayde uḡrın (4) açığı olsun didi velākin saña bir büyük naşīhatimiz vardır şaḡın (5) didiler ḡara babayı ḥorasānī didi ki buyuruñ naşīhat nedir didi (6) ḥalīfeleri didi ki rūma vardıkda şaḡın ḡāfil olmayasın (7) zīrā kim ḥacım sultān bir celālī kişidir şaḡınup ḡurur ile yanına (8) varmayasın zīrā rūm diyārınıñ meydān cellādıdır ḡışmına ḡakat (9) getüremezsın ma‘ lūmdır erenler baş bostānda bitmez ve beni toḡu (10) ran ana bir daḥı toḡurmaz ve ḡazanan baba bir daḥı ḡazanmaz şaḡınup (11) ḡāfil olmayasın şon peşimānlık şoñra işi itmez didiler ba‘ de (12) ḡara babayı ḥorasānī daḥı toḡuran kısrak uḡansun erenler eger (13) bizleriñ himmeti olur ise varup ol şofrayı bir alayım ki kıyamete deḡin (14) evliyā’ullah mābetinde bir şān olsun diyüp ya allāh destür diyüp

(15) ve yola revān olup kırk dervīş ile ‘azm-i rüm diyüp çıktı (16) ve gece gündüz dimeyüp yevmen fe yevmen gele gele gelüp rüm diyârına (17)

61a

qadem başdı ve şora şora gelüp şeyhlü ovasına geldi bir kişiye (1) râst gelüp didi ki burasına ne dirler didi ol adam ayıtdı buraya (2) şeyhlü dirler didi qara babayı ĥorasānī didi ki bizlere bir qonaq olsa da (3) bu gece bunda mihmān olsaq didi ol adam didi ki babalar bunda bir (4) evliyā’ullāhdan bir kişi vardır ve ismine pākqa sultān dirler ĥaylice (5) keskin evliyadır ve tekyesi vardır ve dervīřleri çoqdır ve bu vilāyete (6) gelüp giden misāfirler aña qonux olurlar didi varıñ anlara (7) gidüñ sizleri misāfir ider didi bunlar dağı şora şora gelüp (8) uzaqdan gördiler ki bir tarlada dervīřler burqax yolarlar (9) qara babayı ĥorasānī bildi ki pākqa sultān dervīřleridir bunlardır (10) ve meger kim pākqa sultān dağı ma‘ān dervīřler ile qalışırlar idi qara (11) babayı ĥorasānī ilerü yürüyüp ve selām virüp merĥabā erenler (12) qolay gelsün diyüp pākqa sultānı sorup dervīřin (13) birisi didi ki sultānım bundadırlar didi qara babayı ĥorasānī (14) dağı ĥayde var qagır diyüp dervīřler dağı gelüp pākqa sultāna (15) didiler ki erenlerim şu gelen cān sizi ister didi pākqa sultān (16) dağı varalum diyüp ve gelüp qara babayı ĥorasānī görüp (17)

61b

erenler ĥoř geldiñiz řafā getürdiñiz erenler geliřiñiz ne şarafdandır diyüp (1) qara babayı ĥorasānī dağı dile gelüp erenler ĥorasāndan gelüriz diyüp (2) ve ĥorasān ereleriniñ sizlere selāmı vardır diyüp bir miqdār kelām idüp (3) ba‘de eřnā-yı kelāmda qara babayı ĥorasānī pākqa sultāna didi ki erenler (4) niçün böyle emek çeküp ve böyle ıssı havāda yolarsıñız gelüñ (5) bir yire biriküñ ĥarmān oluñ diyüp emr itseñiz olmaz mı (6) idi didi pākqa sultān ayıtdı erenler loqma içün ta‘ab çekmeyince (7) olmaz ‘ādet-ullāh böyledir böyle cāri olmuşdır ve hem bizleriñ (8) siz buyurdıđıñız iř elimizden gelmez bizler aña qādir degilüz didi (9) qara baba didi ki erenlerin du‘ā ideyim baq sende ne gūnā söz diñle (10) yüp cümle burqaxlar bir yire gelüp ĥarmān olurlar didi pākqa (11) sultān ayıtdı siz bilürsiñiz diyüp hemān qara babayı ĥorasānī (12) tekbirāne olarak parmağıyla iřāret idüp didi ki emr eyledim (13) gelüñ nebādāt bir yire cemī‘ oluñ ve ĥarmān oluñ didi (14) bir de min ‘ind-allāh burqaxlar tarladan havālanup ve gelüp bir yire (15) cemī‘ olup ĥarmān oldu ba‘de pākqa sultān dağı ayıtdı erenler (16) öyle ise bizim de ĥizmetimiz bāri ‘ind-ĥaqqda qabül olsun diyüp sizler (17)

62a

böyle idicek bizler de cümlesini yirlü yirine göndermek lâzım geldi (1) diyüp destür ya mer hüdâ diyüp burçaqlara bir işâret idüp (2) fi'l-hâl terâkim iden burçaqlar birercik birercik bir dânesini birağ (3) mayarağ toplanup cümlesi cenâb-ı hağğıñ yaratduğı gibi yirlerine (4) gidüp ħarmân yirinde tozı dağı ħalmadı cümlesi tarlaya gitdi (5) ħara babayı ħorasânî pākça sultāndan bu kerâmeti görüp ve birbirlerine (6) muħabbet idüp andan pākça sultān ħara babayı ħorasânî ve dervîşleriyle (7) alup asitânelerine getürdiler ve üç gün misâfir itdiler velâkin (8) ġayet münkîr olduğını bilüp ħiç bir şey dimediler eşnâ-yı kelâmda (9) ħara babayı ħorasânî pākça sultāna didi ki erenler ħorasāndan ħ'oca aħmed (10) yesevî ħazretleri rûma iki er göndermiş idi birine ħünkâr ħacı (11) bektâş-ı velî ħazretleri dirler ve birine ħacım sultān dirler buralarda (12) bu didüğim gibi erler var mıdır didi pākça sultān ayıtdı erenler ħünkâr (13) ħacı bektâş-ı velî mâliyye diyârında şulıca ħarayükde iskân tutup (14) anda turlar velâkin ħacım sultānı bu tarafa gönderüp germiyānda (15) şusız nām mevz' i aña yurt virmişlerdir ve buraya yağındır didi (16) ħara babayı ħorasânî ayıtdı işte benim mağşudım ol ħacım sultāndır (17)

62b

ve ben anıñ için geldim ve bu cihānı anıñ başına dar itmege geldim didi (1) el-ħamdüli-llāh ħolaylıđla buldım didi pākça sultān ayıtdı erenler ħacım sultān (2) bir celālî kişidir ve erenler meydānıñ cellādıdır anıñ ile muğâvet itmek (3) güçdür ve zarabetuhu tğat gelür şey degildir ve hem zanıma göre sizleri şınurından (4) içerü qoymaz didi ħara babayı ħorasânî ayıtdı erenler sizler anuñ (5) mağāmını baña göster ki ben qozımı anuñla paylaşurum didi pākça (6) sultān dağı erenler sizler bilür misiñiz diyüp ve icâzet virüp (7) ve bir menzil yire ħadar geçürüp ba' de erenler uğur olsun ve bu yol (8) toğrıdır didiler pākça sultān ve dervîşleri girüye dönüp (9) asitâneye geldiler ba' de ħara babayı ħorasânî yola revān oldı (10) sen kışşa-ı destānı ħacım sultāndan diñle her şabāh dervîşler (11) ħazret-i ħacım sultān için bir miğdâr ħuşluğ ta'āmı ħazırlıyup (12) ve ħalvet-ħâneleri ħapusında ħazret-i ħacım ħıñınca ħadar beklerler idi (13) yine 'âdetleri üzere ħazret-i ħacım ħalvet-ħânedden ħıñmalarına (14) cânlar müterağğıb iken ħacım sultān ħazretleri ħalvet-ħânedden ħıñup (15) ve celâl birle dervîşlere didiler ki cânlar şimdi ħuduz geleyor şınurdan (16) içerü girmesün diyü remz itdi dervîşler bu remz ta' accüb remz ola diyüp (17)

63a

ta^ç accüb itdiler ba^ç de hâcım sultân hâzretleri asitâneleriniñ yanında bir tepe (1) var idi hâzret-i hâcım ol tepe üzerine çıkdı ve burhân abdâl dahı (2) yanında idi ve bir maħalle oturup yine kuduz gelüp şınurdan içeriye (3) girmesün didi meger kim qara babayı hōrasānī dahı hâzret-i hâcımı uzak (4) dan görüp işte hâcım budur diyüp kırk dervīşleriyle gelür iken (5) biqudret allāhü te^ç ālā cümlesiniñ ayakları qazıq gibi kesilüp tura (6) vardılar ne bir adım girüye ne bir adım ilerüye gidebildiler hemân qara babayı (7) hōrasānī ğazaba gelüp ve terkişinden bir oq çıkarup ve yanına gezleyüp (8) hâzret-i hâcıma toĝrı bir oq atdı ve oqdur havālanup ve gelüp (9) hâzret-i hâcım sultāniñ nazārına dikildi ve burhân abdāl gördi ki bir (10) yeşil yelekli oqdur hâcım sultân ayıtdı dervīş burhân kuduz (11) kişi buraya benlik ile geldi ğurūrlanup ğurūr ile geldi şimdi (12) bizler anı dahı nefis oqumızı çıkarmayalum kuduzı kendü oqı ile (13) helāk itmek vâcibdir diyüp ba^ç de hâcım sultân atılmış oqı (14) eline alup bir kerre ya allāh destūr diyüp oqı girüye pertāb idüp (15) atdı oqdur havālanup biqudret allāhü te^ç ālā gelüp qara babayı hōrasānī (16) göĝsine toqanup arkasından çıkdı fi'l-hāl yıkılup cānını (17)

63b

teslīm itdi qara babayı hōrasānīniñ dervīşleri bu hāli görüp (1) titremege başladılar ta^ç acübde qaldılar ba^ç de hâcım sultân dervīşlere didi ki (2) kuduz gitdi varuñ kuduzı defn idüñ didi ba^ç de (3) dervīşlerdir gelüp gördiler ki kırk kişi bir yire cemī^ç olup titre (4) şürler ve aralarında bir kişi oq ile vurulmuş cānını teslīm itmiş (5) ba^ç de dervīşler techīziñ görüp ve bir qaba ağaç dibine defn idüp (6) andan qur'an tilāvet idüp ve qara babanıñ kırk ^çaded dervīşlerini (7) alup huzūr-ı hâcım sultāna getürüp hâzret-i hâcımıñ (8) hizmetlerinde oldılar bir ğün hâzret-i hâcım sultân baş hālīfeye (9) didi ki erenler varıñ şu benim hōrasāndan getürdigim şofrayı getürin ve (10) qara babanıñ baş ucundaki qaba ağaca aşıñ bizi isteyen (11) dostlar göñli her ne diler ise içinde bulsun yesün allāhü te^ç ālā hâzretlerine (12) şükrler eylesün didi zīrā qara baba dahı şofra ārzüsüyle gelmiş idi (13) hizmeti yabāna gitmesün didi işte benim nūr-ı ^çaynim ol mübārek şofrayı (14) getürüp qaba ağaca aşdılar ve himmet hâzret-i hâcım ile anda şofra (15) tırup gelüp geçen āyende vü revende andan ta^ç ām yiyüp şükrler (16) iderlerdi ba^ç de hâzret-i hâcım sultân buyurdılar ki ey erenler bizler (17)

64a

dār-ı fenādan dār-ı beķāya rıhlet itdükden şöıra kırk yıl leylen ve nehāren (1) tarafımızdan bu şöfra ķā'im maķāmlık idüp ve her kiři kim gelür içinde (2) ta'ām bulup yisün diyü buyurup ba' de kırk yıldan şöıra getürüp (3) dergāha bir maķallde hıfz idüñ vaķtiyle lāzım olur didi işte benim (4) nūr-ı 'aynım hāzret-i hācım sultānıñ remzi üzere ol şöfra ale'd-devām (5) hāzret-i hācımıñ vefātlarından şöıra kırk yıl ol ağaçda aşılı (6) ķalup gelen geķen ta'āmlanup hāmd ü şenā iderler idi ve kırk seneden (7) şöıra şöfrayı alup hıfz itdiler ve'l-hāletü hāzihi ol şöfra gā'ib (8) erenleriniñ hıfzlarındadır vefatıyla şāhibi gelüp aña teslīm olına (9) caķdır pes imdi hācım sultān ķaddesallahü sırrahu'l- 'azīz hāzretleriniñ (10) velāyetlerini ve kerāmetlerini 'āķiller 'aķla daķı getüremezlerdi ve diller (11) ile daķı şerh idemezlerdi imdi hācım sultān nevverullāhü revveķa (12) hāzretleriniñ velāyet-nāmesin ķāle alup tercümān iden dervīş (13) burhān olup vasi' tākati ķadar kitāb idüp taķrīr eylemişlerdir (14) ve bizlerden şöıra gelen muķibbāna lāzım olur diyü taķrīr eylemişler pes imdi (15) hācım sultān hāzretlerinden şöıra dervīş burhān daķı hālīfe olup (16) aķibbāya pend ü naşīhat iderdi ve herkes ta'zīm ve tekrīm iderdi bāķi kelām (17)

64b

haķķ bu kelām muķavvel olmasun muķavvel kelām ķur'ānda tefsīrde yaraşur ve (1) bu söyledigim kerāmāt-ı 'aleyhler deryādan ķaķre ve güneşden zerre olup (2) faķaķ bu ķadarca var ki hācım sultān efendimizi ve bu haķir dervīş (3) burhān abdālı gönülden çıkarmamak için ve fuķarānıñ muķibbleri ziyāde (4) artmaķ için bir mikdār velāyāt ve kerāmātları zıkr olındı bāķi (5) hū dost ey-v-allāh işbu biñ iki yüz altmış bir senesi māh (6) zī'l-hicce-i şerīfınıñ on sekizinci günü cehār-şenbe itmām taķrīri merend (7) hāre'l-abdül'l-hāķīli'l-ma'arraf bi'l-zenbi (8) ve taķsīr fevzi arzı afaanhü hāķpāy-ı ehl-i beyt ībrāhīm (9) temmet

3.4. Diyanet Nüshası

1b

hüve dost (1) menâkıb-ı sultân hâcî bektâş-ı velî kuddesa sırrahu'l-azîz (2) velâyet-
 ñame-i hâcım sultân (3) bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥim (4) elḥamdülillâh rabbü'l-
 'âlemîn ve şerâ'îfi şalavât allâhu ve şalli âlâ muḥammed ecma'în e't-ṭâhirîn ve
 kâ'idü'l-izze'l (5) cemîn 'ali ibn-i ebî ṭâlib ve 'ali evlâde'l-maşümîn ve 'ışretü't-
 ṭâhirîn ecma'în (6) ammâ ba'd bilgil kim ḥaḳḳ sübhâne ve te'âlâ ḥalkı yaratmaḳdan
 murâd oldur ki ma'rifet 'ibâdet (7) iken baḫtlu ve sa'âdetlü kendü ḥidmetinde müşerref
 ve maḫşûş olalar kâlallâhü te'âlâ ve vetekaddasü ve ma ḥalaḳatu'l-cinne ve'l-înse illâ li
 ya'budün pes kelâm-ı rabbâni mûcibiyle âdem oḅlanı (8) zühd ü taḳvîden ḥâli
 olmayalar imdi 'azîzim bilgil kim sultân hâcî bektâş-ı (9) velî raḫmetüllâhi 'aleyhi
 nitekim zıkr olunur sultân ibrahîm oᅒlıdur ve sultân ibrahîm müsî-yi kâzîm (10) oᅒlıdur
 ve müsî-yi kâzîm ca'fer-i şâdıḳ oᅒlıdur ve ca'fer-i şâdıḳ muḥammed bâḳır (11) oᅒlıdur
 ve muḥammed bâḳır (12) zeynü'l-âbidîn oᅒlıdur ve zeynü'l-âbidîn imâm ḫüseyin
 oᅒlıdur ve imâm ḫüseyin ḫâzret-i (13)

2a

imâm 'alî oᅒlıdur keremullâhu veche ve vâlideleri ḫâzret-i fâṭimatü'z-zehrâ ḫâzretlerine
 çıkar (1) resûlullâhü 'aleyhim ecma'în bu vechle muḥaḳḳaḳ bî-reyb ḫoraşân erenlerinüñ
 şahîḫü'l-neseb (2) seyyididür bilâ-ḫilâf pes imdi hâcım sultân kudesa sırrahu'l-azîz
 daḫı şâh-zâde-i (3) ḫüseyin oᅒlıdur ve şâh-zâde-i ḫüseyin imâm 'aliyyü'n-naḳî oᅒlıdur
 imâm 'aliyyü'n-naḳî imâm (4) muḥammed oᅒlıdur imâm muḥammed taḳî imâm
 'aliyyü'r-rıza oᅒlıdur imâm 'aliyyü'r-rıza imâm ca'fer oᅒlıdur (5) imâm ca'fer imâm
 muḥammed bâḳır oᅒlıdur imâm muḥammed bâḳır imâm zeynü'l-âbidîn oᅒlıdur (6)
 imâm zeynü'l-âbidîn imâm ḫüseyin oᅒlıdur imâm ḫüseyin imâm 'alî oᅒlıdur (7) ve
 vâlideleri daḫı ḫâzret-i fâṭimatü'z-zehrâya çıkar dedeleri muḥammed muştafâ şallallâhu
 (8) te'âlâ 'aleyhi ve sellem ḫâzretlerine çıka imdi imâm 'aliyyü'n-naḳî'nüñ yedi oᅒlı var
 (9) idi birine imâm oldu anuñ adına imâm ḫasane'l-askerî dirler altısı imâm (10)
 zâdelerdür birinüñ adı imâmzâde-i hâdîdür birinüñ imâmzâde-i ḫüseyindür birinüñ (11)
 ismi imam-zâde-i ca'ferdür birinüñ ismi imâmzâde-i zeyddür birinüñ ismi (12)
 imâmzâde-i ibrahîmdür imdi imâmzâde-i ḫüseyinüñ üç evlâdı oldu (13) birine seyyid
 cihânî birine seyyid sultânî ve birine seyyid hâcî dirler bir ismi daḫı (14) receb idi sultân

hâcımũ isimleri receb sultândur ve hâcî (15) bektâş-ı velî kudesa sırrahu hazretleri bunlar şöyledür kim naşib-i ezalide ya' nî kim (16) şabâbet 'âleminde herkez şıbyânlar ile qarışup lu'b-ı şehvete meşgûl (17)

2b

olmadılar nitekim zikri geçdi şabâvet 'âleminde dağı kendülerden nice haller zâhir olurdu (1) dürlü kerâmetler gösterürler idi mübârek ağızlarından dürlü nesnelere dağı işidürler (2) idi ve herkez dünyâya rağbet itmediler havâ-yı nefsanıyye meyl kendülerinden gelmedi belki (3) kendülerinden zâhir olan gice ve gündüz 'ibâdet ve tâ'at ve riyâzet zühd (4) ü taqvî idi hattâ horâşânda ataları dedeleri allâh hükümüne varıcağ sultânlığı (5) 'arz itdiler hâcî bektâş-ı velî sultân kabûl itmedi ve sultânü'l-evliyâ (6) h'oca ağmed yesevî kuţbu'l-ekrem rûma göndermezden ol kırk yıl (7) tamâm şâ'imü'd-dehr kâ'imü'l-leyl ve 'ibâdet ve riyâzet ve zühd ü taqvîyi ver'a a'mâl-ı (8) şâlîha ile meşgûl oldılar ve dağı hidâyet allâhü celle ve 'alî kendülere yetmiş gice rûhları (9) 'âlem-i ervâhda 'âlem-i ecsâme 'ubûr kılda kenâ'irü'n-nâs sa'yleriyle bu vâsîta-i (10) a'mâl şâlîhalarıyla yevmen fe yevmen teraqqî bulup ta mertebe-i velâyete irişmege bu vechle (11) oldu ol 'âlem-i kadîmden aşınâ geldi aşınâ olana aşınalık gösterdi (12) kâmillik mertebesin işâret itdi min kablü'l-allâhü'l-humâm tarafından kendülere (13) kuţbu'l-aqtâb sultânü'l-'ârifin ser-çeşme-i merdân hezâr pîrân-ı türkistân (14) sultân h'oca ağmed yesevî ibn-i muğammed hanefî rağmetullâhu 'aleyh cehâz-ı fakrı anlardan (15) kabûl itdi ve anlaruñ irşâdlarıyla tâbi' ol ve anlardan me'zûn ol diyü irşâd (16) olundu ve ol kubbe-i elîf-i tâc ve hırka ve şofra ve seccâde kim hazret-i cebrâ'il (17)

3a

hazret-i 'aleyi's-selâma hağk sübhâne ve te'âlâ emriyle göndermiş idi hazret-i resûl dağı (1) erkânıyla hazret-i 'alîye virmiş idi ve hazret-i 'alî dağı hazret-i hüseyine (2) virmiş idi ve hazret-i hüseyin dağı zeynü'l-'âbidîne virmişdi ve hazret-i zeynü'l-'âbidîne (3) mervân habsinde iken ebü'l-müslim gelüp hurûc itmek için icâzet-i (4) taleb kılıcağ ol kubbe-i elîf-i tâc ve hırka ve çırâğ ve şofra ve 'alemi ve seccâdeyi (5) erkânıyla ebü'l-müslime virmiş idi ve ebü'l-müslim dağı muğammed bâkıra virmiş idi (6) muğammed bâkır dağı oğlı ca'ferü's-şadıka virmiş idi imâm ca'ferü's-şadığ dağı oğlı (7) imâm müsî-i kâzıma virmiş idi imâm müsî-i kâzım dağı oğlı sultân-ı horâşân (8) 'aliyyü'r-rızâya virmiş idi 'aliyyü'r-rızâ dağı sultânü'l-'ârifin ser-çeşme-i merdân (9)

hezār-pīrān-ı türkistān h̄oca aḥmed yesevīye virmiş idi h̄oca aḥmed yesevī raḥmet-ullāhi (10) ‘aleyhi ṭoḡsan ṭoḡuz biñ ḥalīfenüñ birine virmedi istedikçe şāḥibi var (11) gelür diyü h̄ünkār ḥacı bektāş-ı velīnüñ gelmesini işāret ider idi aḥirü'l-emr (12) h̄ünkār ḥacı bektāş-ı velī geldi ol daḥı anlara virmiş idi zīrā ol vuşlalara ve ol (13) kisvetlere lāyık olmaḡlıḡa nişān virdi kim ki ol kisveti ve ol vuşlaları nişān göstere (14) ve bu mertebe bāṭın muḥammed muştafā ve velāyet ‘alidür ḥāşna bu mertebe varışın nesebiye (15) yüzinden ḡayrı olmaz imdi sultān ḥacı bektāş-ı velī ḥazretleri h̄oca (16) aḥmed yesevīye ‘ilm oḡumaḡa virmişler idi bir gün namāz vaḡtı geldi şeyḡ ayıtdı (17)

3b

şu getürüñ abdest alalum didi ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorāsānī ayıtdı (1) h̄oca nazār itseñüz de çeşme mekteb-ḥānede aḡsa didi andan şeyḡ ayıtdı (2) oña benüm gücüm yetmez didi şeyḡ öyle diyicek ḥazret-i ḥacı bektāş-ı velī yüzini (3) ḥaḡḡa ṭıtdı ve secdeyi niyāz itdi fi'l-ḥāl çeşme taşradan ḡay'ib oldı (4) ve gelüp mekteb-ḥānede aḡdı gördiler müteḥayyir oldılar andan şeyḡ bektāş-ı velī (5) sevinçle başuñ ḡaldırdı gördi kim şu aḡar ve ol şuyuñ yanında bir aḡaç (6) bitmiş ve çiçeḡi daḥı açılmış hergün ṭoḡsan ṭoḡuz biñ ḥalīfe sultān (7) h̄ocayı aḥmed yesevīden ders oḡurlardı geldiler gördiler ki buña mekteb-ḥāne (8) derünından aḡar bu ne ‘aceb şeydür didiler sultān h̄ocayı aḥmed yesevī daḥı ayıtdı (9) bu kerāmet ve bu velāyet ḥacı bektāş-ı velī ḥazretlerinüñdür didi ḥalīfeler ayıtdılar (10) ḥacı bektāş kimdür ayıtdı budur ya ne sebebden ḥacı oldı didiler şeyḡ (11) ayıtdı ‘arafāt günü idi bizler ‘arafātta idük ben ayıtdım evde ‘aş pişürürler (12) didim fi'l-ḥāl bir tebsinüñ içinde şıcaḡ ‘aş getürdi ve baña şıdı (13) ve ben daḥı tebsiyi aldım şaḡlarum bir daḥı velāyeti budur kim her ḡanḡı vaḡt ka‘bede (14) namāz ḡıldıḡum vaḡt şaḡ yanıma selām virsem ḥacı bektāş sultānı görürdüm ve şol (15) yanuma selām virdiḡimde ḥacım sultānı görürdüm didi namāzdan fārīḡ olıcaḡ hemān (16) ḡā'ib olurlardı çüñkim bu cevābı işıtdiler bu bir oḡlandur anası südi aḡzında (17)

4a

ḡoḡar bu ḡande velāyet ve kerāmet ḡande didiler bunlar böyle digicek ḥazret-i h̄ünkār (1) ḥacı bektāş-ı velī ayıtdı biz ḥazret-i ‘alīnüñ oḡlanlarındanuz ve ‘alīnüñ sırrıyuz (2) didi didiler ki göster görelüm eger gerçec iseñ söylediḡin taşdıḡ ola kim (3) ‘ayn ile görelüm taḡḡıḡ ola ḥazret-i ‘alīnüñ kendünde üç nişān vardur biri (4) alında bir ḡara beñ vardur ve şaḡ elinde bir yeşil beñi vardur ve şaḡ omuzunda bir beñi daḥı (5) vardur anlar böyle didiler elin açdılar gördiler ḡara beñ elinde ve yeşil beñ ayıtdılar (6) omuzuñ açdı

gördiler bir dağı alında vardır ‘imāmesin yukarı kaldırdı (7) gördiler ki yıldıza bir beñ gördiler yağrında gördiler cümlesi yüzlerin yire urdılar (8) andan hünkār ḥazretine şordılar ittifāka senūñ meşrebūñ kimdendür buyurdılar meşrebüm (9) muḥammed muştafā şallalāhü’ ‘aleyhi ve sellemdendür ayıtdılar saña bu velāyet kimdendür ayıtdı (10) baña bu velāyet allāhdandur ayıtdılar saña bir şeyḫ gerekdür didiler andan ḥacı bektāş-ı (11) velī el-ḥorāsānī ayıtdı eger sizden biriñüz şol yāsemīn yaprağı üstine seccādesi (12) şalup iki rek‘ at namāz kılarısa aña kendimi teslīm iderüm didi çün (13) bu cevābı işıtdiler cümlesi müteḥayyir oldılar baçalum sen eyle bizler görelüm didiler (14) ḥazret-i hünkār ayıtdı eger gösterürsem baña muṭī‘ olur mısıñuz dağı belī didiler (15) der-ḥāl ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorāsānī abdest aldı seccādesin eline (16) aldı ayıtdı bismillāhi’r-raḥman e’r-raḥīm bi-emr-illāhi te‘ālā didi seccādesi yaprak (17)

4b

yaprak üzerine şaldı seccāde mu‘allaḫ ṭurdu ve çıkdı iki rek‘ at namāz kıldı (1) girü indi cemī‘ isı geldiler ayağına düşdiler ve kisvetlerin nazarında ḳodılar ḥacı bektāş-ı (2) velī ḥazretleri kisvetlerin tekbīr idüp başlarına giydürdi hemān ḥ‘oca aḥmed yesevī (3) ḥazretleri ol cihāzı ve elīf-i tāc ve hırḳa ve çırāğ ve ‘alemi ve seccādeyi imām ‘alīyye’r-rızā (4) anlara virmiş idi ki bizüm evlādımızdan bir kişi gelse gerek aña vir dimişdi (5) pes sulṭān ḥ‘ocāyı aḥmed yesevī ibn-i muḥammed ḥanefī getürüp erkānıyla ḥazret-i sulṭāñ (6) ḥacı bektāş-ı velīye virdi ve du‘ā idüp dest-i tevbe virdi ḳāllallāhü te‘ālā (7) tūbū (illellahi) tevbeten naşūḥan pes imdi tevbeyi naşūḥı virüp bī‘ at itdi ve buyurdu ki (8) iy sulṭān ḥacı bektāş-ı velī var yürü imdi rüm diyārında şulca ḳarayügi saña (9) maḳām virdiler var ṭurma ve eglenme git didi pes andan ṭoḳsan ṭoḳuz biñ (10) ḥalīfe her birleri nuṭḳ itdiler ki bizler saña yoldaş olalum didiler sulṭān ḥacı bektāş-ı (11) velī el-ḥorāsānī didi ki nice yoldaş olursıñuz ayıtdılar na‘līn çevirelüm didiler (12) sulṭān ḥacı bektāş-ı velī ayıtdı sizler baña yoldaş olamazsuñuz didi biri dağı (13) didi ki abdest bardağıñ getüreyüm didi ḥazret-i hünkār ḥacı bektāş-ı velī (14) ḳabül itmedi mā-ḥaşıl-ı kelām on bir kişiye degin söylediler ḳabül itmedi aḥīrū’l-emr (15) evlād-ı ‘alīyyeden ve imām ‘aliyyü’n-naḳī neslinden bir evlād-ı muḳaddem zıkr olındığı gibi imām-zāde-i ḥüseyin oğlu (16) ḥacım sulṭān raḥmetü’l-llahi raḥmete vāsi‘ a ḥ‘oca aḥmed yesevī ricā‘ ve niyāz itdi kendüsinüñ yoldaş (17)

5a

olmasın pes hâcım sulţân hazretleri yirinden alkup didi ki abul iderseñüz (1) bizler sizlere yoldaş olalum didi hazret-i hünkâr ayıtdı nice yoldaş olursuñuz (2) didi sulţân hâcım hazretleri ayıtdı böyle yoldaş olurum yoldan ıķarsañ ururum (3) ayağuñ var diyin didi böyle diyicek hâcı bektâş-ı velî ayıtdı vay (4) ‘amm-zâdem sen benüm yoldaşımsın didi birbirini abul itdiler pes sulţân (5) h‘ocâ aħmed yesevî hazretleri bir ağaç kılıcı var idi getürüp hâcı bektâş-ı velî (6) el-horâsanîñüñ tekbîr idüp beline uşatdı ve daħı ocağdan ut ağacından (7) odun yanar idi bir egisi avrayup rûma oğrı pertâv itdi (8) ve ol egisi horâşândan rûma er gönderüldiği ma‘lûm ola diyü rûmda bunu utalar (9) didi ol egisi havâda yana yana geķerken onyada bir er var idi h‘ocâ faķih dirler idi (10) ol egisiyi apup hücresinüñ öñine dikdi udret-i ilâhî ol egisi (11) bitdi depesi yanuķ aşığısı ut el-hâletü hâzihi şimdi yemiş virür pes imdi (12) sulţân hâcım ve bektâş-ı velî ol gice seccâdesi üzerinde yatdılar ve udretten (13) bir âvâz geldi ki eglenme rûma varuñ urdılar şabâh namâzuñ ılup evrâdların (14) temâm idüp feyünnemâ tevellü feşümme vechu’lâhi diyüp dostına secde itdiler andan icâzet (15) aleb itdiler pes h‘ocâ aħmed yesevî ibn-i muħammed hanefî ibn-i ‘alîyyü’r-rıza ve daħı (16) oķsan oķuz biñ ħalîfe ile bunlara ħayr u du‘â idüp bir mübârek şenbe günü (17)

5b

ol sâ‘atden ka‘be yolına revân oldılar bir menzîl gönderdiler yürüñ imdi du‘âdan (1) bizi unutmayuñ diyüp revân oldılar yevmen fe yevmen gelüp ka‘be-i şerîfe yetişdiler (2) avâf idüp kırķ gün ‘arafât ağında riyâzet çeküp allâhü te‘âlâdan (3) isti‘ânet dilediler andan gidüp medîne-i münevvere arafına revân oldılar ve gelüp hazret-i (4) resûlullâhü sallallahü ‘aleyhi ve sellemi daħı ziyâret itdiler kırķ gün miķdârı anda daħı (5) riyâzet çeküp allâhü te‘âlâdan ‘özü ü tazarru‘ münâcât itdiler andan daħı gidüp (6) uds-i şerîfe gelüp anı daħı ziyâret itdiler andan daħı gidüp rûma revân (7) oldılar bir cezîreye geldiler arslan orķusından ol yol geķilmez idi ol araya (8) geldiler iki arslan iki yañadan gelüp bunlara yalandılar pes evliyâlar du‘â itdiler (9) ağdılar fi’l-ħâl aş oldılar andan gidüp rûma yaķın geldiler ayıtdılar (10) e’s-selâmü ‘aley-küm ya rûm erenleri didiler pes rûm erenleri daħı bir yire gelüp şöħbet (11) iderlerdi faķıma bacı yimek pişürirdi alkup üç kerre apu kıldı yine (12) oturdı andan araca aħmed ayıtdı bacı kimüñ selâmuñ alursuñ didi (13) andan bacı ayıtdı rûma er geldi andan araca aħmed ayıtdı ne arafdan gelürler didi (14) faķıma bacı didi ki kendüleri horâşândan

velakin gelişleri ka'betu'l-lâhdan didi anlar (15) ya'ni rûm erenleri ayıtdılar gelüñ
 kanad kanada idelüm 'arşa degin bağlayalum (16) geçemesünler didi andan kanad
 kanada çatdılar 'arşa degin bağladılar andan bunlar gördi (17)

6a

yol bağladılar sulţân hâcî bektâş-ı velî el-ḥorāsânî ayıtdı ya hâcım gögdemizi (1) bir
 idelüm diyüp gügercin şekline girdiler pervâz urup ya allâh diyüp 'arşuñ (2) şukufundan
 uçdılar ol vaqt kim evliyâlar 'arşa yetişdi andan melâ'îkeleri (3) gördiler başlarına bî-
 ḥadd şânî birer elîf-i tâc giyerler karşıu geldiler hoş geldiñüz ya evliyâlar (4) didiler
 andan havâdan inüp şulı qarayüğe kondılar gügercin şeklinde bir mermer üzerine (5)
 ayacıkları taşâ batdı andan ayıtdılar hay yanımdan geçdi didiler andan qaraca aḥmed (6)
 bir miḳdâr ḥ'âb 'âlemine vardı kalkdı ayıtdı dünyâda hiç nesne görmedüm ammâ şulıca
 (7) qarayükde bir dane gügercin oturur gördüm velakin başı iki didi andan qaraca
 aḥmed (8) oḡlı hâcî toñdul yirinden kalkup icâzet diledi ben ol gügercini (9) getüreyüm
 size ḥaber şoruñ didi pes rûm erenleri destür virdiler bir toğan (10) oldu havâyâ aḡdı
 gördi kim qarayük başında bir güvercin oturur ammâ başı iki (11) havâdan indi diledi ki
 çala idi pes hâcım sulţân ḥâzretleri destin şunup (12) birinci kat gônde avcına alup şıkdı
 'aḡlı zâ'îl oldu bir sâ'atden (13) 'aḡlı geldi sen kimsüñ bir yolsuz erkânı yoḡ er ere
 böyle yırtıcı şüretle mi gelür didi (14) ve divân-ı ḥaḡḡda yeşil perdenüñ altından 'âlem-i
 ervâḡda elli yedi biñ evliyâyâ (15) manşib üleşdiren kişidür didi hâcî tuñdul ayıtdı ḥaḡḡ
 dîvânında bize (16) manşib viren kişinüñ saḡ elinüñ ayasında bir yeşil beñi vardur (17)

6b

andan sulţân hâcî bektâş-ı velî ayıtdı şimdi göricek ol eri bilür misin (1) ni' me bilürem
 didi andan sulţân bektâş-ı velî avcın açdı görüp bildi (2) gelüp eline ayaḡına düşüp
 taḡarru' eyledi andan hâcım sulţân ḥâzretleri (3) ayıtdı yürü var erlere ḥaber eyle
 gelsünler didi andan hâcî toñdul gelüp bunlara ḥaber (4) virdi şekk şübhe yoḡ ḥaḡḡ
 dîvânında bize manşib viren kişidür bu gelen didi (5) pes erenlerüñ ba'zıları muḡâlefet
 varmazuz er ise bizi cezb idüp ayaḡına (6) iletsün didiler ve rûm erenlerinüñ 'inâdı
 bunlara ma'lûm oldu sulţân hâcî bektâş-ı (7) velî ve sulţân hâcım du'â itdiler barmaḡıyla
 işâret itdiler seccâdeleri (8) cemî'sinüñ altından ḡa'ib olup bunlaruñ naḡarıda döşendi
 gine 'inâd (9) çırâḡların daḡı yaḡamadılar bunlar 'âciz oldılar andan qaraca aḥmed
 ayıtdı şimden girü gelüñ (10) varalum ol erlerüñ remzîdür didi er virdigin girü almaz
 niḡâyet bize daḡı (11) zarar vire diyüp yiründen kalkup revân oldu anı görüp cemî'si

(12) ardına düşdiler şulıca qarayıge çıkdılar gördiler ki hep seccâdeleri bunlarıñ (13) nazarında döşenmiş idi sulţān hācım buyurdı geçüp seccâdelerine oturdılar (14) bir zamān hācı bektāş-ı velī mübārek ağzın açup ayıtdı iy qaraca aḥmed (15) siz elli yedi biñ koyun idüñüz ben sizi ‘ālem-i ervāḥda gördüm velakin sen (16) süriye uymaz bir kuzu idüñ ben seni çevgān ile eñseñe urup tırdum didiler (17)

7a

dilerseñ eñseñe nazar eyle çevgān yirini göresin didi pes cemī‘i erenler (1) bakup gördiler ‘özrüñ tazarru‘ itdiler sulţān hācı bektāş-ı velī ve sulţān hācım (2) ḥazretleri bunlara ‘arş beyān virdiler cemī‘ meşāyihē pīşvādur hem şerī‘at muḥkem hem tarīkat (3) muḥkemidür zīrā kim cemī‘ meşāyihler idi ayıtdılar ne kişilersiñüz kimüñ nesli (4) sisiñüz irşadıñuz kimdendür ayıtdılar aşlımuz ḥorāşān ve mürşīdimüz ḥüdādur ayıtdılar (5) bu söze delīl gerek didiler pes hācı bektāş-ı velī ve sulţān hācım (6) du‘ā itdiler ḥazret-i ḥaḳka münācāt idüp el yüze sürdiler der-ḥāl (7) havādan bir yeşil fermān indi öñlerine kondı cemī‘ meşāyihler gördiler yeşil (8) fermānı açdılar yeşil varaḳ üstine aḳ ḥaṭṭ-ile yazılmış bismi‘llāhi‘r-raḥmani‘r-raḥīm (9) ve şallallāhu ‘alā seyyidini‘l-mürselīn ve‘l-ḥamdüri‘l-lāhi rabbi‘l-‘ālemīn şalli ‘alā muḥammed (10) ü‘l-muştafā ve ‘aliyyü‘l-murtażā ve ḥasan ḥaḳu‘r-rızāyı ve ḥüseyin mazlūm şehīd deşt-i kerbelā (11) ve zeynü‘l-‘ābidīn ve muḥammedü‘l-bāḳır ve ca‘ferü‘ş-şādıḳ ve müsāyi‘l-kāzīm ve ‘alīyyü‘r-rızā ve muḥammedü‘t-taḳī (12) ve ‘aliyyü‘n-naḳī ve ḥasane‘l-‘askerī ve muḥammed mehdī-i şaḥibü‘z-zamān ḳutbu‘d-devrān hüccetü‘l-ḳayyūm (13) şalavātu‘l-lāhü ve‘s-selām ‘aleyhim ecmaīn e‘ṭ-tayyibīn e‘ṭ-tāhirīn lā fetā illā ‘alī lā seyf (14) illā zülfeḳār andan oḳıdılar gördiler naşīb ḥüdādan bildüklerinden soñra cümle bunlarıñ (15) öñinde başların yire ḳodılar bize şafā nazar iyle didiler sulţān hācı bektāş-ı velī (16) bunlarıñ üzerlerine tekbīr eyledi teberrā itdiler anuñ-çün pīşvādur nitekim ḳur‘ānda buyurur (17)

7b

ve in tetevellev-kemā tevelleytüm min ḳablü yü‘ azzıbküm ‘azāben elīma āyeti ḥaḳḳında ḥazret-i enbiyā şalavat (1) ‘aleyhe buyurur evliyā hem e-tevellī ve min i‘dā i‘hem e-teberrā tevellī ve teberrā meşāyihler içinde andan (2) ḳaldı sulţān hācı bektāş-ı velī ayıtdı ya qaraca aḥmed sen ayıtduñ (3) er virdigüni almaz eger er ise daḳı manşīb vire didiñüz idi sulţān ḥocā aḥmed yesevī (4) ḥazretleri bizi rūma göndericek bir dīvcegiz ḥidmetkār virmiş idi ol dīvcegizi (5) biz saña bağışladık ta vefātuñdan soñra senüñ

mezāruñi beklesün rümuñ (6) sağına degme sağ benüm dīvānesi senüñ olsun didi andan
 qaraca aḥmed (7) yirinden kalkup elin ayağın öpdü ‘özr ü tazarru’ eyledi andan cemī’
 evliyālar (8) gelüp her biri ‘alemin ve şofrasın tekbīrledüp elli yedi biñ evliyā idi (9)
 cemī’ si ḥalīfe olup maḳāmlarına gitdiler hemān ikisi kaldı pes imdi ḥacı (10) bektāş-ı
 velī el-ḥorāsānī ḥazretleri ayıtdı ya ‘amm-zāde ḥacım sulṭān gel benüm başımı (11) tirāş
 eyle hem yoldaş seni daḥı göndüreyim germiyānda şusız (12) nām mevzi’ de ḥaḳḳ
 cānibinden sākīn ol diyü işāret olundu ve hem menteşe iḳlīminde (13) biñ bir öküz
 ḳurbān vardur getürüp seyyid ḡazī üzerinde ‘imāret eyle didi (14) gel benüm başım tirāş
 eyle pes ḥacım sulṭān ḥazretleri yirinden kalkup (15) şu getürüp nazārında ḳodı eline şu
 alup sulṭānuñ başuñ işladı (16) tıḡ alup tirāş itmek istedi semi’ ne bir āvāz geldi kim
 meded ḥacım sulṭān (17)

8a

diyü pes sulṭān ḥacım bu āvāzı işidüp bir zamān ḥāb (1) ‘ālemine varup tevekkül ḥaḳḳ
 oldı andan sulṭān ḥacı bektāş-ı velī ayıtdı (2) neyledüñ didi ḥacım sulṭān didi ki ya
 ḥünkār aḳdeñizde bir kişinüñ (3) gemisi ḡarḳ oldı meded ḥacım sulṭān dimişken döndü
 bir ḡayrı ere çağırdı (4) eli elimde kaldı diyüp bir eli sulṭān ḥacı bektāş-ı velīnüñ öñine
 ḳodı (5) andan sulṭān ḥacı bektāş-ı velī ayıtdı ya ḥacım ḳande aḳdeñiz ḳande melīḥ ḳırı
 (6) didi bunu bir yaḳīnle söyle didi andan ḥacım sulṭān daḥı elini şunup (7) aḳdeñizden
 bir yūnus balıḡımuñ ḳulaḡından parmaḡınıñ şoḳup getürüp (8) ve sulṭān ḥazretlerinüñ
 öñine bıraḳdı sulṭān ḥazretleri bu velāyeti görüp (9) ḥorāsāndan bir aḡaç ḳılıç ḳuşatdılar
 idi getürüp sulṭān ḥacımuñ beline tekbīr (10) idüp ḳuşatdı yūri imdi germiyāna didi
 birbirine merḥabā idüp bir menzīl (11) gönderdi sulṭān ḥacım ḥazretleri revāne oldı
 ḳudret-i ilāhī bir dervīş ḳatır ile (12) şu getürir idi ḥacım sulṭānuñ öñine uğradı sulṭān
 daḥı aḡaç ḳılıcı eline (13) alup lā fetā illā ‘alī lā seyfe illā zūlfekār didi ḳaldı ḳatır iki
 pāre oldı (14) bir mermeri daḥı ḳaldı iki pāre eyledi şaḳa bunu görüp aḡlıyup sulṭān (15)
 ḥacı bektāş-ı velīye geldi sulṭānum bir dīvāneye bir ḳılıç virmişsiñiz benüm ḳatırımı
 (16) helāk eyledi diyü ağladı sulṭān ḥacı bektāş-ı velī ayıtdı varuñ (17)

8b

ḥacıma gel diyin didi bir dervīş var idi varup çağırdı gel sizi (1) sulṭān ḥünkār ister didi
 ḥacım sulṭān daḥı ne’ am diyüp geldi (2) pes sulṭān ḥazretleri ayıtdı neyledüñ ḳatırını
 öldürmişsüñ didi andan (3) sulṭān ḥacım ḥazretleri ayıtdı ya ḥünkār beni bir aḡniyā
 vilāyetine göndürürsin senüñ (4) ḳapuñda kesmeyen ḳılıcı neylem didi imdi ḳılıcı

zabı eyle didi sultān (5) hācı bektāş-ı velī ayıtdı ya hācım rūmda hācım adlu er çoğdur senūñ adın (6) kolı açık hācım olsun didi gine hācım sultān hāzretleri du‘ā eyledi (7) kaçırūñ cānı geldi hizmetde oldu pes sultān hācı bektāş-ı velī gine (8) hācım sultānı gönderdi germiyāna revāne oldu yevmen fe yevmen kara hişār cānibine ‘azm (9) idüp gitdi kara hişār cānibinde bir kıyete var idi öyük dirler idi gelüp anda (10) sākīn oldu bir kaç gün zıkrullāh ile meşgūl oldu pes andan bir kışicek var idi (11) bağılu baba dirler idi gelüp sultān hāzretini buldı merhabā idüp görüştüler (12) sultān hācım bu ‘azīze nevāziş idüp ‘izzet eyledi evliyā‘ullāhda tekebbürlik olmaz (13) nite-kim kūr‘ān-ı kerīimde buyurur innallāhü lā yühıbbü‘l-mütekebbirīn bir āyetde dağı buyurur innallāhe lā yühıbbü külle (14) muhtālin fehūr pes bağılu baba ile ikisi öyük kıyetesinde ağı idüp kırık (15) gün miğdārı erba‘īn çekdiler şöyle kim yatdılar kim başları ayakları arqaları taşlara (16) hamīr gibi batdı imdi köyüñ kıarıcuqları günde gelürlerdi kim hay ğarībler gelün bizüm sığırcuqlaruñ (17)

9a

güdin dirler idi günde dört beş kerre gelürler idi ğāyet ‘āciz oldılar (1) bunlaruñ elinden hayli mütevehhim oldılar pes çāresiz ahīrū‘l-emr sultān hācım hāzretleri (2) ayıtdı varuñ getürüñ eyleyelüm görelüm didiler pes köylü şığırlaruñ cemī‘ idüp (3) sultān hācım nazarına getürdiler velakin bu şığırlar içinde bir kara büyük boğa var (4) idi hācım sultān hāzretleri boğaya cevāb ayıtdı kim iy kara boğa var (5) rızā‘en-li-llāh señ bu şığırları ahşāma degin güd bunları dağı müslimānlaruñ tahılcıqların (6) incütmesünler didi pes boğa cevābı işidüp gelüp hāzret-i hācımuñ (7) ayağına yüzün sürdi gitdi ahşāma degin güdüp ahşām olınca yine sürüp (8) getürdi bu vechle beş gün miğdārı boğa şığırları gütdi sultān hācım hāzretleri (9) dağı bir yeñice evlenmiş yigit var idi varup anuñ evine varup ‘ibādetde (10) ve riyāzetde oldu bir gün kıyete halkı tam üstüne çıkup gördiler hep şığırlar (11) ekine yayılup yiyürler ayıtdılar bir dīvāneye şığır inandınız işte ekinleri bozdılar (12) diyüp bir kaç ādam gönderdiler gördiler ki kara boğa bu şığırları yab yab (13) gezdirüp gezdirüp otladur hiç bir kimsenüñ ekinine ziyānları yok (14) ve incidmezler gelüp cevāb virdiler ki fi‘l-vāқи‘ gezerler lakin ziyānları yoğdur didiler (15) bir nicesi inandı bir nicesi inanmadı adam sen de bu bir dīvānedür ne i‘tibār (16) didiler diger velāyet-i hācım sultān bir gün kıyete halkı gine bir yire cem‘ olup (17)

9b

didiler ki cānım bu bizüm bundan evvel şıgırlarımızı güden çobānlar evden eve kōnardı düşdi (1) bir eve gidüp anda oturur sebab nedür ki böyle ider gelün varalum söyleyelüm gelsün (2) bir de evimize kōnsun didiler içlerinden gine bir kaç gün geçdi köylü danış idüp (3) didiler ki eger bu yatdığı evün karısuñ bir ‘aşık severdür yoħsa daħı kōnar didiler (4) bu ev şāħibi daħı bu ħaberleri bunlardan işidüp ġāyet bī-ħuzūr oldu ġāzab ile eve gelür (5) varayın ol deliyü evimden kōvayım dir öfke ile eve gelür ve gelüp sultān ħācım ħāzretlerinün (6) yüzün görince mecālī kalmaz dili tūtulur gövdesi titrer çıkar yine taşra gider bu ħāl (7) sultān ħācım ħāzretlerine ma‘lüm olur bir gün ayıtdı gel yigit senünle bizüm kudret (8) bağçesi vardur varalum yemiş getürelüm didi şimdi zemherī ortasıdur yemiş (9) kande olur didi pes ħācım sultān ħāzretleri ayıtdı sen gel hele tūr imdi (10) bir zembīl getir gidelüm didi pes ħācım sultān ħāzretleri öñince yürüdi yigit ardınca düşdi (11) bir şāħrāya gelüp bir büyük söğüt ağacı var idi dibine geldi du‘ā eyledi muħammed muştafā (12) şeffī‘ tūtup el yüze sürdi pes imdi allāhü te‘ālānuñ kudreti birle (13) dünyā yüzinde her ne kim yemiş var idi bu söğüt ağacında müheyyā oldu sultān ħācım (14) ayıtdı bu yigide nazar eyle didi pes ol yigit gördükde ‘aklı başından gitdi bir sā‘at (15) miqdārında ‘aklı geldi sultānuñ eline ayağına düşüp ‘özü diledi ħāzret-i (16) sultān ħācım ayıtdı çık imdi bizlere biraz yemiş düşünür didi bu yigit aman (17)

10a

aman sultānum benüm günāhumdan geç bağışla didi sultān ħācım zenbīli eline alup (1) bu söğüt ağacına çıktı envā‘ yemişlerden birercük birercük üzümnden (2) incīrden zeytünden ħurmādan elmadan ve cemī‘ yemişlerden tōplayup zenbīlün (3) tōldurdu meger bu yigit yukaru bakmış idi gözi sultān ħācımuñ (4) ud yirine düş olup gördi ki ud yirinde erlikligden hīç bir nişāne (5) yok bunu görünce ta‘accüb eyledi ve i‘tikādı muħkem oldu ħay dedecügüm gel (6) in gidelüm şimden girü ben senün bir ednā ħidmetkāruñ olayum beni maħrüm eyleme (7) dīdāruñdan didi ve mübārek kademine yüz sürdi pes sultān ħācım el açup (8) du‘ā eyledi pes ol aradan dönüp ol yigidün evine geldiler oturdılar zenbīl (9) ortaya koyup ol yigidün ħatunına gel didi üçü bu yemişden yidiler gördiler (10) lezzeti damağların mu‘atıttar eyledi rāyiħası cānlarına eşer eyledi pes sultān ħācım (11) el açup ħāzret-i ħāķķa münācāt eyledi el yüze sürdi andan ħācım sultān ħāzretleri (12) bir nüsha ve bir kisvet ve bir kemer ol yigide virdi ve bu bizden

teberrik olsun didi bizi seven dostların (13) derdine dermân olsun didi allâhü te‘âlâ emriyle didi ve dağı bir ‘aşası var idi igde (14) ağacı idi dikeğodi ‘ayân bitdi ve dağı mübârek ayağıyla yire urdı bir pāk şu çıkdı (15) cemi‘ kırye andan içeler diger velâyet-i hâcım sulţân bir gün bir kıoca kıarıcuğ bir dana (16) ineciğı var idi getürüp şıgıra şaldı sulţân hâcım hâzretleri (17)

10b

ayıtdı vâlîde allâhü te‘âlâ emriyle bu ineciğı kıurd yir şıgıra şalma didi pes kıarıcuğ (1) eslemedi ineciğı şıgıra şaldı gine boğa şıgırları cemi‘ idüp sürdi gitdi ol (2) faķîre kıarıcuğ ‘acūzenüñ ineciğı bu şıgırlardan ayrılıp ğayrı yire gitdi (3) allâhü te‘âlâ kıudretiyle bir kıurt râst gelüp ol ineciğı yidi pes aķşâm oldı (4) cemi‘ hâyvânlar evlerine geldi ol kıarıcuğın ineciğı gelmedi biraz aradılar bulamadılar (5) aķîrü’l-emr ol kıarınun oğulları hâyli bî-hūzūr oldılar pes andan ayıtdılar (6) ol dîvâne bu ineciğı şatmışdur biz anı be-her-hâl bulurduğ didiler andan gelüp (7) hâcım sulţân hâzretlerine sū‘âl eylediler bizüm inegimüzi neyledüñüz didiler andan (8) hâcım sulţân hâzretleri ayıtdı sizün inegünizi falân yirde kıurd yidi didi (9) böyle diyiceğ bunlar ‘abeş söylersin didi gelün kıağıya varalum cevâb (10) şorsın didi sulţân hâcım ayıtdı varalum didi andan tırup (11) kıağıya geldiler ol yigitler bundan kıağıya şikâyet idüp didiler kim (12) efendim bu dîvâne bizüm şıgırlarımızı gütdi velakin kendi gütmey bir büyük kıara boğası (13) var boğâ güder sū‘âl eyleyün ineciğı netdi andan kıağı sū‘âl ayıtdı dîvâne (14) bu yigitlerün inegin neylediñ söyle görelüm didi sulţân hâcım ayıtdı (15) biz ol analarına tenbîh eyledük idi kim bu ineciğı şıgıra şalma allâhü te‘âlânun emriyle kıurd (16) yir didük imdi şıgıra kıatmış kıurd dağı yimiş didi dîvâne kıurd yidüğü (17)

11a

neden ma‘lûm görmiş âdamlar var ise getür şehâdet itsinler didi sulţân (1) hâcım ne‘am vardur vara getüreyin didi ol aradan gidüp ol kıarye kıurbunda (2) kıayalar var idi yürüyüp mübârek eliyle bir urdı kıaya beş pâre oldı sulţân (3) hâcım ayıtdı gelün ineciğı kıurd yidüğüne şehâdet idün didi ol beş (4) pâre taşlar allâhü te‘âlâ emriyle ol aradan kıalkıp sulţân hâcımın (5) yuvarlanarak kıağı yanına gelince kıağı bakıp bunu gördi ‘aķlı başından zâ‘îl oldı (6) cemi‘ endâmına lerze düşüp nuţkı tutıldı cevâb idemedi bir sâ‘atden şoñra (7) ‘aķlı başına geldi bu taşa allâhü te‘âlâ dil virdi söyledi ve bu kıişilerün (8) inegini bizüm yanımızda kıurd yidi biz şehâdet iderüz didiler eğer

inanmazsañ (9) adam virüñ varsın başuñ ve derisin getürsinler siz dañı görüñ (10) didi bir kaç kimesne varup başuñ derisüñ getürdiler kırye-i öyükden (11) ve şehirlüden çok adam var idi cümlesi bunu görüp mütehayyir oldılar söylemege (12) mecâlleri kalmadı pes kâdı efendi bunu görüp ve tırup sultân hâcım (13) hâzretlerinüñ eline ayağına düşüp ‘özü ü tazarru’ itdiler andan hâzret-i (14) hâcım bunlara hayr ü du‘â eyledi yürüñ bizüm muhibbmüz oluñ yağıñuz ve kaymağıñuz (15) ziyâde olsun ‘âlemde böyle bir kaymak dañı olmaya didi allâhü te‘âlâ emriyle bizüm bir hizmetimüz (16) vardur diyüp kalkdı ve sizi allâhü te‘âlâya ısmarladum didi pes köylü halkı (17)

11b

ayıtdılar gel dede şıgır haqquñ cem‘ idelüm didiler sultân hâcım ayıtdı eylegüm (1) haqqum beni bulur didi meger ol kara boğa yol üzerinde uyurdı hemân sultânıñ (2) ardına düşdi pes kırye halkı bu kadar cidd vesı‘i idüp döndiremediler (3) gördiler ki çâre yok imdi dedenüñ kırbanı ol didiler hâcım sultân dañı (4) kara-hişâra diyüp revâne oldı velâyet diger hâcım sultân (5) imdi hâcım hâzretleri gelüp kara-hişâr kırbunda bir büyük kıya var idi anuñ (6) yanına gelüp bir kaç gün anda sâkîn ba‘de kırk gün riyâzet çeküp (7) tevekkül haqq oldı şehirlüden ba‘zı adamlar gelüp giderlerdi ol vaqt (8) kara-hişârda bir beg var idi adına tondul beg dirler idi bir kaç kişiler (9) gelüp bege söylediler ki falân kıyanuñ dibinde bir dervîş kırk gündür yimez (10) içmez hırkıasını bürinüp yatur ve hem bir büyük kara boğası var başı ucında (11) tırur ve yabâna gitmez diyü vaş itdiler andan beg ayıtdı gelüñ anı baña diyü (12) virüñ bile varalum didi andan beg kalkup yigirmi otuz âdam oldılar (13) gelüp gördiler kim hırkıasın bürinüp yatur edeb ile yanına varup (14) oturdılar hîç birisi söylemedi bir sâ‘at miqdârı oturdılar gün ıssı idi (15) gâyet şuşadılar andan beg ayıtdı eger er ise kalksa bize bir şu virse içsek (16) didi hemân ol sâ‘at sultân hâcım hâzretlerine ma‘lüm oldı ya allâh diyüp (17)

12a

kalkdı ve mübârek elini kıyaya urdı hamîra batar gibi batdı elini çıkardığı gibi (1) bir âb-ı zülâl pāk şu çıkdı bu velâyet ve bu kerâmâtı gördiler cümlesi mütehayyir oldılar (2) ahîrü’l-emr bu beg yirinden kalkup ‘özü dileyüp sultân hâcımuñ elin (3) ve ayağıñ öpdü bizüm ‘özrümüzü bağışla du‘â ve himmet iyle didi ve bizüm şeyhümüz ol (4) ol didi hâcım sultân bunlara hayr u du‘âlar eyledi el yüze sürdi andan (5) beg ayıtdı gel dede sultân bizümle eve gidelüm ben saña bir âsitâne bünyâd (6) ideyüm ve ba‘zı köyler vaqf

ideyüm didi otur hizmet-kâr vireyüm bizüm şeyhümüz ol (7) diyü ricâ eyledi andan hacım sulţān ayıtdı iy beg allāhü te‘ālā emriyle (8) bizüm şeyhümüz sulţān h‘ocā aḥmed yesevī ibn-i muḥammed ḥanefī ibn-i ‘alī buyurmuşdur senüñ (9) maḳāmuñ germiyānda şusız nām mevzi‘ dedür yüri anda sākīn ol diyü (10) göndermişdür bizler anda giderüz ve bu bîñarcık bizüm yādigārumuz olsun ṭur imdi (11) gine maḳāmuñuza varuñ didi andan beg ayıtdı sulţānum bizler sizlerden nice (12) ayrulayım didi andan sulţān ḥācım yürüñ imdi allāhü te‘ālāya tevekkül eyleñ (13) didi andan ṭurup maḳāmlarına gitdiler andan ḥācım sulţān daḥı ol bîñardan (14) abdest alup öyle namāzın edā eyledi el yüze sürdi ba‘de ya allāh diyüp şāndūqlıya (15) revān oldu boğa daḥı ardına düşüp gitdi diger velāyet-i ḥācım sulţān (16) ol vaḳt şāndūqlı şehrīnünñ ḥalkı dervīşleri sevmez idi sulţān ḥācım (17)

12b

gelüp kıbleden yaña bir ḥallīce yirde karar itdi tevekkül ḥaḳḳ olup kırık gün miḳdārı (1) zıkrullāh ile meşgūl oldu ve riyāzet çeküp allāhü te‘ālādan isti‘ānet diledi (2) şehirlününñ ba‘zıları sulţān ḥāzretini görüp ḳahḳahā ile güler idi (3) bu delü dīvāne kırık gündür yatur yimez içmez bir ḥayvāncık daḥı yanuñ bekleyüp ṭurur (4) yabāna gitmez diyü maşḥarāya alup güler idi sulţān ḥācım ḥāzretleri hīç bunlara (5) muḳayyed olmaz idi ol vaḳt şāndūqlıda bir ‘azīz kişi var idi ismine ḥācı dirler idi (6) bir gice rü’yāsında sulţān-ı enbiyā şallallāhü ‘aleyhi ve sellemi müşāhede eyledi ve cemī‘ (7) şāḥābeyi güzīn rıdvān-allāhü ‘aleyhim ecma‘īn bilesince oturlar idi muḥammed muşṭafā (8) şallallāhü ‘aleyhi ve sellem ayıtdı ya ḥācı bizüm evlādumuzdan bir kişi vardur ismine ḥācım (9) dirler var anuñ ile yār ol didi yine kıbleden yañadur didi pes dervīş ḥācı (10) uyandı şükr-i yezdān ve ṭurup şabāḥ namāzın kıldı namāzdan fāriḡ (11) olcaḳ varup kıbleden yaña revān oldu yürüdi kendü kendüsine dir ki ‘aceb ol (12) nesl-i evlād-ı resūl-ı ilāhī ḳaçan bulam diyü fikir iderken ittifaḳ gördi kim bir ‘azīz pīrānī (13) kişi ṭurmuş zıkrullāh iderdi ‘ālemden fāriḡ bir ḳara boğa yanında ṭururdu (14) vardı selām virdi sulţān ḥācım ḡāyet luṭf u ‘azām ile selāmuñ (15) aldı hoş geldüñ benüm yār-i vefādārum dervīş ḥācı diyüp yiründen (16) ṭurup merḥabā didi birbirinünñ ḥāl ve ḥāṭırcuḳlarıñ şordılar (17)

13a

pes imdi evliyāullāhda tekebbürlik olmaz nite-kim ḳur’ānda buyurur innallāhi lā yuḥıbbü’l- (1) mütekebbürīn pes imdi dervīş ḥācı aydur iy ‘azīz-pīrān sizünñ mübārek

ismiñüz (2) nedür kim dirler diyü şordı sulţāñ hācım ayıtdı ya dervīş hācı bizüm (3) atamız virdigi isim recepdür velakin sulţāñ h̄oca aḥmed yesevī bizi rūma göndericek (4) gelüp ka‘be-i şerīfi medīne-yi münevvereyi ziyāret idicek ismümüzü hācım virdiler (5) didi çünki ol dervīş hācı bu kelāmı işidicek ayıtdı kim şıddıķ ya seyyidü’l- (6) evvelīn ve’l-aḥirīn muḥammedü’l-muştafā şallallāhü ‘aleyhi ve sellem didi geldi sulţān (7) hācımuñ eline yüzüñ sürüp andan ayıtdı ya hācım sulţān şimden girü (8) ben senüñ bir ednā du‘acıñum didi beni maḥrūm eyleme pes sulţāñ hācım bunuñ ile (9) muḥabbet-ber gidüp ‘ibādet ve riyāzete meşgūl oldılar bir gün şehirlü (10) tā’īfesi biriküp yigirmi otuz adam sulţān hācımuñ üzerine buğz ve ḥased (11) eylediler ki bu bi‘ād ışığa buradan gitsün yohsa bizüm zararumuz toḫınur (12) ilde vīlāyet çok bir āḥir yire daḥı gitsün biz ışığı sevmeyüz bundan ğayrı ṭurmasun (13) helāk ideriz diyü bir adam gönderdiler ve didiler ki var söyle ol kimesne daḥı bunlaruñ (14) cevābların diñledi sulţān hācımdan yaña revāne oldu görđi ki sulţān hācım (15) öyle namāzına ikāmet itmişler idi namāz edā olındı zikrullāh idüp du‘ālar eylediler (16) pes ol gönderdikleri ādam daḥı gelüp irüşdi ve gözi ḥazret-i sulţān

13b

hācıma gözi duş oldu cemī‘ endāmına lerze düşdi evliyāullāhdan (1) ḳalbine bir ḥāl zuhūr eyledi kendü kendüye ḥā-şā-illāh ki bu ‘azīz dervīş-pīrāne (2) daḥl idevüz diyü ileri yürüdi el gögse ḳoyup selām virdi ḥazret-i (3) sulţān selāmın aldı ‘izzet itdi geçüp oturđı sulţān (4) hācım ḥazretleri ayıtdı iy yigit ol ḳişilerüñ didigi cevābı söyle işidelüm (5) didiler pes ol yigit bunu işidüp ayıtdı ḥay dede sulţān (6) kesilsin ol dil kim saña buğz u ‘adāvet ide ‘abeş kelici diyüp (7) yirinden ḳalkdı tazarru‘ eyledi sulţān ḥazretlerinüñ elin ve ayağuñ ve dizin (8) öpdı ayıtdı dedecigüm benüm günāhum bağışla didi bed-du‘ā eyleme didi muḥammed (9) muştafā ḥürmeti-çün imdi sulţān hācım bu cevābı işidicek ayıtdı ḥaḳḳ te‘ālā (10) celle celālulu anlara daḥı inşāf vire bu yigide ḥayr du‘ā eyledi ve evlād-ı resüle mütāba‘at (11) it anları sevenlerden ol kimseye ğıybet-i müsāvī eyleme didi nitekim (12) kelām-ı mecīdde buyurur velā yağteb ba‘ḳüküm ba‘za buyurmışdur yürü imdi maḳāmuña var (13) zikrullāh ile meşgūl ol didi pes ol yigit bir daḥı ol adamlara ḳarışmadı (14) ‘ibādet ve zikrullāh ile meşgūl oldu imdi ol ḳişiler bir gün cem‘ oldılar ayıtdılar (15) ol bi‘at ışığa söz fā’ide itmez gelüñ varalum

dögelüm evlerümüz yakınında nice bir (16) yaturalum ahşâm olsun bir kaç âdam diyelüm varsunlar korqutsunlar didiler (17)

14a

bu hâl hâcım sultâna ma' lüm oldu kader böyle bir yerde bize râhat olmaz (1) ahşâm yakın idi sultân hâcım kalkup abdest aldı şalât-ı mağribi edâ (2) eyledi evrâd ezkâr okudu zıkr ile meşgûl oldu ve du' â idüp oturdı (3) sultân hâcım kıbleden yaña dönüp sûre-i yasin sûre-i vâkı' a sûre-i enbiyâ (4) ve sûre-i ihlâş ve sûre-i fâtiha ve sûre-i bakara okuyup hâzret-i muhammed muştafâ (5) şallallâhi 'aleyhi ve sellem rûhına ve cemî' elâna ve evlâdına ve aşhâb-ı güzîn ve enbiyâ (6) ve evliyâ'ullah rûhına şevâb bağışladı du' â eyledi el yüze sürdi yüz kerre şalavat (7) biñ kerre istigfâr getirüp niyyet eyledi ki göreyüm bunda sâkin olmağ murâd (8) olur mı didi bir miqdâr h'âb 'âlemîne varup bir rü'yâ gördi ki kıbleden yaña (9) bir nûr zâhir oldu sultân hâcım hâzretleri gördi kim ol seyyîdü'l-kevnîn (10) ve resûlü's-şakîlîn seyyîd-i veled âdem mu' allâ müzekkî müctebâ muhammedü'l-muştafâ şallallâhü 'aleyhi ve sellem (11) ve dağı enbiyâ ve evliyâ ve âl-i evlâd ve aşhâb-ı güzîn rıdvân allâhü 'aleyhim ecma' in hâzırâne (12) idi imdi sultân hâcım ilerü yürüyüp yüz yire urdı sultân-ı (13) enbiyânuñ mübârek elin ve dizin öpdü el göğüsde koyup tazarru' eyledi (14) pes muhammed muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ayıtdı iy ciger küşem burada senüñ (15) mağâmuñ degüldür şusız nâm mevzi' dedür allâhü te' âlâ emri ile var anda sâkin (16) ol didi ve hem bu ' âşî kavim sizi sevmediler senüñ helâkiñe kaçd iderler (17)

14b

imdi benüm evlâdıma kaçd idenleri yarın kıyâmet güninde yüzi qara koyup (1) benüm şefâ' atümden maħrûmdur didi iy ciger-küşem hâcım imdi saña dağı vâcibdür ol (2) ol kaçd iden ' âşilere du' â eyle kim allâhü te' âlâ anlaruñ cesedlerin kadîd eyleye (3) kıyâmete degin yatup çürümeye benüm mu' cizâtum ve senüñ velâyetüñ zâhir ola kıyâmete (4) degin söyleyeler ve hem benüm evlâdumuñ du' âsı müstecâbdur nitekim kur' ânda buyurur (5) üd' unî estecib leküm dimişdür imdi eglenme mağâmuña var didi sultân hâcım (6) hâzretleri h'âbdan uyanup gördi kim bu gice fecr-i şâdıq yakın olmuş dervîş hâciya (7) didi ki bu gice sultân-ı enbiyâyı gördüm baña aydur iy ciger-küşem saña kaçd iden (8) kavme du' â eyle kim allâhü te' âlâ cesedlerin kadîd eyleye didi benüm mu' cizâtum ve senüñ (9) velâyetüñ kıyâmete degin söylene didi imdi dervîş hâci sen bunda bizüm (10) velâyetümüzi ve dedemüzüñ mu' cizâtını bekle senüñ mağâmuñ

bundadır bizüm maḳāmumuz (11) şusız nām maḳālledür beni isteyen sende bulsun senüñ ismüñ daḫı ḫācım (12) olsun didi dervīş ḫācı ayıtdı ḫay sulṭānum ben senden ayru olmazam (13) didi sulṭān ḫāzretleri ayıtdı biz bundan ḫālli olmazuz bizüm maḳāmumuz buraya yaḳındur (14) hemān benüm nefesüm ḳabūl eyle didi pes dervīş ḫācı gelüp sulṭān (15) ḫācımuñ elin ve ayaḡın öpdi pīrūmsin şeyḫūmsin emr senüñdür didi (16) ve beni du‘ ādan unutma didi sulṭān ḫācım ḫāzretleri ayıtdı şabāḫ namāzın (17)

15a

ḳılalım didi ḳılıp evrād okıyup du‘ ā itdiler pes sulṭān ḫācım ayıtdı (1) ya dervīş ḫācı ḫā-şā-illāḫ ceddüm resūlullāhdan yalan şadır degıldür du‘ ā idelüm (2) ḫāḳḳ te‘ ālā ḫābībi ḫürmetine du‘ āmuḫı ḳabūl eyleye ḳırḳ günden soñra bize buḡz idenlerüñ (3) vücūdları ḳadīd ola ve hem anlaruñ cesedlerin sen bekleyesin didi sulṭān (4) ḫācım sulṭān du‘ ā eyledi du‘ ā temām oldı el yüze sürdiler yirinden ṭurup (5) seni allāḫa ışmarladum didi pes sulṭān ḫācım şusız nām mevzi‘ e revān (6) oldı ḳara boḡa daḫı ardına düşdi ve sulṭān ḫācıma buḡz iden kişiler cem‘ oldılar (7) sulṭān ḫācımuñ ḳaşdına ve hem bir ḫālifeleri var idi bunlara naşīḫat iderdi (8) bir dervīşi ḳatlı iden kimesneye nice yüz biñ şevāb ḫāşıl olur diyü ḫaşed (9) iderdi ol kişiler ittifāḳ idüp geldiler gördiler kim kimesne yok birbirlerinden (10) ḫacīl olup maḫzūn oldılar evlerine gelüp yevmen fe yevmen bunuñ üzerine (11) otuz gün geḫdi allāḫü te‘ ālā ḫāzretlerinüñ ḳudreti ve resūl ḫāzretlerinüñ mu‘ cizātı (12) ve sulṭān ḫācımuñ velāyeti ile bunlara min-‘ ind-illāḫ bir ḫāstalık vāḳi‘ olup (13) ol evliyāullaha ḳaşd iden kimesnelerüñ kendüleri ve ḳarıları ve çocukları fi‘l-cümle ḳırḳ (14) gün içinde cümlesi ḫastalık vāḳi‘ olup allāḫü te‘ āālanuñ emriyle cümlesi ḳadīd oldılar (15) şehirden ba‘ zı evliyāullāḫ eḫibbāları didiler ki gelüñ varalum bunları bir yire cem‘ (16) idelüm ḳıbleden yaña bir maḡāra vardur anda ḳoyalum didiler ittifāḳ itdiler bunlar dervīşlere (17)

15b

ḳaşd itmiş kişilerdür bed-du‘ āya uğradılar bunları görüp ‘ ibret alurlar (1) imdi sulṭān ḫācım ol dervīş ḫācıya mükaddem remz idüp dimiş idi (2) senüñ ismüñ ḫācım olsun beni seven seni sevsin pes dervīş (3) ḫācı anları gördi benüm şeyḫüm sulṭān ḫācımuñ baña didigi remz ve rumūz (4) bunlardur diyüp maḡāra ḳapusında ‘ ibādet ve zıkrullāḫ ile meşḡul olup nice yıllar (5) ol kişi ‘ ibādet eyledi ve nice velāyetlerin zāhir oldı şehirlüden ve dem-ā-dem gelüp (6) ḫayr du‘ āsuñ alurlar idi aḫīrū‘l-emr ol ‘ azīz fenādan bekāya naḳl eyledi (7) ḳale‘n-nebiyy sallālahu ‘ aleyhi ve sellem e‘l-mū‘minüne lā-

yemütüne bel-yunçalüne min darü'l-fenâ (8) ilâ darü'l-bekâ ol 'azîzi getürüp mağâra
 kapusunda defn eylediler her cum'a gicesi kur'an (9) tilâvet idüp ziyâret iderler zâhirden
 bâtından rûhâniyyetle görünürdi (10) pes mü'minler ölmez fenâdan beğâyâ rihlet iderler
 diger velâyet-i hâcım imdi (11) kutbu'l-'arîfin ve mürşîdü's-sâlikîn şâhib-i velâyet
 sultân hâcım (12) şanduklıdan kâlkup revân oldı fayinneme tevellü feşümme vechullâhi
 mâ şıdğınca (13) dostına secde idüp şusız nâm mağalli şormadı allâhü te'âlâyâ tevekkül
 idüp (14) yola girdi imdi allâhü te'âlânun kudreti birle 'uşşâk kâzâsına varup şusız (15)
 nâm vîrâneye çıka geldi gördiler kim bir vîrân ve bir güristândur kim kuş uçmaz (16)
 kolan yürimez imdi sultân hâcım bir hâlli yir bulup tevekkül hâkğ oldı (17)

16a

imdi sultân hâcım hâzretleri bu güristân içinde kırğ gün miğdârı riyâzet (1) çeküp zühd
 ü takvâyâ meşğül oldı imdi sultân hâcım bir gice rü'yâsında (2) seyyidü'l-kevneyn ve
 resülü's-sâkilîn muhammedü'l-muştafâ şallallâhü 'aleyhi ve sellemi müşâhede eyledi
 (3) sultân hâcım ilerü varup muhammed muştafânun mübârek elin ve ayağın (4) öpdi
 yüz yire sürüp ricâ-yı hâcet diledi pes sultânun-enbiyâ şalavâtullâhü (5) 'aleyhi ve's-
 sellem ayıtdı iy ciger-küşem hâcım senün mağamuñ buradadır bunda qarâr (6) eyle didi
 allâhü te'âlâ cânibinden bu mağâm size virülmişdür burada sen sâkin ol âhîr 'ömrün (7)
 bunda geçürseñ gerek didi yürü imdi allâhü te'âlânun emrine râzı ol ve tevekkül (8)
 hâkğ ol didi naşîhat eyledi sultân hâcım dağı h'âbdan bîdâr olup şükr eyledi (9) abdest
 alup namâz kıldı ve evrâd okıyup şevâbuñ sultân-ı enbiyânun (10) rûhına vâliye
 evlâdına bağışladı du'â eyledi el yüze sürdi tevekkül hâkğ oldı (11) imdi mekânda bir
 tâ'ife var idi yörükân tâ'ifesinden ağğoyunlu dirler idi (12) biñ bir hâne idi gelürler idi
 dem-â-dem bu güristânı yaylağ itmişler idi ittifağen (13) gelüp kındılar sultân hâcımı
 görüp cem' oldılar ve gelüp ayıtdılar sen (14) ne kişisin nereden gelirsün didiler sultân
 hâcım ayıtdı ka'be-i şerîfden (15) medîne-i münevvereden gelürem didi anlar ayıtdılar
 öyle ise deveni çek bu bizüm yaylamızda (16) sen ne ararsun var yolına git didiler ve bu
 şığır nereden alduñ (17)

16b

didiler sultân hâcım ayıtdı bu şığır benüm kendi mâlîmdur ve bu mağâma allâhü
 te'âlânun emriyle (1) ve resülullâhün mu'cizâti ve sultân h'ocâ ağmed yesevî remzi
 hünkâr hâcı bektâş-ı (2) velî el-horâsâni hâzretlerinün du'âsı ile geldük buracığı bize
 mağâm oldı (3) remz ve rumüz itdiler imdi bizler bu mağalli ma'mür idüp asitâne

iderüz (4) didiler pes yörükân tâ'îfesi ayıtdı bu maķâm ķadīmden berü yaylamuzdur var (5) aķire git orman ķoķ burada seni incidüriz didiler bugün ũur yarın ũurma (6) didiler bir ğarībsüñ ũāyed ola ki bir zarar iderüz didiler sultān hācım (7) hāzretleri ũabreyledi zıkrullāha baũladı bir ķaķ kerre söylediler fā'īde yoķdur (8) gelüñ bir ķaķ çoban bulup ayıtdılar varuñ ũol yatan ıũığı döğün (9) eger gitmez ise öldürmege ķaũd idüñ ve hem boğasını getürüñ boğazlıyalum didiler (10) aķũām oldu ķaũd itdükleri sultān hācıma ma' lüm oldu allāha tevekkül eyledi (11) imdi ol çobānlar çevġān getürüp gıtdiler sultān maķāmını allāhü te' ālā (12) göstermeyüp gözin kör eyledi arayı arayı ķadīd oldılar gördiler ki çāre yoķ (13) evlerine gıtdiler sultān hācım ũurup abdest aldı ũabāh namāzın ķıldı hāzret-i hāķķa (14) münācāt eyledi ve du' ā idüp didi ki iy pādīũāh ' ızzı ve celle ya hāfiyyü'l-lāţāf (15) necātü'l-hānĥāf veyā ķādī'l-hācātsın veyā ref'ü'd-derecāt ben ķuluñ münācātını (16) ķabül eyle resülüñ ĥürmetine du' āmı ķabül eyle didi el yüze sürdi allāhü te' ālānuñ (17)

17a

derġāhına ıũmarladı pes ' azīz diyār-ı ĥorāũānda bir ķalb-i pāk ' ābid ve zāhid dervīũ var (1) idi ismine dervīũ burĥān dirler idi muĥıbb ehl-i beyt-i hāndān idi (2) cān u dilden evliyā'ullāh ahabbāsı idi göñline muĥabbet-i ' aşķ ũolmuş idi dā'īmā du' ā (3) iderdi beni bir evlād-ı resül etegine iriũdür ya ale'l-' ālemīn dir idi ve göñlini allāhü te' ālānuñ (4) vaĥdāniyyetine ıũmarlamıũ idi imdi zıkr ve tesbīh idüp uyıdı rü'yāsında (5) gördi kim rüm diyārına gelmiş rüm erenleri bir yire cem' olmuũlar ' ibādet idüp (6) ũoĥbet-i ilāhī iderlerdi bu dervīũ irüũüp geldi yir gösterdiler oturdu (7) gördi kim bunlaruñ ĥalīfeleri bir yüzi nūrları kiũi cemālini göricek ķalbine muĥabbet-i (8) ilāhī düũdi ve bunlaruñ ĥalīfeleri hācım sultān hāzretleri imiũ ayıtdı (9) ĥoũ geldüñ benüm yār-i vefādarum dervīũ burĥān didi bu cevābı bundan (10) iũıtdi ķalkup sultān hācımuñ elin ve dizin öpdı ũeyĥüm (11) ' azīzüm aman didi imdi sultān hācım hāzretleri ayıtdı ya burĥān ister (12) olursañ rüm diyārında germiyān ilinde gelüp bizi bulasın didi (13) bir de burĥān uyķudan uyanup gördi kim ĥorāũānda kendü hücreesinde hemān (14) yirinden ũurup dervīũ burĥān dīvāne olacaķ oldu ' aşķ-ı muĥabbet kendüsini (15) ihāta itmiş idi ĥiç kimesneden ũormadan ķıbleden yaña revān oldu (16) kendiye ' aşķ-ı ilāhī iricek adam divāne olmaz mı ciddle ũaleb idicek ũeyĥi bulmaz mı (17)

17b

pes burhān dağ ve taş dimeyüp hîç hâtırına bir şey gelmedi ‘aşıkā (1) bağdad ırağ olmaz fehvāsınca yola çıkup yevmen fe yevmen gele gele bir gün germiyān iline geldi (2) ve kendi üzerine aydur ‘aceb ol ‘ālī-cenābı kande buluram didi hâtırına geldi ve beni (3) hōrāşāndan alup gelen ayağına iletmez mi didi pes kudret-i ilāhī dağı (4) bir gūristāna çıkageldi gördi kim ba‘zı yōrikān evleri şahrāya yaylak itmişler bir kişi bulup (5) şordı bu yir neresidür didi ol kişi ayıtdı bu germiyāndur ve bizüm yaylamuzdur (6) şol tepe üzerinde senüñ gibi bir dervīş var yimez içmez kırk gündür yatur ve gelüp bize (7) söyler buraya ben āsitāne bünyād ideceğim dir gider didi pes dervīş burhān (8) ayıtdı şimdi ol dervīş nerededür şol tepe üstündedür didi burhān ol (9) yaña yürüyüp sultān hācım hāzretlerine ma‘lūm oldu yirinden tūrup (10) üç kadem karşı yürüdi burhān sultān cemālini gördi gönli rūşen oldu (11) bildi kim ol aradığı ādam hem rü’yāsında gördüğü ādamdur ilerü yürüdi (12) selām virdi ol dağı ‘izzet ile selāmıñ aldı hoş geldüñ dervīş (13) burhān didi ol dağı hācım sultānuñ elin ayağın ziyāret (14) itdi birbirine muhābbet idüp zikrullāha meşgūl oldılar sultān hācım hāzretlerine (15) hīdmet iderdi imdi sultān hācım muqāddem ol yōrikāne du‘ā itmiş idi (16) bunlaruñ şerrini benüm üzerümden men‘ eyle diyü allāhü te‘ālā emriyle hāzret-i resūlullāh (17)

18a

mu‘cizātıyla hācım sultān du‘āsıyla ol yōrikān kavmine bir hastalık vāki‘ (1) oldu çok ādamları öldiler kimesneleri kalmadı ahīrū’l-emr bir kaç ādamları gelüp (2) hācım sultānuñ elin ve ayağıñ öpdiler ve didiler kim dedecüğüm bize bed-du‘ā eyleme (3) sultān hācımuñ dağı gönli yumuşadı el kaldırup bunlara hayr (4) du‘ālar itdi allāhü te‘ālā belāñuzı def‘ eyleye didi yine sultānıñ hürmetine allāhü te‘ālā (5) şihhat-rüzī kıldı sağ ve salīm oldılar ve cemī‘ kurbānlaruñ ve çıraqların ve aqçe (6) lerin cemī‘ idüp sultān hāzretine virdiler dede sultān bizüm şadaqāmuz (7) kabūl eyle oğlumuz ve kızımız senüñ olsun didiler biz ahīr yire giderüz didiler (8) sultān hācım şadaqalaruñ alup hayr du‘ā u idüp maqāmlarına gönderdiler (9) imdi ol yōrikān ölenlerini bir yire getirüp defn pes sultān hācım (10) hāzretlerinüñ mübārek ism-i şerīfi ‘āleme yayıldı cem‘ olup gelürler ve hayr (11) du‘ā ve himmetlerin alup yine giderlerdi ahībba cemī‘ olup hāzret-i sultāna (12) mescid binā idüp allāhü te‘ālā hāzretine ‘ibādet ve tevekkül ve tefekkür iderdi ve gelüp giden (13) ahībbayā naşihāt iderdi āsitāne ve cāmī‘ bünyād olmasın remz iderdi (14) ‘ālim ve fāzıl ve dervīş gelüp hācım sultānı ziyādesiyle sevüp

muhibb olup (15) hizmet iderdi pes hâcım sultân bunu halîfe idüp ve hizmetüñ zâyî (16) olmaz diyüp nitekim qur'ânda buyurur kavluhu te'âlâ inn allâhe lâ yuqîy' u ecra'l-muhsinîn dimişdür (17)

18b

riyâ ile hizmet kabûl olmaz her ne kim hizmet iderseñ allâhü te'âlâ birine biñ (1) hisâb ider ol dervîş bu kelâmı işidüp gelüp ve giden ahibbâya ve muhibbâne (2) cân u gönülden hizmet iderdi sultân hâcım hâzretleri dağı 'ibâdetden riyâzetden (3) hâli olmazdı bir gün sultân hâcım hâzretlerinüñ mübârek qalbine ol merhûm (4) olan yörükân tâ'ifelerininüñ firâkı düşüp dervîşlere ayıtdı varuñ (5) şu gâriblerinüñ üzerine benüm kara boğamı qurbân eyleñ ve pişirüp cem' olup qur'an (6) tilâvet idüñ ve sevâbını rûhlarına bağışlan didi halîfe bu cevâbı (7) işitdi 'ale'r-re's ve'l-ayn didi varup şahrâda boğayı bulup (8) getürdi ve bu hâlet boğaya ma'lûm oldu gelüp hâzret-i sultân hâcımı mescide (9) buldı ve boynuzı ile kapuyı açdı ve gelüp hâcım sultânüñ ayağına (10) yüz sürüp hâl diliyle mu'tim didi sultân hâcım hâzretleri dağı var yürü (11) hizmetüñ kabûl olsun dost yolına qurbân ol didi boğa bu cevâbı (12) işidüp teslîm-i rızâ olup yönüñ kıbleden yaña dönderdi (13) ve yatup boynuñ uzatdı ba' de geldiler du'â idüp bıcağ çaldılar (14) ve dost yolına qurbân oldu ve pişürüp hâzır olan cemî' muhibbâne şalâ (15) diyüp dervîşler gelüp cem' oldılar qurbânı ekl idüp du'âlar aytdılar sevâbın (16) ol gâriblerinüñ rûhlarına bağışladılar ba' de hâcım sultân dağı (17)

19a

gelüp lu'f itdiñüz allâhü te'âlâ katında dağı zâyî' olmaya didi ba' de yörükân (1) tâ'ifelerine dağı hayr u du'âlar idüp ve hâzır meclis olan cân karındaşlara (2) dağı hayr ve himmet olup maqâmlu maqâmına gitdiler sultân hâcım dağı (3) 'ibâdete meşgûl oldu diger velâyet-i hâcım sultân rahmetullâhü 'aleyhi (4) bir gün halîfeleri olan zâta didi ki min-'ind-illâh bizüm bir miqdâr hizmetümüz vardur varup (5) anı edâ ideyüm allâhü te'âlâ emri ile sizler bunda gelen giden ahibbâya pend ü naşîhat idin (6) didi ba' de abdest alup dostuna secde eyledi ve kıbleden yaña revân oldu (7) dervîş burhân dağı turup merkeb getürüp abdest bardağüñ ve bir (8) kaç kitâblar aldı 'aşâsın eline alup sultân hâcımüñ ardına düşüp (9) yevmen fe yevmen menteşe iline qadem başdılar gördiler kim bir cemâ' at dedeler biriküp (10) qurbân iderler sultân hâcım hâzretleri ilerü geldi bunlara selâm virüp (11) ve hâtırların şordı merhabâ itdiler bunlaruñ halîfeleri

şeyhlüden pakça (12) sulţāñ ḥabīb ḥacı paşa sulţāñ ayine-i ġāzī vesā'ir evliyālar var idi (13) imdi sulţāñ ḥācım ḥāzretleri bunlara nuţk eyledi babalar sizūñ ile bir kaç (14) gün bilece olalum ve velāyetinūzi seyrānda olalım didi pākça sulţāñ (15) ayıtdı nereden berü gelürsiñüz didi pes evliyālar birbirlerinin (16) aḥvālūñ bilür ammā ki yanlarında olan dervīşler bilmek için (17)

19b

şordılar sulţāñ ḥācım ḥāzretleri daḥı ayıtdı 'ammūm sulţāñ ḥacı bektāş-ı velī (1) el-ḥorāşānī ḥorāsāndan sulţāñ ḥ'oca aḥmed yesevī ibn-i muḥammed ḥanefī ibn-i 'alīyy (2) ü'l-murtażā ḥāzretleri bizi rūma gönderdi gelüp mekke-i şerīfi ve medīne-i münevvereyi ve ḳuds-i (3) şerīfi ziyāret ve tavāf idüp andan rūma gelüp cemī' evliyālar (4) geldiler sulţāñ ḥacı bektāş-ı velīden me'zūn olup icāzet ve şofra ve çırāk (5) ve 'alem ve seccāde tekbīredüp her birleri maḳāmlu maḳāmlarına gıtdiler ol diyāre (6) şulıca ḳarayükde sākīn oldu bizi germiyānda şusız nām mevzi'ye gönderdi (7) anda sākīn olduḳ yaruñ allāhü te'ālā iḥsāniyla menteşe ikliminde biñ bir (8) ḳurbān vardur diyüp anları alup seyyid ġāzīnūñ üzerinde 'imāret eyle didi (9) pākça sulţāñ ḥācım baba sulţāñ ḥāzretlerinden bu cevābı işidüp cemī' si iki (10) başdan merḥabā itdiler şeyḥümüz diyü 'izzet ikrām itdiler imdi aḥşām yakın olmuş (11) idi ḳadīmden bir ḳonaḳları var idi pākça sulţāñ bir dervīş gönderdi didi ki (12) var bir eyüce oda pāk idüp döşe bir ulu 'azīz misāfir vardur eyüce (13) oda pāk ḥidmet itsünler didi dervīş revān oldu ol köye (14) pesin dirler idi ol ḳonaḳları olan ādam geldi selām virdi (15) ayıtdı pākça sulţāñ geliyor size selām du'ā eyledi bir ḳonuk yircegiz buluvirsün (16) hem bir misāfir vardur didi pes ol ādam yüri şurdan ben şimden girü (17)

20a

size münkir oldum sevmezem zīrā ben dervīşlere çok at deve ve şıḡır ḳurbān (1) virdüm bir oḡlum olaydı diyü bir ḳızum var oḡlum olmadı ben ayruḳ dervīşleri (2) sevmezem yüri ḳande giderse gitsün didi ol dervīş bu cevābı işidüp (3) ve gelüp pakça sulţāna maḥfī söyledi bī-ḥuzūr oldu imdi bu ḥāl ḥācım (4) sulţāñ ḥāzretlerine ma'lūm oldu ayıtdı dedeler bunda benüm bir ḳonaḡum vardur (5) varayum size pişvāre olayım didi revān oldu bunlar ayıtdılar dīvānedür (6) bunda ḳanden geldi didiler sulţāñ ḥācım daḥı ilerü gidüp gördi kim bir büyük (7) bñardan bir kız şu alur ḥāzret-i sulţāñ ḥācım ol kıza selām virdi kız (8) daḥı 'izzetle selāmuñ aldı el göğüsde ḳodı sulţāñ ḥācım ḥāzretleri (9) ayıtdı ya bacı bize bir şu vir içelüm didi ol kız bardaḡı ḳoldurdu sulţānuñ destine (10)

şandı hâcım sultân dahı bardağı ağızına aldı bir yudum yutdı cür'asın (11) bardağa bıraktı kızuñ eline virdi kız dahı dedemüñ cür'asın nüş (12) ideyin diyüp ağızına aldı bir yudum yutdı kıızı bir 'aşk-ı iahî bürüdi kim (13) mest ü hayrân kaldı sultân hâcım ayıtdı ya bacı bizi konuk idseñ (14) olmaz mı didi andan bacı didi nola dedecügüm gel odaya gidelüm didi (15) sultân hâcımüñ kız önüne düşüp evlerine getürdi kızuñ babası dahı (16) yabâna gitmiş idi odasın pāk idüp döşedi hâcım sultân (17)

20b

hâzretleri tevekkül hâkķ idüp geçüp oturdı ba' de pakça sultân dahı cemâ' atle (1) gelüp girüp oturdı velakin ol kız hâcım sultânüñ cemâline hayrân olup (2) nazarında ayak üzere tırdı bir zamân sonra kızuñ babası evine gelüp hatunına (3) didi ki kanı kız didi hatun ayıtdı ol kaķıdıguñ dervîşleri alup odaya (4) getürüp ve yanüñ alup tırdı didi pes âdam nâmuslı kişi idi 'âr itdi (5) gâzab ile varayum ol kıızı helâk ideyim ve hem ışıkları döğüp kovayım (6) didi gâzabla içeri girdi ancak gözi sultân hâcım gözine duş oldu (7) cemî' endâmina lerze düşüp nuķı tıtuldu ve söylemeye mecâli kalmadı geçüp (8) oturdı pes ahşâm idi sultân hâcım abdest alup namâz kıldı (9) du'â idüp oturdı oda şâhibi yimek getürdi yidiler du'â idüp ba' de (10) oturdılar ol kız taşra çıkdı babasınüñ ta'âmıñ begenmedi bir semiz keçi boğazlayup (11) fi'l-hâl pişirüp sultân hâcımüñ nazarına getürdi ve ayak üzere tırdı (12) bir sâ'at geçdi loğmaya el şunmadılar sultân hâcım ayıtdı buyuruñ loğmaya didi (13) pakça sultân didi ki biz ol loğmadan yimeziz zîrâ kız boğazladı didiler andan (14) hâcım sultân hâzretleri didi ki kız degüldür ol erdür loğmaya buyuruñ didi (15) kâbil olmadı pes sultân hâcım şofrayı önüñiye getürdüp dört parçasuñ (16) iftâr idüp ba' de du'â eyledi dervîş burhâna didi ki gel bu ta'âmı şofra eyle (17)

21a

al didi burhân dahı gelüp ta'âmı şofrasına kodı andan ev şâhibi kızını (1) alup hârmana gitdi ba' de hâcım sultân pakça sultâna didi ki erenler babalar evvel âhir (2) şu kıza bir muhabbet eyledüm in-şâ'-allâh be-her-hâl bu gice şu kızuñ yanına varam bu haberi (3) cânlar ve pakça sultân işidince hay 'acemsüñ bir yalnız kişisüñ ve hem bizüm evimüz var (4) bizler yirlü yurtlu âdamlarız bizlerüñ cümlemizi kırarlar didi sultân hâcım dahı (5) didi ki ben dahı sizlere anuñ-çün tenbîh iderim ki vakti ile kaydıñızı görüp tebdîr (6) idesiñüz diyü zîrâ be-her-hâl ben bu gice kıza varacağım didi pes bunlar bu cevâbı (7) işidüp pakça sultân habîb sultân tırup dervîşler hemân bir büyük (8) tağa doğru revân

olup girdiler ba' de anlar gitdükden şoñra hâcım sultân (9) burhâna didi ki bardağa şu koy abdest alalum didi burhân dahı şu koyup getürdi (10) hâcım sultân abdest alup iki rek' at namâz kıldı ve sūre-i yâsin okıyup (11) hâzret-i resūlullâhuñ rûhına biñ kez şalavât getürüp du' â itdi el yüze sürüp (12) ba' de yirinden kalkup varup kızuñ evinden yaña yürüdi eve hâcım sultân (13) yakın gelince evin çapusuñ min-^çind-illâh açıldı hâcım sultân içeri girdi gördi ki (14) herkes uyur kız dahı babasınıñ yanında uyurdu hemân hâcım sultân kızuñ yanına (15) varup ve mübârek elini kızuñ yüzine koyup bismillâh bi-izn-illâhi (16) te'âlâ didi ve bir ayete'l-kürsî okuyup kızuñ göbegine varıncaya degin şıgadı (17)

21b

ya' ni mesh eyledi ve çıkdı yürüyüvirdi kızdur uyğudan uyanup hâcım geldi (1) didi babası dahı uyanup hemân eline bir aq mîşe aldı kıızı helâk ideyüm (2) diyü kız ayıtdı baba beni bırak bir mûm yaq didi kızuñ vâlidesi uyanup fi'l-hâl (3) bir mûm uyandırıp gördiler kim kızları bir şaruşın on sekiz yaşında (4) bir nev-civân olmuş durur hemân babası oradan kalkup toğrı kavmine haber idüp (5) her taraftan tıyup geldiler ve gördiler kim kız bir erkek yigit olmuş hemân tırup (6) cem' olup sultân hâcım hâzretlerinüñ ardına düşüp kuşluk vaqti sultân (7) hâcım dahı ol tağuş ortasına çıkdı ve bir büyük kaba ağaç var idi mübârek (8) arkasın ağaca virüp oturdu ol giden dervişler dahı tağdan aşğa (9) bakup gördiler kim beş yüzden mütecâviz âdam cem' olup tağdan tarafa gelürler gubârı (10) âsumâna çıkmış hay meded 'acem var ise kıza el atdı şimdi gelüp bu adamlar (11) bizi helâk iderler diyü tağı aşup qarâr-ı firâra tebdîl idüp kaçdılar (12) bu köylüler dahı 'aceb kande gitdi ne tarafa yürüdi diyüp tağa toğrı çıkdılar (13) ba' de gördiler ki hâcım sultân ağaca arka virmiş oturur ibtidâ (14) kızuñ babası gelüp ağlayarak hâzret-i sultân hâcımüñ mübârek elin öpdü (15) ba' de cümle köylülerüñ gerek er ve gerek 'avrat büyük küçük cümlesi mübârek elin (16) öpdiler velakin ol giden dervişler uzakdan gördiler ki hâcım sultâna hîç bir zararı yokdur (17)

22a

gelüp gidenler mübârek elin öperler yine kaçdukları yerden cem' olup yine ol tağa (1) geldiler ve maqâl şordılar añladılar ve ol kızdı erkek olan yigidi görüp (2) bir güzel yigit olmuş gördiler sultân hâcımüñ yanına gelüp oturdılar (3) ve gelüp bir bir sultân hâcımüñ elin öpdiler andan hâcım hâzretini evlerine (4) da' vet eylediler 'izzet ve ikram eylediler pes sultân hâcım hâzretlerinüñ bu velâyet (5) ve bu kerâmeti menteşe ilinde

bilindi kimi at ve kimi öküz kimi bir keçi ve koyun halılar ve kilimler bunlardan (6) ve bunlardan mā'ada biñ bir öküz qurbān cem' itdiler ve sultān hācım bunlara (7) hayr ve du'ālar eyledi qurbānları allāhü te'ālā celle celāluhu qabül eyleye diyü her birinüñ hātırını (8) tesellī eyledükden soñra sultān hācım hāzretleri ayıtdı bu yigit bizüm oğlımızdur (9) beni isteyen bunda bulsun bunuñ ismi hācım olsun didi ve hayr du'ā eyledi (10) bir bir maqāmlarına gitdiler andan hācım sultān hāzretleri dañı bizler de gidelüm diyüp (11) ve sizi allāha ısmarladum diyüp yirinden turup germiyān iline revān oldu (12) cemī' dervīşler sultān hācımuñ oğlımızdur didigi yigit şahib-i velāyet (13) oldu menteşe iklīmi bu bizim şeyhümüz hācım sultān oğlıdur didiler ve qurbānların (14) cem' idüp virirlerdi ve hayr du'āsın alurlardı ve hācım sultān (15) hāzretlerinüñ adın şaklar idi 'ibādet ve riyāzet ve tevekkül ve tefekkür (16) üzere idi pes sultān hācım dañı yevmen fe yevmen bir gün germiyān (17)

22b

iline geldi köylüler cemālini dirler idi bir cemā'at anda geldi bir kaç gün turdılar (1) ve gayet muhibb evliyā idiler cem' olup geldiler sultān hācımuñ hayr du'āsuñ (2) alırlar qurbānlarıñ cem' idüp sultān hāzretine teslīm itdiler sultān hācım dañı (3) bunlara naşihat eyledi ve hīç kimesneye gıybet-i faşl ve buğz eylemeñ nitekim (4) kur'ānda buyurur qavle te'ālā ve lā yağteb ba'duküm ba'dā ve bir ayetde dañı buyurur qavle te'ālā (5) veylü'l-li külli hümezeti'l-lümezeh buyurur el ile dil ile kimesneyi incitmeyüñ didi (6) imdi sultān hācımdan bu kelāmları işidüp elin öpdiler ve bunlara hayr du'ā (7) eyledi bir 'aşası var idi getürüp dikdi kudret-i allāhü te'ālā yapraklandı lakin (8) ne ağacından oldığı ma'lüm degül andan turup sizi allāha ısmarladum didi (9) yirinden kalkup revān oldu şeyhlüye geldiler pakça sultānuñ habīb 'acemīnün (10) maqāmları idi anda idi hācım sultānı anda gördiler bir kaç gün turdı çünkim (11) şabāh oldu şabāh namāzın edā itdi andan yola girdi hācım sultān (12) hāzretleri hīç birin komadı bile aldı seyyid gāzīnün üzerinde ihyā (13) idelüm didi pes pakça habīb paşa hācı paşa sultān hācım sultāna (14) virilen qurbānları sürüp yola girdiler banaz ırmağına geldiler gāyet seyl (15) gelmiş taşları ve ağaçları alup gider geçmek ihtimāli yoğ idi pakça sultān (16) habīb paşa hācı sultān cemī' evliyālar ve dervīşler bir yire cem' olup (17)

23a

şuyı geçmek kābil degül idi andan ayıtdılar şabr idelüm hācım sultān gelsin görelüm (1) didiler ba'de hācım sultān geldi gördi kim ırmağı geçmemişler ayıtdı neyledünüz şuyı

niçün (2) geçmediñüz didi andan dervîşler ayıtdılar sultānum bu ırmağ geçmege kâbil degüldür varalum (3) şol yakında bir āsitāne vardur şarı selīmüñ dirler anda yatalum yāhūd şu tepe ardında (4) bir köpri vardur bayrām begi dirler andan geçelüm didiler ba‘de hācım şultān hāzretleri ayıtdı (5) eyvāh eyvāh yazıq sizlere bunca mürīd ve muhibblere dest-i tevbe virürsiñüz ve kurbānların (6) alursiñüz tāze kuzı biryānı ekl idersiñüz didi bu cevābı işidüp sükūt (7) itdiler hācım sultān şuyun yanına geldi ayıtdı iy ‘azīz şu pāk şu tayyib şu tā (8) hīr şu aqup dost cemālün arzū idersin ol dost ‘aşqına bize (9) geçid vir sen dağı dostına biz dağı dosta giderüz turman didi fi’l-hāl andan (10) şu iki şakq oldu aşığısı aqdı yukarısı mu‘allağ turdı andan hācım sultān (11) ayıtdı gelün imdi geçin didi fi’l-cümle geçdiler andan hācım sultān geçdi meger bayrām beyi (12) köprüsi hārām māl ile binā olmışdı yok senün hıdmetün kâbil eyledük didi (13) ayrılmış şu hemān ortadan getirüp aldı ol zamāndan berü binā olmaz idi (14) bu velāyeti görüp cemī‘ān geldiler sultān hāzretlerinün elin öpdiler pes imdi (15) biriküp gine tanış itdiler içlerinden yeñi gelmiş kimesne var idi alaca atlu (16)

23b

dirler idi ayıtdılar gel sen bize bu ‘acemi öldirüvir didiler kimesesi yok bir yalñuz kişidür (1) didiler pes atından inüp qolan çekdi yine bindi yarağ eline aldı bir na‘ra urdı (2) sultān hācım hāzretlerine qaşd itdi çaldı kesmedi bir dağı çaldı yine kesmedi üç kerre (3) çaldı kesmedi pes sultān hācım hāzretleri ayıtdı alaca atlu beligüm senün kılıcuñ bizi (4) kesmez ammā binüp bizüm qaşdımuza geldigün için at getir dervîşler kebāb (5) itsünler biz saña kıyamazuz didi andan sultān hācım bir şarb yol var idi tağ (6) üzerine gider ol yola gitdi diger velāyet-i hācım sultān imdi ol tağ (7) qatı orman idi kuş uçup geçmez idi bir kaç kimesne sultān hācım hāzretine (8) nifāğ itdiler menteşe ikliminde bir kıızı er eyledi germiyānda şu turdurdı alaca (9) atlu dağı öldüremedi gelün imdi bunu şu ormandaki ejderhāya helāk (10) itdirelüm didiler sultān hācım dağı ol yola gitdi yol üzerinde bir ejderhā (11) peydā olmuş hey’betinden ins ü cinn yanına varamaz nitekim muḥammed muştafā ‘aleyhi dağı münāfıqından (12) ba‘zı kimesnelerün sen üstād cāzūsın didiler idi cefā için pes allahü te‘ālā (13) celle celāle ḥabībini eşahḥ ve münāfıqların hacīl itmek için süreler ve āyetler gönderdi (14) muḥammed muştafā ‘aleyhi’s-selām okuyup münāfıqlar hacīl ve maḥzūn olurlardı kimi imāna gelüp (15) ya muḥammed biz saña cefā itmesek senün peygamber idüğün kim bilür idi (16)

24a

pes imdi allāhü te‘ālānuñ evliyā kulları dağı böyledür nitekim anlaruñ haqqında buyurur (1) qällallahü te‘ālā illā en evliyullah lā hūf ‘aleyhüm velā hem yeḥ-zenūn velīler birbirinüñ (2) ḥāllerin bilürler ammā bilesince olan dervīşlerüñ kimisi inkār iderdi anlar (3) dağı velāyet-i izhār iderlerdi pes imdi ḥācım sulṭān ejderhā maḳāmına (4) gitdi burhān öniñce giderdi eṣnā-yı rāhda burhān dervīşin sem‘ ne bir şadā (5) gelüp ve çirkin bir rāyihā geldi cemī‘ endāmını süst eyledi ‘aqlı zā’īl olma mertebe (6) sine geldi sulṭān ḥācım ayıtdı neyledüñ burhān didi ayıtdı sulṭānum şu (7) ormandan bir rayiḥa geldi ‘aqlum zā’īl olma mertebesine geldi didi sulṭān ḥācım ayıtdı (8) yürü gidelüm bizler buranuñ fetḥine seyyid gāzī ile kāfirine kılıç urup gāzā (9) eyledigimiz zamānda bir keler gibi yılan var idi şimdi ejder olmuş ādama ḥaml ider (10) didi andan ejderhā dağı ādam koḳusını fi’l-ḥāl dōrt yanına cüst ü cū idüp (11) bir oḳ atımı var idi gözi sulṭān ḥācıma dūş oldu dem urdı (12) ve ağız açup yutmağa ‘azm eyledi pes sulṭān ḥācım dağı ‘alī varane bir na‘ra urdı (13) taḡ ve taş ḥarekete geldi ve sulṭān ḥācımuñ mübārek aḡzından bir āteş peydā oldu (14) ejderhāya ‘azm eyledi ve ejderhānuñ aḡzından içerü girüp yaḳmağa başladı (15) ejderhā cānınuñ acısından gāh havāya atılıp yirlü ḳayaları tutup ḥamır gibi (16) ḳaynardı başını bir ḳayaya urdı ḥamıra girer gibi başı ḳulaḡı ḳayaya yir eyledi ve’l-ḥāşıl (17)

24b

ejderhā yanup çağırıldığından burhānuñ ‘aqlı başından gidüp yaturdı sulṭānuñ (1) merkebi ḳaşandı ve’l-ḥāşıl ‘aynā taş oldu ve bir kırmızı renk peydā oldu (2) pes sulṭān ḥācım gāyet celāle gelmiş idi dervīşler yab yab gelürler idi (3) ejderhā yuddı ḳurbānı alup dōnelüm didiler bir bir gelüp cem‘ oldılar gördiler ki (4) ejderhā yanar ve ḳayaları ḥamır gibi ḳaynatmış taḡlar tutuşup yanar burhānuñ (5) ‘aqlı gitmiş yatur merkeb ḳan ḳaşanmış ḥāzret-i ḥācım celāle gelmiş cemī‘ (6) dervīşler gelüp ayaḡına yüz sürüp ḥācım sulṭān ayıtdı el-ḥamdüli-llāh (7) şimden şoñra gelen eḫibbālara yadigār olsun ve hem merkebin ḳaşandığı taş olsun (8) bizi seven dostlara dermān olsun didi andan sulṭān ḥācım tepe üzerinde bir büyük (9) çām ağacı var idi arḳasuñ virüp oturdı cümle dervīşler gelüp anda (10) ta‘ām yiyüp du‘ā itdiler pes ḥācım sulṭān ol alaca atluya dimiş idi ki (11) atı dūşüp öldi aḡlayu aḡlayu geldi sulṭān ḥāzretlerinüñ elin öpdü (12) didi benüm günāhum baḡışla didi sulṭān ḥācım ḥāzretleri bu yigide ḥayr ve du‘ā eyledi (13) allāh inşāf vire didi ba‘de sulṭān ḥāzretleri yola girüp şusız nām (14) mevzi‘e geldiler

ḥalīfe dervīşleri cem' olup sultān ḥazretine istiḳbāle çıḳup (15) 'izzet ve ikrām ile āsitāneye getirüp ḳondurdılar sultān ḥācım daḥı ḥalvet- (16) ḥānesine girüp 'ibādet ve riyāzete ve tevekküle ḳā'im oldı ḥayli eḥibbā cemī' olmışlar idi (17)

25a

āsitāneye bir mescid binā itdiler sultān için ba' de ḳurbānlar ile gelen pakça (1) sultān ḥabīb 'acemī paşa sultāna ziyādesiyle 'izzet ve ikrām eylediler (2) diger velāyet-i ḥācım sultān bir gün ḥācım sultān dervīşler seyyid ḡāzīnūñ (3) iḥyā idelüm didi pes sultān pakça ḥabīb 'acemī sultān cemī' olup ḳurbānı (4) sürüp yola girdiler mübārek zi'l-ḥiccede revān oldılar yevmen fe yevmen gidüp (5) seyyid ḡāzīnūñ türbe-i mübārekelerine yakın vardılar bir āhū şeklinde bir geyik (6) gelüp sultān ḥācımı ḳarşılıyup rūḥāniyyetle muşāfaḥa idüp ḡayb oldı (7) cümlesi gördiler sultān ḥācım dervīşin birine ayıtdı seyyid ḡāzīnūñ şeyḫine (8) bizden selām söyle ḥācım sultān geliyor biñ bir öküz ḳurbānı vardur seyyid ḡāzī (9) sultānuñ üzerinde iḥyā itmek ister didi pes ol dervīş yirinden (10) revāne oldı tekyeye geldi şeyḫ efendiye bulup şeyḫine ḳara ibrahīm dirler idi (11) ilerü yürüyüp selām virdi ayıtdı ḥācım sultān sizlere selām ider ve gelüp (12) biñ bir öküz ḳurbānı var seyyid ḡāzīyi iḥyā eylemek ister çünki şeyḫ (13) ibrahīm bu cevābı işüdüp yürü var yigit şuradan falān sultān dir ḫurursun (14) varsın ḳurbānını alsun gitsün didi ol dervīş dönüp ḥācım sultāna (15) geldi aḥvāli söyledi pes ḥācım sultān ḡāyet celāle geldi sağ (16) kolunu başdı revān oldı ama seyyid ḡāzī vaşiyet itmiş idi ki bunda evlāddan (17)

25b

bir kişi gelse gerek ve gelüp benüm seccādeme oturduğu zamānda kāfir ḳırduḡum ḳılıç (1) üç kerre ḳınından çıḳa ve yine girse gerekdür ol vaḳt ol kişiden ḳorḳasız dimiş idi (2) ḥācım sultān geldi kimesne istiḳbāl itmedi ve gelüp seccādesinūñ üstine (3) oturdı cemī' ān cānlar oturdılar ol şeyḫ ḳara ibrahīm şūfīlerden cem' idüp (4) bunlara didi ki varuñ revān gidüñ dimege geldiler söylemek üzerinde iken seyyid (5) ḡāzīnūñ vasiyet itdüğü ḳılıç ḳınından çıḳdı gine girdi üç kerre bunu görüp (6) ḫaşra gitdiler sultān ḥācım başını ḫırḳaya çeküp üç gün tevekkül ḫaḳḳ (7) oldı üç gün temām oldı şeyḫ ḳara ibrahīm ayıtdı şaḫīḫ ūstād cāzūdur ki (8) eger evlād ise āteş yakmaz ḳılıç kesmez didi varalum tekliḫ idelüm didi (9) oda girsün yakmaz ise şaḫīḫ evlāddur işte āsitāne neylerse eylesin didi ve iḳerü (10) girdiler sultān ḥācım ḫazretleri daḥı ayıtdı varuñ ol maşlahatı

görüñ oda (11) girelüm didi pes taşra çıkdılar bir büyük firün var idi odun ile tıdırup (12) içine bir şabân timüri koyup andan âteş urdılar muhkem kızdı gel imdi âteş yandı (13) firün kızdı didiler sulţāñ hâcım ayıtdı dervîş burhān ol dağı lebbeyk (14) didi var şu kişilerüñ maşlahatuñ gör didi burhān dağı ‘ale’r-re’si ve’l-‘ayn diyüp (15) ve getirüp kisvetüñ sulţān hâcımuñ nazarında qodı beline bir fuţa bağlayup (16) pes sulţān hâcım mübârek eliyle arqasını şığadı hayr u du‘ā eyledi yardımcuñ hüdâ (17)

26a

şefâ‘atcuñ muhammed muştafâ şallâllâhu ‘aleyhi ve sellem ola didi pes burhān abdāl firünuñ (1) qapusına yüz sürüp bismillah bi-izn-illâhi te‘âlâ diyüp içerü girdi gördi kim timürler (2) şu gibi aqar şaban timürini ağzına aldı firündan çıkdı hâcım sulţān getürdi andan (3) hâcım sulţān ayıtdı şeyhüñ öñine ilet didi burhān şeyhüñ öñine geldi (4) timüri bırağdı şeyhüñ seccâdesi tutuşdı qalkup qaçdı otur münâfiq sen (5) beni zâhir odına yaqmaq istersüñ ben seni bātin odına yaqayum didi du‘ā idüp (6) hâzret-i haqqa münâcât eyledi gökde bulut cem‘ oldı yağmur tolu yağdı bir gürülti (7) qopdı allâhü te‘âlâ emriyle şeyhüñ tepesine bir yıldırım indi helâk eyledi cemî‘ si bunı (8) görüp ‘aqları gitdi yine ‘aqlıların cem‘ idüp sulţān hâcımuñ öñine (9) gelüp mürüvvet diyü ‘öwr dilediler ol şeyhüñ bir oğanı var idi hatunı getirüp (10) elüñ öpdürdi senüñ olsun didi hâcım sulţān du‘ā eyledi evlerine gönderdi (11) andan hâcım sulţān qurbānların kesüp ‘ulemâ ve şulehâ cem‘ olup du‘ā ve gülbang-ı (12) muhammedî getirüp allâh allâh didiler biñ bir qurbānı boğazlayup pişürüp (13) yidiler çoqluq adam cem‘ olup üç gün üç gice gelüp giden ehibbāya bu ta‘ām kısmet (14) itdiler andan ‘ulemâ ve fuzala ve şulehâ cem‘ olup qur‘ān tilâvet idüp du‘âlar itdiler (15) şevābuñ muhammed muştafānuñ ve evlāduñ ve ezvâcü’-t-‘āhıranüñ ve seyyid gāzî sulţān (16) rûhına bağışladı el yüze sürüp andan geldiler cemî‘ si sulţān hâcım hâzretini gelüp (17)

26b

halvet-hānede bulup hayr u du‘āsuñ aldılar evlerine gitdiler pes sulţān (1) hâcım ayıtdı bunda kırq gün duralum didi andan gidelüm didi ba‘de bir yüksek tepe (2) var idi ol tepeye kızıl burun dirler idi sulţān hâcım üstine çıkdı bir ‘aşası (3) var idi tepe üzerine dikdi ve kırq gün içinde yeşil yapraq virdi (4) yemiş dağı bitdi andan ayağı üzerine leylen ve nehāren yimeyüp içmeyüp (5) kırq gün tırdı ve özüni allâhü te‘âlānuñ dergāhına ışmarladı kırq gün temām (6) oldı andan inüp ol tepe hâcım sulţān ile bile yürüdi ya‘ni sulţānı (7) istikbāl eyledi andan seyyid gāzīnüñ türbesi eşiginde bir qatı (8)

taş var idi sultān hācım gelüp mübārek ağzıyla ısırup (9) cemī^c dişleri hamır gibi geçdi andan başuñ kaldırıp ayıtdı bizi seven (10) dostlar bundan içerü girmesünler ve bundan tesellī olsun didi andan (11) du^cā idüp asitāneye geldi bir ^cālim kimesne var idi seccādeye geçürüp (12) şerī^c atden ve haķīkatden ve tarīkatden ve ma^c rifetden çok naşīhatler ayıtdı dest-i tevbe virdi (13) evliyānuñ adın şakla kimesneye ğıybet-i müsāvī eyleme didi ve dahı (14) zāhirden ve bātından biz bunda seni gözlerüz didi andan sultān hācım (15) hāzretleri gitmek üzere oldu cemī^c ehibbāya ayıtdı biz bunda hālīfe kılduğ bundan (16) me^czūn olup tevbe itsünler didi andan pakça sultān habīb ^cacemī sultān (17)

27a

ve cemī^c evliyālar yirinden kalkup kıbleden yaña revān oldılar cemī^c ehibbā bunları (1) bir menzīl geçirüp döndiler andan girüye döndiler sultān hācım dahı refīkalarıyla (2) maķāmlarına toğrı revān olup eşnā-yı rāhda bir yire kondılar namāzların edā (3) eyledükden şöñra ^cazm-ı rāh idüp yevmen fe yevmen gitdiler diger velāyet-i hācım sultān (4) hācım sultānuñ yanında olan dervīşler bu velāyeti görüp dā^cim söyler (5) idiler eşnā-yı rāhda giderken bir maħalle gelüp ta^cāmlanup ba^c de didiler ki sultānum (6) gelüñ evlenüñ sizden şöñraya evlādıñuz ğalup asitāneñizi bekleye didiler (7) sultān hācım buyurdi ki şabr eyleñ şimdi seyyid ğāzī sultāna gidecek (8) iki ğatun gelüp buradan geçer bağalum ne kevnā olur didi bir miķdār turup (9) iki ğatun ile bir adam ğıķageldi sultān hācım ayıtdı ğande gidersenüz didi (10) seyyid ğāzī sultāna giderüz didi lakin ğatunuñ biri genç ve biri (12) ihtiyār idi şu genç ğatun için giderüz oğlı kıızı olmadı didiler hācım (13) sultān ayıtdı bunda murādıñuz hāşıl olursa girü döner misünüz didi (14) ol ğatunuñ biri seksen yaşında idi ol genç ğatun ile yoldaş (15) olup giderdi hem ziyādesiyle muħibb evliyā idi bir ğalb-i pāk şaf ğatun (16) idi ol genç ğatun ğalbi nā-pāk idi dönmez idi ol pīr ğatun ayıtdı (17) bir ^cazīz kişidür ancak gelüñ sözin tūalum didi murādımız hāşıl olmaz ise (18)

27b

bir kaç gündən şöñra yine gidelüm didi hayli naşīhat itdi dönmezem didi ^cinād eyledi (1) sultān hācım hāzretine ma^clūm oldu yūri ğalbiñ pāk degildür nazarı ğabūl itmedüñ (2) didi dervīşlere ayıtdı şol pīre-zen ğatunı ben alurım didi dervīşler ayıtdılar sultānum sen bilürsün didiler imdi varuñ (3) ol ğatunı görüp söyleyüñ didi burhān abdāl ilerü yürüdi didi ki (4) ğatun hācım sultān saña nazar itmek ister ğabūl ider misin didi ol (5)

genç hatun kabûl itmedi pîr hatun ayıtdı dedecigüm ol ‘azîzûñ nefesin kabûl (6) iderim didi burhân dervîşûñ yanına düşüp hâcım sultân yanına geldi (7) biñ bir dürlü ‘özr ile ayagın öpdü sultânüm her ne buyurursañ dönmezem (8) didi baña gelür misüñ didi hatun ayıtdı kuluñ olayum sultânüm didi (9) üç kerre böyle didi hatun kabûl itdüm didi burhân dervîş du‘ â itdi (10) şandılar ki sultân hâcım hatunı alur gider sultân hâcım hatuna (11) ayıtdı kıbleden yaña tır didi hatun dañı kıbleden yaña tırdı hazret-i sultân (12) hâcım üç kerre üzerinden sıçrayup ve na‘re urdı ağzı yârin bıraktı (13) üç kerre arkasın şıgadı andan el getirüp du‘ â eyledi dervîşler âmîn didiler (14) el yüze sürdiler dervîşlere ayıtdı bu pîr hatundan benüm bir sağ köpricegi delik ‘osmân (15) nâm bir oğlumuz gelse gerek beni isteyen anda bulsın didi ve soñra benüm üzerimde bekleye (16)

28a

koydı haqq celle ve ‘alâ hazretleri biz za‘îf kulına şehvet nazarı virmedi haqq te‘âlâ emr ile muhammed (1) muştafânuñ mu‘cizâtıyla biz faķîrûñ du‘âsını kabûl ide didi bu pîr hatundan sağ köpricegi (2) delük bir oğlan ola didi ol genç hatuna yüri senden imdi bir taş toğsın (3) didi i‘tikâdun yok imiş didi varuñ şimden girü eviñüze gidüñ didi (4) gelüp sultânüñ elin öpdiler evlerine gitdiler hâcım sultân hazretleri dañı (5) maķâmına geldi ‘ibâdet ve riyâzet itmege meşgûl oldı imdi hâcım sultân (6) halîfesi pakça sultân ve habîb ‘acemîye vesâ’ir dervîşlere ‘izzet ve ikrâm (7) eyledi andan destür alup gitmek dilediler sultân hâcım ruşsat virüp (8) bir menzîl geçürdiler birbirlerine vedâ‘ idüp gitdiler pakça sultân maķâmlarına (9) gitdi hazret-i hâcım dañı kırk gün kırk gice kâ’im ve şâ’im olup münâcât (10) iderdi kudret-i ilâhî ol hatunlaruñ ikisi de hamîle oldılar müddetleri temâm (11) oldı ol pîr hatun bir köbricegi delük oğlan toğurdu ve ol hatun (12) kabîlesi oğlanı alup ve anasını dañı alup bir kaç kurbân ve çırâķ cem‘ idüp (13) sultân hâcım hazretlerine getürdiler işte oğluñ oldı dedecügüm (14) didiler velakin vâlidesinüñ südi hîç yokdur senüñ du‘âñ berekâtıyla oldı (15) gine señ bilürsüñ didi hazret-i hâcım sultân ayıtdı yüri dervîş (16) burhân bu oğlanı besle didi nefesin karşılayup oğlanı aldı gitdi (17)

28b

ol âadamlar bir zamân tırdılar sultân cemâline bakup kaldı genç hatundan bir taş (1) doğdı ve bu hikâyet ayıtdılar cemî‘ dervîşler ve ehibbâlar işidüp sultân (2) hâcım hazretlerinüñ elin ve ayagın öpdiler sultân hâcım bunlara hayr (3) du‘âlar eyledi bu

hatun ile gelen adamlar destür alup evlerine revân oldılar andan (4) dervîş burhân ayıtdı sultân bu oğlanuñ sevilmesi aḥvâli nice olur didi (5) ḥâcım sultân ayıtdı bu allâhü te‘âlâ kudreti ile oldı yine allâhü te‘âlâ kudreti birle (6) sevilür didi sultân ḥâcım ḥayr du‘â eyledi burhân abdâl barmağların emzirdi ve hem (7) adı daḥı köpricegi delük ‘oşmân olsun didi pes burhân bu üslûb üzere (8) oğlanı besledi allâhü te‘âlâ emriyle etmek yir ve şu içer oldı şoñra şaḥib-i (9) velâyet oldı imdi ḥâcım sultân buyurdı var geçenlerde bir ‘aşâ dikdük (10) idi allâhü te‘âlâ emri ile bitdi andan bir yemiş bitse gerek her nerede olursa dermân (11) ola didi bi-emri’l-lâhı te‘âlâ gelüp sultânıñ elin öpdı nola didi ḥayr du‘âdan (12) unutma diyüp ve çok naşîhatlar eyledi ve hem ‘aşâyı bekle didi pes ‘oşmân babanuñ bir oğlı (13) oldı çağır çebebi dirler idi ve sultânıñ ḥidmetinde ḥali degül idi sultân (14) ḥâcım ‘oşmân paşayı ol vilâyete gönderdi varup ‘aşânüñ yanında bir asitâne (15) bünyâd eyledi fî-sebîl-illâhi ḥidmet itdi gelüp giden eḥibbâya çok velâyetleri (16) zâhir oldı sultânıñ adın şaḥlar idi ‘ibâdet ve riyâzet iderdi (17)

29a

gice kâ'im gündüz şâ'im idi edeb-i şerî'ati gözedirdi diger ḥikâyet-i kâra baba (1) ḥorâşân tarîḳ-i ‘azim rûm velâyet-i ḥâcım sultân erba‘în sal-ı zenbîl kâ'im (2) gerdân pes sultân ḥâcı bektâş-ı velî ve sultân ḥâcım ḳaddesallahı sırrahu (3) ḥazretleri diyârı ḥorâşândan ‘alem ve seccâde ve şofra alup rûma gelicek evsâl (4) diyârlar ḳaḥt olup pes dervîşler ḥalîfe bir yire cem‘ olup ayıtdılar ‘alem seccâde (5) ve şofra getürüp ḥâcım sultâna virdük alup rûma gitdi bir andan keskin er (6) olsa da varup şofrayı alup gelse gine ḥorâşân iklimi rızḳ ve mâla ḡanîmet (7) olsa didiler pes ḥalîfeler vardılar kâra baba dirler ḳatı celâli bir ‘âlim ve fâzıl er (8) var idi yirinden ṭurup ayak üzere geldi du‘â ve himmet eyleñ varup rûmdan (9) şofrayı ḥâcım sultândan alup geleyim didi iklim ḥalîfeleri du‘â itdiler yanına (10) kırḳ dervîş yoldaş ḳoşdılar didiler ki şaḳım ḡâfil olma ḥâcım sultân (11) bir cellâd kişidür ḡurûr ile varma didiler andan kâra babayı kırḳ dervîş ile rûma revân (12) oldı yevmen fe yevmen gelüp rûma ḳadem başdılar şora şora gelüp şeyḥlü ovasına (13) yetişdiler bir kişiye şordı bir ḳonaḳ olsa didiler ol âdam ayıtdı bunda (14) bir âdam vardur pakça sultân dirler keskin evliyâdur asitânesi vardur (15) dervîşleri çoḳdur varuñ ḳonuk öḡreñ misâfirüñ alur didi bunlar revân oldı (16) gelüp görđi ki pakça sultân dervîşleriyle burçaḳ yolar kâra baba ilerü yürüyüp (17)

29b

selām virdi merħabā eylediler ħoraşān iqlīmi ereñlerinüñ selāmuñ tebliğ idüp (1) bir miqdār ta‘ām itdiler andan ħara baba ayıtdı pakça sulţān baba niçün bunu böyle emek (2) çeküp böyle işi havāda yolarsın gelin bir yire ħarmān oluñ diseñüz (3) olmaz mı didi pakça sulţān ayıtdı biz aña ħādir degilüz didi andan (4) du‘ā eyledi el yüze sürdi parmağıyla işāret eyledi burçaqlar gelüp bir yire cem‘ (5) oldılar ħārman oldılar andan pakça sulţān ayıtdı öyle ise bizüm de bir ħidmetimüz vardur (6) ħabül olup dīvān-ı ħaħħda derdimize dermān ola didük idi öyle olıcaħ (7) burçaqlar yine yirlü yirüne varsun didi ħarmān ħareket itdi bir bir yirine varurdı birbirlerinin (8) velāyetlerüñ görüp merħabā itdiler andan pakça sulţān bunları asitānesine (9) getürdi üç gün ħurdılar andan ħara baba ayıtdı bu diyārda ħācım sulţān dirler (10) bir er var mıdur didi pakça sulţān ayıtdı ħācım sulţān buraya yaħındur amā seni (11) şınurından içeri ħomaz didi andan icāzet alup pakça sulţān bir menzīl (12) geçürdi bu yol toĝrı yoldur didi revān oldılar ħācım sulţān ħāzretlerine (13) yaħın ħaldılar büyük bir ħaba ağaç var idi dibine geldiler ħācım sulţān ħavet- (14) ħānesinden çıkup dervīşlere ayıtdı ħuduz geliyor şınurdan içerü girmesün diye remz (15) itdi ayıtdılar ‘aceb remzi nola diyü ta‘accüb itdiler ħācım sulţān bir tepe var idi (16) anuñ üzerine çıktı oturdı ħuduz şınurdan girmesün didi andan ħara baba bir oħ (17)

30a

atdı gelüp sulţānuñ nazārına dikildi gördiler ki bir yeşil yeleklü oħdur ħācım sulţān (1) ayıtdı dervīşlere ol ħuduz kişi bunda benlik ile ĝurūr idüp geldi kişi kānden oħ çıkarmaya toydı (2) ħuduzı kendi oħıyla helāk itmek gerekdür didi oħı elüne alup per-tāb idüp ħara babanuñ (3) gögsine doħunup fi’l-ħāl cān teslīm eyledi andan dervīşler vardılar gördiler kim ħara baba cānını teslīm itmiş yanın (4) kırħ dervīş ħururlar andan dervīşler cem‘ olup yuyup namāzıñ ħıldılar defn idüp ħur‘ān tilāvet (5) idüp babanuñ dervīşlerini alup geldiler sulţānuñ ħidmetinde oldılar sulţān ħācım ħāzretleri cemī‘ ħalīfeye (6) varın benüm ħoraşāndan getürdigüm şofrayı getirüp ħara babanuñ başı ucında ħaba ağaca aşın didi bizi (7) isteyen dostlaruñ göñli ne dilerse içinde bulsın yisin didi ve daĥı allāhü te‘ālā emriyle bu darü’l-fenādan darü’l-beħāya (8) rıĥlet itdigimizden şoñra kırħ yıl leylen ve nehāren ħā’im itsün didi pes ol şofra sulţān ħācım ħāzretlerinden (9) şoñra kırħ yıl ħā’im-ħāmlık itdi her kişi ne isterse şofrayı ağaçdan indirüp bulup (10) yiyüp aşardı pes imdi sulţān ħācım ħāzretlerinin velāyet-nāmesüñ

‘aqla getürebilmeye ve diller (11) şerh idemeye sultân hâcım nevverallâhu rûhihi
 hazretlerinüñ velâyet-nâmesün tercemesi dervîş burhân (12) kuddesallâhu sırrahu'l-
 ‘azîzdür vasi‘ ve tâkati kadar kitâbet iderdi ve bizden soñra gelen muhibblere lâzım olur
 diyü (13) pes imdi sultân hâcım hazretlerinden soñra dervîş burhân dahı halîfe oldı ve
 ehibbâya pend ü naşîhat iderdi her birine (14) ta‘zîm ve tekrîm iderdi bâkî kelâm haqq
 hû kelâm muṭavvel olmasun ya‘ni söyledigim kerâmet ‘aleyhi deryâdan ḳatre ve
 güneşden zerre (15) olup bu ḳadarlar ki hâcım sultân efendimizi bu haḳîr dervîş burhân
 abdâlı (16) gönülden ḳıḳarmamak içün bu ḳadâr velâyet zıkr ile iktifâ oldı (17)

3.5. Rudolf Tschudi Nüshası

hazā kitāb-ı

velāyetnāme-i hācım sultān ḳaddesa sırrah

bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥim

elḥamdülillāh rabbü'l-âlemîn ve şerā'îfî şalavāta 'alî muḥammed ve 'alî ecma'îñ e't-
 t̄āyibîn e't-t̄āhirîn ve ḳā'idi'l-ḥaġarü'l-muḥacceleyin 'ali ibn-i ebî t̄ālib ve 'ali
 evlādehu'l-maşümîn ve ifrete't-t̄āhirîn ecma'îñ ammā ba'd bilgil-kim ḥaḳḳ sübhāne ve
 te'ālā ḥaḳḳı yaratmaḳdan murād oldur ki ma'rifet 'ibādet iken baḫtlu ve sa'ādetlü kendü
 ḥidmetinde müşerref ve maḥşuş olalar ḳalallāhu te'ālā ve ma ḥalaḳatu'l-cinne ve'l-înse
 illā li ya'budün kelām-ı rabbāni mūcibiyle ādem oġlanı zühd-i taḳvādan ḥāli olmayalar
 imdi 'azîz bilgil kim sultān hācı bektāş-ı velî raḥmetüllāhi 'aleyhi nitekim zıkr olunur
 sultān ibrahîm oġlıdur sultān ibrahîm müsā-i kâzım oġlıdur ve müsā-i kâzım ca'ferü's-
 şādıḳ oġlıdur ve ca'ferü's-şādıḳ muḥammed bâḳır oġlıdur ve muḥammed bâḳır zeynü'l-
 'ābidîn oġlıdur zeynü'l-ābidîn imām ḥüseyin oġlıdur ve imām ḥüseyin imām 'alî
 oġlıdur kerreme'l-llāhu veche ve vālideleri fāḫımae'z-zehrā ḥazretlerine çıkar
 şalavātullāh 'aleyhim ecma'îñ bu vechle muḥaḳḳaḳ bî-reyb ḥorāşān erenlerinüñ
 şahîḫü'l-neseb seyyididür bilā-ḫilāf pes imdi hācım sultān daḫı ḳaddesallāhu sırrahu'l-
 'azîz şāh-zāde-i ḥüseyin oġlıdur ve şāh-zāde-i ḥüseyin imām 'alî naḳî oġlıdur ve imām
 'alî naḳî imām muḥammed taḳî oġlıdur ve imām muḥammed taḳî imām 'aliyyü'r-rıza
 oġlıdur ve imām 'aliyyü'r-rıza imām müsî-i kâzım oġlıdur ve imām müsî-i kâzım imām
 ca'ferü's-şādıḳ oġlıdur ca'ferü's-şādıḳ imām muḥammed bâḳır oġlıdur ve imām
 muḥammed bâḳır imām zeynü'l-ābidîn oġlıdur ve imām zeynü'l-ābidîn imām ḥüseyin
 oġlıdur ve imām ḥüseyin imām 'alî oġlıdur vālideleri daḫı ḥazret-i fāḫımae'z-zehrāya
 çıkar ve dedeleri muḥammed muştafā şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥazretlerine
 çıkar imdi bilgil kim imām 'aliyyü'n-naḳîñüñ yedi oġlı var idi biri imām oldı anuñ
 adına imām ḥasane'l-askerî dirler altısı imāmzādelerdür birinüñ ismi imāmzāde-i
 hādîdür birisinüñ ismi imāmzāde-i ḥüseyindür birinüñ ismine imāmzāde-i ca'ferdür ve
 birinüñ ismi imāmzāde-i zeyddür ve birinin ismi imāmzāde-i ibrahîmdür imāmzāde-i
 ḥüseyinüñ üç evlādı oldı birine seyyid cihānî dirler birine seyyid sultānî ve birine hācım
 dirler ma'nāda receb imdi sultān hācımüñ isimleri receb sultāndur

ve hâcî bektâş-ı velî kıaddesallâhu sırrahu'l-‘azîz hâzretleri bunlar şöyledür kim naşîb-i ezeliide ya‘nî kim şabâvet ‘âleminde herkez şıbyânla kârışup lu‘b-ı levhe ve şehvete meşğûl olmadılar nitekim zikri geçdi şabâvet ‘âleminde dağı kendülerden ba‘zı halleri zâhir olurdu ve dürlü dürlü kerâmetler gösterürler idi mübârek ağızlarından dürlü keliciler işidürler idi ve herkez dünyâyâ meyl eylemedi havâ-yı nefsanıyyeye mütâba‘at kendülerden gelmedi belki kendülerden zâhir olan gice gündüz ol ‘âlemde ‘ibâdet ve tâ‘at ve riyâzet zühd taqvâ idi hattâ horâşânda ataları ve dedeleri allâh hükmüne varıcağ sultânlığı ‘arz itdiler hâcî bektâş-ı velî kıaddesa sırrahu'l-‘azîz sultânlığı kabûl itmedi ve sultânü'l-alala evliyâ h‘oca ağmed yesevî kûţbu'l-ekrem rûma göndermezden ol kırğ yıl tamâm şâ‘imü'd-dehr ve kâ‘imü'l-leyl ve ‘ibâdet riyâzet ve zühd ü taqvâyâ ver‘a ve a‘mâl-ı şâlihya meşğûl oldılar ve dağı hidâyet allâhü celle ve ‘alâ kendülere yetmiş gice rûhları ‘âlem-i ervâhdan ‘âlem-i ecsâme ‘ubür kıldıkda kenâ‘irü’n-nâs sa‘yeleriyle bu a‘mâl-ı şâlihaları yevmen fe yevmen terakki bulup ta mertebe-i velâyete irişmege bu vechle oldu ol ‘âlem-i kıadîmden âşinâ geldi âşinâ olana âşinâlık gösterdi kâmillik mertebesin işâret itdi min-kablü'l-allâhü'l-humâm tarafından kendülere kûţbu'l-ağtâb sultânü'l-‘ârifin ser-çeşme-i merdân hezâr pîrân-ı türkistân sultân h‘oca ağmed yesevî ibn-i muğammed hânefi rahmetullâhu ‘aleyhi gelüp cehâz-ı fakrı anlardan kabûl itdi ve anlaruñ irşâdlarına tâbi‘ ol ve anlardan me‘zûn ol diyü irşâd olundu ve ol kûbbe-i elîf-i tâc ve hırğa ve çırâğ ve şofra ve ‘âlem ve seccâde kim hâzret-i cibril hâzret-i resûl ‘aleyi’s-selâma hâğğ sübhâne ve te‘âlâ emriyle getürmiş idi ve hâzret-i resûl dağı anı erkânıyla hâzret-i ‘alîye virmiş idi ve hâzret-i ‘alî hâzret-i hüseyine virmiş idi ve hâzret-i zeynü'l-‘âbidîn mervân habsinde iken ebü'l-müslim gelüp hurûc itmek için taleb kılıcağ ol kûbbe-i elîf-i tâcı ve hırğayı ve çırâğ ve şofrayı ve ‘âlemi ve seccâdeyi erkânıyla ebü'l-müslime virmiş idi ebü'l-müslim dağı muğammed bākıra virmiş idi imâm muğammed bākır dağı oğlı imâm ca‘fer-i şâdıka virmiş idi ve imâm ca‘fer-i şâdığ dağı oğlı müsâ-yı kâzıma virmiş idi ve imâm müsâ-yı kâzım dağı oğlı sultân-ı horâsân ‘alîyyü’r-rızâya virmiş idi ve sultân-ı horâsân ‘alîyyü’r-rızâ dağı sultânü'l-‘ârifin ser-çeşme-i merdân hezâr-pîrân-ı türkistân h‘oca ağmed yesevîye virmiş idi h‘oca ağmed yesevî rahmetullâhi ‘aleyhi toğsan toğuz biñ halîfenüñ birine virmedi istedikçe şâhibi var gelür diyü hâzret-i bektâş-ı velînüñ gelmesini işâret ider idi ahîrü’l-emr hâzret-i hâcî bektâş-ı velî geldi ol dağı anlara virmiş idi zîrâ ol vuşlalara ve ol kisvetlere lâyığ olmağlığa nişân virdi kim ol kisvete ve ol vuşlalara göstere ve bu mertebe kûţbu’l-ağtâb

mertebesidür ki bu mertebe-i bâtin muhammed muştafâdur ve velâyet ‘alidür bu mertebe varışına neseb yüzinden gayrı olmaz imdi sulţân hâcî bektâş-ı velî hazretlerini h̃oca aḥmed yesevî hazretlerine ‘ilm okumağa virmişler idi bir gün namâz vaḳti geldi şeyḫ ayıtdı şü getürüñ abdest alayum didi hâcî bektâş-ı velî el-ḥorāsânî ayıtdı h̃oca nazar itseñüz de çeşme mekteb-ḥāneden aḳsa didi andan şeyḫ ayıtdı oña benüm gücüm yetmez didi şeyḫ öyle diyicek hazret-i ḥünkâr hâcî bektâş-ı velî yüzini ḥaḳḳa tıtdı ve secdeyi niyâz itdi fi’l-ḥâl çeşme taşradan gayb oldı ve gelüp mekteb-ḥāneden aḳdı gördiler müteḥayyir oldılar andan şeyḫ bektâş-ı velîye didi şü nice baş ḳaldırdı gördi kim şü aḳar ve ol şuyuñ yanında bir sūsan bitmiş ve çiçeği daḫı açılmış hergün toḳsan toḳuz biñ ḥalîfe sulţân h̃oca aḥmed yesevîden ders oḳurlar idi geldiler gördiler ki pıñar mekteb-ḥānede aḳar ve bu ne ‘acâib şeydür didiler sulţân h̃oca aḥmed yesevî daḫı ayıtdı bu kerâmet ve bu velâyet hâcî bektâşındur didi ḥalîfeler ayıtdılar hâcî bektâş kimdür ayıtdı budur ya ne sebebden hâcî oldı didiler şeyḫ ayıtdı ‘arife günü idi bizler ‘arafâtda idük ben ayıtdım şimdi bizüm evde pişi pişürürler didim fi’l-ḥâl bir tebsinüñ içinde şıcaḳ pişi getürdi ve baña şındı ve ben daḫı tebsiyi aldım şaḳladım ve bir daḫı velâyeti budur ki ḳanḳı vaḳt ben ka‘bede namâz ḳıldığım vaḳt saḡ yanıma selâm virsem hâcî bektâşı yanımda görürdüm ve şol yanuma selâm virdigümde ḥacım sulţânı görürdüm namâzdan fârîḡ olıcaḳ hemân gâ’ib olurlardı didi çünkim bu cevâbı işitdiler bu bir oḡlandur anası südi aḡzında ḳoḳar bu ḳande velâyet kerâmet ḳande didiler bunlar böyle dicek hazret-i bektâş-ı velî ayıtdı biz hazret-i ‘alînüñ oḡlanlarındanuz ve ‘alînüñ sırrıyuz didi anlar didiler ki sırr göster görelüm eger gerçec iseñ söylemenüñ taşdıḳ bula kim ‘aynın ile görelüm taḥḳîḳ ola hazret-i ‘alînüñ kendüde üç nişâanı vardur alnında bir ḳara beñi vardur saḡ ayasında bir yeşil beñi vardur saḡ omuzunda bir beñi daḫı vardur anlar böyle dicek alnın açdı gördiler ḳara beñ vardur ve elin şındı açdı gördiler yeşil beñ vardur ayıtdılar omuzımı aç ol daḫı omuzın açdı nişâanı gördiler bir daḫı alnında vardur didiler andan imâmesin alnından yuḳaru ḳaldırdı gördiler ki yıldıza beñzer bir beñ vardur bir daḫı yağrında gördiler cümle var didiler yüzlerin yire urdılar düşdiler andan ḥünkâr hazretine şordılar ittifaḳ senüñ meşrebüñ kimdendür didiler hazret-i ḥünkâr ayıtdı benüm meşrebüm muhammed muştafâ şallalâhü ‘aleyhi ve sellemdür ayıtdılar saña bu velâyet kimdendür hâcî bektâş-ı velî ayıtdı baña bu velâyet allâhtandır anlar ayıtdılar saña bir şeyḫ gerekdür andan hâcî bektâş-ı velî el-ḥorāsânî ayıtdı eger sizden biriñüz şol yâsemen yaprağı üstine seccâde şalup iki rek‘at namâz ḳılırsa ben

aña kendimi teslīm iderüm didi çün anlar bu cevābı işitdiler cümle müteḥayyir oldılar ve ayıtdılar baḳalum sen eyle bizler görelüm didiler ḥazret-i ḥünkār ayıtdı eger gösterürsem baña muṭī^ç olur mısıñız didi anlar daḥı belī didiler der-ḥāl ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorāsānī abdest aldı seccādesin eline aldı ayıtdı bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm bi-emr-illāhi te'ālā didi seccādeyi yapraḳ üzerine şaldı seccāde mu'allaḳ ṭırdı ve çıḳdı iki rek' at namāz ḳıldı girü indi anlar daḥı cemī^ç isi geldiler ayaḡına düşdiler ve kisvetlerin nazarında ḳodılar ve ḥazret-i bektāş-ı velī kisvetlerin tekbīr idüp başlarına giydürler pes sulṭān ḥ'ocā aḥmed yesevī ibn-i muḥammed ḥanefī ol cihāzı faḳrları getürüp erkānla ḥazret-i sulṭān ḥacı bektāş-ı velīye virdi ve du'ā idüp dest ü tevbe virdi ḳallallahü te'ālā tūbū ilellahi tevbeten naşūḥan pes imdi tevbe-i naşūḥı virüp bī' at itdi ve buyurdı ki ey sulṭān ḥacı bektāş-ı velī var yürü imdi rüm diyārında şulıca ḳara öyügi saña maḳām virdiler var ṭırma eglenme git didi pes andan ol ṭoḳsan ṭoḳuz biñ ḥalīfe her biri nuṭḳ itdiler ki bizler saña yoldaş olalum didiler sulṭān ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorāsānī didi ki nice yoldaş olursıñuz anlar ayıtdılar na'liniñi çevirelüm didiler sulṭān ḥacı bektāş-ı velī ayıtdı sizler baña yoldaş olamazsıñuz didi biri daḥı didi ki abdest bardaḡını getürelüm didi ḥazret-i ḥünkār ḥacı bektāş ḳabül itmedi ḥaşıl-ı kelām on bir kişiye deḡin söylediler ḳabül itmedi aḥīrū'l-emr evlād ḥazret-i imām 'aliyyü'n-naḳī neslinden bir evlād-ı muḳaddem zıkr olındıḡı gibi imām-zāde-i ḥüseyin oḡlı nesl-i resül 'aleyhi's-selāmdan ḥācım sulṭān raḥmeten vāsi' a ḥ'ocā aḥmed yesevī ḥazretlerine ricā' ve niyāz itdi yoldaş olmasın pes ḥācım sulṭān ḥazretleri yirinden ḳalḳup didi ki ḳabül iderseñüz bizler sizlere yoldaş olalum didi ḥazret-i ḥünkār ayıtdı nice yoldaş olursıñuz didi sulṭān ḥācım ḥazretleri ayıtdı böyle yoldaş olurum ki yoldan çıḳarsañ ururım ayaḡını var diyin didi böyle diyicek ḥacı bektāş-ı velī ayıtdı ey 'amm-zāde sen benüm yoldaşımsın didi birbirlerini ḳabül itdiler pes sulṭān ḥ'ocā aḥmed yesevī ḥazretlerinüñ bir aḡaç ḳılıcı var idi getürüp tekbīr idüp sulṭān ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorāsānīnün beline ḳuşatdı ve daḥı ocaḳda ṭut aḡacından od yanar idi bir egsi ḳavrayup rüma ṭoḡrı pertāv itdi ve ol egsi ḥorāsāndan rüma er gönderdigi ma'lüm ola rümde bunu dutalar diyü didi ol egsi havāda yana yana geḳerken ḳonyada bir er var idi sulṭān ḥ'ocā faḳih dirler idi ol odı ḳapup hücresinün öñine dikdi ḳudret-i ilāhī ol egsi bitdi depesi yanuḳ aşaḡısı ṭut idi el-ḥāletü ḥāzihi şimdi yemiş virür pes imdi sulṭān ḥācım ve ḥacı bektāş-ı velī ol gice seccāde üzerinde yatdılar ḳudretten bir avāz geldi ki eglenmeñ rüma varuñ ṭırdılar şabāḥ namāzuñ ḳılup evrādların temām idüp feyünnemā tevellü feşemme vechu'lāhi diyüp

dostına secde itdiler andan icāzet taleb itdiler pes h̄ocā aḥmed yesevī ibn-i muḥammed ḥanefī ibn-i ‘alīyyū’l-murtaza daḥı toḫsan toḫuz biñ ḥalīfe ile bunlara ḥayr du‘ā idüp bir mübārek ūşenbe gūni ol sā‘atde ka‘be yolına revān oldılar bir menzīl gönderdiler yūriñ imdi du‘ādan unutmañ bizi diyüp revān oldılar yevmen fe yevmen gelüp ka‘be-i ūşerīfe yetiřdiler ṫavāf idüp kırk gūn ‘arafāt taḡında riyāzet çeküp allāhū te‘ālādan isti‘ānet dilediler andan gidüp medīne-i mūnevvere ṫarafına revān oldılar ve gelüp ḥazret-i resūllāhu sallāluhu ‘aleyhi ve sellemi daḥı ziyāret itdiler kırk gūn miḡdārı anda daḥı riyāzet çeküp allāhū te‘ālādan ‘özl ü taḫarru‘ mūnācāt itdiler andan daḥı gidüp ḡuds-i ūşerīfe gelüp anı daḥı ziyāret itdiler andan daḥı gidüp rūma revān oldılar bir cezīreye geldiler arslan ḡorḡusından ol yoldan geḡilmez idi ol araya geldiler iki arslan iki yañadan gelüp bunlara yalandılar pes evliyālar du‘ā itdiler ḡaḡıdılar fi’l-ḡāl ikisi daḥı ṫař oldılar andan daḥı rūma yaḡın geldiler ayıtdılar e’s-selāmū ‘aley-kūm ya rūm erenleri didiler pes rūm erenleri daḥı bir yirde gelüp ūşoḡbet iderlerdi faṫıma bacı yimek piřirürdi ḡalkup üç kerre ṫapu kıldı yine oturdı andan ḡaraca aḡmed ayıtdı bacı kimūñ selāmın alursın didi andan bacı ayıtdı rūma er geldi selāmın alurım didi andan ḡaraca aḡmed ayıtdı ne ṫarafdan gelürler didi faṫıma bacı didi ki kendüleri ḡorāřāndan velakin gelüřleri ka‘betu’l-lāhdan andan rūm erenleri ayıtdılar gelüñ ḡanad ḡanada idelüm ‘arřa degin baḡlayalum geḡemesinler didiler andan ḡanad ḡanada ḡatdılar ‘arřa degin baḡladılar andan bunlar gördiler ki yolu baḡladılar sultān ḡacı beḡtāř-ı velī el-ḡorāsānī ayıtdı ya ḡācım gel berü gövdemizi bir idelüm diyüp güḡercin ūşekline girdiler pervāz urdılar ya allāḡ diyüp ‘arřuñ ūşuḡufuna uçdılar ol vaḡte dek kim evliyālar ‘arřa yetiřdiler anda melā’ikeleri gördiler bařlarına bī-ḡadd ūşānī bir elīf-i tāc giyerler ḡarřu geldiler ḡoř geldiñüz ya evliyā’u’l-lāḡlar didiler andan havādan inüp ūşulıca ḡara öyüḡe ḡondılar güḡercin ūşeklinde bir mermer üzerine ayaḡıḡları ṫařa baḡdı andan ayıtdılar yeñmeden geḡdi didiler andan ḡaraca aḡmed bir miḡdār ḡāb ‘ālemine vardı ḡalkdı ayıtdı dūnyāda ḡiḡ bir nesne görmedüm ammā ūşulıca ḡara öyüḡde bir dane güḡercin oturur gördüm velakin bařı iki gövde bir didi andan ḡaraca aḡmed oḡlı ḡācı ṫugrul yirinden ḡalkup icāzet diledi ben ol güḡercini geṫüreyüm siz ḡaber ūşoruñ didi pes rūm erenleri destūr virdiler bir toḡan oldu havāya aḡdı gördi kim ūşulıca ḡara öyüḡ bařında bir güvercin oturur ammā bařı iki havādan indi diledi ki ḡala idi pes ḡācım sultān ḡazretleri destin ūşunup birinci ḡat ḡöñden avcına alup ūşıḡdı ‘aḡlı zā’ıl oldu bir sā‘atden ūşoñra ‘aḡlı geldi sen kimsüñ bire yolsuz erkānı yoḡ er ere böyle yırṫıcı ūşüretle mi gelür didi divān-ı

haqqda yeşil perdenün altından ‘âlem-i ervâhda elli yedi biñ evliyâyâ naşîb ulaşıdıran
 kişidür bu gelen didi hâcî tuğrul ayıtdı haqq dīvânında bize naşîb viren kişinün sağ
 elinün ayasında bir yeşil beñi var idi didi andan sultân hâcî bektâş-ı velî ayıtdı şimdi
 göricek ol eli bilür misin didi ni‘ me bilürem didi andan sultân hâcî bektâş-ı velî avcın
 açdı görüp bildi ve gelüp eline ayağına düşüp tazarru‘ eyledi andan sultân hâcım
 hazretleri ayıtdı yürü var erlere haber eyle gelsünler didi andan hâcî tuğrul gelüp bunlara
 haber virdi şekk ve şübhe yok haqq dīvânında bize naşîb viren kişidür bu gelen didi pes
 imdi erenlerün ba‘zıları muhâlefet itdiler varmazuz er ise bizi cezb idüp ayağına iletsün
 didiler o rûm erenlerün ‘inâdı bunlara ma‘lûm oldu sultân hâcî bektâş-ı velî ve sultân
 hâcım du‘â itdiler parmağıyla işâret itdiler rûm erenlerinün seccâdeleri cemî‘sinün
 altından ğayb olup bunlarun nazarına döşendi yine ‘inâd itdiler çırâkların dağı
 yakamadılar ‘âciz oldılar andan qaraca aḫmed ayıtdı şimden girü gelün varalum ol
 erlerün remzîdür didi er virdigin girü almaz nihâyet bize dağı teraqqî vire diyüp
 yiründen kalkup yola revân oldu anı görüp cemî‘si ardına düşdiler şulıca kara öyüğe
 çıktılar gördiler ki seccâdeler bunlarun nazarında döşenmiş idi sultân hâcım hazretleri
 buyurdu geçüp seccâdelerine oturdılar tefekkür itdiler bir zamân sultân hâcî bektâş-ı velî
 mübarek ağzın açup ayıtdı iy qaraca aḫmed siz elli yedi biñ koyun idünüz ben sizi
 ‘âlem-i ervâhda görürdüm velakin sen süriye uymaz kuzu idün ben seni çevgân ile
 eñseñe urup tırdum dilersen eñseñe nazar eyle çevgân yerini göresin didi pes cemî‘i
 erenler bakup gördiler ‘özrin tazarru‘ itdiler sultân hâcî bektâş-ı velî ve sultân hâcım
 hazretleri bunlara ‘arş beyânın virdiler cemî‘ meşâyiḫe pişvâdur hem şerî‘ate
 muhkemdür ve hem tarîkate muhkemdür zîrâ kim cemî‘ meşâyiḫler anda cem‘ olmuş
 idi ayıtdılar ne kişilersiñüz kimün neslisiñüz irşâdıñuz kimdendür ayıtdılar aşılmuz
 ḫorâşânî mürşîdimüz ḫüdâdur ayıtdılar bu söze delîl gerek didiler pes hâcî bektâş-ı ve
 velî hâcım sultân du‘âlar itdiler hazret-i haqqâ münâcât idüp el yüze sürdiler der-hâl
 havâdan bir yeşil fermân indi önlerine kondı cemî‘ meşâyiḫler gördiler yeşil fermân
 açdılar yeşil varaḫ üstine aḫ ḫaḫ ile yazılmış bismi’llâhi’r-raḫmani’r-raḫîm ve şallallâhu
 ‘alâ seyyidü’l-mürselîn ve’l-ḫamdüri’l-lâhi rabbi’l-‘âlemîn allahümme şalli ‘alâ
 muḫammedü’l-muḫtafâ ve ‘aliyyü’l-murtaẓâ ve ḫasan ḫalku’r-rızâ ve ḫüseyn mazlûm
 şehîd kerbelâ ve zeynü’l-‘âbidîn ve muḫammedü’l-bâkır ve ca‘ferü’s-şâdıḫ ve müsâyi
 ‘l-kâẓîm ve ‘alî müsâyi’r-rızâ ve muḫammedü’n-naḫî ve ‘aliyyü’n-naḫî ve ḫasanü’l-
 ‘askerî ve muḫammedü’l-mehdî şahibü’z-zamân kutbu’d-devrân hüccetü’l-ḫayyûm

şalavātu'l-lāhü ve's-selāma 'aleyhim ecmaīn e't-ṭayyibīn e't-ṭāhirīn lā fetā illā 'alī lā seyf illā zūlfekār andan okıdılar gördiler naşib hüdādan bildükden sonra cümle bunların öñinde baş yire kodılar bize şafā nazar eyle didiler sultān hācı bektāş-ı velī bunların üzerlerine tekbīr eyledi teberrā itdiler anuñ-çün pīşvā anlardur nitekim kūr'ānda buyurur ve in tetevellev-kemā tevelleytüm min ḳablü yü' azzibküm 'azāben elīma ayet ḫaḳḳında ḫāzret-i enbiyā şalavat allāhü 'aleyhi buyurur evliyā hem e-tevellī ve min i' dā i' hem e-teberrā teberrā meşāyiḫler içinde andan ḳaldı sultān hācı bektāş-ı velī ayıtdı ya ḳaraca aḫmed sen ayıtduñ er virdigün almaz eger er ise daḫı manşib vire didiñüz idi sultān h'ocā aḫmed yesevī ḫāzretleri bizi rūma göndericek bir dīvcegiz ḫidmetkār virmiş idi ol dīvcegiz biz saña bağışladık ta vefātuñdan sonra mezāruñı beklesün rūmuñ şağına degme şağı benüm dīvānesi senüñ olsun didi andan ḳaraca aḫmed yirinden ḳalkup elin ayağın öpdi 'özr ü tazarru' eyledi andan cemī' evliyālar gelüp her biri 'alemin ve sofrasın ve tācın tekbīrledüp elli yedi biñ evliyā idi cemī' si ḫalīfe olup maḳāmlarına gıtdiler hemān ikisi ḳaldı pes imdi hācı bektāş-ı velī el-ḫorāsānī ḫāzretleri ayıtdı ya 'ammu-zāde ḫācım sultān gel benüm benüm başımı tirāş eyle hem yoldaş bul seni daḫı göndereyim germiyānda şusız nām mevzi' de sākin ol diyü ḫaḳḳ cānibinden işāret olundu ve hem menteşe iḳlīminde biñ bir öküz ḳurbān vardur getürüp seyyid gāzīnūñ üzerinde 'imāret eyle didi gel benüm başımı tirāş eyle pes ḫācım sultān ḫāzretleri yirinden ḳalkup şu getürüp nazarında ḳodı eline şu alup sultānuñ başın ışladı tıgı alup tirāş itmek istedi semi' ne bir avāz geldi kim meded sultān ḫācım diyü didi pes sultān ḫācım bu avāzı işidüp bir zamān h'āb 'ālemine varup tevekkül ḫaḳḳ oldu andan sultān hācı bektāş-ı velī ayıtdı neyledüñ didi ḫācım sultān didi ki ya ḫünkār aḳdeñizde bir kişinüñ gemisi garḳ oldu meded ḫācım sultān dimişken döndi bir gayrı ere çağırdı eli elümde ḳaldı diyüp bir eli sultān hācı bektāş-ı velīnūñ öñine bıraḳdı sultān hācı bektāş-ı velī ayıtdı ya ḫācım sultān ḳande aḳdeñiz ḳande melīh ḳırı didi bunu bir yaḳīnle söyle didi andan ḫācım sultān ḫāzretleri elini şunup aḳdeñizden bir yūnus balıgınuñ ḳulağından barmağın geçirüp getürdi sultān ḫāzretlerinüñ öñine bırağıvirdi sultān hācı bektāş-ı velī bu velāyeti görüp ḫorāsāndan bir aḳaç ḳılıç ḳuşatdılar idi getürüp sultān ḫācımnuñ beline tekbīr idüp ḳuşatdı yūri imdi germiyāna didi ve birbirine merḫabā idüp bir menzīl gönderdi sultān ḫācım ḫāzretleri revāne oldu ḳudret-i ilāhī bir dervīş ḳatır ile şu getürür idi ḫācım sultānuñ öñine uğradı sultān daḫı aḳaç ḳılıcı eline alup lā fetā illā 'alī velā seyfe illā zūlfekār didi çaldı ḳatır iki pāre oldu bir mermeri daḫı çaldı iki pāre

eyledi şaka bunu görüp ağlayup sultān hācī bektāş-ı velīye geldi sultānum bir dīvāneye kılıç virmişsiñüz benüm kaçırmı helāk eyledi didi ağladı sultān hācī bektāş-ı velī ayıtdı varuñ hācīma söyleyüñ gelsin didi bir dervīş varup çağırdı gel sizi sultān hūnkār ister didi hācīm sultān dañı ne‘am diyüp geldi pes sultān hāzretleri ayıtdı neyledüñ hācīm kaçıruñ öldürmişsüñ didi andan sultān hācīm hāzretleri ayıtdı hūnkār beni bir ađniyā vilāyetine gönderürsin senüñ kaçıruñda kesmeyen kılıcı ben neyerim al imdi kılıcıñı zabt eyle didi sultān hācī bektāş-ı velī ayıtdı ya hācīm rūmda hācīm adlu er çokdur senüñ aduñ kolu açık hācīm olsun didi hācīm sultān hāzretleri du‘ā eyledi kaçıruñ cānı yine geldi hīdmetde oldı pes sultān hācī bektāş-ı velī yine hācīm sultānı gönderdi germiyāna revān oldı yevmen fe yevmen kara hīşār cānibine ‘azm idüp gitdi kara hīşār cānibinde bir kurbeye vardı öyük dirler idi gelüp anda sākın oldı bir kaç gün zıkrullāh meşğul oldı pes andan bir kişicük var idi yağlu baba dirler idi gelüp sultān hāzretlerini buldı merhabā idüp görüşdiler sultān hācīm bu ‘azīze ile nevāziş idüp ‘izzet eyledi evliyā’ullāhda tekebbürlük olmaz nite-kim kūr’anda buyurur innallāhü lā yühıbbü’l-mütekebbirīn ve bir āyetde dañı buyurur innallāhe lā yühıbbü külle muhtālin feñür pes yağlu baba ile öyük kārīyesinde arkalaşup kırk gün miqdārı erba‘īn çekdiler hatta şöyle yatdılar kim başları arkaaları taşlara hāmīr gibi batdı imdi köyüñ kārıcukları günde gelürler aydı kim iy gārībler gelüñ bizüm sığırcuklarımızı güdüñ dirler idi dört beş kerre gelürler idi gāyet ‘āciz oldılar bunlaruñ elinden hayli mütevehhim oldılar pes çāresiz oldılar añırü’l-emr sultān hācīm hāzretleri ayıtdı varuñ getürüñ eyleyelüm görelüm didiler pes köylü şıgırların cem‘ idüp sultān hācīm nazārına getürdiler velakin bu şıgırlaruñ içinde bir kara büyük boğa var idi hācīm sultān hāzretleri ol boğaya söyledi ki iy kara boğa rızā’en-li-llāh sen bu şıgırları añşāma degin güd bunlar dañı müslimānlaruñ tañılucuklarıdır incütmesinler didi pes boğa bu cevābı işidüp gelüp hāzret-i hācīmuñ ayağına yüzün sürdi ve kaķup bu şıgırları boynuzu ile süsüp sürdi añşāma degin gitdi añşām olıcaķ yine sürüp getürdi bu vechle beş on miqdārı boğa şıgırları gütdi bir evlenmiş yigit var idi sultān hācīm hāzretleri dañı varup anuñ evine girüp ‘ibādetde ve riyāzetde oldı bir gün kārīyye halkı tam üstüne çıkup gördiler ki hep şıgırlar ekine yayılıp yürürler ayıtdılar bir dīvāneye şıgır inanırsañuz işte ekinleri bozdılar diyü bir kaç adam gönderdiler varup gördiler ki kara boğa şıgırları yab yab gezdirüp otladur hīç bir kimesnenüñ ekinine ziyānları ve incidmezler gelüp cevāb

virdiler ki fi'l-vāki' gezerler lakin ziyānları yokdur didiler bir nicesi inandı bir nicesi inanmadı bu bir dīvānedür ne i' tibār didiler

diger velāyet-i hācım sultān

bir gün kəriyye halkı yine bir yire cem' oldılar didiler ki cānım bundan evvel bu bizüm şıgırlarmızı güden çobānlar evden eve konar idi bu şimdi bir eve girüp anda oturur sebeb nedür ki böyle ider gelün varalum söyleyelüm gelsin bizim de evlerimeze konsun didiler içlerinden kimisi didi ki varsın bir eve konsın ne zarar var didi yine bir kaç gün geçdi köylü danış idüp didiler ki bu yatdığı evün karısın bu ışık severdür yoħsa gelüp bize daħı konar didiler bu ev issi daħı bu haberleri bunlardan işidüp bī-gāyet bī-ħuzūr olup gāzab ile eve gelür varayın ol delüyü evimden kovayım dir o fikirle gelür ve gelüp sultān hācım hāzretlerinün yüzün görince mecālī kalmaz dili tutulur gövdesi titrer yine taşra çıkar gider bu hāl sultān hācım hāzretlerine ma' lüm olur bir gün ayıtdı iy yigit gel senünle bizüm kudret bağçesi vardur varalum yemiş getürelüm yiyelüm didi bu yigit ayıtdı şimdi zemherī ortasıdur yemiş kande olur didi pes sultān hācım hāzretleri ayıtdı sen gel hele tur imdi bir zembīl getir gidelüm didi pes sultān hācım hāzretleri önince yürüdi yigit ardınca düşdi şahrāya gelüp bir büyük sögüt ağacı var idi dibine geldi du' ā eyledi muħammed muştafā sallallāhü 'aleyhi ve sellemi şeff' tutup el yüze sürdi pes imdi allāhü te' ālānuñ kudreti birle her yemiş kim dünyā yüzinde var idi bu sögüt ağacında bi't-tamām müheyyā oldu hācım sultān bu yigide nazar eyle didi pes ol yigit bakup gördi ki ' aklı başından gitdi bir sā' atden sonra ' aklı başına geldi sultānuñ eline ayağına düşüp ' özr diledi hāzret-i sultān hācım ayıtdı çık bizlere yemiş düşür didi bu yigit ayıtdı aman sultānum benüm günāhumdan geç bağışla didi sultān hācım zenbīli eline alup bu sögüt ağacına çıktı yemiş envā' larından birercük birercük üzümden incīrden zeytünden ħurmādan armuddan elmadan cemī' yemişlerden toplayup zenbīle taldurdu meger bu yigit yukaru bakmış idi gözi sultān hācımuñ ud yirine düş olup gördi ki ud yirinde erlikden hiç nişāne yok bunu görince ta' accüb eyledi ve i' tiķadı muħkem oldu ayıtdı hay dedecügüm gel in gidelüm şimden girü ben senün ednā ħidmetkāruñ oldum beni maħrüm eyleme dīdāruñdan didi ve mübārek kademine yüzün sürdi pes ol aradan dönüp ol yigidün evine geldiler oturdılar zenbīli ortaya koyup ol yigidün ħatunına gel didi üçü bu yemişden yidiler gördiler ki lezzeti damağların mu' attar eyledi rāyiħası cānlarına eşer eyledi pes sultān el açup hāzret-i ħaķķa münācāt eyledi el yüze sürdiler andan sultān hācım hāzretleri bir nüşā ve bir kisvet ve bir kemer ol yigide virdi

ve bu bizden teberrik olsun bizi seven dostlar derdine dermān olsun allāhü te‘ālā emriyle didi ve daḥı bir ‘aşası var idi igde ağacı idi dikeḳodı ‘ayānen bitdi ve daḥı mübārek ayağıyla yire urdı bir pāk şu çıḳdı cemī‘ ehl-i ḳariyye andan iḳerler diḡer velāyet-i ḥācım sultān

bir ḳoca ḳarıcuḡuñ bir dana eniḡi var idi getürüp şıḡıra şaldı pes bir gün sultān ḥācım ḥāzretleri ayıtdı vālīde allāhü te‘ālā emriyle bu ineḡi ḳurd yir şıḡıra şalma didi pes ḳarıcuḡ diñlemedi ineḡi şıḡıra şaldı yine boḡa şıḡırları cem‘ idüp sürdi gitdi pes imdi ol faḳīre ḳarıcuḡuñ ineḡi bu şıḡırlardan ayrılıp bir ḡayri yire gitdi allāhü te‘ālā ḳudretiyle bir ḳurt ol ineḡi yidi pes aḥşām oldı cemī‘ ḥayvānlar evlerine geldiler ol ḳarıcuḡuñ ineḡi gelmedi biraz aradılar bulamadılar aḥīrū’l-emr ol ḳarınuñ oḡulları ḥayli bī-ḥuzūr oldılar pes andan ayıtdılar ol dīvāne bu ineḡi şatmışdur yoḡsa biz anı be-her-ḫāl bulurduḡ didiler andan gelüp ḥācım sultān ḥāzretlerine sū‘āl eylediler bizüm ineḡümüzi neylediñüz didiler andan ḥācım sultān ḥāzretleri ayıtdı sizüñ ineḡüñizi falān yirde ḳurd yidi böyle dicek bunlar sen ‘abeş söylersüñ gelüñ ḳādıya varalum cevāb şorsın didiler sultān ḥācım ayıtdı varalum didi andan gidüp ḳādıya geldiler ol oḡlanlar sultāndan ḳādıya şikāyet idüp didiler ki efendim bu dīvāne bizüm şıḡırlarımızu güddi velakin kendi güdmez bir büyük ḳara boḡa var ol boḡa güder ve bu ‘ālemden fāriḡe sū‘āl eyleñ ineḡi netdi didiler andan ḳādı sū‘āl itdi dīvāne bu oḡlanlaruñ ineḡin neyledüñ söyle görelüm didi sultān ḥācım ayıtdı biz ol analarına tenbīḡ eyledük bu ineḡi şıḡıra şalma allāhü te‘ālānuñ emriyle ḳurt yir didük seslemedi ol daḥı şıḡıra ḳatmış ḳurd daḥı yimiş didi andan ḳādı ayıtdı dīvāne ḳurt yidüḡinden ma‘lüm görmiş adamlar var ise getür şehādet itsinler didi sultān ḥācım daḥı ne‘am vardur varayın getüreyin didi ol aradan gidüp yine geldi ol ḳariyye ḳurbunda ḳayalar var idi aldı yürüyüp mübārek eliyle bir kere urdı ḳaya beş pāre oldı sultān ḥācım ayıtdı gelüñ ineḡi ḳurd yidüḡine şehādet eyleñ didi pes ol beş pāre taş allāhü te‘ālā emri ile ol aradan ḳalkup sultān ḥācımuñ yanında yuvarlanarak ḳādı yanına gelince ḳādı baḳup bunı gördi ‘aḳlı başından zā‘il oldı cemī‘ endāmına lerze düşüp nuḡkı ḡutuldı cevāb idemedi bir sā‘atden şoñra ‘aḳlı başına geldi bu taşlara allāhü te‘ālā dil virüp söyledi ve bu ḳişileruñ ineḡini bizüm yanımızda ḳurd yidi biz şehādet iderüz eger inanmazsañ ādam virüñ varsunlar başın ve derisin getürsinler sizler daḥı görüñ didiler bir ḳaç kimse varup başın derisin getürdiler ḳariyye-

i öyükden ve şehirlülerden çok adam var idi cümlesi bunu görüp mütehayyir oldılar söylemege mecâlleri kalmadı pes kâdı efendi bunu görüp hemân sultân hâcım hazretlerinüñ eline ayağına düşdi ‘özü ü tazarru’ itdiler andan hazret bunlara hayr du‘âlar eyledi yürüñ imdi bizüm muhibbmüz oluñ yağınuz kaymağınuz ziyâde olsun ‘âlemde böyle bir kaymak dağı olmaya didi allâhü te‘âlâ emriyle bizüm hizmetüm vardur diyüp kalkdı ve sizi allâhü te‘âlâya ısmarladum didi pes köy halkı ayıtdılar gel dede şığıruñ haqqın cem‘ idelüm didiler sultân hâcım ayıtdı eylegüm benüm haqqum beni bulur didi meger ol kara boğa yol üzerinde yürirdi hemân sultânüñ ardına düşdi pes kâriyye halkı bu kadar cidd vesî‘i idüp boğayı döndiremediler gördiler ki çâre yok yürü imdi dedenüñ kurbânı ol didiler hâcım sultân dağı kara-hişâr diyüp revân oldı

diğer velâyet-i hâcım sultân

imdi hâcım sultân hazretleri gelüp kara-hişâr kurbunda bir büyük kaya var idi anuñ yanına gelüp bir kaç gün anda sâkîn oldı ba‘de kırk gün riyâzet çeküp tevekkül haqq oldı şehirlüden ba‘zı adamlar gelüp giderler idi ol vaqt kara hişârda bir beg var idi adına tuğrul beg dirler idi bir kaç kişiler gelüp bege söylediler ki falân kayanuñ dibinde bir dervîş kırk gündür yimez içmez hırkasını bürinüp yatur ve hem bir büyük kara boğası var başı ucında oturur yabâna gitmez diyü vaşf itdiler andan beg ayıtdı gelüñ anı baña virüñ bile varalum didi andan beg kalkup yigirmi otuz adam oldılar gelüp gördiler kim hırkasını bürinüp yatur edeb ile yanına varup oturdılar hîç birisi söylemedi bir sâ‘at miqdârı oturdılar gün ıssı idi gâyet şuşadılar andan beg ayıtdı eger bu kişi er ise kalksa bize bir şu virse içsek didiler hemân ol sâ‘at sultân hâcım hazretlerine ma‘lûm oldı ya allâh diyüp kalkdı ve mübârek elini kayaya urdı hamîra batar gibi batdı elini çıkarınca bir âb-ı zülâl gibi pâk şu çıktı bu velâyet ve bu kerâmeti gördiler cümlesi mütehayyir oldılar ahîrü’l-emr bu beg yirinden kalkup ‘özrler dileyüp sultân hâcımüñ elin ve ayağın öpdü bizüm ‘özrümüzi bağışla du‘â ve himmet eyle ve bizüm şeyhümüz ol didi hâcım sultân bunlara hayr du‘âlar eyledi el yüze sürdü andan beg ayıtdı dede sultân gel bizümle eve gidelüm ben saña bir asitâne bünyâd ideyüm ve ba‘zı köyler vaqf ideyüm didi ve dervîş hizmet-kâr vireyüm bizüm şeyhümüz ol diyü ricâ eyledi andan hâcım sultân ayıtdı iy beg allâhü te‘âlâ emriyle bizüm şeyhümüz sultân h‘ocâ aḥmed yesevî ibn-i muḥammed ḥanefî ibn-i ‘alî hazretleri buyurmışdur senüñ maḳâmuñ germiyânda şusız nâm mevzî‘ dedür yürü anda sâkin ol diyü göndermişdür bizler oraya giderüz ve bu

pıñarcuķ bizüm yādigārumuz olsun ve adı taş pıñar olsun tır imdi yine maķāmuñuza varuñ didi andan beg ayıtdı sulţānum sizlerden nice ayrulalum didi andan sulţān hācım yürüñ imdi allāhü te‘ālāya tevekkül oluñ didi andan tırup maķāmlarına gitdiler andan hācım sulţān dağı ol pıñardan abdest alup öyle namāzın edā eyledi el yüze sürüp ba‘de ya allāh diyüp yiründen ķalkup şāndüķluya revān oldı ve boğa dağı yine ardına düşüp gitdi

diger velāyet-i hācım sulţān

ol vaķt şāndüķli şehrīnūñ halkı dervīşleri sevmezler idi sulţān hācım gelüp kıbleden yaña bir hāllice yirde ķarar itdi tevekkül haķķ olup kırķ gün miķdārı zıkrullāha meşgūl oldı ve riyāzet çeküp allāhü te‘ālādan isti‘ānet diledi şehirlünūñ ba‘zıları sulţān hāzretlerini görüp ķahķahā ile gülerler idi ve görüñ bu delü dīvāne kırķ gündür yatur yimez içmez bir hayvāncuķ dağı yanın bekleyüp durur yabāna gitmez diyü mashārāya alurlar idi sulţān hācım hāzretleri bunlara hīç muķayyed olmaz idi ol vaķt şāndüķlıda bir ‘azīz kişi var idi ismine hācı dirler idi bir gice rü’yāsında sulţān-ı enbiyā şallallāhü te‘ālā ‘aleyhi ve’s-selem hāzretlerini müşāhede eyledi ve cemī‘ şāhābe-i güzīn rıdvān-allāhü te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn bilesince oturlar idi muħammed muştafā şallallāhü te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ayıtdı ya hācı bizüm evlādumuzdan bir kişi vardur ismine hācım dirler var anuñla yār-ı yāver ol didi yöne kıbleden yañadur didi pes dervīş hācı uyandı şükr-i yezdān eyledi ve tırup şubāh namāzın ķıldı namāzdan fāriğ olıcaķ varup kıbleden yaña revān oldı ve kendü kendüsine ‘aceb ol nesl-i evlād-ı resūli ķaçan bulam diyü fikir iderken ittifaķ gördi ki bir ‘azīz pīrāne kişi tırmuş zıkrullāh iderdi bu ‘ālemden fāriğ ve yanında bir ķara boğa tırur idi vardı selām virdi sulţān hācım gāyet luţf-ı ‘azām ile selām aldı hoş geldüñ benüm yār-i vefādārum dervīş hācı diyüp ķalkup merħabā didi birbirinūñ hāl hātırcuķlaruñ şordılar pes imdi evliyā’ullāhda tekebbürlük olmaz nitekim ķur’ānda buyurur innallāhi lā yuħıbbü’l-mütekebbirīn pes imdi dervīş hācı ayıtdı ey ‘azīz-pīrān sizüñ mübārek ismiñüz nedür ve kim dirler diyü şordı sulţān hācım ayıtdı ya dervīş hācı bizüm atamız virdigi isim recepdür velakin sulţān hācı bektāş-ı velī el-ħorāsānī ile ħorāsāndan sulţān ħoca aħmed yesevī ibn-i muħammed ħanefī ibn-i ‘alī bizi rūma göndericek gelüp ka‘be-i şerīfi ve medīne-i münevvereyi ziyāret idicek bizüm ismümüze hācım virdiler didi ol dervīş bu kelāmı işidicek ayıtdı kim şıddıķ ya seyyidü’l-evvelīn ve’l-aħirīn muħammedü’l-muştafā şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem didi ve geldi sulţān hācımuñ eline yüzün sürüp andan ayıtdı ya hācım sulţān şimdiden

girü ben senüñ ednâ du‘ acıñum didi beni maħrûm eyleme didi pes sultân hâcım bunuñla pür-muħabbet gidüp ‘ibâdete ve riyâzete ve a‘mâl-ı şâlihaya meşgûl oldılar bir gün şehirlü tã’îfesi biriküp yigirmi otuz adam sultân hâcım hâzretlerine buğz ve hâsed eylediler ki bu bi‘âd ışık buradan gitsün yoħsa bizüm zarârumuz toħınur il vilâyeti çok bir âhir yire daħı gitsün biz ışık sevmeyüz bunda ğayrı tırmasun yoħsa helâk iderüz diyü bir adam gönderdiler ve didiler ki var söyle ol kimesne daħı bunlaruñ cevâbların diñledi ve sultân hâcımdan yaña revân oldu varup gördi ki sultân hâcım öyle namâzın ikâmet itmişler idi namâz edâ olındı zıkrullâh idüp du‘ â eylediler pes ol gönderdikleri adam daħı hâzret-i hâcım sultânıñ gözine duş oldu ve ol adamuñ cemî‘ endâmına lerze düşdi evliyâullâhdan qalbine bir hâl zühür eyledi ve kendü kendüye aydur hâşâ allâh ki bu ‘azîz dervîş-pîrâneye daħl idevüz diyüp ileri yürüdi el göğsine koyup selâm virdi hâzret-i sultân selâmın aldı ve ‘izzet itdi ve ol adam geçüp oturdı sultân hâcım hâzretleri ayıtdı iy yigit ol kişilerin didiği cevâbı söyle işidelüm ne didiler didi pes ol yigit buni işidüp ayıtdı hay dede sultân kesilsin ol dil kim saña buğz ‘adâvet ide ‘abeş kelici diye yirinden kalkdı tazarru‘ eyledi sultân hâzretlerinüñ elin ayağın dizin öpdü ayıtdı dedeciğüm benüm günâhumı bağışla bed-du‘ â eyleme muħammed muştafâ hürmetiçün didi pes imdi sultân hâcım bu cevâbı işidicek ayıtdı allâhü te‘âlâ celle celâluhu anlara inşâf vire didi ve bu yigide daħı hayr du‘ â eyledi ve evlâd-ı resûle mütâba‘at it anları sevenlerden ol kimseye müsâvî eyleme ve kimseyi ğıybet eyleme nitekim haħk te‘âlâ kelâm-ı mecîdinde buyurur velâ yağteb ba‘duküm ba‘za buyurmuşdur yüri imdi yine maħâmuña var zıkrullâh meşgûl ol didi pes ol yigit bir daħı ol adamlara qarışmadı ‘ibâdetde ve zıkrullâhda oldu imdi bir gün ol kişiler cem‘ oldılar ayıtdılar ol bi‘at ışığa söz fâ‘ide itmez gelüñ varalum dögelüm evlerümüz yakınında nice yaturalum aħşâm olsun bir kaç adam gönderelüm varsunlar qovsunlar didiler pes imdi bu hâl hâcım sultâna ma‘lûm olup ayıtdı kader böyledür bu yirde bize râhat olmaz aħşâm yakın idi sultân hâcım kalkup abdest aldı şalât mağribi edâ eyledi evrâd ezkâr oğudı zıkrullâh meşgûl olup du‘ â eyledi oturdı andan yüzün kıbleden yaña döndirüp sûre-i yasin ve sûre-i vâkı‘a ve sûre-i enbiyâ ve sûre-i ihlâş ve sûre-i fâtiħa ve sûre-i bakara oğuyup hâzret-i muħammed muştafâ şallallâhi te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem rûħına ve cemî‘ aline ve evlâdına ve aşhâb-ı güzîn ve enbiyâ ve evliyâ rûħına şevâbın bağışladı ve du‘ â eyledi el yüze sürdi ve yüz kerre şalavat ve biñ kerre istiğfar getürüp niyyet eyledi göreyüm

bunda sâkin olmak emr olur mı didi bir miqdâr h̄'âb 'âlemîne varup bir rü'yâ gördi ki kıbleden yaña bir nûr zâhir oldı sulţân hâcım hâzretleri gördi kim ol seyyîdü'l-kevnîn ve resüle's-şakîlîn şadr ber-der 'âlem seyyîd-i veled adem mu'allâ ve müzekkî ve müctebî muhammedü'l-muştafâ şallallâhü 'aleyhi ve sellem ve dağı enbiyâ ve evliyâ ve al ü evlâd ve aşhâb-gûzîn rıdvân allâhü te'âlâ 'aleyhim ecma'în hâzırlar idi imdi sulţân hâcım ilerü yüriyüp yüz yire urdı sulţân-ı enbiyânuñ elin ve dizin öpdi el gögse koyup tazarru' pes muhammed muştafâ şallallâhü 'aleyhi ve's- sellem ayıtdı ey ciger kûşem hâcımım burada senüñ maqâmuñ degildür senüñ maqâmuñ şusız nâm mevzi' dedür allâhü te'âlâ emriyle var anda sâkin ol didi ve hem bu 'âsî kavim sizi sevmediler senüñ helâkiñe kaçd iderler imdi benim evlâdıma kaçd idenler yarın kıyâmet güninde yüzi kara kopup benüm şefâ'atümden mahrûmdur didi iy ciger-kûşem hâcım imdi saña dağı vâcibdür ol saña kaçd iden 'âşîlere du'â eyle kim allâhü te'âlâ anlaruñ cesedlerin kadîd eyleye ta kıyâmete degin yatup çürümeyeler benüm mu'cizâtum ve senüñ velâyetüñ zâhir ola kıyâmete degin söyleyeler ve hem benüm evlâdumuñ du'âsı müstecâbdur nitekim kur'ânda buyurur ed'uvnî estecab leküm dimişdür imdi eglenme maqâmuña var didi sulţân hâcım hâzretleri h̄'âbdan uyandı gördi kim fecr-i şâdık yakın olmuş dervîş hâcıya didi ki bu gice sulţân-ı enbiyâyı gördüm baña ayıtdı iy ciger-kûşem saña kaçd iden kavme du'â eyle kim allâhü te'âlâ cesedlerin kadîd eyle didi benüm mu'cizâtum senüñ velâyetüñ kıyâmete degin söylene didiler imdi dervîş hâcı sen bunda bizüm velâyetümüzi ve dedemizüñ mu'cizâtını bekle senüñ maqâmuñ bundadır bizüm maqâmumuz şusız nâm maḥalldedür beni isteyen sende bulsun senüñ ismüñ dağı hâcım olsun dervîş hâcı ayıtdı hay sulţânım ben senden ayru olmazum didi sulţân hâcım hâzretleri ayıtdı biz bundan ḥâlli olmazuz bizüm maqâmumuz yaqındur hemân benüm nefesüm kabûl eyle didi pes dervîş hâcı gelüp sulţân hâcımuñ elin ayağın öpdi pîrümsün şeyhümsün emr senüñdür didi ve beni hayr du'âdan unutma didi hâcım hâzretleri ayıtdı şabâḥ namâzın kılalum didi ve namâzların kılup evrâd okıyup du'â itdiler pes hâcım sulţân hâzretleri ayıtdı ya dervîş hâcı ḥâşe li-llâh ki ceddüm resûlullâhdan yalan şadr ola du'â idelüm ola kim ḥaqq te'âlâ ḥabîbi ḥürmetine du'âmuzı kabûl eyleye kırk günden soñra ol bize buğz idenlerüñ vücûdları kadîd ola ve hem anlaruñ cesedlerini sen bekleyesin didi sulţân hâcım du'â eyledi du'â temâm oldı el yüze sürdiler yirinden kalkup seni allâha ışmarladum didi pes sulţân hâcıma şusız nâm mevzi'e revân oldı kara boğa dağı ardına düşdi ve sulţân hâcıma buğz iden kişiler cem' oldılar sulţân

hâcimuñ kaşdına çalışdılar ve hem bir hâlîfeleri var idi bunlara naşîhat iderdi bir dervîş katl iden kimesneye nice yüz biñ şevâb hâşıl olur diyü hâşed iderdi ol kişiler ittifağ idüp geldiler gördiler kim kimesne yok birbirlerinden hacîl olup maḥzûn oldılar evlerine gelüp yevmen fe yevmen bunuñ üzerine yigirmi gün geçdi allâhü te‘âlânuñ kudretiyle hâzret-i resûlüñ mu‘cizâtıyla sultân hâcimuñ velâyetiyle bunlara min-‘ind-illâh bir hâstalık vâқи‘ olup ol evliyâ’ullaha kaşd iden kimesnelerüñ kendüleri ve qarıları ve çocukları fi’l-cümle kırk gün içinde hastalıktan kadîd olup allâhü te‘âlânuñ emriyle imdi şehirliden ba‘zı eḥibbâları didiler ki gelüñ varalum bunları bir yire cem‘ idelüm ve kıbleden yaña bir mağâra vardur anda qoyalum didiler ittifağ itdiler ki bunlar dervîşlere kaşd iden kişilerdür bed-du‘âya uğradılar ve varup tabut düzüp içine qoyup ol mağâraya koydılar bunları gören hayretde qalup ‘ibret alalar imdi sultân hâcım ol dervîş hâciya mükaddem remz idüp dimiş idi ki senüñ ismüñ hâcım olsun beni seven seni sevsin pes dervîş hâcı anları gördi benüm şeyḥüm sultân hâcimuñ rumûzı bunlardur diyüp ol mağâra qapusında ‘ibâdete ve zıkrullâh meşğül olup nice yıllar ol kişi şâhib-i velâyet oldı ve nice velâyetler zâhir oldı şehirlüler dem-â-dem gelüp hayr du‘âsın alurlardı ahîrü’l-ahîr ol ‘azîz fenâdan bekâya naql eyledi qale’n-nebiyy şallallâhu ‘aleyhi ve sellemü’l-mü’mînüne lâ-yemütüne bel-yunqâlüne min darü’l-fenâ ilâ darü’l-beqâyı ol ‘azîzi getürüp mağâra qapusında defn eylediler her cum‘a gicesi kur‘ân tilâvet idüp ziyâret iderler zâhirde bātında rûḥâniyyetle görünürdi pes mü’mînler ölmez fenâdan beqâyâ naql iderler

diger velâyet-i sultân hâcım

fi’l-mevâṭîn şusız imdi qutbu’l-‘arîfîn ve mürşîdü’s-sâlikîn şâhib-i velâyet hâzret-i sultân hâcım şandukludan qalkup yola revân oldı feyinneme tevellü feşümme vechullahi mâ şıdḳınca dostına secde idüp şusız nâm maḥalli şormadı allâhü te‘âlâya tevekkül idüp yola girdi gitdi imdi allâhü te‘âlânuñ kudreti birle ‘uşşaq qazâsına varup şusız nâm vîrâneye çıkageldi gördiler kim bir vîrân ve bir güristân idi kim kuş uçmaz qolan yürimez imdi sultân hâcım bir hâllice yir bulup tevekkül ḥaqq oldı imdi sultân hâcım hâzretleri bu güristân içinde kırk gün miqdârı riyâzet çeküp zühd taqvâya ve a‘mâl-ı şâliḥaya meşğül oldı pes imdi sultân hâcım bir gice rü’yâsında seyyidü’l-kevneyn ve resûlü’s-şakîlîn muḥammedü’l-muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi müşâhede eyledi sultân hâcım ilerü varup muḥammed muştafânuñ mübârek elin ve ayağın öpdi yüz yire sürdi ricâ-yı ḥâcet diledi pes sultân-ı enbiyâ şalavâtullâhi ‘aleyhi

ayıtdı iy ciger-küşem hâcım senüñ maķāmuñ buradadır bunda ķarār eyle allāhü te‘ālā cānibinden bu maķām size virülmişdür burada sâkin ol aķır ‘ömrüñ bunda geķürseñ gerek yüri imdi allāhü te‘ālāya rāzı ol ve tevekkül hāķķ ol didi naşīhat eyledi sulţān hâcım daķı h‘ābdan bīdār olup şükr eyledi abdest alup namāz kıldı ve evrād okuyup şevābını sulţān-ı enbiyānuñ rūhına cemī‘ evlād-ı resül rūhına ve şahābe-i gūzīn rūhına baķışlayup du‘ā eyledi el yüze sürdi ve tevekkül hāķķ oldu imdi ol meķānda bir tã’īfe var idi yörıkān tã’īfesinden aķķoyunlu dirler idi biñ bir hāne idi gelürler idi dem-ā-dem bu gūristāni yaylaķ itmişler idi ittifāķa gelüp ķondılar sulţān hâcımı görüp cem‘ oldılar ve gelüp ayıtdılar sen ne kişisüñ nereden gelürsüñ didiler sulţān hâcım ayıtdı ka‘be-i şerīfden ve medīne-i münevvereden gelürem didi anlar ayıtdılar öyle ise boĝañı çek bu bizüm yaylamızda sen ne gezersin var yolıña git geķ didiler ve bu boĝayı nereden alduñ didiler sulţān hâcım ayıtdı bu boĝa benüm kendü mālımdur ve bu maķāma allāhü te‘ālānuñ izni ve resülullāhuñ mu‘cizātı ve sulţān h‘ocā aķmed yesevīniñ remzi ve hūnkār hâcı bektāş-ı velī el-ķorāsāni hāzretlerinüñ du‘āsı ile geldük ve buracıĝı bize maķām it diyü remz itdiler imdi bizler bu maķalli ma‘mūr idüp asitāne idevüz didiler pes yörıkān tã’īfesi ayıtdılar bu bizüm ķadīmden berü yaylamuzdur var bir aķır yire git orman çok burada seni incidirüz bu gün tır yarın tırma git bir ĝarībsüñ şāyed ola ki saña bir zarar iderüz didiler pes sulţān hâcım hāzretleri şabreyledi zıkrullāha başladı bir kaç kerre söylediler fā’īde yok ayıtdılar gelüñ bir kaç çobān gönderelüm ve çobānlara didiler ki varuñ şol yatan ışığı döĝüñ gitsün eger gitmezse öldürmege ķaşd idüñ ve hem boĝasını getürüñ boĝazlıyalum didiler aķşām oldu bunlaruñ ķaşd itdükleri sulţān hâcıma ma‘lüm oldu allāha tevekkül eyledi imdi ol çobanlar çevĝān getürüp gitdiler sulţān maķāmına vardılar allāhü te‘ālā gözlerin kör eyledi arayı arayı ķadīd oldılar bulamadılar gördiler kim çāre yok evlerine gitdiler sulţān hâcım ķalkup abdest aldı şabāh namāzın kıldı hāķķa münācāt eyledi ve du‘ā idüp didi ki iy pādişāh ‘izzı ve celle ya hafıyyü’l-lāţāf ķādi-l-hācāt veyā ķuluñ münācātını ķabül eyle resülüñ hürmetine du‘āmı ķabül eyle didi el yüze sürdi allāhü te‘ālānuñ dergāhına işmarladı pes bir ‘azīz diyār-ı ķorāşānda ķalbi pāk ‘ābid ve zāhid dervīş var idi ismine burĝān dirler idi muĝıbb ehl-i beyt-i hāndān idi cān u dilden evliyā’ullāh ahabbāsı idi göñline muĝabbet-i ‘aşķ tölmiş idi dā’imā du‘ā iderdi ki beni bir evlād-ı resül etegine irişdür ya ale’l-‘ālemīn dir idi ve göñlini allāhü te‘ālānuñ vaĝdāniyyetine işmarlamışdı imdi bir gice zıkr ve tesbīh ve ‘ibādet idüp h‘āba vardı rü’yāsında gördi kim rüm diyārına gelmiş gördi ki rüm

erenleri bir yire cem‘ olmuşlar ‘ibādet idüp şoḥbet-i ilāhī iderler idi bu dervīş irüşüp geldi yir gösterdiler oturdu gördi kim bunların ḥalīfeleri olan bir yüzi nūrānī kişi cemālını göricek ḳalbine muḥabbet-i ‘aşḳ-ı ilāhī irişdi bunların ḥalīfeleri ḥacım sultān ḥazretleri imiş ayıtdı hoş geldün benüm yār-i vefādarum dervīş burhān didi bu cevābı bundan işitdiecek ḳalkup sultān ḥacımuñ elin ve dizin öpdü şeyḫüm ‘azīzümün didi imdi sultān ḥacım ḥazretleri ayıtdı ya burhān eger bizi ister olursañ rüm diyārında germiyān iline gelüp bizi bulasın didi bir de burhān uyanup gördi kim ḥorāşānda kendü hücreindedür hemān yirinden ḳalkup dervīş burhān dīvāne olacaḳ ‘aşḳ-ı muḥabbet daḫı kendüsini ihāṭa eylemiş hīç kimseye şormadan hemān ḳıbleden yaña revān oldu gitdi ‘aşḳ-ı ilāhī iricek adam dīvāne olmaz mı ciddle ṭaleb idiecek şeyḫini bulmaz mı pes dervīş burhān taḡ ve taş dimeyüp hīç ḥātırına bir şey gelmedi ‘aşıḳa baḡdad ıraḡ olmaz fehvāsınca yola çıkup yevmen fe yevmen gele gele bir gün rūma çıkıdı evliyā’ullāhuñ cezbesi ḳalbine düşdi ittifāḳa bir gün germiyān iline geldi ve kendi özine aydur ‘aceb ol ‘alī cenābı ḳande bulurum didi ve ḥātırına geldi ki beni ḥorāşāndan alup kendi ayaḡına iletmez mi didi pes ḳudret-i ilāhī bir gūristāna çıkageldi gördi kim ba‘zı yōrikān evleri şahrāda yaylaḳ itmişler bir kişi bulup şordı bu yir neresidür didi ol kişi ayıtdı bu yir germiyāndur ve bizüm yaylamuzdur şol tepe üzerinde senün gibi bir dervīş vardur yimez içmez kırḳ gündür yatur ve gelür bize söyler buraya ben āsitāne bünyād idecegüm dir varup başka yire gitmedi didi pes dervīş burhān ayıtdı şimdi ol dervīş nerdedür ol kimse ayıtdı şol tepe üstündedür didi dervīş burhān ol yaña yürüdi sultān ḥacım ḥazretine ma‘lūm yirinden ḳalkup üç ḳadem ḳarşu yürüdi dervīş burhān sultān ḥacımuñ cemālını gördi gönli rüşen oldu ve bildi kim ol aradıḡı adam oldur ve hem rü’yāsında gördiḡi adam oldur ilerü yürüdi selām virdi ḥacım sultān daḫı ‘izzet ile selāmını aldı hoş geldün dervīş burhān diyicek ol daḫı ḥacım sultānuñ elin ve ayaḡın öpdü ve birbirine muḥabbet idüp zıkrullāha meşḡul oldılar sultān ḥacım ḥazretine ḫidmet iderdi imdi sultān ḥacım muḳaddem ol yōrikān du‘ā itmiş idi bunların şerrini benüm üzerümden men‘ eyle dimiş idi allāhü te‘ālānuñ emriyle ḥazret-i resūlullāhuñ mu‘cizātıyla ḥacım sultānuñ du‘āsıyla ol yōrikān ḳavmine bir ḥastalḳ vāḳi‘ oldu çok adamları öldiler kimesneleri ḳalmadı aḫīrū’l-emr bir ḳaç adamlar gelüp ḥacım sultānuñ elin ayaḡın öpdiler ve didiler kim dedecügüm bize bed-du‘ā eyleme ve sultān ḥacımuñ daḫı gönli yumuşayup merḫamet eyledi ve el ḳaldırup bunlara ḫayr du‘ā ayıtdı allāhü te‘ālā belāñuzı def‘ eyleye didi yine sultān ḥazretñün ḫürmetine allāhü te‘ālā şıḫḫat ruzī

kıldı şağı ve salīm oldılar ve cemī^c qurbānların ve çırağların ve aqçelerin cem^c idüp
 sultān hāzretine virdiler dede sultān bizüm şadaqāmızı qabūl eyle oğlumuz kızımız
 senūñ olsun yaylamuz da senūñ olsun biz aħır yire giderüz didiler sultān hācım
 şadaqaları alup anlara hayr du^c ā idüp maqāmlarına gönderdiler imdi ol yörükān
 kavminūñ ölülerini getirüp bir yire defn eylediler yine mağrib yanındadır ġarībler
 didiler sultān hācım hāzretlerinūñ mübārek ism-i şerīfleri ‘āleme yayıldı cem^c olup
 ziyāretine gelürler ve hayr du^c āların ve himmetlerin alup yine giderlerdi aħıbbā cem^c
 olup hāzret-i hācım sultāna bir mescid binā idüp allāhü te^c ālā hāzretine ‘ibādet tevekkül
 tefekkür iderdi ve gelüp giden aħıbbāya naşīhat iderlerdi ve ol mevzī’e asitāne ve
 cāmī^c bünyād olmasın remz iderdi bir ‘ālim fāzıl kāmīl dervīş gelüp hācım sultānı
 ziyādesiyle sevüp ve muħıbb olup hıdmet iderdi pes hācım sultān bunu hālīfe idüp
 hıdmetūñ zāyi^c olmaz diyü buyurur nite-kim haqq te^c ālā kelām-ı kādīmīnde buyurur inn
 (8) allāhe lā yūđīy^c u ecra’l-muħsinīn ve riyā ile hıdmet qabūl olmaz her ne kim hıdmet
 idersūñ cidd ile taşdıq ile allāhü te^c ālā celle celāle birine biñ ġāsenāt ider didi ol dervīş
 bu kelāmları işidüp ve gelüp şadaqāne ve muħıbbāne cān-ı gönülden hıdmet iderdi
 sultān hācım hāzreti daħı ‘ibādetden ve riyāzetden hālī olmazdı bir gün sultān hācım
 hāzretlerinūñ mübārek qalbine ol merħūm olan yörükān tā’ifelerinūñ firākı düşüp
 dervīşlere ayıtdı varūñ şol ġarīblerinūñ üzerine benüm qara boğamı qurbān eyleñ ve
 pişürüp cem^c olup ekl idūñ ve qur’ān tilāvet idüp şevābını rūħlarına bağışlayūñ didi
 hālīfe bu kelāmı işitdi ‘ale’r-re’s ve’l-‘ayn diyüp varup şahrāda boğayı bulup getürdi ve
 bu hālet boğaya ma^c lūm oldu gelüp hāzret-i sultān hācımı mescidde buldı boynuzı ile
 kapuyı açdı ve geldi hācım sultānūñ ayağına yüz sürdi hāl diliyle emriñe muṭī^c im didi
 sultān hācım hāzretleri daħı hıdmetūñ qabūl olsun var yürü imdi dost yolına qurbān ol
 didi boğa daħı bu kelāmı işidüp teslīm-i rızā olup yüzün kıbleden yaña döndi ve yatup
 boynın uzatdı ba^c de geldiler du^c ā idüp bıcaq çaldılar dost yolına qurbān oldu ve pişürüp
 hāzır olan cemī^c muħıbbāna şalā diyüp dervīşler gelüp cem^c oldılar qurbānı ekl idüp
 qur’ān tilāvet itdiler ve hayr du^c ālar itdiler ve şevābını ol ġarīblerinūñ rūħlarına
 bağışladılar pes ba^c de hācım sultān daħı gelüp bunlara luṭf itdiñüz allāhü te^c ālā katında
 zāyi^c olmaya didi ba^c de yörükān tā’ifelerine daħı hayr du^c ālar idüp ve hāzır meclis olan
 cān qarındaşlara daħı hayr himmet olup maqāmılu maqāmılarına gıtdiler sultān hācım
 daħı ‘ibādete meşğūl oldu

diger velāyet-i hācım sulṭān raḥmetullāhu ʿaleyhi

bir gün hācım sulṭān ḥāzretleri ḥalīfeleri olan zāta didi ki min-ʿind-illāh bizüm bir miḳdār ḥidmetümüz vardır varup anı edā ideyüm allāhü teʿālā emriyle sizler bunda gelen giden aḥibbāya pend ü naṣīḥat eyleñüz didi baʿde abdest alup dostuna secde idüp kıbleden yañā revān oldu dervīş burhān daḥı merkebin getürüp abdest bardaḡın ve bir kaç kitāblar aldı ve ʿaşāsın eline alup sulṭān hācımuñ ardına düşüp yevmen fe yevmen menteşe iline ḳadem baṣdılar gördiler kim bir cemāʿat dedeler biriküp ḳurbānı cemʿiderler sulṭān hācım ḥāzretleri ilerü gelüp bunlara selām virdi ve ḥāṭırların ṣordı merḥabā itdiler bunlaruñ ḥalīfeleri şeyḥlüden pakça sulṭān ḥabīb ḥacı paṣa sulṭān ayine-i ḡāzī evliyāları ḥayli var idi imdi sulṭān hācım ḥāzretleri bunlara nuṭḳ eyledi babalar sizüñ ile bir kaç gün bilece olalum ve velāyetiñüzi seyrān idelüm didi pakça sulṭān ayıtdı nereden beri gelürsüz didi pes evliyālar birbirlerinüñ aḥvāllini bilür ammā ki yanında olan dervīşler bilmek için ṣordılar sulṭān hācım ḥāzretleri daḥı ayıtdı ʿammüm sulṭān ḥacı bektāş-ı velī el-ḥorāṣānī ile ḥorāṣāndan sulṭān ḥoca aḥmed yesevī ibn-i muḥammed ḥānefi ibn-i ʿalī ḥāzretleri bizi rūma gönderdi gelüp ḳaʿbe-i ṣerīfi ve medīne-i münevvereyi ḳuds-i mübārekeyi ziyāret ve ṭavāf idüp andan rūma geldük cemīʿ evliyālar geldiler sulṭān ḥacı bektāş-ı velīden meʿzün olup tāḳ ve ṣofra ve çırāḳ ve ʿalem ve seccādeyi tekbīrledüp her birerleri maḳāmlu maḳāmlarına gitdiler ol diyār-ı māliyyede ṣulıca ḳara öyükde sākīn oldu bizi daḥı germiyānda ṣusuz nām mevziʿye gönderdi anda sākīn ol bi-iẓn-illāhi teʿālā hem menteşe ikliminde biñ bir ḳurbānımız vardır anları alup seyyid ḡāzīnüñ üzerinde ʿimāret eyle diyüp didi pakça sulṭān hācım sulṭāndan bu cevābı işidüp cemīʿ si iki baṣdan merḥabā itdiler şeyḥimüzsin diyüp ʿizzet ve ikrām eylediler imdi aḥṣām yakın olmuş idi ḳadīmden bir ḳonaḳları var idi pakça sulṭān bir dervīş gönderdi var bir iyüce oda pāk idüp döşe bir ulu ʿazīz misāfirimiz vardır iyüce ʿizzet itsüñler didi dervīş revān oldu köye pesī dirler idi ol ḳonaḳlarınıñ ṣāḥibi olan adama geldi selām virdi ayıtdı pakça sulṭān geliyor size selām duʿā eyledi bir ḳonaḳ yircegizi buluvirsün hem bir ulu misāfirimiz vardır didi pes ol adam ayıtdı yüri ṣurdan git ben ṣimden girü size münkir oldum sevmezem zīrā ben dervīşlere çok deve ve at ve ḳoyun ve ṣıḡır ḳurbān virdüm murādum bir oḡlum olaydı didi bir ḳızum vardır oḡlum olmadı ben ayruḳ dervīşleri sevmezüm yüri ḳande giderse gitsün didi ol dervīş bu cevābı işidüp ve gelüp pakça sulṭāna maḥfi söyledi pakça sulṭān bī-ḥuzūr oldu misāfir olmasa biz bu ṣaḥrāda da olurduḳ didi imdi bu ḥāl sulṭān hācım ḥāzretlerine

ma' lüm oldu ayıtdı dedeler bunda benüm bir konağum vardır varayum size pīšvā olıyın didi revān oldu bunlar ayıtdılar bu bir dīvānedür buraya kanden geldi didiler sulṭān ḥāzret daḥı ilerü gidüp gördi kim bir büyük pıñardan bir kız şu alur ḥāzret-i sulṭān ḥācım ol kıza selām virdi kız daḥı ' izzetle selāmın aldı el göğsine kōdı sulṭān ḥācım ḥāzretleri ayıtdı bacı bir şu vir içelüm didi ol kız bardağı tōldurdı sulṭānuñ destine şundi ḥācım sulṭān daḥı bardağı ağızına aldı bir yudum yutdı cūr' asın bardağa bıraḫdı kızuñ eline virdi kız daḥı dedemüñ cūr' asın nūş ideyin diyüp ağızına aldı bir yudum yutdı kızını bir ' aşk-ı iāhī bürüdi ki mest-ḥayrān kıldı sulṭān ḥācım ayıtdı bacı bizi bu gice konuk virseñ olmaz mı didi andan bacı ayıtdı nola dedecüğüm gel odaya gidelüm didi sulṭān ḥācımın öñine düşüp evlerine getürdi kızuñ babası daḥı yabāna gitmiş idi kız odasının pāk idüp döşedi ḥācım sulṭān ḥāzretleri tevekkül ḥaḫḫ idüp geḫüp oturdı ba' de pākça sulṭān daḥı cemā' atıyla gelüp ve girüp oturdı velakin ol kız ḥācım sulṭānuñ cemāline ḥayrān olup nazarında ayağ üzere tırdı bir zamāndan şoñra kızuñ babası geldi evine gelüp ḥatunına didi ki kani kız didi ḥatun ayıtdı ol kaḫdığıñ dervīşleri alup odaya getürüp ve yanlarında tırdı didi pes ol adam nāmlu kişi idi 'ār itdi ve gāzab ile varayum ol kızını helāk ideyim ve hem ışıqları döğüp kovayım didi ve gāzab ile içeri girdi ancak gözi sulṭān ḥācım gözine duş oldu cemī' endāmına lerze düşüp nuṭkı tıtuldu ve söylemeye mecāli kalmadı geḫüp oturdı pes aḫşām idi sulṭān ḥācım abdest alup namāz kıldı du' ā idüp oturdı oda şāḫibi yimek getürdi yidiler du' ā idüp oturdı ol kız taşra çıḫdı babasının ta' āmın begenmedi bir semiz keçi boğazlayup fi'l-ḥāl pişirüp sulṭān ḥācımın nazarına getürdi ve ayağ üzere tırdı bir sā' at geḫdi loḫmaya el şınmadılar sulṭān ḥācım ayıtdı buyuruñ loḫmaya didi pākça sulṭān didi ki biz ol loḫmadan yimeyiz zirā kız boğazladı didiler andan ḥācım sulṭān ḥāzretleri kız degildür ol erdür loḫmaya buyuruñ didi kābil olmadı pes sulṭān ḥācım şofra öñine getürdüp bundan parçasın ifṭār idüp ba' de du' ā eyledi dervīş burhāna didi ki gel bu ta' āmı şofra eyle al didi dervīş burhān daḥı gelüp ta' āmı kendü şofrasına kōydı andan ev şāḫibi kızını alup ḥarmana gitdi ba' de ḥācım sulṭān pākça sulṭāna didi ki erenler babaları ol ve āḫir şu kıza bir muḥabbet eyledüm in-şā'-allāh be-her-ḥāl bu gice bu kızuñ yanına ben varırım didi bu ḥaberi cānlar ve pākça sulṭān işidünce ḥay 'ammum sen bir yalnıuz kişisin ve hem bizüm evimiz oğullarımız var bizler yirli yurtlu adamlarız bizi hep cümlemizi kırarlar didiler sulṭān ḥācım daḥı didi ki ben daḥı sizlere anuñ-çün tenbīh iderim ki vaḫtiyle kaydıñuzu görüp tedbīr idesiz zirā be-her-ḥāl ben bu gice kıza varacağım didi pes bunlar bu cevābı

ışidüp pākça sultān ḥabīb hemān ḳalkup dervīşleri ile taġa toġrı revān olup gitdiler anlar gitdükden şoñra ḥācım sultān dervīş burhāna didi ki bardaġa şu ḳoy abdest alalum didi dervīş burhān daḥı şu ḳoyup getürdi ḥācım sultān abdest alup iki rek‘at namāz ḳıldı ve sūre-i yasin oḳıyup ḥāzret-i resūlullāh rūḥına biñ kez şalavāt getürüp du‘ā itdi el yüze sürüp ba‘de yirinden ḳalkup varup toġrı ḳızuñ evlerinden yaña yürüdi eve yaḳın gelince evüñ ḳapısı min-‘ind-illāh mu‘allaḳ açıldı ḥācım sultān iĉerü girdi ve gördi ki herkes uyur ḳız daḥı babasınıñ yanında uyurdu hemān ḥācım sultān ḳızuñ yanına varup ve mübārek elini ol ḳızuñ yüzine ḳoyup ayıtdı bismillāh bi-izn-illāhi te‘ālā didi ve bir ayete’l-kürsī oḳuyup ḳızuñ göbegine deġin şıġadı ya‘ni mesh eyledi ve ḳıçdı yürüyivirdi ḳız der-‘aḳab uyḳudan uyanup ḥācım sultān geldi didi babası daḥı uyanup hemān eline bir aḳ mişe odun aldı ḳızı helāk ideyin diyü ḳız ayıtdı baba beni bıraḳ bir mūm yaḳ didi ḳızuñ vālidesi uyanup fi’l-ḥāl bir mūm uyarup ne gördiler baḳdılar kim a‘lā bir şaruşın on sekiz yaşında bir yigit nev-civān olmuşdur hemān babası yirinden ḳalkup toġrı ḳavmine ḥaber idüp her taraḫdan geldiler ve gördiler kim ḳız bir erkek yigit olmuş hemān ḳalkup cem‘ oldılar sultān ḥācım ḥāzretlerinüñ ardına düşdiler ḳuşluk vaḳti sultān ḥācım daḥı ol taġuñ ortasına ḳıçdı bir büyük ḳaba aġaç var idi mübārek arḳasın aġaca virüp oturdu ol giden dervīşler taġdan aşıġıya baḳup gördiler kim beş yüz kişiden mütecāviz adam cem‘ olup taġdan taraḫa gelürler ġubāri āsumāna ḳıçmış hay meded ‘aceb var ise ḳıza el atdı şimdi gelüp bu adamlar bizleri helāk iderler diyüp taġı aşup ḳarār-ı firāre tedbīl idüp ḳaçdılar bu köylüler daḥı ‘aceb ḳande gitdi ne taraḫa yürüdi diyüp taġa toġrı ḳıçdılar ba‘de gördiler kim sultān ḥācım bir aġaca arḳasın virmiş oturur ibtidā ḳızuñ babası gelüp aġlayarak ḥāzret-i sultān ḥācımuñ mübārek elin öpdü andan erkek olan ḳız daḥı mübārek elini öpdü ba‘de cümle gördiler erkek ve ‘avrat büyük küçük cümlesi mübārek elin öpdiler velakin ol giden dervīşler uzaḳdan gördiler ki ol köylülerüñ ḥācım sultāna hiĉ bir zararları yoḳdur gelüp gidenler mübārek elin öpdiler ba‘de yine ḳaçdıkları yerden cem‘ olup yine ol taġa geldiler ve maḳāle şordılar añladılar ve ol ḳızdan erkek olan yañdan gördiler ki bir güzel yigit olmuş ve sultān ḥācımuñ gelüp oturdılar ve gelüp bir bir sultān ḥācımuñ elin öpdiler andan ḥācım sultān ḥāzretlerini evlerine da‘vet itdiler ‘izzet ve ikrām eylediler pes sultān ḥācım ḥāzretlerinüñ bu velāyet ve bu kerāmetleri menteşe ilinde bilindi kimi at kimi öküz ve kimi ḳoyun ve kimi keçi ve kimi ḥālılar ve kilimler bunlardan mā‘ada biñ bir öküz cem‘ itdiler ve sultān ḥācım bunlara ḥayr du‘ālar eyledi ve ḳurbānları allāhü te‘ālā celle

celāluhu kabūl eyleye diyü her birinüñ hâtırların tesellî eyledi andan sonra sultān hācım hāzretleri ayıtdı bu yigit bizüm oğlımızdur beni isteyen bunda bulsun ve bunun ismi hācım olsun didi ve hayr du‘ā eyledi bir bir maqāmlarına gitdiler andan hācım sultān hāzretleri dahı ayıtdı bizler de gidelüm ve sizi allāha ısmarladum diyüp yirinden yirinden kalkup germiyān iline revān oldu cemī‘ dervīşler sultānuñ ardına düşdiler bir menzīl göndürdiler hācım sultān bunlara destūr virdi evlerine gönderdi ve sultān hācımın oğlımızdur didigi yigit şahib-i velāyet oldu menteşe iklīmünün halkı bu bizüm şeyhümüz hācım sultān oğludur didiler ve kurbānların cem‘ idüp virirler idi ve hayr du‘āsnı alurlar idi ve hācım sultān hāzretlerinin adın şaklar idi ‘ibādetde ve riyāzette tevekkül ve tefekkür üzere idi pes sultān hācım dahı yevmen fe yevmen bir gün germiyān iline geldi geyiklü cemā‘ati dirler idi bir cemā‘at anda geldi bir kaç gün tırdılar ve ğayet muhibb evliyā idiler cem‘ olup geldiler sultān hācımın hayr du‘āsnı aldılar ve kurbānların cem‘ idüp sultān hāzretine teslim itdiler sultān hācım dahı bunlara naşihat eyledi ve hiç kimesne ğıybet ve faşl ve buğz eylemeñ nite-kim haqq te‘ālā kur‘ānda buyurur ve lā yağteb ba‘duküm ba‘dā ve bir ayette dahı buyurur veylü’l-li külli hümezeti’l-lümezeh ve buyurur eliyle diliyle kimse incidmeñ didi imdi sultān hācımdan bu kelāmları işidüp elin öpdiler ve bunlara hayr du‘ā eyledi bir ‘aşası var idi götürüp dikdi kudret-i allāhü te‘ālā yapraklandı lakin ne ağacıdur ma‘lüm degül andan kalkup sizi allāha ısmarladum didi yirinden kalkup revān oldu şeyhlüye geldiler pākça sultānla habīb ‘acemīnün maqāmı anda idi hācım sultānı anda gördiler bir gün tırdı çünkim şabāh oldu şabāh namāzın edā itdi andan yola girdi hācım sultān hāzretleri hiç birin komadı bile aldı seyyid ğāzīnün üzerinde ihyā idelüm diyü pes pākça sultān habīb hācı paşa sultān hācım sultāna virilen kurbānları sürüp yola girdiler niyāz ırmağına geldiler şol hadden ziyāde seyl gelmiş idi ki taşları ve ağaçları allak bullak alup gider ve geçmek ihtimālī yoğ idi pākça sultān habīb hācı paşa sultān cemī‘ evliyālar ve dervīşler bir yire cem‘ olup şuyı geçmek kabıl degil idi andan ayıtdılar şabr idelüm hācım sultān gelsin görelüm didiler ba‘de hācım sultān geldi gördi kim ırmağı geçmemişler ayıtdı neylediñüz şuyı niçün geçmediñüz didi andan dervīşler ayıtdılar sultānum bu ırmağ geçmege kabıl degildür varalum şu yakında bir āsitāne vardur şarı selcik dirler anda yatalum yāhūd şu tepe ardında bir köpri vardur bayrām begi dirler andan geçelüm didiler ba‘de hācım sultān hāzretleri ayıtdı eyvāh eyvāh yazık sizlere bunca mürīdlere bunca muhibblere dest-i tevbe virüsiñüz kurbānların alursiñüz tāze kuzı piryānı ekl

idersiñüz bu kadar şudan geçemezsiñüz ya dīvān-ı hāḳḳda sizlerüñ etegiñize yapuşan mürīdlere nice dermān idersiñüz didi bu cevābı işidüp sükūt itdiler hācım sulṭān şuyūñ yanına geldi ayıtdı ey ‘azīz şu pāk ṭayyib ve ṭāhīr şu aḳup dost cemālinüñ arzūsın idersin ol dost ‘aşḳına bize geçme vir sen daḳı dostına biz daḳı dosta gidirüz ṭurmak yok didi fi’l-hāl andan şu iki şaḳḳ oldu aşaḳısı aḳdı yukarısı mu‘allaḳ ṭurdu andan hācım sulṭān ayıtdı gelüñ imdi geçüñ didi fi’l-cümle geçdiler andan hācım sulṭān geçdi ayıtdı yeñmeden yeñ seniñ ḥidmetüñ ḳābül eylemedük didi irkilmış şu hemān ortadan getirüp aldı ol zamāndan berü binā olmaz bu velāyeti görüp cemī‘ān geldiler sulṭān ḥāzretlerinüñ elin öpdiler pes imdi biriküp yine ṭanışık itdiler içlerinde bir yeñi gelmiş kimesne var idi alaca atlu dirler idi ayıtdılar gel sen bu bize öldirüvir kimesesi yok yalnız bir kimsedür didiler pes atından inüp ḳolan çekdi gine bindi yaraḳ eline aldı bir na‘ra urdu sulṭān hācım ḥāzretlerine ḳaşd itdi çaldı kesmedi bir daḳı çaldı yine kesmedi üç kerre çaldı kesmedi pes sulṭān hācım ḥāzretleri ayıtdı alaca atlu seniñ ḳılıcuñ bizi kesmez ammā binüp bizüm ḳaşdımuza geldigüñ için şu depe üzerinde ṭa‘ām yisek gerekdür ol vaḳt atıñdan et getir dervīşler kebāb itsünler biz saña ḳıyamayuz didi andan sulṭān hācım ṭaḳ üzerine gider ol yola gitdi

diğer velāyet-i sulṭān hācım

pes imdi ol ṭaḳ ḳatı orman idi ḳuş uçup geçmez idi bir ḳaç kimesne sulṭān hācım ḥāzretlerine nifāḳ itdiler menteşe ilinde bir ḳızı er eyledi germiyānda şuyu ṭurturdu alaca atluyı daḳı öldürmedi gelüñ imdi bunu şu ormandaḳı ejderhāya helāk itdirelüm didiler sulṭān hācım ol yola gitdi yol üzerinde bi ejderhā peydā olmuş heybetinden ins ü cin yanına varamazdı nitekim muḥammed muşṭafā ‘aleyhi’s-selleme daḳı münāfiḳından ba‘zı kimesneler sen üstād cāzūsın dirler idi cefā için pes allahü te‘ālā celle selāle ḥabībini eşaḳḳ ḳılup münāfiḳları ḥacīl itmek için sūreler ve āyetler gönderdi muḥammed muşṭafā sallallāhü ‘aleyhi’s-selām oḳıyup münāfiḳlar ḥacīl ve maḥzūn olurdu kimi ĩmāna gelürdi ya muḥammed biz saña cefā itmesek seniñ peyḡamber idügüñ kim bilürdi dirler idi pes imdi allāhü te‘ālānuñ evliyā ḳulları daḳı böyledür nitekim anlarıñ ḥāḳḳında ḥāḳḳ te‘ālā buyurur illā en evliyāllāḳ lā ḥūf ‘aleyhüm velā hem yeḡ-zenūn velīler birbirinüñ ḥāllerin bilürler ammā bilesince olan dervīşlerüñ kimisi inkār iderdi anlar daḳı velāyet-i zāhir iderdi pes imdi hācım sulṭān ejderhā maḳāmına gitdi dervīş burhān öñince giderdi ešnā-yı rāhda dervīş burhānuñ sem‘ne bir şadā gelüp ve çirkin bir rāyiha geldi cem‘ī endāmını süst eyledi ‘aḳl zā‘il olma

mertebesine geldi sultān hācım ayıtdı neyledüñ burhān didi dervīş burhān ayıtdı sultānum şu ormandan bir rayiha geldi ‘aqlım zā’ıl olma mertebesine geldi didi hācım sultān ayıtdı yūri gidelüm bizler buranuñ fethine seyyid gāzī ile kāfirlerini kılıç urup gāzā eyledigimiz zamānda bir keler gibi yılan var idi gālibā şimdi ejder olmuş adama mı hamle ider didi andan ejderhā daḥı adam koḫusını aldı fi’l-hāl dōrt yanına cüst-cū idüp oḫ atımı var idi gözi sultān hācıma dūş oldu dem urdı ve aḡız açup yutmaḡa ‘azm eyledi pes sultān hācım ‘alī varane bir naḡra urdı taḡ ve taş harekete geldi ve sultān hācımuñ mübārek aḡzından āteş peydā oldu ejderhāya ‘azm eyledi ve ejderhānuñ aḡzından iḫerü girüp ejderhāyı yaḡmaḡa başladı ejderhā cānı acısından gāh havāya atılır gāh yirlerde ḡayaları ḡolanup hamır gibi ḡaynadurdı başını bir ḡayaya urdı hamıra gider gibi başı ve ḡulaḡı ḡayaya yir eyledi ve’l-hāşıl ejderhā yanup ḡaḡırdıḡundan burhānuñ ‘aḡlı gidüp yaturdı sultānuñ merkebi ḡan ḡaşandı ve’l-hāşıl ‘aynen kırmızı taş oldu pes sultān hācım ḡāyet celāle gelmiş idi dervīşler yab yab gelürler idi ejderhā yuddı ise ḡurbānı alup dōnelüm didiler bir bir gelüp cem‘ oldılar gördiler ki ejderhā yanar ve ḡayaları hamır gibi ḡaynatmış ve taḡlar ḡutuşup yanar burhānuñ ‘aḡlı gitmiş yatur merkeb ḡan ḡaşanmış ve ḡazret-i hācım celāle gelmiş cemī‘ dervīşler gelüp ayaḡına yüz sürüp hācım sultān ayıtdı el-ḡamdüli-llāh bu bizden soñra gelen eḡıbbālara bir yadigār olsun ve hem merkebin ḡaşandıḡı taş olsun bizi seven dostlara dermān olsun didi andan sultān hācım arḡasun ol aḡaca virüp oturdı cümle dervīşler gelüp anda ta‘ām yiyüp du‘ā itdiler atı dūşüp öldi aḡlayu aḡlayu geldi sultān ḡazretinuñ elin öpdü ifsād itdiler benüm ḡünāhım baḡışla didi sultān hācım ḡazretleri bu yigide ḡayr du‘ā eyledi allāh inşāf vire didi ba‘de sultān ḡazretleri yola girüp şuşuz nām mevzi‘e geldiler ḡalīfe dervīşler cem‘ olup sultān ḡazretine istiḡbāle ḡıḡup ‘izzet ikrām ile asitāneye ḡetürdi ḡondurdılar sultān hācım daḥı ḡalvet-ḡānesine girüp ‘ibādete ve riyāzete başladı ve tevekkül ile ḡā’im oldu ḡayli eḡıbbā cem‘ olmuş idi asitāneye bir mescid bünyād itdiler sultān iḡün ba‘de ḡurbānlar ile gelen pākḡa sultāna ḡabīb ‘acemīye ḡacı paşa sultāna ziyādesiyle ‘izzet ikrām eylediler

diḡer velāyet-i hācım sultān hācım

bir ḡün hācım sultān buyurdu ki dervīşler seyyid gāzīyi iḡyā idelüm didi pes pākḡa sultān ḡabīb ‘acemī ḡacı paşa sultān cem‘ olup ḡurbānı sürüp mübārek māh zi’l-ḡiccede yola girüp revān oldılar yevmen fe yevmen gidüp seyyid gāzī sultāna yaḡın vardılar bir

āhū şeklinde bir geyik gelüp sultān hācımı karşılyup rūhāniyyetle muşāfaḥa idüp gā'ib oldı cümlesi gördiler sultān hācım dervīşlerüñ birine ayıtdı var seyyid gāzīnūñ şeyḫine bizden selām eyle hācım sultān geliyor biñ bir öküz ḳurbānı vardur seyyid gāzī sultānuñ üzerinde ḳurbān idüp ihyā itmek ister didi pes ol dervīş yola revān olup tekyeye geldi ve şeyḫ efendiye bulup ismine ḳara ibrahīm dirler idi ilerü yürüyüp selām virdi ayıtdı hācım sultān sizlere selām ider biñ bir öküz ḳurbānı vardur gelüp seyyid gāzīyi ihyā eylemek ister didi çünkim şeyḫ ibrahīm bu cevābı işüdi yürü var git şuradan falān sultān diyüp ḫurma varsın ḳurbānını alup gitsün didi ol dervīş dönüp hācım sultāna geldi aḫvālī söyledi pes hācım sultān gāyet celāle geldi sağ ḳolunu yaşındı revāne oldı ama seyyid gāzī sultān vaşiiyet itmiş idi bunda evlāddan bir kişi gelse gerek ve gelüp benim seccādemde oturduğı zamānda kāfir ḳırduğum ḳılıç üç kerre ḳımından çıkup yine girse gerekdür ol vaḳt ol kişiden ḳorḳasız dimiş idi pes hācım sultān geldi hiçbir kimesne istikbāl itmedi gelüp seyyid gāzīnūñ seccādesine oturdı cem'īān cānlar oturdılar ol şeyḫ ḳara ibrahīm şūfilerden cem'ī idüp ve bunlara didi kim varuñ bu aradan gidüñ dimege geldiler söylemek üzere iken seyyid gāzīnūñ vasiyet itdüğü ḳılıç ḳımından çıktı üç kere yine girdi bunu görüp taşra çıktılar gitdiler ve sultān hācım başını hırḳaya çeküp üç gün tevekkül ḫaḳḳ oldı üç gün temām oldı şeyḫ ḳara ayıtdı bu kişi şaḫiḫ ūstād cāzūdur ki eger evlād ise āteş yakmaz ve ḳılıç kesmez varalum teklīf idelüm oda girsün od yakmazsa şaḫiḫ evlāddur işte asitāne neylerse eylesin didi ve içerü girdiler sultān hācım ḫazreti ayıtdı ol maşlahatı görüñ varalum girelüm didi pes anlar taşra çıktılar bir büyük firūn var idi odun ile ḫoldurup içine bir şabān timüri bir buḳağı timüri ḳoydılar andan āteş urdılar müḫkem kızdı andan geldiler hācım sultāna ayıtdılar āteş yandı firūn kızdı gel gir didiler sultān hācım ayıtdı dervīş burhān didi ol daḫı lebbeyk didi var şu kişilerüñ maşlahatın gör didi burhān 'ale'r-re'si ve'l-ayn diyüp ve kisvetin getürüp sultānuñ nazarında ḳodı beline bir fuḫa bağılandı pes sultān hācım mübārek eliyle arḳasın şıḡadı ve ḫayr du'ā eyledi yardımcuñ ḫüdā ola şefā'atcuñ muḫammed 'aleyhi's-şalāvat ve's-selām ola didi pes dervīş burhān abdāl firūnuñ ḳapusına yüz sürüp bismillah bi-izn-illāhi te'ālā diyüp içeri girdi gördi kim timürler şu gibi aḳar buḳağıyı boğazına ḫaḳdı kelbī çiginine aldı şaban timürin ağızına aldı firūndan çıktı hācım sultān ḫazretine getürdi andan hācım sultān ayıtdı şeyḫüñ öñine ilet didi dervīş burhān şeyḫüñ öñine geldi cem'ī timürleri bıraḳdı şeyḫüñ seccādesi ḫutuşdı ḳalkup ḳaçdı sultān hācım ayıtdı

otur münâfık sen beni zâhir odına yakmak istersin tur ben seni batın odına yakayın didi du'â idüp hâzret-i hâkka münâcât eyledi gökde bulut yok iken cem' oldu yağmur tolu yağdı bir gürültü koptı allâhü te'âlâ emriyle şeyhü'n tepesine bir yıldırım indi helâk eyledi cemî'si bunu görüp 'ağılları gitdi yine 'ağıllarun cem' idüp sultân hâcım hâzretine gelüp mürüvvet diyü 'özü dilediler ol şeyhün bir oğlanı var idi hatunı getürüp sultân hâcımın elin öpdürdi senün olsun didi hâcım sultân du'â eyledi evlerine gönderdi andan hâcım sultân kurbânları kesüp 'ulemâ ve şulehâ cem' olup du'â ve gülbang-ı muhammed 'aleyhi's-selâm getürüp allâh allâh didiler biñ bir kurbânı boğazlayup pişürüp yidiler çokluk adam cem' oldu üç gün üç gece gelüp giden ehibbâya bu ta'âmı kısmet itdiler andan 'ulemâ ve fuzala ve şulehâ cem' olup kur'an tilâvet idüp du'â itdiler şevâbın muhammed muşafânun ve cemî' enbiyanun ve evlâdun ve evzâcüt-şâhirinun ve seyyid gâzî sultân rûhına bağışladılar el yüze sildiler andan geldiler cemî'si sultân hâcım hâzretlerini halvet-hânede bulup hayr du'âsın aldılar andan evlerine girdiler pes sultân hâcım ayıtdı bunda kırk gün turalum andan sonra gidelüm didi ba'de bir yüksek tepe var idi ol tepeye kızıl burun dirler idi hâcım sultân ol tepe üstüne çıktı bir 'aşası var idi tepe üzerine dikdi ve kırk gün içinde bitdi yeşil yaprak virdi ve yemişi dağı bitdi andan sağ ayağı üzerinde leylek ve nehâren kırk gün yimeyüp içmeyüp tırdı ve özüni allâhü te'âlânun dergâhına ısmarladı kırk gün temâm oldu andan inüp ol tepe hâcım sultânla bile yürüdü ya'ni sultâna istikbâl eyledi ba'de yirinde karar eyledi andan seyyid gâzî'nun türbesi eşiginde bir katı taş var idi sultân hâcım gelüp mübarek ağzıyla ıdırup cem' dişleri hamır gibi bir yire birükdürdi andan başın kaldırıp ayıtdı bizi seven dostlar bundan içerü girmesünler ve bundan tesellî olsun didi andan du'â idüp asitâneye geldi bir 'âlim fâzıl kimesne var idi getürüp seccâdeye geçürdi adâb-ı şerî' atden ve hâkîkatden ve tarîkatden ve ma'rifetden çok naşîhat itdi dest-i tevbe virdi evliyânun adın şakla kimesneye gıybet-i müsâvî eyleme ve dağı zâhirden ve bâtından biz bunda seni gözlerüz didi andan sultân hâcım hâzretleri gitmek üzere oldu cemî' ehibbâya ayıtdı biz bunu bunda halîfe kılduk bundan me'zûn olup tevbe itsünler didi andan hâcım sultân ve pâkça sultân ve habîb 'acemî cemî' evliyâlar yirinden kalkup kıbleden yaña revân oldılar cemî' ehibbâ bunları bir menzîl geçirdiler andan sultân hâcım bunlara ruşat virüp dönün sizi allâha ısmarladum didi anlar girü döndiler sultân hâcım dağı refîkalarıyla maqâmlarına toğrı revân olup girdiler eşnâ-yı râhda bir yerde karar idüp namâzların kıilup edâ eyledükden sonra 'azm-ı râh idüp yevmen fe yevmen girdiler

diger velāyet-i hācım sultān

hācım sultān efendimizūn yanında olan dervīşler bu velāyetleri görüp dā'īmā söylerler idi eṣnā-yı rāhda giderken bir maḥalle gelüp ṭa'āmlanup ba' de didiler ki sultānum gelūn evlenūn sizden ṣoñra bir evlādīñuz ḳalḳup asitāneñüzi bekleye didiler sultān hācım buyurdu ki ṣabr eyleñ ṣimdi seyyid ḡāzī sultāna gidecek iki ḥatun ile bir adam gelüp buradan geḳer baḳalum ne kevnā olur didi bir miḳdār ṭurup iki ḥatun ile bir adam ḳıḳageldi sultān hācım ayıtdı ḳande gidersiz didi bunlar ayıtdılar seyyid ḡāzī sultāna giderüz didiler lakin ḥatunuñ biri iḥtiyāre idi ve ṣu geñḳ ḥatun iḳün giderüz oḳlı ḳızı olmadı didiler hācım sultān ayıtdı murādīñuz ḥāṣıl olursa girü döner misiñüz didi ol ḥatunuñ biri seksen yaṣında idi ol geñḳ ḥatuna yoldaṣ olup giderdi ve hem ziyādesiyle muḥibb evliyā idi ḳalb-i pāk ṣāf bir ḥatun idi velakin geñḳ ḥatun ḳalbi nā-pāk idi dönmez idi ol pīr ḥatun ayıtdı bir 'azīz kiṣidür ancaḳ gelin ṣözün ṭotalum murādımız ḥāṣıl olmazsa bir ḳaç gün ṣoñra yine gidelüm didi ḥayli naṣīḥat itdi dönmezem didi 'inād eyledi sultān hācım ḥazretine ma'lüm oldu yūri ḳalbūn pāk degilmiṣ nazarı ḳabūl itmedūn didi dervīşlere ayıtdı ṣol pīre-zen ḥatunu ben alurım didi dervīşler ayıtdılar sultānum siz bilürsüz didiler imdi varuñ ol ḥatunu getirüp söyleyūn didi burhān abdāl ilerü yürüdi didi ki ḥatun hācım sultān saña nazar itmek ister ḳabūl ider misin didi ol geñḳ ḥatun ḳabūl itmedi pīr ḥatun ayıtdı dedeciḳüm ol 'azīzūn nefesūn ḳabūl iderüm didi dervīş burhānuñ yanına düṣüp hācım sultān yanına geldi biñ dürlü 'özü ile etegin ayaḳın öpdü sultānum her ne buyurursañ dönmezem didi hācım sultān ḥatuna ayıtdı baña gelür misin didi ḥatun didi ḳuluñ olayum sultānum didi üç kerre böyle didi ḥatun ḳabūl itdüm didi dervīş burhān du'ā itdi dervīşler ṣandılar ki sultān hācım ḥatunu alur gider sultān hācım ol ḥatuna cevāb virüp didi ki ḳıbleden yaña ṭur didi ḥatun daḳı ḳıbleden yaña ṭurdu ḥazret-i hācım sultān üç kerre üzerinden sıḳrayup ve na're urdu aḳzı yārin aḳzına bıraḳdı üç kerre arḳasın ṣıḳadı andan el getirüp du'ā eyledi dervīşler āmīn didiler el yüze sürdiler dervīşlere ayıtdı bu pīr-i ḥatundan benüm bir ṣaḳ köprüceḳi delik 'oṣmān nām bir oḳlumuz gelse gerek ve beni isteyen anda bulsun ve ṣoñra benüm üzerimde bekleye dervīşler ḥaḳḳ celle ve 'alā ḥazreti biz za'īf ḳulına ṣehvet nazarı virmedi ḥaḳḳ te'ālā emri ile muḥammed muṣtafānuñ mu'cizātı ile biz faḳīrūn du'āsını ḳabūl ide bu pīr-i ḥatundan ṣaḳ köprüceḳi delik bir oḳlan ola didi ol geñḳ ḥatuna ayıtdı yūri imdi senden bir ṭaş ṭoḳsın i'ṭiḳāduñ yoḳ imiṣ didi varuñ ṣimden girü eviñüze gidūn

didi gelüp sultānuñ elin öpdiler evlerine gitdiler hācım sultān hāzretleri daḥı maḳāmına geldi ‘ibādet ve riyāzet itmege meşḡul oldu imdi hācım sultān ḥalīfesi pākça sultāna ve ḥabīb ‘acemīye vesā’ir dervīşlere ‘izzet ikrām eyledi andan destūr alup gitmek dilediler sultān hācım hāzretleri daḥı ruḥşat virüp bunları bir menzīl geçürdiler birbirlerine vedā’ idüp gitdiler pākça sultān maḳāmlarına gitdi hāzret-i hācım daḥı gelüp kırk gün kırk gice ḳā’im ve şā’im olup münācāt iderdi ḳudret-i ilāhī ol ḥatunlaruñ ikisi de ḥamīle oldılar müddetleri temām oldu ol pīre-zen ḥatun bir köprücegi delik oḡlan toḡurdu ve ol ḥatunuñ ḳabileşi oḡlanı olup ve anası daḥı alup bir ḳaç ḳurbān çırāḡ cem’ idüp sultān hācım hāzretlerine getürdiler işte oḡluñ oldu dedecüḡüm velakin vālidesinuñ südi hīç yoḡdur senüñ du’āñ berekātıyla oldu yine sen bilürsin didiler hāzret-i hācım sultān ayıtdı dervīş burhān gel didi dervīş burhān daḥı sultānuñ yanına geldi hācım sultān ayıtdı yūri dervīş burhān bu oḡlanı besle didi dervīş burhān daḥı nefesin ḳarşulamayup oḡlanı aldı gitdi ol adamlar bir zamān ḥurdu sultān hācıma baḳup ḳaldılar ve ol genç ḥatundan bir taş doḡdı diyü ḥikāyet itdiler cemī’ dervīşler ve eḥibbālar işidüp sultān hāzretlerinüñ elin ayaḡın öpdiler sultān hācım bunlara ḥayr du’ā eyledi bu ḥatun ile gelen adamlar destūr alup evlerine revān oldılar andan dervīş burhān ayıtdı sultānum bu oḡlanuñ sevilmesi aḥvāli nice olur didi hācım sultān ayıtdı bu allāh ḳudreti birle oldu yine allāh ḳudreti birle sevilür didi yine sultān hācım du’ā eyledi burhān abdāl parmaḳların emzirdi ve hem adı daḥı köprücegi delik ‘oşmān olsun didi pes burhān bu üslub üzere oḡlanı besledi allāhü te’ālā emriyle etmek yir ve şu iḳer oldu soñra şāḥib-i velāyet oldu imdi sultān bunu everdi ba’de sultān hācım buña ayıtdı yūri var germiyānda bir ‘aşā dikedük idi allāhü te’ālā emri ile bitdi bir yemiş bitse gerek her ne derd olursa dermān ola didi bi-emri’l-lāhi te’ālā gelüp sultānuñ elin ataḡın öpdü ve ayaḡın öpdü nola ḥayr du’ādan unutma didi ve çok naşīḥatlar eyledi ve hem ‘aşāyı bekle didi pes ‘oşmān babanuñ bir oḡlı oldu ḳaçır ḳelebi dirler idi ve sultānuñ ḥidmetinüñ ḥālli degil idi sultān hācım ‘oşmān babayı ol vilāyete gönderdi varup ‘aşānuñ yanına asitāne bünyād eyledi fī-sebīl-illāhi ḥidmet itdi gelüp giden eḥibbāya çok velāyetleri zāhir oldu sultānuñ adın şaḳlar idi ‘ibādet ve riyāzet iderdi gice ḳā’im gündüz şā’im idi edeb-i şerī’ati gözedirdi diger velāyet-i sultān hācım

erba’īn sal-ı zenbīl ḳā’im gerdān pes sultān ḥacı bektāş-ı velī ve sultān hācım ḳaddesallāhu sırrahu hāzretleri diyārı ḥorāşāndan ‘alem ve seccāde ve çırāḳ ve şofrayı alup rūma gelicek ol diyārlar ḳaḥd olup pes dervīşler ḥalīfeler bir yire cem’ olup

aytıldılar ‘alem ve seccāde ve çırāk ve şofrayı getürüp hācım sultāna virdük alup rūma gitdi andan keskin bir er olsa da varup şofrayı alup gelse yine hūrāsān iklimi rızķ ve māla gānīmet olsa didiler pes hālīfeler vardılar qara baba dirler qatı celāli bir ‘ālim ve fāzıl er var idi aña söylediler qara baba daħı yirinden qalkup ayak üzerine gelüp du‘ā ve himmet eyleñ varup rūmdan şofrayı hācım sultāndan alup geleyin didi iqlīm hālīfeleri du‘ālar itdiler yanına kırķ dervīş yoldaş qoşdılar velakin didiler şaqın gāfil olma hācım sultān bir cellād kişidür gurūr ile varma didiler andan qara baba daħı kırķ dervīş ile rūma revān oldılar gitdiler yevmen fe yevmen gelüp rūma qadem başdılar şora şora şeyhlü ovasına yetişdiler bir kişiyeye şordılar bir qonaq olsa didiler ol adam ayıtdı bunda bir evliyā vardur pākça sultān dirler keskin evliyādur asitānesi vardur dervīşleri çokdur varuñ konuq oluñ misāfir alur didi bunlar revān oldılar gelüp gördiler ki pākça sultān dervīşleri ile burqāq yolarđı qara baba ilerü yürüyüp selām virdi merħabā eylediler hūrāsān iqlīmi ereñlerinüñ selāmın eyledi bir miqdār kelām itdiler andan qara baba pākça sultāna ayıtdı baba niçün emek çeküp böyle ıssı havāda burqāq yolarsın gelüñ bir yirde hārmān oluñ diseñüz olmaz mı didi pākça sultān ayıtdı biz aña qādir degilüz baba didi andan qara baba du‘ā eyledi el yüze sürdi parmağıyla işāret eyledi cemī‘ burqāqlar gelüp bir yire hārmān oldu andan pākça sultān ayıtdı öyle ise bizüm de bir hıdmetimüz qabül olup dīvān-ı haqqda derdimüze bir dermān ola didük idi öyle olıcaq burqāqlar yine yirine varsun didi hārmān hareket itdi birer birer yirlü yirine vardılar bunlar birbirlerinüñ velāyetlerüñ görüp merħabā itdiler andan pākça sultān bunları asitānesine getürdi ve üç gün tırdılar andan qara baba ayıtdı bu diyārda hācım sultān dirler bir er var mıdur didi pākça sultān ayıtdı hācım sultān bu araya yaqındur ammā seni şınurından içerü qomaz didi andan qara baba ayıtdı sen anuñ maqamını baña göster didi andan icāzet alup pākça sultān bir menzıl geçürdi bu yol toğrı yoldur didi yola revān oldılar sultān hācım hāzretlerine bir quşluk yolda qaldılar büyük bir qaba ağaç var idi bellüden dibine geldiler hācım sultān hāvet-hāneden çıkup dervīşlere ayıtdı quduz geliyor şınurdan içerü girmesün didi remz itdi ayıtdılar ‘aceb bu remz ne ola diyüp ta‘accüb itdiler pes hācım sultān anuñ üzerine çıkup oturđı quduz şınurdan içerü girmesün didi andan qara baba bir oq atdı gelüp sultānuñ nazarına dikildi gördiler ki bir yeşil yelekli oqdur sultān hācım ayıtdı dervīşler ol quduz kişi bunda benlik ile gurūr idüp geldi terkişden oq çıkarmayalum quduzu kendi oqıyla helāk itmek gerekdür didi oqı eline alup per-tāb idüp atdı oq der ‘aqib varup qara babanuñ gögsine doqunup fi’l-hāl cān teslīm

eyledi sultān hāzretleri ayıtdı dervīşler varuñ qara babayı medfene qoyuñ didi andan dervīşler vardılar gördiler kim qara baba cānını teslīm itmiş yanında kırk dervīş tururlar andan dervīşler cem' olup yuyup namāzıñ kıldılar qur'an tilāvet idüp babanuñ dervīşlerin alup geldiler sultānuñ hıdmetinde oldılar sultān hācım hāzretleri hālīfe ayıtdı varuñ benüm hōrāşāndan getürdigüm şofrayı getiruñ qara babanuñ başı ucına qaba ağaca aşuñ bizi isteyen dostlar gönli ne dilerse şofra içinde bulsın yisin allāhü te'ālā celle celāluhu hāzretlerine şükrler eylesün didi ve dağı allāhü te'ālā emriyle bu darü'l-fenādan ol darü'l-beqāya rıhlet itdigimizden şoñra kırk yıl leylen ve nehāren qā'im itsuñ didi pes ol şofra kırk yıl sultān hācım hāzretinden şoñra qā'im maqāmlık itdi her kişi gönlinde her ne niyyet itse şofrayı ağaçdan indirüp niyet itdigü şeyi bulup yiyüp yine aşardı pes imdi sultān hācım hāzretlerinüñ velāyetnāmesin 'ağıllar 'aqla getürebilmeye ve diller şerh idemeye imdi sultān hācım nevverallāhu rūhihi hāzretlerinüñ velāyetnāmesin tercüme iden dervīş burhān quddesallāhu sırrahu'l-azīzdür vas' i tāqati qadar kitābet iderdi ve bizden şoñra gelen muhibblere lāzım olur dir idi pes imdi sultān hācım hāzretlerinden şoñra dervīş burhān dağı hālīfe oldı ve ehibbāya pend ü naşihat iderdi her birine ta'zīm ve tekrīm iderdi bāqī kelām haqq hū dost kelām muṭavvel olmasun ya'ni söyledigim kerāmāt 'aleyh deryādan katre ve güneşden zerre olup faqat bu kadar var ki hācım sultān efendimizi ve bu haqir dervīş burhān abdālī gönülde çıkarmamak için bir miqdār velāyet-nāme zikr olındı temme'l-kitāb bi-avni-llāhi'l-meliki'l-vehhāb

SONUÇ

Bu çalışmamızda Hacım Sultan'ın hayatı, sosyo-kültürel alandaki yeri, Türk kültüründe menâkıbnâme geleneği ve bu geleneğin içerisinde Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin yapı, içerik, dil ve anlatım özellikleriyle işlevsel özellikleri ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen veriler şu sonuçları ortaya çıkarmaktadır:

Hacım Sultan'ın tarihî hayatıyla ilgili belgeler; Hacım Sultan Zâviyesiyle ilgili Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Defteri ve Uşak Şe'riyye Sicillerindeki arşiv kayıtlarıdır. Bu kayıtların dışında bir menakıp kitabı olan *Menâkıbu'l-Kudsiyye*'de ve Said Emre'nin şiirlerinde Hacım Sultan'ın adı geçmektedir. Buna göre; Hacım Sultan, XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin çağdaşı ve onun halifesidir. XIII. yüzyılın önemli sosyal ve siyasal olayı olan Babaîler İsyanına katılmamış olsa da isyanı çıkaran şahıs kadrosuna yakınlığı vardır. Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte hareket etmiş ve daha sonra Uşak'ın Susuz adlı bölgesine gelmiştir.

Hacım Sultan'ın menkabevî hayatıyla ilgili bilgiler ise kendi adını taşıyan menâkıbnâmesindeki bilgilerden ibarettir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesindeki bilgiler buradan aktarılmıştır. Menâkıbnâme'ye göre; Hacım Sultan, Hz. Peygamberin soyundan gelmektedir. Ahmet Yesevî tarafından Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte Anadolu'ya gönderilmiştir. Karayük'e kadar Hacı Bektaş-ı Velî ile seyahat ederek birlikte kerametler göstermişlerdir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanından ayrılarak Halifesi olarak yurt tutacağı Susuz'a gelmeden önce ve sonrasında birçok keramet göstermiştir. Susuz'da bir zâviye inşa ederek etrafına dervişler toplamış ve bölgenin iskânına katkıları olmuştur. Germiyan ve Mentеше Beylikleri içerisinde Müslüman Türk ahali arasında faaliyetlerini sürdürerek Susuz'da ölmüştür.

Uşak İli Sivaslı İlçesinin Hacım Köyü başta olmak üzere, yaptığımız alan çalışmasında; Hacım Köyünde, yakın zamana kadar yatsı namazından sonra köyde bulunan nüshanın okunduğu şimdi ise büyük çoğunluğu menâkıbnâme kaynaklı menkabelerin köy kahvesinde anlatılmaya devam edildiği gözlenmiştir. Köydeki, Hacım Sultan Türbesi etrafındaki inanç ve uygulamalar ise gerek Sünnî gerekse gayrı Sünnî halk tarafından hâlâ işlevselliğini devam ettirmektedir. Hacım Köyü dışında hem Koyunbeyli, Budaklar, Selçik, Tatar ve Yayalar gibi çevre köy ve kasabalarda hem de

Karlık, Göğem, Karaca Ahmet, Kırka, Çamsu, Karaca Ömer vb gibi Uşak'ın farklı ilçelerindeki köylerde de Hacım Sultan'ın adının yayıldığı geniş bir alan olduğu tespit edilmiştir. Uşak'ın dışında da Afyonkarahisar'a bağlı Sandıklı İlçesi ve bu ilçeye bağlı Susuz Köyünde, Denizli İlinin Çivril ve Çal İlçelerine bağlı bazı köylerde de Hacım Sultan'ın adının yayıldığı görülmüştür. Yukarıda sınırlarını çizmeye çalıştığımız alan içerisinde Menâkıbnâme adı geçmeyen, Sarı Sultan, Karaca Ömer, Yahya Baba, Kadem Sultan gibi velîler Hacım Sultan'la ilişkilendirilerek ya kardeşi ya da dervişi olduğuna inanılmakta ve menkabeleri özellikle yaşlı insanlar tarafından anlatılmaktadır.

Tez çalışmamızın ikinci bölümünde Türk Kültüründe menâkıbnâme geleneği ve Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin incelenmesi yapılmıştır. Başlangıçta tezkire, reşehat, tabakat gibi farklı adlar taşıyan eserlerde velîler hakkında bilgi verilmiştir. Bu eserlerin devamında önceleri Arapça, Farsça daha sonra da Türkçe olarak tarikat pirleri, şeyhleri ve halifeleri hakkında menâkıbnâme adı verilen kitaplar yazılmaya başlanmıştır. Menâkıbnâme geleneğinin temel iki kaynağını; Türklerin İslâm öncesi kültür ve edebiyatları ile İslâm dinî ve tasavvufî düşünce oluşturmaktadır Genellikle tekke çevresinden çıkan yazıcılar bu geleneğin temsilcileri olmuşlardır.

Menâkıbnâme yazıcılarının değerlendirilmesinde şu ortak özellikleri belirlemek mümkündür. Yazıcılar, hangi tarikattan olursa olsunlar tekke kültür çevresinde şekillenmiş olan sözel dili/dokuyu kullanmışlardır. Eserlerinde yerel ağızlardaki söyleyişlere yer vermeyerek ortak Türk yazısını takip ettikleri ve gelişmesine katkıda buldukları söylenebilir. Menkabeler sözlü kültürde her biri ayrı ayrı ya da birkaçı bir arada anlatılmaktadır. Yazıcı, sözlü kültürden derlediği menkabeleri bir araya getirerek eserini oluşturur. Bundan dolayıdır ki, menâkıbnâme yazıcıları yaşadıkları dönemin sözlü kültür derleyicileri sayılabilirler. Sözlü kültür ortamında ayrı ayrı anlatılan menkabeler yazıcı tarafından bir araya getirilirken halk anlatılarında bulunan olay örgüsündeki tek çizgililiğe bağlı kalındığı görülmektedir. Yazıcı bu anlatıları doğum, aile, eğitim, olaylar ve ölüm gibi belli bir kronolojik sırayı takip edecek şekilde düzenlemektedir. Menkabelerin bu şekilde düzenlenmesinde hikâye etme geleneğine bağlı kalmaktadırlar.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden biri olan Hacım Sultan'ın XV. yüzyıldan itibaren bir tarikat olarak kurumsallaşmaya başlayan Bektaşîlik tarikatının teşekkülünde önemli etkileri olmuştur. Bu etkilerin birçoğu Menâkıbnâme kaynaklıdır.

Menâkıbnâmede aktarıldığına göre Hacı Bektaş-ı Velî, “ağaç kılıcı” Hacı Sultan’a kuşatmış ve ona “meydan cellât”ı görevini vermiştir. Bektaşî tarikatında aynü’l-cem yapılan “meydan”da Hacı Sultan’ın makamının olması ve meydandaki sembolik olarak kullanılan kutsal emanetler (elifi tâc, hırka, seccade vb.) de bu etkileri göstermektedir. Menâkıbnâmelerdeki bilgilerden yola çıkarak, Hacı Sultan’ın, Bektaşîliğin teşekkülünden önce, “Işık” diye adlandırılan Kalenderî bir zümre içerisinde bulunduğu belirlenmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesi ile Hacı Sultan Menâkıbnâmesinin karşılaştırılması yapılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda; Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesindeki “*Kolu Açık Hacı Sultan*” kısmının Hacı Sultan Menâkıbnâmesinden bazı değişikliklerle aktarılmış olduğu görülmüştür. Hacı Sultan Menâkıbnâmesi, Hacı Bektaş-ı Velî Menâkıbnâmesinden önce yazılmıştır. Menâkıbnâmelerde aynı kerametın başka bir velîye izhar edilmesi normal karşılanan bir durumdur. Hacı Sultan Menâkıbnâmesinde geçen kerametlerin bir kısmı, daha sonra yazılmış olan *Vilâyetnâme*’ye alınarak Hacı Bektaş-ı Velî’ye atfen yazıldığı tespit edilmiştir.

Hacı Sultan Menâkıbnâmesi’ndeki bölümlerin nasıl başlayıp nasıl bittiği, anlatı içinde belli anlatım kalıplarının kullanılıp kullanılmadığı ve ne gibi epik kurallardan oluştuğundan hareketle menâkıbnâmenin epizot yapısı ve olay örgüsü incelenmiştir. Buna göre, Hacı Sultan Menâkıbnâmesinin yapısı Dede Korkut Hikâyelerine benzemektedir. Hacı Sultan’ın hayatı anlatılırken her keramet, bir durak noktası oluşturan kutucuklar halinde birbirine bağlanarak olay örgüsü tek çizgililik şeklinde düzenlenmiştir.

Hacı Sultan Menâkıbnâmesinin diğer menâkıbnâmeler arasındaki tipi tespit edilmiştir. Hacı Sultan’ın ailesi, yetişmesi, şeyhliği, mürit edinmesi, tekke kurması ve faaliyetleriyle ölümü, belli bir kronolojik sıraya göre yazıldığı ve belli oranda tarihî olaylarla paralellik arz ettiği için “*Biyografi özelliği gösteren menâkıbnâme tipi*”dir. “Menâkıbnâme tipi” veya “tip menâkıbnâmenin” ortaya çıkarmış olduğu bir kahraman tipi olarak “*velî tipi*” bulunmaktadır. Hacı Sultan’ın şahsiyetinin telakki tarzı birçok keramet unsuru taşıyan menkabelerle menâkıbnâmede anlatılmaktadır. Buna göre, Hacı Sultan’ın velîlik bağlamında nasıl bir “*velî tipi*” oluşturduğu ortaya konulmuştur. Hacı Sultan; Kültünün mahiyetine göre, genel velî sınıfına girmektedir. Şahsiyetinin niteliğine göre ise gerçek bir velîdir. Ait olduğu sosyal çevresine göre köy

velîsi, misyonuna göre de mürşit velîdir. Bu anlamda Türklerin velî telakkisine uygun düşmektedir.

Menâkıbnâmeler konu aldığı velînin ölümünden sonra teşekkül etmeye başlayan sözlü rivayetlerin zamanla yazıya geçirilmesinden oluşmuş yazılı ürünlerdir. İçeriğinde, yaratıldığı zümrenin bütün değerlerini taşıyan bir türdür. Bu yönüyle menâkıbnâmelerde o topluma ait bütün inanç değerlerini bulmak mümkündür. Bu inançların başında keramet unsuru gelmektedir. Keramet, velîliğin en önemli alameti olarak görülmeye başlanmış ve IX. yüzyıldan itibaren yazılan menâkıbnâmelerde velî tipine bağlı keramet düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Menâkıbnâmede yer alan hem Hacım Sultan'ın kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri hem de diğer keramet motiflerinin tespit ve tasnifi yapılmıştır. Bu tasnife göre; ejderhayla savaşıma, ırmağı yarıp geçme, cinsiyet değiştirme, yıldırım ve taş gibi cansız varlıkları kontrol edebilme vb. gibi diğer menâkıbnâme kitaplarında görülen kerametler mevcuttur.

Tekke-tasavvuf Edebiyatının bir ürünü olan menâkıbnâme içeriğinde; ayet ve hadisler sıklıkla yer almaktadır. Tasavvuf ve züht hayatıyla ilgili uygulamalar ile bunlarla ilgili terimler sıklıkla geçmektedir. Menâkıbnâmenin şahıs kadrosunda Hacım Sultan'dan daha önce yaşamış olmasına rağmen, Türk halk sûfliğinin bağlandığı kişi olarak Ahmet Yesevî yer almaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî gibi Anadolu halk sûfliğinin en önemli adı önemli yer tutmaktadır. Menâkıbnâme, başta Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan olmak üzere menâkıbnâmede ismi geçen diğer şahsiyetlerin giyim kuşamları ve taşıdıkları eşyalar açısından taranarak farklı icra bağlamlarındaki taşıdıkları anlam, önem ve işlevleri belirlenmiştir. Menâkıbnâmenin içeriğinde yer alan ağaç, su, ateş gibi unsurlar eski Türk kültürünün izlerini barındırmaktadır.

Hem menâkıbnâme metninde hem de sözlü rivayetlerde, menâkıbnâmenin hitap ettiği hedef kitlenin sosyo-kültürel yapısına göre şekillenerek esere yansıyan kendine has dil-doku özellikleri çıkarılmıştır. Menâkıbnâmedeki sözel doku tekke-tasavvuf çevresinde şekillenen kelime, terim ve anlatım yapısından meydana gelmiştir.

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi günümüzde yararlanılabilecek noktalarını kültürel aktarımında bir iletişim vasıtası olarak yeniden üretimler yoluyla yayma ve yaygınlaştırma bağlamından kaynaklanan ortak değerlere, birleştiricilik işleviyle katkıda bulunduğu ve kültürel unsurları taşıyıcı işlevlere sahiptir.

Sonuç olarak Hacım Sultan merkezli anlatmalar ve uygulamalar, Türk ortak belleğinin dış dünyaya yansıyan anlam alanlarından biridir. Hem aktarma hem de inşa etme çerçevesinde şekillenen bu anlam alanı, geçmişle ilişki kurma ve bir hatırlama biçimi olma yanında Türk kültürel bütünlüğünü anlama ve anlamdırma yönünden de önem taşımaktadır. Kanaatimizce zelde Hacım Sultan, genelde halkbilgisi ve kültür konusunda yapılacak çalışmalarda bu anlam alanının da dikkate alınması, hem bazı problemlerin çözümüne hem de küreselleşen dünyada kimlikli bir ulus olarak yer alabilmemize katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Yazılı Kaynaklar:

- Akarpınar R. B., Arslan M. (2010). Tekke-Tasavvuf Edebiyatı, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Editör: M. Öcal Oğuz, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 339-392.
- Âşıkpaşazâde (2010). *Osmanoğullarının Tarihî, Tevârih-i Âl-i Osmân*, Çevirenler: Kemal Yavuz, M. A.Yekta Saraç, Gökkuşbu, İstanbul.
- Araz N. (2006). *Anadolu Evliyalari*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Arslan M. (2008). *Denizli Yöresinden Derlenmiş Masallar, İnceleme-Metin*, Zirve Yayınları, Denizli.
- Arslan M. vd, (2007). *Otman Baba Velayetnamesi (Tenkitli Metin)*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Arslan M. vd, (2011). Ortak Bellekte Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacı Sultan, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Cilt 5, Nevşehir, s. 275-284.
- Arslan M. (2011). Kültürel Hafıza ve Zamansallık Bağlamında Türk Mütolojisi, *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 292, s. 57-65.
- Atalay A. A. (1997). *Abdal Musa Sultan ve Velayetnâmesi*, Can Yayınları, İstanbul.
- Baba S. (1998). *Tasavvuf Terimleri*, Keten Keten Yayınları, İstanbul.
- Barkan Ö.L. (1942). İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: II, s. 279-304.
- Baykara T. (2007). *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli 1070-1520*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Bayram M. (1994). *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, Damla Ofset Matbaacılık ve Ticaret A.Ş., Konya.
- Beldiceanu-Steinherr İ. (1991). *Les Bektaşî a ls lumière des recensements ottomans .8 ve xVle siècles*, WZKM, 1991, s. 21-79'dan Ahmet Y. Ocak, Babaîler İsyanı, Dergâh Yayınları, s.175. (Söz konusu bilgiyi Ocak, İrene Beldiceanu'n makalesinden almıştır.)
- Boratav P. N. (2000). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Boratav P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Cebecioğlu E. (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul.

- Çobanoğlu Ö. (1998). *Sözlü Kompozisyon Teorisi ve Günümüz Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri*, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara.
- Çobanoğlu Ö. (1999). Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erkan Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpaşazâde'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Özel sayı, s. 65-82.
- Çobanoğlu Ö. (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çoruhlu Y. (2010). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Dalkıran S. (2007). Hacı Bektaş Velî'nin Önde Gelen Halifelerinden Hacım Sultan ve Velâyetnamesi, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, Cilt 1, Ankara, s. 383-403.
- Demir N. (2004). *Dânişmend-nâme*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Demir N., Erdem M. D. (2006). *Battal-nâme (Eski Türkiye Türkçesi)*, Hece Yayınları, Ankara.
- Demirci M. (2008). *Yûnus'ta Hak ve Halk Sevgisi*, H Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin C. (düz.) (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Doğan A. (2001). *Kütahyalı Sunullah Gaybi*, Önde Matbaacılık, İstanbul.
- Dundes A. (1998). Doku, Metin ve Konteks, Çeviren: Metin Ekici, *Millî Folklor Uluslararası Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 38, s. 106-119.
- Duran H. (2007). *Velâyetnâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Eflâki A. (1964). *Âriflerin Menkıbeleri I*, Çeviren: Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul.
- Ekici M. (1995). *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Ekici M. (1998). Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi, *Millî Folklor, Üç Aylık Uluslararası Halkbilimi Dergisi*, Sayı: 39, s. 25-34.
- Ekici M. (2006). Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış, Hazr: Oğuz vd., *Mitten Meddeha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Ankara, s. 83-89.

- Ekici M. (2010). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayınları, Ankara.
- Erdem İ. (2006). Çivriilli iki Türkmen Dervişi Beyce Sultan ve Habib-i Acem, *III. Myriokepholen Sempozyumu Bildirileri*, Denizli, s. 53-56.
- Erdoğan A., Günel G., Kılıcı A. (2009). *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara.
- Ergin M. (1996). *Dede Korkut Kitabı I*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergun M. (2000). Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikayelerindeki Yansımaları, *Millî Folklor Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi*, Sayı: 47, s. 23.
- Ergun P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Ersümer S. (1979). Hacım Sultan Türbesi, *Uşak Halk Eğitimi Dergisi*, S:6, Uşak, s. 10.
- Erünsal E. E., Ocak Y. O. (1984). *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsıbi'l-Ünsiyye (Baba İyas-ı Horasânî ve Sülalesinin Menkıbevi Tarihî)*, İst. Üniv. Edebiyet Fak. Yayınları, İstanbul.
- Eyuboğlu İ. (1987). *Günün Işığında Tasavvuf Tarikatler Mezhepler Tarihî*, Geçit Kitabevi, İstanbul.
- Fakih A. (1974). *Kitābu Evsāfi Mesācidi's-Şerīfe*, Yayımlayan: Hasibe Mazıoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Faroqhi S. (2003). *Anadolu'da Bektaşilik*, Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım Ltd. Şrt, İstanbul.
- Goldstein K. S. (1983). *Sahada Folklor Derleme Metotları*, Çeviren: Ahmet E. Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Gölpınarlı A. (1990). *Vilâyet-nâme, Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- Gölpınarlı A. (1992). *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- Gülerer S. (1996). Hacı Bektaş-ı Velî'nin Halifelerinden Kolu Açık Hacım Sultan, *AKÜ, Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, s. 93-105.
- Gülerer S. (2007). Hacı Bektaş-ı Velî'nin Halifelerinden Hacım Sultan ve Hacım Sultan Menâkıbnâmesi, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, Cilt 1, Ankara, s. 369-382.

- Gülerer S. (2011). Kolu Açık Hacım Sultan ve Hacım Sultan Menâkıbnâmesindeki Tasavvufî Unsurlar, *I. Uluslararası Hacı Bektaş Velî Sempozyumu*, Cilt 1, Çorum, s. 511-523.
- Gülerer S. (2011). Uşak'ın Önemli Sûfîlerinden Hacım Sultan ve Hacım Sultan Türbesi Etrafında Oluşmuş Uygulamalar, *II. Uşak Sempozyumu*, Cilt 1, Uşak, s. 119-133.
- Gündüz T. (2010). Hacı Bektaş Velî'nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan ve Velâyetnâmesi, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, s. 71-95.
- Güzel A. (2004). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güzel A. (2004). *Kaygusuz Abdal*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İnan A. (2006). *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaplan M. (1991). *Tip Tahlilleri*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Kara M. (1990). *Tasavvuf Ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kara M. (2008). *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayıncılık, Bursa.
- Kılıç F. vd. (2007). *Horasan'dan Anadolu'ya Alevilik-Bektaşilik ve Denizli Oğuz Yerleşimine Genel Bakış*, G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Korkmaz E. (1995). *Hacı Bektaş Velî Vilâyetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş Velî)*, Ant Yayınları, İstanbul.
- Köprülü F. O. (1977). Gül Baba, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 4, MEB yayınları, İstanbul.
- Köprülü M. F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Köprülü M. F. (2003). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (1986). Çevirenler: Hüseyin Atay, Yaşar Kutluay Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Luthi M. (2003). Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra gibi Türlerden Farkı, Çeviren: Sevgül Sönmez, Halkbilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Hazr. Eker vd., Millî Folklor Yayınları, Ankara, s. 314- 319.
- Mélikoff İ. (1994). Ahmet Yesevî ve Türk Halk Tasavvufu, Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, Çeviren: Turan Alptekin, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Mélikoff İ. (2010). *Hacı Bektaş, Efsaneden Gerçeğe*, Çeviren: Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.

- Mustafa H. (1993). *Kolu Açık Hacim Sultan*, Çeviren: Mustafa Erbay, Ayyıldız Yayınları, Ankara.
- Noyan B. (1985). *Bektaşilik Alevilik Nedir*, Doğu Matbaacılık, Ankara.
- Ocak A. Y. (1992). *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ocak A. Y. (1996). *Babaîler İsyanı, Alevîliğin Tarihsel Altyapısı yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (1996). Anadolu Sûfîliğinde Ahmed-i Yesevî ve Yesevîlik'in Yerine Dair, *Türk Sufîliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul. s. 64-73.
- Ocak A. Y. (1996). Hacım Sultan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt XIV, TDV yayınları, Ankara.
- Ocak A. Y. (2007). *İslâm-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Ocak A. Y. (2009). *Türk Sufîliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ocak A. Y. (2010). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ocak A. Y. (2010). *Kültür Tarihî Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Oğuz M. Ö. (2011). Çok Mekânlı ve/veya Çok Mezarlı Anlatı Kahramanları: Yunus Emre, *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 91, s. 5-11.
- Olrik A. (1994). Halk Anlatılarının Epik Kuralları, *Millî Folklor, Üç Aylık Türk Dünyası Folklor Dergisi*, Sayı:23, s. 2-5.
- Olrik A. (1994). Halk Anlatılarının Epik Kuralları-II, *Millî Folklor, Üç Aylık Türk Dünyası Folklor Dergisi*, Sayı: 24, s. 4-6.
- Ong W. J. (2007). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*, Çeviren: Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul.
- Onarlı İ., Kenenoğlu A. (2002). Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Toplulukları, *Hacı Bektaş Velî Dergisi*, Sayı: 23, s. 22-111.
- Ögel B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) I. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ögel B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)II. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Öntuğ M. M. (1998). Uşak'ta Hacım Sultan Zâviyesi ve Vakfiyesi, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, s.1, s.113-115.
- Öntuğ M. M. (2001). XVIII. Yüzyıl Uşak Tekke ve Zâviyeleri, *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu, Bildiriler*, İstanbul, Cilt 1, s.421-434.
- Öntuğ M. M. (2004). Hacım Sultan Zâviyesi, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu, Bildiriler*, Balıkesir, s.188-204.
- Öz B. (2001). *Dünyada ve Türkiye'de Alevi-Bektaşî Dergâhları*, Can Yayınları, İstanbul.
- Öz G. (1996). *Aleviliğin Tarihî Kökleri ve Anadolu Erenleri*, Uyum Yayınları, Ankara.
- Özdeğer M. (2001). *15-16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihî*, Filiz Yayınları, İstanbul.
- Özmen İ. (2009). *Hacım Sultan Velayetnamesi ve Ocakları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Öztürk Y. N. (1998). *Tarihî Boyunca Bektaşilik*, Yeni Boyut, İstanbul.
- Reşideddin (1982). *Oğuz Destanı*, Çeviren: Zeki Veleddin Togan, Enderun Yayınevi, Ankara.
- Refik A. (1932). *On altıncı Asırda Rafizîlik ve Bektaşilik*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul.
- Saltık V. (2004). *Alevî Türkmen Tarihî ve Saltuklular*, Kuloğlu Matbaacılık Ltd.Ş., Ankara.
- Sakaoğlu S. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Saral İ. T. (2004). Gül Baba ve Tahta Kılıcı, *Hacı Bektaş Velî Dergisi*, S:31, s.245-256.
- Savaş S. (2002). *XVI. Asırda Anadolu'da Alevîlik*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Seyidoğlu B. (1975). *Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar Metinler ve Açıklamalar*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Sümer F. (1999). *Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, Oğuzlar (Türkmenler)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Şahin H. (2008). *Tarih Kaynağı Olarak Evliya Menakıbnameleri*, Işın Demirkent Anısına, Dünya Yayınları, İstanbul, s. 547-566.
- Şakir Z. (1949). *Bektaşî Nefesleri*, Tasvir Neşriyat, İstanbul.

- Tanman M. B. (2005). Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları/ Tekkeler, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler: kaynaklar-doktrin-ayin ve erkân-tarikatlar-edebiyat-mimari-güzel sanatlar-modernizm*, Haz: Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tanyu H. (2007). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Elips Kitap, Ankara.
- Tatçı M. (2008). *Yûnus Emre Dîvânı-İnceleme 1*, H Yayınları, İstanbul.
- Tatçı M. (2008). *İşitin Ey Yârenler-Yûnus Emre Yorumları*, H Yayınları, İstanbul.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (1993). *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) I. Defter-i Hakanî Dizini Kütahya, Karahisâr-ı Sâhib, Sultan-önü Hamid ve Ankara Livâları, Dizin ve Tıpkıbasım*, Osmanlı Arşivi Devlet Başkanlığı Yayın nu: 13, Ankara.
- Thompson S. (1955-1958). Motif-Index of Folk Literature, www.ruthenia.ru/folklore/thompson
- Tschudi R. (1914). *Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan*, Mayer&Müler, Berlin.
- Togan Z. V. (1982). *Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Turan O. (1996). *Selçuklular ve İslâmiyet*, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul.
- Turan O. (2004). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul.
- Turan O. (2009). *Selçuklular Tarihî ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat A. Ş. İstanbul.
- Türkan K. (2012). Türk Dünyası Masallarında Su Kültü, *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:93, s. 137-138
- Uraz M. (1994). *Türk Mitolojisi*, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul.
- Üçüncü, K. (2011). Sözlü Tarih, Türkiye’de Tarih Yazımı, Editörler: Vahdettin Engin, Ahmet Şimşek, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s. 435-452.
- Yavuz K. vd, (1992). Hacım Sultan, *Evlîyâlar Ansiklopedisi*, Cilt 6, İhlâs Gazetecilik Holding A. Ş., İstanbul.
- Yılmaz K. (2010). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Yüce K. (1987). *Saltuk-nâme’de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yücel A. (1997). *Hacı Bektaş Velâyetnâmesinde Ejderha Motifi*, Kadri Eroğan Hacı Bektaş Velî Armağanı, Ankara.

Sözlü Kaynaklar:

- Ali GÜRCAN (2010) Hacı Kadem köyü/ UŞAK
 Ali ÖZDEN (2010) Basak köyü, Hekimhan/ MALATYA
 Ali SOLAK (2010) Kırka köyü/ UŞAK
 Ayşe IŞIK (2010) Hacım köyü, Sivaslı/ UŞAK
 Ayşe ÖNER (2010) Tatar kasabası, Sivaslı/ UŞAK
 Bayram ÖZDEMİR (2010) Tatar kasabası, Sivaslı/ UŞAK
 Bekir DOĞAN (2010) Hacı Kadem köyü/ UŞAK
 Dursun UYGUN (2011) Kırğıllı Mahallesi/ KÜTAHYA
 Elif TEKİN (2010) Hacım köyü, Sivaslı/ UŞAK
 Hüseyin ÖZER (2010) Karlık köyü/ UŞAK
 İsmet EROL (2010) Hacım köyü, Sivaslı/ UŞAK
 İsmail KARACAN (2011) Karaca köyü, Yazıhan/ MALATYA
 Kadir SARI (2011) Karaca Ahmet köyü, Eşme/ UŞAK
 Mehmet BACAĞ (2010) Hacım köyü, Sivaslı/ UŞAK
 Mesut AKDUMAN (2010) Karakür köyü, Sivaslı/ UŞAK
 Mustafa TINALI (2010) Hacı Kadem köyü/ UŞAK
 Mustafa YILDIRIM (2010) Karaca Ahmet köyü, Eşme/ UŞAK
 Mustafa YILDIZ (2011) Çalçakırlar köyü, Çal/ DENİZLİ
 Süleyman ŞENEL (2010) Hacım köyü, Sivaslı/ UŞAK
 Şaban SARI (2010) Karlık köyü/ UŞAK
 Şaban TEKİN (2010) Hacım köyü, Sivaslı/ UŞAK
 Ramazan PINAR (2010) Çamsu köyü, Banaz/ UŞAK
 Raşit BULUT (2010) Hacım köyü, Sivaslı/ UŞAK
 Şener SARI (2010) Göğem köyü/ UŞAK
 Veysel ÖZGÜL (2011) Hacım köyü, Sivaslı/ UŞAK

EKLER

(Belgeler, Fotoğraflar, Haritalar, Hacım Köyü Nüshasının Orijinal Metninden Örnekler)

Ek-3 Hacım Köyü Camisi

Ek-4 Hacım Sultan Türbesinin giriş kapısı ve çeşme

Ek-5 Aslanlı çeşme

Ek-6 Hacım Sultan Türbesi

Ek-7 Hacım Sultan'ın sandukası

Ek-8 Çilehane Tepesi

Ek-9 Sandıklı Susuz köyündeki Hacım Sultan'ın mezarı

Ek-10 Hacım Sultan'a ait olduğu söylenen alemi

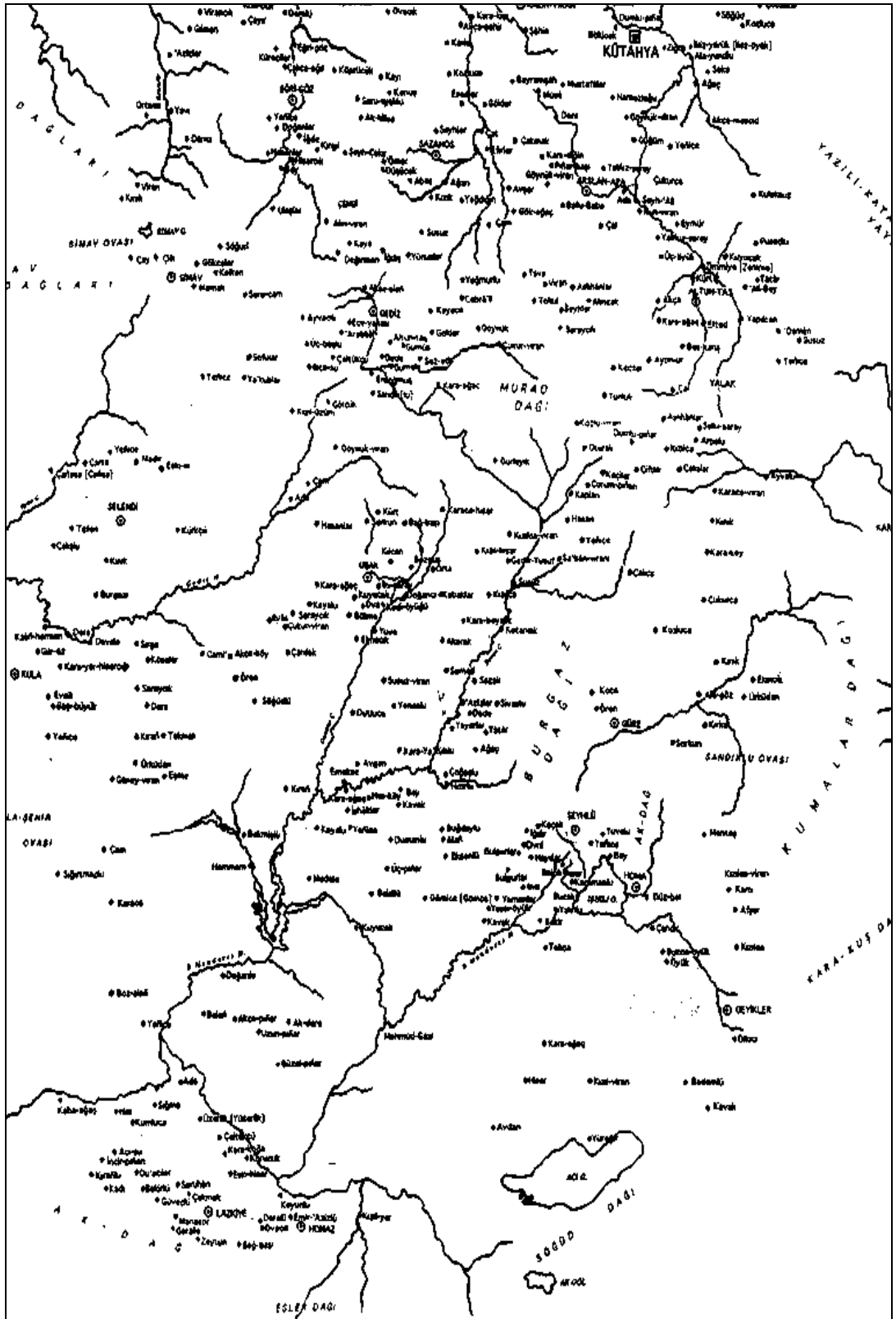
Ek-11 Hacı Sultan'a ait olduğu söylenen "Adalet topuzu"

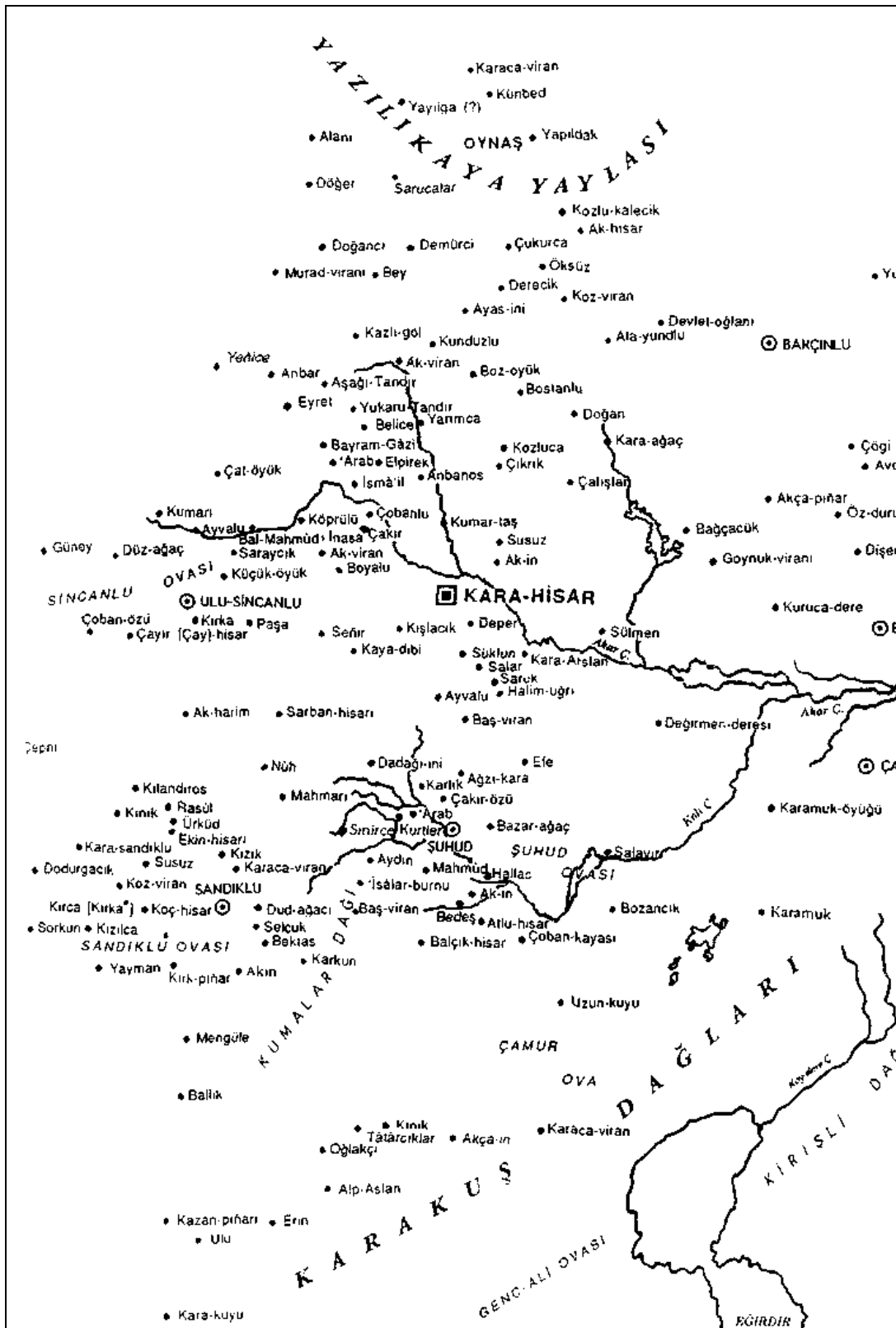
Ek-12 Derviş Burhan ile Otman Baba'nın mezarları

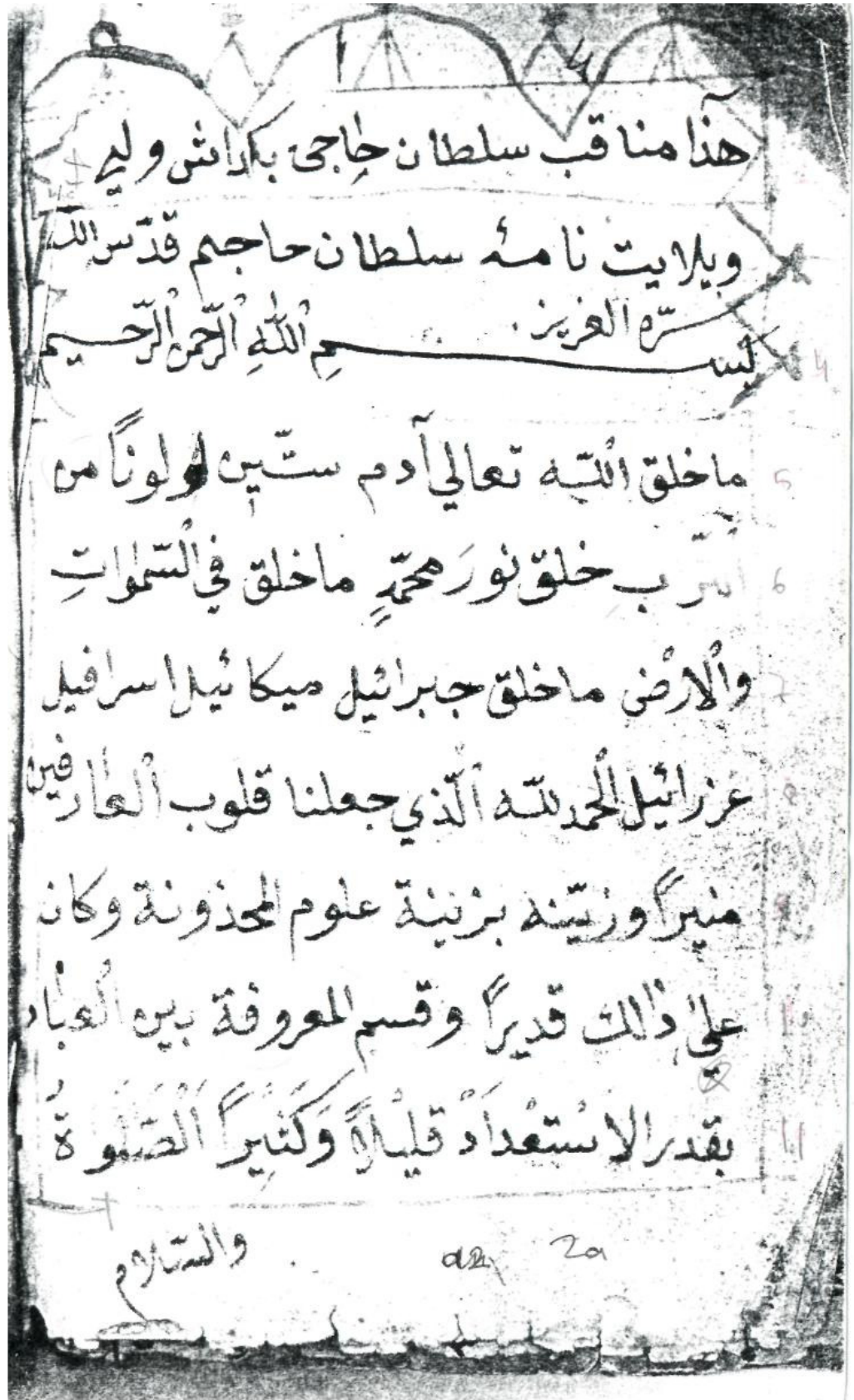
Ek-13 Beyce Sultan Höyüğü

Ek-14 1530 Tarihinde Kütahya Livâsı

Ek-15 1530 Tarihinde Karahisar-i Sâhib Livâsı

Ek-16 Hacım Köyü Nüshası Orijinal Metin Örnekleri

وَالسَّلَامُ عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ اَجْمَعِينَ
 اِيْمَدِي اللّٰهُ تَعَالٰى بِحَمْدِ اِيْدُوْبِ بِيْعْمِرَه
 صَلَوَاتُ كَتُوْر دُوْ كُوْمُوْر دَنْصَكُوْر بِلِكَلِكُمْ
 نِيْكُم حَقَّ سُبْحٰنِهٖ وَتَعَالٰى بُوْكَ اِيْنٰتِ يَرْتَقْدِنِ
 اَوَّلِ قَدْرَتِ قَبْضِيْلَهٗ كَنْدُوْنُوْكَ نُوْرِنْدِنِ
 بَرَنُوْر قَبْضِ اِيْدُوْبِ بُوْنُوْر جِيْمِ وَمَحْبُوْبُوْمِ
 فُوْرِيْدُوْر دِيْدِي جُوْنِيْكُم اللّٰهُ تَعَالٰى اَجَلِ
 جَلٰلِهٖ جَمِيْعِ بَرِيْ وَكُوْنِي عَرْشِ وَكُوْرِي شُوْحِ
 وَقَلَمِ اِيْ وَكُوْنِي جَمِيْعِ مَلٰئِكَهٗ بُوْنُوْر دِنِ
 يَرْتَقْدِي وَهَمَّ جَمِيْعِ اَنْبِيَآءِ اَوَّلِيَآءِي بُوْنُوْر
 بَرَنِيْنَهٗ خَلْقِ اِيْلِدِي پَسِ اِيْمَدِي عَارْفَلِي

اللّٰهُ تَعَالٰى يَزِي كُوِي نَجْ خَلْق اَيْلِدِي وَهْمُ بُو
 نُورِي اَدَم بِيغْمِرُونَ تَاعْبِدُ الْمَطْلَبُ حَضْرَتِنَه
 اَنْدَن عِبْدُ اللّٰهُ كَلُوبُ قَرَارَاتِدُو كُنِي بِيَاك
 اَيْدِي بِي اَيْدِي اللّٰهُ تَعَالٰى جَل جَلالَه
 اَوْل نُورِي كَتُورُوبُ بِرِ قَدْرَتُ قَنْدِيلِينَه قِيُوبُ
 اَوْل نُورَه قِرُقُ بِيَل تَرْبِيَّتْ اَنْدِي دَخِي يِرِي كُوِي
 بِرِ تَمَشِيْدِي اَوْل نُورَه قَدْرَتُ نَظْرِيْلَه بِرِ نَظْرُ
 قَلْبِي اَوْل نُورَه اَمَانُ سَاعَتُ صَوَاوَلْدِي
 عَشْفَه كَلْبِي قَيْنْدِي اَوْل صَوِيُوك بُو عِنْدَه
 يِدِي قَات كُوِي بِرِ تَدِي كُو بُو كَنْدَن يِدِي قَات
 يِرِي يِرْتَدِي بِسِي بِرِ حَرْكَتُ اَنْدِي طُوْرُ مَدِي
 حَقْ سَمْعَانَه

حَقُّ سُبْحَانَهِ وَتَعَالَى طَاعَتُهُ خَلْقِ اَيْدِيهِ
 يَرُوكُنْ اَوْزُرِيْنِهٖ مُسَلِّطُ اَيْدِي اَوْلِ نُوْرُوْهِ
 اَيْدِي وَكُوْنِي عَرْشِي كَرْسِي لَوْحِ قَلَمِ خَلْقِ اَيْدِي
 اَنْدَنْ رِسْمِ شَهْرِ خَلْقِ اَيْدِي اَوْلِ
 جِبْرَائِيْلِ خَلْقِ اَيْدِي اَللّٰهُ جَمِيْعُ بَيْتِهِ
 وَجِي كَتُوْرَدِي جَمَلِ سِنْدِي كُوْرِيْدِي اَوْلِي
 اَنْدَنْ مِيكَائِيْلِ خَلْقِ اَيْدِي قَوْلِ رَبِّي
 رَزَقِيْنِ نَدَارِيْكَ اَيْتِسُوْنِ اَيْجُوْنِ قَوْلِهِ
 تَعَالَى هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِيْنُ
 اَنْدَنْ اِسْرَافِيْلِ خَلْقِ اَيْدِي صُوْرِ اَوْلِي
 اَيْجُوْنِ اَنْدَنْ عِزْرَائِيْلِ خَلْقِ اَيْدِي

قَوْلَ رَبِّكَ جَانِبِ الْوُبِّ عَرْشِ التَّنَّةِ اَلْتَّمَكُ اَلْحَيُّونَ

انذ، ادم یرمق و لدی فرشته لکن بلدر دی

قوله تعالی. واذ قال ربك للملائكة ائني جاعل

في الارض خليفة و دخی حق سبحانه و تعالی

ایتدیکم یا ملائکه لرم بن یرا اوزر سینه خلیف

قلمق مراد شریفیدر واروک طبراق کتو

رؤک ادم خلق ایدین دیدی کاقوله

تعالی قالوا تجعل فیها من یفسد فیها و

یسفک الدماء و نحن نسبح بحمدک و نقدس

لک پس ایتدی فرشته لرد یدیلر کم

یا رب ندر سین اول خلیف اید جکوی

کلور

كلور پيراوزرندك فسادا ايدر بزرگكاشيچ ايدوب
 شكر ايدره روز ديديلر اندن حق سبحانه و تعالي

x ديديك قال اتي اعلم ما لا تعلمون ديدي

بنوم بلدوكم سز بلن سز ديدي اندن فرشتهلر

بوجوابي ايشيدوب ساكت اولدیلروهم

آدموك يوزين مدينه طبراغندن يرتدي

باشني بيت المقدس طبراغندن يرتدي كوزين

بيت الحرام طبراغندا يرتدي قلا عيني طور

سينا طبراغندا يرتدي سقالني اوجماقي

طبراغندا يرتدي بورنوني طمشق طبراغندا

يرتدي الكني مدينوك مغربدا يكا عني طبرا

اغندا يرتدي اغزني مدينوك مشرقدا

۱۵

۷

۱۰ یکانسی طبر اغند، برتدی دلنی بخاری
 طبر اغند، برتدی دیشلرین خوره زوم
 طبر اغند، برتدی طلالک لرین برین طبر
 غندن برتدی بویینی چین ملک طبر اغند،
 برتدی قوللرین یمن طائف طبر اغند برتدی
 صاع البین مصر طبر اغند، برتدی درنقلرین
 البنی پارس طبر اغند، برتدی کوسه عراق
 سیتان طبر اغند برتدی ارقسنی حاندان طبر
 طبر اغند برتدی ذکرینی هندستان طبر
 غندن برتدی ایقلرین ترکستان طبر
 غند، برتدی حایلرینی قسطنطنیه
 غند، برتدی حایلرینی قسطنطنیه
 طبر اغند،

۱۶

طبر اغند، یرتدی د زلریبی قریم طبر اغند،
 یرتدی انجوك لرین ان طالوس طبر اغند،
 یرتدی طبو قلوب روم طبر اغند، یرتدی
 پس صدک جلب تکرینک قدرت برلم
 کوکد سنه نوریله جان کیردی کوز لرین
 عبرت نوریله بزدی التی سجده نوریله
 بزدی دلنی ذکر نوریله بزدی دیشلرین
 محمد مصطفی نوریله بزدی طوطغنی تسبیح
 نوریله بزدی الکنی خلعت نوریله
 بزدی کوکسینی سوز نوریله بزدی قریننی
 علم نوریله بزدی ارقم سینی کیلک لک نوریله
 بزدی بیلینی عزت نوریله بزدی شترینی

امانت نوريله بزدي ايلقلاين امرين نهلي
 نوريله بزدي لايدني ركوع نوريله بزدي
 اياغني طاعت نوريله بزدي يخريني خشنود
 لق نوريله بزدي طلغني اونسي نوريله +
 بزدي اللرب سخاوت نوريله بزدي
 دريغني شفاعت نوريله بزدي سگسني
 قدرت نوريله بزدي كوكلني توحيد نوريله
 بزدي وهم كوكلني ايمان نوريله بزدي و
 تعظيم نوريله دوزدي وصلت نوريله
 كنوردي وهما دموك طبراغني عن ريل
 الهينه ويردي رحمت صويله يغدي معرف
 صويله نوريله دپدي ايديلم ما خاق
 الله

15
 * الله آدم ستين لونا من التراب لو خلقته من
 تراب واحد فكان الناس علي صورة واحد
 فصفاً واحداً يعرف احداً بوايتك
 معنسي بو دركم تكري تبارك وتعالى ادبي
 الشمس دروا طير اقدن يردني واكر بر در لوا
 طير اقدن يرتسه آدميلر دكلمسي بر صورته
 اولايدي وياروي دخي بر در لوا اولايدي
 بزير من بليلر دي ديك اوور پنى مكيله
 طايف اراسنده يرتدي قال الله تعالى
 واتقوا الله الذي شاء لون والارحام من بين
 ايدي حق سبى الله وتعالى حضرت ايدر كم
 ادبي طير اقدن يرتدم وهم نطفدن يرتدم
 69

۱۴۰۰
 ۱۱
 دَلِيلُ قُرْآنٍ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ
 صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاءٍ مَسْنُونٍ وَهُوَ سُلَالَةٌ
 يَرْتَدُّمْ بِسِ اسْمِ اِيْمِدِي بِرِ نَسْنَهٗ صِقُوبِ طِرْعِيْدِنِ
 حَيْقِنَهٗ سُلَالَهٗ دِرْلِرْ وَهَمْ قَدُّ رَقِيْبَهٗ بِرِ زَمَانِ
 يَاتِدِي كُوْنَشْدَهٗ يَارِلْدِي كَالْفَخَّارِ اَوْلَدِي اَوَّلِ
 طَيْرِ اَعْيَدِي اَنْدَن صُوْرَتِ اَوْلَدِي اَنْدَن طَائِسِ
 طَائِسِ يَارِلْدِي حَسَابِسْ يِلْلَرِ يِتْدِي
 اَنْدَن عَزْرَا يِتْلِعَمْ اَوْغَرِيوَا كَلْدِي كُوْرِدِي
 بِلْ كَلْدِي اَوْسْتَنَهٗ كَلْدِي بِرِزْ نَظَرِ قَلْدِي
 عَجْبَلْدِي مَخْيِرْ اَوْلَدِي كُوْكَبِيْنَ قَقْدِي
 كُوْبِ كُوْبِ اَوْتَدِي اِيْتْدِي كِمِ يَاسْتِيْدَمْ
 بُوْنُوْكُنْ اِيْبِجِي قُوْغْمَشْ بُوْغْدَن خَيْرِ كَلْمِ بُوْرِدِي
 بِسْ
 65

۱۵۰

پستی پادشاه عالم تکریدن نذا کلدیچم یا عزیز ایل
 اول ققد و غون کو کسسی بنوم خزیندر کندوا
 قدریم ^{افدن} قله طولدر کم کر کدر دیدی الله سبحانه
 و تعالی نوک امر بیل خلعة تعظیمه جان کلدی
 آدموک کو کده بسز کردی قلقدی او توروی
 الحمد لله رب العالمین علی کل حال دیدی
 ندن حق تعالی فرشتهله بیور دی رضا
 سویله بود بیلر اولولوک و کور کولک تاجنی
 اشنه آورد بیلر و کرامت خلعتین اشنه
 بیدر و زرد بیلر و بوجلت کور کینسوک اوزرینه
 و تورود بیلر و هم خلیفالت اوبین و بر بیلر
 همه بیلر ده و کور کور خلیفتمین دیدیلر پستی

76 16
 حَقُّ بِيحَانِهِ وَتَعَالَى كُنْدُ وَالطُّفِي بِرَبِّهِ أَوْ جَمَاقِ
 اِبْجَنْدِ خَزِينِ سِينِ دِيدِي اِلِينِ وَبِلَايْتِ
 مَنشُورِ وَبِرْدِي جَمَلِ مَلَايِكَةِ لِرُوكِ اَدِينِ
 اَوْ كَرْتَدِي قَالِ اللّٰهُ تَعَالَى وَعَلِمِ اَدَمِ الْاَسْمَاءِ
 كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَي الْمَلَايِكَةِ اَنْدَن فَرَسْتُمْهَا
 سَجْدَةً قَالِدِرْدِي قَالِ اللّٰهُ تَعَالَى وَاذْقَلْنَا
 لِلْمَلَايِكَةِ اسْجُدْ وَاِلِ اَدَمِ فَسَجِدْ وَاِلِ الْاَسْمَاءِ
 اِبْلِيسِ اَبِي وَاسْتَلْبَسَ بِسُورِ اَدَمِ
 قَبْلِكُمْ جَانِ كُو كَسَنَ كَرْدِي اِدَمِ قَلْقَدِي
 اَوْ تَوَرْدِي اَقْرَدِي الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِ
 عَلَي كُلِّ حَالٍ دِيدِي يَعْنِي دِيكُ اُولُور كِيهِ
 76 شَكَرْتُ

İNDEKS

Şahıs Adları İndeksi

âdem

3b/7, 7b/4, 7b/9, 8a/6, 8a/7, 8a/9, 8a/10,
8a/11, 8a/12, 8b/2, 8b/5, 8b/6

aḥmed yesevî

14b/1, 15a/1, 15b/8, 16a/7, 16b/6,
18b/6, 18b/11, 19b/13, 20b/5, 25b/3,
37a/10, 43b/11, 49a/6

bekçe sultân

49a/13, 49b/1, 50a/7, 50a/13, 50b/7,
51b/3, 52b/9, 55b/5, 55b/11, 56a/4,
60a/14, 61a/6, 65b/1, 68a/3, 68a/6,
71a/4, 71a/7, 71a/11, 71b/1, 71b/11,
72a/2, 72a/5

ca^c fer-i şâdiḳ

12b/12, 12b/13, 13a/12, 13a/13, 15b/3,
24b/12

dervîş burhân

44b/11, 45a/12, 45b/1, 45b/8, 46a/7,
46a/8, 46b/1, 49a/4, 52a/13, 52a/14,
52b/11, 52b/12, 59a/1, 59a/8, 63a/3,
63a/9, 63a/2, 66a/6, 66b/11, 67a/5,
68b/4, 69a/2, 69a/7, 69a/10, 73b/3

dervîş ḥacı

36b/4, 36b/8, 36b/10, 37a/2, 37a/6,
37a/8, 37a/13, 40a/9, 40a/13, 40b/2,
40b/6, 40b/12, 41a/10, 41b/12

fâtıma bacı

21a/13

fâtımatü'z-zehrâ

13a/4, 13b/2

ḥabîb ḥacı başa sultân

49a/13, 52b/9, 55b/5, 55b/12, 60b/14,
61a/1, 61a/6, 65b/1, 68a/3

ḥacı bekdâş velî

1b/1, 12a/10, 14a/1, 14a/14, 16b/10,
18a/6, 18a/13, 18b/4, 19a/6, 19b/10,
20a/13, 23a/5, 23b/2, 24a/2, 24a/9,
24b/2, 25a/13, 26a/3, 27b/3, 27b/12,
28a/5, 37a/9, 49b/5

ḥacım sultân

1b/2, 12a/11, 13a/7, 14a/1, 15a/2, 19b/4,
19b/8, 20a/12, 21b/11, 22b/5, 22b/8,
23a/7, 23b/2, 23b/13, 24a/9, 24b/3,
26a/2, 26a/4, 26a/11, 26a/14, 26b/4,
26b/6, 26b/9, 26b/11, 27a/7, 27a/9,
27b/5, 27b/7, 27b/9, 27b/13, 28a/2,
28a/3, 28a/5, 29a/13, 29a/1, 29a/2,
29a/7, 29b/3, 29b/14, 30a/11, 30b/2,
30b/11, 31a/4, 31b/8, 32a/1, 32a/3,
32b/7, 33a/2, 34a/3, 34a/4, 34a/12,
34a/4, 34b/5, 34b/6, 35a/12, 35b/2,
35b/10, 36a/10, 36b/2, 36b/9, 36b/17,
37a/12, 37b/1, 38a/7, 38a/15, 39a/14,
39b/4, 39b/8, 39b/16, 40a/7, 40b/1,
40b/3, 40b/9, 40b/12, 41a/5, 41b/10,
41b/11, 42a/11, 42a/15, 42b/9, 42b/14,
43a/3, 43a/9, 43b/9, 44a/14, 45a/10,
45a/13, 45b/1, 46a/9, 46b/1, 46b/9,
47a/9, 47a/13, 47b/5, 47b/7, 48a/10,
48b/13, 48b/14, 49a/9, 49a/14, 49b/4,
51a/4, 51a/6, 51b/2, 52a/1, 52a/12,
52b/1, 52b/11, 53a/9, 53b/13, 54a/2,
54a/4, 54a/7, 54a/10, 54a/12, 54b/4,
54b/6, 54b/8, 54b/10, 54b/13, 55a/5,
55b/6, 55b/9, 55b/12, 56a/8, 56b/1,
56b/7, 57a/1, 57b/4, 57b/12, 58b/12,
59a/3, 60a/7, 60a/11, 60a/14, 60b/4,
61a/3, 61a/4, 61a/11, 61a/13, 61b/2,
61b/7, 61b/13, 62a/1, 62a/8, 62b/2,
63a/2, 63b/1, 64a/2, 64b/1, 64b/9,
64b/11, 65a/1, 65a/11, 65a/13, 65b/8,
65b/14, 66a/5, 66a/12, 67a/6, 68a/1,
68a/5, 68a/13, 68b/5, 68b/12, 69a/4,
69b/1, 70a/7, 70a/9, 70a/13, 70b/7,
70b/10, 72a/1, 72a/2, 72a/7, 72a/9,
72a/10, 72b/3, 73a/2, 73a/11, 73a/15,
73b/2, 73b/6

hâcî tuğrul
22a/12, 22b/13, 23a/9

hız 'alî
13a/2, 17a/1, 17a/4, 17a/13

hz. muḥammed
1b/6, 2a/1, 5a/8, 8b/1, 9a/3, 9a/6, 9a/11,
9b/8, 9b/12, 10a/10, 10b/4, 12a/2,
12a/4, 12a/13, 12b/13, 13a/1, 13a/4,
13a/13, 13b/2, 15a/6, 16a/4, 18a/2,
18b/11, 20b/6, 24b/9, 30b/7, 36b/7,
38a/15, 39a/7, 39b/1, 39b/6, 42b/15,
58a/9, 58b/1, 58b/3, 63a/9, 64a/5,
64a/11, 67b/5

imâm 'alî mūsâ rızâ
15b/5, 15b/6, 18b/8, 24b/13, 42a/14

imâm ḥasan el-'askerî
13b/6, 24b/13

imâm ḥüseyin
13a/2, 13b/1

imâm taḳî
13a/9, 13a/10, 13b/4, 24b/13

imâm muḥammed bâḳır
12b/13, 13a/1, 13a/13, 15b/2, 24b/11

imâm mūsâ kāzîm
12b/12, 13a/11, 13a/12, 15b/5, 24b/12

imâm naḳî
13a/10, 19a/13, 24b/13

imâmzâde-i ca' fer
13b/8

imâmzâde-i hâdî
13b/7

imâmzâde-i hüseyin
13b/7, 13b/10, 19b/1, 24b/10

imâmzâde-i ibrahîm
13b/10

imâmzâde-i zeyd
13b/9

ḳara baba
70a/6, 70b/4, 70b/11, 71a/8, 71a/10,
71b/2, 71b/12, 72a/4, 72b/1, 72b/7,
72b/8, 72b/9, 73a/4

ḳara ibrahîm
61b/6, 61b/10, 62a/11, 62b/4, 63b/2,
63b/3, 63b/10, 63b/13

ḳaraca aḥmed
21b/1, 21b/4, 22a/8, 22a/11, 23b/6,
24a/3, 25b/1, 25b/8

muḥammed bâḳır
12b/13, 13a/1, 13a/13, 15b/2, 24b/11

muḥammed mehdî
25a/1

mūsâ kāzîm
12b/12, 15b/4, 24b/12

seyyid cihân
13b/11

seyyid ḥacı
13b/12

seyyid sulṭânî
13b/12

sulṭân ḥocâ aḥmed faḳı
20a/8

yaḒlu baba
28a/11, 28b/4

zeynü'l-'âbidîn
13a/1, 13a/2, 13a/14, 15a/10, 24b/11,
24b/12

Yer Adları İndeksi

‘arafāt

16b/12, 20b/12

germiyān

26a/6, 27a/5, 28a/6, 35b/13, 45b/2,
45b/11, 46a/13, 49b/13, 54b/2, 55a/1,
58a/3

geyikler

55a/1

ḥorāṣān

13a/6, 14a/12, 20a/4, 21b/5

ka‘be

17a/4, 20b/8, 20b/10, 21b/5, 37a/11,
43b/5

ḳara-ḥiṣār

34b/4, 34b/7, 34b/12

ḳarayük

22a/5, 22a/10

ḳuds

21a/4, 49b/8

medīne

4a/6, 4a/12, 20b/13, 37a/12, 43b/5,
49b/7

menteşe

26a/7, 49a/7, 50a/1, 54a/1, 54b/8, 58a/3

öyük

28a/8, 28b/4, 33b/12

rūm

5a/3, 14b/2, 19a/3, 20a/4, 20a/5, 20b/2,
21a/5, 21a/13, 21b/325b/3, 26b/7,

27b/13, 37a/11, 45a/3, 45b/3, 45b/5,
45b/10, 49b/7, 49b/9, 70a/7, 70a/11,
70b/1, 70b/7, 70b/12, 71b/1

şāndūḳlu

36a/8, 36a/11, 36b/3, 42a/15

şuşuz

26a/6, 35b/13, 39b/9, 40a/16, 41a/5,
42a/11, 42b/2, 42b/5, 60b/7

şeyḥlü

49a/11, 55b/5, 71a/1

uşşak

42b/4

ÖZGEÇMİŞ

15. 10. 1959 Yılında Tokat'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimin Tokat'ta tamamladı. Lisans öğrenimini Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Kürsüsünde 1985 yılında tamamladı. Yüksek lisansını Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalından, "Bursalı Lamiî Çelebi- İbretnümâ" adlı tezini vererek 1988 yılında bilim uzmanı unvanını alarak tamamladı. 1986 Yılında Ankara Üniversitesi, Türkçe Öğretim Merkezinde okutman olarak göreve başladı. 1988 yılında aynı üniversitenin Türk Dili Bölümünde görevlendirildi. 1994 Yılında Afyonkocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretimde Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Anabilim Dalına atandı. 2007 Yılında Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde görevlendirildi. 2011 Yılına kadar aynı bölümün Halkbilimi Anabilim Dalı Başkanlığını ve Halkbilim Bölüm Başkanlığını vekâleten yürüttü. 2011 Yılından itibaren, aynı üniversitenin, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretimde Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Anabilim Dalında görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.